MUL
091425

13 MAR 1911

Madras University Malayalam Series No. 4.

General Editor: C. ACHYUTA MENON, B.A.,
Head of the Malayalam Department.

KĀVYAJĪVITAVṚTTI

[PRINCIPLES OF LITERARY CRITICISM]

VOLUME II

BY

P. KRISHNAN NAIR,
VYĀKARAṆA-SĀHITYA-ŚIROMAṆI,

Junior Lecturer in Malayalam,
Oriental Research Institute.

UNIVERSITY OF MADRAS

1937

Price Rs. 6

26 JUL 19 1

Printed By
THOMPSON & CO., LTD.
Madras.

9/425
1845
032:9
G7·2

കാവ്യജീവിതവൃത്തി.

(സാഹിത്യവിമർശസിദ്ധാന്തങ്ങൾ.)

പുസ്തകം. 2

പി. കൃഷ്ണൻ നായർ,

വ്യാകരണസാഹിത്യശിരോമണി.

മദിരാശി യൂനിവേർസിറ്റി.

1937.

[വില ക. 6

വിഷയാനുക്രമണിക.

വിഷയം.	ഭാഗം.
ഉപമാപ്രാധാന്യസമ	
ത്ഥനം.	169
ഉപമാനിരൂപണം.	174
പൂർണ്ണോപമാനിരൂപണം.	184
സാധാരണധർമ്മവിവേ	
ചനം.	185
ലുപ്തോപമാവിവരണം.	192
ഉപമാവാന്തരഭേദങ്ങൾ.	202
മാലോപമ.	,,
രശനോപമ.	206
സാംഗോപമ.	207
പരമ്പരിതോപമ.	209
ശ്രൌത്യാദ്ധ്യാദിഭേദങ്ങൾ.	214
ലക്ഷ്യധർമ്മികോപമ.	215
വിപരീതോപമ.	,,
അഭിന്നധർമ്മികോപമ.	,,
പരസ്പരോപമ.	,,
കല്പിതോപമ.	216
വാക്യത്തോപമ, കല്പിത,	,,
—ശുദ്ധമാലാരൂപ.	217
കേവലവാക്യാത്തോപമ.	,,
ഉപമേയോപമാലങ്കാരം.	218
അനനവയം.	222
ഉദാഹരണം.	229
സ്മൃതി.	233
സന്ദേഹം.	237
ഭ്രാന്തി.	245
ഉല്ലേഖം.	249
അപഹ്നുതി.	254
നിശ്ചയം.	262
ഉൽപ്രേക്ഷ.	266
ഉപമോൽപ്രേക്ഷാ	
വിവേകം.	277
ഉൽപ്രേക്ഷാപ്രഭേദങ്ങൾ.	309
രൂപകം.	339
പരിണാമം.	349
നിദർശന.	352
ദൃഷ്ടാന്തം.	370
പ്രതിവസ്തൂപമ.	374
ദീപകം.	378
തുല്യയോഗിത.	384
അഭേദാതിശയോക്തി.	388

വിഷയം.	ഭാഗം.
ഭേദകാതിശയോക്തി.	393
അസംബന്ധസംബന്ധാതിശയോക്തികം.	,,
ഹേത്വതിശയോക്തി.	396
അതിശയോക്തിസാമാന്യലക്ഷണം.	397
വ്യതിരേകം.	404
സഹോക്തി.	414
വിനോക്തി.	419
സമാസോക്തി.	421
പരികരം.	436
പരികരാങ്കുരം.	440
ശ്ലേഷം.	442
അപ്രസ്തുതപ്രശംസ.	444
പര്യായോക്തം.	467
വ്യാജസ്തുതി.	472
ആക്ഷേപം.	480
വിരോധാഭാസം.	484
വിഭാവന.	490
വിശേഷോക്തി.	494
അന്യംഗതി.	497
വിഷമം.	501
സമം.	507
വിചിത്രം.	512
അധികം.	513
അല്പം.	515
അന്യോന്യം.	517
വിശേഷം.	518
വ്യാഘാതം.	524
കാരണമാല.	529
ഏകാവലി.	531
മാലാദീപകം.	534
സാരം.	540
കാവ്യലിംഗം.	542
അർത്ഥാന്തരന്യാസം.	548
അനുമാനം.	561
യഥാസംഖ്യം.	566
പര്യായം.	567
പരിവൃത്തി.	571
പരിസംഖ്യ.	575
കാവ്യാർത്ഥാപത്തി.	580
സംഭാവന.	583
വികല്പം.	586
സമുച്ചയം.	588
സമാധി.	592
പ്രത്യനീകം.	594
പ്രതീപം.	598
പ്രൌഢോക്തി.	601
ലളിതം.	604
പ്രഹർഷണം.	610
വിഷാദനം.	612
ഉല്ലാസം.	616
അവജ്ഞ.	619
ലേശം.	623

വിഷയം.	ഭാഗം.	വിഷയം.	ഭാഗം.
തദ്ഗുണം.	626	സൂക്ഷ്മം.	664
അതദ്ഗുണം.	628	സ്വഭാവോക്തി.	668
പൂർവ്വരൂപം.	631	ഭാവികം.	673
മീലിതം.	635	നിരുക്തി.	685
സാമാന്യം.	638	ലോകോക്തി.	686
ഉത്തരം.	646	മുദ്ര.	690
വ്യാജോക്തി.	652	ഉദാത്തം.	691
യുക്തി.	662	സംസൃഷ്ടിസങ്കരങ്ങൾ.	702

"കൗമാരാവസ്ഥ."

അർത്ഥാലങ്കാരപ്രകരണം.

— ഉപമാപ്രാധാന്യസമർത്ഥനം —

അലങ്കാരങ്ങളുടെ ഇടയിൽ ഉപമ ഒട്ടുമുക്കാലുമലങ്കാരങ്ങൾക്കു മൂലഭൂതവും അതിപ്രസിദ്ധവും അഭ്യർഹിതവുമാകയാൽ ആദ്യമായതിനെത്തന്നെ നിരൂപിക്കുകയാണു് ഉചിതമായിരിക്കുക. പക്ഷേ, അതിശയം, സാമ്യം, വാസ്തവം, ശ്ലേഷം എന്നിങ്ങിനെ അലങ്കാരസാധകങ്ങളായ നാലുപാധികളിൽ വാസ്തവോക്തൃലങ്കാരങ്ങൾ എല്ലാറ്റിലും അധികവും, അതുവിട്ടാൽ അതിശയോക്തിയും, പിന്നീട സാമ്യോക്തിയുമായി ഭാഷാഭൂഷണത്തിൽ നിർദ്ദേശിച്ചിരിക്കുന്നതുകൊണ്ടു്, ഉപമ ഒട്ടുമുക്കാലും അലങ്കാരങ്ങൾക്കു മൂലഭൂതമാവുന്നതെങ്ങിനെയെന്ന ശങ്കയുണ്ടാവാമെങ്കിലും അല്പമൊന്നു് ആലോചിച്ചു നോക്കിയാൽ ആ ശങ്ക നിസ്സാരമാണെന്നു മനസ്സിലാവുന്നതാണു്. ഒന്നാമതായി, രുദ്രടോപജ്ഞങ്ങളായ ഈ ഉപാധികളെ വിഭാജകധർമ്മങ്ങളായെടുത്തു് അലങ്കാരങ്ങളെ തരംതിരിക്കുന്നതുതന്നെ അത്രയുക്തമല്ല. ഇതിനെപ്പറ്റി:—

> "ഇന്നാലു സാധനം ചൊന്ന-
> തൊന്നൊന്നായിട്ടതനൊയും
> ഒന്നരണ്ടുകം ചേന്നിട്ടും
> നിന്നാലങ്കാരമായ്വരും."

എന്നു ഭാഷാഭൂഷണത്തിൽ പറഞ്ഞിരിക്കുന്നപ്രകാരം ഈ ഉപാധികൾ തനിച്ചും കലർന്നുമാണു് അലങ്കാരപ്രയോജകങ്ങളാവുന്നതു്;

എന്നുമാത്രമല്ല, ഒരേ അലങ്കാരത്തിൽത്തന്നെ ഏതാനുംചില ലക്ഷ്യങ്ങൾക്ക് ഒന്നും മറ്റുചിലതിന്നു മറ്റൊന്നുമായി വ്യവസ്ഥയില്ലാത്ത നിലയിലുമാകുന്നു.

"ഹന്ത ചന്ദ്രമുഖിക്കിന്നു ചെന്തീയായിതു ചന്ദനം."

എന്നിങ്ങിനെ അതിശയമൂലമായിരിക്കുന്ന ആ വിരോധാഭാസം തന്നെ:—

"ഹാരമെന്ന്യേ സ്വഭാവത്താൽ
സ്വൈരം ഹാരികളായിട്ടും
അവർ തൻ കുചകുംഭങ്ങ-
ളെവനേകില്ല വിസ്മയം." (ധ്വന്യാലോകം)

ഇത്യാദിയിൽ ശ്ലേഷമൂലകമായിട്ടാണ് കാണുന്നതു്. കാവ്യകാരണനിബന്ധനകളായ അപ്രസ്തുതപ്രശംസകളും വാസ്തവമൂലങ്ങളാണെങ്കിലും സാരൂപ്യനിബന്ധനാപ്രസ്തുതപ്രശംസ സാമ്യമൂലകം തന്നെയല്ലേ? എന്തിന്:—

"കാവ്യാനുശാസനമതെ- ങ്ങവ്യാവർത്തകനെങ്കിവൻ."

എന്നിങ്ങിനെ വിഷമം വാസ്തവമൂലമാണെങ്കിലും,

"വെളുത്തകീർത്തിയെപ്പെറ്റി-തളിശ്യാമളയാമസി."

ഇത്യാദിയിൽ അതിശയമൂലകവും,

"കല്ല്യാണി, താമരമലർക്കുട ചൂടിടാമെ-
ന്നുല്ലാസമോടിഹ നടേണ്ട ബിസം കുളത്തിൽ;
വല്ലാത്ത കാലമിതു; നന്ദി ജഗത്തിനില്ല;
ചൊല്ലാം ഹരിക്കുമിതു നിൻമുഖകാന്തിയെത്താൻ."
(ഭാഷാഭൂഷണം)

ഇത്യാദിയിൽ സാമ്യമൂലകവുമായിരിക്കുന്നതു നോക്കുക. പ്രാചീനാലങ്കാരികന്മാർ അലങ്കാരങ്ങളെ നാമനിർദ്ദേശപൂർവ്വകം ലക്ഷണം

കല്പിച്ചു വിഭാഗിച്ചിരിക്കുന്നതു്, ഈ ഉപാധികളെ ആശ്രയിച്ചല്ലായ്കയാൽ അവയെ അടിസ്ഥാനമാക്കിച്ചെയ്യുന്ന അലങ്കാരവിഭാഗം സുശ്ലിഷ്ടമാവാൻ തരമില്ല. ഈ സ്ഥിതിക്കു്, പ്രാധാന്യത്തേയും ചിലതാൽകാലികസൌകര്യങ്ങളേയും മാത്രമുദ്ദേശിച്ചു പ്രവർത്തിച്ചിരിക്കുന്ന ഭാഷാഭൂഷണത്തിലെ അലങ്കാരവിഭാഗത്തിൽ വാസ്തവോക്ത്യലങ്കാരങ്ങളാണധികമെന്നുവെച്ചു മുൻപറഞ്ഞപ്രകാരം നാം സംശയിക്കുന്നതു ശരിയല്ല. വാസ്തവോക്തിയിൽപ്പെട്ട സഹോക്തി, വികല്പമെന്നിവ സാമ്യസ്പർശമില്ലെങ്കിൽ അലങ്കാരങ്ങളേ ആവുകയില്ലെന്നു ഭാഷാഭൂഷണകർത്താവുതന്നെ ഇതിലേക്കു പ്രധാനമായ ഒരു തെളിവാകുന്നു. ശ്ലേഷോക്തിയിൽ ഉൾപ്പെട്ടുത്തിയിരിക്കുന്ന സമാസോക്തി, അതിശയോക്തിയിൽ പെടുത്തിയിരിക്കുന്ന മീലിതം മുതലായവയുടെ സ്ഥിതിയുമേതാണ്ടിതുതന്നെയാണു്. ഇങ്ങിനെ സൂക്ഷ്മദൃഷ്ട്യാ പരിശോധിക്കുന്നതായാൽ അധികമലങ്കാരങ്ങളും സാമ്യസ്പർശികളാണെന്നു പ്രത്യക്ഷമാവും. അതുകൊണ്ടാണു്, കാവ്യാലങ്കാരസൂത്രത്തിൽ * "സമ്പ്രത്യർത്ഥാലങ്കാരാണാം പ്രസ്ഥാവഃ തന്മൂലത്വോപമേതി സൈവ വിചാര്യതേ" എന്നിങ്ങിനെ വാമനാചാര്യൻ തന്റെ ഉപമാലക്ഷണത്തെ അവതരിപ്പിച്ചിരിക്കുന്നതു്. അപ്പയ്യദീക്ഷിതരാകട്ടെ, ചിത്രമീമാംസയിൽ:—

"ഉപമൈകാ ശൈലൂഷീ
സംപ്രാപ്താ ചിത്രഭൂമികാഭേദാൻ
രംജയതി കാവ്യരംഗേ
നൃത്യന്തീ തദ്വിദാം ചേതഃ"

എന്ന ശ്ലോകത്താൽ ഉപമയായ ഒരേനടിതന്നെ അലങ്കാരപ്രഭേദങ്ങളായ വേഷവിശേഷങ്ങളെ മാറിമാറിധരിച്ചു്, കാവ്യരൂപമായ രംഗത്തിൽ നർത്തനം ചെയ്തുകൊണ്ടു സഹൃദയന്മാരുടെ ഹൃദയത്തെ

* ഇപ്പോൾ അർത്ഥാലങ്കാരങ്ങളുടെ പ്രസ്ഥാവമാകുന്നു. അർത്ഥാലങ്കാരങ്ങൾക്കാകട്ടെ മൂലം ഉപമയാകയാൽ അതിനെത്തന്നെ പ്രതിപാദിക്കുന്നു.

ആവജ്ജിക്കുന്നതായഭിപ്രായപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു. "നിൻമുഖം ചന്ദ്രനെപ്പോലെ" എന്നു മുഖചന്ദ്രവിഷയമായ ഒരേ ഉപമതന്നെ ഉക്തിവൈചിത്ര്യത്താൽ എത്രവിധം അലങ്കാരങ്ങളായി മാറുന്നുവെന്നു നോക്കുക. "നിൻമുഖം ചന്ദ്രനെപ്പോലെ ചന്ദ്രൻ നിൻമുഖംപോലെ" എന്നായാൽ ഉപമേയോപമ (1). "നിൻമുഖം നിൻമുഖംപോലെ" എന്നാണെങ്കിൽ അനന്വയം (2). "ചന്ദ്രൻ നിൻമുഖംപോലെ" എന്നതു പ്രതീപം (3). "നിൻമുഖം ചന്ദ്രനെപ്പോലെ തന്നെ എന്നാൽ നിർമ്മലവുമാണ്" എന്നതു വ്യതിരേകം (4). "ചന്ദ്രനെക്കാണുമ്പോൾ നിന്റെമുഖമോർമ്മിക്കുന്നു" എന്നതു് സ്മൃതി (5). "ഇതു മുഖമോ ചന്ദ്രനോ" എന്നതു സന്ദേഹം (6). "നിൻമുഖമായ ചന്ദ്രൻ" എന്നതു രൂപകം (7). "നിൻമുഖമായ ചന്ദ്രൻ മദനതാപമകറ്റുന്നു" എന്നതു പരിണാമം (8). "ഇതു ചന്ദ്രനാണു്, മുഖമല്ല" എന്നതു് അപഹ്നുതി (9). നിൻമുഖം ചന്ദ്രനാണെന്നു തോന്നുന്നു" എന്നതു് ഉൽപ്രേക്ഷ (10). "ഇതാ മാളികയിൽ ചന്ദ്രൻ" എന്നതു് അതിശയോക്തി (11). "നിൻമുഖം ചന്ദ്രനെന്നു വിചാരിച്ചു ചകോരങ്ങൾ മടിക്കുന്നു" എന്നതു ഭ്രാന്തി (12). "നിൻമുഖവും ഈ ചന്ദ്രനും എന്നെ മടിപ്പിക്കുന്നു" എന്നതു തുല്യയോഗിത (13). "മേഘച്ഛന്നനായ ചന്ദ്രനും കോപകലുഷിതമായ നിന്റെ മുഖവും ദുസ്സഹം തന്നെ" എന്നതു ദീപകം (14). "നിന്റെ മുഖമേ എന്നെ ആനന്ദിപ്പിക്കൂ; ചന്ദ്രനേ ചകോരത്തെ രമിപ്പിക്കൂ" എന്നതു പ്രതിവസ്തൂപമ (15). "നിന്റെ മുഖമേ എന്റെ ഹൃദയത്തെ ആനന്ദപ്പിക്കൂ; ചന്ദ്രനേ കുമുദം വികസിപ്പിക്കൂ" എന്നതു ദൃഷ്ടാന്തം (16). "നിൻ മുഖം ചന്ദ്രനെന്നു ചകോരങ്ങളും പങ്കജമെന്നു വണ്ടുകളും കരുതുന്നു" എന്നതു് ഉല്ലേഖം (17). "നിൻ മുഖം ചന്ദ്രകാന്തിയേന്തുന്നു" എന്നതു നിദർശന (18). "ലക്ഷ്മി ചന്ദ്രനെ ഉപേക്ഷിച്ചു നിൻ മുഖത്തു കളിയാടുന്നു" എന്നതു പര്യായം (19). "പ്രസാദാഞ്ചിതമായ നിൻമുഖം ലോകാനന്ദകരം തന്നെ" എന്നതു

സമാസോക്തി (20). (മുഖദർശനപ്രസ്താവത്തിൽ) "ചന്ദ്രദർശനത്തിൽ ആക്ക് കൌതുകമില്ല" എന്നതു് അപ്രസ്തുതപ്രശംസ് (21). "ചന്ദ്രൻ കളങ്കിയല്ലെങ്കിൽ നിന്റെ മുഖത്തോടുപമിക്കാമായിരുന്നു" എന്നതു സംഭാവന (22). "ചന്ദ്രനെവിടെ? അല്ലെങ്കിലെന്തിനു്, നിന്റെ മുഖമുണ്ടല്ലോ" എന്നതു് ആക്ഷേപം (23). "മാളികയിൽ വിളങ്ങുന്ന നിൻ മുഖത്തേയും ആകാശത്തിൽ തിളങ്ങുന്ന ചന്ദ്രനേയും തിരിച്ചറിയുന്നില്ല" എന്നതു സാമാന്യം (24). "ഇടക്കിടെ ചന്ദ്രൻ മേഘച്ഛന്നനാവുന്നതുകൊണ്ടു നിന്റെ മുഖത്തേയും ചന്ദ്രനേയും തിരിച്ചറിയുന്നു" എന്നതു വിശേഷകം (25). ഇങ്ങിനെ മുഖചന്ദ്രവിഷയമായ ഈ ഒരു സാദൃശ്യത്തിന്നുതന്നെ പല അലങ്കാരങ്ങളായ്പരിണമിക്കുവാൻ സാധിക്കുന്നതായിരിക്കെ, സാദൃശ്യസാമാന്യത്തിന്റെ സ്ഥിതി എന്തായിരിക്കും? അതുകൊണ്ടു്, അധികം അലങ്കാരങ്ങൾക്കും സാമ്യസ്പർശമുണ്ടാവുമെന്നു പറയുന്നതിൽ അസാംഗത്യമൊന്നുമില്ല. പോരെങ്കിൽ ഉപമയോളം പ്രസിദ്ധി മറ്റൊരലങ്കാരത്തിന്നും ഇല്ലെന്നുള്ളതും തീച്ചയാണല്ലോ! ആകയാൽ:—

"ചൊല്ലുള്ളതിൽ കവിഞ്ഞുള്ള-
തെല്ലാ മതിശയോക്തിയാം
തെല്ലിതിൻ സ്പർശമില്ലാതെ
യില്ലലങ്കാരമൊന്നുമേ."

(ഭാഷാഭൂഷണം)

എന്നുപറഞ്ഞിരിക്കുന്നതനുസരിച്ചു് അതിശയോക്തി സർവ്വാലങ്കാരങ്ങൾക്കും മൂലഭൂതമായിരിക്കേ, അതിനെയല്ലേ മുമ്പിൽ നിരൂപിക്കേണ്ടതു് എന്ന ആക്ഷേപത്തിന്നും സമാധാനമായി. ക്രടാതെ, വിവക്ഷിതമായ അർത്ഥം ഭാവുകന്മാർക്കു് എളുപ്പത്തിൽ ഗ്രഹിച്ചു രസിക്കത്തക്കവണ്ണം വിശദപ്പെടുത്തിക്കൊടുക്കുവാനുള്ള ശക്തി ഉപമയെപ്പോലെ മറ്റൊരലങ്കാരത്തിന്നുമില്ല. അതുകൊണ്ടു് അലങ്കാരങ്ങളിൽവെച്ചു ശ്രേഷ്ഠവും ഉപമതന്നെയാകുന്നു. ആകയാൽ ഉപമയാണു് അഭ്യർഹിതമെന്നും അതിനെത്തന്നെയാണു് ആദ്യമായി നിരൂപിക്കേണ്ടതെന്നും സിദ്ധിക്കുന്നു.

— ഉപമാനിരൂപണം. —

'ഉപമ'യെന്നതു രമണീയമായ സാദൃശ്യംതന്നെ. എന്നാലിത്രമാത്രംകൊണ്ടു് നമുക്കു് ഉപമയുടെ സ്വരൂപജ്ഞാനമല്ലാതെ, ലക്ഷണജ്ഞാനം സിദ്ധിക്കുന്നതല്ല. ലക്ഷണമെന്നതു ലക്ഷ്യങ്ങളെ ഒക്കെയും അലക്ഷ്യങ്ങളിൽനിന്നു വേർതിരിച്ചറിയുവാനുള്ള ഒരു ഉപായമാകുന്നു. അതുകൊണ്ടു ലക്ഷ്യങ്ങൾക്കു യോജിക്കുന്നതും അലക്ഷ്യങ്ങൾക്കു യോജിക്കാത്തതുമായ അസാധാരണധർമ്മം മാത്രമേ ലക്ഷണമാവുകയുള്ളൂ. രമണീയസാദൃശ്യമാകട്ടെ, ഉപമേയോപമ, പ്രതീപഭേദം മുതലായവയിലുമുണ്ടു്. അവയൊന്നും ഉപമാലങ്കാരമല്ലതാനും. അതുകൊണ്ടു രമണീയമായ സാദൃശ്യമെന്നതു് ഉപമാലക്ഷണമാവില്ലെന്നുവരുന്നു. ഈ സ്ഥിതിക്കു്, "രണ്ടുവസ്തുക്കളിൽധർമ്മം ചേരുന്നതുപമാഖ്യമാം."—എന്നു സാഹിതീസർവ്വസ്വത്തിലെ ഉപമാലക്ഷണവും മറ്റും തീരെ വിചാരസഹമല്ലെന്നു തെളിയുന്നുണ്ടല്ലോ. ആകയാൽ ഉപമാപ്രകാരങ്ങളിലൊക്കെസ്സംഭവിക്കുന്നതും അലംകാരാന്തരങ്ങളിൽ സംഭവിക്കാത്തതുമായ ഒരു ധർമ്മവൈശിഷ്ട്യംതന്നെ ലക്ഷണമായി നിർദ്ദേശിക്കേണ്ടിയിരിക്കുന്നു. അതായതു്:—

ഉക്തൗതിരിക്തസാദൃശ്യാ-
ദദ്വിതീയതത്വതിരസ്കൃതി
വർണ്യാധികസമുൽകർഷ-
മെന്നിവയ്ക്കപ്രയോജകം. (1)

അവിനാഭാവിയായ്വ്യഞ്ജി-
ക്കാതെ നിഷ്പദ്യമാനമാം
സാധർമ്മ്യമുപമാഭിഖ്യം
പലഭേദങ്ങളുണ്ടിതിൽ. (2)

ഉപമാനമായി നിർദ്ദേശിച്ചിരിക്കുന്ന വസ്തുവൊഴിച്ചു മറെറാന്നിനോടുള്ള സാദൃശ്യത്തിനു തിരസ്കാരം, അദ്വിതീയതത്വത്തിനു്—

തനിക്കു സമമായി മറെറാന്നില്ലെന്നുള്ള ഭാവത്തിന്നു്—തിരസ്കാരം, അവർണ്യത്തെ അപേക്ഷിച്ചു വർണ്യത്തിന്നു് (ഉപമേയത്തിന്നു) വിവക്ഷിച്ചിരിക്കുന്ന ഉൽകഷ്ടാധിക്യം എന്നീ മൂന്നുക്രുട്ടത്തിന്നു പ്രയോജകമാവാത്തതും അലംകാരാന്തരങ്ങൾക്കു് അവിനാഭാവിയായി വ്യംജിക്കാത്തതും (ദീപകാദികൾക്കുള്ള ആത്മലാഭംതന്നെ സാദൃശ്യം വ്യംജിച്ചാലേ ഉള്ളു; ആ വിധത്തിൽ വ്യംഗ്യമാവാത്തതും) നിഷ്പ്രത്യുമാനവും (സുപ്രതിഷ്ഠവും) ആയ സാദൃശ്യമാകുന്ന ഉപമയെന്ന അലങ്കാരം. അലംകാരതപസാധകമായ ചമൽക്കാരമാവട്ടെ അലംകാരസാമാന്യലക്ഷണത്താൽത്തന്നെ സിദ്ധിക്കുന്നതുകൊണ്ടു പ്രത്യേകിച്ചു നിർദ്ദേശിച്ചിട്ടില്ല. സാമാന്യലക്ഷണപ്രകാരം അലംകാരതപവിശിഷ്ടങ്ങളായവയ്ക്കാണല്ലോ ഉപമാദിപ്രകാരമായ വിശേഷവിവേചനം ആരംഭിക്കുന്നതു്. ഈ സംഗതി മേലും ഓർമ്മവെച്ചുകൊള്ളണം.

ഉക്തമാതിരിക്കുംസാദൃശ്യതിരസ്കാരത്തിന്നു് അപ്രയോജകമായിരിക്കണമെന്നു പറഞ്ഞിരിക്കയാൽ,—

> "അംബുജംപോലെ നിന്നാസ്യം
> നിന്നാസ്യംപോലെയംബുജം
> മധുവ്രതാഭം തപനേത്രം
> തപനേത്രാഭം മധുവ്രതം." (സപ)

ഇത്യാദി ഉപമേയോപമയിൽ പ്രകൃതലക്ഷണത്തിന്നു് അതിപ്രസക്തിയില്ല. മുഖം താമരപോലെയാണെന്നു പറഞ്ഞതുകൊണ്ടു തന്നെ താമര മുഖംപോലെയാണെന്നും കിട്ടുന്നതായിരിക്കേ, വീണ്ടും ആ അംശത്തെ എടുത്തു പറഞ്ഞിരിക്കുന്നതു മുഖത്തിന്നു താമരയോടല്ലാതെ മറെറാരു വസ്തുവിനോടും സാദൃശ്യമില്ലെന്നു സൂചിപ്പിക്കുവാനാകയാൽ ഈ പരസ്പരവിഷയകമായ സാദൃശ്യം അന്യസാദൃശ്യതിരസ്കാരത്തിന്നു പ്രയോജകമായിട്ടാണു് സ്ഥിതിചെയ്യുന്നതു്. പക്ഷേ, ഉപമേയോപമ ഉപമയുടെ ഒരു പ്രഭേദംതന്നെയാകകൊണ്ടു ലക്ഷ്യമാകയാൽ അതിൽ ലക്ഷണപ്രസക്തി ദോഷമല്ലെന്നു

ആലംകാരികന്മാരിൽ ചിലർ മുക്തകങ്ങളും ഉപന്യസിച്ചിട്ടുണ്ടെങ്കിലും, കാവ്യപ്രകാശകാരാദികൾ പ്രത്യേകമലംകാരമെന്നു നിലയിൽ പിരിച്ചു്, അനന്തരത്തിനുശേഷം നിർദ്ദേശിച്ചിരിക്കുന്നതുകൊണ്ടും, ലോകപ്രസിദ്ധി അത്തരത്തിലാവുകകൊണ്ടും, അലംകാരാന്തരമായിത്തന്നെ ഇവിടെ ഗണിച്ചിരിക്കുന്നു. വിശേഷിച്ചു്, വ്യതിരേകം ഉപമാവ്യതിരിക്തമാണെന്നു സമ്മതിക്കുന്ന സ്ഥിതിക്കു് ഉപമേയോപമ മാത്രം ഉപമാപ്രഭേദമാണെന്നു ശഠിക്കുന്നതു യുക്തവുമല്ല.

അദ്വിതീയത്വതിരസ്കാരത്തിനു് അപ്രയോജകമെന്നതുകൊണ്ടു്:—

"അതിമോഹനമെൻമുഖമെ-
ന്നതിരുകവിഞ്ഞിത്ര വേണ്ടെടോ ഗർവ്വം;
ഇതിനൊട്ടകിടനില്ക്കുവതായ്
ക്ഷിതിയിൽക്കാണുന്നതുണ്ടു കമലങ്ങളം." (സ്വ)

"ഏതിരില്ലെന്നുടെ പീലി-
ക്കിതി ചിന്തിച്ചെന്തിനേവമാടുന്നു
മതി മതി മയിലേ,മാമക-
മതിമുഖിതൻ കുന്തലുണ്ടിതിനൊപ്പം." (സ്വ)

ഇത്യാദി പ്രതീപഭേദങ്ങളിലും അതിപ്രസംഗമില്ല. ഈ രണ്ടിടിക്കിലുമുള്ള സാദൃശ്യം, തനിക്കു തുല്യ്യമായി മറെറാന്നില്ലെന്നുള്ള ഭാവത്തിനു തിരസ്കാരകമായിട്ടാണിരിക്കുന്നതു്. ഒന്നാമത്തെ പദ്യത്തിലെ താദ്ശസാദൃശ്യം, ഉപമേയപ്രദർശനദ്വാരാ, വർണ്യമായ മുഖത്തിനേറിയും, രണ്ടാമത്തിലേതു്, അവർണ്യമായ മയിൽപ്പീലിയുടേയും അദ്വിതീയത്വതിരസ്കാരത്തിനു പ്രയോജകായിരിക്കുന്നു.

വർണ്യാധികസമുൽകർഷത്തിനു പ്രയോജകമാവരുതെന്നു പറഞ്ഞിരിക്കയാൽ,—

"ബാലേ,നിന്നാനനംപോലെ വിലസുന്ന കലാനിധി;
നീലോൽപലങ്ങളം നിന്നോതുലയേന്തുന്ന സുന്ദരി." (സ്വ)

ഇത്യാദി പ്രതീപത്തിലും അതിവ്യാപ്തിക്കവകാശമില്ല. ഇവിടെ ചന്ദ്രനും മുഖത്തിനും നീലോൽപലങ്ങൾക്കും നേത്രങ്ങൾക്കും പ്രസിദ്ധമായ ഉപമാനോപമേയഭാവം മാറിക്കല്പിച്ചിരിക്കുന്നതു്, . മുഖത്തിനു ചന്ദ്രനേക്കാളും നേത്രങ്ങൾക്കു നീലോൽപലങ്ങളെക്കാളും ഉൽകൃഷ്ടമുണ്ടെന്നു് വരുത്തുവാനാകയാൽ, പ്രകൃതസാദൃശ്യം, അവർണ്യത്തെക്കാട്ടിലും വർണ്യത്തിനു വിവക്ഷിച്ചിരിക്കുന്ന ഉൽകൃഷ്ടാധിക്യത്തിനു പ്രയോജകമായിട്ടാണിരിക്കുന്നതു്.

നിഷ്പ്രത്യുമാനമെന്നതുകൊണ്ടു്:—

"അഗാധമബ്ധിയെപ്പോലെ മഹാന്മാരുടെ മാനസം
എന്നാൽ സദാ ദുഷ്ടസത്വാ-ക്രാന്തമല്ലതിശാന്തമാം." (സ.)

"ശത്രുസംഘത്തെ നിർദ്ദോഷ-മസിമാത്രസഹായനായ്
വെന്നൊരീമന്നവൻ ഗർവ്വി യല്ലന്യജനമെന്നപോൽ." (സ.)

"നന്നു! നിന്നാനനത്തോടെ-ന്തിന്ദുമണ്ഡലമൊക്കുമോ?
ഇന്ദീവരാഭം നിൻനേത്ര-മെന്നോതുന്നതു മന്ദരാം." (സ.)

ഇത്യാദി വ്യതിരേകങ്ങളേയും വ്യാവർത്തിപ്പിച്ചിരിക്കുന്നു. ആദ്യത്തെ പദ്യത്തിലും രണ്ടാമത്തെ പദ്യത്തിലും വൈധർമ്മ്യമെടുത്തു കാണിച്ചിരിക്കയാലും മൂന്നാമത്തേതിലെ പൂർവ്വാർദ്ധത്തിലും ഉത്തരാർദ്ധത്തിലും 'ഒക്കുമോ', 'മന്ദരാം' എന്നിങ്ങിനെ പ്രകാരാന്തരേണ നിഷേധിച്ചിരിക്കയാലും സാദൃശ്യത്തിനു പ്രതിഷ്ഠയില്ലായ്കയാൽ അതു നിഷ്പ്രത്യുമാനമാകുന്നില്ല. അതുപോലെതന്നെ മമ്മടഭട്ടൻ മുതലായവർ 'അതിശയോക്തി'യെന്നും, മറുചിലർ 'സംഭാവന'യെന്നും പറഞ്ഞുവരുന്നു,—

"ചാരുമൌക്തികസരാവഭാസിയാ-
ണ്ടീരുമെങ്കിലുമതാംശുമണ്ഡലം
ഭീരു,മാന്മഥനിദാഘശീകരം
ചേരുമീമുഖമതിനു തുല്യമാം. (സ.)

ഇത്യാദിയിലും അതിപ്രസക്തിയില്ല. ചന്ദ്രമണ്ഡലം ചാരുമൌക്തികസരാവഭാസിയായാൽ മാത്രമേ അതിനോടു മുഖത്തെ ഉപമിക്കാവൂ

എന്നു പറഞ്ഞിരിക്കയാൽ, താദ്ദശസാദൃശ്യം അപ്രതിഷ്ഠിതമാണെന്നല്ലേ വരുന്നതു്? അപ്രകാരംതന്നെ:—

"നിൻമേനി നിൻമേനിപോലെ നിൻമുഖംപോലെ നിൻമുഖം
നിൻവിലാസങ്ങളോരോന്നു-മതതിന്നു സമാനമാം." (സ.പ)

എന്നിങ്ങിനെയുള്ള അനന്വയാലങ്കാരത്തിലും അതിവ്യാപ്തി വരുന്നില്ല. തനിക്കു തന്നോടുള്ള സാദൃശ്യം അനുപപദ്യമാനമാകയാൽ അനിഷ്പദ്യമാനംതന്നെയാണല്ലോ. ക്രടാതെ, ആത്മസാദൃശ്യാകൃതി അന്യസാദൃശ്യവ്യവച്ഛേദാർത്ഥമാകകൊണ്ടു് 'അന്യസാമ്യതിരസ്കാരാപ്രയോജകം' എന്ന അംശംകൊണ്ടും വ്യാവൃത്തി വരുന്നതാണു്.

കാരികയിലെ 'അദ്വിതീയതപതിരസ്കൃതി' എന്നതിനു് 'അദ്വിതീയതപഗവ്വതിരസ്കാരം' എന്നാണർത്ഥവിവക്ഷ. "തനിക്കു തുല്യമായി മറെറാന്നില്ലെന്നുള്ള ഭാവത്തിനു്" എന്ന വിവരണവാക്യത്തിനേറയും താൽപര്യം അതുതന്നെ. അതുകയാൽ ലക്ഷണാത്തിൽ അസംഭവദ്ദോഷാശങ്കയ്ക്കു് അവകാശമില്ല. ക്രടാതെ, പ്രതീപപ്രകരണത്തിൽ നിർദ്ദേശിക്കാൻ പോകുന്ന "അതിസാധു—" ഇത്യാദിക്രടിലക്ഷ്യമായി സംഗ്രഹിക്കപ്പെടാവുന്നതുമാണു്. വേണമെങ്കിൽ, വൈശദ്യാർത്ഥം, ഉക്താതിരിക്തേത്യാദികാരികയുടെ പാദദ്വയം മാററി,

"അന്യസാമ്യാദ്വിതീയതപ-കൃതഗവ്വതിരസ്കൃതി"

എന്നു പഠിച്ചുകൊള്ളുകയുമാവാം.

അലങ്കാരാന്തരാവിനാഭാവിയായ വ്യംഗ്യമാവരുതെന്നു പറഞ്ഞിരിക്കയാൽ, ഭേദപ്രധാനങ്ങളായ ദീപകം, തുല്യയോഗിത, പ്രതിവസ്തൂപമ, ദൃഷ്ടാന്തം മുതലായവയിലും അഭേദപ്രധാനങ്ങളായ രൂപകം, പരിണാമം, അപഹ്നുതി, സ്മൃതി, ഭ്രാന്തി, സന്ദേഹം, ഉല്ലേഖം മുതലായവയിലും അതിപ്രസംഗമില്ല. ഇവയിലെല്ലാം സാദൃശ്യം വ്യംജിക്കുന്നതു് അതതു് അലങ്കാരങ്ങൾക്കു് അവിനാഭാവിയായിട്ടാകുന്നു. സാദൃശ്യം വ്യംജിക്കാത്തപക്ഷം ആ വകയ്ക്കു് അലങ്കാരത്വംതന്നെ ദുർഘടമാണു്.

ലക്ഷണത്തിൽ അവ്യംഗ്യമെന്നോ അല്ലെങ്കിൽ വ്യംഗ്യമാവരു തെന്നോ സാമാന്യമായി നിർദ്ദേശിക്കാതെ അവിനാഭാവിയായ വ്യം ഗ്യമാവരുതെന്നിങ്ങിനെ ആ വ്യംഗ്യത്തിന്നു് ഒരു വിശേഷണംകൂടി ചേത്തിരിക്കുന്നതു ഗമ്യോപമയെക്കൂടി സംഗ്രഹിക്കുവാനാണു്.

നോക്കുക:--

"രക്ഷിച്ചിട്ടും തൻപതിയെത്തരത്തിൽ
ച്യുതിച്ചഹോ കണ്ടവരെപ്പിടിക്കും
നാരിക്കുമക്കൂട്ടിലെഴും നരിക്കു-
മാകാരമല്ലാതൊരുഭേദമുണ്ടോ?" (സ)

ഇവിടെ അത്തരത്തിലുള്ള നാരിക്കും നരിക്കും ആകാരം (ആകൃതി—ദീഘ്നാക്ഷരം—) കൊണ്ടല്ലാതെ യാതൊരു വ്യത്യാസവുമില്ലെന്നു പറഞ്ഞിരിക്കുന്നതിൽനിന്നു സാദൃശ്യത്തിന്നു പ്രതീതിവരുന്നതിനാൽ ഉപമയാണലങ്കാരം. എന്നാൽ ആ സാദൃശ്യം വ്യംഗ്യമായിരിക്കയാൽ ഗമ്യോപമയെന്നു പറയും. സാദൃശ്യം വ്യംഗ്യമാവരുതെന്നു സാമാന്യമായി നിഷേധിക്കുന്നതായാൽ ലക്ഷ്യമായ പ്രകൃതസ്ഥലത്തു ലക്ഷണം സംഭവിക്കാത്തതുകൊണ്ടു ലക്ഷ്യൈകദേശാവൃത്തിരൂപമായ അവ്യാപ്തിയെന്ന ലക്ഷണദോഷത്തിന്നിടയാകും. ഇപ്പോഴാകട്ടെ അതിന്നവഴിയില്ല. അവിനാഭാവിയായ വ്യംഗ്യമാവരുതെന്നല്ലാതെ വ്യംഗ്യമേ ആവരുതെന്നു പറഞ്ഞിട്ടില്ലല്ലോ. പക്ഷേ, ഇതു് ഉപമാധ്വനിയാണെന്നു പറഞ്ഞുകൂടെ എന്നും ശങ്കിക്കേണ്ട. നാരിക്കും നരിക്കും ആകാരംകൊണ്ടുമാത്രമല്ലാതെ മറെറാന്നുകൊണ്ടും ഭേദമില്ലെന്നു പറഞ്ഞിരിക്കുന്നതിൽനിന്നു സാധാരണന്മാർക്കുപോലും ഈവണമാത്രത്തിൽ തോന്നാവുന്ന സാദൃശ്യം വാച്യായമാനമായിരിക്കയാൽ അഗ്രഥമെന്ന ഗുണീഭ്രതവ്യംഗ്യമല്ലാതെ ധ്വനിയാവുകയില്ല. അതുകൊണ്ടാണു് അപ്പയ്യദീക്ഷിതരും അദ്ദേഹത്തെ അനുസരിച്ചു രാജരാജവർമ്മ അവർകളും,—

"ദൃഢതരനിബദ്ധമുഷ്ടേഃ
കോശനിഷണ്ണസ്യ സഹജമലിനസ്യ

കൃപണസ്യ കൃപാണസ്യ ച
കേവലമാകാരതോ ഭേദഃ"

എന്ന പദ്യവും,

"മുഷ്ടിവിടാ മുട്ടകിലും
മട്ടേറെ മുഷിഞ്ഞു കോശമതിൽ വാസം
കൃപണകൃപാണങ്ങൾക്ക-
ങ്ങേപ്പെട്ടമാകാരമൊന്നുതാൻ ഭേദം."

(ഭാഷാഭൂഷണം)

എന്ന അതിന്റെ തജ്ജമയും വ്യതിരേകാലംകാരത്തിന്ന് ഉദാഹരിച്ചിരിക്കുന്നതു്. ദീപകാദിയിലെന്നപോലെ ഇവിടെ വ്യതിരേകാംശമായവഭാസിക്കുന്ന സാദൃശ്യം ധനിയല്ലെന്നാണല്ലോ അവരുടെ അഭിപ്രായം. ശരി; അങ്ങിനെയാണെങ്കിൽ അപ്പയ്യദീക്ഷിതരും മറ്റും വ്യതിരേകമായി ഗണിച്ചിരിക്കുന്ന ഈ വക പദ്യങ്ങളിലെ അലംകാരം വ്യംഗ്യോപമയാണെന്നു പറഞ്ഞു് ഇങ്ങിനെ കഷ്ടപ്പെടുന്നതെന്തിനെന്നാണു് ഇനിയുള്ള ചോദ്യമെങ്കിൽ, ഇതിനെക്കുറിച്ചു വ്യതിരേകഘട്ടത്തിൽ വിസ്തരിച്ചു് ഉപപാദിക്കുവാൻപോകുന്നതുകൊണ്ടു് അല്പം ക്ഷമിക്കേണമെന്നുമാത്രമേ ഇപ്പോഴം പറയുന്നുള്ളൂ.

ക്രടാതെ,—

"നേരം പാതിരയായി; നിൻ പ്രിയതമൻ
കൈത്തണ്ട കണ്ണീരിനാ-
ലാറാടിച്ചു കിടപ്പിതാ; പരിജനം
പാരം ഭ്രമിക്കുന്നതേ;
വൈരംപൂണ്ടു കിടന്നരുണ്ടു കരുണം
കേഴുന്ന നീയും; വൃഥാ
സൈരക്കേടു വരുത്തിടേണ്ട, വിധു നി-
ന്നാസ്യം ജയിച്ചീടുമേ."

(പ്രണയവിലാസം)

'നീ ഇത്തരത്തിൽ പ്രവർത്തിക്കുന്നതായാൽ (ശ്ലാനി, വൈവർണ്യം മുതലായ വികാരം നിമിത്തം) ചന്ദ്രൻ നിന്റെ മുഖത്തെ ജയിക്കുമെന്നുള്ള സഖ്യുപദേശത്താൽ 'ഇപ്പോൾ മുഖം ചന്ദ്രനു തുല്യം തന്നെ എന്നിങ്ങിനെ വ്യംജിക്കുന്ന സാദൃശ്യം അലംകാരാന്തരാവിനാഭാവിയല്ലാത്തതുകൊണ്ടു ലക്ഷണസമന്വയം വരുന്നതിനാൽ ഗമ്യോപമതന്നെയാകുന്നു. ഇതിലെ പ്രധാനവ്യംഗ്യം ഈർഷ്യാവിപ്രലംഭമാണു്. അതിലാകുന്ന കവിയുടെ വിവക്ഷയെന്നതും സ്പഷ്ടംതന്നെ. ഈർഷ്യാവിപ്രലംഭമായ ധ്വനിക്കു് ഉപസ്കാരകമായിട്ടാണു് താദൃശസാദൃശ്യം സ്ഥിതിചെയ്യുന്നതു്; അതുകൊണ്ടു് അതു് അലംകാരമാണെന്നു സിദ്ധിക്കുന്നു. ഈ സ്ഥിതിക്കു്, ഉപമാലക്ഷണത്തിൽ ഈവക വ്യംഗോപമയെക്കൂടി സംഗ്രഹിക്കേണ്ടതു് ആവശ്യമാണെന്നു വരുന്നുണ്ടല്ലോ.

ഇങ്ങിനെയാണെങ്കിൽ:—

"രജനീകരകാന്തികൊണ്ടെനി-
ക്കെതിരില്ലെന്നു നിനപ്പിതോ ഭവാൻ
പൃഥിവീതലമാരിതാകവേ
സുദ്ധം മൂഢ,നിരീക്ഷചെയ്തുതും."

എന്നിങ്ങിനെ ശ്രീമാൻ ആറൂർ കൃഷ്ണപ്പിഷാരോടി തന്റെ ഭാഷാദർപ്പണത്തിൽ ഉപമാധ്വനിക്കു കൊടുത്തിരിക്കുന്ന ഉദാഹരണം ഉപപന്നമല്ലെന്നാവുമല്ലോ എന്നാശങ്കിക്കുന്നുവെങ്കിൽ, ശരിയാണു്; ഈ പറഞ്ഞ ന്യായപ്രകാരം അതു് ഉപപന്നമല്ലെന്നതന്നെ പറയേണ്ടിയിരിക്കുന്നു. 'രജനീകര—' എന്നാപദ്യത്തിലാകട്ടെ, 'ഹേ ചന്ദ്ര, നീ നിനക്കു സമമായി ഒന്നുമില്ലെന്നു വിചാരിക്കുന്നതു തെറ്റാണു്. ആരാണു് ഈ ഭ്രമണ്ഡലത്തു മുഴുവനും തിരഞ്ഞുനോക്കിയിരിക്കുന്നതു്? എന്ന വാക്യാർത്ഥത്താൽ, അന്തഃപുരത്തിലിരിക്കുന്ന എന്റെ പ്രിയതമയുടെ മുഖം നിനക്കു തുല്യമാണെന്നിങ്ങിനെ വ്യംജിക്കുന്ന ഉപമ, ചന്ദ്രോപാലംഭമായ പ്രകൃതശ്ലോകത്തിൽ പ്രധാനമായി വ്യംജിക്കുന്ന

ചന്ദ്രവിഷയമായ വക്രതാവിന്റെ അസൂയയ്ക്ക് അംഗമായിരിക്കയാൽ അലംകാരം തന്നെയാകുന്നു; ധ്വനിയല്ല. മൂഢനെന്ന് അധിക്ഷേപിച്ചിരിക്കുന്നതുകൊണ്ട്, പ്രകൃതശ്ലോകം ചന്ദ്രോപാലംഭമാണെന്നുള്ളതും സ്പഷ്ടംതന്നെ. എന്തിന്—പ്രകൃതശ്ലോകം, പണ്ഡിതരാജൻ തന്റെ രസഗംഗാധരത്തിൽ ഗമ്യോപമയ്ക്കു കൊടുത്തിരിക്കുന്ന ഉദാഹരണത്തിന്റെ തജ്ജമയാണെന്നുകൂടി അറിയുമ്പോൾ പിന്നെ സംശയത്തിനൊന്നുമിടയില്ലല്ലോ! നോക്കുക,—

* "കവചിൽ വ്യംഗ്യോപിചേയമുപമാ അലങ്കാരോ യഥാ—"

"അദ്വിതീയം രുചാത്മാനം മത്വാ കിം ചന്ദ്ര,ദൃപ്യസി
ഭ്രമണ്ഡലമിദം മൂഢ, കേന വാ വിനിഭാലിതം."

"കസ്യചിദ്വിദേശസ്ഥിതസ്യ കിരണൈരാത്മാനം സന്താപയന്തം ചന്ദ്രം പ്രത്യേഷോക്തിഃ. അത്രചാസ്തി മമ പ്രിയായാഃ കദാപി ബഹിരനിർഗതായാഃ അത ഏവ തപ്തായാപ്യദൃഷ്ടായാഃ ആനനം തപ്തസദൃശമിതി പ്രതീയമാനാ ഉപമാ മൂഢപദേന ധ്വന്യമാനായാം ചന്ദ്രവിഷയായാം വക്രതഗതായാമസൂയായാമലംകാരഃ" എന്നാണ് ജഗന്നാഥപണ്ഡിതൻ പറഞ്ഞിരിക്കുന്നത്. എന്നാൽ:—

"രജനീകര,കാന്തികൊണ്ടെനി-
ക്കെതിരില്ലെന്നു നിനപ്പിതോ ഭവാൻ

---

* ചിലേടത്തു് ഈ ഉപമ വ്യംഗ്യമായ്ത്തന്നെ അലങ്കാരമാവുന്നു.

"എതിരില്ല നമുക്കു കാന്തിയാ-
ലിതിചിന്തിച്ചു മദിച്ചിടുന്നുവോ
ക്ഷിതിമണ്ഡലമൊക്കെയാരെടോ
മതി, ശോധിച്ചതു മൂഢ, നല്ലപോൽ."

ഇതു, തന്നെ കിരണങ്ങളെക്കൊണ്ടു സന്തപിപ്പിക്കുന്ന ചന്ദ്രനെക്കുറിച്ചു, ഏതോ ഒരു ദേശാന്തരസ്ഥിതന്റെ വാക്കാകുന്നു. ഇതിലാകട്ടെ, ഒരിക്കലും പുറത്തിറങ്ങാത്തവളും അതുകൊണ്ടു നീ കണ്ടിട്ടില്ലാത്തവളുമായ എന്റെ പ്രിയതമയുടെ മുഖം നിനക്കു സദൃശമായിരിക്കുന്നുണ്ട്" എന്നിങ്ങിനെ പ്രതീയമാനമായ ഉപമ, മൂഢപദംകൊണ്ടു ധ്വനിക്കുന്ന ചന്ദ്രവിഷയമായ വക്രതാവിന്റെ അസൂയാഖ്യഭാവത്തിന്നു് അലങ്കാരംതന്നെ.

പൃഥിവീതലമാരിതാകവേ
പരിശോധിച്ചതുമോത്തു നോക്കുക."

എന്നു മാററിയോ മറേറാ മൂഢപദം പ്രയോഗിക്കാതിരിക്കുന്നപക്ഷം അസൂയാപ്രതീതിക്കവകാശമില്ലാത്തതുകൊണ്ട്, വ്യംഗ്യമായ ഉപമ തന്നെ പ്രധാനമാകയാൽ, അതു ധ്വനിയാകുന്നതുമാണ്. ഈ സംഗതി രസഗംഗാധരത്തിൽത്തന്നെ,—

* "അദ്വിതീയം രുചാത്മാനം മത്വാ കിം ചന്ദ്ര,ദുദ്വസി
ഭ്രമണ്ഡലമിദം സർവ്വം കേന വാ പരിശോധിതം?

അത്ര മൂഢാദിപദാപ്രയോഗാൽ അസൂയാദ്ദേരപ്രത്യയാൽ മുഖ്യതയാ ഉപമൈവ വ്യംഗ്യാ" എന്നിങ്ങിനെ സ്പഷ്ടമായി പറഞ്ഞിട്ടുമുണ്ട്. ആകയാൽ, "രജനീകര—" എന്ന പദ്യത്തിൽ വാച്യാർത്ഥത്തെ അപേക്ഷിച്ച് വ്യംഗ്യമായ സാദൃശ്യത്തിനുള്ള പ്രാധാന്യത്തെ അവലംബിച്ചു മാത്രമാണ് അതിനെ ഉപമാധ്വനിക്ക് ഉദാഹരിച്ചിരിക്കുന്നതെന്നോ മറേറാ "സ്ഥിതസ്യ ഗതിശ്ചിന്തനീയാ" എന്ന ന്യായപ്രകാരം ഒരു വിധം പറഞ്ഞൊപ്പിക്കണമെന്നല്ലാതെ ഉപമാധ്വനിക്കു മുഖ്യാഭിഷിക്തമായ ഉദാഹരണമായിക്കരുതിക്കൂടാ എന്നുള്ളതു തീച്ചയാണ്. ശരിയായ ഉദാഹരണം:—

"രജനീകര,കാന്തികൊണ്ടെനി-
ക്കെതിരില്ലെന്ന നിനപ്പിതോ ഭവാൻ
പൃഥിവീതലമാരിതാകവേ
പരിശോധിച്ചതുമോത്തുനോക്കുക."

---

* "എതിരില്ല നമുക്കു കാന്തിയാ-
ലിതീ ചിന്തിച്ചു മദിച്ചിടുന്നുവോ
ക്ഷിതിമണ്ഡലമൊക്കെയാരെടോ
മതി, നന്നായി നിരീക്ഷചെയ്തതും."

ഇവിടെ മൂഢാദിപദം പ്രയോഗിക്കായ്കയാൽ അസൂയാദിക്കു പ്രതീതിയില്ലാത്തതുകൊണ്ട് ഉപമതന്നെയാണ് പ്രധാനവ്യംഗ്യം.

ഈവകയായാകുന്നു. ഈവകയെല്ലാം നിഷ്പ്രവാദമായ ധ്വന്യുദാഹരണങ്ങളാണെന്നു സമ്മതിക്കാമെങ്കിലും, ഇവയിലും പ്രസ്തുതമായ ഉപമാലക്ഷണത്തിന്നു പ്രസക്തിയുണ്ടല്ലോ എന്നുമാശങ്കിക്കേണ്ട. അലങ്കാരസാമാന്യലക്ഷണത്തിൽ ധ്വനിഭിന്നത്വം നിവേശിപ്പിച്ചു ധ്വനിക്ക് അലങ്കാരത്വം തന്നെയില്ലെന്നു വരുത്തീട്ടുണ്ട്. അലങ്കാരത്വമുണ്ടായിരിക്കെ, ഉപമയ്ക്കു പറഞ്ഞ ലക്ഷണത്തിന്റെ യോഗമുണ്ടെങ്കിൽ മാത്രമേ ഉപമയാവൂ. അലങ്കാരസാമാന്യലക്ഷണം വിശേഷലക്ഷണങ്ങളിലൊക്കെയും അധികാരപ്രാപ്തമാവുന്നതുകൊണ്ട്, ധ്വനിയിൽ തത്തല്ലക്ഷണങ്ങൾക്ക് അതിവ്യാപനമില്ലെന്നു ധരിക്കണം.

— പൂർണ്ണോപമ. —

ഉപമാനോപമേയങ്ങൾ
വാചകം ധർമ്മമെന്നിവ
നാലിന്നുമുണ്ടുപാദാന-
മെന്നാലുപമ പൂർണ്ണയാം. (3)

"മുഖം ചന്ദ്രബിംബംപോലെ മനോജ്ഞമാകുന്നു" എന്നിങ്ങിനെ ഒന്നിന്നു മറെറാന്നിനോടുള്ള സാദൃശ്യമാണല്ലോ ഉപമ. അതിന്നു് ഉപമേയം, ഉപമാനം, ഉപമാവാചകം, സാധാരണധർമ്മം എന്നു നാലു് അംശങ്ങളുണ്ടു്. പ്രകൃതത്തിൽ 'മുഖം' ഉപമേയവും, 'ചന്ദ്രബിംബം' ഉപമാനവും, 'പോലെ' എന്നതു് ഉപമാവാചകവും, 'മനോജ്ഞത്വം' സാധാരണധർമ്മവുമാകുന്നു. ഏതിനെ ഉപമിക്കുന്നുവോ അതു് ഉപമേയം—വർണ്യം. ഏതിനൊട്ടു് ഉപമിക്കുന്നുവോ അതു് ഉപമാനം—അവർണ്യം. വാചകം സാദൃശ്യത്തെ കുറിക്കുന്ന ശബ്ദം. ഉപമേയത്തിന്നും ഉപമാനത്തിന്നുമുള്ള സാദൃശ്യം ഏതൊരു ധർമ്മത്തെ അവലംബിച്ചാണോ ആ ധർമ്മം സാധാരണധർമ്മം. ഈ നാലംശവും ശബ്ദംകൊണ്ടു നിർദ്ദേശിച്ചിട്ടുണ്ടെങ്കിൽ അതിനെ പൂർണ്ണോപമയെന്നുപറയും.

— സാധാരണധർമ്മവിവേചനം. —

സാധാരണധർമ്മമാകട്ടെ, അനുഗാമിയായും, ഉപചരിതമായും, കേവലശബ്ദാത്മകമായും ബിംബപ്രതിബിംബഭാവാപന്നമായും ബിംബപ്രതിബിംബഭാവകരംബിതമായ വസ്തുപ്രതിവസ്തുഭാവത്തോടുകൂടിയതായും വരുന്നുണ്ടാണ്.

ഉപമാനത്തിലും ഉപമേയത്തിലും അനുഗതമായ ധർമ്മം അനുഗാമി. ഉദാഹരണം:—

"വാഗർത്ഥതുല്യം പിരിയാതെയുള്ള
യോഗത്തൊടും ലോകപിതാക്കളായി
പേർകേട്ട ഗൌരീപരമേശ്വരർക്കായ്
വാഗർത്ഥബോധം വരുവാൻ തൊഴുന്നോൻ."

(രഘുവംശം)

ഇവിടെ വാഗർത്ഥങ്ങളോടു പാർവ്വതീപരമേശ്വരന്മാർക്കുള്ള ഉപമയിലെ സാധാരണധർമ്മമായ "പിരിയാതെയുള്ള യോഗം" അതായതു്—നിത്യസംബന്ധം, ഉപമാനത്തിലും ഉപമേയത്തിലും യോജിക്കുന്നതാകയാൽ ഈ ധർമ്മം അനുഗാമി.

ഉപചാരം=സാദൃശ്യലക്ഷണ. ഉപചാരത്തെ ആശ്രയിച്ചതു് ഉപചരിതം. സാദൃശ്യലക്ഷണയെ വൃത്തിപ്രസ്താവത്തിൽ നിരൂപിച്ചിട്ടുണ്ടു്. ഉദാഹരണം:—

"മരത്തിൻ ചാഞ്ഞ കൊമ്പത്തു വിരക്തമുനിമാരുടെ
കരംപോലാർദ്രമാം ചീര-നിര തോരാൻ വിരിച്ചതും."

(ചിത്രയോഗം)

ആർദ്രത ജലത്തിന്റെ ധർമ്മമാണു്; ചേതസ്സിനുള്ള ധർമ്മമല്ല. എങ്കിലും ഭയാർത്ഥവിവക്ഷയാൽ ലക്ഷണയെ ആശ്രയിച്ചു പ്രയോഗിച്ചിരിക്കുന്നു.

"രംഭോരു,സത്യമന്യാ-
സംഭോഗംകൊണ്ടു നാഥംകഴിക്കുന്ന
ദംഭോളികഠിനമാനസ-
നംഭോജാസ്യൻ തവ പ്രിയൻ മൂഢേ." (സ.പ)

ദംഭോളികഠിനമാനസനെന്ന ഉപമയിൽ പ്രാത്ഥിവധർമ്മമായ കാഠിന്യത്തിന്ന ദയാരാഹിത്യാത്ഥവിവക്ഷയാൽ മാനസത്തിൽ ഉപചാരം.

കേവലശബ്ദാത്മകം=ശ്ലിഷ്ടം.

ഉദാഹരണം:—

"സദ്ധാരാംബര,വഷ്ശ്രീ സമുദ്വൃത്തപയോധരാ
വിലാസവതിയെപ്പോലെ രസമേകുന്ന നോക്കുക." (സ.പ)

വഷ്ശ്രീ=മഴക്കാലലക്ഷ്മി. സദ്ധാരാംബര=ധാരകളോട്ടു ക്രൂടിയ ആകാശത്തോട്ടു ക്രൂടിയതു്. ഉപമാനപക്ഷത്തിൽ നല്ല ഹാരത്തോടും വസ്ത്രത്തോടും ക്രൂടിയവം. സമുദ്വൃത്തപയോധര=നല്ലവണ്ണം വ്യാപിച്ചിരിക്കുന്ന മേഘത്തോട്ടു ക്രൂടിയതു്. ഉപമാനപക്ഷത്തിൽ, പീനോന്നതസ്തനഭര. രസമേകുന്ന=ജലം തുകുന്ന. ഉപമാനപക്ഷത്തിൽ രസിപ്പിക്കുന്നവെന്നത്ഥം. ഇവിടെ വഷ്ശ്രീക്കും, വിലാസവതിക്കും സമാനമായി നിർദ്ദേശിച്ചിരിക്കുന്ന ധർമ്മം ശബ്ദംകൊണ്ടല്ലാതെ അത്ഥംകൊണ്ടു വാസ്തവത്തിലൊന്നല്ല. ആകയാൽ ഇതു കേവലശബ്ദാത്മകം. സമാസഭേദവും ശ്ലേഷത്തിൽത്തന്നെ ഉൾപ്പെട്ടും.

ഉദാഹരണം:—

"ചെല്ലചമ്പകഗൌരാഭ, ശിരീഷസുകുമാരയാം
ഇപ്പുഷ്പവാടി ദയിതേ, ഭവതിക്കൊക്കുമോക്കുകിൽ." (സ.പ)

ചെമ്പകപ്പൂപോലെ ഗൌരമായ ആഭയോട്ടു ക്രൂടിയവം, ചെമ്പകപ്പൂക്കളാൽ ഗൌരമായ ആഭയോട്ടു ക്രൂടിയതു് എന്നും, ശിരീഷംപോലെ സുകുമാര, ശിരീഷങ്ങളാൽ സുകുമാര എന്നും യഥാക്രമം ഉപമേയപക്ഷത്തിലും ഉപമാനപക്ഷത്തിലും സാമസഭേദം,

ഉപമാനോപമേയങ്ങളുടെ ധർമ്മങ്ങൾ വാസ്തവത്തിൽ ഭിന്നങ്ങളാണെങ്കിലും, സാദൃശ്യത്താൽ, ഒരു വസ്തുവിന്റെ വാസ്തവശരീരവും പ്രതിബിംബവുംപോലെ രണ്ടും ഒന്നുതന്നെയെന്നു കല്പിച്ചു വെവ്വേറെ എടുത്തുകാണിക്കുന്നതിനെയാണ് ബിംബപ്രതിബിംബഭാവമെന്നു പറയുന്നതു്. ഉപമേയധർമ്മം ബിംബവും ഉപമാനധർമ്മം പ്രതിബിംബവുമാകുന്നുവെന്നാണ് ആലങ്കാരികസമ്പ്രദായം. ഉദാഹരണം:—

"അഴക്കുനീക്കിക്കളിയാൽ വിശുദ്ധി
മുഴുത്തു, വെൺപട്ടുമുടുത്തു ഗൌരി
മഴയ്ക്കുശേഷം മലരാർന്നകാശം
തഴച്ചഭ്രവെന്നാവിധം വിളങ്ങി."

(കുമാരസംഭവം)

ഇവിടെ 'കളിച്ചു വെൺപട്ടുടുക്കുക'യെന്ന ഉപമേയധർമ്മവും, 'മഴയ്ക്കുശേഷം പൂത്തുകാശം നിറഞ്ഞിരിക്കുക' എന്ന ഉപമാനധർമ്മവും വാസ്തവത്തിൽ പരസ്പരം ഭിന്നമാണെങ്കിലും സാദൃശ്യത്താൽ ഒന്നായിക്കല്പിച്ചു നിർദ്ദേശിച്ചിരിക്കുന്നതിനാൽ അവയ്ക്കു ബിംബപ്രതിബിംബഭാവം.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"കുങ്കുമാലേപനായീട്ടും കാഷായവസനൻ യതി
കോമലാതപശോണാഭ്ര-സന്ധ്യാകാലസമാനനാം." (സ്വ)

ഉപമേയധർമ്മമായ കുങ്കുമാലേപം, കാഷായവസനം എന്നിവയ്ക്കും ഉപമാനധർമ്മമായ കോമലാതപം, ശോണാഭ്രം എന്നിവയ്ക്കും തമ്മിൽ ബിംബപ്രതിബിംബഭാവം.

ബിംബപ്രതിബിംബഭാവം അർത്ഥമായും വരാം.

ഉദാഹരണം:—

"മലയംപോലെയിപ്പാണ്ഡു വല്മീകാഭൻ തദഗ്രജൻ
ഇക്ഷ്വാകുവരെ ജനിപ്പിച്ച മഹർഷി സമദർശി താൻ." (സ്വ)

ആദ്യത്തെ ഉപമയിൽ പാണ്ഡവന്മാക്കും ചന്ദനവൃക്ഷങ്ങൾക്കും തമ്മിലും രണ്ടാമത്തേതിൽ ധാത്തരാഷ്ട്രന്മാക്കും പാമ്പുകൾക്കും തമ്മിലും ബിംബപ്രതിബിംബഭാവം ആത്മം. എന്നാൽ ബിംബപ്രതിബിംബങ്ങളിൽ ഏതെങ്കിലുമൊന്നുമാത്രം ശാബ്ദവും മറേറതു് ആത്മവുമാക്കുന്നതു ദോഷമാണു്. ഒന്നുകിൽ രണ്ടും ശാബ്ദമായിരിക്കണം, അല്ലെങ്കിൽ ആത്മം എന്നാകുന്നു ആലംകാരികനിയമം.

ആകയാൽ:—

"തികവുറവ ദുഷ്ടനൊരുമട്ടു കൈനില-
യ്ക്കുകമെത്തിയോടി മുറിയൊന്നിലേറവേ
പികവാണിയുണ്ടതിലിരിപ്പൊരോമലാം
പുകയാൽക്കറുത്ത പുതുപൊൻവിളക്കുപോൽ."
(ഉമാകേരളം)

ഈവകയൊക്കയും ആലംകാരികദുഷ്ട്യാ ദുഷ്ടമാണെന്നു പറയണം. ഉപമാനധർമ്മമായ 'പുകയാൽ കറുത്ത' എന്നാ പ്രതിബിംബത്തിന്നു ശരിയായി 'ശോകാകുല' എന്നോ മറേറാ ഉപമേയത്തിൽ ബിംബവും നിർദ്ദേശിക്കേണ്ടതായിരുന്നു.

വസ്തുപ്രതിവസ്തുഭാവമെന്നതു് ഒരേധർമ്മത്തെ ധർമ്മിഭേദത്താൽ വെവ്വേറെ ശബ്ദങ്ങളെക്കൊണ്ടു് നിർദ്ദേശിക്കുന്നതുതന്നെ. ഇതു്, ബിംബപ്രതിബിംബഭാവത്തോടു് ചേർന്നിട്ടല്ലാതെ ശുദ്ധമായി സംഭവിക്കയില്ലെന്നാണു് ദീക്ഷിതരുടെ അഭിപ്രായം. അതായതു്— ബിംബപ്രതിബിംബഭാവത്തിന്നു വിശേഷ്യമായോ വിശേഷണമായോ സമുടകമായോ വരാം. ബിംബപ്രതിബിംബഭാവത്തെ മദ്ധ്യത്തിലാക്കിക്കൊണ്ടു മുമ്പും പിമ്പും സ്ഥിതിചെയ്യുന്നതു് സമുടകം.

വിശേഷ്യമായിവരുന്നതിന്നു് ഉദാഹരണം:—

"വിഷവല്ലികളം ചൂഴ്ന്നുള്ള ദിവ്യൌഷധി കണക്കവൻ
ദർശിച്ചാൻ രാക്ഷസസ്ത്രീകളം വളഞ്ഞീടിന സീതയെ." (സ.ച)

'വളഞ്ഞീടിന' 'ചൂഴ്ന്നുള്ള' എന്നീ രണ്ടുപദങ്ങളും ഒരേ അർത്ഥത്തെ കുറിക്കുന്ന പര്യായങ്ങളാകയാൽ വസ്തുപ്രതിവസ്തുഭാവാപന്നങ്ങളാകുന്നു. അവ ബിംബപ്രതിബിംബഭാവാപന്നങ്ങളായ 'രാക്ഷസസ്ത്രീ വിഷവല്ലികൾ'ക്കു വിശേഷ്യങ്ങളായിട്ടാണിരിക്കുന്നതു്.

വിശേഷണമായ്വരുന്നതിന്നു്:—

"ചലൽഭ്രമരപദ്മാഭം ലോലനേത്രം തവാനനം
അലക്ഷ്യമാകിലക്കാമ-നലമെന്നൊക്കുഴക്കുമേ." (സ.)

ചലനവും ലോലത്വവും വാസ്തവത്തിൽ ഒന്നുതന്നെയായിരിക്കെ, പ്രത്യേകം രണ്ടുശബ്ദങ്ങളെക്കൊണ്ടു നിർദ്ദേശിച്ചിരിക്കയാൽ വസ്തുപ്രതിവസ്തുഭാവം. അതു്, ഭ്രമരനേത്രങ്ങളുടെ ബിംബപ്രതിബിംബഭാവത്തിന്നു വിശേഷണമായി സ്ഥിതിചെയ്യുന്നു.

സമ്പുടകത്തിന്നു്:—

"സച്ഛവസ്ത്രാന്തരാലക്ഷ്യ- സുന്ദരീകുചസന്നിഭം
നോക്കുകീ ശുഭ്രമേഘാന്തഃസ്ഫുടമാ മിന്ദുമണ്ഡലം." (സ.)

ഇവിടെ വിശേഷണമായ 'ശുഭ്രത'യ്ക്കും 'സച്ഛത'യ്ക്കും തമ്മിലും വിശേഷ്യമായ 'അന്തഃസ്ഫുടത'യ്ക്കും 'അന്തരാലക്ഷ്യത'യ്ക്കും തമ്മിലുമുള്ള വസ്തുപ്രതിവസ്തുഭാവം, മേഘത്തിന്നും വസ്ത്രത്തിന്നും തമ്മിലുള്ള ബിംബപ്രതിബിംബഭാവത്തിന്നു സംപുടകമായിട്ടാണിരിക്കുന്നതു്.

ബിംബപ്രതിബിംബങ്ങളിൽ ഏതെങ്കിലുമൊന്നിന്റെ വിശേഷണം ശാബ്ദമായും മറ്റൊന്നിന്റേതു് അർത്ഥഗമ്യമായും വരാം.

മുൻപറഞ്ഞ പദ്യംതന്നെ,—

"സച്ഛവസ്ത്രാന്തരാലക്ഷ്യ- സുന്ദരീകുചസന്നിഭം
നോക്കുകീ ശാരദാഭ്രാന്തഃസ്ഫുടമാമിന്ദുമണ്ഡലം." (സ.)

എന്നു മാറ്റിയാൽ ഉദാഹരണമാവും. ഇതിൽ ശുഭ്രത്വം 'ശാരദ'ശബ്ദാർത്ഥത്താൽ ഗമ്യമാകുന്നു. "തികവുറ്റ ഭംഗ്യാ—" എന്ന പദ്യ

മുദാഹരിച്ചു്, വിശേഷണമാത്രമാക്കുന്നതു ദോഷമാണെന്നു മുമ്പുപറഞ്ഞതു്, ബിംബപ്രതിബിംബവിഷയമാണെന്നു ധരിക്കണം. ഇതാകട്ടെ, വസ്തുപ്രതിവസ്തുവിഷയമാകുന്നു. എന്നുമാത്രമല്ല, ഇവിടേയും തീരെ ശബ്ദം പ്രയോഗിക്കാതെ ആത്മപ്രതീതിക്കു് ഒഴിഞ്ഞുവിടുന്നതു ദോഷംതന്നെയാകുന്നു. അതായതു്:—

"നോക്കുകീ വാരി വാഹാന്തഃസ്ഫുടമാമിന്ദുമണ്ഡലം."

എന്നു മാറുന്നപക്ഷം അന്തസ്സ്ഥിതചന്ദ്രസ്ഫുടതയാൽ വാരിവാഹത്തിൽ ശുഭ്രത അത്മസിദ്ധമാണെന്നുപറയാമെങ്കിലും അതുകൊണ്ടായില്ല; ശുഭ്രതയുടെ ഗമകമായി തൽസ്ഥാനത്തു ശാരദാദിശബ്ദപ്രയോഗമവശ്യം വേണമെന്നു താൽപര്യം.

വാസ്തവത്തിൽ വസ്തുപ്രതിവസ്തുഭാവം ശുദ്ധമായും സംഭവിച്ചുകൂടെന്നില്ല. ഉദാഹരണം:—

"നിഷ്കളങ്കേന്ദുവെപ്പോലെ നിർമ്മലം തനുവിൽ നിൻമുഖം." (സ)

ഇത്യാദിയിൽ 'നിഷ്കളങ്ക'ശബ്ദവും 'നിർമ്മല'ശബ്ദവും ബോധിപ്പിക്കുന്നതു് 'വൈമല്യ'മെന്ന ഒരേ ധർമ്മത്തെയാകയാൽ വസ്തുപ്രതിവസ്തുഭാവത്തിന്നല്ലാതെ ബിംബപ്രതിബിംബഭാവത്തിന്നവകാശമില്ല. ആക്ഷിപ്തമായ മനോജ്ഞതാദിധർമ്മംകൊണ്ടുതന്നെ ഉപമയെ നിർവ്വഹിക്കാവുന്നതിനാൽ, സാധാരണധർമ്മം വൈമല്യമാണെന്നു പറഞ്ഞിട്ടാവശ്യമില്ലെന്നു ശഠിക്കുന്നപക്ഷം എല്ലാടിക്കിലും അങ്ങിനെ ചെയ്യാവുന്നതാകയാൽ വസ്തുപ്രതിവസ്തുഭാവത്തിന്റെ കായ്മതന്നെ ഉത്തജലാംജലിയാസ്ഥീയും എന്നിങ്ങിനെ മറ്റുചിലർ അഭിപ്രായപ്പെടുന്നുണ്ടു്. ഈവക ധർമ്മഭേദങ്ങളും ഒന്നിനൊന്നു കലർന്നും വരാവുന്നതാണു്. ഏതാനും ചിലതു് ഉദാഹരിച്ചുകാണിക്കാം.

അനുഗാമിതബിംബപ്രതിബിംബഭാവമിശ്രണത്തിനു്:—

"വൻഭീമസൈന്യേശതൂണങ്ങളുള്ളാ-
ഗ്ഗംഭീരനാഥംക്കാക്കൊരധൃഷ്യനായും

സന്ധ്യാഭ്രനായും ജലജന്തുരത്ന-
സമ്പൂർണ്ണമാം വാരിധിപോലെയായി.”

(രഘുവംശം)

ഇവിടെ ഭീമസൌമ്യത്വങ്ങൾക്കും ജലജന്തുരത്നങ്ങൾക്കുമുള്ള ബിംബപ്രതിബിംബഭാവത്തെ ആശ്രയിച്ച് അനുഗാമിയായ അധ്യുഷ്യതാവും സന്ധ്യാഭ്രതാവും സാധാരണധർമ്മമായി സ്ഥിതിചെയ്യുന്നു.

ബിംബപ്രതിബിംബഭാവകരംബിതമായ വസ്തുപ്രതിവസ്തുഭാവത്തിനും അനുഗാമിതയ്ക്കുമുള്ള മിശ്രണത്തിന്:—

“പരമവർ തമ്മിൽച്ചേർന്നാ-
വരരഘുവംശത്തിലാഭ ചേർത്തു മുദാ
സുരവരസുരുചിരവിപിനേ
തരമൊട്ട മിടചേർന്നു തുക്കളെന്നവിധം.”

(രഘുവംശം)

രാമലക്ഷ്മണാദികൾക്കും ഭൂതുക്കൾക്കും തമ്മിലുള്ള ഉപമയിൽ, ‘തമ്മിൽചേർന്ന്’ ‘ഇടചേർന്ന്’ എന്നിവയ്ക്കുള്ള വസ്തുപ്രതിവസ്തുഭാവത്തെ ആശ്രയിച്ചു നില്ക്കുന്ന ‘ആഭചേർക്കുക’ എന്ന അംശം അനുഗാമിയാകുന്നു. രഘുവംശത്തിനും നന്ദനവനത്തിനും തമ്മിൽ ബിംബപ്രതിബിംബഭാവമാണെന്നും കണ്ടുകൊൾക.

ശ്ലേഷാനുഗാമിതപമിശ്രണത്തിന്:—

“സഭ്യാരാംബര, വഹ്നിശ്രീ സമുദ്യത്തപയോധരാ
വിലാസവതിയെപ്പോലെ വിലസുന്ന മനോഹരം.” (സ്വ)

ഇതിൽ അന്ത്യപാദത്തിൽ പറഞ്ഞിരിക്കുന്ന അംശം അനുഗാമിയും ശിഷ്ടം ശ്ലിഷ്ടവുമാകുന്നു.

ശ്ലേഷോപചാരമിശ്രണത്തിന്:—

“സഭ്യാരാംബര, വഹ്നിശ്രീ സമുദ്യത്തപയോധരാ
വിലാസവതിയെപ്പോലെ കൺകുളുപ്പിച്ചിടുന്നിതാ.” (സ്വ)

'കൺകുളുപ്പിച്ചിടുക'യെന്നതു് ഉപചാരം. ഇങ്ങിനെ പലത രത്തിലും വരുന്നതാണു്. അവയെല്ലാം സ്വയമൂഹിച്ചുകൊൾക. ഗ്രന്ഥവിസ്തരഭയത്താൽ ഇവിടെ എടുത്തുചേർക്കുന്നില്ല.

— ലുപ്തോപമാവിവരണം. —

ഇവ നാലിങ്കലേതാനു-
മൊന്നിനോ രണ്ടിനോ തഥാ
മൂന്നിനോ ലോപമുണ്ടെങ്കി-
ലതു ലുപ്തോപമാഖ്യയാം. (4)

ഉപമയ്ക്കു് ഉപമേയം, ഉപമാനം, സാധാരണധർമ്മം, വാചകം എന്നിങ്ങിനെ നാലംശങ്ങളുണ്ടെന്നു പറഞ്ഞുവല്ലോ; അവയിൽ ഒന്നോ രണ്ടോ മൂന്നോ അംശങ്ങളും ശബ്ദംകൊണ്ടു നിർദ്ദേശിക്കാതിരുന്നാൽ അയതു ലുപ്തോപമയെന്ന ഉപമാപ്രഭേദമാവും. ഇതിനെ ഏകലുപ്ത, ദ്വിലുപ്ത, ത്രിലുപ്ത എന്ന സാമാന്യമായി മൂന്നുവിധത്തിൽ പിരിക്കാം. അതിൽ, ഏകലുപ്തയിൽ—ഉപമാനലുപ്ത, ധർമ്മലുപ്ത, വാചകലുപ്ത എന്ന മൂന്നുഭേദം. ദ്വിലുപ്തയിൽ—ധർമ്മോപമാനലുപ്ത, ധർമ്മവാചകലുപ്ത എന്ന രണ്ടുഭേദം. വാചകോപമേയലുപ്ത സംസ്കൃതത്തിലേ സംഭവിക്കൂ. വാചകോപമാനലുപ്തയുടെ സ്ഥിതിയും അതുതന്നെ. വിശേഷിച്ചു്, സംസ്കൃതത്തിൽപ്പോലും അതു ദുർല്ലഭവുമാണു്. ആകയാൽ ഭാഷയിൽ മുൻപറഞ്ഞ ഭേദങ്ങളും മാത്രമേ ഗണിക്കേണ്ടതായിട്ടുള്ളൂ. ത്രിലുപ്തയിൽ—ധർമ്മോപമാനവാചകലുപ്ത യെന്ന ഒരുഭേദം മാത്രം. ഇങ്ങിനെ ഭാഷയ്ക്കു യോജിച്ചതായ ലുപ്താഭേദം 6 എണ്ണം മാത്രമാകുന്നു. സംസ്കൃതത്തിലാകട്ടെ, ആകെ 8 ലുപ്താഭേദങ്ങളും സംഭവിക്കാമെങ്കിലും വാചകോപമേയലുപ്തയും വാചകോപമാനലുപ്തയും ഭാഷയ്ക്കുപറ്റിയതല്ലായ്കയാൽ നമുക്കു പരിഗണിക്കേണ്ട ആവശ്യമില്ല. ഭാഷയിൽ വരുന്ന 6 എണ്ണവും യഥാക്രമം ഉദാഹരിക്കാം—അവയിൽ,

ഏകലുപ്തയിൽ, ഉപമാനലുപ്തയ്ക്ക് ഉദാഹരണം:—

"അലയുന്നതിനാലേവം ഫലമെന്തെന്റെ ഭ്രംഗമേ,
ഹാ! ലഭിക്കാ നിനക്കെങ്ങും മാലതിക്കൊത്ത രമ്യയേ." (സ.പ

ഇതിൽ 'മാലതീലത' ഉപമേയം, 'ഒത്ത' എന്നതു് വാചകം, രമ്യത്വം സാധാരണധർമ്മം, ഉപമാനം പറഞ്ഞിട്ടില്ല. പക്ഷേ, രമ്യാശബ്ദം, രാമണീയകത്തോടടുക്കുടിയതു് എന്നിങ്ങിനെ ധർമ്മിയെ സാമാന്യമായി ബോധിപ്പിക്കുന്നുണ്ടെങ്കിലും വിശേഷിച്ചു് അതിനെ ശബ്ദംകൊണ്ടു നിർദ്ദേശിച്ചിട്ടില്ലായ്കയാൽ ഉപമാനലുപ്തതന്നെ. ഇവിടെ മാലതിയെപ്പോലെ രമണീയയായ മറെറാരുവല്ലിയെ നിനക്കു ലഭിക്കുകയില്ലെന്നല്ലാതെ, മാലതിക്കു സദൃശിയായി ലോകത്തിൽ മറെറാന്നും ഇല്ലെന്നു പറഞ്ഞിട്ടില്ലായ്കയാൽ സദൃശവസ്തുലാഭത്തെയല്ലാതെ സാദൃശ്യം നിഷേധിച്ചിട്ടില്ലാത്തതുകൊണ്ടു മേലെ പറയാൻ പോകുന്ന അസമാലങ്കാരമാണിതെന്നു ശങ്കിപ്പാൻ അവകാശമില്ല.

ധർമ്മലുപ്തയ്ക്ക്:—

"ഓരോന്നോതിയുറങ്ങുവാനിവളയ-
ച്ചീലെന്നെ,യെന്നമ്മു,നി-
ന്നാരോമൽ സ്സഖിമാരൊടൊന്നു കളിയായ്
ഞാനന്നരച്ചീടവേ,
നീ രോഷത്തൊടപത്രപാവിവശയായ്
ത്തെല്ലുന്മിഷത്തായചെ-
ന്താരോടൊത്തൊരു കണ്ണെറിഞ്ഞതധുനാ
കൊല്ലാതെ കൊല്ലുന്നു മാം."
(പ്രണയവിലാസം)

ഇതിൽ 'തെല്ലുന്മിഷത്തായ ചെന്താർ' ഉപമാനം; 'കണ്ണ്' ഉപമേയം 'ഒത്ത' എന്നതു് വാചകം; രക്തത്വം മുതലായ സാധാരണധർമ്മം പറഞ്ഞിട്ടില്ല.

വാചകലുപ്തയ്ക്ക്:—

"രംഭോരു, സത്യമന്യാ-
സംഭോഗംകൊണ്ടു നാംകഴിക്കുന്ന,
ദംഭോളികഠിനമാനസ-
നംഭോജാസ്യൻ തവ പ്രിയൻ മൂഢേ." (സ.പ)

ഇതിലെ 'ദംഭോളികഠിനമാനസൻ' എന്ന ഉപമയിൽ 'ദംഭോളിപോലെ' എന്നിങ്ങിനെ ഉപമാവാചകശബ്ദമില്ല.

ദ്വിലുപ്തയിൽ—ധർമ്മോപമാനലുപ്തയ്ക്ക്:—

"അലയുന്നതിനാലേവം ഫലമെന്തെന്റെ ഭൃംഗമേ
ഹാ ലഭിക്കാ നിനക്കെങ്ങും മാലതിക്കു സമാനയേ." (സ.പ)

'മാലതിക്കു സമാനയെ' എന്നതിൽ മാലതി എന്ന ഉപമേയവും, 'സമാന' എന്ന ഉപമാവാചകവും മാത്രമേ ഉള്ളൂ. സാധാരണധർമ്മവും ഉപമാനവും ഇല്ല.

ധർമ്മവാചകലുപ്തയ്ക്ക്:—

"രംഭോരു, സത്യം—" എന്ന പദ്യത്തിലെ 'രംഭോരു' 'അംഭോജാസ്യൻ' എന്നിവയിൽ 'പോലെ' മുതലായ വാചകമാകട്ടെ, 'മനോജ്ഞതപം' മുതലായ സാധാരണധർമ്മമാകട്ടെ, ശബ്ദംകൊണ്ടു നിർദ്ദേശിച്ചിട്ടില്ല.

ധർമ്മോപമാനവാചകലുപ്തയെന്ന ത്രിലുപ്തയ്ക്ക്:—

"ഈമട്ടിലൊട്ടനയകോവിദയായിടുന്നോ-
രാമഞ്ജുഭാഷിണീ തുടൻ പറഞ്ഞമൂലം
കാമം, വിധേയമതിയായ് അവൻ; ഈവകയ്ക്കു
സാമത്ഥ്യമേണമിഴിമാക്കു നിസ്തുസിദ്ധം."
(ഒരു സ.പ.സ്സം)

ഏണത്തിന്റെ മിഴിപോലെയുള്ള മിഴിയോടു കൂടിയവൾ എന്നർത്ഥമായ ഏണമിഴിശബ്ദത്തിലുള്ള ഉപമയിൽ ഉപമാനവും,

വാചകവും, സാധാരണധർമ്മവുമില്ല. 'ഏണമിഴി'യിലെ 'മിഴി' എന്നതു് ഉപമേയമാണു്. ഉപമാനമാകട്ടെ, ഏണത്തിന്റെ മിഴിയാണു്, ഏണമല്ല. അതുകൊണ്ടു് ഉപമാനത്തിന്റെ ലോപം. അപ്രകാരംതന്നെ, 'പോലെ' എന്നാ വാചകവുമില്ല. മനോജ്ഞത്വാദിസാധാരണധർമ്മവും പറഞ്ഞിട്ടില്ല. ഇങ്ങിനെ മൂന്നംശങ്ങളും ശബ്ദോപാത്തമല്ലായ്കയാൽ 'ഏണമിഴി' തുല്യപ്തയായ ധർമ്മോപമാനവാചകലുപ്തയ്ക്കു് ഉദാഹരണമാകുന്നു. ഇപ്രകാരം ലുപ്തോപമ ഭാഷയിൽ ആറു വിധത്തിലാണു് വരിക.

എന്നാൽ ദ്വിലുപ്തയിൽ വാചകോപമേയലുപ്തയെന്നൊരു ഭേദംകൂടി സംസ്കൃതത്തിൽ കാണുമെങ്കിലും, അതു്, 'ഉപമാനാദാചാരേ' എന്ന സൂത്രംകൊണ്ടു വിധിച്ചിരിക്കുന്ന 'ക്യച്' പ്രത്യയത്തോടുകൂടിയ ഇന്ദ്രീയതി (ആത്മാവിനെ ഇന്ദ്രനെപ്പോലെ ആചരിക്കുന്നു) വധൂയതി (ആത്മാവിനെ വധുവെപ്പോലെ ആചരിക്കുന്നു) ഇത്യാദിയിൽ മാത്രമാകയാൽ ഇവിടെ ഗണിച്ചിട്ടില്ല.

അഥവാ:—

"ലോകൈകസുന്ദരനഹോ വിലാസവിഭവങ്ങളാൽ
മന്മഥീയിതവാനെന്റെ നാഥനെന്നോ മറന്നുവോ." (സ.)

മന്മഥീയിതവാൻ=തന്നെ മന്മഥനെപ്പോലെ ആചരിച്ചവൻ എന്നിങ്ങിനെ 'ക്യച്' വിശിഷ്ടമായ 'തവതു' പ്രത്യയാന്തത്തിലോ മറേറാ കഷ്ടിച്ചു് ഉദാഹരിക്കാമെങ്കിലും ഭാഷയ്ക്കു ചേരാത്തതുകൊണ്ടു് ഉപേക്ഷിക്കുകതന്നെയാണുചിതം. എന്നാൽ ഭാഷാഭ്രഷണത്തിൽ:-

"ഉല്ലസിച്ചൊരുവിലാസഭംഗിയതുകൊണ്ടു മന്മഥവധൂയതി."

എന്നു് ഉദാഹരിച്ചുകൊണ്ടു്, 'ഉപമേയലുപ്ത' ധർമ്മോപമേയലുപ്ത' എന്നു് ഉപമേയലോപ്പുള്ള രണ്ടുവക ഭേദം സംസ്കൃതത്തിൽ വരുമെന്നു സാഹിത്യദർപ്പണത്തെ അനുസരിച്ചു പറഞ്ഞിരിക്കുന്നുവെങ്കിലും മറുള്ള ആലങ്കാരികന്മാരിൽ അധികംപേരും ആ അഭിപ്രായത്തോടുയോജിച്ചുകാണായ്കയാൽ അതു് അത്ര കാര്യമാക്കാനില്ലെന്നാണു്

തോന്നുന്നതു്. 'മന്മഥവധൂയതി' എന്നതിലെ 'യക്' പ്രത്യയം "ഉപമാനാദാചാരേ" എന്ന സൂത്രംകൊണ്ടു് ആചാരാർത്ഥത്തിലാണു് വിധിച്ചിരിക്കുന്നതു്. ആചാരമാകട്ടെ, ധർമ്മമല്ലാതെ സാദൃശ്യമാവുകയുമില്ല. ഈ സ്ഥിതിക്കു്, 'യക്' പ്രത്യയം ധർമ്മവാചകമാണെന്നല്ലാതെ ഉപമാവാചകമാണെന്നു പറയുന്നതെങ്ങിനെ? പ്രകൃതത്തിൽ ആ ആചാരം വിലാസഭംഗിതന്നെ; എങ്കിലും വിലാസഭംഗിയെന്നു വീണ്ടും പ്രയോഗിച്ചിരിക്കുന്നതു സ്പഷ്ടപ്രതിപത്തിക്കായിട്ടാണെന്നേയുള്ളൂ. അതിനാൽ ഈ വകയൊക്കെയും വാചകോപമേയലുപ്തതന്നെയെന്നാണു് അധികം ആലംകാരികന്മാരുടേയും അഭിപ്രായം. സാഹിത്യദർപ്പണകാരന്റെ പക്ഷത്തിനു് അനുകൂലമായും ചില യുക്തികളില്ലെന്നില്ല. എങ്കിലും ഭൂരിപക്ഷസമ്മതിയെ ആശ്രയിച്ചാണു് 'ക്യച്' പ്രത്യയവിശിഷ്ടത്തിൽ 'വാചകോപമേയലുപ്ത'യെന്ന ഒരേ ഭേദമേ ഉള്ളൂവെന്നു് ഇവിടെ പറഞ്ഞിരിക്കുന്നതു്. വാസ്തവമാലോചിച്ചാൽ, 'ക്യച്' പ്രത്യയസ്ഥലങ്ങളിൽ ഉപമേയവാചകലുപ്ത, ധർമ്മോപമേയലുപ്ത എന്നീ രണ്ടുവക ഭേദമാണു് കാണുന്നതെന്നു പറയുന്നതായിരിക്കും ഉചിതം. 'ക്യച്' പ്രത്യയം ആചാരസാമാന്യത്തിലല്ലേ വിധിച്ചിട്ടുള്ളൂ. ആചാരവിശേഷമല്ലാതെ സാമാന്യം സാധാരണധർമ്മമാവുന്നതെങ്ങിനെ? അങ്ങിനെയാണെങ്കിൽ:—

"പങ്കജംപോലെതനപംഗി നിന്നാസ്യമൊരുവസ്തുവാം." (സപ)

ഇത്യാദിക്കുടി ഉപമയാണെന്നു സമ്മതിക്കേണ്ടിവരും. എന്നുമാത്രമല്ല, "അലയുന്നതിനാലേവം—" എന്ന പദ്യത്തിൽ "മാലതിക്കൊത്ത രമ്യയെ", "മാലതിക്കു സമാനയെ" എന്നീ ഭാഗങ്ങളിൽ ധർമ്മിസാമാന്യരൂപത്തിൽ ഉപമാനനിർദ്ദേശമുള്ളതുകൊണ്ടു് ഉപമാനലുപ്ത, ധർമ്മോപമാനലുപ്ത എന്നീ ഭേദങ്ങളും ഉപന്യസിച്ചിരിക്കുന്നതു് അനുപപന്നവുമാവും. ഭാഷയ്ക്കു വിഷയമല്ലാത്തതിനാൽ ഈവക സംഗതിയെപ്പറ്റി ഇവിടെ അധികമൊന്നും വിസ്തരിക്കുന്നില്ല. ഇതുകൂടാതെ ദ്വിലുപ്തയിൽ വാചകോപമാനലുപ്തയെന്നൊരുഭേദം കൂടി

വരാമെന്നു ദീക്ഷിതർ അഭിപ്രായപ്പെടുകയും, 'കാകതാളീയ'ശബ്ദത്തിൽ അതിനെ ഉദാഹരിക്കയും ചെയ്യുന്നുണ്ട്.

"കാകതാളീയമാം ദൈവാ-ലഹോ തീവണ്ടിവന്നതും
കുറുക്കെപ്പാഞ്ഞതും കള്ളൻ വണ്ടികേറി മരിച്ചതും." (സ്വ)

ഇവിടെ, കാകതാളീയമെന്നതിൽ, സമാസവിഷയമായ 'കാക' ശബ്ദവും 'താള (പണ്ടങ്ങ)' ശബ്ദവും തത്തദ്വ്യാപാരമായ കാകാഗമനത്തേയും താളപതനത്തേയുമാണ് ബോധിപ്പിക്കുന്നതു്. കാകാഗമനമിവ, താളപതനമിവ (കാകഗമനംപോലെ താളപതനംപോലെ) എന്നു സാദൃശ്യാർത്ഥത്തിൽ 'കാകതാള'മെന്നിങ്ങിനെ 'സുപ് സുപാ' (സുബന്തം സുബന്തോട് സമാസിക്കുന്നു) എന്നു സമാസം. 'ഛ' പ്രത്യയവിധായകസൂത്രത്തിന്റെ അർത്ഥമാലോചിച്ചാൽ ഇപ്രകാരമൊരു സമാസം സ്വീകരിക്കാതെ നിവൃത്തിയില്ലെന്നു വരുന്നു. 'കാകതാളീയ'ശബ്ദത്തിലെ 'ഈയ്' എന്ന ആദേശത്തിന്നു് സ്ഥാനിയായ 'ഛ' പ്രത്യയം വിധിക്കുന്ന സൂത്രമാകട്ടെ "സമാസാച്ച തദ്വിഷയാൽ" എന്നുള്ളതാണു്. ഇതിന്റെ അർത്ഥം ഇവാർത്ഥവിഷയമായ സമാസത്തിൽനിന്നു പരമായി സാദൃശ്യാർത്ഥത്തിൽ 'ഛ' പ്രത്യയം വരുമെന്നാകുന്നു. ഈ 'ഛ' പ്രത്യയത്തിലെ 'ഛ' കാരത്തിന്നു പിന്നീടു് "ആയനേയീനീയിയഃഫഢഖഛഘാം പ്രത്യയാദീനാം" എന്നാസൂത്രംകൊണ്ടു 'ഈയ്' എന്ന ആദേശം വന്നിട്ടാണു് 'കാകതാളീയം' എന്ന രൂപം സിദ്ധിക്കുന്നതു്. അതുകൊണ്ടു പ്രകൃതസൂത്രത്താൽ 'ഛ' പ്രത്യയം വരണമെങ്കിൽ, കാകതാളശബ്ദങ്ങൾക്കു മുൻപറഞ്ഞപോലെ സാദൃശ്യാർത്ഥത്തിൽ സമാസം കല്പിക്കേണ്ടതായിരിക്കുന്നു. ഈ സ്ഥിതിക്കു്, 'കാകതാള'മെന്ന സമസ്തപദത്തിന്നു്, 'കാകാഗമനംപോലെ താളപതനംപോലെ' എന്നർത്ഥമാകുന്നതാൽ പദ്യമെന്നും സിദ്ധിക്കുന്നു. തീവണ്ടിവന്നതും കള്ളൻ കുറുക്കെപ്പാഞ്ഞതും ഉപമേയം; കാകാഗമനവും, താളപതനവും ഉപമാനം. അതിൽ 'കാകതാള'മെന്നല്ലാതെ 'കാകാഗമനംപോലെ താളപതനംപോലെ' എന്ന ശബ്ദംകൊണ്ടു് നിർദ്ദേശിച്ചുകാണുന്നതുമില്ല.

ആകയാൽ, സമാസവിഷയവും 'ഛ' പ്രത്യയപ്രകൃതിഭൂതവുമായ 'കാകതാള' എന്ന ഭാഗത്തിൽ ഉപമാനത്തിന്നും വാചകത്തിന്നും ലോപമുണ്ടെന്നായി. ഇങ്ങിനെ പ്രകൃതിഭാഗം വാചകോപമാനലോപത്തിന്ന് ഉദാഹരണമായിരിക്കുന്നു. ഇതുകൂടാതെ, "ഹാ! ലഭിക്കാനിനക്കെങ്ങും മാലതിക്കൊത്ത രമ്യയെ" എന്നതിൽ എടുത്തുകാണിച്ചിരിക്കുന്ന ഉപമാനലോപവും, 'കാകതാളീയം' എന്നതിലെ 'ഛ' പ്രത്യയാതോപമയിൽ ഉപപാദിക്കാവുന്നതാണ്. അതായതു്,— കാകതാളമിവ (കാകതാളംപോലെ) എന്ന സാദൃശ്യാർത്ഥത്തിൽ 'കാകതാള' ശബ്ദത്തിന്നുപരമായി 'ഛ' പ്രത്യയവും അതിന്നു 'ഈയ്' എന്ന ആദേശവും വന്നിട്ടാണല്ലോ 'കാകതാളീയ'മെന്നാവുന്നതു്. 'ഛ' പ്രത്യയപ്രകൃതിഭൂതമായ കാകതാള ശബ്ദത്തിന്നാകട്ടെ, താളപതനകൃതമായ കാകവധമെന്നാണർത്ഥം. 'ഈയ' ആദേശത്തിന്ന് സ്ഥാനിഭൂതമായ 'ഛ' പ്രത്യയം സാദൃശ്യവാചിയുമാകുന്നു. ഈവിധം അർത്ഥം കല്പിക്കുന്നതിന്നു പ്രമാണം— "ഏവം തർഹി ദ്വാവിമാവർത്ഥൗ, കാകാഗമനമിവ താളപതനമിവ കാകതാളം കാകതാളമിവ കാകതാളീയം" (ഇങ്ങിനെയാണെങ്കിൽ ഈ രണ്ടർത്ഥവുമുണ്ടു്. കാകാഗമനംപോലെ താളപതനംപോലെ കാകതാളം; കാകതാളംപോലെ കാകതാളീയം) എന്ന മഹാഭാഷ്യഗ്രന്ഥംതന്നെ. അതുകൊണ്ടു്, വണ്ടികേറി കള്ളൻ മരിക്കുന്നതു് ഉപമേയവും പണ്ടങ്ങവീണു കാക്ക ചാവുന്നതു ഉപമാനവുമായിരിക്കെ, ഉപമാനം ശബ്ദോപാത്തമല്ലായ്കയാൽ 'ഉപമാനലുപ്ത'മെന്നുദ്ദേശം. സാദൃശ്യബോധകമായി 'ഈയ' എന്ന അംശമുള്ളതുകൊണ്ടു് വാചകത്തിന്നു ലോപമില്ലതാനും. സമാസാതോപമയിലും 'ഛ' പ്രത്യയാതോപമയിലും 'പൈവാൽ' എന്നതിന്നുപകരം 'പാത്താൽ' എന്നു നിബന്ധിക്കുന്നപക്ഷം, "ഹാ ലഭിക്കാ നിനക്കെങ്ങും മാലതിക്കു സമാനയെ" എന്ന സ്ഥലത്തു പറഞ്ഞിരിക്കുന്ന 'ധർമ്മോപമാനലുപ്ത'ത്തും, 'ഏണമിഴി' എന്നതിൽ പറഞ്ഞിരിക്കുന്ന 'ധർമ്മോപമാനവാചകലുപ്ത'ത്തും കാകതാളീയമെന്നതുതന്നെ, ഉദാഹരണമാവുമെന്നും കണ്ടുകൊൾക.

ആകപ്പാടെ കാകതാളീയശബ്ദംകൊണ്ട്, ഉപമാനവാചകലുപ്ത, ഉപമാനലുപ്ത, ധർമ്മോപമാനവാചകലുപ്ത, ധർമ്മോപമാനലുപ്ത എന്നിങ്ങിനെ നാലുഭേദം കാണിച്ചുവെങ്കിലും ഇവയിൽ 'ഉപമാനവാചകലുപ്ത' എന്നാഭേദം മാത്രമേ, ഇതുകൊണ്ടു പ്രത്യേകിച്ചു് സാധിക്കേണ്ടതായുള്ളൂ. ബാക്കി മൂന്നും വേറെവിധത്തിലും സംഭവിക്കുന്നതാണെന്നു മുൻപറഞ്ഞ ലക്ഷ്യങ്ങളാൽ തെളിയുന്നുണ്ടല്ലോ. അതുകൊണ്ടുതന്നെയാണു് മറുള്ള ആലങ്കാരികന്മാരാരും ഉപമാനവാചകലുപ്തയെ അംഗീകരിക്കാതിരിക്കുന്നതും. അതായതു്—ഈ ഭേദം 'ഛ' പ്രത്യയപ്രകൃതിയില്ലാതെ സ്വതന്ത്രമായി സംഭവിക്കുന്നതല്ല. കാകതാളശബ്ദങ്ങൾക്കു പറഞ്ഞ സമാസവിശേഷംതന്നെ 'ഛ' പ്രത്യയവിധാനസാമർത്ഥ്യമൂലമാകയാൽ 'ഛ' പ്രത്യയംക്രടാതെ അതിനു പ്രയോഗയോഗ്യതപോലും ഇല്ലല്ലോ. അതുകയാൽ, 'ഛ' പ്രത്യയാതീതോപമക്രടാതെ തനിയെ സംഭവിക്കാത്ത സമാസാതീതോപമയെ മാത്രമവലംബിച്ചു 'വാചകോപമാനലുപ്ത'യെന്നൊരുഭേദംക്രടി ഉൾപ്പെടുത്തീട്ടു വിശേഷിച്ചാവശ്യമൊന്നുമില്ല. സ്വതന്ത്രമായി സംഭവിക്കുന്നതുമാത്രം ലുപ്താഭേദങ്ങളായി പരിഗണിക്കുന്നതേ ഉചിതമായിരിക്കൂ എന്നു താൽപര്യം.

ഇപ്രകാരം ലുപ്തയ്ക്കു് എട്ടു വകഭേദങ്ങളും സംസ്കൃതത്തിൽ കാണുമെങ്കിലും ഏഴെണ്ണമേ സർവ്വസമ്മതമായിട്ടുള്ളൂ. ഭാഷയ്ക്കുയോജിച്ചതു് ആറെണ്ണം മാത്രമാണെന്നും പറഞ്ഞുകഴിഞ്ഞു.

ഈ സ്ഥിതിക്കു്, ഉപമാനലോപത്തോടുക്രടിയ നാലെണ്ണം ഭാഷയിൽ സംഭവിക്കുകയില്ലെന്നു സാഹിതീസർവ്വസമ്മതാഭിപ്രായപ്പെട്ടിരിക്കുന്നതിനു കാരണമെന്തെന്നു മനസ്സിലാവുന്നില്ല. ഉപമാനത്തിനു ലോപം വരുന്നവയായി ഉപമാനലുപ്ത, ധർമ്മോപമാനലുപ്ത, ധർമ്മോപമാനവാചകലുപ്ത എന്നീ മൂന്നുഭേദവും ഭാഷയിൽ ഉദാഹരിച്ചു കാണിച്ചിട്ടുണ്ടല്ലോ. ദീക്ഷിതർ എടുത്തുകാണിച്ചിരിക്കുന്ന 'വാചകോപമാനലുപ്ത'യെന്ന മറെറാരുഭേദം സ്വതന്ത്രമായി സംഭവിക്കാ

ത്തതുകൊണ്ടു സംസ്കൃതത്തിലും മറവുള്ളവർ സ്വീകരിച്ചിട്ടില്ല. വേണമെങ്കിൽ ഈ ഒരുഭേദംമാത്രമേ വിശേഷിച്ചു്, കാകതാളീയപ്രകിയകൊണ്ടു സാധിക്കേണ്ടതായുള്ളൂ. മറവുള്ള മൂന്നുഭേദങ്ങളും പ്രത്യേകം പ്രത്യേകം ഓരോ സ്ഥലത്തു ഭാഷയിൽ സംഭവിക്കുമെന്നതു മുൻ പറഞ്ഞ ഉദാഹരണങ്ങളെക്കൊണ്ടു സ്പഷ്ടവുമാണു്. ഇങ്ങിനെയിരിക്കെ, "ഉപമാനലോപത്തോടുവരുന്ന നാലിനുംക്രൂടി 'കാകതാളീയം' എന്നൊരു പദത്തിനാൽ സംസ്കൃതത്തിൽ സാധിച്ചതുപോലെ, ദ്രാവിഡത്തിൽ വരുവാനിടയില്ലാത്തതിനാലാകുന്നു, അവയെക്കുറിച്ചു് ഇവിടെ പറയാതിരുന്നതു്" എന്നും മറ്റും കേരളകൌമുദിയിൽ കാണുന്ന അബദ്ധങ്ങളെ പ്രമാണമായുദ്ധരിച്ചുകൊണ്ടു്, "ലുപ്തോപമ ഏഴുവിധമുണ്ടെന്നു മുമ്പുപറഞ്ഞതു്, ജഗന്നാഥപണ്ഡിതരുടെ മതമനുസരിച്ചാകുന്നു; അവയെല്ലാം ഭാഷയിൽ വരുന്നവയല്ല. കേരളകൌമുദിയിൽ കാണിച്ചിട്ടുള്ള ഉദാഹരണങ്ങൾകൊണ്ടു്, ഭാഷയിൽ ഏതെല്ലാംവിധം ലുപ്തോപമകൾ വരുമെന്നു് ഗ്രഹിക്കാം. ലുപ്തോപമയ്ക്കു് ഇനിയും പലവിധഭേദങ്ങളുണ്ടു്; അവയെല്ലാം ഭാഷയിൽ വരാത്തവയാകയാൽ ഉപേക്ഷിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു" എന്നിങ്ങിനെസാഹിതീസർവ്വസ്വത്തിൽ ഉപന്യസിച്ചുകാണുന്നതു് അത്രശ്രേയമെന്നല്ലാതെ മറ്റൊന്നും പറയുവാനില്ല. നേരെമറിച്ചു്, ഉപമേയലോപത്തോടുക്രൂടിയ ഒരുഭേദമാകുന്നു വിശേഷിച്ചു്, ഭാഷയ്ക്കു യോജിക്കാത്തതു്. ഇതിനെപ്പറ്റി ഭാഷാഭ്രഷണംതന്നെ വിളിച്ചുപറഞ്ഞിട്ടുമുണ്ടു്. എന്നിട്ടും സാഹിതീസർവ്വസ്വം കണ്ണടച്ചു കേരളകൌമുദിയെ ശരണം പ്രാപിച്ചിരിക്കുന്നതു് അത്ഭുതമായിരിക്കുന്നു. പ്രമാദം മനുഷ്യസാധാരണമാണെങ്കിലും ഈവിധമനവധാനം ഒരു ശാസ്ത്രകർത്താവിന്റെ നിലയ്ക്കു ക്ഷന്തവ്യമാണെന്നു തോന്നുന്നില്ല. ഒരുവേള, കേരളകൌമുദീകർത്താവു് കേവലം കുവലയാനന്ദം കണ്ടു്, കാകതാളീയത്തിൽ മാത്രമേ ഉപമാനലുപ്തകൾ സംഭവിക്കുകയുള്ളൂവെന്ന ഭ്രമിച്ചിരിക്കുന്നതായ് വിചാരിക്കാമെങ്കിലും രസഗംഗാധരത്തിൽനിന്നു ലുപ്തോപമകളുടെ പേരെങ്കിലും സാഹിതീസർവ്വസ്വത്തിൽ പകർത്തിക്കാണുന്നതുകൊണ്ടു്

തൽകത്താവു് കവലയാനന്ദം മാത്രമേ കണ്ടിട്ടുള്ളൂ വെന്നോ തന്മൂലക മാണു് ഈ ഭ്രമമെന്നോ കരുതുവാനും വഴിയില്ല. വിശേഷിച്ചു്, ര സഗംഗാധരത്തിൽ കൊടുത്തിരിക്കുന്ന പ്രകൃതോദാഹരണങ്ങളെങ്കിലും വായിച്ചുനോക്കുന്നതായാൽ ഉപമാനലുപ്തകളല്ല 'വാചകോപമേ യലുപ്ത'യൊന്നുമാത്രമാണു് ഭാഷയ്ക്കു യോജിക്കാത്തതെന്നു് ഒരുമാ തിരി വ്യൽപത്തിയുള്ള വക്കുക്കൂടി എളുപ്പത്തിൽ ഗ്രഹിക്കാൻകഴിയും. ഈ സ്ഥിതിക്കു്, ഉപമാനലോപം വരാത്ത നാലുഭേദങ്ങളേ ഭാഷയിൽ നടപ്പുള്ളൂ വെന്നും മറ്റും പറഞ്ഞിരിക്കുന്നതിനെപ്പറ്റി എന്തുപറയ ട്ടെ! ഉപമേയലോപം വരുന്ന വകഭേദങ്ങളെ ഉദാഹരിച്ചുകാണി ച്ചിരിക്കുന്നതോ അതിലും വിശേഷം. നോക്കുക— 'കണ്ണിന്നമൃതം' എന്നതിൽ ഉപമേയം, ധർമ്മം, വാചകം എന്നീ മൂന്നിന്നും ലോപമു ണ്ടത്രേ. ഇതു്, ഉപമയാവുന്ന സമ്പ്രദായംതന്നെ എനിക്കു മനസ്സിലാ വുന്നില്ല. ഉപമേയവും ധർമ്മവും വാചകവും കാണാത്തതുകൊണ്ടു ലുപ്തയാണെങ്കിൽ രൂപകാതിശയോക്തിയുടെ ഗതിയെന്തു്? "കണ്ണി ന്നമൃതമെൻകുന്നൽക്കണ്ണി കാറൊളിക്രുന്തലാർ" എന്ന തദുപജീവ്യ ഗ്രന്ഥം നോക്കുന്നതായാൽ അതു് രൂപകമാണുതാനും. 'കാറൊ ളിക്രുന്തലാർ' എന്നപദം വാചകമാത്രലോപത്തിനുദാഹരിച്ചിരിക്കു ന്നതും ശരിയല്ല. കാറിന്റെ ഒളിപോലെയിരിക്കുന്ന ഒളിയോടുകൂടിയ ക്രുന്തലുള്ളവർ എന്നാണല്ലോ പ്രകൃതപദത്തിന്റെ അർത്ഥം. (ഒളി ശബ്ദപ്രയോഗത്തിലുള്ള അനൌചിത്യമിരിക്കട്ടെ). അപ്പോൾ, കാ റിന്റെ ഒളി ഉപമാനവും ക്രുന്തലിന്റെ ഒളി ഉപമേയവുമാകയാൽ 'ഏണാക്ഷി', 'പേടമാൻമിഴി' മുതലായവയ്ക്കു സമാനയോഗക്ഷേമ മാവുന്നതുകൊണ്ടു്, 'ധർമ്മവാചകോപമാനലുപ്ത'യാണെന്നല്ലേ വരു ന്നതു്? കാറൊളിക്രുന്തലാർ എന്നപദം ബഹുവ്രീഹിഗർഭബഹുവ്രീ ഹിയാണെന്നു സമ്മതിക്കാതെ, കാറുപോലെ ഒളിയുള്ള ക്രുന്തലോടു കൂടിയവർ എന്നോ മറേറാ അർത്ഥം പറയുന്നതും ശരിയല്ല. അതി ലുള്ള സമാസക്ലേശം കിടക്കട്ടെ, അങ്ങിനെയായാൽ കാറു് ഉപമാ നവും ക്രുന്തൽ ഉപമേയവും ഒളി സാധാരണധർമ്മവുമാണെന്നു വരും.

ഇതുകൊണ്ടെന്തുകിട്ടി? ക്രന്തൽ കാറുപോലെ ഒളിയുള്ളതാണെന്നോ ഇരുട്ട് കരിക്കട്ടപോലെ പ്രകാശമുള്ളതാണെന്നോ വല്ലവരും പ്രയോഗിക്കുമോ? ലക്ഷണയാൽ ഒളിശബ്ദം വർണ്ണബോധകമാണെന്നതന്നെയിരിക്കട്ടേ, അതുകൊണ്ടെന്തായി? ക്രന്തൽ കാറുപോലെ വർണ്ണമുള്ളതാണെന്നു പറയുന്നതായാൽ എന്തുതന്നെ പറഞ്ഞുകൂടാ; അതും ഒരലങ്കാരമാവുമോ? എന്നാൽ മനുഷ്യൻ മൃഗംപോലെ ജീവനുള്ള ഒരു വസ്തുവാണെന്നു പറഞ്ഞാൽ ഒരു ഒന്നാന്തരം ഉപമയാവുമല്ലോ. അതുകയാൽ കാറിന്റെ വർണ്ണംപോലെയുള്ള വർണ്ണത്തോടുകൂടിയ ക്രന്തലുള്ളവൾ എന്നതന്നെ അർത്ഥംപറയേണ്ടതായും അവസ്ഥിതിക്ക്, 'വാചകലുപ്ത'യല്ല ധർമ്മോപമാനവാചകലുപ്തയാണെന്നു സമ്മതിക്കേണ്ടതായും വരും. ഏതായാലും പ്രാസംഗികമായ ഈ വിചാരം ഇതിലധികം ദീർഘിപ്പിക്കുന്നില്ല.

— ഉപമയ്ക്കുള്ള മറ്റു ചില അവാന്തരഭേദങ്ങൾ. —

പറഞ്ഞവകൂടാതെ അവാന്തരവൈചിത്ര്യമപേക്ഷിച്ച്, ഉപമയ്ക്കു വേറെയും പലഭേദങ്ങളും വരാവുന്നതാണ്. അവയിൽ, മുഖ്യമായവയെ ദിങ്മാത്രം നിർദ്ദേശിക്കുന്നു:—

— മാലോപമ. —

ഒന്നിന്നനേകവിധമാ-
യുപമാനങ്ങൾ ചേക്കിലാം
മാലോപമയതും ധർമ്മ-
ഭേദാഭേദങ്ങളാൽ ദ്വിധാ. (5)

ഒരു ഉപമേയത്തെ ഒന്നിലധികം ഉപമാനത്തോടു ഉപമിക്കുന്നതായാൽ അതിനെ 'മാലോപമ'യെന്നുപറയും. അതിൽ, സാധാരണധർമ്മം ഒന്നുതന്നെയായും വെവ്വേറെയായും വരാവുന്നതിനാൽ രണ്ടുവക ഭേദം പറയാം.

ധർമ്മാഭേദത്തിന്ന് ഉദാഹരണം:—

"ഭ്രമരഹിതം കചമതുപോൽ
സരസഹിതം സുഭ്രുവിന്റെ കുചമതുപോൽ
സാഹിത്യം വിലസുന്ന
സുഭക്ഷരപീയൂഷമധുരമെന്നതുപോൽ."
(സാഹിത്യവിലാസം)

ഇതിൽ സാഹിത്യമായ ഒരു ഉപമേയത്തിന്ന കചാദികളായ പല ഉപമാനങ്ങളും നിർദ്ദേശിച്ചിരിക്കയാൽ ലക്ഷണസംഗതി കണ്ടു കൊൾക. ഇവിടെ ഭ്രമരഹിതം, സരസഹിതം, സുഭക്ഷരപീയൂഷമെന്നിങ്ങിനെ സാധാരണധർമ്മം ഓരോ ഉപമാനവാക്യത്തിലും വെവ്വേറെ നിബന്ധിച്ചിരിക്കയാൽ ധർമ്മങ്ങൾക്കു ഭേദം. എന്നാൽ അവ ശ്ലിഷ്ടവുമാകുന്നു.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"ഹാ മൺകുടത്തിലെരിയുന്ന് മണിപ്രദീപം,
ഭീമശ്മശാനഭുവി നട്ട രസാലപോതം
ധൂമത്തിൽ വെച്ച മലർ, കൂപ്പയിലിട്ട സാള-
ഗ്രാമം, ഗ്രഹപ്പിഴയിൽ മങ്ങിയെഴുന്ന ഭാഗ്യം."

"പങ്കത്തിലാണ്ട ചെറുദന്തി, മൂഷാപവാദ-
ത്തിങ്കൽപ്പതിച്ച സുയശസ്സിവയെന്നപോലെ
വങ്കല്ലറയ്ക്കകമിരുന്നിടുമീ യുവാവി-
മങ്കക്കൊടിക്കഥ പുരോഭുവി കാണുമാറായ്."
(ബന്ധനസ്ഥനായ അനിരുദ്ധൻ)

ഇവിടെ 'വങ്കല്ലറയ്ക്കകമിരുന്നിടു'മെന്ന ഉപമേയധർമ്മമായ ബിംബത്തിന്ന്, 'മൺകുടത്തിലെരിയുന്ന' 'ഭീമശ്മശാനഭുവി നട്ട' ഇത്യാദിയായ അനേകം പ്രതിബിംബങ്ങളെ പ്രയോഗിച്ചിരിക്കുന്നു.

അഭേദത്തിന്നു്:—

"കാർകൊണ്ടു മിണ്ടാത്തൊരു കൊണ്ടൽപോലെ
കല്ലോലമില്ലാതെഴമാഴിപോലെ
കാറിൽപ്പൊടാട്ടീപവുമെന്നപോലെ
നിഷ്പന്ദമായ് പ്രാണനടക്കിവെച്ചും."

(കുമാരസംഭവം)

ഇതിലെ 'നിഷ്പന്ദത'മെന്ന ഒരേധമ്മം എല്ലാഉപമാനങ്ങളിലും അനപയിക്കുന്നു. സാധാരണധമ്മം ഗമ്യമായും വരും,—

"അന്തിച്ചോപ്പുപകർന്ന കാറുനിരപോലെന്നല്ല ധാതുദ്രവം
പന്തിയ്ക്കൊത്തു പതിഞ്ഞ പവ്വതമഹാപാറപ്പുറംപോലെയും
ചന്തത്തിൽച്ചെറുവൈൽ പതിച്ചൊരു തമാലക്കാടുപോലേയുമി-
ന്നെന്തോ മൂത്തി നിണത്തിൽ മുങ്ങിയിവിടെ ക്കാണപ്പെടുന്നുണ്ടിതാ."

(ആശ്ചര്യചൂഡാമണി)

ഇവിടെ അരുണവർണമിശ്രമായ കൃഷ്ണവർണ്ണം പറഞ്ഞിട്ടില്ല.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"നീരിൽമുക്കിയൊരുകൊള്ളിപോലെയും
മാരിപെയ്യുമൊരു കൊണ്ടൽപോലെയും
നാരിമാരുടയ ക്രുന്തൽപോലെയും
ശൌരിതൻവരനിവേദ്യമായിതോ."

(ഉമാകേരളം)

ഇതിൽ കാർഷ്ണ്യമായ സാധാരണ്യധമ്മം ഗമ്യമാകുന്നു.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"മുങ്ങുന്ന സൂരിയാകും ദ്വിജനുമധ്മനാം
ശൂദ്രനും വാപിതന്നിൽ
ത്തങ്ങുന്ന ബഹ്വിവാഴും രുചിരലതയില-
ക്കാക്കയും ചെന്നു പിന്നെ

ശ്രുത്യാദ്യന്മാരൊടൊപ്പം ക്ഷിതിസുരവരരും
തോണിയിൽക്കേറിടുന്നു-
ണ്ടോത്താലും നീയിവയ്ക്കാത്തൊരുഗണിക രമി-
പ്പിക്കുകെല്ലാവരേയും." (മൂച്ഛകടികം)

ഇവിടെ, നീ, വാപി, ലത, തോണി ഇവയ്ക്കാത്തൊരു ഗ ണിക്കയെന്ന മാലോപമയിൽ സർവ്വോപഭോഗ്യത്വരൂപമായ സാധാ രണധർമ്മം എടുത്തുപറഞ്ഞിട്ടില്ലെങ്കിലും മറ്റുള്ള മൂന്നുപാദങ്ങളാലും ആക്ഷിപ്തമാകുന്നു.

അതിരിക്കട്ടെ, "ഭ്രമരഹിതം കചമതുപോൽ—" എന്നിങ്ങി നെ ധർമ്മഭേദത്തിന്നു കൊടുത്തിരിക്കുന്ന ഉദാഹരണത്തിൽ, 'വിലസു ന്നു' എന്നു പറഞ്ഞിരിക്കയാൽ അതുതന്നെ ധർമ്മാഭേദപ്രകാരത്തി ന്നും ഉദാഹരണമാവുകയില്ലേ എന്നു ശങ്കിക്കുന്നുവെങ്കിൽ പറയാം— 'വിലസുന്നു' എന്നു പദംകൊണ്ടു നിർദ്ദേശിച്ചിരിക്കുന്ന വിലാസാഖ്യ ധർമ്മം എല്ലാഉപമാനങ്ങൾക്കും യോജിക്കുന്നതാണെങ്കിലും അതിന്നു പ്രത്യേകിച്ചു ചമൽക്കാരമൊന്നുമില്ലാത്തതിനാൽ അതിനെ ഉപമാ സാധകമായ സാധാരണധർമ്മമായി വിവക്ഷിക്കുന്നതുതന്നെ യുക്തമ ല്ല. ഭ്രമരഹിതത്വം മുതലായവയ്ക്കു ചമൽക്കാരമുള്ളൂ. അതുകൊ ണ്ടു്, പ്രകൃതത്തിൽ അവയേ സാധാരണധർമ്മമാവൂ. നേരെമറിച്ചു്, "സാഹിത്യം സുന്ദരീകചംപോലെ വിലസുന്നു" എന്നുപറഞ്ഞാൽ വല്ലചമൽക്കാരവുണ്ടോ? 'ഭ്രമരഹിതം കചമതുപോൽ' എന്നായാ ലത്തെസ്ഥിതി അതല്ലല്ലോ. അതുകൊണ്ടാണു് 'വിലസുന്നു' എ ന്നതിനെ ഗണിക്കാതെ ഭേദപ്രകാരത്തിന്നു് ഉദാഹരിച്ചിരിക്കുന്നതു്. ആകയാൽ ഉഭയോദാഹരണം:—

"നേരറുപൂക്കും പുതുവല്ലിപോലെ
താരങ്ങൾചേരുന്നൊരു രാത്രിപോലെ
സൈരം വിഹംഗംപെടുമാറുപോലെ
പാരംവിളങ്ങീ സതി ഭ്രഷ്യയാലെ." (കുമാരസംഭവം)

ഇത്യാദിയാകുന്നു. ഇവിടെ 'നേരറുപൂക്കും' ഇത്യാദികളും ഭേദത്തിനും, 'പാരം വിളങ്ങീ' എന്നതു് അഭേദത്തിനും ഉദാഹരണമായിക്കൂടെന്നില്ല. 'പാരം വിളങ്ങി' എന്നതുകൊണ്ടു നിർദ്ദേശിച്ചിരിക്കുന്ന ശോഭാതിശയത്തിനു സാധാരണധർമ്മതാവിവക്ഷയുണ്ടെന്നു വിചാരിക്കാം.

— രശനോപമ. —

രശനോപമ, പൂർവ്വോപ-
മേയം പിന്നുപമാനമായ്
കല്പിച്ചു മറെറാന്നതിനോ-
ടുപമിപ്പതിതും ദ്വിധാ. (6)

പൂർവ്വോപമയിലെ ഉപമേയത്തെ ഉത്തരോപമയിൽ ഉപമാനമായ്കല്പിച്ചു്, അതിനോടു മറെറാന്നു ഉപമിയ്ക്കുന്നതായാൽ 'രശനോപമ'യെന്നു പറയും. 'മറെറാന്നു്' എന്നു പ്രത്യേകം എടുത്തുപറഞ്ഞിരിക്കുന്നതുകൊണ്ടു്, ഉത്തരോപമയിലെ ഉപമേയം പൂർവ്വോപമയിലെ ഉപമാനമാവരുതു്, മുമ്പു നിർദ്ദേശിച്ച പദാർത്ഥത്തിൽനിന്നു ഭിന്നമായിരിക്കണമുപമേയം എന്നുകാണിച്ചിരിക്കുന്നു. അതുകയാൽ,

"അംബുജംപോലെ നിന്നാസ്യം നിന്നാസ്യംപോലെയംബുജം"

ഇത്യാദി ഉപമേയോപമയിൽ അതിവ്യാപ്തി വരുന്നില്ല. ഇങ്ങിനെയല്ലാതെ, "പൂർവ്വോപമയിലെ ഉപമേയത്തെത്തന്നെ ഉത്തരോപമയിൽ ഉപമാനമായി പല ഉപമകളേയും നിബന്ധിക്കുന്നതു് രശനോപമ" എന്നു സാഹിതീസർവ്വസ്വത്തിൽ പറഞ്ഞിരിക്കുന്നപ്രകാരം ലക്ഷണനിർദ്ദേശം ചെയ്യുന്നതായാൽ മുമ്പുദ്ധരിച്ച ഉപമേയോപമക്കൂടി രശനോപമയാണെന്നാവും. ഇതും മുൻപറഞ്ഞപോലെ രണ്ടു വിധത്തിൽ വരും.

ധർമ്മഭേദത്തിനുദാഹരണം:—

"മൊഴിയധരംപോൽ മധുരം
മൊഴിപോലത്യച്ഛവർണ്ണമാം മേനി
മിഴി മേനിപോലതിരതി
മിഴിപോലത്യന്തദുസ്സഹം വിരഹം."

(ഭാഷാഭൂഷണം)

ഇതിൽ പൂർവ്വോപമയിൽ ഉപമേയമായി നിശ്ചയിച്ചിരിക്കുന്ന 'മൊഴി'യെ ഉത്തരോപമയിൽ ഉപമാനമാക്കിയിരിക്കുന്നു. ആ ഉപമയിലെ ഉപമേയമായ 'മേനി'യെ അടുത്തതിൽ ഉപമാനമാക്കിയിരിക്കുന്നു. അതിലെ ഉപമേയമായ 'മിഴി'തന്നെ അടുത്തതിലെ ഉപമാനം. സാധാരണധർമ്മം ഓരോ ഉപമയ്ക്കും പ്രത്യേകവുമാകുന്നു. അതിൽ 'അത്യച്ഛവർണ്ണം' ശ്ലിഷ്ടമാണെന്നുള്ളതും മറവും സ്വയം നോക്കിക്കൊൾക.

ധർമ്മാഭേദത്തിനു:—

"അലകംപോലെ നിൻചില്ലി ചില്ലിപോലെ വിലോചനം
വിലോചനംപോലെ ചിത്തം, പ്രൌഢേ, കുടിലമെന്നുമേ." (സ്വ)

ഇതിൽ കൌടില്യമെന്ന ഒരേധർമ്മംകൊണ്ടുതന്നെ എല്ലാ ഉപമകളേയും നിർവ്വഹിച്ചിരിക്കുന്നു.

— സാംഗോപമ. —

സാംഗം പരസ്പരാപേക്ഷ-
മുപമാസമുദായമാം
സർവ്വാങ്ഗൈകദേശാത്മ-
വൈചിത്ര്യംകൊണ്ടു രണ്ടിതു. (7)

അവയവങ്ങളുമവയവിയുമെന്നപോലെ പരസ്പരാപേക്ഷയുള്ള ഉപമാസമുദായത്തെ സാംഗോപമയെന്നുപറയും. ഉപമ, സാമാന്യമായി രൂപകംപോലെതന്നെ, നിരംഗമായും സാംഗമായും വരാം.

അതിൽ നിരംഗമായ കേവലോപമയെയാണ് ഇതുവരെ വിവരിച്ചിരിക്കുന്നതു്. സാംഗത്തിലാകട്ടെ, സർവ്വഭാഗങ്ങളും ശാബ്ദമായും, ഏകദേശം മാത്രം ആത്മാവായും വരാവുന്നതിനാൽ അതിന്നും രണ്ടു വക ഭേദങ്ങളുണ്ടു്. ആദ്യത്തേതിന്നു് 'സമസ്തവസ്തുവിഷയ'മെന്നും രണ്ടാമത്തേതിന്നു് 'ഏകദേശവിവർത്തി'യെന്നും പറയും. ഏതിൽ സമസ്തവസ്തുക്കളും (എല്ലാ ഉപമാനരൂപങ്ങളും) വിഷയങ്ങളായി (ശബ്ദനിർദ്ദിഷ്ടങ്ങളായി) ഇരിക്കുന്നുവോ അതു് സമസ്തവസ്തുവിഷയം. ഏകദേശത്തിൽ (ഏതാനുമൊരംശത്തിൽ) വിവർത്തിക്കുന്നതു് (സ്വരൂപഗോപനരൂപമായ വിശേഷപ്രകാരത്തിൽ വർത്തിക്കുന്നതു്) ഏകദേശവിവർത്തി.

സമസ്തവസ്തുവിഷയത്തിനുദാഹരണം:—

"കലാനിധികണക്കാസ്യം നിലാവോടൊക്കുമേ സ്മിതം
വിലാസിനി, വിളങ്ങുന്നി-തലം പൂർണ്ണിമപോലെ നീ."

ഇതിൽ എല്ലാ അംശങ്ങളും വെവ്വേറെശബ്ദംകൊണ്ടു നിർദ്ദേശിച്ചിരിക്കുന്നു.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"രസജ്ഞനൻവിത്തമുപഭിക്കിനാത്ത-
രസത്തൊടും പോയിനനെന്നപോലെ
രസം ശരത്താൽപ്പരമംശുവാൽപ്പോൽ
അസംശയം നേക്കു ഹരിച്ചുകൊൾവാൻ." (രഘുവംശം)

ഏകദേശവിവർത്തിക്കു്:—

"തളിരുപോലധരം സുമനോഹരം
ലളിതശാഖകൾപോലെ ഭുജദ്വയം
കിളിമൊഴിക്കു തനൊരുസുമോപമം
മിളിതമുജ്ജ്വലമാം നവയൌവനം."

(മണിപ്രവാളശാകുന്തളം)

ഇവിടെ ശകുന്തളയ്ക്കുള്ള ലതാസാദൃശ്യം അംഗോപമകളാൽ ആക്ഷിപ്തമാകുന്നുവെന്നല്ലാതെ ശബ്ദംകൊണ്ടു നിർദ്ദേശിച്ചിട്ടില്ല.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"പരമഴകൊട്ട കാതിൽച്ചേർത്ത നീപപ്രസൂനം
പരിചൊട്ട മഴയേറിട്ടുദ്യ തുകുന്ന നീരിൽ
ഒരുമല കഴുകീട്ടായൌവരാജ്യാഭിഷിക്തൻ
നരവരതനയൻപോലേറവും മിന്നിടുന്നു."

(മൃച്ഛകടികം)

ഇവിടെ അംഗിയായ യൌവരാജ്യാഭിഷിക്തനരവരതനയോപമയാൽ, നീപപ്രസൂനത്തിൽ മന്ത്രകലശോപമ ഗമ്യമായിരിക്കുന്നു.

— പരമ്പരിതോപമ. —

ക്രുടാതെ—,

സാംഗത്തിലൊന്നു മറെറാന്നി-
ന്നുപായവിധിയാവുകിൽ
പരമ്പരിതമാം ശുദ്ധ-
ശ്ലിഷ്ടമാലാദി നാലതു". (8)

സാംഗോപമയിൽ ഒരു ഉപമ മറെറാരുപമയ്ക്ക് ഉപായരൂപമായിട്ടാണ് സ്ഥിതിചെയ്യുന്നതെങ്കിൽ അതിനെ പരമ്പരിതോപമയെന്നു പറയുന്നു. ഇവിടെ, പരമ്പരയെന്നതു പരസ്പരോപായതാരൂപമാകുന്നു; അതോടുക്രുടിയതു പരമ്പരിതം. അതു, ശുദ്ധമായും ശ്ലിഷ്ടമായും വരാവുന്നതിനാൽ മുൻപറഞ്ഞ മാലാരൂപം, കേവലം എന്നീ രണ്ടുഭേദത്തോടുക്രുടി അതുകൊ നാലുവിധമായ് ഭവിക്കും. അതിൽ കേവലശുദ്ധപരമ്പരിതത്തിന്നു ഉദാഹരണം:—

"പദ്മിനിക്കൊത്ത നിൻപദ്മ-തുല്യമാം മുഖമോമലേ,
ആസപദിച്ചാസപദിച്ചാന-ന്ദിപ്പതെന്നാളിപോലെ ഞാൻ!" (സ)

ഇവിടെ വക്രോക്തിയിലെ ഭ്രമരോപമാസിദ്ധിയ്ക്ക് ഉപായഭൂത മായിട്ടാകുന്ന ബാക്കിയുള്ള ഉപമകളുടെ അവസ്ഥിതി. സാവയ വോപമയിലാകട്ടെ, ഒന്നിന്ന മറെറാന്ന സഹായമാവാമെന്നല്ലാതെ ഒന്നിൻെറ സിദ്ധിക്ക മറെറാന്ന ഉപായഭൂതമായിരിക്കയില്ല. മുൻ പറഞ്ഞ പൂർണിമോപമയ്ക്ക, ചന്ദ്രോപമയും ചന്ദ്രികോപമയും അ നുകൂലമാണെങ്കിലും ആത്മസിദ്ധിക്കുപായഭൂതമാണെന്ന പറഞ്ഞു കൂടാ. ഔജ്ജ്വല്യമനോഹരത്വാദിഗുണസാമ്യത്താൽ നായികയെ പൂർ ണിമയോട്ട് ഉപമിക്കുന്നതിന്ന വിരോധമില്ലല്ലോ. ഇവ വെവ്വേറെ ശബ്ദങ്ങളെക്കൊണ്ടു നിർദ്ദേശിച്ചിരിക്കയാൽ ശ്രുത്യം—അതായതു്—അശ്ലിഷ്ടം.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"ഹന്ത ഞാൻ കോകസദൃശൻ
കന്ത കോകീസമാനയാം
ഇരുപേരെപ്പിരിക്കുന്നോ
രിരവിന്നൊത്തു ധാരിണി." (മാളവികാഗ്നിമിത്രം)

ഇവിടെ അഗ്നിമിത്രനേയും മാളവികയേയും ചക്രവാകത്തോ ടും ചക്രവാകിയോടും ഉപമിച്ചിരിക്കുന്നതുകൊണ്ടാണു്, ധാരിണിക്ക രാത്രിയോടുള്ള ഉപമ സിദ്ധിക്കുന്നതു്. അതുപോലെ ധാരിണിയെ രാത്രിയോടു് ഉപമിച്ചിരിക്കുന്നതുകൊണ്ടാണു് ചക്രവാകാദ്യുപമ സി ദ്ധിക്കുന്നതും. ഇപ്രകാരം ഇവ പരസ്പരം ആത്മസിദ്ധിക്ക് ഉപായ ഭൂതങ്ങളായി സ്ഥിതിചെയ്യുന്നു.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"മന്നിൻെറ നാഥനുടെ മാനിനി ഭ്രമിപോലെ
യെന്നല്ല മൽപ്രേമ പെരുങ്കടലെന്നപോലെ
എന്നാലിവക്കിടയിൽ വന്ന മയൻെറപുത്രി
നന്നായ് ധരിത്രിയിതു കാപ്പൊരു വേലപോലെ."
(ആശ്ചര്യചൂഡാമണി)

സീതയെ ഭ്രമിയോടും സീതയെ ഹിംസിക്കാൻതുടങ്ങുന്ന രാവണനെ സമുദ്രത്തോടും ഉപമിച്ചിരിക്കകൊണ്ടാണ് രാവണനെ തടുത്തുനിർത്തുന്ന മണ്ഡോദരിക്കു വേലയോടുള്ള ഉപമ സിദ്ധിക്കുന്നതു്.

വേറെ ഉദാഹരണം:--

"ജ്വാലാജാലംകണക്കിങ്ങരിബലജലധൌ
ബാഡബത്തീയുപോലി-
ങ്ങാലോലാസ്രുങ്ങൾ തൂകും മമ ഗുരുവരനാ-
നാഥനായിട്ടിരിക്കേ,
മാലേന്തീടുന്നതെന്തേ കൃപ,രണമതിനായ്
പോക ഹേ കണ്ണ, നീയും
ചാലേ വില്ലോട്ട താതൻ മരുവുമളവില-
ങ്ങേതുമേ ഭീതി വേണ്ട."

(വേണീസംഹാരം)

അരിബലത്തിലെ ജലധ്യുപമ ഗുരുവരനിലെ ബാഡബാഭ്യുപമയ്ക്കും, അതു്, ശരങ്ങളിലെ ജ്വാലോപമയ്ക്കും സിദ്ധികാരിയായിരിക്കുന്നു.

കേവലശ്ലിഷ്ടപരമ്പരിതത്തിന്നു്:—

"ദേവേന്ദ്രതുല്ല്യ തേ ഭ്രപ, ഭ്രവിലുള്ള സുരാലയേ
ദേവന്മാരെന്നപോൽത്തന്നെ ക്ഷീബന്മാർ വിലസുന്നതേ."

(സ.പ)

ഇവിടെ ഭ്രപനിൽ ദേവേന്ദ്രോപമ, സുരാലയത്തിൽ മദ്യശാലോപമയുടെ സിദ്ധിക്കും, അയതു, ക്ഷീബന്മാരിൽ (കള്ളുകുടിയന്മാരിൽ) ദേവോപമസിദ്ധിക്കും, ദേവോപമ, മദ്യശാലോപമാസിദ്ധിക്കും കാരണമായിരിക്കുന്നതിനാൽ പരമ്പരിതം. അതിൽ സുരാലയോപമയാകട്ടെ, സുരാലയം (സ.പ്ത്ം)പോലെയുള്ള സുരാലയം (മദ്യശാല) എന്നിങ്ങിനെ വെവ്വേറെ ശബ്ദംകൊണ്ടു നിർദ്ദേശിക്കാതെ

രണ്ടിനേയും വാചകമായ ഒരേശബ്ദംകൊണ്ടു കാണിച്ചിരിക്കയാൽ ശ്ലിഷ്ടമാകുന്നു. മാലാരൂപമല്ലായ്കയാൽ ഇതു കേവലരൂപമാകുന്നു.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"ഇടികൾതൻ കഠിനധ്വനികൊണ്ടു ദി-
ക്കുതടിയടക്കി നട്ടുക്കി നഭസ്സ്ഥലേ
പൊടികൾ മാരികണക്കു നിറച്ചിത-
ക്കൊടിയ വീരർ ഘനാഘനസന്നിഭർ."

(കേശവീയം)

'ഇടികൾ' എന്ന പദത്തിൽ ഉപമ ശ്ലിഷ്ടം

മാലാരൂപമായ ശുദ്ധപരമ്പരിതത്തിനു്:—

"തിയ്യോടൊക്കും ബ്രഹ്മചര്യ്യ—ത്തിനു പേമാരിപോലെയും
നെയ്യോടൊക്കുന്ന ഗാർഹസ്ഥ്യ—ത്തിനു തീജ്വാലപോലെയും
കാരിരുമ്പൊത്ത സന്ന്യാസ—വൃത്തിക്കത്യുഗ്രമായിട്ടും
വിദ്യുച്ഛക്തികണക്കും നീ വിലസുന്ന വിലാസിനി." (സ.പ)

ഇവിടെ വിലാസിനിക്കു, പേമാരിയോടും, തീജ്വാലയോടും, വിദ്യുച്ഛക്തിയോടുമുള്ള ഉപമാസിദ്ധിക്കു 'തിയ്യോടൊക്കും ബ്രഹ്മചര്യ്യം' ഇത്യാദിയായ പൂർവ്വപൂർവ്വോപമകൾ ഉപായങ്ങളാകയാൽ പരമ്പരിതം. വിലാസിനിയായ ഒരേ ഉപമേയത്തിനു ബഹൂപമാനസംബന്ധമുള്ളതിനാൽ മാലാരൂപം. ഉപമാനോപമേയങ്ങൾ ശ്ലിഷ്ടങ്ങളല്ലായ്കയാൽ ശുദ്ധം.

മാലാരൂപമായ ശ്ലിഷ്ടപരമ്പരിതത്തിനു്:—

"മഹീഭൃത്തുകളിൽബ്ഭ്രമ, മഹാമേരുവിനൊപ്പവും
കാവ്യേ നീ വൃഷഭപ്രാവു പോലെയും വിലസുന്നതേ." (സ.പ)

ഇതിൽ 'മഹീഭൃത്തു്', 'കാവ്യ' എന്നീശബ്ദങ്ങളെക്കൊണ്ടു ശ്ലേഷവിധയാ ഉപസ്ഥാപിതങ്ങളായ, പർവ്വതങ്ങൾക്കും രാജാക്കന്മാർക്കും

തമ്മിലും, ശുക്രനും കാവ്യത്തിനും തമ്മിലുമുള്ള ഉപമകം രാജാവി
ന്റെ മഹാമേരുവിനോടും, വൃഷഭപ്പാവിനോടുമുള്ള ഉപമകംക്ക് ഉ
പായമായിട്ടിരിക്കയാൽ പരമ്പരിതം. മഹീഭൽകാവ്യശബ്ദങ്ങളിലെ
ഉപമ ശ്ലിഷ്ടമാകയാൽ ശ്ലിഷ്ടപരമ്പരിതം. ഭ്രപന്ന ബഹൂപമാന
സംബന്ധമുള്ളതുകൊണ്ടു മാലാരൂപം.

ഇവിടെ, ഉപമാനോപമേയങ്ങളെ വെവ്വേറെ നിർദ്ദേശിക്കാ
ത്തയാൽ, പർവ്വതങ്ങളെപ്പോലെയുള്ള രാജാക്കന്മാരെന്നും ശുക്രനെ
പ്പോലെയുള്ള കാവ്യമെന്നും ഉപമാപ്രതീതിവരുന്നതുതന്നെ എങ്ങി
നെയാണെന്നൊരു ആക്ഷേപമുണ്ടാവാം. അതിനു് ജഗന്നാഥപ
ണ്ഡിതൻ സമാധാനം പറയുന്നുണ്ടു്—"വിഭ്രമാനസഹംസം" എ
ന്നിങ്ങിനെയുള്ള ശ്ലിഷ്ടരൂപകസ്ഥലത്തു് ഏകശബ്ദോപാദാനത്താൽ
മാനസമായ മാനസസരസ്സു് എന്നിങ്ങിനെ ഭിന്നാർത്ഥങ്ങൾക്കു് അഭേ
ദാദ്ധ്യവസായം തോന്നുന്നതുപോലെ, 'മഹീഭൃത്തു്' ഇത്യാദിയിൽ ഏ
കവാചകതദ്രൂപമായ സാധാരണധർമ്മത്താൽ സാദൃശ്യാദ്ധ്യവസായ
മുണ്ടാവുന്നതിനും വിരോധമില്ല. എന്നുമാത്രമല്ല, ഈമാതിരിസ്ഥല
ങ്ങളിൽ 'മഹാമേരുവിനൊപ്പവും' എന്നിങ്ങിനെയുള്ള പ്രയോജ്യോ
പമയ്ക്കു പ്രയോജകംതന്നെ താദൃശസാദൃശ്യാദ്ധ്യവസായമാണല്ലോ
എന്നാണു് അദ്ദേഹത്തിന്റെ സമാധാനം.

വിശേഷപരപണ്ഡിൻ ഇതിനോടു യോജിക്കുന്നില്ല, "ഏക
പദോപസ്ഥാപ്യങ്ങളായ അർത്ഥങ്ങൾക്കു പരസ്പരം ഭേദാനുയമെ
ങ്ങിനെയാകുന്നു? 'വിഭ്രമാനസഹംസ'മിത്യാദിയിൽ മാനസത്തിനും
മാനസസരസ്സിനും അഭേദാനുയമല്ലേ വരുന്നുള്ളൂ? അതുകൊണ്ടാ
ണു് 'തളിരുപോധലരം' എന്നിങ്ങിനെയുള്ള അശ്ലിഷ്ടസ്ഥലങ്ങളിൽ
മാത്രം ഉപമയ്ക്കു് ഏകദേശവിവർത്തിതപം പ്രാമാണികന്മാർ പറഞ്ഞു
കാണുന്നതു്. അല്ലെങ്കിൽ അവക്കു്, ശ്ലിഷ്ടസ്ഥലംകൂടി ഉപമയ്ക്കു് ഉ
ദാഹരണമായി സ്വീകരിക്കാമായിരുന്നുവല്ലോ. ഈസ്ഥിതിക്കു്, ഈ
വക ശ്ലിഷ്ടപരമ്പരിതസ്ഥലത്തു് ഉപമതന്നെ സിദ്ധിക്കുന്നതെങ്ങിനെ

യെന്നുചോദിക്കുന്നുവെങ്കിൽ പറയാം—അഭേദജ്ഞാനത്താൽത്ത
ന്നെയാണ്. ധർമ്മാഭേദജ്ഞാനം ധർമ്മിരൂപകത്തിനല്ലാതെ ധർമ്മൃപ
മയ്ക്കു പ്രയോജകമാവുകയില്ലെന്നും വിചാരിക്കേണ്ട. ബിംബപ്രതി
ബിംബസ്ഥലത്തിലും മറ്റും അഭേദജ്ഞാനത്തിന്നു സാധാരണ്യനിയാ
മകത്വം എല്ലാവരും സമ്മതിച്ചിട്ടുണ്ടല്ലോ. പക്ഷേ, ബിംബപ്രതി
ബിംബങ്ങൾക്കു സാധാരണധർമ്മത്വം സാദൃശ്യബുദ്ധിയാൽത്തന്നെ
യാണെന്നു ശഠിക്കുന്നതായാൽ അതും സമ്മതിച്ചേക്കാം. എങ്കിലും
അവിടെ മാനസികമായ സാദൃശ്യജ്ഞാനമേ സംഭവിക്കൂ. ഇവിടെ
അതു പോരാതാനും. ശാബ്ദബോധവിഷയമായ സാദൃശ്യജ്ഞാനം
ഉപമോപസ്ഥാപകപദങ്ങളില്ലായ്കയാലും, വിശേഷിച്ച്, "നാമാ
ത്ഥയോരഭേദോന്വയഃ" (നാമാർത്ഥങ്ങൾക്ക് അഭേദാന്വയമേവരൂ)
എന്ന ന്യായത്താലും സംഭാവ്യവുമല്ല. ആകയാൽ പരമ്പരിതപ്രകാ
രത്തിൽ ശ്ലിഷ്ടോപമ ദുസ്സാധംതന്നെ" എന്നാദ്ദേഹമഭിപ്രായപ്പെട്ട
ന്നു. വസ്തുസ്ഥിതി ആലോചിച്ചാൽ അലങ്കാരകൌസ്തുഭകാരന്റെ
ഈ വാദം ന്യായ്യമാണെന്നുവേണം പറവാൻ.

— ശ്രൌത്യാർത്ഥ്യാദിഭേദങ്ങൾ. —

ഉപമയ്ക്ക്, ഇതുക്രടാതെ വേറെ പലഭേദങ്ങളും കല്പിക്കാവു
ന്നതാണ്. ഒന്നാമതായി ഉപമയെ 'ശ്രൌതി'യെന്നും 'ആർത്ഥി'
യെന്നും രണ്ടായിപ്പിരിക്കാം. "പോലെ" സമം, സദൃശം മുതലായ
ശബ്ദങ്ങളോടുക്രടിയതു് ശ്രൌതി. 'പടവെട്ടുന്നു', 'എതിരിടുന്നു', 'ക
ലഹിക്കുന്നു', 'സ്പർദ്ധിക്കുന്നു' മുതലായ ശബ്ദങ്ങളോടുക്രടിയതു് ആർത്ഥി.

"വൻതെന്നലേറുലയുമുൽപലനൽപ്രസൂന-
ച്ചാഞ്ചാട്ടമോടുപടവെട്ടമധീരനോട്ടം
മാൻപേടയോടു ഗിരികന്യക താൻ ഗ്രഹിച്ചോ?
മാൻപേടതന്നെ ഗിരികന്യയൊടഭ്യസിച്ചോ?"

(കുമാരസംഭവം)

ഇത്യാദി ഉദാഹരണങ്ങളും സ്വയം കണ്ടുകൊൾക.

എന്നാൽ 'ജയിക്കുന്ന' 'തോല്പിക്കുന്ന' മുതലായ സ്ഥലത്തു് വ്യതിരേകവും, 'ധർമ്മംവഹിക്കുന്ന' 'ശോഭയേറ്റുന്ന' ഇത്യാദിസ്ഥലത്തു് നിദർശനാഭേദവും പറയുകയായിരിക്കുമുചിതം. ഇവയ്ക്കും പുറമേ,—

"നായപോൽ മാനി യീമത്സ്യൻ നരിയെപ്പോലെ ശാന്തനാം
നിശ്ചലൻ കപിയെപ്പോലെ ക്ഷീബനെപ്പോൽ വിവേകിയാം."
(സ്വ)

ഇവിടെ മാനി, ശാന്തൻ, നിശ്ചലൻ, വിവേകി എന്നിവയ്ക്കു വിപരീതലക്ഷണയാൽ മാനഹീനൻ, ക്രൂരൻ, ചപലൻ, വിവേകശൂന്യൻ എന്നിങ്ങിനെ അർത്ഥം കല്പിക്കേണ്ടതായിരിക്കയാൽ ഈവകയെ 'ലക്ഷ്യധർമ്മികോപമ'യെന്നു പറയാം.

"യഥാ നീ ഗുണവാൻ ലോകേ തഥാ നിൻ രിപു നിർഗുണൻ."
(സ്വ)

ഇതു വിപരീതോപമ.

"ദാനംചെയ്തിഹ നീ നിന്നെപ്പോലെയാവുകയെന്നിതാ
ധനിയെ ബ്ഭിക്ഷു ശിക്ഷിച്ചീ-ടുന്ന യാചിക്കയല്ലെടോ." (സ്വ)

ഇതു് അഭിന്നധർമ്മികോപമ.

"ബലവാൻ ഭവിയാക്രമിച്ചസ-
ന്നിലയോദ്യൽബലിദീപപാളിയും
വിലസന്നവപൈനകങ്ങളും
തുലയത്യന്തമിയന്നു തങ്ങളിൽ."
(രുക്മാംഗദചരിതം)

ഇതു പരസ്പരോപമ.

"രഥോദ്ധൂതരജസ്സാലും മേഘാഭോഗങ്ങളാലുമേ
ഭൂമിപോൽ വ്യോമവും വ്യോമം പോലെ ഭൂമിയുമാക്കിനാൻ." (സ്വ)

ഇതും മറെറാരുതരത്തിലുള്ള പരസ്പരോപമതന്നെയാകുന്നു.

"റൌക്കയാം ഹരിതസൂയ്പടത്താൽ
മേല്പൂണിഞ്ഞ കളിർകൊങ്കകൾ രണ്ടും
അക്കൊന്തിയിൽ വിളങ്ങിന ശീമ-
ച്ചക്കപോലെ ഹൃദയം കവരുന്നു." (ഉമാകേരളം)

ഇതു കല്പിതോപമ,

കല്പിതോപമയുടെ ന്യായ്യമായ ഉദാഹരണം:—

"ധനികരംപുരുഷരെല്ലാം നിർമ്മദന്മാരഭിഖ്യാ-
ധനികരം വനിതമാരോ സാധ്വിമാർ തന്നിമിത്തം
അനിശമുലകിതിപ്പോരം രോസ നിഷ്കുണ്ഠകം നൽ-
പ്പനിമതിയകളങ്കം രണ്ടിനും തുല്യമായി."
(ഉമാകേരളം)

ഇത്യാദിയാണെന്ന് ഉൽപ്രേക്ഷാപ്രകരണത്തിൽ ഉപപാദിക്കുവാൻ പോകുന്നുണ്ട്.

"ചന്ദ്രബിംബത്തിൽ നിന്നു ചണ്ഡമാം വിഷം പോലെ
ചന്ദനച്ചാറിൽനിന്നു ചെങ്കനൽക്കട്ടപോലെ
ഇന്നാതികൂരമായ വചസ്സീവക്രൂത്തിങ്കൽ-
നിന്നാല്ലോ പുറപ്പെട്ട ശങ്കരാ! ശിവശിവ!" (സ.)

ഇതു് അസംഭാവിതോപമയെന്നു ദണ്ഡി; കല്പിതോപമയെന്നു പണ്ഡിതരാജൻ. ഇതു് ഉൽപ്രേക്ഷയാണെന്നു തൽപ്രസ്താവത്തിൽ നിരൂപിക്കുന്നതാണു്.

"വടക്കുനോക്കിയന്ത്രത്തിൽ വടക്കേ സൂചി നോക്കിട്ട
സ്ഫുടം സതികളുമ്മട്ട തുടരും കാന്തർതൻപദം."
(ഉമാകേരളം)

ഇതു വാക്യാർത്ഥോപമ. മുൻപറഞ്ഞപോലെ കല്പിതയുമാകുന്നു.

കല്പിതയല്ലാത്തതിന്ന്:—

"വേനല്ക്കുപിന്പേ മഴയും കഴിക്കുമേ-
ലീ നമ്മളം കുന്നം പതിവിന്ന കാണുവോർ
ന്യനം ജഗത്തിങ്കലെവന്നുമാവിധം
ദുനതപമററാലതിനപ്പുറം സുഖം."

(ഉമാകേരളം)

എന്നാൽ ഇതു മാലാരൂപംക്രടിയാകുന്നു.

കേവലവാക്യാത്ഥോപമയ്ക്ക്:—

"കരുണയുള്ള വിളക്കളിൽ നീയു മ-
ച്ചരണദാസരിൽ ഞാനുമതേവിധം
പ്രഥമതയ്ക്കുവകാശികളാകയാൽ
വ്യഥ മനസ്സിനെ വേർപിരിയുന്നുമേ."

(കേശവീയം)

"ന്യനം നട്ടുക്കൊരു കനൽപ്പൊരി വീണിട്ടുമ്പോഠം
വേനൽക്കു കാഞ്ഞുവിപിനം മുഴുവൻ ദഹിക്കും
ഉന്നം വെടിഞ്ഞു നവരാഗമമക്കണക്കിൽ
ആ നല്ലപൊരുരെ രണോത്സുകരാക്കിയെങ്ങും."

(ഉമാകേരളം)

ഇത്യാദി നോക്കിക്കൊഠംകു. ഇങ്ങിനെ ഉപമയ്ക്കു പല വകഭേദങ്ങളും വരാമെങ്കിലും അവ അസംഖ്യേയങ്ങളാകയാലും, വിശേഷിച്ചു്, വിച്ഛിത്തിവിശേഷശാലികളല്ലായ്കയാലും ഇവിടെ ഗണിച്ചിട്ടില്ല. അല്പം വൈചിത്ര്യംതോന്നുന്ന ഏതാനും ചിലതുമാത്രം ദിക്പ്രദർശനത്തിന്നായെടുത്തുകാണിച്ചുവെന്നേയുള്ളൂ.

ഉപമാനിരൂപണം സമാപ്തം.

91425
032:9
G7.2

— 2. ഉപമേയോപമാലങ്കാരം. —

അനന്തരം വിച്ഛിത്തിവിശേഷംകൊണ്ട് അലങ്കാരാന്തരമായി ആലംകാരികന്മാർ ആദരിച്ചുവരുന്ന ഉപമേയോപമയെ വിവരിക്കുന്നു.

തത്തുല്യമായി മൂന്നാമ-
തൊന്നില്ലെന്നു വരുത്തുവാൻ
അന്യോന്യമുപമിച്ചീടി-
ലുപമേയോപമാഖ്യമാം (9)

തൃതീയസാദൃശ്യവ്യവച്ഛേദകമായ പരസ്പരോപമയെ 'ഉപമേയോപമ'യെന്നു പറയുന്നു. 'പരസ്പരോപമ'യെന്നതു് ഒരുവസ്തുവിനെ ഏതൊരുവസ്തുവിനോടു്—ഉപമാനത്തോടു്—ഉപമിക്കുന്നുവോ ആ ഉപമാനത്തെത്തന്നെ ഉപമേയമാക്കി മറേതിനോടും ഉപമിക്കുകയാകുന്നു. സാദൃശ്യപ്രയോജകമായ ധർമ്മം ഒന്നായിരിക്കെ, മുഖത്തിനു ചന്ദ്രനോടു സാദൃശ്യമുണ്ടെന്നു പറഞ്ഞാൽ ചന്ദ്രനു മുഖത്തോടും സാദൃശ്യമുണ്ടെന്നു സിദ്ധിക്കുന്ന സ്ഥിതിക്കു്, വീണ്ടും വിശേഷിച്ചെടുത്തുപറയുന്നതു്, അവയ്ക്കു രണ്ടിനും തമ്മിലല്ലാതെ മൂന്നാമതൊന്നിനോടു സാദൃശ്യമില്ലെന്നുള്ള അഭിപ്രായപ്രകടനത്തിന്നായിട്ടാണല്ലോ. സാധാരണധർമ്മം ഭിന്നമാണെങ്കിൽ ഈ അഭിപ്രായത്തിന്നിടയില്ലതാനും. അതുകയാൽ,—

"രഥോദ്ധൂതരജസ്സാലും മേഘാഭോഗങ്ങളാലുമേ
ഭ്രമിപോൽ വ്യോമവും വ്യോമം പോലെ ഭ്രമിയുമാക്കിനാൻ."
(സ.)

ഇത്യാദി പരസ്പരോപമയിൽ അതിവ്യാപ്തിയില്ല: ഇതിലാകട്ടെ, ആകാശത്തിനു ഭ്രസാദൃശ്യം രജസ്സിനാലും ഭ്രവിനു് ആകാശസാദൃശ്യം മേഘതുല്യഗജങ്ങളാലുമാകയാൽ തൃതീയസാദൃശ്യവ്യവച്ഛേദപ്രതീതിക്കു് അവകാശമില്ല. അതുപോലെതന്നെ:—

"ഞാൻ ലതയ്ക്കൊക്കുമെന്നിത്ര ഗർവ്വിക്കേണ്ട കൃശാംഗി നീ
മറ്റൊന്നൊന്നിനു തേടുന്ന ലത നിന്നോടുമൊക്കുമേ." (സ.)

ഇതിലെ അന്യോന്യോപമ ഗർവ്വനിഷേധപരമല്ലാതെ തൃതീയ സാദൃശ്യവ്യവച്ഛേദഫലകമല്ലായ്കയാൽ ഇവിടേയും അതിപ്രസംഗമില്ല.. അപ്രകാരം:—

"സുഖദുഃഖായത്തചിത്ത- വൃത്തികൾക്കിഹ പാത്രങ്ങൾ
സൂര്യൻ സുധാകരൻപോലെ സൂര്യനെപ്പോൽ സുധാകരൻ."
(സ.)

ഇത്യാദിയിലും അതിവ്യാപ്തിക്കവകാശമില്ല. ഇങ്ങിനെയിരിക്കെ, സാഹിതീസർവ്വസ്വത്തിൽ പറഞ്ഞിരിക്കുന്നവിധം "അന്യോന്യമുപമിച്ചീടി-ലുപമേയോപമാഖ്യമാം" എന്നമാത്രമായാൽ മതിയാവുകയില്ലെന്നു സ്പഷ്ടമായല്ലോ. എന്നാൽ തൃതീയസാദൃശ്യവ്യവച്ഛേദപ്രതിതിഫലകമായ സാദൃശ്യമെന്നമാത്രമായാലുംപോരാ; അങ്ങിനെയാണെങ്കിൽ:—

"തവ തുല്യയെ വിധി വിരചി-
ച്ചില്ലെന്നതിലില്ലെനിക്കു കില്ലേതും
കാന്തേ, കൌമുദിമാത്രം
കഷ്ടിച്ചോതാം കിണഞ്ഞുനോക്കീടിൽ." (സ.)

ഇത്യാദിയിൽ അതിപ്രസക്തിവരുന്നതാണ്. ഇതിലെ സാദൃശ്യം തൃതീയസാദൃശ്യവ്യവച്ഛേദഫലകമാകുന്നു. അതുകൊണ്ട്, അന്യോന്യോപമയെന്നുകൂടി ലക്ഷണത്തിൽ നിർദ്ദേശിച്ചേ മതിയാവൂ.

ആട്ടെ, ഇതിലെ അലങ്കാരമെന്ത്? പ്രകൃതസാദൃശ്യം ഉക്തേതരസാദൃശ്യനിരസ്കാരത്തിനു പ്രയോജകമായിരിക്കയാൽ ഉപമാലക്ഷണത്തിനു പ്രസക്തിയില്ല. ചമൽകാരം അനുഭവസിദ്ധമാകയാൽ അലങ്കാരമൊന്നുമില്ലെന്നു പറയുന്നതും യുക്തമല്ല, എന്നാശങ്കിക്കുന്നു

വെങ്കിൽ പറയാം—ചമൽകാരമുണ്ടായാൽ അലങ്കാരമവശ്യമുണ്ടാവുമെന്നോ അലങ്കാരമുണ്ടായാലേ ചമൽകാരമുണ്ടാവൂ എന്നോ പറയാവതല്ല. ചമൽകാരം അലങ്കാരസമനിയതമല്ലെന്ന് അലങ്കാരസാമന്യലക്ഷണപ്രസ്താവത്തിൽത്തന്നെ നിരൂപിച്ചിട്ടുണ്ടല്ലോ. ലോകത്തിലെന്നപോലെ, സാഹിത്യത്തിലും ചിലപ്പോൾ അലങ്കാരാഭാവം രത്യാദ്യനുഗുണമായി ചമൽകാരകാരിയാവുന്നതാണ്. അതിനാൽ ഇവിടെ ഉപമയോ മറേറാ കൂടിയേകഴിയൂ എന്നില്ല. ഉപമേയോപമ ഉപമാപ്രകാരമാണെന്ന സമ്മതിച്ചുകൊണ്ട് ഉപമാലക്ഷണത്തിൽ താദ്ശതിരസ്കാരാപ്രയോജകത്വം നിവേശിപ്പിക്കാത്തവരായ ചിത്രമീമാംസാകാരൻ രസഗംഗാധരകാരൻ എന്നിവരുടെ പക്ഷത്തിലും അവരുടെ ലക്ഷണപ്രകാരം സാദൃശ്യം നിഷ്പന്നമല്ലായ്കയാൽ ഉമപയുടെ പ്രസക്തിയില്ല. കഷ്ടിച്ചു സാദൃശ്യമുണ്ടെന്നു പറഞ്ഞിരിക്കകൊണ്ട്, ശരിയായ സാദൃശ്യമില്ലെന്നാല്ലേ വരുന്നതു്? അതുകൊണ്ട് ഈഷത്സാദൃശ്യമുണ്ടെങ്കിലും അതു് ഉപമാലങ്കാരത്തിന്നു വിഷയമല്ല. വേണമെങ്കിൽ, പൂർവ്വാർദ്ധത്തിൽ അസംബന്ധാതിശയോക്തി പറഞ്ഞുകൊള്ളുക. പോരെങ്കിൽ ഉത്തരാർദ്ധത്തിൽ അസമാലങ്കാരം വ്യംഗ്യവുമായിക്കൊള്ളട്ടെ എന്നു തുരുക്കം.

ഉപമേയോപമ അനന്വയധർമ്മയെന്നും ഉഭയധർമ്മയെന്നും രണ്ടുവിധമാകുന്നു. അതിൽ,—

അനന്വയധർമ്മയുടെ ഉദാഹരണം:—

"അംബുജംപോലെ നിന്നാസ്യം നിന്നാസ്യംപോലെയംബുജം
മധുവ്രതാഭം തവനേത്രം തവനേത്രാഭം മധുവ്രതം." (സ)

ഇവിടെ സാധാരണധർമ്മം പറഞ്ഞിട്ടില്ലായ്കയാൽ ഇതു് അനന്വയധർമ്മ.

ഉഭയധർമ്മയായ ഉപമേയോപമയാകട്ടെ, ഉപമയുടെ പറഞ്ഞപ്രകാരം അനുഗാമിതാദിധർമ്മഭേദങ്ങളാൽ പലവിധത്തിൽവരാം.

അനുഗാമിതയ്ക്ക്:—

"അളിപോൽ മിഴി തേ നീലം അളി നിൻമിഴിപോലെയും
തളിർപോലരുണം ചുണ്ടു തളിർ നിൻചുണ്ടുപോലെയും."
(സ.ച)

ആദ്യത്തെ ഉപമേയോപമയിൽ നീലിമയും രണ്ടാമത്തേതിൽ ആരുണ്യവും സാധാരണധർമ്മം. അവ അനുഗാമികളുമാകുന്നു.

വസ്തുപ്രതിവസ്തുഭാവസമ്പുടിതമായ ബിംബപ്രതിബിംബഭാവത്തിന്:--

"രമ്യസ്തനാവനതയായ്
രമണീയസ്തബകനമ്രയായ് നിതരാം
ഇവളാലതയെപ്പോലെയു-
മിവളെപ്പോലേ ലസിപ്പിതാലതയും." (സ.ച)

ഇതിലെ സ്തനസ്തബകങ്ങൾക്കും ബിംബപ്രതിബിംബഭാവം. അതു്, 'രമ്യ'—'രമണീയ' 'അവനത'—'നമ്ര' എന്നിവയിലുള്ള വസ്തുപ്രതിവസ്തുഭാവങ്ങളാൽ സംപുടിതവുമാകുന്നു.

ശ്ലേഷത്തിന്:--

"സച്ചിത്തം ഭാരതംപോലെ സവ്വദാ സകൃപം സഖേ,
സച്ചിത്തമെന്നപോൽത്തന്നെ ഭാരതം താനുമോർക്കുകിൽ."
(സ.ച)

ഇവിടെ 'സകൃപത്വ'മെന്ന സാധാരണധർമ്മം ശ്ലിഷ്ടം. കൃപയോടുകൂടിയതു് സച്ചിത്തം. കൃപരോടുകൂടിയതു് ഭാരതം എന്നു താപാൽപ്പര്യം.

ഉപചാരത്തിന്:--

"ശാസ്ത്രമംബുധിഗംഭീരം ശാസ്ത്രഗംഭീരമംബുധി
തുരുവാം ഗിരിപോൽ വിദ്വാൻ ഗിരി വിദ്വാനു തുല്യമാം."
(സ.ച)

ഇവിടെ ശാസ്ത്രത്തിൽ ഗാംഭീര്യവും വിദ്വാനിൽ ഗുരുത്വവും ഔപചാരികം. പൂർവ്വാർദ്ധത്തിലെ ഉപമേയോപമയിൽ വാചകം ലുപ്തവുമാണ്. ഇപ്രകാരം ലുപ്താലുപ്തഭേദവും മറ്റും യഥോചിതമൂഹിച്ചുകൊൾക.

ഉപമേയോപമാനിരൂപണം സമാപ്തം.

— 3. അനന്വയാലങ്കാരം. —

അദ്വിതീയത്വബുദ്ധിക്കു
വേണ്ടിയൊന്നിന്നുതന്നെന്നായായ്
ഉപമാനോപമേയത്വം
കല്പിക്കുവതനന്വയം. (10)

മറെറാന്നിനോടു സാദൃശ്യമില്ലെന്നുകാണിക്കുവാനായി ഒരു വസ്തുവിനെത്തന്നെ ഉപമേയമായും ഉപമാനമായും കല്പിക്കുന്നതു് അനന്വയമെന്ന അലങ്കാരം. തന്റെ സാദൃശ്യം തന്നിൽത്തന്നെ അന്വയിക്കുന്നതല്ലായ്കയാൽ അനന്വയമെന്ന സംജ്ഞ അന്വർത്ഥമാകുന്നു.

അദ്വിതീയത്വബുദ്ധിക്കായിട്ടെന്നുപറഞ്ഞിരിക്കയാൽ:--

"അലകംപോലെ നിൻചില്ലി ചില്ലിപോലെ വിലോചനം
വിലോചനംപോലെ ചിത്തം പ്രൌഢേ, കുടിലമെന്തയും." (സ്വ)

ഇത്യാദി രശനോപമയിലോ,

"അംബുജംപോലെ നിന്നാസ്യം നിന്നാസ്യംപോലെ യംബുജം"

ഇത്യാദി ഉപമേയോപമയിലോ അതിവ്യാപ്തിയില്ല. ഇവയിൽ ഒന്നിനുതന്നെ പ്രകാരാന്തരേണ ഉപമേയത്വവും ഉപമാനത്വവും നിർദ്ദേശിച്ചുകാണുന്നുണ്ടെങ്കിലും ഈവകയൊന്നും അദ്വിതീയത്വപ്രത്യായകമല്ലല്ലോ. അതുപോലെ:—

"അലം പാച്ചൊററി പൂത്തോരി ശ്ശൈലം ശോഭിച്ചിടുന്നിതാ
ചിലകാലത്തു ദാവാഗ്നി-ജ്വാലാവലിതമെന്നാപോൽ." (സ്വ)

ഇത്തരം അഭിന്നാധമ്മികോപമയിലും അതിവ്യാപ്തിയില്ല. ഇവിടെ പൂത്തുനില്ക്കുന്ന പാച്ചൊററികളെക്കൊണ്ടു നിറഞ്ഞിരിക്കുന്നൊരു പർവ്വതത്തെ കാലാന്തരത്തിൽ കാട്ടുതീപിടിപെട്ടിരിക്കുന്ന ആ പർവ്വതത്തോടുതന്നെ ഉപമിച്ചിരിക്കുന്നു. ഇതിലെ ഉപമേയം തൽകാലവൈശിഷ്ട്യത്തോടും ഉപമാനം കാലാന്തരവൈശിഷ്ട്യത്തോടും കൂടിയതാകയാൽ ഉപമേയതാവച്ഛേദകവും ഉപമാനതാവച്ഛേദകവും ഭിന്നമാവുകനിമിത്തം സാദൃശ്യം അനുഭവിക്കാവുന്നതുകൊണ്ട് അദ്വിതീയത്വപ്രതീതിക്കവകാശമില്ല. അപ്രകാരം,—

"ദാനംചെയ്തിഹ നീ നിന്നെപ്പോലെയാവുകയെന്നിതാ
ധന്യനെബ്ഭിക്ഷു ശിക്ഷിച്ചീ-ടുന്നു യാചിക്കയല്ലെടോ." (സ്വ)

എന്നതിനും, 'ജന്മാന്തരവർത്തിയായ നീ ഈ ജന്മത്തിലുള്ള നിന്നെപ്പോലെയാവുക' എന്നർത്ഥമാവുകയാൽ ഇതും ദ്വിതീയസാദൃശ്യവ്യവച്ഛേദാർത്ഥമല്ലെന്നുള്ളതും സ്പഷ്ടമാകുന്നു. അതുകയാൽ ഈവകയിലൊന്നും അതിവ്യാപ്തിയില്ലെന്നു ധരിക്കണം.

ഒന്നിനുതന്നെ ഉപമാനത്വവും ഉപമേയത്വവും വേണമെന്നു പറഞ്ഞിരിക്കയാൽ:—

"ചേലൊത്ത പൂഷ്പമൊരു ചെന്തളിരിൽപ്പുതിച്ചാൽ
അല്ലെങ്കിൽ മുത്തുമണി നൽപ്പവിഴത്തിൽ വെച്ചാൽ
തൊണ്ടിപ്പഴത്തിനെതിരാം മദിരാക്ഷിതന്റെ
ചുണ്ടിൽപ്പുരക്കുമൊരു പുഞ്ചിരിയോടെതിർക്കും."

(കുമാരസംഭവം)

ഇത്യാദിയിലും അതിപ്രസക്തിയില്ല. ഇവിടെ ഭഗവതിയുടെ ചുണ്ടിൽ പരക്കുന്ന പുഞ്ചിരിക്ക് അദ്വിതീയത്വപ്രതീതിവരുന്നുണ്ടെങ്കിലും ഉപമേയവും ഉപമാനവും ഒന്നല്ലായ്കയാൽ പ്രകൃതലക്ഷണത്തിന്റെ വിഷയമാവുകയില്ല.

ഇതു് ഉപമയെപ്പോലെതന്നെ പൂർണ്ണയായും ലുപ്തയായും വരാം. എന്നാൽ സാധാരണധർമ്മം അനുഗാമിയല്ലാതെ ബിംബപ്രതിബിംബഭാവാപന്നാദികളാവുകയില്ല.

പൂർണ്ണയ്ക്ക് ഉദാഹരണം:—

"നെന്മേനിവാകതൻ പൂവു നിന്മേനിക്കൊപ്പമാം പ്രിയേ,
നിന്മുഖംപോലെ തനുംഗി നിന്മുഖംതന്നെ മോഹനം." (സ്വ)

ഇതിലെ ഉത്തരാർദ്ധം ഉദാഹരണം. ഇവിടെ നിന്റെ മുഖംപോലെ മോഹനമായി നിന്റെമുഖംതന്നെയുള്ളൂവെന്നു പറഞ്ഞിരിക്കയാൽ അതിനു സദൃശമായി മറെറാന്നുമില്ലെന്നു കിട്ടുന്നുണ്ടല്ലോ. ഉപമേയം, ഉപമാനം, വാചകം, ധർമ്മം എന്നീനാലംശങ്ങളും നിർദ്ദേശിച്ചിരിക്കയാൽ ഇതു പൂർണ്ണമായ അനന്വയം.

ധർമ്മലോപത്തിനു്:—

"നിന്മേനി നിന്മേനിപോലെ നിന്മുഖംപോലെ നിന്മുഖം
നിൻവിലാസങ്ങളോരോന്നും അതതിനു സമാനമാം." (സ്വ)

ഇതിൽ ധർമ്മം നിർദ്ദേശിച്ചിട്ടില്ല.

വാചകലോപത്തിനു്:—

"സീതാസുഭഗയാം സീത, രാമൻ രാമമനോഹരൻ
ഈ രണ്ടുപേരും മെൻചോത്ത വിഹരിക്കട്ടെ സർവ്വദാ." (സ്വ)

സീതയെപ്പോലെ സുഭഗയായ സീത, രാമനെപ്പോലെ മനോഹരനായ രാമൻ എന്നിങ്ങിനെ അർത്ഥമായ പൂർവ്വാർദ്ധത്തിലെ ഉപമകളിൽ വാചകം ശബ്ദംകൊണ്ടു നിർദ്ദേശിച്ചിട്ടില്ല.

ലുപ്തയിൽ ബാക്കിയുള്ള ഭേദങ്ങളും അസംഭാവ്യങ്ങളുമദൃഷ്ടങ്ങളുമാകയാൽ ഉപേക്ഷിച്ചിരിക്കുന്നു.

"ഉപമാനോപമേയങ്ങളൊന്നിലാവതനനപായം"

എന്നിങ്ങിനെ ധർമ്മധർമ്മിഭേദംകൂടാതെ സാഹിതീസവ്വസ്വത്തിൽ പറഞ്ഞുകാണുന്ന ലക്ഷണം രശനോപമ, ഉപമേയോപമ മുതലായവയിൽ അതിപ്രസക്തമാണെന്നറിഞ്ഞുകൊൾക.

അനനപായനിരൂപണം സമാപ്തം.

— 4. അസമാലങ്കാരം. —

അസ്മാഭിഖ്യമുപമ-
യ്ക്കാത്യന്തികനിഷേധമാം
അനനപായവ്യംഗ്യമെന്നു
തള്ളുന്നുണ്ടിതിനെച്ചിലർ. (11)

ഉപമയ്ക്കുള്ള ആത്യന്തികനിഷേധം അസമാലങ്കാരമാകുന്നു. ഇതു് അനനപായത്തിൽ വ്യംഗ്യമാണെങ്കിലും ദീപകാദിയിലെ ഉപമ പോലെ അവിനാഭാവിയായി സ്ഥിതിചെയ്കയാൽ അലങ്കാരമാകുന്നില്ല. നേരേമറിച്ചു വാച്യമാവുമ്പോൾ സ്വതന്ത്രനിലയിൽ ചമൽക്കാരിയാവുകകൊണ്ടു് അലങ്കാരമായ്തീരുന്നു. പ്രകൃതനിഷേധം രണ്ടുവിധത്തിൽ വരാം—അതായതു്—ഉപമയ്ക്കു പരമ്പരയാ നിഷേധം, സാക്ഷാൽ നിഷേധം.

ക്രമത്തിൽ ഉദാഹരണം:—

"വിബുധാനവമാനവപൂർണ്ണമാം
ത്രിഭുവനേ ഭുവനേശ്വരി നിൻസമം

നഹി യൊരുത്തി യിതേവരെ, മേലിലും
ത്രിപുരസുന്ദരി ന്യനമുദിച്ചിടാ." (സ.)

"ബഹ്വകൃതിയെന്തിനീലോക-ത്രയേ കാലത്രയത്തിലും
ശശശ്വംഗായമാണംതാൻ താവകോപമ ശാംഭവി." (സ.)

ആദ്യത്തേതിൽ ഉപമാനനിഷേധംവഴിക്ക് ഉപമാനിഷേധം; രണ്ടാമത്തേതിൽ ഉപമയ്ക്കുതന്നെ സാക്ഷാൽനിഷേധം.

എന്നാൽ:—

"അലയുന്നതിനാലേവം ഫലമെന്തെന്റെ ഭൃംഗമേ,
ഹാ! ലഭിക്കാ നിനക്കെങ്ങും മാലതിക്കൊത്ത രമ്യയെ." (സ.)

എന്നിങ്ങിനെ മുമ്പുദാഹരിച്ച ഉപമാനലുപ്തയിൽ, മാലതിക്കു തുല്ല്യയായ മറ്റൊരുവല്ലി നിനക്കു ലഭിക്കുകയില്ലെന്നല്ലാതെ, സ്വപ്നാ തത്തുല്ല്യമായ വല്ലിയില്ലെന്നു പറഞ്ഞിട്ടില്ലായ്കയാൽ അതിലെ ഉപമാനനിഷേധം ആത്യന്തികമല്ലെന്നു ധരിക്കണം. അസമത്തിലെ നിഷേധം ആത്യന്തികവും ഉപമാനലുപ്തയിലേതു കാചിൽകവുമായിരിക്കും, ഇതാണ് ഇവയ്ക്കു തമ്മിലുള്ള ഭേദം.

ആകട്ടെ, ഈസ്ഥിതിക്ക്, അനന്വയത്തിനുള്ള ചമൽകാരം തന്നെ അസമാലങ്കാരധ്വനനമൂലമാകയാൽ അതിന്നു പ്രത്യേകമലങ്കാരത്വമെങ്ങിനെയെന്നു ചോദിക്കുന്നുവെങ്കിൽ—ദീപകാദിക്കുള്ള ചമൽക്കാരം ഉപമാവ്യംജനമൂലമായിരിക്കെ, അവയ്ക്കു പ്രത്യേകം അലങ്കാരത്വമെങ്ങിനെയോ അങ്ങിനെതന്നെയെന്നു സമാധാനവുമുണ്ട്. പക്ഷേ, ദീപകാദിയിൽ ഉപമ വ്യംജിക്കുന്നുണ്ടെങ്കിലും അതു ഗുണീഭൂതവ്യംഗ്യമായിട്ടാണിരിക്കുന്നതു്. അനന്വയത്തിലാകട്ടെ, സ്വസാദൃശ്യമായ വാച്യാർത്ഥം തീരെ ഉപേക്ഷണീയമാകകൊണ്ടു വിവക്ഷാവിഷയമായ അസമാലങ്കാരത്തിന്നാണ് പ്രാധാന്യമുള്ളതു്. ആകയാൽ ദൃഷ്ടാന്തത്തിന്നും ദാർഷ്ടാന്തികത്തിന്നും തമ്മിൽ ഭേദമുണ്ടെന്നും ശഠിക്കേണ്ട. അനന്വയത്തിലെ വ്യംഗ്യവും ഗുണീഭൂതംതന്നെയാകുന്നു.

അനനപയത്തിലെ അനനപിതമായ വാച്യാത്മം താദ്ശവ്യംഗ്യസ്സാ ഹായ്യത്താലാണല്ലോ ഉപപന്നമാവുന്നതു്. വാച്യനിഷ്പത്തിതന്നെ യാതൊരു വ്യംഗ്യത്തെ ആശ്രയിച്ചിരിക്കുന്നുവോ ആ വ്യംഗ്യം ഗുണീഭൂതമല്ലാതെ പ്രധാനമാവുന്നതെങ്ങിനെ? ദീപകാദിയിലെ വ്യംഗ്യം വാച്യാംഗവും അനനപയത്തിലേതു് വാച്യസിദ്ധ്യംഗവുമായ ഗുണീഭൂതവ്യംഗ്യപ്രഭേദമാണെന്നേയുള്ളൂ. അല്ലാത്തപക്ഷം അപ്രസ്തുതപ്രശംസ പര്യായോക്തം എന്നിവയിലെ വ്യംഗ്യവും പ്രധാനമാകയാൽ അവയും അലങ്കാരമല്ല, ധ്വനിയാണെന്ന സമ്മതിക്കേണ്ടിവരും. ആകയാൽ അവിനാഭാവിയായി ഉപമ വ്യംജിക്കുന്നുണ്ടെങ്കിലും ദീപകാദിക്കു് അലങ്കാരതാഭംഗമില്ലാത്തതുപോലെ അസമാലങ്കാരം വ്യംജിക്കുന്നുണ്ടെങ്കിലും അനനപയത്തിനും അലങ്കാരതാഹാനിയില്ലെന്നേ വിചാരിക്കേണ്ടൂ. എന്നാൽ അസമാലങ്കാരധ്വനി തന്നെ നാമാവശേഷമാസ്തീരുമെന്നും കരുതേണ്ട,--

"അവ്യാകൃതാകൃതികളാൽ
അവ്യാജം സുമുഖി, പൂർണ്ണമാം ഭവനേ
സവ്യാജം താവകമപ-
സവ്യാജത്തൊട്ട മാത്രമുപമിക്കാം."

ഇത്യാദിയൊക്കയും അസമാലങ്കാരധ്വനിക്കു് ഉദാഹരണമാവാം. ഈ പദ്യത്തിൽനിന്നു, നായിക സർവ്വഥാ നിരുപമയാണെന്ന ധ്വനിക്കുന്നുണ്ടു്. തനിക്കു തന്നോടു സാദൃശ്യം പറഞ്ഞാൽ മാത്രമേ നിരുപമതാപ്രതീതിയുണ്ടായിക്കൂടുവെന്നില്ല. നിന്നോടു തുല്യയായി നീതന്നെയുള്ളൂവെന്നിങ്ങിനെ സ്വസാപ്രതീതിയുണ്ടാവാത്തതിനാൽ അനനപയധ്വനിയാണെന്നും ശഠിച്ചുകൂടാ. നിരുപമതാപ്രതീതി വരേണമെങ്കിൽ തന്നോടുതുല്യമായി താൻതന്നെയുള്ളൂവെന്ന പ്രതീതിയുണ്ടായേ കഴിയുവെന്നു നിയമവുമില്ല. അനനപയധ്വനിക്കാകട്ടെ,—

"പല നാടുകളും കാടും മലയും ചുറ്റിനോക്കിനേൻ
ബാലേ, കണ്ടില്ലഹോ നിന്നെ-പ്പോലെയെങ്ങും തദന്യയെ." (സ്വ)

ഇത്യാദിയാകുന്നു ഉദാഹരണം. ഇതിലെ 'തദന്യ'ശബ്ദത്താൽ നിന്നെപ്പോലെ നീതന്നെയുള്ളൂവെന്നു ധ്വനിക്കുന്നു. ആത്യന്തികമായ ഉപമാനിഷേധമില്ലായ്കയാൽ ഇതു് അസമാലങ്കാരത്തിന്നു് ഉദാഹരണമാവുകയുമില്ല. ആകയാൽ അസമാലങ്കാരസ്ഥലത്തുമാത്രമേ അനന്വയം വ്യംഗ്യമാവൂ എന്നോ അനന്വയധ്വനിതന്നെ നിരവകാശമാണെന്നോ വിചാരിയ്ക്കാനുമിടയില്ല.

കാവ്യപ്രകാശകാരാദികളാകട്ടെ, അസമാലങ്കാരം സ്വീകരിക്കുന്നില്ല.

"നൂനം നിന്നൊത്തീത്തടങ്ങീ രൂപകൃത്താപ്പിതാമഹൻ
നിന്നെപ്പോലഴകില്ലല്ലോ മറാക്കും ശുഭദർശനേ."
(വാല്മീകിരാമായണം സു. കാ.)

ഇത്യാദിസ്ഥലമൊക്കയും അനന്വയധ്വനികൊണ്ടുതന്നെ നിർവ്വഹിക്കാമായിരിക്കെ, പ്രത്യേകിച്ചു് 'അസമ'മെന്നൊരലങ്കാരം സ്വീകരിച്ചിട്ടാവശ്യമൊന്നുമില്ല. രത്യാദ്യാനുഗുണ്യത്താൽ യുവതികളുടെ ഭ്രഷണാപസരണം മനോഹരമായിത്തീരുന്നതുപോലെ പ്രകൃതത്തിൽ ഉപമാലങ്കാരത്തിരസ്കരണം മാത്രമാണു് ചാരുതാഹേതു; അലങ്കാരമല്ല. അതുകൊണ്ടാണു് ധ്വന്യാലോകത്തിൽ--

"രസാംഗമായ്വിവക്ഷിക്ക- ലംഗിയാവാതൊരിക്കലും
സമയേ സ്വീകൃതി, ത്യാഗം, നാതിനിർവ്വാഹകാമിതാ."

എന്നിങ്ങിനെ രസാനുഗുണ്യേന 'അലങ്കാരത്യാഗം സമീക്ഷാപ്രകാരമായി നിർദ്ദേശിക്കുകയും,—

"രക്തൻ നീതളിരാലഹം മഹിതമാം
കാന്താഗുണത്താലുമാ-
സക്തം തേ തനുവിൽ ശ്ലിലീമുഖഗണം
മാരാസ്ത്രമുക്തം മയി

മുത്തേന്തും തരുണീപദാഹതിയിൽ നീ
യീ ഞാനുമെല്ലാം നമു-
ക്കൊത്തീടുന്നിതശോക, ദുർവ്വിധിവശാൽ
ഞാൻ കേവലം ശോകവാൻ.''

എന്നിങ്ങിനെ ഉദാഹരിച്ചു്, "ഇവിടെ പ്രബന്ധപ്രവൃത്തമായാലും വ്യതിരേകവിധയാ ഉപേക്ഷിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്ന ശ്ലേഷം രസവിശേഷം പരിപോഷിപ്പിക്കുന്നു" എന്നു മുക്തകണ്ഠമുപന്യസിക്കയും ചെയ്തിരിക്കുന്നതു്--എന്നിപ്രകാരമാകുന്നു അവരുടെ അഭിപ്രായം

അസമാലങ്കാരനിരൂപണം സമാപ്തം.

— ൬. ഉദാഹരണാലങ്കാരം. —

സാമാന്യമർത്ഥമംഗാംഗി-
ഭാവബോധകപൂർവ്വകം
തദേകദേശനിർദ്ദേശാൽ
തെളിയിപ്പതുദാഹൃതി. (12)

സാമാന്യമായി നിരൂപിച്ചിരിക്കുന്ന അർത്ഥം അംഗാംഗിഭാവബോധകശബ്ദത്തോടുകൂടി തദ്വിശേഷമായ ഏകദേശത്തെ എടുത്തുകാണിച്ചു വിശദമാക്കുന്നതു് 'ഉദാഹരണ'മെന്ന അലങ്കാരമാകുന്നു. അംഗാംഗിഭാവബോധകമായ ശബ്ദമാകട്ടെ, ഉദാഹരണം, നിദർശനം, ദൃഷ്ടാന്തം, യഥാ, പോലെ, മാതിരി മുതലായവയാകുന്നു. യഥാ, പോലെ മുതലായവയ്ക്കു്, ഉൽപ്രേക്ഷാബോധകത്വംപോലെ, ലക്ഷ്യാനുസാരേണ അവയവാവയവിഭാവബോധകത്വവും അംഗീ

കരിക്കാതെ നിവൃത്തിയില്ല. അംഗാംഗിഭാവബോധകശബ്ദമുണ്ടായിരിക്കണമെന്നുപറഞ്ഞിരിക്കയാൽ,

"വമ്പക്കു തെളിയാ ദോഷ- മമ്പിളിക്കഴകങ്കവും"

ഇത്യാദി, സാമാന്യത്തെ വിശേഷംകൊണ്ടു സമർത്ഥിച്ചിരിക്കുന്ന അർത്ഥാന്തരന്യാസത്തിൽ അതിവ്യാപ്തിയില്ല.

ഉദാഹരണം:--

"കേവലമൊരുദോഷത്താൽ
അതിഗുണമാം വസ്തുപോലുമേ നിന്ദ്യം
സകലരസായനസാരം
ദുർഗ്ഗന്ധം ലശുനമിങ്ങുദാഹരണം." (സ.പ)

ലശുനം=വെള്ളുള്ളി. ഇവിടെ വളരെ ഗുണമുള്ള പദാർത്ഥം പോലും ഒരൊറ്റദോഷംകൊണ്ടു നിന്ദ്യമായിത്തീരുന്നുവെന്നിങ്ങിനെ നിരൂപിച്ചിരിക്കുന്ന സാമാന്യത്തെ തദ്വിശേഷമായ വെള്ളുള്ളിയെ ഉദാഹരിച്ചു വിശദമാക്കിയിരിക്കുന്നു. ഉദാഹരണശബ്ദമുള്ളതിനാൽ ഇതു് അർത്ഥാന്തരന്യാസമാവുകയില്ല. ഇതിലെ നാലാംപാദത്തെ, "ദുർഗന്ധമയേ നിദർശനം ലശുനം", "ദുർഗന്ധം ലശുനമതുദ്ദൃഷ്ടാന്തം", ദുർഗന്ധം ലശുനമെന്നപോലെ സഖേ" എന്നിങ്ങിനെ മാറുന്നതായാൽ നിദർശനം, ദൃഷ്ടാന്തം മുതലായ ശബ്ദപ്രയോഗങ്ങൾക്കും ഉദാഹരണമാവുമെന്നു കണ്ടുകൊൾക.

"ദുർഗന്ധം ലശുനമെന്നപോലെ" എന്നതിൽ വസ്തുവിനും ലശുനത്തിനും ഉപമയാണെന്നു പറയരുതോ എന്നു ശങ്കിക്കേണ്ട, വസ്തുവായ ലശുനം വസ്തുവിൽനിന്നു ഭിന്നമല്ലായ്കയാൽ സാമാന്യവിശേഷരൂപങ്ങളായ 'വസ്തു' 'ലശുനം' എന്നിവയ്ക്കു തമ്മിൽ സാദൃശ്യം സ്മരിക്കുന്നതല്ല. തൽഭിന്നത്വമുണ്ടായിരിക്കേ തദ്ഗതദ്വയോർധർമ്മവത്ത്വമാണല്ലോ സാദൃശ്യം. അതുകയാൽ:--

"അതിമാത്രബലിഷ്ഠരോടു തട്ടി-
ക്കയറും ദുർമ്മതി നഷ്ടനായ് ഭവിപ്പൂ

ത്രിപുരാന്തകനോട്ട ചെന്നൊതിത്തോ-
രവലിപ്പൻ കുസുമാസ്ത്രനെന്നാപോലെ." (സ.ച)

ഇത്യാദിയൊക്കയും പ്രകൃതാലങ്കാരം തന്നെയാണ്.

വേറെ ഉദാഹരണം:--

"ഉപകാരംതന്നെ ചെയ്‌വൂ വിപദ്ദശയിലും മഹാൻ
അപചൈതന്യമഥവാ വിപന്നാം പാരദം യഥാ." (സ.ച)

പാരദം=രസം. സൌകര്യംപ്രമാണിച്ചുമാത്രം പ്രകൃതാലങ്കാരത്തിന്ന് ഉദാഹരണമായി ചില ശ്ലോകങ്ങളെ തജ്ജമചെയ്തു ചേർത്തിരിക്കുന്നതുകൊണ്ട്, ഭാഷാസാഹിത്യഭാണ്ഡാഗാരത്തിൽ പ്രസ്തുതാലങ്കാരത്തിന്ന് ഉദാഹരണങ്ങൾ ഇല്ലെന്നോ ഒല്പമാണെന്നോ വിചാരിച്ചുപോകരുതു്. നോക്കുക:—

"പൂർണ്ണത്വമെപ്പോളനവദ്യവിദ്യാ-
നനാഭിജാത്യാദിഭിരംഗഭാജാം
പലക്കുമപ്പോളൊരുകുറവുണ്ടാം
ദൃഷ്ടാന്തമസ്മിൻ പരിപൂർണചന്ദ്രഃ."
(ചന്ദ്രോത്സവം)

"നേരോക്കുമ്പോൾ പ്രമാണം ഗുണഗണമതുതാ-
നാണ ദിക്കുഭേദമല്ലാ
ചേരും ദൃഷ്ടാന്തമോതുന്നതിനിവിടെ വിശേ-
ഷിച്ചു വേറിട്ടു വേണ്ടാ
താരിൽത്തേൻവാണി,നിൻ പോർമുലകളിലണിയും
ചന്ദനച്ചാറുമോമൽ-
ച്ചാരുശ്രീചന്ദ്രശോഭം ശ്രുഭരുചി ചിതറും
.ഹാരവും പോരുമല്ലോ."
(ആശ്ചര്യചൂഡാമണി)

"സതിതന്നനുരാഗമേതുവൻ-
പ്രതിബന്ധങ്ങളെയും കടന്നുപോയ്

ക്ഷതിവിട്ടൊട്ടവിൽ ജ്ജയിക്കുമെ-
ന്നതിനീ നിൻചരിതം നിദർശനം." (ഒരുകഥ്)

"നിസ്തുരമ്യാകൃതികഠംക്കലംകൃതി-
പ്രസംഗമാവശ്യകമല്ലയെന്നതിൽ
അസംശയം നീറ്റിലിറങ്ങിനിന്നൊരാ-
ബിസപ്രസൂനാക്ഷികഠം താൻ നിദർശനം."
(ഉമാകേരളം)

"പലതുണ്ടിതുപോലെ ഭാനുമൽ-
കുലചൂഡാമണി ചെയ്ത സാഹസം
ചിലവീഴ്ച മഹാനു ശോഭയാം
മലയിൽ കന്ദരമെന്നുമാതിരി."
(ചിന്താവിഷ്ടയായ സീത)

ഇങ്ങിനെ ധാരാളം കാണാവുന്നതാണു്.

"ഉന്നിദ്രകാന്തിയണിയും മണിയേറയുള്ളീ
ക്കുന്നിനു മഞ്ഞഴകകറിയതില്ല തെല്ലും;
ഒന്നിച്ച നന്മകളിൽ മുങ്ങുമൊരൊറ ദോഷം;
ചന്ദ്രനു രശ്മികളിലങ്കമതെന്നപോലെ."
(കുമാരസംഭവം)

ഇതിലെ നാലാംപാദത്തിലുള്ള അലങ്കാരവും ഉദാഹരണം തന്നെയാകുന്നു. അല്ലാതെ, ഉപമയോ കുവലയാനന്ദത്തിൽ പറഞ്ഞ പ്രകാരം വികസ്വരമോ അല്ല. വികസ്വരാലങ്കാരം സ്വീകരിക്കുന്നതായാലും "കേവലമൊരുദോഷത്താൽ" ഇത്യാദി മുമ്പുദാഹരിച്ച സ്ഥലങ്ങൾക്കായി ഉദാഹരണാലങ്കാരം സ്വീകരിക്കാതെ കഴികയില്ല. വിശേഷസമർത്ഥകമായ സാമാന്യത്തെ പിന്നീട്ട വിശേഷംകൊണ്ടു സമർത്ഥിക്കുന്നതാണല്ലോ വികസ്വരം. അതിന്നു് ആവകസ്ഥലങ്ങളിൽ പ്രസക്തിയുമില്ല. അതുകൊണ്ടു താദൃശസ്ഥലങ്ങൾക്കായി

സ്വീകരിക്കേണ്ടിയിരിക്കുന്ന ഉദാഹരണാലങ്കാരംകൊണ്ടുതന്നെ 'ഉന്നിദ്രകാന്തി—' ഇത്യാദിസ്ഥലത്തും നിവ്വാഹമുണ്ടായിരിക്കെ, വികസ്വരസ്വീകാരമനാവശ്യമെന്നു താൽപര്യം.

കാവ്യപ്രകാശകാരാദികൾ ഇങ്ങിനെയൊരലംകാരം സ്വീകരിച്ചിട്ടില്ല. 'ഉന്നിദ്രകാന്തി—' എന്നീവകസ്ഥലത്തു്, ഉപമതന്നെയാകുന്നുവെന്നാണു് അവരുടെ അഭിപ്രായം. അതായതു്— "നിവ്വിശേഷം ന സാമാന്യം" എന്ന ന്യായപ്രകാരം ഏതാനുമൊരുവിശേഷംകൂടാതെ സാമാന്യത്തിനു പ്രകൃതത്വമെങ്ങിനെയാണു് സിദ്ധിക്കുക? അങ്ങിനെയിരിക്കെ, ആ വിശേഷമാശ്രയിച്ചു സാമാന്യത്തിനു വിശേഷാന്തരത്തോടു സാദൃശ്യസമുല്ലാസത്തിന്നിടയുള്ളതുകൊണ്ടു്, ഉപമ സംഭവിച്ചുകൂടെന്നില്ല. ഈവകസ്ഥലത്തു് "പോലെ" മുതലായ ശബ്ദങ്ങളാൽ അംഗാംഗിഭാവപ്രതീതിതന്നെയാണു് ആദ്യമുണ്ടാവുന്നതെങ്കിലും അവസാനം സാദൃശ്യത്തിൽ തന്നെയാണു് പര്യവസാനം. അതുകൊണ്ടു് ഉദാഹരണമെന്നൊരലങ്കാരം സ്വീകരിച്ചിട്ടാവശ്യമില്ല" എന്നിപ്രകാരമാകുന്നു. പക്ഷേ, ഈ സ്ഥിതിക്കു് ഉപമാകക്ഷിയിൽ നിക്ഷേപിക്കാൻ കഴിയാത്ത അലങ്കാരങ്ങളന്തരമെന്നു വല്ലതുമുണ്ടോ എന്നു സംശയിക്കേണ്ടിയിരിക്കുന്നു. എന്നുമാത്രമല്ല, ഉദാഹരണാദിശബ്ദപ്രയോഗമുള്ള ദിക്കുകളിലെ അലങ്കാരമെന്തെന്നു പറയേണ്ടതായുമിരിക്കുന്നു.

ഉദാഹരണാലങ്കാരനിരൂപണം സമാപ്തം.

— 6. സ്മൃതി. —

സാദൃശ്യമൂലമായീടും
സ്മരണം സ്മൃതിസംജ്ഞമാം.

സാദൃശ്യജ്ഞാനമൂലകമായ സ്മൃതിയാകുന്നു സ്മൃത്യലങ്കാരം.

സാദൃശ്യജ്ഞാനമൂലകമാവണമെന്നു പറഞ്ഞിരിക്കയാൽ:—

"നിയമങ്ങളം കഴിഞ്ഞു നിത്യമാ
പ്രിയഗോദാവരിതൻ തടങ്ങളിൽ
പ്രിയനൊത്തു വസിപ്പതോർപ്പു ഞാൻ
പ്രിയയായും പ്രിയശിഷ്യയായുമേ."

(ചിന്താവിഷ്ടയായ സീത)

ഇത്യാദിയിൽ അതിവ്യാപ്തിയില്ല. ഇവിടെയുള്ള സ്മൃതിക്കു മൂലം സാദൃശ്യജ്ഞാനമല്ല, ചിന്തയാകുന്നു; അതുകൊണ്ടു് അലങ്കാരമാവുന്നില്ല. വ്യംഗ്യമല്ലായ്കയാൽ ഭാവവുമല്ല, വസ്തുമാത്രമാകുന്നു. സ്മൃതി, വാച്യമായി സാദൃശ്യജ്ഞാനമൂലമായാൽ അലങ്കാരവും, വ്യംഗ്യമായാൽ ഭാവവും, സാദൃശ്യജ്ഞാനമൂലമാവാതെ വാച്യമായാൽ വസ്തുമാത്രവുമാകുന്നുവെന്നാണു് ആലങ്കാരികസിദ്ധാന്തം. ഇങ്ങിനെയിരിക്കെ,—

"സുസ്നിഗ്ധപീനലളിതം തുട രണ്ടു മയ്യാ!
മുഗ്ധം കണങ്കഴലുമുദ്ധുരശങ്കിസാരം
ചിത്രം തകും പദസരോജലസന്നഖേന്ദു-
പ്രത്യഗ്രചന്ദ്രികയുമോർത്തു സമാകുലാ ഞാൻ."

(ബാണയുദ്ധം ചമ്പു)

ഇതിലെ സ്മൃതി വാച്യമായ വസ്തുമാത്രമാകയാൽ, സാഹിതീസുഭഗത്വത്തിൽ ഭാവത്തിനു് ഉദാഹരിച്ചതു് അപസിദ്ധാന്തമാണെന്നു പറയേണ്ടിയിരിക്കുന്നു.

ഉദാഹരണം:—

"ഇക്കാലം വണ്ടു മൂളിത്തളിരിളകിയിളം-
കാറ്റു പറ്റുന്നതായി-
ട്ടിക്കാണും നല്ല പൂവല്ലികളഴകിനൊടി-
ങ്ങെൻപ്രിയേ മുന്നമീ ഞാൻ

അക്കാമക്രീഡയിൽ ച്ചെഞ്ചൊടി ചെറുതു നക-
ന്നീടുമന്നേരമുള്ളാ
സ്സീൽക്കാരത്തോടു ക്രൂടി ക്കരതളിർ കുടയും
നിന്നെ യോപ്പിച്ചിടുന്നു.''

ഇതിലെ സ്മൃതി സാക്ഷാൽ സാദൃശ്യജന്യമാകുന്നു.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"ആശ്ലഷ്ടുമേകുമൊരുമട്ടമരക്കുമഗ്രേ
ശ്രീയെന്നപോലെ ലസദംബുജഹസ്തയായി
അംഭസ്സിൽനിന്നു കയറുന്നൊരു തന്വിയെക്ക-
ണ്ടോമ്മിച്ചു വാരിനിധിമന്ഥനമംബുജാക്ഷൻ." (സ്വ)

ഇതിലാകട്ടെ, സാദൃശ്യദർശനത്താൽ ലക്ഷ്മീദ്വാരകമായിട്ടാണ് ജലനിധിമഥനസ്മരണമുണ്ടാവുന്നതു്. താദൃശസ്മൃതി സാദൃശ്യജ്ഞാന ജന്യമല്ലെങ്കിലും സാദൃശ്യമൂലകമാകയാൽ ലക്ഷണം യോജിക്കുന്നുണ്ടു്. ഈവകയെക്കൂടി സംഗ്രഹിക്കുവാനാകുന്ന ലക്ഷണത്തിൽ ജന്യപദ മുപേക്ഷിച്ചു് 'മൂല'മെന്നതന്നെ നിവേശിപ്പിച്ചിരിക്കുന്നതു്.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"ദുഷ്ടൻ നീ മേഘമാകും നി-ന്നിഷ്ടൻ തൻ സ്മൃതി ചേർക്കയാൽ
ശിഷ്ട, ചാതക, ഞാനോർത്തേൻ സ്പഷ്ടം ശ്രീകൃഷ്ണമൂർത്തിയെ."
(സ്വ)

"ഏകസംബന്ധിജ്ഞാനമപരസംബന്ധിസ്മാരകം" എന്ന ന്യായമനുസരിച്ചു് ഇവിടെ ചാതകദർശനരൂപമായ ഏകസംബ ന്ധിജ്ഞാനംകൊണ്ടുണ്ടായ അപരസംബന്ധിയായ ഭഗവത്സദൃശമേ ഘത്തിന്റെ സ്മരണം ശ്രീകൃഷ്ണമൂർത്തിസ്മൃതിക്കു ജനകമായിരിക്കയാൽ താദൃശസ്മൃതി സാദൃശ്യജ്ഞാനമൂലകംതന്നെയാകുന്നു. സാദൃശ്യജ്ഞാ നമാകട്ടെ, അനുഭവരൂപമോ സ്മരണരൂപമോ ഏതായാലും തരക്കേ ടില്ല. അതുകൊണ്ടാണു് വൃത്തിയിൽ സാമാന്യരൂപത്തിൽ ജ്ഞാ നപദം പ്രയോഗിച്ചിരിക്കുന്നതു്.

"സാഹിത്യദർശനാൽ മറെറാന്നോത്തീടുന്നതു താൻ സ്മൃതി."

എന്ന സാഹിതീസർവ്വസ്വലക്ഷണം, ഈവകസ്ഥലത്തു് അവ്യാപ്തമാകയാൽ ചിന്ത്യമായിരിക്കുന്നു. പ്രകൃതപദ്യത്തിലെ ശ്രീകൃഷ്ണമൂർത്തിസ്മരണം സാദൃശ്യദർശനത്താലല്ല സാദൃശ്യസ്മരണത്താലാണെന്നുള്ളതു സ്പഷ്ടമാണല്ലോ.

ഉപമയിലെപ്പോലെ സാദൃശ്യപ്രയോജകമായ സാധാരണധർമ്മം ഇതിലും അനുഗാമിയായും മറും വരാവുന്നതാണു്. "ആശ്ലഷ്ടുമേകമൊരുമട്ടു—" എന്നപദ്യത്തിലെ സാധാരണധർമ്മമായ 'ലസദംബുജഹസ്തതപം' അനുഗാമിയാകുന്നു.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"അതികഠിനമായ ചിത്തവു-
മതിമൃദുലം നിന്റെ മേനിയും പാർത്താൽ
മതിമുഖി, ഏവനുമിക്കാ
സ്മൃതിയിലഹോ പാറയും പട്ടും?" (സ.)

ഇതിൽ മാർദ്ദവം അനുഗാമിയും കാഠിന്യം ചിത്തത്തിൽ ഉപചരിതവുമാകുന്നു.

ബിംബപ്രതിബിംബഭാവത്തിനു് ഉദാഹരണം മുൻപറഞ്ഞ, 'ഇക്കാലം വണ്ടു മൂളി—' എന്നപദ്യം.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"ഓമൽപ്പിച്ചിച്ചെടിലത, മരുല്പോലിതാ, വഷ്ബിന്ദു-
സ്തോമക്കിന്നാ, പുതുമലർ പതുക്കെ സ്ഫുടിപ്പിച്ചിടുമ്പോഴം
കാമക്രോധക്ഷുഭിത, ഭവതീ ബാഷ്പധാരാവിലാംഗീ
ശ്രീമന്മന്ദസ്മിതസുമുഖിയാവുന്നതോമ്മിച്ചിടുന്നേൻ."
(മയൂരസന്ദേശം)

ശ്ലേഷത്തിന്ന്:—

"അവിരതവദനൻ പിശ്രുനൻ
ഭവിയെന്നാപരൻ കഥിച്ചിടുന്നേരം
അവിപാലൻ വൃകമോമ്മി-
ച്ചവിടുന്നൊന്നാശ്ര ഞെട്ടിനാൻ നിഭൃതം." (സ൨)

അവിരതവദനൻ=എപ്പോഴും വല്ലതും പറഞ്ഞുകൊണ്ടിരിക്കുന്നവൻ (വദനം-വചനം). അവിയിൽ-ആട്ടിൽ രതമായ-ആസക്തിയോടുകൂടിയ വദനത്തോടു-വക്ത്രത്തോടു കൂടിയവൻ (ചെന്നായ). ഇതുപോലെ മറ്റുള്ളവയ്ക്കും ദാഹരണം സ്വയമൂഹിച്ചുകൊൾക.

സ്മരണാലങ്കാരനിരൂപണം സമാപ്തം.

— 7. സന്ദേഹാലങ്കാരം. —

സന്ദേഹമാകും സാദൃശ്യ-
ജന്യമായുള്ള സംശയം. (13)

സാദൃശ്യജന്യം=സാദൃശ്യജ്ഞാനരൂപമായ ദോഷത്താലുണ്ടാകുന്ന സംശയം, സന്ദേഹാലങ്കാരമാകുന്നു. ഇതിനെത്തന്നെയാണ് സസന്ദേഹമെന്നും പറഞ്ഞുവരാറുള്ളത്. വാസ്തവത്തിൽ സന്ദേഹത്തോടുകൂടിയ വാക്യാർത്ഥമല്ല അലങ്കാരം, പ്രതിപാദ്യമായ സന്ദേഹംതന്നെയാണ്. ആകയാൽ താദ്ദശപ്രയോഗം ഔപചാരികമാകുന്നു. സ്മൃതിമാൻ, ഭ്രാന്തിമാൻ എന്നുപറയുന്നതും ഇതുപോലെയാണെന്നു ധരിക്കണം. ഒരുധർമ്മിയിൽ വിരുദ്ധാനാനധർമ്മപ്രകാരകജ്ഞാനമാകുന്ന സംശയം. സംശയം സാദൃശ്യജന്യമാകണമെന്നു പറഞ്ഞിരിക്കയാൽ:—

"ഒന്നിച്ചതിൽച്ചെന്നാളവും ഗോപാലകൻ-
തന്നിഷ്ടപുത്രിക്കുമാത്മവയ്ക്കുന്നം

നിന്നില്ല നേരോ കളവോ നടക്കുവോ-
ന്നെന്നിത്തരം പൃത്തിലെഴുന്ന സംശയം."

(ഉമാകേരളം)

"അവനേ ചെന്നായോ ബന്ധു-ഭവനേ ചെന്നായോ ഭൈമി."

(നളചരിതം കഥകളി)

ഇത്യാദിയിൽ അതിവ്യാപ്തിയില്ല. ഉമാകേരള പദ്യത്തിലെ സംശയത്തിന്റെ, തങ്ങൾക്കു സ്വതഃ പ്രാപ്യമല്ലെന്നു കരുതിയിരുന്ന പരമാഭീഷ്ടത്തിന്റെ ലാഭവും കഥകളിപ്പദത്തിലേതിന്റെ ചിന്തയുമാകുന്നു മൂലം; സാദൃശ്യമല്ല. ക്രമമതെ:—

"നാട്ടിലോ പട്ടിയെപ്പോലെ കാട്ടിലോ സിംഹമെന്നപോൽ
കഷ്ടമാനഷ്ടധനനെന്നിഷ്ടൻ വാഴുന്നു ദൈവമേ." (സ.പ)

ഇത്യാദിയിലെ സംശയത്തിന്റെ സാദൃശ്യവിഷയതാപമുണ്ടെങ്കിലും അതു സാദൃശ്യജന്യമല്ലായ്കയാൽ അതിപ്രസക്തിയില്ല.

ശുദ്ധം, നിശ്ചയഗർഭം നിശ്ചയാന്തമെന്നിങ്ങിനെ സന്ദേഹം മൂന്നുതരത്തിലാകുന്നു.

നിശ്ചയത്തോടു ക്രമത്തതു ശുദ്ധം. ഉദാഹരണം:—

"ആരിവധം രതിയോ സതിയോ
വാരിജഭവയോ വിരിഞ്ചിവല്ലഭയോ
ഭ്രരിമനോജ്ഞാകൃതിയി-
പ്പാരിൽവിളങ്ങും വസന്തദേവതയോ?"

(മാധ്വീമാധവം നാടകം. സ.പ)

നായകൻ പ്രഥമദർശനത്തിൽ നായികയെ, രതിയോ, സതിയോ, ശ്രീയോ, ഭാരതിയോ, വസന്തദേവതയോ എന്നു ഭ്രരിമനോജ്ഞാകൃതിതപ്രയുക്തമായ സാദൃശ്യംകൊണ്ടു സംശയിക്കുന്നതിനാൽ ലക്ഷണം സമന്വയിക്കുന്നു.

സംശയത്തിലെ സാദൃശ്യപ്രയോജകധർമ്മം നിർദ്ദിഷ്ടമായും അ നിർദ്ദിഷ്ടമായും പലകോടികളുള്ളപ്പോൾ അവയെല്ലാം സമാനമായി ഒരേധർമ്മമായും ഓരോന്നിന്നും ഉചിതംപോലെ വെവ്വേറെയായും വരാവുന്നതാണ്. എന്നുമാത്രമല്ല ഉപമയിലെന്നപോലെ സാധാരണധർമ്മം അനുഗാമിയായും, ബിംബപ്രതിബിംബഭാവാപന്നമായും, ഉപചരിതമായും ശ്ലിഷ്ടമായും മറ്റും കാണാവുന്നതുമാകുന്നു. പ്രകൃതോദാഹരണത്തിൽ, രതി, സതി, ശ്രീ മുതലായ എല്ലാകോടികൾക്കും സമാനമായി ഭൂരിമനോജ്ഞാകൃതിത്വമെന്ന ഒരേധർമ്മം നിർദ്ദേശിച്ചിരിക്കുന്നു.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"സ്വരാജദ്ദാരമമരാവതി വിട്ടു വന്നോ
നാരായണീ നയനഗോചരയായിട്ടുന്നോ
ആരാണിതംബ, രതിയോ, സതിയോ ലസിപ്പു-
താരാമരമ്യഭുവി ഭാരതിയോ കഥിക്കു."

(ഒരു സ്വപ്നം)

ഇവിടെ ഇന്ദ്രാണി മുതലായവക്കു സമാനമായ ലോകോത്തരസൌന്ദര്യരൂപധർമ്മം നിർദ്ദേശിച്ചിട്ടില്ല; അർത്ഥഗമ്യമാകുന്നു.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"അനോപമാകാരമിതാനനാബ്ജമോ?
വിനോദിതാങ്കം വിധുവിന്റെ ബിംബമോ?
മനോജ്ഞമിക്കാണ്മവ പോർകുചങ്ങളോ?
മനോജമാംഗല്യമണിക്കുടങ്ങളോ?"

(ചിത്രയോഗം)

ഇതിൽ പ്രത്യേകം രണ്ടു സംശയമാകുന്നു. ഇതു മുഖമോ ചന്ദ്രബിംബമോ എന്ന ആദ്യത്തെ സംശയത്തിൽ അനോപമാകാരത്വമായ ധർമ്മം നിർദ്ദേശിച്ചിരിക്കുന്നു. ഇവ പോർകുചങ്ങളോ, മനോജമാംഗല്യമണിക്കുടങ്ങളോ എന്ന രണ്ടാമത്തേതിൽ മനോജ്ഞത്വവും

നിർദ്ദേശിച്ചിട്ടുണ്ട്. മുന്നുദാഹരണങ്ങളും രണ്ടിലും ഉപമാനകോടിക മാത്രമായ സംശയം. ഇതിലാകട്ടെ, ഇതു് ആനനാബ്ജമോ, ഇവ പോർകുചങ്ങളോ എന്നിങ്ങിനെ ഉപമേയവിഷയംകൂടി ആകയാൽ ഉപമേയകോടികവും ഉപമാനകോടികവുമായ സംശയമെന്ന വിശേഷം. വേറെ ഉദാഹരണം:—

"ഹാ!രമ്യമെൻമിഴികൾ ചെയ്തൊരു പുണ്യപൂര-
പാരമ്പരീപരിലസൽപരിണാമമെന്നോ?
സൈരം ക്ഷയിന്ദുപുനരാകലനയ്ക്കു,വാരം
വാരം വിധിക്കുതകിടുന്ന നിധാനമൊന്നോ?"

(ഒരു സ്വപ്നം)

ഇവിടെ നായികയെ നായകൻ തന്റെ കണ്ണിണ ചെയ്ത പുണ്യപൂരപരമ്പരയുടെ പരിലസൽപരിണാമമായി സംശയിക്കുന്നതിൽ, സാദൃശ്യപ്രയോജകമായ ധർമ്മം, രാമണീയകാതിശയവും, ക്ഷയശീലനായ ഇന്ദുവിന്റെ പുനരാകലനയ്ക്കു വിധിക്കുള്ള നിധാനമാണെന്ന സംശയിക്കുന്നതിൽ, കാന്ത്യതിശയവുമാകയാൽ, ഓരോന്നിലും വെവ്വേറെയാകുന്നു. അവയിൽ, രാമണീയകാതിശയം, 'ഹാ രമ്യം' എന്നിങ്ങിനെ ശബ്ദംകൊണ്ടു നിർദ്ദേശിച്ചിട്ടുണ്ട്. കാന്ത്യതിശയം നിർദ്ദേശിച്ചിട്ടില്ല; അത്ഥഗമ്യമാകുന്നു.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"ലാവണ്യക്കടലിൽ ക്കളങ്കമിയലാ-
തുണ്ടായ വാർതിങ്കളോ?
പൂവമ്പന്റെ പുകഴ്ച കാട്ടി വിലസും
പുത്തൻകൊടിക്കൂറയോ?
ദൈവത്തിന്റെ വിചിത്രസൃഷ്ടിവിഭവമോ?
ശൃംഗാരസൃക്കേതാന്മിഷൽ-
കൈവല്യപ്പൊരുളോ? നമുക്കെതിരിലി-
ക്കാണാകുമേനാക്ഷിയാൾ." (വിലാസലതിക)

ഇവിടെ 'ഏണാക്ഷി'യെ പലവിധത്തിലും സംശയിക്കുന്നതിൽ, ആദ്യത്തെ കോടിയിലെ സാദൃശ്യപ്രയോജകധർമ്മം അതിരമണീയത്വവും, രണ്ടാമത്തേതിലേതു് സർവ്വജനവശീകരണത്വവും, മൂന്നാമത്തേതിലേതു് അവശ്യദർശനീയത്വവും, നാലാമത്തേതിലേതു് അധിഗമ്യത്വവുമെന്നിങ്ങിനെ വെവ്വേറെരൂപത്തിലാകുന്നു. അവയൊന്നും ശബ്ദംകൊണ്ടു നിർദ്ദേശിച്ചിട്ടില്ല. ഈപറഞ്ഞ ഉദാഹരണങ്ങളിലെല്ലാം അനുഗാമിയാകുന്ന സാധാരണധർമ്മമെന്നും കണ്ടുകൊൾക.

ബിംബപ്രതിബിംബഭാവത്തിന്നു്:—

"ഇളംകുളിർക്കാറളകപ്രജത്തെയി-
ട്ടിളക്കുമാസ്സുന്ദരിമാക്കെഴും മുഖം
മിളൽദ്വിരേഫാംബുജശങ്കയാക്കുമും-
ക്കളത്തിലുണ്ടാക്കി വിളങ്ങി വാപിയിൽ." (ഉമാകേരളം)

ഇവിടെ അളകത്തിന്നും ദ്വിരേഫത്തിന്നും തമ്മിൽ ബിംബപ്രതിബിംബഭാവമാകുന്നു. ഇതിലെ മൂന്നാംപാദത്തെ "ചലൽദ്വിരേഫാംബുജ—" എന്നു മാറുന്നതായാൽ വസ്തുപ്രതിവസ്തുഭാവമിശ്രണത്തിന്നും ഉദാഹരണമാവും. വാസ്തവത്തിൽ അപ്രകാരമാക്കാതിരിക്കിൽ, അളകത്തിലെ ഇളകലിന്നു സമാനമായി ധർമ്മനിർദ്ദേശം ദ്വിരേഫത്തിൽ ഇല്ലായ്കകൊണ്ടു് അലങ്കാരദോഷത്തിന്നിടയുണ്ടുതാനും.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"മധുകരമിഥുനംചേർന്നഞ്ചിതം പദ്മമോ കിം
നയനചടുലമേതദ്വക്ത്രമോ കിം തവദീയം
ഇതി വിതതവികല്പം കാമിനീനായികേ കാൺ
മമ ഹൃദയമിദാനീമൂയലാടിൻറതെല്ലോ."
(ലീലാതിലകം)

നയനചടുലം നയനങ്ങളാൽ രമ്യം. 'ചടുലം', 'അഞ്ചിതം' എന്നീ രണ്ടു ശബ്ദങ്ങൾക്കും ഇവിടെ അർത്ഥമൊന്നാകയാൽ വസ്തുപ്രതിവസ്തുഭാവം. നയനങ്ങൾക്കും മധുകരമിഥുനത്തിന്നും തമ്മിൽ

ബിംബപ്രതിബിംബഭാവം. ഈ സംശയം ഉപമേയകോടികവുംകൂടിയാണെന്ന പൂർവ്വാപേക്ഷയാ വിശേഷം. ക്രൂടാതെ ഊയലാട്ടുക എന്നതുകൊണ്ടു സന്ദേഹം ലക്ഷ്യവുമാകുന്നു.

വേറെ ഉദാഹരണം:--

"തോയദം ചൂഴ്ന്ന ശശിയോ പായൽ പററിയ പദ്മമോ
ആയതെന്തളകാക്രാന്ത-മായ പെൺമണിവക്ത്രമോ." (സ.പ)

ഇതിൽ അളകാക്രാന്തമായ മുഖത്തെ 'തോയദം ചൂഴ്ന്ന ശശിയോ, പായൽ പററിയ പദ്മമോ എന്നിങ്ങിനെ അനേകോപമാനരൂപമായി സംശയിക്കുന്നു.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"താരാന്ന ജാതിലതയോ
പാരാതളിയാത്തിടുന്ന പദ്മിനിയോ
സ്മേരാഞ്ചിതമായ്കടമിഴി
യാരാലെറിയുന്ന തനുവിയോ ചൊൽക." (സ.പ)

ഇവിടെ ഉപമേയകോടിയിലെ 'സ്മേരം', 'കടമിഴി' എന്നീ ബിംബങ്ങൾക്ക് ഓരോ ഉപമാനകോടിയിലും 'താർ', 'അളി' എന്നീ പ്രതിബിംബങ്ങൾ പ്രത്യേകം നിർദ്ദേശിച്ചിരിക്കുന്നു. ഇതുപോലെ, 'അഞ്ചിത' 'എറിയുന്ന' എന്നീ വസ്തുക്കൾക്ക് 'ആന്ന' 'ആത്തിടുന്ന' എന്ന പ്രതിവസ്തുക്കളും കണ്ടുകൊൾക. 'ആത്തിടുന്ന' എന്നതു പ്രതിബിംബമായുമെടുക്കാം.

വേറെ ഉദാഹരണം:--

"കിഴിയും ജീവനം നേടാൻ ഞെളിയും നേടിയാലുടൻ
ഘടീയന്ത്രത്തിനു ഖലൻ ജ്യേഷ്ഠനോ? അല്ല തമ്പിയോ?"
(ഭാഷാഭൂഷണം)

ഇതിൽ, സാധാരണധർമ്മമായ 'ജീവനം നേടുകയി'ലെ ജീവനം ശ്ലിഷ്ടവും 'കിഴിയലും' 'ഞെളിയലും' ഉപമാനപക്ഷത്തിൽ ഉപചരി

തവുമാകുന്നു. ഇവിടെ, ഖലൻ ഘടീയന്ത്രജ്യേഷ്ഠനോ എന്നു സംശയം വാച്യവും അതിൽനിന്നുകിട്ടുന്നതായ 'ഖലൻ ഘടീയന്ത്രമാണോ' എന്നു സംശയം വ്യംഗ്യവുമാകുന്നു. വാച്യമായി വിഭക്തിപ്പൊരുത്തമില്ലായ്കയാൽ ഈവക സംശയം അഭ്യവസായരൂപവും ഖലൻ ഘടീയന്ത്രജ്യേഷ്ഠനോ എന്നതിൽ വിഭക്തിപ്പൊരുത്തമുള്ളതിനാൽ ആരോപവുമാണെന്നു ചിലർ അഭിപ്രായപ്പെടുന്നുണ്ട്.

ആദിയിലും അന്തത്തിലും സംശയവും മദ്ധ്യത്തിൽ നിശ്ചയവുമായതിനെ നിശ്ചയഗർഭമെന്നു പറയുന്നു.

ഉദാഹരണം:—

"കാമനോ? കുസുമബാണനാണവൻ
സോമനോ? ഹൃദി കളങ്കമെങ്ങുവാൻ
രാമനെപ്പലതുമിത്തരത്തിലായ്
കോമളേക്ഷണകലം സംശയിച്ചിതു." (സ)

നിശ്ചയഗർഭത്തിൽ വൈധർമ്മ്യമെടുത്തുപറയുന്നതുകൊണ്ട്, തൽകോടികമായ സംശയം തീർന്നുവെങ്കിലും പ്രകൃതനിശ്ചയമില്ലായ്കയാൽ അതു നിശ്ചയാന്തമല്ല.

നിശ്ചയാന്തത്തിന്—

"ആഹാരാദി വെടിഞ്ഞു മഞ്ചശയനെ-
കാലംബയായീടുമാ-
നീഹാരാംശുസമാസ്യയെ ക്കുസുമ-
ബാണനെന്നു ശങ്കിക്കിലും
ഹാഹാ! നിശ്വസിതത്തിനാൽ പ്പരമറി-
ഞ്ഞന്നോട്ടു തൊട്ടീടവേ
മോഹാലസ്യമിയന്നു വീണ്ടുമവളി-
ന്നെന്തിന്നരയ്ക്കുന്നു ഞാൻ."
(പ്രണയവിലാസം)

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"പങ്കജമോ ജലമെവിടെ
ത്തിങ്കളിതോ എങ്ങൊളിച്ചിതു കളങ്കം
ശങ്കിച്ചിത്ഥമുറച്ചേൻ
പൈങ്കിളിമൊഴിവക്ത്രമെന്ന വാക്കുകളാൽ."

(ഭാഷാഭ്രഷ്ണം)

ഇതിൽ നിശ്ചയഗർഭതപംക്രടിയുണ്ടെന്ന വിശേഷം. എന്നാൽ, വാസ്തവികനിശ്ചയമല്ലാതെ ആഹായ്യനിശ്ചയമാണെങ്കിൽ നിശ്ചയാന്തമാകയില്ല. അതുകയാൽ:—

"ഏണീലോലവിലോചനാമണികഠം തൻ
നിർമ്മാണലീലാവിധൌ
വാണീനായകനുള്ള പാണിപടിമ-
പ്പോല്ലാസപാരമ്യമോ
ക്ഷോണീമണ്ഡലശോഭിസുന്ദരകലാ-
സാരസ്യസർവ്വസ്വമോ
നാണീയസ്സുകൃതൈകസാധ്യമിതുതാൻ
സാക്ഷാൽ പുമർത്ഥാഭിധം."

(പ്രണയവിലാസം)

ഇത്യാദിയൊന്നും നിശ്ചയാന്തമായ സംശയമല്ല. 'നാണീയസ്സുകൃതൈക—' എന്ന നാലാംപാദംകൊണ്ടു നായികയെ സാക്ഷാൽ പുരുഷാർത്ഥമായി സംഭാവനംചെയ്തിരിക്കയാൽ അതിൽ ഉൽപ്രേക്ഷയാകുന്നു. വാചകമില്ലാത്തതിനാൽ ഗമ്യയാണെന്നോയുള്ളൂ. പ്രത്യക്ഷവാചിയായ 'സാക്ഷാൽ'പദം ഇതിലേക്കു സാധകവുമാകുന്നു. സംശയത്തിലെ രണ്ടുകോടികഠംക്കും പ്രാബല്യം തുല്യമായിരിക്കും. സംഭാവനയിൽ ഒരുകോടിക്കു മറേറതിനേക്കാഠം പ്രാബല്യം കൂട്ടം. ആകയാൽ തുല്യബലോഭയകോടികം സംശയം, ഉൽകടൈകതര കോടികം സംഭാവന എന്നു ഗ്രഹിച്ചാൽമതി.

"സന്ദേഹം വിഷയത്തിങ്കലുള്ള സന്ദിഹ്യമാനത" എന്നു സാഹിതീസഞ്ജീവനിയിലെ 'വിഷയ' ശബ്ദത്തിന്നു് ഉപമാനമെന്നർത്ഥം പറഞ്ഞു് ഒരുവിധത്തിൽ സാദൃശ്യമൂലകത്വം ഉപപാദിച്ചുകൊള്ളണം. അല്ലാത്തപക്ഷം,--

"സൂക്ഷിക്കുകിൽ ക്കൊടിയതാമൊരുവാളരയ്ക്കു
ഭ്രക്ഷിൽകുമാരികയണിഞ്ഞതു നോക്കു കാണാം
വീക്ഷിക്കുമാളുകളം പഴിക്കുകിൽ വീഴുവാനോ?
സാക്ഷിക്കു ദൈവമിവനൊന്നുമറിഞ്ഞുകൂടാ."

(ഉമാകേരളം)

ഇത്യാദി ചിന്താമൂലകമായ സംശയത്തിൽ അതിവ്യാപ്തി അപരിഹാര്യമായിരിക്കും.

സന്ദേഹാലങ്കാരനിരൂപണം സമാപ്തം.

— 8. ഭ്രാന്തി. —

സാദൃശ്യമൂലമായൊന്നു
മറ്റൊന്നാണെന്നു കേവലം
ഏകനുണ്ടാമനാഹായ്-
നിശ്ചയം ഭ്രാന്തിയെന്നതാം. (14)

സാദൃശ്യമൂലമെന്നതിനാൽ:--

"കണ്ണൻതന്റെ ചവിട്ടേറു പൊണ്ണൻ കാളിയനാശകം
തിണ്ണം ഭ്രമിപ്പതായ്തോന്നി കണ്ണടച്ചാൻ ഭയത്തിനാൽ." (സ.)

ഇതിൽ കാളിയന്റെ ഭിക്ഷകഥം തിരിയുന്നുവെന്നുള്ള ഭ്രമത്തിന്റെ കാരണം തലയ്ക്കു ചവിട്ടുകൊണ്ടു പിത്തം ചിന്നിയതാണ്; സാദൃശ്യമല്ല. അതുകൊണ്ട് ഈവകയൊന്നും പ്രകൃതാലങ്കാരത്തിന്റെ വിഷയമല്ല. നിശ്ചയം അനാഹാര്യമായിരിക്കണമെന്നു പറഞ്ഞിരിക്കയാൽ രൂപകത്തിൽ അതിവ്യാപ്തിയില്ല. നിശ്ചയം എന്നുള്ളതുകൊണ്ട് സന്ദേഹത്തിലും അതിപ്രസക്തിയില്ല. നിശ്ചയം ഏകനേറതായിരിക്കണമെന്നു നിർദ്ദേശിച്ചിരിക്കയാലും ആ നിശ്ചയത്തിന്റെ, കേവലശബ്ദംകൊണ്ട് ഏകതപംക്രടി വിവക്ഷിച്ചിരിക്കയാലും പറയാൻ പോകുന്ന ഭ്രാന്തിസമുദായാത്മകങ്ങളായ ഉല്ലേഖങ്ങളിലും ലക്ഷണത്തിന്റെ അതിവ്യാപനമില്ല.

ഉദാഹരണം:--

"വരോരുവാമന്യ ജലത്തിലാണ്ട തൻ-
ശിരോരുഹം കണ്ടസിതാഹിശങ്കയാൽ
സരോവരത്തിൽ സ്സഖികഥംക്ക മുന്നിലും
വിരോധമില്ലാതെ പുണർന്നു കാന്തനെ."

(ഉമാകേരളം)

ഇവിടെ സാദൃശ്യംനിമിത്തം തലമുടി പാമ്പാണെന്നു നായിക നിശ്ചയിച്ചിരിക്കുന്നു. സഖികഥംക്ക മുന്നിലും വിരോധമില്ലാതെ കാന്തനെ പുണർന്നതുകൊണ്ട് ആ നിശ്ചയം അനാഹാര്യമെന്നു സ്പഷ്ടവുമാണ്. അതുകൊണ്ട ലക്ഷണം യോജിക്കുന്നു. പ്രകൃതപദ്യത്തിലെ 'ശങ്കാ'ശബ്ദത്തിന്റെ ഭ്രാന്തിയെന്നാണർത്ഥം. സംശയമാണെങ്കിൽ സഖികഥംക്ക മുമ്പിൽ വെച്ചു കാന്തനെപ്പുണരുകയെന്ന പ്രവൃത്തിയുണ്ടാവുകയില്ല. ഭ്രാന്തി അനാഹാര്യമായ നിശ്ചയജ്ഞാനമാകയാൽ പ്രവർത്തകമാകുന്നു. ആകയാൽ പ്രവൃത്തിപര്യന്തം നിബന്ധിച്ചിട്ടുണ്ടെങ്കിൽ ഭ്രാന്തിയെന്നും പ്രവൃത്തിനിബന്ധനമില്ലെങ്കിൽ സംശയമെന്നും വിവേകം. ഉദാഹരണത്തിൽ ഭ്രാന്തിജനകസാദൃശ്യപ്രയോജകമായി അസിതത്വമെന്ന സാധാരണധർമ്മം നിവേശിപ്പിച്ചിരിക്കുന്നു

അതു് അനുഗാമിയുമാണു്. ഇതുപോലെ സാധാരണധർമ്മത്തിന്റെ മറുപ്രകാരങ്ങളും യഥാസംഭവമൂഹിച്ചുകൊൾക.

വേറെ ഉദാഹരണം:--

"കോകീ നിന്മുഖം കണ്ടു ചന്ദ്രനെന്നു ചിന്തിച്ചു
ഏകാന്തവിരഹത്തെ ഗ്ഗിച്ചിതാ
ഏകലോചനംകൊണ്ടു കോപമോടു നിന്നെയും
ശോകമോടപരേണ നോക്കുന്ന പതിയേയും
കേകികളിതാ നിന്റെ കേശഭംഗിയെക്കണ്ടു
കാർകൊണ്ടലിതി മോദാലാടീടുന്നു."

(ഉത്തരാസ്വയംവരം കഥകളി)

മുൻപറഞ്ഞപ്രകാരം ഇതിലെ 'ചിന്തിച്ചു' എന്നതിനും ഭ്രമിച്ചു എന്നുതന്നെയാണു് താൽപര്യം. നായികയുടെ മുഖം ചന്ദ്രനാണെന്നുള്ള ചക്രവാകിയുടെ ഭ്രമവും അവളുടെ കേശഭാരം കാർകൊണ്ടലാണെന്നുള്ള മയിലിന്റെ ഭ്രമവും സാദൃശ്യമൂലമാകയാൽ ലക്ഷണം സമനവയിക്കുന്നു. കാന്തിമത്വം കാൺമ്മ്യം എന്നീ സാധാരണധമ്മം നിർദ്ദേശിച്ചിട്ടുമില്ല.

വേറെ ഉദാഹരണം:--

"പരിഗളിതമദാംഭോനിർഝരം പൂണ്ട ക്രൂരൻ-
കരികളവിടെ മെയ്യിൽച്ചേന്ന ചെമ്മണ്ണുമായി
ഗരിമയൊടു നടന്നീടുന്ന നൽക്കാഴ്ച കണ്ടാൽ
തപരിതതരമെട്ടുക്കും ഗോത്രഭിത്താത്മശസ്ത്രം."

(ചിത്രയോഗം)

ഇതിൽ കരിയിൽ 'സഞ്ചരിക്കുന്ന ഗിരി'യെന്നുള്ള ഭ്രാന്തി വ്യംഗ്യം.

വേറെ ഉദാഹരണം:--

"പാലഞ്ഞുമാറിഹ കിരാതികരം പാട്ടുപാടി
നീലത്തഴക്കുഴലഴിച്ചു പകുത്തിടുമ്പോൾ

ചാലത്തണഞ്ഞു പകവിട്ട ഫണാകലാപ-
ജാലം വിരിച്ചുരഗകേകികളാടിടുന്നു."

(ഉമാകേരളം)

ഇവിടെ കേകികളാടുന്നതു മേഘഭ്രാന്തിയാലാണെങ്കിലും ഉരഗങ്ങളാടുന്നതു സംഗീതരസത്താലാണ്. അതുകയാൽ ഉത്തരാർദ്ധത്തിൽ പ്രതിപാദിച്ചിരിക്കുന്ന പ്രവൃത്തിവിശേഷത്താൽ കേകികളുടെ മേഘവിഷയഭ്രാന്തി ഗമ്യമാവുന്നുണ്ടെങ്കിലും ഉരഗങ്ങൾക്കു താദൃശഭ്രമത്തിന്നു പ്രസക്തിതന്നെയില്ല. നല്ല സംഗീതം കേട്ടാൽ സർപ്പമാടുന്നതു പതിവാണല്ലോ.

വേറെ ഉദാഹരണം:--

"കനലെന്നുറച്ചു രതം
വനചരി പാടീരഖണ്ഡമിട്ടതി
പരിമളലുബ്ധാളികളെ
പ്പുകയെന്നോർത്താശു കണ്ണടയ്ക്കുന്നു." (സ)

ഇവിടെ ഏകകർതൃകമായ ഉത്തരോത്തരഭ്രാന്തിപല്ലവം.

ഭിന്നകർതൃകമായ ഉത്തരോത്തരഭ്രാന്തിക്ക്:--

"പൂങ്കൊത്തെന്നോർത്തുരോജേ ഭ്രമരനിര പതി-
ക്കുന്ന പേടിച്ചിളക്കും
തൻകൈയ്യാഹന്ത കീരാവലി കിസലയസം-
ഭ്രാന്തിയാൽ ക്കൊത്തിടുന്നു
മങ്കുത്തയ്യാർത്തു കേഴ്കുന്നളവു പികധിയാ
കാകനും മേടിടുന്നു
വങ്കാട്ടിൽപ്പോലുമീ നിന്നഹിതവനിതകഥം-
ക്കേവമാപത്തുദിപ്പൂ." (സ)

ഇവിടെ ഉരോജം പൂങ്കൊത്താണെന്ന ഭ്രമരനിരയും, കൈയ്യു കിസലയമാണെന്ന കീരാവലിയും, കരയുന്ന സ്ത്രീകഥം കുയിലുകളാണെന്ന

കാക്കയും ഭ്രമിച്ചിരിക്കുന്നതായ്പറഞ്ഞിരിക്കയാൽ താദൃശഭ്രാന്തി ഭിന്നകർതൃകമാകുന്നു. മുൻപറഞ്ഞ പദ്യത്തിലാകട്ടെ, രത്നം കനലാണെന്നും വണ്ടു പുകയാണെന്നും ഭ്രമിച്ചതു് ഒരേവനചരിതന്നെയാണു്.

വേറെ ഉദാഹരണം:--

"ഒരുത്തി കാന്താനനശങ്കയാൽ പ്രിയം
പെരുത്തു ചുംബിച്ചൊരു താമരയ്ക്കകം
ഇരുന്ന വണ്ടാത്തരളാക്ഷിതൻമുഖ-
ത്തൊരുമ്മ വെച്ചാനരവിന്ദശങ്കയാൽ."

ഇതിലേയും ഭ്രാന്തി ഭിന്നകർതൃകമാകുന്നു.

"പ്ലാശിൻമൊട്ടെന്നാളിതാ-
നാശിച്ചെത്തുന്ന പൈങ്കിളിക്കൊക്കിൽ
കിളിയും ഞാവിൽപ്പഴമെ-
ന്നാളിയെക്കൊത്താനൊരുങ്ങുന്നു." (ഭാഷാഭൂഷണം)

ഇതു ഭിന്നകർതൃകമായ പരസ്പരഭ്രാന്തിയാകുന്നു.

ഭ്രാന്ത്യലങ്കാരനിരൂപണം സമാപ്തം.

— 9. ഉല്ലേഖം. —

രുച്യാദികാരണവശാ-
ലൊരുവസ്തുവിനെപ്പലർ
പലമട്ടിൽ ഗ്രഹിച്ചീടു-
ന്നതുല്ലേഖസമാഹ്വയം. (15)

അഭിരുചി, അത്ഥിതപം, ഭയം മുതലായ നിമിത്തഭേദങ്ങളാൽ ഒരേ വസ്തുവിനെത്തന്നെ പലരും പലവിധത്തിൽ ഗ്രഹിക്കുന്നതു്

ഉല്പേക്ഷമെന്നാ അലങ്കാരമാകുന്നു. ഭിന്നകർതൃകഭ്രാന്തിയായ "പൂങ്കൊ
ത്തെന്നോർത്തുരോജേ ഭ്രമരനിര—" ഇത്യാദിയിൽ അതിവ്യാപ്തിയില്ലാ
തിരിപ്പാനാണ് 'ഒരേവസ്തുവിനെ' എന്നു പറഞ്ഞിരിക്കുന്നതു്. 'പ
ലർ' എന്നതുകൊണ്ടു്,--

"പൊൽപ്പൂമാതിന്നൊരുനിലയനം കേവലം വീരമൌലേ,
കെല്പാന്നീടും മരുവലർകുലത്തിന്നു കല്പാന്തവഹ്നിഃ
അപ്പോഠം ക്കാണ്മാൻ വരുമയി സഖേ രാമവമ്മൻ വിശേഷി-
ച്ചിപ്പാരിൽച്ചേന്നരുളുമളകാധീശനാം ബിംബലീശഃ"
(ഉണ്ണുനീലീസന്ദേശം)

ഇത്യാദിയിൽ അതിപ്രസക്തിയില്ല. ഇവിടെ ബിംബലീശനെ പലതായി ഗ്രഹിച്ചിരിക്കുന്നുവെന്നു പറയാമെങ്കിലും അതു വക്താ വായ ഒരാളാകുന്നു; പലരല്ല.

പലമട്ടെന്നാതിനാൽ:--

"നിൻകീർത്തിയെ നിലാവെന്നു നിനച്ചു പകലാമ്പലും
വിരിഞ്ഞീടുന്നു, ചഞ്ചുചഗ്രം വിടുത്തുന്നു ചകോരവും." (സ്വ)

ഇത്യാദി ഭ്രാന്തിയിലും അതിവ്യാപ്തിയില്ല. ഇവിടെ ഒരേ വസ്തു വായ കീർത്തിയെ കൈരവചകോരങ്ങൾ പലതായിട്ടല്ല, ഒരേ പ്രകാ രത്തിലാകുന്നു ഗ്രഹിക്കുന്നതു്. രുച്യാദികാരണവശാലെന്നതു സ്വ രൂപകഥനം മാത്രമാകുന്നു; ലക്ഷണാന്തർഭൂതമല്ല.

ഉദാഹരണം:--

"സുന്ദരനെന്നു സദാ വ്രജ-
സുന്ദരിമാരിഷ്ടനെന്നു ബാലന്മാർ
നന്ദൻ സുതനെന്നും ഗോ-
വിന്ദനെ നോക്കുന്നു കണ്ണെടുക്കാതെ." (സ്വ)

ഇതിൽ രുചിഭേദമനുസരിച്ചു, ശ്രീകൃഷ്ണനെ പലർ പലപ്രകാര ത്തിൽ ഗ്രഹിക്കുന്നതായി വർണ്ണിച്ചിരിക്കയാൽ ലക്ഷണസമന്വയം.

ഇതു രൂപകാദിമിശ്രണംകൂടാതെ വസ്തുസ്ഥിതിമാത്രമാകയാൽ ശുദ്ധ മാകുന്നു.

രൂപകസങ്കീർണത്തിന്ന്--

"കമനിമാരുമരിക്ഷിതിപാലരും
കവികളും കളഭാഷിണിമാർമണേ,
മദനനെന്നുമൊരന്തകനെന്നുമ-
ങ്ങമരപാദപമെന്നുമുശന്തി യം." (ചന്ദ്രോത്സവം)

ഭ്രാന്തിസങ്കീർണത്തിന്ന്:--

"നിന്മുഖം പദ്മമെന്നോർത്തു വരിവണ്ടണയുന്നിതാ,
ചലിപ്പിക്കുന്നു ചഞ്ചുഭ്യം ചന്ദ്രനെന്നു ചകോരവും." (സ-ച)

ഇവിടെ പ്രത്യേകം പ്രത്യേകം ഭ്രാന്തിയും സമുദായം ഉല്ലേഖവു മാകുന്നു. ആകയാൽ സമുദായാത്മകമായ ഉല്ലേഖം ഏകൈകഗ്രഹ ണരൂപമായ ഭ്രാന്തിയിൽ സങ്കീർണം:

അതുപോലെതന്നെ:--

"കാലനോ കനലോ എന്നു നിന്നെ സ്സർവ്വരു ദുഷ്ടരും
ഇന്ദ്രനോ ചന്ദ്രനോ എന്നു ശിഷ്ടരും സംശയിപ്പതേ." (സ-ച)

ഇതിൽ പ്രത്യേകം പ്രത്യേകം സംശയവും സമുദായം ഉല്ലേഖ വുമാണെന്നു ധരിക്കണം.

വേറെ ഉദാഹരണം:--

"ചുററിച്ചെന്നേറിരാവാപ്പുരമെഴുമബലാ-
സ്യാബ്ജസൌന്ദര്യചൌര്യം
പുററിച്ചെന്നേറെ സൌധക്കൊടിയുടെ മുനയാൽ
മെയ്മുറിഞ്ഞിന്ദുബിംബം
പുററിച്ചെന്നിട്ടണഞ്ഞിക്കരിനിറവട്ട കൺ-
ണ്ടിട്ടഹോ മൂഢലോകം
തെററിച്ചൊല്ലുന്നുപോലും പരമിതു മുയൽ, മാൻ
വേറെയോരോന്നിവണ്ണം." (കോകിലസന്ദേശം)

ഇതിൽ ചന്ദ്രനിൽ കാണുന്ന കളങ്കത്തെ മുയൽ, മാൻ മുതലായി മറ്റുള്ളവരും കരിനിറവട്ടവെന്ന വക്താവും ഗ്രഹിച്ചിരിക്കുന്നതായി പറഞ്ഞിരിക്കയാൽ ഉല്ലേഖം. എന്നാൽ, പരസമ്മതമായ മുയൽ, മാൻ മുതലായവയെ, "തെറ്റിച്ചൊല്ലുന്നു" എന്നിങ്ങിനെ നിഷേധിച്ചിരിക്കയാൽ പ്രകൃതോല്ലേഖം അപഹ്നുതിസങ്കീർണം.

വേറെ ഉദാഹരണം:--

"രക്ഷിപ്പാനെന്ന ശിഷ്ടന്മാർ ശിക്ഷിപ്പാനെന്ന ദുഷ്ടരും
പക്ഷിവാഹന, നിൻജന- മിക്ഷിതൌ കരുതുന്നതേ." (സ)

ഫലത്തെ ഉല്ലേഖിച്ചിരിക്കയാൽ ഇതു ഫലോല്ലേഖമാകുന്നു.

"ഭക്തിയാലെന്ന ഭക്തന്മാർ യോഗത്താലെന്ന യോഗികൾ
ജ്ഞാനത്താലെന്ന വേദാന്തി-മാരും തേറുന്ന മൂർത്തിയെ." (സ)

ഇതു ഹേതുല്ലേഖം. ഈവകയൊക്കയും സ്വയമാലോചിച്ചറിഞ്ഞുകൊൾക.

ഗ്രഹീതൃഭേദമില്ലെങ്കിലും വിഷയഭേദമുണ്ടായാൽ മറ്റൊരുപ്രകാരത്തിലുള്ള ഉല്ലേഖമാവും. അതായതു്:--

ഒരുത്തൻതന്നെയായാലു-
മൊന്നിനെത്താനനേകധാ
വിഷയാദിവിശേഷത്താൽ
ഗ്രഹിക്കുവതുമായതാം. (16)

ഇതും മുൻപോലെ ശുദ്ധമായും സങ്കീർണ്ണമായും വരും.

ശുദ്ധത്തിന്നു ഉദാഹരണം:--

"ദയാലു ദീനരിൽപ്പാരം, ക്രൂരൻ ദുഷ്ടജനങ്ങളിൽ
ശാന്തൻ സാധുക്കളിൽ, ശൂരൻ ശത്രുവർഗത്തിലിപ്പുമാൻ." (സ)

ഇവിടെ ദീനന്മാർ, ദുഷ്ടന്മാർ, ശത്രുക്കൾ എന്നീവിഷയനാനാത്വത്താൽ പ്രകൃതപുരുഷനാനാത്വഗ്രഹം.

സങ്കീർണത്തിന്നു:--

"ദുഷ്ടരിൽ ക്കാളക്രൂടംപോൽ ശിഷ്ടരിൽ സ്സുധയെന്നപോൽ
വിഷ്ടപേശ ഭവദ്ദൃഷ്ടി- വിക്ഷേപം വിലസുന്നതേ." (സ.)

ഇതിലെ ഉല്പേഖം ഉപമാസങ്കീർണം.

"മലർ നന്ദന്റെ മാറത്തു മല കാളിയമൂർദ്ധനി
പലമട്ടല്ലസിക്കും ഗോ-കുലബാലപദം തൊഴാം." (സ.)

ഇതു രൂപകസങ്കീർണ്ണം.

"കണ്ടാൽ ശരിക്കു കടലിൻമകളം, നാവിളക്കി-
ക്കൊണ്ടാൽ സരസ്വതി, കൃപാണിയെടുത്തുവെന്നാൽ
വണ്ടാറണിക്കുഴലി ദുർഗ യിവണ്ണമാരും
കൊണ്ടാട്ടമാം പലമട്ടു ലസിച്ചിരുന്നു." (ഉമാകേരളം)

ഇതും രൂപകസങ്കീർണ്ണമായ ഉല്പേഖംതന്നെ.

"അരിക്കശനിയായ് പ്രേമം സ്മരിപ്പോക്കുബ്ജനാളമായ്
ഇരിക്കുമബ്ജാക്ഷവൊന്നോ ശരിക്കെൻ ഗളമാല്യമാം."
(ഉമാകേരളം)

ഇതിലെ രൂപകസങ്കീർണ്ണമായ ഉല്പേഖം ഉത്തരാദ്ധ്വഗതമായ രൂപകത്തിന്നു് അംഗമാകുന്നു.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"ഇദ്ദേഹം വചസ്സിൽ ഗുരുവും, ഉരസ്സിൽ പൃഥുവും, മനസ്സിൽ വിശാലനും, തപസ്സിൽ ജനകനും, തേജസ്സിൽ സുമിത്രനും, രഹസ്സിൽ സുമന്ത്രനും, യശസ്സിൽ അർജ്ജുനനും, ധനുസ്സിൽ ഭീഷ്മരുമാകുന്നു." (സ.)

ഇത്യാദി ശ്ലേഷസങ്കീർണം. ഇതുപോലെ ഉൽപ്രേക്ഷാദിസങ്കീർണങ്ങളുമൂഹിച്ചുകൊൾക.

ഉല്പേഖാലങ്കാരനിരൂപണം സമാപ്തം.

— 10. അപഹ്നുതി. —

സാദൃശ്യാത്ഥം സപധമ്മത്തിൻ-
തിരസ്കാരപുരസ്സരം
പദാത്ഥാന്തരതാദാത്മ്യ-
സമാരോപമപഹ്നുതി. (17)

സാദൃശ്യവ്യക്തിക്കുവേണ്ടി ഒരുവസ്തുവിൽ തദ്ധമ്മനിഷേധത്തോടുകൂടി മറെറാരുവസ്തുവിന്റെ അഭേദാരോപം അപഹ്നുതിയാകുന്നു.

സാദൃശ്യാത്ഥമെന്നു പറഞ്ഞിരിക്കയാൽ:—

"അഞ്ചബാണനല്ലഹോ മാര- നസംഖ്യശരനാണവൻ
അല്ലെങ്കിലെന്നെയൊഴിയാ- തല്ലും പകലുമെയ്യുമോ." (സ്വ)

ഇവിടെ പഞ്ചബാണനിലെ പഞ്ചബാണത്വം നിഷേധിച്ചു് അസംഖ്യശരത്വം ആരോപിച്ചിട്ടുണ്ടെങ്കിലും ആയതു സാമ്യസ്പർശി പോലുമല്ലായ്കയാൽ ഈവകയൊന്നും ലക്ഷ്യമാവുന്നില്ല. ക്രടാതെ,

"അധരം വ്രണപ്പെടുത്തി
സ്സീൽകൃതി ശിക്ഷിച്ചു കമ്പമുണ്ടാക്കി
വാസസ്സകറിടുന്നു;
പ്രിയനോ? സഖി, അല്ല പൂർവ്വദിക്കുപവനൻ." (സ്വ)

എന്നിങ്ങിനെയുള്ള വ്യാജോക്തിയിലും അതിവ്യാപ്തിയില്ല. നായിക തന്റെ അന്തരംഗസഖിയോടു പറയുന്ന പ്രിയവൃത്താന്തം യദൃച്ഛയായി കേൾപ്പാനിടയായ മറെറാരുസഖി പ്രിയനാണോ ഈവിധം ചെയ്യുന്നതെന്നു ചോദിച്ചതിനു് അല്ല, കിഴക്കൻകാറാണെന്നിങ്ങിനെ യഥാത്ഥത്തെ അപലപിക്കുന്നതു സാദൃശ്യമവലംബിച്ചിട്ടാണെന്നല്ലാതെ സാദൃശ്യവ്യക്തിക്കുവേണ്ടിയല്ല. സാദൃശ്യാത്ഥകമായ ആരോപം എപ്പോഴുമാഹാര്യമായിരിക്കും. അനാഹാര്യാരോപമാകട്ടെ, സാദൃശ്യമൂലമാവുന്നതല്ലാതെ സാദൃശ്യാത്ഥകമാവുകയില്ല.

ആകയാൽ:—

"പൊയ്യോതി, പ്പഴിപൂണ്ടപോലെയിവളെ-
പ്പാഴിൽ പ്പഴിച്ചീടുവാ-
നയ്യോ തോഴികളേ, പിഴച്ച പിഴയെ-
ന്താണൊന്നു നിങ്ങടംക്കു ഞാൻ
തിയ്യോ! ചന്ദ്രമരീചി; ചണ്ഡകിരണൻ
താനാണിതല്ലിന്നുവെൻ-
മെയ്യോ ചുട്ടെരിയുന്നിതാ കരഗം പൊരി-
ഞ്ഞീടുന്നു രക്ഷിക്കണേ." (പ്രണയവിലാസം)

ഇത്യാദിയൊന്നും ലക്ഷ്യമാവുകയില്ല. ഇവിടെ വിരഹതപ്തയായ നായികയ്ക്കു സൂര്യനിലുള്ള ചന്ദ്രതബുദ്ധി ദോഷവിശേഷജന്യമാകയാൽ അനാഹാര്യമാകുന്നു. ഈസ്ഥിതിക്കു, കുവലയാനന്ദത്തെ അവലംബിച്ചു്, ഭാഷാഭ്രഷ്ണത്തിൽ ഹേതപഹ്നുതിക്കു കാണിച്ചിരിക്കുന്നു,—

"ചുടാ ചന്ദ്രൻ വരാ രാവി-
ലക്കൻ; ഔവ്വനിതബ്ബിജൻ."

എന്നാ ഉദാഹരണവും മുൻപറഞ്ഞതിന്നു സാമാനയോഗക്ഷേമമാകയാൽ ചിന്ത്യമായിരിക്കുന്നു.

ആരോപമെന്നു പറഞ്ഞിരിക്കയാൽ:—

"ഇതു പദ്മമല്ല മുഖമാ-
ണിന്ദീവരമല്ലിതെന്റെ മിഴിയല്ലോ
വെറുതെ വലയ്ക്കുന്നെന്തിനു?
വരിവണ്ടേ, വേണ്ട വേണ്ട വിട്ടുകൊന്നു." (സ്വ)

ഇത്യാദി നിശ്ചയാലങ്കാരത്തിലും അതിപ്രസക്തിയില്ല. "ഇതു പദ്മമല്ല മുഖമാണു്" എന്നുള്ള യഥാർത്ഥകഥനത്തിൽ ആരോപത്തിന്നവകാശമില്ലല്ലോ.

ഉദാഹരണം:—

"മുഖമല്ലിതു മുഖ്യന്മാർ മുനിമാർപോലുമോമലേ,
മുദാ മുകരുവാനായി മുതിരും മുഗ്ധപങ്കജം." (സ.പ)

ഇവിടെ മുഖത്തിൽ തദ്ധർമ്മം നിഷേധിച്ചു സാദൃശ്യാത്ഥം മുഗ്ധ പങ്കജാഭേദമാരോപിച്ചിരിക്കയാൽ ലക്ഷണസമന്വയം.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"നഖമല്ലിതു പിന്നെന്തെ-ന്നാകിൽത്താൻ സകുടുംബനായ്
ചന്ദ്രൻ ശ്രീകൃഷ്ണപാദത്തെ യാശ്രയിക്കുന്ന സ്വപ്നമാ."
(അലംകാരദീപിക)

ശ്രീകൃഷ്ണന്റെ നഖത്തിൽ തദ്ധർമ്മത്തെ നിഷേധിച്ചു്, സകുടുംബ ചന്ദ്രതാദാത്മ്യമാരോപിച്ചിരിക്കുന്നു. തള്ളവിരലിലെ നഖത്തിൽ ചന്ദ്രാഭേദത്തിന്നും മറ്റുള്ളവയിൽ നക്ഷത്രാഭേദത്തിന്നും ആരോപമെന്നു താൽപര്യം.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"നീരന്ധ്രനീലമിതു വിണ്ടലമല്ല, സിന്ധു;
താരങ്ങളല്ലിവ, നരക്ഷണങ്ങളത്രേ;
അല്ലേ ശശാംകനിതു സങ്കുചിതൻ ഫണീന്ദ്രൻ;
അല്ലേ കളംകമിതു, തല്പഗതൻ മുരാരി."
(ഭാഷാഭൂഷണം)

ഇതിലെ അപഹ്നുതി അനുഗ്രാഹ്യാനുഗ്രാഹകഭാവാപന്നമായ അവയവസംഘാതസ്വരൂപമാകയാൽ സാവയവമാകുന്നു. "നഖമല്ലിതു—" എന്ന ഉദാഹരണത്തിൽ സകുടുംബചന്ദ്രാഭേദാരോപമാകയാൽ ആത്ഥം സാവയവതപം. "മുഖമല്ലിതു—" എന്നതിലാകട്ടെ, മുഖത്തിൽ മുഗ്ധപംകജാഭേദാരോപം മാത്രമാകയാൽ നിരവയവം. ഇങ്ങിനെ ഇവയ്ക്കുള്ള പരസ്പരവിശേഷം കണ്ടുകൊൾക. ഈ മൂന്നിലും അപഹ്നവപൂർവ്വമായ ആരോപമാണു്. നേരേമറിച്ചു്,—അപഹ്നവം ആരോപപൂർവ്വകമായും വരുന്നതാണു്.

ഉദാഹരണം:--

"തെളിതേന്തുറിട്ടും നല്ല നളിനം മുഖമല്ലിതു
കളിയല്ലുളിയാണതു മിളിതം മിഴിയല്ലെടോ." (സ)

കാരികയിലെ 'തിരസ്കാരപുരസ്സരം' എന്ന ശബ്ദം ബഹുവ്രീഹിയായും തൽപുരുഷനായും സമാസിക്കാവുന്നതാകയാൽ, അപഹ്നവപൂർവ്വകമായ ആരോപവും, ആരോപപൂർവ്വകമായ അപഹ്നവവും ലക്ഷ്യമെന്നായാണ്. ഈ ഉദ്ദേശത്തിന്മേലാണ് വൃത്തിയിൽ 'നിഷേധത്തോടുകൂടി' എന്നുമാത്രം പറഞ്ഞിരിക്കുന്നതു്. ആ നിഷേധം 'അല്ല' മുതലായശബ്ദങ്ങളെക്കൊണ്ടു വാച്യമാണെങ്കിൽ ശാബ്ദവും പ്രകാരാന്തരത്താൽ അർത്ഥസിദ്ധമാണെങ്കിൽ ആർത്ഥവുമാകുന്നു. മുമ്പുദാഹരിച്ച മൂന്നുപദ്യങ്ങളിലേയും നിഷേധം ശാബ്ദമാകയാൽ ശാബ്ദാപഹ്നുതി.

ആർത്ഥാപഹ്നുതിക്ക് ഉദാഹരണം:—

"ചുറ്റിച്ചെന്നോറി രാവാപ്പുരം—" ഇത്യാദി പദ്യംതന്നെ. ഇതിൽ 'തെറ്റിച്ചൊല്ലുന്നു' എന്നതുകൊണ്ടു നിഷേധം ആർത്ഥം.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"വിരഹിവ്രജരക്തഭക്ഷിചെയ്യും
ദുരഹംകാരിവസന്തരാക്ഷസന്റെ
പരമോത്കടദംഷ്ട്രയെജ്ജനാന്ത-
കരണഭ്രാന്തി പലാശപുഷ്പമാക്കി."

(ചിത്രയോഗം)

ഇവിടെ പലാശകുസുമത്തെ പലാശകുസുമമല്ലെന്ന വാച്യമായി നിഷേധിച്ചിട്ടില്ല. എങ്കിലും പലാശപുഷ്പമെന്നതു ഭ്രമമാണെന്നു പറഞ്ഞിരിക്കുന്നതുകൊണ്ടു നിഷേധമർത്ഥസിദ്ധമാകുന്നു. രൂപം, നാമം, ഭംഗി മുതലായ ശബ്ദപ്രയോഗംകൊണ്ടും അപഹ്നവമർത്ഥസിദ്ധമാകും. അവയൊക്കയും സ്വയം നോക്കി മനസ്സിലാക്കിക്കൊൾക.

ഇങ്ങിനെ കൈതവം, ഛലം, മിഷം, വ്യാജം, ദംഭം, ഛദ്മം, കപടം മുതലായ ശബ്ദങ്ങൾ പ്രയോഗിച്ച് ആത്മാക്കന്നതിനെ കൈതവാപഹ്നുതിയെന്ന ചിലർ പറയുന്നു.

"ഉലകുണരുമുഷക്കാറേററെറാരുന്മേഷമേന്തും
പല പറവകളപ്പോൾ ക്രകലിൻകൈതവത്താൽ
ബലമുടയ മഹീഭൽപുത്രനെപ്പാത്തു കൌതു-
ഹലമൊടു ജയശബ്ദം പേത്തുമങ്ങുച്ചരിച്ചു."

(ചിത്രയോഗം)

"കൊങ്കക്കുന്നിനു മേലമന്ദ വിലസും
രത്നപ്പതക്കച്ചലാൽ
തങ്കത്താർമുഖിമാക്കലങ്കരണമേ,
നിർഗമ്യ നിൻമാനസം
തങ്കൽ ത്തീരെയടങ്ങിടാത്തവിധമാം
രാഗക്കൊഴപ്പോടു നി-
ശ്ശങ്കം നോക്കി രസിക്കയാണു രമണ-
ശ്രീയെന്നു തോന്നുന്നു മേ." (പ്രണയവിലാസം)

"അസ്വാസ്ഥ്യമംബുദഗതിക്കു വരുത്തിടുന്നോ-
രിസ്വാമിഹർമ്യശിഖരോദ്ധൃതവൈജയന്തി
സുസ്വാഗതം, പരമിളംകുളിർകാറിലുണ്ടാം
നിസ്വാനമെന്നൊരുമിഷാലരുളുന്നിതാ തേ."

(ഒരു സ്വപ്നം)

ഇത്യാദി നോക്കിക്കൊൾകം.

വിശേഷിച്ച് അപഹ്നവത്തിനുള്ള ഹേതുക്രുടി നിർദ്ദേശിച്ചിട്ടുണ്ടെങ്കിൽ അതിനെ ഹേത്വപഹ്നുതിയെന്ന ചിലർപറയുന്നു.

ഉദാഹരണം:—

"ഒരു നീറൽ വിഷംകണക്കു മെയ്യി-
ന്നരുളുന്നീച്ചെറുതെന്നൽ തെന്നലല്ല;

പെരുതാകിയ ചന്ദനാദ്രിയിന്മേൽ
മരുവും പാമ്പുകളൂതിടുന്നതത്രേ." (ചിത്രയോഗം)

ഇതിൽ തെന്നൽ തെന്നലല്ലെന്നുള്ളതിലേക്ക്, "ഒരുനീറൽ വിഷംകണക്കു മെയ്യിന്നരുളുന്നു—" എന്ന ഹേതുക്രൂടി നിബന്ധിച്ചിരിക്കുന്നു.

എന്നാൽ വിരഹിണിയുടെ ഉക്തിയായ ഈപദ്യവും മുമ്പു പ്രത്യുദാഹരിച്ച "പൊയ്യോതിപ്പഴി—" എന്ന പദ്യത്തിനു സമാനയോഗക്ഷേമമാകയാൽ അപഹ്നുതിക്കു വിഷയമാവുകയില്ലെന്നു വിചാരിക്കേണ്ടതു. 'തെന്നൽ തെന്നലല്ല' എന്നിങ്ങിനെ തെന്നലാണെന്നറിഞ്ഞുകൊണ്ടുതന്നെ നിഷേധിച്ചിരിക്കയാൽ നായികയുടെ നിഷേധപൂർവ്വകമായ താദ്ശാരോപം അഹാര്യമാണെന്നു സ്പഷ്ടമാകുന്നു. 'പൊയ്യോതി' എന്ന പ്രത്യുദാഹരണപദ്യം അത്തരത്തിലുള്ളതല്ല. അതിലെ "ചന്ദ്രമരീചീ", "ഇന്ദു" എന്നിവ സഖീവചനാനുവാദം മാത്രമാണു്. സഖികൾ അങ്ങിനെ പറഞ്ഞു തന്നെ വഞ്ചിച്ചതാണെന്നാണു് നായികയുടെ ഭാവം. ഇതു പൂർവ്വാദ്ധംകൊണ്ടു സ്പഷ്ടവുമാണു്.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"പാരിച്ച മന്മഥഗിരിതന്നുടെ പാറകൊണ്ടു
കീറിച്ചമഞ്ഞ വട്ട കാണ്മിതു വെണ്മതിക്കു്
ചൊല്ലാവതോ നിഴൽ മൃഗം മുയലെന്നതെല്ലാം
ചെല്ലാനവയ്ക്കു വഴിയെന്തിഹ ചന്ദ്രബിംബേ."
(ഭാഷാഭൂഷണം)

അപഹ്നുതി മാലാരൂപമായും വരും.

"കുമുദം, കുന്ദം, കുടജം,
കൌമുദി, ശരദഭ്ര, മിന്ദുവീ വ്യാജാൽ
സുമുഖി, തവ മന്ദഹസിതം
സമുല്ലസിക്കുന്നു ഗൌരി ഗൌരതരം." (സ്വ)

ഇവിടെ കുമുദാദികളായ അനേകവസ്തുക്കളിൽ തത്തദ്ധർമ്മം നിഷേധിച്ചു മന്ദഹസിതമെന്ന ഒരേ വസ്തുവിന്റെ അഭേദമാരോപിച്ചിരിക്കുന്നു. നേരെമറിച്ചു് ഒന്നിനെ നിഷേധിച്ചു് അനേകവസ്തുക്കളുടെ താദാത്മ്യാരോപവും സംഭവിക്കും. ഉദാഹരണം:—

"സുവ്വദാ സുവ്വദാനത്താൽ സന്താനാദിതരുക്കളും
മാനിനീമാനസക്ഷോഭാൽ മനോജന്റെ ശരങ്ങളും."

"കൃഷ്ണാച്ചനസമാസക്തി- കൊണ്ടു ചൊല്ലുംണ്ട പാത്ഥരും
വിളങ്ങീടുന്ന നിൻകയ്യിൽ വിഭോ, പഞ്ചാംഗുലീമിഷാൽ." (സ്വ)

അംഗുലീപഞ്ചകത്തിൽ തദ്ധർമ്മത്തെ നിഷേധിച്ചു്, അതിൽ ദേവതരുപഞ്ചകം, മന്മഥശരപഞ്ചകം, പാണ്ഡവപഞ്ചകം എന്നീ പല പഞ്ചകങ്ങളുടേയും അഭേദമാരോപിച്ചിരിക്കുന്നു.

ഒരു വസ്തുവിന്റെ ധർമ്മത്തെ നിഷേധിക്കുന്നതു് ആ ധർമ്മം മറൊരുവസ്തുവിൽ ആരോപിക്കുവാനായിട്ടെങ്കിൽ അതിനെ "പര്യസ്താപഹ്നുതി"യെന്നും, നിഷേധം അന്യഭ്രാന്തിവാരകമാണെങ്കിൽ അതിനെ "ഭ്രാന്താപഹ്നുതി"യെന്നും, അന്യശങ്കയിൽ യഥാർത്ഥം മറയ്ക്കുവാനായി മറൊന്നാരോപിക്കുന്നുവെങ്കിൽ അതിനെ "ഛേകാപഹ്നുതി"യെന്നും കുവലയാനന്ദത്തിൽ പറഞ്ഞിരിക്കുന്നു.

പര്യസ്താപഹ്നുതിക്കു് ഉദാഹരണം:—

"വിഷമല്ല കാളകൂടം
വിഷമായതു ലക്ഷ്മി, തെറ്റു ജനബോധം
ഹരനതു സേവിച്ച സുഖം;
ഹരിയവളെത്തൊട്ടപോതു മൂർച്ഛിച്ചു."

(ഭാഷാഭൂഷണം)

ഭ്രാന്താപഹ്നുതിക്കു് —

"കൃഷ്ണൻ സാമാന്യനല്ലെന്നാ-ലിന്ദ്രനോ മറു ചന്ദ്രനോ
ഇച്ചൊന്നോരാരുമല്ലെന്റെ കൃഷ്ണൻ വൈകുണ്ഠമൂർത്തി താൻ."

(അലങ്കാരദീപിക)

ഭേരകാപഹ്നുതിക്ക്:—

"പുലമ്പിക്കാലിണയില-ങ്ങണഞ്ഞൂ; സഖി, കൃഷ്ണനോ?
അല്ലല്ലതു ചിലമ്പെന്നായ്; കൃഷ്ണൻ കേട്ടതിതുഷ്ടനായ്."
(അലങ്കാരദീപിക)

എന്നിവയാകുന്നു. ഒന്നാമതായി, ഈവകഭേദങ്ങളിൽ ഒന്നിലെങ്കിലും അപഹ്നുതിക്കു പറഞ്ഞ ലക്ഷണം യോജിക്കുന്നില്ല. അപഹ്നുതിസാമാന്യലക്ഷണം ഘടിക്കാതിരിക്കയാൽ ഈ മൂന്നുഭേദം അപഹ്നുതിതന്നെയാവാതിരിക്കെ, അപഹ്നുതിയുടെ വകഭേദമാവുന്നതെങ്ങിനെ. ആദ്യത്തെ ഉദാഹരണത്തിൽ കാളക്രൂടധർമ്മത്തെ നിഷേധിച്ചിട്ടുണ്ടെങ്കിലും കാളക്രൂടത്തിൽ അന്യധർമ്മമാരോപിച്ചിട്ടില്ല. നേരേമറിച്ചു തദ്ധർമ്മം മറെറാന്നിലാണു് ആരോപിച്ചിരിക്കുന്നതു്. അതുകയാൽ പ്രകൃതസ്ഥലം അപഹ്നുതിക്കു വിഷയമേ അല്ല. അതിലെ അലങ്കാരം പരിസംഖ്യാഭേദമോ രൂപകഭേദമോ ആണെന്നു വേണം പറവാൻ. ജഗന്നാഥപണ്ഡിതനാകട്ടെ, ഈവകസ്ഥലത്തു് "ദ്വധാരോപരൂപക"മാകുന്നുവെന്നാണഭിപ്രായപ്പെട്ടുന്നതു്. രണ്ടാമത്തേയും മൂന്നാമത്തേയും വകഭേദങ്ങൾക്കുള്ള ഉദാഹരണങ്ങൾ അപഹ്നുതിലക്ഷണത്തിനു ലക്ഷ്യങ്ങളല്ലെന്നു് "ഇതു പദ്മമല്ല മുഖമാണു്—" "അധരം വ്രണപ്പെട്ടുത്തി—" എന്നീ പ്രത്യുദാഹരണങ്ങളെക്കൊണ്ടു ലക്ഷണഘടകപദപ്രയോജനപ്രസ്താവത്തിൽ തെളിയിച്ചിട്ടുമുണ്ടു്. "കൃഷ്ണൻ സാമാന്യന—", "പുലമ്പിക്കാലിണയിൽ—" എന്നീ ശ്ലോകങ്ങളിലെ അലങ്കാരം യഥാക്രമം നിശ്ചയവും വ്യാജോക്തിയുമാണെന്നു തൽപ്രസ്താവത്തിൽ നിന്നു മനസ്സിലാക്കാം.

"പ്രകൃതം വിട്ടു മറെറാന്നു കല്പിക്കുവതപഹ്നുതി"

എന്ന സാഹിതീസർവ്വസ്വലക്ഷണം, അപ്രസ്തുതപ്രശംസ, രൂപകാതിശയോക്തി മുതലായവയിൽ അതിപ്രസക്തമാവുന്നതിനാൽ നിഷ്ടമല്ലെന്നു വിചാരിക്കണം. വിട്ടു=നിഷേധിച്ചു, കല്പിക്കുക=ആരോപിക്കുക എന്നിങ്ങിനെ അതിലെ പദങ്ങളെ വ്യാഖ്യാനിക്കുന്നതായാലും താദൃശലക്ഷണം,

" തനുഭംഗി ചില്ലിലതയല്ലയിതെങ്കിലെന്തെൻ-
റുന്നിക്കിലിന്ദുവദനേ, മലർവില്ലുവില്ല്
എല്ലാരെയും മനസി പാഞ്ഞു പിളർന്നു കീറി
വെല്ലിൻറ സായകമിദം തവ നേത്രമല്ല. "

(ലീലാതിലകം)

എന്നപദ്യത്തിലെ പൂർവ്വാർദ്ധത്തിലല്ലാതെ ഉത്തരാർദ്ധത്തിൽ സമന്വയിക്കയില്ല. പ്രകൃതത്തെ (വിട്ടു) നിഷേധിച്ചു മറെറാന്നിനെ ആരോപിക്കുന്നതാണപഹ്നുതിയെന്നല്ലേ പ്രകൃതലക്ഷണവാക്യാർത്ഥം. "—സായകമിദം തവനേത്രമല്ല" എന്നതോ അന്യധർമ്മം ആരോപിച്ചു സ്വധർമ്മം നിഷേധിച്ചിരിക്കയാണു്. അതായതു്— ആരോപപൂർവ്വകമായ നിഷേധകമാകുന്നു. അഥവാ 'വിട്ടു്' എന്നതിലെ വിനയെച്ചപ്രത്യയം ബോധിപ്പിക്കുന്ന നിഷേധപൂർവ്വകാലികത്വം വിവക്ഷിച്ചിട്ടില്ലെന്നു വാദിക്കുന്നതായാലും മുമ്പു പ്രത്യുദാഹരിച്ച, "അഞ്ചമ്പനല്ലഹോ മാരൻ—" ഇത്യാദിയിലൊക്കയും അതിപ്രസക്തമാവുന്നതാണു്.

അപഹ്നുത്യലങ്കാരനിരൂപണം സമാപ്തം.

— 11. നിശ്ചയം. —

സാദൃശ്യത്താൽ സമാരോപ-
യോഗ്യമാ മന്യവസ്തുവിൻ
നിഷേധത്തോടു പ്രകൃത-
സ്ഥാപനം നിശ്ചയാഖ്യമാം. (18)

സാദൃശ്യത്താൽ സമാരോപയോഗ്യമായ അന്യവസ്തു-മുഖാദിക്കു ചന്ദ്രൻ, താമര മുതലായവ. അതുപോലെ ചന്ദ്രൻ, താമര മുതലാ

യവയ്ക്ക മുഖാദിയുമാവാം. ഉപമാനോപമേയങ്ങളും പരസ്പരം സമാരോപയോഗ്യമായ വസ്തുക്കളാകുന്നു. അവയിൽ ഏതെങ്കിലുമൊന്നിനു നിഷേധവും മറ്റൊന്നിനു സ്ഥാപനവും വരാം. അതുകൊണ്ടാണ് ഉപമാനം നിഷേധിച്ച് എന്നു പറയാഞ്ഞതു്. പ്രകൃതം= പ്രസ്തുതം.

സാദൃശ്യത്താൽ സമാരോപയോഗ്യമെന്നുപറഞ്ഞിരിക്കയാൽ:—

"അഞ്ചമ്പുതാനുള്ള മാര-നില്ലസംഖ്യം ശിലീമുഖം
അല്ലെങ്കിലെൻ പ്രിയനിലും ബാണമെയ്യാതിരിക്കുമോ." (സ.)

ഇത്യാദിയൊന്നും ലക്ഷ്യമാവുന്നില്ല. നിഷേധിച്ചിരിക്കുന്ന അസംഖ്യശിലീമുഖത്തിനും അഞ്ചമ്പിനും തമ്മിൽ സാദൃശ്യമില്ലല്ലോ.

ഉദാഹരണം:—

"ഇതു പദ്മമല്ല മുഖമാ-
ണിന്ദീവരമല്ലിതെന്റെ മിഴിയല്ലോ
വെറുതെ വലയ്ക്കുന്നെന്തിനു?
വരിവണ്ടേ, വേണ്ട വേണ്ട, വിട്ടുകെന്നോ." (സ.)

ഇതിനെ കാവ്യാദർശത്തിൽ തത്ത്വാഖ്യാനോപമയെന്നും കുവലയാനന്ദത്തിൽ ഭ്രാന്താപഹ്നുതിയെന്നും നിർദ്ദേശിച്ചുകാണുന്നു. വാസ്തവമാലോചിച്ചാൽ ഇതു് ഉപമാഭേദമാണെന്നു പറഞ്ഞുകൂടാ. നിഷേധദ്വാരാ സാദൃശ്യം വ്യംജിക്കുന്നുണ്ടെങ്കിലും വ്യക്തമായ ആ സാദൃശ്യത്തിനാണല്ല വാച്യഭംഗിക്കുതന്നെയാണു് ചമൽക്കാരമുള്ളതു്. അല്ലാത്തപക്ഷം, ദീപകം, പ്രതിവസ്തൂപമ, ദൃഷ്ടാന്തമെന്നിവയൊക്കെയും ഉപമാഭേദമാണെന്നു സമ്മതിക്കേണ്ടിവരും. ഭ്രാന്താപഹ്നുതിയെന്നുപറയുന്നതും ഉചിതമല്ല. അപഹ്നുതിസാമാന്യലക്ഷണംതന്നെ സംഭവിക്കാതിരിക്കെ അപഹ്നുതിവിശേഷമാവുന്നതെങ്ങിനെ? ഇതിൽ പ്രകൃതസ്ഥാപനമല്ലാതെ, പ്രകൃതനിഷേധമോ അന്യാരോപമോ ഇല്ലല്ലോ. ഇങ്ങിനെയിരിക്കെ ഭാഷാഭൂഷണത്തിൽ, ഭ്രാന്താപഹ്നുതി, അപഹ്നുതിസാമാന്യലക്ഷണത്താൽ തന്നെ

സിദ്ധിക്കുന്നതാണെന്നു പറഞ്ഞിരിക്കുന്നതും ചിന്ത്യമായിരിക്കുന്നു. അപ്പയ്യദീക്ഷിതർ ചന്ദ്രാലോകമെന്ന ജയദേവകാരികയെ അനുസരിച്ചുമാത്രം കുവലയാനന്ദത്തിൽ ഭ്രാന്താപഹ്നുതി വിവരിച്ചിട്ടുണ്ടെങ്കിലും അയതു്, അപഹ്നുതിതന്നെയല്ലെന്നാണു് ദീക്ഷിതരുടെ അഭിപ്രായമെന്നു സ്വതന്ത്രഗ്രന്ഥമായ അലങ്കാരത്തിന്റെ ചിത്രമീമാംസയിൽനിന്നു സ്പഷ്ടമാവുന്നുണ്ടു്. "ന പദ്മം മുഖമേവേദം നേത്രംഗൌ ചക്ഷുഷീ ഇമേ" ഇത്യാദിയിൽ ആരോപമില്ലായ്കയാൽ അപഹ്നുതിസാമാന്യലക്ഷണത്തിനു് അതിപ്രസക്തിയില്ലെന്നു് അതിലെ അപഹ്നുതിപ്രകരണത്തിൽ തുറന്നു പ്രസ്താവിച്ചിരിക്കുന്നു. എന്നാൽ പ്രകൃതോദാഹരണശ്ലോകത്തിലെ അലങ്കാരം, നിശ്ചയാനന്തമായ സംശയമായിക്കൂടേ എന്നും സംശയിക്കേണ്ട. അങ്ങിനെയാണെങ്കിൽ നിശ്ചയത്തിന്നും സംശയത്തിന്നും സാമാനാധികരണ്യമുണ്ടായിരിക്കണം. ഇവിടെ നിശ്ചയം നായികയ്ക്കും സംശയം വണ്ടിന്നുമാകയാൽ വൈയധികരണ്യമാണുള്ളതു്. എന്നുമാത്രമല്ല, ഇതിൽ സംശയംതന്നെ പറയാൻ നിവൃത്തിയില്ല. സംശയമാണെങ്കിൽ പ്രവൃത്തിയുണ്ടാവുകയില്ല. തുല്യബലമായ ഭാവാഭാവകോടികമോ വിശേഷനാനാധർമ്മപ്രകാരകമോ ആയ ജ്ഞാനവിശേഷമാണല്ലോ സംശയം. പ്രവൃത്തി വരണമെങ്കിൽ ഏതെങ്കിലും ഒരു ബോധത്തിന്നു മറേറതിലും ശക്തിക്രൂടിയിരിക്കണം, അപ്പോൾ അതു സംശയമല്ല; വിതർക്കമേ ആവുകയുള്ളൂ. സംശയത്തിന്നുശേഷമുണ്ടാവുന്ന ഊഹമാണു് വിതർക്കം, അഥവാ സംഭാവന. പക്ഷേ പ്രവൃത്തിയുള്ളതുകൊണ്ടു് അലങ്കാരം ഭ്രാന്തിയാവാമെന്നും വിചാരിക്കേണ്ട; വണ്ടിന്നു ഭ്രാന്തിയുണ്ടെന്നു പറയാമെങ്കിലും നായികോക്തിക്കാണു് ഇവിടെ ചമൽക്കാരമെന്നുള്ളതു് അനുഭവസിദ്ധമാകുന്നു. അല്ലെങ്കിൽ ഈവകയെ അപഹ്നുതിഭേദത്തിൽ ചേർക്കാൻ വല്ലവരും ചിന്തിക്കപോലും ചെയ്യുമോ? ക്രൂടാതെ,—

"മധുവാണിതന്റെ മുഖമിതു
വിധുവല്ലേ, തിലകമാണിതല്ലകം

അധുനാ ഭ്രമിച്ചിതിനെ നീ
വിധുന്തുദ, വൃഥാ ഗ്രസിക്കരുതേ." (സ)

ഈവക വചനം ഭ്രാന്തിവിവക്ഷയില്ലാതെതന്നെ നായികയുടെ പ്രീതിക്കായി സംഭാവ്യവും ചമൽകാരകവുമാകുന്നു. ആകയാൽ ഇതു മറുള്ളവയിൽനിന്നു ഭിന്നമായ ഒരലങ്കാരമാണെന്നു തീച്ചതന്നെ. അപഹ്നുതിയിൽ പറഞ്ഞപോലെ ഇതിലും നിഷേധവും പ്രകൃതസ്ഥാപനവും മുൻപിന്നായി വരാവുന്നതാണു്. "ഇതു പദ്മമല്ല—" എന്നുമുദാഹരിച്ച പദ്യത്തിൽ നിഷേധപൂർവ്വകമായ പ്രകൃതസ്ഥാപനം, ഇതിലാകട്ടെ, പ്രകൃതസ്ഥാപനപൂർവ്വകമായ നിഷേധം.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"ഇന്നിക്കാണ്മതു മിന്നലല്ല വിലസും
പൊന്മാളികാഗ്രത്തിലായ്
നിന്നീടുന്നൊരു തപ്തിതന്നൊളിയെഴും
പൊന്നൊത്ത മെയ്യ്വാണിതു്;
മുന്നിൽക്കാണ്മതു മത്സ്യസഞ്ചലിതമാം
നീലോത്പലം താനുമ-
ല്ലുന്നിദ്രം ഘനകേശി കൺകളിയൊട്ടും
നോക്കുന്ന നോക്കാണിതു്." (പ്രസന്നരാഘവം)

ഇതിലെ ഭ്രമവും പ്രകൃതസ്ഥാപനവും ഏകകർതൃകമാകുന്നു എന്നു പൂർവ്വാപേക്ഷയാ വിശേഷം. പ്രത്യേകിച്ചു്:—

"ഭ്രാന്താപഹ്നുതിരന്യസ്യ ശങ്കാതസ്തത്ത്വനിണ്ണയേ"

എന്ന കുവലയാനന്ദത്തിലെ ഭ്രാന്താപഹ്നുതിലക്ഷണമാകട്ടെ, അതിനെ അനുസരിച്ചുകൊണ്ടുള്ള,—

"ഒന്നു മറെറാന്നിതെന്നാന്യൻ സംശയിക്കുന്ന വേളയിൽ
അതല്ലിതെന്നു സത്യത്തെ ച്ചൊല്ലിയാൽ ഭ്രാന്ത്യപഹ്നുതി."

എന്ന അലങ്കാരദീപികയിലെ ലക്ഷണമാകട്ടെ, "ഇന്നിക്കാണ്മിതു—" എന്ന പദ്യത്തിൽ, ഭ്രമവും യഥാർത്ഥജ്ഞാനവും ഒരാളുടേതുതന്നെ

യാകയാൽ, ഘടിക്കയില്ലെന്നും താദൃശവചനം ചമൽകാരകമാകയാൽ അലങ്കാരാന്തരകല്പനം ആവശ്യമാണെന്നും കണ്ടുകൊൾക. ഇങ്ങിനെ നിശ്ചയാലങ്കാരം അവശ്യം അംഗീകരിക്കേണ്ടതായിരിക്കേ,—

"വിധുവാണിതു സൌധേ നിൻ-
മധുവാണിക്കുള്ള നല്ല മുഖമല്ല;
അധുനാ മാരശരാഹതി-
വിധുര, വൃഥായാസമെന്തിനീവണ്ണം." (സ.ച)

ഇത്യാദിയും പ്രകൃതാലങ്കാരത്തിന്നുതന്നെ വിഷയമാണെന്ന വിചാരിക്കയാണുചിതം. വിരഹവിധുരനായ നായകനോടു തന്റെ പ്രിയവയസ്യൻ പറയുന്ന പ്രസ്തുതപദ്യത്തിൽ നിഷേധത്തിന്നു വിഷയം വാസ്തവത്തിൽ ഉപമേയവും സ്ഥാപനത്തിന്നു് ഉപമാനവുമാണെന്നു, മറ്റുള്ള ഉദാഹരണങ്ങളിൽനിന്നൊക്കയും ഭേദം കണ്ടുകൊൾക.

നിശ്ചയാലങ്കാരനിരൂപണം സമാപ്തം.

— 12. ഉൽപ്രേക്ഷാലംകാരം. —

ഉൽപ്രേക്ഷയെന്നതാ മന്യ-
ധർമ്മസംബന്ധഹേതുവാൽ
അഹായ്മയി വർണ്യത്തി-
ന്നന്യതേപന വിഭാവനം. (19)

സപ്രതിപം ഹേതുഫലമെ-
ന്നിതു മൂന്നു വിധത്തിലാം
വാച്യം വാചകമുണ്ടെങ്കി-
ലില്ലെങ്കിലിവ ഗമ്യമാം. (20)

അന്യതേപന വിഭാവനം=അന്യമായോ അന്യധർമ്മവത്തായോ ഉള്ള സംഭാവന. അന്യധർമ്മസംബന്ധത്താൽ വർണ്യത്തിൽ

കല്പിച്ചുകൂട്ടി അന്യതാദാത്മ്യമോ അന്യധർമ്മമോ സംഭാവനംചെയ്യുന്നതു് ഉൽപ്രേക്ഷയാകുന്നു. ഉൽക്കടൈകതരകോടികമായ ജ്ഞാനമാണു് സംഭാവന. സംശയത്തിലാകട്ടെ, രണ്ടുകോടികൾക്കും ബലം തുല്യമായിരിക്കും. അതിൽ ഒന്നിനു ബലം കൂട്ടുകയാൽ 'ഇതു് അതുതന്നെ' എന്നിങ്ങിനെ ഏകദേശം നിശ്ചയത്തോടടുക്കുന്ന ആ ജ്ഞാനത്തെയാണു് സംഭാവനയെന്നുപറയുന്നതു്. സംഭാവനയിലും രണ്ടു വിരുദ്ധമായ കോടികൾ ഉണ്ടു്. എങ്കിലും ഒന്നിനു ശക്തി കൂടുകയാൽ ദുർബലമായ മറ്റേതു് ശോഭിക്കുന്നില്ലെന്നുമാത്രം. ആകയാൽ സംശയാലങ്കാരത്തിലോ അനുമാനത്തിലോ അതിവ്യാപ്തിയില്ല. അനുമാനമാകട്ടെ ഉഭയകോടികജ്ഞാനമേ അല്ല. അതു ഹേതുവ്യാപ്തിജ്ഞാനത്താലുള്ള നിശ്ചയജ്ഞാനമാകുന്നു. ഉൽപ്രേക്ഷ=ഉൽകടമായ പ്രേക്ഷ. പ്രേക്ഷ=പ്രകൃഷ്ടവസ്തുവിന്റെ ഈക്ഷ. പ്രകൃഷ്ടവസ്തു-ഉപമാനം. ഈക്ഷ=ജ്ഞാനം. 'ഉപമേയത്തിൽ ഉപമാനത്തിന്റെ ഉൽകടജ്ഞാന'മെന്നിങ്ങിനെ അവയവത്ഥത്തോടുകൂടിയ ഉൽപ്രേക്ഷാശബ്ദം അനവത്ഥമാകുന്നു.

സംഭാവന ആഹാര്യമായിരിക്കണമെന്നു പറഞ്ഞിരിക്കയാൽ:—

" കണ്ടു വൃന്ദാവനേ കോട-ക്കൊണ്ടൽക്കാറൊളിവർണ്ണനെ
കൊണ്ടലാണെന്നു കൊണ്ടാടി-ക്കൊണ്ടാടീടുന്നു കേകികൾ. "(സ-ച)

ഇത്യാദി ഭ്രാന്തിയിലോ,—

" കണ്ടു വൃന്ദാവനേ കോട-ക്കൊണ്ടൽക്കാറൊളിവർണ്ണനെ
കൊണ്ടലാവാമിതെന്നോർത്തു-കൊണ്ടാടീടുന്നു കേകികൾ." (സ-ച)

ഇത്യാദി സംഭാവനാമാത്രത്തിലോ അതിവ്യാപ്തിയില്ല. ഇവയിലെ ഭ്രാന്തിയും സംഭാവനയും അനാഹാര്യജ്ഞാനമാകുന്നു; ആഹാര്യമല്ല. അതുപോലെതന്നെ:—

" അന്തിച്ചുവപ്പാണിഹ മുന്നിലായ് രജ-
സ്സെന്തിനു? കായ്യും ഹനുമാൻ കഥിക്കയാൽ

ചിന്തിച്ചുടൻ മാ മെതിരേല്പതിന്നു മു-
ത്തേന്തി സ്സസൈന്യം ഭരതൻ വരുന്നതോ?"

(രഘുവംശം)

സൈന്യത്തോടുകൂടി എതിരേല്ക്കുന്നസമയം മറെറങ്ങാനും കണ്ടിരിക്കുന്ന പുരോഗാമിയായ രജോവ്യാപ്തിധമ്മത്തിന്റെ സംബന്ധത്താൽ ഇവിടെ ഭരതൻ എതിരേല്ക്കയാണെന്ന സംഭാവന യഥാർത്ഥമല്ലാതെ ആഹാര്യമല്ല.

അന്യധമ്മസംബന്ധമൂലകമെന്നു പറഞ്ഞിരിക്കയാൽ:--

"മഞ്ഞു ചുട്ടിടുമെന്നാലോ തീ തണുത്തീടുമെങ്കിലോ
അക്ഷ്വംശ്യൻ ഹരിശ്ചന്ദ്ര-നസത്യമുരചെയ്തിടാം." (സ.പ)

ഇത്യാദി സംഭാവനാലങ്കാരത്തിൽ അതിപ്രസക്തിയില്ല. ഇവിടെ മഞ്ഞിൽ ചൂടും, തീയിൽ തണുപ്പും സംഭാവനംചെയ്തിരിക്കുന്നതു ഹരിശ്ചന്ദ്രൻ അസത്യം പറകയെന്നതു് അസംഭാവ്യമാണെന്നു വരുത്തുവാൻമാത്രമാകയാൽ അതിന്നു് അന്യധമ്മസംബന്ധമില്ല.

അതുപോലെതന്നെ:—

"ശശപന്നാവഗ്രഹഗണങ്ങളധഃപതിക്കും
അശപ്തപത്രനിഭമിത്രികുലം വിറയ്ക്കും
വിശപംഭരാതലമമന്തലം ഗമിക്കും
വിശപസ്തവഞ്ചനമിതെങ്ങിനെ ഞാൻ സഹിക്കും."

"ഹാലാഹലോൽകടവിഷത്തൊട്ടു ചേന്നു രുദ്ര-
ഫാലാനലൻ ഭിശകളെ ക്കബളിച്ചിടുന്നോ?
വേലാതിവത്തി കടലേറി മറിഞ്ഞിടുന്നോ?
താലാങ്കസോദരനുമൊന്നു മയങ്ങിടുന്നോ?"

(ഒരു സ.പദ്യം)

നായിക ചെയ്ത ചതികണ്ടു ശോകാന്ധനായ നായകന്റെ ഈവക സംഭാവനയ്ക്കു വിശപാസവഞ്ചനാജന്യമായ മഹാപാതകരൂപധമ്മം, ഉത്പാപകമാണെങ്കിലും വിഷയവിഷയിസാധാരണമല്ലായ്കയാൽ

യാൽ ഹേതു അന്യധർമ്മസംബന്ധരൂപമല്ല. സംഭാവനയിലെ വിഷയം ഗ്രഹഗണാദികളും വിഷയി അധഃപതനം മുതലായവയുമാകുന്നു.

ഇങ്ങിനെയാണെങ്കിലും:—

"വിധുമണ്ഡലമാവധൂമുഖത്തെ
വിരചിക്കാൻ വിധി സത്തെടുത്തവണ്ണം
വിലസുന്ന നടുക്കു രന്ധ്രമേന്തും
വിധമാ നിമ്നഖനീഖനീലശോഭം."

(ഭാഷാനൈഷധം)

ഇത്യാദിയിലെ അവ്യാപ്തിക്കു പരിഹാരമെങ്ങിനെ? ഈ പദ്യത്തിലാകട്ടെ, രണ്ടു് ഉൽപ്രേക്ഷയാണുള്ളതു്. ദമയന്തിയുടെ മുഖം സൃഷ്ടിക്കുവാനായി വിധിയാൽ വിധുബിംബം സത്തെടുക്കപ്പെട്ടതാണെന്നു് ആദ്യത്തെ ഉൽപ്രേക്ഷ; വിധുമണ്ഡലം നടുക്കു രന്ധ്രമേന്തുന്നതായി രണ്ടാമത്തെ ഉൽപ്രേക്ഷ. ചന്ദ്രനിലുള്ള കളങ്കത്തെ നിമ്നഖനിയിലെ ആകാശനീലിമയായധ്യവസായംചെയ്തു് ആ നീലിമയെ നിമിത്തമാക്കി ചന്ദ്രനെ രന്ധ്രവാനായും താദൃശരന്ധ്രസംബന്ധത്താൽ പൃതസാരനായും ഉൽപ്രേക്ഷിച്ചിരിക്കുന്നു. ഈ രണ്ടു ഉൽപ്രേക്ഷയ്ക്കും വിഷയമായ ചന്ദ്രനാകട്ടെ അവർണ്യമല്ലാതെ വർണ്യമല്ല. ദമയന്തീമുഖമാണല്ലോ വർണ്യം.

* "യൽ ബാലേന്ദുകലോച്ചയാദുപചിതൈ-
സ്സാരൈരിവോത്പാദിതം
തൽ പശ്യേയമനംഗമംഗളഗൃഹം
ഭ്രയോപി തസ്യാമുഖം."

എന്ന മാതിരി ചന്ദ്രമണ്ഡലത്തിലെ സത്തെടുത്തു നിർമ്മിക്കപ്പെട്ടതാണു് ദമയന്തിയുടെ മുഖമെന്നല്ല ഇവിടെ ഉൽപ്രേക്ഷിച്ചിരിക്കുന്നതു്. അങ്ങിനെയാണെങ്കിൽ ഉൽപ്രേക്ഷ വർണ്യത്തിനാണെന്നു പറയാ

* യാതൊന്നു, ബാലേന്ദുകലാസമുച്ചയത്തിൽനിന്നു ശേഖരിച്ചിരിക്കുന്ന സാരങ്ങളാൽ നിർമ്മിക്കപ്പെട്ടതുപോലേയിരിക്കുന്നുവോ അങ്ങിനേയുള്ള അനംഗമംഗളഗൃഹമായ അവളുടെ ആ മുഖം വീണ്ടും കണ്ടേക്കഴിയും.

മായിരുന്നു. നേരേമറിച്ചു ദമയന്തിയുടെ മുഖം നിർമ്മിക്കുവാനായി ചന്ദ്രമണ്ഡലം സത്തെടുക്കപ്പെട്ടതായിട്ടാണ് ഉൽപ്രേക്ഷിച്ചിരിക്കുന്നതു്. പക്ഷേ, "ബ്രാഹ്മണശതം കാൽകഴികിച്ചൂട്ടി" എന്നിങ്ങിനെയുള്ള പ്രയോഗവിശേഷസ്ഥലങ്ങളിൽ 'കാൽകഴികിച്ചൂട്ടുക' എന്നാ ക്രിയയ്ക്കു ശതസംഖ്യയിൽ അനപയയോഗ്യതയില്ലായ്കയാൽ പ്രധാനമതിലംഘിച്ചു്, സംഖ്യോപസർജ്ജനമായ ബ്രാഹ്മണപദാർത്ഥത്തിൽ അനപയം പര്യവസാനിക്കുന്നതുപോലെ, ഇവിടേയും പ്രകൃതം വർണ്ണിക്കേണ്ടതായിരിക്കെ, അപ്രകൃതം വർണിച്ചിരിക്കയാൽ ചന്ദ്രബിംബത്തിൽനിന്നു സത്തെടുത്തു നിർമ്മിക്കപ്പെട്ടതാണ് ദമയന്തിയുടെ മുഖമെന്നു് അർത്ഥാൽ പര്യവസാനിക്കുന്നതുകൊണ്ടു് ഉൽപ്രേക്ഷാവിഷയം വർണ്യമായ മുഖംതന്നെയെന്ന സമാധാനമുണ്ടെന്നും കരുതേണ്ട. 'കാൽകഴികിച്ചൂട്ടുക' എന്നാ ക്രിയയ്ക്കു സംഖ്യയായ ശതത്തിൽ അനപയയോഗ്യതതന്നെയില്ലാത്തതുകൊണ്ടു് ഉപസർജ്ജനമായി നിർദ്ദേശിച്ചിട്ടുണ്ടെങ്കിലും സാംഖ്യേയമായ ബ്രാഹ്മണപദാർത്ഥത്തിൽ അനപയം പറയാതെ അവിടെ ഗത്യന്തരമില്ല. ഇവിടത്തെ സ്ഥിതി അങ്ങിനെയല്ല. യഥാശ്രുതമനപയം ഘടിക്കുന്നുണ്ടു്. പ്രകൃതം വിട്ടു് അപ്രകൃതം വർണിച്ചതിൽ അയുക്തതയ്ക്കവകാശവുമില്ല. അപ്രസ്തുതപ്രശംസാരൂപത്തിൽ ഇതു പ്രകൃതശോഭാധായകവും ചമൽകാരകവുമാകുന്നു. വിശേഷിച്ചു്, അലങ്കാരവിശേഷകല്പനത്തിനു് ആധാരംതന്നെ ഉക്തിഭംഗിയാണു്; കേവലം താൽപര്യമല്ല. അല്പോത്തപക്ഷം, ദീപകം, തുല്യയോഗിത, പ്രതിവസ്തൂപമ, ദൃഷ്ടാന്തം ഇത്യാദിയൊക്കയും ഉപമാവ്യതിരിക്തങ്ങളായ അലങ്കാരങ്ങളാണെന്നു ഗണിക്കുവാൻ പാടില്ലെന്നാവും. ഈ സ്ഥിതിക്കു്, ദൃഷ്ടാന്തദാർഷ്ടാന്തികങ്ങൾക്കു സമാനയോഗക്ഷേമതപമില്ലെന്നുള്ളതു തീർച്ചയല്ലേ? വേണമെങ്കിൽ, 'ബ്രാഹ്മണശതം കാൽകഴികിച്ചൂട്ടുക' എന്നാ പ്രയോഗത്തെ ദൃഷ്ടാന്തമാക്കി:—

"ഒത്തു നല്ലൊരു വസന്തമൊടോരോ
ക്രുത്തു കാട്ടിയ വനസ്ഥലിതന്റെ

മുത്തുമാല ചിതറുംപടി ഭാസ്സിൻ-
സത്തു വാച്ച കുടമുല്ല വിരിഞ്ഞു." (ഉമാകേരളം)

ഇത്യാദിയിൽ 'പടി' എന്ന സംഭാവനാബോധകപദം ചിതറുമെന്നതിനോടാണ് യഥാശ്രുതമന്വയിക്കുന്നതെങ്കിലും ക്രിയാരൂപധർമ്മംകൊണ്ട് പ്രേക്ഷയിൽ സ്വാരസ്യക്കുറവുള്ളതുകൊണ്ട് 'ചിതറിയ മുത്തുമാല പോലെ' എന്ന ധർമ്മ്യുൽപ്രേക്ഷയാണെന്നുപറയാം. ഇതിലധികം കടന്നുപോവാൻ നിവൃത്തിയില്ല. അതുകയാൽ "വർണ്യത്തിന്നാന്യതോപന വിഭാവനം" എന്നലക്ഷണം അവ്യാപ്തംതന്നെ എന്നുശങ്കിക്കുന്നുവെങ്കിൽ അതിനുള്ള സമാധാനം കാരികയിലെ വർണ്യശബ്ദത്തിന്നു, പ്രകൃതാപ്രകൃതസാധാരണതോപന 'വിഷയം' എന്ന അർത്ഥമേ വിവക്ഷിച്ചിട്ടുള്ളൂവെന്നുമാത്രമാണ്. ഈ സ്ഥിതിക്ക്:—

"ഹേമത്തിൻപ്രഭ നിൻമുന്നിൽ ശ്യാമമാസ്സോന്നിട്ടുന്ന മേ
സോമൻ മഷീലിപ്തനായു- മോമനേ, കരുതുന്ന ഞാൻ." (സ്വ)

ഇത്യാദിയിൽ വീണ്ടുമതിവ്യാപ്തിവരുമെന്നും വിചാരിക്കേണ്ട. 'നിൻമുന്നിൽ' എന്നതുകൊണ്ടു നായികാസന്നിധാനമായ ധർമ്മം നിർദ്ദേശിച്ചിട്ടുണ്ടെങ്കിലും അതു ഹേമപ്രഭയിൽ ശ്യാമതാദാത്മ്യാൽപ്രേക്ഷയ്ക്കോ ചന്ദ്രനിൽ മഷീലിപ്തതോപാൽപ്രേക്ഷയ്ക്കോ പ്രയോജകമല്ല. കൂടാതെ, വിഷയവിഷയിസാധാരണമായി ചമൽകാരകമായ മറെറാരുധർമ്മം പറയാനുമില്ല. അതുകയാൽ ഈവകയൊക്കയും വെറും സംഭാവനമാത്രമാണ് അലങ്കാരമല്ല. അതുകൊണ്ടുതന്നെ:—

"ലീലാനിർജ്ജിതനിർജ്ജരാസുരഗണം
മദ്വിക്രമം കേട്ടകേ-
ട്ടക്ഷ്മാപുത്രി വെറുത്തു ദാശരഥിയെ-
സ്നേഹിക്കുമെന്നൊട്ടുഡം
സ്വീകർത്തുംകൊക്കുകിലുത്തരോത്തരമുണ്ടോൽ-
കഷ്ത്തിലുള്ളാഗ്രഹാൽ
പ്രേമം ചഞ്ചലമായിടുന്നിതു സഖേ,
വൈദേഹ ബോധിക്കണം." (സ്വ)

എന്നീശ്ലോകത്തിൽ, ചാഞ്ചല്യസമാനാധികരണമായി മറ്റുചില വ്യക്തികളിൽ കണ്ടിട്ടുള്ള സ്ത്രീത്വധർമ്മത്തിന്റെ സംബന്ധത്താൽ വാസ്തവത്തിൽ സ്ഥിരചിത്തയായ സീതാദേവിയെ രാവണൻ ചഞ്ചലയായി സംഭാവനം ചെയ്തിട്ടുണ്ടെങ്കിലും കേവലം സ്ത്രീത്വരൂപമായ ആ ധർമ്മം ചമൽക്കാരിയല്ലായ്കയാൽ ഉൽപ്രേക്ഷയാവുന്നില്ലെന്നു ധരിക്കണം. സ്ത്രീത്വം, പുരുഷത്വം, പദാർത്ഥത്വം, അഭിധേയത്വമെന്നിവയൊന്നും ചമൽകാരകമല്ലല്ലോ. അതുകൊണ്ടല്ലേ,—

* "അഭിധേയതയാ വിഭാതി കാന്തേ,
വദനം തേ ശരദീവ ശുഭ്രഭാനുഃ"

ഇത്യാദിയൊന്നും ഉപമയല്ലെന്ന് ആലംകാരികന്മാർ പറഞ്ഞിരിക്കുന്നതു്? ചമൽകാരകാരിത്വമാകട്ടെ അലങ്കാരസാമാന്യലക്ഷണപ്രാപ്തമാകയാൽ വിശേഷലക്ഷണത്തിൽ വീണ്ടും നിർദ്ദേശിച്ചിട്ടില്ലെന്നേയുള്ളൂ. കേവലം നിശ്ചലത്വചഞ്ചലത്വാദിധർമ്മങ്ങൾക്കു ചമൽകാരമില്ലായ്കയാൽ, 'ഇളക്കമില്ലാത്തതുകൊണ്ടു്, അതൊരു തൂണായിരിക്കണം' 'ഇളക്കമുള്ളതുകൊണ്ടു് അതൊരു മനുഷ്യനാണെന്നു ഞാൻ വിചാരിക്കുന്നു' 'കൂടുമ കെട്ടിവെച്ചിരിക്കുന്നതുകൊണ്ടു് അതു ചങ്കരച്ചാരാണെന്നെനിക്കു തോന്നുന്നു' ഇത്യാദി സംഭാവനയൊന്നും ഉൽപ്രേക്ഷാലങ്കാരമാവുകയില്ലെന്നു സിദ്ധം.

ശങ്കിക്കുന്നു, തർക്കിക്കുന്നു, ഊഹിക്കുന്നു, സംഭാവനംചെയ്യുന്നു, ഉൽപ്രേക്ഷിക്കുന്നു, അനുമാനിക്കുന്നു, വിചാരിക്കുന്നു, തോന്നുന്നു, തേറുന്നു, ആവാം, പോലെ, പോൽ, പടി, വിധം, കണക്കു, മാതിരി, തോതു്, ധ്രുവം, ദൃഢം മുതലായ ശബ്ദങ്ങൾ ഉൽപ്രേക്ഷാവാചകങ്ങളാകുന്നു. ഉൽപ്രേക്ഷാസാമഗ്രിയുണ്ടായിരിക്കേ, ഈവക ശബ്ദങ്ങളിൽ വല്ലതിന്നും പ്രയോഗമുണ്ടെങ്കിൽ വാച്യോൽപ്രേക്ഷയെന്നും പ്രയോഗമില്ലെങ്കിൽ ഗമ്യോൽപ്രേക്ഷയെന്നും പറയും. സാമഗ്രി

---

* അല്ലയോ സുന്ദരി, അഭിധേയത്വരൂപധർമ്മത്താൽ നിന്റെ മുഖം ശരച്ചന്ദ്രനു സമാനമാകുന്നു.

യില്ലാതെ വാചകമേ ഉള്ളൂവെങ്കിൽ അതു വെറും സംഭാവന മാത്രമാകുന്നു; ഉൽപ്രേക്ഷാലങ്കാരമല്ല. ചമൽകാരകമായ അന്യധർമ്മ സംബന്ധത്താൽ വിഷയത്തിന്നു് അന്യതേന സംഭാവന തന്നെയാണു് സാമഗ്രി. അതുകയാൽ:—

"തവഗേഹിനിയെങ്ങു? ലോകനേത്രോ-
ത്സവമേ, താങ്കൾ തനിച്ചു പോന്നുവല്ലോ
അവധം കൊച്ചുകിടാങ്ങൾതൻ തുണയ്ക്കായ്
ഭവനത്തിങ്കൽ വസിക്കയായിരിക്കാം." (ഒരരിപ്പിറാവു)

ഇത്യാദിയൊന്നും ഉൽപ്രേക്ഷാലങ്കാരമല്ല. ഉൽപ്രേക്ഷ വാച്യയെന്നും ഗമ്യയെന്നും സാമാന്യമായി രണ്ടുവിധം. ഇവ ഓരോന്നും, സ്വരൂപോൽപ്രേക്ഷ, ഹേതൂൽപ്രേക്ഷ, ഫലോൽപ്രേക്ഷ എന്നിങ്ങിനെ മൂന്നുവിധം. ഒരു വസ്തുവിനെ മറൊരുവസ്തുവായൊ ഒരു വസ്തുവിൽ മറൊരുവസ്തു ഉള്ളതായോ ഉൽപ്രേക്ഷിക്കുന്നതു് സ്വരൂപോൽപ്രേക്ഷ അല്ലെങ്കിൽ വസ്തുൽപ്രേക്ഷ. ഹേതുവല്ലാത്തതിനെ ഹേതുവായും, ഫലമല്ലാത്തതിനെ ഫലമായും ഉൽപ്രേക്ഷിക്കുന്നതു് ഹേതൂൽപ്രേക്ഷയും ഫലോൽപ്രേക്ഷയും. ഹേതുവും ഫലവും വാസ്തവത്തിൽ വസ്തുതന്നെയാണെങ്കിലും തദ്വ്യതിരിക്ത വസ്തുവിന്റെ ഉൽപ്രേക്ഷയെയാണു് ഇവിടെ വസ്തൂൽപ്രേക്ഷയെന്നു ഗണിച്ചിരിക്കുന്നതു്. സ്വരൂപോൽപ്രേക്ഷ, ധർമ്മൂൽപ്രേക്ഷയെന്നും ധർമ്മോൽപ്രേക്ഷയെന്നും രണ്ടുവിധം. ഉൽപ്രേക്ഷാവിഷയി ധർമ്മിയാണെങ്കിൽ ധർമ്മൂൽപ്രേക്ഷ; ധർമ്മമാണെങ്കിൽ ധർമ്മോൽപ്രേക്ഷ. ഏതിനെ, അല്ലെങ്കിൽ ഏതിൽ, ഉൽപ്രേക്ഷിക്കുന്നുവോ അതു് വിഷയം. എന്തെന്നു് ഉൽപ്രേക്ഷിക്കുന്നുവോ അതു് വിഷയി. ഇങ്ങിനെയിരിക്കെ, ഉൽപ്രേക്ഷാവിഷയം ധർമ്മിയായാൽ ധർമ്മൂൽപ്രേക്ഷയെന്നും ധർമ്മമായാൽ ധർമ്മോൽപ്രേക്ഷയെന്നും ഭാഷാഭ്രഷണത്തിലും അതനുസരിച്ചു സാഹിതീസർവ്വസ്വത്തിലും നിർദ്ദേശിച്ചുകാണുന്നതു് ശാസ്ത്രസമ്പ്രദായബാഹ്യമാണെന്നുവേണം പറവാൻ. ഇങ്ങിനെ ചുരുക്കത്തിൽ ഉൽപ്രേക്ഷ എട്ടുവിധം. അതായതു്:—

ധമ്മി, ധമ്മം, ഹേതു, ഫലം എന്നീ നാലുവിധം വാച്യഗമ്യഭേ
ത്താൽ എട്ടായി പരിണമിക്കുന്നു. എന്നാൽ ഗമ്യോൽപ്രേക്ഷയിൽ
ധമ്മ്യുൽപ്രേക്ഷ സംഭവിക്കയില്ലെന്നു പറയുന്നവരുടെ പക്ഷത്തിൽ
ഏഴെണ്ണമേ ഉള്ളൂ. ഇവക്രടാതെ ഉൽപ്രേക്ഷയിലെ വിഷയത്തിന്റേ
യും അന്യധമ്മസംബന്ധത്തിന്റേയും ഉപാദാനം, അനുപാദാനം,
വിഷയിയായ വസ്തു, ഹേതു, ഫലം എന്നിവയുടെ സിദ്ധത്വാ അ
സിദ്ധത്വം, വസ്തു, ഹേതു, ഫലം എന്നീ മൂന്നിന്റേയും നിമിത്തധമ്മ
ത്തിന്റേയും പ്രത്യേകം ജാതി, ദ്രവ്യം, ഗുണം, ക്രിയ, എന്നിവ, അവ
ഓരോന്നിന്റേയും അഭാവം എന്നിങ്ങിനെ പല അംശങ്ങളും ആശ്ര
യിച്ചു്, പല വിഭാഗങ്ങളും ഉൽപ്രേക്ഷയ്ക്കു പറയാവുന്നതാണെങ്കിലും
കേവലം പണ്ഡിതന്മാരുടെ ശുഷ്കമായ ഈവക ശാസ്ത്രപ്രക്രിയ സ
ഹൃദയന്മാക്കു് ഉദ്വേഗജനകമാകയാൽ ഇവിടെ വിവരിക്കുന്നില്ല.
എങ്കിലും ഇതൊരുശാസ്ത്രഗ്രന്ഥമാകയാൽ അതിന്റെ പരിപൂർണ
തയ്ക്കായും ശിഷ്യബുദ്ധിവൈശദ്യഫലകമായ സ്വരൂപജ്ഞാനത്തിനു
മാത്രമായും ഉദാഹരണപ്രതിപാദനാവസരത്തിൽ യഥോചിതം ദി
ങ്മാത്രം ഉപപാദിക്കയുംചെയ്യാം.

ജാതിഗുണക്രിയാദ്രവ്യരൂപങ്ങളോ തദഭാവങ്ങളോ ആയ വിഷ
യങ്ങളിൽ ഉപാത്തങ്ങളോ, അനുപാത്തങ്ങളോ, സിദ്ധങ്ങളോ, സാ
ദ്ധ്യങ്ങളോ ആയ ജാതിഗുണക്രിയാദ്രവ്യതദഭാവരൂപധമ്മങ്ങളിൽ വല്ല
തും നിമിത്തമാക്കി അഭേദസംബന്ധമോ ഭേദസംബന്ധമോ ആശ്രയി
ച്ചു്, ജാതിഗുണക്രിയാദ്രവ്യതദഭാവങ്ങളുടെ യഥാസംഭവം സംഭാവ
നം സ്വരൂപോൽപ്രേക്ഷ. താദ്ദശവിഷയങ്ങളിൽ പറഞ്ഞപ്രകാര
ത്തിലുള്ള നിമിത്തങ്ങളാൽ ജാതിഗുണക്രിയാദ്രവ്യതദഭാവരൂപപദാ
ർത്ഥങ്ങളെ ഹേതുവായി സംഭാവനംചെയ്തു് ഹേത്വുൽപ്രേക്ഷ; ഫലമാ
യ് സംഭാവനംചെയ്ത ഫലോൽപ്രേക്ഷ എന്നു ചുരുക്കം. ഉൽപ്രേക്ഷ
നിഷ്പന്നശരീരയും നിഷ്പാദ്യശരീരയുമാവാം.

സ്വരൂപോൽപ്രേക്ഷയിൽ ധമ്മ്യുൽപ്രേക്ഷയ്ക്കു് ഉദാഹരണം:—

"മുത്തോടുക്രടി നിശയെത്തുഹിനാംശു ബാഢം
ഹൃത്തോടണച്ചു പുണരും പുതുലീലയിങ്കൽ

വൃത്തോജ്വലന്മണിസരം ചിതറിത്തെറിച്ചോ-
രത്തോതിലായുധപരമ്പര ലാലസിച്ചു."

(ഒരു സ്വപ്നം)

ഇതിൽ ഉഡുപരമ്പരയെ, ചിതറിത്തെറിച്ച മണിസരമായി അഭേദേന സംഭാവനംചെയ്തിരിക്കയാൽ ധർമ്മിതാദാത്മ്യാൽപ്രേക്ഷ. അതിൽ മണിസരം ജാതിവാചിയാകയാൽ ജാത്യുൽപ്രേക്ഷ. വിഷയവിഷയിസാധാരണമായി 'വൃത്തത്വം' 'ഉജ്ജ്വലത്വം' എന്നീ നിമിത്തഭ്രതധർമ്മങ്ങളെ ശബ്ദംകൊണ്ടു നിർദ്ദേശിച്ചിരിക്കയാലും, അവയഥാക്രമം ഗുണവും ജാതിയുമാകയാലും, ഗുണരൂപധർമ്മസംബന്ധനിമിത്തയും ജാതിരൂപധർമ്മസംബന്ധനിമിത്തയുമാകുന്നു. അഥവാ വൃത്തത്വവും ജാതിതന്നെ. ജാതിയെന്നതു്—ഏകവും നിത്യവുമനേകവ്യക്തികളിൽ അനുഗതവുമായ ധർമ്മമാകുന്നുവെന്നാണു് ശാസ്ത്രസിദ്ധാന്തം.

"ഒറ്റയായ്നിലതിൽ പറ്റും നിത്യമാമൊന്നുജാതിയാം"

എന്ന കേരളപാണിനീയത്തിൽ പറഞ്ഞിരിക്കുന്നതു നോക്കുക. അനേകവ്യക്തിഗതമല്ലാത്ത ധർമ്മത്തോടുകൂടിയതു ദ്രവ്യം. ആകാശം, ചന്ദ്രൻ, കൈലാസം, മഹാമേരു, പാലാഴി, ആകാശഗംഗ, രാമകൃഷ്ണാദിസംജ്ഞാവാച്യവ്യക്തികൾ മുതലായവ. ആകാശം ചന്ദ്രനെന്നിവ ഓരോന്നുമാത്രമാകയാൽ ആകാശത്വാദിധർമ്മം അനേകവ്യക്തിഗതമാവാൻ തരമില്ലല്ലോ. അതുകൊണ്ടു് ആവകയൊക്കയും ജാതിവാചിയല്ല; ദ്രവ്യവാചിയാകുന്നു. ഗുണം—ശുക്ലനീലാദിരൂപങ്ങളും മധുരലവണാദിരസങ്ങളും സുരഭ്യസുരഭ്യാദിഗന്ധങ്ങളും ശീതോഷ്ണമൃദുകഠിനസ്പർശങ്ങളും ഏകത്വാദിസംഖ്യകളും സുഖദുഃഖസ്നേഹദ്വേഷേച്ഛാദികളും മറ്റും. ക്രിയ സുപ്രസിദ്ധം. ഈവകവിഭാഗം ശാസ്ത്രാന്തരജ്ഞാനത്തിന്നധീനമാകയാൽ സഹൃദയന്മാക്കു് ഉദ്വേജകമാവാനാണെല്ലപ്പും. പോരെങ്കിൽ അവയ്ക്കു വിശേഷിച്ചു ചമൽക്കാരമില്ലെന്നും മുമ്പുതന്നെ പറഞ്ഞിട്ടുമുണ്ടു്. എങ്കിലും മുമ്പുചെയ്ത വാദാനപ്രകാരം വല്ല ജിജ്ഞാസുക്കളുമുണ്ടെങ്കിൽ അവക്കു് ഉപകാരമായ്ക്കൊള്ളട്ടെ എന്നുള്ള ഉദ്ദേശത്തിന്മേൽമാത്രം ആലങ്കാരിക

സരണിയാശ്രയിച്ചു ഭിന്നമാത്രം നിരൂപിച്ചുവെന്നേയുള്ളൂ. പ്രസ്തുതപദ്യത്തിലെ, 'ചിതറിത്തെറിക്കൽ' എന്ന അംശവും ഉൽപ്രേക്ഷാഹേതുവായ ധർമ്മമാകുന്നു. ചന്ദ്രന്റെ നിശാപരിരംഭണം മുതലായ മറ്റുള്ള അംശമൊന്നും നിമിത്തമല്ല. ആകാശത്തു മുത്തുമാല ചിതറിത്തെറിക്കുന്നതിന്നു് അവകാശമെന്തെന്നുള്ള ആശങ്കയ്ക്കു ചന്ദ്രനിൽ നായകവൃത്താന്താരോപത്രുപമായ സമാസോക്തി, നവലീലോൽപ്രേക്ഷണമെന്നിവ പരിഹാരമായി സ്ഥിതിചെയ്യുന്നതിനാൽ മണിസരോൽപ്രേക്ഷയ്ക്കു് അനുകൂലമാണെന്നേയുള്ളൂ. മണിസരധർമ്മമായ 'ചിതറിത്തെറിക്കൽ' ഉഡുപരമ്പരയ്ക്കില്ലെങ്കിലും അവയ്ക്കുള്ള വിരളീഭവനത്തെ ചിതറിത്തെറിക്കലായഭ്യവസായംചെയ്തു വിഷയവിഷയിസാധാരണതപം സമ്പാദിച്ചിരിക്കുന്നതായി ധരിക്കണം. ചിതറിത്തെറിക്കലായിട്ടഭ്യവസിതമായ വിരളീഭ്രുതതപം നക്ഷത്രരാജിക്കു് ഉള്ളതുകൊണ്ടു വിഷയത്തിന്നു് അന്യധർമ്മസംബന്ധം സുഘടിതംതന്നെ. ഈവക സാധരണീകരണോപായത്തെപ്പറ്റി മേലെ വിവരിക്കുന്നതാണു്. മണിസരം ലോകസിദ്ധമാണെങ്കിലും നിശയുടെ മണിസരം കേവലം കവികല്പിതമാകയാൽ ഈ ഉൽപ്രേക്ഷ നിഷ്പാദ്യശരീരയാകുന്നു.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"ശ്രീക്കേറെ ലാസ്യപദ്ധമായ് ഭുവി സഹ്യമാകമാക്കേളിപൂണ്ട മലയുണ്ടു വിളങ്ങിടുന്നു
ഈ കേരളാഖ്യവിഷയത്തിനു നേർകിഴക്കായ്ക്കേറിടും പ്രകൃതി കെട്ടിയ കോട്ടപോലെ."

(ഉമാകേരളം)

ഇവിടെ പരാക്രമണപ്രതിബന്ധകതപധർമ്മസംബന്ധത്താൽ സഹ്യപർവ്വതത്തെ പ്രകൃതി കെട്ടിയ കോട്ടയായിട്ടു സംഭാവനംചെയ്തിരിക്കുന്നു. താദൃശധർമ്മത്തിന്നു് ഉപാദാനമില്ലാത്തതുകൊണ്ടു് ഇതു് അനുപാത്തധർമ്മസംബന്ധനിമിത്ത. സഹ്യപർവ്വതതപം ജാതിയല്ലായ്കയാൽ വിഷയം ദ്രവ്യവാചിയുമാകുന്നു. ബാക്കി അംശങ്ങളും മുൻപോലെതന്നെ.

വേറെ ഉദാഹരണം—

"ചന്ദ്രബിംബത്തിൽ നിന്നു ചണ്ഡമാം വിഷംപോലെ
ചന്ദനച്ചാറിൽനിന്നു ചെങ്കനൽക്കട്ടപോലെ
ഇന്നതിക്രൂരമായ വചസ്സീവക്രൂത്തിങ്കൽ
നിന്നല്ലോ പുറപ്പെട്ട ശങ്കരാ! ശിവശിവ!" (സ-പ)

ഇതിൽ ജന്യവസ്തുസംബന്ധിയായ ക്രൂരത്വധർമ്മത്തിന്നുപാദാനമുണ്ടെങ്കിലും ജനകവസ്തുസംബന്ധിയായ സുകുമാരത്വം അത്യഗമ്യമാണ്. ആകയാൽ ഉപാത്തധർമ്മസംബന്ധനിമിത്തയാണ് ഈ ഉൽപ്രേക്ഷ.

ആട്ടെ, ഇവയൊക്കയും എന്തുകൊണ്ട് ഉപമയാണെന്നു പറഞ്ഞുകൂടാ? തോത്-പോലെ മുതലായവയൊക്കയും ഉപമാവാചകമല്ലേ? ഉൽപ്രേക്ഷാവാചകംകൂടിയാണെന്നു പറയുന്നതായാൽ ഉപമോൽപ്രേക്ഷകളെ വേർതിരിക്കുന്ന നിയാമകപ്രമാണമെന്ത്? എന്നു ചോദിക്കുന്നുവെങ്കിൽ പറയാം. ഉപമയുടെ സ്വഭാവംതന്നെ വിവക്ഷിതാത്ഥം ഉപമാനദ്വാരാ വിശദപ്പെടുത്തി പണ്ഡിതപാമരസാധാരണം സുഗമമാക്കുകയാകുന്നു. ഉൽപ്രേക്ഷയുടെ സ്ഥിതി അതല്ല. അതു കേവലം കവിഭാവനാജന്യവും അഭ്യുപഗമപ്രായവുമാകയാൽ കൃത്രിമമോടിക്കുട്ടി വിഷയഗ്രഹണത്തിന്നു ഭാവുകന്മാക്കുപോലും കുറഞ്ഞൊന്നു കുഴപ്പമുണ്ടാക്കുന്നു. ഉൽപ്രേക്ഷ പുറംപൂശുകൊണ്ടു യഥാത്ഥം അന്യഥാകരിക്കുന്നു. ഉപമ ഭംഗിയിൽ വിവക്ഷിതാത്ഥം വിശദീകരിക്കുന്നു. ഉപമയ്ക്ക് ഈ ഗുണമുള്ളതുകൊണ്ടാണ് ഇതരാലങ്കാരങ്ങളെ അപേക്ഷിച്ചു പ്രാൽസ്യവും പ്രാധാന്യവും എന്നുമാത്രമല്ല, പ്രത്യക്ഷാദിപ്രമാണകോടിയിൽ പ്രവേശവും സിദ്ധിച്ചിരിക്കുന്നതു്. ഉപമാനപ്രദർശനംവഴിക്ക്, അത്ഥതത്ത്വഗ്രഹണത്തിന്നു സാധകമാകയാലാണല്ലോ, ഉപമാനമെന്ന പേരിൽ ഉപമയെ പ്രാമാണികന്മാർ പ്രമാണങ്ങളിലൊന്നായി ഗണിച്ചാദരിച്ചുവരുന്നതു്. 'ഗവയം കാഴ്ചക്കു പശുവിനെപ്പോലെയുള്ള ഒരു മൃഗമാകുന്നു' എന്നു പറഞ്ഞാൽ ആ കാട്ടുമൃഗത്തെ കണ്ടിട്ടില്ലാത്തവന്നും കണ്ടവിധം

അതിന്റെ സ്വരൂപം ഏതാണ്ടൊക്കെ മനസ്സിലാവും. നേരേമറിച്ച് 'പശുവെന്നതു ഗവയംപോലെയുള്ള ഒരുതരം നാല്ക്കാലിയാകുന്നു' എന്നു പറഞ്ഞാലോ പശുപാലനുപോലും പശുപദാർത്ഥത്തിൽ സംശയം തോന്നിപ്പോകും. ഇതിനുള്ള ഹേതു ഉപമാനത്തിന്റെ പ്രസിദ്ധിയും അപ്രസിദ്ധിയുമല്ലാതെ മറ്റെന്തൊന്നാണ്? അതുകൊണ്ട് അപ്രസിദ്ധോപമാനപ്രയോഗം ഉപമയുടെ സ്വഭാവത്തിനും ഉദ്ദേശത്തിനും വിരുദ്ധമാകയാൽ ആവക സ്ഥലത്ത് ഉപമയ്ക്ക് ആത്മലാഭംതന്നെയില്ലെന്നുവരുന്നു. പിന്നെ ആ ഉപമാനം ലോകസിദ്ധമേ അല്ലെന്നാലത്തെക്കഥ പറവാനുണ്ടോ?

> "യദായമുപമാനാംശോ ലോകതസ്സിദ്ധിമിച്ഛതി
> തദോപമൈവ യേനേവ-ശബ്ദസ്സാദൃശ്യവാചകഃ
> യദാ പുനരയം ലോകാ-ദസിദ്ധഃ കവികല്പിതഃ
> തദോൽപ്രേക്ഷൈവ യേനേവ-ശബ്ദസ്സംഭാവനാപരഃ"

ഉപമാനാംശം ലോകസിദ്ധമാണെങ്കിലേ ഉപമയാവൂ. അവിടെയുള്ള 'ഇവ'ശബ്ദം സാദൃശ്യവാചിയാണ്. ഉപമാനാംശം ലോകസിദ്ധമല്ലാതെ കേവലം കവികല്പിതമാണെങ്കിൽ ഉൽപ്രേക്ഷയാകുന്നു. അവിടെയുള്ള 'ഇവ'ശബ്ദമാകട്ടെ സംഭാവനാപരവുമാണ്. എന്നിങ്ങിനെ ചക്രവർത്ത്യാചാര്യർ ഉപമോൽപ്രേക്ഷാവിവേചനരീതി നിർവ്വചിച്ചിരിക്കുന്നതുനോക്കുക. ഈ നയപ്രകാരം പ്രകൃതോദാഹരണങ്ങളിലെ, ഉപമാനങ്ങളായ നിശയുടെ മുത്തുമാല, പ്രകൃതികെട്ടിയ കോട്ട, ചന്ദ്രജന്യമായ വിഷം, ചന്ദനച്ചാറിൽനിന്നുണ്ടായ കനൽക്കട്ട എന്നിവ ഓരോന്നും ലോകസിദ്ധമല്ലായ്കയാൽ അവിടെ ഉൽപ്രേക്ഷയല്ലാതെ ഉപമയ്ക്ക് പ്രസക്തിയില്ലെന്നുള്ളതു തീർച്ചയാണല്ലോ.

പക്ഷേ, "പോലെ മുതലായ ശബ്ദങ്ങളുള്ളേടത്തു് ഉപമയും ഉൽപ്രേക്ഷയും തിരിച്ചറിവാൻ ശാസ്ത്രവും പ്രമാണവുമൊന്നും ആവശ്യമുണ്ടെന്നു തോന്നുന്നില്ല. എവിടെ അതാണെന്നുതോന്നും എന്നുപറഞ്ഞാൽ ചേച്ചിയുണ്ടോ അവിടെ ഉൽപ്രേക്ഷ. എവിടെ

ചേച്ചുകേട്ടണ്ടോ അവിടെ ഉപമ എന്നുവെച്ചാൽ പോരേ!" എന്നു ശങ്കിക്കുന്ന മുഗ്ധമതികളോട് എനിക്കുപറവാനുള്ളതു്—

"ഇന്ദുവെപ്പോലിരിക്കുന്ന സുന്ദരം താവകം മുഖം."

ഇത്യാദി സഭ്യസമ്മതമായ ഉപമാസന്ദർഭമൊക്കയും

"ഇന്ദുവാണെന്നു തോന്നുന്ന സുന്ദരം താവകം മുഖം."

എന്നിങ്ങിനെ ചേച്ചുകേടില്ലാതെ സുഗമമായി മാറാവുന്നതുകൊണ്ടു് "ഇന്ദുവെപ്പോലിരിക്കുന്ന" എന്നീവകസ്ഥലമൊക്കയും ഉൽപ്രേക്ഷയാണെന്നുപറവാൻ തെയ്യാറാണെങ്കിലേ, ഈവക ശങ്കകളെ പുറത്തേക്കെഴുനെള്ളിക്കേണ്ടുവെന്നുമാത്രമാണു്. ഉപമാസന്ദർഭമൊക്കയും യത്രോചിതം, തോന്നുന്നു, വിചാരിക്കുന്നു, ശങ്കിക്കുന്നു, ഊഹിക്കുന്നു, ഉൽപ്രേക്ഷിക്കുന്നു, ധ്രുവം, നൂനം, ദൃഢമെന്നീശബ്ദങ്ങളിൽ ഏതെങ്കിലും പ്രയോഗിച്ചു് ഉൽപ്രേക്ഷാസന്ദർഭമാക്കാമെന്നു ഗ്രഹിക്കണം. വാക്യരീതിമാത്രമേ ശബ്ദസ്വഭാവമനുസരിച്ചു് അല്പമൊന്നു മാറണ്ടതായ്വരികയുള്ളൂ. അശാസ്ത്രീയവും അവിചാരസഹവുമായ * ഈവക ആശങ്കകളെ വൃഥാ ചർച്ചചെയ്തു ഗ്രന്ഥഭൈഷ്യം വരുത്തുവാൻ ഞാൻ വിചാരിക്കുന്നില്ല.

അതിരിക്കട്ടെ, "മുത്തോടുകൂടി നിശയെ—" "ശ്രീക്കേറലാസ്യപദമായ്" എന്നീ രണ്ടു പദ്യങ്ങളിലെ അലങ്കാരം ഉൽപ്രേക്ഷയെന്നു സമ്മതിക്കാം. "ചന്ദ്രബിംബത്തിൽനിന്നു—" എന്നാ ഈരടികളിലെ അലങ്കാരം എന്തുകൊണ്ടു് ഉപമയായിക്കൂടാ? വിശേഷിച്ചു് ആചാര്യദണ്ഡി ഈവകയെ,—

---

* "അഭേദേന ഉപമേയസ്യ ഉപമാനകോടികസന്ദേഹവിഷയീകരണം സംഭാവന—ഉൽപ്രേക്ഷ. ഒരു വസ്തുവിനു മറെറാരു വസ്തുവിനോടു സാദൃശ്യമുണ്ടെന്നു പറയുന്നതാണു് ഉപമ." ഇത്യാദിവിവേചനം അകിഞ്ചിൽകരവുമവിചാരക്ഷമവുമാണെന്നു പ്രസ്തുതഘട്ടം സാവധാനം വായിക്കുന്നവർക്കു് അനായാസേന ഗ്രഹിക്കാവുന്നതാകയാൽ ആവക വിചാരം പ്രകൃതഗ്രന്ഥത്തിൽ ഉപേക്ഷിച്ചിരിക്കുന്നു.

* " ചന്ദ്രബിംബാദിവ വിഷം ചന്ദനാദിവ ചാനലഃ
പരുഷാ വാഗിതോവക്ത്രാ-ദിത്യസംഭാവിതോപമാ. "

എന്നിങ്ങിനെ അസംഭാവിതോപമയാണെന്നല്ലേ പറഞ്ഞിരിക്കുന്നതു്? എന്നുമാത്രമല്ല വിശേശ്വരപണ്ഡിതൻ തന്റെ അലങ്കാരകൌസ്തുഭത്തിൽ പ്രസ്തുതപദ്യത്തിലെ വിവക്ഷ, 'ചന്ദ്രബിംബത്തിൽനിന്നു വിഷവും ചന്ദനച്ചാറിൽനിന്നു തീയും എപ്രകാരം അസംഭാവിതമോ അപ്രകാരം നിന്റെ മുഖത്തുനിന്നു പരുഷവാക്കു് അസംഭാവിതമാകുന്നു' എന്നാകയാൽ അലങ്കാരം ഉപമതന്നെയാണെന്നു സമർത്ഥിച്ചിട്ടുണ്ടു്. ജഗന്നാഥപണ്ഡിതനും,—

† "തവയി കോപോയമാഭാതി സുധാംശാവിവ പാവകഃ"

എന്നീവകസ്ഥലം കല്പിതോപമയ്ക്കു വിഷയമെന്നാണു് പറഞ്ഞിരിക്കുന്നതു്, ഉൽപ്രേക്ഷയ്ക്കല്ല. ഇങ്ങിനെയിരിക്കെ, ഈവകസ്ഥലത്തൊക്കയും ഉൽപ്രേക്ഷയാണെന്നു പറയുന്നതായാൽ കല്പിതോപമയുടെ സ്ഥിതി നാമാവശേഷവുമാവും. അതുകൊണ്ടു്, അപ്പയ്യദീക്ഷിതരുടെ നയമനുസരിച്ചു്, സംഭാവനയ്ക്കു് ഉപയുക്തമായ വിശേഷണവിന്യാസമുണ്ടെങ്കിൽ 'പോലെ' മുതലായവ ഉൽപ്രേക്ഷാവാചകവും അല്ലെങ്കിൽ ഉപമാവാചകവുമാണെന്നു പറയുകയായിരിക്കുംയുക്തമെന്നു തോന്നുന്നു.

" ചുമന്ന ചന്ദ്രക്കലപോൽ വളഞ്ഞും
വിളങ്ങി പൂമൊട്ടടനേ പിലാശിൽ
വനാന്തലക്ഷ്മിക്കു നഖക്ഷതങ്ങൾ
വസന്തയോഗത്തിലുദിച്ചപോലേ. " (കുമാരസംഭവം)

"ചുമന്നു വളഞ്ഞിരിക്കുന്ന പിലാശിൻമൊട്ടിനു് ഏതുവിധം നഖക്ഷതത്തോടും സാമ്യമുണ്ടായിരിക്കേ വസന്തനായകസംഗമത്തിൽ

---

* ചന്ദ്രബിംബത്തിൽനിന്നു വിഷംപോലെയും ചന്ദനച്ചാറിൽനിന്നു് അഗ്നിപോലെയും ഈ വക്ത്രത്തിൽനിന്നു പരുഷവാക്കു് എന്നതു് അസംഭാവിതോപമ.

† നിന്നിലുള്ള ഈ കോപം സുധാംശുവിൽ അഗ്നിയെന്നപോലെ തോന്നുന്നു.

വനാന്തലക്ഷ്മിക്കുണ്ടായ നഖക്ഷതം എന്നാ സംഗതിക്രൂടി പ്രതിപാദിക്കയാൽ ഇതു് ഉൽപ്രേക്ഷതന്നെ" എന്നിങ്ങിനെ ഭാഷാഭൂഷണത്തിൽ പറഞ്ഞിരിക്കുന്നതു നോക്കുക.

* "ദിനേത്ര ഇവ വാസവഃ കരയുഗോ വിവസ്വാനിവ
ദ്വിതീയ ഇവ ചന്ദ്രമാഃ ശ്രിതവപുർമ്മനോഭ്രരിവ
നരാകൃതിരിവാംബുധിർഗുരുരിവ ക്ഷമാമാഗതോ
നതോ നിഖിലഭ്രസുരൈർജയതി കോപി ഭ്രമീപതിഃ"

എന്ന ഉൽപ്രേക്ഷോദാഹരണത്തിൽ 'ഇവ'ശബ്ദമില്ലെങ്കിൽ ദ്വിധാരോപരൂപകവും, വിഷയിവിശേഷണങ്ങളില്ലെങ്കിൽ ഉപമയും, വിശേഷണവും 'ഇവ'ശബ്ദവുമില്ലെങ്കിൽ ശുദ്ധരൂപകവുമാണെന്നു പറയുന്ന പണ്ഡിതരാജന്റെ അഭിപ്രായവും ഇതുതന്നെയാണെന്നു സ്പഷ്ടമാകുന്നുണ്ടു്. ഉപമോൽപ്രേക്ഷാവിവേകം സിദ്ധാസിദ്ധാനുഭാനമാണെങ്കിൽ മുൻപറഞ്ഞപ്രകാരം ചില കുഴപ്പങ്ങൾകൂടി പുറമേ പ്രസിദ്ധാലങ്കാരികോക്തിവിരോധത്തിന്നും ഇടയുണ്ടു്. ആകയാൽ ഉൽപ്രേക്ഷാഗമകം വിശേഷണവൈജാത്യമാണെന്നുവേണം പറവാൻ എന്നാശങ്കിക്കുന്നുവെങ്കിൽ പറയാം.

പ്രാചീനാലങ്കാരികന്മാരിൽ ഒരാളായ ദണ്ഡി പറഞ്ഞിട്ടുണ്ടെന്നുവെച്ചുമാത്രം "ചന്ദ്രബിംബാളിവ വിഷം—" ഇത്യാദിയിൽ ഉപമയാണെന്നു സമ്മതിക്കുന്നാപക്ഷം,

† "ചന്ദ്രാരവിന്ദയോഃ കക്ഷാ- മതിക്രമ്യ മുഖം തവ
ആത്മനൈവാഭവത്തുല്യ- മിത്യസാധാരണോപമാ."

---

* രണ്ടുകണ്ണുള്ള ഇന്ദ്രനെപ്പോലെയും രണ്ടുകൈയുള്ള സൂര്യനെപ്പോലെയും രണ്ടാമതൊരു ചന്ദ്രനെപ്പോലെയും ശരീരിയായ മന്മഥനെപ്പോലെയും മനുഷ്യാകൃതിയായ സമുദ്രത്തെപ്പോലെയും ഭൂതലത്തിൽവന്ന ബൃഹസ്പതിയെപ്പോലെയും ഇരിക്കുന്ന അനിർവ്വചനീയനായ മഹീപതി ഭൂസുരന്മാരാൽ സ്തുതിക്കപ്പെട്ടവനായിട്ടു് സർവ്വോൽകർഷേണ വർത്തിക്കുന്നു.

† നിന്റെ മുഖം ചന്ദ്രന്റേയും താമരയുടേയും അവസ്ഥയെ അതിക്രമിച്ചു്, തന്നോടുതന്നെ തുല്യമായീത്തീർന്നു എന്നതു് അസാധാരണോപമ.

"ന പദ്മം മുഖമേവേദം ന ദ്വംഗൌ ചക്ഷുഷീ ഇമേ
ഇതി വിസ്പഷ്ടസാദൃശ്യാ- ത്തത്പാഖ്യാനോപമൈവ സാ."

ഇത്യാദിയൊക്കയും ദണ്ഡിയെ അനുസരിച്ചു് ഉപമാപ്രകാരമായി ഗണിക്കേണ്ടിവരും എന്നുമാത്രമല്ല, ആചാര്യദണ്ഡിക്കനന്തരകാലികനായ രുദ്രടൻ തന്റെ 'കാവ്യാലങ്കാര'ത്തിൽ ഉപമാനാസംഭവം ഉപമാദോഷമായി പരിഗണിച്ചു,—

* "സുതനുരിയം വിമലാംബര-
ലക്ഷ്യാരുണാളമൂലലാലിത്യാ
അജലപ്രകൃതിരദൂര-
സ്ഥിതമിത്രാ ഗഗനനളിനീവ."

എന്നുദാഹരിച്ചു കാണിച്ചിട്ടുണ്ടു്. ഈ സ്ഥിതിക്കു്, ആചാര്യദണ്ഡി പ്രാചീനനാണെന്നുവെച്ചു് അദ്ദേഹം പറയുന്നതു് യുക്തായുക്തത വിചാരംക്രൂടാതെ അങ്ങിനെതന്നെ അംഗീകരിക്കുന്നതു് ന്യായമാവുമോ? ആപാതപ്രതീയമാനമായ സാദൃശ്യം മാത്രമവലംബിച്ചു പ്രാചീനന്മാരിലെന്നുവേണ്ട അർവ്വാചീനന്മാരിൽപ്പോലും ചിലർ പലേ അലങ്കാരങ്ങളേയും ഉപമാകക്ഷിയിൽ നിക്ഷേപിച്ചുകാണുന്നു. കാവ്യപ്രകാശവാക്യങ്ങളെ തന്റെ 'അലങ്കാരശേഖര'ത്തിൽ അവിടവിടെ ഉദ്ധരിച്ചുചേർത്തിരിക്കുന്ന കേശവമിശ്രൻപോലും ദണ്ഡിയെ അനുസരിച്ചു,—

† "കല്പദ്രുമോ ന ജാനാതി ന ദദാതി ബൃഹസ്പതിഃ
അയഞ്ച ജഗതീജാനി ജ്ഞാനാതിച ദദാതിച."

---

* നിർമ്മലമായ അംബരത്തിൽ (വസ്ത്രത്തിൽകൂടി—ആകാശത്തിൽ) ലക്ഷ്യാരുണാളലാലിത്യയായും (ദൃശ്യമായ മൃണാളമൂലംപോലെയുള്ള ഉഷസ്സിന്റെ ഭംഗിയോടുകൂടിയവളും—ദൃശ്യമായ വലിയ മൃണാളമൂലത്തിന്റെ ഭംഗിയോടുകൂടിയതും) അദൂരസ്ഥിതമിത്രയായും (അടുത്തിരിക്കുന്ന മിത്രത്തോടുകൂടിയവളും—അടുത്തിരിക്കുന്ന സൂര്യനോടുകൂടിയതും) ആയ, ഈ സുതനു ആകാശപദ്മിനിയെപ്പോലിരിക്കുന്നു.

† കല്പവൃക്ഷത്തിന്നറിവില്ല. ബൃഹസ്പതി ദാനംചെയ്യില്ല. ഈ മഹീപതിക്കു് അറിവും ദാനശീലതയുമുണ്ടു്.

ഇത്യാദി അതിശയോപമയെന്നും,

* "നാഗേന്ദ്രഹസ്താസ്ത്വചി കക്ശതപാൽ
ഏകാന്തശൈത്യാൽ കളഭീവിശേഷാഃ
ലബ്ധ്വാ ഹി ലോകേ പരിണാഹി രൂപം
ജാതാസ്തദ്വത്പ്രോരുപമാനബാഹ്യാഃ"

ഇത്യാദി നിന്ദോപമയെന്നും,

† "ഉഭൌ യദി വ്യോമ്നി പൃഥക് പ്രവാഹാ-
വാകാശഗംഗാപയസഃ പതേതാം
തദോപമീയേത തമാലനീല-
മാമുക്തമുക്താലതമസ്യ വക്ഷഃ"

ഇത്യാദി അഭ്രതോപമയെന്നും,

‡ "കിമിന്ദുഃ കിം പദ്മം കിമു മുകുരബിംബം കിമു മുഖം
കിമബ്ജേ കിം മീനൌ കിമു മദനബാണൌ കിമു ദൃശൌ
ഖഗൌ വാ ഭൃംഗൌ വാ കനകകലശൌ വാ കിമു കുചൌ
തടിദ്വാ താരാ വാ കനകലതികാ വാ കിമബലാ."

ഇത്യാദി സംശയോപമയെന്നും,

---

* തുമ്പിക്കരത്തിനിഹ തോലിനു കട്ടികൊണ്ടും
രംഭോരുമത്തിനൊഴിയാത്ത തണുപ്പിനാലും
ആകാരമൊത്തിടുകിലും ലഭിയാതെപോയി
തനപംഗിതന്റെ തുടകൾക്കുപമാനഭാവം.

† ആകാശഗംഗാപയസ്സിന്റെ രണ്ടുപ്രവാഹങ്ങൾ ആകാശത്തിൽ വെവ്വേറെ പതിക്കുന്നുവെങ്കിൽ അപ്പോൾ കൃഷ്ണന്റെ തമാലനീലവും മുത്തുമുക്താഹാരവുമായ വക്ഷസ്സ് ഉപമിക്കപ്പെടാവുന്നതാണ്.

‡ (ഇതു്) ചന്ദ്രനോ, താമരയോ, കണ്ണാടിയോ, മുഖമോ? (ഇവ) അബ്ജങ്ങളോ, മത്സ്യങ്ങളോ, മദനബാണങ്ങളോ, നേത്രങ്ങളോ? (ഇവ) (ചക്രവാക) പക്ഷികളോ, പൂങ്കൊത്തുകളോ, പൊൻകലശങ്ങളോ, കുചങ്ങളോ? (ഇതു്) മിന്നൽക്കൊടിയോ, നക്ഷത്രമോ, സുവർണ്ണവല്ലിയോ, അബലയോ?

* "കസ്തേ പുരന്ദരാദന്യഃ പ്രതിമല്ലോ ഭവിഷ്യതി
ത്വതേ സഹസ്രകിരണാൽ തപ്തപ്രതാപസമോ ഹി കഃ"

ഇത്യാദി നിയമോപമയെന്നും,

† "ആഘൂർണ്ണിതം പക്ഷ്മളമക്ഷിയുഗ്മം
പ്രാന്തദ്യുതിശ്വൈത്യജിതാമൃതാംശു
അസ്യാ ഇവാസ്യാശ്ചലദിന്ദ്രനീല-
ഗോളാമലശ്യാമളതാരതാരം."

ഇത്യാദി സോപാപമയെന്നും,

‡ "ഹരിണാദഥ തന്നയനാ-
ദഥ പദ്മാൽ പദ്മപത്രാച്ച
ആഹൃത്യ കാന്തിസാരം
വിധിരസൃജൽ സുഭ്രുവോ ദൃഷ്ടിം."

ഇത്യാദി വിക്രിയോപമയെന്നും പറഞ്ഞിരിക്കുന്നതിനുപുറമേ, വാക്യാത്ഥോപമ സാദൃശ്യാനപേക്ഷയായി വരാമെന്ന് അഭിപ്രായപ്പെട്ടുകൊണ്ട്,—

§ "കാമിനീനയനകജ്ജലപങ്കാ- ദുത്ഥിതോ മദനമത്തവരാഹഃ
കാമിമാനസവനാന്തരചാരീ കന്ദമൂൽഖനതി മാനലതായാഃ"

---

* നിനക്കു പ്രതിഭടനായി ഇന്ദ്രനല്ലാതെ മറ്റാരാണുണ്ടാവുന്നതു്. സൂര്യനൊഴിച്ചു പ്രതാപത്തിൽ നിനക്കു തുല്യനാരാണു്.

† ചുഴലുന്നതും, അഴകുള്ള ഇമയോട്ടകുടിയതും പ്രാന്തത്തിലുള്ള കാന്തിയാലും ധാവല്യത്താലും ചന്ദ്രനെ ജയിച്ചിരിക്കുന്നതും ഇളകിക്കൊണ്ടിരിക്കുന്ന ഇന്ദ്രനീലഗോളംപോലെ അമലശ്യാമളമായ നക്ഷത്രംപോലുള്ള കൃഷ്ണമിഴിയോട്ടകുടിയതുമായ ഇവളുടെ നേത്രയുഗളം ഇവളുടെ നേത്രയുഗളംപോലെത്തന്നെ.

‡ മാനിൽനിന്നും മാനിന്റെ കണ്ണിൽനിന്നും പദ്മത്തിൽനിന്നും പദ്മദളത്തിൽനിന്നും കാന്തിസാരം എടുത്തു ബ്രഹ്മാവു് സുഭ്രുവിന്റെ ദൃഷ്ടിയെ സൃഷ്ടിച്ചു.

§ കാമിനീനേത്രത്തിലെ മഷിയായ പങ്കത്തിൽനിന്നു് ഉത്ഥിതവും കാമിമാനസമാകുന്ന വനാന്തരത്തിൽ ചരിക്കുന്നതുമായ മന്മഥനായ മദിച്ച പന്നി മാനലതയുടെ കിഴങ്ങു കുത്തിപ്പറിക്കുന്നു.

എന്നുകൂടി ഉദാഹരിച്ചു കാണുന്നു. ഈവകയൊക്കയും ഉപമയാണെന്നു പറയാമോ? കാവ്യപ്രകാശകാരാദികളുടെ സിദ്ധാന്തം സപ്രപഞ്ചം ഗ്രഹിച്ചിരുന്നിട്ടുപോലും കേശവമിശ്രൻ ഇപ്രകാരം അഭിപ്രായപ്പെട്ടിരിക്കുന്നതുകൊണ്ടുമാത്രം മമ്മടഭട്ടനേറയും മറ്റും മതം യുക്തമല്ലെന്നോ യുക്തമായിരിക്കയില്ലെന്നോ വിചാരിക്കാമോ?

അപ്പയ്യദീക്ഷിതർ ജയദേവന്റെ ചന്ദ്രാലോകത്തിന്നു വിവരണമായി കുവലയാനന്ദം നിർമ്മിച്ചതുപോലെ കേശവമിശ്രൻ ശൌദ്ധോദനിയുടെ അലങ്കാരസൂത്രങ്ങൾക്കു വൃത്തിരൂപമായി അലങ്കാരശേഖരം നിർമ്മിച്ചുവെന്നോയുള്ളൂ. ദീക്ഷിതരുടെ സ്വന്തമഭിപ്രായം സ്വതന്ത്രഗ്രന്ഥമായ ചിത്രമീമാംസയിലെന്നപോലെ കേശവമിശ്രനും സ്വാഭിപ്രായം സ്വതന്ത്രഗ്രന്ഥമായ തന്റെ 'അലങ്കാരസർവ്വസ്വ'ത്തിലാണ് പ്രതിപാദിച്ചിരിക്കുന്നതെങ്കിലായിക്കൊള്ളട്ടെ. ഏതായാലും,—

* "പുരാണമിത്യേവ ന സാധു സർവ്വം
നചാപി കാവ്യം നവമിത്യവദ്യം
സന്തഃ പരീക്ഷ്യാന്യതരൽ ഭജന്തേ
മൂഢഃ പരപ്രത്യയനേയബുദ്ധിഃ"

എന്ന കാളിദാസോക്തിയാണ് എനിക്കു മാർഗദർശി എന്നോ ഞാൻ പറയുന്നുള്ളൂ.

ഇതുകൊണ്ടുതന്നെ,—

† "തവയി കോപോയമാഭാതി സുധാംശാവിവ പാവകഃ"

---

* "നന്നല്ല കാവ്യമഖിലം പഴതെന്നുവെച്ചി–
ട്ടൊന്നോടെ നിന്ദിതവുമല്ല നവതമൂലം
വിജ്ഞൻ വിചാരണകഴിച്ചു തിരഞ്ഞെടുക്കും
അജ്ഞന്നു വല്ലവരുമോതുവതാം പ്രമാണം."

† അർത്ഥം മുമ്പുകൊടുത്തിട്ടുണ്ട്.

"സ്തനാഭോഗേ പതൻ ഭാതി കുചോലാൽ കുടിലോലകഃ
ശശാങ്കബിംബതോ മേരൌ ലംബമാനഇവോരഗഃ"

ഇത്യാദിയിൽ കല്പിതോപമയാണെന്നു പണ്ഡിതരാജൻ പറഞ്ഞിട്ടുണ്ടെന്നുള്ള ആക്ഷേപത്തിനും ഒരുതരത്തിൽ സമാധാനമായി. വിശേഷിച്ചു്, "ദ്വിനേത്ര ഇവ വാസവഃ—" ഇത്യാദിയിലെ വാസവാദിക്കുള്ള ദ്വിനേത്രത്വാദിവിശേഷണവൈശിഷ്ട്യം ഉൽപ്രേക്ഷാഗമകമാണെന്നു് അഭിപ്രായപ്പെടുന്ന പണ്ഡിതരാജൻ പാവകനുള്ള സുധാംശുജന്യത്വവൈശിഷ്ട്യവും ഉരഗത്തിന്റെ ചന്ദ്രബിംബപ്രവൃത്തി മേരുപര്യന്തലംബമാനത്വരൂപവിശേഷണവൈശിഷ്ട്യവും എന്തുകൊണ്ടു് ഉൽപ്രേക്ഷയ്ക്കു സാധകമായി വിചാരിക്കുന്നില്ല? കല്പിതോപമ നിവ്വിഷയമായ്പോകുമെന്നുള്ള അഭ്യൂഹത്തിന്റെ സമാധാനവും സപീകാര്യമാണെന്നു തോന്നുന്നില്ല. ഉപമാപ്രകാരങ്ങൾ പലതുള്ളതിൽ ഒരു പ്രകാരമായ കല്പിതോപമ ഇല്ലെന്നായാൽത്തന്നെ എന്തു നഷ്ടമാണു് വരാനുള്ളതു്? വേണമെങ്കിൽ അതിനു യുക്തമായ സ്ഥലം വേറെയുണ്ടുതാനും. ഈ വിഷയത്തെപ്പറ്റി അടുത്തു വിസ്തരിച്ചു ചിന്തിക്കേണ്ടിയിരിക്കയാൽ ഇവിടെ അതിനു തുനിയുന്നില്ല.

അത്ഥാലങ്കാരവിഷയത്തിൽ കാവ്യപ്രകാശകാരമതം സാഗ്രഹം സമത്ഥിക്കുവാൻ സപരികരം പുറപ്പെട്ടിരിക്കുന്ന വിശേശ്വരപണ്ഡിതൻ തന്റെ അലങ്കാരകൌസ്തുഭത്തിൽ "ചന്ദ്രബിംബാദിവവിഷം—" എന്ന പദ്യത്തിലെ അലങ്കാരം ഉപമയാണെന്നു് അഭിപ്രായപ്പെട്ടിരിക്കുന്നതു് സിദ്ധാസിദ്ധത്വപക്ഷത്തിനു വിരുദ്ധമല്ല. പ്രത്യുത അനുകൂലമാണു്. സാധാരണധർമ്മം ഉപമേയംപോലെ ഉപമാനവ്യതിരിക്തമായ ഒരു പ്രത്യേകവസ്തുവാണെന്നു വിചാരിക്കരുതു്. ഉപമാനത്തിന്റെ ഒരംശംതന്നെയാണതു്. ഉപമാനനിഷ്ഠമായ ധർമ്മത്തിനു് ഉപമാനഘടകത്വമുണ്ടെന്നുള്ളതിനു വല്ല

---

* ഗണ്ഡസ്ഥലത്തുനിന്നും കുചാഭോഗത്തിൽ പതിക്കുന്ന കുടിലമായ ചൂണ്ണകുന്തളം ചന്ദ്രബിംബത്തിൽനിന്നു മേരുവിൽ തൂങ്ങിക്കിടക്കുന്നസർപ്പംപോലെ വിലസുന്നു.

സംശയവുമുണ്ടോ? അതുകൊണ്ടു തദ്വിശിഷ്ടമായ ഉപമാനത്തിനാണ് ലോകസിദ്ധത്വം ഉപമയിലപേക്ഷിതമായിരിക്കുന്നതു്. ശശശൃംഗാദിപദാർത്ഥങ്ങളുടെ സത്തയാണ് ലോകസിദ്ധമല്ലാത്തതു്. അസത്ത ലോകസിദ്ധംതന്നെ. അതുകൊണ്ടു്,—

"അതിസുന്ദരിയായിട്ട- മത്തനപിക്കീ വിരൂപനിൽ
അനുരാഗമസംഭാവ്യ- മാകാശസുമമെന്നപോൽ." (സ)

ഈവകയൊക്കയും ഉപമയാവുന്നതിന്നു വിരോധമില്ല. ആകാശകുസുമം ലോകസിദ്ധമല്ലെങ്കിലും ഉപമാനതാവച്ഛേദകാവച്ഛിന്നമായ ഉപമാനം— അതായതു്— അസംഭാവ്യത്വവിശിഷ്ടമായ ആകാശകുസുമം ലോകസിദ്ധംതന്നെ. അതുപോലെ "ചന്ദ്രബിംബാദിവ വിഷം" ഇത്യാദിയിലും "ചന്ദ്രബിംബത്തിൽനിന്നു വിഷമെങ്ങിനെ അസംഭാവിതമോ" എന്നിങ്ങിനെ അർത്ഥം വിവക്ഷിക്കുന്നപക്ഷം, ചന്ദ്രജന്യമായ വിഷം ലോകസിദ്ധമല്ലെങ്കിലും അസംഭാവിതത്വവിശിഷ്ടമായ ചന്ദ്രജന്യവിഷം ലോകസിദ്ധമാകയാൽ ഉപമയാവുന്നതിന്നു് അനുപപത്തിയില്ല. എന്നാൽ അസംഭാവിതത്വം സാധാരണധർമ്മമായി വിവക്ഷിക്കാത്തപക്ഷം അവിടെ ഉപമയല്ല ഉൽപ്രേക്ഷതന്നെയാണെന്നു പറയണം. ഇങ്ങിനെയിരിക്കേ, വിശേഷപരപണ്ഡിതൻ പറഞ്ഞിട്ടുള്ളതു് എന്റെ പക്ഷത്തിന്നു സാധകമായിട്ടാണിരിക്കുന്നതു്. ഉപമാനം ലോകസിദ്ധമായാലും അല്ലെങ്കിലും ഉപമയാവാമെന്നു കൈയ്യടകാരന്നു് അഭിപ്രായമുണ്ടെങ്കിൽ അസംഭാവിതത്വം സാധാരണധർമ്മമാണെന്നു പറഞ്ഞു ക്ലേശിക്കേണ്ട ആവശ്യമേ ഇല്ല. "ചന്ദ്രബിംബത്തിൽനിന്നു ചണ്ഡമാം വിഷംപോലെ—" എന്നു ഉൽപ്രേക്ഷോദാഹരണത്തിലാകട്ടെ, "ഈ വക്ത്രത്തിങ്കൽ നിന്നാല്പോപുറപ്പെട്ട" എന്നിങ്ങിനെ സംഭ്രമത്വം ശബ്ദംകൊണ്ടു നിർദ്ദേശിച്ചിരിക്കയാൽ അസംഭാവ്യമല്ലെന്നുവരുന്നതുകൊണ്ടു് അസംഭാവിതത്വധർമ്മവിവക്ഷയുക്തവുമല്ല.

കല്പിതോപമ നിർവ്വിഷയമാവുമെന്നുള്ള ആശങ്കയ്ക്കും സമാധാനമില്ലായ്കയില്ല. കവിസമയപ്രസിദ്ധിയില്ലെങ്കിലും ലോകസിദ്ധമായ

ഹസ്തിനിയുടെ ഗർഭിണീത്വത്തെ ഉപമാനമായുപയോഗിക്കുന്നതു് കല്പിതോപമയുടെ വിഷയമാണെന്നു പറയാം. വാമനാചാര്യന്റെ അഭിപ്രായവും ഇതുതന്നെയാണു്. അദ്ദേഹം, "ഗർഭിണീത്വാദേശ്ച കല്പിതാ" എന്ന സൂത്രംകൊണ്ടും, സോപപത്തികമായ വൃത്തിഗ്രന്ഥംകൊണ്ടും കല്പിതോപമ ഇന്നതാണെന്നു വിവരിച്ചു്,—

* "ഉദ്ഗർഭിണീതരുണീരമണോപമർദ-
ഭ്രഗ്നോന്നതസ്തനനിവേശനിഭം ഹിമാംശോഃ
ബിംബം കഠോരബിസകാണ്ഡകഡാരഗൌരൈ-
ർവ്വിഷ്ണോഃ പദം പ്രഥമമഗ്രകരൈർവ്യനക്തി."

† "സദ്യോമുണ്ഡിതമത്തഗ്രഹണചിബുകപ്രസ്പർദ്ധി നാരംഗകം"

എന്നീ ഉദാഹരണങ്ങളെക്കൊണ്ടു സ്പഷ്ടമാക്കീട്ടുണ്ടു്. വിശ്വനാഥകവിരാജനും തന്റെ സാഹിത്യദർപ്പണത്തിൽ കല്പിതോപമയ്ക്കു് ഇവയെത്തന്നെയാണു് എടുത്തുദാഹരിച്ചിരിക്കുന്നതു്.

ഭാഷയിലാകട്ടെ,—

"കൂപ്പിയിൽ നിന്നുള്ള നൽവിളക്കെങ്ങിനെ
കൂപ്പിയെച്ചാലെ വിളക്കി ഞായം
ഗർഭമായുള്ള വൈഷ്ണവം ധാമമ-
ഗ്ഗർഭിണി തന്നെയു മവ്വണ്ണമേ."

(കൃഷ്ണഗാഥ)

"റൌക്കയാം ഹരിതസൂയ്പടത്താൽ
മേല്മൂണിഞ്ഞ കുളിർകൊങ്കുകൾ രണ്ടും

---

* ഗർഭിണിയായ ഗ്രഹണതരുണിയുടെ, രമണന്റെ ഗാഢാശ്ലേഷംകൊണ്ടു് അമർന്ന ഉന്നതകുചാഭോഗത്തിനു സദൃശമായ ചന്ദ്രബിംബം, മൃത്ത താമരവളയംപോലെ കപിലവും ഗൌരവുമായ അഗ്രകിരണങ്ങളെക്കൊണ്ടു് ആദ്യമായി ആകാശത്തെ വ്യംജിപ്പിക്കുന്നു.

† അപ്പോൾതന്നെ ക്ഷൌരംചെയ്യിച്ചിരിക്കുന്ന മത്തഗ്രഹണന്റെ താടിയോടു കിടപിടിക്കുന്ന നാരങ്ങ.

അക്കൊന്തിയിൽ വിളങ്ങിന ശീമ-
ച്ചക്കപോലെ വൃദയം കവരുന്നു."

(ഉമാകേരളം)

ഇത്യാദിയൊക്കെ ഉദാഹരണമാവും. അതുകയാൽ കല്പിതോപമ നാമാവശേഷമായ് ചമയുമെന്ന ഭയത്തിന്നും ഇടയില്ലെന്നു പറയാം. ഇതുയും പറഞ്ഞതു് ആലങ്കാരികന്മാരിൽ പ്രാചീനന്മാരും അർവ്വാചീനന്മാരും കല്പിതോപമയ്ക്കു വിഷയമായി സ്ഥലാന്തരം നിർദ്ദേശിച്ചിട്ടുള്ളതുകൊണ്ടു് അതു നിർവ്വിഷയമായ്പോകുമെന്നുള്ള ശങ്കയ്ക്കു അവകാശമില്ലെന്നു കാണിപ്പാൻ മാത്രമാണു്. വാസ്തവത്തിൽ, കല്പിതോപമയ്ക്കായി ഈവകസ്ഥലം ഉഴിഞ്ഞുവിടുന്നതിലും ഭേദം കല്പിതോപമയെന്ന ഒരുവകഭേദം തന്നെ സ്വീകരിക്കാതിരിക്കയാണെന്നു പരിശോധിച്ചാലറിയാം. ഈവക ഉപമയെ, ഉപമാവിശേഷമായ കല്പിതോപമയെന്ന കല്പിക്കത്തക്കവണ്ണം അതിന്നു് എന്തൊരു പ്രത്യേകവൈജാത്യമാണുള്ളതു്? ഇങ്ങിനെയാണെങ്കിൽ പ്രാതിസ്വികനിലയിൽ ഓരോ ഉപമയ്ക്കും പ്രത്യേകം പ്രത്യേകം വൈജാത്യമുണ്ടെന്നു പറഞ്ഞുകൂടെ? ഗുണബാഹുല്യമുണ്ടായിരിക്കേ, കവിസമയപ്രസിദ്ധിയില്ലെന്നു വാദിക്കുന്നതു് എത്രകണ്ടു നന്നായിരിക്കും? അമ്പിളി, ആമ്പൽ, തണ്ടാർ മുതലായ പ്രത്യേകം ചില വസ്തുക്കളെക്കൊണ്ടുമാത്രമേ സാഹിത്യത്തിൽ കൈകാര്യംചെയ്യാവൂ എന്നോ അവയ്ക്കു കവിസമയപ്രസിദ്ധിയുള്ളതെന്നോ ശാസിക്കുന്നതു ന്യായമായിരിക്കുമോ? വിശേഷിച്ചു് ഇക്കാലത്തെന്നുവേണ്ട ഏക്കാലത്തും ആവക ശാസനം ആരെങ്കിലും വിലവെക്കുമോ? കാവ്യമീമാംസ, അലങ്കാരശേഖരം മുതലായ ഗ്രന്ഥങ്ങളിൽ ഇന്നിന്നതിന്നു് ഉപമാനമായി ഇന്നിന്നതാണു് പ്രയോഗിക്കേണ്ടതെന്നു വിവരിച്ചിരിക്കുന്നതു് സാധകകവികൾക്കു സൌകര്യത്തിന്നായി ശിക്ഷാരൂപമായ ദിക്പ്രദർശനം മാത്രമാണു്. അല്ലാതെ കാവ്യത്തിൽ അവയൊക്കെയും ഉപമാനമാക്കിക്കൊള്ളണമെന്നോ മറ്റൊന്നും ഉപമാനമാക്കരുതെന്നോ താൽപര്യമില്ല. ഈ രണ്ടുവക ഉപമാനങ്ങൾക്കും

ഉണ്ണബാഹുല്യവും ലോകപ്രസിദ്ധിയും സുകവിപ്രയുക്തതാവു മുണ്ടായിരിക്കെ ഒരുവകയ്ക്കുമാത്രമേ കവിസമയപ്രസിദ്ധിയുള്ളൂവെന്നു പറയുന്നതിൽ ന്യായമെന്തു്? അവയ്ക്കു വല്ല വ്യവസ്ഥയുമുണ്ടോ? "ശ്രീരാമൻ ദശരഥനെപ്പോലെ സത്യസന്ധനാകുന്നു" "മകൻ അച്ഛനെപ്പോലെ വിദ്വാനാണു്" ഇത്യാദിയെ ഏതിനത്തിലാണു് പെടുത്തുവാൻ ഭാവം? അനുഭവത്തിൽ അസംബദ്ധമാണെങ്കിലും സാഹിത്യലോകത്തിൽ മാത്രം പ്രസിദ്ധമായ്ത്തീർന്നിരിക്കുന്നു ചിലസംഗതിയാണു് കവിസമയപ്രസിദ്ധമെന്നോ കവിസമ്പ്രദായസിദ്ധമെന്നോ പറയുന്നതു്. അതായതു്—താമര സൂര്യോദയത്തിലേ വിടരൂ, അസ്തമയത്തിലേ കൂമ്പൂ. നേരെമറിച്ചാണു് ആമ്പലിന്റെ സ്ഥിതി. ക്ഷുദ്രസരസ്സിലെന്നല്ല നദിയിൽപോലും താമര, ആമ്പൽ എന്നിവയുണ്ടാവും. കീർത്തി വെളുപ്പു്, ദുഷ്കീർത്തിയും പാപവും കറുപ്പു്, കോപം ചുകപ്പു്. നീലം, പച്ച, കറുപ്പു് എന്നിവയ്ക്കു തമ്മിലും മഞ്ഞ, ചുകപ്പു് എന്നിവയ്ക്കു തമ്മിലും വ്യത്യാസമില്ല. ചന്ദനവൃക്ഷത്തിനു പൂവും കായയുമില്ല. അശോകത്തിനു കായയില്ല. സ്ത്രീകൾ ചവിട്ടിയാൽ അശോകവും, മദ്യം കുലുക്കുഴിഞ്ഞു തുപ്പിയാൽ വകുളവും, നോക്കിയാൽ കുരവകവും, ആശ്ലേഷിച്ചാൽ തിലകവും പുഷ്പിക്കും.

"പാദാഹതഃ പ്രമദയാ വികസത്യശോകഃ
ശോകം ജഹാതി വകുളോ മുഖസീധുസിക്തഃ
ആലോകിതഃ കുരവകഃ കുരുതേ വികാസം
ആലോഡിതസ്തിലക ഉൽകലികോ വിഭാതി."

ഇത്യാദി. എന്തിനു്,—

* "കവീനാം ഘടനാന്യൈവ ചരാചരവിലക്ഷണാ
അകർത്തുമന്യഥാകർത്തും കർത്തും യാ ക്ഷമതേ ജഗൽ."

(അലങ്കാരശേഖരം)

---

* യാതൊന്നു ജഗത്തിനെ ഉണ്ടാക്കുവാനും ഇല്ലാതാക്കുവാനും മറെറാരുപ്രകാരത്തിലാക്കുവാനും ശക്തമായിരിക്കുന്നുവോ, അങ്ങിനെയുള്ള, കവികളുടെ ചരാചരവിലക്ഷണയായ രചന അന്യാദൃശിതന്നെ.

* "അപാരേ കാവ്യസംസാരേ കവിരേകഃ പ്രജാപതിഃ
യഥാസ്മൈ രോചതേ വിശ്വം തഥേദം പരിവർത്തതേ."

(ധ്വന്യാലോകം)

എന്നുപറഞ്ഞിരിക്കുന്നതനുസരിച്ചു കവിക്ക് എന്തിനും ശക്തിയുണ്ടെന്നാല്ലേ വരുന്നതു? അതിനാൽ കവിസമയപ്രസിദ്ധിയില്ലെങ്കിലും ഗുണബാഹുല്യത്താൽ ഉപമാനമായ്കല്പിക്കുന്നതു കല്പിതോപമയെന്നുള്ള വാമനമതം സ്വരസമല്ലെന്നു വരുന്നു. രുദ്രടൻ, ഹേമചന്ദ്രൻ മുതലായവരുടെ പക്ഷം ഇതുകൂടി നന്നായ്ത്തോന്നുന്നില്ല. അവരാകട്ടെ, ഉപമേയവിശേഷണങ്ങൾക്കു യഥാസംഖ്യം അനുഗുണങ്ങളായ വിശേഷണങ്ങളെ ഉപമാനത്തിനും കല്പിക്കുന്നതായാൽ അതു കല്പിതോപമയാവുമെന്നാണു പറയുന്നതു. ആ പക്ഷത്തിലെ ഉദാഹരണം:—

"കാർമുകിൽ മാലയാൽ പാതി മറഞ്ഞൊരു
വാർമതിപ്പൈതൽതാ നെന്നപോലെ
കുന്തളജാലങ്കൊണ്ടഞ്ചിതമാകയാൽ
ചന്തത്തെക്കോലുമപ്ഫാലവുമായ്." (കൃഷ്ണഗാഥ)

"പല്ലവോപരിചലദ്ദളങ്ങളൊ-
ത്തുല്ലസിക്കുമൊരു പൂവുപോലവേ
കാൽകുടഞ്ഞു കരതാരിളക്കി ന-
ല്ലോമലുണ്ടു വിലസുന്ന ശയ്യയിൽ."

(ചെറുപൈതൽ)

ഇത്യാദിയാകുന്നു. ആദ്യത്തേതിൽ, ഉപമേയമായ ഫാലത്തിന്റെ വിശേഷണങ്ങളായ കുന്തളജാലം, അഞ്ചിതമാവുക, ചന്തത്തെക്കോലുക എന്നിവയ്ക്കു ശരിയായി, ഉപമാനമായ മതിപ്പൈതലിന്നു കാർമുകിൽമാല, പാതിമറയുക, വാർ എന്നിവയെ വിശേഷണങ്ങളായി നിബന്ധിച്ചിരിക്കുന്നു.

---

* "അപാരമാകമിക്കാവ്യ—സംസാരേ കവിയേകനാം
വിധാതാ,വഹ്നിരിക്കുംവണ്ണമീ വിശ്വമായിട്ടും."

ഇതുപോലെ രണ്ടാമത്തേതിലും കൈകാലിളക്കി ശയ്യയിൽ ക്കിടക്കുന്ന പൈതലിന്നും ചലിക്കുന്ന മുലങ്ങളോടുകൂടി പല്ലവോപരി വിലസുന്ന പൂവിന്നും തമ്മിലുള്ള ഉപമയിൽ ഉപമേയോപമാന വിശേഷണങ്ങളും അനുഗുണമായി യഥാസംഖ്യം നിർദ്ദേശിച്ചിട്ടുണ്ടല്ലോ. ആകയാൽ ഈവകയാണ് കല്പിതോപമയെന്ന് അവരുടെ പക്ഷം. എന്നാൽ ഇങ്ങിനെ ഉപമേയോപമാനവിശേഷണങ്ങളും ക്ക് അനുഗുണമായ യഥാസംഖ്യത്വമില്ലാതെ ഏറാക്കുറച്ചൽ വരുത്തുന്നതു് ഉപമാദോഷമെന്ന് ആലങ്കാരികന്മാർ നിർണ്ണയിച്ചിരിക്കുന്നതുകൊണ്ടു താദൃശദോഷഹീനം കല്പിതോപമയെന്നും ദോഷയുക്തം പ്രസിദ്ധോപമയെന്നും പറയേണ്ടതായ് വരും. അതു യുക്തമാണോ? ഇതെല്ലാം ആലോചിച്ചിട്ടായിരിക്കണം പണ്ഡിതരാജൻ,— "സ്തനാഭോഗേ പതൻ ഭാതി—" ഇത്യാദിയാണ് കല്പിതോപമയ്ക്കു വിഷയമെന്നു പറഞ്ഞിരിക്കുന്നതു്. എന്നാൽ അതും യുക്തമായിത്തോന്നുന്നില്ല. ഉപമാനം ലോകസിദ്ധമല്ലാത്ത സ്ഥലത്തു സ്വരസപ്രതീതി ഉൽപ്രേക്ഷയ്ക്കാണ് ഉപമയ്ക്കല്ലെന്നുള്ളതു് അനുഭവസിദ്ധമാണല്ലോ. രുദ്രടൻ തന്റെ കാവ്യാലങ്കാരത്തിൽ ഉപമാനാസംഭവം ഉപമാദോഷമായി പരിഗണിക്കുവാനുള്ള കാരണംതന്നെ താദൃശസ്ഥലത്തു് ഉപമയ്ക്കുള്ള പ്രതീതിവൈകല്യമല്ലാതെ മറ്റെന്തൊന്നാണ്? ഭാവനാശക്തിയെക്കൊണ്ടു്, പ്രകൃതാർത്ഥത്തെ, കൃത്രിമമായ മോടി കൃട്ടി ഭാവുകന്മാരുടെ മുമ്പിൽ അവതരിപ്പിക്കയാണ് ഉൽപ്രേക്ഷ ചെയ്യുന്നതു്. ഉപമയാകട്ടെ സദൃശവും സുപരിചിതവുമായ മറ്റൊന്നിനെക്കൂടി എടുത്തുകാണിച്ചു വിവക്ഷിതാർത്ഥത്തെ ഭാവുകന്മാക്ക് സുഗമവും സുവ്യക്തവുമാക്കിക്കൊടുക്കുകയാണ് ചെയ്യുന്നതു് എന്നും മറ്റും മുമ്പുതന്നെ സപ്രപഞ്ചം പ്രതിപാദിച്ചിട്ടുമുണ്ടു്. ഇങ്ങിനെയിരിക്കെ, എന്റെ അനുഭവം നേരെ മറിച്ചാണെന്നു പറയുന്നതു വെറും പിടിവാദമേ ആവൂ. അഥവാ, "സ്തനാഭോഗേ—" എന്ന പദ്യത്തിൽ സാദൃശ്യംതന്നെയാണ് കവി വിവക്ഷിച്ചിരിക്കുന്നതെന്നും തൽപ്രതീതിതന്നെയാണ് ഭാവുകന്മാക്ക് ഉണ്ടാവുന്നതെന്നും വെക്കുക. എന്നാലും കപോലത്തിൽനിന്നു സ്തനാഭോഗത്തിൽ

പതിക്കുന്ന കുടിലാളകത്തിന്ന് ഉപമാനമായി ലോകസിദ്ധമല്ലാത്ത ഒരു ഉപമാനവസ്തുവിനെ കല്പിച്ചിരിക്കുന്നതിന്റെ താൽപര്യമെന്ത്?' ഉപമാനാന്തരമില്ലെന്നതന്നെയല്ലേ? ഉണ്ടെന്ന് അഭിപ്രായമുള്ളപക്ഷം കവിക്ക് ഈ പ്രയാസം ആവശ്യമില്ലല്ലോ. കവിപ്രതിഭാമാത്രകല്പിതമായ ഉപമാനം ഉപമാനാന്തരാഭാവത്തിന്ന പ്രത്യായകമാണെന്നുള്ള സംഗതി സഹൃദയന്മാക്ക് അനുഭവസിദ്ധമല്ലെന്ന വരുമോ? 'അനുഭവസിദ്ധംതന്നെ. പക്ഷേ, അതുകൊണ്ടെന്താണ്?' ഉപമാനാന്തരാഭാവഫലകത്വവും മുൻപറഞ്ഞ ഉപമാസ്വഭാവഭംഗവും ഉപമാവിശേഷത്തിന്നാല്ലാതെ അലങ്കാരാന്തരകല്പനത്തിന്ന സാധകമല്ല' എന്ന ശഠിക്കുന്നതായാൽ, അനന്വയം ഉപമേയോപമ എന്നിവക്രടി ഉപമാവിശേഷമാണെന്ന സമ്മതിക്കേണ്ടതായ്വരും. ലോകപ്രസിദ്ധി നേരെ വിപരീതവുമാണ്. അതുകൊണ്ട്, 'പ്രകൃതസ്ഥലത്തു പ്രതീതിപഥത്തിൽ സ്വരസമായവതരിക്കുന്നതും ചമൽകാരിയായിരിക്കുന്നതും സംഭാവനീയാണ് സാദൃശ്യമല്ല' എന്ന പറയുകയായിരിക്കും ഉചിതം. ആകട്ടെ, ഈ സ്ഥിതിക്കു, കല്പിതോപമയ്ക്കു വിഷയമില്ലെന്നല്ലേ പര്യവസാനിക്കുന്നത്? വാമനരുദ്രടാദികൾ നിർദ്ദേശിച്ച സന്ദർഭത്തിന്ന കല്പിതോപമയാവാനുള്ള വൈശിഷ്ട്യമോ അർഹതയോ ഇല്ല. പണ്ഡിതരാജൻ നിർദ്ദേശിച്ചതു ഉൽപ്രേക്ഷയുമായി. 'ഇനി ഏതാണ് കല്പിതോപമയ്ക്കു വിഷയം? കല്പിതോപമനാമാവശേഷമായ്പോകുമെന്ന ഭയപ്പെടാനില്ലെന്ന മുമ്പു ചെയ്ത പ്രതിജ്ഞയ്ക്കു നിർവ്വാഹമെങ്ങിനെ' എന്ന ചോദിക്കുന്നവെങ്കിൽ അതിന്നും വലിയ വൈഷമ്യമില്ലെന്നാണ് എനിക്കു പറവാനുള്ളതു്. നോക്കുക,— "സ്തനാഭോഗേ—"എന്നാപദ്യത്തിന്റെ ഉത്തരാർദ്ധത്തെ:—

"ശശാങ്കബിംബവിസ്രംസന്നേരുസ്പർശ്യരഗോപമഃ"

എന്നോ മറേറാ മാറുന്നതായാൽ അതിലെ അലങ്കാരമെന്തെന്ന പറയും? ചമൽകാരമുള്ളതിനാൽ അലങ്കാരത്വമതിന്നില്ലെന്നും പറഞ്ഞുകൂടാ. പ്രയോക്താവിന്റെ വിവക്ഷ ഉപമയിലാണെന്നുള്ളതു്

സ്പഷ്ടമാണെങ്കിലും ഉപമാനം മുൻപറഞ്ഞപോലെ ലോകസിദ്ധമല്ലായ്കയാൽ ശുദ്ധമായ ഉപമയല്ലെന്നുള്ളതു തീച്ചയാണു്.

"കവീനാം ഘടനാന്യൈവ ചരാചരവിലക്ഷണാ
അകർത്തൃ മന്യഥാ കർത്തൃം കർത്തൃം യാ ക്ഷമതേ ജഗൽ."

(അലങ്കാരശേഖരം)

എന്നിങ്ങിനെ കവിക്കു്, എന്തിന്നും സ്വാതന്ത്ര്യമുള്ളതിനാലും വിശേഷിച്ചു ചമൽകാരമുള്ളതിനാലും അസിദ്ധോപമാനകല്പനം പ്രയോക്തൃവിന്നു വകതിരിവില്ലാഞ്ഞിട്ടാണെന്നും പറഞ്ഞുകൂടാ. പുതുതായൊരലങ്കാരം കല്പിക്കുന്നതിലും നിവൃത്തിയുണ്ടെങ്കിൽ ഉള്ള അലങ്കാരങ്ങളിൽ ഏതിലെങ്കിലും അന്തർഭവിപ്പിക്കുന്നതിൽ ലാഘവവുമുണ്ടു്. ആകയാൽ, ഉൽപ്രേക്ഷാഹ്മമായ സന്ദർഭവിശേഷത്തെ കവി മനഃപൂർവ്വം ഉപമയായി കല്പിച്ചിരിക്കുന്നതുകൊണ്ടു് ഈവകയാണു് കല്പിതോപമയ്ക്കു ശരിയായ ഉദാഹരണമെന്നു നമുക്കു നിശ്ചയിക്കാം.

ആകയാൽ:—

"ധനികരം പുരുഷരെല്ലാം നിമ്മദന്മാരഭിഖ്യാ-
ഖനികരം വനിതമാരോ സാധുമാർ തന്നിമിത്തം
അനിശമുലകിതിപ്പോരം രോസ നിഷ്ണുണ്ടകം നൽ-
പ്പുനിമതിയകളങ്കം രണ്ടിനും തുല്യ്യമായി."

(ഉമാകേരളം)

"നല്ലാർമണിക്കു നവഗർഭപരിക്ലമത്താ-
ലുല്ലാസലീലയൊഴിവാകിയ ചില്ലി രണ്ടും
നില്ലാതെ മൂവുലകുവെന്നഥ വിശ്രമിക്കും
മല്ലായുധന്റെ പടവില്ലിനു തുല്യ്യമായി."

(ചിത്രയോഗം)

ഈവകയൊക്കെ കല്പിതോപമയ്ക്കു വിഷയമാകുന്നു.

ഇനി നമുക്ക് 'ഉപമാനത്തിനുള്ള വിശേഷണവൈശിഷ്ട്യമാണ് ഉൽപ്രേക്ഷാഗമകം' എന്നുള്ള ഭിക്ഷിതമതം സപല്പമൊന്നു പരിശോധിച്ചുനോക്കാം. "ചുമന്ന ചന്ദ്രക്കലപോൽ വളഞ്ഞും--" എന്ന ശ്ലോകത്തിൽ, പിലാശിൻമൊട്ടിനു നഖക്ഷതസാമാന്യത്തോട് സാദൃശ്യമുണ്ടായിരിക്കെ, വസന്തനായകസംഗമത്തിൽ വനാന്തലക്ഷ്മിക്കുണ്ടായതാണെന്നുക്രൂടി ആ നഖക്ഷതത്തെ വിശേഷിപ്പിച്ചിരിക്കയാൽ ഉൽപ്രേക്ഷയാകുന്നുവെങ്കിൽ, "ചന്ദ്രബിംബാദിവ വിഷം--" എന്നതിലും പരുഷവാക്കിനു വിഷസാമാന്യത്തോട് സാദൃശ്യമുണ്ടായിരിക്കേ, ചന്ദ്രനിൽനിന്നുണ്ടായതാണെന്ന്, ആ വിഷത്തിന് ഒരു വിശേഷണംക്രൂടി നിബന്ധിച്ചിരിക്കുന്നതുകൊണ്ട് അതും ഉൽപ്രേക്ഷയാകുന്നതിൽ വിരോധമെന്തുള്ളൂ? പിലാശിൻമൊട്ടിനെ ഏതു നഖക്ഷതത്തോടും ഉപമിക്കാവുന്നതുപോലെ, പരുഷവാക്കിനെ ഏതുവിഷത്തോടും ഉപമിച്ചുക്രൂടെന്നുണ്ടോ? പക്ഷെ, "ചന്ദ്രബിംബാദിവ വിഷം—" എന്ന പദ്യത്തിലെ ഉപമേയം, മുഖജന്യമായ പരുഷവാക്കാണ്. അതിന് അനുഗുണമായ ഉപമാനം, ചന്ദ്രജന്യമായ വിഷമേ ആവുകയുള്ളൂ. "ചുമന്ന ചന്ദ്രക്കലപോൽ—" എന്നതിലാകട്ടെ, ഉപമേയം കേവലം പിലാശിൻമൊട്ടാകയാൽ അതിനു നഖക്ഷതംമാത്രം ഉപമാനമാക്കിയാൽ മതിയായിരിക്കേ, വസന്തയോഗത്തിൽ വനാന്തലക്ഷ്മിക്കുണ്ടായതാണെന്നുള്ള വൈശിഷ്ട്യം ഉൽപ്രേക്ഷാഗമകം തന്നെയെന്നു പറയുന്നുവെങ്കിൽ, ഞാനൊന്നു ചോദിച്ചുകൊള്ളട്ടെ; വല്ലവിധത്തിലും സാദൃശ്യം പറയുവാൻ സാധിച്ചാൽ മതിയോ? അതിനു സന്ദർഭോചിതത്വം വേണമെന്നുക്രൂടിയില്ലേ? വിശേഷണമില്ലെങ്കിൽ ഉപമയാവാമെങ്കിലല്ലേ വിശേഷണവൈശിഷ്ട്യം ഉൽപ്രേക്ഷാഗമകമാവൂ? വസന്തസമയത്തു വനാന്തത്തിലുള്ള പിലാശിൻമൊട്ടു നഖക്ഷതംപോലെ വിളങ്ങിയെന്നുപറയുന്നതു കേവലം അസംബദ്ധാർത്ഥകഥനംപോലെയല്ലേ തോന്നുക? അതിനു വല്ല ചമൽകാരവുമുണ്ടോ? ഉപമയ്ക്കു ചമൽകാരം വേണമെന്നില്ലേ? അതൊന്നും ഇവിടെ ആവശ്യമില്ലെന്നു പറയുന്നതായാൽ,—

"തങ്കൽ പൊരുത്ത ഭയഭക്തി നടിച്ചിവണ്ണം
പങ്കം പെറും കിതവർ ചൊന്നതു കേട്ട നേരം
ശങ്കയ്ക്കുദീനമരചന്റെ മനം നടുക്കു
വങ്കല്ലു വീണ കുളമെന്നതുപോൽ ചലിച്ചു."

(ഉമാകേരളം)

ഇത്യാദിക്രുടി ഉൽപ്രേക്ഷയാണെന്നാവും. പദാർത്ഥതമോ അഭിധേയതമോ മറെറാ ആയ സാധാരണധമ്മത്തെ അവലംബിച്ചു മനസ്സിന്നും കുളത്തിന്നും സാദൃശ്യം നിരൂപിക്കാം. ഉപമാനത്തിനാകട്ടെ, വൻകല്ലുവീണ എന്നൊരു വിശേഷണമുള്ളതുകൊണ്ടു വിശേഷണവൈശിഷ്ട്യവുമായി. ഇനി, വനാന്തലക്ഷ്മിയുടെ നഖക്ഷതങ്ങൾ എന്നുപറഞ്ഞാൽ ഉപമ നിർബാധമായി ഘടിക്കുന്നതായിരിക്കെ, വീണ്ടും വസന്തയോഗത്തിലെന്നുള്ള മറെറാരുവിശേഷണം ഉപമയ്ക്കു് അനപേക്ഷിതമാകയാൽ ഉൽപ്രേക്ഷാഗമകമാണെന്നു പറയുന്നുപക്ഷം ഘട്ടകുടീപ്രഭാതന്യായപ്രകാരം പ്രതിബന്ധങ്ങൾ ഓരോന്നിൽനിന്നും ഒഴിഞ്ഞൊഴിഞ്ഞു് അവസാനം "ചന്ദ്രബിംബാദിവ വിഷം" എന്നതിലും ഉൽപ്രേക്ഷയാണെന്ന സമ്മതിക്കാതെ ഗത്യന്തരമില്ലെന്നുള്ള ഘട്ടത്തിൽ വന്നുചാടിയെന്നോ പറയുന്നുള്ളൂ. വിഷംപോലെ വാക്കു പരുഷമാണു് എന്നതുകൊണ്ടുമാത്രം ഉപമ സിദ്ധമായിരിക്കേ, വിഷം ചന്ദ്രജന്യമാണെന്നുള്ള വിശേഷണം ഉൽപ്രേക്ഷാസാധകമാവുമല്ലോ. അഥവാ "ചുമന്ന ചന്ദ്രക്കലപോൽ—" എന്നതിൽ ഉപമയ്ക്കുപയുക്തമായ ഒരു വിശേഷണമുണ്ടായിരിക്കേ മറെറാരു വിശേഷണം ഉൽപ്രേക്ഷാപ്രയോജകമാണു്. ഇവിടെ അങ്ങിനെയല്ല. ഒരു വിശേഷണമല്ലാതെ മറെറാന്നുമില്ല എന്നു പറയുന്നതായാൽ:—

"രണ്ടാം കാക്കോടകൻപോലെ കണ്ടായോ വാളു കയ്യിൽ നീ
കണ്ടാലു മറിയാതുള്ളോർ കൊണ്ടാൽത്താനറിയും ദുഢം."

(ഉമാകേരളം)

ഈവകയൊക്കയും ഉൽപ്രേക്ഷയല്ല, ഉപമയാണെന്നു പറയേണ്ടിവരും. "ദ്വിനേത്ര ഇവ വാസവഃ—" എന്നതിൽ ഉൽപ്രേക്ഷയാണെന്നു സമർത്ഥിച്ചു പൂർവ്വപക്ഷിക്ക് അതിനു നിവൃത്തിയുമില്ല. ചന്ദ്രബിംബാൽ—എന്നതിൽ ഒരുവിശേഷണമല്ലാതെ മറെറാന്നില്ല എന്നുപറഞ്ഞതിന്റെ താൽപര്യം, അതിൽ ഉപമേയം മുഖജന്യമായ പുരുഷവാക്കാകയാൽ ചന്ദ്രജന്യത്വരൂപവിശേഷണവിശിഷ്ടമായ വിഷം ഉപമാനമേ ആവുന്നുള്ളൂ. അതുകൂടാതെ സംഭാവനാപ്രയോജകമായി മറെറാരുവിശേഷണമില്ല. അതുകൊണ്ട് ഉൽപ്രേക്ഷാഗമകമായ വിശേഷണവൈശിഷ്ട്യം ഉപപാദിക്കാവുന്നതല്ലെന്നുമാത്രമാണ്. എന്നുപറയുന്നുപക്ഷം:—

"ബാലാംശുമാലിക്കെതിർചോപ്പണിപ്പൂ-
ഞ്ഞേലാദ്യയായും മുലയാൽക്കുനിഞ്ഞും
ചേലാഞ്ചുളിർപ്പൂങ്കുലചേന്നു ചാഞ്ഞ
ലീലാഗതാഢ്യക്കൊടിപോലെഴുന്നോം."

(കുമാരസംഭവം)

എന്നതും ഉപമയാണെന്നു പറയേണ്ടിവരും. ഇവിടെ ശിവസന്നിധിയിലേക്കുചെല്ലുന്ന പാർവ്വതിക്കാണല്ലോ സഞ്ചാരിണിയായ ലതികയെ ഉപമാനമാക്കിയിരിക്കുന്നതു്. അതുകൊണ്ടിവിടേയും ഉൽപ്രേക്ഷാഗമകമായി ഉപമേയസ്ഥിതിക്ക് ആവശ്യമുള്ളതിലധികമായ വിശേഷണത്തിന്റെ വൈശിഷ്ട്യം ഉപമാനത്തിന്നില്ലായ്കയാൽ ഉപമതന്നെയെന്നാവും. അതു ദീക്ഷിതരുടെ അഭിപ്രായത്തിനു തന്നെ വിരുദ്ധവുമാണ്. ഇതിന്റെ മൂലമായ,—

"ആവർജ്ജിതാ കിഞ്ചിദിവ സ്തനാഭ്യാം
വാസോ വസാനാ തരുണാർക്കരാഗം
സുജാതപുഷ്പസ്തബകാവനമ്രാ
സഞ്ചാരിണീ പല്ലവിനീ ലതേവ."

എന്ന പദ്യം അദ്ദേഹംതന്നെ ഉൽപ്രേക്ഷയ്ക്ക് ഉദാഹരിച്ചിരിക്കുന്നു. അതുകൊണ്ട് ഉപമേയം വിശിഷ്ടമോ കേവലമോ ഏതായാലും

ശരി, അതിന്നു മറെറാരു പദാർത്ഥത്തോടുള്ള സാദൃശ്യം സുഘടമായിരിക്കേ, വിശേഷണവൈശിഷ്ട്യം ഉൽപ്രേക്ഷാനുഗുണമാണെന്നാണ് അദ്ദേഹത്തിന്റെ അഭിപ്രായമെന്നു പറയാതെ കഴികയില്ലെന്നായി. അല്ലാത്തപക്ഷം,— "ചുമന്ന ചന്ദ്രക്കലപോൽ" എന്ന പദ്യത്തിന്റെ ഉത്തരാർദ്ധം,

"പ്രൌഢാംഗനാവക്ഷസി സംപ്രയോഗേ
പ്രേയഃപ്രയുക്തം നഖരക്ഷതംപോൽ."

എന്നു മാറുന്നതായാലും അലങ്കാരം ഉൽപ്രേക്ഷയാണെന്നുതന്നെ പറയേണ്ടിവരും. അതു സഹൃദയന്മാർ സമ്മതിക്കുമോ? ക്ലേശാതെ,—

"കരയ്ക്കിതാ കാലികലം നീർകുടിപ്പാ-
നിറങ്ങിടും ഭാഗമിടിഞ്ഞുകാൺമൂ
സ്വതന്ത്രരായ് സേവകരാക്രമിക്കും
പ്രഭുക്കളിന്തൻ പ്രാഭവമെന്നപോലെ."

(സാഹിത്യമഞ്ജരി)

ഇത്യാദി ഉൽപ്രേക്ഷയാണെന്നു സമ്മതിക്കേണ്ടിവരും. എന്തിനു്, ആകപ്പാടെ വിശിഷ്ടോപമാനകമായ ഉപമതന്നെയില്ലെന്നാവും. എന്നുമാത്രമല്ല, ആവക വിശേഷണം ഉപമയ്ക്കു് അനപേക്ഷിതമായതുകൊണ്ടും പോരാ ഉൽപ്രേക്ഷയ്ക്കു് ഉപയുക്തമായുമിരിക്കണം എന്നുകൂടി സമ്മതിച്ചേതീരൂ. അല്ലെങ്കിൽ,—

"വിണ്ണിൽനിന്നാണയും സാക്ഷാൽ ഗംഗയെ സ്തുവനെന്നാപോൽ
വാണിയെത്താങ്ങിയോരാദി- കവിയെ ക്കൈവണങ്ങുവൻ."

(ജാനകീപരിണയംകാവ്യം)

ഇത്യാദി ഉൽപ്രേക്ഷയാണെന്നാവും. ഇവിടെ ഗംഗയെന്നുപറഞ്ഞാൽ ഉപമ നിഷ്പന്നമായിരിക്കേ, വിണ്ണിൽനിന്നാണയുമെന്ന വിശേഷണം ഉൽപ്രേക്ഷാഗമകമാണെന്നാവുമല്ലോ. എന്നാൽ അതുകൊണ്ടു് ഉൽപ്രേക്ഷയ്ക്കു വിശേഷിച്ചു് ഉപയോഗമൊന്നും കാണുന്നില്ലതാനും. അതിരിക്കട്ടെ, കേവലപദാർത്ഥത്തോടുള്ള സാദൃശ്യം

സുഘടമായിരിക്കേ വിശേഷണവൈശിഷ്ട്യം ഉൽപ്രേക്ഷാഗമക മെന്നാല്ലേ പറഞ്ഞതു്? ആ സുഘടത്വമെന്തെന്നുകൂടി ഒന്നു് ആലോചിച്ചുനോക്കു. ചമൽകാരിത്വമല്ലാതെ പിന്നൊന്തൊന്നാണു്? ചമൽകാരമില്ലാത്തിടത്തു സുഘടതയുടെ നിഴൽപോലും കാണുമോ? അതിനാൽ വല്ലവിധത്തിലും സാദൃശ്യമുണ്ടെന്നായാൽ പോരാ. ആ സാദൃശ്യം സന്ദർഭോചിതവുംകൂടിയായിരിക്കണം. ഇതിനൊല്ലാം പുറമെ, "ഉപമേയം വിശിഷ്ടമോ കേവലമോ ഏതായാലും ശരി—" എന്ന സമ്മതിക്കുന്നസ്ഥിതിക്കു് "ചന്ദ്രബിംബാദിവ—" എന്നതു് ഉൽപ്രേക്ഷയാണെന്നുള്ളതു് അനുകൂലസിദ്ധാവുമായി.

"ഇരുളെങ്ങും പരക്കുന്നി- തുരുവിൽ പൂരളുന്നാപോൽ
മരുഭൂവെന്നാപോൽ ദൃഷ്ടി നിരൂപിക്കിൽ നിരർത്ഥമാം."

സഹൃദയന്മാരാരെങ്കിലും ഇതു് ഉൽപ്രേക്ഷയല്ലെന്നു പറയുമോ? ഇതിലെവിടെയാണു് വിശേഷണവൈശിഷ്ട്യം? സ്വരസമായ ഉൽപ്രേക്ഷാപ്രതീതിയെ അപലപിച്ചുകൊണ്ടു്, ഇരുളിന്റെ വ്യാപനത്തിനും പൂരളലിനും തമ്മിൽ സമസ്തവസ്തുമലിനീകരണരൂപസാധർമ്മ്യമുണ്ടെന്നും അതിനാൽ ഉപമയാണെന്നും സഹൃദയരാരും ശഠിക്കയില്ലെന്നാണു് ഞാൻവിചാരിക്കുന്നതു്. അങ്ങിനെ ശഠിക്കുന്നപക്ഷം-

"കേഷാഞ്ചിദുപമാഭ്രാന്തി- രിവ ശ്രുത്യേഹ ജായതേ
നോപമാനം തിങന്തേനേ- ത്യതിക്രമ്യാപ്തഭാഷിതം."

എന്ന ആചാര്യഭണ്ഡിയുടെ സോൽപ്രാസസൂക്തിയെ എടുത്തുകാണിക്കമാത്രമേ എനിക്കു് ഇവിടെ ചെയ്യേണ്ടതായിട്ടുള്ളൂ. ഈ കാരികയുടെ അർത്ഥം— "ആഖ്യാതാർത്ഥരൂപമായ ഉപമാനമില്ലെന്നുള്ള ആപ്തവാക്യത്തെ— "ന വൈ തിങന്തേനോപമാനമസ്തി" എന്ന മഹാഭാഷ്യവചനത്തെ—പോലും അതിക്രമിച്ചുകൊണ്ടു് ചിലക്കു് ഈവക സ്ഥലങ്ങളിൽ 'ഇവ' ശബ്ദശ്രവണത്താൽ ഉപമയെന്ന ഭ്രമമുണ്ടാകുന്നു" എന്നിപ്രകാരമാണു്. 'കരയുന്നതുപോലെ പാട്ടുന്നു' 'നടിക്കുന്നതുപോലെ നടക്കുന്നു' എന്നിങ്ങിനെ ആഖ്യാതാർത്ഥക്രിയയോടു്

അനപയിക്കുന്ന 'പോലെ' മുതലായവ സംഭാവനാവാചിയാണു് സാദൃശ്യവാചിയല്ലെന്നു സിദ്ധാന്തം. അതുകയാൽ വിശേഷണവൈശിഷ്ട്യം ഉൽപ്രേക്ഷാവിവേകത്തിനു സമനിയതമായ ഹേതുവല്ലെന്നു വരുന്നു. അതുകൊണ്ടു്, * "യത്ര യത്രാപ്രകൃതതാദാത്മ്യസംഭാവനോപയുക്തവിശേഷണകല്പനാ തത്ര സർവ്വത്രാപ്യൽപ്രേക്ഷാവഗന്തവ്യാ. യത്രതു സംഭാവനോപയുക്തവിശേഷണകല്പനാരഹിതമുപമാനം നിബദ്ധ്യതേ തത്ര പരമിവശബ്ദഃ സാദൃശ്യപര ഇത്യുപമാലങ്കാരഃ. അമുമേവ വിഭാഗമഭിപ്രേത്യ ചക്രവർത്തിനോക്തം യദായമുപമാനാംശ ഇത്യാദി" എന്നീവിധമുള്ള ദീക്ഷിതരുടെ വചനം പ്രൌഢിവാദം മാത്രമാണെന്നും സിദ്ധിക്കുന്നു. ഇത്രത്തോളം പറഞ്ഞതിൽനിന്നു സർവ്വത്ര സിദ്ധതാസിദ്ധതാപമവലംബിച്ചുമാത്രം ഉപമോൽപ്രേക്ഷാവിവേകം ശക്യക്രിയമാണെന്നു് എനിക്കഭിപ്രായമുള്ളതായും വിചാരിക്കരുതു്. ലക്ഷ്യങ്ങളിൽ അധികഭാഗവും സിദ്ധാസിദ്ധതാപമാശ്രയിച്ചു നിർവ്വഹിക്കാമെന്നല്ലാതെ, മുഴുവനും അതുകൊണ്ടു സാധിക്കുന്നതല്ല. അതുകയാൽ ഉൽപ്രേക്ഷാനിയാമകം ചിലടിക്കിൽ ഉപമാനത്തിനുള്ള അസിദ്ധതാപവും ചിലേടത്തു സംഭാവനാനുഗുണമായ വിശേഷണത്തിന്റെ വൈശിഷ്ട്യവും മറ്റുചിലേടത്തു് ഉഭയവുമായിരിക്കുമെന്നു സിദ്ധാന്തം. സംഭാവനാനുഗുണതാപം ഉപമാനുപയോഗിതാപപൂർവ്വകമാണെന്നു ധരിക്കണം.

"അക്കാമിനിക്കുന്നു ശിവാരുതത്തെ
കേൾക്കായ് പരം ദുർവ്വിധിഗജ്ജനംപോൽ
ശ്രീക്കാസ്പദം കങ്കണമൂരിവീണു
പോക്കാന്നിടം ലക്ഷ്മികണക്കു മന്നിൽ."

(ഉമാകേരളം)

---

* എവിടെവിടെ അപ്രകൃതതാദാത്മ്യസംഭാവനയ്ക്കുപയുക്തമായ വിശേഷണകല്പനയുണ്ടോ അവിടെയെയൊക്കെയും ഉൽപ്രേക്ഷയാണെന്നു മനസ്സിലാക്കണം. എവിടെ ഉപമാനത്തിനു സംഭാവനോപയുക്തവിശേഷണകല്പനയില്ലയോ അവിടെ 'ഇവ'ശബ്ദം സാദൃശ്യപരമാകയാൽ ഉപമാലങ്കാരം തന്നെ. ഈ വിഭാഗത്തെ ദൃഷ്ടിയിൽവെച്ചുകൊണ്ടതന്നെയാണു് "യദായമുപമാനാംശ—" എന്നും മറ്റും ചക്രവർത്തി പറഞ്ഞിരിക്കുന്നതു്.

'ദ്വിധിഗജ്ജനംപോൽ' എന്ന ഉൽപ്രേക്ഷയ്ക്കു ഗമകം ഉപമാനാസിദ്ധത്വം മാത്രമാണ്. ശിവാരുതത്തിന്നും കേവലം ഗജ്ജിതത്തിന്നും വല്ലവിധത്തിലും സാദൃശ്യം പറഞ്ഞൊപ്പിക്കാമെങ്കിലും അതിന്ന് അലങ്കാരത്വംതന്നെയില്ലാതിരിക്കെ, ഉപമയ്ക്ക് അവിടെ എന്തവകാശമാണുള്ളതു്? നോക്കുക,—

"അക്കാമിനിക്കന്ന ശിവാരുതത്തെ
ക്കേൾക്കായിവന്ന ബത ഗജ്ജനം പോൽ."

എന്ന പ്രയോഗിക്കുന്നതായാൽ അതിന്ന വല്ലച മൽക്കാരവുമുണ്ടോ? ചമൽക്കാരകമല്ലാത്ത സാദൃശ്യം ഉപമയാവുമോ? വിശേഷണാപേക്ഷക്രൂടാതെ ഉപമയാവുമെങ്കിലല്ലേ അചരിതാർത്ഥമായ വിശേഷണവൈശിഷ്ട്യത്തിന്ന് ഉൽപ്രേക്ഷാപ്രയോജകത്വം കല്പിക്കാവൂ? അതുകൊണ്ട് ഈവകസ്ഥലങ്ങളിൽ ഉൽപ്രേക്ഷാഗമകം വിശേഷണവൈശിഷ്ട്യമല്ല; ഉപമാനാസിദ്ധത്വമാകുന്നു.

"അവന്ന തദ്രൂപസുധാനിമജ്ജനാൽ
സുവർണ്ണമെയ്യിൽ പുളകങ്ങളക്ഷണം
നിവർന്നുകാണായി നിരന്തരം മനോ-
ഭവന്റെ ബാണങ്ങളം തറച്ചതിൻവിധം."

(ചിത്രയോഗം)

ഈവകയിലും അസിദ്ധത്വംതന്നെയാണ് ഉൽപ്രേക്ഷാഗമകം; വിശേഷണവൈശിഷ്ട്യമല്ല. പുളകങ്ങളംക്കു ബാണത്തോടോ തറച്ച ബാണത്തോടൊ സാദൃശ്യം പറയാമെങ്കിലും അതു ചമൽകാരിയല്ല. അതിലേക്കു 'മനോഭവന്റെ' എന്ന അംശവും കൂടിയേകഴിയൂ.

കൂടാതെ,—

"ഇരുളെങ്ങും പരക്കുന്നി- തുരുവിൽ പൂരളുന്നപോൽ"

"മറയ്ക്ക ദശകണ്ഠനാമിവനെ വെന്നൊരോരായിരം
കരങ്ങളെഴു മജ്ജനക്ഷിതിതലേന്ദ്രനെത്താപസൻ

വെറും ചമതവെട്ടിട്ടും പരശുകൊണ്ടു പോരിൽത്തട്ടു-
ത്തറുത്തതറിവില്ലയോ തരുമുറിച്ചുതള്ളുംവിധം.''
(ആശ്ചര്യചൂഡാമണി)

ഇത്യാദിയിലെ ഉൽപ്രേക്ഷ്യയ്ക്കും പ്രയോജകം ഉപമാനാസിദ്ധതപമാകുന്നു. വിശേഷണവൈശിഷ്ട്യമല്ല. എന്നാൽ ഇവിടെ ഉപമാനം ലോകസിദ്ധംതന്നെയാണല്ലോ? പിന്നെ എങ്ങിനെയാണ് ഉൽപ്രേക്ഷാഗമകം അസിദ്ധതപമാവുക എന്നശങ്കിക്കേണ്ട. ആഖ്യാത സമഭിവ്യാഹൃതധാതുവാച്യക്രിയ ലോകത്തിൽ എപ്പോഴും സാദ്ധ്യം തന്നെയാണ് സിദ്ധമല്ല. ഇവിടെ ആഖ്യാതം കാലവാചിപ്രത്യയം.

"യാവത്സിദ്ധമസിദ്ധം വാ സാദ്ധ്യതേനാഭിധീയതേ
ആശ്രിതക്രമരൂപതപാൽ സാ ക്രിയേത്യഭിധീയതേ."

എന്നിങ്ങിനെയാണ് ഭർതൃഹരി തന്റെ വാക്യപദീയത്തിൽ ക്രിയാസപരൂപം വിവേചിച്ചു പ്രതിപാദിച്ചിരിക്കുന്നതു്. "സിദ്ധം അസിദ്ധം വാ യാവൽ=ഭ്രൂതമോ അഭ്രൂതമോ ഏതായാലുമൊക്കെ, സാദ്ധ്യതേപന അഭിധീയതേ=സാദ്ധ്യതപപ്രതീതിക്കു വിഷയമാകുന്നു. ആശ്രിതക്രമരൂപതപാൽ=പൂർവ്വാപരീഭ്രൂതവ്യാപാരകലാപത്തോടുക്രൂടിയതാകയാൽ, സാ ക്രിയേതി അഭിധീയതേ=അതു ക്രിയയെന്നു പറയപ്പെടുന്നു" എന്നു കാരികാർത്ഥം. 'പചിക്കുന്നു' എന്നതുകൊണ്ടു ബോധിപ്പിക്കുന്ന ക്രിയ, തീകത്തിക്കുകതുടങ്ങി സാധനം വേവിച്ചിറക്കിവെയ്ക്കുന്നതുവരെയുള്ള ക്രമികമായ വ്യാപാരകലാപമാണല്ലോ. പൂർവ്വാർദ്ധംകൊണ്ടു ക്രിയാശബ്ദത്തിന്റെ രൂഢാർത്ഥത്തേയും, ഉത്തരാർദ്ധംകൊണ്ടു് യൌഗികാർത്ഥത്തേയുമാകുന്നു കാണിച്ചിരിക്കുന്നതു്. എന്നാൽ, വ്യാപാരം ക്ഷണികമാകയാൽ ഉത്തരവ്യാപാരക്ഷണത്തിൽ, പൂർവ്വവ്യാപാരം നശിച്ചിരിക്കകൊണ്ടു ക്രിയയ്ക്കുള്ള വ്യാപാരസമൂഹാത്മകതപം ഏകതപം എന്നിവ ബുദ്ധികല്പിതമാണെന്നു കൂടി ധരിക്കണം. ഇതിനെപ്പറ്റി ഭർതൃഹരിതന്നെ:—

"ഗുണഭ്രൂതൈരവയവൈ സ്സമൂഹഃ ക്രമജന്മനാം
ബുദ്ധ്യാ പ്രകല്പിതാഭേദഃ ക്രിയേതി വ്യപദിശ്യതെ."

എന്നുപറഞ്ഞിട്ടുണ്ട്. സമൂഹമപേക്ഷിച്ചു ഗുണഭ്രതങ്ങളായ അവയവങ്ങളോടുകൂടിയതും സങ്കലനാത്മകമായ ഏകതാബുദ്ധിയാൽ കല്പിതമായ അഭേദത്തോടുകൂടിയതുമായ ക്രമികങ്ങളായ വ്യാപാരങ്ങളുടെ സമൂഹം ക്രിയയെന്ന വ്യപദേശിക്കപ്പെടുന്നു എന്നാർത്ഥം. 'പചിച്ചു' എന്നു പറയുന്നോടത്തു് ആ ക്രിയ മുമ്പൊരിക്കൽ നടന്നതാണെന്നു ഭ്രൽകാലവാചിപ്രത്യയംകൊണ്ടു തോന്നുന്നുണ്ടെങ്കിലും ക്രിയയുടെ സ്വരൂപം സാദ്ധ്യാവസ്ഥയിൽതന്നെയാണു് നമുക്കു പ്രതീതിവിഷയമാവുന്നതു്; അല്ലാതെ സിദ്ധരൂപത്തിലല്ല. ഇതിനെക്കുറിച്ചു കേരളപാണിനീയത്തിൽ—"കുതിര 'ഓടി' എന്നാ ക്രിയ കഴിഞ്ഞതാണെങ്കിലും അതു നടക്കുന്നമട്ടിലാണു് നമ്മുടെ ബുദ്ധിയിൽ പെടുന്നതു്. 'ഓടി' എന്നു കേൾക്കുമ്പോൾ കുതിര വേഗത്തിൽ കാലുകൾ നീട്ടിവെച്ചതും ക്രമേണ ദേശം പകൎന്നുപകൎന്നു മുൻനിന്നിരുന്നിടത്തുനിന്നു ദൂരത്തു ചെന്നുചേൎന്നതും എല്ലാം സാദ്ധ്യദശയിലാണു് നാം ഗ്രഹിക്കുന്നതു്. ഭ്രതപ്രത്യയംചെയ്യുന്ന പ്രവൃത്തി നാം ചൊല്ലുന്ന സംഗതി മുമ്പൊരിക്കൽ നടന്നതാണെന്നു് ഓൎമ്മിപ്പിക്കുമാത്രമേയുള്ളൂ. ആകയാൽ ആഖ്യാതാന്തവാച്യമായ ക്രിയ സൎവ്വത്ര സാദ്ധ്യമല്ലാതെ സിദ്ധമല്ല" എന്നു പറഞ്ഞിരിക്കുന്നതു നോക്കുക.

ആകട്ടെ, "ഇരുളെങ്ങും പരക്കുന്നിതുരുവിൽ—" ഇത്യാദികളിൽ ഉൽപ്രേക്ഷയ്ക്കാണു് സ്വരസപ്രതീതിയെന്നു സമ്മതിക്കാമെങ്കിലും "മുറയ്ക്കു ദശകണ്ഠനാമിവനെ—" എന്നാപദ്യത്തിൽ ശ്രവണമാത്രത്തിലുണ്ടാവുന്നതു് ഉപമാപ്രതീതിയാകയാൽ ബലാൽകാരേണ അതിനെ തള്ളിനീക്കി ആ സ്ഥാനത്തു് ഉൽപ്രേക്ഷാപ്രതീതിയെ പ്രതിഷ്ഠിക്കുന്നതു ന്യായ്യമല്ല എന്നു പറയുന്നുവെങ്കിൽ അതുശരിയാണു്. പക്ഷേ, ആ ഔപമ്യപ്രതീതി കാൎത്തവീൎയ്യാൎജ്ജുനന്നും തരുവിന്നും തമ്മിൽ മാത്രമാണെന്നുകൂടി ഗ്രഹിച്ചു സമാധാനിച്ചുകൊള്ളണമെന്നേയുള്ളൂ. അല്ലാതെ, 'അറക്കുക' 'മുറിക്കുക' എന്നീക്രിയകൾക്കു തമ്മിൽ എങ്ങിനെയാണു് ഉപമ സംഭവിക്കുക? വർണ്യം അപകൃഷ്ടവും അവർണ്യം ഉൽകൃഷ്ടവുമായാലല്ലേ വർണ്യത്തിന്നു് അവർണ്യ

ത്തോട്ട് ഉപമ പറയാവു? ക്രിയകൾ രണ്ടിനും പരിപൂർണതയുണ്ടാ യിരിക്കെ .ഒന്ന് അധികഗുണവും മറെറാന്നു ന്യൂനഗുണവുമാവുകയി ല്ലല്ലോ. ഇതിനെക്കുറിച്ചു,—

"യേനൈവ ഹേതുനാ ഹംസഃ പതതീത്യഭിധീയതേ
ആതൈവ തസ്യ സമാപ്തത്വാ- ദുപമാതോഽന വിദ്യതേ."

എന്ന വാക്യപദീയത്തിൽ പ്രസ്താവിച്ചിരിക്കുന്നു. 'ഹംസം പതിക്കു ന്നപോലെ വെള്ളിൽപ്പക്ഷി പതിക്കുന്നു' എന്നുപറയുന്നോടത്തു, "യേ നൈവ ഹേതുനാ=അധസ്സംയോഗാനുകൂല്യവ്യാപാരമായ യാതൊരു ക്രിയാരൂപഹേതുവാൽ, ഹംസഃ പതതീത്യഭിധീയതേ=ഹംസം പതി ക്കുന്നുവെന്നു പറയപ്പെടുന്നുവോ, ആതൈവ=വെള്ളിൽപ്പക്ഷിയിൽ, തസ്യ=അധസ്സംയോഗാനുകൂലവ്യാപാരരൂപമായ പതനക്രിയയുടെ സമാപ്തത്വാൽ=പരിപൂർണ്ണതയാൽ-അപകർഷാഭാവത്താൽ, ഉപമാ തോഽന വിദ്യതേ=ഉപമേയത്വമില്ല" എന്നു കാരികാർത്ഥം. സജാ തീയക്രിയകളുടെ സ്ഥിതി ഇതാണ്. 'ഉണ്ണുന്നതുപോലെ ഓടുന്നു' എന്നിങ്ങിനെയുള്ള വിജാതീയക്രിയകളുടെ വിഷയത്തിൽ ഉപമയുടെ പ്രസക്തിപോലുമില്ലെന്നു പറയേണ്ട ആവശ്യവുമില്ല. രാമൻ ചാടിയപോലെ കൃഷ്ണനും ചാടി ഇത്യാദിയിൽ രാമനും കൃഷ്ണനും ത മ്മിലാണ് ഉപമാനോപമേയഭാവം. ചാടി എന്നതു സാധാരണ ധർമ്മമാകുന്നു. അതുകയാൽ താദൃശവാക്യം 'രാമനെപ്പോലെ കൃഷ്ണനും ചാടി' എന്നതിനും സമാനയോഗക്ഷേമംതന്നെ. രാമൻ എത്ര ഉയ രത്തിലും നീളത്തിലും ചാടിയോ അത്ര ഉയരത്തിലും നീളത്തിലും കൃഷ്ണ നും ചാടിയെന്നാണല്ലോ രണ്ടിലും പര്യവസാനിക്കുന്നതു അർത്ഥം. ക്രിയകൾക്ക് ഉപമാനത്വവും ഉപമേയത്വവും ശാസ്ത്രീയമല്ലാത്തതു കൊണ്ടു്, അവയുടെ സാദൃശ്യം ശബ്ദംകൊണ്ടു നിർദ്ദേശിച്ചിട്ടുണ്ടെ ങ്കിലും ക്രിയാവസ്തുയായ വ്യക്തിയിൽ നയിപ്പിച്ചു് ഔപമ്യം നിർവ്വഹിച്ചു കൊള്ളേണമെന്നു താൽപര്യം.

ഇനി, ഭാഷ്യവിരോധവും കാരികാവിരോധവും മറുമുണ്ടെ ങ്കിലും, 'രാമൻ ചാടിയതുപോലെ കൃഷ്ണനും ചാടി' ഇത്യാദിപ്രയോഗ

വിശേഷമനുസരിച്ചു ക്രിയകർക്കും ഉപമാനോപമേയഭാവം ഉണ്ടെന്നു വെക്കുകയാണ് യുക്തമെന്നും, എന്നുമാത്രമല്ല, "തേന തുല്യം ക്രിയാചേദ്വതിഃ" എന്നാസൂത്രം നിമ്മിച്ച പാണിനി അതിലേക്ക് അനുവദിക്കുന്നുണ്ടെന്നും മറ്റും പറയുന്നുവെങ്കിൽ അങ്ങിനെ ആയിക്കൊള്ളട്ടെ; അതുകൊണ്ടുമാത്രം ഉൽപ്രേക്ഷാഗമകം വിശേഷണവൈശിഷ്ട്യം മാത്രമാണെന്നുള്ളപക്ഷം നിർദ്ദോഷമാണെന്നാവുകയില്ലെന്നു മുൻപറഞ്ഞസംഗതികളാൽ സ്പഷ്ടമാണല്ലോ.

"നേർക്കാക്കരിങ്കുഴലിയിൽ ക്കിഴിയുന്ന നാഭി
പുക്കാഭയാന്ന ചെറുതാം പുതുരോമവല്ലി
നില്ക്കാതുടുപ്പുടവവിട്ടയരും കടുത്തു
നല്ക്കാഞ്ചിചേന്ന നടുനായകരശ്മിപോലെ."

(കുമാരസംഭവം)

ഇത്യാദിയിൽ കേവലം ഉപമയ്ക്ക് അനുപയുക്തമായ വിശേഷണവൈശിഷ്ട്യമാണ് ഉൽപ്രേക്ഷാപ്രയോജകം. രോമാവലിക്കു മരതകരശ്മിയോടു സാദൃശ്യം യുക്തമായിരിക്കെ, ദേവിയുടെ കാഞ്ചിക്കുള്ള നടുനായകമെന്ന വിശേഷണം ഉൽപ്രേക്ഷയ്ക്കു പ്രയോജകമാണല്ലോ. ഉപമാനം അസിദ്ധമല്ലായ്കയാൽ ഉൽപ്രേക്ഷ അസിദ്ധത്വമൂലമാണെന്നു പറയാവുന്നതുമല്ല.

"നാട്ടിന്നാധീശനു സുധാശനനാരിമാരെ
ക്കാട്ടിക്കൊടുപ്പതിനു വന്നു വിളങ്ങി ചന്ദ്രൻ
പാട്ടിന്നൊരുക്കിയൊരു പന്തലിലുച്ചമായ് മുൻ-
കൂട്ടിക്കൊളുത്തീ വിലസും ശരറാന്തൽപോലെ."

(രുക്മാംഗദചരിതം)

ചന്ദ്രനു കേവലം ശരറാന്തലിനോടു് ഉപമ സുഘടമായിരിക്കെ, 'പാട്ടിന്നൊരുക്കിയ' ഇത്യാദി വിശേഷണവൈശിഷ്ട്യം ഉൽപ്രേക്ഷോപയോഗിയാണെന്നല്ലേ വിചാരിക്കേണ്ടതു്?

ഇതുപോലെ:—

"രണ്ടിപ്പൊഴൽപലദളങ്ങളടിക്കുകാണു-
ന്നുണ്ടിങ്ങു മുമ്പവയിലേതൊടുപ്പതെന്നായ്
രണ്ടിങ്കലും മുകളിൽനിന്നു പകച്ചുനോക്കും
വണ്ടിൻകിടയ്ക്കുവഥംതൊടും തിലകം വിളങ്ങി."

(ഉമാകേരളം)

ഇതിലെ, "രണ്ടിങ്കലും മുകളിൽനിന്നു പകച്ചുനോക്കും" എന്ന വിശേഷണവും,

"തുറിച്ചകണ്ണാലകലയ്ക്കുനോക്കി-
ക്കൊണ്ടിങ്ങിതാ പൊങ്ങിയ പാറതന്മേൽ
വാഴുന്നു വമ്പോടൊരു ഗുഹ്യവയ്യ-
നിക്കുന്നിനെല്ലാം പ്രഭുവെന്നമട്ടിൽ."

(സാഹിത്യമഞ്ജരി 4-ാംഭാഗം)

ഇതിലെ 'ഇക്കുന്നിനെല്ലാം' എന്ന വിശേഷണവും ഉൽപ്രേക്ഷാസാധകമാണെന്നു കണ്ടുകൊൾക.

ഉഭയത്തിന്നു്:—

"ധൃതരുചി പുലി തീണ്ടും പുള്ളിമാനിന്റെ കണ്ണു-
ച്യുതനിണമൊട്ട പച്ചപ്പുല്ലിടം തത്ര കാണാം
ചിതമുടയ വനശ്രീ തന്റെ കാശ്മീരപങ്കം
ചിതറിന ശുകവർണപ്പോർമുലക്കച്ചപോലെ."

(ചിത്രയോഗം)

'വനശ്രീ തന്റെ' എന്നതുകൊണ്ടു് ഇവിടെ അസിദ്ധത്വവും വിശേഷണവൈശിഷ്ട്യവും ഉപമാനത്തിന്നു് ഉപപാദിക്കാം. "ചുമന്ന ചന്ദ്രക്കല—" ഈവകയൊക്കയും ഈജാതിയിൽ പെട്ടതാണെന്നറിഞ്ഞുകൊൾക. ഈ പറഞ്ഞ നയം പുരസ്സരിച്ചു് ഉപമോൽപ്രേക്ഷാവിവേകം കണ്ടുകൊള്ളണമെന്നു ചുരുക്കം.

ക്കുടാതെ, "ഓ" എന്നാ നിപാതസ്ഥലത്തും മാലാരൂപമായ ഉൽപ്രേക്ഷയോ സന്ദേഹമോ ഏതാണലങ്കാരമെന്ന സംശയം ജനിക്കാവുന്നതിനാൽ ആവക സ്ഥലത്തും ഈവക ന്യായംതന്നെ യഥോചിതമാശ്രയിച്ചു നിർണ്ണയംചെയ്യുകൊള്ളേണ്ടതാണ്.

എങ്ങിനെയെന്നാൽ:—

"ശർവ്വാണിയോടു കലഹിച്ചു പൊറുപ്പതിന്നു
നിർവ്വാഹമറു നിജജന്മഗൃഹത്തിലേക്കായ്
സർവ്വാഹിനീ പ്രിയവചസ്സു ഗണിച്ചിടാതെ
ദുർവ്വാരഗർവ്വഭരമോടരമുദ്ഗമിപ്പോ?"

"പാലാഴി വീണ്ടുമുരുമന്ദരമന്ഥനത്താൽ
മാലാന്തൻതിരകളായ കരങ്ങളംപൊക്കി
കാലാസഹിഷ്ണു, ബത, വിഷ്ണുപദം ഗ്രഹിപ്പാൻ
കോലാഹലത്തൊടു കുതിച്ചുയരുന്നുവെന്നോ?"

(ഒരു സ്വപ്നം)

ഈ പദ്യങ്ങളിലെ "ഓ" എന്നതിന്നു ക്രിയാന്വയിത്വമുള്ളതിനാലും ഉപമാനാംശത്തിന്നുള്ള വിശേഷണവൈശിഷ്ട്യത്താലും പ്രകൃതനിപാതം സംഭാവനാപരമാണെന്നു പറയുകയാണ് യുക്തം. വിശേഷിച്ചു്,—

"ഹാകാശസൂനസമശോഭ സമുല്ലസിക്കും
ആകാശയാനമളകാപുരി വിട്ടയന്നു
രാകാശശങ്കനൊടിടഞ്ഞു ധനേശദിവ്യ-
പ്രാകാരകാന്തിനികുരുംബമയന്നപോലെ."

ഇത്യാദി മുൻപദ്യങ്ങളിലെ അലങ്കാരം ഉൽപ്രേക്ഷയാണെന്നുള്ള സംഗതിയും അനന്തരപദ്യങ്ങളിലെ 'ഓ' എന്നതു സംഭാവനാവാചകമാണെന്നതിലേക്കു് ഉപയുക്തമാകുന്നു. അതുകൊണ്ടു് "ശർവ്വാണിയോടു—" ഇത്യാദി പദ്യങ്ങൾ കേട്ടമാത്രയിൽ അവയിലെ അലങ്കാരം സന്ദേഹമാണെന്നു് ഒരുവേള തോന്നാമെങ്കിലും ഈവക നയമനുസരിച്ചു നിരീക്ഷിക്കുന്നതായാൽ ഉൽപ്രേക്ഷയാണെന്നു തെളിയുന്നതാണു്.

നേരെമറിച്ചു്:—

"ഹാ! രമ്യമെൻമിഴികൾ ചെയ്തൊരു പുണ്യപൂര-
പാരംപരീപരിലസൽപരിണാമമെന്നോ?
സൈരം ക്ഷയീന്ദുകലതൻ കലനയ്ക്കു വാരം-
വാരം വിധിക്കുതകിടുന്ന നിധാനമൊന്നോ."

"ക്ഷോണീതലോല്ലസിതകാമകലാവിലാസ-
വേണീ ജഗജ്ജയിനിതൻ പ്രതിബിംബമെന്നോ?
ഏണീകിശോരമിഴിമാരുടെ സജ്ജനാത്മ
വാണീവരസ്സുചിതമാതൃകയൊന്നിതെന്നോ?"

"സപ്താരാജറാണി യമരാവതി വിട്ടു വന്നോ?
നാരായണീ നയനഗോചരയായിടുന്നോ?
ആരാണിതംബ, രതിയോ സതിയോ ലസിപ്പ-
താരാമരമ്യഭുവി ഭാരതിയോ കഥിക്കു?"

(ഒരു സപ്തപ്തം)

ഇത്യാദിയിൽ വിശേഷണവൈശിഷ്ട്യം ഉപപാദിക്കാമെങ്കിലും "ആരാണിതംബ—" എന്നിങ്ങിനെ ജിജ്ഞാസ സ്പഷ്ടമായി നിർദ്ദേശിച്ചിരിക്കകൊണ്ടു് പ്രകൃതശ്ലോകങ്ങളിലെ അലങ്കാരം സന്ദേഹമാണെന്നുള്ളതു തീച്ചയാണു്.

എന്നാൽ,—

"രതിപതിരഥചക്രമോ ജനത്തിൻ
ധൃതികവരുന്നതിനുള്ള യന്ത്രസത്തോ
ദ്യുതിമദനനരാജ്യഭിത്തിയോ തൻ-
മതിമുഖിയാളുടെ വന്നിതംബബിംബം?"

(രുക്മാംഗദചരിതം)

ഇവിടെ വിഷയത്തിൽ അസന്ദിഗ്ധമായ നിതംബബിംബതജ്ഞാനമുണ്ടെന്നും തന്മൂലം രതിപതിചക്രതാദിജ്ഞാനം ആഹാര്യമാണെന്നും നാലാംപാദംകൊണ്ടു സ്പഷ്ടമാകയാൽ അലങ്കാരം സന്ദേ

ഹമല്ല, മാലോൽപ്രേക്ഷയാണെന്നു നിശ്ചയിക്കാം. സന്ദേഹമാണെങ്കിൽ നാലാംപാദംകൊണ്ടു നിർദ്ദേശിച്ചപ്രകാരം അസന്ദിഗ്ധതപ്രതീതിക്ക് അവകാശമില്ലല്ലോ. ഇതുപോലെ വിഷയാന്തരത്തിലും യഥായുക്തി അലങ്കാരം നിർണയിച്ചുകൊൾക. അതായതു്:—

"വണ്ടാറണിക്കുഴലിമാരുടെ കേശപാശം
കണ്ടാത്തു കാർനിരകളെന്നു ദൃഢം നിനച്ചു
തണ്ടാരിടഞ്ഞ വദനം ശശിയെന്നുമോർത്തു-
കൊണ്ടാ നൃപാലനിളകാതെ തദാ വസിച്ചു."

"ലോലാക്ഷിമാരുടെ വിലോചനമബ്ജമെന്നും
നീലാളകങ്ങൾ വരിവണ്ടുകളെന്നുമോർത്തു
ശ്രീലാസ്യകേളിഗൃഹമാം രദനച്ഛദത്തെ
ച്ചേലാന്നിടുന്ന തളിരെന്നു തെളിഞ്ഞുറച്ചു."

"ഹൃങ്കോട്ട തമ്മിലുരസീട്ടുരോരുഹങ്ങൾ
വങ്കോരകങ്ങളിതി ഭൂപതി നിർണ്ണയിച്ചു
സങ്കോചമറ്റു സുരനാരികളന്തൻസുവർണ-
പങ്കോല്ലസത്തനു ധരാപതി നോക്കി വീണ്ടും."

(രുക്മാംഗദചരിതം)

"ഇവിടെ ദൃഢം മുതലായ വാചകങ്ങളുണ്ടെങ്കിലും സങ്കോചമറുനോക്കി" എന്നു നിബന്ധിച്ചിരിക്കകൊണ്ടു് അലങ്കാരം ഭ്രാന്തിയാണു്, ഉൽപ്രേക്ഷയല്ലെന്നു സിദ്ധിക്കുന്നു. ഈ രീതിയിൽ ഉൽപ്രേക്ഷയെ ഇതരാലങ്കാരങ്ങളിൽനിന്നു സ്വയം വിവേചിച്ചറിഞ്ഞുകൊൾക. ഏതായാലും, ഈ അവാന്തരവിചാരം ഇവിടെ നില്ക്കട്ടെ. നമുക്കു് പ്രകൃതത്തിലേക്കുതന്നെ ഇനി പ്രവേശിക്കാം.

ധർമ്മോൽപ്രേക്ഷയിൽ ജാത്യുൽപ്രേക്ഷയ്ക്കാണല്ലോ മുമ്പു ചില പ്രകാരങ്ങളെ ഉദാഹരിച്ചുകാണിച്ചതു്. ഇനി ധർമ്മോൽപ്രേക്ഷയിൽ ഗുണോൽപ്രേക്ഷയെ ഉദാഹരിക്കാം:—

"പരവർണ്ണാക്രമണത്താൽ
പരമൊക്കെക്രൂടിയാശ്രയം തേടാൻ
പരിചാന്നുള്ള വെളുപ്പിൻ-
പരിചിൽ ബകപംക്തി പൊയ്കവെടിയുന്നു." (സ)

ബകപംക്തിയെ പരിചാന്ന (രൂപമെടുത്ത) വെളുപ്പായി അഭേദേന ഉൽപ്രേക്ഷിച്ചിരിക്കുന്നു. സാധാരണധർമ്മമായ നൈർമ്മല്യത്തിന്നു് ഉപാദാനമില്ല. പൊയ്കവെടിയുക എന്നാ ധർമ്മത്തിന്നാകട്ടെ ഉപാദാനമുണ്ടുതാനും. നൈർമ്മല്യം മലതാഭാവരൂപമാകയാൽ ജാത്യഭാവവും 'പൊയ്കവെടിയുക' എന്നതു ക്രിയയുമാകുന്നു. വെളുപ്പിൽ മൂർത്തിമത്ത്വസിദ്ധിക്കായി ഒന്നിച്ചുചേർന്നു് ആശ്രയംതേടലും തൽസിദ്ധിക്കു പരവർണാക്രമണവും സംഭാവനം ചെയ്തിരിക്കുന്നു. മഴപെയ്ത വെള്ളം കലങ്ങിയിരിക്കുന്ന ഒരു പൊയ്കയിൽനിന്നു കൊറിക്കം ക്രമേണ തെളിഞ്ഞുപോകുന്നതിനെയാണു് ഇവിടെ വർണിച്ചിരിക്കുന്നതു്. ഇതുപോലെ,—

"പാരം വിളർത്തബലമാം കവിൾകൊണ്ടുമാദ
ചേരും മുഖേ ചിതറിവീണ കചങ്ങളോടും
പോരുന്നു; കാട്ടിലുടൽപൂണ്ടവിയോഗമാലോ
സ്ത്രീരൂപിയാം വ്യസനമോ ഇവളെന്നു തോന്നും."
(ഉത്തരരാമചരിതം)

ഇത്യാദിയൊക്കയും നോക്കിക്കൊൾക.

ക്രിയോൽപ്രേക്ഷയ്ക്കു് ഉദാഹരണം:—

"നീടുറ്റ ലക്ഷ്മി വിലസും നിജനാടു നോക്കി,
ക്രൂരന്നു മോഹഭരമുള്ളിലടങ്ങിടാതെ
ചാടുന്നവണ്ണമവർതന്റെ മുഖത്തുനിന്നു
ചാടുപ്രധാനവചനം ചിലതുദ്ഗളിച്ചു." (ഒരു സ്വപ്നം)

വചനോദ്ഗമക്രിയയെ മോഹഭരത്തിന്റെ ചാട്ടമായുൽപ്രേക്ഷിച്ചിരിക്കുന്നു. ഉൽപ്രേക്ഷാനിമിത്തമായി, 'ഉള്ളിലടങ്ങിടാതെ'

എന്നിങ്ങിനെ അനിവാര്യധർമ്മം നിർദ്ദേശിച്ചിട്ടുണ്ട്. ഇവിടെ കേവലം ഉച്ചാരണത്തെ ചാട്ടമായോ ചാടുവചനത്തെ മോഷരമായോ ഉൽപ്രേക്ഷിക്കയാണെന്നു പറയുന്നതു സ്വരസമല്ലെന്നും ധരിക്കണം. ഇതുവരെ ഉദാഹരിച്ച പദ്യങ്ങളിലെല്ലാം താദാത്മ്യാൽപ്രേക്ഷയാകുന്നു. അഭേദസംബന്ധമല്ലാതെ ഭേദസംബന്ധമാശ്രയിച്ചും ഉൽപ്രേക്ഷ വരാവുന്നതാണ്.

"ഇരുളുടലിൽ പൂരളുന്നോ?
പെരികെ നഭസ്സംജനം പൊഴിക്കുന്നോ?
ഒരുഫലമില്ലാത്തൊരസൽ-
പുരുഷാശ്രയമെന്നപോലെ മിഴിയായി."

(മൂഷികവംശം)

പൂർവ്വാർദ്ധമാണുദാഹരണം. ഉത്തരാർദ്ധത്തിലെ അലങ്കാരം ഉപമയാകുന്നു. സർവ്വത്രതമോവ്യാപനക്രിയാരൂപനിമിത്തസംബന്ധത്താൽ ഇരുളായ വിഷയത്തിൽ 'ഉടലിൽപ്പൂരളുക'യെന്ന ക്രിയയെ ഉൽപ്രേക്ഷിച്ചിരിക്കുന്നു. അതുപോലെ ആകാശം തുടങ്ങി ഭൂതലംവരെ ഇരുട്ടു വ്യാപിച്ചിരിക്കയാൽ നഭസ്സിൽ 'അംജനം പൊഴിക്കുക' എന്ന ക്രിയയെ ഉൽപ്രേക്ഷിച്ചിരിക്കുന്നു. രണ്ടിലും വ്യാപനക്രിയയായ നിമിത്തത്തിനു് ഉപാദാനമില്ല. മുന്നുദാഹരണങ്ങളിലെന്നപോലെ ഇവിടെ വിഷയം വിഷയ്യഭിന്നമായിട്ടല്ല ഉൽപ്രേക്ഷിച്ചിരിക്കുന്നതു്. വിഷയത്തിൽ ക്രിയാരൂപധർമ്മമുള്ളതായിട്ടാണു്. ആകയാൽ ഇതു ഭേദസംബന്ധദ്യോതകമായ ഉൽപ്രേക്ഷയാകുന്നു; മുൻപോലെ അഭേദസംബന്ധദ്യോതകമായ താദാത്മ്യാൽപ്രേക്ഷയല്ല. ഭേദസംബന്ധമാശ്രയിച്ചുള്ള ധർമ്മോൽപ്രേക്ഷയിൽ വിഷയവിഷയിസാധാരണമായ ധർമ്മം നിമിത്തം. കാരികയിലുള്ള 'അന്യധർമ്മസംബന്ധഹേതുവാൽ' എന്നതിലെ അന്യപദാർത്ഥം ധർമ്മോൽപ്രേക്ഷയിൽ വിഷയിതന്നെയാകുന്നു. താദ്രൂപ്യമേമ്മോൽപ്രേക്ഷയിലെ സ്ഥിതിയും ഇതുതന്നെ. ഭേദസംബന്ധം ആശ്രയിച്ചുള്ള ധർമ്മോൽപ്രേക്ഷയിലാകട്ടെ, വിഷയിരൂപധർമ്മസമാനാധികരണമായി വിഷയഗത

മായ ധർമ്മമാണ് നിമിത്തം. ഈവക സ്ഥലങ്ങളിൽ അന്യപദാർത്ഥമായി ഗ്രഹിക്കേണ്ടതു് വിഷയിക്കാശ്രയമായ മറെറാന്നിനെയാകുന്നു എന്നു വിവേകം. ഉൽപ്രേക്ഷയിലെ വിഷയി ധർമ്മിയാണെങ്കിൽ ധർമ്മ്യുൽപ്രേക്ഷ, ധർമ്മമാണെങ്കിൽ ധർമ്മോൽപ്രേക്ഷ എന്നു പറയും. എന്നാൽ, രസഗംഗാധരകാരനാകട്ടെ, അഭേദസംബന്ധമാശ്രയിച്ചുള്ള ഉൽപ്രേക്ഷയെ ധർമ്മ്യുൽപ്രേക്ഷയെന്നും ഭേദസംബന്ധമാശ്രയിച്ചുള്ളതിനെ ധർമ്മോൽപ്രേക്ഷയെന്നുമാണു് നാമകരണംചെയ്യുകാണുന്നതു്. ഇതു് അത്രയുക്തമായിത്തോന്നുന്നില്ല. "നീടുറവലക്ഷ്മി—" എന്നിങ്ങിനെ മുമ്പുദാഹരിച്ച ക്രിയോൽപ്രേക്ഷ ധർമ്മ്യുൽപ്രേക്ഷയാണെന്നുപറയാമോ? വിശേഷിച്ചു്, പ്രാചീനാലങ്കാരികപക്ഷത്തിൽ എവിടേയും താദാത്മ്യോൽപ്രേക്ഷയാണു്. അവക്കു ഭേദസംബന്ധമാശ്രയിച്ചുള്ള ഉൽപ്രേക്ഷതന്നെയില്ല. ആസ്ഥിതിക്കു് അവക്കു ധർമ്മോൽപ്രേക്ഷതന്നെയില്ലെന്നാല്ലേ ആവുക? എന്തിനധികം,—

* "അസ്യാം മുനീനാമപി മോഹമൂഹേ
ഭൃഗുർമ്മഹാൻ യൽകുചശൈലശീലീ
നാനാരഭാഹ്ലാദി മുഖം ശ്രിതോരു-
വ്യാസോ മഹാഭാരതസർഗ്ഗയോഗ്യഃ" (നൈഷധം)

---

* അന്വയാർത്ഥം:—യാതൊരുകാരണത്താൽ മഹാനായ ഭൃഗു കുചശൈലശീലിയും മുഖം നാനാരഭാഹ്ലാദിയും മഹാഭാരതസർഗയോഗ്യനായ വ്യാസൻ ശ്രിതോരുവുമായിരിക്കുന്നുവോ അതുകൊണ്ടു ഭമയന്തിയിൽ മുനിമാക്കുപോലും മോഹമുണ്ടെന്നു ഞാൻ ഊഹിക്കുന്നു. ശ്ലേഷാർത്ഥം:—മഹാൻ=മഹാനുഭാവൻ—വലിയതു്. ഭൃഗുഃ=ഭൃഗുമഹർഷി—പവ്വതപ്രപാതം. കുചശൈലശീലി=കുചശൈലത്തിൽ പരിശീലിക്കുന്നവൻ—കുചശൈലം (കുചസദൃശം) ശീലിക്കുന്നതു്. മുഖം, നാനാരഭാഹ്ലാദി=നാരഭനെ ആഹ്ലാദിപ്പിക്കാതിരിക്കാത്തതു്. നാനാരഭനങ്ങളുൽ ആഹ്ലാദകാരിയായതു്. മഹാഭാരതസർഗ്ഗയോഗ്യഃ=മഹാഭാരതനിർമ്മാണാർഹൻ—പക്ഷാന്തരത്തിൽ രണ്ടുപദം. മഹാഭാഃ=മഹാഭാസ്സോടുകൂടിയതു്. രതസർഗ്ഗയോഗ്യഃ=രതിക്രിയയ്ക്കു യോഗ്യം. വ്യാസഃ=വ്യാസൻ—വിസ്തൃതി. ശ്രിതോരു=ഊരുക്കളെ ആശ്രയിച്ചിരിക്കുന്നവൻ—ഊരുക്കളെ ആശ്രയിച്ചിരിക്കുന്ന, വ്യാസം (വിസ്താരം) മഹാഭാസ്സും രതസർഗ്ഗയോഗ്യവുമാകുന്നു എന്നു് പക്ഷാന്തരത്തിൽ അന്വയാർത്ഥം.

എന്ന നൈഷധപദ്യത്തിലെ ഉണോൽപ്രേക്ഷ, ഭേദസംബന്ധമാത്രയിച്ചാണെന്ന വാസ്തവം എത്രയും സ്പഷ്ടമായിരിക്കെ, അവിടേയും മുനിനിഷ്ടമായ മോഹതാദാത്മ്യാൽപ്രേക്ഷയാണെന്ന്—അതായത്, ധർമ്മാന്തരം മോഹരൂപമായുൽപ്രേക്ഷിക്കയാണെന്ന്—പറവാൻ അവർ മടിക്കുന്നില്ല. ഇതുപോലെ ഹേതുൽപ്രേക്ഷയും ഫലോൽപ്രേക്ഷയും എല്ലാം താദാത്മ്യാൽപ്രേക്ഷയാണെന്നതന്നെയാണ് പ്രാചീനന്മാരുടെ പക്ഷം.

"പാരിൽപ്പതിച്ച തവ നൂപുരമൊന്നു കണ്ടേൻ
ഭ്രൂർഭ്രമം ഭവതിയെ ത്തിരയും ദശായാം
ബാലേ, ഭവൽപദസരോജവിയോഗദുഃഖ-
ത്താലെന്നപോലിവിടെയന്നു നിബദ്ധമൌനം."
(രഘുവംശം-സ൨)

ഇത്യാദി ഹേതുൽപ്രേക്ഷയിൽ മൌനമായദ്ധ്യവസായംചെയ്തിരിക്കുന്ന നിശ്ചലതയെ നിമിത്തീകരിച്ചു നൂപുരത്തിൽ വിയോഗദുഃഖത്തെയല്ല ഉൽപ്രേക്ഷിക്കുന്നതു; താദൃശനിശ്ചലതയിൽ ദുഃഖഹേതുകമായ മൌനത്തെയാണുൽപ്രേക്ഷിക്കുന്നതു എന്നാണ് അവരുടെ സിദ്ധാന്തം. ഫലോൽപ്രേക്ഷയിലും ഇതുപോലെ നോക്കിക്കൊൾക. ഇങ്ങിനെ പ്രാചീനപക്ഷത്തിൽ ഭേദസംബന്ധമാത്രയിച്ചു ഉൽപ്രേക്ഷതന്നെയില്ലാതിരിക്കെ, ധർമ്മോൽപ്രേക്ഷതന്നെ ഇല്ലെന്നവരുമല്ലോ? പ്രാചീനമതപ്രകാരം "ഇരുളുടലിൽ പുരളുന്നോ--" എന്ന പ്രകൃതപദ്യത്തിൽ നഭഃപ്രേട്ടതിഭ്രപവ്യന്തസകലവസ്തുമലിനീകരണനിമിത്തത്താൽ തമോവ്യാപനത്തെ തൽകർത്തൃകലേപനമായും നഭഃകർത്തൃകാംജനവർഷണമായും സംഭാവനം ചെയ്തിരിക്കയാൽ താദാത്മ്യാൽപ്രേക്ഷയാണെന്നേ ധരിക്കണം. ഈ പക്ഷത്തിൽ തമോവ്യാപനമായ വിഷയത്തിന്നു ഉപാദാനമില്ലായ്കയാൽ അനുപാത്ത വിഷയമായ ഉൽപ്രേക്ഷയെന്നുകൂടി മറെറാരുവിശേഷം.

ദ്രവ്യോൽപ്രേക്ഷയ്ക്കു:—

"പുരമപ്പുരിഘ്നാമിഷാലലക്ഷ്യ-
പ്രതിബിംബോദകഭാഗശോഭിയാകും

പെരുതായ ജലാശയാന്തരത്തിൽ
പ്രതിബിംബിച്ചൊരു വിണ്ണുപോൽ വിളങ്ങി."

(നൈഷധം)

വിണ്ണ് (സ്വർഗ്ഗം) ദ്രവ്യവാചിയാകയാൽ ദ്രവ്യോൽപ്രേക്ഷ. "ഒറ്റയായ്വലതിൽപ്പുറം—" എന്ന ലക്ഷണലക്ഷിതമായ ജാതിക്കു വിഷയമല്ലായ്കയാൽ വിണ്ണ് ദ്രവ്യവാചിയല്ലാതെ ജാതിവാചിയാകയില്ല. സൌഭാഗ്യാതിശയരൂപനിമിത്തത്തിന്ന് ഉപാദാനമില്ലായ്കയാൽ അനുപാത്തനിമിത്ത.

"ഉണ്ടായതിൽ ത്തിരുവനന്തപുരാഖ്യയോട്ട
കണ്ടാൽ വിശപ്പുമറയും പുരമൊന്നുഭാരം
തണ്ടാർമകൾപ്രിയനതിങ്കലുറക്കമാണു
രണ്ടാമതാമരിയ പാൽക്കടലിൽക്കണക്കേ."

(ഉമാകേരളം)

തിരുവനന്തപുരം പാൽക്കടലാണെന്നിങ്ങിനെ ദ്രവ്യമായി ഉൽപ്രേക്ഷിച്ചിരിക്കുന്നു. മുൻപറഞ്ഞപോലെ പാൽക്കടൽ ദ്രവ്യവാചിയാണല്ലോ. 'വിഷ്ണു ഉറക്കമാണു" എന്നിങ്ങിനെ നിമിത്തത്തിന്നു ഉപാദാനമുള്ളതുകൊണ്ടു് ഇതു് ഉപാത്തനിമിത്തയായ ദ്രവ്യോൽപ്രേക്ഷ.

അഭവോൽപ്രേക്ഷയിൽ ജാതിഗുണക്രിയാഭാവങ്ങൾക്കു്:—

"നൂനം വദനമചന്ദന-
മധരാദി ധ്രുവമയാവകാരുണ്യം
നയനമനഞ്ജനലേഖന-
മാവാം സ്വാഭാവികാഭയാൽ ഭവ്യം." (സ്വ)

സ്വാഭാവികാഭാപ്രയോജ്യമായ ഭവ്യത്വസംബന്ധനിമിത്തത്താൽ വദനത്തിൽ ചന്ദനരൂപജാത്യഭാവവും അധരം, അംശ്ലിതലം, പദതലമെന്നിവയിൽ ലാക്ഷാരുണ്യഗുണാഭാവവും നയനത്തിൽ അംജനലേഖനക്രിയാഭാവവും ഉൽപ്രേക്ഷിച്ചിരിക്കുന്നു.

ദ്രവ്യാഭാവത്തിന്നു:—

"ഈമന്നിലോമലേ, നിന്റെ കോമളാസ്യം വിളങ്ങുവേ
സോമനില്ലാത്തപോൽ കാൺമൂ വ്യോമസ്ഥലമശോഭനം." (സ.)

വ്യോമസ്ഥലത്തിൽ സോമരൂപദ്രവ്യാഭാവം ഉൽപ്രേക്ഷിച്ചിരിക്കുന്നു. ശോഭനത്വരൂപജാത്യഭാവം നിമിത്തം. ഇതുപോലെ നിമിത്തത്തിന്റേയും ജാതിഗുണക്രിയാദ്രവ്യഭാവാഭാവസ്വരൂപവും മറും സ്വയമൂഹിച്ചുകൊള്ളുക. ആവകയ്ക്കാണും വിശേഷിച്ചു ചമൽക്കാരമില്ലായ്കയാലാണ് പ്രത്യേകിച്ചു യഥാക്രമം ഉദാഹരിച്ചു കാണിക്കാത്തതു്. പോരെങ്കിൽ ഗുണവിഷയത്തിലും മറും വിപ്രതിപത്തിക്കും അവകാശമുണ്ട്. അനുപാത്തനിമിത്തത്തിനുള്ള താദൃശവിഭാഗമാകട്ടെ ജനിക്കാത്തകുട്ടിയുടെ ജാതകപരിശോധനംപോലെ അവഹേളാസ്പദവുമാകുന്നു. ഇങ്ങിനെ സ്വരൂപോൽപ്രേക്ഷയുടെ വകഭേദങ്ങളെ യഥോചിതം നിരൂപിച്ചു് ഹേതുഫലോൽപ്രേക്ഷകളെ നിരൂപിക്കുന്നു. ഹേത്വൽപ്രേക്ഷയിലെ നിമിത്തം അതിന്റെ ഫലവും ഫലോൽപ്രേക്ഷയിൽ അതിന്റെ ഹേതുവുമായിരിക്കും.

ജാതിഹേത്വൽപ്രേക്ഷയ്ക്കു്—

"നിൻപ്രതാപമഹാദീപ- ശിഖതൻ മഷികൊണ്ടഹോ
നൂനം നൂതനമാവുന്നു നിത്യം നഭസി നീലിമ." (സ.)

നിത്യം നഭസ്സിൽ നീലിമ പുതുപുതുതായുണ്ടാവുന്നതിന്നു പ്രതാപദീപശിഖയുടെ മഷിയെ ഹേതുവായ്ൽപ്രേക്ഷിച്ചിരിക്കുന്നു. മഷി ജാതിവാചിയാകയാൽ ജാതിരൂപഹേത്വൽപ്രേക്ഷ. 'നീലിമ പുതുപുതുതായുണ്ടാവുക' എന്ന ഫലം പ്രസ്തുതോൽപ്രേക്ഷയിലെ നിമിത്തം.

ഗുണഹേത്വൽപ്രേക്ഷയ്ക്കു്:—

"പഞ്ചാസ്യവൈരി പരനിൽപ്പരമാത്മനാമ-
മഞ്ചാതെ ചേരുവതിലേറവുമിഷ്ടമുണ്ടോ

വൻചാപവിച്യുതശരപ്രകരങ്ങളാല-
പ്പഞ്ചാസ്യരിൽസ്സുപടി പഞ്ചത ചേത്തിതപ്പോഥം."
(വിജയോദയം)

പഞ്ചതചേത്തതിലേക്ക് ഈർഷ്യയെ ഹേതുവായുൽപ്രേക്ഷിച്ചിരിക്കുന്നു. 'പഞ്ചതചേക്കുക' എന്നാ ഫലരൂപക്രിയ നിമിത്തം.

"പാരിൽപ്പതിച്ച തവ നൂപുരം—" എന്നു മുമ്പുദാഹരിച്ച പദ്യവും ഗുണരൂപഹേതുൽപ്രേക്ഷയ്ക്ക് ഉദാഹരണമാകുന്നു. അതിലെ നിമിത്തം മൌനരൂപഗുണമാണെന്നുമാത്രം ഭേദം.

ക്രിയാഹേതുൽപ്രേക്ഷയ്ക്ക്:—

"നിൻപ്രതാപമഹാദീപ—" എന്നു മുമ്പുദാഹരിച്ച പദ്യത്തിലെ ദ്വിതീയപാദത്തെ "ശിഖാമഷിവിലേപനാൽ" എന്നു മാറുന്നതായാൽ ക്രിയാഹേതുൽപ്രേക്ഷയ്ക്ക് ഉദാഹരണമാവുമെന്നറിയുക.

"മാണിക്യകുംഭസദൃശാത്തസമാക്രമത്താൽ
ക്ഷീണിച്ചിരുന്ന കൃശമാമര മെല്ലുമെല്ലെ
ത്രാണിപ്പെടുംപടി തടിച്ചുവരുന്നതോത്തോ
റാണിക്കെഴും കുളിർമുലയ്ക്കു മുഖം കറുത്തു."
(ചിത്രയോഗം)

'ഓക്കുക' എന്നാ ക്രിയയെ കുളിർമുലയുടെ മുഖം കറുക്കലിന്നു ഹേതുവായുൽപ്രേക്ഷിച്ചിരിക്കുന്നു. കറുപ്പു ഗുണമാകയാൽ ഗുണനിമിത്തമായ ക്രിയാഹേതുൽപ്രേക്ഷ. പക്ഷേ, കറുപ്പു ഗുണമാണെങ്കിലും ഇവിടെ 'കറുത്തു'വെന്നിങ്ങിനെ ക്രിയയായിട്ടു നിർദ്ദേശിച്ചിരിക്കയാൽ നിമിത്തം ക്രിയയാണെന്നുവേണം പറവാൻ എന്നുശങ്കിക്കുന്നുവെങ്കിൽ അതുശരിയല്ലെന്നു പറയുന്നില്ല. എങ്കിലും കറുത്തു, ചുവന്നു, വെളുത്തു എന്നിങ്ങിനെ നിർദ്ദേശിച്ചാലും അവയെ ഗുണമായെടുക്കുകയാണു് പതിവു്. അതനുസരിച്ചു് ഇവിടെ ഉദാഹരിച്ചുവെന്നേയുള്ളൂ.

"നിന്മിഴിയൊന്നു ചുവന്നു
നിർമ്മലഗുണഭ്രമിപാലകുലമൌലേ

കടുതരവീയ്യും ക്രൂരം
ക്രൂടലർവക്ത്രം കറുക്കയുംചെയ്തു."

എന്ന ഭാഷാഭ്രഷ്ണത്തിൽ ഗുണസമുച്ചയത്തിന്നു് ഉദാഹരിച്ചിരിക്കുന്നതു നോക്കുക. അഥവാ:—

"ത്രികുതയായിരവിൽ ഞാൻ പരാംഗനാ-
സകുതനായ രവിയാം മദീശനാൽ
വ്യകുതമിങ്ങിനെ നിനയ്ക്കുമൂലമോ
രകുതമായ്തിലസി പൂവ്വുദിങ്മുഖം." (ഉമാകേരളം)

ഇത്യാദി, ഗുണനിമിത്തക്രിയാഹേതുൽപ്രേക്ഷയ്ക്കു് ഉദാഹരണമായിക്കണ്ടുകൊൾക.

"പരിജ്വലിക്കും പരുഷാതപത്തിൽ
പ്പാരം ഭയപ്പാട്ടുളവാകയാലോ
മരങ്ങളന്തൻ മൂലതലത്തെവിട്ടു
മാറുന്നതില്ലാ നിഴൽപോലുമിപ്പോഥം." (ചിത്രയോഗം)

നിഴൽ തരുമൂലം വിട്ടുമാറാത്തതിന്നു പരുഷാതപത്തിൽ ഭയപ്പാടുണ്ടാവുകയെന്ന ക്രിയയെ ഹേതുവായുൽപ്രേക്ഷിച്ചിരിക്കുന്നു. 'വിട്ടുമാറുന്നതില്ല' എന്നിങ്ങിനെ ഗമനരൂപക്രിയാഭാവം നിമിത്തം.

ദ്രവ്യഹേതുൽപ്രേക്ഷയ്ക്കു്:—

"സദാസന്നിഹിതശ്രീശ- പത്തിൽനിന്നുദ്ഗളിച്ചിട്ടും
അമരാപഗയാൽ നൂന- മതിപാവനമെൻമനം." (സ്വ)

മനസ്സിന്റെ അതിപാവനതയ്ക്കു് അമരാപഗയെ ഹേതുവായുൽപ്രേക്ഷിച്ചിരിക്കുന്നു. ത്രികാശഗംഗ ഏകവ്യക്തിമാത്രമാകയാൽ ദ്രവ്യവാചി.

ഫലോൽപ്രേക്ഷയിൽ ജാത്യുൽപ്രേക്ഷയ്ക്കു്:—

"തവ വക്ത്രാജലക്ഷ്മിക്കായ് ധ്രുവം താമരമൊട്ടകം
ഭവനേ വൻതപം ചെയ്വൂ ഭവനൈകമനോഹരേ." (സ്വ)

താമരമൊട്ടകാം വെള്ളത്തിൽനിന്നു തപംചെയ്യുന്നതു് വക്ഷോജലക്ഷ്മിക്കായിട്ടാണെന്നു സംഭാവനംചെയ്തിരിക്കയാൽ ഫലോൽപ്രേക്ഷ. ശോഭാവാചിയായ ലക്ഷ്മീപദം ജാതിവാചിയാകയാൽ ജാതിഫലോൽപ്രേക്ഷ. തപശ്ചരണരൂപക്രിയ നിമിത്തം. അയതു വാസ്തവമല്ല; ജലാവസ്ഥിതിയെ തപശ്ചരണമായദ്ധ്യവസായംചെയ്തിരിക്കയാണു്. "തവ പത്തിൻ ചുവപ്പിന്നായ്—" എന്നു മാറുന്നതായാൽ പ്രകൃതപദ്യംതന്നെ ഗുണരൂപഫലോൽപ്രേക്ഷയ്ക്കു് ഉദാഹരണമാവുന്നതാണു്.

ക്രിയാരൂപഫലോൽപ്രേക്ഷയ്ക്കു്:—

"കദനംപെടുമാറകത്തു കത്തും
മദനത്തീയു കെടുത്തുകൊള്ളുവാനോ
ഹൃദയേ നയനാംബുധാരതൂകി
വദനം താഴ്ത്തിയിരുന്ന പങ്കജാക്ഷി."

(ചിത്രയോഗം)

'ഹൃദയത്തിൽ നയനാംബുധാരതൂകുക' എന്നതിനു 'മദനത്തീയുകെടുക്കുക' എന്ന ക്രിയയെ ഫലമായുൽപ്രേക്ഷിച്ചിരിക്കുന്നു.

ദ്രവ്യരൂപഫലോൽപ്രേക്ഷയ്ക്കു്:—

"പകലും പരപക്ഷത്തിൽ-പ്പോലും നീ ചന്ദ്രികാത്മകോ
പാരിൽപ്പരം പരത്തുന്ന പാലഞ്ഞുന്ന യശസ്സിനെ." (സ)

ചന്ദ്രിക ഒന്നല്ലാതെ പലതില്ലായ്കയാൽ ദ്രവ്യം. അതിനെ യശോവ്യാപനത്തിനു ഫലമായുൽപ്രേക്ഷിച്ചിരിക്കുന്നു.

ഈവകയെല്ലാം ജാത്യാദിഭാവോൽപ്രേക്ഷകളാകുന്നു. സ്വരൂപോൽപ്രേക്ഷയിൽ പറഞ്ഞപോലെ ഈവകഭേദങ്ങളിലും അഭാവരൂപോൽപ്രേക്ഷകാം സംഭവിക്കാം.

"കണ്ണില്ലാത്തതുകൊണ്ടല്ലീ? കാലമിക്കാണ്മതൊക്കയും
സത്തസത്തെന്നു നോക്കാതെ സംഹരിക്കുന്നു സർവ്വദാ." (സ)

'കണ്ണില്ലാത്തതുകൊണ്ട്' എന്നിങ്ങിനെ ജാത്യഭാവത്തെ സവ്വ വസ്തുസംഹാരത്തിന്നു ഹേതുവായി സംഭാവനംചെയ്തിരിക്കയാൽ ജാത്യഭാവരൂപഹേത്വുൽപ്രേക്ഷ.

"ഇന്നൊരുമാത്രമാസ്ഥാന-ത്തിന്നുവക്കൻ ഗമിക്കവേ
എന്നുള്ളനാദരത്താലോ നന്നു കൂമ്പുന്നു വാരിജം." (സ.)

ആദരഗുണാഭാവത്തെ വാരിജനിമീലനത്തിന്നു ഹേതുവായ് സംഭാവനംചെയ്തിരിക്കയാൽ ഗുണാഭാവഹേത്വുൽപ്രേക്ഷ.

"സരസിജവദനേ നിതരാം
സരസതകലരുന്ന കണ്ണുകൾക്കോത്താൽ
പരമിത്ര തരളഭാവം
പരസ്പരം കണ്ടിടായ്കയാലല്ലീ." (സ.)

കണ്ണുകളുടെ തരളഭാവത്തിന്നു പരസ്പരാദർശനം ഹേതുവായ് സംഭാവനംചെയ്തിരിക്കയാൽ ക്രിയാഭാവരൂപഹേത്വുൽപ്രേക്ഷ.

"ഇന്ദു പകലും പ്രഭാകര-
നൊന്നു പരം രാത്രിതാനുമില്ലാഞ്ഞോ
എന്നും ഭവാനുദിപ്പി-
ക്കുന്നു യശസ്സും തദീയമോജസ്സും." (സ.)

ഇന്ദുരൂപദ്രവ്യാഭാവം യശസ്സുദിപ്പിക്കുവാനുള്ള ഹേതുവായ് സംഭാവനംചെയ്തിരിക്കയാൽ ദ്രവ്യാഭാവഹേത്വുൽപ്രേക്ഷ.

"മതി നിന്മുഖസാധർമ്മ്യം കൊതിച്ചു പരമൂഴിയിൽ
കലങ്കപങ്കാഭാവാത്ഥം- മലം മുങ്ങിന്നിതാഴിയിൽ." (സ.)

'കലങ്കപങ്കം' ജാതിവാചിയാകയാൽ ജാത്യഭാവഫലോൽപ്രേക്ഷ.

"മാനിനത്തിന്നാനീഷ്യാത്ഥം നൂനം നിൻവൈരിനാരികൾ
കാനനാന്തേ ത്യജിക്കുന്ന ദീനരായ് ദൃഷ്ടിവിഭ്രമം." (സ.)

ഈഷ്യ ഗുണമാകയാൽ ഗുണാഭാവഫലോൽപ്രേക്ഷ.

"മേലിലമ്മയെ മറന്നിടായ്കയതി-
ന്നല്ലി? ഓമനദ്വഗഞ്ചലത്തിനാൽ
തൃഷ്ണയോടു നുകരുന്ന തന്മുഖം
സ്തന്യപാനസമയത്തിലർക്കൻ." (ചെറുപൈതൽ)

'മറക്കുക'യെന്നതു ക്രിയയാകയാൽ ക്രിയാഭാവഫലോൽപ്രേക്ഷ. വിസ്മരണമെന്നതു സ്മരണാഭാവവും തദ്ഭാവം സ്മരണരൂപവുമാകയാൽ ഇതു ഭാവത്തിന്നല്ലാതെ അഭാവത്തിന്നു് ഉദാഹരണമാവുകയില്ലെന്നു വിചാരിക്കുന്നപക്ഷം,—

"ഏതാദ്ദശോന്നതഘനസ്തനഭാരമൂല-
മേതാകിലും നടവിവശംക്കൊടിയായ്കയതിന്നോ
ശ്രീതാവുമീ നിബിഡകുന്തളബന്ധമേവം
ധാതാവു തത്സമഭരം പുറകിൽച്ചുമച്ചു?"
(ഒരുസ്വപ്നം)

ഇത്യാദി ശ്രുത്യുദാഹരണമായി ഗ്രഹിച്ചുകൊൾക. 'ഒടിയായ്കയതിന്നോ' എന്നതു ക്രിയാഭാവരൂപഫലോൽപ്രേക്ഷയാണല്ലോ.

"അലമംബുവിൽ നിലകൊണ്ട-
ക്കുലരിപുവിധുവിന്റെ ശൂന്യതയ്ക്കല്ലീ
അളിമൂളലാം ശരത്താൽ
നളിനി ജപിക്കുന്നു മാരണം മന്ത്രം?" (സ്വ)

നളിനിയുടെ മാരണമന്ത്രജപത്തിന്നു കുലരിപുവായ ചന്ദ്രന്റെ അഭാവം ഫലമായി സംഭാവനംചെയ്തിരിക്കയാൽ ദ്രവ്യാഭാവഫലോൽപ്രേക്ഷ. താദ്ദശഫലോൽപ്രേക്ഷയ്ക്കു നിമിത്തമായി നിർദ്ദേശിച്ചിരിക്കുന്നതു മാരണമന്ത്രജപമാകുന്നു. അതാകട്ടെ വാസ്തവത്തിൽ നളിനീസംബന്ധിയല്ല. അതിലുള്ളതു് അളിമൂളലാണ്. അതുകയാൽ അപഹ്നുതിയെക്കൊണ്ടു് അളിമൂളലിൽ മാരണമന്ത്രജപതാദ്രൂപ്യംസമ്പാദിച്ചു വിഷയമായ നളിനിക്കു താദ്ദശധർമ്മസംബന്ധം നിർവ്വഹിച്ചിരിക്കുന്നുവെന്നു ധരിക്കണം.

ഉൽപ്രേക്ഷാനിമിത്തമായ ധർമ്മം സ്വയമേ വിഷയവിഷയി സാധാരണമായും, അസാധാരണമാണെങ്കിലും സാധാരണീകരണോപായത്താൽ സാധാരണീകൃതമായും രണ്ടുപ്രകാരത്തിൽ വരാം. താദൃശോപായമാകട്ടെ, ബിംബപ്രതിബിംബഭാവം, വസ്തുപ്രതിവസ്തുഭാവം, ഉപചാരം, അഭേദാദ്ധ്യവസായം, സംഭാവന, ആരോപം, ശ്ലേഷം എന്നിവയാകുന്നു.

"ചന്ദ്രബിംബത്തിൽനിന്നു—"

"മുത്തോടുകുടിനിശയെ—"

"ചുമന്നു ചന്ദ്രക്കലപോൽ വളഞ്ഞും—"

ഇത്യാദിയിലെ അതിക്രൂരതാപം, വൃത്തോജ്ജ്വലത്താപം ചുമപ്പ്, വളവു മുതലായ ധർമ്മങ്ങൾ സ്വയമേ, വിഷയവിഷയിസാധാരണങ്ങളാകുന്നു. ഈവകയെ അനുഗാമിയെന്നു പറയാം. എന്നാൽ, രണ്ടും മൂന്നും പദ്യങ്ങളിലെ, ചന്ദ്രകർത്തൃകനിശാപരിരംഭണം, വസന്തകൃതവനാന്തലക്ഷ്മീസംഭോഗം മുതലായ വൃത്താന്തങ്ങൾ, ആകാശത്തിൽ മുക്താസരത്തിനേറയും വനശ്രീയിൽ നഖക്ഷതത്തിനേറയും പ്രസക്തിയെ നിഷ്പാദനംചെയ്തുകൊണ്ട് ഉൽപ്രേക്ഷയ്ക്ക് ആനുകൂല്യം വഹിക്കുന്നുണ്ടെന്നേയുള്ളൂ. അവയെ ധർമ്മങ്ങളായി വിചാരിക്കേണമെന്നില്ല.

ബിംബപ്രതിബിംബഭാവത്തിനും വസ്തുപ്രതിവസ്തുഭാവത്തിനും:—

"മധുവ്രതംചേന്നൊരു കണ്ണികാര-
പ്രസൂനജാലം പരമുല്ലസിച്ചു
വനസ്ഥലിക്കുള്ള വലാരിരത്നം
പതിച്ച പൊൽത്താലികളെന്നപോലെ."

(കേശവീയം)

കർണികാരപ്രസൂനജാലം വനസ്ഥലിയുടെ പൊൽത്താലികളാണെന്നുള്ള ഉൽപ്രേക്ഷയിൽ മധുവ്രതത്തിനും വലാരിരത്നത്തിനും

തമ്മിൽ ബിംബപ്രതിബിംബഭാവവും 'ചേരുക'യ്ക്കും 'പതിക്കുക'യ്ക്കും തമ്മിൽ വസ്തുപ്രതിവസ്തുഭാവവുമാകുന്നു. ഇതുപോലെ മുൻ പറഞ്ഞ "ബാലാംശുമാലിക്കെതിർചോപ്പണി—" "ധൃതരുചി പൂലി തീണ്ടും—" ഇത്യാദിയിലൊക്കയും കണ്ടുകൊൾക.

ഉപചാരത്തിന്നു്:—

"അതികാഠിന്യമിയലും മതിനേർമുഖി നിൻമനം
കരിങ്കല്ലിൻസത്തെടുത്തോ വിരിഞ്ചൻ വിരചിച്ചിതു്."

(സ.പ)

മനസ്സു്, കരിങ്കല്ലിൻസത്തെടുത്തു വിരചിച്ചതാണെന്നുള്ള ഉൽപ്രേക്ഷയിലെ നിമിത്തമായ കാഠിന്യം മനസ്സിൽ സംഭവിക്കുന്നതല്ലായ്കയാൽ ഉപചരിതം.

അഭേദാദ്ധ്യവസായത്തിന്നു്:—

"പാരിൽപ്പതിച്ച തവ നൂപുരം—"

എന്നു മുമ്പുദാഹരിച്ച പദ്യത്തിലെ ഹേതുൽപ്രേക്ഷയ്ക്കു നിമിത്തമായ മൌനിതപുരുഷധർമ്മം അദ്ധ്യവസായസാദ്ധ്യമാകുന്നു. നൂപുരത്തിന്നു മൌനിതവം സംഭാവ്യമല്ലായ്കയാൽ അതിലെ നിശ്ചലതയെ വചനാഭാവരൂപമായ മൌനമായദ്ധ്യവസായംചെയ്തിരിക്കയാണു്. നിശ്ചലതയും നിർവ്വചനതയും ഭിന്നമാണല്ലോ. "മുത്തോടുക്രുടി—" "തവ വക്ത്രോജ—" എന്നീ ഉദാഹരണപ്രസ്താവത്തിൽ അദ്ധ്യവസായം ഉപപാദിച്ചുകാണിച്ചിട്ടുണ്ടുതാനും.

"നീ താൻ കരേറുന്ന സുന്ദരമാം തൽ-
സങ്കല്പസോപാനപഥത്തിലെന്നും
ഏറേറം ശ്വസിക്കുന്ന നളൻ തദീയ-
ധ്യാനത്തിനാൽ നിൻവടിവാർന്നതന്നോ."

(ഭാഷാനൈഷധം)

ഇവിടെ നളന്റെ ദീർഘനിശ്വാസത്തിന്നു സങ്കല്പസോപാനത്തിൽ കയറുന്ന ദമയന്തിയോടുള്ള തന്മയതപ്രാപ്തിയെ ഹേതുവായി

ട്ടാണൽപ്രേക്ഷിച്ചിരിക്കുന്നതു്. ബോധകപദമില്ലായ്കയാൽ പ്രസ്തുതോൽപ്രേക്ഷ വാച്യമല്ല, ഗമ്യമാണു്. താദൃശഹേതുൽപ്രേക്ഷയ്ക്കു നിമിത്തം നളന്റെ നിശ്വാസാധിക്യമാകുന്നു. അഥവാ, ദീക്ഷിതർ പറയുന്ന പ്രകാരം, കേവലം നളന്റെ ദീർഘനിശ്വാസമല്ല, ദമയന്തിയുടെ സങ്കല്പസോപാനാരോഹണംകൊണ്ടു നളനുള്ള ദീർഘനിശ്വാസമാണു് എന്നതന്നെ സമ്മതിക്കാം. അപ്പോഴും ദമയന്തിയുടെ സങ്കല്പസോപാനാരോഹണം ആരോപാദ്ധ്യവസായസാദ്ധ്യമാണു്. നളന്റെ സങ്കല്പങ്ങൾക്കു ദമയന്തി വിഷയീഭവിക്കുന്നതിനെ ദമയന്തി സങ്കല്പത്തിൽ കയറുകയാണെന്നു് അദ്ധ്യവസായം ചെയ്തിരിക്കയാണെന്നുള്ളതു സ്പഷ്ടമാണല്ലോ. അതിനാനുഗുണമായിട്ടാണു് സങ്കല്പത്തിൽ സോപാനപഥപാരോപണവും. അതുകയാൽ സാധാരണീകരണോപായമായി ശ്ലേഷാദികളുടെ കൂട്ടത്തിൽ അസംഗത്യലങ്കാരംകൂടി ഗണിക്കാത്തതു് ന്യൂനമാണെന്നുള്ള ദീക്ഷിതരുടെ ആക്ഷേപം ചിന്ത്യമാകുന്നു. എന്നുമാത്രമല്ല, ദമയന്തി സങ്കല്പസോപാനത്തിൽ കയറുന്നു, നളൻ നിശ്വസിക്കുന്നു, എന്നിങ്ങിനെയുള്ള സന്ദർഭം അസംഗതിച്ഛായയാൽ ഉപസ്കൃതമാണെന്നല്ലാതെ ഇവിടെ ശരിയായ അസംഗത്യലങ്കാരമുണ്ടെന്നും പറഞ്ഞുകൂടാ. നളൻ ദമയന്തീമയനാണെന്നുള്ള ഉൽപ്രേക്ഷ ജാഗരിക്കെ അസംഗതിക്കു് അവകാശമെവിടെ?

അദ്ധ്യവസായം ചിലസ്ഥലത്തു കേവലശബ്ദാത്മകമായും കാണാം:—

> "മുടക്കമെന്യേ തിരുനെറ്റിയിങ്കൽ
> മുരാന്തകൻ ഗോപിധരിപ്പതോത്താൽ
> വളത്തൊരാഗ്നേപിയിലുള്ള നന്ദി
> വെളിപ്പെട്ടുനാതിനെന്ന തോന്നും."
>
> (കേശവീയം)

ഗോപസ്ത്രീയായ യശോദയ്ക്കും ഗോപിമണ്ണിനും തമ്മിലുള്ള അഭേദാദ്ധ്യവസായത്തിനു ശബ്ദത്തിലല്ലാതെ അർത്ഥത്തിൽ യാതൊരു

സാധമ്മ്യവുമില്ല. പ്രത്യേകം ശബ്ദപ്രയോഗമുള്ളതുകൊണ്ടു ശ്ലേഷമാണെന്നു പറയുന്നതു യുക്തമായിത്തോന്നുന്നില്ലതാനും.

സംഭാവനയ്ക്കു്:—

"അവഠംതന്നുദരത്തെ മുഷ്ടികൊണ്ടു-
ങ്ങൊരുവൻ കൌതുകമോടളന്നിടുന്നോ
പിടികൈവിരൽ നാലുമെന്നപോൽപ്പൊ-
ന്നാരഞാണൊത്തു വലിത്രയം ലസിപ്പൂ."

(ഭാഷാനൈഷധം)

'ദമയന്തിയുടെ ഉദരം ഒരുവൻ മുഷ്ടികൊണ്ടളക്കുന്നു' എന്നു ഉൽപ്രേക്ഷയ്ക്കു നിമിത്തം നാലുകൈവിരൽപ്പിടിയാണു്. അതുതു് അരഞാണൊട്ടുക്കുടിയ വലിത്രയത്തിൽ സംഭാവനംവഴിക്കാണു് സാധിച്ചിരിക്കുന്നതു്. വിഷയത്തിന്നു നിഗരണമില്ലായ്കയാൽ അദ്ധ്യവസായത്തിന്നു പ്രസക്തിയില്ല. സംഭാവനാവാചകമായ 'പോലി'ന്നു പ്രയോഗമുള്ളതുകൊണ്ടു് വെറും ആരോപവുമല്ല.

"നിൻപ്രതാപമഹാദീപ- ശിഖതൻമഷികൊണ്ടഹോ."

ഇത്യാദിയിലെ ശിഖാമഷി കേവലം സംഭാവിതമാണു്. ശിഖാസ്ഥാനീയമായോ മഷീസ്ഥാനീയമായോ പ്രതാപസംബന്ധിയായ അംശമൊന്നും നിർദ്ദേശിക്കാനില്ലായ്കയാൽ ഇവിടെ അദ്ധ്യവസായത്തിന്നവകാശമില്ല. വിഷയനിഗരണംചെയ്തുകൊണ്ടുള്ള വിഷയിനിർദ്ദേശം--അതായതു്--വിഷയത്തെ നിർദ്ദേശിക്കാതെ അതിന്റെ സ്ഥാനത്തു് സാദൃശ്യാധിക്യത്താൽ വിഷയിയെമാത്രം പറയുക—എന്നതാണല്ലോ അദ്ധ്യവസായം. വിഷയംതന്നെയില്ലാതിരിക്കെ, വിഷയനിഗരണത്തിന്റെ കഥ ചിന്തിക്കാനുണ്ടോ?

ആരോപത്തിന്നു്:—

"സത്തുജീവനമവിദ്യയാമൊഴ-
ക്കായതേറുമഭിമാനമൂമ്മിയാം

ഇപ്രപഞ്ചമൊരപാരസിന്ധുതാൻ
ആകകൊണ്ടു ശിശ്നു നീന്തിടുന്നുവോ?"

(ചെറുപൈതൽ)

ശിശ്നുവിൽ നീന്തൽ ഉൽപ്രേക്ഷിക്കുന്നതിനു നിമിത്തം അപാരസിന്ധുവിൽ അകപ്പെട്ടതാണല്ലോ. അകപ്പെടൽ ശബ്ദോപാത്തമല്ലെങ്കിലും അർത്ഥസിദ്ധമാകുന്നു. എന്നാൽ കുട്ടി പ്രപഞ്ചത്തിലല്ലാതെ സിന്ധുവിൽ അകപ്പെട്ടിട്ടില്ല. അതുകൊണ്ടു് പ്രപഞ്ചത്തിൽ സാവയവസിന്ധുത്വം ആരോപിച്ചു തദ്വാരാ ശിശ്നുവിൽ സിന്ധുഗതത്വരൂപധർമ്മസംബന്ധം നിർവ്വഹിച്ചിരിക്കുന്നു. പക്ഷേ, ഇവിടെ സംഭാവനാബോധകമായ 'ഓ' എന്ന നിപാതം 'നീന്തിടുന്നു' എന്ന ക്രിയാരൂപഫലത്തിനു് അവ്യവഹിതോത്തരമായി നിബന്ധിച്ചിരിക്കുന്നതുകൊണ്ടു യഥാശ്രുതമായി ഫലോൽപ്രേക്ഷാബോധമാണുണ്ടാവുന്നതെന്നു സമ്മതിക്കാം. എങ്കിലും, ഔചിത്യമപേക്ഷിച്ചു്, 'ഈ പ്രപഞ്ചം അപാരസിന്ധുവാകയാലാണോ ശിശ്നു നീന്തുന്നതു്" എന്നിങ്ങിനെ ഹേതുൽപ്രേക്ഷയാണെന്നുവേണം പറവാൻ. സിദ്ധാസിദ്ധങ്ങളിൽ അസിദ്ധവസ്തുവിനെയല്ലാതെ സിദ്ധത്തിനെ ഉൽപ്രേക്ഷിച്ചിട്ടാവശ്യമെന്തു്? നീന്തൽ കുഞ്ഞിനുള്ളതും സിന്ധുവോ സിന്ധുവിലകപ്പെടലോ ഇല്ലാത്തതുമാണല്ലോ. ഈ വിഷയത്തെക്കുറിച്ചു ദീക്ഷിതർ തന്റെ ചിത്രമീമാംസയിൽ,—

* "ഹൃത്തസ്യ യന്മന്ത്രയതേ രഹസ്ത്വാം
തദ്വ്യക്തമാമന്ത്രയതേ മുഖം യൽ
തദൈരിപുഷ്പായുധമിത്രചന്ദ്ര-
സഖ്യൌചിതീ സാ ഖലു തന്മുഖസ്യ." (നൈഷധം)

---

* അർത്ഥം:—തസ്യ ഹൃൽ=നളന്റെ ഹൃദയം, രഹഃ=ഏകാന്തത്തിൽ, യൽ=യാതൊരു രഹസ്യം, ത്വാം മന്ത്രയതേ=നിന്നോടു മന്ത്രിക്കുന്നുവോ, തൽ=അതിനെ, മുഖം വ്യക്തം ആമന്ത്രയതേ(ഇതി)യൽ=മുഖം വ്യക്തമായി പറയുന്നു എന്നതു യാതൊന്നോ, സാ=അതു്, തന്മുഖസ്യ=അവന്റെ മുഖത്തിന്റെ, തദൈരിപുഷ്പായുധമിത്രചന്ദ്രസഖ്യൌചിതീ ഖലു=ഹൃദയവിരോധിയായ മന്മഥന്റെ സുഹൃത്തായ ചന്ദ്രനോടുള്ള സഖ്യത്തിനു് ഉചിതകായ്മല്ലയോ?

ഇവിടെ ഹൃദയം മന്ത്രിക്കുന്ന രഹസ്യത്തിന്റെ പ്രകാശനത്തിന്ന പരാമർശകമായ തച്ഛബ്ദത്തിന്നും, കർമ്മാർത്ഥകഷ്യഞന്തമായ സഖ്യൌചിതീശബ്ദത്തിന്നും സാമാനാധികരണ്യമുള്ളതുകൊണ്ട് മുഖത്തിന്റെ രഹസ്യപ്രകാശനം ഹൃദയവൈരിയായ മന്മഥന്റെ സുഹൃത്തായ ചന്ദ്രനോടുള്ള സഖ്യകാര്യമാണെന്നിങ്ങിനെയുള്ള ഫലോൽപ്രേക്ഷാബോധമാണ് യഥാശ്രുതമായാൽമുണ്ടാവുക. എങ്കിലും ഇവിടെ രഹസ്യപ്രകാശനത്തിന്ന സഖ്യം ഹേതുവായുൽപ്രേക്ഷിച്ചിരിക്കയാണെന്ന പറയണം. സഖ്യത്തിന്ന രഹസ്യപ്രകാശനം ഫലമായിട്ടല്ല. രഹസ്യപ്രകാശനത്തിന്നുവേണ്ടിയാണ് സഖ്യം ചെയ്തിരിക്കുന്നതു് എന്ന ഉൽപ്രേക്ഷ സമഞ്ജസമാവുമോ? ഹേതുതാമാത്രത്താൽ ഹേതുൽപ്രേക്ഷായെന്നപോലെ ഫലോദ്ദേശംകൂടാതെ കാര്യതാമാത്രത്താൽ ഫലോൽപ്രേക്ഷ നിർവ്വാഹ്യവുമല്ലല്ലോ. എന്നുമാത്രമല്ല, നേരെമറിച്ചു ഹേതുതാപ്രതിപാദകശബ്ദമുണ്ടെങ്കിൽക്കൂടി ചിലഭിക്കിൽ ഔചിത്യമനുസരിച്ചു ഹേതുൽപ്രേക്ഷയെ അവഗണിച്ചു് ഫലോൽപ്രേക്ഷയാണെന്ന പറയേണ്ടതായിട്ടുണ്ട്.

നോക്കുക:—

* "സ്മരാതുരീഭൂയ വിദർഭസൂനു-
വക്ഷോ യദക്ഷോഭി ഖലു പ്രസൂനൈഃ
സ്രജം സൃജന്ത്യാ യദശോധി തേഷു
യത്തൈകയാ സൂചിശിഖാം നിധായ." (നൈഷധം)

ഇവിടെ 'നിധായ' എന്നിങ്ങിനെ ഹേതുവാചകമായ കൃത്പ്രത്യയത്തിന്റെ ബാഹുല്യമുണ്ടെങ്കിലും സൂചിശിഖാനിഖനനം വൈരശോ

---

* അർത്ഥം:—പ്രസൂനൈഃ=പുഷ്പങ്ങളാൽ, സ്മരാതുരീഭൂയ=കാമബാണമായി ഭവിച്ചു്, വിദർഭസൂനുവക്ഷഃ=വൈദർഭിയുടെ ഹൃദയം, യൽ അക്ഷോഭി=യാതൊരു കാരണത്താൽ ക്ഷോഭിപ്പിക്കപ്പെട്ടുവോ, തൽ=ഹൃദയപ്രക്ഷോഭണലക്ഷണമായ ആ വൈരം, സ്രജം സൃജന്ത്യാ=മാലനിർമ്മിക്കുന്നവളായ, ഏകയാ=ഒരുത്തിയാൽ, തേഷു=ആ പുഷ്പങ്ങളിൽ, സൂചിശിഖാം=സൂചിമുനയെ, നിധായ=കുത്തിയിറക്കിയാണോ, അശോധി=ശോധിക്കപ്പെട്ടതു്.

ധനത്തെക്കുറിച്ചു ഹേതുവായുൽപ്രേക്ഷിച്ചിരിക്കുന്നുവെന്നു വിചാരിക്കുന്നതു യുക്തമല്ല. സൂചിനിഖനനത്തിനു വൈരശോധനം ഫലമായി ഉൽപ്രേക്ഷിച്ചിരിക്കുന്നു എന്നുവേണം പറവാൻ. വൈരശോധനമാണല്ലോ അസിദ്ധം. എന്തിനു വളരെ:—

* "സ്തനാവാലോക്യ തനപംഗ്യാ- ശ്ശിരഃ കമ്പയതേ യുവാ
തയോരന്തരനിർമ്മഗ്നാം ദൃഷ്ടിമുൽപാടയന്നിവ."

ഈപദ്യത്തിലെ 'ഉൽപാടയൻ' എന്നതിൽ ഹേത്വർത്ഥത്തിൽ വിധിച്ചിരിക്കുന്ന 'ശതൃ' പ്രത്യയമുണ്ടായിരുന്നിട്ടുപോലും 'ഉൽപാടനാർത്ഥമിവ' എന്നിങ്ങിനെ ഫലോൽപ്രേക്ഷയാണെന്നു പറയാതെ ഹേതുൽപ്രേക്ഷയാണെന്നു വിചാരിക്കുന്നതു ന്യായ്യമാണോ? തനപംഗിയുടെ സ്തനങ്ങൾനോക്കി തരുണൻ തലയാട്ടുന്നതു് അതിലകപ്പെട്ട തന്റെ ദൃഷ്ടിയിളക്കിപ്പറിക്കുവാനാണെന്നു് ഉൽപ്രേക്ഷിക്കുന്നതല്ലേ ഉചിതമായിരിക്കുക? സിദ്ധാസിദ്ധങ്ങളിൽ അസിദ്ധവസ്തുവിന്നാണു് ഉൽപ്രേക്ഷ എന്നും മറും പ്രസ്താവിച്ചിരിക്കുന്നതുനോക്കുക. അതുകയാൽ "സത്തുജീവനം—" എന്നപദ്യത്തിൽ പ്രപഞ്ചത്തിൽ ആരോപിതമായ സിന്ധുവിനെ ശിശുവിന്റെ നീന്തലിനു ഹേതുവായുൽപ്രേക്ഷിച്ചിരിക്കുകയാണെന്നു പറയേണ്ടിയിരിക്കുന്നു. ആസ്ഥിതിക്കു നീന്തലായ ഫലമാണല്ലോ താദൃശഹേതുൽപ്രേക്ഷയ്ക്കു നിമിത്തമെന്നു പറയേണ്ടതു്. അതു് അദ്ധ്യവസായസാദ്ധ്യമല്ലാതെ ആരോപസാദ്ധ്യമല്ലതാനും എന്നു ശങ്കിക്കുന്നതായാൽ ശരിതന്നെ. എന്നാൽ ഒരുകാര്യം ആലോചിക്കണം. സംസ്കൃതത്തിലെന്നപോലെ എങ്ങാനുമുള്ള പദങ്ങളെ എങ്ങാനും കൊണ്ടുപോയനയിപ്പിക്കുന്ന രീതി ഭാഷയ്ക്കു പറ്റിയതല്ല. സിദ്ധാസിദ്ധതോപപന്നാസം പ്രതിബന്ധമാണെന്നും വിചാരിക്കാനില്ല. തലയാട്ടുക,

---

* അർത്ഥം:—തനപംഗ്യാഃ സ്തനൌ ആലോക്യ=തനപംഗിയുടെ സ്തനങ്ങൾ നോക്കീട്ടു്, യുവാ=യുവാവു്, തയോഃ അന്തരനിർമ്മഗ്നാം ദൃഷ്ടിം=അവയുടെ ഇടയിൽ അകപ്പെട്ട ദൃഷ്ടിയെ, ഉൽപാടയൻ ഇവ=പറിച്ചെടുക്കുന്നവൻ എന്നപോലെ, ശിരഃ കമ്പയതേ=തലയാട്ടുന്നു.

സൂചി കുത്തിയിറക്കുക മുതലായവ വാസ്തവവും സിദ്ധവുമാണെങ്കിലും, അവയ്ക്കു ദൃഷ്ടിയിലുക്കിപ്പറിക്കൽ വൈരനിര്യാതനമെന്നീവകയെക്കുറിച്ചുള്ള ഹേതുത്വം സിദ്ധമല്ല, അതാണ് ഉൽപ്രേക്ഷിക്കുന്നതും. അതുപോലെതന്നെ, "സത്തുജീവനം—" എന്ന പ്രസ്തുതോദാഹരണത്തിൽ ശിശു നീന്തുന്നതു സിദ്ധമാണെന്നുവെച്ചാലും അയതു വാസ്തവത്തിൽ പ്രപഞ്ചസിന്ധുവിലകപ്പെട്ടതിന്റെ ഫലമല്ലാതിരിക്കെ ഫലമായുൽപ്രേക്ഷിക്കയാണെന്നു പറഞ്ഞുകൂടെന്നുമില്ല. സിദ്ധവസ്തുവിനെ ഹേതുവായുൽപ്രേക്ഷിച്ചുകൂടെന്നു ശഠിക്കാനും തരമില്ല. ഹേതുൽപ്രേക്ഷയിലെ സിദ്ധാസ്പദത്വാസിദ്ധാസ്പദത്വവിഭജനം തന്നെ അസംബദ്ധമാവും. ഉൽപ്രേക്ഷ കവിവിവക്ഷാധീനമാണ്. കവിയുടെ ഇഷ്ടംപോലെ സിദ്ധമോ അസിദ്ധമോ ഏതെങ്കിലും ഹേതുവായി ഉൽപ്രേക്ഷിക്കാം. ചമൽകാരിയായിരിക്കണമെന്നേയുള്ളൂ. ചമൽകാരിയാണെങ്കിൽ അതിലെന്തു ചോദ്യത്തിനവകാശം? ഈവക സമാധാനം തൃപ്തികരമല്ലെങ്കിൽ വേറെതന്നെ ഉദാഹരിക്കയും ചെയ്യാം.

"നന്ദനീയേന്ദിരം നേത്രേ-ന്ദിന്ദിരാനന്ദമന്ദിരം
ഇന്ദീവരംതന്നെ നൂനം സുന്ദരീമണി നിൻമുഖം." (സ.)

ഇന്ദീവരത്തെപ്രതിപ്രേക്ഷയ്ക്കു നിമിത്തമായ ധർമ്മങ്ങളിൽ ഒന്നായ നേത്രേന്ദിന്ദിരാനന്ദമന്ദിരത്വത്തിനു വിഷയവിഷയിസാധാരണത്വം ആരോപസാദ്ധ്യമാകുന്നു.

ഇതുപോലെ:—

"വചിയൊരു കുചകുംഭമത്ര രോമാ-
വലിമയരജ്ജു മനോജ്ഞനാഭിരന്ധ്രം
റ്റലികളതിമഹസ്സെഴുന്ന പാലം
ബലിമഥനൻ ദൃതിവാരി കോരിടുന്നോ."
(രുക്മാംഗദചരിതം)

ഇത്യാദിയും നോക്കിക്കൊൾക.

മുൻപറഞ്ഞ "അലമംബുവിൽ—" എന്ന ഫലോൽപ്രേക്ഷയിലെ നിമിത്തത്തിന്നു വിഷയസംബന്ധിതപ്രസാധകമായ അപഹ്നുതിയും ഇതിൽത്തന്നെ ഉൾപ്പെട്ടുത്താവുന്നതാണു്. അപഹ്നുതിയെന്നതു സ്വധർമ്മനിഷേധപൂർവ്വകമായ അന്യധർമ്മാരോപം തന്നെയാണല്ലോ.

ശ്ലേഷത്തിന്നു്:—

"ഭയമാന്നിഹ താപകാരി മാരൻ
നിയതം പാഞ്ഞൊഴിയേണമെന്നു വെച്ചോ
പ്രിയതോഴികളം തനിതന്റെ നെഞ്ചിൽ
സ്വയമുണ്ടാക്കിയുദാരഹാരവാസം." (ചിത്രയോഗം)

'മാരൻ പേടിച്ചൊഴിയുക' എന്ന ഫലോൽപ്രേക്ഷയ്ക്കു നിമിത്തം നെഞ്ചിലെ ഹരസാന്നിദ്ധ്യമാകുന്നു. അതു വാസ്തവത്തിലില്ലെങ്കിലും, അവിടെയുള്ളതായ മുത്തുമാലയുടെ അവസ്ഥിതിക്കും ഹരസാന്നിദ്ധ്യത്തിന്നും 'ഹാരവാസം' എന്ന ശ്ലേഷമഹിമകൊണ്ടു് അഭേദം സമ്പാദിച്ചു വിഷയത്തിൽ ധർമ്മസംബന്ധം നിർവ്വഹിച്ചിരിക്കുന്നു.

"കുളിത്ത കാററടിയിലുലഞ്ഞ വല്ലികളം
തളിർക്കരം തടവി കാട്ടി മെല്ലവേ
വിളിച്ചിതോ വിഹഗരവങ്ങളാലതീ
വിളിപ്പെട്ടം പഥികരെയങ്ങു ചെല്ലുവാൻ."
(ചിത്രയോഗം)

വല്ലികളം വിളിക്കുന്നതായുൽപ്രേക്ഷിക്കുന്നതിന്നു നിമിത്തമായി നിർദ്ദേശിച്ചിരിക്കുന്ന 'തളിർക്കരം തടവി കാട്ടി' എന്നതിലെ 'തളിർക്കരം' എന്ന അംശത്തിന്നു വിഷയവിഷയാശ്രയസാധാരണതാനിർവ്വാഹത്തിന്നു് ആവശ്യമായ സമാസഭേദവും ശ്ലേഷത്തിൽത്തന്നെ ഉൾപ്പെട്ടുത്താവുന്നതാണു്. ഇവിടെ ഉൽപ്രേക്ഷയ്ക്കു വിഷയം വല്ലി, വിഷയി വിളിക്കൽ, വിഷയാശ്രയം—വിളിക്കുന്ന ആളം—അന്യപദാർത്ഥം. 'തളിർക്കര'മെന്നതിന്നു്, തളിരായ കരം എന്നു രൂപകസമാ

സത്താൽ വിഷയഗതത്വം. തളിർപോലെയുള്ള കരമെന്ന് ഉപമിതസമാസത്താൽ വിഷയ്യാശ്രയഗതത്വം. ഈ രണ്ടു സമാസത്തിന്നും ഇവിടെ ശ്ലേഷമാണെന്നു പറയാം. ക്രൂടാതെ,—

"നിർമ്മത്സരം നളനിൽ വൈരികഠംപോൽ വിരുദ്ധ-
ധർമ്മങ്ങളും സ്ഥിതി ലഭിച്ചു ദൃഢം ഭയത്താൽ
ഓജസ്സിൽ മിത്രവിജയത്തൊടമിത്രജിത്തായ്
സച്ചാരദൃക്കൊടു സദാപി വിചാരദൃക്കായ്."

(ഭാഷാനൈഷധം)

ഇതിലെ, നളനിൽ വിരുദ്ധധർമ്മങ്ങളുടെ നിർമ്മത്സരത്വത്താൽ പ്രേക്ഷയുടെ നിമിത്തം സമാനാധികരണ്യേന മിത്രജയവും മിത്രജയാഭാവവും ചാരദൃഷ്ടിത്വവും ചാരദൃഷ്ടിത്വാഭാവവുമെന്നിങ്ങിനെ വിരുദ്ധധർമ്മസ്ഥിതിയാകുന്നു. അയതു് വിഷയമായ നളനിലില്ലെങ്കിലും "ഓജസ്സിൽ മിത്രവിജയത്തൊടമിത്രജിത്തായ്—" എന്നിങ്ങിനെ ശ്ലേഷം കൊണ്ടു സമർത്ഥിച്ചിരിക്കുന്നു. ധർമ്മാംശം വിരോധാഭാസത്താൽ അലംകൃതമാണെന്നോർക്കുക. വിരുദ്ധധർമ്മങ്ങളുടെ സ്ഥിതി ശ്ലേഷം കൊണ്ടുതന്നെയാണു് സമ്പാദിച്ചിരിക്കുന്നതു്.

ഇത്തരം അലങ്കാരാലംകൃതത്വം നിമിത്താംശത്തിൽ മാത്രമല്ല, വിഷയം, വിഷയി, വിശേഷണം എന്നിവയിലും യഥോചിതം സംഭവിക്കാവുന്നതാണു്. ഇങ്ങ് മാത്രമുദാഹരിച്ചുകാണിക്കാം.

"കൊടിയ പുലികളുള്ളിൽപ്പുള്ളികൊള്ളുന്ന വള്ളി-
ക്കുടിലുകളിടതുന്നുന്നേറമുണ്ടങ്ങുമിങ്ങും
ഞൊടിയിടയുമവറ്റിൽ ത്തൻകരത്തെക്കടത്താൻ
ചൊടിയുടയ ഹരിക്കും ധൈര്യമില്ലെന്നു തോന്നും."

(ചിത്രയോഗം)

ഇവിടെ ഹരിയിൽ, കരംകടത്താൻ ധൈര്യമില്ലായ്മയാണൽപ്രേക്ഷിക്കുന്നതു്. അതിൽ വിഷയമായ ഹരിയെക്കുറിക്കുന്ന പദം, സിംഹം സൂര്യൻ എന്ന അർത്ഥങ്ങളിൽ ശ്ലിഷ്ടം. അതുപോലെ

വിഷയിയായ ധൈര്യാഭാവത്തിന്റെ വിശേഷണകോടിയിൽ ഉൾപ്പെട്ടിരിക്കുന്ന കരപദവും കയ്യ്, കിരണം എന്നാ അർത്ഥങ്ങളിൽ ശ്ലിഷ്ടം.

"ഹാ! കഷ്ടമേ നമ്മുടെ നാടു കാക്കാൻ
പാകത്തിലാരുള്ളതു മേലിലെന്നായ്
നാകസ്ഥരാം വഞ്ചിധരേശരശ്രു
ശോകത്തൊടും വഷ്മിഷാൽ പൊഴിച്ചോ."

(ഉമാകേരളം)

മഴപെയ്യുന്നതിനെ നാകസ്ഥരായ വഞ്ചിധരേശരുടെ അശ്രു പൊഴിക്കലായിട്ട് ഉൽപ്രേക്ഷിക്കുന്നതിൽ വിഷയമായ മഴപെയ്യലിനെ വഷ്മിഷാൽ എന്നിങ്ങിനെ അപഹ്നവം ചെയ്തിരിക്കുന്നു. ഈ വകയെയാണ് സാപഹ്നവോൽപ്രേക്ഷയെന്നുപറയുന്നതു്.

"മാറേറിടും മാറിനബിംബഹേമ-
ഗോളത്തിനെക്കാലകളാദനിപ്പോൾ
വാനാം നെരുപ്പോടിലുരുക്കി മന്നി-
ലൊഴിപ്പതാണാതപമല്ലിതെന്നോ."

(ചിത്രയോഗം)

ആതപത്തെ ഹേമഗോളം ഉരുക്കി ഒഴിക്കുന്നതായിട്ട് ഉൽപ്രേക്ഷിച്ചിരിക്കുന്നതിൽ ആതപമായ വിഷയം അപഹ്നുതമാകുന്നു. ഉൽപ്രേക്ഷാവിഷയിയായ 'ഹേമഗോളം ഉരുക്കി ഒഴിക്ക'ലിനെ സംബന്ധിച്ചു്, ആരാണൊഴിക്കുന്നതു്? ഹേമഗോളത്തിനു പ്രസക്തിയെങ്ങിനെ? ഏതിലുരുക്കി? എന്നിങ്ങിനെയുള്ള ആശങ്കകൾക്കു പരിഹാരത്തിന്നായി കാലത്തെ കൊല്ലാദനായും ഇനബിംബത്തെ ഹേമഗോളമായും വാനിനെ നെരിപ്പോടായും രൂപണംചെയ്തിരിക്കയാൽ വിഷയിവിശേഷണാംശം രൂപകാലംകൃതവുമാണു്, എന്നു പൂർവ്വാപേക്ഷയാ വിശേഷം.

"ആകാശദേശാർണവമാശു കാല-
പ്രചോദനത്താൽ ഭുവനം ദഹിപ്പാൻ

അക്കാതപച്ചദ്മമൊടത്യുദഗ്ര-
മൌർവ്വാനലജ്വാല വമിക്കയാണോ?'' (ചിത്രയോഗം)

'ഹേതുവാചകപദമില്ലെങ്കിലും ഹേതുവായി ഭവിക്കാൻ യോഗ്യമായ അർത്ഥത്തിന്റെ ഉൽപ്രേക്ഷ ഹേതുൽപ്രേക്ഷയാണു്'' എന്നുള്ള ചിത്രമീമാംസാകാരന്റെ മതത്തിൽ ഈവകസ്ഥലത്തു് ആകാശദേശാണ്ണവം ഔർവ്വാനലജ്വാല വമിക്കകൊണ്ടാണോ ഭുവനം ദഹിക്കുന്നതു് എന്നിങ്ങിനെ സാപഹ്നവഹേതുൽപ്രേക്ഷയാകുന്നു. 'ഹേതുഭവനക്ഷമമായാലും ഹേതുവാചകപദമില്ലെങ്കിൽ സമ്പ്രത്യുൽപ്രേക്ഷയേ ആവൂ' എന്നുള്ള അലങ്കാരസർവ്വസ്വകാരാദികളുടെ മതത്തിൽ ഇവിടെ മുൻപോലെ സമ്പ്രത്യുൽപ്രേക്ഷതന്നെയെന്നു പ്രത്യേകിച്ചു വിവരിക്കേണ്ട ആവശ്യമില്ലല്ലോ. ദീക്ഷിതരുടെ മതത്തിൽ, സമ്പ്രത്യുൽപ്രേക്ഷയിലെന്നപോലെ ഹേതുൽപ്രേക്ഷയിലും നിമിത്തം ഉപാത്തവും അനുപാത്തവുമാവാമെന്നും അലങ്കാരസർവ്വസ്വകാരൻ, രസഗംഗാധരകാരൻ എന്നിവരുടെ പക്ഷത്തിൽ അതിന്നവകാശമില്ലെന്നുമാണു്, വിശേഷിച്ചു്, ഈവക മതഭേദംകൊണ്ടുള്ള ഫലഭേദം. ഹേതുൽപ്രേക്ഷയ്ക്കു ഹേതുവാചകപദം വേണമെന്നില്ലായ്കയാൽ,—

"മഗ്നമോ മിഴിരണ്ടും തന്മുഖസുധയിങ്കൽ
ലഗ്നമോ ഘനോന്നതസ്തനങ്ങൾക്കിടയിലായ്
ഭഗ്നമാം സഞ്ചാരത്തിലെന്നു ഭീയാലോ സമ-
ലഗ്നമേറവും കൃശം താമസിച്ചുപേക്ഷിച്ചു." (സമ)

ഇതിൽ ആദ്യത്തെ രണ്ടടികളിലും പിന്നീടുള്ള അടികളിലെന്നപോലെ തദനുഗുണമായി ഹേതുൽപ്രേക്ഷയാണെന്നു ദീക്ഷിതരുടെ പക്ഷത്തിൽ 'മുഖവും സ്തനങ്ങളും താമസിച്ചുപേക്ഷിക്കുക' എന്ന ഫലരൂപമായ നിമിത്തം ശബ്ദോപാത്തമല്ലാത്തതുകൊണ്ടു് അനുപാത്തനിമിത്തഹേതുൽപ്രേക്ഷ എന്നു വിശേഷം.

"ഒരുപിഴയിവളോടു ചെയ്തതില്ല-
ഞ്ഞൊരുലവവും പ്രിയ, നിന്നൊടങ്ങു ഞാനും

കരയുമൊരു രതിക്കകാരണം നീ
സ്മര, മുഖദർശനമേകിടാത്തതെന്തേ?"

(കുമാരസംഭവം)

യാതൊരു ഹേതുവും ക്രൂടാതെ ദർശനംതരാത്തതു യുക്തമാണോ എന്നുചോദിക്കുന്ന പ്രസ്തുതപദ്യത്തിന്നു് അനന്തരം,—

"സുലളിതതരകാഞ്ചികൊണ്ടു ഗോത്ര-
സ്ഖലനവശാൽ സ്മര കെട്ടിയോരു കെട്ടോ
ചലമിഴികളിലല്ലി വീഴുമാറു-
പലകൃതതാഡനമോ നിനപ്പതുണ്ടോ?"

എന്ന പദ്യത്തിൽ ഹേതുവാചകപദമില്ലെങ്കിലും, "അഥവാ സംദർശനം തരാത്തതു് ഈവക പൂർവ്വാപരാധമോർക്കകൊണ്ടാണോ?" എന്നിങ്ങിനെ ഹേതുൽപ്രേക്ഷയാണെന്നു പറയേണ്ടിയിരിക്കുന്നു. എന്നാലെ പൂർവ്വാപരപദ്യങ്ങൾക്കു് ആനുഗുണ്യമുള്ളൂ. അതുപോലെ പ്രകൃതസ്ഥലത്തും "ഭഗ്നമാം സഞ്ചാരത്താൽ—" എന്നീ അടികളിൽ കാണുന്ന ഹേതുൽപ്രേക്ഷയ്ക്കു് അനുഗുണമായി ആദ്യത്തെ ഈരടികളിലും 'മജ്ജന'വും 'ലഗന'വും താമസിച്ചുള്ള മുഖത്യാഗത്തിന്നും, സ്ഥനത്യാഗത്തിന്നും ഹേതുവായിട്ടാണു് ഉൽപ്രേക്ഷിച്ചിരിക്കുന്നതെന്നും എന്നാൽ ഫലരൂപവും ഉൽപ്രേക്ഷാനിമിത്തവുമായ മുഖത്യാഗവും കുചത്യാഗവും ശബ്ദംകൊണ്ടു നിർദ്ദേശിച്ചിട്ടില്ലെന്നുമാകുന്നു ദീക്ഷിതരുടെ അഭിപ്രായം. അലങ്കാരസർവ്വസ്വകാരാദികളുടെ പക്ഷത്തിലാകട്ടെ, ഈവകയൊക്കയും വസ്തുൽപ്രേക്ഷതന്നെയാണു്, ഹേതുൽപ്രേക്ഷയല്ല. പ്രകൃതസംബന്ധിയായ യാതൊന്നിനെക്കുറിച്ചു ഹേതുവോ ഫലമോ ഉൽപ്രേക്ഷിക്കുന്നുവോ ആ സംഗതി എപ്പോഴും ശബ്ദോപാത്തമാവാതെ തരമില്ല. അല്ലെങ്കിൽ ഏതിനെക്കുറിച്ചാണു് വിഷയി ഹേതുവോ ഫലമോ ആവുക? ഹേതുൽപ്രേക്ഷയിൽ അതിന്റെ ഫലവും ഫലോൽപ്രേക്ഷയിൽ അതിന്നുള്ള ഹേതുവുമായ ധർമ്മം വാച്യമായിരിക്കും എന്നു ചുരുക്കം. ഈ പക്ഷങ്ങളിൽ സമീചീനതരം സർവ്വസ്വകാരാദിപക്ഷമാണെന്നു പറകയല്ലാതെ

ഉപപാദിക്കാൻ പുറപ്പെട്ടതായാൽ ഇപ്പോഠംതന്നെ വിചാരിച്ച തിലധികം ദീർഘിച്ചുപോയ പ്രസ്തുതഘട്ടം വീണ്ടും ദീർഘിച്ചുപോകാനിടയുള്ളതുകൊണ്ട് അതിനു തുനിയുന്നില്ല. മുൻപറഞ്ഞ "തൃക്കയായിരവിൽ ഞാൻ—" ഇത്യാദി ഉൽപ്രേക്ഷ സമാസോക്ത്യലംകൃത മാണെന്നും മറും സ്വയം കണ്ടുകൊഠംക.

ഇവയ്ക്കുപുറമെ മറുചില വിശേഷങ്ങളും ഉൽപ്രേക്ഷാശരീരത്തിൽ കാണാവുന്നതാണ്.

"രതി തൊഴുതു തെളിഞ്ഞൊരീശനേകം
പുതിയൊരു മെയ്യെഴുമംഗജന്റെ മട്ടിൽ
ക്ഷിതിപരജനെ യങ്ങു കണ്ടവർക്കോ
മതിയുടനിന്നുമതീനിരാശമായി." (രഘുവംശം)

അജനിൽ മദനാകൃതിശാലിത്വനിമിത്തത്താൽ അംഗജത്വാദാത്മ്യത്തിന്നുമാത്രമാണ് ഉൽപ്രേക്ഷ. "രതി തൊഴുതു തെളിഞ്ഞൊരീശനേകം പുതിയൊരു മെയ്യെഴു—"മെന്നിങ്ങിനെ അംഗജനെ വിശേഷിപ്പിച്ചിട്ടുണ്ടെങ്കിലും അതിനു വാച്യമോ വ്യംഗ്യമോ ആയ വിഷയമോ നിമിത്തമോ ഇല്ലായ്കയാൽ ആവക വിശേഷണാംശം ഉൽപ്രേക്ഷണീയമല്ല. അസുരദഗ്ധമായ കചശരീരത്തിന്റെ പ്രത്യുപ്പണത്തിനു ശുക്രനെന്നപോലെ, പരമേശ്വരദഗ്ധമായ മാരശരീരത്തിന്റെ പ്രത്യുപ്പണത്തിനു മറൊരുവനും ശക്തനല്ലായ്കകൊണ്ടു പ്രത്യുപ്പണോപപാദകമായി ഉപയോഗപ്പെടുന്നതിലേക്കുമാത്രമാകുന്നു വിഷയിക്ക് ആവക വിശേഷണനിബന്ധനം. ഇത്തരത്തിലുള്ളതിനെ അവിശിഷ്ടോൽപ്രേക്ഷയെന്നു പറയും.

"മുഖം കറുത്തങ്ങിനെ മിന്നി തൽബ്ബാഹൽ-
സ്നങ്ങളീശനു ശിശ്രുതപ്പവേളയിൽ
കൂടിക്കുവാനായ് സുരർ നല്ലരക്കുവെ-
ച്ചുടച്ചയച്ചോരു സുധാഘടങ്ങളംപോൽ."
(ജാനകീപരിണയം കാവ്യം)

ഇതിൽ ഉൽപ്രേക്ഷാവിഷയി വെറും ഘടമല്ല; അരക്കുവെച്ച ടച്ച ഘടമാണ്. എന്നാലെ 'മുഖം കറുത്തു' എന്ന വിഷയവിശേഷണമായ നിമിത്താംശം സാത്മ്യമാവൂ.

"ചന്ദ്രക്കലാകലാപത്തെ ഭൂർദ്ദിക്കും രാഹുവെന്നപോൽ
കാൺമൂ കോരകിതാഗസ്ത്യ-ദ്രുമൌഘമസിതാഭമായ്." (സ.പ)

ഇതിൽ കോരകിതമായ അഗസ്ത്യദ്രുമത്തെയാണ് ചന്ദ്രക്കലാകലാപം ഛർദ്ദിക്കുന്ന രാഹുവായുൽപ്രേക്ഷിക്കുന്നതു്, വെറും അഗസ്ത്യദ്രുമത്തെയല്ല. ആകയാൽ ഈവകയെ വിശിഷ്ടോൽപ്രേക്ഷയെന്നു പറയും. മുന്നുദാഹരണത്തിൽ നിമിത്തോപാദാനവൈശിഷ്ട്യത്താലും ഇതിൽ പ്രത്യേകം വിഷയോപാദാനവൈശിഷ്ട്യത്താലും വിശിഷ്ടോൽപ്രേക്ഷയെന്ന ഭേദം.

ക്രടാതെ, ഹേതുഫലോൽപ്രേക്ഷകളിലെ ഹേതുവും ഫലവും സിദ്ധമായും അസിദ്ധമായും വരാവുന്നതിനാൽ താദൃശവിശേഷമാശ്രയിച്ചും വിഭാഗം പറയാവുന്നതാണ്.

സിദ്ധാസ്പദഹേതൂൽപ്രേക്ഷയ്ക്ക്:—

"ഇന്നു പകലും പ്രഭാകരൻ—" ഇത്യാദി.

ഈ ഉൽപ്രേക്ഷയിലെ ഹേതുവായ 'ഇന്നു പകലും പ്രഭാകരൻ രാത്രിയുമില്ലായ്ക' വാസ്തവമാകയാൽ സിദ്ധംതന്നെയാകുന്നു. എന്നാൽ അതു യശസ്സുമോജസ്സുമുദിപ്പിക്കുന്നതിലേക്കു ഹേതുവല്ലാതിരിക്കെ ഹേതുവായുൽപ്രേക്ഷിച്ചിരിക്കുന്നു.

അസിദ്ധാസ്പദഹേതൂൽപ്രേക്ഷയ്ക്ക്:—

"നിൻപ്രതാപമഹാദീപ—" ഇത്യാദി.

ആകാശത്തിൽ വാസ്തവത്തിൽ മഷിയോ മഷിവിലേപനമോ ഇല്ലായ്കയാൽ അസിദ്ധാസ്പദം ഹേതു.

സിദ്ധാസ്പദഫലത്തിന്:—

"തവ വക്ഷോജലക്ഷ്മിക്കായി—" ഇത്യാദി.

വക്ഷോജശ്രീ സിദ്ധംതന്നെയാണ്. അതുദ്ദേശിച്ചല്ല താമര മൊട്ടുകളുടെ തപസ്സെങ്കിലും ഫലമായുൽപ്രേക്ഷിച്ചിരിക്കുന്നു.

അസിദ്ധാസ്പദഫലത്തിന്നു:—

"പകലും പരപക്ഷത്തിൽ—" ഇത്യാദി.

പകൽ ചന്ദ്രിക അസിദ്ധമാണല്ലോ.

ഉൽപ്രേക്ഷാപ്രപഞ്ചത്തിൽ ഇങ്ങിനെ പലവിശേഷങ്ങളും ദർശിക്കാവുന്നതാണ്. അദ്ധ്യേതാക്കൾക്ക് അവയുടെ സ്വരൂപജ്ഞാനത്തിന്നുവേണ്ടി ഇങ്ങ് മാത്രം ഇവിടെ നിർദ്ദേശിക്കാനല്ലാതെ സാകല്യേന പരിഗണിക്കുവാൻ നിവൃത്തിയില്ല. ആവക വിശേഷങ്ങളെ അടിസ്ഥാനമാക്കി ഉൽപ്രേക്ഷാപ്രപഞ്ചത്തെ നാമനിർദ്ദേശപൂർവ്വകം വിഭാഗിക്കത്തക്ക വിച്ഛിത്തിവിശേഷം അവയ്ക്കില്ലെന്നു മുമ്പുതന്നെ പ്രസ്താവിച്ചിട്ടുമുണ്ട്.

ഇതുവരെ പ്രതിപാദിച്ചതു വാച്യോൽപ്രേക്ഷകളെപ്പറ്റിയാണ്. വാചകശബ്ദമില്ലാത്തപക്ഷം ആവകയൊക്കെയും ഗമ്യോൽപ്രേക്ഷാപ്രകാരങ്ങളായ്ത്തീരും. അതുകൊണ്ട് അവയെ പ്രത്യേകം എടുത്തുകാണിക്കേണ്ട ആവശ്യമില്ലല്ലോ. എന്നാൽ ഗമ്യോൽപ്രേക്ഷയിലും അല്പം ചിലവിശേഷം ഗ്രഹിക്കാനുണ്ട്. അതത്, ഗമ്യോൽപ്രേക്ഷയിൽ ജാതിസ്വരൂപോൽപ്രേക്ഷയും ദ്രവ്യസ്വരൂപോൽപ്രേക്ഷയും സംഭവിക്കയില്ലെന്നും സംഭവിക്കുമെന്നുമുള്ള മതഭേദമാകുന്നു.

സംഭവിക്കുമെന്നപക്ഷത്തിൽ:—

"പുരുലേപനരാശി വിറ്റിടുന്നാ-
ത്തെരുവിൽപ്പെട്ടണികുങ്കുമാപണങ്ങൾ
ചരമാക്കനിൽനിന്നു വിട്ടു താനേ
വരുമച്ചെങ്കതിരായ്പുരം വിളങ്ങി." (ഭാഷാനൈഷധം)

ഇത്യാദി ഗമ്യമായ ജാതിസ്വരൂപോൽപ്രേക്ഷയ്ക്കുദാഹരണം.—

"സമ്രാട്ടനംഗനഭിഷേകവിധിക്കുവേണ്ടി
ക്കമ്രാംഗി പൂർണിമ വഹിച്ചൊരു പൂർണ്ണകുംഭം

കമ്രാവലിക്കരുവികാരമണയ്ക്കുവാനു-
ന്നമ്രാംബരസ്ഥലിയണിഞ്ഞൊരു മന്ത്രചക്രം."

"ഗോത്രയ്ക്കനന്യഗതിയേകി മദിച്ച മാരൻ
ഗോത്രപ്രഭേദിനഗരത്തെയുമാക്രമിപ്പാൻ
ജൈത്രപ്രയാണസമയത്തിലെടുത്ത മുക്താ-
മാത്രം മനോഹരതമം ധവളാതപത്രം."

"കാമപ്രകാമനടനത്തിന രംഗഭൂവാം
ഭ്രൂമണ്ഡലേ വിലസുമഭ്രവിതാനദേശേ
കേമത്തിലിബ്ഭുവനനാടകസൂത്രധാര-
നാമബ്ജയോനിവിധി തുക്കിയ കാന്തദീപം."

"ശ്രീകാമദേവനുടെ പൂങ്കണ മൂച്ചുകുട്ടം
ആകാരമോഹനരസാവഹദിവ്യശാണം
ആകാശഗംഗയിൽ വിരിഞ്ഞൊരു പുണ്ഡരീകം
രാകാസുധാകിരണമണ്ഡലമുല്ലസിച്ചു."

(ഒരുസ്വപ്നം-സ്വ)

ഇത്യാദി, ഗമ്യമായ ജാതിസ്വരൂപോൽപ്രേക്ഷയിൽ മാലാരൂപമെന്നാ ഭേദം.

"മുരാരിതൻ മോഹനമെയ്യിൽനിന്നു
മാന്താർശരൻ തന്നൊ ലഭിക്കമൂലം
മാർഗ്ഗസ്ഥരാമമ്മഹിളാജനങ്ങൾ
വൈദർഭിമാരായി വിളങ്ങിയപ്പോൾ. (കേശവീയം)

"നിരവധി നിലയെന്യേ വാച്ചിടും ദുഃഖസിന്ധു-
ത്തിരയിൽ മുഴുകിയോരക്കേരളക്ഷ്മാവിഭാഗം
കരതലധൃതശസ്ത്രംകൊണ്ടുടൻ വീണ്ടെടുത്തോ-
രരചമണി ബലിഷ്ഠൻ, നൂതനൻ ജാമദഗ്ന്യൻ."

(ഉമാകേരളം)

ഇത്യാദി, ഗമ്യമായ ദ്രവ്യസ്വരൂപോൽപ്രേക്ഷയ്ക്ക് ഉദാഹരണം.

ഗമ്യമായി ജാതിദ്രവ്യസത്രുപോൽപ്രേക്ഷകം സംഭവിക്കയില്ലെന്നു പറയുന്ന അലങ്കാരസർവ്വസ്വകാരാദികളുടെ പക്ഷത്തിൽ ഇവയൊക്കയും രൂപകോദാഹരണങ്ങളാകുന്നു. "സമ്രാട്ടനംഗനഭിഷേക—" ഇത്യാദി പദ്യചതുഷ്ടയത്തിൽ മാലാരൂപകമാണെന്നു വിശേഷം.

വാച്യമായ മാലോൽപ്രേക്ഷയ്ക്ക് ഉദാഹരണം:—

"പത്രംകാണാത്തൊരു വിടപിയോ പാലുനല്കാത്ത മാടോ
ചിത്രംചേരാത്തൊരു ഫലകമോ ജീവനില്ലാത്ത മെയ്യോ
തത്രസ്ഥം മൽഗൃഹമിതുവിധം ലോകരോത്തീടുമാറായ്
ക്ഷത്രശ്രേഷ്ഠാനയമിതു വധൂരിക്തമായ്ത്തീർത്തു ദൈവം."
(ഉമാകേരളം)

വേറെ ഉദാഹരണം:--

"ലാവണ്യക്കടലിൽ ക്കളങ്കമിയലാതുണ്ടായ വാർതിങ്കളോ
പൂവമ്പന്റെ പുകഴ്ച്ചകാട്ടി വിലസും പുത്തൻകൊടിക്കൂറയോ
ദൈവത്തിന്റെ വിചിത്രസൃഷ്ടിവിരുതോ ശൃംഗാരസൂക്തോന്മിഷൽ-
കൈവല്യപ്പൊരുളോ നമുക്കെതിരിലിക്കാണാകുമേണാക്ഷിയാഠം."
(വിലാസലതിക)

ഇവിടെ പുരോവത്തിവ്യക്തിയിൽ വാസ്തവികമായ ഏണാക്ഷീതനിശ്ചയമുണ്ടെന്നു സ്പഷ്ടമാകയാൽ അതിരമണീയതാദിധർമ്മസംബന്ധപ്രയുക്തമായ ചന്ദ്രാദിതാദാത്മ്യജ്ഞാനം ആഹാര്യമായ സംഭാവനമാണെന്നു സിദ്ധിക്കുന്നതുകൊണ്ട് "രതിപതിരഥചക്രമോ--" എന്നാദിക്കിൽ ഉപപാദിച്ചപ്രകാരം ഉൽപ്രേക്ഷയാണെന്നു കണ്ടുകൊഠംക. പ്രസ്തുതപദ്യത്തെ മാലാസന്ദേഹത്തിന്നു ഉദാഹരിച്ചിരിക്കുന്നതു്, "കാണാവതേണാക്ഷിയോ?--" എന്നപാഠഭേദം സ്വീകരിച്ചുമാത്രമാണെന്നും പ്രത്യേകമോർമ്മിച്ചുകൊള്ളണം.

വിചാരിച്ചതിലധികം ദീർഘിച്ചുപോയ ഉൽപ്രേക്ഷാവിചാരം ഇവിടെ അവസാനിപ്പിച്ചുകൊള്ളുന്നു.

ഉൽപ്രേക്ഷാലങ്കാരനിരൂപണം സമാപ്തം.

— 13. രൂപകം. —

വർണ്ണ്യവസ്തുവിൽ തദ്ധർമ്മ-
പുരസ്കാരേണ ശാബ്ദമായ്
സാമ്യാലവർണ്ണ്യതാദാത്മ്യ-
നിശ്ചയം രൂപകം മതം. (21)

തദ്ധർമ്മം=വർണ്ണ്യവസ്തുധർമ്മം—അതായതു്, മുഖത്വം മുതലായ ഉപമേയതാവച്ഛേദകധർമ്മം. (മുഖം മുതലായവ ഉപമേയമാണല്ലോ, അതിൽ ഉപമേയത എന്നാ ധർമ്മമുണ്ടു്. അതിനു് അവച്ഛേദകമായ ധർമ്മം മുഖത്വം മുതലായ തത്തദ്ധർമ്മമാകുന്നു) വർണ്ണ്യവസ്തുവിൽ സാദൃശ്യത്താൽ തദ്ധർമ്മം പുരസ്കരിച്ചുള്ള അവർണ്ണ്യവസ്തുഭേദനിശ്ചയം രൂപകാലങ്കാരം.

വർണ്ണ്യധർമ്മപുരസ്കാരം വേണമെന്നതിനാൽ:—

"തിങ്കളല്ലിതു വിൺഗംഗാ- പങ്കജം വികസിച്ചതു്."

(ഭാഷാഭൂഷണം)

ഇത്യാദ്യപഹ്നുതിയിൽ ഉപമേയതാവച്ഛേദകത്തിനു സേച്ഛയാ നിഷേധവും;

"പദ്മമെന്നു പതിക്കുന്നു നിൻമുഖത്തിങ്കൽ വണ്ടിതാ."

(ഭാഷാഭൂഷണം)

ഇത്യാദി ഭ്രാന്തിയിൽ ഭ്രാന്തിജനകമായ ദോഷവിശേഷംകൊണ്ടു തിരസ്കാരവുമുള്ളതുകൊണ്ടു് തദ്ധർമ്മപുരസ്കാരമില്ലായ്കയാൽ അതിവ്യാപ്തിയില്ല.

"സരോജയുഗളം കാങ്ക ശരങ്ങളം ചൊരിയുന്നിതാ."

(ഭാഷാഭൂഷണം)

ഇത്യാദി അതിശയോക്തിയും,

"വെണ്മതിക്കുള്ള സൌഭാഗ്യം കാണ്മതുണ്ടിഹ നിന്മുഖേ." (ടി)

ഇത്യാദി നിദർശനയും സാദ്ധ്യവസായലക്ഷണാമൂലമാകയാൽ തദ്ധർമ്മ പുരസ്കാരമില്ലാത്തതുകൊണ്ട് അതിലും അതിവ്യാപ്തി വരുന്നില്ല. സാദ്ധ്യവസായസ്ഥലത്ത് ഉപമാനതാവച്ഛേദകധർമ്മം പുരസ്കരിച്ചു കൊണ്ടുള്ള ഉപമേയഭാനമാണുണ്ടാവുക. ഇതുപോലെതന്നെ, 'ശാബ്ദമായി' എന്നതിനാൽ,—

"വൈയാകരണനാവാതെ കാവ്യം തീർപ്പാൻ തുടങ്ങുവോൻ
മലരൊന്നുമെടുക്കാതെ മാലകെട്ടാൻ മുതിർന്നിടും."
(ജാനകീപരിണയം കാവ്യം)

ഇത്യാദി വാക്യാർത്ഥനിദർശനയിലും അതിവ്യാപ്തിയില്ല. ഇതിലെ താദാത്മ്യനിശ്ചയം കേവലം ആരോപമാണല്ലോ.

എന്നാൽ,--

"വിശിഷ്ടധർമ്മികഥൈക്യ-മാരോപിച്ചാൽ നിദർശന
ദാനശീലനു സൌമ്യതപം തങ്കത്തിനു സുഗന്ധമാം."

എന്നിങ്ങിനെ ഭാഷാഭൂഷണത്തിൽ പറഞ്ഞിരിക്കുന്ന വാക്യാർത്ഥനിദർശനയിൽ വീണ്ടുമതിവ്യാപ്തി അപരിഹാര്യമാണല്ലോ എന്നുമാശങ്കിക്കേണ്ട. ഈവകയൊക്കയും വാക്യാർത്ഥരൂപകമാണ് നിദർശനയല്ല എന്ന നിദർശനാഘട്ടത്തിൽ പ്രസ്താവിക്കുന്നതാകയാൽ ഇവയിൽ ലക്ഷണപ്രസക്തി ഇഷ്ടംതന്നെയെന്നു ധരിക്കണം.

'നിശ്ചയ'മെന്നതുകൊണ്ട്, "നൂനമീ മുഖമിന്ദുവാം" ഇത്യാദി സംഭാവനാത്മകമായ ഉൽപ്രേക്ഷയ്ക്കും വ്യാവൃത്തി വരുന്നുണ്ട്. താദാത്മ്യനിശ്ചയം വിരോധബുദ്ധ്യനാലീഢമായിരിക്കണമെന്നുകൂടി പക്ഷേ വിവക്ഷിക്കേണ്ടതായിരിക്കുന്നു. അല്ലെങ്കിൽ:—

"ചാരം ഘനസാരം ഹിമ-സാരം ക്ഷാരം പടീരമംഗാരം
വാരം വാരം കൃതമുപ-ചാരം സാരംഗദൃക്കിനുപകാരം."
(സ.)

ഇത്യാദി വിരോധത്തിൽ അതിവ്യാപ്തിക്കിടയുണ്ട്. ഇതിനെക്കുറിച്ചു വിരോധപ്രസ്താവത്തിൽ വിവരിക്കുന്നതാണ്. ഈ സ്ഥിതിക്ക്:—

"ഉപമാനോപമേയങ്ങളൊന്നായ്ക്കല്പിക്ക രൂപകം."

എന്ന സാഹിതീസർവ്വസ്വലക്ഷണമാകട്ടെ, ഉൽപ്രേക്ഷ, അതിശയോക്തി മുതലായവയിൽ അതിവ്യാപ്തമാണെന്നുള്ള സംഗതി സ്പഷ്ടവുമാണ്. 'സാമ്യാൽ' എന്നതിനാൽ "സുഖം സുന്ദരിയാം തനു" എന്നിങ്ങിനേയുള്ള ഹേതുപ്രതിശയോക്തിയിലും അതിപ്രസക്തിയില്ല. സാദൃശ്യമൂലകമല്ലാതെ ചിന്താദിമൂലകമായ സ്മരണം സ്മരണാലങ്കാരമല്ലെന്നു പറഞ്ഞതുപോലെ കാര്യകാരണമൂലകമായ അഭേദാരോപവും രൂപകമാവില്ല; സാദൃശ്യമൂലകംതന്നെയായിരിക്കണമെന്നതാൽപര്യം.

അതുകൊണ്ടാണ്:--

"ഉപമൈവ തിരോഭൂത- ഭേദാ രൂപകമുച്യതേ."

എന്ന ശൃംഗാരപ്രകാശത്തിലും,

"തദ്രൂപകമഭേദോ യ ഉപമാനോപമേയയോഃ"

എന്ന കാവ്യപ്രകാശത്തിലും മറ്റും പറഞ്ഞിരിക്കുന്നതു്.

രൂപകം—സാവയവം, നിരവയവം, പരമ്പരിതമെന്നു മൂന്നു വിധം. അതിൽ സാവയവം—സമസ്തവസ്തുവിഷയം, ഏകദേശവിവർത്തി എന്നു രണ്ടുവിധം. നിരവയവം—കേവലം, മാലാരൂപം എന്നു രണ്ടുവിധം. പരമ്പരിതം—ശുദ്ധം, ശ്ലിഷ്ടം എന്നു രണ്ടുവിധം. അതുതന്നെ കേവലവും മാലാരൂപവുമായി വരാവുന്നതിനാൽ നാലുവിധം. ഇങ്ങിനെ ആകപ്പാടെ രൂപകം എട്ടുവിധം.

അംഗാംഗിഭാവത്താൽ പരസ്പരാപേക്ഷങ്ങളായ രൂപകങ്ങളുടെ സമുദായം സാവയവരൂപകം. അതിൽ ആരോപ്യമാണങ്ങളെല്ലാം ശബ്ദോപാത്തങ്ങളാണെങ്കിൽ സമസ്തവസ്തുവിഷയമെന്നുപറയും. സമസ്താനി വസ്തൂനി (ആരോപ്യമാണാനി) വിഷയഃ (ശബ്ദോപാത്താനി) യത്ര തൽ സമസ്തവസ്തുവിഷയം എന്നു വിഗ്രഹവാക്യാർത്ഥം.

ഉദാഹരണം--:

"വിളങ്ങുമക്കാന്തയെ നോക്കി വാഴ്ത്തലാം
വളം കലർന്ത്രുജലാവസികുതമായ്
വളർന്നിതുഹൃത്തട്ടിലവന്ന രാഗമാ-
മിളങ്കുരുന്നോന്തിയ മന്മഥദ്രുമം." (ചിത്രയോഗം)

ഉഹൃത്തട്ട=ഹൃദയസ്ഥലി. ഇതിൽ മന്മഥനിൽ ദ്രുമാഭേദാരോപത്തിന്നു്, വാഴ്ത്തലാം വളം, അത്രുവായ ജലം, ഉള്ളായ സ്ഥലി, രാഗമായ ഇളംകുരുന്ന എന്നീത്രുപകങ്ങളൊക്കയും അംഗത്രുപമായിട്ടാണിരിക്കുന്നതു്.

ഏതാനും ചില അംശങ്ങളിൽ ആരോപ്യമാണം ശബ്ദോപാത്തമായും മറുള്ളതിൽ അത്ഥാക്ഷിപ്തമായുമിരിക്കുന്നതു് ഏകദേശവിവത്തി. ഏകദേശത്തിൽ വിശേഷണ വത്തിക്കുന്നതു് എന്നു് അക്ഷരാത്ഥം; വിശേഷം സ്ഫുടത്വം അഥവാ സത്രുപഗോപനത്രുപമായ അന്യപ്രകാരം.

ഉദാഹരണം:--

"അളിവ്രുജക്കുനിര പായലായ കാ-
റൊളിക്കചം വികചപയോരുഹാനനം
തെളിഞ്ഞ ചെങ്കമലദളാധരം മനം
കുളിത്തിടും കുമുദവിലാസസുസ്മിതം."

"നനുത്ത കാറഴകിലിയറുമോളമാം
കനുത്ത ചില്ലികളണിമീനദൃഷ്ടികൾ
അനുത്തമദ്യുതിയുതകോകവാർകുചം
മിനുത്ത തണ്ടലരിലയാം മുലപ്പുടം."

"മൃണാളികാളുജകളം വിമുശ്ധമുക്തികാ-
ഗണാഭമാം സലിലദുകൂലമിങ്ങിനെ
ഗുണാഢ്യയാം സരസിയെയങ്ങ കൌതുകോ-
ല് ബണാക്ഷിയാൽ നകരുമിളേന്ദ്രപുത്രനിൽ."

(ചിത്രയോഗം)

ഇവിടെ സരസിയിൽ കാമിനീതടാരോപം മറ്റുള്ള ആരോപങ്ങളാൽ ആക്ഷിപ്തമാകയാൽ അത്ഥസിദ്ധമാകുന്നു; ശബ്ദോപാത്തമല്ല.

വേറെ ഉദാഹരണം:--

"ഉത്സാഹമൂലം നയസാരപുഷ്പം
കാവ്യദ്രുമം കാമഫലാവനമ്രം
വിവേകശക്ത്യാ നനയാത്ത നാളിൽ
വരണ്ടുപോം വേരൊടുക്രടി നൂനം."

(ചന്ദ്രോത്സവം)

ഇവിടെ വിവേകശക്തിയിൽ ജലാഭേദരൂപണം അത്ഥസിദ്ധമാകുന്നു. ശബ്ദംകൊണ്ടു നിർദ്ദേശിച്ചിട്ടില്ല.

ഇതരാപേക്ഷക്രുടാത്തത് നിരവയവം. ഒന്നിൽത്തന്നെ പലതിന്നു് ആരോപം മാല. അതായതു് ഒരേവിഷയത്തിൽത്തന്നെ അനേകം വിഷയികൾക്കു് അഭേദാരോപം. അപ്രകാരമല്ലാത്തതു് കേവലം.

നിരവയവത്തിൽ കേവലത്തിന്നു് ഉദാഹരണം:--

"ഓത്തിരിക്കാത്തതായോരീ വാത്തയാം നിശിതാഗ്രുഗം
കടന്നു വൃത്തിൻ മമ്മങ്ങൾ പിളന്നീടുന്നു മേ വിഭോ."

(കേശവീയം)

മാലാരൂപത്തിന്നു്--

"സൌന്ദര്യസാരസങ്കേതം സൌശീല്യനടനസ്ഥലം
കലാവിലാസനിലയം കല്യാണി, വിജയിപ്പു നീ." (സ്വ)

കല്യാണിയിൽ സൌന്ദര്യസാരസങ്കേതം, സൌശീല്യനടനസ്ഥലം കലാവിലാസനിലയം എന്നിവയുടെ അഭേദം ആരോപിച്ചിരിക്കുന്നു. ഇവിടെ ഒരേ വിഷയത്തിൽ അനേകവിഷയികളുടെ ആരോപമാകുന്നു.

വേറെ ഉദാഹരണം:--

"വൈരത്തിൻപചനം ബലത്തിനരകല്പാതമാഭിമാനാലയം
സ്വാരാജ്യപ്രമദാസ്വയംവരസദസ്സൽകൃഷ്ണശൌര്യാസ്പദം
പാരീശക്വസാനവീരശയനം പ്രാണാഗ്നിഹോമാദ്ധ്വരം
നേരായ്വാനിനു ചേന്ന പാലമടരെന്നുള്ളാശ്രമം പൂക്കു നാം."
(ഉത്തരഭാഗം)

വേറെ ഉദാഹരണം:--

"പൂമാതിൻനയനാന്തരംഗനളിനീ ഭ്രമേസ്സുധാദീപികാ
പൂണാരം മണികണ്ഠവെണ്പലമഹീപാലൈകചൂഡാമണേഃ
പൂവമ്പൻകുലദേവതാ പുകഴം മികും മുണ്ടയ്ക്കലമ്പുറെഴും
പൂമാലക്കഴലുണ്ണനീലിതിരുനാഥം നീണാഥം വിളങ്ങീടുക."
(ഉണ്ണനീലീസന്ദേശം)

നേരെമറിച്ചു്:--

"കാവ്യം രസജ്ഞനമൃതം കാമിക്കമൃതു് കാമിനി
ലുബ്ധനു വിത്തമമൃതം സന്ന്യാസിക്കമൃതം ക്ഷമ." (സ്വ)

എന്നിങ്ങിനെ പലതിൽ ഒന്നിനു ആരോപവും വരാവുന്നതാണു്. എങ്കിലും, വിഷയമാലാകൃതമായ രൂപകത്തിനു വിശേഷിച്ചു ചമൽകാരമില്ലായ്കയാൽ ഈവകഭേദത്തെ ആലങ്കാരികന്മാരാരും പ്രത്യേകിച്ചു ഗണിച്ചുകാണുന്നില്ല.

ഒരു ആരോപത്തിന്റെ സിദ്ധിക്കു മറെറാരു ആരോപം ഉപായഭൂതമാണെങ്കിൽ പരമ്പരിതം. ഉപായഭൂതമായി വിവക്ഷിച്ചിരിക്കുന്ന ആരോപം ശ്ലിഷ്ടമാണെങ്കിൽ അതു് ശ്ലിഷ്ടപരമ്പരിതം.

കേവലപരമ്പരിതത്തിനു്:--

"അവരുടെ നയനങ്ങളായിടുന്നോ-
രളികളുടൻ മണിയായിടും പ്രസൂനം
തിരവതിനു കുതൂഹലം കലന്നി-
ട്ടടവിയിലാകെയണഞ്ഞു സഞ്ചരിച്ചു." (കേശവീയം)

ഇവിടെ മണിയിൽ പ്രസൂനതാദാത്മ്യാരോപത്തിന്നു നയനങ്ങളിൽ അളിതാദാത്മ്യാരോപം ഹേതുവാകുന്നു.

വേറെ ഉദാഹരണം:--

"ജാംബവത്യാഖ്യയായോര- ജ്ജാംബൂനദസവർണയാഠം
ഹരിവാത്താമധൂളിക്ക ഭ്ടംഗിയായിച്ചമഞ്ഞുതേ."

(കേശവീയം)

ഇവിടെ ഹരിവാത്തയിൽ മധൂളീതപാരോപം ജാംബവതിയിൽ ഭ്ടംഗീതപാരോപത്തിന്നു് ഉപായഭ്രതമായിരിക്കുന്നു.

കേവലശ്ലിഷ്ടപരമ്പരിതത്തിന്നു്:--

"ഉരുതരബലമാകും കാറുകൊണ്ടുറമേറും
പെരുകിന മുകിലാടൽപ്പാട്ട മുല്പാട്ട മാറി
ഒരുവക തടവെന്യേ കാലമാം കായലൂടേ
നിരുപമഹ്ണമാളം വഞ്ചി സഞ്ചാരമാന്നു."

(ഉമാകേരളം)

ഇവിടെ, മുകിലനായ മുകിൽ, വഞ്ചിരാജ്യമായ വഞ്ചി എന്നീ രണ്ടുരൂപകവും ശ്ലിഷ്ടം. ഇതിൽ, മുകിലനിൽ ശ്ലേഷവിധയാ മേഘരൂപണം സൈന്യത്തിൽ വായുരൂപണത്തിന്നും, വഞ്ചിരാജ്യത്തിൽ വഞ്ചിരൂപണം കാലത്തിൽ കായലിൻരൂപണത്തിന്നും സമർത്ഥകങ്ങളായിട്ടാണിരിക്കുന്നതു്.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"പ്രേമത്തൊടന്നാപ്പുകവാണിതന്റെ നേ-
ക്കോമൽക്കടക്കൺമുനയൊന്നായക്കവേ
ആമന്ത്രിപാളീതിലകത്തിൽ വാച്ചിത-
ക്ഷാമം പരക്കെ പ്പുളകാഖ്യകുട്മളം." (ഉമാകേരളം)

ഇതിൽ മന്ത്രിപാളീതിലകമായ തിലകദ്രുമമെന്ന ശ്ലിഷ്ടരൂപണം. ആയതു്, പുളകാഖ്യകുട്മളം എന്ന രൂപണത്തിന്നു് ഉപായഭ്രതവുമാണു്.

മാലാരൂപശ്രുദ്ധപരമ്പരിതത്തിന്നു്:--

"താരിൽത്തനപീകടാക്ഷാഞ്ചലമധുപകുലാ-
രാമ, രാമാജനാനാം
നീരിൽത്താർബാണ,വൈരാകരനികരതമോ-
മണ്ഡലീചണ്ഡഭാനോ,
നേരെത്താതോരു നീയും തൊടുകുറി കളയാ-
യ്ക്കെന്നുമേഷാ കളിക്കും
നേരത്തിന്നിപ്പുറം വിക്രമന്യവര, ധരാ
ഹന്ത! കല്പാന്തതോയേ." (പുനം നമ്പൂതിരി)

ഇതിൽ വിക്രമന്യവരനെ, 'താരിൽ—ആരാമ'മായിട്ടും 'നീരിൽ—ചണ്ഡഭാനു'വായിട്ടും രൂപണം ചെയ്തിരിക്കയാൽ മാലാരൂപം. രൂപത്തിൽ ആരാമാഭേദാരോപം മുതലായവയും ലക്ഷ്മീകടാക്ഷാഞ്ചലത്തിൽ മധുപകുലാരോപം മുതലായവ സമത്വകമാകയാൽ പരമ്പരിതം. ശ്ലേഷമില്ലായ്കയാൽ അതു ശ്രുദ്ധം.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"ശീലശാഖിക്കു മത്തേഭം സൌഖ്യേഭത്തിന്നു കേസരി
ജ്ഞാനദീപശിഖയ്ക്കുഗ്ര-മാരുതൻ ദുഷ്ടസംഗമം." (സ൨)

മുൻപറഞ്ഞ പരമ്പരിതോദാഹരണങ്ങളിലെ രൂപകങ്ങൾക്കു പരസ്പരമുള്ള അനുഗ്രാഹ്യാനുഗ്രാഹകഭാവം ആനുകൂല്യപരവും ഇതിൽ പ്രാതികൂല്യപരവുമാണെന്നു ഭേദം.

മാലാരൂപമായ ശ്ലിഷ്ടപരമ്പരിതത്തിന്നു്:—

"കമലാവാസകാസാരം ക്ഷമാധൃതിഫണീശ്വരൻ
സോമൻ കുവലയത്തിന്നി-പ്പുമാൻ സദ്വംശമൌകുകം."
(സ൨)

കമലാവാസമായ=ലക്ഷ്മീനിവാസമായ, കമലാവാസത്തിന്നു=പങ്കജനിവാസത്തിന്നു, കാസാരം=പൊയ്ക; ക്ഷ്മയായ=ക്ഷാന്തിയായ,

ക്ഷമയുടെ=ഭ്രമിയുടെ, ധൃതിയിൽ=ധാരണത്തിൽ, ഫണീശ്വരൻ=ആദിശേഷൻ; കുവലയമായ=ഭ്രമണ്ഡലമായ, കുവലയത്തിന്നു=ആമ്പലിന്നു, സോമൻ=ചന്ദ്രൻ; സദ്വംശമായ=നല്ലഗോത്രമായ, സദ്വംശത്തിന്റെ=നല്ലമുളയുടെ, മൌക്തികം=മുത്തു്. കാസാരാദ്ധ്യാരോപസമർത്ഥകമായ കമലാവാസാദ്ധ്യാരോപം ശ്ലിഷ്ടമാകയാൽ ശ്ലിഷ്ടപരമ്പരിതം. പുമാനിൽ അനേകാരോപമുള്ളതിനാൽ മാലാരൂപം.

പരമ്പരിതരൂപകത്തിലെന്നപോലെ സാവയവരൂപകത്തിലും ശ്ലേഷം കാണുന്നുണ്ടു്. എങ്കിലും ആവക ഭേദം ആലങ്കാരികന്മാരാരും എടുത്തു കാണിച്ചിട്ടില്ല.

"വിഷംകുടിച്ചുള്ളൊരു ശൂലിയിങ്കൽ
യാതൊന്നു മൃത്യുംജയഭാവമേകി
അപർണ്ണയാപ്പാർവ്വതിയാകിയോര-
മ്മഹൌഷധിക്കായനിശം നമിക്കാം."

(സാഹിത്യവിലാസം)

"ആരാൽ ഗുച്ഛസ്തന, മളികചം, പല്ലവച്ചുണ്ടു, പിന്നെ
ത്താരാരോമൽത്തനു, മൃദുലതകൈയ്യിതെല്ലാം തരംപോൽ
പാരാതേന്തി പ്പുരമകുതകം പാന്ഥരിൽച്ചേക്കുമാറു-
ള്ളാരാമാഭയ്ക്കുകമടിമയാമാക്കുമേ തക്മിയില്ല."

(ഉമാകേരളം)

ഇവയിൽ അപർണ്ണ, പാർവ്വതി, ആരാമാഭ എന്നീപദങ്ങളും ശ്ലിഷ്ടങ്ങളാണല്ലോ.

ഉപമയിലെന്നപോലെ രൂപകത്തിലും സാധാരണധർമ്മം, അനുഗാമി ഉപചരിതം വസ്തുപ്രതിവസ്തൂപവാപന്നം മുതലായവയായിരിക്കും.

അനുഗാമിക്കു്:—

"ഓമൽക്കണ്ണു ചുഴന്നിടുന്ന നിടിലം വേക്കുന്ന രോമാഞ്ചമ-
ക്ഷാമം നൽക്കവിളാന്നിടുന്നിതധരേ ചേരുന്ന ദന്താങ്കുരം

കാമം കഞ്ചുളി കീറുമാറുരസിജം പൊങ്ങുന്ന നീങ്ങുന്നിതാ
ശ്രീമന്നീവി; കഴഞ്ഞിടുന്നിതവധം നിൻ കൃപാസവാസേവയാൽ."
(പ്രണയവിലാസം)

കണ്ണുചുഴലുക മുതലായ ധർമ്മങ്ങളൊക്കയും അനുഗാമികളാണല്ലോ.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"കുഞ്ഞു ചെറിടെ കുനിഞ്ഞിരുന്ന കൈ-
ത്താരടിച്ചു കളികോലുമന്തരാ
ഹാ! മറിഞ്ഞിടുകിലല്ലലാറിടും
സ്തന്യമാമമൃതചിന്ത്യവൈഭവം." (ചെറുപൈതൽ)

അല്ലലാറുക, അചിന്ത്യവൈഭവം എന്നിവ അനുഗാമി.

ഉപചരിതത്തിനു്:—

"ഓത്തിരിക്കാത്തതായോരീ—" ഇത്യാദി.

ഇതിലെ സാധാരണധർമ്മമായ മർമ്മഭേദകത്വം വാത്സ്യയിൽ ഉപചരിതം.

വസ്തുപ്രതിവസ്തുഭാവാപന്നത്തിനു്:—

"നറുമാധവി നകന്നതിൻ സ്വഭാവം
പെറുമോമൽസ്വരമാന്നിടും ദ്വിരേഫം
മുറുകുന്ന ധനുസ്സിൽനിന്നനംഗൻ
ചെറുതായുള്ളൊലിചേത്ത മെയ്വ്വിതന്നെ." (ഉമാകേരളം)

'ഓമൽസ്വരമാന്നിടുക' 'ചെറുതായുള്ളൊലിചേക്കുക' എന്നിവയ്ക്കു തമ്മിൽ വസ്തുപ്രതിവസ്തുഭാവം. ഇതുപോലെ മറ്റുള്ള ഭേദങ്ങളും യഥോചിതം കണ്ടുകൊൾക.

രൂപകം സമാനാധികരണ്യമാശ്രയിച്ചുമാത്രമേ വന്നുകൂടൂ എന്നില്ല. വൈയാധികരണ്യമാശ്രയിച്ചും ലക്ഷ്യങ്ങളിൽ കാണാവുന്നതാണു്.

"ആഗതക്കു വിഹഗസ്വരങ്ങളാൽ
സ്വാഗതം പറയുമാസരോജിനി
യോഗിയേ വശഗനാക്കി രമ്യഭ്ര-
ഭാഗഭംഗികഥം ഹരിക്കുമാരെയും." (നളിനി)

ഇവിടെ വിഹഗസ്വരത്തിൽ സ്വാഗതോക്തിത്വം ആരോപിച്ചിരിക്കയാൽ രൂപകം. അതു്, ഭിന്നവിഭക്തികമാകയാൽ വ്യധികരണം.

രൂപകാലങ്കാരനിരൂപണം സമാപ്തം.

— 14. പരിണാമം. —

ആരോപ്യമാണമാരോപ-
വിഷയാത്മകമായ് പരം
കായ്മോപയോഗിയായീടിൽ
പരിണാമം ചിലക്കതു്. (22)

ആരോപ്യമാണം=വിഷയി—ചന്ദ്രാദി. ആരോപവിഷയം=യാതൊന്നിൽ ആരോപിക്കുന്നുവോ അതു്—മുഖാദി. വിഷയി ഉദ്ദിഷ്ടകാര്യത്തിന്നു സ്വതന്ത്രനിലയിൽ ഉപയോഗപ്പെടാതെ, അതിലേക്കായി വിഷയസ്വരൂപപരിണതിയെ അപേക്ഷിക്കുന്നുവെങ്കിൽ അതു പരിണാമാലങ്കാരമെന്നു ചില ആലങ്കാരികന്മാർ പറയുന്നു.

ഉദാഹരണം:—

"പിന്നനന്തശയനസ്ഥമാം രമാ-
ശംബ പുല്ലമജിതാംബുജത്തിനെ
കുമ്പമറു തൊഴുവാൻ വിശിഷ്ടമാ-
മമ്പലത്തിനകമെത്തി മന്നവൻ." (ഉമാകേരളം)

അംബുദത്തിനെ ആരും തൊഴാത്തതുകൊണ്ട്, അംബുദമായ വിഷയിക്ക താദ്ശക്രിയാനിവ്വാഹകത്വം അജിതാത്മതയാലല്ലാതെ സ്വതന്ത്രനിലയിൽ സംഭവിക്കുന്നതല്ല. രൂപകസ്ഥലത്തൊക്കയും ഉത്തരപദാർത്ഥത്തിനാണല്ലോ പ്രാധാന്യം. പക്ഷേ, ഈമാതിരിസ്ഥലത്തു്, എന്തുകൊണ്ടു് ഉപമിതസമാസം പറഞ്ഞുകൂടാ? ശമ്പപോലുള്ള രമ—രമാശമ്പ, അംബുദംപോലുള്ള അജിതൻ—അജിതാംബുദം എന്നിങ്ങിനെ ഉപമയാണെന്നു പറയരുതോ? ഉപമിതസമാസത്തിലാകട്ടെ, പ്രാധാന്യം പൂർവ്വപദാർത്ഥത്തിന്നാകയാൽ 'തൊഴുവാൻ' എന്നതിൽ അജിതശബ്ദാർത്ഥമന്വയിക്കുന്നതിൽ വിരോധമില്ലതാനും; എന്നിങ്ങിനെ ശങ്കിക്കുന്നുവെങ്കിൽ പറയാം:—"ഉപമിതം വ്യാഘ്രാദിഭിസ്സാമാന്യാപ്രയോഗേ" എന്ന സൂത്രംകൊണ്ടു വിധിച്ചിരിക്കുന്ന ഉപമിതസമാസമാകട്ടെ, സാധാരണധർമ്മത്തിന്നു പ്രയോഗമുള്ളേടത്തു വരുന്നതല്ല. 'സാമാന്യത്തിന്നു്—സാധാരണധർമ്മത്തിന്നു്—പ്രയോഗമില്ലാതിരിക്കെ, ഉപമേയം വ്യാഘ്രാദികളോടു സമസിക്കുന്നു' എന്നാണല്ലോ സൂത്രാർത്ഥം. പ്രകൃതപദ്യത്തിലാകട്ടെ, 'അനന്തനായ മെത്തയിൽ ഇരിയ്ക്കുന്നു—അനന്തശയനത്തിലുള്ള' എന്നും, 'ആകാശത്തിൽ ശയിക്കുന്നു' എന്നുമിങ്ങിനെ ശ്ലിഷ്ടരൂപമായ അനന്തശയനസ്ഥതത്വം മുതലായ സാധാരണധർമ്മത്തിന്നു പ്രയോഗവുമുണ്ടു്. 'അനന്തശയനസ്ഥതത്വം സാധാരണധർമ്മമായി വിവക്ഷിച്ചിട്ടില്ല, വിവക്ഷിതമായ സാധാരണധർമ്മം നീലവർണ്ണത്വം മനോഹരത്വമെന്നിവയാണു്; അവയ്ക്കു പ്രയോഗവുമില്ല' എന്നു ശഠിക്കുന്നുപക്ഷം പ്രായേണ എല്ലാസ്ഥലത്തും ഇങ്ങിനെ പറയാവുന്നതിനാൽ സാധാരണധർമ്മപ്രയോഗംതന്നെ വിരളവിഷയമായോ നിർവ്വിഷയമായോ ഭവിക്കുന്നതാണു്.

അഥവാ:—

"മനോഭവാഭനാം നിന്നെ-ത്തന്നെയീ നീലവേണിയാൾ
മനോജ്ഞമാം ദൃഗബ്ജത്താൽ നോക്കുന്നു നിർഭൃതം സഖേ."

(സ്വന്തം)

എന്നതിൽ മനോജ്ഞതപംതന്നെ സാധാരണധമ്മമായി നിബന്ധിച്ചിട്ടുണ്ടല്ലോ. ഇവിടെ മറെറാന്നാണു് സാധാരണധമ്മമായി വിവക്ഷിച്ചിട്ടുള്ളതു് എന്നും പറയുമോ? ഈവക സ്ഥലത്തു് ഉപമിതസമാസത്തിനു വഴിയില്ലാത്തതുകൊണ്ടു് ഉപമയാണെന്നു പറയുന്നതെങ്ങിനെ? അതുകൊണ്ടു മയൂരവ്യംസകാദിസമാസം തന്നെയാണു് ശരണം. എന്നാൽ രൂപകത്തിനും ഇതിനും തമ്മിൽ വൈജാത്യവുമുണ്ടു്. ഈസ്ഥിതിക്കു്, എങ്ങിനെയായാലും പരിണാമാലങ്കാരം സ്വീകരിച്ചേ കഴിയൂ എന്നവരുന്നു. ഇനി "ഉപമിതം വ്യാഘ്രാദിഭിഃ—" എന്ന സംസ്കൃതസമാസവിധി, ഭാഷയിലെ ഉപമിതസമാസത്തിനു ബാധകമല്ലെന്നു പറയുന്നതായാലും,

"ദുക്കായ വികചാബ്ജത്താൽ നോക്കുന്നു നീലവേണിയാൾ."

എന്നിങ്ങിനെ വ്യസ്തസ്ഥലത്തു് പരിണാമമംഗീകരിക്കാതെ ഗതിയെന്തുള്ളൂ? രൂപകത്തിൽ വിഷയിക്കു സ്വതന്ത്രനിലയിൽത്തന്നെ പ്രകൃതകാര്യോപയോഗിത്വം, പരിണാമത്തിൽ വിഷയിക്കു വിഷയാത്മതയാ കാര്യോപയോഗിത്വം എന്നിങ്ങിനെ വൈലക്ഷണ്യകൃതമായ വിച്ഛിത്തിവിശേഷവും സ്പഷ്ടമാകുന്നു.

മറുചിലർ പരിണാമം പ്രത്യേകമൊരലങ്കാരമായി സ്വീകരിച്ചിട്ടാവശ്യമില്ലെന്നാണു് അഭിപ്രായപ്പെടുന്നതു്. രൂപകം രണ്ടുതരത്തിലാകുന്നു. അതായതു്—വിഷയം സ്വതന്ത്രനിലയിൽ പ്രകൃതകാര്യത്തിനു് ഉപയോഗപ്പെടാത്തതുകൊണ്ടു്, വിഷയിസ്വരൂപമായ്ചമയുന്നതായാൽ വിഷയിപരിണാമരൂപകം. നേരെമറിച്ചു്, വിഷയി അപ്രകാരം ഉപയോഗപ്പെടാതെ വിഷയസ്വരൂപമായ്ചമയുന്നതായാൽ വിഷയപരിണാമരൂപകം.

ഉദാഹരണം:—

"ഇവളാസ്യേന്ദുവാലെന്റെ കൺകളിപ്പിച്ചിടുന്നിതാ
സ്മരതാപമകറ്റുന്ന പുഞ്ചിരിപ്പൂനിലാവിനാൽ." (സ്വ)

വിഷയമായ ആസ്യത്തിന്നു്, തണുപ്പിക്കുവാനുള്ള സാമർത്ഥ്യമില്ലാത്തതുകൊണ്ടു്, വിഷയിയായ ഇന്ദുവിന്റെ രൂപത്തിൽ പരിണമിച്ചു്, പ്രകൃതകാര്യം നിർവഹിക്കേണ്ടിയിരിക്കുന്നു. ഈവക വിഷയിപരിണാമം. വിഷയിയായ പൂനിലാവിന്നു്, സ്മരതാപമകറ്റാൻ ശക്തിയില്ലാത്തതുകൊണ്ടു്, വിഷയരൂപമായ്ഭവിച്ചു്, താദൃശകൃത്യം നിർവ്വഹിക്കേണ്ടതായിരിക്കുന്നു. ഈവക വിഷയപരിണാമം രൂപകഭേദം മാത്രമാണെന്നു മമ്മടഭട്ടാദികളുടെ മതം എന്നു ചുരുക്കം.

പരിണാമാലങ്കാരനിരൂപണം സമാപ്തം.

— 15. നിദർശന —

സാമ്യമൂലകമായ്മുഖ്യ-
പ്രതിബിംബനമെന്നിയെ
ഉപാത്തമായൊരർത്ഥങ്ങൾ-
ക്കാർത്ഥാഭേദം നിദർശന. (23)

മുഖ്യപ്രതിബിംബനം=പ്രധാനമായ അംശത്തിന്നു പ്രതിബിംബനിർദ്ദേശം. ശബ്ദോപാത്തങ്ങളായ അർത്ഥങ്ങൾക്കു്, ഔപമ്യത്തിൽ പര്യവസാനിക്കുന്ന ആർത്ഥമായ അഭേദം നിദർശനയെന്ന അലങ്കാരം. എന്നാൽ പ്രധാനമായ അംശം ബിംബപ്രതിബിംബഭാവാപന്നമായിരിക്കരുതു്. ആർത്ഥമെന്നതു്, പ്രസ്തുതമാനപ്രയബോധത്തിന്നു വിഷയമല്ലാതെ അനന്തരമുണ്ടാകുന്ന പ്രതീതിയാകുന്നു.

ആകയാൽ:—

"ഉരിയാടരുതാത്ത ജന്തുവിങ്കൽ
ദുരിതം ചെയ്യുവതിന്നെഴുന്ന ധൈര്യം

ഉലകിൽ സ്സുഖമാം ഫലത്തെ നല്കും
കൃപയാകുന്ന ലതയ്ക്കു വജ്രപാതം." (കേശവീയം)

ഇത്യാദി രൂപകത്തിൽ അതിപ്രസക്തിയില്ല. ഈവകസ്ഥല ത്തെ അഭേദം പ്രഥമാനയപ്രതീതിക്കുതന്നെ വിഷയമാകയാൽ അ ത്ഥമല്ല.

"സരോജയുഗളം കാങ്കേ ശരങ്ങളം ചൊരിയുന്നിതാ."

ഇത്യാദി അതിശയോക്തിയിലാകട്ടെ, നയനാദി ശബ്ദോപാത്തമല്ലാ യ്കയാൽ അതിവ്യാപ്തിയില്ല. രൂപകധ്വനിസ്ഥലത്തും അത്ഥദ്വയം ശബ്ദോപാത്തമല്ല.

"സുരുചിരഹരിചന്ദനാഢ്യനായ് ന-
ല്ലൊരുവരഹാരമണിഞ്ഞൊരീ നരേന്ദ്രൻ
അരുവിയെടിലവൈലണിഞ്ഞു മിന്നും
പെരുമലയൊത്തവനോക്ക പാണ്ഡ്യനല്ലോ."
(രഘുവംശം)

ഇത്യാദി വിശിഷ്ടോപമയിലെ ബിംബപ്രതിബിംബഭാവാപന്നാങ്ങളാ യ വിശേഷണങ്ങളംക്ക സാമ്യമൂലകമായ അത്ഥാഭേദപ്രതീതിയുള്ള തുകൊണ്ട് ആവകസ്ഥലത്തു് അതിവ്യാപ്തി വരാതിരിക്കാനാണു് പ്ര ധാനാംശം ബിംബപ്രതിബിംബഭാവാപന്നമാവരുതെന്നു നിർദേശി ച്ചിരിക്കുന്നതു്. പ്രസ്തുതോപമയിൽ പ്രധാനാംശമായ പാണ്ഡ്യനു പെരുമലയെ പ്രതിബിംബമായി നിർദേശിച്ചിട്ടുണ്ടല്ലോ. നിദർശന യിലാകട്ടെ, കത്താവിനു പ്രതിബിംബനിർദേശമില്ലതാനും.

ഉദാഹരണം:—

"പങ്കം പെടാത്തൊരു ഭവാനെ യിട്ടു-
ള്ളുകയ്ക്കു ലാക്കാക്കി വലച്ച താതൻ
തങ്കത്തിനെപ്പിച്ചളയായ് മതിച്ചു
തങ്കണ്ണൻതാൻതന്നെ പൊടിച്ചുവല്ലോ." (ഉമാകേരളം)

നിഷ്കളങ്കനായ ഭവാനെ ദുഷ്ടനെന്നു ശങ്കിക്കുന്നതു്, തങ്കത്തെ പിച്ചളയായി മതിക്കയാണെന്നും, അങ്ങയെ വലയ്ക്കുന്നതു്, തന്റെ കണ്ണു് താൻതന്നെ പൊടിക്കയാണെന്നുമിങ്ങനെ ആത്മാമായ അഭേദപ്രതീതി വരുന്നതിനാൽ ലക്ഷണസമന്വയം.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"വധുവിൻമനമോരാതെ വരനെ ത്തീച്ചയ്യാക്കുവോൻ
രുജാനിദാനമറിയാ-തൌഷധം നിശ്ചയിച്ചിട്ടം."

(കേശവീയം)

വധുവിൻമനമോരാതെ വരനെത്തീച്ചയ്യാക്കുന്നതും രുജാനിദാനമറിയാതെ ഔഷധം നിശ്ചയിക്കുന്നതും ഒന്നുതന്നെയാണെന്നു് അഭേദപ്രതീതി വരുന്നുണ്ടല്ലോ. ഈവക അഭേദപ്രതീതി ശ്രൌതമല്ല, ആത്മാമാണു്. പക്ഷേ, കർത്തൃഭേദം ശ്രൌതമാണെങ്കിലും സമ്പ്രഭരസഹിഷ്ണുതപം ക്രിയയ്ക്കാകയാൽ അവയ്ക്കുള്ള അഭേദം ശ്രൌതമല്ലാത്തതുകൊണ്ടു് ഈവകയെ ആത്മാമെന്നു പറയുന്നു.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"നിലയത്തിലിവൻ നവോഢയാകും
കുലകന്യയ്ക്കണി ചേർക്കയായിരുന്നു
മലർസായകചാപയഷ്ടിയിന്മേൽ
ചില ചായപ്പണി ചെയ്കയായിരുന്നു."

(സാഹിത്യമഞ്ജരി)

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"അനുരാഗഭാരവർദ്ധനപരീക്ഷണ-
ത്തിനു ഞാൻ തുനിഞ്ഞതളവറ സാഹസം
മിനുസം വരാത്ത മണിയെന്നപോലെ ഞാൻ
മനുജാരികൌസ്തുഭമുരച്ചുനോക്കിനേൻ."

(ഉമാകേരളം)

"വധുവിൻ മനമോരാതെ—" എന്ന ഉദാഹരണം ഒരേവാക്യമാണ്. "നിലയത്തിലിവൻ—" "അനുരാഗഭാര—" എന്നീരണ്ടുണ്ണവും ഏകകർതൃകമായ വാക്യദ്വയം. "നിലയത്തിലിവൻ—"എന്നതിൽ കർത്താവിനെ ഒരിക്കലേ പ്രയോഗിച്ചിട്ടുള്ളൂ. "അനുരാഗഭാര—" എന്നതിൽ പ്രതിവാക്യവും പ്രയോഗിച്ചിരിക്കുന്നു എന്ന് അവ തമ്മിൽ ഭേദം. എന്നാൽ "അനുരാഗഭാര—" എന്ന പദ്യത്തിലെ അലങ്കാരം ദൃഷ്ടാന്തമായിക്കൂടെ? എന്ന ശങ്കിക്കേണ്ട. ദൃഷ്ടാന്തമാലങ്കാരത്തിൽ പ്രകൃതവാക്യത്തിനും അപ്രകൃതവാക്യത്തിനും കർത്താവു വെവ്വേറെയായിരിക്കണം. അതായതു്, ബിംബപ്രതിബിംബഭാവാപന്നമായിരിക്കണം.

ഇതു മാലാരൂപത്തിലും വരുന്നതാണ്. ഉദാഹരണം:—

"തദ്രൂപമായീടുന്ന വിവിധവചസ്സിനാൽ
ചിദ്രൂപേ, ഭവതിയെ സ്തുതിച്ചീടുന്ന പുമാൻ
വഹ്നിയെ വളർത്തുന്ന വിളക്കിൻപ്രകാശത്താൽ,
വാരിധി വാരികൊണ്ടു വർദ്ധിപ്പിക്കുന്നവല്ലോ." (സ-ച)

ഈ ഈരടികളിൽ, ഒരുവാക്യാർത്ഥത്തിൽത്തന്നെ അനേകവാക്യാർത്ഥങ്ങൾക്ക് അഭേദമുള്ളതിനാൽ മാലാരൂപമായ നിദർശന.

ഈവകയൊക്കെയും വാക്യാർത്ഥനിദർശനയാകുന്നു. ഇതുകൂടാതെ നിദർശന പദാർത്ഥവൃത്തിയായും വരുന്നതാണ്.

ഉദാഹരണം:—

"വാട, വാടി, മല, തോട്ടു, തടാകം,
മേട, മാട മിവ പിൻപുറമാക്കി
ഘോടകം പെരിയ ചണ്ഡമരുത്തിൻ-
പാടവപ്പൊലിമ പൂണ്ടു പറന്നു." (ഉമാകേരളം)

ചണ്ഡമരുത്തിന്റെ പാടവപ്പൊലിമയ്ക്കും ഘോടകത്തിന്റെ പാടവപ്പൊലിമയ്ക്കും ആർത്ഥമായ അഭേദം.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"അലർബാണതാപകമേ തഴച്ചതിൻ-
ഫലമായ്പൊടിഞ്ഞൊരു വിയപ്പിനാൽ തദാ
ജലശീകരങ്ങളം തിരളും മൃണാളിതൻ-
നില നേടി നീലകചതൻ കളേബരം."

(ചിത്രയോഗം)

കളേബരാവസ്ഥയ്ക്കും മൃണാളിയുടെ അവസ്ഥയ്ക്കും തമ്മിൽ ആത്മമായ അഭേദം. പൂർവ്വോദാഹരണത്തിൽ പൂർവ്വാർദ്ധം അനുഗാമിരൂപം. ഇതിൽ വിയപ്പിനും ജലശീകരത്തിനും ബിംബപ്രതിബിംബഭാവമെന്ന ഭേദം.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"അവർണ്യലാവണ്യവിലാസമാർന്നമാ-
യവയംക്കൊരന്യാദൃശവൈദഗ്ധീഭരം
സുവർണ്ണവല്ലിക്കു സുഗന്ധമേല്ക്കിലു-
ള്ളവസ്ഥയേന്തുന്നിതശേഷമോഹനം."

(ചിത്രയോഗം)

ഇതിൽ സുവർണ്ണവല്ലിക്കു സുഗന്ധാവസ്ഥ കേവലം കവികല്പിതമെന്ന വിശേഷം.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"കാമം കാമാന്തകനിൽ
ക്കാമരസം ചേർക്കുമക്കടാക്ഷാദ്ധ
താമരസത്തിൽക്കാൺമൂ
താമരസന്മാർ ധരിക്കുമോ ദേവി." (സ.പ)

താം (ആ ആഭയെ) അരസന്മാർ എന്ന പദച്ഛേദം. ഇവിടെ ഉപമേയധർമ്മം ഉപമാനത്തിലുള്ളതായിട്ടാണ് പറഞ്ഞിരിക്കുന്നത്. മുന്നുദാഹരണങ്ങളിൽ ഉപമാനധർമ്മം ഉപമേയത്തിലെന്ന ഭേദം.

അതിരിക്കട്ടെ, മുൻപറഞ്ഞ "വധുവിൻ മനമോരാതെ—"ഇത്യാദി വാക്യാർത്ഥനിദർശനസ്ഥലത്തു് രണ്ടുവിധത്തിലുള്ള വാക്യാർത്ഥവും ശബ്ദോപാത്തമാകയാൽ ലക്ഷണം ഘടിക്കുന്നു. "വാട, വാടി, മല—" ഇത്യാദി പദാർത്ഥനിദർശനയിലാകട്ടെ, ചണ്ഡമരുത്തിന്റേയും കുതിരയുടേയും പാടവപ്പൊലിമ മുതലായ ധർമ്മം വെവ്വേറെ ശബ്ദംകൊണ്ടു നിർദ്ദേശിച്ചിട്ടില്ലായ്കയാൽ ലക്ഷണപ്രസക്തിക്കുതന്നെ അവകാശം കാണുന്നില്ല. ഇതുതന്നെ മറ്റുദാഹരണങ്ങളിലെ സ്ഥിതിയും എന്നുശങ്കിക്കുന്നുവെങ്കിൽ, പറയാം— പാടവപ്പൊലിമത്തം എന്നാ സാമാന്യധർമ്മം പുരസ്കരിച്ചു രണ്ടുവിധത്തിലുള്ള പാടവപ്പൊലിമയും ഒരേശബ്ദംകൊണ്ടു നിർദ്ദേശിച്ചിട്ടുണ്ടെന്നോയുള്ളൂ. അതുകൊണ്ടു്, അർത്ഥദ്വയവും ശബ്ദോപാത്തം തന്നെയാകുന്നു. ഘോടകം ചണ്ഡമരുത്തിൻപാടവപ്പൊലിമയായ പാടവപ്പൊലിമ പൂണ്ടു പറന്നു എന്നു താൽപര്യം. അഥവാ, **ഒന്നിന്റെ ധർമ്മം മറ്റൊന്നിൽ ചൊന്നാലന്യനിദർശന** എന്നു പദാർത്ഥവൃത്തിനിദർശനയ്ക്കു പ്രത്യേകം ലക്ഷണം കണ്ടുകൊൾക.

വസ്തുസ്ഥിതി ആലോചിച്ചാൽ, പദാർത്ഥനിദർശന, ഉപമാപ്രഭേദമെന്നാണു് പറയേണ്ടതു്. അതുകൊണ്ടു്, ആചായ്യദണ്ഡി ഈ വകയെ ലളിതോപമയെന്നു പറഞ്ഞിരിക്കുന്നതു് ഒരുവിധത്തിൽ ന്യായ്യമാണെന്നു വേണം പറവാൻ. "ഉപമാബീജമായ സാദൃശ്യത്തെ കവികൾ പലവിധമായി സമ്പാദിക്കുന്നുണ്ടു്. മാർഗപ്രദർശനത്തിനായി അതിൽ പ്രധാനങ്ങളെ കാണിക്കുന്നു" എന്നുപറഞ്ഞുകൊണ്ടു്,—

"സമം, സമാനം, സദൃശം, തുല്യം, പോൽ, പോലെ, യെന്നാപോൽ,
ഒപ്പം, നിഭം, സന്നിഭംച, കല്പം, ദേശ്യ, മിവാദികൾ,
വിരോധി, ബന്ധു, ചങ്ങാതി, സജാതീയം, സഹോദരം,
എതി, രന്യൂന, മധികം, പ്രതിപക്ഷം, സപക്ഷവും,
പൊരുന്ന, പടവെട്ടുന്ന, നിന്ദിക്കുന്ന, ഹസിച്ചിട്ടും,
സ്പർദ്ധിക്കുന്ന, ജയിക്കുന്ന, ദ്രോഹിക്കുന്ന, സഹിച്ചിടും,

അതിന്റെ ശോഭ നേടുന്നു, അതിൻ കാന്തി ഹരിച്ചിട്ടും,
അതിൻ സ്ഥാനത്തിനുചിതം, അതിനാൽ കുമ്പിടപ്പെട്ടും,
ഉപമാത്ഥങ്ങളുണ്ടാകു- മിങ്ങനെ പലഭംഗിയിൽ."

എന്നിങ്ങിനെ ആചാര്യദണ്ഡിയെ അനുസരിച്ചു ഭാഷാഭൂഷണത്തിൽ നിർദ്ദേശിച്ചിരിക്കുന്നതു നോക്കുക. 'അതിന്റെ ശോഭയേയുണ്ടു' എന്നതു് ഉപമാബോധകശബ്ദമായിട്ടാണല്ലോ ഗണിച്ചിരിക്കുന്നതു്. വിരോധി, ബന്ധു, ചങ്ങാതി എന്നു തുടങ്ങിയവ സാദൃശ്യത്തിനു ലക്ഷകമല്ലാതെ വാചകമല്ല. അതുകൊണ്ടു്, ആവക ഉപമയെ ലക്ഷിതോപമയെന്നു ഗണിക്കേണ്ടതായിരിക്കുന്നു. ഈ സ്ഥിതിക്കു്, പദാത്ഥനിദർശനയെന്നാപ്രഭേദവും അതിൽത്തന്നെ ഉൾപ്പെടുത്തുകയല്ലേ യുക്തം?

ഒരുവസ്തു സ്വകീയക്രിയയാൽ അതിനാനരൂപമായ മറെറാരു കാര്യത്തെ ബോധിപ്പിക്കുന്നതായ്വരുന്നുണ്ടു് മറെറാരു ജാതി നിദർശനയാണെന്നു പറഞ്ഞുവരുന്നുണ്ടു്.

ഉദാഹരണം:—

"മുന്നവസ്ഥ മൃഗജാതിഭേദമാം
മത്സ്യനെന്ന മതമാദരിക്കുവാൻ
മുട്ടുകുത്തി നടകൊണ്ടിടുന്നൊരാ-
ക്കുഞ്ഞുരച്ചിടുവതുണ്ടനക്ഷരം." (ചെറുപൈതൽ)

മൃഗങ്ങളെപ്പോലെ കാലും കയ്യുമൂന്നി നടക്കുന്ന ശിശുവിന്റെ താദൃശക്രിയയാൽ മനുഷ്യവർഗ്ഗം ആദികാലത്തു മൃഗജാതിയിൽപ്പെട്ടതായിരുന്നുവെന്നുള്ള മതമാദരണീയമെന്നു ബോധിപ്പിക്കുന്നതായി വണ്ണിച്ചിരിക്കയാൽ ലക്ഷണം സമനുപയിക്കുന്നു. കുഞ്ഞുങ്ങളുടെ മുട്ടുകുത്തിനടത്തം മനുഷ്യരുടെ മൃഗാവസ്ഥയ്ക്കും താദൃശമതാദരണത്തിനും ദൃഷ്ടാന്തമാകാമല്ലോ. പക്ഷേ, മതാദരണമാകുന്ന സാക്ഷാൽ പ്രതിപാദ്യമെങ്കിലും 'മുന്നവസ്ഥ മൃഗജാതിഭേദമാണു്' എന്നതും അതിൽ അന്തർഭവിച്ചിട്ടുണ്ടെന്നുള്ളതു തീച്ചയല്ലേ?

"ഏവനും നിയതമന്ത്യകാലമു-
ണ്ടാവതില്ലതിനെ നീക്കി നിത്തുവാൻ
ഏവ്മോതി മൂതിയാൽ, സുധാരസം
കൈവശത്തിലെഴുമോഷധീശ്വരൻ." (ഉമാകേരളം)

സുധാരസം കൈവശത്തിലുള്ള ഓഷധീശ്വരൻ തന്റെ നാശ ക്രിയയാൽ ഏവനും മരണം തടുക്കാവതല്ലെന്നു ബോധിപ്പിക്കുന്നതായി വണ്ണിച്ചിരിക്കുന്നു.

"ഉന്നതപദവിയിലല്പൻ
ചെന്നാലുടനേ പതിക്കുമെന്നോതി
കുന്നിൽച്ചേന്നൊരു ശീകര-
വൃന്ദം വീഴുന്നു മന്ദവായുവിനാൽ."
(സുഭാഷിതരത്നാകരം)

അല്പന്റെ ഉന്നതപദപ്രാപ്തി അധഃപതനഹേതുവാണെന്നു ബോധിപ്പിച്ചുകൊണ്ട്, കുന്നിൽ ചേന്ന ശീകരവൃന്ദം മന്ദവായുവിനാൽ വീഴുന്നതായി വർണിച്ചിരിക്കുന്നു. പൂർവ്വോദാഹരണത്തിൽ 'ഓതി' എന്ന ബോധനക്രിയയ്ക്കു പ്രാധാന്യം. ഇതിൽ 'വീഴുന്നു' എന്ന സകർമ്മക്രിയയ്ക്കു പ്രാധാന്യം. ഇത്യാദിവിശേഷങ്ങൾ സ്വയം കണ്ടുകൊൾക.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"മാനം കൈവിട്ടുപോവാനിടവരുമെവനും
വാരുണീസേവകൊണ്ടെ-
ന്നൂനം ക്രൂടാതെ ലോകക്കിതുപൊഴുതുപദേ-
ശത്തിനെച്ചെയ്തുകൊണ്ട്
നാനാലോകപ്രദീപപ്രഭ തടവിടുമ-
പ്പദ്മിനീപ്രാണനാഥൻ
താനും മാനം വെടിഞ്ഞുച്ചരമശിഖരിയിൽ
ച്ചെന്നിതാ ചേന്നിടുന്നു." (കവിസഭാരംജനം)

വാരുണീസേവകൊണ്ടു മാനം വെടിഞ്ഞ സൂര്യൻ ദൃഷ്ടാന്തഭൂത മായ സഹകീയക്രിയയാൽ എത്രയോഗ്യനായാലും വാരുണിയെസ്സേവിച്ചാൽ മാനം കൈവിടേണ്ടിവരുമെന്നു കാവ്യം ബോധിപ്പിക്കുന്നതായി വർണ്ണിച്ചിരിക്കുന്നു. വാരുണീസേവ=പശ്ചിമദിക്പ്രാപ്തി—മദ്യസേവ. മാനം=ആകാശം—അഭിമാനം എന്നിങ്ങിനെയുള്ള ശ്ലേഷത്തെ ആശ്രയിച്ചാണു് പ്രകൃതനിദർശന സ്ഥിതിചെയ്യുന്നതു്.

നിദർശനയ്ക്കു മൂന്നാമതുപറഞ്ഞ ഈവകഭേദം— അതായതു്, ബോധനനിദർശന— സംഭവദ്വസ്തുനിബന്ധനയും ആദ്യംപറഞ്ഞ രണ്ടു വകഭേദം— വാക്യാർത്ഥനിദർശന, പദാർത്ഥനിദർശന എന്നിവ— അസംഭവദ്വസ്തുനിബന്ധനയുമാണെന്നാകുന്നു ആലങ്കാരികസിദ്ധാന്തം. 'ഉരയ്ക്കുക' 'ഉപദേശംചെയ്ക' 'ഓതുക' എന്നിവയ്ക്കു ബോധിപ്പിക്കുകയെന്നോ താൽപര്യമുള്ളു. 'മഴ താമസിപ്പിക്കുന്നു' ഇത്യാദി പ്രയോഗങ്ങളിലെന്നപോലെ പ്രയോജകപ്രത്യയമായ 'പ്പി' മുതലായവയ്ക്കു് ആനുകൂല്യമാണു് അർത്ഥം പറയേണ്ടതും. ആകയാൽ കുഞ്ഞിന്റെ 'മുട്ടുകുത്തിനടക്കുക' മുതലായ ക്രിയകൾക്കു താദൃശബോധാനുകൂലത്വം സംഭാവ്യമാകകൊണ്ടു സംഭവദ്വസ്തുനിബന്ധനം. 'ദനുജാരികൈയ്യുഭൂമുരച്ചുനോക്കുക' 'ചണ്ഡമരുത്തിന്റെ പാടവപ്പൊലിമ ഘോടകത്തിനുണ്ടാവുക' മുതലായവ അസംഭാവ്യമാകയാൽ അസംഭവദ്വസ്തുനിബന്ധനം എന്നിപ്രകാരമാണു് ആലങ്കാരികന്മാർ പ്രതിപാദിച്ചിരിക്കുന്നതു്. ഈവക സ്ഥലമൊക്കയും "സാമ്യമൂലക—" എന്ന ലക്ഷണത്തിനു വിഷയംതന്നെയാകയാലാണു് ഇവിടെ ഓരോന്നിനും പ്രത്യേകം പ്രത്യേകം ലക്ഷണം നിർദ്ദേശിക്കാഞ്ഞതു്. 'കുഞ്ഞു മുട്ടുകുത്തിനടക്കുന്നതു്, മനുഷ്യന്റെ മുന്നവസ്ഥ മൃഗജാതിഭേദമാണെന്നു ബോധിപ്പിക്കുകയാണു്' എന്നിങ്ങിനെ ആർത്ഥമായ അഭേദപ്രതീതി വരുന്നുണ്ടല്ലോ. മറുള്ള ഉദാഹരണങ്ങളിലും ഈവിധം കണ്ടുകൊൾക.

ക്രടാതെ, വസ്തുസ്ഥിതി നോക്കുന്നതായാൽ ഈപറഞ്ഞ ബോധനനിദർശന ഉൽപ്രേക്ഷയുടെ വകഭേദമായി ഗണിക്കേണ്ടതുമാകുന്നു.

നോക്കുക— "മുന്നാവസ്ഥ—" എന്ന പദ്യത്തിലെ നാലാംപാദത്തെ, "കുഞ്ഞനക്ഷരമുരച്ചിടുന്നിതോ?" എന്നും "ഏവനും നിയതം—" എന്ന പദ്യത്തിലെ രണ്ടും മൂന്നും പാദങ്ങളുടെ അന്ത്യഭാഗവും ആദ്യഭാഗവും "—നീക്കുവാനിതി" "ന്യനമോതി—" എന്നും "ഉന്നത പദവിയിൽ—" എന്ന പദ്യത്തിലെ രണ്ടാംപാദം "നില്ക്കാ ചിരമെന്ന കാട്ടുവാനാണോ" എന്നും "മാനം കൈവിട്ട—" എന്ന പദ്യത്തിലെ രണ്ടാംപാദത്തിന്റെ അവസാനം "ഉപദേശത്തിനെച്ചെയ്യുകൊണ്ടോ" എന്നും ഇങ്ങിനെ ഉൽപ്രേക്ഷാവാചകംക്രടി നിവേശിപ്പിച്ചു മാറുന്നതായാൽ വാച്യോൽപ്രേക്ഷയല്ലെന്നു വല്ലവരും ശഠിക്കുമോ? ഈസ്ഥിതിക്ക്, വാചകം മാത്രമില്ലാതെ ഇതരസാമഗ്രികളെല്ലാമുണ്ടായിരിക്കയാൽ ഗമ്യോൽപ്രേക്ഷയാണെന്നു പറയാമല്ലോ. ഇതിനെപ്പറ്റി ഭാഷാഭൂഷണത്തിൽ, "സൂക്ഷ്മമാലോചിക്കുമ്പോൾ, ഈ മൂന്നാമതു പറഞ്ഞ നിദർശന ഗമ്യോൽപ്രേക്ഷതന്നെ എന്നു വന്നുകൂടും" എന്നു കേരളപാണിനി മുകുകണ്ഠം പ്രസ്താവിച്ചിട്ടുണ്ട്. പക്ഷേ, സംഭവദസ്തുനിബന്ധനം ഉൽപ്രേക്ഷയാവുന്നതെങ്ങിനെ? ഉൽപ്രേക്ഷാജീവാതുതന്നെ അസിദ്ധതമാണെന്ന് ഉപമോൽപ്രേക്ഷാവിവേകത്തിൽ പ്രതിപാദിച്ചിട്ടുണ്ടല്ലോ എന്നും ശങ്കിക്കേണ്ട. ആഖ്യാതസമഭിവ്യാഹൃതധാതുകൃതക്രിയ അസിദ്ധമല്ലാതെ സിദ്ധമല്ലെന്നു സപ്രമാണം ആ ഘട്ടത്തിൽത്തന്നെ നിരൂപിച്ചിട്ടുണ്ട്. എന്നുമാത്രമല്ല, അസിദ്ധതമം ഉൽപ്രേക്ഷാസാധകമാണെന്നല്ലാതെ വിഷയി അസിദ്ധമായാലേ ഉൽപ്രേക്ഷതന്നെ സംഭവിക്കൂ എന്ന് എവിടേയും പറഞ്ഞിട്ടില്ല; പറയുകയുമില്ല. അങ്ങിനെയാണെങ്കിൽ "നിന്റെ മുഖം ചന്ദ്രനാണെൻ തോന്നുന്നു" ഇത്യാദിയൊന്നും ഉൽപ്രേക്ഷയാവുകയില്ലല്ലോ. ഈ സംഗതി ഉൽപ്രേക്ഷാപ്രകരണത്തിൽത്തന്നെ സ്പഷ്ടമാക്കീട്ടുമുണ്ട്. ആകയാൽ നിദർശനയ്ക്കു വാക്യാർത്ഥരൂപമായ ഒരൊറപ്രകാരമേ ഉള്ളൂവെന്നു വരുന്നു. ഇവിടെ പറഞ്ഞിരിക്കുന്ന നിദർശനാലക്ഷണം പണ്ഡിതരാജന്റെ മതമനുസരിച്ചാണ്.

അപ്പയ്യദീക്ഷിതരാകട്ടെ, ബിംബപ്രതിബിംബഭാവവിശിഷ്ടങ്ങളായ അർത്ഥങ്ങൾക്കുള്ള അഭേദാരോപത്തെയാണ് നിദർശനയെന്നു പറയുന്നതു്. അദ്ദേഹത്തിന്റെ മതപ്രകാരം,

"എന്നുമല്ലജിത, നിന്നൊടിന്നൊരാൾ
ഇന്നുതാനെന്നു മുറയെന്നു ചൊല്വതും
ലോഹകാരനൊട്ട സൂചിതൻഗ്രണം
വിസ്തരിക്കുവതുമൊന്നുതന്നെയാം." (കേശവീയം)

"രാജസേവ മനുഷ്യന്മാ-ക്കസിധാരാവലേഹനം
പഞ്ചാനനപരിഷ്വഗം വ്യാളീവദനചുംബനം." (സ.)

ഇത്യാദിയൊക്കെയും നിദർശനയാവുന്നതിനാൽ വാക്യാർത്ഥരൂപകം എന്നൊന്നു ഇല്ലെന്നുതന്നെ പറയേണ്ടിവരും. അതുകൊണ്ടു്, രൂപകത്തിൽ ബിംബപ്രതിബിംബഭാവത്തോടുകൂടാത്ത മുഖചന്ദ്രാദിക്കാണ് ഐക്യാരോപം. നിദർശനയിലാകട്ടെ വിശിഷ്ടാരോപമാകുന്നു.

"ബലിദ്വാരംസത്തിലുൽക്ഷിപ്തം ഹരിതന്നാംഘ്രിദണ്ഡമാം
വിധിവിഷ്ടരപദ്മത്തിൻ-നാളദണ്ഡം തൊഴുന്നു ഞാൻ." (സ.)

എന്നിങ്ങിനെയുള്ള വിശിഷ്ടരൂപകോദാഹരണത്തിൽ ബലിനിഗ്രഹാവസരത്തിൽ ഊർദ്ധ്വദേശക്ഷിപ്തമായ ഭഗവാന്റെ അംഘ്രിദണ്ഡത്തിനും വിധിവിഷ്ടരപദ്മത്തിന്റെ നാളദണ്ഡത്തിനും ഐക്യാരോപമുള്ളതുകൊണ്ടു വിശിഷ്ടാരോപമുണ്ടെങ്കിലും ബിംബപ്രതിബിംബഭാവാപന്നവിശിഷ്ടാരോപമില്ലതന്നെ. വിധിവിഷ്ടരപദ്മത്തിന്റെ നാളദണ്ഡത്തിനു സാധാരണധർമ്മവത്ത്വം സമ്പാദിപ്പാൻവേണ്ടിമാത്രമാണ് ഉൽക്ഷിപ്തമെന്ന വിശേഷണനിബന്ധനം.

"ദാനശീലനു സൌമ്യത്വം തങ്കത്തിനു സുഗന്ധമാം"

ഇത്യാദി നിദർശനയിൽ ദാതാവിനും തങ്കത്തിനുമുള്ളപോലെ മഹനീയത്വാദിപ്രയോജ്യമായ ബിംബപ്രതിബിംബഭാവത്തിനു താദൃശവിശേഷണത്തിൽ പ്രസക്തിയില്ലല്ലോ. എന്നാൽ:—

* "ജ്യോത്സ്നാഭസ്മോല്ലസണധവളാ ബിഭ്രതീ താരകാസ്ഥീ-
ന്യന്തർധ്യാനവ്യസനരസികാ രാത്രികാപാലികീയം
ദീപാൽ ദീപം ഭ്രമതി ദധതീ ചന്ദ്രമുദ്രാകപാലേ
ന്യസ്തം സിദ്ധാഞ്ജനപരിമളം ലാഞ്ഛനസ്യ മിഷേണ."

എന്നിങ്ങിനെയുള്ള സാവയവരൂപകോദാഹരണത്തിൽ, വിഷയവിഷയിവിശേഷണങ്ങൾക്കു പരസ്പരസാദൃശ്യത്താൽ ബിംബപ്രതിബിംബഭാവത്തിന്നവകാശമുണ്ടെങ്കിലും ഈവകസ്ഥലത്തു വിഷയവിഷയികൾക്കും അവയുടെ വിശേഷണങ്ങൾക്കും പ്രത്യേകം പ്രത്യേകമാണ് ഐക്യാരോപം. അല്ലാതെ ജ്യോത്സ്നാദിവിശിഷ്ടരാത്രിരൂപവിഷയത്തിന്നും ഭസ്മാദിവിശിഷ്ടകാപാലികീരൂപവിഷയിക്കും തമ്മിലല്ല. ആകയാൽ "രാജസേവ മനു—" എന്നുള്ളതൊക്കെ നിദർശന തന്നെയാകുന്നു" എന്നിങ്ങിനെ ദീക്ഷിതർ അഭിപ്രായപ്പെട്ടുന്നു.

ജഗന്നാഥപണ്ഡിതനാകട്ടെ,

"നിൻപാദനഖരത്നാനാം-മ്ലേച്ഛകുകവിലേപനം
ചന്ദ്രസ്യ ചന്ദനാലേപാൽ പാണ്ഡുരീകരണം പരം. (സ്വ)

ഇത്യാദിയിൽ അഭേദാരോപം ശ്രൌതമാകയാൽ രൂപകതാസാധകമാണെന്നിരിക്കെ, അതിനെ കേവലമനാദരിച്ചു നിദർശനയെന്നു പറയുന്നുവെങ്കിൽ, 'മുഖം ചന്ദ്രൻ തന്നെ', ഇത്യാദിയും നിദർശനയെന്നു പറഞ്ഞുകൊൾക. എന്തിന്നു വെറുതെ രൂപകമെന്നു പറയുന്നു? എന്നുമാത്രമല്ല, ഇതു പദാർത്ഥനിദർശനയോ, അല്ല,

---

* ഇയം രാത്രികാപാലികീ=രാത്രിയാകുന്ന കാപാലികമതാവലംബിനിയായ ഈ യോഗിനി, ജ്യോത്സ്നാ—ധവളാ=നിലാവായ ഭസ്മത്തിന്റെ ലേപനത്താൽ ധവളയും, താരകാസ്ഥീനി=നക്ഷത്രങ്ങളായ അസ്ഥികളെ, ബിഭ്രതീ=ധരിക്കുന്നവളും, അന്തർധ്യാനവ്യസനരസികാ=തിരോധാനകൌതുകത്തിൽ രസികയും ആയിട്ടു, ചന്ദ്രമുദ്രാകപാലേ=ചന്ദ്രനായ മുദ്രാകപാലത്തിൽ, ലാഞ്ഛനസ്യ മിഷേണ=കളങ്കമെന്ന വ്യാജത്താൽ, ന്യസ്തം=വെക്കപ്പെട്ട, സിദ്ധാഞ്ജനപരിമളം=പ്രശസ്തമായ സിദ്ധാഞ്ജനം, ദധതീ=ധരിക്കുന്നവളായി, ദീപാൽ ദീപം ഭ്രമതി=ദീപത്തോടും സഞ്ചരിക്കുന്നു.

വാക്യാർത്ഥനിദർശനയോ? ധർമ്മിയായ പദാർത്ഥത്തിൽ ധർമ്മ്യന്തര ഗതമായ ധർമ്മത്തിന്നു് ആരോപമാണല്ലോ പദാർത്ഥനിദർശനയുടെ സ്വരൂപം. ഇവിടെയോ വിശിഷ്ടാർത്ഥങ്ങൾക്കു തമ്മിലാണു് അഭേദാരോപം കാണുന്നതു്. അതുകൊണ്ടു് പദാർത്ഥനിദർശനയാണെന്നു പറവാൻ നിവൃത്തിയില്ല. വാക്യാർത്ഥനിദർശനയാണെന്നു ശഠിക്കുന്നതായാൽ വാക്യാർത്ഥരൂപകം നിർവ്വിഷയമായ്പോകും. പോയാൽ പോകട്ടെ, വാക്യാർത്ഥരൂപകം വേണ്ടെന്നുവെക്കാമെന്നു പറയുന്നതായാൽ എന്തുകൊണ്ടു നിദർശനയെ വേണ്ടെന്നുവെച്ചുകൂടാ എന്നു ഞാനും ചോദിക്കും. വാക്യാർത്ഥരൂപകംതന്നെ വേണ്ടെന്നുവെക്കണമെന്നതിലേക്കു പ്രമാണമൊന്നുമില്ലല്ലോ. വിശേഷിച്ചു്, മുൻപറഞ്ഞ ഉദാഹരണത്തെത്തന്നെ,

"നിൻപാദനഖരത്നങ്ങൾ-ക്കലക്തകമിടുന്നവൻ
ചന്ദ്രനെ ചന്ദനാലേപം-കൊണ്ടു പാണ്ഡുരമാക്കിടും." (സ്വ)

എന്നാക്കുന്നതായാൽ നിദർശനയ്ക്കു വിഷയവുമാവും. അതുകയാൽ "നിൻപാദനഖരത്നങ്ങൾ-ക്കലക്തകവിലേപനം" ഇത്യാദി സ്ഥലത്തൊക്കെയും രൂപകമാണെന്നു പറയുകയാണുചിതം. രൂപകസ്ഥലത്തു ബിംബപ്രതിബിംബഭാവംതന്നെ വരികയില്ലെന്നു വാദിക്കുന്നതു് അയുക്തവുമാണു്.

* "കന്ദർപ്പദ്വിപകുംഭകുംഭമലിനൈർദ്വാനാംബുഭിർലാഞ്ഛിതം
സംലഗ്നാഞ്ജനപുഞ്ജകാലിമകലം ഗണ്ഡോപധാനം രതേഃ
വ്യാമാനോകഹപുഷ്പഗുച്ഛമലിഭിസ്സംഛാദ്യമാനോദരം
പശ്യൈതച്ഛശിനസ്സുധാസഹചരം ബിംബം കലങ്കാങ്കിതം."

---

* മലിനൈർദ്വാനാംബുഭിർലാഞ്ഛിതം=മലിനമായ ദാനജലത്താൽ അടയാളംചെയ്യപ്പെട്ട, കന്ദർപ്പദ്വിപകർണകംബു=മന്മഥനായ ഗജത്തിന്റെ ചെവിയിലുള്ള ശംഖവും, സംലഗ്നാ—കലാ=സംബന്ധിച്ചിരിക്കുന്ന അംജനപുംജത്തിന്റെ കാളിമംശത്തോടുകൂടിയ, രതേഃ ഗണ്ഡോപധാനം=രതിയുടെ തലയണയും, അലിഭിഃ—ദരം=വണ്ടുകളാൽ മറയ്ക്കപ്പെട്ട മദ്ധ്യപ്രദേശത്തോടുകൂടിയ, വ്യാമാനോ—ഗുച്ഛം=ആകാശവൃക്ഷത്തിന്റെ പൂങ്കൊത്തായ, കലങ്കാങ്കിതം സുധാസഹചരം ശശിനഃ ഏതൽ ബിംബം=കളങ്കത്തോടുകൂടിയ സുധാമയമായ ഈ ചന്ദ്രബിംബം, പശ്യ=കണ്ടാലും.

ഇവിടെ ജ്ഞാനജലകളങ്കാദികഠംക്ക ബിംബപ്രതിബിംബഭാവം സ്പഷ്ടമാണല്ലോ. പ്രകൃതപദ്യമാകട്ടെ, വാക്യാർത്ഥരൂപകമാണെന്ന് അലങ്കാരസർവ്വസ്വവ്യാഖ്യാനത്തിൽ വിമർശനീകാരൻ എടുത്തുപറഞ്ഞിട്ടുമുണ്ട്. ആകയാൽ ആർത്ഥമായ അഭേദം നിദർശനയ്ക്കും ശ്രൌതമായ അഭേദം രൂപകത്തിനും വിഷയമാണെന്നു പറയുകയാണ് യുക്തം" എന്നിങ്ങിനെ ദീക്ഷിതമതത്തെ എതിർക്കുന്നു.

എന്നാൽ പണ്ഡിതരാജൻ പറഞ്ഞിരിക്കുന്നതു ശരിയല്ലെന്നു വിശേഷപരപണ്ഡിതൻ തന്റെ അലങ്കാരകൌസ്തുഭത്തിൽ പ്രസ്താവിച്ചിട്ടില്ലെന്നില്ല. അതായതു്:—

'ഉപമേയതാവച്ഛേദകം പുരസ്കരിച്ചു് ഉപമേയത്തിൽ ശബ്ദാൽ നിശ്ചീയമാനമായ ഉപമാനതാദാത്മ്യമാണു്" രൂപകമെന്നല്ലേ പണ്ഡിതരാജന്റെ മതം? അതിൽ ഉപമാനോപമേയഭാവം ഭേദഗർഭമാണ്ടന്നെ അവശ്യം പറയേണ്ടതായിരിക്കുന്നു. അല്ലെങ്കിൽ 'മുഖചന്ദ്രൻ' എന്നതുപോലെ "ചന്ദ്രചന്ദ്രൻ" എന്നതുംകൂടി രൂപകമാണെന്നാവും. ആകയാൽ:—

"ആത്മാവിന്റെ തപോദാന-നിർമ്മലീകരണം പരം
ഭാസ്കരന്റെ പയഃപൂര- ക്ഷാളനം തന്നെയോർക്കുകിൽ." (സ്വ)

എന്നിവയിൽ നിർമ്മലീകരണത്തിനും ക്ഷാളനത്തിനും ഭേദമില്ലായ്കയാൽ അവയ്ക്കുള്ള അഭേദാരോപം രൂപകമാവുകയില്ല. തപോദാനകൃതമായ ക്ഷാളനത്തിനും പയഃപൂരംകൊണ്ടുള്ള ക്ഷാളനത്തിനും ഭേദമുണ്ടെന്നു പറയുന്നതും യുക്തമല്ല. വിശേഷ്യത്തിനു ഭേദമില്ലെങ്കിൽ വിശിഷ്ടഭേദം വിശേഷണഭേദത്തിലേ പര്യവസാനിക്കൂ. എന്നുമാത്രമല്ല, "നിൻപാദ—" എന്ന പദ്യത്തിലെ താൽപര്യം, നഖങ്ങൾക്കു സ്വതേ തന്നെ രക്തിമാദിഗുണയോഗമുള്ളതിനാൽ യാവകസംബന്ധം നിരർത്ഥമാണെന്നാകുന്നു. ആയതു്, നഖങ്ങൾക്കു് അലക്തകവിലേപനവും ചന്ദ്രനു ചന്ദനച്ചാറുകൊണ്ടുള്ള പാണ്ഡുരീകരണവും ഒന്നുതന്നെയാണെന്നുള്ള ബോധംകൊണ്ടു

സിദ്ധിക്കുന്നതല്ല. അതിനും പുറമേ, വിലേപനം നിഷേധപ്രതിയോഗിയായി വിവക്ഷിച്ചിരിക്കയാൽ (വിലേപനനിഷേധത്തിലാണല്ലോ താൽപര്യം) അതിന് ഉപമേയത്വം തന്നെ സിദ്ധിക്കയില്ല. ഉക്തവാക്യത്തിനു താൽപര്യം യാതൊരുവസ്തുവിന്റെ ഉൽകർഷത്തിലാണോ ആ വസ്തുവാണല്ലോ ഉപമേയം. ഇവിടെ താദൃശതാൽപര്യം നഖങ്ങളിലല്ലാതെ വിലേപനത്തിലില്ല. ക്രൂടാതെ, ഇങ്ങിനെയുള്ള അഭേദാരോപം സാദൃശ്യമൂലകമല്ലാത്തതുകൊണ്ട് അലങ്കാരത്വം തന്നെ ദുർലഭവുമാണ്. അതുകൊണ്ട് ഇവിടെ നഖശോഭയ്ക്കു യാവകജന്യത്വാഭാവമാണ് പ്രതിപാദിക്കേണ്ടിയിരിക്കുന്നത്. അപ്രകാരം ചന്ദ്രപാണ്ഡുരതയ്ക്കു ചന്ദനാലേപനജന്യത്വാഭാവവും. ആകയാൽ, നിദർശനയിൽ, അഭേദപ്രതിയോഗ്യനുയോഗികളായ വാക്യാർത്ഥങ്ങൾക്കിടയിൽ അഭേദപ്രതിയോഗിയായ വാക്യാർത്ഥം സർവ്വദാ അപ്രസിദ്ധമായിരിക്കും. രൂപകത്തിലപ്രകാരമല്ല. "നിൻപാദനഖ—" എന്ന പദ്യത്തിൽ നഖങ്ങളുടെ അലക്തകാലേപനവിഷയത്തിൽ ചന്ദ്രകർമ്മകചന്ദനാലേപപാണ്ഡുരീകരണത്തിന്റെ അഭേദമാണല്ലോ ആരോപിക്കുന്നത്. ആ ഭേദം ഏതിന്റെയാണോ അതു പ്രതിയോഗി, ഏതിലാണോ ആരോപിക്കുന്നത് അതു അനുയോഗി. ആകയാൽ ഇവിടെ അഭേദപ്രതിയോഗിയായ വാക്യാർത്ഥം ചന്ദ്രനു ചന്ദനാലേപപാണ്ഡുരീകരണം എന്നതാണ്; അതു അപ്രസിദ്ധം തന്നെ. "മുഖം ചന്ദ്രൻതന്നെ" ഇത്യാദി രൂപകത്തിലാകട്ടെ, ചന്ദ്രാദി അപ്രസിദ്ധമല്ലതാനും. ഇങ്ങിനെ നിദർശനയ്ക്കും രൂപകത്തിനും വൈലക്ഷണ്യം സ്പഷ്ടവുമാണ്" എന്നീവിധത്തിലാണ് വിശേഷപരപണ്ഡിതന്റെ വാദഗതി.

പക്ഷേ സൂക്ഷ്മമായി പരിശോധിക്കുന്നതായാൽ പ്രസ്തുതവാദം കേവലം പ്രൌഢിവാദമാണെന്നു പറയേണ്ടിവരുമെന്നാണ് എനിക്കു തോന്നുന്നത്. നോക്കുക— തപോദാനനിർമ്മലീകരണമെന്നതു് അവയെക്കൊണ്ടുള്ള പാപധ്വംസനവും പയഃപൂരക്ഷാളനമെന്നതു് വെറും ചളിക്കളയലും ആണെന്നുള്ള വ്യത്യാസമിരിക്കട്ടെ, വിശേ

ഷണഭേദം വിശേഷ്യഭേദത്തിന്നു പ്രയോജകമല്ലെന്നു ശഠിക്കുന്നതു് അതു ഉചിതമാണോ? വിശേഷണത്തിനെ ഭേദകമെന്നു പറയുന്നതുതന്നെ വിശേഷ്യത്തെ ഭേദിപ്പിക്കുകകൊണ്ടല്ലേ? അങ്ങിനെയിരിക്കെ, ഉപമാനോപമേയഭാവം സംഭവിക്കയില്ലെന്നു പറയാമോ? ഉപമാനോപമേയഭാവം സംഭവിക്കയില്ലെങ്കിൽ നിദർശനയ്ക്കു് ഉപമാപരികല്പകത്വം കാവ്യപ്രകാശാദികാരന്മാർ പറഞ്ഞിരിക്കുന്നതെങ്ങിനെ? ആക്ഷേപകനും തന്റെ ലക്ഷണത്തിൽ അപ്രകാരം പറഞ്ഞിരിക്കുന്നതുകൊണ്ടു്, കാവ്യപ്രകാശകാരാദികഥം കഥയില്ലാതെ പറഞ്ഞുപോയതാണെന്നു് ഉപന്യസിക്കുവാനും നിവൃത്തിയില്ല. അഥവാ വിശേഷണഭേദം വിശിഷ്ടഭേദത്തിലല്ലാതെ, വിശേഷ്യഭേദത്തിൽ പര്യവസാനിക്കുകയില്ലെന്നതന്നെയാവട്ടെ, അതുകൊണ്ടെന്താണു്? വിശിഷ്ടാർത്ഥങ്ങൾക്കു് അഭേദം പറയുന്നതിൽ എന്താണു് വിരോധം? അതുതന്നെയാണല്ലോ നമുക്കാവശ്യവും. വൈയത്ര്യം മുതലായ സാധർമ്മ്യമുണ്ടായിരിക്കെ, അഭേദാരോപം സാദൃശ്യമൂലകമല്ലെന്നു പറയുന്നതും ശരിയല്ല. ആയതു സഹൃദയഹൃദയാഹ്ലാദകമാകയാൽ അലങ്കാരത്വം ദുർഘടമെന്നു പറയുന്നതുമെങ്ങിനെ? ഏതായാലും കൌസ്തുഭകാരന്റെ ഈവക ആക്ഷേപങ്ങളും ദുർബലങ്ങളാണെന്നാണു് എനിക്കു തോന്നുന്നതു്. ഇതുകൊണ്ടു ദീക്ഷിതമതം നിർദ്ദോഷമായി സ്ഥാപിക്കപ്പെട്ടതായും വിചാരിക്കാവുന്നതല്ല. ഇതുകൊണ്ടു്, "കന്ദർപ്പദ്രുപകർണ്ണകംബു—" ഇത്യാദി വിശിഷ്ടരൂപകമല്ലെന്നോ ആവകയിൽ നിദർശനാലക്ഷണത്തിന്നതിവ്യാപ്തിയില്ലെന്നോ വരുന്നതുമല്ല.

ഈവക വാദപ്രതിവാദങ്ങളെ ഇവിടെ ഭിന്നമാത്രം നിർദ്ദേശിച്ചു നിരൂപിച്ചതു വിനേയന്മാരുടെ ബുദ്ധിവികാസത്തിന്നായിട്ടു മാത്രമാണു്. ഇനി, "ആത്മാവിന്നതപോ—" "എന്നുമല്ലജിത—" "രാജസേവ—" ഇത്യാദികഥം നിദർശനയെന്നും "കന്ദർപ്പദ്രുപകർണ്ണ—" ഇത്യാദി രൂപകമെന്നുമാണു് അധികമാലങ്കാരികന്മാരുടേയും അഭിപ്രായവും പ്രസിദ്ധിയും. അതുകൊണ്ടു്, ആസ്ഥിതിക്കു്

അനുഗുണമായൊരു ലക്ഷണം ആവശ്യമാണെന്നു വിചാരിക്കുന്ന പക്ഷം,—

വൈയത്ഥ്യദുഷ്കരത്വാദി
യാകുമൊന്നിൻ വിവക്ഷയാൽ
വിശിഷ്ടമാകുമർത്ഥങ്ങൾ-
ക്കൈക്യാരോപം നിദർശന. (24)

എന്നീവിധം കണ്ടുകൊൾക. വൈയത്ഥ്യം, ദുഷ്കരത്വം ഇത്യാദിയിലേതെങ്കിലും ഒന്നിന്റെ വിവക്ഷയോടുകൂടി ബിംബപ്രതിബിംബഭാവവിശിഷ്ടങ്ങളായ അർത്ഥങ്ങൾക്ക് അഭേദാരോപം ചെയ്യുന്നതു് വാക്യാർത്ഥനിദർശനയെന്ന താൽപര്യം. "എന്നുമല്ലജിത—" "നിൻ പാദ—" "ആത്മാവിന്നു—" എന്നിവയിൽ വൈയത്ഥ്യത്തിന്നും, "രാജസേവ—" ഇത്യാദിയിൽ ദുഷ്കരത്വത്തിന്നും വിവക്ഷയുള്ളതിനാൽ ലക്ഷണം യോജിക്കുന്നു. കാരികയിലെ 'ആദി' ശബ്ദംകൊണ്ടു് ദുർല്ലഭത്വം, അയുക്തത്വമെന്നിവയെയാണു് ഗ്രഹിക്കേണ്ടതു്.

ആകയാൽ:—

"ദാനശീലന്നു സൌമ്യത്വം തങ്കുത്തിന്നു സുഗന്ധമാം."

"ഉരിയാടരുതാത്തജന്തുവിങ്കൽ—"

ഇത്യാദിക്രമേണ നിദർശനയ്ക്കു വിഷയമാവുന്നതാണു്. "കന്ദർപ്പദീപക—" എന്നതിൽ ബിംബപ്രതിബിംബനിർദ്ദേശമുണ്ടെങ്കിലും വൈയത്ഥ്യാദിവിവക്ഷയ്ക്കു് അവിടെ അവകാശമില്ലായ്കയാൽ നിദർശനാലക്ഷണത്തിന്നു പ്രസക്തിയില്ല. ഈ സ്ഥിതിക്കു്, രൂപകലക്ഷണത്തിൽ വൈയത്ഥ്യാദിവിവക്ഷാശൂന്യത്വം കൂടി നിവേശിപ്പിക്കണമെന്നകാര്യം വിസ്മരിക്കരുതു്. അല്ലാത്തപക്ഷം, "ആത്മാവിന്നു്" ഇത്യാദി നിദർശനോദാഹരണങ്ങളിൽ രൂപകലക്ഷണത്തിന്നു് അതിപ്രസക്തി വരുമല്ലോ.

ആട്ടെ, നിദർശനാലക്ഷണത്തിൽ, താദൃശനിർദ്ദേശമുണ്ടായിരിക്കെ, രൂപകലക്ഷണത്തിൽ തച്ഛൂന്യത്വം നിവേശിപ്പിക്കേണ്ട

ആവശ്യമെന്തു്? സാമാന്യരൂപമായ അഭേദാരോപരൂപകത്തിന്റെ വൈയാത്ത്യാദിവൈശിഷ്ട്യത്താൽ വിശേഷരൂപമായ നിദർശന ബാധകം തന്നെയാണു്. അതുകൊണ്ടു്, "ആത്മാവിന്റെ തപോ--" ഇത്യാദിസ്ഥലത്തു് രൂപകലക്ഷണത്തിന്റെ സാമാന്യനിലയിൽ പ്രസക്തിയുണ്ടെങ്കിലും അതിനെ ബാധിച്ചു് വിശേഷരൂപമായ നിദർശനാലക്ഷണമാണു് പ്രവർത്തിക്കുക. ഇത്തരം ബാദ്ധ്യബാധകഭാവം ലോകശാസ്ത്രോഭയസിദ്ധവുമാണു്. ലൌകികോദാഹരണമായി "തക്രകൌണ്ഡിന്യന്യായ"മെടുക്കാം. "ബ്രാഹ്മണനു് ദധി കൊടുക്കുക; തക്രം കൌണ്ഡിന്യന്നു്" എന്ന വിധിപ്രകാരം ബ്രാഹ്മണനായ കൌണ്ഡിന്യനു് സാമാന്യനിലയിൽ പ്രസക്തമായ ദധിദാനത്തെ വിശേഷവിഹിതമായ തക്രദാനം ലോകത്തിൽ ബാധിക്കുന്നു. തക്രദാനവിഷയമായ കൌണ്ഡിന്യനെ ഒഴിച്ചു മറ്റുള്ള ബ്രാഹ്മണരാണല്ലോ ദധിദാനമായ സാമാന്യവിധിക്കു വിഷയം. ശാസ്ത്രത്തിലും, * (1) "കൃശമയം ബഹിർഭവതി" എന്ന സാമാന്യവിധിക്കു്, (2) "ശരമയം ബഹിർഭവതി" എന്ന വിശേഷവിധിയുടെ വിഷയമൊഴിച്ചു ബാക്കിയുള്ളതാണു് വിഷയം. † (1) "വൃദ്ധിരേചി?" എന്ന വിശേഷസൂത്രത്തിന്റെ വിഷയത്തിൽനിന്നു വ്യതിരിക്തസ്ഥലമാണു് (2) "ആദ്ഗുണഃ" എന്ന സാമാന്യസൂത്രത്തിന്റെ വിഷയം. അതുപോലെ,

---

* (1) കൃശം=കുശപ്പുല്ലു്, ബർഹിസ്സു്=ആസ്തരണം—വേദിയിൽ ദേവതാസനമായി വിരിക്കുന്നതു്. (2) ശരം=അമപ്പുല്ലു്. പ്രാകൃതമായ പാശുകേഷ്ടിയിൽ വിഹിതമായ കുശാസ്തരണം, "സൌമ്യൈരൌദ്രം ചരും നിർവ്പേൽ കൃഷ്ണാനാം വ്രീഹീണാം മഭിചരൻ" എന്നിങ്ങിനെയുള്ള വികൃതിയും സൌമ്യൈരൌദ്രഭേദവതാകവുമായ അഭിചാരേഷ്ടിയിൽ പ്രാപ്തമായിരിക്കെ, അതു്, "ശരമയം—" എന്ന വിശേഷവിഹിതമായ ശരാസ്തരണത്താൽ ബാധിക്കപ്പെടുന്നു. "ചോദനാലിംഗസംയോഗേ തദ്വികാരഃ പ്രതീയേത പ്രകൃതിസന്നിധാനാൽ" എന്ന ജൈമിനീയസൂത്രം നോക്കുക.

† (1) അവർണത്തിൽനിന്നു ഏച് (ഏ, ഓ, ഐ, ഔ) പരമായാൽ വൃദ്ധി (ഐ, ഔ) പൂർവ്വപരവർണങ്ങൾക്കു് ഏകാദേശമായിവരും എന്ന സൂത്രാർത്ഥം. കൃഷ്ണൈകതപം, ദേവൈശ്വര്യം, ഗംഗൌഘഃ, ശിവൌത്കണ്ഠ്യം എന്നു് ഉദാഹരണം. (2) അവർണത്തിൽനിന്നു് അച് (സ്വരം) പരമായിരിക്കുമ്പോൾ ഗുണം (ഏ, ഓ) ഏകാദേശമായിവരും. ഉദാഹരണം,— ഉപേന്ദ്രഃ, രമേശഃ, ഗംഗോദകം. പ്രസ്തുതസൂത്രങ്ങൾ പാണിനീയങ്ങളാകുന്നു.

ഇവിടേയും, വിശേഷലക്ഷിതമായ നിദർശനയുടെ സ്ഥലമൊഴിച്ചു ബാക്കിയുള്ള സ്ഥലം മാത്രമേ സാമാന്യലക്ഷിതമായ രൂപകത്തിന്നു വിഷയമാവൂ. ആകയാൽ രൂപകലക്ഷണത്തിൽ വൈയത്ഥ്യാദി വിവക്ഷാശൂന്യതാനിവേശനം അനാവശ്യംതന്നെ എന്നുവിചാരിക്കേണ്ട. ദൃഷ്ടാന്തദാർഷ്ടാന്തികങ്ങൾക്കും വൈഷമ്യമുണ്ട്. ലൌകികമോ, ശാസ്ത്രീയമോ ആയ വിശേഷവിധി, സാമാന്യവിധിയെ സ്വവിഷയത്തിൽനിന്നും വ്യാവർത്തിപ്പിച്ചു വിഷയാന്തരത്തെ ഗ്രഹിപ്പിക്കുമെന്നതു ശരിതന്നെ. എന്നാൽ ലക്ഷണമെന്നതു് വിധിയല്ല, അസാധാരണധർമ്മം മാത്രമാണു്. രൂപകത്തിനു നിർദ്ദേശിച്ച ധർമ്മം നിദർശനാസ്ഥലത്തുണ്ടെങ്കിൽ അതിനെ അവിടെനിന്നാകറ്റി സ്ഥലാന്തരത്തിലാക്കുന്നതിനു നിദർശനാധർമ്മം ശക്തമാകുന്നതെങ്ങിനെ? ഘടത്വം സ്വാധികരണമായ ഘടത്തിൽനിന്നു ദ്രവ്യത്വത്തെ വ്യാവർത്തിപ്പിച്ചു വിഷയാന്തരത്തെ ഗ്രഹിപ്പിക്കുമോ? ധർമ്മത്തിന്റെ സ്ഥിതി ഇതാണു്. ദ്രവ്യവിശേഷമായ ഘടത്തിൽ മറ്റൊരു ദ്രവ്യവിശേഷമായ പടത്തിന്റെ അസാധാരണധർമ്മം—പടത്വം—സംഭാവ്യവുമല്ല. ആകയാൽ അലങ്കാരവിശേഷധർമ്മാധികരണത്തിൽ അലങ്കാരസാമാന്യധർമ്മമല്ലാതെ അലങ്കാരവിശേഷാന്തരത്തിന്റെ ധർമ്മത്തിനുള്ള അതിപ്രസക്തി ദോഷംതന്നെയാണു് എന്നു ചുരുക്കം.

നിദർശനാനിരൂപണം സമാപ്തം.

— 16. ദൃഷ്ടാന്തം. —

ദൃഷ്ടാന്തമായിട്ടും വർണ്ണ്യാ-
വർണ്ണ്യാർത്ഥങ്ങൾക്കശേഷവും
സാദൃശ്യം ഗമ്യമാം മട്ടി-
ലായ° ബിംബപ്രതിബിംബനം. (25)

ബിംബപ്രതിബിംബനം=ബിംബപ്രതിബിംബരൂപത്തിലുള്ള അവസ്ഥാനം. സാദൃശ്യം ഗമ്യമാകുംവിധത്തിൽ വർണ്ണ്യാവർണ്ണ്യ

വാക്യാർത്ഥങ്ങൾക്കു സർവ്വാംശത്തിലും ബിംബപ്രതിബിംബരൂപത്തിലുള്ള നിബന്ധനം ദൃഷ്ടാന്താലങ്കാരമാകുന്നു. ഉപമാനോപമേയവാക്യങ്ങളിലെ ഉപമാനാംശവും ഉപമേയാംശവും നിയമേന ഭിന്നമായിരിക്കാനേ വഴിയുള്ളൂ. അതിനാൽ അവശിഷ്ടമായ സാധാരണധർമ്മാംശം ബിംബപ്രതിബിംബഭാവാപന്നമായിരിക്കണമെന്നു താൽപര്യം.

"മുദിതം കാമിനീചിത്തം ഉൽഫുല്ലം കുമുദാകരം." (സ)

എന്നീ സമുച്ചയാലങ്കാരത്തിൽ, 'മുദിത'മെന്നതും 'ഉൽഫുല്ല'മെന്നതും ബിംബപ്രതിബിംബഭാവാപന്നമാവാമെങ്കിലും ചന്ദ്രോദയവർണ്ണനത്തിൽ കാമിനീചിത്തം കുമുദാകരം എന്നീ രണ്ടുക്രിയയും പ്രകൃതമാകയാൽ പ്രകൃതലക്ഷണത്തിന്നു് അതിപ്രസക്തിയില്ല.

സർവ്വാംശത്തിന്നും ബിംബപ്രതിബിംബഭാവാപന്നത്വം വേണമെന്നതിനാൽ:—

"സാധുത്വണാമൃതമോതാൻ
സാമർത്ഥ്യം സജ്ജനത്തിനേയുള്ളൂ
പുതുമാമ്പൂമധുവുണ്മാൻ
കുശലത കുയിലിന്നതന്നെയോക്കുമ്പോൾ."

(സുഭാഷിതരത്നാകരം)

ഇത്യാദി പ്രതിവസ്തൂപമയിലും അതിവ്യാപ്തി വരുന്നില്ല. ഇവിടെ "സാധുത്വണാമൃതമോതുക" "പുതുമാമ്പൂമധുവുണ്ണുക" എന്നീ അംശങ്ങൾക്കു ബിംബപ്രതിബിംബഭാവമുണ്ടെങ്കിലും 'സാമർത്ഥ്യം' 'കുശലത' എന്നീ അംശത്തിൽ അതില്ല. സാദൃശ്യം ഗമ്യമായിരിക്കണമെന്നു പറഞ്ഞിരിക്കയാൽ "കോമലാതപശോണാഭ്ര—" ഇത്യാദി ഉപമയിലെ സാധാരണധർമ്മംകൂടി ബിംബപ്രതിബിംബഭാവാപന്നമാണെങ്കിലും സാദൃശ്യം വാച്യമാകകൊണ്ടു് അതിപ്രസക്തിയില്ല. ഈ സ്ഥിതിക്കു്, ഉപമാനോപമേയവാക്യങ്ങളിൽ "സാധാരണധർമ്മത്തെ ബിംബപ്രതിബിംബങ്ങളാക്കിപ്പറഞ്ഞാൽ

ദൃഷ്ടാന്തം" എന്ന ഭാഷാഭൂഷണത്തിലെ ലക്ഷണം താദ്ശോപമയിൽ അതിവ്യാപ്തമാണെന്നറിഞ്ഞുകൊൾക.

"സപല്ലോകം തന്നിലെ നല്ലാരെ വെല്ലുന്ന
മല്ലവിലോചനമാരുമായി
രാപ്പകൽ നിന്നു കളിച്ചു പുളച്ചുങ്ങു
വായ്പോടേ മേവുന്ന കാലമിപ്പോഴും
കാനനം തന്നിലെ മേവുന്ന ഞങ്ങളെ
കാവ്വണ്ണനെങ്ങിനെ ചിന്തിപ്പു ചൊൽ?
തേന്മാവു തന്നിലെ തേനുണ്ണും കോകിലം
കാഞ്ഞിരക്കായ്കളെ തേടുമോ ചൊൽ?"

(കൃഷ്ണഗാഥ)

'സപല്ലോകവനിതകളെ അതിശയിക്കുന്ന സുന്ദരികളോടു ക്രീഡിക്കുന്ന ശ്രീകൃഷ്ണൻ കാട്ടിൽ കഴിഞ്ഞുകൂടുന്ന ഇയ്യുള്ളവരെ ചിന്തിക്കുമോ' എന്ന പ്രകൃതവാക്യാർത്ഥത്തിനും 'തേന്മാവിലെ തേനുണ്ണും കോകിലം കാഞ്ഞിരക്കായ്കളെ തേടുമോ' എന്ന അപ്രകൃതവാക്യാർത്ഥത്തിനും തമ്മിൽ സ്വാംശത്തിലും ബിംബപ്രതിബിംബഭാവം. തേന്മാവിലെ തേനുണ്ണും കോകിലം കാഞ്ഞിരക്കായ തേടുകയില്ല. അതുപോലെ സ്വാംഗസുന്ദരികളോടുകൂടി സർവ്വദാ ക്രീഡിക്കുന്ന കൃഷ്ണൻ നമ്മെക്കുറിച്ചു് ആലോചിക്കുകയേയില്ല എന്നിങ്ങിനെ ഔപമ്യം ഗമ്യമാവുന്നതുമുണ്ടു്. അതുകയാൽ ലക്ഷണത്തിനു സമന്വയം.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"ക്ഷിതിപർ പലർ വിളങ്ങിടട്ടെ രാജ-
നപതി ധരയിന്നിവനാലെയെന്നരപ്പൂ;
മതിയണയുകിലേ ഗ്രഹോഡുസൽസം-
ഹതിയണിരാവു വെളിച്ചമുള്ളതാവൂ." (രഘുവംശം)

ഇച്ചൊന്ന ഉദാഹരണങ്ങളും സാധർമ്മ്യരീതിയിലുള്ളവയാകുന്നു. ദൃഷ്ടാന്താലങ്കാരം വൈധർമ്മ്യരീതിയിലും വരാവുന്നതാണു്. പ്രകൃതാ

പ്രകൃതവാക്യങ്ങൾ ഒരേരീതിയിൽ അന്വയിക്കുന്നുവെങ്കിൽ അതിനെ സാധർമ്മ്യമെന്നും, അർത്ഥം ഭേദിക്കാതെ അന്വയരീതിമാത്രം മാറുന്നതായാൽ അതിനെ വൈധർമ്മ്യമെന്നും പറയും.

വൈധർമ്മ്യത്തിന്നു് ഉദാഹരണം:—

"എന്നാല്ലായുസ്സുപുമാന്നുള്ള കാലം
മന്ദം നമ്മമംക്കുള്ള ഭാഗ്യം നിതാന്തം;
ഉന്നദ്രശ്രീ ഭാനു വാരാശിതന്നിൽ
ചെന്നല്ലാതില്ലൂഴിയിൽ ധ്വാന്തലേശം." (ഉമാകേരളം)

"അപ്പുമാന്നു് ആയുസ്സുള്ള കാലം നമുക്കു ഭാഗ്യം മന്ദം" എന്ന അന്വയക്രമത്തിന്നു സാധർമ്മമായ ക്രമം ഭാനു പ്രകാശിക്കുമ്പോൾ ധ്വാന്തലേശമില്ല :എന്നിങ്ങിനെയാണു്. ഇവിടെയാകട്ടെ, 'ഭാനു വാരാശിയിൽ ചെന്നല്ലാതെ ഉഴിയിൽ ധ്വാന്തമില്ല' എന്നു നിഷേധദ്വയംകൊണ്ടു, ഭാനു വാരാശിയിൽ ചെന്നാലേ ഉഴിയിൽ ധ്വാന്തമുള്ളൂ എന്നാണു് നിർദ്ദേശിച്ചിരിക്കുന്നതു്. അതുകയാൽ ബിംബമായ ഭാഗ്യാനവസ്ഥാനത്തിന്നും പ്രതിബിംബമായ ധ്വാന്താവസ്ഥാനത്തിന്നും തമ്മിൽ വൈധർമ്മ്യം. പക്ഷേ, കവിനിബദ്ധവക്തൃവചനമായ പ്രകൃതപദ്യത്തിൽ തങ്ങളുടെ ഭാഗ്യത്തിന്നു പ്രതിബിംബമായി ധ്വാന്തത്തെ നിർദ്ദേശിച്ചതിൽ അനൌചിത്യമുണ്ടെന്നും അതുകയാൽ അലങ്കാരതന്ത്രത്തെ ദുർഘടമാണെന്നും വിചാരിക്കുന്നപക്ഷം വേറെ ഉദാഹരിക്കാം,—

"ശങ്കരി, സങ്കടമാക്കും
നിങ്കരുണാലേശമേശിലുളവാകാ;
ശങ്കവെടിഞ്ഞിരുപം നില്പൂ
ചെങ്കതിർ കതിരോൻ ചൊരിഞ്ഞിടുംവരെയും."
(സ്വ)

ഇവിടെ ബിംബമായ സങ്കടനിവൃത്തിയുടെ പ്രതിബിംബമായ തമോവൃത്തിക്കു വൈധർമ്മ്യം.

ദൃഷ്ടാന്തം മാലാരൂപമായും വരും. ഉദാഹരണം:—

"ഇത്താരുണ്യക്കാതലാം ചെമ്പഴന്തി-
ക്കൊത്താരുള്ള ഭ്രൂപപുത്രിക്കു വേഗംപ്പാൻ
അത്താരേശൻ പൂനിലാവിന്ന നാഥൻ
നൽത്താരിന്നാപ്പൊൺകൊടിക്കുന്തൽ ഗേഹം."

(ഉമാകേരളം)

വേറെ ഉദാഹരണം:--

"ആരുമേയുരയ്ക്കാതെ യിപ്പുമാനീലോകത്തി-
ന്നാനന്ദമതിമാത്രമേകുന്ന സദ്വൃത്തിയാൽ;
അക്കനാരാധിക്കാതെ രശ്മിയാൽ വിടർത്തുന്നി-
തംബുജ,മിന്ദുവിന്ദുകാന്തക്കല്ലലിയിപ്പൂ." (സദ)

ദൃഷ്ടാന്താലങ്കാരനിരൂപണം സമാപ്തം.

— 17. പ്രതിവസ്തൂപമ. —

വാക്യദ്വയത്തിലുമൊരേ
ധർമ്മം പ്രത്യേകമുക്തമായ്
ഔപമ്യം ഗമ്യമായീടിൽ
പ്രതിവസ്തൂപമാഖ്യമാം. (26)

പ്രകൃതാപ്രകൃതങ്ങളായ രണ്ടു വാക്യങ്ങളിലും വസ്തുപ്രതിവസ്തുഭാവരൂപത്തിൽ ഒരേധർമ്മം തന്നെ പര്യായശബ്ദങ്ങളെക്കൊണ്ടു ബോധിപ്പിച്ചു സാദൃശ്യം ഗമ്യമാക്കുന്നതായാൽ പ്രതിവസ്തൂപമയെന്ന അലങ്കാരമാവും. പ്രതിവസ്തു=പ്രതിവാക്യം—ഓരോ വാക്യാർത്ഥത്തിലും, ഉപമ=ഉപമാപ്രയോജകമായ സാധാരണധർമ്മം യാതൊന്നിൽ ഉണ്ടോ അതു് എന്ന വ്യുൽപത്തിയാൽ പ്രതിവസ്തൂപമാശബ്ദമനർത്ഥം.

ഔപമ്യം ഗമ്യമായിരിക്കണമെന്ന പറഞ്ഞിരിക്കയാൽ:—

"ധൂമം വല്ലവിധത്തിലും ജലദമാസ്ഥീനിന്നിട്ട വന്നിക്കെഴും
ധാമം വഷ്ജലങ്ങൾകൊണ്ടഥ നശിപ്പിക്കുന്നിതവ്വണ്ണമേ,
കേമത്തം ഖലനും കലന്ന വളരും ഗവ്വത്തിനാൽ നീതിയെ
ക്കാമം ഹന്ത വെടിഞ്ഞു തൻകുലമതിൻ ധ്വംസം വരുത്തുന്നപോൽ."

(സുഭാഷിതരത്നാകരം)

ഇത്യാദി വാക്യാത്ഥോപമയിൽ അതിവ്യാപ്തിയില്ല. ഇവിടെ നശിപ്പിക്കുക, ധ്വംസം വരുത്തുക എന്ന ഒരേ സാധാരണധമ്മം പ്രതിവാക്യം ഭിന്നശബ്ദങ്ങളെക്കൊണ്ടു നിർദ്ദേശിച്ചിട്ടുണ്ടെങ്കിലും സാട്ടശ്യം ഗമ്യമാക്കാതെ 'അവ്വണ്ണമേ' എന്ന ശബ്ദംകൊണ്ടു വാച്യമാക്കിയിരിക്കയാണല്ലോ.

"വാക്യദ്വയത്തിലു"മെന്നതിനാൽ സാട്ടശ്യം വാക്യാത്ഥഗതമായിരിക്കണം പദാർത്ഥഗതമായാൽ പോരാ എന്ന സിദ്ധിക്കുന്നതുകൊണ്ട്,—

"രമ്യമാമിന്ദുബിംബത്തെ ക്കാണുമ്പോഴൊക്കയും സഖേ,
എന്മനസ്സിലുദിക്കുന്നി-തുണ്ണിതൻ മുഗ്ധമാം മുഖം." (സ-പ)

എന്ന സ്മരണാലങ്കാരത്തിലും അതിപ്രസക്തിയില്ല. ഇവിടെ 'രമ്യം' 'മുഗ്ധം' എന്നീ ശബ്ദങ്ങളെക്കൊണ്ടു നിർദ്ദേശിച്ചിരിക്കുന്ന സാധാരണധമ്മം വസ്തുപ്രതിവസ്തുഭാവാപന്നമായി, ഔപമ്യം ഗമ്യമാക്കുന്നുണ്ടെങ്കിലും ആ ഔപമ്യം പദാത്ഥഗതമല്ലാതെ വാക്യാത്ഥഗതമല്ല. ഇവിടെയുള്ള പ്രതീതി 'ഇന്ദുബിംബസദൃശം മുഖം' എന്നാണല്ലോ.

കാരികയിൽ 'പ്രത്യേകമുക്തമായി' എന്ന നിർദ്ദേശിച്ചു്, ധമ്മം പര്യായശബ്ദങ്ങളെക്കൊണ്ടു ബോധിപ്പിക്കണമെന്ന വരുത്തിയിരിക്കയാൽ,—

"ഉടൽ പാണ്ഡു വാച്ചിട്ടുകിലെന്തിനു ഹാ!
കടൽനീരു ചേന്നിട്ടുകിലെന്തിനു പാൽ?

കടമേറുകിൽ ദ്രവിണമെന്തിനു? ദുർ-
ഘടമെന്തിനുഴി രിപുചേന്നിടുകിൽ?'' (ഉമാകേരളം)

ഈവകയൊന്നും പ്രകൃതാലങ്കാരത്തിനു വിഷയമാവുന്നില്ല. ഇത്തരത്തിലുള്ള പ്രയോഗം സഹൃദയവൈമുഖ്യകാരിയാകകൊണ്ടു കഥിതപദതപമനവീകൃതതപമെന്നീദോഷങ്ങൾക്കു വിഷയമാണെന്നു് അലങ്കാരികന്മാർ പ്രതിപാദിച്ചിട്ടുണ്ടല്ലോ. ഈ സ്ഥിതിക്കു്, കുവലയാനന്ദത്തിൽ ഈവക കാവ്യദോഷവിഷയങ്ങളെ ആവൃത്തിദീപകമായ് ഗണിച്ചിരിക്കുന്നതു ചിന്ത്യംതന്നെ. ദോഷം ചമൽകാരകമാവുമോ? ചമൽകാരകമല്ലേ അലങ്കാരമാവൂ?

ഉദാഹരണം:—

"സ്മരൻ ചുട്ടം നെഞ്ചിലവന്നു ക്രൂരുകാ-
രുരയ്ക്കുമാശപാസനമേശിടാതെയായ്
പരം പഴപ്പിച്ചൊരിരുമ്പുമേലൊഴി-
പ്പൊരജ്ജലത്തിന്റെ യവസ്ഥയെന്തുവാൻ?"
(ചിത്രയോഗം)

ഔപമ്യപ്രതീതിക്കായി, രണ്ടുവാക്യങ്ങളിലും വെവ്വേറെ നിർദ്ദേശിച്ചിരിക്കുന്ന, "ഏശിടാതെയായ്" "അവസ്ഥയെന്തുവാൻ" എന്നീ രണ്ടുശബ്ദങ്ങളെക്കൊണ്ടു നിസ്സാരതപമെന്ന ഒരേധർമ്മംതന്നെയാണല്ലോ ബോധിപ്പിക്കുന്നതു്.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"വിളിപ്പൊട്ടും കുന്തൽകണക്കു തന്മുഖേ
വെളിപ്പൊട്ടത്തീ ചിടയും വരാഭയെ;
അളിപ്പുളുപ്പുള്ളതുപോലെ പായലിൻ-
കളിപ്പുകിട്ടും കമലാഭ കുട്ടമേ" (കുമാരസംഭവം)

വരാഭയെ വെളിപ്പൊട്ടുതുകയെന്നതും ആഭകുട്ടകയെന്നതും ഒന്നുതന്നെയാകുന്നു.

പ്രതിവസ്തൂപമ വൈധമ്മ്യരീതിയിലും വരും.

"വിദ്വാൻ ചെയ്തിട്ടമദ്ധ്യാനം വിദ്വാൻതന്നോയറിഞ്ഞിട്ടു;
മലടിക്കീറുനോവിന്റെ യറിവുണ്ടാവതെങ്ങിനെ?"

(സുഭാഷിതരത്നാകരം)

'അറിയുക' എന്നതും 'അറിയുകയില്ല' എന്നതും വിരുദ്ധമാകയാൽ വൈധമ്മ്യം. വിധിക്കും നിഷേധത്തിന്നും തമ്മിൽ ഔപമ്യപ്രതീതി വരുന്നതല്ലെങ്കിലും 'പ്രസവിച്ചവർക്കേ ഈറുനോവിന്റെ അറിവുണ്ടാവൂ' എന്നിങ്ങിനെ നിഷേധവിപര്യയരൂപം അത്ഥസിദ്ധമാകയാൽ അതിന്നും പ്രകൃതാത്ഥത്തിന്നും തമ്മിലാണ് സാദൃശ്യപ്രതീതിയെന്നു ധരിക്കണം.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"അദ്ധ്യാപകൻതൻ പരുഷോക്തി കേട്ടി-
ട്ടുൾത്താരു കത്താതെ മഹത്തപമെത്താ;
ശാണോപലത്തിൻപുരവാന്ന രത്നം
ക്ഷോണീശമൂർദ്ധാവിൽ വിളങ്ങിടുന്നു."

(സുഭാഷിതരത്നാകരം)

ഇവിടെ പ്രസ്തുതം നിഷേധരൂപം, അപ്രസ്തുതം വിധിരൂപമെന്നു വൈധമ്മ്യം.

പ്രതിവസ്തൂപമ മാലാരൂപത്തിലും വരാം:—

"കരിഞ്ചെണ്ടിച്ചാത്തും കമലമലരിൽക്കാന്തികരമാം;
കറുത്താണെന്നാകുക്കുറി കുറവിനാമോ വിധുവിന്;
പ്രകാശം ചേർക്കുന്നു മരവിരിയുമൊട്ടേറെയിവളിൽ;
പ്രകൃത്യാ ചേലാന്നോരുടലിനഴകേകാത്തതെതുതാൻ?"

(മലയാളശാകുന്തളം)

പ്രതിവസ്തൂപമാനിരൂപണം സമാപ്തം.

— 18. ദീപകം. —

പ്രകൃതാപ്രകൃതാർത്ഥങ്ങൾം-
ക്കൌപമ്യം ഗമ്യമാം വിധം
ഏകധർമ്മാനുപയമല-
ങ്കാരം ദീപകസംജ്ഞിതം. (27)

സാദൃശ്യപ്രതീതി വരുമാറ്, വർണ്യത്തിന്നും അവർണ്യത്തിന്നും ഗുണക്രിയാദിരൂപമായ ഒരേ സാധാരണധർമ്മത്തിൽ അനുപയം ദീപകാലങ്കാരമാകുന്നു. 'പോലെ' മുതലായ വാചകം ക്രൂടാതെ സാധാരണധർമ്മത്തിന്നു നിർദ്ദേശമുണ്ടെങ്കിൽ സാദൃശ്യം ഗമ്യമായിരിക്കും. അലങ്കാരികന്മാർക്ക്, സാദൃശ്യം സാധാരണധർമ്മരൂപമല്ല, മീമാംസകന്മാരെപ്പോലെ പദാർത്ഥാന്തരമാകുന്നു. ദീപംപോലെയുള്ളതു് എന്ന അർത്ഥത്തിൽ "സംജ്ഞായാം കൻ" എന്ന സൂത്രവിഹിതമായ 'കൻ' പ്രത്യയംകൊണ്ടു നിഷ്പന്നം 'ദീപക'ശബ്ദം. അഥവാ, പ്രകൃതത്തിലേക്കായി പ്രയോഗിച്ചിരിക്കുന്ന ധർമ്മം, പ്രസംഗവശാൽ അപ്രകൃതത്തേയും ദീപിപ്പിക്കുകകൊണ്ടു് 'ദീപകം'. ദീപിപ്പിക്കുക= പ്രകാശിപ്പിക്കുക.

ഉദാഹരണം:—

"ദിക്കൊക്കെയും ഗതിവശാൽ ശുചിയാക്കിയന്തി
യൊക്കുമ്പൊഴേക്കു നിലയത്തിനു യാത്രയായി
നൽക്കോമളത്തളിരൊളിത്തുടുവർണമാന്നോ-
രക്കന്റെ ശോഭയുമൃഷിപ്രവരന്റെ പയ്യും."

(രഘുവംശം)

വസിഷ്ഠന്റെ പശുവായ നന്ദിനിയാണു് ഇവിടെ പ്രകൃതം. അക്കശോഭ അപ്രകൃതം. 'നിലയത്തിനു യാത്രയാവുക' എന്ന ക്രിയാരൂപധർമ്മത്തിൽ പ്രകൃതാപ്രകൃതാർത്ഥങ്ങൾം അനുപയിക്കുകയാൽ ദീപകം.

വേറെ ഉദാഹരണം:--

"ദുർജ്ജനം ഫലമീരണ്ടും ജന്മനാ കുടിലം ദൃഢം
തന്മുഖാക്ഷേപമേറ്റീടാൻ ക്ഷമയേ ശങ്കയാസ്സ്വരു."
(സുഭാഷിതരത്നാകരം)

ദുർജ്ജനം പ്രകൃതം ഫലമപ്രകൃതം. ഗുണരൂപമായ കൌടില്യം സാധാരണധർമ്മം.

വേറെ ഉദാഹരണം:--

"ഭീരുലോകോത്തമാംഗേ ചേ-ന്നളകങ്ങൾ ഖലൌഘവും
മേന്മേൽ സൽകൃതിയേറ്റാലും കൌടില്യം കാട്ടുമേറ്റവും."
(സുഭാഷിതരത്നാകരം)

ഇവിടെ പ്രകൃതാപ്രകൃതങ്ങൾക്ക്, ഗുണരൂപമായ കൌടില്യത്തോടു സാക്ഷാൽ അന്വയമില്ല. 'കാട്ടുക' എന്നാ കേവലക്രിയയ്ക്കുദ്ദ്യവുമല്ല. ആകയാൽ 'കൌടില്യം കാട്ടുക' എന്നാ ഗുണവിശിഷ്ടക്രിയയാകുന്നു സാധാരണധർമ്മം.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"അസമർത്ഥന്റെ വൈദുഷ്യം ലുബ്ധന്റെ ധനസഞ്ചയം
ഭീരുവിൻ കൈക്കരുത്തെന്നീ മൂന്നും ലോകത്തിൽ നിഷ്ഫലം."
(സുഭാഷിതരത്നാകരം)

ഇവിടെ ലുബ്ധന്റെ ധനസഞ്ചയം പ്രകൃതം, ബാക്കിരണ്ടും അപ്രകൃതം. ഫലാഭാവരൂപമായ നിഷ്ഫലത്വം സാധാരണധർമ്മം.

ഈ ഉദാഹരണങ്ങളിൽ, "ദിക്കൊക്കയും—" "ഭീരുലോകോത്തമാംഗേ—" എന്നിവയിൽ അപ്രകൃതത്തിന്നാണ് ആദ്യം ധർമ്മാന്വയം വരുന്നതു്. "ദുർജ്ജനം ഫലമീരണ്ടും--" "അസമർത്ഥന്റെ--" എന്നിവയിലാകട്ടെ, പ്രകൃതാപ്രകൃതങ്ങൾക്ക് ഒരുമിച്ചാണ്. എങ്കിലും പ്രകൃതത്തിന്നുള്ള പ്രാസംഗികത്വം പോകുന്നില്ല. പിറന്നാൾകാർന്നുവേണ്ടി ഒരുക്കിയ സദ്യവട്ടം മുമ്പേ വിളക്കണ്ണു വിളമ്പിയതു

കൊണ്ടോ, അകത്തേക്കുവേണ്ടി ഇടനാഴിയിൽ കൊളുത്തിവെച്ച വിളക്ക് അകത്തേക്കും പുറത്തേക്കും ഒരുപോലെ ഒരേ സമയത്തിൽ ഉപകരിക്കുന്നതുകൊണ്ടോ പ്രകൃതത്തിനുള്ള പ്രാസംഗികത്വം ഇല്ലാതാവുകയില്ലല്ലോ.

അതുകട്ടെ, "ഔപമ്യം ഗമ്യമായിരിക്കണമെന്നു പറഞ്ഞിരിക്കയാൽ "മുഖം ചന്ദ്രബിംബംപോലെ മനോഹരം" എന്ന ഉപമയിൽ പ്രകൃതാപ്രകൃതങ്ങൾക്ക് ഏകധർമ്മാന്വയമുണ്ടെങ്കിലും ഭിന്നവിഷയത്വലക്ഷണത്തിന് അതിപ്രസക്തിയില്ലെന്നു സമ്മതിക്കാം. എന്നാൽ,

"ലാവണ്യവതി, നിൻവക്ത്രം സുന്ദരം ചന്ദ്രമണ്ഡലം"

എന്ന രൂപകസ്ഥലത്ത് എന്തുകൊണ്ട് അതിപ്രസക്തിയില്ല? പ്രകൃതാപ്രകൃതങ്ങൾക്ക് ഏകധർമ്മാന്വയിത്വവും സാദൃശ്യത്തിന്റെ ഗമ്യത്വവും ഉണ്ടല്ലോ. പക്ഷേ, രൂപകസ്ഥലങ്ങളിൽ ചന്ദ്രാദിപദം 'ചന്ദ്രസാദൃശ്യവിശിഷ്ടം' എന്ന അർത്ഥത്തിൽ ലാക്ഷണികമാകയാൽ സാദൃശ്യം ഗമ്യമല്ല, ലക്ഷ്യമാകുന്നു എന്നു പറയുന്നുവെങ്കിൽ, രൂപകസ്ഥലത്തും ഉപമാസ്ഥലത്തും ശാബ്ദബോധത്തിന്റെ വ്യത്യാസമില്ലെന്നാവും. അതായത്—സാരോപലക്ഷണയാൽ വിഷയിവാചകമായ ചന്ദ്രാദിപദത്തിൽനിന്നു ചന്ദ്രാദിവൃത്തിത്വനവിശിഷ്ടത്തിന്നാണ് ഉപസ്ഥിതി. ഉപസ്ഥിതമായ ചന്ദ്രാദിവൃത്തിത്വനവിശിഷ്ടം എന്നതു് അഭേദസംസർഗത്താൽ വിഷയമായ മുഖാദിയിൽ വിശേഷണമായന്വയിക്കുന്നു. അതുകയാൽ, 'മുഖം ചന്ദ്രൻ' എന്ന രൂപകസ്ഥലത്തു്, ചന്ദ്രവൃത്തിത്വനവദഭിന്നം മുഖം എന്ന ശാബ്ദബോധം. സാദൃശ്യമെന്നതു തദ്ഗതത്വയോഗനവത്വമാകയാൽ "ചന്ദ്രസദൃശം മുഖം" എന്നതന്നെയാണല്ലോ ബോധം. ഇങ്ങിനെ രൂപകത്തിലും ഉപമയിലും ബോധത്തിന്നു വൈലക്ഷണ്യമില്ലാതിരിക്കെ, ചമൽകാരത്തിന്നും വൈലക്ഷണ്യമുണ്ടാവാനവകാശമില്ല. അതുകൊണ്ടു്, രൂപകസ്ഥലത്തു് വിഷയിപദം വിഷയവൃത്തിത്വനവിശിഷ്ടമെന്ന അർത്ഥത്തിൽ ലാക്ഷണികമാണെന്ന പ്രാചീനമതം ദുഷ്ടമാകയാൽ ആ മത

മനുസരിച്ചു രൂപകത്തിൽ സാദൃശ്യം ഗമ്യമല്ല, ലക്ഷ്യമാകുന്നു എന്നു പറഞ്ഞൊഴിയുവാൻ നിവൃത്തിയില്ല" എന്നു് ആക്ഷേപിക്കുന്നുവെങ്കിൽ പറയാം,—

നിരൂഢലക്ഷണയൊഴിച്ചു മറുള്ള ലക്ഷണയ്ക്കെല്ലാം കാവ്യത്തിൽ പ്രയോജനനിയമമുള്ളതുകൊണ്ടു്, രൂപകസ്ഥലത്തു ലക്ഷ്യാർത്ഥബോധനത്തിനു ശേഷം ഫലരൂപമായി അഭേദബോധമുണ്ടാവുന്നുണ്ടു്. ഉപമയിൽ ലക്ഷണയ്ക്കവകാശമില്ലായ്കയാൽ അഭേദപ്രതീതിക്കു പ്രസക്തിയില്ല. ഈ അഭേദബോധം തന്നെയാണു് ഉപമാരൂപകങ്ങൾക്കു വൈലക്ഷണ്യസാധകം. വിഷയവിഷയികൾക്കുള്ള അഭേദബുദ്ധി വ്യംജനാജന്യമാകയാൽ മുഖവും ചന്ദ്രനുമൊന്നല്ലെന്നുള്ള ബാധജ്ഞാനം പ്രതിബന്ധകമാവുകയുമില്ല. അതുകൊണ്ടു്, ഉപമയിലും രൂപകത്തിലും ബോധത്തിനു വൈലക്ഷണ്യമില്ലെന്നോ വിച്ഛിത്തിവൈലക്ഷണ്യത്തിനവകാശമില്ലെന്നോ ആക്ഷേപിക്കാൻ ന്യായമില്ല. അതുകയാൽ, രൂപകസ്ഥലത്തു സാദൃശ്യം ലക്ഷ്യമല്ലാതെ ഗമ്യമാവാത്തതുകൊണ്ടു ദീപകലക്ഷണത്തിനു് അതിവ്യാപ്തിക്കവകാശമേ ഇല്ല. എന്നിങ്ങിനെ പ്രാചീനന്മാർക്കു സമാധാനമുണ്ടെന്നു ധരിക്കണം.

പക്ഷേ, ഈപറഞ്ഞ പ്രാചീനപക്ഷത്തെ നവീനന്മാർ അംഗീകരിക്കുന്നില്ല. അവരാകട്ടെ, "നാമാർത്ഥങ്ങൾക്കു് അഭേദാനുഭവം വ്യുൽപത്തിസിദ്ധമാകയാൽ, 'ചന്ദ്രാഭിന്നം മുഖം' എന്നിങ്ങിനെ ലക്ഷണയെ ആശ്രയിക്കാതെ തന്നെയാണു് ശാബ്ദബോധമുണ്ടാവുന്നതു്. അഭേദബുദ്ധി മറുപ്രകാരത്തിൽ സിദ്ധിക്കുന്നതായിരിക്കെ, ലക്ഷണാകല്പനം ഉചിതമല്ല. വിശേഷിച്ചു്, രൂപകസ്ഥലത്തു ലക്ഷണയാശ്രയിക്കുന്നതായാൽ 'മുഖശശി' എന്നതിൽ ഉപമിതസമാസമായാലും വിശേഷണസമാസമായാലും ലക്ഷണ ഉത്തരപദാർത്ഥത്തിന്നാകയാൽ രണ്ടിനും തമ്മിൽ വിശേഷമില്ലാതിരിക്കെ, ഒന്നു് ഉപമയാണെന്നും മറെറാന്നു രൂപകമാണെന്നും പറയുന്നതു യുക്തമാകയുമില്ല. എന്നുമാത്രമല്ല, 'ഇദ്ദേഹത്തിന്റെ മുഖം ചന്ദ്രസദൃശമല്ല,

ചന്ദ്രനാണ്'' 'രാമന്റെ മുഖം ചന്ദ്രൻതന്നെ; കൃഷ്ണന്റേതു് അങ്ങിനെയല്ല, ചന്ദ്രസദൃശമാണു്'' എന്നിങ്ങിനെയുള്ള ദിക്കിൽ ചന്ദ്രസദൃശം ചന്ദ്രസദൃശമല്ല, എന്നാല്ലേ ബോധമുണ്ടാവുക? അതു തീരെ വ്യാഹതവുമാണു്. നിഷേധം ഫലീഭൂതജ്ഞാനവിഷയമായ അഭേദത്തിലാണനുഭവിക്കുന്നതെന്നു പറയുവാനും നിവൃത്തിയില്ല. അനുഭവാവസരത്തിൽ അഭേദബുദ്ധിതന്നെ ഉണ്ടായിട്ടില്ലല്ലോ? വാച്യാർത്ഥം അനുഭവിച്ചുകഴിഞ്ഞതിനു ശേഷമല്ലേ വ്യംഗ്യാർത്ഥരൂപമായ അഭേദപ്രതീതി? അതുകൊണ്ടു രൂപകസ്ഥലത്തു ലക്ഷണാശ്രയണം അനാവശ്യകവുമനുചിതവുമാണെന്നു വരുന്നു. എന്നാൽ നവ്യപക്ഷത്തിൽ, മുഖം ചന്ദ്രനല്ലെന്നുള്ള വാസ്തവം അറിയാവുന്നതുകൊണ്ടു, പ്രതിബന്ധകമായ താദൃശബാധജ്ഞാനമുണ്ടായിരിക്കേ, ചന്ദ്രനും മുഖവും ഒന്നുതന്നെയെന്നുള്ള അഭേദജ്ഞാനം എങ്ങിനെ ഉണ്ടാവുമെന്നും ശങ്കിക്കേണ്ട. അഭേദബുദ്ധി അനുഭവാത്മകമായാൽ അതിനു ബാധജ്ഞാനം പ്രതിബന്ധകമാവുകയില്ല. അതിരിക്കട്ടെ, പ്രാചീനപക്ഷത്തിൽ, തദ്വൃത്തിധർമ്മാവച്ഛിന്നബുദ്ധിക്കു തദഭേദബുദ്ധി ഫലമാവുന്നതെങ്ങിനെയാണു്? സാധാരണധർമ്മാവച്ഛിന്നാഭേദജ്ഞാനം അസാധാരണധർമ്മാവച്ഛിന്നാഭേദജ്ഞാനത്തിനു ഹേതുവാകുമോ? ഘടപടങ്ങൾക്കു ദ്രവ്യത്വം പുരസ്കരിച്ചു് അഭേദഗ്രഹം ഉണ്ടായാലും ഘടത്വം മുതലായവ പുരസ്കരിച്ചു ഭേദജ്ഞാനമല്ലേ ഉണ്ടാവുകയുള്ളൂ. നേരെമറിച്ചു്, തദഭേദജ്ഞാനത്തിനു തദ്ധർമ്മപ്രതിപത്തിയാണു് ഫലമാവുക. അതുകൊണ്ടാണല്ലോ 'കല്യാണമഹാൽ കാവേരിയിലാകുന്നു' ഇത്യാദിലക്ഷണാസ്ഥലത്തു്, പ്രവാഹാഭിന്നതീരജ്ഞാനത്തിനു ശൈത്യപാവനത്വാദിപ്രതിപത്തി ഫലമെന്നു ശാസ്ത്രകാരന്മാർ പറഞ്ഞിരിക്കുന്നതു്. അതുകൊണ്ടു രൂപകസ്ഥലത്തു്, ലക്ഷണ ആവശ്യമില്ലെന്നല്ല അയുക്തവുംക്രൂടിയാകുന്നു'' എന്നു സിദ്ധാന്തിക്കുന്നു. ഈ സ്ഥിതിക്കു്, പ്രാചീനപക്ഷത്തിൽ ഇപ്രകാരം അനുപപത്തിയുള്ളതുകൊണ്ടു്, സഹൃദയൻ നവ്യപക്ഷമാണെന്നും, അതിലാകട്ടെ, സാദൃശ്യത്തിൽ ലക്ഷണയില്ലായ്കയാൽ അതു ഗമ്യമാണെന്നും, അതുകൊണ്ടു

ദീപകലക്ഷണം രൂപകത്തിൽ അതിപ്രസക്തംതന്നെയെന്നും വീണ്ടും ആക്ഷേപിക്കുന്നുവെങ്കിൽ, അതിനും സമാധാനം പറയാം. ചമൽകാരമാണല്ലോ അലങ്കാരതാനിദാനം. എവിടെ പ്രകൃതാപ്രകൃതങ്ങളുടെ ഏകധർമ്മാനുഭവത്തിനാണോ ചമൽകാരം അവിടെ ദീപകമാണലങ്കാരം. എവിടെ താദ്ദശധർമ്മാനുഭവപ്രയുക്തമായ സാദൃശ്യത്തിനോ അവിടെ ഉപമ. അഭേദത്തിനാണെങ്കിൽ രൂപകം. ആകയാൽ, "ലാവണ്യവതി, നിൻ വക്ത്രം സുന്ദരം ചന്ദ്രബിംബമാം" ഇത്യാദി രൂപകസ്ഥലത്തു് ഔപമ്യം ഗമ്യമാവുംവിധം പ്രകൃതാപ്രകൃതങ്ങൾക്ക് ഏകധർമ്മാനുഭവമുണ്ടെങ്കിലും ചമൽക്കാരം ഏകധർമ്മാനുഭവത്തിനാണല്ലായ്കയാൽ അതിപ്രസക്തിക്കവകാശമില്ല. അലങ്കാരസാമാന്യലക്ഷണത്തിനു വിഷയമായിരിക്കെ, സാദൃശ്യം ഗമ്യമാവുന്നിടത്തിൽ പ്രകൃതാപ്രകൃതങ്ങൾക്കുള്ള ഏകധർമ്മാനുഭവമാണ് ദീപകം. രൂപകസ്ഥലത്തുള്ള ഏകധർമ്മാനുഭവത്തിനു ചമൽകാരമില്ലായ്കയാൽ അലങ്കാരതാമേ ഇല്ലെങ്കിൽ അലങ്കാരവിശേഷമാവുമോ? ഇതുതന്നെയാണ് എല്ലാവിശേഷാലങ്കാരങ്ങളുടേയും സ്ഥിതി.

ചിലർ ഏകധർമ്മാനുഭവത്തിലുള്ള സദസദ്യോഗതാപം ആശ്രയിച്ചു ദീപകത്തിനു ത്രൈവിധ്യം പറയുന്നുണ്ട്.

"പിണഞ്ഞു ശോചിസ്ഥിതി രണ്ടുപേർക്കു തീ-
ക്കണൽക്കൊടുംകണ്ണനെയാഗ്രഹിക്കയാൽ
കണക്കിൽ മുഗ്ദ്ധേന്ദുകലയ്ക്കുമിന്നു കൺ-
ണിണക്കുളിർച്ചന്ദ്രികയാം നിനക്കുമേ."

(കുമാരസംഭവം)

"കടിലാഗ്ര്യയാം ഗൃഹിണി സപ്പബിലം
കലരും മരം ഗരളമൊത്ത ജലം
ഉലകിൽപ്പിശാചമരുമാലയവും
ഖലനാളുമൂരുമെവനും വെടിയും."

(ഉമാകേരളം)

"നളിനങ്ങൾക്കു ചുവപ്പും
സുജനത്തിന്നിഹ പരോപകാരിതയും
ഖലനു ഭയാഹീനതപവു-
മുലകിൽ നിനച്ചാൽ സ്വഭാവസിദ്ധം താൻ."
(സുഭാഷിതരത്നാകരം)

ആദ്യത്തേതിൽ സത്തുകൾക്കും രണ്ടാമത്തേതിൽ അസത്തുകൾക്കും മൂന്നാമത്തേതിൽ സദസത്തുകൾക്കുമാണ് ഏകധർമ്മാനവയം എങ്കിലും ഈവക വിശേഷങ്ങൾ വിച്ഛിത്തിനിധാനങ്ങളല്ലായ്കയാൽ പ്രത്യേകം ഗണിച്ചിട്ടാവശ്യമുണ്ടെന്നു തോന്നുന്നില്ല. ധർമ്മത്തിന്റെ ആദിമദ്ധ്യാന്തനിബന്ധനംകൊണ്ടുള്ള വകഭേദം തീരെ നിസ്സാരവുമാണ്.

ദീപകാലങ്കാരനിരൂപണം സമാപ്തം.

— 19. തുല്യയോഗിത. —

അതൊരേ ജാതികൾക്കെങ്കിൽ
തുല്യയോഗിതയായിട്ടും
വസ്തുസ്ഥിതി വിചാരിച്ചാ-
ലിതു ദീപകഭേദമാം. (28)

അതു്=ഏകധർമ്മാനവയം; ഒരേജാതികൾക്കു്=പ്രകൃതങ്ങൾക്കുമാത്രമോ അപ്രകൃതങ്ങൾക്കുമാത്രമോ. സാദൃശ്യം ഗമ്യമാവുംവിധം പ്രകൃതങ്ങൾക്കുമാത്രമോ അപ്രകൃതങ്ങൾക്കുമാത്രമോ ഏകധർമ്മാനവയം തുല്യയോഗിതയാകുന്നു.

ഉദാഹരണം പ്രകൃതത്തിനു്:—

"അവിളംബിതമായ് ശതഹ്രദാഗ്ര്യ-
മുർവി കൈവിട്ട നദങ്ങളും നദ്യും

കവിയുന്നവിധം പ്രസാദമുണ്ടായ്
സവിശേഷം ജനതയ്ക്കുമിന്ദുവിന്നും." (ഉമാകേരളം)

ഇതു്, ശരദ്വർണനമാകയാൽ നദം, നഭസ്സു മുതലായവയൊക്കയും പ്രകൃതമാകുന്നു. ഉത്തരാർദ്ധത്തിലെ, ജനത, ഇന്ദു എന്നീപ്രകൃതങ്ങൾക്കു പ്രസാദമെന്ന ഗുണരൂപമായ ഏകധർമ്മത്തിൽ അന്വയം. പൂർവ്വാർദ്ധത്തിലാകട്ടെ, ഏകധർമ്മം 'ചരവികൈവിട്ട' എന്ന ഗുണവിശിഷ്ടക്രിയയാകുന്നു. നദനഭസ്സുകൾക്കു ഗുണത്തോടു സാക്ഷാൽ അന്വയമില്ല. കേവലം ക്രിയയ്ക്കു പൂർണ്ണത്വവുമില്ല. ആകയാൽ ധർമ്മം ഗുണവിശിഷ്ടക്രിയയാണു്. 'ശതഹ്രദാഗ്ര്യപ്ലവി'ശബ്ദം ശ്ലിഷ്ടമാണെന്നുകൂടി ധരിക്കണം.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"കുളം കടത്തുന്നൊരു കൈതവത്താൽ
ജളൻ ജഗത്തിൽ ശ്ലിഷ്ടപഞ്ചകത്തെ
മിളന്മദം താഴ്ത്തി രുജാർണ്ണവത്തിൽ
ഇളയ്ക്കകം വാഴ്വവർതന്മനസ്സും." (ഉമാകേരളം)

ഇവിടെ 'താഴ്ത്തി' എന്ന ക്രിയ.

അപ്രകൃതത്തിനു്:—

"രാജരാജേശ്വരി,ഭവ-ദ്ദിവ്യമംഗളമാം മുഖം
കാണുവാൻ പുണ്യമുള്ളോർക്കു തുല്യം പങ്കജമിന്ദുവും." (സ്വ)

"ദേവി,നിൻതനുലാവണ്യ- പ്രവാഹത്തിനു മുമ്പിലായ്
മങ്ങുന്നു മിന്നലും പൊന്നിൻ-പ്രഭയും പൂനിലാവുമേ." (സ്വ)

ആദ്യത്തെ പദ്യത്തിൽ തുല്യത്വരൂപഗുണം ധർമ്മം. രണ്ടാമത്തേതിൽ മങ്ങുക എന്ന ക്രിയ. പങ്കജം, ഇന്ദു മുതലായവ അപ്രകൃതവുമാകുന്നു.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"ഹസ്തീന്ദ്രഹസ്തമതികർക്കശമാഭവായ്കി-
തൊത്തീടിലും കളഭയിൽ കുളിർകാണുമെന്നും

ഒത്തീലവയ്ക്കുവശാൽ ഗ്ഗിരിപുത്രിതന്റെ
ചീത്തിട്ടമത്തുടയിണയ്ക്കുപമാനമാവാൻ."
(കുമാരസംഭവം)

ഹസ്തീന്ദ്രഹസ്തം, കദളി എന്നീ അപ്രകൃതങ്ങൾക്ക് ഉപമാനത്വാഭാവരൂപമായ ഏകധർമ്മത്തിൽ അന്വയം.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"കണ്ടിക്കാർ കൊണ്ടൽനിറയെ ക്കണ്ടു കേകിപ്രവീരരും
കാമുകന്മാരുമൊട്ടത്തുൽ-കണ്ണുരായ്ചമയുന്നതേ." (സ്വ)

ഇവിടെ 'അത്തുൽകണ്ണു' ശബ്ദം ശ്ലിഷ്ടമാണ്. കേകിപക്ഷത്തിൽ അധികം ഉദ്ഗതമായ കണ്ണു(കഴുത്തു)ത്തോടുക്രടിയവ എന്നും കാമുകപക്ഷത്തിൽ അധികം ഉൽകണ്ണയോടുക്രടിയവരെന്നുമർത്ഥം. ഇത്യാദിക്രടി പ്രകൃതലക്ഷണത്തിന്നു വിഷയമാണ്. ഈ സ്ഥിതിക്ക്:—

* "ഹിതാഹിതേ വൃത്തിതൌല്യ-മപഹ്നാ തുല്യയോഗിതാ
പ്രദീയതേ പരാഭ്രുതി-മ്മിത്രശാസ്രുവയോസ്തയാ."

എന്നിങ്ങിനെ കുവലയാനന്ദത്തിൽ നിർദ്ദേശിച്ചപ്രകാരം പ്രത്യേകം മറൊരു തുല്യയോഗിതയെ സ്വീകരിച്ചിട്ടാവശ്യം കാണുന്നില്ല.

പ്രായേണ അലങ്കാരികന്മാരൊക്കയും തുല്യയോഗിതയെ പ്രത്യേകമൊരലങ്കാരമായി സ്വീകരിച്ചുകാണുന്നതുകൊണ്ട്, ഇവിടേയും ലക്ഷ്യലക്ഷണങ്ങളെ വേറെ എടുത്തുകാണിച്ചുവെന്നേയുള്ളൂ. വസ്തുസ്ഥിതി നോക്കുന്നതായാൽ തുല്യയോഗിത ദീപകത്തിന്റെ ഒരുവകഭേദമാണെന്നു പറയുകയാണുചിതം. ദീപകവും തുല്യയോഗിതയും ഏകധർമ്മാന്വയിതദ്രൂപംതന്നെയാകയാൽ അവയ്ക്കുതമ്മിൽ വിച്ഛിത്തിവൈലക്ഷണ്യത്തിന്നു എന്തവകാശമാണുള്ളതു്? വിച്ഛിത്തിക്കു വൈലക്ഷണ്യമില്ലാതെ അലങ്കാരാന്തരത്വമെങ്ങിനെ? ധർമ്മാന്വയത്തിൽ വിശേഷമൊന്നുമില്ലെങ്കിലും ദീപകത്തിൽ ധർമ്മികർക്കു

* ഇഷ്ടാനിഷ്ടവിഷയത്തിൽ വൃത്തിസാമ്യം മറൊരു തുല്യയോഗിതയാകുന്നു. മിത്രശത്രുക്കൾക്കു നിന്നാൽ പരാഭ്രുതി=ഉൽകൃഷ്ടമായ ഐശ്വര്യം—പരാഭവം നല്കപ്പെടുന്നു (എന്നു ഉദാഹരണം.)

പ്രകൃതാപ്രകൃതത്വവും തുല്യയോഗിതയിൽ പ്രകൃതത്വമോ അപ്രകൃതത്വമോ മാത്രവും ആണെന്നു വിശേഷമുണ്ടെന്നും ആയതു് അലങ്കാരഭേദസാധകമാണെന്നും വിചാരിക്കുന്നതു ശരിയല്ല. അങ്ങിനെയായാൽ, പ്രകൃതശ്ലേഷവും അപ്രകൃതശ്ലേഷവും ഒരലങ്കാരവും ഉഭയശ്ലേഷം മറ്റൊരലങ്കാരവുമാണെന്നു സമ്മതിക്കേണ്ടിവരും. എന്തിനു്, തുല്യയോഗിത തന്നെ പ്രകൃതാപ്രകൃതങ്ങളെ ആശ്രയിച്ചു പ്രത്യേകം രണ്ടലങ്കാരമാണെന്നു് എന്തുകൊണ്ടു പറഞ്ഞുകൂടാ? ഇനി ദീപകത്തിൽ ഗമ്യമാവുന്ന സാമ്യം വാസ്തവികവും തുല്യയോഗിതയിൽ പ്രകൃതങ്ങൾക്കു തമ്മിൽ വർണ്യാവർണ്യത്വരൂപമായ ഉപമേയോപമാനഭാവമില്ലായ്കയാൽ കേവലം വൈവക്ഷികവുമാണെന്നുള്ള ഭേദമുണ്ടെന്നു പറയുന്നപക്ഷം "വിപുലാ കൃപപോൽ കീർത്തി സ്സുപ,തേ കീർത്തിപോൽ കൃപ" ഇത്യാദി ഉപമേയോപമയിൽ തന്നെ സാമ്യമില്ലെന്നുവരും. അതുകയാൽ പ്രകൃതദീപകം അപ്രകൃതദീപകം പ്രകൃതാപ്രകൃതദീപകം എന്നിങ്ങിനെ ദീപകം മൂന്നുവിധമാണെന്നു പറയുകയാണു് യുക്തം. എന്നാൽ തുല്യയോഗിതയുടെ വകഭേദമാണു് ദീപകമെന്നായിക്കൂടെ? മറിച്ചു തുല്യയോഗിത ദീപകത്തിന്റെ വകഭേദമാവണമെന്നതിലേക്കു് എന്താണു് ഗമകം എന്നുചോദിക്കുന്നുവെങ്കിൽ, ദീപകത്തിനുള്ള പ്രാചീനത്വവും സകലാലങ്കാരികസമ്മതിയും തന്നെയാണു് ഗമകം. ഭരതമഹർഷിപോലും തന്റെ നാട്യശാസ്ത്രത്തിൽ ദീപകത്തെ നിർദ്ദേശിച്ചിട്ടുണ്ടു്.

* "ഉപമാ ദീപകഞ്ചൈവ രൂപകം യമകം തഥാ
കാവ്യസ്യൈതേ ഹ്യലങ്കാരാ- സ്ചതുരഃ പരികീർത്തിതാഃ"
(നാട്യശാസ്ത്രം)

എന്നിങ്ങിനെ ഭരതമഹർഷി സ്വീകരിച്ചിരിക്കുന്ന നാലലങ്കാരങ്ങളിൽ ഒന്നു ദീപകമാണു്, തുല്യയോഗിതയല്ല. ആചാര്യദണ്ഡി

---

* ഉപമ, ദീപകം, രൂപകം, യമകം എന്നിങ്ങിനെ ഈ നാലെണ്ണമാണു് കാവ്യാലങ്കാരങ്ങളെന്നു കീർത്തിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു.

മുതലായവർ തുല്യയോഗിതയെ ഗണിച്ചിട്ടില്ല. അദ്ദേഹം സ്വീകരിച്ചിരിക്കുന്ന തുല്യയോഗിത ഇതല്ലതാനും. അതുകൊണ്ടാണ് കാവ്യാനുശാസനം ലീലാതിലകം മുതലായവയിൽ തുല്യയോഗിതയെ ദീപകത്തിന്റെ വകഭേദമായി ഗണിച്ചിരിക്കുന്നതും.

തുല്യയോഗിതാലങ്കാരനിരൂപണം സമാപ്തം.

— 20. അതിശയോക്തി. —

നിഗീര്യാദ്ധ്യവസായിതപം
അഭേദാതിശയോക്തിയാം.

അദ്ധ്യവസായിതപം=അദ്ധ്യവസായം. "വിശിഷ്ടാൽ ഭാവപ്രത്യയോ വിശേഷണമഭിസംധത്തേ" എന്ന ന്യായപ്രകാരം വിശേഷണവിശിഷ്ടത്തിൽനിന്നു പരമായി വർത്തിക്കുന്ന ഭാവപ്രത്യയം വിശേഷണാർത്ഥം ബോധിപ്പിക്കുക പതിവാണ്. ഇവിടെ 'അദ്ധ്യവസായി' എന്നതു് അദ്ധ്യവസായവിശിഷ്ടമാണല്ലോ. അതിനുശേഷമുള്ള 'പ' എന്ന ഭാവപ്രത്യയം അദ്ധ്യവസായമെന്ന വിശേഷണാർത്ഥത്തെ ബോധിപ്പിക്കുന്നുവെന്നു സാരം. നിഗീര്യാദ്ധ്യവസായം=നിഗരണപൂർവ്വമായ അദ്ധ്യവസായം. വിഷയവാചകം പ്രയോഗിക്കാതെ വിഷയിവാചകംകൊണ്ടു തന്നെ വിഷയബോധനം നിഗരണം. വിഷയത്തിൽ വിഷയിതാദാത്മ്യത്തിന്റെ ആഹാര്യമായ നിശ്ചയം അദ്ധ്യവസായം. രൂപകസ്ഥലത്തു്, വിഷയത്തിൽ വിഷയിതാദാത്മ്യാഹാര്യനിശ്ചയമുണ്ടെങ്കിലും വിഷയത്തിനു നിഗരണമില്ലായ്കയാൽ അതിപ്രസക്തിയില്ല. സംഭാവനാത്മകമായ ഉൽപ്രേക്ഷയെ വ്യാവർത്തിപ്പിക്കുവാനാണ് നിശ്ചയമെന്നു പറഞ്ഞിരിക്കുന്നതു്.

"ഇരുളുടലിൽ പ്പുരളുന്നോ?
പെരികെ നഭസ്സംജനം പൊഴിക്കുന്നോ?"

എന്നതിൽ, ഇരുട്ടു വ്യാപിക്കുന്നതിനെ ഇരുളുടലിൽ പുരളുകയാണെന്ന് ഉൽപ്രേക്ഷിക്കുന്നു എന്നാ പക്ഷത്തിൽ വിഷയനിഗരണമുണ്ടെങ്കിലും താദ്ശാഭേദജ്ഞാനം സംഭാവനാരൂപമല്ലാതെ നിശ്ചയാത്മകമല്ലല്ലോ. താദാത്മ്യനിശ്ചയം ആഹാര്യമായിരിക്കണമെന്നു പറഞ്ഞിരിക്കുന്നതു ഭ്രാന്തിവാരണത്തിനുമാണ്. എന്നാൽ, ഭ്രാന്തിയിൽ വിഷയവാചകത്തിനു് ഉപാദാനമുള്ളതുകൊണ്ടു് നിഗരണത്തിനുണ്ടോ പ്രസക്തി? നിഗരണമില്ലാതിരിക്കെ അതിശയോക്തിലക്ഷണത്തിനു് അതിവ്യാപ്തിയെങ്ങിനെ? അതുകൊണ്ടു് ആഹാര്യവിശേഷണം വ്യർത്ഥംതന്നെ എന്നു ശങ്കിക്കുന്നുവെങ്കിൽ പറയാം— ഭ്രാന്തിയെന്നതു്, വിഷയിതാവച്ഛേദകധർമ്മം പുരസ്കരിച്ചുള്ള വിഷയഭാനമാകുന്നു. അതായതു് — ചന്ദ്രതാദിധർമ്മത്തോടുകൂടിയ മുഖഭാനമാണു്, അല്ലാതെ മുഖതാദിധർമ്മം പുരസ്കരിച്ചുകൊണ്ടുള്ള മുഖഭാനമല്ല. അങ്ങിനെയാണെങ്കിൽ ഭ്രാന്തി അനാഹാര്യമാവുകയില്ല. നിഗരണമെന്നതും വാസ്തവത്തിൽ, വിഷയിതാവച്ഛേദകധർമ്മം പുരസ്കരിച്ചിട്ടുള്ള വിഷയബോധമല്ലാതെ മറെറാന്നുമല്ല. "ഇതാ സൌധേ സുധാകരൻ" ഇത്യാദി അതിശയോക്തിയിൽ സുധാകരതാദ്ധർമ്മം പുരസ്കരിച്ചുകൊണ്ടുള്ള മുഖബോധമല്ലേ ചമൽകാരിയായിരിക്കുന്നതു്? അതുതന്നെയാണു് നിഗരണവും. ഭ്രാന്തിസ്ഥലത്തുള്ള ജ്ഞാനം അനാഹാര്യവും അതിശയോക്തിസ്ഥലത്തുള്ള ജ്ഞാനം ആഹാര്യവുമാണെന്നുമാത്രമേ വ്യത്യാസമുള്ളൂ. അതുകൊണ്ടു ഭ്രാന്തിവാരണത്തിനായി ആഹാര്യവിശേഷണം ആവശ്യകംതന്നെയാകുന്നു. പോരെങ്കിൽ, വിഷയപദപ്രയോഗമില്ലാതേയും ഭ്രാന്തി കാണുന്നുണ്ടു്. ആവക സ്ഥലത്തു് എന്തുചെയ്യും. നോക്കുക,—

"കന്നൽക്കാറണിയെന്നിയേ ധരണിയിൽ ച്ചിന്നുന്ന തേജസ്സുമായ്
പൊന്നിൻകാന്തി കവന്നൊരീ നിറമൊടും മിന്നുന്ന മിന്നൽക്കൊടി
നന്നായ്യോഗമുണർന്ന മത്സ്യചലനത്തോടും നഭസ്സിൽപ്പുരം
മിന്നുന്ന നവനീലമുൽപലവനം സ്വർഗംഗകൂടാതെയും."

(പ്രസന്നരാഘവം)

സീതയുടെ ശരീരം മിന്നൽകൊടിയാണെന്നും, നേത്രചലന ത്തോടുകൂടിയ നോട്ടം നീലോൽപലവനമാണെന്നും രാവണൻ ഭ്രമിച്ചിരിക്കയാൽ ഇവിടെ ഭ്രാന്തിയാകുന്ന അലങ്കാരം. ശരീരാദി വിഷയവാചകങ്ങൾക്കു നിർദ്ദേശവുമില്ല. രാവണൻ അടുത്തു പറയുന്നു,

"ഇന്നിക്കാണ്മതു മിന്നലല്ല വിലസും പൊന്മാളികാഗ്രത്തിലായ്
നിന്നീടുന്നൊരു തനിതനൊളിയെഴും പൊന്നൊത്ത മെയ്യാണിതു
മുന്നിൽക്കാണ്മതു മത്സ്യസഞ്ചലിതമാം നീലോത്പലം താനമ-
ല്ലുന്നിദ്രം ഘനകേശി കൺകളിയൊടും നോക്കുന്ന നോക്കാണിതു."
(പ്രസന്നരാഘവം)

എന്നീപദ്യംകൊണ്ടുതന്നെ മുൻപദ്യം ഭ്രാന്തിക്കല്ലാതെ അതിശയോക്തിക്കു വിഷയമല്ലെന്നു സ്പഷ്ടമാണു്. അതിശയോക്തിയാണെങ്കിൽ "ഇന്നിക്കാണ്മതു്—" എന്ന അനന്തരപദ്യത്തിന്നു പ്രസക്തിയെങ്ങിനെ? മുമ്പു തനിക്കുണ്ടായ ബോധം വെറും ഭ്രമമാണെന്നല്ലേ പ്രസ്തുതപദ്യംകൊണ്ടു സാധിക്കുന്നതു്. ആകയാൽ ആഹാര്യവിശേഷണമത്യാവശ്യമാണെന്നു സിദ്ധമായി.

ഉദാഹരണം:—

"ചെന്താർതന്നിൽ ശ്ലഥിച്ചീ സരളകദളിയെ
പ്പൂണ്ടു മുങ്ങീ തടാകേ,
ഹന്താലം ചെന്നിരുന്നു സരസമലയജ-
പ്പായ കോലുന്ന കുന്നിൽ
സന്താപാലാസപ്പിച്ചീ സുധ തടവു മന-
സ്സിന്ദുബിംബം ഗമിച്ചീ-
ട്ടെന്തായാലും മനോജ്ഞേ, സ്മരകദനശിഖി-
ക്കൊക്കെ നെയ്യായിടുന്നു." (പ്രണയവിലാസം)

വിരഹതാപശാന്തിക്കായി പ്രാണപ്രേയസിയുടെ സപത്രുപത്തെ പ്രത്യംഗം ധ്യാനിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്നു തനിക്കു് ആവകയൊക്കയും

നേരേമറിച്ചു ദുഃഖാധിക്യത്തിന് ഇടയാക്കുന്നുവെന്നിങ്ങിനെ ഒരു വിരഹി പറയുന്ന പ്രകൃതപദ്യത്തിൽ— ചെന്താർ, കദളി, തടാകം, കുന്ത്, ഇന്ദുബിംബം എന്നീ പദങ്ങളും നിഗീര്യാധ്യവസായികളാകുന്നു. വിഷയവിഷയികളായ ഉപമേയോപമാനങ്ങൾക്കു താദാത്മ്യം വിവക്ഷിച്ചു്, പദം, തുട, നാഭി, വക്ഷോജം, മുഖം എന്നീ വിഷയങ്ങളെ പ്രയോഗിക്കാതെ ഉപമാനരൂപങ്ങളായ ചെന്താർ, കദളി ഇത്യാദി വിഷയിവാചകങ്ങളെമാത്രം നിർദ്ദേശിച്ചു വിഷയബോധം വരുത്തിയിരിക്കുന്നു.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"കാറിൻചോട്ടിൽക്കലേശപ്പൊളി വരകരിമീ-
നങ്ങളം താഴത്തൊരെള്ളിൻ-
താരും ചെന്തൊണ്ടി മുക്താവലി മുകുരദരം
വെണ്ണിലാവിന്ദുബിംബം
മേരുക്കുന്നാഭമെന്നുല്ലസിതഭുജഗസോ-
പാനക്രപം മണൽത്തി-
ട്ടാരോമൽക്കാഞ്ചനത്തൂണുകളിവ തളിരിൻ-
മോളിലൊന്നൊന്നു കാണും."

(ഭ്രതിഭ്രഷചരിതം)

ഇതിൽ ക്രന്തൽ, നെറ്റി, കൺ, മൂക്ക്, ചുണ്ടു്, പല്ലു്, കവിൾത്തടം, പുഞ്ചിരി, മുഖം, സ്തനം, അരക്കെട്ടു്, രോമാവലിയോടും ത്രിവലിയോടുംകൂടിയ നാഭി, നിതംബം, തുട, കാലടി എന്നിവയുടെ ക്രമേണ, കാടു മുതലായവയിൽ നിഗീര്യാധ്യവസാനം. മുന്നുദാഹരണം "സ്മരദഹനശിഖിക്ക്—" ഇത്യാദിരൂപകത്താൽ സങ്കീർണ്ണം, ഇതു ശുദ്ധമെന്നു ഭേദം.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"മുത്തിന്നും പവിഴത്തിനും നടുവിലാണൽപത്തി തേനിന്നു പി-
ന്നുത്താരോ ഭരവാഹിമാത്രമിവയും ചേരുന്നതോ ചന്ദ്രനിൽ

ആഴിക്കുള്ളതിലല്ല ചന്ദ്രനവനും ശംഖാണ വാനല്ലഹോ
വാഴന്നോടമിതത്രയും സുമുഖിയെ പ്പാത്താലുടൻ വ്യക്തമാം."

(ഭാഷാഭൂഷണം)

ഇവിടെ, 'അധരരസം തേനാണ' എന്ന അതിശയോക്തി 'പുഷ്പരസം തേനല്ല' എന്നിങ്ങിനെ പര്യവസ്ഥാപഹ്നുതിഗർഭമാകുന്നു. ഈവക സാപഹ്നവാതിശയോക്തിയാണെന്ന് അപ്പയ്യദീക്ഷിതരും, അതനുസരിച്ചു കേരളപാണിനിയും പറഞ്ഞിരിക്കുന്നു. പര്യവസ്ഥാപഹ്നുതി അപഹ്നുതിസാമാന്യലക്ഷണത്തിനുതന്നെ വിഷയമല്ലായ്കയാൽ അപഹ്നുതിഭേദമാകയില്ലെന്നും അതുകൊണ്ട്, ഇതു ദൃഢാരോപത്രുപകംപോലെ ദൃഢാദ്ധ്യവസാനാതിശയോക്തിമാത്രമാണെന്നും പണ്ഡിതരാജൻ അഭിപ്രായപ്പെടുന്നു. പര്യവസ്ഥാപഹ്നുതി അപഹ്നുതിപ്രഭേദമല്ലെന്ന് അപഹ്നുതിപ്രകരണത്തിൽ പറഞ്ഞിട്ടുള്ളതു നോക്കിക്കൊള്ളുക.

വേറെ ഉദാഹരണം:--

"അളി കളികോലും ശൈവല-
മിളിതസമുൽഫുല്ലപങ്കജത്താലും
കുളിർമുകുളയുഗളിയാലും
നളിനി ഹരിക്കുന്നിതൊന്നിതാ ഹൃദയം." (സ്വ)

ഈവകയെ സാംഗമായ അതിശയോക്തിയെന്നു പറയും. ഇവിടെ അളിമുതലായവയിലെ നേത്രാദിനിഗരണം നളിനിയിലെ തനീനിഗരണത്തിന് അനുഗ്രാഹകമായിട്ടാണല്ലോ സ്ഥിതിചെയ്യുന്നത്. അപ്രകാരമല്ലാത്തതു നിരംഗാതിശയോക്തി.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"ധ്വസ്തഭവനമാം ദൈന്യമേ, നിൻ തല
യെത്ര പരത്തി യുയർത്തിയാലും
ഇക്കമ്മട്ടമിതൻ പിഞ്ഞുകാൽ പോരുമേ
ചിക്കെന്നതൊക്കെച്ചവിട്ടിത്താഴ്ത്താൻ."

(സാഹിത്യമഞ്ജരി)

ഇവിടെ ധമ്മിയായ കാളിയനിൽ ദൌഷ്ട്യമായ ധമ്മത്തിന്നു് അഭേദാദ്ധ്യവസായം. അഭേദാതിശയോക്തിയെ ചിലർ രൂപകാതിശയോക്തിയെന്നും പറയും.

അഭേദേ ഭേദകഥനം
ഭേദകാതിശയോക്തിയാം. (29)

ഭേദമില്ലാതിരിക്കെ, ഭേദം പറയുന്നതു ഭേദകാതിശയോക്തിയെന്ന മറെറാരലങ്കാരമാകുന്നു.

ഉദാഹരണം:—

"ഒരുത്തിയെ ച്ചാട്ടവചസ്സുരച്ചും
ഒരുത്തിയെ ക്കൺമുന നേക്കയച്ചും
ഒരുത്തിയെ ക്കോപ്പണിയിച്ചുമിപ്പം
വരുത്തിട്ടം തച്ചതുരതപമന്യം." (ഉമാകേരളം)

ഉൽകഷ്പ്രതീതിക്കായി ഔപചാരധ്വത്തിന്നു് അന്യതപം കല്പിച്ചിരിക്കുന്നു.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"എന്തതെന്തിനതിതെന്തിനെന്തിതെ-
ന്നേവമാദികളകോമളോക്തിയാൽ
ജോലികഠംക്കിടയിലമ്മമാക്കു കു-
ഞ്ഞേകിടുന്ന സുഖമൊന്നു വേറെയാം."
(ചെറുപൈതൽ)

യോഗത്തിങ്കലയോഗോക്തി
അയോഗേ യോഗകല്പനം
രണ്ടും ക്രമാലസംബന്ധ-
സംബന്ധാതിശയോക്തിയാം. (30)

സംബന്ധമുണ്ടായിരിക്കെ അസംബന്ധകഥനം അസംബന്ധാതിശയോക്തിയും സംബന്ധമില്ലാതിരിക്കെ സംബന്ധകഥനം സംബന്ധാതിശയോക്തിയുമാകുന്നു.

അസംബന്ധാതിശയോക്തിക്ക്:—

"ഉണ്ണിയുണ്ടായ സന്തോഷംകൊണ്ടുടൻ
പുണ്യലോകായ ഭൃതി കൊടുക്കയാൽ
ആലവട്ടം കൂട തഴയെന്നിയെ
ശേഷിച്ചില്ലൊന്നും ഭൂപനു ഗോവിന്ദ."

(ഇരുപത്തിനാലുവൃത്തം)

'ആലവട്ടം കൂട തഴ' എന്നിവയ്ക്കു പുറമെ, മറ്റുള്ള ധനധാന്യാദികളുടെ സംബന്ധവും ഭൂപനു് ഉണ്ടായിരിക്കെ, ഒന്നായ്വാതിശയപ്രതീതിക്കായി ഇല്ലെന്നു പറഞ്ഞിരിക്കയാൽ 'യോഗത്തിങ്കലയോഗോക്തി' എന്നാലക്ഷണം യോജിക്കുന്നു. പ്രകൃതപദ്യത്തെ ഭാഷാഭൂഷണത്തിൽ സംബന്ധാതിശയോക്തിക്ക് ഉദാഹരിച്ചിരിക്കുന്നതു ചിന്ത്യമായിരിക്കുന്നു.

സംബന്ധാതിശയോക്തിക്ക്:—

"ദിശി ദിശി പനപോലേ ബാലനീലക്കരിമ്പിൻ-
കൊടി തഡിതി നിവർന്നു വാദ്യഘോഷം കലർന്നു
തെളിവിനൊടു വിളങ്ങീടുന്ന വെള്ളിക്കൊടിക്കൂ-
റകളമരവധൂനാം മൈ തലോടിത്തുടങ്ങീ."

(ചന്ദ്രോത്സവം)

കൊടിക്കൂറകൾക്ക് അമരവധൂശരീരസംബന്ധമില്ലെങ്കിലും ഉള്ളതായ്പറഞ്ഞിരിക്കയാൽ സംബന്ധാതിശയോക്തി.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"ചീറിച്ചാടും ലുബ്ധകക്കാക്കട്ടെക്കും
മാറിൽസ്സാധ്വം മന്ത്രിതൻ വാക്കു പതിക്കേ,
പാറിക്കാണും തീപ്പൊരിച്ചാത്തു മേലേ
കേറി ചെമ്പൻമീശ കത്തിക്കരിഞ്ഞു." (ചിത്രയോഗം)

ചെമ്പൻമീശയ്ക്കു "കത്തിക്കരിയുക" എന്ന ക്രിയാസംബന്ധമുണ്ടായിട്ടില്ലെങ്കിലും ഉണ്ടായതായി പറഞ്ഞിരിക്കുന്നു. ഇതുപോലെ

തന്നെ 'മാറത്തുനിന്നു തീപ്പൊരി ചിതറുക' 'അതു മേലേ കേറുക' എന്നിവയിലും കണ്ടുകൊൾക.

കാര്യകാരണസംസിദ്ധ-
പൌർവ്വാപര്യവ്യതിക്രമം
രണ്ടുമാതിരിയിൽക്കാണ്മ-
തക്രമാതിശയോക്തിയാം. (31)

ഹേതുവിന്നും കാര്യത്തിന്നും തമ്മിലുള്ള പൂർവ്വാപരസ്ഥിതിയുടെ മാറ്റം അക്രമാതിശയോക്തിയാകുന്നു. ഈ മാറ്റം രണ്ടുവിധത്തിൽ വരും. അതായതു്--കാര്യവും കാരണവും ഒരേസമയത്തുണ്ടായതായി പ്പറയുക, കാരണത്തിന്നു മുമ്പുതന്നെ കാര്യമുണ്ടായതായി പ്പറയുക.

ആദ്യത്തേതിന്നു് ഉദാഹരണം:—

"വാളിൻവായും നയനവുമൊരേനേരമാരക്തമാവോൻ
കാളിപ്പെണ്ണിൻ കടമിഴി കളിക്കുന്ന കല്യാണരംഗം
കേളിക്കോപ്പോനരിയ വിജയശ്രീയുമാസ്ഥാനിൽ വാഴും
ധൂളിക്കൂട്ടം ദിശി ദിശി പുകയ്ക്കുന്ന ദോർവ്വീര്യമുള്ളോൻ."

(ഉമാകേരളം)

'കോപംകൊണ്ടു കൺചുവക്കുക' എന്ന കാരണത്തിന്നും അരിശിരഃശ്ശോദത്താൽ ഘോരപുരണ്ടു വാളിൻവായ ചുവക്കുക എന്ന കാര്യത്തിന്നും പൌർവ്വാപര്യമുണ്ടായിരിക്കെ, സമകാലികത്വം പറഞ്ഞിരിക്കുന്നു.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"വളരെ വളരെ നാളായ്കാത്തു കാത്തക്ഷി പൂത്തോ-
രിളമൃഗമിഴിമാർതൻമഞ്ചവും നെഞ്ചുമൊപ്പം
കളരുചി കളിയാട്ടം കാന്തർതൻമേനി കണ്ടോ-
രളവിലവിരളാമോദത്തൊടൊത്തുല്ലസിച്ചു."

(ഉമാകേരളം)

രണ്ടാമത്തേതിന്ന്:—

"നന്നായ്ച്ചാട്ട പൊഴിഞ്ഞുകൊണ്ടനുപദം
കാന്തന്റെ തോളിൽപ്പിടി-
ച്ചൊന്നായ്ച്ചേന്ന കുഴഞ്ഞുലാത്തിടുമൊരാ
പ്പെണ്ണുങ്ങൾ പെണ്ണുങ്ങൾ താൻ
എന്നാൽ കൊള്ളരുതാത്തൊരെൻകഥ യെടു-
ക്കാനും കൊടുക്കാനുമി-
ല്ലെന്നാവുന്നിതു കാന്തനെൻ തനുവില്ലെ-
ങ്കാനും തൊട്ടും മുന്നാമേ." (പ്രണയവിലാസം)

'എടുക്കാനും കൊടുക്കാനുമില്ലെന്നാവുന്നു' എന്നതുകൊണ്ടു കാണിച്ചിരിക്കുന്ന സാത്വികഭാവരൂപമായ കാര്യ്യം തൽകാരണമായ ശരീരസ്പർശത്തിന്നു മുമ്പുതന്നെ ഉണ്ടാവുന്നതായി പറഞ്ഞിരിക്കയാൽ ഇതു രണ്ടാമത്തെ പ്രകാരത്തിന്ന് ഉദാഹരണമാകുന്നു.

കാര്യ്യഹേതുക്കൾക്കഭേദം
കാരണാതിശയോക്തിയാം.

കാര്യ്യകാരണങ്ങൾക്ക് അഭേദം കല്പിക്കുക ഹേത്വതിശയോക്തി.

ഉദാഹരണം:—

"ശ്രീവളന്നിടുമതിന്റെ കോമള-
ത്തൂവലാന്ന സുവിചിത്രപത്രവും
പൂവണിത്തലയുമംഗപുഷ്ടിയും
ദൈവമേകിയൊരനുഗ്രഹങ്ങൾ താൻ."
(സാഹിത്യമഞ്ജരി)

കോഴിയുടെ മനോഹരമായ ചിറകും, പൂവും, അംഗപുഷ്ടിയും ദൈവാനുഗ്രഹകാര്യ്യമായിരിക്കെ, ദൈവാനുഗ്രഹമായി പറഞ്ഞിരിക്കയാൽ കാര്യ്യത്തിന്നും കാരണത്തിന്നുമഭേദം.

മുൻപറഞ്ഞ അഭേദോതിശയോക്തിയിൽ വിഷയം വിഷയിയാൽ നിഗീർണമായിരിക്കും. ഇതിൽ നിഗീർണമല്ല. രൂപകം സാധമ്മ്യ മൂലകമായിരിക്കും, ഹേതുപതിശയോക്തി അങ്ങിനെയല്ല, എന്നു് ഇവയ്ക്കു തമ്മിൽ ഭേദം.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"കാമമന്യവിഹഗങ്ങളെന്നാപോൽ
ഈ മനോജ്ഞത തികഞ്ഞ പക്ഷിയും
വ്യോമസീമനി പറന്നിടാത്തതു-
ദ്ദാമമായ നരനേത്രഭാഗ്യമാം." (സാഹിത്യമഞ്ജരി)

മുന്നുദാഹരണത്തിൽ കാവ്യം ഭാവരൂപമാകുന്നു. ഇതിലാകട്ടെ ഉൽപതനാഭാവരൂപമെന്ന വിശേഷം.

ശരി, ഇതുവരെ അതിശയോക്തിവിശേഷങ്ങൾക്കുള്ള ലക്ഷണങ്ങളാണല്ലോ പറഞ്ഞതു്. അതിശയോക്തിസാമാന്യലക്ഷണമെന്താണു് എന്നു ചോദിക്കുന്നുവെങ്കിൽ,—

ഏതദന്യതമത്വം താൻ
പക്ഷേ സാമാന്യലക്ഷണം. (32)

ഈപറഞ്ഞ അഞ്ചുപ്രകാരങ്ങളിൽ ഏതെങ്കിലും പ്രകാരത്തിന്റെ സ്ഥിതിതന്നെയാണു് അതിശയോക്തിസാമാന്യത്തിനുള്ള ലക്ഷണം. ഇതു പ്രാചീനന്മാരിൽ ചിലരുടെ മതമാകുന്നു.

മറ്റുചിലർ, "യോഗത്തിലയോഗം, അയോഗത്തിൽ യോഗം എന്നീ രണ്ടു വകഭേദവും അതിശയോക്തിയല്ല. ഇത്തരം അതിശയം സ്വഭാവോക്തിയൊഴിച്ചു്, ഉപമാരൂപകദീപകാപഹ്നുത്യാദികളായ സർവ്വാലങ്കാരങ്ങളിലും പ്രായേണ കാണാവുന്നതാകുന്നു. യഥാസ്ഥിതവസ്തുകഥനത്തിൽ വല്ലചമൽകാരവുമുണ്ടാവുമോ?

"വക്രോക്തി സർവ്വസാധാ-
രണമിതുകൊണ്ടത്ഥമില്ലസിക്കുന്നു

കവി യത്നിക്കണമിതിനാ-
യേതൊരലങ്കാരമുണ്ടിതില്ലാതെ." (പ്രന്യാലോകം)

എന്ന സൂക്തിനോക്കുക. വക്രോക്തി=അതിശയോക്തി. ക്രടാതെ, കാര്യകാരണപൌർവ്വാപര്യവിപര്യയസ്ഥലവും സംബന്ധാസംബന്ധഭേദത്താൽത്തന്നെ വ്യാപ്തമാവുകയാൽ പൌർവ്വാപര്യവിപര്യയം മറെറാരുവകഭേദമാണെന്നു പറയുവാനും വഴിയില്ലാതാവും. അതുകൊണ്ട്, വിഷയിയാൽ വിഷയത്തിന്നു നിഗീര്യാദ്ധ്യവസാനം, വിഷയത്തിന്നു് അന്യതപകഥനം, എങ്കിൽ മുതലായ ശബ്ദങ്ങളാൽ അസംഭാവിയായ അർത്ഥത്തിന്നു കല്പനം, കാര്യകാരണപൌർവ്വാപര്യവ്യതിക്രമം ഈ നാലിൽ ഏതെങ്കിലുമൊന്നുണ്ടെങ്കിൽ അതു് അതിശയോക്ത്യലങ്കാരമാണു്" എന്നു പറയുന്നു. (ഈ പക്ഷത്തിൽ മൂന്നാമതു നിർദ്ദേശിച്ചിരിക്കുന്ന പ്രഭേദം പ്രസ്തുതഗ്രന്ഥത്തിൽ ദീക്ഷിതരെ അനുസരിച്ചു 'സംഭാവന'യെന്ന ഒരു പ്രത്യേകാലങ്കാരമായിട്ടാണു് ഗണിച്ചിരിക്കുന്നതു്.)

നവ്യന്മാരാകട്ടെ; "നിഗീര്യാദ്ധ്യവസാനമൊന്നുമാത്രമാണതിശയോക്തി. മറുള്ളവയെല്ലാം വേറെ അലങ്കാരങ്ങൾതന്നെ. വിഷയിയാൽ വിഷയത്തിന്നു നിഗീര്യാദ്ധ്യവസാനം, അഭേദത്തിൽ ഭേദം, സംബന്ധത്തിൽ അസംബന്ധം എന്നിവയെല്ലാം അനുഗതമായ ഒരു ധർമ്മം പറയുവാൻ സാധിക്കയില്ല. വിച്ഛിത്തിവൈലക്ഷണ്യമുണ്ടായിരിക്കെ അന്യതമതപകഥനംകൊണ്ടെന്തു പ്രയോജനം? എന്നുമാത്രമല്ല, അന്യതമതപം എന്ന ഉപായംകൊണ്ടു് ഉപമാദികളായ മറുചില അലങ്കാരങ്ങളേയോ അഥവാ എല്ലാ അലങ്കാരങ്ങളേയുമോ ക്രട്ടിപ്പിടിച്ചു്, ഉപമാദികളെല്ലാം അതിശയോക്തിയുടെ വകഭേദങ്ങളാണെന്നുക്രടി പറയാമല്ലോ? ആകയാൽ അതിശയോക്തി നിഗീര്യാദ്ധ്യവസാനം മാത്രമാകുന്നു. മറുള്ളതൊക്കെയും അലങ്കാരാന്തരങ്ങൾതന്നെ" എന്നഭിപ്രായപ്പെടുന്നു.

"യഥാർത്ഥമതുതാനേറെയാക്കിയോ കുറവേറിയോ
കല്പിച്ചീടുമലങ്കാര-മെല്ലാമതിശയോക്തിയാം."

എന്ന സാഹിതീസവ്വസ്വലക്ഷണം പ്രായേണ സവ്വാലങ്കാരങ്ങളിലും അതിവ്യാപ്തമാകയാൽ ചിന്ത്യമായിരിക്കുന്നു. യഥാസ്ഥിതവസ്തു സ്വതന്ത്രപകഥനത്തിൽ ചമൽകാരത്തിന്നിടയില്ലായ്കയാൽ യഥാർത്ഥസ്ഥിതിയിൽ കവിഞ്ഞ വല്ല വൈചിത്ര്യവും വരുത്താതെ നിവൃത്തിയില്ല. അല്ലെങ്കിൽ അലങ്കാരതാസിദ്ധിതന്നെ ശശവിഷാണപ്രായമായേക്കും. എന്നുമാത്രമല്ല,—

"വിശപ്പുള്ളെല്ലാം തന്നുള്ളിലേ ചേത്തൊരു
വിഷ്ണുവെത്തന്നുദരത്തിലാക്കി
മേവിനിന്നീടുന്ന ദേവകീദേവിതൻ-
മേന്മയെപ്പാക്കിലിന്നാക്കു ചൊല്ലാം." (കൃഷ്ണഗാഥ)

"പീലിപ്പുതുക്കുഴലിയാഠംക്കൊഴിയാത്തിരക്കു
ശീലിച്ച കൊങ്കകഠം വിളത്തു വളന്നു വന്നു
നീലിച്ച നല്ലമുഖമാന്നൊരു നേത്ത നീർത്താർ-
ന്തലിന്നുപോലുമിടയിൽപ്പഴതേകിടാതെ."

(കുമാരസംഭവം)

എന്നിങ്ങിനെ "അധികം" "അല്പം" എന്നീ അലങ്കാരങ്ങൾക്കു വിഷയമായ ആധാരാധിക്യം ആധാരാല്പതാ എന്നിവയെ പ്രതിപാദിക്കുന്ന അലക്ഷ്യസ്ഥലത്താണു് പ്രസ്തുതലക്ഷണത്തിന്നു് അധികം യോജിപ്പുകാണുന്നതു്. ക്രടാതെ അതിശയോക്തിക്കു കൊടുത്തിരിക്കുന്ന,

"നിതംബവും സ്തനയുഗവും രചിക്കുവാൻ
ചിതം തദാ വ്യയമുള്ളവാകകൊണ്ടജൻ
ദൃതം ദരിദ്രതയെ വഹിക്കമൂലമാം
മിതത്തൊടും വയറധികം കൃശാംഗമായ്."

എന്ന ഉദാഹരണവും ചിന്ത്യമായിരിക്കുന്നു. "ഇവിടെ ഉദരത്തിന്നു സ്വാഭാവികമായിട്ടുള്ള കൃശത്വത്തെ അധികം കുറച്ചു വണ്ണിച്ചിരിക്കുന്നു" എന്നിങ്ങിനെയാണു് ലക്ഷണം സമന്വയിപ്പിച്ചിരിക്കുന്നതു്.

'വയറധികം കൃശാംഗമായി' എന്നതിൽ ലക്ഷണം ഘടിക്കുന്നുണ്ടെങ്കിലും അതിലെന്തു ചമൽകാരമാണുള്ളതു്. വയറു വളരെ കൃശം, തലമുടി നന്നേ കറുത്തതു്, പല്ലു് അധികം വെളുത്തതു്, ചുണ്ടു ധാരാളം ചുവന്നതു് എന്നും മറ്റും സാമാന്യരീതിയിലുള്ള വാക്യങ്ങൾക്കു വിശേഷിച്ചു ചമൽകാരമൊന്നുമില്ലായ്കയാൽ അലങ്കാരത്വം തന്നെ ഇല്ലെന്നാണു് എനിക്കു തോന്നുന്നതു്. 'കയിൽ കാക്കയെപ്പോലെ കറുത്തിരിക്കുന്നു'വെന്നും കാക്ക അധികം കറുത്തിരിക്കുന്നുവെന്നും പറഞ്ഞാൽ ഉപമയോ അതിശയോക്തിയോ ആണെന്നു സഹൃദയന്മാർ സമ്മതിക്കുമോ? എന്തായാലും പ്രസ്തുതപദ്യം ചമൽകാരകം തന്നെയാണെന്നു ശഠിക്കുന്ന പക്ഷം, ആ ചമൽകാരം 'നിതംബാദിസ്പഷ്ടിക്കു്, വ്യയമുളവാകയാൽ ഉപകരണദാരിദ്ര്യം വഹിക്കുകമൂലം' എന്നു അംശത്തിലാണെന്നേ വരികയുള്ളൂ. അപ്പോൾ പ്രസ്തുതപദ്യത്തിലെ അലങ്കാരം ഗമ്യമായ ഹേതുൽപ്രേക്ഷയാണെന്നു പറയുകയായിരിക്കുമുചിതം. പ്രകൃതപദ്യം കേട്ടമാത്രയിൽ സചേതസ്സുകൾക്കു് അനുഭവവേദ്യവുമാണു്. ഉൽപ്രേക്ഷാവാചകമില്ലായ്കയാൽ അതു ഗമ്യമാണെന്നോയുള്ളൂ. നോക്കുക, ഇതിലെ മൂന്നാംപാദത്തിൽ 'വഹിക്കുമൂലമോ' എന്നിങ്ങിനെ ഉൽപ്രേക്ഷാവാചകമായ ഒരു 'ഓ' മാത്രം ചേർത്തു വായിക്കുന്ന പക്ഷം ഇതിലെ അലങ്കാരം വാച്യമായ ഹേതുൽപ്രേക്ഷയല്ലെന്നു ആരെങ്കിലും പറയുമോ? ഉൽപ്രേക്ഷയ്ക്കു വേണ്ടതായ സാമഗ്രികളൊക്കെയുണ്ടായിരിക്കെ വാചകം മാത്രമില്ലെങ്കിൽ അതു ഗമ്യോൽപ്രേക്ഷയാണെന്നാതിൽ എന്താണു് സംശയം? ഈ സ്ഥിതിക്കു്, 'മുഖം ചന്ദ്രബിംബം' ഇത്യാദിരൂപകസ്ഥലത്തു്, 'നൂനം' മുതലായ ഉൽപ്രേക്ഷാവാചകം ചേർത്താൽ ഉൽപ്രേക്ഷയാവുന്നതുകൊണ്ടു് അവിടെയും ഗമ്യോൽപ്രേക്ഷയാണെന്നു സമ്മതിക്കേണ്ടതായ്വരുമല്ലോ എന്നു ചോദിക്കുന്നുവെങ്കിൽ;— ഇല്ലില്ല; എവിടെ വിഷയി സിദ്ധമല്ലാതെ കേവലം കവികല്പിതമോ അവിടെയേ ഉൽപ്രേക്ഷാപാദനത്തിനു പ്രസക്തിയുള്ളൂ.

അല്ലെങ്കിൽ രൂപകംതന്നെ നിവ്വിഷയമാസ്ത്തീരുമല്ലോ. അസിദ്ധ സ്ഥലത്തു ഗമ്യോൽപ്രേക്ഷയാണെന്നു പറഞ്ഞുകൊള്ളൂ. ഈ വിഷയത്തിൽ ധർമ്മോൽപ്രേക്ഷയെ മാത്രം സംബന്ധിച്ചുള്ള മതഭേദങ്ങളെ ഉൽപ്രേക്ഷാപ്രകരണത്തിൽ നിർദ്ദേശിച്ചിട്ടുണ്ടു്. അതുകയാൽ പ്രസ്തുതപദ്യത്തിലെ അലങ്കാരം ഗമ്യമായ ഹേതുൽപ്രേക്ഷയാണെന്നുവേണം പറവാൻ. ഏതായാലും അതിശയോക്തിക്കു് ഉദാഹരിച്ച സ്ഥിതിക്കു്, അതു് 'വയറധികം കൃശാംഗമായി' എന്നതിലാണെന്നു പറയാതെ വ്യയമുള്ളവാക്കുക, ദരിദ്രതവഹിക്കുക എന്നീ അംശത്തിലാണെന്നു പറഞ്ഞിരുന്നുവെങ്കിൽ ഇതിലും ഭേദമായിരുന്നു എന്നുകൂടി പറയേണ്ടിയിരിക്കുന്നു.

വസ്തുസ്ഥിതി നോക്കിയാൽ, ആ അംശത്തിന്നും വിശേഷിച്ചു ചമൽകാരമില്ലെന്നു പറയേണ്ടിയിരിക്കുന്നു. നിതംബവും സ്തനയുഗവും രചിക്കുവാൻ ചെലവുകയാൽ അജനു ദാരിദ്ര്യം സംഭവിച്ചതു് മാംസാദിസാമഗ്രിയിലല്ലേ? സൌന്ദര്യാദി സമ്പത്തിലാണെങ്കിൽ ഉദരത്തിന്നു സൌന്ദര്യക്കുറവുണ്ടെന്നാണാവുക. അതു പാടുണ്ടോ? അപ്പോൾ, 'നിതംബാദിസൃഷ്ടിക്കു കൂറെ അധികം മാംസം ചെലവായതുകൊണ്ടു് ഉദരം കൃശമായിപ്പോയി' എന്നാണു് പ്രസ്തുതപദ്യത്തിന്റെ അർത്ഥമെന്നു വരുന്നു. ആ അർത്ഥം ചമൽകാരിയല്ലായ്കയാൽ അവിടെ അതിശയോക്തിക്കോ ഉൽപ്രേക്ഷയ്ക്കോ മറ്റു വല്ല അലങ്കാരത്തിന്നോ പ്രസക്തിയുമില്ല.

അതിരിക്കട്ടെ, ഈ സ്ഥിതിക്കു്, ഈ ഗ്രന്ഥത്തിൽ സംബന്ധാതിശയോക്തിക്കു കൊടുത്തിരിക്കുന്ന "ദിശി ദിശി പന—" എന്ന ഉദാഹരണത്തിലും ഇത്തരത്തിലുള്ള ആക്ഷേപത്തിന്നു് ഇടയുണ്ടല്ലോ എന്നു് ആശങ്കിക്കുന്നുവെങ്കിൽ പറയാം. "ദിശി ദിശി പനപോലേ ബാലനീലക്കരിമ്പിൻ കൊടി ഝടിതി നിവർന്നു വാദ്യഘോഷം കലർന്നു" എന്നീ രണ്ടംശത്തിലും ഭാവുകന്മാക്കുണ്ടാവുന്ന ജ്ഞാനം നിശ്ചയാത്മകമല്ലാതെ സംഭാവനയല്ല. നോക്കുക, 'മൈ തലോടിത്തുടങ്ങിയോ' എന്നോ, അല്ലെങ്കിൽ 'മൈ തലോടിത്തുടങ്ങിയെന്നു തോന്നും'

എന്നോ, അഥവാ 'മൈ തലോടാൻ തുടന്നോ' എന്നതന്നെയോ മാറുന്നതായാലും പൂർവ്വവാക്യങ്ങളോടുചേത്തു ചൊല്ലിനോക്കുമ്പോൾ എന്തോ ചേച്ചുകേട്ടുള്ളതുപോലെ തോന്നുന്നില്ലേ? അതുകൊണ്ടു്, പൂർവ്വവാക്യങ്ങൾക്കു് അനുഗുണമായി ഉത്തരവാക്യത്തിലും നിശ്ചയജ്ഞാനമാണു് സംഭാവനയല്ലെന്നു സ്പഷ്ടമാകുന്നു. സംഭാവനയാണെങ്കിലല്ലേ ഉൽപ്രേക്ഷയാവൂ? അഥവാ, 'ദിശി ദിശി നീലക്കരിമ്പിൻകൊടികൾ നിവന്നിരിക്കുന്നതു കണ്ടാൽ പനകളാണെന്നു തോന്നും' എന്നിങ്ങിനെ പൂർവ്വാർത്തത്തിലും സംഭാവനതന്നെ എന്നു പറയുന്നതും അത്ര ശരിയല്ല. "വാദ്യഘോഷം കലന്നു" എന്നതു വാസ്തവികമാകയാൽ നിശ്ചയജ്ഞാനവിഷയമെന്നു സമ്മതിക്കാതെ നിവൃത്തിയില്ലാതിരിക്കേ അതിനനുഗുണമായി മറവുള്ളതും നിശ്ചയജ്ഞാനത്തിനുവിഷയമെന്നു വിചാരിക്കയല്ലേ യുക്തമായിരിക്കുക? ക്രൂടാതെ വാക്യശൈലിയെ വ്യത്യാസപ്പെടുത്തി ഉൽപ്രേക്ഷാവിഷയമാക്കിയതുകൊണ്ടു കാര്യമില്ല. യഥാസ്ഥിതമായ വാക്യത്തിൽ ഉൽപ്രേക്ഷാവാചകം മാത്രം ചേത്താൽ ഉചിതമായി ഉൽപ്രേക്ഷാപ്രതീതിവരുന്നുണ്ടെങ്കിൽ മാത്രമേ, ആവക സ്ഥലത്തു വാചകമില്ലായ്കയാൽ ഗമ്യോൽപ്രേക്ഷയാണെന്നു പറയാവൂ. വാക്യരീതി തീരെ മാറ്റി ഉൽപ്രേക്ഷയാക്കിക്രൂടാത്തതു് എവിടെയാണു്? എന്നുമാത്രമല്ല സംബന്ധമില്ലാതിരിക്കെ, സംബന്ധകഥനരൂപമായ അതിശയോക്തിക്കുതന്നെ ചമൽകാരമുണ്ടായിരിക്കെ, അതിലേക്കായി ഉൽപ്രേക്ഷയെ തേടിപ്പിടിച്ചുകൊണ്ടുവന്നു പ്രതിഷ്ഠിക്കേണ്ട ആവശ്യവുമില്ല. ഈവക സമാധാനംകൊണ്ടൊന്നും നല്ല തൃപ്തിയായിട്ടില്ലെങ്കിൽ വേണ്ട; എന്തിനു ക്ലേശിക്കുന്നു? "ചീറിച്ചാട്ടം—" എന്നാ പദ്യം ശരിയായ ഉദാഹരണമായി വകവെച്ചുകൊള്ളുക. അതിൽ ഉൽപ്രേക്ഷാശങ്കയുടെതന്നെ പ്രസക്തിയില്ലല്ലോ. ചെമ്പൻമീശ വല്ലവിധത്തിലും തൽകാലം കൃഷ്ണവർണ്ണമായ് ചമഞ്ഞിരുന്നുവെങ്കിലല്ലേ തീപ്പൊരിപററി കത്തിക്കരിഞ്ഞതായുൽപ്രേക്ഷിക്കാനവകാശമുള്ളൂ? ആവകയൊന്നും ഇല്ലെന്നുള്ളതു തീച്ചയല്ലേ? ഇതെല്ലാം ആലോചിച്ചുതന്നെയാണു്

ഉദാഹരണാനന്തരം നിർദ്ദേശിച്ചിരിക്കുന്നതും. സാഹിതീസവ്വസ്വ ലക്ഷണമാകട്ടെ, "ദിശി ദിശി പനപോലെ" എന്ന അംശത്തിൽ പോലും അതിവ്യാപ്തമാണെന്നു കണ്ടുകൊൾക. ഉള്ളതിൽ അധികമാണല്ലോ അവിടെ പ്രതിപാദിച്ചിരിക്കുന്നതു്.

ഇതുകൊണ്ടു് ഭാഷാഭൂഷണത്തിൽ,

"ചൊല്ലുള്ളതിൽ ക്കവിഞ്ഞുള്ള-തെല്ലാമതിശയോക്തിയാം."

എന്നുപറഞ്ഞിരിക്കുന്നതിനേറയും ഗതി ഇതുതന്നെയെന്നു ഭ്രമിക്കരുതു്. വിഭാജകോപാധികളെ പരിഗണിക്കുന്നവലട്ടത്തിൽ നിർദ്ദേശിച്ചിരിക്കുന്ന "ചൊല്ലുള്ളതിൽ—" ഇത്യാദിവാക്യം അതിശയോക്തിലക്ഷണമല്ല, അതിശയത്തിന്റെ സാമാന്യസ്വരൂപകഥനം മാത്രമാണു്.

"തെല്ലിതിൻസ്പർശമില്ലാതെയില്ലലങ്കാരമൊന്നുമേ."

എന്ന അനന്തരവാക്യംകൊണ്ടുതന്നെ ആ സംഗതി തെളിയുന്നുണ്ടു്. അല്ലാത്തപക്ഷം അതു് അസംബദ്ധമാവുകയില്ലേ? അപ്രകാരമുള്ള ലക്ഷണംകൊണ്ടു് എന്താണു് പ്രയോജനം? അതുകൊണ്ടുതന്നെയാണു്, "പ്രകൃതാലങ്കാരപ്രസ്താവത്തിൽ അതിശയോക്തിയുടെ സ്വഭാവം മുമ്പുതന്നെ പ്രസ്താവിച്ചിട്ടുണ്ടല്ലോ" എന്നല്ലാതെ ലക്ഷണമെന്നു പറയാതിരുന്നതു്. അതിശയോക്തിഭേദങ്ങൾക്കു് അനുഗതമായ ഒരു ധർമ്മം ഉദ്ദേശപദമാക്കികൊണ്ടോ അതിൽത്തന്നെ പക്ഷാന്തരങ്ങളുള്ളതുകൊണ്ടോ മറേറാ ആയിരിക്കണം സാമാന്യലക്ഷണം നിർദ്ദേശിക്കാഞ്ഞതു്. "സവ്വസ്വ"ത്തിലെ സ്ഥിതി അപ്രകാരമല്ല എന്നു ചൂരുക്കം.

അതിശയോക്ത്യലങ്കാരനിരൂപണം സമാപ്തം.

— 21. വ്യതിരേകം. —

വൈധർമ്മ്യകൃതമായീടും
പ്രകൃതാത്ഥാതിശായകം
ഉപമേയത്തിനുൽകർഷം
വ്യതിരേകസമാഹ്വയം. (33)

ഉപമേയത്തിനു് ഉപമാനവൈധർമ്മ്യമൂലമായ ഉൽകർഷം വ്യതിരേകാലങ്കാരമാകുന്നു. ആയതു സന്ദർഭവശാൽ പ്രകൃതാത്ഥാപേക്ഷിയായ ഉൽകർഷമായാൽ മതി; അല്ലാതെ വാസ്തവികമോ ലോകസമ്പ്രദായസിദ്ധമോ ആയിരിക്കണമെന്നു നിർബന്ധമില്ല. ചില സ്ഥലത്തു്, സാധാരണ ലോകരീതിയിൽ അപകർഷമായ ധർമ്മം പോലും സന്ദർഭാനുഗുണ്യത്താൽ ഉൽകർഷമായെടുക്കാവുന്നതാണു്. ആവക സ്ഥലങ്ങളെക്കൂടി സംഗ്രഹിക്കുവാനാണു് ഉൽകർഷത്തെ പ്രകൃതാത്ഥാതിശായകമെന്നു വിശേഷിപ്പിച്ചിരിക്കുന്നതു്. ഈ സംഗതി പിന്നീടു വിശദമാകുന്നതാണു്.

വൈധർമ്മ്യകൃതമെന്നു പറഞ്ഞിരിക്കയാൽ:—

"നെന്മേനിവാകതൻപൂഷ്പം നിൻമേനിക്കൊപ്പമാം പ്രിയേ."

ഇത്യാദി പ്രതീപത്തിൽ അതിവ്യാപ്തി വരുന്നില്ല. ഇവിടെ ഉപമേയത്തിനുള്ള ഉൽകർഷം അതിനെ ഉപമാനമായ്ക്കല്പിച്ചതുകൊണ്ടുള്ളതാണു്; വൈധർമ്മ്യകൃതമല്ല.

ഉദാഹരണം:—

"സൌരഭ്യം ശ്രീവിലാസം തെളിവു വടിവെഴും
വർണ്ണമെൻറിപ്രകാരൈ-
രൊക്കും തമ്മിൽ തഥീയം വദനവുമസിതാ-
പാംഗി, നാളീകവും താൻ

അപ്പോഴം കാൺ വിശേഷം കിമപിനിയതമി-
ല്ലല്ല പാത്തീടിൽ മുന്നോ-
തെപ്പോഴം ചാരുശോഭം പുനരപരമിദം
ക്രുമ്പി വാട്ടം നിശായാം. '' (ലീലാതിലകം)

വൈധർമ്മ്യം, സാക്ഷാൽ ഉപമേയോൽകർഷത്തിന്നോ ഉപമാനാപകർഷത്തിന്നോ ഹേതുവാകാവുന്നതിനാൽ രണ്ടുവിധത്തിലാകുന്നു. പ്രസ്തുതോദാഹരണത്തിൽ 'വദനം എപ്പോഴം ചാരുശോഭ'മെന്നും, 'നാളീകം രാത്രിയിൽ ക്രുമ്പി വാടു'മെന്നും നിർദ്ദേശിച്ചിരിക്കയാൽ ഉപമേയോൽകർഷം ഉപമാനാപകർഷം എന്നീ രണ്ടുവിധത്തിന്നും ഹേതുവായ വൈധർമ്മ്യങ്ങൾക്കും ഉപാദാനമുണ്ട്. ക്രടാതെ സൌരഭ്യം, ശ്രീവിലാസം ഇത്യാദിയിൽ സാധർമ്മ്യവും നിർദ്ദേശിച്ചിട്ടുണ്ട്.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

" ഇളയ്ക്കാതമലാംകാരം വിളങ്ങും നിൻമുഖത്തിനു
കളങ്കീ, ക്ഷയവാനിന്ദു കളഭാഷിണി,യൊക്കുമോ." (സ.)

ഇതിൽ രണ്ടുതരം വൈധർമ്മ്യവും പറഞ്ഞിട്ടുണ്ടെങ്കിലും മുന്നുദാഹരണത്തിലെപ്പോലെ സാധർമ്മ്യം പറഞ്ഞിട്ടില്ല.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

" ശിരസ്സിലാറാഗമമാത്മനി ശ്രീ-
കരം സദാചാരമിവറിനാലെ
ഹരന്റെ മട്ടാകിലു മിദ്ധരാധീ-
ശ്വരങ്കലില്ലാ വിഷമേക്ഷണത്വം."
(ചിത്രയോഗം)

ഇവിടെ ദോഷരൂപമായ വിഷമേക്ഷണത്തിന്റെ അഭാവമാണു് ഉൽകർഷം. അതുമാത്രമേ ശബ്ദംകൊണ്ടു കാണിച്ചിട്ടുള്ളൂ. ഉപമാനാപകർഷം അത്ഥസിദ്ധമാകുന്നു. സാധർമ്മ്യവും വൈധർമ്മ്യവും ശ്ലിഷ്ടമാണെന്നും വിശേഷമുണ്ട്.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"ഗോത്രപ്രഭേദിയായീടും വൃത്രവൈരിക്കു തുല്യനായ്
അത്ര നിന്നൊക്കഥിക്കുന്നാ-തെത്ര തുച്ഛം മഹീപതേ?" (സ.പ)

ഇവിടെ ഉപമാനാപകർഷം മാത്രം ശാബ്ദം, ഉപമേയോൽകർഷം അർത്ഥസിദ്ധം. സാധർമ്മ്യം പറഞ്ഞിട്ടില്ല.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"നന്നു നിന്നാനനത്തോടെ-ന്തിന്ദുമണ്ഡലമൊക്കുമോ?
ഇന്ദീവരാഭം നിൻനേത്ര-മെന്നോതുന്നതു മന്ദരാം." (സ.പ)

ഇവിടെ സാധർമ്മ്യംപോലെ വൈധർമ്മ്യവും എടുത്തുപറഞ്ഞിട്ടില്ല. 'ഒക്കുമോ' 'മന്ദരാം' എന്നതുകൊണ്ടു വൈധർമ്മ്യം ആക്ഷിപ്തമാണെന്നേയുള്ളൂ.

"നരർ മേന്മ നടിച്ചു ജന്തുഹിംസാ-
കരമാം ജീവിതസംഗരം മുതിക്കേ
പരപീഡ പെടാതെ നാകംകഴിപ്പൂ
ചിരമിസ്സാധുമൃഗങ്ങൾ ശാന്തവൃത്ത്യാ."

(സാഹിത്യമഞ്ജരി)

ഇവിടെ ഉൽകർഷാപകർഷസാധകങ്ങളായ വൈധർമ്മ്യങ്ങളെക്കൊണ്ടു സാധുമൃഗങ്ങൾക്കും നരർക്കും തമ്മിലുള്ള സാദൃശ്യാഭാവം ആക്ഷിപ്തമാകുന്നു, വാച്യമല്ല. അതുകൊണ്ടുമാത്രം,

"കാത്തികേയനഴകാൻ കേകിയെ
പ്പാത്തിണക്കി നിജവാഹമാക്കിനാൻ
മൂത്തിചാരുത മുഴുത്ത കോഴിയെ
ച്ചാത്തിട്ടുന്ന കരതാരിലെപ്പൊഴും."

(സാഹിത്യമഞ്ജരി)

ഈവകയൊക്കയും വ്യതിരേകധ്വനിയാണെന്നു വിചാരിക്കരുതു്. വാച്യാർത്ഥത്തിന്നു ലേശമെങ്കിലും അനുപപത്തിക്കിടയുണ്ടെങ്കിൽ

ധ്വനിക്കു പ്രരോഹമേയുണ്ടാവുകയില്ല. ഇവിടെ വർണ്ണനീയമായ കോഴിക്കുള്ള ഉൽകർഷത്തിന്നു് ഉപകരിക്കുമാറു പൂർവ്വാർത്ഥത്തെ യോജിപ്പിക്കാത്തപക്ഷം 'കാത്തികേയൻ—' ഇത്യാദിവാക്യം നിരുപയോഗമായി വാച്യാർത്ഥം തന്നെ അനുപപന്നമായ്തീരും. വർണ്ണനീയമായ കുക്കുടോൽകർഷത്തിന്നു് അനുകൂലമായി യോജിപ്പിക്കുമ്പോഴാം ധ്വനിക്കു പ്രസക്തി എവിടെ? 'അഴകുള്ള കേകിയെ കാത്തികേയൻ വാഹനമാക്കി' 'മൂത്തിചാരുതമുഴുത്ത--കേകിയിലും അധികമഴകുള്ള--അഴകിൽ കേകിയിലും ഉൽകൃഷ്ടമായ--കോഴിയെ കയ്യിൽത്തന്നെ ധരിച്ചു' എന്നിങ്ങിനെ യോജിപ്പിച്ചർത്ഥം പറയാതെ കഴിയുമോ? ആകയാൽ ഈവക സ്ഥലത്തു വ്യതിരേകം കേവലമാക്ഷിപ്തമാണെന്നേയുള്ളൂ. വാക്യാർത്ഥാനുഭവത്തിൽ വസ്തുസ്ഥിതിപ്രകാശനം വഴിക്കോ മറുപ്രകാരത്തിലോ കൃതാർത്ഥങ്ങളായ വിശേഷണങ്ങളും സ്വമഹിമയാൽ സ്വവിലക്ഷണവിശേഷണവിശിഷ്ടമായ ധർമ്മ്യന്തരത്തെ അപേക്ഷിച്ചു വർണ്യത്തിന്നു് ഉൽകർഷം വ്യംജിപ്പിക്കുന്നോടത്താണു് വ്യതിരേകധ്വനി. എങ്ങിനെയെന്നാൽ:—

"വിളപ്പോ മങ്ങലോ തീണ്ടാ-തിളംപൈതൽക്കെഴും മുഖം
കളങ്കലേശമേശാതെ വിളങ്ങുന്ന ദിവാനിശം." (സ്വ)

വിളപ്പോ മങ്ങലോ മറുവല്ല കളങ്കമോ ഒരിക്കലും ഇളംപൈതലിന്റെ മുഖത്തില്ലായ്കയാൽ വാക്യാർത്ഥനിഷ്പത്തിദശയിൽ ആവക വിശേഷണങ്ങളും യഥാശ്രുതവസ്തുസ്ഥിതിബോധനത്താൽ ചരിതാർത്ഥങ്ങളായി ഭവിക്കുന്നു. അങ്ങിനെ വാക്യാർത്ഥം നിഷ്പന്നമായശേഷം സാക്രുതങ്ങളായ ആ കളങ്കാദിവിശേഷണങ്ങളും സ്വമഹിമയാൽ, വിളപ്പു്, മങ്ങൽ എന്നിവയ്ക്കു പാത്രമായി കളങ്കവിശിഷ്ടമായ ചന്ദ്രബിംബത്തെ അപേക്ഷിച്ചു മുഖത്തിനുള്ള ഉൽകർഷം വ്യംജിപ്പിക്കുന്നു. ആകയാൽ അതു വ്യതിരേകധ്വനിതന്നെയാണു്. ഇതുപോലെ—

"ഖേചരീമഹിതമുദ്രയാൽ ഗള-
ച്ചാന്ദ്രദിവ്യസുധയെസ്സമാധിയിൽ

യോഗിപോലെ നകരുന്ന ലീലയായ്
ബ്ബാലനംഗുളിവഴിക്ക നിർഭരം." (ചെറുപൈതൽ)

ഖേചരീമുദ്രകൊണ്ടു സമാധിയിൽ യോഗി എന്നപോലെ വിരൽകൊണ്ടു ബാലൻ ലീലയായി ദിവ്യസുധയെ നകരുന്നുവെന്നാണല്ലോ ഉപമാരൂപമായ പ്രകൃതവാക്യാർത്ഥം. ഈ ഉപമയിൽ ബാലൻ ഉപമേയവും യോഗി ഉപമാനവുമാകുന്നു. അംഗുളിക്കും ഖേചരീമുദ്രയ്ക്കും തമ്മിലും ലീലയ്ക്കും സമാധിയ്ക്കും തമ്മിലും ബിംബപ്രതിബിംബഭാവം. സുധനകരുകയെന്നതു് അനുഗാമിധർമ്മവുമാണു്. ആകയാൽ ഉപമാരൂപമായ വാക്യാർത്ഥത്തിന്റെ നിഷ്പത്തിയ്ക്കു് അനുപപത്തിയൊന്നുമില്ല. വാക്യാർത്ഥമനപയിച്ചു നിഷ്പന്നമായതിൽപ്പിന്നീടു്, ലീലാപദസഞ്ചാരസ്വത്താൽ കൃച്ഛ്രസാദ്ധ്യമായ സമാധിയിൽ അമൃതപാനംചെയ്യുന്ന യോഗിയെക്കാളും യാതൊരു ശ്രമവും കൂടാതെ ലീലയായി അമൃതപാനംചെയ്യുന്നശിശുവിന്നു് ഉൽകർഷം വ്യംജിക്കുന്നതുകൊണ്ടു് വ്യതിരേകധ്വനി. ആകയാൽ, ഈവക യാണു് ധ്വനിക്ക വിഷയം. എന്നാൽ:—

"കേകയോടു കിടനിന്നിടുന്ന നൽ-
ക്രൗകലാന്തിവിചിത്രരൂപിയായ്
ലോകരമൃത കലന്ന കോഴി കീ-
ഴാകയില്ല മയിലിന്നൊരിക്കലും."

(സാഹിത്യമഞ്ജരി)

ഇത്യാദിയൊന്നും ഉപമയല്ലാതെ വ്യതിരേകത്തിന്നു വിഷയമേ അല്ലെന്നും ധരിക്കണം. കോഴി കീഴാകയില്ലെന്നല്ലാതെ അതിന്നു മയിലിനേക്കാളും ഉൽകർഷമുണ്ടെന്നു പറഞ്ഞിട്ടില്ലല്ലോ.

ഇതുവരെ പറഞ്ഞതെല്ലാം സാദൃശ്യനിഷേധാലീഢമായ വ്യതിരേകമാകുന്നു. കൂടാതെ അഭേദനിഷേധാലീഢമായും വ്യതിരേകം സംഭവിക്കും.

ഉദാഹരണം:—

"നിഷ്കളങ്കം, നിരാതങ്കം, ചതുഷ്ഷഷ്ടികലാധരം,
സദാപൂർണ്ണം, ഭവാൻ ഭ്രാപ, ചന്ദ്രനെന്നതയുക്തമാം." (സ)

ചന്ദ്രനാകട്ടെ, കളങ്കിയും ക്ഷയിയും മിക്കസമയത്തും അപൂർണനുമാകുന്നു. ആകയാൽ ചന്ദ്രാപേക്ഷയാ രാജാവിന്നു് ഉൽകർഷം. 'ചന്ദ്രനെന്നതയുക്തമാം' എന്നതുകൊണ്ടു ചന്ദ്രാഭേദമാണു് നിഷേധിച്ചിരിക്കുന്നതു്.

അതിരിക്കട്ടെ, ഉപമേയത്തിനുള്ള ഉൽകർഷംപോലെ അപകർഷവും ക്രൂടി പ്രകൃതാലങ്കാരമായിക്കൂടേ? എന്തിന്നു്, ഉൽകർഷത്തിലോ അപകർഷത്തിലോ പര്യവസിക്കാത്ത ഉദാസീനധർമ്മം പോലും പ്രസ്തുതാലങ്കാരത്തിന്നു വിഷയമായി ചില ആലങ്കാരികന്മാർ ഗണിച്ചുകാണുന്നുണ്ടു്. ഈ സ്ഥിതിക്കു് അപകർഷത്തിന്റെ സ്ഥിതി പറവാനുണ്ടോ? നോക്കുക:—

"രകുതൻ നീ തളിരാലഹം മഹിതമാം
കാന്താഗുണത്താലുമാ-
സകുതം നിൻതനുവിൽ ശ്ലിലീമുഖഗണം
മാരാസ്ത്രമുക്തം മയി
മുത്തേന്തും പ്രമദാപദാഹതിയിൽ നീ
യീ ഞാനുമെല്ലാം നമു-
ക്കൊത്തീടുന്നിതശോക, ഹന്ത! വിധിയാൽ
ഞാൻ കേവലം ശോകവാൻ." (ധന്യാലോകം)

ഇവിടെ ഉപമേയമായ വകുതാവിനുള്ള സശോകത്വം ഉപമാനമായ അശോകവൃക്ഷത്തെ അപേക്ഷിച്ചു് അപകർഷം തന്നെയാണല്ലോ.

"രക്ഷിച്ചിട്ടും തൻ പതിയെത്തരത്തിൽ
ച്ചതിച്ചഹോ കണ്ടവരെപ്പിടിക്കും

നാരിക്കുമക്രൂട്ടിലെഴും നരിക്കു-
മാകാരമല്ലാതൊരുഭേദമുണ്ടോ?" (സ്വ)

ഇവിടെ ആകാരഭേദം ഉപമേയത്തിന്നു് ഉൽകർഷമായോ അപകർഷമായോ പരിണമിക്കായ്കയാൽ ഉദാസീനരൂപം മാത്രമല്ലേ? ഈവകയൊന്നും എന്തുകൊണ്ടു് വ്യതിരേകഭേദമായി ഗണിച്ചിട്ടില്ല? ഇവയ്ക്കൊന്നും ചമൽകാരമില്ലെന്നാണോ അഭിപ്രായം?

"കാമിനീപാദസമ്പർക്ക-കാമൻ നീ ഞാനുമങ്ങനെ
അശോകം നീ സശോകൻ ഞാ-നെന്നുഭേദം നമുക്കെടോ."

"മുഷ്ടിവിടാ മുട്ടകിലും
മട്ടേറെ മുഷിഞ്ഞു കോശമതിൽ വാസം
കൃപണകൃപാണങ്ങൾക്ക-
ങ്ങൊപ്പിട്ടമാകാരമൊന്നുതാൻ ഭേദം."

എന്നിങ്ങിനെ അപകർഷോദാസീനതപ്രകാരങ്ങൾക്കു ഭാഷാഭ്രഷണത്തിൽ ഉദാഹരണം കാണിച്ചിരിക്കുന്നതു നോക്കുക. അവയിലൊക്കെയും ചമൽകാരമനുഭവസിദ്ധവുമാണു്, എന്നാശങ്കിക്കുന്നുവെങ്കിൽ പറയാം:—

"രക്ഷൻ നീ—" എന്ന പദ്യത്തിൽ ഉപമേയത്തിന്നു് ഉൽകർഷം തന്നെയാണുള്ളതു്, അപകർഷമല്ല. സശോകതപമെന്നതു്, വസ്തുസ്ഥിത്യാ അപകർഷമാണെങ്കിലും, തന്റെ അവസ്ഥ അചേതനത്തിലും മോശമാണെന്നിങ്ങിനെ സ്വാപമാനാധിക്യത്തിൽ പര്യവസിച്ചു പ്രധാനവാക്യാർത്ഥമായ നിവ്വേദത്തിന്നു് അതിശായകമാകയാൽ പ്രകൃതത്തിൽ ഉൽകർഷംതന്നെയാകുന്നു. വ്യതിരേകത്തിന്നു വിഷയമായ ഉൽകർഷം പ്രകൃതാർത്ഥപ്രകർഷരൂപംതന്നെയാണു്. അതുകൊണ്ടാണു്, ലക്ഷണത്തിൽ ഉൽകർഷമെന്നുമാത്രം നിർദ്ദേശിക്കാതെ ഉൽകർഷത്തെ 'പ്രകൃതാർത്ഥാതിശായകം' എന്നതുകൊണ്ടു വിശേഷിപ്പിച്ചിരിക്കുന്നതു്. ആകയാൽ,—

"മഹീപതേ, ഭാഗവതോപമാനം
മഹാപുരാണം ഭവനം മദീയം
നോക്കുന്നാവക്കൊക്കെ വിരക്തിയുണ്ടാം
അത്ഥങ്ങളില്ലെന്നൊരു ഭേദമുണ്ട്."

ഇത്യാദിയിലെ വ്യതിരേകത്തിന്നും സന്ദർഭവശാൽ വർണ്യോൽകർഷ പര്യവസാനത്താലാണലങ്കാരത്വമെന്ന കണ്ടുകൊൾക.

ദീക്ഷിതർ അപകർഷത്തിന്ന കൊടുത്തിരിക്കുന്ന ഉദാഹരണത്തെ ആക്ഷേപിച്ചുകൊണ്ടു പണ്ഡിതരാജൻ നിർദ്ദേശിച്ചിരിക്കുന്ന,

"ഇക്ഷുമാതലം മാത്രം ഭക്ഷനായ്യരിപാലി-
ച്ചക്ഷതകീർത്ത്യാ വാഴും ഭവ്യക്ഷനാം നൃപ,ഭവാൻ
ശിക്ഷയിൽബ്ഭൂവും ദ്യോവും രക്ഷിച്ചു സദാ സഹ-
സ്രാക്ഷനായ്ത്തിച്ചീടുമിന്ദ്രനു സമനാമോ?" (സ.)

എന്നിത്തരത്തിലുള്ള ഉദാഹരണവും യുക്തമല്ല. സഹസ്രനേത്രത്വമപേക്ഷിച്ചു ദ്വിനേത്രത്വവും ദ്യാവാപൃഥിവീപാലനമപേക്ഷിച്ചു പൃഥിവീമാത്രപാലനവും വാസ്തവത്തിൽ അപകൃഷ്ടമാകയാൽ അതിന്ന വല്ല ചമൽകാരവുമുണ്ടോ? ചമൽകാരമില്ലെങ്കിൽ പിന്നെ എന്തലങ്കാരമാണ്? പക്ഷേ, ഈ രണ്ടംശത്തിൽമാത്രമേ ന്യൂനത്വമുള്ളൂ, മറ്റെല്ലാം തുല്യമാകുന്ന എന്നാണ് താൽപര്യം, അതു ചമൽകാരിയുമാണ് എന്നു പറയുന്നുവെങ്കിൽ സമ്മതിക്കാം. എന്നാൽ, അതിലേതംശത്തിലാണ് ചമൽകാരമുള്ളതെന്നുകൂടി ആലോചിക്കണം. ന്യൂനത്വാംശത്തിൽ ഇല്ലെന്നുള്ളതു തീച്ചയാണ്. പിന്നെങ്ങിനെ വ്യതിരേകമാകും? വർണ്യത്തിന്റെ വാസ്തവമായ അപകർഷം എടുത്തു പറയുന്നതു് അഭദ്യമാകയാൽ അലങ്കാരമാവുമോ? ധർമ്മാന്തരപ്രയുക്തമായ സാദൃശ്യത്തിന്റെ നിഷേധംകൊണ്ടുണ്ടാവുന്ന വർണ്യോൽകർഷമേ ചമൽകാരകമാവൂ. അതുതന്നെയാണ് വ്യതിരേകാലങ്കാരത്തിന്ന വിഷയവും. ആകയാൽ പ്രസ്തുതപദ്യത്തിലെ അലങ്കാരം

വ്യതിരേകമല്ല; വാച്യമായ നിന്ദയാൽ സ്തുതിരൂപമായ സാമ്യദാർഢ്യം വ്യംജിക്കുന്നുണ്ടെന്നുവെച്ചു വേണമെങ്കിൽ വ്യാജസ്തുതിയാണെന്നു പറഞ്ഞുകൊള്ളൂ. ഇതെല്ലാം ആലോചിച്ചാണ് കാവ്യപ്രകാശകാരൻ ആധിക്യം മാത്രമേ വ്യതിരേകമാവുകയുള്ളൂവെന്ന സിദ്ധാന്തിച്ചിരിക്കുന്നതു്. അതുതന്നെയാണു്, പ്രതാപരുദ്രീയത്തിൽ അലങ്കാരസർവ്വസ്വത്തെ അനുസരിച്ചു ലക്ഷണം നിർദ്ദേശിച്ചുവെങ്കിലും ഉദാഹരണം കൊടുക്കാതിരിപ്പാനുള്ള കാരണവും. രത്നാപണകാരൻ ഈ അഭിപ്രായം വിശദമാക്കീട്ടുമുണ്ടു്. എല്ലാംകൊണ്ടും, പ്രകൃതാത്ഥാതിശായകമായി ഉൽകർഷരൂപമായ്ത്തീവസിക്കാത്ത വാസ്തവാപകർഷം ചമൽകാരിയല്ലായ്കയാൽ അലങ്കാരമല്ലെന്ന സിദ്ധാം.

ഉൽകർഷത്തിലോ അപകർഷത്തിലോ പര്യവസിക്കാത്ത ഉദാസീനഭേദവും ചമൽകാരിയല്ലായ്കയാൽ വ്യതിരേകമാവുകയില്ല. "രക്ഷിച്ചിടും—" എന്ന പദ്യത്തിലാകട്ടെ, 'നാരിക്കും നരിക്കും ആകാരംകൊണ്ടു മാത്രമല്ലാതെ മറെറാന്നുകൊണ്ടും ഭേദമില്ല. ബാക്കി അംശങ്ങളെല്ലാം തുല്യംതന്നെ. എന്നുമാത്രമല്ല, നാരിക്കു് ആകാരവൈശിഷ്ട്യമുണ്ടെങ്കിൽ നരിക്കു് ആകൃതിവൈശിഷ്ട്യവുമുണ്ടു്, എന്നിങ്ങിനെ സാദൃശ്യത്തിൽത്തന്നെയാണു് കവിക്കു് അഭിസന്ധി. നേരേമറിച്ചു്, ഉപമാവിഘടനമായ വ്യതിരേകമാണു് നിർഭരസഹമെന്നു പറയുന്നതായാൽ ശ്ലേഷംകൊണ്ടെന്താണു് പ്രയോജനം? ആകൃതിക്കും ദീർഘാക്ഷരത്തിനുമുള്ള ശ്ലേഷമാകട്ടെ ഉപമയല്ലാതെ വ്യതിരേകത്തിനു് അനുഗുണവുമല്ല. ഉപമാവിഘടനരൂപമായ വ്യതിരേകത്തിലാണഭിപ്രായമെങ്കിൽ "ആ 'ദീർഘ'മല്ലാതൊരുഭേദമില്ല" എന്നുപറഞ്ഞാൽ പോരേ?

"സകലകലം നഗരമിദം
സുധാംശുബിംബം കണക്കു വിലസുന്നു."

ഇത്യാദിയിൽ വിരുദ്ധധർമ്മങ്ങളായ കലകലയോഗം, കലാസാകല്യം എന്നിവയ്ക്കുള്ള ശ്ലേഷം അഭേദാധ്യവസായപ്രചാരാ സാധാരണ്യ

സമ്പാദനത്തിനാണല്ലോ. അതുപോലെ പ്രകൃതത്തിലും ദീർഘാക്ഷരത്തിനും ആകൃതിക്കുമുള്ള 'ആകാര'ശബ്ദശ്ലേഷം കേവലം സാധാരണ്യസമ്പാദനാർത്ഥമാകുന്നു. സാധാരണീകരണം ഉപമയ്ക്കല്ലാതെ ഉപമാവിഘടനമായ വ്യതിരേകത്തിന്നാനുകൂലമല്ല; പ്രത്യുത പ്രതികൂലമാണെന്നു വേണം പറവാൻ. പക്ഷേ, "സകലകലം—" എന്നാപദ്യത്തിൽ ഉപമയിലാണ് കവിക്കു നിർബ്ബന്ധം, ഇവിടെയാകട്ടെ, അപ്രകാരമല്ലെന്നു ഭേദോക്തിതന്നെ തെളിയിക്കുന്നുണ്ട്. ദീർഘാക്ഷരവൈലക്ഷണ്യവും അവയവസംസ്ഥാനവൈശിഷ്ട്യവും പ്രത്യേകമാണനുഭവിക്കുന്നതു്. കൂടാതെ, ഭേദോക്തിയാൽ സാദൃശ്യത്തെ തിരസ്കരിച്ചിട്ടുമുണ്ടല്ലോ' എന്നു പറയുന്നുവെങ്കിൽ ശരിതന്നെ. എങ്കിലും 'ആകാരമല്ലാതൊരുഭേദമില്ല' എന്നു നിബന്ധിച്ചിരിക്കുന്ന കവിയുടെ അഭിപ്രായമെന്തായിരിക്കും? നാരിക്കും നരിക്കും സാധർമ്മ്യമുണ്ടെന്നോ അല്ല വൈധർമ്മ്യമുണ്ടെന്നോ? വൈധർമ്മ്യമാണ് അഭിപ്രേതമെങ്കിൽ മനുഷ്യക്കും മൃഗങ്ങൾക്കും ആകൃതികൊണ്ടു വ്യത്യാസമുണ്ടെന്നു പറയുന്നതുപോലെ താദ്ശകഥനം അനാവശ്യവുമച്ചമൽകാരവുമാണെന്നാവും. എന്നുമാത്രമല്ല, 'ആകാരമല്ലാതൊരുഭേദമില്ല' എന്നിങ്ങിനെ മറെറാരുഭേദവുമില്ലെന്ന് എന്തിനു പറഞ്ഞിരിക്കുന്നു? കൂടാതെ ഈസ്ഥിതിയിൽ ശ്ലേഷംകൊണ്ടു പ്രയോജനമെന്ത്? അസതിയും സപത്നിയുമായ നാരിക്കും കുട്ടിലടച്ചിട്ടിരിക്കുന്ന നരിക്കും ആകാരംകൊണ്ടല്ലാതെ മറെറാന്നുകൊണ്ടും ഭേദമില്ല. അതിൽത്തന്നെ നാരിക്ക് ആകാരവൈശിഷ്ട്യമുണ്ടെങ്കിൽ നരിക്ക് ആകൃതിവൈശിഷ്ട്യവുമുണ്ട്. അതുകൊണ്ട് അതിനെ വിശേഷിച്ചു ഗണിക്കാനുമില്ല, എന്നിങ്ങിനെ ഉപമയിൽത്തന്നെയാണ് കവിയുടെ അഭിസന്ധി മുഴുവനും. അഥവാ തുച്ഛമായ ദീർഘാക്ഷരഭേദമുണ്ടെന്നതന്നെയിരിക്കട്ടെ, എന്തിന്,-- "ആകാരഭേദം പരമൊന്നുകാണ്മൂ" എന്നതന്നെ നാലാംപാദത്തെ മാററിനിബന്ധിച്ചോളൂ. എന്നാലും അതുകൊണ്ടെന്ത്? ഭേദനിബന്ധനത്തിന്നു വല്ല ചമൽകാരവുമുണ്ടോ? ആകയാൽ ഈവകസ്ഥലത്തൊക്കെയും,

"അലഘുസുഷമ പൂണ്ടും നവ്യമാം വേഷമാന്നും
നില പലതു കലന്നും വെൺകളിച്ചാത്തണിഞ്ഞും
വിലസിന വസതിക്കും പുഞ്ചിരിക്കൊഞ്ചൽ തുകും
നലമുടയ നടിക്കും ഭേദമില്ലേതുമപ്പോഠം."

(ഉമാകേരളം)

"കേകയോട്ട കിടനിന്നിട്ടന്നാ—" (സാഹിത്യമംജരി)

ഇത്യാദിയിലെന്നപോലെ ഗമ്യോപമയാണലങ്കാരം, വ്യതിരേകമല്ല എന്നുപറയുകയാണുചിതം. ദീക്ഷിതപക്ഷപാതിയായി, പണ്ഡിതരാജന്റെ അഭിപ്രായം ഖണ്ഡിക്കുന്ന നാഗോജിഭട്ടൻ പോലും, "പ്രകൃതാനുഗുണമായ ഉൽകർഷത്തിലോ അപകർഷത്തിലോ പര്യവസിക്കാതെയും വ്യതിരേകം സംഭവിക്കാമെങ്കിലും, അതു വസ്തുമാത്രമല്ലാതെ അലങ്കാരമാവുകയില്ല" എന്നു തന്റെ മമ്മപ്രകാശത്തിൽ സമ്മതിച്ചിരിക്കുന്നു. "മുഷ്ടിവിടാ—" എന്നപദ്യത്തിലെ സ്ഥിതിയും ഇതുതന്നെയാണെന്നു കണ്ടുകൊഠംക. അതിൽ ദീർഘാക്ഷരവൈശിഷ്ട്യം ഉപമാനത്തിനാണ്, 'രക്ഷിച്ചിട്ടം' എന്നതിൽ ഉപമേയത്തിനാണ് എന്നുമാത്രമേ വിശേഷമുള്ളൂ.

വ്യതിരേകാലങ്കാരനിരൂപണം സമാപ്തം.

— 22. സഹോക്തി. —

സഹോക്തിയാമലങ്കാരം
സാഹിത്യാർത്ഥബലത്തിനാൽ
ഗൌണമായീടുമർത്ഥത്തി-
ന്നാർത്ഥമാകും ക്രിയാന്വയം. (34)

സാഹിത്യാർത്ഥം=സഹാദിശബ്ദപ്രതിപാദ്യമായ അർത്ഥം-യോഗം; ബലം=സാമർത്ഥ്യം; ഗൌണം=അപ്രധാനം. സഹാദിശബ്ദാർത്ഥ

സാമത്ഥ്യത്താൽ അപ്രധാനാത്ഥത്തിന്റെ ക്രിയയോട് ആത്ഥമായ അന്വയം സഹോക്ത്യലങ്കാരം.

"അന്യോന്യമൊത്ത മന്ത്രി-
ച്ചിഹ വിധിയും പാക്കിലീമഹീപതിയും
മന്മജരിലന്മക്രുലതയോ
പ്രതിക്രുലതയോ വഹിച്ചിട്ടുന്ന തുലോം." (സ)

എന്നതിലാകട്ടെ വിധിയും മഹീപതിയും ക്രിയയിൽ സാക്ഷാൽ അന്വയിക്കുന്നതിനാൽ രണ്ടും പ്രധാനമാവുകകൊണ്ട് ഒന്നിന്റെ പ്രധാനത്വവും മറ്റൊന്നിന്റെ ഗൌണത്വവും പറയുവാൻ നിവൃത്തിയില്ല. ക്രടാതെ താദ്ശക്രിയാന്വയം സഹാത്ഥബലത്താലുമല്ല. ആകയാൽ ഈവകയൊന്നും സഹോക്തിക്ക വിഷയമാവുന്നില്ല. അലങ്കാര സാമാന്യലക്ഷണപ്രാപ്തമായ ചമൽകാരിത്വമവശ്യം വേണ്ടതായിരിക്കയാൽ:—

"വനജമിഴി,മുദാ വരിച്ചു നീ യെൻ-
വനയുതനാമിവനൊത്ത കേളിയാട്ട;
വനമലരണിമെത്ത ചേന്ന വൃന്ദാ-
വനഭുവി ചൈത്രരഥാഭമപ്രദേശം." (രഘുവംശം)

"മണിയൊട്ട മകളാകും ജാംബവത്യാഖ്യകന്യാ-
മണിയെയഥ മുകുന്ദന്നോകിനാൻ വാനരേന്ദ്രൻ
വരമണിയുടെ ലാഭംകൊണ്ടു പാരം കൃതാത്ഥൻ
നവരമണിയെ നാഥൻ ഹന്ത മോദാൽ ഗ്രഹിച്ചു."
(കേശവീയം)

ഈവക സഹോക്തിയൊന്നും വെറും വസ്തുമാത്രമല്ലാതെ അലങ്കാരമാകുന്നില്ല. അഭേദാധ്യവസായം, കാര്യകാരണപൌർവ്വാപര്യവിപര്യയം എന്നീ അതിശയോക്തിച്ഛായകൊണ്ടുമാത്രമേ പ്രകൃതാലങ്കാരത്തിന്നതുകുന്ന ചമൽകാരമുണ്ടാവുകയുള്ളൂ.

ഉദാഹരണം:—

"അഞ്ചമ്പൻപദമാണെനിക്കവളിലി-
ല്ലാസക്തി വായ്ക്കേറിതെൻ-
പഞ്ചപ്രാണസമേ, ക്ഷമിച്ചിടുകയെ-
ന്നൊക്കെ പ്രിയൻ ചൊല്കിലും
മഞ്ചത്തോടൊരുമിച്ചു മണ്ഡനഭരം
ദൂരെ ത്യജിച്ചുൽകടോ-
ദഞ്ചന്മാനമൊടൊത്തു കഞ്ചുളികയെ-
ബ്ബന്ധിച്ചുകൊണ്ടാഠം വ്യധി."

(പ്രണയവിലാസം)

ഇതിൽ മൂന്നാംപാദത്തിലെ സഹോക്തി അഭേദാദ്ധ്യവസായമൂലവും നാലാംപാദത്തിലേതു കാര്യകാരണപൌർവ്വാപര്യമൂലവുമാകുന്നു. 'മഞ്ചം ത്യജിക്കുക' എന്നതു കട്ടിലിൽനിന്നിരങ്ങുകയും, 'മണ്ഡനഭരം ത്യജിക്കുക' എന്നതു് ആഭരണം പൊട്ടിച്ചെറിയുകയുമാകയാൽ രണ്ടു ക്രിയയും വാസ്തവത്തിൽ ഭിന്നമാണെങ്കിലും 'ഉപേക്ഷിക്കുക'യെന്ന ഒരേ ഉപാധിയെ ആശ്രയിച്ചു് അഭിന്നമായ്ക്കല്പിച്ചിരിക്കയാൽ അഭേദാദ്ധ്യവസായം. നാലാംപാദത്തിൽ, ഉൽകടമാനബന്ധനമായ കാരണത്തിന്നും കഞ്ചുളികാബന്ധനമായ കാര്യത്തിന്നും അവശ്യംഭാവിയായ പൌർവ്വാപര്യത്തെ അവഗണിച്ചു സമകാലികത്വം നിബന്ധിച്ചിരിക്കയാൽ പൌർവ്വാപര്യവിപര്യയം.

അഭേദാദ്ധ്യവസായത്തിന്നു വേറെ ഉദാഹരണം:—

"പദ്മപത്രങ്ങളോടൊത്തു ലോകനേത്രങ്ങളൊക്കെയും
വിടന്നീട്ടുന്നിതാ ദേവി, ജഗദ്ദീപം കൊളുത്തവേ." (സ്വ)

'പദ്മപത്രം വിടരുക'യെന്നതു താമര വിരിയുകയും 'നേത്രം വിടരുക'യെന്നതു കൺമിഴിയുകയുമാകയാൽ അവയ്ക്കു് അഭേദാദ്ധ്യവസായം. മുൻപറഞ്ഞ "മഞ്ചത്തോടൊരുമിച്ചു—" എന്നതിൽ കർമ്മസഹോക്തി. ഇതിൽ കർത്തൃസഹോക്തിയെന്ന വിശേഷം.

കാര്യകാരണപൌർവ്വാപര്യവിപര്യയത്തിന്റെ വേറെ ഉദാഹരണം:—

"ഏറ്റവുമാളുകൾക്രുടിസ്സാക്ഷ നീക്കേണ്ടും ലോഹ-
ക്കോട്ടവാതിലുകളും തനിയേ തുറന്നല്ലോ
തുറന്നിതതോടൊപ്പം ഭവബന്ധാതങ്കങ്ങൾ
നിറഞ്ഞ ജഗത്തിന്റെ മോക്ഷത്തിൻകവാടവും."

(സാഹിത്യമഞ്ജരി)

'കോട്ടവാതിൽ തനിയേ തുറക്കുക' എന്നതു കാരണവും 'മോക്ഷത്തിൻകവാടം തുറക്കുക' എന്നതു് അനന്തരകാലികവും തന്മൂലകവുമായ കാര്യവുമാകുന്നു. പൌർവ്വാപര്യവിപര്യയസ്ഥലത്തും ക്രിയയ്ക്കു് അഭേദാദ്ധ്യവസായം ഉണ്ടാവുന്നതാണു്. ഇവിടെത്തന്നെ 'കോട്ടവാതിൽ തനിയേ തുറക്കുക'യെന്നതു വാതിൽ അകന്നു നില്ക്കുകയും 'മോക്ഷകവാടം തുറക്കുക'യെന്നതു ജ്ഞാനപ്രാപ്തിയുമാകയാൽ അഭേദാദ്ധ്യവസായമുണ്ടല്ലോ. എങ്കിലും, വിശേഷിച്ചു പൌർവ്വാപര്യവിപര്യയംക്രുടി ഉള്ളതുകൊണ്ടു് ആവക വൈശിഷ്ട്യമാത്രയിച്ചു വിഭജിച്ചിരിക്കയാണെന്നേയുള്ളൂ. 'മാനമൊട്ടൊന്നു കഞ്ചുളികയെബ്ബന്ധിച്ചു' എന്ന പൂർവ്വോദാഹരണത്തിൽ കർമ്മസഹോക്തിയും ഇതിൽ കർത്തൃസഹോക്തിയുമാണെന്നു വിശേഷം. ഇതുപോലെ കരണസഹോക്തിയും മറ്റും യഥോചിതമൂഹിച്ചുകൊൾക.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"ഊക്കൊട്ടൊന്നുക്കിയമർചെയ്തുവാമരയ്ക്കാ-
ക്കുംക്കൊണ്ടു തള്ളലൊരുതെല്ലുന്നു കണ്ടനേരം
ചൊൽക്കൊണ്ടു കോമനുടെ കണ്ണിണയോട്ടക്രുടെ
യക്കൊണ്ടൽനേർനിറമെഴുന്നൊരു വാഹം ചുവന്നു."

(നാലു ഭാഷാകാവ്യങ്ങൾ)

'കോപംകൊണ്ടു കണ്ണിണ ചുവക്കുക' എന്നതു കാരണവും 'മാറാനേറ ചോരപുരണ്ടു വാഹം ചുവക്കുക' എന്നതു കാര്യവുമാകയാൽ

പൌർവ്വാപര്യവിപര്യയം. ഇതിൽ "ചുവക്കുക" എന്നതു ക്രിയയായി നിബന്ധിച്ചിട്ടുണ്ടെങ്കിലും വാസ്തവത്തിൽ ഗുണരൂപമാണെന്നു പൂർവ്വാപേക്ഷയാ വിശേഷം.

ഒരേ ഉപമേയം വിലക്ഷണങ്ങളായ സഹോക്തികൾക്ക് ആശ്രയമാവുകിൽ മാലാസാദൃശ്യത്താൽ അതിനെ മാലാസഹോക്തിയെന്നു പറയും.

"മൈഥിലൻതന്റെ ശങ്കയോടു ക്രൂടവേ കാലോ-
ന്മാഥിതൻ ശരാസനമാനയിച്ചതു കണ്ടു
ഗാധിസൂനുവിൻരോമഹർഷമോടൊത്തു പൊക്കി
മൈഥിലിതന്റെ മനസ്സോടുടനാകഷ്ടിച്ചു
പാർത്ഥിവാസ്ത്രങ്ങളോടുക്രടിയാനമിപ്പിച്ചു
ഭാർഗ്ഗവമദത്തോടു ചേർന്നു ഭംജിച്ചു രാമൻ." (സ.)

ഇവിടെ ശൈവചാപമായ ഒരേ ഉപമേയംതന്നെ ഭിന്നക്രിയാരൂപധർമ്മങ്ങളാൽ പരസ്പരവിലക്ഷണങ്ങളായ അനേകം സഹോക്തികൾക്ക് ആശ്രയമാകയാൽ മാലാരൂപം.

സഹാദിശബ്ദപ്രയോഗംക്രൂടാതെയും സഹോക്തി വരുന്നതാണ്.

ഉദാഹരണം:—

"കോശത്തൊടുമന്തഃപുര-
കേശത്തൊടുമാത്മജാദിജീവനൊടും
ഈശ,ഭവാനരിതൻപ്ര-
ത്യാശയുള്ളവാക്കി നാശമതിമാത്രം." (സ.)

ഈവകയെ ഗമ്യസഹോക്തിയെന്നു പറയും. എന്നാൽ, ഇവിടെ അരിയുടെ പ്രത്യാശയായ ഉപമേയത്തിന്നു കോശാദികളായ പല ഉപമാനങ്ങളുടേയും സാഹിത്യം നിബന്ധിച്ചിട്ടുണ്ടെങ്കിലും മുന്നുദാഹരണത്തിലെന്നപോലെ സാധാരണധർമ്മത്തിന്നു വൈലക്ഷണ്യമില്ലായ്കയാൽ ഈവകയൊന്നും മാലാരൂപമല്ലെന്നാണ് പണ്ഡിതരാജൻ പറയുന്നതു്.

സഹോക്തി അലങ്കാരാന്തരാനുപ്രാണിതയായും കാണുന്നുണ്ട്.

ഉദാഹരണത്തിന്നായി:—

"ക്ഷീണിച്ചിട്ടെന്നാവണ്ണം നിഴൽ വിടപിതലേ
പാന്ഥരൊത്തെത്തിടുന്ന
കേണെന്നോണം സരസ്സിന്നാടിയതിലടിയു-
ന്നുണ്ടു മീനൊത്തു ശൈത്യം
ദാഹത്താലോ കുടിക്കുന്നുഭകമുലകിനോ-
ടൊത്തു സൂര്യാംശുജാലം
ദേഹത്തിൻ ക്ലാന്തിയാലോ മണിയറയണയു-
ന്നാത്തരോടൊത്തുറക്കം." (ഭാഷാഭൂഷണം)

ഇത്യാദിനോക്കിക്കൊള്ളുക.

പൌർവ്വാപര്യവിപര്യയമൂലമായ സഹോക്തിപ്രഭേദത്തിലെ പദാർത്ഥങ്ങൾക്കു ഗുണപ്രാധാന്യമുണ്ടായിരിക്കും; അക്രമാതിശയോക്തിയിൽ രണ്ടും സാക്ഷാൽ ക്രിയാന്വയികളാകയാൽ പ്രധാനം തന്നെ, എന്നു ഭേദം. അതുപോലെ, അഭേദാദ്ധ്യവസായമൂലകമായ സഹോക്തിപ്രഭേദത്തിന്നും ദീപകത്തിന്നും തമ്മിലും ഇതുതന്നെയാണ് വൈലക്ഷണ്യം. വസ്തുസ്ഥിതി നോക്കുന്നതായാൽ പൌർവ്വാപര്യവിപര്യയമൂലമായ സഹോക്തി ദീപകത്തിൽ അന്തർഭവിച്ചുകൂടെന്നുമില്ല.

സഹോക്ത്യലങ്കാരനിരൂപണം സമാപ്തം.

— 23. വിനോക്തി. —

ഒന്നിന്നിതരരാഹിത്യം-
കൊണ്ടു നല്ലോരവസ്ഥയോ
ചീത്തയാം സ്ഥിതിയോ ചൊല്ലീ-
ടുന്നുവെങ്കിൽ വിനോക്തിയാം. (35)

ഇതരരാഹിത്യം=മറെറാന്നില്ലായ്ക. ശേഷം സ്പഷ്ടം.

ഉദാഹരണം:—

"എത്രയോ ധീരനായേക-ച്ഛത്രച്ഛത്രപതിയാകിലും
അത്ര ശോഭിക്കയില്ലേതും പുത്രസൌഭാഗ്യമെന്നിയേ." (സ്വ)

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"ഗോരസഹീനം ഭോജനമരസം
ഗോരസഹീനൻ കൃഷ്കനരസൻ
ഗോരസഹീനാ കാമിനിയരസാ
ഗോരസഹീനൻ പണ്ഡിതനരസൻ."
(സാഹിത്യവിലാസം)

ഇവ അശോഭനത്തിന്നു് ഉദാഹരണം.

ശോഭനത്തിന്നു്:—

"സരസ്സു ചളിയില്ലാതെ സദ്മസ്സു ഖലനെന്നിയെ
വിദ്യാധനം ഗർവ്വൊഴിഞ്ഞും വിലസുന്ന വിലാസിനി." (സ്വ)

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"ചന്ദ്രൻവന്നിട്ടിരുളതൊഴിയും രാത്രിയെപ്പോലെ, രാവിൽ
ച്ചിന്നിപ്പൊങ്ങും പുക മുറിയുമപ്പാവകജ്വാലപോലെ
ഇന്നീമോഹം കുറവുകുറവാസ്ത്തനി, നന്നായി തീരം
ഭിന്നിപ്പിച്ചാക്കലുഷതയൊഴിഞ്ഞെന്തിട്ടും ഗംഗപോലെ."
(വിക്രമോർവ്വശീയം)

വിനോക്തി സാധാരണ ഇതരാലങ്കാരസംവലിതമായിട്ടേ കാണുകയുള്ളൂ. അങ്ങിനെയാണെങ്കിലേ വിശേഷിച്ചു ചമൽകാരവുമുള്ളൂ. അതുകൊണ്ടായിരിക്കണം ഹേമചന്ദ്രനെ അനുസരിച്ചു ഭാഷാഭൂഷണത്തിൽ വിനോക്തിയെ ഉപേക്ഷിച്ചിരിക്കുന്നതു്.

വിനോക്ത്യലങ്കാരനിരൂപണം സമാപ്തം.

— 24. സമാസോക്തി. —

വിശേഷണൈകസാമർത്ഥ്യം-
കൊണ്ടപ്രസ്തുതസംഭവം
സമാരോപിക്കിലോ വർണ്യേ
സമാസോക്തിസമാഹ്വയം. (36)

വിശേഷണങ്ങളുടെ സാമർത്ഥ്യംകൊണ്ടു സ്മരിക്കുന്ന അപ്രകൃത ധർമ്മികവൃത്താന്തം പ്രസ്തുതവൃത്താന്തത്തിൽ ആരോപിക്കുന്നതു സമാസോക്ത്യലങ്കാരം. പ്രകൃതവൃത്താന്തം കഥിക്കുന്ന അവസരത്തിൽ സമർത്ഥനായ കവി തീരെ അപ്രസ്തുതമായ മറ്റൊരു വൃത്താന്തത്തിനു കൂടി പ്രതീതിവരുംപ്രകാരം ഉഭയസാധാരണങ്ങളായ വിശേഷണങ്ങളെ നിബന്ധിക്കുന്നതു്, ആപ്രകാരം ഗമ്യമാവുന്ന അപ്രകൃതവൃത്താന്തത്തെ വല്ലവിധത്തിലും പ്രകൃതത്തോടു സംബന്ധിപ്പിക്കാനുള്ള ഉദ്ദേശത്തിനേലായിരിക്കാനേ തരമുള്ളൂ. സ്വതാ പ്രകൃതത്തോടു സംബന്ധിക്കാത്ത കാര്യത്തിൽ കവിക്കു സംരംഭമുണ്ടാവുമോ? അങ്ങിനെ ചെയ്യുന്ന കവിക്കും ഭ്രാന്തനും എന്താണു് വ്യത്യാസം? അതുകൊണ്ടു്, പ്രസ്തുതത്തിൽ ആരോപിക്കുവാനായിട്ടാണു് കവി വിശേഷണസാമ്യംകൊണ്ടു് അപ്രസ്തുതവൃത്താന്തം സ്മരിപ്പിക്കുന്നതെന്നു സിദ്ധിക്കുന്നു. താദ്ശാരോപത്തിനാണു് ചമൽകാരമുള്ളതു്. അതുതന്നെയാണു് സമാസോക്തി. ശബ്ദശക്തിമൂലധ്വനിയിലും പ്രകൃതാപ്രകൃതശ്ലേഷത്തിലും വിശേഷ്യംക്രടി ശ്ലിഷ്ടമായിരിക്കും. ഇതിലാകട്ടെ, വിശേഷണം മാത്രമേ ശ്ലിഷ്ടമായിരിക്കൂ. അതുകൊണ്ടാണു് ലക്ഷണത്തിൽ 'വിശേഷണൈകസാമർത്ഥ്യം' എന്നിങ്ങിനെ ഏകശബ്ദം പ്രയോഗിച്ചിരിക്കുന്നതു്. ഏകം=മാത്രം എന്നർത്ഥം. എന്നാലും,—

"കേളിയിലൊതുക്കുന്നിതളകാക്രമം രസാൽ
ചോളമഴിക്കുന്ന കുന്തളം ബന്ധിക്കുന്ന
നിർഭയം മർദ്ദിക്കുന്നിതംഗമോതുവതെന്തി-
ന്നല്ലാമം വാമൌഘത്തിൽ ബുധ,തേ ചരാക്രമം." (സ.)

ഇത്യാദി പ്രകൃതാപ്രകൃതശ്ലേഷത്തെ വ്യാവർത്തിപ്പിക്കേണ്ടതാവശ്യമായിരിക്കയാൽ 'അപ്രകൃതധർമ്മികവൃത്താന്തം' എന്നിങ്ങിനെ അപ്രകൃതവൃത്താന്തത്തെ ധർമ്മിയെക്കൊണ്ടു വിശേഷിപ്പിച്ചിരിക്കുന്നു. അളകാക്രമം=അളകാപുരത്തിലെ അക്രമം, അളകങ്ങളുടെ ആക്രമം—കുറുനിര മുഖത്തുവീഴുക. രസം=വീരം, ശൃംഗാരം. അങ്ങ്=ഭവാൻ. ചോളമഴിക്കുന്നു=ചോളരാജാവിനെ അഥവാ ചോളരാജ്യത്തെ നശിപ്പിക്കുന്നു, കഞ്ചുളി അഴിക്കുന്നു. കുന്തളം ബന്ധിക്കുന്നു=കുന്തളരാജാവിനെ തടവുകാരനാക്കുന്നു, തലമുടി കെട്ടിക്കൊടുക്കുന്നു. അംഗം=അംഗരാജാവിനെ അഥവാ രാജ്യത്തെ, പക്ഷാന്തരത്തിൽ അവയവമെന്നർത്ഥം. വാമൈഘം=ശത്രുസമൂഹം, സുന്ദരീസമൂഹം. ഇങ്ങിനെ അർത്ഥദ്വയത്തിൽ ശ്ലിഷ്ടങ്ങളായ വിശേഷണങ്ങൾതന്നെ ശൃംഗാരവൃത്താന്തത്തിനുകൂടി ബോധകങ്ങളാകയാൽ അപ്രസ്തുതവൃത്താന്താരോപംമൂലം ഇതും സമാസോക്തിയാണെന്നു വന്നേയ്ക്കും. അപ്രസ്തുതധർമ്മികവൃത്താന്തത്തിന്നാണ് ആരോപമെന്നു പറയുന്നതായാൽ അത്തരം അതിവ്യാപ്തിക്കിടയില്ല. യുദ്ധപ്രസ്താവത്തിൽ രാജാവിന്റെ ശൃംഗാരവൃത്താന്തം അപ്രസ്തുതമാണെങ്കിലും രാജാവായ ധർമ്മി പ്രസ്തുതമല്ലാതെ അപ്രസ്തുതമാവില്ലല്ലോ. പക്ഷേ, ഈപദ്യം സാമാന്യരീതിയിൽ രാജവർണനമാണെന്നും അതുകൊണ്ടു വീരവൃത്താന്തവും ശൃംഗാരവൃത്താന്തവും പ്രകൃതമാകയാൽ സമാസോക്തിക്കു പ്രസക്തിയില്ലെന്നും പറയുന്നുവെങ്കിൽ ശരിതന്നെ. എന്നാൽ സംഗ്രാമപ്രസ്താവത്തിലാണ് ഈ പദ്യം പറയുന്നതെങ്കിൽ ശൃംഗാരവൃത്താന്തം അപ്രകൃതംതന്നെയാകയാൽ അപ്പോൾ അതിവ്യാപ്തിക്കിടയുണ്ടെന്നു ധരിക്കണം. ആ സ്ഥിതിക്ക്, പരിഹാരം കണ്ടുവെക്കേണ്ടതും ആവശ്യമാണ്. രൂപകത്തിൽ അപ്രകൃതാർത്ഥം ശബ്ദോപാത്തമായിരിക്കും. ഏകദേശവിവർത്തിയിൽ ഏതാനുമംശത്തിൽ ശബ്ദോപാത്തവും ഇതരാംശത്തിൽ ആക്ഷിപ്തവുമായിരിക്കും. സമാസോക്തിയിലാകട്ടെ അപ്രകൃതാർത്ഥം ഗമ്യമാണെന്നുമാത്രമല്ല വ്യവഹാരാത്മകവുമാകുന്നു. അതിശയോക്തിയിൽ അപ്രകൃതാർത്ഥ

ത്തിന്നാണ് ശബ്ദോപാദാനം, സമാസോക്തിയിൽ നേരെ മറിച്ചാകുന്നു. എന്നിങ്ങിനെ ഇവയ്ക്കു തമ്മിൽ ഭേദം കാണുക. സമാസോക്തി അപ്രകൃതവൃത്താന്താരോപമാണെന്നു പറഞ്ഞിരിക്കയാൽ ഈ വകയിലൊന്നും ലക്ഷണത്തിന്നു് അതിപ്രസക്തിയുമില്ല.

ഉദാഹരണം:—

"കാന്തേ കോകിലകാകളീവിലസിതം വായ്ക്കും വസന്തേ തടാ-
കാന്തേ, നിഷ്കുടസീമ്നി നൽക്കളിരിളംകാറാൽ ചലിച്ചെത്തുയും
കാന്തേ, കണ്ഠതടഗ്രഹം തവമുഖം ചുംബിച്ചിടും നേരമേ-
കാന്തേ, മാറൊടണച്ചു നീ തഴുകുമീ മേൽമുണ്ടഹോ ഭാഗ്യവാൻ."
(പ്രണയവിലാസം)

ഇവിടെ കണ്ഠതടഗ്രഹണം മുഖചുംബനം മുതലായ വിശേഷണങ്ങളുടെ സാമർത്ഥ്യത്താൽ വ്യംജിക്കുന്ന കാമുകവൃത്താന്തത്തിന്നു മേൽമുണ്ടിന്റെ വൃത്താന്തത്തിൽ അഭേദാരോപം. അല്ലെങ്കിൽ വ്യജ്യമാനമായ ആവക അർത്ഥാന്തരം അസംബദ്ധമാവുമല്ലോ. അങ്ങിനെ അപ്രകൃതമായ കാമുകവൃത്താന്തത്തോട് അഭേദം പ്രാപിച്ചുകൊണ്ടു പ്രകൃതവൃത്താന്തം മേൽമുണ്ടിൽ അന്വയിക്കുന്നു. കണ്ഠതടഗ്രഹത്തോടുകൂടി മുഖത്തുചുംബിക്കുക മുതലായ പ്രകൃതക്രിയകൾ കാറു കൊണ്ടു ചലിക്കുന്ന മേൽമുണ്ടിന്നുണ്ടാവുന്നവയാണെങ്കിലും അവയ്ക്കു കാമുകവ്യാപാരങ്ങളായിട്ടാണു് വിശേഷിച്ചു താദ്ശപദപ്രതിപാദ്യനിലയിൽ പ്രസിദ്ധിയുള്ളതു്. അപ്രകാരമായാൽത്തന്നെയാണു് ചമൽകാരവും. അതുകൊണ്ടുതന്നെയാണു് ആവക കാമുകചേഷ്ടയെ പ്രകൃതവൃത്താന്തത്തിൽ ആരോപിക്കുന്നതും. എന്നാൽ കാമുകൻ വൃത്താന്തവിശേഷണമായി സംബന്ധിക്കുന്നുവെന്നേയുള്ളൂ. കണ്ഠതടഗ്രഹമുഖചുംബനാദിവൃത്താന്തത്തിനെന്നപോലെ ശബ്ദോപാദാനമില്ലായ്കയാൽ കേവലം വൃത്താന്തദ്വാരാ വ്യംജിക്കുന്ന കാമുകന്നു മേൽമുണ്ടിൽ ആരോപമില്ല, ആരോപിച്ചിട്ടാവശ്യവുമില്ല. വരട്ടെ, ഈ സ്ഥിതിക്ക്,—

"ഉത്സാഹമൂലം നയസാരപുഷ്പം
കായ്ത്തുമം കാമഫലാവനമ്രം

വിവേകശക്ത്യാ നനയാത്ത നാളിൽ
വരണ്ടുപോം വേരൊടുക്രൂടി നൂനം.'' (ചന്ദ്രോത്സവം)

ഇത്യാദിയായ ഏകദേശവിവർത്തിരൂപകത്തിലും ജലപ്രതിപാദക ശബ്ദമില്ലായ്കയാൽ 'വിവേകശക്തിയായ ജലംകൊണ്ട്'' എന്നിങ്ങിനെ ആ അംശത്തിൽ രൂപകം സിദ്ധിക്കുകയില്ലല്ലോ എന്ന് ആശങ്കിക്കുന്നുവെങ്കിൽ പറയാം,— വെള്ളംക്രൂടാതെ വൃക്ഷസേചനക്രിയ തന്നെ അസംഭാവ്യമാകയാൽ ആക്ഷിപ്തമായ ജലം, വാസ്തവത്തിൽ ശബ്ദബോദ്ധ്യമല്ലെങ്കിലും അതിന്ന സമാനയോഗക്ഷേമമായി വിചാരിച്ചു, പ്രകൃതാന്വയമായി വിവേകശക്തിയിലാരോപിക്കാതെ തരമില്ല. സമാസോക്തിയിലാകട്ടെ, അപ്രകാരം പ്രകൃതധർമ്മിയിൽ അപ്രകൃതധർമ്മിയെ ആരോപിക്കാൻ ഗമകമൊന്നുമില്ല. നാം ഒരു പ്രഭുവിന്റെ വാഹനമോ മറേറാ കാണുമ്പോൾ അതിന്റെ അധിപതിയെ നമുക്ക് ഓർമ്മവരികയും തൽക്ഷണം അതിനെ പ്രഭുവിന്റേതായി അന്വയസംധാനംചെയ്കയും പതിവാണല്ലോ. അതുപോലെ കണ്ടതടഗ്രഹമുഖചുംബനാദിശ്രവണമാത്രത്തിൽ തത്സംബന്ധിയായ കാമുകന്ന പ്രതീതിവരികയും അനന്തരം അവയിൽ തദീയത്വബുദ്ധി ഉണ്ടാവുകയും ചെയ്യുന്നുവെന്നേയുള്ളൂ. ആകയാൽ മുഖചുംബനാദിവ്യാപാരാ അഭിവ്യക്തമായ കാമുകന്ന വ്യവഹാരവിശേഷണത്വമല്ലാതെ പ്രകൃതധർമ്മിയിൽ ആരോപമില്ലെന്നും അതിന്ന് ആവശ്യമില്ലെന്നും പ്രാചീനന്മാർ അഭിപ്രായപ്പെടുന്നു.

ഉദ്യാനത്തിലുള്ള കുളക്കരയിൽ കാമുകൻ ശീതളസുരഭിയായ മന്ദമാരുതനേറു തരളനായി കണ്ടാശ്ലേഷപൂർവ്വകം കാമിനിയുടെ മുഖം ചുംബിക്കുന്നതും താദൃശസ്ഥലത്തു മേൽമുണ്ടു കാറുകൊണ്ടു ചലിച്ചു കഴത്തിൽ ചുറ്റിപ്പിണഞ്ഞു മുഖത്തുവീഴുന്നതും ഒന്നുതന്നെയെന്നിങ്ങിനെയാണല്ലോ പ്രകൃതവൃത്താന്തത്തിൽ അപ്രകൃതവൃത്താന്തത്തിനുള്ള അഭേദാരോപം. ആകയാൽ 'മേൽമുണ്ടു താദൃശകാമുകവൃത്താന്താഭിന്നമായ പ്രകൃതവൃത്താന്തത്തോടുക്രൂടിയതാകുന്നു' എന്നാണു പ്രകൃതഘട്ടത്തിലെ ശാബ്ദബോധമെന്ന താൽപര്യം.

പക്ഷേ, "പ്രകൃതാപ്രകൃതവൃത്താന്തങ്ങൾക്കെന്നപോലെ തദ്ധർമ്മികർക്കും അഭേദാരോപം പറയുകയാണു് യുക്തം. സമാസോക്തിയിൽ പ്രകൃതവാക്യഘടകങ്ങളായ ഓരോ പദാർത്ഥങ്ങളും അപ്രകൃതവാക്യഘടകങ്ങളായ പദാർത്ഥങ്ങളോടു താദാത്മ്യമനുഭവിച്ചുകൊണ്ടാണു് വിശിഷ്ടവാക്യാർത്ഥമായി പരിണമിക്കുന്നതു്. വാക്യാർത്ഥരൂപകത്തിലെ സ്ഥിതി അതല്ല. അതിൽ വിശേഷണവിശിഷ്ടമായ പ്രകൃതവാക്യാർത്ഥത്തിൽ അങ്ങിനെയുള്ള അപ്രകൃതവാക്യാർത്ഥത്തിനു് അഭേദാരോപമാണു്. ആകയാൽ സമാസോക്തിക്കും വാക്യാർത്ഥരൂപകത്തിനും വൈലക്ഷണ്യവുമുണ്ടു്. എന്നുമാത്രമല്ല, മുൻപറഞ്ഞ പക്ഷത്തിൽ, കാറടിച്ചു ചലിച്ചു്, കഴത്തിൽ ചുറ്റിപ്പിണഞ്ഞു്, മുഖത്തുപറ്റുക മുതലായ ധർമ്മങ്ങൾക്കു മേൽമുണ്ടിൽ സ്വയമായനയയോഗ്യതയുണ്ടെങ്കിലും കാമുകചേഷ്ടകളോടു താദാത്മ്യം വഹിച്ചിരിക്കുന്ന ആ വകയ്ക്കു്, പ്രകൃതധർമ്മിയിൽ അനയയോഗ്യതയില്ലായ്കയാൽ ഭേദസംബന്ധത്താൽ ആരോപം പറയേണ്ടിയിരിക്കുന്നു. ഈസ്ഥിതിക്കു്, പ്രകൃതവൃത്താന്തത്തിൽ അപ്രകൃതവൃത്താന്തത്തിനു് അഭേദസംബന്ധം ആശ്രയിച്ചും പ്രകൃതവൃത്താന്താപന്നമായ അപ്രകൃതവൃത്താന്തത്തിനു പ്രകൃതധർമ്മിയിൽ ഭേദസംബന്ധം ആശ്രയിച്ചും രണ്ടുവിധം ആരോപം പറയേണ്ടതായ്വരുന്നു. തന്റെ പക്ഷത്തിൽ അഭേദാരോപം മാത്രമേയുള്ളൂവെന്ന ലാഘവവുമുണ്ടു്" എന്നും മറ്റും പണ്ഡിതരാജൻ സിദ്ധാന്തിക്കുന്നു.

എന്നാൽ കൌസ്തുഭകാരനാകട്ടെ, അപ്രകൃതവൃത്താന്താഭിന്നമായ പ്രകൃതവൃത്താന്തത്തിനു പ്രകൃതധർമ്മിയിൽ ആരോപം ആവശ്യമില്ലെന്നും തദഭിന്നമായ പ്രകൃതവൃത്താന്തത്തിനു സ്വയമായ്തന്നെ പ്രകൃതധർമ്മിയിൽ അനയയോഗ്യതയുണ്ടെന്നും മറ്റും, പണ്ഡിതരാജന്റെ ആക്ഷേപങ്ങൾക്കു സമാധാനം പറയുന്ന അവസരത്തിൽ അഭിപ്രായപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു. എന്നുമാത്രമല്ല, പ്രകൃതധർമ്മിയിൽ നായകതാദാത്മ്യത്തിന്നാരോപമുണ്ടെന്നു പറയുന്നതായാൽ,

"പത്തിക്കീറു കവിൾത്തടത്തിലമരും
കയ്യാൽ പ്രമൃഷ്ടം സുധാ-
സത്തിന്നൊത്തിയലും തവാധരരസം
നിശ്വാസനിഷ്പീതമായ്
എത്തിക്കണ്ടുമിയന്ന പോർമുല ചലി-
പ്പിക്കുന്ന കണ്ണീർ പ്രകോ-
പത്തിന്നായ് പ്രിയഭാവമിന്നതു ദുരാ-
രാദ്ധ്യ നമുക്കുള്ളുമായ്."

(അമരുകശതകം)

ഇവിടെ കരസമ്മർദ്ദം, നിശ്വാസം, കണ്ണീർ, കോപം എന്നിവയിൽ പ്രത്യേകം പ്രത്യേകം നായകാരോപം നിമിത്തം ബഹുനായകവിഷയരത്യനൌചിത്യത്താൽ രസാഭാസതാപത്തിയുണ്ടെന്നും, നായകാരോപമില്ലെന്ന പക്ഷത്തിൽ ബഹുക്കളിലും ഏകസംബന്ധിവ്യവഹാരാരോപം സംഭവിക്കാവുന്നതിനാൽ താദ്ശാനുപപത്തിയില്ലെന്നും കൂടി അദ്ദേഹം പ്രസ്താവിച്ചിട്ടുമുണ്ട്. ഈവക മതഭേദങ്ങളേയും, അവയെ സംബന്ധിച്ച വാദപ്രതിവാദങ്ങളേയും, വിസ്തരഭയത്താലും, ശാസ്ത്രപരിചയമില്ലാത്ത വിനേയന്മാരുടെ സൂക്ഷ്മമായ ഗ്രഹണശക്തിക്കു കഴപ്പം നേരിടാനിടയുണ്ടെന്നുള്ള ഭീതിയാലും, ഇവിടെ വിസ്തരിക്കുന്നില്ല.

ഈവക അഭേദം വ്യംഗ്യമാകയാലും അതു വാച്യാർത്ഥത്തിന്നു് ഉപസ്കാരകമാകയാലും സമാസോക്തി ഗുണീഭൂതവ്യംഗ്യപ്രഭേദമെന്ന പ്രവാദം യുക്തമാകുന്നു.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"നിങ്കൽ പ്രേമകടാക്ഷവീക്ഷണമണ-
ച്ചങ്കത്തിലേറിക്കഴ-
ത്തിങ്കൽ തൻകരവല്ലി ചേർത്തു മുകെ
ക്കെട്ടിപ്പിടിച്ചീവിധം

മങ്കുത്തയ്വിവളാർദ്രയായ് രസമെഴും
മട്ടിൽച്ചുരിക്കുന്ന നി-
ട്ടംകം നീ കളക്രൂജനം കലശമേ,
കോലുന്ന കാലോചിതം.''

(പ്രണയവിലാസം)

ഇതിൽ 'വെള്ളം തുളുമ്പുക' എന്ന പ്രകൃതാർത്ഥത്തേയും 'രസം ഉണ്ടാവുക' എന്ന അപ്രകൃതാർത്ഥത്തേയും കുറിക്കുന്ന 'രസമെഴും' എന്നതു ശ്ലിഷ്ടം. അതുപോലെ 'ഒക്കു' എന്നോ മറോ പ്രയോഗിച്ചാൽ അപ്രകൃതാർത്ഥസ്ഫുർത്തിവരായ്കകാൽ അങ്കുശബ്ദവും ശ്ലിഷ്ടം തന്നെ. ബാക്കിയുള്ള വിശേഷണങ്ങളൊക്കയും സാധാരണങ്ങളുമാകുന്നു.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

''തുള്ളും തൈക്കൊങ്കയോടൊത്തിളകിന മണിഹാ-
രങ്ങളോടങ്ങഴിഞ്ഞി-
ട്ടുള്ളോരക്രൂന്തലാന്നും ശ്രമജലമൊടണി-
ത്തോടയാട്ടങ്ങളംപൂണ്ടും
തള്ളും ശ്വാസങ്ങളം പാണിപ്രഹരണമിവയും
ചേന്നു പാരം തളർന്നി-
പ്പുള്ളിക്കേഴാക്ഷി സേവിപ്പൊരു തവ സുകൃതം
കന്ദുകാ, വന്ദ്യമത്രേ.'' (സാഹിത്യവിലാസം)

ഇതിലെ വിശേഷണങ്ങളെല്ലാം ഉഭയസാധാരണങ്ങളാകുന്നു. വാസ്തവമാലോചിച്ചാൽ സാധാരണവിശേഷണമെന്നതും ശ്ലിഷ്ടം തന്നെയാകുന്നു. അവക ശ്ലേഷം അർത്ഥമാണെന്നേയുള്ളൂ.

അലങ്കാരസർവ്വസ്വകാരനാകട്ടെ, ഔപമ്യഗർഭവിശേഷണവും സമാസോക്തിക്കു പ്രയോജകമാണെന്ന് അഭിപ്രായപ്പെട്ടുന്നു.

''ഇന്ദുപ്രഭാപുഷ്പചിതാ പാണിപല്ലവശോഭിനീ
കേളുപാശാളിവൃന്ദേന സുവേഷാ ഹർണേക്ഷണാ.''

എന്ന് ഉദാഹരിക്കയുംചെയ്യുന്നു. പുഷ്പംപോലുള്ള ദന്തപ്രഭയാൽ വ്യാപ്തയും (ദന്തപ്രഭാ പുഷ്പാണീവ-എന്ന് ഉപമിതസമാസം) പല്ലവം പോലുള്ള പാണിയാൽ ശോഭിക്കുന്നവളും (പാണീ പല്ലവാവിവ) അളിവൃന്ദംപോലുള്ള കേശപാശത്താൽ സുവേഷയും (കേശപാശഃ അളിവൃന്ദ ഇവ) ആയ ഹരിണേക്ഷണ എന്നിങ്ങിനെ പ്രകൃതാർത്ഥത്തിനു ശേഷം, ലതയിൽ അനുപയിക്കത്തക്കവിധം, ദന്തപ്രഭയ്ക്കു സദൃശങ്ങളായ പുഷ്പങ്ങളാൽ വ്യാപ്തയും പാണികൾക്കു സദൃശങ്ങളായ പല്ലവങ്ങളാൽ ശോഭിതയും കേശപാശത്തിനു സദൃശമായ അളിവൃന്ദത്താൽ സുവേഷയുമെന്നിങ്ങിനെ മദ്ധ്യമപദലോപിസമാസത്താൽ അപ്രകൃതാർത്ഥത്തിനും വഴിയുള്ളതുകൊണ്ട് ഉഭയസാധാരണങ്ങളായ വിശേഷണങ്ങളുടെ മാഹാത്മ്യത്താൽ ഹരിണേക്ഷണയിൽ ലതാവ്യവഹാരാഭേദപ്രതീതിയുണ്ടാവുന്നതിനാൽ സമാസോക്തിയെന്നു താൽപര്യം.

സൂക്ഷ്മമായി നിരീക്ഷിക്കുന്നപക്ഷം, ലതാപ്രതീതി ഏകദേശവിവർത്തിയായ ഉപമയെക്കൊണ്ടുതന്നെ സിദ്ധിക്കുന്ന സ്ഥിതിക്ക് ഈവക സ്ഥലത്തു സമാസോക്തി സ്വീകരിച്ചിട്ട് ആവശ്യമില്ലെന്നു കാണ്മാൻ പ്രയാസമില്ല. അല്ലെങ്കിൽ ഏകദേശവിവർത്തിരൂപകവും സമാസോക്തിയാണെന്നു സമ്മതിക്കേണ്ടിവരും. വിശേഷിച്ചു ചമൽകാരം വേണമെങ്കിൽ കാര്യസമാരോപംതന്നെ ഉണ്ടായിരിക്കണം. അതുകൊണ്ട്, കാര്യസമാരോപമേ സമാസോക്തിയാവൂ. ഇവിടെയാകട്ടെ, ലതാരൂപപദാർത്ഥത്തിനാല്ലാതെ യാതൊരു ക്രിയയ്ക്കും ആരോപമില്ലായ്കയാൽ ഇതു സമാസോക്തിതന്നെയല്ലെന്നുവേണം വിചാരിപ്പാൻ. എന്നാൽ,—

> "മല്ലീജാതിപ്രവൃത്തികുസുമസ്മേരമായുല്ലസിക്കും
> സല്ലീലാഭിഃ കിസലയകരംകൊണ്ടു നിന്നൊത്തലോടും
> വല്ലീനാം നീ പരിചയരസം പൂണ്ടു കൌതൂഹലത്താൽ
> ഉല്ലീഢാത്മാ ചിരതരമിരുന്നങ്ങമാന്തിച്ചിടൊല്ലാ."
>
> (മയൂരസന്ദേശം)

ഇത്യാദി വ്യവഹാരസമാരോപസ്ഥലത്തുള്ള സമാസോക്തിയാകട്ടെ, 'നിന്നെത്തലോട്ടം', 'പരിചയരസം പൂണ്ടു' ഇത്യാദി സാധാരണ വിശേഷണങ്ങളെക്കൊണ്ടു തന്നെയാണുത്ഥിതമാവുന്നതു്. കുസുമ സ്മേരം, കിസലയകരം എന്നീ ഔപമ്യഗർഭവിശേഷണങ്ങളും ആനുഷ്ണ്യം വഹിച്ചു സഹായിക്കുന്നുവെന്നേയുള്ളൂ.

എന്നാൽ വ്യവഹാരസമാരോപം പറവാൻ സാധിക്കുന്ന സ്ഥലത്തൊക്കെയും സമാസോക്തിയാണെന്നു കണ്ണടച്ചു വിശ്വസിച്ചുപോകരുതെന്നും ഈ അവസരത്തിൽ ഓർമ്മിപ്പിച്ചുകൊള്ളുന്നു. അപ്രകൃതാർത്ഥം വ്യംജനയുടെ വിഷയമായാലേ സമാസോക്തിയാവൂ. അന്യഥാനുപപത്തിയാൽ ആക്ഷിപ്തമാണെങ്കിൽ ഏകദേശവിവർത്തിരൂപകമേ ആവുകയുള്ളൂ. നോക്കുക,

"ധവളാംബരമുജ്ജ്വലേന്ദുവക്ത്രം
നവനീലോൽപലദൃഷ്ടി താരഹാരം
ഇവയൊത്ത ശരന്നിശയ്ക്കു മൈ
പവനൻ കണ്ടു കടന്നുകൂടി മന്ദം."

(ഉമാകേരളം)

ഇവിടെ ധവളാംബരം എന്ന ശ്ലിഷ്ടവിശേഷണത്തിന്റേയും മൈ കണ്ടു കടന്നുകൂടി എന്ന സാധാരണവിശേഷണത്തിന്റേയും ഉജ്ജ്വലേന്ദുവക്ത്രമിത്യാദി ഔപമ്യഗർഭവിശേഷണങ്ങളുടേയും സ്വാരസ്യത്താൽ പവനവൃത്താന്തത്തിൽ വിടവൃത്താന്താരോപമുണ്ടെന്നും അതുകയാൽ സമാസോക്തിയാണെന്നും ഭ്രമിക്കരുതു്. 'മൈ കണ്ടു കടന്നുകൂടി' എന്നതു് ഉഭയസാധാരണമോ 'ഉജ്ജ്വലേന്ദുവക്ത്രം' ഇത്യാദി ഔപമ്യഗർഭവിശേഷണമോ അല്ല. പവനനിൽ പുരുഷതാദാത്മ്യാരോപം കൂടാതെ ശരന്നിശയുടെ മൈ കണ്ടുവെന്നതു് എങ്ങിനെയാണു് ഉപപന്നമാവുക? പവനൻ ചേതനനാണോ? പോരെങ്കിൽ കണ്ണുമില്ലല്ലോ. ഈ സ്ഥിതിക്കു്, 'മൈ കാണുക' എന്നതു് ഉഭയസാധാരണമാവുന്നതെങ്ങിനെ? അതു പ്രകൃതത്തിൽത്തന്നെ യോജിക്കുന്നില്ലല്ലോ. അതുകയാൽ "വിവേകശൂന്യാ നനയാത്ത് നാളിൽ" എന്ന

സ്ഥലത്തു മുമ്പു പറഞ്ഞ പ്രകാരം പവനനിൽ വിടപുരുഷാഭേദവും അതനുസരിച്ചു ശരന്നിശയിൽ വേശ്യാഭേദവും ആരോപിക്കതന്നെ വേണം. എന്നാലെ വാച്യാർത്ഥംതന്നെ നിഷ്പന്നമാവൂ. ഈ സ്ഥിതിക്ക് ഉജ്ജ്വലേന്ദുവക്ത്രം മുതലായവയും അഭേദഗർഭമല്ലാതെ ഔപമ്യഗർഭമല്ലെന്നു വരുന്നു. അതുകൊണ്ട്, വ്യംജനാവ്യാപാരത്തിന്നു തന്നെ പ്രസക്തിയില്ലായ്കയാൽ അപ്രകൃതവൃത്താന്തം വ്യംഗ്യമാവുമോ? അതു വ്യംഗ്യമായാലേ സമാസോക്തിക്കു പ്രസക്തിയുള്ളൂ. അല്ലാത്തപക്ഷം സമാസോക്തി ഗുണീഭൂതവ്യംഗ്യപ്രഭേദമാണെന്നുള്ള പ്രവാദത്തിന്നു് അടിസ്ഥാനമില്ലെന്നാവും. അതുകയാൽ ഈവക സ്ഥലം ഏകദേശവിവർത്തിരൂപകത്തിന്നാണു് വിഷയം, സമാസോക്തിക്കല്ല എന്നു ധരിക്കണം.

ഇങ്ങിനെയാണെങ്കിൽ, "കാന്തേ കോകിലകാകളീ—" എന്ന ഉദാഹരണത്തിൽ മേൽമുണ്ടിന്നു ചുംബനവും "മല്ലീജാതി—" എന്ന ഉദാഹരണത്തിൽ വല്ലികൾക്കു സല്ലീലകളും മറ്റും അനുപപന്നമാകയാൽ അവയിലും നായകവിലാസവനിതാദ്യാരോപവും അന്യഥാനുപപത്തിയാൽ ആക്ഷിപ്തമാണെന്നാവുമല്ലോ എന്നു ശങ്കിക്കേണ്ട. ചുംബനസല്ലീലാദിശബ്ദങ്ങൾ മുഖസമ്പർക്കം മനോഹരചലനമെന്നിവയിൽ ഔപചാരികങ്ങളായെടുക്കുന്നതിന്നു വിരോധമില്ല. പ്രകൃതശ്ലോകത്തിലെ 'പവനൻ കണ്ടു' എന്നതിന്റെ സ്ഥിതി അപ്രകാരമല്ല. അവിടെ ഉപചാരത്തിന്നു വഴിയില്ലെന്നുള്ളതു സ്പഷ്ടമാകുന്നു.

ലൌകികവ്യവഹാരത്തിൽ ലൌകികവ്യവഹാരത്തിന്നും ശാസ്ത്രീയവ്യവഹാരത്തിൽ ശാസ്ത്രീയവ്യവഹാരത്തിന്നും നേരെമറിച്ചും അഭേദാരോപം വരുന്നതുകൊണ്ടു സമാസോക്തി നാലുവിധത്തിലാണെന്നു പറയുന്നു.

ലൌകികവ്യവഹാരത്തിൽ ലൌകികവ്യവഹാരത്തിന്നു,—

"കാന്തേ കോകില—" ഇത്യാദിതന്നെ ഉദാഹരണം.

ശാസ്ത്രീയവ്യവഹാരത്തിൽ ശാസ്ത്രീയവ്യവഹാരത്തിന്നു്,—

"വണ്ണത്തിൽ ഭംമ്മൊപ്പിച്ചനവധിവിധിയി-
ങ്ങാഗമാദേശഭംഗ്യാ
വണ്ണിച്ചംഗത്തിൽ വേണ്ടുംവിധമിഹ ഗുണവും
വൃദ്ധിയും ചേത്തു ചെമ്മേ
സന്ധിക്കും വിഗ്രഹത്തിന്നപി നിയമമുറ-
പ്പിച്ചു നാനാധികാരം
ബന്ധിച്ചിപ്പാർത്ഥിവേന്ദ്രൻ പ്രകൃതിഷു പരമാം
പ്രത്യയം ചേത്തിടുന്നു." (ഭാഷാഭൂഷണം)

ഇവിടെ, അർത്ഥശാസ്ത്രസിദ്ധമായ രാജ്യഭരണവ്യവഹാരത്തിൽ വ്യാകരണശാസ്ത്രീയവ്യവഹാരത്തിന്നു സമാരോപം. "വണ്ണത്തിൽ ഭംമ്മൊപ്പിച്ചനവധി വിധിയിങ്ങാഗമാദേശഭംഗ്യാ വണ്ണിച്ചു" എന്നതു കൌടിലീയാർത്ഥശാസ്ത്രത്തിലെ 'തന്ത്രഭാഗ'ത്തിലുള്ള 'വിനയാധികാരികം' മുതലായ അധികരണങ്ങളിലും, "അംഗത്തിൽ വേണ്ടുംവിധമിഹ ഗുണവും വൃദ്ധിയും ചേത്തു" എന്നതു തന്ത്രഭാഗത്തിലെ 'യോഗവൃത്തം' ആവാപഭാഗത്തിലെ 'മണ്ഡലയോനി' 'ഷാഡ്ഗുണ്യം' മുതലായ അധികരണങ്ങളിലും, "സന്ധിക്കും വിഗ്രഹത്തിന്നപി നിയമമുറപ്പിച്ചു" എന്നതു് ആവാപത്തിലെ 'ഷാഡ്ഗുണ്യാധികരണ'ത്തിലും "നാനാധികാരം ബന്ധിച്ചു" എന്നതു തന്ത്രത്തിലെ 'അദ്ധ്യക്ഷപ്രചാരാധികരണ'ത്തിലും, "പ്രകൃതിഷു പരമാം പ്രത്യയം ചേത്തിടുന്നു" എന്നതു തന്ത്രഭാഗത്തിലും, ആവാപഭാഗത്തിലും പ്രതിപാദിച്ചിട്ടുള്ള വിഷയങ്ങളാകുന്നു. "വണ്ണത്തിൽ ഭംമ്മൊപ്പിച്ചനവധി വിധിയിങ്ങാഗമാദേശഭംഗ്യാ—" "തുല്യാസ്യപ്രയത്നം സവർണം" എന്ന സാവർണ്യവിധിപ്രകാരം, ആഗമാദേശഭംഗിയിലുള്ള വിധി— "ശിതുക്" "സ്തോശ്ചുനാശ്ചുഃ" ഇത്യാദിവിധി. അംഗത്തിൽ ഗുണവും വൃദ്ധിയും ചേർക്കുക. "യസ്മാൽ പ്രത്യയവിധിസ്തദാദി പ്രത്യയേ ഽംഗം" "അദേങ് ഗുണഃ" "വൃദ്ധിരാദൈച്" ഇത്യാദി സംജ്ഞാസൂത്രാനുസാരേണ "സാർവ്വധാതുകാർദ്ധധാതുകയോഃ" "അതോഞ് ണിതി"

എന്നിങ്ങിനെ അംഗത്തിന്റെ ഗുണവും വൃദ്ധിയും വിധിക്കുക. സന്ധിക്കും വിഗ്രഹത്തിനും നിയമമുറപ്പിക്കുക. "ഇകോയണചി" "പ്ലുത പ്രഗൃഹ്യാഅചി നിത്യം" എന്നിങ്ങിനെ സന്ധികാര്യങ്ങളേയും പ്രകൃതിഭാവത്തേയും നിർദ്ദേശിക്കുക. അഥവാ, വിഗ്രഹം=വിഗ്രഹവാക്യം. അധികാരം= "സപരിതേനാധികാരഃ" എന്ന പരിഭാഷയനുസരിച്ചുള്ള "പൂർവ്വത്രാസിദ്ധം" ഇത്യാദിസൂത്രങ്ങളും. പ്രകൃതിഷു പരമാം പ്രത്യയം ചേർക്കുക=ധാതു, പ്രാതിപദികമെന്നിവയിൽ പരമായി പ്രത്യയം ചേർത്തു രൂപനിഷ്പാദനംചെയ്യുക. എന്നിങ്ങിനെ വ്യാകരണശാസ്ത്രവ്യവഹാരം. ആകയാൽ പാർത്ഥിവസംബന്ധിയായ ദണ്ഡനീതിവ്യവഹാരത്തിൽ വൈയാകരണസംബന്ധിയായ വ്യാകരണവൃത്താന്തത്തിന്ന് ആരോപം.

ലൌകികവ്യവഹാരത്തിൽ ശാസ്ത്രീയവ്യവഹാരത്തിന്ന്,—

"അക്കാന്തമതിനഗ്നിയിൽ മാന്ദ്യം
വീക്കമെല്ലിന്നളവായ്പനിയെങ്ങും
ദൃഷ്ടിയിൽ തിമിരബാധ മുഴുത്തു
കഷ്ടമോഷധിപനെന്തു വരാത്തു?" (ഭാഷാഭ്രഷണം)

ചന്ദ്രോദയത്തിന്റെ മുമ്പുള്ള രാത്രിയിലെ സൂര്യകാന്താദികളുടെ വ്യവഹാരത്തിൽ വൈദ്യശാസ്ത്രപ്രസിദ്ധമായ രോഗവ്യവഹാരത്തിന്ന് ആരോപം.

ശാസ്ത്രീയവ്യവഹാരത്തിൽ ലൌകികവ്യവഹാരത്തിന്ന്,—

"ധ്വനിഭിരമൃതബിന്ദുസ്യന്ദിഭിഃ പ്രീണയന്തീ
സഹൃദയമഭിരാമൈരന്വിതാ ഭാവഭേദൈഃ
സരസമുചിതശയ്യാമാശ്രിതാ വിശ്വലോകം
സുഖയതി സുകുമാരാ കാളിദാസസ്യ വാണീ."
(ചന്ദ്രോത്സവം)

ഇവിടെ വാണീവിഷയമായ അലങ്കാരശാസ്ത്രീയവൃത്താന്തത്തിൽ വിലാസവനിതാസംബന്ധിയായ ലൌകികവൃത്താന്തത്തിന്നാരോപം.

ക്കുടാതെ, സമാസോക്തിക്ക വേറെ ചില വൈചിത്ര്യവും കാണാവുന്നതാണ്,—

"ധ്നാധിപൻ കാത്തൊരു ദിക്കിനക്കൻ
മയ്യാദ വിട്ടേച്ചു ഗമിച്ചനേരം
സമീരണൻ ദക്ഷിണയായ ദിക്കിൻ
മുഖത്തുദിച്ചു നെടുവീർപ്പിനൊപ്പം."

(ഭാഷാകുമാരസംഭവം)

ഉത്തരായണകാലികസൂര്യവൃത്താന്തത്തിൽ ധൃഷ്ടനായകവൃത്താന്താരോപത്രൂപമായ ഇതിലെ സമാസോക്തി നാലാംപാദത്തിലെ ഉൽപ്രേക്ഷയ്ക്ക് ഉത്ഥാപകമായിട്ടാണിരിക്കുന്നതു്. എന്നാൽ ആ ഉൽപ്രേക്ഷാക്രുടാതെ സമാസോക്തിക്ക പൂർണ്ണതയും വരുന്നില്ല. ആകയാൽ ഇവിടെ സമാസോക്തിക്കും ഉൽപ്രേക്ഷയ്ക്കുമുള്ള സഹൃദയാനുഭവം സമാനകാലികമാണെന്ന വിശേഷം.

"പശ്ചിമയുടെ സംഗത്തിൽ
പ്പാരം രവി രാഗമാന്തിഹ കണ്ടു
പ്രാചീ മേചകമുഖിയായ്;
പ്രമദകളീർഷ്യാസമേതമാരത്രേ."

(സാഹിത്യവിലാസം)

ഇവിടെ സമാസോക്തി അത്ഥാന്തരന്യാസത്തിന്റെ വിശേഷ രൂപമായ സമത്ഥ്യാംശമായിട്ടാണ് സ്ഥിതിചെയ്യുന്നതു്.

"സൈരമാത്മവിജിഗീഷ തീക്കാതെ
ധീരനോരില്ല നാരീവിഹരണം;
പാരശേഷവുമാക്രമിച്ചീടാതെ
സൂരനണ്ടോ ഗമിക്കുന്ന സന്ധ്യയെ." (സ-പാന)

ഇതിൽ സമാസോക്തി അത്ഥാന്തരന്യാസത്തിന്റെ സമത്ഥകാംശമായിട്ടാണിരിക്കുന്നതു്. ഈവക വിശേഷങ്ങളൊക്കയും സ്വയം കണ്ടുകൊൾക.

സമാസോക്തിയെ, ശ്ലിഷ്ടസാധാരണവിശേഷണങ്ങളെ അടിസ്ഥാനമാക്കിയാണല്ലോ ഇതുവരെ നിർദ്ദേശിച്ചിരിക്കുന്നതു്. എന്നാൽ, ഇതുക്രടാതെ സാരൂപ്യത്താലും സമാസോക്തി സംഭവിക്കുമെന്നു് അഭിപ്രായപ്പെട്ടുകൊണ്ടു ദീക്ഷിതർ തന്റെ കുവലയാനന്ദത്തിൽ,—

"മുന്നം വൃക്ഷം നിറഞ്ഞുള്ളവിടെയതു കുറ-
ഞ്ഞും കുറഞ്ഞുള്ളഭാഗേ
നിന്നീടുന്നു നിറഞ്ഞും പുഴകഥം പുളിനമായ്
പണ്ടൊഴുക്കുള്ളദിക്കിൽ
അന്നൊന്നോ പണ്ടു കണ്ടുള്ളൊരു വനമിതു തോ-
ന്നുന്നു മേ വേറെയൊന്നാ-
യെന്നാലിപ്പുവ്വതത്തിൻ സ്ഥിതികളതിതുതാ-
നെന്നുറപ്പിച്ചിടുന്നു." (ഉത്തരരാമചരിതം)

എന്നിങ്ങിനെ ഉദാഹരിച്ചിരിക്കുന്നു.

ഇവിടെ പ്രസ്തുതമായ വനവൃത്താന്തത്താൽ അതിനു സമാനയോഗക്ഷേമനിലയിൽ ധനസന്താനാദിസമൃദ്ധിക്ഷയരൂപമായ വിപര്യാസത്തോടുകൂടിയ ഗ്രാമനഗരാദിവൃത്താന്തത്തിനു പ്രതീതി വരുന്നുണ്ടു്. അപ്രകൃതവും കവിസംരഭഗോചരവുമായ താദൃശവൃത്താന്തത്തിനു പ്രകൃതവൃത്താന്തത്തിൽ അഭേദാരോപം പറയേണ്ടതു് അത്യാവശ്യമാണല്ലോ. ആകയാൽ ഈവക സ്ഥലത്തു സാരൂപ്യനിബന്ധനമായ സമാസോക്തിയാണെന്നു താൽപര്യം.

എന്നാൽ, "സമാസോക്തിക്കു മൂലം വിശേഷണസാമ്യമല്ലാതെ ശുദ്ധസാമ്യമല്ല. അങ്ങിനെ ആലങ്കാരികന്മാരാരും പറഞ്ഞുകാണുന്നതുമില്ല. സമാസോക്തിയിൽ പ്രകൃതവൃത്താന്തം അപ്രകൃതവൃത്താന്താഭിന്നമായിട്ടാണു് ഭാസിക്കുന്നതു്. പ്രസ്തുതോദാഹരണത്തിൽ അപ്രകാരം അനുഭവപ്പെടുന്നില്ല. നദീവൃക്ഷാദിവിപര്യാസത്തിൽ ധനസന്താനാദിക്ഷയാഭേദപ്രതീതി വരുന്നുണ്ടോ? ഇങ്ങിനെ പ്രകടമായ

വൈലക്ഷണ്യമുണ്ടായിരിക്കിലും സമാസോക്തിയാണെന്ന ശഠിക്കുന്ന പക്ഷം, മറ്റുള്ള പല അലങ്കാരങ്ങളും സമാസോക്തിയാണെന്നു പറയാം. സമാസോക്തിയുടെ ജീവനാഡി വിശേഷണസാമ്യമാണെന്നുള്ളതു സർവ്വസമ്മതമാകുന്നു. അതുകൊണ്ടാണ്, അലങ്കാരസർവ്വസ്വകാരൻ സമാസാന്തരമാശ്രയിച്ചു വിശേഷണസാമ്യം സംരക്ഷിച്ചുകൊണ്ടതന്നെ സമാസോക്തിക്കു സാമ്യമൂലകത്വമുപന്യസിച്ചിരിക്കുന്നതു്. ആകയാൽ ഇതിലെ അലങ്കാരം സമാസോക്തിയല്ല; അപ്രസ്തുതപ്രശംസയാണു്. അപ്രസ്തുതപ്രശംസയിൽ, അപ്രസ്തുതത്തിന്നാണല്ലോ പ്രശംസ. ഇവിടേയൊ പ്രസ്തുതത്തിന്നാണതു്. പിന്നെങ്ങിനെ ഇതു് അപ്രസ്തുതപ്രശംസയാകും എന്ന ശങ്കിക്കേണ്ട. അപ്രസ്തുതപ്രശംസ എന്നതു് അപ്രസ്തുതത്തിന്റെ പ്രശംസയല്ല, അപ്രസ്തുതത്താൽ പ്രശംസയാണു്. ആയതു് അർത്ഥാൽ പ്രസ്തുതത്തിന്നു തന്നെ. എന്നാൽ അതു വാച്യംകൊണ്ടു വ്യംഗ്യത്തിന്നാവണമെന്ന നിർബന്ധമില്ല. ഏതുവിധത്തിലുമാവാം. വാച്യമോ വ്യംഗ്യമോ ആയ അപ്രസ്തുതത്താൽ വ്യംഗ്യമോ വാച്യമോ ആയ പ്രസ്തുതത്തിന്റെ പ്രശംസ അപ്രസ്തുതപ്രശംസ എന്നതാൽപര്യം. ഇവിടെ വ്യംഗ്യമായ അപ്രസ്തുതത്താൽ വാച്യമായ പ്രകൃതം പ്രശംസിക്കപ്പെട്ടിരിക്കകൊണ്ടു് അപ്രസ്തുതപ്രശംസ നിർബ്ബാധം തന്നെ" എന്നു ജഗന്നാഥപണ്ഡിതൻ സിദ്ധാന്തിക്കുന്നു.

ഏതായാലും സമാസോക്തി സാരൂപ്യനിബന്ധനമായും സംഭവിക്കുമെന്നു് ആലങ്കാരികന്മാരാരും പറഞ്ഞിട്ടില്ലെന്ന കാരണം കാണിച്ചു ദീക്ഷിതമതം ഖണ്ഡിക്കുന്ന പണ്ഡിതരാജൻ വാച്യമോ വ്യംഗ്യമോ ആയ അപ്രസ്തുതത്താൽ വ്യംഗ്യമോ വാച്യമോ ആയ പ്രസ്തുതത്തിന്റെ പ്രശംസയാണു് അപ്രസ്തുതപ്രശംസയെന്നു നിർവ്വചിക്കുന്നതിനു് ഏതു മഹാന്റെ സൂക്തിയാണു് പ്രമാണമാക്കിയിരിക്കുന്നതെന്നറിയുന്നില്ല. പ്രാകരണികവൃത്താന്തത്താൽ അപ്രാകരണികവൃത്താന്തപ്രതീതി സമാസോക്തിയെന്നും അപ്രാകരണികവൃത്താന്തത്താൽ പ്രാകരണികവൃത്താന്തപ്രതീതി അപ്രസ്തുതപ്രശംസയെന്നുമാണു്

പ്രാമാണികസിദ്ധാന്തം. അതുകൊണ്ട്, അപ്പയ്യദീക്ഷിതരുടേയെന്നപോലെ പണ്ഡിതരാജന്റേയും അഭിപ്രായം ആദരണീയമായ്ത്തോന്നുന്നില്ല. "മുന്നം വൃക്ഷം നിറഞ്ഞു—" ഇത്യാദിസ്ഥലത്ത് ഏതെങ്കിലുമൊരലങ്കാരം പറഞ്ഞേകഴിയൂ എന്ന രാജശാസനമൊന്നുമില്ലല്ലോ. അപ്രസ്തുതനഗരാദിവ്യക്തിക്കാകട്ടെ മറുപ്രകാരത്തിൽ ഉപപത്തിയുമുണ്ട്. സാരൂപ്യനിബന്ധനമായ താദ്ശവ്യക്തി, വൃക്ഷം നദീപ്രവാഹം മുതലായവ മുൻസ്ഥിതിയിൽനിന്നു തീരെ മാറിയിരിക്കയാൽ മറെറാരു സ്ഥലമാണെന്നു തോന്നുമെങ്കിലും പർവ്വതസ്ഥിതികൊണ്ടു മാത്രം പ്രത്യഭിജ്ഞേയമായ ഈ വനം, ഗൃഹപുരുഷാദികൾക്കു ഗണ്യമായ വ്യത്യാസം ഭവിച്ചിരിക്കയാൽ മറെറാന്നാണെന്ന് ആക്ഷേപം തോന്നിപ്പോകുമെങ്കിലും കുളം ക്ഷേത്രം എന്നിവയെക്കൊണ്ട് അതുതന്നെ എന്നു നിശ്ചയിക്കാവുന്ന നഗരംപോലെയാണെന്നിങ്ങിനെ സാദൃശ്യം പുരസ്കരിച്ചാകയാൽ ഉപമാധ്വനിയാണെന്നു പറയുകയാണ് യുക്തം. ഈ വിഷയത്തെക്കുറിച്ചു കുറച്ചധികം പറയേണ്ടതുണ്ടെങ്കിലും ഇപ്പോൾത്തന്നെ ദീർഘിച്ചുപോയ ഈ പ്രകരണത്തെ വീണ്ടും ദീർഘിപ്പിക്കുന്നതിൽ വൈമുഖ്യം തോന്നുകയാൽ ഇവിടെ അവസാനിപ്പിക്കുന്നു.

സമാസോക്ത്യലങ്കാരനിരൂപണം സമാപ്തം.

— 25. പരികരാലങ്കാരം. —

ചൊല്ലാം പരികരം സാഭി-
പ്രായമായാൽ വിശേഷണം.

വിശേഷണത്തിനുള്ള അഭിപ്രായഗർഭത്വം പരികരാലങ്കാരമാകുന്നു. അഭിപ്രായഗർഭത്വം=വ്യംഗ്യാർത്ഥഗർഭീകരണം. അങ്ങിനെയുള്ള വ്യംഗ്യം, പ്രകൃതമായ വാച്യാർത്ഥത്തിന് ഉപസ്കാരകമായോ

ഉപപാദകമായൊ ഇരിക്കയാൽ, വാച്യാംഗമോ വാച്യസിദ്ധ്യംഗ മോ ആയ ഗുണീഭൂതവ്യംഗ്യപ്രഭേദമല്ലാതെ ധ്വനിയാവുകയില്ല. 'പരികര'മെന്ന സംജ്ഞതന്നെ അതു തെളിയിക്കുന്നുണ്ടുതാനും.

ഉദാഹരണം:—

"കുഞ്ഞു കോസറി വിരിക്കുവാനയ-
യ്ക്കാതെ തരു പലകാട്ട കാട്ടവേ,
കണ്ടുനിന്നിടുവതുണ്ടതൊക്കയും
കോപശീലമിയലുന്ന വൃദ്ധയും." (ചെറുപൈതൽ)

"ഇത്തരം വികൃതികൾ ഒരുവേള മറുള്ളവർ സഹിക്കുന്നതായാൽക്കൂടി ശരീരത്തിനും മനസ്സിനും തീരെ ശക്തിയില്ലാത്ത മുത്തശ്ശിമാർ ഒരിക്കലും ക്ഷമിക്കാനിടയില്ല" എന്നിങ്ങിനെ സ്വഭാവ അസഹനക്ഷമതാഭിപ്രായഗർഭമായിട്ടാണ്, 'കോപശീലമിയലുന്ന' എന്ന വിശേഷണം സ്ഥിതിചെയ്യുന്നതു്. ഈ വ്യംഗ്യം, ശരിയായ കാരണമുണ്ടായിരിക്കെ കോപകാര്യാഭാവരൂപമായ വിശേഷോക്തിക്കു് ഉപസ്കാരകവുമാണു്. ഇതുപോലെ ഗുണീഭൂതവ്യംഗ്യകാവ്യപ്രസ്താവത്തിൽ,—

"പ്രാണപ്രേയസിതന്നിതംബപടിയാമിപ്പട്ടിനാൽ രാധതാൻ
തൂകുന്നാശു തുടച്ചിടും സുഭഗ,തേ ദുസ്സാധമാരാധനം."

എന്ന പദ്യത്തിലെ വിശേഷണപദങ്ങൾക്കു് ഉപപാദിച്ച വ്യംഗ്യപ്രകാരമൊക്കയും ദുരാരാധനാദിവാച്യത്തിനു് ഉപസ്കാരകമാകയാൽ പരികരമാണെന്നു കണ്ടുകൊൾക.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"കൊഞ്ചി മൂർദ്ധനി മുകർന്നു മെല്ലവേ
പിഞ്ചുകുഞ്ഞിനെയെടുത്തണച്ചുടൻ
ഉള്ളലിഞ്ഞു തനിയേ വഴിഞ്ഞിടും
സ്തന്യമേകിടുമൊരമ്മ ധന്യയാം." (ചെറുപൈതൽ)

ഇതിലെ 'ധന്യയാം' എന്നപദം, 'താദൃശഭാഗ്യം പുണ്യംചെയ്ത വക്കേ സിദ്ധിക്കയുള്ളൂ' എന്ന അഭിപ്രായം വ്യംജിപ്പിക്കുന്നു. ഇതു വിധേയവിശേഷണമാണെന്നു പൂർവ്വാപേക്ഷയാ വിശേഷം.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"ചൊന്നേനില്ല തരം തിരിച്ചു മറയെൻപൊറമ്മയപ്പുറവു-
മല്ലന്നാഭീകമലത്തിലല്ല ജനനം ഭാഷ്യം ചമച്ചില്ല ഞാൻ
നന്നായ്ചിത്രയതാം ബൃഹൽക്കഥ കഥിച്ചില്ലിരുനോതീല ഞാൻ
പിന്നെൻമന്നവ നിൻഗുണങ്ങളരുളാനാളാകുമോ ഇജ്ജനം."

(ഭാഷാഭ്രഷണം)

ഇവിടെ പര്യായോക്തഭംഗിയിൽ, ഞാൻ വ്യാസനോ, വാല്മീകിയോ, ബ്രഹ്മാവോ, ആദിശേഷനോ, ഗുണാഢ്യനോ, ബൃഹസ്പതിയോ അല്ലെന്നു താൽപര്യത്തോടുകൂടി പ്പറയുന്ന പ്രസ്തുതവാക്യങ്ങളം നിന്റെ ഗുണങ്ങളെ വർണ്ണിക്കാൻ അസാധാരണമായ പ്രതിഭയും ജ്ഞാനവും വേണമെന്നു വ്യംജിപ്പിക്കുന്നു. ആ വ്യംഗ്യമാകട്ടെ, 'നിന്റെ ഗുണകീർത്തനത്തിനു ഞാൻ ശക്തനല്ല' എന്ന വാച്യത്തിനു് ഉപപാദകമായിട്ടാണിരിക്കുന്നതു്. അതുകയാൽ ഇവിടെ പരികരം വാച്യസിദ്ധ്യംഗം. കൂടാതെ വിശേഷണം വാക്യരൂപമാണെന്നും വിശേഷമുണ്ടു്. അതിരിക്കട്ടെ, നിന്റെ ഗുണകഥനത്തിനു ഞാൻ ശക്തനല്ലെന്നതിലേക്കു താദൃശയോഗ്യതാഭാവം ഹേതുവാകയാൽ ഇതു കാവ്യലിംഗമായിക്കൂടെ? എന്നു സംശയിക്കേണ്ട. കാവ്യലിംഗത്തിൽ ഹേതു വാച്യാർത്ഥം തന്നെയായിരിക്കും. ഹേതുവാചകത്തിനു മാത്രം പ്രയോഗമുണ്ടാവില്ല എന്നേയുള്ളൂ. പരികരമാകട്ടെ വ്യംഗ്യമാണു് വാച്യമല്ല. എന്നിപ്രകാരം വൈലക്ഷണ്യമുണ്ടു്.

ഇനി, നിഷ്പ്രയോജനമായ വിശേഷണം അപുഷ്ടാർത്ഥമാകയാൽ തദ്വിപരീതമായ പരികരം ദോഷാഭാവത്തിൽ മാത്രം പര്യവസാനിക്കുന്നതല്ലാതെ, അലങ്കാരമാവുന്നതെങ്ങിനെയെന്നൊരു ആക്ഷേപത്തിനും സമാധാനം പറയേണ്ടതായിട്ടുണ്ടു്.

ഈ വിഷയത്തിൽ പ്രാചീനന്മാർ പറയുന്ന സമാധാനം--"സാഭിപ്രായങ്ങളായ അനേകവിശേഷണങ്ങളുള്ളിടത്തിൽ വിശേഷിച്ചു വിച്ഛിത്തിവിശേഷമനുഭവസാക്ഷികമാകയാൽ ആയതു് ദോഷാഭാവരൂപം മാത്രമാണെന്നു പറഞ്ഞുകൂടെന്നും ആവക സ്ഥലം പ്രകൃതാലങ്കാരത്തിനു വിഷയംതന്നെയാണെന്നും" ആകുന്നു.

അപ്പയ്യദീക്ഷിതരാകട്ടെ, "ദ്വേഷയമകാദിസ്ഥലങ്ങളിൽ അപുഷ്ടാർത്ഥത്വം ദോഷമല്ലായ്കയാൽ അവിടെയുള്ള ഒരേ വിശേഷണത്തിനുപോലും അലങ്കാരത്വം സിദ്ധിക്കുന്ന സ്ഥിതിക്കു്, മറ്റുള്ളേടത്തും സാഭിപ്രായവിശേഷണത്തിനു് അലങ്കാരത്വമില്ലാതാവുന്നതല്ല. അല്ലാതെ അനേകവിശേഷണങ്ങളുള്ളേടത്തേ അലങ്കാരത്വമുള്ളൂവെങ്കിൽ കാവ്യലിംഗത്തിന്റെ സ്ഥിതിയും അപ്രകാരമെന്നു സമ്മതിക്കേണ്ടിവരും. ഏകപദാർത്ഥഹേതുകസ്ഥലത്തു് അതും നിഷ്ഹേതുത്വമെന്ന ദോഷത്തിന്റെ അഭാവമായിട്ടല്ലേ ഭവിക്കുക" എന്നിങ്ങിനെ അഭിപ്രായപ്പെട്ടുന്നു.

പ്രദീപകാരന്റെ പക്ഷം, "അപുഷ്ടാർത്ഥത്വദോഷനിവാരണത്തിനു വിശേഷണം തന്നെ പ്രയോഗിക്കാതിരുന്നാൽ മതിയായിരിക്കേ, സാഭിപ്രായമായ ഒരൊറ്റ വിശേഷണംപോലും ചമൽകാരകമാകയാൽ അലങ്കാരമാവും" എന്നാണു്.

രസഗംഗാധരകാരനാകട്ടെ, "അലങ്കാരത്വമെന്നതു ചമൽകാരകമായ ഉപസ്കാരകത്വമാണു്. ദോഷഭാവമെന്നതു ചമൽകാരാപകർഷകത്വാഭാവം മാത്രമാണു്. ഈ രണ്ടുധർമ്മങ്ങളും പരസ്പരം ഭിന്നവും വിവിക്തവിഷയവുമായിരിക്കെ, യാദൃച്ഛികമായി ഒരിടത്തു ചേർന്നുകാണുന്നുവെന്നുവെച്ചുമാത്രം അവ രണ്ടും ഒന്നാണെന്നു വരുമോ? കുലീനന്നു മൂർഖത്വം ദോഷമാകുന്നു. എന്നാൽ വിദ്വാനാകട്ടെ ദോഷാഭാവവും ഗുണവുമാകുന്നു. അതുപോലെ, സാഭിപ്രായവിശേഷണം സാഹിത്യത്തിൽ ദോഷാഭാവവുമാണു്, അലങ്കാരവുമാണു്.

പക്ഷേ, പ്രകൃതത്തിൽ ദോഷാഭാവരൂപമായ്ത്തീർന്നിരിക്കുന്ന പരികരത്തിന്നു് അലങ്കാരത്വമംഗീകരിക്കുന്നതെന്തിനെന്നു ചോദിക്കുന്നുവെങ്കിൽ, ഗുണീഭൂതവ്യംഗ്യമായ സമാസോക്തിക്കു് അലങ്കാരത്വം സ്വീകരിക്കുന്നതെന്തിനെന്നു് അങ്ങോട്ടും ചോദിക്കാം. അതു ഗുണീഭൂതവ്യംഗ്യാന്തരവൈലക്ഷണ്യജ്ഞാനത്തിനാണെങ്കിൽ ഇതു ദോഷാഭാവാന്തരവൈലക്ഷണ്യജ്ഞാനത്തിനുമാണു്. വിമർശകനും കവിയുമായ ഒരാളെ നാം കവികളുടെ കൂട്ടത്തിൽ ചേർത്തുവെന്നുവെച്ചു വിമർശകപ്രസ്താവത്തിൽ ഗണിക്കാതിരിക്കുമോ? അതുപോലെ ഗുണീഭൂതവ്യംഗ്യത്തിലോ ദോഷാഭാവത്തിലോ ഉൾപ്പെട്ടുവെന്നുവെച്ചു് ഉക്തിവൈചിത്ര്യത്തെ അലങ്കാരങ്ങളുടെ ഇടയിൽ ഗണിക്കാതിരിക്കുന്നതു് ഉചിതമല്ല. അല്ലാത്തപക്ഷം നിർഹേതുത്വമെന്ന ദോഷത്തിന്റെ അഭാവം മാത്രമാകയാൽ കാവ്യലിംഗവുമലങ്കാരമല്ലെന്നാവും" എന്നഭിപ്രായപ്പെടുന്നു.

പരികരാലങ്കാരനിരൂപണം സമാപ്തം.

— 26. പരികരാങ്കുരം. —

വിശേഷ്യമാകിലമ്മട്ട
പക്ഷേ പരികരാംകുരം. (37)

വിശേഷ്യം സാഭിപ്രായമാകയാൽ പരികരാങ്കുരമെന്ന മറെറാരു അലങ്കാരമാണെന്നു ചിലർ പറയുന്നു.

ഉദാഹരണം:—

"ശരങ്ങൾ പൂവെങ്കിലുമെന്തു കുട്ടി-
ന്നൊരായം വസന്തം മതി, നീ കനിഞ്ഞാൽ
കരാംഗുലീയം കളവൻ പിനാക-
ധരന്നുമേ; പുല്ലിവനന്യധനുപി." (കുമാരസംഭവം)

ഇവിടെ 'പിനാകധര'നെന്ന വിശേഷ്യം, 'ശിവൻ എത്രയും ശക്തിമത്തായ ആയുധമുള്ളവനാണ്' എന്ന അഭിപ്രായത്തോടു ക്രുടിയതാകുന്നു.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"വണ്ണിക്കും നിൻറ്റണം ശേഷൻ എഴുതും ഹേഹയാധിപൻ
കാണുമാഖണ്ഡലൻ ദേവി, യിവനെങ്ങെങ്ങുനിൻറ്റണം?" (സ)

ഇവിടെ ശേഷൻ, ഹേഹയാധിപൻ, ആഖണ്ഡലൻ എന്നീ വിശേഷ്യങ്ങൾ ക്രമേണ 'ആയിരം മുഖവും, ആയിരം കയ്യും, ആയിരം കണ്ണുമുള്ളവക്കേ നിൻറ്റണവർണനാദിക്കു സാധിക്കുകയുള്ളൂ' എന്നിങ്ങിനെ അഭിപ്രായഗർഭങ്ങളാകുന്നു.

പ്രാചീനന്മാർ പരികരാങ്കുരത്തെ പ്രത്യേകം ഗണിച്ചിട്ടില്ല. അതുകൊണ്ടു്, നവീനന്മാർ ചിലർ പരികരത്തിൽത്തന്നെ അതിനെ അന്തർഭവിപ്പിക്കുന്നു.

ഈവിഷയത്തിൽ, അലങ്കാരകൌസ്തുഭകാരനാകട്ടെ, "'ശരങ്ങൾ പൂവെങ്കിലും—" എന്ന ശ്ലോകത്തിലെ 'പിനാകധരൻ' എന്ന പദത്തിൽനിന്നുള്ള ബോധം 'പിനാകം ധരിക്കുന്ന ശിവൻ' എന്നാകയാൽ പിനാകധാരണമായ അംശം വിശേഷണമായിട്ടാണു് ഭാസിക്കുന്നതു്. അതുകൊണ്ടു്, അവിടെ പരികരമാണെന്നതിലേക്കു സംശയമേ ഇല്ല. "വണ്ണിക്കും നിൻറ്റണം ശേഷൻ—" എന്നതിലും പരികരം തന്നെയാണലങ്കാരം. ശുദ്ധമായ ശേഷാദിപദത്തിന്നു പ്രകൃതോപപാദകമായ യൌഗികാർത്ഥമില്ലായ്കയാൽ പരികരതപ്രതിപാദനം ശക്യമല്ലെന്നു ശഠിക്കുന്നുവെങ്കിൽ പരികരാങ്കുരത്തിൻറെ സ്ഥിതിയുമതുതന്നെയാണെന്നു് ഓർമ്മിക്കണം. ശേഷാദിപദങ്ങൾക്കു സഹസ്രവദനാദിയിലാണു് താൽപര്യമെന്നു പറയുന്ന പക്ഷം, ശേഷാദിവിശേഷണാംശംകൊണ്ടു തദാക്ഷേപം സിദ്ധമാകയാൽ വിശേഷണത്തിന്നു സാഭിപ്രായതപവും സിദ്ധിച്ചു. ആകയാൽ ഈവക സ്ഥലത്തും പരികരം തന്നെ. ചിലേടത്തു വിശേഷണം സാക്ഷാൽ പ്രകൃതോപ

കാരകമായിരിക്കും. മറുഭാഗത്തേക്ക് അർത്ഥാന്തരം ആക്ഷേപിച്ചു കൊണ്ടാണെന്നോ വിശേഷമുള്ളൂ' എന്നഭിപ്രായപ്പെട്ടുന്നു.

ഏതായാലും സർവ്വസമ്മതിപന്നമായ വിശേഷ്യങ്ങൾക്ക് ഇപ്രകാരം വിശേഷണത്വം ഉപപാദിച്ചു പരികരത്വം സാധിക്കുന്നതിലും ഭേദം, വിശേഷണമോ വിശേഷ്യമോ സാഭിപ്രായമായാൽ പരികരമാവുമെന്നു തുറന്നുപറയുകയായിരിക്കുമെന്നു ഞാൻ കരുതുന്നു. വാസ്തവത്തിൽ ഈ രണ്ടലങ്കാരങ്ങൾക്കും തമ്മിൽ വിശേഷണവിശേഷ്യത്വകൃതമായ നിസ്സാരവൈലക്ഷണ്യമല്ലാതെ ഗണ്യമായ വൈചിത്ര്യമൊന്നുമില്ലായ്കയാൽ പ്രത്യേകം രണ്ടലങ്കാരമായി വിചാരിക്കേണ്ട ആവശ്യമുണ്ടെന്നും തോന്നുന്നില്ല. രണ്ടിന്നും യോജിക്കുന്ന ഒരുലക്ഷണം സുവചമല്ലെന്നും പറഞ്ഞുകൂടാ.

സാകൂതമായ് പ്രയോഗിച്ചാൽ
പദം പരികരാഖ്യമാം
എന്നു ലക്ഷണമോതീടാം
ഉഭയോചിതമാം വിധം. (38)

എന്നു ചുരുക്കം.

പരികരാങ്കുരാലങ്കാരനിരൂപണം സമാപ്തം.

— 27. ശ്ലേഷം. —

അർത്ഥശ്ലേഷമലങ്കാരം
പരിവൃത്തിസഹങ്ങളാം
ശബ്ദങ്ങളാലനേകാർത്ഥ-
പ്രതിപാദനമായിടും. (39)

പരിവൃത്തിസഹം=പരിവൃത്തിയെ സഹിക്കുന്നതു്. പരിവൃത്തി=മാറ്റം—ആതായതു്—പര്യായശബ്ദങ്ങളിൽ ഇഷ്ടംപോലെ

ഏതെങ്കിലും ഒന്നിനെ മാറിപ്രയോഗിക്കുന്നതായാലും തരക്കേടില്ലാത്തത് എന്നു താൽപര്യം. പര്യായപരിവൃത്തിസഹങ്ങളായ ശബ്ദങ്ങളെക്കൊണ്ട് ഒന്നിലധികം പ്രകൃതാർത്ഥങ്ങളെ ബോധിപ്പിക്കുകയെന്നതു് ശ്ലേഷമെന്ന അർത്ഥാലങ്കാരമാകുന്നു. ശബ്ദാലങ്കാരങ്ങളുടെ കൂട്ടത്തിലും ശ്ലേഷമെന്ന അലങ്കാരമുള്ളതുകൊണ്ടു സംജ്ഞാവൈലക്ഷണ്യത്തിനുവേണ്ടിയാണു് അർത്ഥശബ്ദം ഉപയോഗിച്ചിരിക്കുന്നതു്. ലക്ഷണത്തിൽ പരിവൃത്തിസഹമെന്നതുകൊണ്ടു ശബ്ദശ്ലേഷത്തേയും, പ്രതിപാദനമെന്നതുകൊണ്ടു ധ്വനിയേയും വ്യാവർത്തിപ്പിച്ചിരിക്കുന്നു. പ്രതിപാദനം=അഭിധാനം.

ഉദാഹരണം:—

"മയിൽപ്പീലി ധരിച്ചുള്ള മായാമർത്ത്യൻ പരൻ പുമാൻ
പാർത്ഥന്റെ ഗുരുവാം ദേവ-ദേവനെന്നെ ത്രുണയ്ക്കണം." (സ)

ഇവിടെ ശിവനും കൃഷ്ണനും പ്രകൃതമാകയാൽ ഏതെങ്കിലും ഒരർത്ഥത്തിൽ അഭിധയ്ക്കു നിയമനം വരുന്നില്ല. രണ്ടും വാച്യം തന്നെ. ആകയാൽ ശ്ലേഷം. ശിവൻ മയിൽപ്പീലിയും മറ്റും ധരിച്ച കിരാതവേഷമെടുത്തു് അർജ്ജുനനെ പരീക്ഷിച്ചു പാശുപതാസ്ത്രം ഉപദേശിച്ചുകൊടുത്തു. സാധാരണ മയിൽപ്പീലി ധരിക്കുന്ന മായാമനുഷ്യനായ ശ്രീകൃഷ്ണൻ പോക്കളത്തിൽ വെച്ചു് അർജ്ജുനനു ഗീതോപദേശം ചെയ്തു. ആകയാൽ ശിവനും കൃഷ്ണനും പാർത്ഥനു ഗുരുഭ്രതന്മാരാകുന്നു. 'പാർത്ഥനു ഗുരുവാം' എന്നതിനു പകരം "അർജ്ജുനാചാര്യനാം" എന്നോ, "ജിഷ്ണുശിക്ഷകനാം" എന്നോ മറ്റൊരു പ്രയോഗിക്കുന്നതായാലും അർത്ഥദ്വയത്തിനു ഹാനിയില്ല. ഇതുപോലെ മറ്റുള്ള ശബ്ദങ്ങളും പര്യായപരിവൃത്തിസഹങ്ങളാണെന്നുള്ളതു സ്പഷ്ടമാണല്ലോ. ആകയാൽ ഇതു് അർത്ഥശ്ലേഷമാകുന്നു.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"മഹനീയമഹസ്സാർന്ന മഹിദീപം ജ്വലിക്കവേ
ദുഷ്ടർ പേടിച്ചുടങ്ങുന്ന ശിഷ്ടർ ചെയ്യുന്ന സൽക്രിയ." (സ)

ഇവിടെ രാജാവും സൂര്യനും പ്രകൃതമാകയാൽ മഹീഭീപശബ്ദം രണ്ടുപേരേയും കുറിക്കുന്നു. മഹനീയമഹസ്സോടുകൂടി രാജാവു വിളങ്ങുമ്പോഴും സൂര്യൻ പ്രകാശിക്കുമ്പോഴും ദുഷ്ടർ പേടിച്ചടങ്ങുകയും ശിഷ്ടന്മാർ യാതൊരു വിഘ്നവും കൂടാതെ സൽകർമ്മങ്ങൾ നടത്തുകയും ചെയ്യുന്നു പതിവാണല്ലോ. ഇതിലേയും ശബ്ദങ്ങളെല്ലാം പരിവൃത്തിസഹങ്ങളാണെന്നു കണ്ടുകൊൾക. പ്രസ്തുതശ്ലേഷം സമുച്ചയസങ്കീർണ്ണമാണെന്നു മുൻപറഞ്ഞതിനെ അപേക്ഷിച്ചു വിശേഷം.

ശ്ലേഷാലങ്കാരനിരൂപണം സമാപ്തം.

— 28. അപ്രസ്തുതപ്രശംസ. —

പ്രസ്തുതോദന്തപരമാ-
യീടുമപ്രസ്തുതോക്തിയാം
അപ്രസ്തുതപ്രശംസാഖ്യ-
മായതഞ്ചുവിധത്തിലാം. (40)

വിശേഷത്തിന്നു സാമാന്യം
കാരണത്തിനു കാര്യവും
മറിച്ചുമിവ തുല്യത്തി-
ന്നഥ തുല്യവുമിങ്ങിനെ. (41)

പ്രസ്തുതവൃത്താന്തത്തിന്നു പ്രതീതിവരുംപ്രകാരത്തിലുള്ള അപ്രസ്തുതവൃത്താന്തകഥനം അപ്രസ്തുതപ്രശംസയെന്ന അലങ്കാരമാകുന്നു. അപ്രസ്തുതത്തിന്റെ പ്രശംസ, അപ്രസ്തുതപ്രശംസ. 'പ്രശംസ'യെന്നതു വർണനമല്ലാതെ സ്തുതിരൂപമല്ല. അതുതു, വിശേഷപ്രസ്താവത്തിൽ സാമാന്യകഥനം, കാരണപ്രസ്താവത്തിൽ കാര്യകഥനം,

സാമാന്യപ്രസ്താവത്തിൽ വിശേഷകഥനം, കാര്യപ്രസ്താവത്തിൽ കാരണകഥനം, ഏതാനുമൊരുവൃത്താന്തം പ്രസ്തുതമായിരിക്കേ അതിനു തുല്യമായ് മറെറാരുവൃത്താന്തത്തിനു കഥനം എന്നിങ്ങിനെ അഞ്ചു പ്രകാരത്തിലാകുന്നു.

ക്രമേണ ഉദാഹരണം: വിശേഷപ്രസ്താവത്തിൽ സാമാന്യത്തിനു്:—

"കള്ളം ചൊല്ലരുതെന്നെനിക്കു ബലമായ്
ബാല്യേ പഠിപ്പിച്ചോര-
ക്കുള്ളൻ നമ്മെമാടു പൊള്ളരച്ചു ശിവനേ!
പോയിട്ടു നാളെത്രയായ്
വെള്ളത്തിങ്കൽ വരച്ച രേഖ പുരുഷ-
പ്രേമാനുബന്ധം തുലോം
ഉള്ളം വെന്തുരുകുന്നിതെൻ സഖി, വൃഥാ-
ഭാരായിതം ജീവിതം."

(പ്രണയവിലാസം)

തന്റെ പ്രിയതമനെ ഉദ്ദേശിച്ചു്, വിരഹാതുരയായ നായിക പറയുന്ന പ്രകൃതപദ്യത്തിൽ, തന്നിൽ തന്റെ പ്രിയതമനു ദൃഢമായ പ്രേമമില്ലെന്നു പ്രസ്താവിക്കുന്നതിനു പകരം "വെള്ളത്തിങ്കൽ വരച്ച രേഖ പുരുഷപ്രേമാനുബന്ധം തുലോം" എന്നിങ്ങിനെ പുരുഷന്മാരുടെ പ്രേമം സ്ഥിരമല്ലെന്ന സാമാന്യം നിബന്ധിച്ചിരിക്കയാൽ വിശേഷപ്രസ്താവത്തിൽ സാമാന്യോക്തി. ഈവകയെ സാമാന്യനിബന്ധനയായ അപ്രസ്തുതപ്രശംസയെന്നു പറയും.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"തന്ദേശം ചെന്നാണവതിനു തേ ചൊല്ലുവൻ മാർഗ്ഗമാദൌ
സന്ദേശം ചൊന്നഥ സപദി ഞാൻ യാത്രയാക്കാം ഭവാനെ;
സന്ദേഹം വേണ്ടപരനുപകാരത്തിനാകാത്തതെങ്കിൽ
കിന്ദേഹംകൊണ്ടൊരുഫലമിഹ പ്രാണിനാം ക്ഷോണിതന്നിൽ."

(മയൂരസന്ദേശം)

'നീ എനിക്കുവേണ്ടി കഷ്ടപ്പെടുവാൻ മടിക്കരുതു്' എന്നുപറയേണ്ടതിന്നു പകരം "അപരനുപകാരത്തിന്നു്--" ഇത്യാദി സാമാന്യം നിബന്ധിച്ചിരിക്കുന്നു.

സാമാന്യപ്രസ്താവത്തിൽ വിശേഷത്തിന്നു്:—

"കല്ലോ നീരോ രണ്ടിലൊന്നെന്നു വെച്ചി-
ട്ടല്ലോ നാമീവേല കയ്യേറതാദ്യം
കല്ലോടിപ്പോയ് രണ്ടുകവട്ടിന്നു വെള്ളം
കില്ലോതാനില്ലിങ്ങു കാണാറുമായി.": .(ഉമാകേരളം)

കഴക്കൂട്ടത്തുപിള്ളയുടെ വാക്കായ പ്രകൃതശ്ലോകത്തിൽ 'ദോഷമായാലും ഗുണമായാലും ശരി; രണ്ടിലൊന്നു തീച്ചയാക്കണമെന്നു നിശ്ചയിച്ചാണല്ലോ നാം രാജദ്രോഹത്തിന്നു് ഒരുമ്പെട്ടതു്. ഇപ്പോഴാകട്ടെ ദോഷമകന്നുപോയി ഗുണം ലഭിപ്പാൻ സ്വല്പം യത്നിക്കയേ വേണ്ടു' എന്ന സാമാന്യം പറയേണ്ടതായിരിക്കേ, 'കല്ലോ നീരോ--' എന്നിങ്ങിനെ അപ്രകൃതമായ തദ്വിശേഷം നിർദ്ദേശിച്ചിരിക്കയാൽ സമാന്യപ്രസ്താവത്തിൽ വിശേഷോക്തി. ഇതിനെ വിശേഷനിബന്ധനയെന്നുപറയും.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"മൃതി മാലയിതേകമെങ്കിലെൻ-
വ്വീടി ചേന്നെന്തിതു കൊന്നിടാത്തു മാം?
വിധിയോക്കുകിൽ നഞ്ഞുപോലുമേ
സുധയാകും സുധ നഞ്ഞുമായിട്ടും." (ഭാഷാരഘുവംശം)

'ഈശ്വരേച്ഛയാൽ ചിലേടത്തു് ഹിതകാരി അഹിതകാരിയായും മറുചിലേടത്തു് അഹിതകാരി ഹിതകാരിയായും ഭവിക്കും' എന്ന സാമാന്യം നിർദ്ദേശിക്കേണ്ടതായിരിക്കെ, "നഞ്ഞുപോലുമേ—" ഇത്യാദി വിശേഷം നിബന്ധിച്ചിരിക്കുന്നു. അതുപോലെതന്നെ,

"വൈവശ്യമുള്ളിലിയലായ്ക ശ്രുഭേ, നിരുദ്ധ-
നായ് വന്നിതിപ്പൊഴനിരുദ്ധനുമെന്നതിങ്കൽ

ദൈവം മറിച്ചു കരുതീടിലരക്ഷണത്തിൽ
ദേവൻ വെറും പുഴ മഹാപ്പുലി മരുപ്രദേശം.
(ബന്ധനസ്ഥനായ അനിരുദ്ധൻ)

'ദൈവാനുകൂല്യമില്ലെങ്കിൽ എത്ര ശക്തിയുള്ളവനും നിസ്സാരനായും, സേവ്യൻ ത്യാജ്യനായും ഭവിക്കും' എന്ന സാമാന്യം പ്രസ്തുതമായിരിക്കെ, "ദേവൻ വെറും പുഴ" ഇത്യാദി വിശേഷം നിർദ്ദേശിച്ചിരിക്കുന്നു.

കാരണപ്രസ്താവത്തിൽ കാവ്യത്തിന്നു്:—

"തുപ്പാദം പണ്ടു ധാതാവഴകൊട കഴുകി-
ച്ചോരുനാളജ്ജലത്തിൽ
ച്ചൊല്പൊങ്ങീടും നഖത്തിൻരുചികണികകൾ ചേ-
ന്നാഴിയിൽ ച്ചെന്നുകൂടി
ഒപ്പം ദേവാസുരന്മാരതു ബത മഥനം
ചെയ്തനാൾ വെണ്ണനെയ്യി-
ന്നൊപ്പം തപ്പാതെതാനായതുകളുടനുരു-
ണ്ടമ്പിളിക്കോലമായി." (അലങ്കാരദീപിക)

വിഷ്ണുവിന്റെ നഖങ്ങൾക്കുള്ള ശോഭാതിശയപ്രസ്താവത്തിൽ 'ബ്രഹ്മാവു വിഷ്ണുവിന്റെ കാൽകഴുകിച്ച സമയം ആ വെള്ളത്തിൽ ക്കൂടി സമുദ്രത്തിൽച്ചെന്നുചേർന്ന നഖകാന്തിലേശങ്ങളാണ് പിന്നീടു സമുദ്രമഥനാവസരത്തിൽ വെണ്ണനെയ്യുപോലെ ഉരുണ്ടുകൂടി ചന്ദ്രനായ്തീർന്നിരിക്കുന്നതു്' എന്നിങ്ങിനെ ചന്ദ്രനെ ഭഗവാന്റെ നഖലേശകാവ്യരൂപമായുൽപ്രേക്ഷിച്ചിരിക്കയാൽ, നഖകാന്തി വർണ്ണിക്കേണ്ടതായിരിക്കെ തൽകാവ്യത്തിന്നു നിബന്ധനം. ഇതിലെ കാവ്യകാരണഭാവം കേവലം കവികല്പിതമാകുന്നു. ഇപ്രകാരം ഉൽപ്രേക്ഷാപ്രകരണത്തിലുദാഹരിച്ചു,

"വിധുമണ്ഡലമാവധൂമുഖത്തെ—"

ഇത്യാദിയിലും നോക്കിക്കൊൾക.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"തളിർ ശിലാതലമെന്ന വിചാരമ-
ക്കടൽമകൾക്കരുളും ഹരിതന്നുടൽ.
ശിലയഹോ തളിരെന്ന നിനപ്പതി-
ന്നിടവരുത്തി കപീന്ദ്രനു സംഗരേ." (കേശവീയം)

'ഭഗവാന്റെ ശരീരം സമരസമ്മർദ്ദത്തിൽ അത്യന്തം കഠിനവും ദൃഢവുമായി ജാംബവാന്നു് അനുഭവപ്പെട്ട' എന്ന നിർദ്ദേശിക്കേണ്ടതായിരിക്കെ, 'ശിലയെ തളിരെന്ന നിനയ്ക്കുവാനിടവരുത്തി' എന്ന ബൈഭ്യമായ തൽകാവ്യം നിബന്ധിച്ചിരിക്കയാൽ കാവ്യനിബന്ധന.

ഇതുപോലെതന്നെ:—

"നാല്ക്കാലികൾക്കുമൊരുനാണുമുദിക്കുമെങ്കിൽ
കുന്നിൻകുമാരിയുടെ കുന്തളകാന്തി കണ്ടാൽ
നിസ്സംശയം ചമരികൾക്കുമായിരുന്നു
വാലിൻവിലാസമതിലുള്ളൊരു വത്സലത്വം."

(ഭാഷാകുമാരസംഭവം)

ഈ വകയിലൊക്കെയും ജ്ഞാനങ്ങൾക്കാണു് കാവ്യകാരണഭാവം.

വസ്തുനിയതമായ കാവ്യനിബന്ധനയ്ക്കു്:—

"കൂട്ടിൽക്കിടന്നൊരു ശാരികപ്പൈതൽതാൻ
പാട്ടായിച്ചൊന്നതു കേൾക്കായപ്പോൾ;
ദൈവമെ, നിങ്കഴൽ കൈതൊഴുതീടുന്നോൻ
കൈവെടിഞ്ഞീടൊല്ല യെന്നൊയെന്നും.
ദേവകീനന്ദനൻ തന്നുടെ മെയ്യൊട്ട
കേവലം ചേർക്കണ മെന്നൊയും നീ.
.....
കാണുന്നോർ കണ്ണിനു പീയൂഷമായൊരു
കാർവർണ്ണൻ തന്നുടെ മേനിതന്നെ.

കൺകൊണ്ടു കണ്ടു ഞാനെന്നപോലെന്നുടെ
സങ്കടം പോക്കുന്ന തമ്പുരാനേ." (കൃഷ്ണഗാഥ)

രുക്മിണിയുടെ ശോച്യാവസ്ഥയ്ക്കു കാരണം മാരമാലാണെന്ന് ഇഷ്ടതോഴികൾ ഊഹിച്ചു തീച്ചയറിവാൻ ചോദിക്കവേ ശാരികയെക്കൊണ്ടു തൽകാര്യം പറയിപ്പിച്ചിരിക്കുന്നു.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"ദേവ, കുമാരി പഠിപ്പിക്കുന്നില്ല മാം
ദേവിമാരൊന്നുമേ മിണ്ടുന്നീല.
രാജകുമാരസചിവരിനിയുമേ
ഭോജനത്തിനെഴുന്നേല്ക്കുന്നില്ലേ!
ദാസി, ഭുജിപ്പിക്കുകദ്യമാം; തോന്നിയ-
വാസി നീ നിന്നെ ഞാൻ ചൊല്ലിത്തരാം.
ഇത്ഥമെൻ സ്വാമിതൻ ശത്രുവിൻ ശൂന്യമാം
പത്തനത്തിങ്കലേ ചിത്രം നോക്കി.
പ്രത്യേകമോരുന്ന കൂട്ടു തുറന്നുടൻ
അധ്വഗന്മാർ വിട്ട രാജശുകം." (സ്വ)

'തന്റെ രാജാവു ശത്രുരാജാവിനെ എന്തുചെയ്തു?' എന്നുള്ള ചോദ്യത്തിനു സമാധാനം 'വധിച്ചു' എന്നായിരിക്കെ, വധംകൊണ്ടുണ്ടായ കാര്യം നിബന്ധിച്ചിരിക്കയാൽ കാര്യനിബന്ധന. അഥവാ, 'ശത്രുരാജാവിന്റെ അവസ്ഥയെന്തു?' എന്നുള്ള ചോദ്യത്തിന് 'എന്റെ സ്വാമി, യുദ്ധയാത്ര പുറപ്പെട്ടതറിഞ്ഞു ശത്രുരാജാവു് സകുടുംബം നാടുവിട്ടുപോയി' എന്ന സമാധാനം പറയേണ്ടതായിരിക്കെ, തൽകാര്യമായ ശുകവൃത്താന്തം പറഞ്ഞിരിക്കുന്നു.

ജ്ഞാനത്തിനല്ലാതെ വസ്തുക്കൾക്കുള്ള കാര്യകാരണഭാവമാത്രമായിട്ടു കാര്യനിബന്ധനംകൊണ്ടു കാരണമായ പ്രകൃതം വ്യംജിപ്പിക്കുന്നതു പര്യായോക്തത്തിനു വിഷയമാവുകയില്ലെന്നാണു് അലങ്കാരസർവ്വസ്വകാരന്റെ പക്ഷം. ഇതിനെപ്പറ്റി പര്യായോക്തപ്രസ്താവത്തിൽ വിസ്തരിക്കുന്നതാണു്.

കാവ്യപ്രസ്താവത്തിൽ കാരണത്തിന്നു:—

"മാരശ്രീമദഹാരിമദ്ദയിതനെ ദ്ദൂരത്തു കണ്ടീടുമ-
ന്നോരത്തേ വികസിക്കുമക്ഷിയുഗളം വ്യാജേന ഞാൻ പൊത്തിടാം
നീരന്ധ്രം പുളകോദ്ഗമം പുടവയെക്കൊണ്ടും മറയ്ക്കാം പരം
പാരം കഞ്ചുകഭഞ്ജിയായ് സ്തനഭരം വഞ്ചിക്കുമിസ്സാധുവെ."
(പ്രണയവിലാസം)

അപരാധിയായ പ്രിയതമനോടു പ്രണയകോപം ഭാവിക്കുവാൻ ഉപദേശിക്കുന്ന തന്റെ തോഴിയോടു് അതു തനിക്കു സാധിക്കയില്ലെന്നു പ്രസ്തുതമായ കാര്യം പറയേണ്ടതായിരിക്കെ, അതിനുള്ള കാരണം പറഞ്ഞിരിക്കയാൽ കാരണനിബന്ധന.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"ബാലേ, ഭ്രമി ചലിച്ചുഗങ്ങളിളകി ബ്ഭാനുക്കളാടിപ്പുരം
പ്രാലേയാംശു വിയത്തു മേഘനിചയം താരങ്ങളം വഷ്ടിച്ചുഹോ
ചാലേ ശംഖു മുഴങ്ങി വിദ്രുമപുടം സീൽകാരിയായ്ക്കാണുമ-
ജ്ജാലേ സാഭിനിവേശമന്യകലയെ ക്കാംക്ഷിക്കയില്ലെന്മനം."
(പ്രണയവിലാസം)

'അച്ഛനും മറ്റും കഥകളിക്കുപോകുന്നുണ്ടത്രേ. അങ്ങും പോകുന്നുണ്ടോ' എന്നുള്ള തന്റെ പ്രേയസിയുടെ ചോദ്യത്തിന്നു താൻ പോകുന്നില്ലെന്നുള്ള കാര്യം പറയേണ്ടതിന്നു പകരം 'തനിക്കു താദൃശമായ ഇന്ദ്രജാലത്തിലല്ലാതെ മറ്റൊരു കലയിലും കൌതുകമില്ല' എന്നുള്ള കാരണം നിബന്ധിച്ചിരിക്കുന്നു.

എന്നാൽ, "അപ്രസ്തുതപ്രശംസ,- കാര്യകാരണാദിനിബന്ധനമാശ്രയിച്ചു് അഞ്ചുവിധമാണെന്നു നിയമിക്കുവാൻ സാധിക്കുന്നതല്ല. പ്രകാരാന്തരത്തിലും അപ്രസ്തുതപ്രശംസ കാണുന്നുണ്ടു്.

"നിശ്വാസസമാരുതവശാൽ നിബ്ബുസീഭവിച്ച
നിൻസ്മേരമാം ഭവദയെയൗഷധരാശിതന്റെ

വ്യാകീർണമായൊരു തുഷാപരിപാടിപോലെ
വ്യാപിച്ചിടുന്ന ഭുവി ശീതകരാംശുപുഞ്ജം." (സ-ച)

ഇവിടെ ചന്ദ്രകിരണപുഞ്ജത്തെ, നിശ്വാസമാരുതനേറ്റു നിർമ്മലമായ്തീർന്ന (ഉമിപോയ) ഭഗവാന്റെ മന്ദസ്മിതമായ ദിവ്യൌഷധധാന്യരാശിയുടെ തുഷാ(ഉമി)പരമ്പരയായുൽപ്രേക്ഷിച്ചിരിക്കുന്നതിനാൽ ആ മന്ദസ്മിതത്തിന്റെ സാരാംശതത്ത്വരൂപമായ ഉൽകർഷം ഗമ്യമാവുന്നതുകൊണ്ട് ഇതു് അപ്രസ്തുതപ്രശംസയാണെന്നതിന്നു സന്ദേഹമില്ല. എന്നാൽ ഇതിലെ സംബന്ധമാകട്ടെ, സഹോൽപന്നതത്വമല്ലാതെ കാര്യകാരണഭാവമല്ല. അരിക്കും ഉമിക്കും തമ്മിൽ കാര്യകാരണഭാവമില്ലല്ലോ. ക്രടാതെ, സാക്ഷാൽ കാര്യകാരണഭാവമല്ലാതെ പരമ്പരാസംബന്ധമാശ്രയിച്ചും പ്രസ്തുതാലങ്കാരം സംഭവിക്കുന്നുണ്ട്.

"കാളിന്ദീ, ചൊല്ലുഗസ്ത്യാ, ജലനിധിയിഹ ഞാൻ
വൈരിയെ ച്ചൊന്നതെന്തേ?
കേളെന്നാൽ നമ്മദാ ഞാൻ തവപിപറകൊലാ
മൽസപത്നീടെ നാമം
കൊണ്ടൽക്കാർവർണമെന്തേ തവ? മഷി കലരും
മാളവീബാഷ്പസംഗം-
കൊണ്ടത്രേ; എന്തവക്കിന്നൊരഴ? ലയി
കയത്തീടിനാൻ കന്തളേന്ദ്രൻ."

ഇതിലെ നാലാംപാദത്തിൽ, "എന്തവക്കിന്നൊരഴൽ" എന്നിങ്ങിനെ മാളവസ്ത്രീകളുടെ അഴൽക്ക കാരണം ചോദിക്കെ, ഭർത്തൃമരണമെന്നുള്ള സാക്ഷാൽ കാരണം പറയാതെ 'കന്തളേന്ദ്രൻ കയത്തു' എന്നിങ്ങിനെ ഭർത്തൃമരണത്തിന്റെ കാരണം നിബന്ധിച്ചിരിക്കുന്നു. 'മാളവരാജ്യത്തേക്കു യുദ്ധത്തിന്നു ചെന്ന കന്തളേശ്വരൻ മാളവേശ്വരനെ എന്തുചെയ്തു' എന്നുള്ള ചോദ്യത്തിന്നു് ഉത്തരമായ പ്രകൃതലോകത്തിൽ കന്തളേശ്വരൻ മാളവരാജാവിനെ വധിച്ചുവെന്ന കാര്യത്തിന്നു പകരം നമ്മദാസമുദ്രസംഭാഷണമായ് തൽകാര്യമാണു്

നിബന്ധിച്ചിരിക്കുന്നതു്. അതുകയാൽ, കാവ്യകാരണഭാവാദിസംബന്ധനിബന്ധനം മാത്രമാണു് പ്രകൃതാലങ്കാരത്തിനു പ്രയോജകമെന്നു നിയമമില്ല" എന്നിങ്ങിനെ ദീക്ഷിതർ അഭിപ്രായപ്പെട്ടതു.

ദീക്ഷിതർ പറഞ്ഞിട്ടുള്ളതു് ഒരുവിധത്തിൽ ശരിയാണെങ്കിലും അതുകൊണ്ടു പ്രാചീനരുടെ വിഭജനത്തിനു ന്യൂനതയുണ്ടെന്നു വിചാരിച്ചുകൂടാ. കവിപ്രതിഭോല്ലിഖിതമാവാതെ കേവലം വസ്തുസിദ്ധമായ കാവ്യകാരണഭാവം കാവ്യനിബന്ധനാപ്രസ്തുതപ്രശംസയ്ക്കു പ്രയോജകമല്ലെന്നു മുമ്പുതന്നെ പറഞ്ഞിട്ടുണ്ടല്ലോ. "നിശ്വാസമാരുതവശാൽ—" എന്ന പദ്യത്തിലും ഔഷധധാന്യസാരത്തിന്നും ഉമിക്കും വാസ്തവികമായ കാവ്യകാരണഭാവമില്ലെങ്കിലും കവികല്പിതമായ കാവ്യകാരണഭാവത്തിനു ഹാനിയൊന്നുമില്ല. കൂടാതെ കാവ്യകാരണപദങ്ങൾ പ്രയോജ്യപ്രയോജകസാധാരണങ്ങളായേ വിവക്ഷിച്ചിട്ടുമുള്ളൂ. അതു സ്ഥിതിക്കു്, "കാളിന്ദീ, ചൊല്ലുഗസ്ത്യാ—" എന്നതിൽ മാളവസ്ത്രീകളുടെ അഴലിനും തൽകാരണമായ കന്ദളേന്ദ്രകോപത്തിനും അതുപോലെ മാളവവധത്തിനും വധനിമിത്തകമായ നമ്മദാസമുദ്രസംഭാഷണത്തിനും തമ്മിൽ സാക്ഷാൽ കാവ്യകാരണഭാവമില്ലെങ്കിലും പ്രയോജ്യപ്രയോജകഭാവം സുസ്ഥിതവുമാണു്. 'കാവ്യകാരണഭാവം' എന്നതു് പ്രയോജ്യപ്രയോജകഭാവമായാലും മതി എന്നു താൽപര്യം. അതുകയാൽ കാവ്യകാരണഭാവമാശ്രയിച്ചുള്ള പ്രാചീനന്മാരുടെ വിഭജനം അസംബദ്ധമാണെന്നു ധരിക്കരുതെന്നു മാത്രം.

സാരൂപ്യനിബന്ധനത്തിനു് ഉദാഹരണം:—

"രത്നസമ്പൂർണ്ണനെന്നാലു- മാഴിക്കില്ലല്പവും മദം
ചില മുത്തുകളുള്ളോരു ഗജേന്ദ്രൻ മദവിഹ്വലൻ."

(സാഹിത്യവിലാസം)

അല്പജ്ഞനല്ലാതെ വിജ്ഞൻ അഹങ്കാരിയാവുകയില്ലെന്നുള്ള പ്രസ്തുതത്തിനു ഘടകരൂപതത്തുല്യമായ അപ്രസ്തുതം നിബന്ധിച്ചിരിക്കുന്നു. പ്രസ്തുതം സരൂപമായ അപ്രസ്തുതത്താൽ ഗമ്യം.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"തവളകൾ കളകളബഹളം
ലഹളകൾ കൂട്ടുന്ന മേഘകാലത്തിൽ
കയിലുകൾ മൌനം വഴിപോൽ
ഇയലുകയോത്താലതീവ യുക്തം താൻ."

(സുഭാഷിതരത്നാകരം)

ദുഷ്കവികളും വിമൽകംമന്യന്മാരും ശബ്ദകോലാഹലം മുഴക്കുന്ന പത്രികകളും മാസികകളും നിറഞ്ഞിരിക്കുന്ന ഇക്കാലത്തു്, യഥാർത്ഥ കവികളും വിമൽകന്മാരും മിണ്ടാതിരിക്കുക യുക്തമാണെന്നുള്ള പ്രകൃതത്തിനു പ്രത്യായകമായി "തവളകൾ കളകളബഹളം—" ഇത്യാദി അപ്രകൃതം നിബന്ധിച്ചിരിക്കുന്നു.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"ഗാത്രത്തെ നൽപ്പൊന്മയമാക്കിയാലും
കൊക്കിങ്കൽ മാണിക്യമമുഴ്ത്തിയാലും
പത്രങ്ങൾതോറും മണി കെട്ടിയാലും
കാകനു ഹംസപ്രഭ സംഭവിക്കാ."

(സുഭാഷിതരത്നാകരം)

ഇതിലെ അപ്രസ്തുതമായ കാകനിന്ദ വേഷാദ്യാഡംബരം കൊണ്ടു യോഗ്യനാണെന്നു നടിക്കുന്ന മൂർഖനിൽ പര്യവസാനിക്കുന്നു. ഈ ഉദാഹരണങ്ങളിലെല്ലാം വാച്യാർത്ഥത്തിനു വ്യംഗ്യാപേക്ഷ കൂടാതെതന്നെ അനായബോധം വരുന്നതിനാൽ വാക്യാർത്ഥം തടസ്ഥമായി സ്ഥിതിചെയ്യുന്നു. മറുചിലടിക്കിലാകട്ടെ, വാച്യാർത്ഥം അയപ്പിപ്പാൻ പ്രതീയമാനാർത്ഥത്തിന്റെ സാഹായ്യം ആവശ്യമായിരിക്കും. എങ്ങിനെയെന്നാൽ,—

"ജൃംഭിച്ച ലോഭമൊട്ട നൽപ്പൂതേൻ കുടിപ്പാൻ
ചുംബിച്ചു ചൂതകലികാമതികൌശലേന

അംഭോജിനീവസതിമാത്രകൃതാർത്ഥനായി
കിംഭോ മറന്ന കിതവ ഭ്രമര, തത്രമേനാം."

(മണിപ്രവാളശാകുന്തളം)

പക്ഷിമൃഗാദികളോട് സംഭാഷണംചെയ്യുക സംഭാവിതമല്ലായ്കയാൽ ഇതിലെ വാച്യാർത്ഥനിഷ്പത്തിക്കു സംബോധ്യമായ ഭ്രമരത്തിൽ വ്യംഗ്യമായ ദുഷ്യന്തന്റെ താദാത്മ്യം അപേക്ഷിതമായിരിക്കുന്നു.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"താരാഗണംതൊട്ടു ശശിക്കു താപം
തീരാൻ പദാർത്ഥങ്ങളനേകമുണ്ടാം
ആ രാവിനും നാഥ, കുമുദ്വതിക്കും
ആരാണൊരുത്തൻ തുണ തിങ്കളെന്യേ." (ഉമാകേരളം)

ശശിക്കു താപമില്ല, താരാഗണം താപശാന്തികരവുമല്ല. ആകയാൽ വാച്യാർത്ഥനിഷ്പത്തിക്കു പ്രകൃതമായ തമ്പാൻ തനപീവർദ്ധനം മുതലായ വ്യംഗ്യാർത്ഥാപേക്ഷ കൂടാതെ കഴികയില്ല.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"നീലാഭ്രനീർത്തുള്ളികളാൽ വലിപ്പം
ചാലേ നിനക്കേകിയ സിന്ധുവിന്റെ
മേലേറി നീ നിന്നലറുന്നതോർത്താൽ
മാലിന്യമേറുന്നാ നിനക്കു യോഗ്യം."

(സാഹിത്യവിലാസം)

സിന്ധുവിന്റെ മേലേറിനില്ക്കലും മാലിന്യവും മേഘത്തിനു ദോഷാപാദകമല്ലാത്തതുകൊണ്ടു മേഘവിശേഷണങ്ങളായ ആ അംശങ്ങളിലും പ്രതീയമാനതാദാത്മ്യം ആവശ്യകമായിരിക്കുന്നു.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"രജസ്സാന്ധ്യവിളത്തേവം ഭൃംഗ, കണ്ടകിതാംഗിയാം
കേതകീലതയിൽക്കേളി കോലുവാൻ ലജ്ജയില്ലയോ." (സ.പ)

ഇതിൽ 'രജസ്സാന്ന' എന്ന അംശം കേളികോലുന്നതു് ഉചിത മല്ലെന്നുള്ളതിലേക്കു വാച്യപക്ഷത്തിലും ഗമ്യപക്ഷത്തിലും സാധക മാണെന്നാവാം: എന്നാൽ 'വിളത്തു' 'കണ്ടകിതാംഗി' എന്നീ രണ്ടു വിശേഷണങ്ങളുടേയും സ്ഥിതി അങ്ങിനെയല്ല. വിളപ്പ് തരുണി യിലല്ലാതെ കേതകിയിൽ ദോഷമല്ല. അതുകൊണ്ടു വാച്യാർത്ഥം സ്വനിഷ്ഠത്തിക്കായി പ്രതീയമാനാംശതാദാത്മ്യം അപേക്ഷിക്കുന്നു. അതുപോലെ കണ്ടകിതത്വം കേതകിയിലല്ലാതെ തരുണിയിൽ ദോഷമല്ല. പ്രത്യുത, അനുരാഗാധിക്യസൂചകമാകയാൽ ഗുണമാണു്. അതുകൊണ്ടു്, പ്രതീയമാനാംശം വാച്യതാദാത്മ്യത്തേയുമപേക്ഷി ക്കുന്നു. ഇങ്ങിനെ വാച്യാംശം ഗമ്യാംശതാദാത്മ്യത്തേയും ഗമ്യാംശം വാച്യാംശതാദാത്മ്യത്തേയും സ്വനിഷ്ഠത്തിക്കപേക്ഷിക്കുകയാൽ പൂ വ്വാപേക്ഷയാ വിശേഷം.

ഇതിൽ വാച്യമായ ഭ്രംഗവൃത്താന്തം അപ്രകൃതവും വ്യംഗ്യമായ കാമുകവൃത്താന്തം പ്രകൃതവുമാണെന്നുവെച്ചാകുന്ന അപ്രസ്തുതപ്രശം സയെന്നു പറഞ്ഞിരിക്കുന്നതു്. നേരെമറിച്ചു, ഭ്രംഗവൃത്താന്തം പ്രകൃ തവും വിശേഷണസാമർത്ഥ്യത്താൽ ഗമ്യമായ കാമുകവൃത്താന്തം അ പ്രകൃതവുമാണെങ്കിൽ മുൻപറഞ്ഞ സമാസോക്തിയാവും.

എന്നാൽ, "രണ്ടു വൃത്താന്തവും പ്രകൃതമാണെങ്കിൽ ഇതിലെ അലങ്കാരമെന്തു്? അപ്രസ്തുതപ്രശംസയ്ക്കോ സമാസോക്തിയ്ക്കോ പ്ര സക്തിയില്ലെന്നുള്ളതു തീച്ചയന്നെ. ചമൽകൃതിവിശേഷം ആനുഭാ വികമാകയാൽ അലങ്കാരതത്വനിർദ്ദേശം ന്യായ്യവുമാണു്" എന്നിങ്ങി നെ ആശങ്കിക്കുവാനവകാശം കാണുന്നുണ്ടു്. ഈ വിഷയത്തിൽ ദീ ക്ഷിതർ പറയുന്നതു് അവിടെ പ്രസ്തുതാങ്കുരമെന്ന ഒരു പ്രത്യേകമല ങ്കാരമാകുന്നുവെന്നാണു്.

"എന്തിന്നിങ്ങനെ ഭ്രംഗമേ, ബത രജ-
സ്സില്ലാതലംബാലയായ്
ചന്തം ചേർന്നൊരു മല്ലികാകലികയെ
ക്ലേശപ്പെടുത്തുന്നു നീ

സന്തോഷാൽ തവ മർദ്ദനങ്ങളെ വഹി-
ച്ചീടാൻ കരുത്തുള്ള നൽ-
ച്ചെന്താർവള്ളികളും വേറെയുള്ളതുകളിൽ
സ്വാന്തം രമിപ്പിക്കെടോ." (സാഹിത്യവിലാസം)

ഈ പദ്യം, സ്വാധീനകളായ പ്രൌഢാംഗനകളും വേണ്ടുവോളമുണ്ടായിരിക്കെ പുഷ്പിണിയാവാത്ത ബാലികയെ രതിക്കായി ക്ലേശിപ്പിക്കുന്ന നായകൻ കേളംക്കേ, മല്ലികാകലികയിൽച്ചെന്നിരുന്ന വണ്ടിനെ നോക്കി ഒരു വിദൂഷകനായിക ഉദ്യാനത്തിൽ വെച്ചു പറയുന്നതാകയാൽ, ഭൃംഗോപാലംഭവും നായകോപാലംഭവും പ്രകൃതമാകുന്നു. സംബോധനാനഹ്ങളായ പക്ഷിമൃഗാദികളെ സംബോധനംചെയ്തു പറയുക എന്നതു് അസംബദ്ധമാകയാൽ ഭൃംഗസംബോധ്യമായ വാച്യം അപ്രസ്തുതമാവാനേ തരമുള്ളൂ എന്നുവിചാരിക്കേണ്ട. ക്രോധസ്നേഹാദിവികാരത്താലും മൌഢ്യത്താലും മറ്റും പക്ഷിമൃഗാദികളോടെന്നവേണ്ട അചേതനത്തോടുപോലും ആമന്ത്രണപൂർവ്വകഭാഷണം ലോകസാധാരണമാണെന്നുള്ള വസ്തുത നമുക്കു് അനുഭവസിദ്ധമാണു്. ശാകുന്തളത്തിലെ നാലാമങ്കത്തിൽ ശകുന്തള വനജ്യോത്സ്നയോടും മാൻകിടാവോടും മറ്റും സംസാരിക്കുന്നതു നോക്കുക. വിശേഷിച്ചു്,

"ആരാണങ്ങു? നരക്കാമറിക വിധിഹതൻ
പാപി ശാഖോടകൻ ഞാൻ;
വൈരാഗ്യത്താലെയല്ലിപ്പറവതു? ശരിതാൻ;
ഏവമെന്തോതുവാനായ്?
പേരാലൊന്നുണ്ടിടത്തേവശമതിനെ ഭൃശം
പാന്ഥർ സേവിച്ചിടുന്നു
നേരാംമാർഗ്ഗത്തെയാന്നോരിവനിഹ നിഴലെ-
ന്നാലുമില്ലേ പരാർത്ഥം." (ധ്വന്യാലോകം)

ഇത്യാദിയിലെ ചേതനാചേതനങ്ങളുടെ ഉക്തിപ്രത്യുക്തിപോലെ പക്ഷിമൃഗാദ്യാമന്ത്രണം അത്യന്തമസംഭാവിതവുമല്ല. അതു

കൊണ്ട്, പ്രസ്തുതത്താലുള്ള പ്രസ്തുതദ്യോതനം 'പ്രസ്തുതാങ്കുര'മെന്ന അലങ്കാരംതന്നെയാണ്. ഇതു സാരൂപ്യനിബന്ധനമായ പ്രസ്തുതാങ്കുരോദാഹരണമാകുന്നു. ക്രടാതെ അപ്രസ്തുതപ്രശംസയ്ക്കു പറഞ്ഞ പ്രകാരം സംബന്ധാന്തരനിബന്ധനമായും പ്രസ്തുതാങ്കുരം വരുന്നതാണ്.

"ക്ഷേമം നല്കുട്ടെ ഞങ്ങൾക്കയി തവ മുഖസൌ-
ന്ദര്യനിര്യത്നവേണി-
ക്കോമൽസ്രോതഃപ്രണാളിപ്പടിവിലസിട്ടമാ
നിന്നെറ സീമന്തമാർഗം
കാമം തത്രത്യമാം കുങ്കുമനിരയരിയാം
കുന്തളക്രൂരിരുട്ടി-
ന്നാമത്തിൽപ്പെട്ടിരിക്കുന്നരുണകരകിശോ-
രങ്ങളാണെന്ന തോന്നും." (സൌന്ദര്യലഹരി)

ഇവിടെ പ്രസ്തുതമായ, ദേവിയുടെ സീമന്തസരണിയെ, വദന സൌന്ദര്യലഹരീപരീവാഹപ്രണാളിയായി ഉൽപ്രേക്ഷിച്ചിരിക്കയാൽ മുഖസൌന്ദര്യസമൃദ്ധി വ്യംജിക്കുന്നു. കാര്യരൂപമായ അതും വർണനീയമാകയാൽ പ്രകൃതംതന്നെ. മുഖസൌന്ദര്യസമൃദ്ധിക്കും തൽപ്രവാഹപ്രണാളിക്കും കവികല്പിതമായ ഹേതുഹേതുമദ്ഭാവം.

"വന്നിതു ശിവരാത്രി, നിങ്ങളെൻ മിഴികളേ,
നന്നിതുപോലെ മേലും ജാഗ്രതയായിരിപ്പിൻ;
ഒന്നിനിസ്സുധമ്മാവായ്സുഖാവായ്ഭവദീയ-
സന്നിധാനത്തിലാവിർഭവിക്കുമചിരേണ." (സ-കേക)

ശിവരാത്രിമാഹാത്മ്യപ്രസ്താവത്തിൽ തൃതീയനേത്രരൂപാവയവപ്രാപ്തിയായ വാച്യംപോലെ അവയവിശിവസാരൂപ്യപ്രാപ്തിയായ വ്യംഗ്യാർത്ഥവും പ്രകൃതമാകയാൽ പ്രസ്തുതാങ്കുരം. തൃതീയലോചനപ്രാപ്തി ശിവസാരൂപ്യത്തിൻ കാര്യമാകയാൽ ഇതും കാര്യനിബന്ധനം.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"ആഹാരാദി വെടിഞ്ഞു മഞ്ചശയനൈ-
കാലംബയായീടുമാ-
നീഹാരാംശുസമാസ്യയെ ക്കസവുമു-
ണ്ടെങ്കിലോത്തനങ്ങായ്കിലും,
ഹാ ഹാ! ഞാൻ നെടുവീപ്പിനാൽ പ്പരമറി-
ഞ്ഞമ്പോടു തൊട്ടീടവേ
മോഹാലസ്യമിയന്നു വീണ്ടുമവൾ; ഈ
ഞാൻ ദ്വിതീയല്ലോക്ക നീ." (പ്രണയവിലാസം)

നായികയുടെ വിരഹതാപാതിശയപ്രകടനത്തിന്നു തൽകാല്യ മായ മോഹാലസ്യാദിക്രൂടി വർണ്യമാകയാൽ കാരണംപോലെ കാ ല്യവും പ്രകൃതംതന്നെ. എന്നാൽ കാല്യപ്രാരകമായ കാരണാവഗ തിക്കുക്രൂടി നിബന്ധനമുള്ളേടത്തു പ്രസ്തുതാങ്കുരത്തിന്നു പ്രസക്തിയില്ല. അതുകയാൽ,—

"ഗ്ലാനത്വം പൂണ്ടു പീനസ്തനഘനജഘനാ-
സക്തയായ് രണ്ടുഭാഗ-
ത്തുനം ചേരാതെ മദ്ധ്യേ ഹരിതതര യര-
ക്കെട്ടു തട്ടായ്കമൂലം
ആനൽക്കയ്യിട്ടടിച്ചീവിധമതിശിഥില-
ന്യാസയായങ്ങുമിങ്ങും
നുനം ചൊല്ലുന്നു തന്വീമണിയുടെ കദനം
പദ്മിനീപത്രശയ്യ." (ധന്യാലോകം-രത്നാവലി)

ഇത്യാദിയിലെ അലങ്കാരം അനുമാനമാകുന്നു" എന്നീവിധത്തിലാണ് ദീക്ഷിതർ തന്റെ കുവലയാനന്ദത്തിൽ പ്രതിപാദിച്ചിരിക്കുന്നതു്.

ജഗന്നാഥപണ്ഡിതനാകട്ടെ,- "'എന്തിന്നിങ്ങനെ--' എന്നതു് അപ്രസ്തുതപ്രശംസതന്നെയാകുന്നു. 'അപ്രസ്തുതത്താൽ പ്രസ്തുതം ഗ മ്യമായാലല്ലേ അപ്രസ്തുതപ്രശംസ? ഇവിടെയാകട്ടെ, പ്രസ്തുതത്താ

ലാണല്ലോ പ്രസ്തുതം ഗമ്യമാവുന്നതു്, എന്നു ശങ്കിക്കേണ്ട. അപ്രസ്തുതമെന്നതിനു വിവക്ഷിച്ചിരിക്കുന്ന അർത്ഥം—മുഖ്യതാൽപര്യവിഷയീഭൂതമായ അർത്ഥത്തിനു വ്യതിരിക്തമായ അർത്ഥമെന്നുമാത്രമാണു്. അതുതന്നെ ചിലേടത്തു് അത്യന്തം അപ്രസ്തുതമായും മറുചിലേടത്തു മുഖ്യതാൽപര്യവിഷയീഭൂതാർത്ഥഭിന്നമായ പ്രസ്തുതമായും വരാം. "ജൃംഭിച്ചു്ലോഭമൊട്ടു—" ഇത്യാദിയിൽ വാച്യം അത്യന്തമപ്രസ്തുതം. "എന്തിന്നിങ്ങനെ—" എന്നതിൽ വാച്യാർത്ഥം പ്രകൃതമാണെങ്കിലും മുഖ്യതാൽപര്യവിഷയതാപന്നം ഗമ്യമായ പുരുഷവൃത്താന്തത്തിന്നാകയാൽ തദ്ഭിന്നം തന്നെയാണു്. ആകയാൽ ഈവകസ്ഥലത്തു് അലങ്കാരം അപ്രസ്തുതപ്രശംസതന്നെയാവുന്നതുകൊണ്ടു പ്രസ്തുതാങ്കുരമെന്നൊരു പുതിയ അലങ്കാരം സ്വീകരിച്ചിട്ടാവശ്യമില്ല. എന്നുമാത്രമല്ല, സ്വല്പവൈലക്ഷണ്യത്താൽ മാത്രം അലങ്കാരാന്തരകല്പനത്തിനു മുതിരുന്നുവെങ്കിൽ ഉക്തിഭംഗിക്കുള്ള ആനന്ത്യത്താൽ അസംഖ്യം അലങ്കാരങ്ങളും കല്പിക്കേണ്ടതായും വരും." എന്നിപ്രകാരം അഭിപ്രായപ്പെട്ടുന്നു.

രസഗംഗാധരകാരന്റെ ഇത്തരം സിദ്ധാന്തം ചിന്ത്യമായിട്ടാണിരിക്കുന്നതു്. ഒന്നാമതായി, "അപ്രകൃതാർത്ഥസ്ഫൂർത്തി, സാധാരണവിശേഷണമാഹാത്മ്യത്താലാണെങ്കിൽ സമാസോക്തി, അസാധാരണവിശേഷണമാഹാത്മ്യത്താലാണെങ്കിൽ വ്യംഗ്യരൂപകം" എന്നിങ്ങിനെ സമാസോക്തിക്കും വ്യംഗ്യരൂപകത്തിനും വിഷയവ്യവസ്ഥ കല്പിക്കുന്ന പണ്ഡിതരാജൻ സ്വല്പമായ വൈലക്ഷണ്യം അലങ്കാരാന്തരതാപാദകമല്ലെന്നു പറയുന്നതുതന്നെ യുക്തമാണോ എന്നു സംശയിക്കേണ്ടിയിരിക്കുന്നു. വൈലക്ഷണ്യം കുറച്ചേ ഉള്ളൂവെങ്കിലും ഉള്ളതു സാരവും ശക്തിമത്തുമാണെങ്കിൽ എന്തുകൊണ്ടു് അലങ്കാരഭേദം സ്വീകരിച്ചുകൂടാ.? അല്ലാത്തപക്ഷം, ഉപമ, അനന്വയം, ദീപകം, ദൃഷ്ടാന്തം, നിദർശന, അതിശയോക്തി, അപ്രസ്തുതപ്രശംസ, സമാധി, വിഷമം, വ്യാഘാതം, വിശേഷോക്തി എന്നിവയുണ്ടായിരിക്കെ, പ്രതീപം, അസമം, തുല്യയോഗിത, പ്രതിവസ്തൂപമ, ലലിതം,

സഹോക്തി, വ്യാജസ്തുതി, പ്രഹർഷണം, വിഷാദനം, ലേശം, അതദ്ഗുണം മുതലായവയെ പ്രത്യേകം അലങ്കാരങ്ങളായി സ്വീകരിച്ചിട്ടാവശ്യമില്ലെന്നും സമ്മതിക്കേണ്ടിവരും. അതെങ്ങിനെയെങ്കിലുമാകട്ടെ, മുഖ്യതാൽപര്യവിഷയീഭൂതാതിരിക്കുമായ അർത്ഥമാണ് അപ്രസ്തുതശബ്ദംകൊണ്ടു വിവക്ഷിക്കുന്നതെങ്കിൽ, ധ്വനിക്രുടി പ്രകൃതാലങ്കാരമാണെന്നാവുമല്ലോ. സാരൂപ്യനിബന്ധനമായ പ്രകൃതാലങ്കാരസ്ഥലമൊഴിച്ചു ബാക്കിയുള്ളതുമാത്രമാണ് ധ്വനിയെന്ന വിഷയസങ്കോചം ചെയ്യുന്നതിലും ഇത്തരം വ്യംഗ്യത്തെ ഇങ്ങിനെ ക്ലേശിച്ചു് അലങ്കാരമാക്കിത്തീർക്കാതിരിക്കയാണ് യുക്തം. അല്ലെങ്കിൽ,

"സൽകാരമേകാനയി പാന്ഥ,കേഠംക്ക
തൽകാലമില്ലിങ്ങു ഗൃഹാധിനാഥൻ
പയോധരത്തിന്റെറയുയച്ച്-പാത്തി-
ട്ടീയാധിയെങ്കിൽ മുലരെ ഗ്ഗമിക്കാം."

(ഭാഷാഭൂഷണം)

ഇത്യാദി ശബ്ദശക്തിമൂലധ്വനിവിശേഷം അപ്രസ്തുതപ്രശംസയാണെന്നാവില്ലേ? ഇതിൽ മുഖ്യാർത്ഥതാൽപര്യവിഷയീഭൂതമായ അർത്ഥം വ്യംഗ്യമാകയാൽ അതു പരമപ്രകൃതവും വാച്യം തദ്ഭിന്നമാകയാൽ അപ്രസ്തുതവുമാണല്ലോ. അഥവാ ഇതിൽ വെറും ശബ്ദസാരൂപ്യമാത്രമാണ്. അർത്ഥങ്ങഠംക്ക സാരൂപ്യമില്ല എന്നാണെങ്കിൽ,—

"കാമ്യശ്രീ കളികോലുമെൻതരുണി, നിൻ രക്തോധരത്തോടിതാ
സാമ്യംപൂണ്ടു ലസിച്ച ബിംബഫലമീ മട്ടാസ്വദിച്ചീടുവാൻ
ഗ്രാമ്യതപം കലരാത്തൊരേതുഗിരിയിൽ ശ്ലോരം തപസ്സെന്തതി-
ശ്രാമ്യൻ കാലവുമെത്രയിശ്ലകയുവശ്രേഷ്ഠൻ ചരിച്ചീടിനാൻ!"

(ധ്വന്യാലോകം)

കാമിനിയോടൊത്തു് ഉദ്യാനഭംഗികണ്ടു രസിക്കുന്ന കാമുകൻ ബിംബഫലമാസ്വദിക്കുന്ന തരുണശുകത്തെ തന്റെ കാമിനിക്കു

കാട്ടിക്കൊടുത്തു പറയുന്ന പ്രസ്തുതപദ്യത്തിലെ പരമതാൽപര്യവിഷയീഭൂതമായ അർത്ഥം- 'ഞാൻ പൂർവ്വജന്മത്തിൽ അന്യാദൃശമായ പുണ്യം ചെയ്തിട്ടുണ്ടെങ്കിൽ എനിക്കിപ്പോഴും നിന്റെ അധരാസ്വാദം ലഭിക്കും' എന്നുള്ള വ്യംഗ്യമാകയാൽ തദതിരിക്തമാണ് വാച്യമെന്നതിന്നു സംശയമില്ലല്ലോ. ഈവക ധ്വനിക്രുടി സാരൂപ്യനിബന്ധനമാകയാൽ അലങ്കാരമാണെന്നാവില്ലേ?

"വല്ലിക്കെട്ടിനകത്തു കേറി വികസൽ-
പുഷ്പംപറിക്കുന്നൊരെ-
ന്നല്ലിത്താർമുഖി, മെയ് മറന്നു മുറിവേ-
റീടാതെ സൂക്ഷിക്കണേ;
അല്ലെന്നാൽ സഖി, നിൻ സപത്നികഥം തെളി-
ഞ്ഞൊറെക്കവിഞ്ഞീടുമെ-
ന്നല്ലെങ്കാൻ വടുകാങ്കിലെന്തു കഥ! യ
ക്കാന്തൻ സഹിച്ചീടുമോ?"

(പ്രണയവിലാസം)

വള്ളിക്കുടിലിനകത്തു പൂവറുക്കാൻ പ്രവേശിച്ച നായിക, നേരത്തേ വന്ന് അവിടെ പതുങ്ങിയിരിക്കുന്ന തന്റെ ചിരാഭിലഷിതനായ കാമുകനോടു രമിക്കുന്ന സമയം, അവളുടെ ഇഷ്ടതോഴി അന്യജനത്തിന്നു ശങ്കയുണ്ടാകത്തക്കരൂതെന്നുവെച്ചു പറയുന്നതായ ഈ പദ്യത്തിൽ, പൂവിലുള്ള ആഗ്രഹംകൊണ്ടു മെയ്യു മുറിയാതെ സൂക്ഷിക്കേണമെന്നുള്ള വാച്യാർത്ഥം, സാധാരണവിശേഷണമഹിമയാലും മറ്റും സാരൂപ്യനിലയിൽ വ്യംജിക്കുന്ന, 'ദന്തക്ഷതനഖക്ഷതാദിക്രുടാതെ കഴിക്കണം' എന്നിങ്ങിനെയുള്ള മുഖ്യതാൽപര്യത്തിന്നു വ്യതിരിക്തമാകയാൽ അപ്രസ്തുതപ്രശംസയാകുമല്ലോ. ദീക്ഷിതരുടെ പക്ഷത്തിൽ, ഈപറഞ്ഞ പദ്യങ്ങളിലെ വാച്യാർത്ഥമൊക്കയും പ്രസ്തുതമാകയാൽ പ്രസ്തുതാങ്കുരമാവുമെന്നതും സ്പഷ്ടമാണ്. അദ്ദേഹത്തിന്റെ പക്ഷത്തിൽ ഇത്രമാത്രംകൊണ്ടുമായില്ല. പ്രായേണ ധ്വനിലോകം മുഴുവനും പ്രസ്തുതാങ്കുരാലങ്കാരത്തിന്റെ വ്യാദീർണ്ണമായ വക്രുഗ്രഹചരത്തിലക

പ്പെട്ടുപോകുമെന്നുവേണം പറവാൻ. സാരൂപ്യം മാത്രമല്ല, വ്യംഗ്യത്തിന്റെ കാവ്യകാരണാദിവിവിധമാർഗ്ഗങ്ങളുംപോലും അതിലല്ലേ ചെന്നവസാനിക്കുന്നതു്? അതുകൊണ്ടു്, പണ്ഡിതരാജന്റെ അപ്രസ്തുതപ്രശംസയിലെ അത്ഥകസൃഷ്ടിയും ദീക്ഷിതരുടെ അലങ്കാരാന്തരസ്വീകാരവും ഉപകാരത്തിലധികം അപകാരമാണു് ചെയ്യുന്നതെന്നു പറഞ്ഞേ കഴിയൂ. "എന്തിന്നിങ്ങനെ—" എന്ന പദ്യത്തിലാകട്ടെ, പ്രതീയമാനമായ അത്ഥം ധ്വനിയെന്നു ഗണിക്കുകതന്നെയാണുചിതം. പക്ഷേ, ഭ്രംഗത്തോടു പറയുന്നതായ വാച്യാത്ഥം അസംഭാവിതമാകയാൽ അതിലെ വ്യംഗ്യത്തിന്നു ഗുണീഭ്രതത്വമല്ലാതെ ധ്വനിത്വമില്ലെന്നും വിചാരിക്കേണ്ട. കോപസ്നേഹാദിവികാരത്താലും മൌശ്ധ്യത്താലും മറ്റും തിയ്യ്ഗാമന്ത്രണം ലോകസാധാരണമാകയാൽ അസംഭാവിതമല്ലെന്നു മുമ്പുതന്നെ പ്രസ്താവിച്ചിട്ടുണ്ടല്ലോ.

"തൊട്ടീടും മുമ്പമെയ്യിൽ നീ യിവളുടൻ ഞെട്ടിക്കടാക്ഷിച്ചിടും
മുട്ടിക്കാതിനടുത്തു ചെന്നു മുരളും തൻകായ്മോതുംവിധം
വീശിക്കൈ കുടയുമ്പൊളെത്തിനുകരും സത്തായ ബിംബാധരം
മോശം പററി നമുക്കു തത്ത്വമറിവാൻ കാത്തിട്ടു; നീ താൻ കൃതി."

എന്നിങ്ങിനെ ശാകുന്തളത്തിൽ ഒന്നാമങ്കത്തിലെ ദുഷ്യന്തോക്തിയും ആറാമങ്കത്തിലെ ചിത്രപ്രസ്താവത്തിലുള്ള രാജവിദൂഷകോക്തികളും മറ്റും നോക്കുക. "രജസ്സാന്നു വിളത്തേവം—" ഇത്യാദിയിലെ വാച്യവും വ്യംഗ്യവും പ്രകൃതമാണെന്നുള്ള പക്ഷത്തിൽ, വിളപ്പു കേതകിക്കു ദോഷമല്ലാത്തതുകൊണ്ടു വ്യംഗ്യാംശാപേക്ഷയുള്ളതിനാൽ ഗുണീഭ്രതവ്യംഗ്യപ്രഭേദമാണെന്നേയുള്ളൂ. ഗുണീഭ്രതവ്യംഗ്യപ്രകാരമൊക്കയും ഏതെങ്കിലും ഒരലങ്കാരമായേ കഴിയൂ എന്നു നിബ്ബന്ധമൊന്നുമില്ലല്ലോ. അങ്ങിനെയാണെങ്കിൽ പലഭേദങ്ങൾക്കും പുതുതായി നാമനിർദ്ദേശപൂർവ്വകം അലങ്കാരത്വകല്പനം ചെയ്യേണ്ടതായ്വരും.

"ഇല്ലയ വിടപിയിന്മേൽ ചുറ്റി മുറ്റും ഫലിക്കും
മുല്ലകൊടികളെക്കണ്ടാളിമാർ നേക്കു നോക്കി

കളവിനൊട്ട ചിരിക്കെ, ക്കാളിട്ടം ശ്രീളമൂലം
കളരുചിമുഖപദ്മം കന്യമാർ താഴ്ത്തിടുന്നു."

(ഉമാകേരളം)

ആരാമവർണ്ണനമായ പ്രകൃതപദ്ധത്തിൽ ഇളയ വിടപികളും മുള കുവള്ളികളും ആളികളും കന്യകമാരും ഒക്കെ പ്രകൃതമാണെന്നു സമ്മതിക്കാം. വേണമെങ്കിൽ, സാമാന്യരൂപത്തിൽ അവരുടെ ചിരിയും കളിയും ചേഷ്ടകളും കൂടി പ്രകൃതമാണെന്നു തന്നെ പറഞ്ഞോളൂ. എങ്കിലും, "നിങ്ങളും യോഗ്യരായ ഭയിതന്മാരോടുചേർന്നു പുത്രവതികളാകും" എന്നിങ്ങിനെയുള്ള പ്രകൃതപദ്ധത്തിലെ വ്യംഗ്യാർത്ഥം പ്രസ്തുതമാണെന്നു വരുന്നതല്ലല്ലോ. അഥവാ, പരമപ്രകൃതം വഞ്ചിഭ്രവർണനമാകകൊണ്ടു തൽപ്രസ്താവത്തിൽ ഇളയ വിടപികളും മുളകുവള്ളികളും നിറഞ്ഞ തോട്ടവും അതിൽച്ചരിക്കുന്ന കന്യകമാരും തോഴികളും അവരുടെ ഉക്തിപ്രത്യുക്തികളും അതിലെ വ്യംഗ്യാർത്ഥങ്ങളും യഥാസംഭവം വർണ്ണനീയംതന്നെയായകയാൽ പ്രകൃതം തന്നെയെന്നു ശഠിക്കുന്നപക്ഷം, പ്രകൃതാപ്രകൃതവിഭാഗംതന്നെ ആകാശകുസുമപ്രായമാസ്ഥീരും. വഞ്ചിരാജ്യവർണ്ണനയിൽ ഏതുരാജ്യവും എന്തും വർണ്ണനീയമാകയാൽ സർവ്വവും പ്രകൃതമാണെന്നാവും. വഞ്ചിരാജ്യക്കാർ അന്യരാജ്യത്തും പാർത്തുവരുന്നുണ്ടല്ലോ. കൂടാതെ വഞ്ചിരാജ്യക്കാർക്കും മരണമുള്ളതുകൊണ്ടു പരലോകപ്രാപ്തി വർണ്ണനീയമല്ലേ? ഈസ്ഥിതിക്ക്, വഞ്ചിഭ്രവർണ്ണനയിൽ സ്വർഗ്ഗവർണ്ണനയും നരകവർണ്ണനയും പ്രസ്തുതമാണെന്നും പറഞ്ഞുകൂടെ? ഇങ്ങിനെയാണെങ്കിൽ, മുഖാദിവർണ്യമെന്നും പങ്കജാദി അവർണ്യമെന്നുമെങ്ങിനെയാണു പറയുക? മുഖോൽകർഷബോധകമായ ഉപമ പങ്കജാദിനിർദ്ദേശംകൂടാതെ സാദ്ധ്യമാണോ? കവികർമം പ്രകൃതോൽകർഷാധായകമായി അപ്രകൃതം വർണ്ണിക്കാറുണ്ടെന്നുവെച്ചു് ആവകയൊക്കയും പ്രകൃതംതന്നെയെന്നുപറയുന്നതു യുക്തമാവുകയില്ല.

"വിധുമണ്ഡലമാവധൂമുഖത്തെ
വിരചിക്കാൻ വിധി സത്തെടുത്തവർണ്ണം

വിലസുന്ന നട്ടുക്കു രസ്രുമേന്തും
വിധമാനിമ്നഖനീഖനീലശോഭം.''

എന്ന് ഉൽപ്രേക്ഷാപ്രകരണത്തിലുദാഹരിച്ച പദ്യത്തിൽ ദമയന്തിയുടെ മുഖശോഭാതിശയപ്രതീതിക്കായി കവി ചന്ദ്രമണ്ഡലം വണ്ണിച്ചിരിക്കുന്നതു നോക്കുക. വിധുമണ്ഡലം പ്രകൃതമാണെന്ന് ആരും പറയുകയില്ലല്ലോ. അതുപോലെ ''ഇളയ വിടപിയിന്മേൽ—'' എന്ന പദ്യത്തിൽ ആരാമവണ്ണനമാണ് പ്രസ്തുതം. ആരാമമെന്നതു വൃക്ഷലതാദികം നട്ടുപിടിപ്പിച്ചു നനച്ചു രക്ഷിച്ചുവരുന്ന പ്രദേശവിശേഷമാകയാൽ ആവക അംശങ്ങളൊക്കെയും പ്രകൃതമാക്കിക്കോളൂ. കുറച്ചു കുറച്ചായി അതിലധികം കടന്നുപോകുന്നതായാൽ വ്യവസ്ഥയില്ലാതാകും. ആകയാൽ മുൻകാണിച്ച വ്യംഗ്യാർത്ഥം പ്രകൃതമല്ലെന്നും പ്രസ്തുതാങ്കുരത്തിന്ന് അവിടെ അവകാശമില്ലെന്നും തീർച്ചയായി. വ്യംഗ്യാർത്ഥത്തിനു വാച്യാർത്ഥത്തിൽ അഭേദാരോപം പറവാൻ നിവൃത്തിയില്ലാത്തതുകൊണ്ട്, സമാസോക്തിക്കും പ്രസക്തിയില്ല. ''ഇളയവിടപി—'' എന്ന പദ്യത്തിലെ വ്യംഗ്യാർത്ഥമാകട്ടെ, 'കളവിനൊട്ടു ചിരിക്കേ' എന്നിങ്ങിനെ ഉക്തിയാൽത്തന്നെ ആവിഷ്കൃതമാകകൊണ്ടു ഗുണീഭൂതമാണെന്നുള്ളതിനു തക്കവുമില്ല. ഇവിടേക്കുവേണ്ടി ഇനിയൊരു പുതിയ അലങ്കാരം സ്വീകരിക്കാൻ ഭാവമുണ്ടോ? അഥവാ പുതിയ അലങ്കാരം സ്വീകരിക്കാതെ പഴയ പരികരാലങ്കാരംകൊണ്ടുതന്നെ നിർവ്വഹിക്കാമെന്നു വിചാരിക്കുന്നുണ്ടെങ്കിൽ,—

''ദ്വിജദ്രോഹമുപേക്ഷിക്ക പതത്യമാം രാക്ഷസക്കു താൻ
അല്ലെങ്കിലല്ലലുളവാം നിൻ മിത്രം ജാമദഗ്ന്യനും.''

(ഭാഷാഭൂഷണം)

ഇത്യാദി തുല്യപ്രാധാന്യവിഷയത്തിലും,

''രസിക്കാ സത്യമോതീടിൽ അസത്യം സ്വാമിവഞ്ചനം
അസത്യം സത്യമീ രണ്ടും ചൊല്ലൊലാ രാജസന്നിധൌ.''

(ഭാഷാഭൂഷണം)

ഇത്യാദി 'അസ്ഫുടവ്യംഗ്യ'വിഷയത്തിലും,

"ചന്ദ്രോദയം പാത്തെഴുമാഴിപോലെ
തൽക്കാലമുള്ളൊന്നു ചലിച്ചൊരീശൻ
പാരിച്ച ബിംബാധരകാന്തി കോലും
ഗൌരീമുഖേ കണ്ണുകളുന്നി മൂന്നും."

(ഭാ. കുമാരസംഭവം)

ഇത്യാദി 'സന്ദിഗ്ധപ്രാധാന്യ'ത്തിലും,

"ഒട്ടു വേതസലതാഗൃഹത്തിൽ നി-
ന്നിട്ടയന്ന ഖഗസംഭ്രമാരവം
വീട്ടുവേലകളെടുക്കുമോമലാൾ
കേട്ട ഹന്ത! തളരുന്നിതേറവും." (ധ്വന്യാലോകം)

ഇത്യാദി 'അസുന്ദര'ത്തിലും മറും നൂതനാലങ്കാരകല്പനം ക്രൂടാതെ കഴിയുമോ? പരികരാലങ്കാരമാകട്ടെ, വാച്യാർത്ഥത്തിന്നു് ഉപസ്കാരകമോ ഉപപാദകമോ മാത്രമായ വ്യംഗ്യമാകയാൽ, വാച്യാംഗവും വാച്യസിദ്ധ്യംഗവുമായ വ്യംഗ്യപ്രകാരമല്ലാതെ മറുള്ള വകഭേദങ്ങളൊന്നും അതിന്നു വിഷയമല്ലെന്നുള്ളതു നിർവ്വിവാദമാകുന്നു. അതു കൊണ്ടു്, പ്രസ്തുതാങ്കുരകല്പനമോ 'അപ്രസ്തുതപ്രശംസ' എന്നതിൽ അർത്ഥകസ്യഷ്ടിയോ ആവശ്യമില്ലെന്നല്ല അനർത്ഥവുമാണു്. എന്നിങ്ങിനെ പ്രാചീനന്മാർക്കു ദീക്ഷിതരോടും പണ്ഡിതരാജനോടും സമാധാനമില്ലെന്നില്ല. അതുകയാൽ *"പ്രക്ഷാളനാദ്ധി പങ്കസ്യ ദൂരാദസ്പർശനം വരം" എന്ന ന്യായമനുസരിച്ചു് അനാവശ്യത്തിന്നു പുറപ്പെടാതിരിക്കയാണു് നല്ലതെന്നു ഞാൻ വിചാരിക്കുന്നു.

ദീക്ഷിതരുടെ സംബന്ധാന്തരനിബന്ധനമായ പ്രസ്തുതാങ്കുരത്തിനുള്ള ഉദാഹരണങ്ങളിൽ "ആഹാരാദി—" "വന്നിതുശിവരാത്രി—" എന്നീ പദ്യങ്ങളിൽ, അലങ്കാരസർവ്വസ്വകാരന്റെ പക്ഷത്തിൽ

* "മേലിൽ ചേറാക്കി കഴുകിക്കളയുന്നതിലും ഭേദം ചേറാക്കാതിരിക്കയാണു്" എന്ന ന്യായത്താൽപറ്റും.

പര്യായോക്തമാണലങ്കാരം. കാവ്യപ്രകാശകാരന്റെ പക്ഷത്തിലാകട്ടെ, "ആഹാരാദി—" എന്നതിൽ അപ്രസ്തുതപ്രശംസയും, "വന്നിതു ശിവരാത്രി—" എന്നതിൽ പര്യായോക്തവുമാണ്. "ക്ഷേമം നൽകട്ടെ—" എന്ന പദ്യത്തിൽ വ്യംജിക്കുന്ന മുഖസൌന്ദര്യസമൃദ്ധി പക്ഷദ്വയത്തിലും ധ്വനിവിഷയംതന്നെ എന്ന പ്രാചീനമതമനുസരിച്ചുള്ള വിവേകം കണ്ടുകൊൾക.

അപ്രസ്തുതപ്രശംസ വൈധർമ്മ്യരീതിയിലും വരുമെന്ന് അലങ്കാരസർവ്വസ്വകാരൻ പറയുന്നു.

"ഇന്ദീവരശ്യാമനായ രാമനെത്തടവെന്നിയെ
തലോടും വന്യപവനൻ ധന്യൻ സുരഭിശീതളൻ." (സ്വ)

ഇത്യാദിയാണുദാഹരണം.

ദശരഥോക്തിയായ ഈ പദ്യത്തിൽ വന്യപവനൻ ധന്യനാണെന്നതുകൊണ്ടു താൻ അധന്യനാണെന്ന വൈധർമ്മ്യരീതിയിൽ വ്യംജിക്കുന്നു. ആകട്ടെ,—

" "ഉണ്ടായീടും ലത മലയിൽനിന്നായതല്ലാതെ പാത്താ-
ലുണ്ടായീടാ മല ലതയിൽനിന്നെന്ന ലോകപ്രസിദ്ധം
ഉണ്ടായിപ്പോളിതുമലകഥം കണ്ടതാകിലെല്ലാരുമേറെ
ക്കൊണ്ടാടീടും കനകമയിയാമീലതയ്ക്കുള്ളിൽനിന്നും."
(സാഹിത്യവിലാസം)

ഇത്യാദിയിലെന്നപോലെ സാരൂപ്യനിബന്ധനാപ്രഭേദത്തിലും അപ്രസ്തുതത്തിന്റെ പ്രസ്തുതനിഗരണാദ്ധ്യവസാനമാണെന്നു പറയാമായിരിക്കേ സാരൂപ്യമൂലകമായ അപ്രസ്തുതപ്രശംസയെ സ്വീകരിക്കുന്നതെന്തിന്? 'അതിശയോക്തിയിൽ പദാർത്ഥംകൊണ്ടു പദാർത്ഥത്തിന്നാണ് നിഗീർണ്ണാദ്ധ്യവസായം; അപ്രസ്തുതപ്രശംസയിൽ വാക്യാർത്ഥംകൊണ്ടു വാക്യാർത്ഥത്തിന്നാണ്' എന്നതു് അലങ്കാരാന്തരത്വസാധകമാകുന്നതുമല്ല. ആകയാൽ സാരൂപ്യമൂലകമായ അപ്രസ്തുതപ്രശംസാഭേദം അതിശയോക്തികൊണ്ടു ചരിതാർത്ഥമാകുന്നു" എന്നു്

ആശങ്കിക്കുന്നുവെങ്കിൽ പറയാം:— വാക്യാർത്ഥത്തിൽ ശക്തിതന്നെയില്ലാതിരിക്കെ, ശക്തിക്കു പുച്ഛഭൂതമായ ലക്ഷണയ്ക്കു പ്രസക്തിയെവിടെ? നിഗീർയ്യാദ്ധ്യവസായമെന്നതു ലക്ഷണതന്നെയല്ലേ? എന്നുമാത്രമല്ല, അപ്രസ്തുതപ്രശംസയിൽ നിഗീർയ്യാദ്ധ്യവസായം തന്നെ സുവചമല്ല. താദ്ശസ്ഥലത്തു വാച്യതാവച്ഛേദകരൂപേണയാകുന്ന ലക്ഷ്യാർത്ഥപ്രതീതി. അതുകൊണ്ടുതന്നെയാണ് അഭേദഭാനവും. "ഇതാ സൌധേ സുധാകരൻ--" ഇത്യാദിയിൽ സുധാകരതദ്രൂപേണ ലക്ഷ്യാർത്ഥമുഖ്യഭാനം അനുഭവസിദ്ധമല്ലേ? അപ്രസ്തുതപ്രശംസയിലെ സ്ഥിതി അതല്ല. അവിടെയുള്ള അർത്ഥാന്തരപ്രതീതിയിൽ വാച്യത്തിന്നു താടസ്ഥ്യമേയുള്ളൂ. അതിശയോക്തിയിലെ അർത്ഥാന്തരം ലക്ഷ്യവും അപ്രസ്തുതപ്രശംസയിലേതു വ്യംഗ്യവുമാണെന്നാ സംഗതി സർവ്വസമ്മതിപന്നവുമാണ്. അതുകൊണ്ട്, അതിശയോക്തിയാൽ അപ്രസ്തുതപ്രശംസ ചരിതാർത്ഥമാകയില്ലതന്നെ.

അപ്രസ്തുതപ്രശംസാലങ്കാരനിരൂപണം സമാപ്തം.

— 29. പര്യ്യായോക്തം. —

പര്യ്യായോക്തം പ്രകാരാന്തരത്താൽ ഗമ്യത്തിനുക്തിയാം.

വിവക്ഷിതമായ വ്യംഗ്യാർത്ഥത്തിന്നുതന്നെ, അതിനേക്കാൾ ചമൽകാരകമായ മറെറാരു പ്രകാരത്തിൽ കഥനം പര്യ്യായോക്തമെന്നാ അലങ്കാരം. യാതൊന്നു ഗമ്യമോ അതുതന്നെയാണ് വാച്യം. എങ്കിലും ഗമ്യം ഏതുപ്രകാരത്തിലാണോ ആ പ്രകാരത്തിലല്ല വാച്യം എന്നു വിശേഷം. പര്യ്യായേണ=വ്യംഗ്യാതിരിക്തപ്രകാരത്താൽ—തദതിരിക്തധർമ്മം പുരസ്കരിച്ചുകൊണ്ട് —ഉക്തം=കഥനം

എന്ന സംജ്ഞാശബ്ദം അനവദ്യം. വ്യംഗ്യം പ്രകാരാന്തരേണ വാച്യം തന്നെയാകയാൽ ധ്വനിയാവുന്നില്ല.

ഉദാഹരണം:—

"ലാവണ്യസാഗര, ഭവദ്വിരഹാഗ്നികൊണ്ടു
വൈവർണ്യമാന്നിടുവതേതൊരു പുണ്യഭൂമി?
സൌവർണശോഭ തിരളും തിരുമേനിമൂലം
സൌവർണശോഭി പദമേതു കൃതാർത്ഥമായോ?"

(ഒരു സ്വപ്നം)

ഇതിൽ ഭവാന്റെ ദിക്കേതാണെന്നുള്ള ഗമ്യരൂപമായ വിവക്ഷിതാർത്ഥമാണ് രമണീയമായ മറെറാരു പ്രകാരത്തിൽ വാച്യമായിരിക്കുന്നതു്. തദ്ദേശവിഷയതാരൂപധർമ്മം പുരസ്കരിച്ചു വ്യംഗ്യമാവുന്ന ആ ജിജ്ഞാസതന്നെയാണു് തദീയവിരഹാഗ്നിസന്താപവിവർണരാജ്യവിഷയതാപം പുരസ്കരിച്ചു വാച്യമായിരിക്കുന്നതു്. ഇതുപോലെ ഉത്തരാർദ്ധത്തിൽ പേരെന്തെന്ന ഗമ്യം. പ്രകാരാന്തരേണ വാച്യവും അതുതന്നെ എന്ന കണ്ടുകൊൾക.

"ആക്കള്ളംഗ്രഹിക്ക കണ്ടീടാ- മാക്കള്ളംഗ്രഹിയട്ടശ്യമാം
അവരാലപരിച്ഛേദ്യ- വിദ്യൻ നീ വിജയിപ്പതേ." (സ്വ)

ഇവിടെ സ്വാസാധാരണരൂപത്തിൽ-അതായതു്, ഔതമതവും പതഞ്ജലിതവും പുരസ്കരിച്ചു്--വ്യംജിക്കുന്ന ഔതമനും പതഞ്ജലിയും അക്ഷപാദശ്രുധപാദതാരൂപത്തിൽ പറയപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"ക്ഷാത്രവംശത്തിനുച്ഛേദ-മിച്ഛിച്ചുൽപഥഗാമിയാം
മഹർഷിക്കാരു ധർമ്മോപ-ദേശം ചെയ്തിതു വില്ലിനാൽ?" (സ്വ)

ഭാർഗ്ഗവവിജയിയെന്നനിലയിൽ വ്യംജിക്കുന്ന ഭീഷ്മർ, വില്ലുകൊണ്ടു ഭാർഗ്ഗവനു ധർമ്മോപദേശംചെയ്തവനെന്ന രൂപത്തിൽ ശബ്ദംകൊണ്ടു ബോധിപ്പിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"വല്ലാത്തചക്രഹതിയാം വിധികൊണ്ടു രാഹു-
മല്ലാക്ഷിമാക്കു സുരതോത്സവമേതൊരുത്തൻ
ആശ്ലേഷവിസ്മൃതിവിലാസവിശേഷവന്ധ്യം
ആക്കീടിനാനഹഹ! ചുംബനമാത്രശേഷം."

(ധന്യാലോകം)

ഇവിടെ രാഹുശിരശ്ഛേദകാരിതപ്രധമ്മം പുരസ്കരിച്ചു ഗമ്യമായ വിഷ്ണുതന്നെയാക്കുന്ന ആശ്ലേഷവിസ്മൃതിവിലാസവന്ധ്യചുംബനമാത്രാപാദകതപ്രരൂപപ്രധമ്മം പുരസ്കരിച്ചു വാച്യമായിരിക്കുന്നു.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"മനസ്സു പൊച്ചത്ര വെടുപ്പിലംബുജാ-
സനൻ ജനിപ്പിച്ച കുമാരിയാമവം
കനത്ത ക്രൂരേന്തിയ തൽപ്രിയയ്ക്കീഴം
സ്തനങ്ങളം രണ്ടും സുഖമാസ്പദിച്ചുതേ."

(ചിത്രയോഗം)

രാജപുത്രി സാഹിത്യത്തിലും സംഗീതത്തിലും നിപുണയായി എന്ന നിലയിൽ തോന്നുന്ന വ്യംഗ്യംതന്നെയാണു് ഇവിടെ സരസ്വതിയുടെ സ്തനങ്ങളം രണ്ടും സുഖമായാസ്പദിച്ചു എന്ന നിലയിൽ വാച്യമാക്കിയിരിക്കുന്നു.

ഇതുപോലെതന്നെ,—

"മാത്രാധികം പുകഴ്ഴന്നൊരു തൻകുലത്തിൽ
സത്തപം തികഞ്ഞരിയ ഹസ്തി മഹീശനായി
ശത്രുക്കളിൻ വനിതമാർമുഖപംക്തിതന്നിൽ
ചേർത്തൊരു നല്ല തിലകത്തെയൊഴിച്ചുവെച്ചാൻ."

(ബാലഭാരതം)

ഈ വകയിലും കണ്ടുകൊൾക.

അലങ്കാരസർവ്വസ്വകാരനാകട്ടെ, വ്യംഗ്യത്തിന്നു തന്നെ ഭംഗ്യന്തരത്താലഭിധാനം പര്യായോക്തമെന്നു ലക്ഷണം നിർദ്ദേശിച്ചു വ്യംഗ്യമായിരിക്കുന്നതു് എങ്ങിനെയാണു് വാച്യമാവുക എന്നാശങ്കിച്ചുകൊണ്ടു്, കാവ്യാദിവഴിക്കാണഭിധാനമെന്നു സമാധാനിക്കുന്നു. വല്ലാത്ത ചക്രഹതിയാം—ഇത്യാദിയിൽ രാഹുശിരശ്ഛേദരൂപകാരണംപോലെ ആശ്ലേഷവന്ധ്യതാപാദനാദിരൂപകാവ്യവും വർണ്യമാകയാൽ കാവ്യദ്വാരാ കാരണത്തിന്നു് അഭിധാനമുണ്ടെന്നു പ്രതിപാദിക്കയും ചെയ്യുന്നു. ക്രൂടാതെ കാവ്യംക്രൂടി പ്രസ്തുതമാണെങ്കിൽ പര്യായോക്തം, അപ്രസ്തുതമെങ്കിൽ അപ്രസ്തുതപ്രശംസ എന്നിങ്ങിനെ ഇവയ്ക്കു തമ്മിൽ ഭേദം നിരൂപിക്കേണ്ടതാണെന്നും അല്ലാത്തപക്ഷം അപ്രസ്തുതപ്രശംസയാൽ പര്യായോക്തത്തിന്നു വിഷയാപഹാരം സംഭവിക്കുമെന്നും അദ്ദേഹം അഭിപ്രായപ്പെട്ടുന്നുണ്ടു്.

എന്നാൽ, സ്വസാധാരണധർമ്മം പുരസ്കരിച്ചുള്ള വ്യംഗ്യത്തെത്തന്നെ സ്വനിഷ്ഠമായ ധർമ്മാന്തരം പുരസ്കരിച്ചു വാച്യമാക്കുന്നതു പര്യായോക്തം. കാവ്യംകൊണ്ടു കാരണം വ്യംജിക്കുന്നതു് അപ്രസ്തുതപ്രശംസ. എന്നിങ്ങിനെ ഓരോന്നിന്റേയും വിഷയം വെവ്വേറെയാകയാൽ ഒന്നു മറ്റൊന്നിന്റെ വിഷയം അപഹരിക്കാൻ അവകാശമില്ലെന്നുള്ളതു തീച്ചയാണു്. എന്നുമാത്രമല്ല, കാരണംപോലെ കാവ്യവും വർണ്യമാണെന്നു പറഞ്ഞപ്രകാരം, അലങ്കാരസർവ്വസ്വത്തിൽ കാരണനിബന്ധനയുദാഹരിച്ചിരിക്കുന്നു,—

"കാണാമെന്തിവധം കാട്ടുമെന്നഹമുറപ്പുംക്കൊണ്ടു വാണേനിതെ-
ന്താണിദ്ധൂർത്തനു മൌനമെന്നു കരുതി പ്പെണ്ണും പിണങ്ങീടിനാം
ഏവം ദുഷ്ടികളം തമ്മിലൊത്തൊരളവിൽ സ്സവ്യാജമായിച്ചിരി-
ച്ചേനീ ഞാനവളെന്നുറപ്പുകലുമാറശ്രുക്കളം വാത്തീടിനാം."

(അമരുകശതകം)

എന്നാ രീതിയിലുള്ള അമരുകന്റെ മൂലശ്ലോകത്തിൽ മാനശമനമെന്നപോലെ അതിലുള്ള കാരണവും വർണ്യമാകയാൽ പ്രസ്തുതമല്ലേ?

വാച്യവും വ്യംഗ്യവും പ്രസ്തുതമായിരിക്കെ അപ്രസ്തുതപ്രശംസയാവുമോ? കാവ്യനിബന്ധനയിലെ കാവ്യമെന്നപോലെ കാരണനിബന്ധനയിലെ കാരണം പ്രസ്തുതമായിക്കൂടെന്നില്ലല്ലോ. ഇങ്ങിനെയിരിക്കെ, പര്യായോക്തത്തിന്നു വിഷയാപഹാരം വരുമെന്നു പേടിച്ചു്, കാവ്യനിബന്ധനയിൽക്കൊണ്ടുവന്നുചാടിച്ച പ്രസ്തുതത്വവാദം ദീക്ഷിതർക്കു പ്രസ്തുതാങ്കുരകല്പനത്തിന്നു വഴികാണിച്ചുകൊടുത്തുവെന്നല്ലാതെ അതുകൊണ്ടു് അനിതരസാധ്യമായ ഗുണം സിദ്ധിച്ചുവെന്നവിചാരിക്കാൻ വഴി കാണുന്നില്ല. കൂടാതെ കാവ്യവും കാരണവും വസ്തുസ്വഭാവേന ഭിന്നമാകയാൽ കാവ്യം വാച്യമായിരിക്കെ കാരണത്തിന്നും വാച്യത്വമുണ്ടെന്നു പറയുന്നതും സ്വരസമാണെന്നു തോന്നുന്നില്ല. ധർമ്മപുരസ്കാരമാശ്രയിച്ചുള്ള വാച്യത്വഗമ്യത്വകഥനസ്ഥിതി ഇതുപോലെയല്ല. ഒരേ വസ്തുതന്നെയാണു് അവിടെ ഗമ്യവും വാച്യവുമാകുന്നതു്. പക്ഷേ ഭിന്നധർമ്മം പുരസ്കരിച്ചാണെന്നേയുള്ളൂ. ശരി; അങ്ങിനെയാണെങ്കിൽ,—

"രാവണാന്തകനാം ദാശ-രഥിയെക്കൈതൊഴുന്നു ഞാൻ."

ഇത്യാദിയിൽ സ്വാസാധാരണരൂപത്തിൽ ഗമ്യമായ ശ്രീരാമൻതന്നെ ദശരഥാത്മജാദിരൂപത്തിൽ വാച്യമാവുകയാൽ പര്യായോക്തപ്രസക്തി ഒന്നിവാരമാണല്ലോ എന്നു ശങ്കിക്കേണ്ട. വ്യംഗ്യത്തെക്കാട്ടിലും വാച്യത്തിന്നു രമണീയത്വമുണ്ടെങ്കിലേ പര്യായോക്തത്തിന്നു വിഷയമാവൂ. വിശേഷിച്ചു് ഇവിടെ ചമൽകാരംതന്നെയില്ല. ചമൽകാരമില്ലെങ്കിൽ അലങ്കാരത്വംതന്നെയില്ലല്ലോ. പിന്നെ എങ്ങിനെയാണു് അലങ്കാരവിശേഷമായ പര്യായോക്തമാവുക? ആകയാൽ,

"സൈംഹികേയശിരശ്ഛേദ-കാരിക്കായ് കൈതൊഴുന്നു ഞാൻ."

എന്നീവകയൊന്നും പ്രകൃതാലങ്കാരത്തിന്നു വിഷയമല്ലെന്നു ധരിക്കണം.

"രാഹുസ്പൃഷ്ടസുധൈശ്വര്യ-കാരിയാം ഹരിയെത്തൊഴാം."

ഇത്യാദിയിലെ രാഹുസ്തീത്യാദിവാക്യം രമണീയംതന്നെയാണെങ്കിലും ഹരിശബ്ദപ്രയോഗത്താൽ വാച്യമാകകൊണ്ടു് ഹരി അസാധാരണരൂപത്തിൽ വ്യംഗ്യമാവാത്തതിനാൽ പ്രകൃതാലങ്കാരത്തിന്നു വിഷയമല്ല. സന്ദർഭാനുഗുണ്യത്താൽ താദ്ശപ്രയോഗം ഹരിപൂജയ്ക്കു് ഉപസ്കാരകമാണെന്നുള്ള പക്ഷത്തിൽ പരികരമായിക്കൊള്ളട്ടെ. അല്ലെങ്കിൽ, അപ്രസ്തുതപ്രശംസയെന്നോ മറെറാ പറഞ്ഞുകൊള്ളൂ. "വല്ലാത്ത ചക്രഹതി--" ഇത്യാദിയിലെ, "ഏതൊരുത്തൻ" മുതലായ സർവ്വനാമശബ്ദംകൊണ്ടു്, ഏതാണ്ടൊരു വ്യക്തി എന്നിങ്ങിനെ സാമാന്യനിലയിലല്ലാതെ അസാധാരണരൂപത്തിൽ വിഷ്ണു അഭിഹിതനല്ലായ്കയാൽ അവിടെ ഇതുപോലെ വ്യംഗ്യതാഭാവശങ്കയ്ക്കു് ഇടയില്ല. പൂർവ്വം പ്രക്രാന്തനാകയാൽ ഭഗവാൻ സർവ്വനാമശബ്ദവാച്യനാണെന്നു പറയുന്നപക്ഷം, പ്രസ്തുതപദ്യം കാവ്യനിബന്ധനയായ അപ്രസ്തുതപ്രശംസയ്ക്കാണു് വിഷയമെന്നു ധരിച്ചുകൊൾക എന്നുചുരുക്കം.

പര്യായോക്താലങ്കാരനിരൂപണം സമാപ്തം.

— 30. വ്യാജസ്തുതി. —

വ്യാജസ്തുതി, മറിച്ചാകിൽ
ബ്യാധത്താൽ സ്തുതിനിന്ദകൾ. (42)

ആമുഖപ്രതീതമായ സ്തുതിയോ നിന്ദയോ പ്രകരണാദിബാധത്താൽ നേരേമറിച്ചു നിന്ദയിലോ സ്തുതിയിലോ പര്യവസാനിക്കുന്നതു വ്യാജസ്തുതിയെന്ന അലങ്കാരം. വ്യാജത്താൽ സ്തുതി, വ്യാജമായ സ്തുതി എന്നിങ്ങിനെ രണ്ടുവിധം സമാസത്താൽ വ്യാജസ്തുതിശബ്ദം നിന്ദയാലുള്ള സ്തുതിയേയും നിന്ദാരൂപമായ സ്തുതിയേയും ബോധിപ്പിക്കുന്നു.

"പ്രകരണാദിബാധത്താൽ" എന്നതുകൊണ്ടു വ്യാജസ്തുതിയിൽ ധ്വനിതപശങ്കയ്ക്ക് അവകാശമില്ലെന്നു കാണിച്ചിരിക്കുന്നു. വാച്യം നിർബ്ബാധമായിരിക്കെ ആഗ്രഹണമഹിമയാൽ പ്രതീയമാനമാവുന്ന അർത്ഥാന്തരം മാത്രമേ ധ്വനിയാവുകയുള്ളൂ.

സ്തുതിയാൽ നിന്ദയ്ക്ക് ഉദാഹരണം:—

"നിന്നൊപ്പോലാക്കു ക്രൂരെന്നിൽ ഇന്നു നീയെൻനിമിത്തമായ്
ചെന്നു ദൂതി, പൊറുത്തില്ലേ നന്നായ് ദന്തനഖക്ഷതം?"

(ഭാഷാഭൂഷണം)

നായകന്റെ അടുക്കലേക്കയച്ച ദൂതി, അയാളോടുകൂടി രമിച്ചു്, പ്രകടമായ സംഭോഗചിഹ്നംകൊണ്ടു തിരിച്ചുവന്നിരിക്കെ, അവളോടു നായിക പറയുന്നതായ ഈ പദ്യത്തിലെ, ആമുഖപ്രതീയമാനമായ സ്തുതി ബാധിതമായി, 'നീ തീരെ ക്രൂരില്ലാത്തവളും ദുഷ്ടയുമാണു്' എന്നുള്ള നിന്ദയിൽ പര്യവസാനിക്കുന്നു.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"തൃണചെയ്യു ഭവാനെനിക്കു പാരം
ഋണവാനെന്നതുമങ്ങു കാട്ടിയല്ലോ
ഇതുമാതിരിതാൻ ചരിച്ചുമേലും
സതതം വാഴുക തോഴരേ, സുഖേന."

(ഭാഷാഭൂഷണം)

വിരോധിയോടുള്ള സ്തുതിരൂപത്തിൽ പറയുന്ന ഇതിലെ വാക്യാർത്ഥം നിന്ദയിൽ പര്യവസാനിക്കുന്നു.

നിന്ദയാൽ സ്തുതിക്കു്,—

"തിങ്കൾതന്നുടെ കളങ്കിതാങ്കമുടൽ
ശങ്കരന്റെ ഗളമണ്ഡലം
പങ്കജാക്ഷനുടെ മെയ് മുഴുക്കെ മഷി-
പങ്കിലം ദിഗിഭർതൻകടം

ശങ്കയെന്നിയെ യിതൊക്കെയിന്നുമിരു-
ളാന്നതന്നെ വിലസുന്ന കേൾ
ഹുങ്കഹോ! വെറുതെയെത്രമാത്രമുലകം
വെള്ളത്തു തവ കീർത്തിയാൽ?"

(ഭാഷാഭ്രഷണം)

ഇതിലെ യഥാശ്രുതമായ നിന്ദ, രാജസ്തുതിപ്രസ്താവത്താൽ ബാധിതമായി, കളങ്കാദിയെന്നിയെ മറ്റുള്ളതൊക്കയും വെളുപ്പിച്ചിരിക്കുന്നുവെന്ന സ്തുതിയിൽ പരിണമിക്കുന്നു.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"വീര, നീ പരിഗ്രഹിച്ചേതുമേ പിരിയാതെ
പാരമാദരിച്ചീടും പ്രൌഢയാം കൂറാരി തേ
ശ്ശൂരരാം പരന്മാർതൻവക്ഷസി വിഹരിപ്പൂ
സൈരചാരിണിക്കെങ്ങു കാമത്തിന്നുപശമം?"

(സ-കേക)

ഇതിലെ വ്യാജസ്തുതി സമാസോക്തിസങ്കീർണ്ണവും അർത്ഥാന്തരന്യാസപരിപോഷിതവുമാകുന്നു.

ഇതിൽ വ്യാജസ്തുതിതന്നെ എങ്ങിനെയാണ്? 'വാച്യമായ നിന്ദയാലോ സ്തുതിയാലോ സ്തുതിയോ നിന്ദയോ ഗമ്യമായാലല്ലേ വ്യാജസ്തുതി? ഇവിടെ വാച്യം കേവലം കൂറാരീപ്രസ്താവമാണ്. കൂറാരിക്കു ശത്രുവിന്റെ മാറത്തുള്ള വിഹരണം നിന്ദ്യമാവുകയില്ല. സമാസോക്തികൃതമായ സൈരിണീവ്യവഹാരം നിന്ദ്യമാണെങ്കിലും അതു വാച്യവുമല്ല' എന്നു വിചാരിക്കേണ്ട. അമുഖ്യപ്രതീയമാനമായ നിന്ദയോ സ്തുതിയോ സ്തുതിയിലോ നിന്ദയിലോ പര്യവസാനിക്കണമെന്നല്ലാതെ പ്രതീതി വാച്യരൂപംതന്നെയായിരിക്കേണമെന്നു നിബ്ബന്ധമില്ല. 'അമുഖ്യപ്രതീതി' എന്നതുകൊണ്ടു പ്രതീതിയിൽ അപര്യവസിതത്വമേ വിവക്ഷിച്ചിട്ടുള്ളൂ. സമാസോക്തിസങ്കീർണ്ണമായ രാജകൂറാരീപ്രസ്താവം നിന്ദാവിഷയവുമാകുന്നു.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"മൌകുലിവ്രജമിരുന്നിടുന്ന മുകളിൽ സ്സുഖം
കപികം കൊമ്പിലും
പ്ലുകവൃന്ദമതു കോടരത്തിലുമടിക്കു
ദംശമശകങ്ങളും
ആകെയെത്രയിഹ ചേതനങ്ങൾ വിശദം യശോ-
ധിഗതമധ്യഗം
ലോകമന്തികമണഞ്ഞിടായ്കിലിഹ വൃക്ഷരാജ,
തവ കാ ക്ഷതിഃ"

(അന്യാപദേശശതകം)

മൌകുലി=കാക്ക, പ്ലുകം=ക്രമൻ, ദംശം=കാട്ടീച്ച, മശകം=കൊതു. ഈ വ്യാജസ്തുതി അന്യാപദേശമാകയാൽ അപ്രസ്തുതപ്രശംസാസങ്കീർണ്ണമാണെന്നു കണ്ടുകൊൾക.

എന്നാൽ,—

"സൈവരം മൂഗങ്ങൾ വാഴുന്ന പരാരാധനമെന്നിയെ."

(ഭാഷാഭൂഷണം)

ഇവിടെ മൂഗസ്തുതിയാൽ പരാധീനവൃത്തിയായ തന്റെ നിന്ദ വ്യംജിക്കുന്നുണ്ടെങ്കിലും ഈവകയൊന്നും പ്രകൃതാലങ്കാരമാകുന്നില്ല. സ്തുതി ബാധിതമായി നിന്ദയിൽ പര്യവസാനിച്ചാലല്ലേ വ്യാജസ്തുതിയാവുക. ഇതിലെ മൂഗസ്തുതി ബാധിതമാണോ? അഥവാ മൂഗസ്തുതി അപ്രകൃതമാകയാൽ ബാധിതം തന്നെയെങ്കിലും സ്തുതിയും നിന്ദയും വ്യധികരണമാകയാൽ വ്യാജസ്തുതിക്കു വിഷയമല്ലതന്നെ. സ്തുതിയ്ക്കും നിന്ദയ്ക്കും വിഷയമൊന്നുതന്നെയായാൽ മാത്രമേ വ്യാജസ്തുതിയാവൂ എന്നാകുന്നു ആലങ്കാരികസമ്പ്രദായം. എന്നാൽ ഈ പദ്യഖണ്ഡത്തെക്കുറിച്ചു, "രാജസേവകന്റെ വാക്യമായ ഉദാഹരണത്തിൽ, അപ്രസ്തുതമൂഗവൃത്താന്തവർണ്ണനം സാരൂപ്യസംബന്ധംകൊണ്ടു പ്രസ്തുതമായ പരാധീനവൃത്തികളുടെ നിന്ദയിൽ പര്യവസാനിക്കുന്നു" എന്നു

ഭാഷാഭ്രഷണത്തിലെ അപ്രസ്തുതപ്രശംസാപ്രകരണത്തിൽ പറഞ്ഞിരിക്കുന്നതും ചിന്ത്യമാകുന്നു. പരാരാധനാഭാവം, പരാരാധനം, സൈരവൃത്തി, സൈരവൃത്ത്യഭാവം എന്നിവയ്ക്കു സാരൂപ്യമല്ല, വൈരൂപ്യമാണുള്ളതെന്നതു സ്പഷ്ടമല്ലേ? പിന്നെങ്ങിനെയാണിതു സാരൂപ്യസംബന്ധനിബന്ധനമാവുക?

"വിശേഷത്തിന്നു സാമാന്യം കാര്യത്തിന്നഥ കാരണം
ഇതു രണ്ടും മറിച്ചിട്ടും തുല്യത്തിന്നഥ തുല്യവും
പ്രകൃതത്തിന്നപ്രകൃത-മഞ്ചുമാതിരിയിങ്ങനെ."

എന്നിങ്ങിനെ അഞ്ചുവിധം സംബന്ധമേ അപ്രസ്തുതപ്രശംസയ്ക്കു നിദാനമായി 'ഭാഷാഭ്രഷണ'ത്തിൽ നിർദ്ദേശിച്ചിട്ടുള്ളൂ. ആറാമതായി വൈധർമ്മ്യംകൂടിയുണ്ടെന്നു പറഞ്ഞിരുന്നുവെങ്കിൽ ഉദാഹരണമെങ്കിലും യുക്തമാവുമായിരുന്നു. പക്ഷേ, ഭാഷാഭ്രഷണത്തിൽ മുക്തകണ്ഠം നിർദ്ദേശിച്ചിട്ടില്ലെങ്കിലും,

"അപ്രസ്തുതപ്രശംസാ സ്യാ-ദപ്രകാണ്ഡേതു യാ സ്തുതിഃ
അതൈ്വരയത്നസുലഭൈ-ർജ്ജലദർഭാങ്കുരാദിഭിഃ
സുഖം ജീവന്തി ഹരിണാ വനേഷ്വപരസേവിനഃ
സേയമപ്രസ്തുതേവാത്ര മൃഗവൃത്തിഃ പ്രശസ്യതേ
രാജാനവർത്തനക്ലേശ-നിർവ്വിണ്ണേന മനസ്വിനാ."

എന്നു് ആചാര്യദണ്ഡി പറഞ്ഞിട്ടുണ്ടെന്നാണെങ്കിൽ ആ കാര്യം വേറെ. അദ്ദേഹം സംബന്ധവിശേഷം പരിഗണിച്ചിട്ടില്ല. ഭ്രഷണകർത്താവാകട്ടെ മറ്റുള്ളവരെ അനുസരിച്ചു് അഞ്ചു വിധം സംബന്ധമാണു് അപ്രസ്തുതപ്രശംസയ്ക്കു നിദാനമെന്നു പ്രതിപാദിച്ചിരിക്കേ, അതിലൊന്നുമുൾപ്പെടാത്ത മറ്റൊരു സംബന്ധത്തിന്നു വിഷയമായ ശ്ലോകഖണ്ഡത്തെ അപ്രസ്തുതപ്രശംസയ്ക്കു് ഉദാഹരിക്കുന്നതു യുക്തമാണോ? വിശേഷിച്ചു്, അസാരൂപ്യത്തെ സാരൂപ്യമെന്നു പറഞ്ഞിരിക്കുന്നതും അയുക്തംതന്നെയല്ലേ? അതല്ല, സാധർമ്മ്യരൂപത്തിലും വൈധർമ്മ്യരൂപത്തിലും വ്യംജിക്കുക എന്നിങ്ങിനെ രണ്ടുവകഭേദം

സാരൂപ്യനിബന്ധനയുടേതുതന്നെയാണ്. അതുകൊണ്ട് അപ്രസ്തുതപ്രശംസ അഞ്ചുവിധത്തിലാണെന്നുള്ള ഉക്തിക്കു ന്യൂനതയുമില്ല എന്നാണെങ്കിൽ; ഭാവാഭാവങ്ങൾക്കുള്ള സംബന്ധമെങ്ങിനെയാണ് സാരൂപ്യമാവുകയെന്നുള്ളതാണ് എനിക്കു മനസ്സിലാവാത്തത്. പക്ഷേ, "തത്രാപി സാരൂപ്യഹേതുകഭേദേ സാധർമ്മ്യ വൈധർമ്മ്യാഭ്യാം ദ്വൈവിധ്യം" (സാരൂപ്യനിബന്ധനയിൽ സാധർമ്മ്യത്താലും വൈധർമ്മ്യത്താലും രണ്ടു ഭേദം) എന്ന് അലങ്കാരസർവ്വസ്വത്തിൽ പറഞ്ഞിട്ടുണ്ടെന്നാണെങ്കിൽ "ബാധേ ദ്വന്ദ്വന്യസാമ്യാൽ കിം ദ്വന്ദ്വന്യദപി ബാധ്യതാം" എന്ന ന്യായപ്രകാരം ഈ വക ആക്ഷേപം അതിനും ബാധകമാണെന്നു മനസ്സിലാക്കണം. "സാധർമ്മ്യവൈധർമ്മ്യാഭ്യാം ദ്വൈവിധ്യം" എന്ന അംശം പ്രക്ഷിപ്തമല്ലേ എന്നുകൂടി എനിക്കു ബലമായ സംശയമുണ്ട്. അതൊന്നും ഈ അവസരത്തിൽ ഇവിടെ പ്രസ്താവിക്കുന്നില്ല. അഥവാ, വൈധർമ്മ്യവ്യക്തി, സാരൂപ്യനിബന്ധനയുടെ അവാന്തരഭേദമാണെന്നതന്നെ സ്വീകരിക്കുന്നതായാലും ആ സംഗതി ആ പ്രകരണത്തിലെന്നല്ല ഗ്രന്ഥത്തിൽപ്പോലുമെങ്ങും ശബ്ദിക്കാതെ, 'നമസ്തേ' എന്ന് അപ്രസ്തുതപ്രശംസയ്ക്ക് അത്തരം ഉദാഹരണം നിർദ്ദേശിച്ചതു സർവ്വഥാ ഉചിതമാണെന്നുവരുവാൻ പ്രയാസമാണ്. ഏതായാലും ഉദാഹരിച്ച സ്ഥിതിക്ക്, മൂഗസ്തുതിയാൽ തത്സമാനവൃത്തികളായ മഹർഷിമാരുടെ സ്തുതിയാണ് വ്യംജിക്കുന്നതെന്നു പറഞ്ഞിരുന്നുവെങ്കിൽ ആ ഉദാഹരണംതന്നെ അപ്രസ്തുതപ്രശംസയ്ക്കു യോജിക്കുമായിരുന്നു. ആക്ഷേപത്തിനും ഇടയില്ല. ഇത്രയും പറഞ്ഞതിൽനിന്നു, വൈപരീത്യനിബന്ധനയെന്ന് ആരാമതൊരുഭേദം സ്വീകരിക്കുന്ന പക്ഷത്തിൽ, "സൈവരം മൂഗങ്ങൾ വാഴ്ക പരാരാധനമെന്നിയെ" എന്നതു് അപ്രസ്തുതപ്രശംസയാണ് വ്യാജസ്തുതിയല്ല എന്നു വന്നു. അങ്ങിനെ ഒരുഭേദം സ്വീകരിക്കാത്ത പക്ഷത്തിൽ, മൂഗസ്തുതിയിൽനിന്നു തോന്നുന്ന പരാധീനവൃത്തികളുടെ നിന്ദയോ ആത്മനിന്ദയോ ഉക്തപ്രകാരങ്ങളിലൊന്നുമുൾപ്പെടായ്കയാൽ അപ്രസ്തുതപ്രശംസയ്ക്കു വിഷയമല്ല. ഭിന്നവിഷയകമാകയാൽ

വ്യാജസ്തുതിക്കും വിഷയമല്ല; വ്യംഗ്യവിശേഷം മാത്രമാണ്. വ്യംഗ്യ പ്രകാരങ്ങളെല്ലാം അലങ്കാരകക്ഷിയിൽ നിക്ഷേപിച്ചുകൊള്ളണമെന്ന നിയമമൊന്നുമില്ലല്ലോ. ആകയാൽ,—

"നീ യാർ മക്കട? രാമരാജഭവനേ
ലേഖാർത്ഥസംവാഹകൻ;
പോയാനെങ്ങിഹ മുമ്പിൽവന്ന ഹനുമാൻ
ലങ്കാപുരം ചുട്ടവൻ?
ചെക്കൻ മുഷ്ടോടരക്കനേകനവനിൽ
കൈവെച്ചതായ്ക്കൊംക്കയാൽ
വെക്കം ചൊക്കർ ബഹിഷ്കരിച്ചോരിളിയ-
ച്ചാരന്തതാൻ തൊങ്കിനാൻ." (ഭാഷാഭൂഷണം)

എന്നതിലെ ഹനുമന്നിന്ദയാലുള്ള വാനരസ്തുതി പ്രസ്തുതാലങ്കാരത്തിനു വിഷയമല്ല. വാച്യാർത്ഥനിഷ്പത്തിക്ക് അനുപപത്തിയൊന്നുമില്ലായ്കാൽ താദൃശവ്യംഗ്യം ധ്വനിയാണെന്നുതന്നെ പറയാം.

"കാമശ്രീ കളികോലുമെൻതരുണി, നിൻ രക്തോധരത്തോടിതാ
സാമ്യംചേർന്നു ലസിച്ച ബിംബഫലമീ മട്ടാസ്വദിച്ചീടുവാൻ
ശ്രാമ്യതപം കലരാതൊരേതുഗിരിയിൽ ഘോരം തപസ്സെന്തിതി-
ശ്രാമ്യൻ കാലവുമെത്തിയിശ്രുകയുവശ്രേഷ്ഠൻ ചരിച്ചീടിനാൻ."
(ധ്വന്യാലോകം)

ഇതിലെ ശുകവരസ്തുതിയാൽ വ്യംജിക്കുന്ന നായികാധരസൌഭാഗ്യാതിശയസ്തുതിയും ഭിന്നവിഷയമാകയാലും മറും വ്യാജസ്തുതിക്കു വിഷയമല്ല. താദൃശവ്യംഗ്യോദ്ദേശം ക്രൂടാതെ വാച്യം നിർബ്ബാധമല്ലെന്നുള്ളപക്ഷം അപ്രസ്തുതപ്രശംസതന്നെയാണലങ്കാരം. ഈ സ്ഥിതിക്ക്,

"എല്ലാനേരവുമെൻമനസ്സിലയി മൽ
പ്രാണേശ,നീ മറെറാരാ-
ളില്ലാതേകനതായി ഹന്ത! മരുവീ-
ട്ടുന്നെന്നിരുന്നീടിലും

പൊല്ലാതുള്ളവഠം ഞാനൊരിക്കലുമിരി-
ക്കുന്നില്ല നിന്നുള്ളിലെ-
ന്നുള്ളോരെന്നാപരാധമുന്നാതമതേ,
നീ താൻ പൊറുത്തീടണം.''

(സാഹിത്യവിലാസം)

ഇതിലെ നായകനിന്ദയിൽ പര്യവസാനിക്കുന്ന ആത്മനിന്ദ അപ്രസ്തുതപ്രശംസയ്ക്കു വിഷയമാകയാൽ, പുതുതായി കുവലയാനന്ദത്തിൽ കല്പിച്ചിരിക്കുന്ന 'വ്യാജനിന്ദ'യെന്ന അലങ്കാരം സ്വീകരിച്ചിട്ടാവശ്യവുമില്ല. ഇതുപോലെതന്നെ,—

''ലാവണ്യദ്രവ്യജാതവ്യയമഹഹ! ഗണി-
ച്ചില്ല, യതിച്ചിതേറെം,
സംവർദ്ധിപ്പിച്ചു ചിന്താജ്വരമകതളിരിൽ
സൈരസഞ്ചാരികഠംക്കും,
പാവം! നിർദ്ദഗ്ധയിത്തനുവിയുമനുദിനാം
കാന്തനില്ലായ്കയാലി-
ങ്ങേവം രൂപം ചമപ്പാൻ വിധി ഹൃദി കരുതീ-
ട്ടുള്ളോരുദ്ദേശമെന്തോ!''

അപ്രകൃതമായ ലോകോത്തരതരുണീസൃഷ്ടിനിന്ദ, താദൃശസ്വീയകവിതാനിർമ്മാണനിന്ദയിൽ പര്യവസാനിക്കുന്നതിനാൽ ഇവിടേയും അപ്രസ്തുതപ്രശംസതന്നെയാണലങ്കാരം. പക്ഷേ, തരുണീനിന്ദയാലും തത്സൃഷ്ടിനിന്ദയാലും ലോകോത്തരസൌന്ദര്യപ്രതീതിയും അതിൽനിന്നു വിവക്ഷിതമായ സ്വീയകവിതയ്ക്ക് അന്യാദൃശമായ ശബ്ദാർത്ഥചമൽകാരാതിശയപ്രതീതിയും ഉണ്ടാവുന്നുണ്ടെങ്കിലും അതു വ്യംഗ്യവിശേഷമല്ലാതെ വ്യാജസ്തുതിയല്ലതാനും. ഭിന്നവിഷയത്വം അപ്രസ്തുതപ്രശംസയ്ക്കല്ലാതെ വ്യാജസ്തുതിക്കു വിഷയമല്ലെന്നു മുമ്പുതന്നെ പറഞ്ഞിട്ടുണ്ടല്ലോ. എന്നാൽ, തരുണീനിന്ദയാലും തത്സൃഷ്ടിനിന്ദയാലും തരുണീസൌന്ദര്യാതിശയസ്തുതി വ്യംജിക്കുന്നുണ്ടെന്നും

അതുകൊണ്ടു വ്യാജസ്തുതിയാണെന്നു പറയാമെന്നും ആക്ഷേപിക്കുന്നതും യുക്തമല്ല. ഇതിനെപ്പറ്റി ധ്വന്യാലോകത്തിൽ ആനന്ദവർദ്ധനാചാര്യർ വിസ്തരിച്ചു പ്രതിപാദിച്ചിട്ടുണ്ട്. ആ ഗ്രന്ഥം ഞാൻ ഭാഷയിൽ വിവർത്തനംചെയ്തിട്ടുള്ളതുകൊണ്ടും വിസ്തരഭയത്താലും വീണ്ടും ഇവിടെ വിവരിക്കുന്നില്ലെന്നുമാത്രം.

വ്യാജസ്തുത്യലങ്കാരനിരൂപണം സമാപ്തം.

— 31. ആക്ഷേപം. —

വക്ഷ്യമാണോക്തവിഷയം
നിഷേധാഭാസമായിട്ടും
ആക്ഷേപമാമലങ്കാരം
വിധ്യാഭാസവുമാമതു്. (43)

നിഷേധത്തിൽ താൽപര്യമില്ലാതെ അർത്ഥവിശേഷദ്യോതനത്തിന്നായി മാത്രം പ്രയോഗിക്കുന്ന നിഷേധം അപ്രതിഷ്ഠിതമാകയാൽ ആഭാസരൂപമാകുന്നു. അതുപോലെയുള്ള വിധിയും ആഭാസരൂപം തന്നെ. ഇവ രണ്ടും ആക്ഷേപമെന്ന അലങ്കാരമാണു്. അർത്ഥവിശേഷത്തെ ആക്ഷേപിക്കുന്നതു (ആകഷ്ടിക്കുന്നതു്)കൊണ്ടു് ആക്ഷേപമെന്ന സംജ്ഞ അന്വർത്ഥമാകുന്നു. അതിൽ നിഷേധാഭാസം ഉക്തവിഷയമെന്നും വക്ഷ്യമാണവിഷയമെന്നും രണ്ടുവിധം. ഉക്തവിഷയം വസ്തുനിഷേധരൂപമായും വസ്തുകഥനനിഷേധരൂപമായും വരും. വക്ഷ്യമാണവിഷയമാകട്ടെ, വസ്തുകഥനനിഷേധരൂപമായി മാത്രമേ സംഭവിക്കൂ. എന്നാൽ അതും വിശേഷാംശനിരൂപണത്താലും അനിരൂപണത്താലും രണ്ടുവിധത്തിലാവാം. വിധ്യാഭാസം ഒരേവിധത്തിലേയുള്ളൂ. ആകക്കൂടി ആക്ഷേപം അഞ്ചുവിധം.

ഉക്തവിഷയപ്രഭേദത്തിൽ, വസ്തുനിഷേധാഭാസത്തിന്നു് ഉദാഹരണം:—

"ആഹാരാദി വെടിഞ്ഞു മഞ്ചശയനൈ-
കാലംബയായീടുമാ
നീഹാരാംശുസമാസ്യയെ ക്കസവുമു-
ണ്ടാണെന്ന ശങ്കിക്കിലും
ഹാ ഹാ! ഞാൻ നെടുവീർപ്പിനാൽ പ്പുരമറി-
ഞ്ഞമ്പോടു തൊട്ടീടവേ
മോഹാലസ്യമിയന്ന വീണ്ടുമവൾ; ഈ
ഞാൻ ദ്വതിയല്ലോക്കനീ." (പ്രണയവിലാസം)

ദ്വതിയായിരിക്കെ, ദ്വതിയല്ലെന്നുള്ള നിഷേധം ബാധിതമാകയാൽ ആഭാസരൂപമായി, ഞാൻ നായികയ്ക്കുവേണ്ടി പറയുകയല്ലെന്നതിൽ പര്യവസിച്ചുകൊണ്ടു്, പറഞ്ഞതു മുഴുവനും യഥാർത്ഥമാണെന്നുള്ള വിശേഷം ദ്യോതിപ്പിക്കുന്നു.

വസ്തുകഥനനിഷേധത്തിന്നു്:—

"കഷ്ടം! പോകരുതെന്നരപ്പതശുഭം
പോകെന്ന വാക്കെൻ ഗള-
ക്ലിഷ്ടപ്രാണവികൃഷ്ടമീ ഹതമുഖ-
ത്താവിർഭവിക്കാ ദ്ധ്രുവം
ഇഷ്ടംപോൽ പുരുഷന്നു ചെയ്യുവതിനായ്
സ്വാതന്ത്ര്യമുണ്ടെന്തിനെൻ
പുഷ്പശ്രീരത, നെയ്യൊഴിപ്പതു വൃഥാ
കത്തുന്ന തീയിൽ ബ്ലവാൻ."

(പ്രണയവിലാസം)

പോകരുതെന്നരപ്പതു് അശുഭമാണെന്നും, 'പോക' എന്ന വാക്കു് എന്റെ മുഖത്തു് ഉദിക്കയില്ലെന്നും നിബന്ധിച്ചിരിക്കയാൽ ഇവിടെ കഥനനിഷേധമാകുന്നു.

വക്ഷ്യമാണവിഷയഭേദത്തിൽ അംശനിരൂപണമുള്ളതിന്ന് ഉ
ദാഹരണം:—

"ചോദിച്ചാൽ തവ നൽകയില്ല ജനകൻ തല്ലാഗിനേയന്ന താൻ
മോദിച്ചേകവതിന്നുറച്ചു നിരസിച്ചീടില്ലതെൻവീട്ടുകാർ
ഖേദിച്ചിട്ടിനിയെന്തുകായ്മുടനിങ്ങെത്തീടണം ഗ്രുഢമാ-
യീദിക്കിന്ന കടന്നിടായ്കിലിനി ഞാൻ ചൊല്ലുന്നതില്ലപ്പുറം."
(പ്രണയവിലാസം)

ഇതിലെ വചനനിഷേധം, മരിക്കുമെന്ന നിശ്ചയത്തിൽ പര്യവ
സിച്ചുകൊണ്ട്, താദ്ദശകഥനംപോലും അങ്ങയ്ക്ക് അസഹ്യമായിരി
ക്കുമെന്ന സൂചിപ്പിക്കുന്നു. ഇതിൽ മരിക്കുമെന്ന അംശമൊഴിച്ചു മറ്റു
ള്ള ഭാഗമൊക്കയും പറഞ്ഞിരിക്കയാൽ അംശനിരൂപണം.

ഇതുപോലെ,—

"അവനിക്കു മണാളരാകുവാൻ
ജവമായ് പാർഷ്ണതി പാത്ഥജോപമം
ഇവളം പെറ്റു വളർത്ത മക്കളെ
ശ്ശിവനേ! ശേഷമുരപ്പുതെങ്ങനെ?" (ഉമാകേരളം)

ഈവകയൊക്കയും നോക്കിക്കൊൾക.

അംശാനിരൂപണത്തിന്ന്:—

"കാണിക്കും ദയയെന്നിയെ ക്കണവനോടീമട്ടിലെൻതോഴി നീ
കാണിക്കുന്നതു യുക്തമോ നിലകവിഞ്ഞാലേതുമേ നിന്ദ്യമാം
ക്ഷോണിത്തട്ടിനു ദീപമാം പ്രിയതമൻ പെട്ടീടുമക്കഷ്ടമെ-
ന്താണിന്നാച്ചെവിതന്നു കേൾക്കുകഥവാ ചൊല്ലുന്നതില്ലിന്നു ഞാൻ."
(പ്രണയവിലാസം)

നിന്റെ പ്രിയതമന്ന കുളിയില്ല, ഉണ്ണില്ല, ഉറക്കമില്ല, കളി
യില്ല, ചിരിയില്ല എന്നിങ്ങിനെ വക്ഷ്യമാണമായ സംഗതികളിൽ
യാതൊരംശവും എടുത്തുപറയാതെ താദ്ദശകഥനംതന്നെ നിഷേധി
ച്ചിരിക്കയാൽ ഇതു് അംശാനിരൂപണത്തിന്ന് ഉദാഹരണമാകുന്നു.

താദൃശനിഷേധം നായികയുടെ കോപാധിക്യം, കഠിനഹൃദയത്വം, വിവേകശൂന്യത്വം മുതലായവയെ ദ്യോതിപ്പിക്കുന്നു.

വിധ്യാഭാസത്തിന്നു്:—

"ശങ്കയ്ക്കെന്തവകാശമെൻപ്രിയ, ഗമിച്ചീടാനുറച്ചെങ്കിലാ-
തങ്കം വിട്ടു ഗമിക്കെനിക്കധികനാളുണ്ടായിടാ സങ്കടം
തങ്കത്താരൊളിമേനിമാരിലഴകേറീടുന്നൊരേതാണ്ടൊരാ
മങ്കത്തയ്യിനഭാവിഭർത്തൃവിരഹം നേരുന്ന നിത്യോത്സവം."

(പ്രണയവിലാസം)

ഗമനവിധിയിൽ നായികയ്ക്കു താൽപര്യമില്ലായ്കയാൽ നിഷേധത്തിൽ പര്യവസാനിക്കുന്ന ആഭാസരൂപമായ വിധി, "അങ്ങു് പിരിഞ്ഞുപോയാൽ ഞാൻ നിശ്ചയമായും മരിക്കും. അതു് ഇഷ്ടമാണെങ്കിൽ മാത്രം ചെയ്തുകൊള്ളുക" എന്നിങ്ങിനെ അർത്ഥവിശേഷം ആക്ഷേപിക്കുന്നതിനാൽ ആക്ഷേപംതന്നെ.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"കണ്ണീർവാർത്തലമാണയിട്ടടികളെക്കുപ്പും പ്രിയം ചെയ്തിടും
പിന്നേയും കണവന്റെ യാത്രയെ മുടക്കീടാൻ പെരുത്താത്മകം
ധന്യസ്ത്രീയിവൾ, പോക, നല്ലദിനമിക്കാലത്തുതന്നെ പ്രിയ-
ത്തിന്നൊത്തീടമഭീഷ്ടമെന്തതുഭവാൻ കേൾക്കാതിരിക്കില്ലഹോ!"

(അമരുകശതകം)

ഉപമേയത്തിന്നു് ഉപമാനത്തിനുള്ള സകലഗുണങ്ങളും ഉണ്ടെന്നു കാണിക്കുന്നതിനാലുള്ള ഉപമാനാധിക്ഷേപം ആക്ഷേപാലങ്കാരമെന്നു ചിലർ പറയുന്നു. ആ പക്ഷത്തിൽ,—

"ചന്ദ്രനെങ്ങെന്തിനല്ലെങ്കി-ലുണ്ടല്ലോ പ്രേയസീമുഖം"
"വമ്പിക്കുന്നെന്തിനിസ്സൂര്യൻ നിൻപ്രതാപം ജ്വലിക്കവേ."

(ഭാഷാഭൂഷണം)

ഇത്യാദി ഉദാഹരണം. എന്നാൽ ഈവകയൊക്കെയും പ്രതീപഭേദമാണെന്നു മേലെ സ്പഷ്ടമാക്കുന്നതാണു്.

ആദ്യപക്ഷത്തിന്റെ പക്ഷാന്തരാശ്രയപ്രയുക്തമായ നിഷേധം ആക്ഷേപമെന്ന മറ്റുചിലരുടെ പക്ഷം. ഈ പക്ഷത്തിൽ,—

"ഈയാശ്രമം ഹന്തശമപ്രധാനം;
കയ്യോ തുടിക്കുന്നിതു; കായ്മെന്തോ?
ഇങ്ങെന്തിനല്ലെങ്കിൽ വിശങ്കഃ തങ്ങാ-
തെങ്ങും വരാനുള്ളതു വന്നുചേരും." (ശാകുന്തളം)

ഈവകയാകുന്നു ഉദാഹരണം.

നിഷേധമൊക്കയുമാക്ഷേപംതന്നെ. എന്നാൽ വ്യംഗ്യവിശിഷ്ടമായ നിഷേധത്തിന്നേ ചമൽകാരമുള്ളൂ. അതേ അലാരങ്കാരമാവൂ എന്നു വേറെ ചിലരുടെ പക്ഷം.

"മഹോദധിക്കുള്ളൊരുവെള്ളമൊട്ടു-
ക്കഹോ കുടംകൊണ്ടെവനിങ്ങളക്കും
പരം ഹയഗ്രീവഗുണങ്ങളെല്ലാ-
മുരയ്ക്കുവാനായവനാണു ശങ്കൻ."

എന്ന, ധ്വന്യാലോകത്തിലെ ആക്ഷേപധ്വന്യുദാഹരണം ഈ പക്ഷമനുസരിച്ചാണെന്നറിഞ്ഞുകൊൾക.

ആക്ഷേപാലങ്കാരനിരൂപണം സമാപ്തം.

— 32. വിരോധാഭാസം. —

ആഭാസമാം വിരോധംതാൻ
വിരോധാഭാസമെന്നതു
ഇതു ശുദ്ധം ശ്ലേഷമൂല-
മെന്നു രണ്ടുവിധത്തിലാം. (44)

ആഭാസതേ=ഈഷൽ ഭാസതേ (ഈഷൽ ഭാസിക്കുന്നതു്) എന്നു് ആഭാസശബ്ദവ്യുൽപത്തി. വാസ്തവത്തിൽ വിരോധമില്ലെങ്കിലും

ശ്രവണമാത്രത്തിൽ ഉള്ളതുപോലെ തോന്നുന്നതു് വിരോധാഭാസമെന്നർത്ഥം. എന്നാൽ ഈ വിരോധം കാവ്യകാരണബുദ്ധ്യനാലീഢമായിരിക്കണം. കാവ്യകാരണബുദ്ധിവിഷയമായ വിരോധമാകട്ടെ, വിഭാവനയോ വിശേഷോക്തിയോ ആണെന്നു് അടുത്തു സ്പഷ്ടമാകും. ഇതു ശുദ്ധമായും ശ്ലേഷമൂലകമായും വരും.

ശുദ്ധത്തിന്നു് ഉദാഹരണം:—

"സ്മരശ്രീസുമശയ്യ ദർഭശയനം, നീഹാരനീരോല്ലസ-
ദ്ധാരം ഘോരഗരം വമിക്കുമുരഗം, പാടീരമഗ്നിദ്രവം,
വാരം വാരമുദാരമാളി തുടരും ശീതോപചാരം ക്ഷത-
ക്ഷാരം സാരസചാരുദൃക്കിനു, കഥങ്കാരം കഥിക്കുന്നു ഞാൻ."
(പ്രണയവിലാസം)

ഇവിടെ മലർമെത്ത ദർഭശയനമായി എന്നിങ്ങിനെ കേട്ടമാത്രയിൽത്തോന്നുന്ന വിരോധം വിരഹിണിയുടെ താപാധിക്യവിമർശനത്താൽ പരിഹൃതമാകുന്നു. ശ്ലേഷമില്ലായ്കയാൽ ഇതു ശുദ്ധം. "എങ്കിലും" "പോലും" മുതലായ വിരോധദ്യോതകശബ്ദമുണ്ടെങ്കിൽ വിരോധാഭാസം ശാബ്ദമെന്നും ഇല്ലെങ്കിൽ ആർത്ഥമെന്നും പറയും. ആവക ശബ്ദമില്ലായ്കയാൽ പ്രകൃതോദാഹരണത്തിൽ ആർത്ഥമാകുന്ന വിരോധാഭാസം.

"സാരസമിഴിയാഠംക്കയി ഘന-
സാരവുമംഗാരസഹിതമാം ചാരം
നീഹാരനീരശീകര-
നികരംപോലും പരം ക്ഷതക്ഷാരം." (സ.പ)

ഇതിൽ വിരോധദ്യോതകങ്ങളായ 'ഉം' 'പോലും' എന്നീശബ്ദങ്ങളുള്ളതുകൊണ്ടു് ശാബ്ദം.

ശ്ലേഷമൂലത്തിന്നു്:—

"അനീതിബാധയില്ലാതെ മാധവൻ നാടുവാഴവേ
അനീതിബാധാകുലമാ-യഹോ ശോഭിച്ചു ഭൂതലം." (കേശവീയം)

നീതികേടിന്റെ ബാധകൂടാതെ പരിപാലിക്കവേ ഭ്രതലം നീതികേടിൻബാധയാലാകുലമായി എന്നു വിരോധം. 'ഈതിബാധയാലാകുലമല്ലാത്തതു്', എന്നു പരിഹാരം. അനീതിബാധാകുലമെന്നാതിലെ ശ്ലേഷമാണു് ഇവിടെ വിരോധത്തിനു മൂലമായിരിക്കുന്നതു്.

ഇതുപോലെ,—

"ഉണർന്നവൻ നിത്യമഹീനവൃത്തി
യിണങ്ങുമാഴിഭരം ശിരസ്സിൽ
അണച്ചുവെച്ചിട്ടമിതൈന്തശേഷ-
ഫണച്ഛടാലങ്കൃതനായിരുന്നു." (ചിത്രയോഗം)

"മുക്താഹാരം ധരിക്കാതെ മുക്താഹാരമെഴും തനു
രക്താധരയ്ക്കു കണ്ടേകി മുക്താഹാരത്തെയക്ഷികൾ."
(ഉമാകേരളം)

"അഗോദ്ധാരകനായാലും നാഗോദ്ധാരകനായിടും
ബാലൻ പുരാണപുരുഷൻ മാലശേഷമകറ്റണം." (സ്വ)

ഈവകയൊക്കയും യഥോചിതം നോക്കിക്കൊൾക.

ഇതുകൂടാതെ വിരോധം ജാതിദ്രവ്യഗുണക്രിയകൾക്കു തമ്മിൽ വരാവുന്നതിനാൽ താദ്ശധർമ്മം പുരസ്കരിച്ചു്, പ്രാചീനന്മാർ പത്തു വിധത്തിൽ പിരിക്കുന്നുണ്ടു്. അതായതു്, ജാതിക്കു—ജാതിയോടും, ദ്രവ്യത്തോടും, ഗുണത്തോടും, ക്രിയയോടും എന്നിങ്ങിനെ നാലുവിധം; ദ്രവ്യത്തിനു്—ദ്രവ്യത്തോടും, ഗുണത്തോടും, ക്രിയയോടുമെന്നിങ്ങിനെ മൂന്നുവിധം; ഗുണത്തിനു്—ഗുണത്തോടും, ക്രിയയോടുമിങ്ങിനെ രണ്ടുവിധം; ക്രിയയ്ക്കു്—ക്രിയയോടുമാത്രം ഒരേവിധം. ജാതിക്കു ദ്രവ്യത്തോടുള്ളതും ദ്രവ്യത്തിനു ജാതിയോടുള്ളതും ഒന്നുതന്നെയാകയാൽ പ്രത്യേകം ഗണിക്കേണ്ട ആവശ്യമില്ല. അതുപോലെ മറ്റുള്ളവയിലും കണ്ടുകൊൾക. എന്നാൽ ഈവക വിഭാജകോപാധിക്കു വിശേഷിച്ചു ചമൽകാരമുള്ളതായി തോന്നുന്നില്ല. എന്നുമാത്രമല്ല

അഭാവം, അഖണ്ഡോപാധി മുതലായധമ്മവും ജാതിശബ്ദംകൊണ്ടു ഗ്രഹിക്കേണ്ടതായിട്ടാണിരിക്കുന്നതു്. അല്ലാത്തപക്ഷം, "അനീതി ബാധയില്ലാതെ—" ഇത്യാദിയൊന്നും ഉദാഹരണമല്ലെന്നാവും. അതുകൊണ്ടാണു്, ചമൽകാരമാത്രയിച്ചു കാരികയിൽ വേറേ വിധത്തിൽ പിരിച്ചിരിക്കുന്നതു്. എങ്കിലും ശിഷ്യബുദ്ധിവൈശദ്യത്തിന്നായി ദിങ്മാത്രമുദാഹരിക്കാം.

ജാതികർമ്മങ്ങൾ തമ്മിൽ:—

സാരസമിഴിയാർമ്മകയിഘനസാരവും—ഇത്യാദിതന്നെ.

ഗുണങ്ങൾക്കു തമ്മിൽ:—

"പ്രതിദിനമുലകത്തിന്നുൾപ്രബോധം വളത്തി-
പ്പതിനുതകിന സൂര്യാലോകമേശാതൃമൂലം
അതിമലിനതമസ്സാന്നാലുമന്യൂനസത്വ-
സ്ഥിതി തടവിടുമക്കാടത്തുതാകാരമല്ലോ."

(ചിത്രയോഗം)

ക്രിയകൾക്കു തമ്മിൽ:—

"വിളത്തുടൽ ചടച്ചേവം വിരഹവ്യഥ പൂണ്ടിവൾ
വിഷാദിപ്പിക്കിലുമഹോ വിനോദിപ്പിച്ചിടുന്നു മാം." (സ.ച)

ദ്രവ്യങ്ങൾക്കു തമ്മിലും ജാതിദ്രവ്യങ്ങൾക്കു തമ്മിലും:—

"ചന്ദ്രമുഖിയാർമ്മകൾ രാകാ-
ചന്ദ്രൻ ചണ്ഡാംശു സദനമാകാശം
ചന്ദ്രകരസംഗമിയലും
ചന്ദ്രശിലാപട്ടമുഷ്ണം നിതരാം." (സ.ച)

ചന്ദ്രനും സൂര്യനുമൊരേ വ്യക്തിമാത്രമാകയാൽ ജാതിവാചിയല്ല, ദ്രവ്യവാചിയാകുന്നു. അതിനാൽ ദ്രവ്യവിരോധം. അഥവാ സൂര്യന്മാർ 12 എണ്ണമുണ്ടെന്നു പറയുന്നപക്ഷം 'ചണ്ഡാംശു' എന്നതിന്നു പകരം 'ബഡവാഗ്നി' എന്നാക്കിക്കൊൾക. സദനം ജാതിവാചിയും ആകാശം ദ്രവ്യവാചിയുമാകയാൽ ജാതിദ്രവ്യങ്ങൾക്കു

തമ്മിൽ വിരോധം. (ആകാശമെന്നതിനു ശൂന്യമെന്നർത്ഥത്തിൽ വിവക്ഷ). ഇതുപോലെ ബാക്കിയുള്ളവയ്ക്കും സ്വയമൂഹിച്ചുകൊൾക.

അതിരിക്കട്ടെ, "ജാതിദ്രവ്യവിരോധാഭാസോദാഹരണങ്ങളായ "സ്മരശ്രീസുമശയ്യ ദർഭശയനം—" "ചന്ദ്രമുഖിയാകുക രാകാ—" ഇത്യാദിയിലെ അലങ്കാരം എന്തുകൊണ്ടു രൂപകമാണെന്നു പറഞ്ഞുകൂടാ? ഇവയിൽ ആരോപമാണല്ലോ ഉള്ളതു്. ആരോപമുണ്ടെങ്കിലും വിരോധമുള്ളതുകൊണ്ടു് വിരോധാഭാസമാണെന്നു പറയുന്നാപക്ഷം, 'മുഖം ചന്ദ്രൻ' എന്ന രൂപകസ്ഥലത്തും വിരോധാഭാസമാണെന്നു സമ്മതിക്കേണ്ടിവരും. മുഖപദാർത്ഥവും ചന്ദ്രപദാർത്ഥവും വിരുദ്ധമാണല്ലോ" എന്നാക്ഷേപിക്കുന്നുവെങ്കിൽ:— പറയാം. എവിടെയാതൊന്നു ചമൽക്കാരപദവിയെ ആശ്രയിക്കുന്നുവോ അവിടെ അതുതന്നെയാണലങ്കാരമെന്നുള്ളതു നിർവ്വിവാദമാകുന്നു. 'മുഖം ചന്ദ്രൻ' ഇത്യാദി രൂപകസ്ഥലത്തിൽ വിരോധമുണ്ടെങ്കിലും അതു വിവക്ഷിതമല്ല. മുഖത്തിൽ ചന്ദ്രനിലുള്ള ആഹ്ലാദകതാദിസമഗ്രഗുണപ്രതീതിക്കായിട്ടല്ലേ ചന്ദ്രാഭേദം പറയുന്നതു്? അതുകൊണ്ടു്, അപ്രകാരമുള്ള അഭേദമാണു് അവിടെ ചമൽകാരി, വിരോധമല്ല. വിരോധമുണ്ടെങ്കിലും അതു വിവക്ഷിതാർത്ഥത്തിനു് അനുഗുണമല്ലായ്കയാൽ അകിഞ്ചിൽകരമാകകൊണ്ടു് അലങ്കാരമാവുന്നതുമല്ല. 'സുമശയ്യ ദർഭശയനം' ഇത്യാദിയിൽ, വിരഹിണിയുടെ അവസ്ഥയ്ക്കുള്ള അത്യുത്തപവിവക്ഷയാൽ അതിനു് അനുഗുണമാംവണ്ണം ഗർഭിതമായി സമുല്ലസിക്കുന്ന വിരോധംതന്നെയാണലങ്കാരം. പക്ഷേ, "രൂപകസ്ഥലത്തു്, വിരോധം അവിവക്ഷിതമാകയാൽ അതു് അലങ്കാരമല്ലെന്നുവരികിൽ വേണ്ട. 'സുമശയ്യ ദർഭശയനം' ഇത്യാദി വിരോധസ്ഥലത്താകട്ടെ, വിരോധത്തിനു് ഉത്ഥാപകംതന്നെ അഭേദമാകയാൽ അതിനു വിവക്ഷയുള്ളതുകൊണ്ടു രൂപകം പറയാമല്ലോ" എന്നാണു് വീണ്ടുമുള്ള ആക്ഷേപമെങ്കിൽ,- അതിനുമുണ്ടു് സമാധാനം. അതായതു് വിരോധവിവക്ഷാകൃതാത്ത അഭേദമോ രൂപകമാവൂ എന്നു

ധരിച്ചാൽമതി. രൂപകലക്ഷണകാരികയിലെ താദാത്മ്യനിശ്ചയം വിരോധവിവക്ഷാനാലീഢമായിരിക്കണമെന്നുക്രൂടി കണ്ടുകൊള്ളണമെന്ന് അവിടെത്തന്നെ പറഞ്ഞിട്ടുണ്ട്. അഥവാ, വിരോധാഭാസസ്ഥലത്തു് അത്യദ്ഭുതത്വപ്രതീതിക്കനുഗുണമായ വിരോധം തന്നെയാണ് ചമൽകാരകം, അഭേദമല്ല. ചമൽകാരകമേ അലങ്കാരമാവൂ എന്ന പലതവണ പ്രസ്താവിച്ചിട്ടുണ്ട്. ചമൽകാരകത്വം സാമാന്യലക്ഷണപ്രാപ്തമാകയൽ വിശേഷലക്ഷണത്തിൽ നിവേശിപ്പിക്കേണ്ട ആവശ്യവുമില്ല. ആകയാൽ മുൻപറഞ്ഞ സമാധാനംകൊണ്ടുതന്നെ രണ്ടാമത്തെ ആക്ഷേപത്തിനും അവകാശമില്ലെന്നായിട്ടുണ്ടെന്നു ഗ്രഹിക്കണം. അതുകൊണ്ടാണ് രൂപകലക്ഷണകാരികയിൽ വിശേഷിച്ചു്, 'താദാത്മ്യനിശ്ചയ'മെന്നതിനെ വിരോധവിവക്ഷാനാലിംഗിതമെന്ന വിശേഷിപ്പിക്കാതിരുന്നതും. ഈ സ്ഥിതിക്കു്, "സ്മരശ്രീസുമശയ്യാദർഭശയനം—" ഇത്യാദിയിൽ പീഡാതിശയത്വമല്ലാതെ വിരഹിണിയുടെ അവസ്ഥയ്ക്കു് അദ്ഭുതത്വവിവക്ഷയില്ലാത്തപക്ഷം അതു രൂപകോദാഹരണമാവുമെന്നും "ഈ നഗരത്തിൽ സുന്ദരീമുഖംതന്നെ ചന്ദ്രൻ" എന്നോ മറ്റോ പറയുന്നോടത്തു് അത്യദ്ഭുതത്വവിവക്ഷയുള്ളപക്ഷം വിരോധാഭാസമാവുമെന്നു മറിയുക.

"കാശീനഗരം ഗംഗയിലാകുന്നു", "ചന്തയിരമ്പുന്നു", "കുന്തം വരുന്നു" ഇത്യാദിയിൽ അഭിധയാൽ വിരോധവും ലക്ഷണയാൽ പരിഹാരവും തോന്നുന്നുണ്ടെങ്കിലും താദൃശവിരോധത്തിനു ചമൽകാരമില്ലായ്കയാൽ അവിടെയൊന്നും വിരോധാഭാസത്തിനു പ്രസക്തിയില്ല.

"നേരായ് സ്വഭാവമോതുന്ന പേരാളും പനിനീരതും
ക്രൂരാനംഗഭടനുള്ള നാരാചങ്ങളും സുമങ്ങളും
മറ്റും ശീതോപചാരാർത്ഥം പറ്റും പല പദാർത്ഥവും
മുറ്റുമാവധുവിനുത്തീ പറ്റുവാൻ വികായതേ."

(ഉമാകേരളം)

ഇവിടെ പനിനീരും സുമങ്ങളും വിറകായി എന്നതിൽ വിരോധ മുണ്ടെങ്കിലും അതിന്റെ പരിഹാരവും ക്രടി യുക്ത്യലങ്കാരഭംഗിയിലും കാവ്യലിംഗാലങ്കാരഭംഗിയിലും നിബന്ധിച്ചിരിക്കയാൽ വിരോധാഭാസമല്ലെന്നു ധരിക്കണം. "പ്രതീപത്രപൈരിവ—" എന്ന നൈഷധപദ്യത്തിൽ വിരോധസമാധാനോൽപ്രേക്ഷാശിരസ്കമായ വിരോധാഭാസമാണെന്നു കുവലയാനന്ദത്തിൽ പറഞ്ഞിട്ടുണ്ടെങ്കിലും അതിനെക്കുറിച്ചു് ഉൽപ്രേക്ഷാപ്രകരണത്തിൽത്തന്നെ ഒട്ടൊന്നു പറഞ്ഞിട്ടുള്ളതുകൊണ്ടു് വീണ്ടും ഇവിടെ ആവർത്തിക്കുന്നില്ല.

വിരോധാഭാസാലങ്കാരനിരൂപണം സമാപ്തം.

— 33. വിഭാവന. —

ഹേതുനിഷ്പത്തിയില്ലാതെ കാര്യോൽപത്തി വിഭാവന.

ശരിയായ കാരണം ക്രടാതെ കാര്യമുണ്ടാവുന്നതു് വിഭാവനാലങ്കാരം. വിശിഷ്ടയായ ഭാവന=വിഭാവന; വിശിഷ്ടാ=കാരണനിരപേക്ഷാ, ഭാവനാ=കാര്യോൽപത്തി എന്നു വ്യുൽപത്തി. ഇതു് ഉക്തനിമിത്തയെന്നും അനുക്തനിമിത്തയെന്നും രണ്ടുവിധത്തിൽ വരും.

ഉക്തനിമിത്തയ്ക്കു് ഉദാഹരണം:—

"നവയൌവനമാന്നീടു-മിവളിങ്ങഗ്നിയെന്നിയെ
യുവചിത്തം ദഹിപ്പിച്ചീ-ടുവതുണ്ടു ഭിവാനിശം." (സ.)

അഗ്നിരൂപകാരണം ക്രടാതെ ദഹനകാര്യമുണ്ടാകുന്നതായി വർണ്ണിച്ചിരിക്കയാൽ ലക്ഷണം യോജിക്കുന്നു. ഇവിടെ താപത്തെ

യാണ് ദാഹമായധ്യവസായം ചെയ്തിരിക്കുന്നത്. താപത്തിനു കാരണമായ നവയൌവനം നിർദ്ദേശിച്ചിട്ടുണ്ട്. അതിനാൽ ഉക്തനിമിത്തയെന്നു പറയും.

അനുക്തനിമിത്തയ്ക്ക്:—

"പ്രിയാശ്ലേഷം വിട്ടെൻ തനുവിതു ചടയ്ക്കട്ടെ മിഴിയി-
ന്നിയന്നോട്ടേ കണ്ണീരവളെയിഹ കാണാത്തതുവശാൽ
വിയോഗം ക്രൂരാതേ മൃഗമിഴിയുമായ്ക്കാലമനിശം
നയിക്കും നീ യെന്തിന്നുടനിഹ തപിക്കുന്നു മനമേ."

(മാളവികാഗ്നിമിത്രം)

വിരഹരൂപമായ കാരണമില്ലാതിരിക്കെ മനസ്സിനു ദുഃഖകായ്യ മുണ്ടായതായ്തോന്നിയിരിക്കയാൽ വിഭാവന. വാസ്തവത്തിൽ കായിക വിയോഗമാണ് ദുഃഖഹേതു. അതു നിബന്ധിച്ചിട്ടില്ലാത്തതിനാൽ അനുക്തനിമിത്ത. മുൻപറഞ്ഞ ഉദാഹരണത്തിൽ, കായ്യാംശത്തിൽ അധ്യവസായമുള്ളതുകൊണ്ട് ആ വിഭാവന അതിശയോക്ത്യനുപ്രാണിതയാകുന്നു. ഇതാകട്ടെ ശ്രുത്യയെന്നു വ്യത്യാസം. ഇതുകൊണ്ട്, വിഭാവന സർവ്വത്ര അതിശയോക്ത്യനുപ്രാണിതയായിരിക്കുമെന്നും മറും അലങ്കാരസർവ്വസ്വകാരനും വിമർശിനീകാരനും പറഞ്ഞിരിക്കുന്നതു ചിന്ത്യമെന്നു വരുന്നു. ക്രൂരാതെ,—

"അപടേ മഷിക്രൂരാതെ യപതുലികമീവിധം
പ്രപഞ്ചചിത്രം നിർമ്മിക്കും അപണ്ണയ്ക്കു തൊഴുന്നു ഞാൻ."

(സ്വ)

എന്നിങ്ങിനെ രൂപകാനുപ്രാണിതയായും,

"ഒരുദനുജഹതിക്കുമംബുജാക്ഷൻ-
തിരുവടിയന്നവതാരമാന്നിടാഞ്ഞും

ഉരുതരനരസിംഹനാദഘോഷം
തെരുതെരെയെങ്ങുമഭംഗുരം മുഴങ്ങി."

(ഉമാകേരളം)

എന്നിങ്ങിനെ ശ്ലേഷാനുപ്രാണിതയായും കാണുന്നുണ്ട്.

വിഭാവന വേറെ അഞ്ചു വിധംക്രടിയുണ്ടെന്നു കുവലയാനന്ദത്തെ അനുസരിച്ചു് അലങ്കാരദീപികയിലും സാഹിതീസർവ്വസ്വത്തിലും പറഞ്ഞു കാണുന്നു. അതായതു്,—

"ഹേതുവൈകല്യമുള്ളപ്പോൾ കാര്യോത്പത്തിയുമാമതു്
പ്രതിബന്ധമിരിക്കെത്താൻ കാര്യമുണ്ടാകിലും തഥാ
അകാരണത്തിങ്കൽനിന്നു കാര്യോൽപത്തിയുമാമതു്
വിരുദ്ധമായുള്ളതിങ്കൽ-നിന്നുകാര്യം ജനിക്കിലും
കാര്യാൽ കാരണമുണ്ടാകി-ലുണ്ടാമാറാം വിഭാവന."

(അലങ്കാരദീപിക)

"അതീക്ഷ്ണമാം ശരംകൊണ്ടു ത്രൈജയിക്കുന്ന മന്മഥൻ"
"ഭൂപ, നിൻ ഖഡ്ഗമാം സർപ്പം ദംശിക്കുന്ന നരേന്ദ്രരെ"
"വീണാനാദം ശംഖിൽനിന്നു ജനിച്ചീടുന്നിതദ്ഭുതം"
"ശീതാംശുകിരണം മെയ്യിൽ മൂടേല്പിക്കുന്നിതേറവും"
"കരകല്പദ്രുമോദ്ഭൂതം പുകഴ്പ്പാൽക്കടൽ താവകം"

(സാഹിതീസർവ്വസ്വം)

എന്നിങ്ങിനെ അവയ്ക്കു യഥാക്രമമുദാഹരണം.

എന്നാൽ ഈവകയൊക്കെയും സാമാന്യലക്ഷണത്തിനു വിഷയമാകയാൽ പ്രത്യേകം ലക്ഷ്യലക്ഷണനിർദ്ദേശം ആവശ്യമുണ്ടെന്നു തോന്നുന്നില്ല. ഹേതുവിനു വൈകല്യമുള്ളപക്ഷം അതു ശരിയായ ഹേതുവാകയില്ലല്ലോ. അതുപോലെ തന്നെയാണു് പ്രതിബന്ധമുണ്ടായാലത്തെ സ്ഥിതിയും. പ്രതിബന്ധകാഭാവവിശിഷ്ടമായ കാരണമേ ശരിയായ കാരണമാവുകയുള്ളൂ. അതുകയാൽ ആദ്യത്തെ രണ്ടു

പ്രകാരവും സാമാന്യലക്ഷണാക്രാന്തമാണെന്നുള്ളതിന്നു സംശയമില്ല. ബാക്കിയുള്ള മൂന്നിലും വിഭാവന ആത്മ്ഥമാണെന്നോയുള്ളൂ. "ശംഖിൽനിന്നു വീണാനാദമുണ്ടാകുന്നു" എന്നു പറഞ്ഞാൽ വീണയില്ലാതെ എന്നു് അത്ഥാൽ സിദ്ധിക്കുമല്ലോ. അതിനാൽ കാരണാഭാവം ആത്ഥം. അതുപോലെതന്നെ വിരുദ്ധകാരണമോ, കാര്യ്യമോ ശരിയായ് കാരണമല്ലെന്നുള്ളതും നിർവ്വിവാദമാണു്. അങ്ങിനെയിരിക്കെ, അവയിൽനിന്നു കാര്യ്യമോ കാരണമോ ഉണ്ടായെന്നുപറയുമ്പോൾ, ശരിയായ കാരണംകൂടാതെയാണെന്നാല്ലേ വരുന്നതു്? അതുകൊണ്ടു്, ഈ മൂന്നു പ്രകാരങ്ങളും ആത്ഥിയായ വിഭാവനയാകുന്നു. ഈ സ്ഥിതിക്കു്, വിഭാവനയെ ശാബ്ദിയെന്നും ആത്ഥിയെന്നും രണ്ടുതരത്തിൽ പിരിക്കുകയാണുചിതമെന്നു ചുരുക്കം. അതുകയാൽ,—

"പുനരുടനളകേശസ്സിശുബാലാവലംബൻ
കനലെതിർകടുതേജോഭാസുരൻ ഭാനുതാനും
വനനടുവിൽ വസിക്കും പുണ്ഡരീകത്തിനെല്ലാം
തനതുകരബലത്താൽ മീലനം ചേത്തു ചിത്രം."

(ചിത്രയോഗം)

ഇത്യാദിയൊക്കയും ആത്ഥിയാണെന്നറിഞ്ഞുകൊൾക.

കാരണാഭാവം വാച്യ്യമാകുന്നപക്ഷം സാമാന്യനിലയിൽ നിബന്ധിച്ചാൽ പോര, അതിൽ വിശേഷിച്ചു ചമൽകാരം തോന്നുകയില്ല; വിശേഷനിലയിലുള്ള നിബന്ധനമേ ചമൽകാരകമാവൂ. അതിനാൽ,

"ഹാ മലർന്നു ചെറുശയ്യയിൽക്കിട-
ന്നോമലംതുളികൂടിക്കുമന്തരാ
പുഞ്ചിരിപ്പുതുമ തുകുമൊട്ടു നി-
ഷ്കാരണം കരയുമെന്തു മായമോ!"

(ചെറുപൈതൽ)

ഈവകയൊന്നും വിഭാവനയല്ലെന്നാകുന്നു ആലങ്കാരികസിദ്ധാന്തം.

വിഭാവനയിൽ കാരണാഭാവത്താൽ കാര്യം ബാധ്യമാനമായിരിക്കും; കാരണാഭാവം സ്വഭാവസിദ്ധമാകയാൽ കാര്യംകൊണ്ടു ബാധ്യമാനമാകയില്ല; വിരോധത്തിലാകട്ടെ പരസ്പരബാധകങ്ങളായ വസ്തുക്കളുടെ നിബന്ധനമാണ്; എന്ന് ഇവയ്ക്കു തമ്മിൽ ഭേദം.

വിഭാവനാലങ്കാരനിരൂപണം സമാപ്തം.

— 34. വിശേഷോക്തി. —

കാര്യാജനി വിശേഷോക്തി
ഹേതുവുണ്ടായിരിക്കവേ. (45)

കാരണമുണ്ടായിരുന്നിട്ടും കാര്യമുണ്ടാവാതിരിക്കുക വിശേഷോക്തി എന്ന അലങ്കാരം. മുൻപറഞ്ഞപ്രകാരം ഇതും ഉക്തനിമിത്തമെന്നും അനുക്തനിമിത്തമെന്നും രണ്ടുവിധം.

ഉക്തനിമിത്തയ്ക്ക് ഉദാഹരണം:—

"ശിവൻ ദഹിപ്പിക്കുകിലും ലോകമൊക്കെക്കുഴക്കിടും
അവായുവീര്യനാം കാമ-ദേവനായ് കൈതൊഴുന്നു ഞാൻ."
(സ്വ)

ദാഹരൂപകാരണമുണ്ടായിരുന്നിട്ടും ലോകോപദ്രവാഭാവമായ കാര്യം ഉണ്ടായില്ലെന്നു പറഞ്ഞിരിയ്ക്കയാൽ ലക്ഷണം യോജിക്കുന്നു. എന്നാൽ ലോകമൊക്കെക്കുഴക്കുന്നതിലേക്കുള്ള കാരണം അവായുവീര്യത്വമാകുന്നു. അതു നിബന്ധിച്ചിട്ടുമുണ്ട്. അതിനാൽ ഉക്തനിമിത്ത.

അനുക്തനിമിത്തയ്ക്ക്:—

"തൻക്രൂദ്ധകാർത്തൻ വിളി കേട്ടണഞ്ഞിതാ
താൻക്രൂടിയുണ്ടെന്നാവരോട്ട ചൊൽകിലും

സങ്കല്പമെല്ലാം ഗമനത്തിനാകിലും
സങ്കോചമപ്പാന്ഥനൊഴിച്ചതില്ലഹോ!" (ധ്വന്യാലോകം)

സങ്കോചം ഒഴിക്കുന്നതിലേക്ക്, 'ക്രൂരകാരുടെ വിളി കേട്ടുണരുക' എന്ന കാരണമുണ്ടായിരിക്കെ കാര്യമുണ്ടായില്ലെന്നു പറഞ്ഞിരിക്കയാൽ വിഭാവന. വാസ്തവത്തിൽ വിളി കേട്ടുണർന്നിട്ടും ക്രൂരചിത്തരായി കിടക്കുവാനുള്ള കാരണം ശൈത്യാധിക്യമാകുന്നു. അതു നിബന്ധിച്ചിട്ടില്ലായ്കയാൽ അനുക്തനിമിത്തം.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"ശുദ്ധദ്വിജസമീപത്തിൽ നിത്യം ചേന്നു വസിക്കിലും
അധരേ രാഗസംബന്ധ-മൊഴിയുന്നില്ലൊരിക്കലും."
(സുഭാഷിതരത്നാകരം)

രാഗാഭാവഹേതുവായ ദ്വിജസഹവാസമുണ്ടായിരുന്നിട്ടും താദൃശകാര്യമുണ്ടായില്ലെന്നു പറഞ്ഞിരിക്കയാൽ വിഭാവന. ബ്രാഹ്മണൻ, പല്ല് എന്നിങ്ങിനെ രണ്ടർത്ഥത്തിൽ ദ്വിജശബ്ദവും വിഷയാസക്തി, ആരുണ്യം എന്ന രണ്ടർത്ഥത്തിൽ രാഗശബ്ദവും ശ്ലിഷ്ടമാകയാൽ ഇതു ശ്ലേഷാനുപ്രാണിതയാകുന്നു. മുന്നുദാഹരണം ശുദ്ധം.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"സന്ധ്യാനുയായി ദിവസം സന്ധ്യയോ രക്തയെങ്കിലും
അഹോ! വിചിത്രം ദൈവേച്ഛ അവക്കില്ല സമാഗമം."
(ധ്വന്യാലോകം)

ഇതു സമാസോക്തിസങ്കീർണ്ണയാകുന്നു.

"മെയ്യെരിക്കിലുമേവന്റെ കയ്യുക്കുപാസ്തമീശനാൽ
അവനീ ഭവനം മൂന്നും ജയിക്കുന്നിതനംഗനായ്." (സ)

ഈശൻ കാമന്റെ ശരീരം ദഹിപ്പിച്ചാലും കയ്യുക്കു നശിക്കാതിരുന്നതിനുള്ള നിമിത്തം അചിന്ത്യമാകയാൽ ഈവക അചിന്ത്യനിമിത്തയെന്നു മറെറാരുപ്രകാരമാണെന്നു ചിലർ അഭിപ്രായപ്പെടുന്നു. മുൻപറഞ്ഞ അനുക്തനിമിത്തയിലെ നിമിത്തം ചിന്ത്യവും

ഇതിലേതു് അചിന്ത്യവുമാകയാൽ ഇവയ്ക്കു തമ്മിൽ ഭേദമുണ്ടെന്നാണു് അവരുടെ പക്ഷം. അനുകൂലനിമിത്തയിലെ നിമിത്തം ചിന്ത്യവും അചിന്ത്യവുമാകാവുന്നതിനാൽ ഇതു് അനുകൂലനിമിത്തയുടെ അവാന്തരപ്രകാരമായിമാത്രം ഗണിച്ചാൽ മതിയാവുന്നതാണു്.

ഏതാനുമൊരു ഗുണത്തിനു കുറവു കല്പിക്കുന്നതിനാൽ മറു ഗുണങ്ങളെക്കൊണ്ടുള്ള സാമ്യദാർഢ്യം വിശേഷോക്തി എന്നു അലങ്കാരമെന്നു വാമനൻ പറയുന്നു.

"കൂട്ടാളു കാർകുഴലിയായ് കുതുകം കലർന്നു
കാട്ടാളർകഠംക്കിരവിലങ്ങു ഗ്രഹാഗ്രഹാന്തേ
മുട്ടാതെ ഭാസ്സിയലുമോഷധിജാലമെണ്ണ
വിട്ടാളിട്ടും രതിവിളക്കുകളായിടുന്നു." (കുമാരസംഭവം)

ഇതിലെ 'എണ്ണയില്ലാതെ കത്തുന്ന രതിവിളക്കുകൾ' എന്ന ഭാഗത്തു വിശേഷോക്തിയെ ഉദാഹരിക്കയും,

"ഹസ്തി, ജംഗമമാം ദുർഗ്ഗം—"

എന്നതിലെ ജംഗമമെന്നതു സ്ഥാവരത്വഗുണനിവൃത്തിപ്രതിപാദനപരമാകയാൽ ഈവകയും ലക്ഷണത്തിനു വിഷയംതന്നെയെന്നു സമർത്ഥിക്കുകയും ചെയ്യുന്നു.

മറുചിലർ, ഏകഗുണഹാന്യാധിക്യകല്പനയാൽ സാമ്യദാർഢ്യം വിശേഷമെന്നു പറയുന്നു. അവക്കു്,

"പാത്തലം തന്നിലീഭ്രപൻ മൂർത്തിമത്തായ ധർമ്മമാം."

ഇത്യാദിയിൽ വാമനനെപ്പോലെ ക്ലേശിച്ചു ലക്ഷണയോജനംചെയ്യേണ്ട ആവശ്യമില്ല. എങ്കിലും ഈ വകയെല്ലാം ഗമ്യോൽപ്രേക്ഷയ്ക്കോ ദൃഢാരോപശുപകത്തിനോ അല്ലാതെ വിശേഷോക്തിക്കു വിഷയമല്ലെന്നു വിചാരിക്കയാണുചിതം.

വിശേഷോക്ത്യലങ്കാരനിരൂപണം സമാപ്തം.

— 35. അസംഗതി. —

കാര്യ്യഹേതുക്കൾക്കു ഭിന്ന-
ദേശസ്ഥിതിനിമിത്തമാം
ആസംഗത്യ്യമലങ്കാരം
അസംഗതിസമാഹ്വയം. (46)

കാര്യ്യകാരണങ്ങൾ ഭിന്നസ്ഥലങ്ങളിലായതുകൊണ്ടു തോന്നുന്ന അസംഗതതന്നെ അസംഗതിയെന്ന അലങ്കാരം.

"ശോണമാസ്ത്രീരവേ നേത്രകോണം തേ ഹന്ത ചണ്ഡികേ,
നാണം കൈവിട്ടു കൈക്കുപ്പി ക്കൌണപന്മാർ വിറയ്ക്കുമേ." (സ.പ)

കൌണപന്മാരുടെ ഭയത്തിനു പ്രയോജകമായിരിക്കുന്ന നയനകോണശോണിമയാൽ ഉപലക്ഷിതമായ കോപം ഭിന്നദേശസ്ഥിതമാണെങ്കിലും അതിൽ ആസംഗത്യ്യമില്ലായ്കയാൽ പ്രകൃതപദ്യം അസംഗതിക്ക് ഉദാഹരണമാകയില്ല. അതുകൊണ്ടതന്നെയാണ്, "കാര്യ്യഹേതുക്കൾക്കു ഭിന്നദേശസ്ഥിതിയസംഗതി" എന്നോ മറേറാ പറയാതെ, ആസംഗത്യ്യപര്യ്യന്തമനുധാവനം ചെയ്തിരിക്കുന്നതു്.

അതുകൊണ്ടു്,—

"പാഞ്ചാലി നെഞ്ചലിയുമാർ സരസം കൊടുത്ത
ചെഞ്ചീരതൻ ശകലമങ്ങു ഭുജിച്ചു കൃഷ്ണൻ
പഞ്ചാരമിഞ്ചിയൊരു പായസമുണ്ടപോലെ
യഞ്ചാതെ വന്നുദരപൂർത്തി മുനിക്കുമാക്കും."

(അലങ്കാരദീപിക)

ഇത്യാദി ലക്ഷ്യമാവാൻ പ്രയാസമാണ്. കാര്യ്യകാരണങ്ങൾക്കു ഭിന്നദേശസ്ഥിതിയുണ്ടെങ്കിലും പുരാണപ്രസിദ്ധമായ പ്രസ്തുതസംഭവം ഈശ്വരമഹിമയാൽ സംഭവിച്ചതാണെന്നുള്ള ദൃഢവിശ്വാസം നിമിത്തം ഇവിടെ ആസംഗത്യ്യസ്ഫൂർത്തിക്ക് അവകാശമില്ലല്ലോ.

ഉദാഹരണം:—

"ദീനത കൈവിട്ട ദൂരത്തു നിന്നിതു
കാനനംതന്നിലെ പ്ലാവകൻ താൻ
വെന്തതു കാൺക പുരന്ദരമാനസം
ചിന്തിച്ചു കാൺകിൽ വിചിത്രമത്രേ." (കൃഷ്ണഗാഥ)

ഏതൊന്നു വേവുന്നവോ അതിന്നു കാരണമായ അഗ്നിയും അവിടെത്തന്നെയുണ്ടായിരിക്കണം ഇതാണ് നിയമം. എന്നാൽ ഇവിടെയാകട്ടെ, ദാഹം പുരന്ദരമനസ്സിലും അഗ്നി കാനനത്തിലുമാണെന്നു പറഞ്ഞിരിക്കുന്നതിനാൽ അതിൽ അസംഗത്യം തോന്നുന്നതു കൊണ്ട് അസംഗതിയെന്ന അലങ്കാരം യോജിക്കുന്നു. ഇവിടെ താപത്തെ വേവലായ്ക്കുള്ളിച്ചിരിക്കയാൽ കാവ്യാംശത്തിലധ്യവസായം. കവിപ്രതിഭോല്ലിഖിതമായ അസംഗതിക്കേ അലങ്കാരതയുള്ളൂ എന്നു താൽപര്യം.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"ദുഷ്ടൻ ചെയ്യുന്ന ദുർവൃത്തം സാധുക്കൾക്കുമുപദ്രവം
രാവണൻ സീതയെക്കട്ട ബദ്ധമായിതു സാഗരം."
(സുഭാഷിതരത്നാകരം)

ഇതു് അർത്ഥാന്തരന്യാസസങ്കീർണ്ണമാണെന്നു പൂർവ്വാപേക്ഷയാ വിശേഷം.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"ദുഷ്ടനാകുന്ന സർപ്പത്തിൻ-വധമത്ഭുതമെത്രയും
കടിക്കുന്നോകകണ്ണത്തിൽ മരിക്കുന്നാന്യനംജസാ."
(സുഭാഷിതരത്നാകരം)

ഇവിടെ ഏഷണിയിലാണ് കാരണാംശമായ 'കടിക്കുക' എന്നതിന്നാധ്യവസായം. മുന്നുദാഹരണങ്ങളിൽ കാവ്യാംശത്തിലാണധ്യവസായം; ഇതിൽ കാരണാംശത്തിൽ; എന്നു ഭേദം.

"സുമശോഭ ഹരിക്കുന്ന വിമലാംഗത്തിനാലിവാം
ചുമത്തീടുന്ന തണ്ടുണ്ടം സുമബാണൻ യുവാക്കളിൽ." (സ്വ)

ഇതിൽ കാവ്യാംശത്തിലും കാരണാംശത്തിലുമധ്യവസായം.

വേറെ ഉദാഹരണം:--

"ചന്ദ്രസേന, ഭവാന്റെ പാതിയഭിഖ്യകൊണ്ടതിരമ്യനാം
ചന്ദ്രനിങ്ങിനെ വാരുണീപരിഷേവ ചെയ്യ മയങ്ങവേ
ഇന്ദ്രദിങ്മുഖമാണ ഹന്ത ചുകന്നിടുന്നതിതെന്തു? നി-
സ്തന്ദ്രമാം പ്രമദം കലന്ന ചിലപ്പതോ ചില പക്ഷികൾ."
(ചിത്രയോഗം)

ഇതിൽ 'വാരുണീപരിഷേവ' എന്നതിന്ന, പശ്ചിമാശാപ്രാപ്തിയെന്നും മദ്യപാനമെന്നും അർത്ഥമുള്ളതിനാൽ കാരണാംശം ശ്ലിഷ്ടം.

വേറെ ഉദാഹരണം:--

"ചിതമുടയ ഭടന്മാർ സാഹസം വേഗരോധം
മുതൽ പലതുമപേതസ്നേഹമായാചരിക്കേ,
പതറിയ കിടികൾക്കാണാക്ഷയം വന്നതെന്ത-
ത്ഭുതമിതു കരയേറാം പെട്ടതോ പട്ടികൾക്കും."
(ചിത്രയോഗം)

ഇതിൽ കാരണാംശവും കാവ്യാംശവും ശ്ലിഷ്ടം.

"ശ്രുത്യന്തത്തിലനാരതം പരിചയിച്ചീടുന്ന നിൻലോചനം
സത്യം സുന്ദരി, ബന്ധമോക്ഷമളകാളിക്കാണ കാണുന്നിതാ
മുക്താഹാരവിചിത്രമാം സ്ഥിതി വഹിച്ചീടുന്ന വാർകൊങ്കമൊ-
ട്ടത്യന്തം കൃശഭാവമേന്തിടുവതോ നിൻമദ്ധ്യമത്യത്ഭുതം."
(പ്രണയവിലാസം)

ഇതിലെ പൂർവ്വവൃത്താന്തത്തിലെ കാവ്യത്തിലും കാരണത്തിലും ശ്ലേഷം. ഉത്തരാർദ്ധത്തിൽ കാരണത്തിൽ മാത്രം.

അസംഗതി സമാധാനഗർഭയായും വരുമെന്നു ചിലർ പറയുന്നു.

"ആയാസം തവ സംഭവിക്കിൽ നെടുവീർപ്പിമ്മട്ടു വായ്ക്കില്ലെനി-
ക്കീയാരകുതയെന്നിഴിക്കണയുവാൻ മൂലം ഭവജ്ജാഗരം
ശ്രീയാളും മഷി നിൻമുഖേ പതികയാലെൻവക്ത്രവും ശ്യാമമായ്
പ്രേയാനങ്ങു മറന്നിതോ കഥകഥം നാം രണ്ടാളുമൊന്നല്ലയോ?"
(വിലാസലതിക)

ഇത്യാദിയാണുദാഹരണം. വാസ്തവത്തിൽ വിരോധത്തിന്റെ ഉത്ഥിതിതന്നെ അന്യഥാപാദംകൊണ്ടു പ്രതിഹതമാകയാൽ ഇതൊന്നും അസംഗതിയാവുകയില്ലെന്നു മുമ്പുതന്നെ സൂചിപ്പിച്ചിട്ടുണ്ട്.

കാരണം ക്രൂടാതെ കായ്മുണ്ടാവുന്നതാകുന്നു വിഭാവന. അസംഗതിയിലാകട്ടെ, കാരണമുണ്ടാവും; എന്നാൽ അതു കായ്മുണ്ടാവുന്നോടത്തല്ലെന്നോയുള്ളൂ. വിരോധാഭാസത്തിൽ സ്വാഭാവികമാണു് വിരോധപ്രതീതി. അസംഗതിയിലെ വിരോധപ്രതീതി വൈയധികരണ്യപ്രയുക്തമാണു്. എന്നിങ്ങിനെ അസംഗതിക്കു വിഭാവനാവിരോധാഭാസങ്ങളോടുള്ള ഭേദം.

കുവലയാനന്ദത്തെ ആശ്രയിച്ചു്, 'അലങ്കാരദീപിക'യിൽ,--

"ഒന്നിൽ ചെയ്യേണ്ട കായ്ത്തെ മറെറാന്നിൽച്ചെയ്താലും തഥാ
താനേ നിനച്ചതിൽത്തന്റെ വിപരീതപ്രവൃത്തിയും."

എന്നിങ്ങിനെ, ഒരിടത്തു ചെയ്യേണ്ടുന്ന കായ്ം മറെറാരിടത്തു ചെയ്യുന്നതും ഒന്നു ചെയ്യേണ്ടതിനു പകരം മറെറാന്നു ചെയ്യുന്നതും മറെറാപ്രകാരത്തിലുള്ള അസംഗതികളാണെന്നു നിർദ്ദേശിക്കുകയും,

"ഭൂമീടെ ഭാരം നീക്കീടാൻ പിറന്ന മധുസൂദനൻ
സ്വർഗത്തിൽ പ്പാരിജാതത്താ-ലുള്ള ഭാരം ഹരിച്ചുപോൽ."

"മൂലോകവാസികളിലുള്ളൊരു മോഹമെല്ലാം
ആമൂലമങ്ങു കളയുന്നതിനാദരേണ

ആ മൂലമൂർത്തി മധുരാകൃതിപൂണ്ട കൃഷ്ണൻ
താൻമൂലമേണമിഴിമാർക്ക വളർത്തി മോഹം

എന്ന് ഉദാഹരിച്ചു കാണിക്കയും ചെയ്തിരിക്കുന്നു. പക്ഷേ ഈവക യൊക്കയും വിരോധാഭാസമാണെന്നാകുന്ന മറ്റുള്ള ആലങ്കാരിക ന്മാരിൽ പലരുടേയും അഭിപ്രായം എന്നുചുരുക്കം.

അസംഗത്യലങ്കാരനിരൂപണം സമാപ്തം.

— 36. വിഷമം. —

വിഷമം യുക്തമല്ലാത്ത
സംസർഗം ദ്വിവിധം മതം.

അനുചിതമായ സംസർഗംതന്നെ വിഷമാലങ്കാരം. സംസർഗ്ഗം ഉൽപത്തിലക്ഷണമെന്നും സംയോഗാദിലക്ഷണമെന്നും രണ്ടുവിധം. അതിനാൽ പ്രകൃതാലങ്കാരത്തെ സാമാന്യമായി രണ്ടുവിധത്തിൽ പിരിച്ചിരിക്കുന്നു. ഉൽപത്തിലക്ഷണമെന്നതു കാര്യകാരണസംബന്ധമാകുന്നു. അതിനുള്ള അനൌചിത്യം, കാര്യകാരണങ്ങൾക്കുള്ള വൈരുണ്യത്താലും, ഇഷ്ടസാധനമായി കരുതിയ കാരണത്തിൽനിന്ന് അനിഷ്ടകാര്യോൽപത്തിയാലും, ഇഷ്ടകാര്യാനുൽപത്തിയാലും, ഉഭയത്താലും ഭവിക്കുന്നതാണ്. ഇഷ്ടമെന്നതു--സുഖസാധനവസ്തുപ്രാപ്തി, ദുഃഖസാധനവസ്തുനിവൃത്തി, പരന്നു ദുഃഖസാധനവസ്തുപ്രാപ്തി, സുഖസാധനവസ്തുനിവൃത്തി എന്നിങ്ങിനെ നാലുപ്രകാരത്തിലാവാം. അനിഷ്ടമെന്നതു--തനിക്കു ദുഃഖസാധനവസ്തുപ്രാപ്തി, പരന്നു സുഖസാധനവസ്തുപ്രാപ്തി, ദുഃഖസാധനവസ്തുനാശം എന്ന മൂന്നുപ്രകാരത്തിലാവാം. തന്റെ ഇഷ്ടസാധനാപ്രാപ്തി മുന്നേ ഗണിച്ചിരിക്കയാൽ

വീണ്ടും ഗണിക്കേണ്ട ആവശ്യമില്ല. ഇങ്ങിനെ ഇഷ്ടപ്രാപ്തിഘടിത മായ പ്രഭേദത്തിന്നു ചാതുർവ്വിധ്യവും അനിഷ്ടപ്രാപ്തിഘടിതഭേദത്തിന്നു ത്രൈവിധ്യവും കണ്ടുകൊൾക.

ഇവയെ ഒിങ്ങ് മാത്രമുദാഹരിച്ചു കാണിക്കാം.

കാര്യകാരണവൈഗുണ്യത്തിന്നു് ഉദാഹരണം:--

"കാളസർപ്പത്തിനെപ്പോലെ കറുത്തുള്ളോരു നാന്ദകം
ജനിപ്പിക്കുന്നതാശ്ചര്യം വെൺനിലാവൊത്ത കീർത്തിയെ."
(അലങ്കാരദീപിക)

ഇതിൽ കറുത്ത നാന്ദകം വെളുത്ത കീർത്തിയെ ജനിപ്പിച്ചുവെന്നു പറഞ്ഞിരിക്കയാൽ കാരണഗുണത്തിന്നും കാര്യഗുണത്തിന്നും വൈഗുണ്യം.

ഇതുപോലെ,--

"സുരതുല്യ, വസന്ത, വേദരത്നാ-
കരനാം ബ്രഹ്മനിൽനിന്നു ജാതനാം നീ
പരമിപ്പടി വിപ്രയോഗിഹിംസാ-
പരനായ്തീർന്നതിനെന്തു ഹന്ത ബന്ധം?" (ചിത്രയോഗം)

ഈവകയൊക്കെയും നോക്കിക്കൊൾക.

അനിഷ്ടകാര്യോൽപത്തിക്കു്:--

"കല്യാണി, താമരമലർക്കുട ചൂടിടാമെ-
ന്നുല്ലാസമോടിഹ നടേണ്ട ബിസം കളത്തിൽ
വല്ലാത്ത കാലമിതു നന്ദി ജഗത്തിനില്ല
ചൊല്ലാം ഹരിക്കുമിതു നിന്മുഖകാന്തിയെത്താൻ."
(ഭാഷാഭൂഷണം)

ഇവിടെ 'താമരമലർക്കുടചൂടുക' എന്ന ഇഷ്ടപ്രാപ്തിയുണ്ടാവാ മെങ്കിലും മുഖകാന്തിഹരണരൂപമായ അനിഷ്ടകാര്യോൽപത്തിക്കു പ്രസക്തിയുണ്ടെന്നു പറഞ്ഞിരിക്കയാൽ അനിഷ്ടകാര്യോൽപത്തി.

ഇഷ്ടകാര്യാനുഭവത്തിക്ക്:--

"പ്രിയതമനറിയുന്നതുണ്ടോ-
ദയമെന്നാല്ലാല ജനലടച്ചാലും
വയലിൽപ്പണിക്കിറങ്ങും
കയൽമിഴിമാർപാട്ടു കേട്ടവനുണ്ടാൻ." (സ.പ)

നേരംപുലർന്നതു പ്രിയതമൻ അറിയുന്നതെന്നുള്ളതാണ് നായികയ്ക്ക് ഇഷ്ടമായ കാര്യം. അതിലേക്ക് അവൾ പ്രയത്നിച്ചുവെങ്കിലും സാധിക്കായ്കയാൽ ഇഷ്ടകാര്യാനുഭവത്തി. പ്രിയതമന്റെ പ്രഭാത ജ്ഞാനാഭാവം നായികയ്ക്കു സുഖസാധനരൂപമായ ഇഷ്ടം, അതിന്റെ അപ്രാപ്തി. അഥവാ, പ്രിയതമന്റെ പ്രഭാതജ്ഞാനം അവൾക്കു ദുഃഖസാധനം; തന്നിവൃത്തിരൂപം ഇഷ്ടം. അതുപോലെ,--

"പാരിൽക്കേൾവിയെഴും കളങ്കമതിനെ
പ്പോക്കീടുവാൻ തിങ്കളം നിൻ
ചാരുശ്രീമുഖമായ്മഞ്ഞു പുനരെ-
ന്നാലും കളങ്കത്തെ നീ
സാരംഗാക്ഷി, യവന്നു ഹന്ത! തിലക-
വ്യാജേന ചേർക്കുന്നൊടോ
നാരീസഞ്ചയമാശ്രിതർക്കു നിതരാം
മാലിന്യമേകുന്നതേ." (സാഹിത്യവിലാസം)

ചന്ദ്രനു കളങ്കം ദുഃഖസാധനം, തന്നിവൃത്തിരൂപം ഇഷ്ടം, അതിന്റെ അപ്രാപ്തി.

"നപുംസകം തായിടമെന്നു ചിന്തി-
ച്ചയച്ചു ഞാൻ ചിത്തമവർക്കു നേർക്കായ്
അതങ്ങു മാറാതെ രമിച്ചിടുന്നു;
ചതിച്ചുതേ പാണിനി ഹന്ത!നമ്മേ."
(സാഹിത്യവിലാസം)

ഇവിടെ നായകൻ തന്റെ ഇഷ്ടസിദ്ധിക്കായി പറഞ്ഞയച്ച മനസ്സു നായകന്റെ ഇഷ്ടം സാധിപ്പിക്കാതെ അതിന്റെ ഇഷ്ടം സാധിപ്പിക്കുന്നതായി പറഞ്ഞിരിക്കയാൽ ഇതും ഇഷ്ടകാര്യാനുൽപത്തിക്ക് ഉദാഹരണം തന്നെ.

ഉഭയത്തിന്നു് ഉദാഹരണം:--

"ഗോപാലനെന്നോർത്തു ജനങ്ങളം പാലു
ധാരാളമിച്ഛിച്ചണയുന്ന നിന്നെ;
ഭവാനവക്കമ്മയുടേ മുലപ്പാൽ
പോലും ഹരേ, ഗോപിതൊടീച്ചിടുന്നു."

(അലങ്കാരദീപിക)

'പാൽ ഇച്ഛിച്ചു ഭജിക്കുന്ന ജനങ്ങൾക്കു പാലുകൊടുക്കുന്നില്ലെന്നു മാത്രമല്ല, അമ്മയുടെ മുലപ്പാലുകൂടി അവക്കില്ലാതാക്കുന്നു' എന്നിങ്ങിനെ ഇഷ്ടാനുൽപത്തിയോടുകൂടിയ അനിഷ്ടകാര്യോൽപത്തി.

"ഗൂഢമായവനെ നിഗ്രഹിപ്പതിനു ഞാ-
നയച്ച വിഷകന്യതാൻ
നാടിനുള്ളവകാശിപർവ്വതനെ നി-
ഗ്രഹിച്ചു വിഷശക്തിയാൽ
കേടുചേർത്തു രസയന്ത്രകൌശലമതിൽ
തുനിഞ്ഞൊരവർകഠംക്കുമി-
ന്നീടെഴും മമ നയങ്ങളംനോക്കുകവ തന്നെ
മൌഢ്യനു ഗുണത്തിനായ്."

(മുദ്രാരാക്ഷസം)

ഇവിടെ രാക്ഷസനു ചന്ദ്രഗുപ്തവധം ഇഷ്ടകാര്യം. അഥവാ, ചാണക്യസുഖസാധനനിവൃത്തി ഇഷ്ടകാര്യം, അതിന്റെ അപ്രാപ്തി. പർവ്വതകൻ പറയുന്ന ദുഃഖസാധനം; തന്നാശരൂപമായ അനിഷ്ടത്തിന്റെ ഉൽപത്തി. ഇങ്ങിനെ ഇഷ്ടകാര്യാനുൽപത്തിയും അനിഷ്ടകാര്യോൽപത്തിയും.

ഇതുപോലെ,—

"മാരുതിവാലധി ഭസ്മീ-
കരിപ്പതിന്നായ് മുതിന്ന ദശകണ്ഠൻ
തരസാ നിജപുരമഗ്നി-
ക്കിരയായ് വിഷമിച്ചു ദൈവഗതി നോക്കൂ." (സ-ച)

പരദുഃഖസാധനപ്രാപണമായ ഇഷ്ടകാര്യം ഉണ്ടായില്ലെന്നുമാത്രമല്ല, തനിക്കു ദുഃഖസാധനവസ്തുപ്രാപ്തിരൂപമായ അനിഷ്ടകാര്യം സംഭവിച്ചതായും പറഞ്ഞിരിക്കുന്നു.

ഇഷ്ടപ്രാപ്തി, പൂർണ്ണമായിട്ടില്ലെന്നാലും, ഇഷ്ടപ്രാപ്തി ഭ്രമമായിരുന്നാലും പ്രകൃതാലങ്കാരംതന്നെയെന്ന് അപ്പയ്യദീക്ഷിതർ അഭിപ്രായപ്പെടുന്നു.

ആദ്യത്തേതിന്നു് ഉദാഹരണം:—

"തൃക്കാലിൻ കാന്തി കാംക്ഷിച്ചിരവതിൽ നിജമാ-
മംശു തീയിൽ പ്പഴപ്പി-
ച്ചുക്കാലത്തങ്ങെടുത്തിട്ടരനിമിഷമിട-
യ്ക്കാനിറം മായ്കയാലേ
നില്ക്കാതുള്ളോരുമോഹാൽ പുനരപി പതിവാ-
യിട്ടിതേ മട്ടു ചെയ്തി-
ട്ടുക്കൻ വാഴുന്ന മാഴ്കാതടിമലരതു തേ
കൃഷ്ണ ഞാൻ കൈതൊഴുന്നേൻ."

(അലങ്കാരദീപിക)

രണ്ടാമത്തേതിന്നു്:—

"കനലെന്നറച്ചു രത്നം
വനചരി പാടീരഖണ്ഡമിട്ടതി,
പരിമളമുല്പാളികളെ
പ്പുകയെന്നോർത്താശു കണ്ണടയ്ക്കുന്നു." (സ-ച)

എന്നാൽ ഇവയെ മറവുള്ള ആലങ്കാരികന്മാർ ഗണിച്ചു കാണുന്നില്ല. രണ്ടാമത്തെ പദ്യം ഉത്തരോത്തരഭ്രാന്തിപല്ലവത്തിനു മുമ്പേ തന്നെ ഉദാഹരിച്ചിട്ടുണ്ട്. ആദ്യത്തേതു ഗമ്യോൽപ്രേക്ഷയാണെന്നു വിചാരിച്ചാലും മതി.

സംയോഗാദിസംസൃഷ്ടത്തിനുള്ള അനന്തരോപതയ്ക്ക്:—

"ക്ഷണം വിചാരിക്കുക നിയ്യതന്നെ ചേ-
ന്നിണങ്ങുവാനിന്നിവ രണ്ടുമൊക്കുമോ?
നിണം പൊഴിക്കും ഗജകുത്തിയും പരം
ഗുണം പെടും പൊന്നാണിമന്ത്രകോടിയും."

"ഇതാണയുക്തം പരമിങ്ങു ചന്ദനം
നിതാന്തമേന്തും തവ പോർകുചങ്ങളിൽ
നതാംഗി, കഷ്ടം വിഷമാക്ഷമാറണി-
ച്ചിതാശുഭച്ചാരമടച്ചു ചേരുമേ."

"പ്രശസ്തമല്ലാക്കൊതി കൈവിടേണമേ
പിശാചതെക്കെങ്ങുമുപുണ്യമാന്ന നീ
ശ്മശാനശൂലത്തിനു യോഗ്യർ ചെയ്തിടാ
കുശാംഗി കേവം വൈദികയൂപസൽക്രിയ."

(കുമാരസംഭവം)

"ശിവ രാമ! ശിരീഷപുഷ്പമെയ്യാ-
ളിവളെങ്ങെങ്ങെരിയും വിയോഗതാപം?
ധ്രുവമീയൊരുചിന്തകൊണ്ടു നക്തം-
ദിവമാളീ മനമാളിമാക്കശേഷം." (ചിത്രയോഗം)

ഇത്യാദിയിലൊക്കയും സംയോഗത്തിന്ന് അനുചിതത്വമുണ്ടല്ലോ.

"ബാലന്മാരിവർ ബാലചന്ദ്രസുകുമാരന്മാരിവക്കേറിടും
മല്ലന്മാരിവർ മാറുകൊണ്ടു മലയെപ്പോലും പൊടിച്ചീടുവോർ

വല്ലാതിങ്ങിനെ ലോകർ ചൊല്ലിയുഴലുന്നോരത്ത ചാണൂരനേ
മല്ലാരാതി പൊടിച്ചു മുഷ്ടികനെയും തന്മുഷ്ടിയാൽ രാമനും."
(അലങ്കാരദീപിക)

ഇതിലെ ദ്വംദ്വപ്രതിദ്വംദ്വിഭാവസംബന്ധത്തിനുള്ള അനുചിതത്വം വ്യംഗ്യമാകുന്നു.

വിഷമാലങ്കാരനിരൂപണം സമാപ്തം.

— 37. സമാലങ്കാരം. —

ആനുരൂപ്യമിയന്നീട്ടും
സംസർഗം സമസംജ്ഞിതം. (47)

മുൻപറഞ്ഞപ്രകാരം ഉൽപത്തിലക്ഷണമെന്നും സംയോഗാദിലക്ഷണമെന്നും സംസർഗം രണ്ടുവിധം. കാരണത്തിന്ന് അനുഗുണമായ കാര്യോൽപത്തിയാലും, സംസർഗം ഏതുവിധം ഗുണമുള്ള വസ്തുവിനോടോ അത്തരം ഗുണത്തിന്റെ ഉൽപത്തിയാലും, ഇഷ്ടപ്രാപ്തിക്കായി പ്രയോഗിച്ച കാരണത്തിൽനിന്നു തൽപ്രാപ്തിയാലും, ഉൽപത്തിലക്ഷണസംസർഗ്ഗത്തിന്ന് ആനുരൂപ്യം സംഭവിക്കുന്നു. സംയോഗാദിലക്ഷണത്തിനാകട്ടെ സംസർഗങ്ങളിൽ ഏതാനുമൊന്നിന്റെ ഗുണസ്വരൂപാനുഗ്രാഹ്യത്വം മറ്റൊന്നിന്റെ ഗുണസ്വരൂപങ്ങൾക്ക് ഉണ്ടാവുന്നതിനാലാണ് ആനുരൂപ്യം.

കാരണാനുഗുണകാര്യോൽപത്തിക്ക് ഉദാഹരണം:—

"നിലയില്ലാത്ത കടലി-ന്നാലയും നിലയെന്നിയെ
ഉലകിൽച്ചാടിവീഴുന്ന ഫലം ബീജസമം ദ്ധ്രുവം."
(ഉമാകേരളം)

നിലയില്ലാത്ത കടലിന്റെ അല നിലയില്ലാതെ ചാടിവീഴുന്നു എന്നിങ്ങിനെ കാരണത്തിന്നനുഗുണമായ കാര്യോൽപത്തി പറഞ്ഞിരിക്കയാൽ ലക്ഷണസമന്വയം.

'ആട്ടെ, നിലയില്ലാത്ത കടലിന്റെ അലയ്ക്കും നിലയില്ലെന്നു പറയുന്നതിൽ എന്തു ചമൽകാരമാണുള്ളതു്? പ്രസ്തുതപദ്യത്തിൽനിന്നു വല്ല ചമൽകാരവും അനുഭവപ്പെടുന്നുണ്ടെങ്കിൽ അതു കേവലം ശബ്ദാലങ്കാരപ്രയുക്തമായിരിക്കാനേ തരമുള്ളൂ. അല്ല; അർത്ഥമായ ചമൽകാരത്തിന്നും അനുഭവമുണ്ടെങ്കിൽ അതു് നാലാംപാദത്തിലെ അർത്ഥാന്തരന്യാസമൂലവുമായിരിക്കണം. അതുകൊണ്ടാണല്ലോ, സമാലങ്കാരം വിഷമവിപര്യയമാണെങ്കിലും ആദ്യത്തെ രണ്ടുപ്രകാരങ്ങളും വിപരീതനിലയിലുള്ള കാരണാനുരൂപമായ കാര്യോൽപത്തിയും വാഞ്ഛിതാനുരൂപമായ അർത്ഥപ്രാപ്തിയും സമപ്രഭേദമാവുകയില്ലെന്നു് അലങ്കാരസർവ്വസ്വകാരനും വസ്തുസ്വഭാവസിദ്ധമാകയാൽ അവയ്ക്കു ചമൽകാരമില്ലെന്ന വിമർശിനീകാരനും മറ്റും പറഞ്ഞിരിക്കുന്നതു്' എന്നാശങ്കിക്കുന്നുവെങ്കിൽ പറയാം—വസ്തുസിദ്ധമായ ഉൽപത്തിലക്ഷണസംസർഗ്ഗം ചമൽകാരമല്ലെന്നുള്ളതു ശരിതന്നെ. എന്നാൽ അധ്യവസായം, ആരോപം, ശ്ലേഷം എന്നീ ഉപായംവഴിക്കു കവിപ്രതിഭാമാത്രനിർമ്മിതമാണെങ്കിൽ എന്തുകൊണ്ടലങ്കാരമായിക്കൂടാ? ചമൽകാരത്തിന്നവകാശമുണ്ടല്ലോ! നോക്കുക, ഇവിടെ കടലിന്റെ നിലയില്ലായ്മയും അലയുടെ നിലയില്ലായ്മയും വാസ്തവത്തിൽ ഭിന്നമാകയാൽ അവയ്ക്കുള്ള കാര്യകാരണഭാവമോ അനുരൂപ്യമോ അഭേദാധ്യവസായമാശ്രയിച്ചു കേവലം കവികല്പിതമല്ലാതെ വസ്തുസ്വഭാവസിദ്ധമാവുന്നതെങ്ങിനെ? കടലിന്റെ നിലയില്ലായ്മ അഗാധതയും അലയുടേതു് അസംഖ്യേയതയുമാണല്ലോ. ഭിന്നമായ രണ്ടവസ്ഥയും നിലയെന്ന ഒരേശബ്ദം വഴിക്കു് അധ്യവസായംചെയ്തു് ഒന്നാക്കി കാര്യകാരണഭാവത്തിന്നു് അനുരൂപ്യം സമ്പാദിച്ചിരിക്കയാൽ അതിന്നു ചമൽകാരമുണ്ടു്. അതുകൊണ്ടു്

അതു് അലങ്കാരമാകും. വിശേഷിച്ചു്, 'ചാടിവീഴുന്നു' എന്നതിലെ അധ്യവസായവും അതിനെ പരിപോഷിപ്പിക്കുന്നതുമുണ്ടു്. ഇങ്ങിനെയിരിക്കെ, ഈവക സ്ഥലത്തു ചമൽകാരം അനുഭവവേദ്യവും ന്യായസിദ്ധവുംക്രടിയായിരിക്കെ, വീണ്ടും വാശിപിടിച്ചപലപിക്കുന്നതായാൽ, "കസ്തൂരി നാറിട്ടുന്നൊന്നു സത്യം ചെയ്താൽ ഫലിച്ചിടാ" എന്നുമാത്രം പറഞ്ഞവസാനിപ്പിക്കാനേ തരമുള്ളൂ.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"താഴ്ചയായോരിടത്തുള്ള വേഴ്ചയാൽ വീഴ്ചയെന്നതേ
ജലത്തിലുള്ളോ നിൻജന്മം ജലജാക്ഷകുഡുംബിനി."

(ഭാഷാഭൂഷണം)

താഴ്ന്ന സ്ഥലത്താണല്ലോ ജലത്തിന്റെ സ്ഥിതി. അങ്ങിനെയുള്ള ജലത്തിൽനിന്നു ജനിച്ച ലക്ഷ്മിക്കു താഴ്ന്ന സ്ഥലത്തോടുള്ള വേഴ്ച യുക്തംതന്നെ എന്നുപറഞ്ഞിരിക്കയാൽ ലക്ഷണം യോജിക്കുന്നു. ഇതിലെ താഴ്ചയെന്നതിൽ നീചതയ്ക്കും നിമ്നതയ്ക്കുമധ്യവസായം. ഇതുപോലെ വേഴ്ചയിലും നോക്കിക്കൊൾക.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"കനിവിൽസ്സഖിമാരിടയ്ക്കിയ്ക്കടാ-
പ്പനിനീർ പാറിയ പല്ലവൌഘതല്പം
വനിതാമണിയാകുന്നു വൻവിയോഗ-
പ്പനി മൂപ്പിച്ചതിലെന്തു ചിത്രമുള്ളൂ?" (ചിത്രയോഗം)

ഇവിടെ ശ്ലേഷവിധയാ 'പനിനീർ പാറിയ പല്ലവൌഘതല്പം പനിയധികമാക്കി'യെന്നു പറഞ്ഞിരിക്കയാൽ കാരണത്തിനു് അനുരൂപമായ കാര്യോൽപത്തി. പനിനീർ=പന്നീർ, പനിക്കുള്ള നീർ.

ഇതുപോലെ,—

"ഹിതമിങ്ങിനെ ചൊൽകിലും കലേശ-
സ്മിതയാകുന്നു കർദ്ദനകാരിയായി കാമൻ.

ജിതകാശിയവൻ ജനാർദ്ദനൻതൻ
സുതനെമ്മട്ട മറിച്ചു തീന്നിട്ടന്ന.” (ചിത്രയോഗം)

ഇത്യാദി നോക്കിക്കൊൾകം.

രണ്ടാമത്തെ പ്രകാരത്തിന്ന്:—

“കാളക്രൂടത്തോടൊത്തു പിറന്ന ഹരൻ തന്റെ
ഫാലത്തീയോടു ക്രൂടി ക്രീഡിച്ചു ബാല്യത്തിങ്കൽ
ഹന്ത! യൌവനേ രാഹ്വദംഷ്ട്രികാശ്ലിഷ്ടനാം നീ
സന്തപിപ്പിച്ചീടുന്നതുചിതം ദോഷാകര.” (സ-കേക)

ചന്ദ്രന്റെ പ്രവൃത്തി താൻ ഇടപഴകിയ വസ്തുക്കളുടെ ഗുണത്തിന്ന് അനുരൂപമാണെന്ന പറഞ്ഞിരിക്കയാൽ രണ്ടാമത്തെ പ്രകാരം യോജിക്കുന്ന. അതായതു്—ചന്ദ്രന്ന യാദൃശഗുണകവസ്തുസംസർഗമോ താദൃശഗുണോൽപത്തി. ഈ സ്ഥിതിക്കു്:—

“ഒരുവസ്തുവിനന്യത്തിൻ സാന്നിദ്ധ്യമതുമൂലമായ്
മുമ്പുള്ളവസ്ഥ വദ്ധിച്ചു-വന്നാലനുഗുണം വരും.”

“ഹേ കൃഷ്ണ, നിന്തിരുവടി ചൂടും മൈപ്പീലി പാക്കിലോ
പൂഞ്ചായൽപ്രഭകൊണ്ടേററം നീലമായ്വിലസുന്നതേ.”

എന്നിങ്ങിനെ കുവലയാനന്ദത്തെ അനുസരിച്ചു് അലങ്കാരദീപികയിൽ ലക്ഷ്യലക്ഷണപൂർവ്വം നിർദ്ദേശിച്ചിരിക്കുന്ന അനുഗുണാലങ്കാരം ‘സമ’ത്തിൽത്തന്നെ അന്തർഭവിക്കുമെന്നും അറിഞ്ഞുകൊൾകം.

മൂന്നാമത്തെ പ്രകാരത്തിന്ന്:—

“മണവാളനായ് വരണഭാമമാവധൂ-
ഗണമുത്തിൽനിന്ന പെരുവാൻ കൊതിച്ചവൻ
മണവാട്ടിയോടു ഗണനാളഭ്രഷ്യായ്
നിണമിമന്ന കോകനദമാല വാങ്ങിനാൻ.”

(ഉമാകേരളം)

മുകിലൻ രാജപുത്രിയിൽനിന്നു വരണമാല പെറുവാൻ ഉദ്ദേശിച്ചപ്രകാരം ഗളനാളഭ്രഷ്ടയായ് നിണമെന്നു കോകനദമാല വാങ്ങിയെന്നു പറഞ്ഞിരിക്കയാൽ ഇഷ്ടകാര്യപ്രാപ്തി. ഇഷ്ടകാര്യതപ്രസാധനം രൂപകോപായത്താലാകുന്നു.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"വാരണമാശിച്ചെത്തിയൊ-
രാരണനായോരെനിക്കു വാതില്ലൽ
വാരണമാശു ലഭിച്ചിതു
പാരമുദാരസഭാവനീ ഭ്രപൻ." (സ)

ഈ വ്യാജസ്തുതിയിൽ * വാരണാത്ഥിയായ എനിക്കു † വാരണം ലഭിച്ചുവെന്നിങ്ങിനെ സ്തുതിരൂപമായ പ്രാഥമികാത്ഥം സമാലങ്കാരാത്മകം തന്നെ.

സംയോഗാദിലക്ഷണസംസർഗ്ഗത്തിന്നു:—

"ഭവാനൊരാൾ മാത്രമിവൾക്കു മേദിനീ-
ധവാഗ്ര്യസൂനോ, ഭുവി തക്ക പൂരുഷൻ
തവാദ്യ താരാവലി ഭാര്യയാകിലോ
പ്രവാളവും മുത്തുമിണങ്ങി തങ്ങളിൽ."
(ചിത്രയോഗം)

ചന്ദ്രസേനന്നും താരാവലിക്കുമുള്ള സംസർഗം അവരുടെ ഈണരൂപാദികാംക്ഷനരൂപമാകുന്നു എന്നു കാണിച്ചിരിക്കുന്നു.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"വാനരെന്ദ്രവിവാഹത്തിൽ ഗർദ്ദഭന്തന്നെ ഗായകൻ
അവർ തമ്മിൽ പുകഴ്ത്തുന്നു അഹോ രൂപമഹോ സ്വരം."
(സുഭാഷിതരത്നാകരം)

---

* വാരണാത്ഥി=ഗജത്തെ ആത്ഥിക്കുന്ന. † വാരണം=ആന=തടയൽ.

ഇതിൽ അസദ്യോഗത്തിനുള്ള ആനുരൂപ്യം; മുമ്പിലത്തേതിൽ സദ്യോഗത്തിനെന്ന വിശേഷം. ക്രൂടാതെ, ഇതു നിന്ദാപര്യവസായി. മുമ്പിലത്തേതു സ്തുതിപര്യവസായി എന്നും നോക്കിക്കൊൾക.

സമാലങ്കാരനിരൂപണം സമാപ്തം.

— 38. വിചിത്രം. —

വിചിത്രമിഷ്ടസിദ്ധിക്കായ് വിപരീതപ്രയത്നമാം.

ഏതാനുമൊരു ഇഷ്ടസിദ്ധിക്ക് ഏതുപ്രകാരം പ്രവൃത്തിക്കണമോ അതിന്ന വിപരീതമായി ചെയ്യുന്ന പ്രവൃത്തി ലോകത്തിൽ അത്യത്ഭുതകരമാകയാൽ വിചിത്രാലങ്കാരസംജ്ഞ അനവദ്യമാകുന്നു.

ഉദാഹരണം:—

"ദുഷ്ടന്മാരുടെ വക്ത്രത്തിന്ന മാലിന്യം ചേർപ്പാൻ
വിഷ്ടപം വിമലമാക്കീടുന്ന നിന്റെ കീർത്തി
മിത്രസന്തോഷത്തിനായ് നിൻപ്രതാപവുമേവം
മിത്രധിക്കാരംചെയ്യ വിചിത്രമാം നിൻചരിത്രം." (സ-കേക)

ദുഷ്ടവക്ത്രമാലിന്യത്തിന്നും മിത്രസന്തോഷത്തിന്നുംവേണ്ടി വിഷ്ടപം വിമലമാക്കുന്നതും മിത്രധിക്കാരം ചെയ്യുന്നതും വിപരീതപ്രവൃത്തിയാണല്ലോ. മാലിന്യശബ്ദത്തിൽ മലിനതയ്ക്കും വൈവർണ്യത്തിന്നും അഭേദാധ്യവസായം. സുഹൃത്തു, സൂര്യൻ എന്നീ അർത്ഥങ്ങളിൽ മിത്രശബ്ദം ശ്ലിഷ്ടം.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"ബന്ധം നീക്കാൻ ബഹുമഖമുഖം കർമ്മപാശം തൊടുക്കു-
ന്നന്തശ്ശാന്തിക്കൊരുവക പഠിക്കുന്ന വേദാന്തവാക്യം

തീത്ഥ മുങ്ങുന്നശുഭജലധിക്കക്കരെപ്പുക്കിരിപ്പാൻ
തത്തപം പാത്താൽ ഭവരുജയതിൽ ഭ്രാന്തരീമർത്യരെല്ലാം."
(ഭാഷാഭൂഷണം)

ഇതിൽ ഒന്നും മൂന്നും പാദങ്ങളിലെ 'വിചിത്രം' രൂപകാനുപ്രാണിതം; രണ്ടാംപാദത്തിലേതു് ശുദ്ധം. 'വിഷമ'ത്തിൽ വിരൂപകാര്യം സ്വയമായി സംഭവിക്കയാണു്; വിചിത്രത്തിലാകട്ടെ, ഇഷ്ടകാര്യമുദ്ദേശിച്ചു് ഒരുവൻ വിപരീതമായി പ്രവൃത്തിക്കയാണു് എന്നു ഭേദം. ക്രൂടാതെ, വിഷമത്തിൽ, "വെളുത്ത കീർത്തിയെപ്പെറ്റിതളിശ്യാമളയാമസി" എന്നുപറയുമ്പോൾ ഇതു വിരുദ്ധമാണല്ലോ എന്നിങ്ങിനെ ആദ്യം വൈപരീത്യപ്രതീതിയാണുണ്ടാവുന്നതു്. അതിനുശേഷമാണു് ഇതു് ഉപപന്നമല്ലെന്നുള്ള നിഷേധപ്രതീതി വരുന്നതു്.

"ഉത്തമന്മാരായുള്ളവർക്കു്-യത്നം താണിടുന്നതേ."

ഇത്യാദി വിചിത്രത്തിലാകട്ടെ, 'താഴ്ന്നതിനുള്ള ഫലം ഉയർച്ചയല്ല' എന്നിങ്ങിനെ ആദ്യം നിഷേധപ്രതീതിയുണ്ടാവുന്നു. പിന്നീടാണു് ഇതു വിരുദ്ധമാണെന്നു വൈപരീത്യപ്രതീതി വരുന്നതു്. ഇത്തരത്തിലുള്ള വ്യത്യാസവും സൂക്ഷ്മമായീക്ഷിച്ചുകൊൾക.

വിചിത്രാലങ്കാരനിരൂപണം സമാപ്തം.

— 39. അധികം. —

ആശ്രയാശ്രയികൾക്കൊന്നി-
ന്നാധിക്യമധികാഖ്യമാം. (48)

ആധാരാധേയങ്ങളിൽ ഏതെങ്കിലുമൊന്നിന്നു വൈപുല്യകല്പനം അധികാലങ്കാരമാകുന്നു.

ആധാരാധിക്യത്തിന്ന് ഉദാഹരണം:—

"വിശ്വങ്ങളെല്ലാം തന്നുള്ളിലേ ചേത്തൊരു
വിഷ്ണുവെത്തന്നുദരത്തിലാക്കി
മേവിനിന്നീടുന്ന ദേവകീദേവിതൻ
മേന്മയെപ്പാക്കിലിന്നാക്കു ചൊല്ലാം." (കൃഷ്ണഗാഥ)

സപ്തലോകങ്ങളും ഉള്ളിൽ ധരിക്കുന്ന ആ മഹാവിഷ്ണുക്കുടി ദേവകിയുടെ ഉദരത്തിൽ അടങ്ങിയെന്ന പറഞ്ഞിരിക്കയാൽ ആധാരവൈപുല്യം.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"അപർണേ, വാക്പ്രപഞ്ചത്തി-ന്നതിവൈപുല്യമത്ഭുതം
അതിനുള്ളിലടങ്ങുന്നി-തനന്തം നിൻഗുണൌഘവും." (സ.പ)

അനന്തമായ ഗുണൌഘം വാക്പ്രപഞ്ചത്തിലടങ്ങുന്നതായ്ചുറഞ്ഞിരിക്കയാൽ ആധാരവൈപുല്യം.

ആധേയാധിക്യത്തിന്ന്:—

"യുഗാന്തകാലത്തിലശേഷലോകം
തിരക്കു കൂടാതെ സുഖിച്ചിരിക്കും
നിന്നുള്ളിൽനിന്നാന്ന കവിഞ്ഞു കൃഷ്ണാ,
പണ്ടക്കുചേലൻറവിൽ തിന്ന മോദം."

(അലങ്കാരദീപിക)

സപ്തപ്രപഞ്ചവും നിർബ്ബാധം ശയിക്കുന്ന ശ്രീകൃഷ്ണൻറെ അകത്തു കുചേലൻറെ അവിൽ തിന്നതിലുള്ള ആനന്ദമടങ്ങിയില്ലെന്ന പറഞ്ഞിരിക്കയാൽ മഹത്തായ ആധാരത്തിനേക്കാൾ ആധേയത്തിന്ന വൈപുല്യം.

ആധികാലങ്കാരനിരൂപണം സമാപ്തം.

— 40. അല്പം. —

ആശ്രയാശ്രയികൾക്കൊന്നിൻ-
സൌക്ഷ്മ്യകല്പനമല്പമാം.

ആധാരാധേയങ്ങളിലേതെങ്കിലുമൊന്നിനുള്ള സൂക്ഷ്മത്വകല്പനം അല്പാലങ്കാരമാകുന്നു.

ആധാരസൌക്ഷ്മ്യത്തിന്നു് ഉദാഹരണം:—

"ചുറവും വെളുത്ത കുളർകൊങ്കകൾ കോമളാംഗി-
ക്കറവം കുറുത്തഥ കുളിത്തിതു മാറിടത്തിൽ
തിക്കിത്തിരക്കുമതുകൾക്കിടയിൽത്തൊടുക്കാ-
നൊക്കാത്ത മട്ടിലൊരു താമരനൂല്ലുപോലും." (കു. സം.)

അതിസൂക്ഷ്മമായ താമരനൂല്ലുപോലും കടക്കാൻ സ്തനങ്ങൾക്കിടയിലിടമില്ലെന്നു വർണ്ണിച്ചിരിക്കുന്നതിനാൽ സൂക്ഷ്മമായ ആധേയത്തേക്കാളും സ്തനങ്ങളുടെ അന്തരമായ ആധാരത്തിന്നു സൂക്ഷ്മതരത്വം പറയപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു.

ആധേയസൌക്ഷ്മ്യത്തിന്നു്:—

"ഏവനണുദരിയാകും
ദേവകിതന്നുദരമാന്നു വിജൃയിച്ചു
കേവലമഖിലാശ്രയനാം
ദേവനവൻ നൂനമെത്രയുമണീയാൻ." (സ്വ)

"അണോരണീയാൻ—" എന്നിങ്ങിനെ ഉപനിഷത്തുകളിലും "നൂനമണുവിങ്കൽനിന്നണീയാൻ ഭവാൻ" എന്നു രാമായണത്തിലും മറ്റും പ്രതിപാദിച്ചിരിക്കുന്ന അംശമാണു് ഇവിടെ ഭംഗ്യന്തരത്തിൽ ഉപപാദിച്ചിരിക്കുന്നതു്. അണുദരിയായ ദേവകിയുടെ ഉദരത്തിൽ സുഖമായി ശയിച്ച ജഗദീശ്വരൻ അണുവിലും സൂക്ഷ്മതരനാണെന്നതുകൊണ്ടു് ആധേയത്തിന്നു് അതിസൂക്ഷ്മത്വം പറയപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു.

ആധേയാപേക്ഷയാ ആധാരത്തിനുള്ള സൂക്ഷ്മത്വം മാത്രമേ അല്പാലങ്കാരമായി അപ്പയ്യദീക്ഷിതർ പറഞ്ഞിട്ടുള്ളൂവെങ്കിലും തുല്യ ന്യായത്താൽ ആധേയസൂക്ഷ്മത്വംകൂടി ഇവിടെ നിർദ്ദേശിച്ചിരിക്കുന്നു.

ചിലർ അല്പാലങ്കാരം അധികത്തിൽത്തന്നെ അന്തർഭവിക്കുമെന്നു പറയുന്നു. ആധേയസൂക്ഷ്മത്വം ആധാരമഹത്ത്വത്തിൽ പര്യവസിക്കുമെന്നും അതിനാൽ അല്പമെന്നൊരലങ്കാരം സ്വീകരിച്ചിട്ടാവശ്യമില്ലെന്നുമാണ് അവരുടെ അഭിപ്രായം. വസ്തുസ്ഥിതി വിചാരിച്ചാൽ അല്പാലങ്കാരസ്ഥലത്തുള്ള ചമൽകാരം സൂക്ഷ്മത്വകൃതം തന്നെയാണ്, മഹത്ത്വകൃതമല്ല എന്നതു തീച്ചയാണ്. അതുകൊണ്ട് പ്രത്യേക മലങ്കാരമായ് ഗണിക്കയല്ലേ യുക്തം? അല്പാത്തപക്ഷം വിഷമത്തിൽത്തന്നെ വിചിത്രവുമന്തർഭവിക്കുമെന്നു സമ്മതിക്കേണ്ടിവരും.

അതിരിക്കട്ടെ, അല്പാലങ്കാരത്തിനു നിർദ്ദേശിച്ച ഉദാഹരണങ്ങളിൽ ആദ്യത്തേതിൽ അസംബന്ധാതിശയോക്തിയും രണ്ടാമത്തേതിൽ അനുമാനവുമാണ് അലങ്കാരമെന്നും അവിടെ അനുഭവപ്പെടുന്ന ചമൽകാരം തന്മൂലമാണെന്നും എന്തുകൊണ്ടു പറഞ്ഞുകൂടാ? പക്ഷേ, ഒരു താമരനൂലിനുപോലും പഴുതില്ലാത്തവിധം കളിർകൊങ്കകൾ മാറത്തു പരസ്പരം ചേർന്നു ഞെരുങ്ങിനില്ക്കുക എന്നതു മാനുഷവനിതകളിൽപ്പോലും സംഭാവ്യമായിരിക്കെ, ഭഗവതിയുടെ വിഷയത്തിൽ അതു് വാസ്തവമല്ലെന്നു പറയാമോ? അതുകൊണ്ട് അവിടെ അതിശയോക്തിക്കു പ്രസക്തിയേയില്ല എന്നു പറയുന്നതായാൽ അല്പാലങ്കാരത്തിന്റെ സ്ഥിതിയും ഊഹാപോഹംതന്നെ. കവിപ്രതിഭാകല്പിതമല്ലാതെ വാസ്തവികമായ ആധാരസൂക്ഷ്മത്വകഥനം അല്പാലങ്കാരമാവുകയില്ലല്ലോ. എങ്കിലും ചമൽകാരം അനുഭവസിദ്ധമായതുകൊണ്ട് അലങ്കാരമവശ്യം പറയേണമെന്നാണെങ്കിൽ വസ്തുസൂക്ഷ്മസ്വഭാവകഥനരൂപമായ സ്വഭാവോക്തിയാണെന്നു പറഞ്ഞുകൊള്ളൂ. രണ്ടാമത്തേതിൽ അനുമാനമാണെന്നും പറഞ്ഞുകഴിഞ്ഞു. ഈ സ്ഥിതിക്ക് അനുഭാവികമായ ചമൽകാരം അലങ്കാരാന്തരസിദ്ധ

മാകയാൽ അല്പമെന്നൊരലങ്കാരം കല്പിച്ചു വൃഥാ ക്ലേശിക്കുന്നതെന്തിന്? എന്നു ചോദിക്കുന്നുവെങ്കിൽ ശരിയാണ്; എങ്കിലും അല്പാലങ്കാരത്തിന്നു് അലങ്കാരാന്തരവിവിക്ഷവിഷയത്വമേ ഇല്ലെന്നു വിചാരിക്കവയ്യ.

"സൂക്ഷ്മനായിട്ടുംക്കരുന്നി-ലിരുന്നീടുന്ന കൃഷ്ണനെ
മാനംചെയ്തിടുവാനുള്ളം-കൊണ്ടേതും മതിയായിടാ."

(അലങ്കാരദീപിക)

എന്നീസ്ഥലത്തു വല്ലചമൽകാരവുമുണ്ടെങ്കിൽ അതു മാനംചെയ്യുഎന്നതിലെ അദ്ധ്യവസായദ്യോതകമായ ആധാരത്തിന്നുള്ള അല്പത്വവർണനംകൊണ്ടല്ലാതെ മറെറാന്നുകൊണ്ടാവാൻ തരമില്ല. ഇവിടെ സ്വഭാവോക്തി സ്വരസമായി ഘടിക്കയുമില്ല. ഈവക സ്ഥലങ്ങൾക്കായി അല്പാലങ്കാരസ്വീകാരമാവശ്യമായിരിക്കെ മറു സ്ഥലങ്ങളിൽ അലങ്കാരാന്തരസങ്കീർണ്ണമായ്ക്കാണുന്നുവെങ്കിൽ ആയിക്കൊള്ളട്ടെ അതിലെന്താണു് വിരോധം?

അല്പാലങ്കാരനിരൂപണം സമാപ്തം.

— 41. അന്യോന്യം. —

**അന്യോന്യമാകുമന്യോന്യ-
വിശേഷാധാനമോതുകിൽ.** (49)

വസ്തുക്കൾക്കു പരസ്പരമുള്ള വിശേഷാധായകത്വം അന്യോന്യാലങ്കാരം.

ഉദാഹരണം:--

"ആമുക്തകാന്തി മുല ചേർത്ത കഴുത്തു, നേര-
റാമുത്തുമാല ഇവ ചേന്നൊരുപോലെ തമ്മിൽ

ശ്രീമുറുമേറിടുകകൊണ്ടവ രണ്ടുമാർന്നു
സൌമുഖ്യമോടരിയ ഭ്രഷണഭ്രഷ്യഭാവം." (ക. സം.)

ദേവിയുടെ സ്തനബന്ധുരമായ കഴുത്തും, മനോഹരമായ മുത്തു മാലയും പരസ്പരം ഒരുപോലെ ശോഭാധായകമാണെന്നു പറയുക യാൽ ലക്ഷണസമന്വയം.

വേറെ ഉദാഹരണം:--

"ശശിയാൽ നിശയും നിശയാൽ ശശിയും
വിലസുന്നിവയാൽ പരമംബരവും
സലിലാൽ കമലം കമലാൽ സലിലം
വിലസുന്നിവയാൽ കമലാകരവും."

(സുഭാഷിതരത്നാകരം)

അന്യോന്യാലങ്കാരനിരൂപണം സമാപ്തം.

— 42. വിശേഷം. —

പ്രസിദ്ധമാകുമാധാര-
മില്ലാതൊന്നിന്നവസ്ഥിതി
ഒരേ കാലത്തൊരേ രീതി-
ക്കൊന്നിന്നു പലതിൽ സ്ഥിതി. (50)

ഒന്നിനായുള്ള യത്നത്താൽ
ശക്യമല്ലാത്ത വസ്തുവാം
മറ്റൊന്നിൻ സാധനം മൂന്നു
വിധമേവം വിശേഷമാം. (51)

പ്രസിദ്ധമായ് ആധാരം ക്രൂടാതെ ആധേയത്തിന്റെ സ്ഥിതി ആദ്യത്തെ വിശേഷപ്രകാരമാകുന്നു. ഏതാനുമൊരുവസ്തു അതിന്റെ

ആധാരമായി ലോകപ്രസിദ്ധിയില്ലാത്ത മറേറതിലെങ്കിലുമുള്ളതായി വണ്ണിക്കുന്നതായാലും, നിരാധാരമാണ്ണെന്നെ വണ്ണിക്കുന്നതായാലും "പ്രസിദ്ധമാകുമാധാരമില്ലാതൊന്നിന്നാവസ്ഥിതി"യാകയാൽ രണ്ടുപ്രകാരം സംഭവിക്കും.

ഉദാഹരണം:--

"വരന്റെ രമ്യമാം രൂപം വരവർണ്ണിനി പുത്രനിൽ
പരം കൺകുളിരെക്കണ്ടു വിരഹവ്യഥ പോക്കിനാൾ." (സ-ച)

നായകന്റെ രൂപത്തിന്നു് ആധാരം നായകനായിരിക്കെ പുത്രനിലുള്ളതായ്പറഞ്ഞിരിക്കയാൽ ലക്ഷണം ഘടിക്കുന്നു. എന്നാൽ,—

"വെണ്മതിക്കുള്ള സൌഭാഗ്യം കാണ്മതുണ്ടിഹ നിൻമുഖേ."

ഇത്യാദി പദാർത്ഥനിദർശനയിൽ സാദൃശ്യത്തിന്നു മാത്രമേ വിവക്ഷയുള്ളൂ. വിശേഷപ്രഭേദത്തിലാകട്ടെ, വസ്തുവിന്റെ പ്രസിദ്ധാധാരവ്യതിരിക്തസ്ഥിതിയാണു് വിവക്ഷിതം. ക്രടാതെ, പദാർത്ഥനിദർശനാവ്യതിരിക്തവിഷയമായും വിശേഷഭേദം സംഭവിക്കും. അതുകയാൽ വിശേഷഭേദംകൊണ്ടു പദാർത്ഥനിദർശന ചരിതാർത്ഥമാണെന്നു വേണമെങ്കിൽ പറയാമെങ്കിലും നേരെമറിച്ചു പദാർത്ഥനിദർശനയാൽ വിശേഷഭേദം ചരിതാർത്ഥമാവുമെന്നു പറയാൻ നിവൃത്തിയില്ല. ഇതെല്ലാമാലോചിച്ചാണു് നിദർശനാപ്രകരണത്തിൽ, പദാർത്ഥനിദർശനയെന്നൊരു വകഭേദമംഗീകരിച്ചിട്ടാവശ്യമില്ലെന്നു പ്രസ്താവിച്ചിരിക്കുന്നതും.

"ഭവദാധാരപരാക്രമ-
മവഭാസിക്കുന്ന ശത്രുവിഷയത്തിൽ
തവ ഗുണസഞ്ചയമോരോ
കവയിതൃവദനത്തിലും ലസിക്കുന്നു." (സ-ച)

ഇതിൽ പദാർത്ഥനിദർശനയ്ക്കു പ്രസക്തിതന്നെയില്ല.

"കളവാക്കു പികത്തിലുണ്ടു തേ
കളഹംസേ, ചടുലോലദൃഷ്ടിയോ

ഇളമാനിലെഴുന്നു, കാറുകൊ-
ണ്ടിളകും വള്ളിയിൽ നിൻവിലാസവും." (രഘുവംശം)

"ശിവ ശിവ! ശംഖിൽക്കമലം
കുവലയയുഗമാ മനോജ്ഞകമലത്തിൽ
ഇവസകലം വിലസുന്നു
സുവർണ്ണലതയിൽ ച്ചരിത്രമിതു ചിത്രം." (സ.)

ഇതു് അതിശയോക്തിസങ്കീർണ്ണമാകുന്നു.

നിരാധാരസ്ഥിതിക്കു് ഉദാഹരണം:—

"ഈ ലോകത്തെ വെടിഞ്ഞു ദേവപുരിയിൽ
ച്ചേലോടണഞ്ഞെങ്കിലും
പാലോലും നിജസൂക്തിയാലനിശമ-
ങ്ങാലോലകൌതൂഹലം
മാലോകക്കു വളത്തിടും കവികളെ
ക്കാലോചിതസ്തോത്രമോ-
ടാലോചിക്കുകിലേവനഞ്ജലിശത-
ത്താലോമനിക്കാ ഭുവി." (സുഭാഷിതരത്നാകരം)

'കവികളുടെ മരണാനന്തരവും അവരുടെ സൂക്തികഥം നിലനില്ക്കുന്നു' എന്നു പറഞ്ഞിരിക്കയാൽ നിരാധാരസ്ഥിതി.

ആധാരം ആധേയത്തിന്നു കാരണമാണെങ്കിലും വിഭാവനയിൽ കാരണംക്രൂടാതെ കാവ്യത്തിന്നു് ഉൽപത്തിയാണു്; ഇതിൽ കാവ്യത്തിന്നു സ്ഥിതിമാത്രം. എന്നിവയ്ക്കു തമ്മിൽ ഭേദം.

ഒരേസമയത്തുതന്നെ ഒരേസ്വരൂപത്തിൽ ഒരു വസ്തുവിന്നു പലതിൽ സ്ഥിതി, രണ്ടാമത്തെ വിശേഷപ്രകാരം. ഒരേസമയത്തു് എന്നതുകൊണ്ടു്,—

"ക്ഷണമിമകളിൽ നിന്നു, തല്പി ചുണ്ടിൽ
ക്കുളുർമുലമേലഥ വീണുടൻ തകർന്നു

വലികളിലിടറിച്ചിരേണ നാഭി-
ച്ചുഴിയിലിറങ്ങി നവീനവഷ്ബിന്ദു." (കുമാരസംഭവം)

ഇത്യാദിപദ്യായത്തിൽ ഒന്നിന്നു പലതിൽ സ്ഥിതി വണ്ണിച്ചിട്ടുണ്ടെങ്കിലും അതു് ഒരേസമയത്തിലുള്ളതല്ലായ്കയാൽ അതിവ്യാപ്തിയില്ല.

ഒരേസപ്തരൂപത്തിൽ എന്നതുകൊണ്ടു്:--

"അരിയ സൂരികളമരനാരികളം
അരികളെന്നിവരുടെ ഹൃദയത്തിൽ
പിരിഞ്ഞിടാതെന്നുമവിടുന്ന മൂന്നു
പുരിചിലായധിവസിച്ചു ഭൂപതേ,
പെരിയ മോദവും രതിയും ഭീതിയും
പരിപോഷിപ്പിച്ചു വിജയിച്ചീടുന്നു." (സ.പ)

സൂരികളുടേയും അമരികളുടേയും അരികളുടേയും ഹൃദയത്തിൽ ഭൂപതി അധിവസിക്കുന്നതു് ഉദാരൻ, സുന്ദരൻ, ഭയങ്കരൻ എന്നിങ്ങിനെ മൂന്നു രൂപത്തിലാകയാൽ ഈവക സ്ഥലത്തും അതിവ്യാപ്തിയില്ല.

ഉദാഹരണം:--

"എന്നുള്ളിലും വെളിയിലും മുന്നിലും പിന്നിലും പരം
ഇങ്ങുമങ്ങുമതല്ലെങ്ങും നിന്നെക്കാണുന്നിതെപ്പൊഴും." (സ.പ)

ഒരേ വ്യക്തി ഒരേസമയത്തുതന്നെ പലസ്ഥലത്തും കാണുന്നതായി പറഞ്ഞിരിക്കയാൽ ലക്ഷണം യോജിക്കുന്നു.

ഏതാനുമൊന്നിന്നുവേണ്ടിച്ചെയ്യുന്ന യത്നംകൊണ്ടുതന്നെ അശക്യമായ മറെറാരുകാര്യംകൂടി നിർവ്വഹിക്കുന്നതു മൂന്നാമത്തെ വിശേഷപ്രകാരം.

ഉദാഹരണം:--

"ദ്വാരകാപുരിയെക്കാണ്മാൻ ഭാഗ്യമുണ്ടായവക്കഥോ
ഉഴിയിൽ സ്സിദ്ധമായുന്ന സാക്ഷാൽ വൈകുണ്ഠദർശനം."
(അലങ്കാരദീപിക)

വേറെ ഉദാഹരണം:--

"ക്രിസ്തുദേവന്റെ പരിത്യാഗശീലവും സാക്ഷാൽ
കൃഷ്ണനാം ഭഗവാന്റെ ധർമ്മരക്ഷോപായവും
ബുദ്ധന്റെ യഹിംസയും ശങ്കരാചാര്യരുടെ
ബുദ്ധിശക്തിയും രന്തിദേവന്റെ ദയാവായ്പും
ശ്രീഹരിശ്ചന്ദ്രനുള്ള സത്യവും മുഹമ്മദിൻ
സ്ഥൈര്യവുമൊരാളിൽച്ചേർന്നൊത്തുകാണണമെങ്കിൽ
ചെല്ലുവിൻ ഭവാന്മാരെൻ ഗുരുവിൻ നികടത്തിൽ
അല്ലായ്കിലവിടുത്തെ ചരിത്രം വായിക്കുവിൻ."

(സാഹിത്യമഞ്ജരി)

'മഹാത്മാ' ഗാന്ധിയായ ആ ഗുരുവിന്റെ സമീപഗമനമായ ക്രിയയാൽ ക്രിസ്തുദേവൻ മുതലായവരുടെ സാന്നിദ്ധ്യരൂപമായ അഥവാ വിശിഷ്ടഗുണദർശനരൂപമായ അശക്യവസ്തന്തരസാധനം നിർദ്ദേശിച്ചിരിക്കുന്നു.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"പ്രിയ, മന്ത്രി, സുഹൃത്തു, വിദ്യയിൽ
പ്രിയയാം ശിഷ്യ യിവണ്ണമോർക്കുകിൽ
സദയമെന്തു ഹരിച്ചിടാത്തു? നിർ-
ദയനീ നിന്നെ ഹരിച്ചൊരന്തകൻ." (രഘുവംശം)

"സദയമെന്തു ഹരിച്ചിടാത്തു?" എന്നതിനാൽ ഇന്ദുമതീഹരണ ക്രിയയൊന്നുകൊണ്ടുതന്നെ സർവ്വവും ഹരിച്ചുവെന്നു സിദ്ധിക്കുന്നതു കൊണ്ട് അശക്യവസ്തന്തരസാധനം. ഇതിൽ വിശേഷപ്രഭേദം ആത്മം മുമ്പു പറഞ്ഞതിൽ ശാബ്ദം എന്നു ഭേദം.

"ദ്വാരകാപുരിയെക്കാണ്മാൻ--" ഇത്യാദി മൂന്നാമത്തെ വിശേഷപ്രഭേദം രൂപകാതിശയോക്തിയാലോ രൂപകത്താലോ ഗതാത്മാണെന്നു വിചാരിക്കേണ്ടതു. അതിശയോക്തിയിൽ വിഷയത്തിന്നു

നിഗരണമുണ്ടാവും. ഇവിടെയാകട്ടെ, ദ്വാരകാപുരിക്കു നിഗരണമില്ല. ദ്വാരകാപുരിക്കും വൈകുണ്ഠത്തിനും സാമാനാധികരണ്യമില്ലായ്കയാൽ രൂപകശങ്കയ്ക്കും പ്രസക്തിയില്ല. ആകയാൽ അശക്യവസ്തുപന്തരനിവ്വത്തനം വിശേഷപ്രകാരംതന്നെ. ഇങ്ങിനെ മൂന്നുതരം വിശേഷാലങ്കാരമുണ്ടെന്നാണ് പ്രാചീനന്മാരുടെ പക്ഷം.

എന്നാൽ, "ഈപറഞ്ഞ തൃതീയപ്രകാരം വിശേഷപ്രഭേദമാണെന്നുതന്നെ എങ്ങിനെയാണ് നിശ്ചയിക്കുക? ഈ മൂന്നുഭേദങ്ങൾക്കും പൊതുവായി ഒരു സാമാന്യലക്ഷണം കാണുന്നില്ല. അങ്ങിനെയുണ്ടെങ്കിൽ സാമാന്യലക്ഷണാക്രാന്തമാകയാൽ അശക്യവസ്തുപന്തരസാധനവും വിശേഷപ്രകാരമാണെന്നു നിശ്ചയിക്കാമായിരുന്നു. അതിനും വഴിയില്ല. ഏതൽത്രിതയാന്യതമത്വം (ഈ മൂന്നുലക്ഷണങ്ങളിലേതെങ്കിലുമൊന്നുണ്ടാവുക) എന്നുതന്നെയാണ് സാമാന്യലക്ഷണമെന്നു പറയുന്നതായാൽ, ഈ രീതിയിൽ ഇവയെല്ലാം ഉപമാലങ്കാരപ്രഭേദമാണെന്നുകൂടി പറയാമല്ലോ. അനുഗതലക്ഷണമില്ലാതിരിക്കെ, പ്രാചീനന്മാർ കല്പിച്ചുപോയെന്നു വിചാരിച്ചുമാത്രം അപ്രകാരം ചെയ്യുന്നതു് ഉചിതമാണെന്നു തോന്നുന്നില്ല. അതുകൊണ്ട് തൃതീയപ്രഭേദം പ്രത്യേകമൊരലങ്കാരമാവുന്നതല്ലാതെ, വിശേഷപ്രഭേദമാണെന്നുപറവാൻ ന്യായം കാണുന്നില്ല. എന്നുമാത്രമല്ല,-

നിന്നെക്കാണുന്നവൻ തനിച്ചി, കാണുന്നു പൂനിലാവിനെ.

ഇത്യാദിയിൽ വസ്തുപന്തരമായ പൂനിലാവിന്റെ ദർശനം അശക്യകാര്യമല്ലായ്കയാൽ പ്രകൃതാലങ്കാരത്തിനു വിഷയമല്ലെന്നുള്ള തൃതീയല്ലേ? ആ സ്ഥിതിക്ക് ഇവിടെയുള്ള അലങ്കാരമെന്ത്? നിദർശനയാണെങ്കിൽ,

നിന്നെക്കാണുന്നവൻ തനിച്ചി, കാണുന്നു രതിയെ സ്വയം.

എന്നതിലും നിദർശനയാണെന്നൊന്നുകൊണ്ടു പറഞ്ഞുകൂടാ? നിലാവെന്നതിലും രതിയെന്നതിലും പറയത്തക്ക വിച്ഛിത്തിവൈലക്ഷണ്യം വല്ലതുമുണ്ടോ? ആകയാൽ ഈവകയൊക്കെയും നിദർശനയാണെന്നു

പറയുകയായിരിക്കുമുചിതം. തൃതീയപ്രകാരത്തിന്നു യുക്തമായ ഉദാഹരണമാകട്ടെ,

"ശിവ ശിവ ശിവ! ശിവപൂജ ചെയ്യോൻ
ഏവനവനവനിയിലതിമാത്രം
അനഘിച്ചീടുന്നിതതുലമാം പുണ്യം
അനുപമലക്ഷ്മിയധീനമാക്കുന്നു
മനുജദുർല്ലഭമഹിമയോടൊത്തി-
ട്ടനുഭവിക്കുന്നി തഖിലഭോഗവും." (സ.)

ഇത്യാദി മാത്രമാകുന്നു. ഇതിൽ കാണിച്ചിരിക്കുന്ന ത്രിവർഗപ്രാപ്തി അശക്യവസ്തുപന്തരസാധനം തന്നെയാണു്. ശിവപൂജയ്ക്കും ധർമ്മാർത്ഥകാമങ്ങൾക്കും കാര്യകാരണഭാവമല്ലാതെ സാദൃശ്യവിവക്ഷയ്ക്കവകാശമില്ലായ്കയാൽ നിദർശനയ്ക്കു പ്രസക്തിയുമില്ല" എന്നിങ്ങിനെ പണ്ഡിതരാജൻ അഭിപ്രായപ്പെടുന്നു.

വിശേഷാലങ്കാരനിരൂപണം സമാപ്തം.

— 43. വ്യാഘാതം. —

കാര്യസാധകമായേകൻ
കല്പിച്ചീടിന സാധനം
അന്യഥാകാരിയാക്കീടി-
ലന്യൻ വ്യാഘാതമാമതു്. (52)

'കല്പിക്കുക' എന്നതിന്നു് ആക്കിത്തീർക്കുക എന്നും, നിശ്ചയിക്കുക എന്നുമർത്ഥം. ആകയാൽ ഒരാൾ ഏതാണ്ടൊരു കാര്യത്തിന്നു സാധകമാക്കിയതോ, സാധകമായി കരുതിയതോ ആയ ഹേതുവിനെ മറെറാരാൾ തദ്വിപരീതകാര്യത്തിന്നു സാധകമാക്കുകയോ

സാധകമായി സമർത്ഥിക്കുകയോ ചെയ്യുന്നതു വ്യാഘാതാലങ്കാരം. യാതൊന്നുകൊണ്ടു വ്യാഹനിക്കുന്നുവോ അതു വ്യാഘാതം എന്നു സംജ്ഞ അനുസ്മർത്തവ്യം.

ആദ്യത്തെ പ്രകാരത്തിന്നു് ഉദാഹരണം:—

"സത്യസ്ഥനേകൻ ചതുരാസ്യനാദരാൽ
ക്ഷിത്യംഗനാപഞ്ചിയിലദ്വിതീയയായ്
അത്യത്ഭുതം തീർത്തവളെ ദ്വിതീയയായ്
സത്യസ്ഥനന്യൻ ചതുരാസ്യനാക്കിനാൻ."

(ഉമാകേരളം)

സത്യലോകസ്ഥനായ ചതുർമ്മുഖൻ ആദരാതിശയത്താൽ അദ്വിതീയയായുള്ളീർത്ത രാജപുത്രിയെ ആദരാതിശയത്താൽത്തന്നെ സത്യസന്ധനും വാഗ്മിയുമായ തമ്പാൻ ദ്വിതീയയാക്കിയെന്നു പറഞ്ഞിരിക്കയാൽ ലക്ഷണം യോജിക്കുന്നു.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"ശിവൻ കണ്ണാൽ ദഹിപ്പിച്ച കാമനെ ക്കണ്ണുകൊണ്ടു താൻ
ജീവിപ്പിക്കുന്നൊരാവാമ-ട്ടുക്കുകംക്കായ് തൊഴുന്നു ഞാൻ." (സ്വ)

ഒരാൾ കണ്ണുകൊണ്ടു ദഹിപ്പിച്ച കാമനെ മറെറാരാൾ കണ്ണുകൊണ്ടുതന്നെ ജീവിപ്പിക്കയാൽ വ്യാഘാതം. മുന്നുദാഹരണത്തിൽ സാധനം പ്രയോജകം മാത്രം; ഇതിൽ കാരകം.

രണ്ടാമത്തെ പ്രകാരത്തിന്നു്:—

"പാപിയെന്നൊന്നെ നീയോർത്തു കൈവിട്ടീടരുതേ ഹരേ,
ശുദ്ധനാക്കേണ്ടതോർത്തീടിൽ പാപിയെത്തന്നെയല്ലയോ."

(അലങ്കാരദീപിക)

ഭഗവാൻ, ഉപേക്ഷിക്കുന്നതിനു കാരണമായി കരുതിയ പാപത്തെ ഉപേക്ഷിക്കാതിരിപ്പാനുള്ള കാരണമായി ഭക്തൻ സമർത്ഥിച്ചിരിക്കുന്നു.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"തീരം തിങ്ങും തമാലത്തളിരിരുൾവനമാ-
ന്നഗ്രയാദോഗണത്താൽ
ഏറെ ക്ഷോഭിച്ച നാലാഴികളുടെ മരുതീ-
രംവരെ ഭൂമിപന്മാർ
പാരം വന്ദിച്ചു പൂമാലകളൊട്ടു സമമായ്
ചൂടുവോരാജ്ഞയെന്നിൽ
ത്തീരെ ത്തെറ്റുന്നാമൂലം തവ വിനയമണി-
പ്രാഭവം കാട്ടിടുന്നു." (മുദ്രാരാക്ഷസം)

ഇതിൽ ചന്ദ്രഗുപ്തൻ തനിക്ക് അപകർഷസാധകമായിക്കരുതിയ ചാണക്യവിഷയമായ ആജ്ഞാഭംഗത്തെ, ചാണക്യൻ ഉൽകർഷ സാധകമായി സമർത്ഥിച്ചിരിക്കുന്നു. എന്നാൽ ഇതു പറവാൻ പോകുന്ന ലേശാലങ്കാരത്താൽ സങ്കീർണ്ണമാണെന്നുകൂടി ഗ്രഹിച്ചുകൊൾക.

ഭിക്ഷിതരാകട്ടെ, ഏതാണ്ടൊരു കായ്ത്തിന്നു സാധനമെന്നു ലോകപ്രസിദ്ധമായ ഒരു വസ്തുവിനെത്തന്നെ ഒരാൾ തദ്വിപരീതകായ്ത്തിന്നു സാധനമാക്കുന്നതായാലും വ്യാഘാതമാണെന്ന് അഭിപ്രായപ്പെട്ടകയും,

"അവനിയിലാഹ്ലാദഭരം
യുവജനമിയലുന്നു നിയതമേതൊന്നാൽ
അവരെ യതുകൊണ്ടുതന്നെ
ശ്ശിവനേ! ഹിംസിച്ചിടുന്നു പൂവമ്പൻ." (സ്വ)

ഇത്യാദി ഉദാഹരിക്കയുംചെയ്യുന്നു. ഈവകയെക്കൂടി ക്രോഡീകരിച്ച് ഒരു ലക്ഷണം വേണമെങ്കിൽ,

വ്യാഘാതമന്യഥാകാരി-
യാകിലൊന്നിന്റെ കാരണം.

എന്നൊ മറേറാ നിമ്മിച്ചു യഥോചിതം മൂന്നപ്രകാരത്തിൽ വ്യാഖ്യാനിച്ചുകൊള്ളുക. എന്നാൽ കുവലയാനന്ദത്തെ അനുസരിച്ചു രചിച്ചിരിക്കുന്ന അലങ്കാരദീപികയിലെ,

"രാഗദ്വേഷാദി സംസാര-ബന്ധത്തെ യുളവാക്കിട്ടും
അതിനാൽത്താനഹോ ഗോപ-സ്ത്രീകംസാദികഥം മുക്തരായ്."

എന്ന ഉദാഹരണം അത്ര പന്തിയായില്ലെന്നു പറയേണ്ടിയിരിക്കുന്നു. കുവലയാനന്ദത്തിലെ,

"സ്യാദവ്യാഘാതോന്യഥാകാരി തഥാകാരി ക്രിയേത ചേൽ."

എന്ന ലക്ഷണത്തിലാകട്ടെ, "ഭവേദ്യദി" എന്നായാൽ മതിയായിരിക്കെ "ക്രിയേത ചേൽ" എന്നു നിർദ്ദേശിച്ചിരിക്കയാൽ പ്രയോക്താവായ ഒരു കർത്താവു വേണമെന്നും അതായതു്--താദൃശകർതൃതപം ക്രിയോദ്ദേശേന പ്രവർത്തമാനതപമാവണമെന്നുകൂടി വിവക്ഷിച്ചിട്ടുണ്ടെന്നും സിദ്ധിക്കുന്നു.

"യൈജ്ഞൽ പ്രീയതേ ഹന്തി തൈരേവ കുസുമായുധഃ"

എന്നു് ഉദാഹരിച്ചിരിക്കുന്നതും അതിനു് അനുഗുണമാകുന്നു. അല്ലാത്ത പക്ഷം,

"വിരുദ്ധാൽ കാവ്യസമ്പത്തിർ-ദൃഷ്ടാ കാചിദവിഭാവനാ."

എന്നിങ്ങിനെ കുവലയാനന്ദത്തിൽ നിർദ്ദേശിച്ചിരിക്കുന്ന വിഭാവനാപ്രകാരത്തിനും പ്രകൃതപ്രഭേദത്തിനും തമ്മിൽ വ്യത്യാസമില്ലെന്നു വരും.

"വികസതി ദിനകരകിരണൈരധികം
വിരവോടിതരസരോരുഹനിവഹം
ശുകഭാഷിണി, ബത തവ മുഖകമലം
സുന്ദരി, വാടീടുന്നതിവേലം." (കിമ്മീരവധം)

എന്നീ വിഭാവനാപ്രകാരത്തിനും മുൻപറഞ്ഞ "രാഗദ്വേഷാദി" എന്നതിനും വിശേഷിച്ചു വല്ല വൈലക്ഷണ്യവുമുണ്ടോ?

ഈ സ്ഥിതിക്ക്,—

"പാപത്തെ ഭസ്മമാക്കുന്ന കൃഷ്ണാംഘ്രിനഖചന്ദ്രിക."
(അലങ്കാരദീപിക)

"ശീതാംശുകിരണം മെയ്യിൽ ചൂടേല്പിക്കുന്നിതേറവും."
(സാഹിതീസർവ്വസ്വം)

ഇത്യാദി വിഭാവനോദാഹരണങ്ങളൊക്കെയും വ്യാഘാതത്തിനു തന്നെ വിഷയമാവുന്നതിനാൽ കുവലയാനന്ദത്തിലും അതനുസരിച്ച് അലങ്കാരദീപികയിലും മറ്റും നിർദ്ദേശിച്ചിരിക്കുന്ന വിഭാവനാപ്രകാരം നിർവ്വിഷയമായ്ത്തോന്നുന്നതാണ്.

"ഭ്രഷണം സജ്ജനത്തിനു ദൂഷണം ഖലകല്പിതം."

എന്ന ഭാഷാഭ്രഷണത്തിലെ വ്യാഘാതോദാഹരണവും ചിന്ത്യമായിരിക്കുന്നു.

പണ്ഡിതരാജനാകട്ടെ, ലക്ഷണത്തിൽത്തന്നെ "ഏകേന കർത്രാ--അന്യേന കർത്രാ" എന്നിങ്ങിനെ കർതൃദ്വയം നിവേശിപ്പിച്ചു താദൃശകർതൃത്വം കായ്യോദ്ദേശേന പ്രവർത്തമാനത്വമാണെന്നു നിരൂപിച്ചുകൊണ്ട്,—

* "പാണ്ഡിത്യാതിശയംകൊണ്ടു മദിച്ചീടുന്ന ദുർജ്ജനം
അത്യന്തം ശാന്തിയേറുന്നി-തതിനാൽത്തന്നെ സജ്ജനം."
(സ്വ)

ഇതിലെ മദശാന്തികർത്താക്കൾക്കു തത്തദുദ്ദേശത്തോടുകൂടിയ പ്രവൃത്തിയില്ലായ്കകാൽ ഈവകയൊന്നും വ്യാഘാതമല്ലെന്നതന്നെ സിദ്ധാന്തിച്ചിട്ടുമുണ്ട്.

വ്യാഘാതാലങ്കാരനിരൂപണം സമാപ്തം.

---

* "പാണ്ഡിത്യേന പ്രചണ്ഡേന യേന മാദ്യന്തി ദുർജ്ജനാഃ
തേനൈവ സജ്ജനാഃ വൃദ്ധാം യാന്തി ശാന്തിമനുത്തമാം."

— 44. കാരണമാല. —

ശൃംഖലാരീതിയിൽ കാര്യ-
കാരണങ്ങളെ മേല്ക്കുമേൽ
നിബന്ധിക്കിലലങ്കാര-
മതു കാരണമാലയാം. (53)

ചങ്ങലയിലെ കണ്ണികൾപോലെ പൂർവ്വപൂർവ്വങ്ങൾ ഉത്തരോത്തരങ്ങളിലോ, ഉത്തരോത്തരങ്ങൾ പൂർവ്വപൂർവ്വങ്ങളിലോ സംബന്ധിക്കുംപ്രകാരം പംക്തിരൂപത്തിലുള്ള നിബന്ധനമാകുന്ന ശൃംഖലാരീതി. ഈ രീതിയിൽ മേല്ക്കുമേൽ കാര്യകാരണങ്ങളുടെ നിവേശം കാരണമാലയെന്ന അലങ്കാരം. അതു മുമ്പു മുമ്പു പറഞ്ഞ കാരണങ്ങൾ പിമ്പു പിമ്പു കാര്യങ്ങളായും നേരെമറിച്ചും സംഭവിക്കും.

മുമ്പു മുമ്പുള്ള കാരണങ്ങളെ പിന്നീടു പിന്നീടു കാര്യങ്ങളാക്കി നിബന്ധിച്ചതിന്നു് ഉദാഹരണം:—

"നരകം പാപത്താലുളവായീടുന്ന
നരനഹോ പാപം ദരിദ്രതാമൂലം
ദരിദ്രത പാരിലനൈദ്യായ്ത്തത്താലാം
ധരിച്ചിതൊക്കയുമുദാരനാവുക." (അന്നനട-സ്വ)

'നരകം പാപത്താലും, പാപം ദരിദ്രതയാലും, ദരിദ്രത അനൈദ്യായ്ത്തത്താലുമുണ്ടാകുന്നു' എന്നിങ്ങിനെ മുമ്പു മുമ്പു കാരണമായി നിർദ്ദേശിച്ചവയെ പിന്നീടു പിന്നീടു കാര്യമായി നിബന്ധിച്ചിരിക്കയാൽ ലക്ഷണം യോജിക്കുന്നു.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"സ്വാസ്ഥ്യം സ്വസ്ഥനിവാസമൂല,മതിനു-
ള്ളുക്കാരണം കീർത്തിയാം,
കീർത്തിക്കുള്ളൊരു കാരണം വിതരണം,
സമ്പത്തതിൻ കാരണം,-

സമ്പത്തിനു പരിശ്രമങ്ങളിതുകഠം-
ക്കാരോഗ്യവും കാരണം,
ഭാഗ്യംതാനതിനുള്ള ഹേതു,വതിന-
ക്കൃഷ്ണന്റെ കാരുണ്യവും."

(അലങ്കാരദീപിക)

ലക്ഷണാനുഗമം സ്പഷ്ടം.

മുമ്പു കാര്യമാക്കിയവയെ പിമ്പു കാരണമാക്കുന്നതിനു്:—

"മദ്യത്താൽ വരുമുന്മാദം ഉന്മാദാൽ പാപവൃത്തിയും
പാപവൃത്ത്യാ നരകവും മദ്യം തള്ളുക തള്ളുക."

(സുഭാഷിതരത്നാകരം)

മദ്യകാര്യമായ് പറഞ്ഞ ഉന്മാദം പാപവൃത്തിക്കു കാരണമായും പാപവൃത്തി നരകത്തിനു കാരണമായും നിബന്ധിച്ചിരിക്കയാൽ മുമ്പു കാര്യമാക്കിയവയെ പിമ്പു കാരണമാക്കിയിരിക്കുന്നു.

ഇതുപോലെ,—

"സാധുക്കളവരോട്ട സംഗതിയുണ്ടാവുമ്പോഠം
ചേതസി ഭവൽകഥാശ്രവണരതിയുണ്ടാം
തവൽകഥാശ്രവണേന ഭക്തിയും വർദ്ധിച്ചീടും
ഭക്തി വർദ്ധിച്ചീടുമ്പോഠം വിജ്ഞാനമുണ്ടായ്വരും
വിജ്ഞാനജ്ഞാനാദികഠംകൊണ്ടു മോക്ഷവും വരും."

(രാമായണം)

"ദാരിദ്ര്യംകൊണ്ടു ലജ്ജയുള്ളിടവരു, മതുകൊ-
ണ്ടാശ്രു തേജസ്സു നീങ്ങും,
തീരെ തേജസ്സു പോയാലവമതിയുളവാം,
പിമ്പു നിർവ്വേദമായി,

പാരം നിവ്വിണ്ണനണ്ടാം വ്യസന, മഴലൂടി-
ച്ചീടുകിൽ ബുദ്ധി മങ്ങും,
ചേരുന്നു പിന്നെ നാശം, നിധനത നിഖിലാ-
പത്തുകൾക്കും നിദാനം." (മൂപ്പുകടികം)

ഇത്യാദി നോക്കിക്കൊള്ളുക.

"അലസന്നു വരാ വിദ്യ, അവിദ്യന്നു വരാ ധനം,
അധനന്നു വരാ മിത്രം, അമിത്രന്നു വരാ സുഖം."
(സുഭാഷിതരത്നാകരം)

ഇങ്ങിനെ വ്യതിരേകഘടിതമായും കാണുന്നുണ്ട്. എന്നാലിതു് ഏകാവലിയാണെന്നു പറയാമല്ലോ, എന്നാണെങ്കിൽ ഏകാവലി വിശേഷ്യവിശേഷണമാത്രനിബന്ധനമല്ലാതെ കാര്യകാരണനിബന്ധനമല്ല. പ്രകൃതോദാഹരണത്തിൽ കാര്യകാരണഭാവം സ്പഷ്ടമായിട്ടുണ്ടുതാനും.

കാരണമാലാലങ്കാരനിരൂപണം സമാപ്തം.

— 45. ഏകാവലി. —

വിശേഷണവിശേഷ്യങ്ങൾ-
ക്കതെകാവലിയെന്നതാം.

അതു=ശൃംഖലാരീതിയിലുള്ള നിബന്ധനം. ശൃംഖലാരീതിയിൽ, വിശേഷ്യവിശേഷണങ്ങളുടെ നിബന്ധനം ഏകാവലിയാകുന്നു. വിശേഷ്യവും വിശേഷണവും കാര്യകാരണതാനാക്രാന്തമായിരിക്കണമെന്നുകൂടി വിവക്ഷിച്ചേ മതിയാവൂ. അല്ലാത്തപക്ഷം, കാരണമാലോദാഹരണങ്ങളിൽ അതിവ്യാപ്തിവരുന്നതാണു്. ഇതും

മുൻപോലെ, മുമ്പു മുമ്പു വിശേഷണങ്ങളായോ വിശേഷ്യങ്ങളായോ ഉള്ളവയെ പിന്നീടു പിന്നീടു വിശേഷ്യങ്ങളായോ വിശേഷണങ്ങളായോ നിബന്ധിക്കാവുന്നതിനാൽ രണ്ടുവിധം.

പൂർവ്വപൂർവ്വവിശേഷണങ്ങളെ ഉത്തരോത്തരം വിശേഷ്യങ്ങളാക്കുന്നതിന്നു് ഉദാഹരണം:--

"അവനീശത വേണമാഢ്യനവ്വീ-
ധവനാശിപ്പതു ചക്രവത്തിയാവാൻ
അവനോ ഭുവനാധിപത്യമുണ്ടാൻ
ശിവനേ! മത്പ്രണതാർത്തി തീരുമുണ്ടോ?"

(സാഹിത്യമഞ്ജരി)

ആഢ്യൻ അവനീശനാവാൻ ആഗ്രഹിക്കുന്നു; അവനീശൻ ചക്രവത്തിയാവാൻ; ചക്രവത്തി ഭുവനാധിപതിയാവാൻ. ഇങ്ങിനെ മുമ്പു മുമ്പുള്ള വിശേഷണം പിമ്പു പിമ്പു വിശേഷ്യമാക്കിയിരിക്കുന്നു.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"ഏതിങ്കലുള്ള പുരികം പ്രമദാജനത്താൽ
ദ്യോതിച്ചിടുന്നിതവരോ രുചിരാംഗിമാരാം
ശ്രീതിങ്കുമംഗഭരമോ സവിലാസലീലം
ഖ്യാതിക്കെഴും നവവിലാസമനംഗനസ്യം."

(ഒരു സ്വപ്നം-പാഠാന്തരം)

പുരിക്കു വിശേഷണമാക്കിയ പ്രമദാജനത്തെ പിന്നീടു വിശേഷ്യമാക്കിയിരിക്കുന്നു. അതിന്റെ വിശേഷണമായ രുചിരാംഗിയിലെ അംഗത്തെ പിന്നീടു വിശേഷ്യമാക്കിയിരിക്കുന്നു. അതിന്റെ വിശേഷണമായ വിലാസത്തെ വീണ്ടും അടുത്തു വിശേഷ്യമാക്കിയിരിക്കുന്നു. വിശേഷണമെന്നതു സാക്ഷാൽ വിശേഷണമോ വിശേഷണവിശേഷണമോ ഏതെങ്കിലുമാവാം.

പൂവ്വപൂവ്വവിശേഷ്യങ്ങളെ ഉത്തരോത്തരം വിശേഷണങ്ങളാക്കുന്നതിന്നു:--

"പൂവ്വകൃതപരിശിഷ്ടപുണ്യമോ
ശിഷ്ടപുണ്യകൃതപൂവ്വബോധമോ
പൂവ്വബോധഭവധമ്മബുദ്ധിയോ
കൈവിടായ്യതിനുറച്ചുതന്നെയോ?"

(ചെറുപൈതൽ)

ഇവിടെ വിശേഷ്യമായ ശിഷ്ടപുണ്യത്തെ പിന്നീടു പൂവ്വബോധത്തിന്നു വിശേഷണമായും, പൂവ്വബോധത്തെ വീണ്ടും ധമ്മബുദ്ധിക്കു വിശേഷണമായും നിബന്ധിച്ചിരിക്കുന്നു.

വേറെ ഉദാഹരണം:--

"കാറേറല്ലുമ്പോലം വിളങ്ങും തിരുമിഴി, മിഴിയിൽ-
ച്ചേർത്തുവെച്ചുതിയെന്നാൽ
മാറേറവും വില്ലു, വില്ലിൻമുകളിലമരുവോ-
ക്കല്ലൽ തീപ്പോരു ബാണം,
പോറീ, ബാണം കിടക്കും മണിമയസദനം
കങ്കണം, കങ്കണത്തി-
നുൾ കാറാണത്രനന്നിത്തൊഴിലുകഥം ശിവപേ-
രുരെഴും തിങ്കഥംമൌലേ." (അജ്ഞാതകർത്തൃകം)

ഇതു പര്യായോക്തസങ്കീർണ്ണവുംകൂടിയാകുന്നു. അതായതു്—കാറേറല്ലുമ്പോലം വിളങ്ങും തിരുമിഴി—ശിവന്റെ നെറ്റിത്തടത്തിലുള്ള തീക്കണ്ണു്; അതിൽ വെച്ചുതിയാൽ മാറു കൂട്ടുന്ന വില്ലു്—കനകപർവ്വതമായ മഹാമേരു; അതിന്റെ മുകളിലമരുവോക്കല്ലൽ തീപ്പോരു ബാണം—ദേവന്മാക്കു ഹിതകാരിയായ വിഷ്ണു; വിഷ്ണുവായ ആ ബാണം ശയിക്കുന്ന മണിമയസദനം—അനന്തൻ; അനന്തനായ കങ്കണത്തിന്നു ഭക്ഷണം—കാറു്. എന്നിങ്ങിനെ ഭംഗ്യന്തരേണ പ്രതിപാദിച്ചിരിക്കയാൽ പര്യായോക്തവും കണ്ടുകൊൾക.

ഏകാവലി വ്യതിരേകഘടിതമായും വരും.

"വൃദ്ധന്മാരില്ലാതൊരു സഭയും സഭയല്ല
വൃദ്ധന്മാരല്ലാ ധർമ്മത്തെ ച്ചൊല്ലീടാത്തവരും
സത്യമല്ലാത ധർമ്മം ധർമ്മവുമല്ലയല്ലോ
സത്യവും സത്യമല്ല മായാനുവിദ്ധമായാൽ." (ഭാരതം)

ഏകാവല്യലങ്കാരനിരൂപണം സമാപ്തം.

— 46. മാലാദീപകം. —

ആചാര്യദണ്ഡി ദീപകചക്രത്തിൽ പറഞ്ഞിരിക്കുന്ന മാലാദീപകത്തെ, കാവ്യപ്രകാശകാരൻ,

* "മാലാദീപകമാദ്യഞ്ചേൽ യഥോത്തരഗുണാവഹം"

എന്നിങ്ങിനെ ലക്ഷണപൂരസ്സരം ദീപകാനന്തരം നിർദ്ദേശിച്ചു കാണുന്നു. ഇങ്ങിനെയിരിക്കെ, ആനന്തര്യത്താലും നാമസാമ്യത്താലും കാരകദീപകംപോലെ ഇതും ദീപകത്തിന്റെ വകഭേദമാകുന്നുവെന്നാണ് മമ്മടഭട്ടന്റെ അഭിപ്രായമെന്നു വിചാരിപ്പാൻ ന്യായമില്ലെന്നില്ല. അതു് എങ്ങിനെയായാലും, കാവ്യപ്രകാശകാരനോടു് അലങ്കാരസർവ്വസ്വകാരൻ യോജിക്കുന്നില്ല. ദീപകജീവാതുവായ സാമ്യസ്മരണത്തിന്റെ ഗന്ധം പോലും മാലാദീപകത്തിലില്ലായ്കയാൽ അതു ദീപകപ്രഭേദമാവുകയില്ലെന്നും അതിലെ വിച്ഛിത്തിവിശേഷം ശൃംഖലാതുല്യതമാകകൊണ്ടു് ഏകാവലിക്കു ശേഷമല്ലാതെ ദീപകത്തിനു ശേഷം പ്രസ്താവിക്കുക യുക്തമല്ലെന്നുമുള്ള അഭിപ്രായത്തിന്മേൽ അദ്ദേഹം അപ്രകാരം ചെയ്തിരിക്കുന്നു. എന്നാൽ മാലാദീപകത്തിന്റെ സ്ഥാനം മാത്രമേ "സർവ്വസ്വ"ത്തിൽ മാറിയിരിക്കുന്ന

---

* മുമ്പു നിർദ്ദേശിച്ചതു പിമ്പു പിമ്പുള്ളതിനു് ഉപകാരകമാവുകിൽ മാലാദീപകം.

തായി കാണുന്നുള്ളൂ. * "പൂർവ്വപൂർവ്വസ്യ ഉത്തരോത്തരഗുണാവഹത്വേ മാലാദീപകം" എന്ന സർവ്വസമ്മതലക്ഷണം കാവ്യപ്രകാശലക്ഷണത്തിന്റെ അർത്ഥാനുവാദം മാത്രമാണ്. വിശേഷിച്ചു്, ദീപകപ്രസ്താവവശാൽ കാവ്യപ്രകാശലക്ഷണത്തിൽ ഏകധർമ്മാന്വയത്തിന്നുകൂടി വിവക്ഷയുണ്ടെന്നു പറയാം.

† "സംഗ്രാമാങ്കണമാഗതേന ഭവതാ ചാപേ സമാരോപിതേ
സംപ്രാപ്തേ പരിപന്ഥിയോധനിവഹേ സാമ്മുഖ്യമാപാദിതാഃ
കോദണ്ഡേന ശരാശ്ശരൈരരിശിരസ്തേനാപി ഭ്രമണ്ഡലം
തേന ത്വം ഭുവതാച കീർത്തിരതുലാ കീർത്ത്യാച ലോകത്രയം."

എന്ന കാവ്യപ്രകാശത്തിലെ ഉദാഹരണവും അതിന്നനുഗുണമാകുന്നു. ഈ ഉദാഹരണം തന്നെയാണ് അലങ്കാരസർവ്വസമ്മതകാരന്നും കൊടുത്തിരിക്കുന്നതെങ്കിലും അതുകൊണ്ടുമാത്രം ഏകധർമ്മാന്വയിത്വവിവക്ഷയുണ്ടെന്നു വിചാരിക്കാൻ വഴിയില്ല. എന്നുമാത്രമല്ല, "ഉത്തരോത്തരങ്ങളം പൂർവ്വപൂർവ്വങ്ങളംക്കു് ഉപകാരകങ്ങളാണെങ്കിൽ ഏകാവലി; നേരെമറിച്ചു പൂർവ്വപൂർവ്വങ്ങളം ഉത്തരോത്തരങ്ങളംക്കു് ഉപകാരകങ്ങളാണെങ്കിൽ മാലാദീപകം" എന്നിങ്ങിനെ മുക്തകണ്ഠം പ്രതിപാദിച്ചിട്ടുമുണ്ടു്. ഈ സ്ഥിതിക്കു്,—

"ശാസ്ത്രത്താൽ ബുദ്ധി തേ ശുദ്ധാ ബുദ്ധിയാൽ ശ്രീ നിബദ്ധയാം
ശ്രീയാൽ സന്തുഷ്ടരീലോകർ ലോകരാൽ കീർത്തിതൻ ഭവാൻ."
(സ)

---

* മുമ്പു മുമ്പുള്ളതു പിമ്പു പിമ്പുള്ളതിനു് ഉൽകർഷാധായകമാവുകിൽ മാലാദീപകം.

† സംഗ്രാമാങ്കണമാഗതേന ഭവതാ=പോർക്കളം പ്രാപിച്ച അങ്ങയാൽ, ചാപേ സമാരോപിതേ=വില്ലു ഞാണേററപ്പെട്ടിരിക്കേ, പരിപന്ഥിയോധനിവഹേ സാമ്മുഖ്യം സംപ്രാപ്തേ=ശത്രുയോധസമൂഹം അഭിമുഖീഭവിക്കേ, കോദണ്ഡേന ശരാഃ=വില്ലാൽ ശരങ്ങളും, ശരൈരരിശിരഃ=ശരങ്ങളാൽ ശത്രുശിരസ്സും, തേനാപി ഭ്രമണ്ഡലം=ശത്രുശിരസ്സാൽ ഭ്രതലവും, തേന ത്വം=ഭ്രമണ്ഡലത്താൽ ഭവാനും, ഭവതാച കീർത്തിരതുലാ=ഭവാനാൽ അതുലകീർത്തിയും, കീർത്ത്യാച ലോകത്രയം=കീർത്തിയാൽ ലോകത്രയവും, ആപാദിതാഃ=പ്രാപിക്കപ്പെട്ട എന്നു ശ്ലോകാർത്ഥം.

ഇത്യാദിയൊക്കയും മാലാദീപകമാണെന്നു വരുന്നു. ഇതിലെ പൂർവ്വപൂർവ്വങ്ങളും ഉത്തരോത്തരങ്ങളും തമ്മിൽ ഉൽകൃഷ്ടാധായകങ്ങളുംതന്നെയാണു്. എന്തിനു്? "പൂർവ്വഭക്തപരി--" ഇത്യാദി ഏകാവലിക്കു് ഉദാഹരിച്ചവയും മാലാദീപകമാണെന്നാവും. കാവ്യപ്രകാശപക്ഷത്തിൽ ഏകധർമ്മാനുയിതമില്ലായ്കയാൽ ഈവകയൊന്നും മാലാദീപകമല്ലെന്നു പക്ഷേ പറഞ്ഞു നില്ക്കാമായിരിക്കാം. അഥവാ, സർവ്വസമ്മതപക്ഷത്തിലും "സമാസാദനക്രിയാലക്ഷണനിബന്ധനം ദീപകം ദീപനവിഷയാണാമുത്തരോത്തരാഭിമതത്വേന കൃതം" എന്ന വൃത്തിഗ്രന്ഥംകൊണ്ടു് അലങ്കാരസർവ്വസമ്മതകാരന്റെ അഭിപ്രായവും അതുതന്നെയാണെന്നു വ്യക്തമാവുന്നുണ്ടു്. 'സമാസാദനക്രിയാനിബന്ധന'മെന്നതുകൊണ്ടു കാണിച്ചിരിക്കുന്നതു് ഏകക്രിയാനുയിതത്വം തന്നെയാണല്ലോ എന്നു പറയുന്നതായാൽ, അതുപോകട്ടെ. "മദ്യത്താൽ വരുമുന്മാദം ഉന്മാദാൽ പാപവൃത്തിയും—" ഇത്യാദി കാരണമാലോദാഹരണത്തിലെ അതിവ്യാപ്തി അനിവാര്യം തന്നെയല്ലേ? ക്ഷമാതെ,

"ഏതിങ്കലുള്ള പൂരികൾ പ്രമദാജനത്താൽ
ദ്യോതിച്ചിടുന്നിതവരോ രുചിരാംഗഭാസ്സാൽ
ശ്രീതിങ്ങുമംഗലതയോ സുവിലാസവായ്കാൽ
ഖ്യാതിക്കെഴും നവവിലാസമനംഗനാലും." (ഒരു സമസ്യം)

'പൂരികൾ പ്രമദാജനത്താലും, പ്രമദകൾ രുചിരാംഗഭാസ്സാലും, രുചിരാംഗഭാസ്സ് വിലാസവായ്കാലും, വിലാസം അനംഗനാലും ദ്യോതിക്കുന്നു' എന്നു പറഞ്ഞിരിക്കയാൽ പൂർവപൂർവങ്ങൾക്കു് ഉത്തരോത്തരങ്ങളാണു് ഗുണാവഹങ്ങളായിരിക്കുന്നതു്. ഏകധർമ്മാനുയിതമുണ്ടെങ്കിലും ഈ രണ്ടുപക്ഷത്തിലും ഇതു മാലാദീപകമാകയില്ല. ഗുണാവഹങ്ങളായിരിക്കുന്നതു് ഉത്തരോത്തരങ്ങളല്ലാതെ പൂർവ്വപൂർവ്വങ്ങളല്ലല്ലോ. അതുകൊണ്ടു് ഏകാവലിയാണെന്നു വേണം പറവാൻ. ഗുണാവഹത്വം വിച്ഛിത്തിവിശേഷശാലിതന്നെയാണെങ്കിലും അതു മുമ്പുള്ളതുകൊണ്ടു് പിമ്പുള്ളതിനായാലെന്താ? പിമ്പുള്ളതുകൊണ്ടു് മുമ്പുള്ളതിനായാലെന്താ? രണ്ടും ഒരുപോലെതന്നെയല്ലാതെ

അലങ്കാരാന്തരങ്ങളാകത്തക്ക വിച്ഛിത്തിവൈലക്ഷണ്യം അവയ്ക്കു തമ്മിലുള്ളതായി തോന്നുന്നില്ല. അതുകൊണ്ടു മാലാദീപകം പ്രത്യേകിച്ചു് സ്വീകരിക്കുന്ന പക്ഷം, ഈ രണ്ടു പ്രകാരവും മാലാദീപകമായി ഗണിക്കുകതന്നെയാണു് യുക്തം. പ്രാചീനലക്ഷണപ്രകാരം അതിന്നു മാർഗവുമില്ല.

"ദീപകൈകാവലീയോഗാൽ മാലാദീപകമിഷ്യതേ"

എന്നു കുവലയാനന്ദലക്ഷണത്തിനാകട്ടെ, ഉത്തരോത്തരഗുണാവഹത്വവും പൂർവ്വപൂർവ്വഗുണാവഹത്വവും വിഷയംതന്നെയെങ്കിലും അതു ദീക്ഷിതർ ഉദാഹരിച്ചു വിശദമാക്കീട്ടില്ല. ക്രടാതെ ലക്ഷണത്തിന്നു് അല്പം ന്യൂനതയുണ്ടെന്നും പറയേണ്ടിയിരിക്കുന്നു. സാദൃശ്യപ്രതീതിയുണ്ടായാലല്ലേ ദീപകമാകൂ?

"പ്രപഞ്ചഭ്രമമെന്നുള്ളി-ലെന്നുള്ളം നിന്നിലും സദാ
ഇരിക്കുന്നതിനാൽ കൃഷ്ണ, നീ താൻ നീക്കേണമാഭ്രമം."

(അലങ്കാരദീപിക)

ഇത്യാദി മാലാദീപകത്തിലൊക്കയും സാദൃശ്യസ്ഫൂർത്തിക്കു് അവകാശമില്ലായ്കയാൽ ദീപകയോഗമുണ്ടെന്നു പറയാമോ? എന്നുമാത്രമല്ല, ദീപകത്തിനേറയും ഏകാവലിയുടേയും യോഗമുള്ളപക്ഷം അതു സങ്കരാലങ്കാരമാണന്നല്ലേ ആവുക? അല്ലെങ്കിൽ സങ്കരാലങ്കാരങ്ങളൊക്കയും പ്രത്യേകം നാമനിർദ്ദേശപൂർവ്വം പിരിച്ചു നിർദ്ദേശിക്കണമെന്ന വരുമല്ലോ? അതുകൊണ്ടു മാലാദീപകത്തിൽ ഏകധർമ്മാനുയിതത്വരൂപമായ ദീപകച്ഛായ മാത്രമല്ലാതെ ദീപകമില്ലെന്നുള്ളതു തീച്ചതന്നെ. ഈ സ്ഥിതിക്കു് ഉഭയവിധത്തിലുള്ള ഉദാഹരണങ്ങൾക്കും യോജിക്കുന്നതും അക്ലിഷ്ടവുമായ ലക്ഷണം,

മാലാദീപകമാമേകാ-
വലി ദീപകരീതിയിൽ. (54)

എന്നിപ്രകാരമാകുന്നു. ദീപകരീതി=ദീപകച്ഛായാമാത്രം—ധർമ്മികൾക്കു് ഒരേധർമ്മത്തിൽ അന്വയം,

ഉദാഹരണം:—

"ഏതിങ്കലുള്ള—" എന്ന മുമ്പു നിർദ്ദേശിച്ച പദ്യം തന്നെ.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"ഓമല്ലാവണ്യവായ്പാൽ തവ തനു, തനുവാൽ
യൌവനം, യൌവനത്താൽ
ശ്രീമല്ലീലാവിലാസപ്രചുരിമ, യതിനാൽ
ക്ഷേമനാകുന്ന കാമൻ,
കാമൻ തന്നാൽ മനോജ്ഞേ വളർശില, ശിലയാ-
ലമ്പു, മമ്പാലകക്കാ,-
മ്പീമട്ടസ്മാകമയ്യോ! സമധിഗതമക-
ക്കാമ്പിനാലാധിതാനം." (പ്രണയവിലാസം)

ഇതിൽ മുമ്പു മുമ്പുള്ള വിശേഷ്യത്തെ പിമ്പു പിമ്പു വിശേഷണമാക്കിയിരിക്കുന്നു. കമ്മണിപ്രയോഗത്തിൽ പ്രാധാന്യം കമ്മത്തിനാകയാൽ അതാണല്ലോ വിശേഷ്യം. "ഏതിങ്കലുള്ള പുരികം--" എന്ന മുന്നുദാഹരണത്തിലാകട്ടെ, മുമ്പു മുമ്പുള്ള വിശേഷണത്തെ പിമ്പു പിമ്പു വിശേഷ്യമാക്കിയിരിക്കുന്നുവെന്ന ഭേദം.

"വിളങ്ങീടുന്ന ശാസ്ത്രത്താൽ ബുദ്ധി, ബുദ്ധ്യാ വിവേകിത,
വിവേകത്താൽ തവൌദാര്യം, ഔദാര്യത്താലെ ലക്ഷ്മിയും." (സ്വ)

ഇതിലും വിശേഷ്യത്തെ പിന്നീടു പിന്നീടു വിശേഷണമായി നിബന്ധിച്ചിരിക്കുന്നതായ്കണ്ടുകൊൾക. ഈ പറഞ്ഞ ഉദാഹരണങ്ങളിലൊക്കയും ധർമ്മികൾക്ക് ഏകധർമ്മാനുയായിത്വരൂപമായ ദീപകച്ഛായയുമുണ്ട്. ഇതുപോലെ,

"പൊരുൾ വരുവതു വെപ്പാൻ വീടു പോരാതെയോരോ
പുരുഷരുമവർ നല്കും ഭ്രഷണം ഹന്ത ചാത്താൻ
ഒരുലവമുടലെങ്ങും കോണു കാണാതെ മേന്മേൽ
തരുണികളുമനല്പം പൂണ്ടു ദാരിദ്ര്യദുഃഖം." (ഉമാകേരളം)

ഇത്യാദിയൊക്കയും നോക്കിക്കൊൾക.

ഏകാവലിപ്രഭേദം താ-
നിതും കാരണമാലയും.

വസ്തുസ്ഥിതി ആലോചിച്ചാൽ മാലാദീപകവും കാരണമാല യും ഏകാവലിയിൽ അന്തർഭവിപ്പിക്കുകയാണുചിതം. അഥവാ അ തിന്റെ വകഭേദങ്ങൾ മാത്രമാണെന്നു പറഞ്ഞുകൊള്ളുക. അല്ലാ തെ, അലങ്കാരാന്തരങ്ങളാണെന്നു വിചാരിപ്പാൻ ന്യായമൊന്നുമില്ല. നോക്കുക:—മാലാദീപകങ്ങളിലൊക്കെയും ഏകാവലിയുടെ ലക്ഷണം പൂർണ്ണമായി യോജിക്കുന്നുണ്ടെന്നതിൽ വിവാദത്തിന്നവകാശമില്ല. അല്ലാത്തപക്ഷം, അതു മാലാദീപകം തന്നെയാവുകയില്ലല്ലോ. ഇ ങ്ങിനെയിരിക്കെ, അതിനെ പ്രത്യേകമൊരലങ്കാരമായെന്തിനു ഗണി ക്കുന്നു? ദീപകച്ഛായക്രടിയുള്ളതുകൊണ്ടു് സാധാരണസ്ഥിതിയിൽ വെച്ചു വിച്ഛിത്തിവിശേഷം ക്രട്ടുതലുണ്ടെന്നാണെങ്കിൽ ഏകാവലിയു ടെ തന്നെ ഒരു പ്രകാരവിശേഷമായിക്കൊള്ളട്ടെ. ശ്ലേഷാനുപ്രാണി തമായ പരിസംഖ്യയ്ക്കും മറ്റും ക്രട്ടുതൽ ചമൽകാരമുണ്ടെന്നു വെച്ചു് ആവകയൊക്കെയും അലങ്കാരാന്തരമാണെന്നു് ആരും പറയുകയില്ല ല്ലോ. ഇതുതന്നെയാണു് കാരണമാലയിലെ സ്ഥിതിയും. "മദ്യ ത്താൽ വരുമുന്മാദം—" എന്നു കാരണമാലയ്ക്കു് ഉദാഹരിച്ച പദ്യം എന്തുകൊണ്ടു് ഏകാവലിയായിക്രൂടാ? ഏകാവലിയിൽ വിശേഷ്യ നിലയിലും വിശേഷണനിലയിലുമുള്ള നിബന്ധനം മാത്രമല്ലാതെ അ വയ്ക്കു കാര്യത്വവും കാരണത്വവുമുണ്ടായിരിക്കരുതു് എന്നാണെങ്കിൽ, എന്തിനു് അപ്രകാരം ക്ലേശിച്ചു സങ്കോചം ചെയ്യുന്നു? "പ്രക്ഷാളനാ ദ്ധി പങ്കസ്യ ദൂരാദസ്പർശനം വരം" എന്നുണ്ടല്ലോ. ഏകാവലിയാ യാൽ അതു മാലാദീപകവുമാവും. ഈ സ്ഥിതിക്കു മാലാദീപകവും കാരണമാലയും ഏകാവലിയിൽനിന്നു ഭിന്നമായ അലങ്കാരങ്ങളാ ണെന്നു വിചാരിക്കുന്നതു യുക്തമല്ലെന്നു വരുന്നു. എങ്കിലും പ്രായേ ണ ആലങ്കാരികന്മാരൊക്കെയും പ്രത്യേകം അലങ്കാരങ്ങളായി പ്രസ്താ വിച്ചിരിക്കകൊണ്ടു് ഇവിടേയും പ്രത്യേകം നിർദ്ദേശിച്ചുവെന്നുമാത്രം.

എന്നാൽ ഈവക വിചാരം അതിപ്രസിദ്ധിയും ലക്ഷ്യബാഹുല്യവും വിശേഷിച്ചു വിച്ഛിത്തിവൈലക്ഷണ്യവുമില്ലാത്ത ചില അലങ്കാരങ്ങളുടെ വിഷയത്തിൽ മാത്രമല്ലാതെ മറവുള്ളവയിൽ ഉചിതമല്ലെന്നുകൂടി ധരിക്കണം; എന്നു ചുരുക്കം.

മാലാദീപകാലങ്കാരനിരൂപണം സമാപ്തം.

— 47. സാരം. —

ഉത്തരോത്തരവൈശിഷ്ട്യ-
മുരയ്ക്കുവതു സാരമാം. (55)

മുമ്പു മുമ്പുള്ളതിനെ അപേക്ഷിച്ചു പിമ്പു പിമ്പുള്ളതിന് ഉൽകർഷരൂപമോ അപകർഷരൂപമോ ആയ വൈശിഷ്ട്യം സാരാലങ്കാരമാകുന്നു. ഇതിനെ ഉദാരമെന്നും പറയും. ഇതു് അനേകവിഷയമെന്നും ഏകവിഷയമെന്നും രണ്ടുവിധത്തിലാവാം.

അനേകവിഷയമായ ഉൽകർഷത്തിന്നു് ഉദാഹരണം:—

"ആസവം മധുരമാസവത്തിലും
മാധ്വി, മാധ്വിയിലുമാദ്യമാം രസം,
ആ രസത്തിലുമുദാരമോമലാം
പൈതൽതന്റെ കളകേളിജല്പിതം."

(ചെറുപൈതൽ)

ആസവത്തേക്കാൾ മാധ്വിക്കും, മാധ്വിയേക്കാൾ ശൃംഗാരരസത്തിന്നും അതിനേക്കാൾ കൊച്ചുകുഞ്ഞുങ്ങളുടെ കളജല്പിതത്തിന്നും മാധുര്യാതിശയമുണ്ടെന്നു പറഞ്ഞിരിക്കയാൽ ഉൽകർഷരൂപമായ ഉത്തരോത്തരവൈശിഷ്ട്യം.

അപകഷ്ത്തിന്ന്:--

"പുല്ലിലും പഞ്ഞി നിസ്സാരം പഞ്ഞിയിൽപ്പോലുമത്ഥിയും
യാചിക്കുമെന്നോത്തവനെ നയിക്കുന്നില്ല മാരുതൻ." (സ)

ഇതിൽ അപകഷ്തരൂപമായ ഉത്തരോത്തരവൈശിഷ്ട്യം.

ഏകവിഷയമാകട്ടെ, അവസ്ഥാഭിഭേദത്താലാണ് ഉത്തരോത്തരമുൽകൃഷ്ടമോ അപകൃഷ്ടമോ ആവുന്നത്. ഏതെങ്കിലുമൊരു വസ്തു അവസ്ഥാഭിഭേദം ക്രടാതെ സ്വയം സ്വാപേക്ഷയാ ഉൽകൃഷ്ടമോ അപകൃഷ്ടമോ ആകയില്ലല്ലോ.

ഏകവിഷയമായ ഉത്തരോത്തരോൽകഷ്ത്തിന്ന് ഉദാഹരണം:—

"ഉണ്ണിന്നമായ് യുവജിഗീഷയൊടൊത്തുരോജം
നെല്ലിക്കതൻവടിവിയന്നടവഭ്യസിച്ചു
മുള്ളിക്കതൻ നിലയിലായ്യലരെക്കഴക്കി
ബിലപ്രമാണമധുനാ ഭുവനം ജയിപ്പൂ."
(പ്രണയവിലാസം)

പൂർവ്വപൂർവ്വാവസ്ഥാവിശിഷ്ടമായ കൃചതടത്തെ അപേക്ഷിച്ച് ഉത്തരോത്തരാവസ്ഥയിലുള്ള അതേ കൃചതടത്തിന്ന് ഉൽകഷ്ം പറഞ്ഞിരിക്കയാൽ ഏകവിഷയമായ ഉൽകഷ്ം.

വേറെ ഉദാഹരണം:--

"കടം, ചൂഡാമണി, തിലകം
കൌസ്തുഭ, മരി, നാഭിപദ്മ മെന്നിവയായ്
വിക്രമനായി വളന്നൊരു
ശക്രകനിഷ്ണുഹോ ക്രമാലക്കൻ." (സ)

ത്രിവിക്രമാവതാരത്തിൽ ഭുവനത്രയം മൂന്നടിയായളക്കുവാൻ ഭാവിച്ച് അതിന്ന തക്കവണ്ണം വളരുന്ന ഭഗവാനെയാണ് ഈ പദ്യത്തിൽ വണ്ണിച്ചിരിക്കുന്നത്. തലയ്ക്കു മീതെയായിരിക്കുമ്പോഠം ഉത്തരസ്ഥാനീയനും പിന്നീട്ട സൂര്യമണ്ഡലം മുട്ടത്തക്കവണ്ണം വളന്നപ്പോഠം

ചൂഡാമണിസ്ഥാനീയനും അതിലും കുറച്ചുകൂടി വളന്നപ്പോൾ തിലക സ്ഥാനീയനും കുറേക്കൂടിയായപ്പോൾ കൌസ്തുഭസ്ഥാനീയനും പിന്നീട് സുദർശനസ്ഥാനീയനും അനന്തരം നാഭിപങ്കജസ്ഥാനീയനും അയെന്നു താൽപര്യം. ഇതിൽ ഉൽകർഷം വാച്യമല്ല, വ്യംഗ്യമാണെന്നു വിശേഷം. നാഭിപങ്കജം ബ്രഹ്മോൽപത്തിസ്ഥാനമാകയാൽ സർവ്വാപേക്ഷയാ വിശിഷ്ടം. ശേഷം സ്പഷ്ടം. ഇതുപോലെ അപകർഷത്തിനും യഥോചിതമുദാഹരണമൂഹിച്ചുകൊൾക. അപകർഷം വസ്തുസ്ഥിത്യാമാത്രമാകുന്നു. പ്രകരണാപേക്ഷയാ അതു് ഉൽകർഷമായിരിക്കും എന്നു ധരിക്കണം.

സാരാലങ്കാരനിരൂപണം സമാപ്തം.

— 48. കാവ്യലിംഗം. —

ഏതാനുമർത്ഥം സാമാന്യ-
വിശേഷസ്ഥിതിയെന്നിയെ
അർത്ഥാൽ പരം ഹേതുവായി-
ട്ടിരിക്കിൽ കാവ്യലിംഗമാം. (56)

സാമാന്യവിശേഷഭാവത്തിനു വിഷയമാവാതെ പദാർത്ഥമോ വാക്യാർത്ഥമോ അർത്ഥത്താൽമാത്രം ഹേതുവായിരിക്കിൽ അതു കാവ്യലിംഗമെന്ന അലങ്കാരമാകുന്നു. "അതുകൊണ്ടു്", "അതിനാൽ" മുതലായ ഹേതുവാചകമുണ്ടായിരിക്കരുതെന്നു കാണിപ്പാനാണു് 'അർത്ഥാൽ പരം' എന്നു നിർദ്ദേശിച്ചിരിക്കുന്നതു്. ആകയാൽ:—

"തുമ്പിക്കരത്തിനിഹ തോലിനു കട്ടികൊണ്ടും
രംഭാദ്വമത്തിനൊഴിയാത്ത തണുപ്പിനാലും
ആകാരമൊത്തിടുകിലും ലഭിയാതെ പോയി
തനപംഗിതന്റെ തുടകൾക്കുപമാനഭാവം."

(ഭാഷാകുമാരസംഭവം)

ഈവകയൊന്നും ലക്ഷ്യമാവുകയില്ല. ഇവിടെ 'കൊണ്ടും' 'ആലും' എന്നീ ഹേതുവാചകങ്ങൾക്കു നിർദ്ദേശമുണ്ടല്ലോ.

സാമാന്യവിശേഷഭാവത്തിനു വിഷയമാവരുതെന്നു പറഞ്ഞിരിക്കുന്നതു് അടുത്തു പറയാൻപോകുന്ന അർത്ഥാന്തരന്യാസത്തിൽ അതിപ്രസക്തിവരാതിരിപ്പാനാണു്. കാവ്യലിംഗം പദാർത്ഥഹേതുകമെന്നും വാക്യാർത്ഥഹേതുകമെന്നും രണ്ടുവിധത്തിലാകുന്നു.

പദാർത്ഥഹേതുകത്തിനു് ഉദാഹരണം:--

"ദ്വിരദഭതതി തരിപ്പുംതങ്കിടും തൻകവിൾത്ത-
ട്ടുരസിയ മദഗന്ധിസ്സന്ധഭാഗങ്ങളോടും
സുരഭിലമലർ തിങ്ങും കൊമ്പൊടും തത്ര നില്ക്കും
മരനിര മധുപങ്ങൾക്കിഷ്ടമാപാദചൂഡം."

(ചിത്രയോഗം)

'മരനിര മധുപങ്ങൾക്കിഷ്ടമാപാദചൂഡം' എന്ന നാലാംപാദം കൊണ്ടു പ്രതിപാദിച്ചിരിക്കുന്ന അർത്ഥത്തിനു മറ്റു മൂന്നുപാദങ്ങളിലേയും അർത്ഥം ഹേതുവായിട്ടാണിരിക്കുന്നതു്. ഈ മൂന്നുപാദങ്ങളിലെ അർത്ഥവും മരനിരയുടെ വിശേഷണമായിരിക്കയാൽ ഇതിനെ പദാർത്ഥഹേതുകമെന്നു പറയും.

"വിരഹകാരണമാം മുഷിവെങ്കിലോ
ചതുരലാളനകൊണ്ടു കളഞ്ഞിടാം
ജരയതോ ഹൃദി നിർജ്ജരരാജരാ-
ട്ടധിവസിക്കുമെനിക്കു ഭവിക്കുമോ?" (കേശവീയം)

'എനിക്കു്' എന്നതിനു വിശേഷണമായ, 'ഹൃദി നിർജ്ജരരാട്ടധിവസിക്കും' എന്ന അംശം 'ജര ഭവിക്കില്ല' എന്നതിലേക്കു ഹേതുവായിട്ടാണു് സ്ഥിതിചെയ്യുന്നതു്.

"പരിജനനികരത്തിനൊക്കയും ഹാ
പെരിയൊരകാലവിപത്തണച്ചോരീ ഞാൻ

ഉരിതകരദ്വരാപയാം പിതാവിൻ
പുരിയതിലെങ്ങിനെ ചെന്നുകേറിടുന്നു?"

(ചിത്രയോഗം)

ഇവിടെ 'ഞാൻ' എന്നതിന്റെ വിശേഷണവും 'പിതാവിൻ പുരി' എന്നതിന്റെ വിശേഷണവും, "എങ്ങിനെ ചെന്നുകേറിടുന്നു" എന്നതിലേക്കു ഹേതുവായിട്ടാണു് സ്ഥിതിചെയ്യുന്നതു്. ഈവകയൊക്കയും പദാർത്ഥഹേതുകമായ കാവ്യലിംഗമാകുന്നു. പദാർത്ഥമെന്നതു് ഒരു പദത്തിന്റേയൊ അഥവാ ഒരു സമസ്തപദത്തിന്റേയൊ അർത്ഥമായിരിക്കണമെന്നില്ല. മറ്റൊരുപദാർത്ഥത്തിനു വിശേഷണമായനവയിക്കുന്ന പദസമൂഹാർത്ഥവും ഇവിടെ പദാർത്ഥംതന്നെ. വാക്യാർത്ഥമെന്നതു പൂർണ്ണക്രിയയോടുകൂടിയ വാക്യത്തിന്റെ അർത്ഥമാകുന്നു.

വാക്യാർത്ഥഹേതുകത്തിനു്:--

"എത്ര തത്ത്വമരുളുന്ന നമ്മളോ-
ടീശ്വരൻ, ശിശുവഴിക്കു നിത്യവും
ആയതൊന്നുമറിയുന്നതില്ല നാം;
മായതൻ മഹിമ പാക്കിലല്ലതും." (ചെറുപൈതൽ)

ഇതിലെ നാലാംപാദംകൊണ്ടു പ്രതിപാദിച്ചിരിക്കുന്ന വാക്യാർത്ഥം "ആയതൊന്നു മറിയുന്നതില്ല നാം" എന്നതിനു ഹേതുവായിട്ടാണു് സ്ഥിതിചെയ്യുന്നതു്. എന്നാൽ, നാലാംപാദത്തിൽ ക്രിയതന്നെയില്ലല്ലോ പിന്നെ എങ്ങിനെ അതു വാക്യാർത്ഥമാവുമെന്നു ശങ്കിക്കേണ്ട. 'ആകുന്നു' എന്ന ക്രിയ സമ്പ്രദായസിദ്ധമാണു്. ഇതുതന്നെയാണു്, * "അസ്തിർഭവന്തീപരോപ്യപ്രയുജ്യമാനോപ്യസ്തി" എന്ന വചനംകൊണ്ടു മഹാഭാഷ്യകാരൻ അനുശാസിച്ചിരിക്കുന്നതും.

---

* 'ഭവിക്കുന്നു' എന്ന അർത്ഥത്തിലുള്ള 'അസ്തി' എന്നക്രിയ പ്രയോഗിക്കപ്പെടാതിരുന്നാലും ഉള്ളതായിവിചാരിക്കണം എന്നു താൽപര്യം.

"ആഗസ്ഥിയായ്സ്യതനു, സമ്പ്രതി ഞാൻ നിനക്കീ-
സൌഗന്ധികപ്രസവകോമളമാം പദത്താൽ
ഭ്രശഭ്തഗേഹമതിലെ ച്ചരലിൽ ച്ചവിട്ടാൻ
യോഗം വരുത്തിയതു മാമകദോഷമല്ലോ."
(ബന്ധനസ്ഥനായ അനിരുദ്ധൻ)

"ആഗസ്ഥിയായ്സ്യതനു സമ്പ്രതി ഞാൻ നിനക്ക്" എന്ന സംഗതിക്കു മറുള്ള മൂന്നുപാദങ്ങളെക്കൊണ്ടു പ്രതിപാദിച്ചിരിക്കുന്ന വാക്യാർത്ഥം ഹേതുവായിട്ടാണിരിക്കുന്നതു്.

"വിഷഹിപ്പതിനു കഴിയാത്ത മട്ടെഴും
വിഷമങ്ങളൊന്നുമറിയുന്നതില്ലിവം
വിഷഭൂഗിലാസിനി വിളങ്ങിടും വിധൌ
വിഷയാന്തരത്തെ വിലവെച്ചിടാ മനം." (ഉമാകേരളം)

പൂർവ്വാർദ്ധപ്രതിപാദ്യമായ സംഗതിക്ക് ഇതിലെ ഉത്തരാർദ്ധപ്രതിപാദ്യമായ വാക്യാർത്ഥം ഹേതുവാണല്ലോ.

ഈ ഉദാഹരണങ്ങളിലെ രണ്ടുവക വാക്യാർത്ഥങ്ങൾക്കും തമ്മിൽ സാമാന്യവിശേഷഭാവമില്ലെന്നുള്ളതു സ്പഷ്ടവുമാണു്.

പരികരത്തിൽ പദാർത്ഥമാഹാത്മ്യത്താലൊ വാക്യാർത്ഥമാഹാത്മ്യത്താലൊ വ്യംജിക്കുന്ന അർത്ഥവിശേഷമാണു് വാച്യത്തിനു് ഉപസ്കാരകമായ്ത്തീരുന്നതു്. കാവ്യലിംഗത്തിലാകട്ടെ, വാച്യമായ പദാർത്ഥമോ വാക്യാർത്ഥമോ ആണു് അർത്ഥാൽ ഹേതുവായ് ഭവിച്ചു വാച്യാർത്ഥത്തിനു് ഉപസ്കാരക്കുമാവുന്നതു് എന്നു തമ്മിൽ ഭേദം.

കാവ്യലിംഗമലങ്കാരമല്ലെന്നതന്നെ ചിലർ അഭിപ്രായപ്പെട്ടുണ്ടു്. അതായതു്—"വൈചിത്ര്യാത്മകമായ വിച്ഛിത്തിവിശേഷമില്ലായ്കയാൽ കാവ്യലിംഗമലങ്കാരമാവുകയില്ല. വിച്ഛിത്തിവിശേഷമെന്നതു കവിപ്രതിഭാനിർമ്മിതപ്രയുക്തമായ വൈചിത്ര്യമോ അലങ്കാരമോ ഏതെങ്കിലുമായിക്കൊള്ളട്ടെ. ഹേതുഹേതുമദ്ഭാവം

വസ്തുസിദ്ധമാകയാൽ അതു കവിപ്രതിഭാനിർവ്വർത്യമല്ലെന്നുള്ളതു തീച്ചയല്ലേ? അതിന്നു പിന്നെങ്ങിനെയാണ് വൈചിത്ര്യമോ ചമൽകാരമോ ഉണ്ടാവുക? പക്ഷേ, ശ്ലേഷാദിയോഗത്താൽ വിച്ഛിത്തിവിശേഷമുണ്ടെന്നാണെങ്കിൽ, അയതു ശ്ലേഷാദ്യംശപ്രയുക്തമാകയാൽ അതിനല്ലാതെ കാവ്യലിംഗത്തിനാണെന്നു പറയാമോ? അതിശയോക്ത്യനുപ്രാണിതമായ ഹേതുഫലോൽപ്രേക്ഷാദിസ്ഥലത്തു്, ഉപസ്കാരകവൈചിത്ര്യത്തിൽനിന്നും വിലക്ഷണമായ വൈചിത്ര്യം ഉപസ്കാര്യത്തിനുള്ളതുകൊണ്ടു് ആവക്കയൊക്കയും അലങ്കാരമായിക്കൊള്ളട്ടെ. ഇവിടത്തെ സ്ഥിതി അതല്ലല്ലോ! ഉപസ്കാരകത്തിനല്ലാതെ ഉപസ്കാര്യത്തിനെന്തു വൈചിത്ര്യമാണുള്ളതു്? ഈസ്ഥിതിക്കു്, പ്രാചീനസമ്മതമായ പല അലങ്കാരങ്ങളും അലങ്കാരങ്ങളല്ലെന്നാവുമെന്നാണെങ്കിൽ ആകട്ടെ; നഷ്ടമെന്തു്? ആകയാൽ കാവ്യലിംഗം നിഹേതുരുപദോഷാഭാവം മാത്രമാകുന്നു" എന്നിങ്ങിനെയാണു്.

എന്നാൽ, ഈവക വാദം സമ്മതിച്ചുകൊടുപ്പാൻ നിവൃത്തിയില്ല. ഹേതുഹേതുമദ്ഭാവം വസ്തുസിദ്ധമോ ലോകസിദ്ധമോ ആയതുകൊണ്ടുമാത്രം ചമൽകാരകമാവുകയില്ലെന്നു ശഠിക്കുന്നതു് ഒരിക്കലും ന്യായ്യമല്ല. വസ്തുസിദ്ധമാണെങ്കിലും കവിപ്രതിഭാമാത്രഗമ്യമാവുമ്പോഴും എന്തുകൊണ്ടു ചമൽകാരകമായിക്കൂടാ? അല്ലെങ്കിൽ സ്വഭാവോക്തിക്കു് അലങ്കാരത്വമെങ്ങിനെ? സ്വഭാവോക്തി അലങ്കാരമല്ലെന്നോ അതിൽ ചമൽക്കൃതിയില്ലെന്നോ ഇന്നു വല്ലവരും പറയുമോ? എന്തിന്, ഈസ്ഥിതിക്കു്, ഉപമപോലും അലങ്കാരമാവുകയില്ലല്ലോ! സാദൃശ്യം വസ്തുസിദ്ധവും ലോകസിദ്ധവുമൊന്നുമല്ലെന്നാണോ ഭാവം? സാധാരണധർമ്മമായ രാമണീയകം മുതലായവയുടെ സ്ഥിതിയും അതുതന്നെ. അഥവാ, അത്രത്തോളം എന്തിനു പോകുന്നു?

"ദ്വിരദഗതി തരിപ്പുംതങ്കിടം തൻകവിൾത്ത-
ട്ടുരസിയ മദഗന്ധിസ്കന്ധഭാഗങ്ങളോടും

സുരഭിലമലർ തിങ്ങും കൊമ്പൊടും തത്ര നില്ക്കും
മരനിര മധുപങ്ങൾക്കിഷ്ടമാപാദചൂഡം."

"ജരയതോ വ്യാടി നിജ്ജരരാജരാ-
ട്ടധിവസിക്കുമെനിക്കു ഭവിക്കുമോ."

ഇത്യാദി മുമ്പുദാഹരിച്ചവയൊക്കയും കേവലം വസ്തുസിദ്ധമാണെന്നു പറയാമോ? പ്രതിഭാമാത്രഗോചരതയോ തന്മൂലമായ ചമൽകാരമോ അവയ്ക്കില്ലെന്ന് അപലപിക്കുന്നതുകൊണ്ട് അനുഭവമന്യഥാഭവിക്കയില്ലെന്നുമാത്രം തീർത്തുപറയാം. ഈവക തന്ത്രങ്ങളെക്കൊണ്ടൊന്നും രസഗംഭീരപ്രേരിതമായ ഈ ബാധ നിശ്ശേഷം വിട്ടൊഴിയുകയില്ലെന്ന ഭയമുണ്ടെങ്കിൽ,—

* "യാനേവ ശബ്ദാൻ വയമാലപാമോ
യാനേവ ചാത്ഥാൻ വയമുല്ലിഖാമഃ
തൈരേവ വിന്യാസവിശേഷരമ്യൈ-
സ്സമ്മോഹയന്തേ കവയോ ജഗന്തി."

എന്ന, നീലകണ്ഠദീക്ഷിതഭിക്ഷികമായ സുദർശനമഹാമന്ത്രം എഴുതിക്കെട്ടുകതന്നെ. ഈ മന്ത്രത്തിന്റെ ശക്തിയെ ഇവിടെ ഒരു ചെറിയ ഉദാഹരണംകൊണ്ടു വേണമെങ്കിൽ വിശ്വാസദാർഢ്യത്തിന്നായി വ്യക്തമാക്കുകയും ചെയ്യാം.

"വൈദേഹി, പോരേണ്ട, പോരേണ്ട ബാലേ,
പൈദാഹശാന്തിക്കുപായങ്ങളില്ലേ!
ഹാ! ദേവി, കല്ലുണ്ടു മുള്ളുണ്ടു കാട്ടിൽ
പാദവ്യഥയ്ക്കുങ്ങു ശ്രീരാമ രാമ!"

(ഇരുപത്തുനാലുവൃത്തം)

---

* യാതൊരു ശബ്ദങ്ങളെ നാം ഉച്ചരിക്കുന്നുവോ യാതൊരർത്ഥങ്ങളെത്തന്നെ നാം ഉല്ലേഖനം ചെയ്യുന്നുവോ വിന്യാസവിശേഷത്താൽ രമണീയങ്ങളായ അവയെക്കൊണ്ടുതന്നെ കവികൾ ജഗത്തിനെ സംമോഹിപ്പിക്കുന്നു എന്നർത്ഥം.

എന്ന പദ്യത്തിൽ, 'പൈദാഹശാന്തിക്കുപായമില്ല' എന്നതും 'പാദ വ്യഥയ്ക്ക കാട്ടിൽ കല്ലും മുള്ളുമുണ്ട്' എന്നതും 'പോരേണ്ട' എന്ന തിലേക്ക ഹേതുവായിട്ടാണ് കവി ശ്രീരാമനെക്കൊണ്ട സീതയോട പറയിപ്പിച്ചിരിക്കുന്നത്. ആ ഹേതുക്കൾ ലൌകികങ്ങളെന്ന മാത്ര മല്ല നിസ്സാരങ്ങളുമാണ്. അതിൽ ആദ്യത്തേതുകൊണ്ട തൃപ്തിയാ കാതെ രണ്ടാമതുപറയുന്ന "കാട്ടിൽ കല്ലും മുള്ളുമുണ്ട്" എന്ന ഹേ തുവാകട്ടെ, തീരെ തുച്ഛമാണെന്ന വേണം പറവാൻ. എന്നാൽ 'ബാലേ' എന്ന സംബോധനയ്ക്ക് അത്യന്തം അനുഗുണമായ ആ ഹേതു, സൌന്ദര്യൌചിത്യവശാൽ ചമൽകാരകവും മത്യാവേഗവി ഷാദാദിഭാവങ്ങൾക്ക് ഉപസ്കാരകവുമായി അലങ്കാരഭാവം കൈ ക്കൊണ്ട വിജയിക്കുന്നതു നോക്കുക.

കാവ്യലിംഗാലങ്കാരനിരൂപണം സമാപ്തം.

---

49. അർത്ഥാന്തരന്യാസം.

വിശേഷംകൊണ്ടു സാമാന്യ-
മതുകൊണ്ടു വിശേഷമോ
സമർത്ഥിക്കുകിലാമർത്ഥാ-
ന്തരന്യാസമലംകൃതി. (57)

വിശേഷത്താൽ സാമാന്യമോ സാമാന്യത്താൽ വിശേഷമോ സമർത്ഥിക്കുന്നതു് അർത്ഥാന്തരന്യാസമാകുന്നു.

വിശേഷത്താൽ സാമാന്യസമർത്ഥനത്തിനു് ഉദാഹരണം:—

"ചേരും വസ്തുദ്വയമല്ലാതെ മന്നിൽ
ചേരുന്നോരം ദോഷമത്യന്തമുണ്ടാം
ഭ്രരുട്ടെന്ന്യേ പാറചേരുന്ന മല്ലീ-
വീരുത്തുണ്ടോ വാച്ചുപൂക്കുന്ന തെല്ലും?" (ഉമാകേരളം)

'ചേച്ചയുള്ള വസ്തുവോടല്ലാതെ ചേരുന്ന വസ്തുവിന്നു ദോഷമുണ്ടു്' എന്നുള്ള സാമാന്യത്തെ, 'ഭ്രരുട്ടിലല്ലാതെ പാറയിൽ പടരുന്ന മുല്ലവള്ളി വളർന്നു പൂക്കുകയില്ല' എന്നുള്ള വിശേഷംകൊണ്ടു സമത്ഥിച്ചിരിക്കുന്നു.

വേറെ ഉദാഹരണം:--

"ഗുണനിലയ, ഗുലോം കവിഞ്ഞുപോകിൽ
ഗുണവുമൊരുത്തനു ദോഷമായ്വരിക്കും;
ക്ഷണമനുവളരും വദാന്യഭാവാ-
ല്ലുണധരനാബ്ബലി കീഴ്പ്പതിച്ചതില്ലേ?" (ചിത്രയോഗം)

'അതിരുകവിഞ്ഞാൽ ഗുണവും ദോഷമാവും' എന്ന സാമാന്യത്തിന്നു്, 'അധികമായ വദാന്യതയാൽ ബലി അധഃപതിച്ചു' എന്നുള്ള വിശേഷം സമത്ഥകമായിരിക്കുന്നു.

സാമാന്യത്താൽ വിശേഷസമത്ഥനത്തിന്നു്:--

"എന്നാളുമീയാഴി ഭരിപ്പതുണ്ടു നീ-
രൊന്നായ്വിഴുങ്ങീടുമൊരാശ്രയാശനെ
വന്നാശ്രയിപ്പോനപകാരകാരിയാ-
ണെന്നാകിലും കൈവെടിയാ മഹത്തുകൾ."

(ചിത്രയോഗം)

'നീരിനെ ഒന്നായ്വിഴുങ്ങുന്ന ആശ്രയാശനെ എന്നുമാഴി ഭരിക്കുന്നുണ്ടു്' എന്ന വിശേഷത്തെ, 'അപകാരകാരിയാണെങ്കിലും ആശ്രയിക്കുന്നവനെ മഹത്തുക്കൾ കൈവെടിയുകയില്ല' എന്ന സാമാന്യംകൊണ്ടു സമത്ഥിച്ചിരിക്കുന്നു.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"പക വിട്ടിവരൊത്തു കേളിചെയ്താ-
ലകലും നിൻെറ കളങ്കമാകമാനം
ശകലം തൃപ വേണ്ട തിങ്കളേ,വാ
സകലം സത്സഹവാസസാദ്ധ്യമല്ലോ." (ഉമാകേരളം)

"ഇവരോടുക്രൂടി കേളിചെയ്താൽ നിന്റെ കളങ്കമകലും" എന്ന വിശേഷം, "സകലം സൽസഹവാസസാദ്ധ്യമല്ലോ" എന്ന സാമാന്യത്താൽ സമർത്ഥിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു.

അല്ലോ, തന്നെ, ധ്രുവം, നിശ്ചയം, ഞായം മുതലായ പദങ്ങളുണ്ടെങ്കിൽ സമർത്ഥനം വാച്യമെന്നും അല്ലെങ്കിൽ ഗമ്യമെന്നും പറയും. അതുകയാൽ ഈ പദ്യത്തിൽ സമർത്ഥനം വാച്യം മുന്നുദാഹരണത്തിൽ ഗമ്യം. ഗമ്യത്തിന്നു വേറെ,—

"കാന്തൻതൻ പ്രിയസാന്ത്വനപ്രണതികഠംക്കൊക്കെപ്പരം ക്രൂരമാം
സാന്ത്വത്തോടു വിരുദ്ധമായ്സുഖി, ചരിച്ചുള്ളോരിവഠംക്കീവിധം
കാന്താകാരസുധാകരാദിസുഖദാശേഷാർത്ഥജാതം സദാ
സന്താപപ്രദമായിടാതെ വരുമോ? കമ്മാനരൂപം ഫലം."
(പ്രണയവിലാസം)

ഇതിൽ സാമാന്യംകൊണ്ടുള്ള വിശേഷസമർത്ഥനം ഗമ്യം. എന്നാൽ,

"സാമാന്യം താൻ വിശേഷം താ-നിവയിൽ പ്രസ്തുതത്തിനു
അർത്ഥാന്തരന്യാസമാകു-മന്യംകൊണ്ടു സമർത്ഥനം."

എന്ന ഭാഷാഭൂഷണത്തിൽ പറഞ്ഞിരിക്കുന്നതുകൊണ്ടു സമർത്ഥ്യം പ്രസ്തുതവും സമർത്ഥകം അപ്രസ്തുതവുമായേ വരികയുള്ളൂവെന്നു നിശ്ചയിച്ചുക്രൂടാ. അങ്ങിനെയല്ലാതെയും ലക്ഷ്യങ്ങളിൽ കാണുന്നുണ്ടെന്നു പറയേണ്ടിയിരിക്കുന്നു. നോക്കുക,--

"ഒട്ടുക്കമെല്ലാം സുഖമാവുകിൽ ജ്ജനം
നട്ടുക്കെഴും മാൽ വകവെക്കയില്ലപോൽ
അട്ടുക്കുവോരന്തി യുവാക്കളോക്കവേ
കട്ടുക്കുമുച്ചക്കതിർചെറു ശീതമായ്." (ഉമാകേരളം)

ഇവിടെ, "ഒട്ടുക്കമെല്ലാം—" ഇത്യാദി സാമാന്യരൂപമായ അപ്രകൃതത്തെ, "അട്ടുക്കുവോരന്തി—" ഇത്യാദി വിശേഷരൂപമായ പ്രകൃതംകൊണ്ടാണല്ലോ സമർത്ഥിച്ചിരിക്കുന്നതു്. പക്ഷേ, "ഇതിലെ

ഉത്തരാർദ്ധത്തിനു പൂർവ്വാർദ്ധം സമർത്ഥകമാണെന്നായിക്കൂടെ? അപ്പോൾ പ്രകൃതത്തിനു അപ്രകൃതം തന്നെയണല്ലോ സമർത്ഥകമായിരിക്കുന്നതു'' എന്നു ശങ്കിക്കുന്നുവെങ്കിൽ പറയാം. സമർത്ഥ്യം മുമ്പും സമർത്ഥകം പിമ്പുമാണു് നിബന്ധിക്കുക പതിവു്. പക്ഷേ, സമർത്ഥകം മുമ്പിലും പ്രയോഗിക്കാമെന്നു്:—

* "സമർത്ഥകസ്യ പൂർവ്വം യ- ദ്വചോന്യസ്യാപ പുഷ്യതഃ
വിപര്യയേണ വാ യൽ സ്യാൽ ഹിശബ്ദോക്ത്യാന്യഥാപിവാ
ജ്ഞേയസ്സോർത്ഥാന്തരന്യാസഃ പ്രകൃതാർത്ഥസമർത്ഥനാൽ."

എന്നിങ്ങിനെ ഉദ്ഭടൻ സ്പഷ്ടമായി പറഞ്ഞിട്ടുണ്ടെന്നാണെങ്കിൽ, ശരിതന്നെ. എന്നാൽ, അതുകൊണ്ടുമാത്രം അപ്രകൃതസമർത്ഥനം അസംഭാവ്യമാണെന്നാവുകയില്ല. ഇവിടെയാകട്ടെ, "വകവെക്കയില്ല പോൽ'' എന്നതിലെ 'പോൽ' എന്ന പദം അനിശ്ചയത്തെയാണു് കാണിക്കുന്നതു്. കേട്ടകേൾവിയല്ലാതെ തനിക്കു തീച്ചയില്ലെന്നുള്ള സംഗതിയിലാണു് നാം 'പോൽ' എന്ന സാധാരണ പ്രയോഗിക്കുക. തീച്ചയില്ലാത്ത കാര്യം സമർത്ഥ്യമല്ലാതെ സമർത്ഥകമാവുകയില്ലെന്നുള്ളതു തീച്ചയല്ലേ? അതുകൊണ്ടു് അപ്രകൃതമായ പൂർവ്വാർദ്ധം സമർത്ഥ്യമെന്നു പറയുകതന്നെ യുക്തം. ഇതുപോലെ,—

"വരാ സുരൂപത്തിനു പാപവൃത്തിയെ-
ന്നൊരാമതത്തിൽ പ്പിഴയില്ല തെല്ലുമേ
വരാംഗി, ശീലം തവ സദ്വ്രതസ്ഥരു-
ഗ്വ്രാസുരക്കും വഴി കാട്ടിടുന്നതേ.'' (കുമാരസംഭവം)

ഇത്യാദിയിലും കണ്ടുകൊൾക. ഇവിടെ സാമാന്യരൂപമായി അപ്രകൃതമായിരിക്കുന്ന പഴമൊഴി യഥാർത്ഥമാണെന്ന വിശേഷമായ പ്രസ്തുതത്താൽ സമർത്ഥിച്ചിരിക്കയാണെന്നതിൽ സംശയമില്ലല്ലോ.

---

* 'ഹി' ശബ്ദം പറഞ്ഞോ പറയാതെയോ, സമർത്ഥകവാക്യം മുമ്പിലും സമർത്ഥ്യവാക്യം പിന്നീടുമായോ നേരെമറിച്ചോ നിബന്ധിക്കയെന്നതു പ്രകൃതാർത്ഥസമർത്ഥനം നിമിത്തം അർത്ഥാന്തരന്യാസമാകുന്നു എന്നർത്ഥം.

ആകയാൽ മുമ്പുദ്ധരിച്ചുകാണിച്ച ഉദ്ഭടവചനം അനുഭവവിരുദ്ധവും, * "ബാധേ ദുഷ്ടോന്യസാമ്യാൽ കിം ദുഷ്ടോന്യദപി ബാധ്യതാം" എന്ന ന്യായപ്രകാരം ബാധിതവുമാണെന്നുവേണം വിചാരിക്കാൻ. ക്രടാതെ, പ്രകൃതത്തിന്നു പ്രകൃതംകൂടി സമർത്ഥകമാകുമെന്നു പണ്ഡിതരാജൻ അഭിപ്രായപ്പെട്ടുന്നുണ്ട്.

"കിളിമൊഴി, ലളിതപദാർത്ഥം
കളിയല്ലുളവാക്കുമാക്കലംഭാവം?
നളിനിക്കു നാലുപാട്ട-
ണ്ടളി മൂളി നടന്നിടുന്നിതാ നോക്കു." (സ.)

തടാകക്രീഡാസമയം സലിലത്തിനുള്ള സച്ഛതയാൽ സ്പഷ്ടമായി പ്രകാശിക്കുന്ന അവയവസന്നിവേശത്തെ നിന്നിമേഷനായി നോക്കിനില്ക്കുന്ന നായകനോടു നായിക ദൂരത്തു മാറിപ്പോകാൻ ആവശ്യപ്പെടുന്നതിനു നായകൻ പറയുന്ന മറുപടിയാണു് പ്രസ്തുതപദ്യം. ഇവിടെ അളി നളിനിയെ വിട്ടുപോകുന്നില്ലെന്നു ചൂണ്ടിക്കാണിച്ചു പറഞ്ഞിരിക്കയാൽ സമർത്ഥകമായ അളിവൃത്താന്തവും പ്രകൃതമാകുന്നു. ആകയാൽ പ്രകൃതംകൊണ്ടു പ്രകൃതത്തിനു സമർത്ഥനം. ആട്ടെ, ഈ സ്ഥിതിക്കു്:—

"'ചേരും വസ്തുദ്വന്ദ്വമല്ലാതെ മന്നിൽ
ചേരുന്നോരം ദോഷമത്യന്തമുണ്ടാം
ഭ്രമരട്ടെന്നു പാറചേരുന്ന മല്ലീ
വീരുത്തുണ്ടോ വാച്ചു പൂക്കുന്ന തെല്ലും?'

ഇത്യാദിയിൽ അപ്രകൃതംകൊണ്ടു് അപ്രകൃതത്തിനാണു് സമർത്ഥനം എന്നും പറഞ്ഞുകൂടെ? വഞ്ചിഭൂവിനു രാമവർമ്മരാജാവായിട്ടുള്ള ചേച്ചു യുക്തമല്ലെന്നുള്ള വിശേഷാന്തരമാണല്ലോ വാസ്തവത്തിൽ പ്രകൃതം. ചേരും വസ്തുദ്വന്ദ്വമിത്യാദി സാമാന്യം അപ്രകൃതവുമാണു്.

* ബാധം പ്രബലമല്ലെങ്കിൽ അന്യസാമ്യംകൊണ്ടെന്തു്? പ്രബലമാണെങ്കിൽ ഇതുപോലെ മറ്റതിനേയും ബാധിക്കതന്നെചെയ്യും.

"ഉന്നമ്രശ്രീസഞ്ചിതം വഞ്ചിരാജ്യം
മന്നാൻ പേത്തും ദുർബലൻ ഭീരു ശുദ്ധൻ
കന്നൽക്കണ്ണാഠംക്കളെ്ളാരാട്ടോഷസൌഖ്യം
സുന്നം പ്രേയാൻ കൃഷ്ണരോഗാത്തനായാൽ."

(ഉമാകേരളം)

എന്നിങ്ങിനെ പ്രകൃതത്തെ മൻകൂട്ടി പ്രകാരാന്തരേണ പ്രസ്താവിച്ചു കാണിച്ചിട്ടുമുണ്ട്. ഇതിലെ ഉത്തരാർദ്ധത്തിലെ സാരൂപ്യനിബന്ധനാപ്രസ്തുതപ്രശംസവഴിക്കു ഗമ്യമാക്കിയിരിക്കുന്നു, 'വഞ്ചിരാജ്യത്തിന്നു് ഈ രാജാവിനെക്കൊണ്ടു ഗുണമില്ല' എന്നുള്ള അ പ്രസ്തുതസംഗതിയെത്തന്നെയാണു്, "ചേരും വസ്തു—" എന്നു പദ്യത്തിലെ പൂർവ്വാർദ്ധംകൊണ്ടു അപ്രസ്തുതസാമാന്യനിബന്ധനമാശ്രയിച്ചു കാണിച്ചിരിക്കുന്നതും. "ചേരും വസ്തു—" എന്നു പദ്യത്തിലെ അലങ്കാരം സാമാന്യനിബന്ധനാപ്രസ്തുതപ്രശംസയാണെന്നതു തീർച്ചയല്ലേ? അപ്രസ്തുതപ്രശംസയിലെ വാച്യാർത്ഥം അപ്രകൃതമാണെന്നുള്ളതു നിർവ്വിവാദവുമാണു്. അതുകൊണ്ടു്, അപ്രകൃതമായ താദൃശസാമാന്യത്തെ അപ്രകൃതമായ വിശേഷംകൊണ്ടാണു് സമർത്ഥിച്ചിരിക്കുന്നതു് എന്നാല്ലേ പറയേണ്ടതു്? അപ്രകൃതമായ അർത്ഥത്തെ അപ്രകൃതംകൊണ്ടു സമർത്ഥിക്കുന്നതു് അസംബദ്ധമാണെന്നും കരുതേണ്ട. ഒരുവിധത്തിലും പ്രകൃതത്തിന്നു് ഉപകരിക്കാത്ത സ്ഥലത്തേ അ അ ക്ഷേപം ചെല്ലുകയുള്ളൂ. അല്ലാത്ത പക്ഷം ഈവകസ്ഥലത്തുള്ള സമർത്ഥനമെല്ലാം അസംബദ്ധമാണെന്നു പറയേണ്ടിവരും. ലക്ഷ്യബാഹുല്യത്താൽ അതു് ഉചിതവുമല്ല. വിശേഷിച്ചു്, അപ്രകൃതവർണ്ണനം ഏതെങ്കിലുമൊരുപ്രകാരത്തിൽ പര്യവസാനിക്കുന്നതുമാണു്. പക്ഷേ, 'അപ്രകൃതവർണ്ണനം അനുപപന്നമാണെന്നു പറയുന്നില്ല. അതിന്നു പിന്നെ സമർത്ഥനമെന്തിനു്? അതനാവശ്യമാകയാൽ അനുപപന്നമാണെന്നേയുള്ളൂ.

"കാക്കുന്ന ഗഹ്വരഗുഹങ്ങളിലക്ഭീതി
യുറംക്കൊണ്ടു കേറിവരുമല്ലിനെയിറ്റിരീന്ദ്രൻ;
കൈക്കൊണ്ടിടുന്ന ശരണാപ്തരെയുചിതന്മാർ
ഓക്കാതെ സത്തിവനസത്തിവനെന്ന ഭേദം."

(ഭാഷാകുമാരസംഭവം)

ഇത്യാദിയിൽ സമർത്ഥനമനാവശ്യമാകയാൽ അനുചിതാർത്ഥമാണെന്ന് ആലങ്കാരികന്മാർ സിദ്ധാന്തിച്ചിട്ടുണ്ടല്ലോ. അതുപോലെ അപ്രകൃതസമർത്ഥനവും ദുഷ്ടമാണ്" എന്നു വിചാരിക്കുന്നതും ശരിയല്ല. ദൃഷ്ടാന്തദാർഷ്ടാന്തികങ്ങൾക്കു വൈലക്ഷണ്യമുണ്ട്. * ഉൽപ്രേക്ഷിതമായ അർത്ഥത്തിന്നു സമർത്ഥനമനുചിതംതന്നെയാണ്. അന്ധകാരം അചേതനമാകയാൽ അതിന്നു ഭയമെങ്ങിനെയാണുണ്ടാവുക? തൽപ്രയുക്തമായ അദ്രിപരിത്രാണം അസംഭവി തന്നെയല്ലേ? അതുകൊണ്ട് അങ്ങിനെ കവി ഉൽപ്രേക്ഷിച്ചിരിക്കുകമാത്രമാണ്. ഉൽപ്രേക്ഷിതമായ അർത്ഥം കവിപ്രതിഭാമാത്രകല്പിതമാണെന്നു തീച്ചയുള്ളതുകൊണ്ട്, അതിലാക്ഷേപം അനുപപത്തിക്കവകാശമില്ല. അനുപപത്തിശങ്കയുള്ളതന്നെ അവകാശമില്ലാതിരിക്കെ, സമർത്ഥനം വ്യർത്ഥമാകയാൽ അനുചിതവുമാണ്, അപ്രകൃതത്തിന്റെ സ്ഥിതി അതല്ല. അപ്രകൃതമൊക്കയും കവിപ്രതിഭാമാത്രകല്പിതമാണെന്ന് ആക്ഷേപം വിചാരിക്കാനവകാശമില്ല. താദൃശസംഗതി പ്രത്യുത വസ്തുസിദ്ധമാണ്. പ്രമാത്രാദിദോഷശങ്കയാൽ അതിൽ പ്രാമാണ്യശങ്കയുള്ള പ്രസക്തിയുമുണ്ട്. അതുകൊണ്ട്, അവിടെ സമർത്ഥനം അനാവശ്യമാവുന്നില്ലതാനും. ആകയാൽ "ഹേതും വസ്തു—" ഇത്യാദി സ്ഥലങ്ങളിൽ അപ്രകൃതംകൊണ്ട് അപ്രകൃതസമർത്ഥനമാണെന്നു

---

* 'പ്രകൃതമായ തമോരക്ഷണം ഉൽപ്രേക്ഷിതമല്ലായ്കയാൽ അർത്ഥാന്തരന്യാസംകൊണ്ടുള്ള തത്സമർത്ഥനം യുക്തംതന്നെ' എന്നു പ്രകാശികാകാരനും വിവരണകാരനും പറഞ്ഞിട്ടുണ്ടെന്നുള്ള കാര്യമൊന്നുവേറെ. ഉൽപ്രേക്ഷിതമായ അംശം സമർത്ഥനാപേക്ഷമാണെന്നു് അവർക്കും അഭിപ്രായമില്ല.

പറയുകയാണുചിതം" എന്ന് ആശങ്കിക്കുന്നുവെങ്കിൽ--പറയാം. പ്രകൃതാപ്രകൃതവ്യവസ്ഥ ആപേക്ഷികമാകുന്നു. അല്ലാത്തപക്ഷം, അപ്രകൃതവിശേഷംകൊണ്ടുള്ള പ്രകൃതസാമാന്യസമർത്ഥനംതന്നെ തീരെ ദുർല്ലഭമായ്ത്തീരും. കാവ്യാദികളിൽ സാമാന്യസംഗതിക്കു പ്രസ്തുതപദമുണ്ടാവാൻ പ്രയാസമല്ലേ? ശുകനാസോപദേശംപോലെ വല്ല ഉപദേശങ്ങളിലും മറ്റും സാമാന്യപ്രസ്താവത്തിന്നു പ്രസ്തുതപദം കാവ്യാദികളിലും സംഭവിക്കാൻ വഴിയുണ്ടെങ്കിലും വസ്തുസ്ഥിതി വിചാരിച്ചാൽ, അതും നായകനായികാദിവൃത്താന്തരൂപപ്രസ്തുതപരമായിരിക്കാനേ പ്രായേണ മാർഗ്ഗമുള്ളൂ. എന്നാൽ പലവിഷയങ്ങളേയും സാമാന്യനിലയിൽ മാത്രം പ്രത്യേകം പ്രത്യേകം പ്രതിപാദിക്കുന്ന "സുഭാഷിതരത്നാകരം" മുതലായവയിൽ വിശേഷംകൊണ്ടു സാമാന്യസമർത്ഥനത്തിനുള്ള ഉദാഹരണങ്ങളും സുലഭമാണെങ്കിലും ആവക ഗ്രന്ഥങ്ങളും നീതിഗ്രന്ഥങ്ങളായി ഗണിക്കേണ്ടിയിരിക്കയാൽ അവയിൽ നിന്ന് അതേ നിലയിൽ എടുത്തുദാഹരിക്കുന്നതോ അവയെ ഉദ്ദേശിച്ചുമാത്രം അർത്ഥാന്തരന്യാസാലങ്കാരത്തിന്നു ഒരു വകഭേദം കല്പിക്കുന്നതോ അത്ര ഉചിതവുമല്ല. അവയിൽനിന്ന് എടുക്കുന്നതായാൽ അതു വേറെ വല്ല സാഹിത്യഗ്രന്ഥത്തിലുള്ളതാണെന്നോ അങ്ങിനെയുള്ളവയുടെ തജ്ജമയാണെന്നോ ഉള്ള നിലയിലായിരിക്കണം. ആ സ്ഥിതിക്ക് അവിടേയും വീണ്ടും മുൻപറഞ്ഞ ആക്ഷേപത്തിന്നു പ്രസക്തി കാണും. അതുകൊണ്ട്, പ്രകൃതാപ്രകൃതവ്യവസ്ഥ ആപേക്ഷികമാണെന്നു പറയുകയാണുചിതം. ഇതുതന്നെയാണ് പ്രാചീനന്മാരുടെ അഭിപ്രായവും. അതുകൊണ്ടുതന്നെയാണ്, അപ്രസ്തുതപ്രശംസയിലെ കാവ്യകാരണാദിനിബന്ധനത്വം ഉപപന്നമാകുന്നതും. നോക്കുക:—

"കണ്ടിടാമെന്നൊടെന്താണിവളുടെ വിധമെ-
ന്നോർത്തു ഞാൻ പാർത്തിരുന്നോൻ
മിണ്ടീടുന്നില്ലിതെന്നൊന്നൊട്ട ശാനിതി മൽ
കാന്തയും കോപമാന്നാൾ

അവ്യാപാരം മിഥോവീക്ഷണചതുരമതാ-
മായവസ്ഥാന്തരത്തിൽ
സവ്യാജം ഞാൻ ചിരിച്ചേനവധം മമ ധൃതി പോ-
കും പ്രകാരം കരഞ്ഞാൾ.” (അമരുകശതകം)

‘പ്രണയകലഹം ഇപ്പോൾ എങ്ങിനെയിരിക്കുന്നു?’ എന്നു കാമുപ്രസ്താവത്തിൽ ‘ശമിച്ചു’ എന്നുള്ളതാണു് സാക്ഷാൽപ്രകൃതമെന്നു സമ്മതിക്കാമെങ്കിലും അതു് ഇന്നപ്രകാരം ശമിച്ചു എന്നു പറയുന്നതായാൽ പ്രകാരരൂപമായ കാരണപ്രതിപാദനം അപ്രകൃതമാവുമോ? “പ്രണയകലഹം ശമിച്ചു” എന്നുമാത്രം പറഞ്ഞാൽ അതിന്നു വല്ല ചമൽകാരവുമുണ്ടോ? അതിന്നു സുശ്ലിഷ്ടതയോ പരിപൂർണ്ണതയോ പോരാത്തപോലെ തോന്നുന്നില്ലേ? അതുകൊണ്ടാണല്ലോ ശ്രവണമാത്രത്തിൽ ശ്രോതാവിന്നു് അതെങ്ങിനെയെന്നു ജിജ്ഞാസയുദിക്കുന്നതു്. അതുകൊണ്ടു്, ഈവക സ്ഥലത്തു കാരണപ്രസ്താവവും പ്രകൃതം തന്നെയാണു്. അപ്രകൃതമാണെങ്കിൽ അതിനെക്കുറിച്ചു സഹൃസാധാരണമായ ജിജ്ഞാസയ്ക്കു് അവകാശമെന്തു്? ആകയാൽ സഹൃലങ്കാരികസമ്പ്രതിപന്നമായ ഈവക ഉദാഹരണങ്ങളുടെ ഉപപത്തിക്കായി പ്രകൃതാപ്രകൃതവ്യവസ്ഥ ആപേക്ഷികമാണെന്നു പറയേണ്ടിയിരിക്കുന്നു. അങ്ങിനെയായാലേ, കാരണംകൂടി പ്രകൃതമാണെങ്കിലും സാക്ഷാൽ പ്രകൃതം കാമുകയാൽ തദ്ദൃഷ്ട്യാ കാരണത്തിന്നു് അപ്രകൃതത്വം ഉപപാദിക്കാവൂ. ഇത്രയും പറഞ്ഞതിൽനിന്നു പ്രകൃതാപ്രകൃതവ്യവസ്ഥ ആപേക്ഷികമാണെന്നു സിദ്ധിച്ചുവല്ലോ. ആകയാൽ, “ചേരും വസ്തുദ്വയം—” എന്ന പദ്യത്തിലെ പൂർവ്വാർദ്ധപ്രതിപാദ്യമായ അർത്ഥം വഞ്ചിരാജ്യരാജവൃത്താന്തദൃഷ്ട്യാ അപ്രകൃതമാണെങ്കിലും സമർത്ഥകമായ വിശേഷാന്തരത്തെ അപേക്ഷിച്ചു പ്രകൃതംതന്നെയാവുകൊണ്ടു് അപ്രകൃതത്തിന്നാണു് അപ്രകൃതംകൊണ്ടു സമർത്ഥനമെന്നു സമ്മതിച്ചേതീരൂവെന്നില്ല. ഈ സ്ഥിതിക്കു് “കിളിമൊഴി, ലളിതപദാർത്ഥം” എന്നു മുൻപറഞ്ഞ പദ്യത്തിലും പ്രകൃതസമർത്ഥനം അപ്രകൃതത്താലാണെന്നതന്നെ പറയാവുന്നതിനാൽ,

പണ്ഡിതരാജൻ പറഞ്ഞപ്രകാരം "പ്രകൃതത്താൽ പ്രകൃതത്തിന്റെ സമർത്ഥനം" എന്നൊരുവകഭേദം സ്വീകരിച്ചേകഴിയൂ എന്നുമില്ല. എന്നാൽ പ്രകൃതാപ്രകൃതാവസ്ഥയുടെ സ്ഫുടതയുള്ളേടത്തു മാത്രമേ ഈ വക അപേക്ഷാബുദ്ധിക്ക് ഉത്ഥിതിയുള്ളൂ. വാച്യത്തിന് അനുപപത്തീക്കുടാതെ സാരൂപ്യനിലയിലോ മറേറാ അർത്ഥാന്തരം വ്യംജിക്കുന്ന സ്ഥലത്തു സഹൃദയമാത്രഗമ്യവും ശ്രദ്ധവുമായ ആ അർത്ഥാന്തരത്തിനുള്ള പ്രകൃതത്വവും ശ്രദ്ധംതന്നെയാകുന്നു. ആവക സ്ഥലങ്ങളിൽ ഇത്തരം ആപേക്ഷികത്വവിചാരത്തിന്റെ പ്രസക്തിയില്ല. അതുകൊണ്ട്, പ്രാചീനപക്ഷത്തിൽ, "എന്തിന്നിങ്ങിനെ ഭംഗമേ--" ഇത്യാദിയിൽപ്പറഞ്ഞ ധ്വനിക്കു ഭംഗമില്ലെന്നും ഗ്രഹിച്ചുകൊൾക.

ഇങ്ങിനെയൊരുവിധം പ്രകൃതാപ്രകൃതസ്ഥിതി ഉപപാദിക്കാമെങ്കിലും, "വരാ സുരൂപത്തിനു—" ഇത്യാദിയിൽ പ്രകൃതംകൊണ്ട് അപ്രകൃതസമർത്ഥനമാണെന്നുള്ള സംഗതി സ്പഷ്ടമാകയാൽ, അർത്ഥാന്തരന്യാസലക്ഷണം പ്രകൃതാപ്രകൃതനിയമഘടിതമാക്കുന്നതു് യുക്തമാണെന്നു തോന്നുന്നില്ല.

മുൻപറഞ്ഞ ഉദാഹരണങ്ങളിലൊക്കെയും സമർത്ഥകമായ അർത്ഥാന്തരത്തിന്റെ നിബന്ധനം സാധർമ്മ്യരൂപത്തിലാകുന്നു. അർത്ഥാന്തരന്യസനം വൈധർമ്മ്യരൂപത്തിലുമാവാം.

ഉദാഹരണം:—

"പ്രതിബന്ധമുള്ള കാര്യം
സാധിക്കുന്നതു സഹായവാനത്രേ;
കണ്ണുണ്ടെങ്കിലുമിരുളിൽ
ക്കാണ്മാൻ കഴിവില്ല ദീപമില്ലെങ്കിൽ."
(സുഭാഷിതരത്നാകരം)

സമർത്ഥനീയാംശമനുസരിച്ചു സമർത്ഥകം 'കണ്ണുള്ളവനും ഇരുട്ടത്തു ദീപമുണ്ടെങ്കിലേ കാണ്മാൻ കഴിയൂ' എന്നു വേണ്ടതായിരിക്കെ, 'ദീപമില്ലെങ്കിൽ കാണ്മാൻ കഴികയില്ല' എന്നിങ്ങിനെ വൈധർമ്മ്യ

രൂപത്തിൽ നിബന്ധിച്ചിരിക്കുന്നു. ഇതുപോലെ മറ്റുഭേദത്തിന്നും നോക്കിക്കൊൾക.

"വിശേഷത്തെ സാമാന്യംകൊണ്ടു സമർത്ഥിക്കുന്നതു് അർത്ഥാന്തരന്യാസംതന്നെയെങ്കിലും നേരെമറിച്ചു സാമാന്യത്തെ വിശേഷംകൊണ്ടു സമർത്ഥിക്കുന്നതു് അർത്ഥാന്തരന്യാസമെന്നൊന്നിനു പറയുന്നു? അതു മുൻപറഞ്ഞ ഉദാഹരണാലങ്കാരമാവാമല്ലോ. പോലെ, ഉദാഹരണം, നിദർശനം, ദൃഷ്ടാന്തം മുതലായ ശബ്ദപ്രയോഗമില്ലെങ്കിൽ വാച്യമാവേണ്ട, ആർത്ഥമായിക്കൊള്ളട്ടെ; അതിനെന്തു വിരോധം?" എന്നാക്ഷേപിക്കുന്നതു ശരിയല്ല. സാമാന്യസമർത്ഥകമായ വിശേഷവാക്യാർത്ഥത്തിൽ രണ്ടംശം ഉണ്ടു്; ഒന്നു് ഉദ്ദേശ്യാംശം; മറേതു വിധേയാംശം. ആ രണ്ടംശവും വിശേഷരൂപമായും, ഉദ്ദേശ്യാംശം മാത്രം വിശേഷരൂപം മറ്റതു സാമാന്യം എന്നിങ്ങിനെയും രണ്ടുപ്രകാരത്തിൽ വാക്യഗതി കാണാവുന്നതാണു്. അതിൽ രണ്ടാമത്തെ പ്രകാരമാണു് ഉദാഹരണത്തിന്നു വിഷയം. രണ്ടംശവും വിശേഷരൂപമായിട്ടുള്ളതു് അർത്ഥാന്തരന്യാസംതന്നെ. എന്നിങ്ങിനെ ഇവയ്ക്കു തമ്മിൽ ഗണ്യമായ വൈലക്ഷണ്യമുണ്ടു്. അതിനാൽ 'ഉദാഹരണാദിശബ്ദങ്ങളില്ലെങ്കിൽ ആർത്ഥമായിക്കൊള്ളട്ടെ' എന്നാക്ഷേപത്തിന്നു് അവകാശമില്ല.

"ഉപകാരംതന്നൊ ചെയ്യൂ വിപദ്ദശയിലും മഹാൻ
അപചൈതന്യമഥവാ മൂർച്ഛിതം പാരദം യഥാ."

എന്ന പദ്യത്തിൽ ദൃഷ്ടാന്തവാക്യത്തിലെ വിധേയാംശം 'ഉപകാരംതന്നൊ ചെയ്യൂ' എന്നതന്നെയാകുന്നു. അതു വിശേഷമല്ല, സാമാന്യവുമാണു്. ആ അംശം പൂർവ്വാർത്ഥത്തിൽ നിർദ്ദിഷ്ടമാകയാലാണു് വീണ്ടും പ്രയോഗിക്കാതിരിക്കുന്നതും. അതുകൊണ്ടു്, പ്രസ്തുതപദ്യത്തിലെ അലങ്കാരം ഉദാഹരണംതന്നെയാകുന്നു. അർത്ഥാന്തരന്യാസമാവണമെങ്കിൽ,

"മൂർച്ഛിക്കിലും ചാകിലും താൻ രോഗം മാറ്റുന്ന പാരദം."

എന്നിങ്ങിനെ ഉത്തരാർദ്ധത്തിലെ വിധേയാംശംകൂടി വിശേഷരൂപമാക്കി നിബന്ധിക്കതന്നെ വേണം. അതുകയാൽ, ഉദാഹരണാലങ്കാരംകൊണ്ടു്, വിശേഷത്താൽ സാമാന്യസമർത്ഥനരൂപമായ അർത്ഥാന്തരന്യാസപ്രഭേദം ചരിതാർത്ഥമാകയില്ലെന്നു തീച്ചയായി. ഈ വിവേചനമനുസരിച്ചു്, "വിശേഷംകൊണ്ടു സാമാന്യം—" എന്ന ലക്ഷണവാക്യത്തിലെ വിശേഷപദം, ഉഭയാംശവും വിശേഷരൂപമായ വിശേഷവാക്യാർത്ഥത്തെയാണു് ബോധിപ്പിക്കുന്നതു് എന്നു ധരിച്ചുകൊൾക. ഈ സ്ഥിതിക്കു്:—

"ചെറുപ്പകാലങ്ങളിലുള്ള ശീലം
മറക്കുമോ മാനുഷനുള്ള കാലം
കാരസ്കരത്തിൻകുരു പാലിലിട്ടാൽ
കാലാന്തരേ കയ്പു ശമിപ്പതുണ്ടോ?" (ശ്രീകൃഷ്ണചരിതം)

എന്ന ഭാഷാഭൂഷണത്തിലെ അർത്ഥാന്തരന്യാസോദാഹരണം ചിന്ത്യമാകുന്നു. ഇതിലെ ശീലം, കയ്പു് എന്നിവയ്ക്കു തമ്മിൽ സാമാന്യവിശേഷഭാവം കഷ്ടിച്ചു് ഉപപാദിക്കാമെങ്കിലും, 'ശീലം മറക്കുക' 'കയ്പു ശമിക്കുക' എന്നിവയ്ക്കു ബിംബപ്രതിബിംബഭാവംതന്നെയാണ് യുക്തം. മനുഷ്യനും കാരസ്കരത്തിനും ബിംബപ്രതിബിംബഭാവമല്ലാതെ സാമാന്യവിശേഷഭാവം സർവ്വഥാ ദുർഘടവുമാകുന്നു. അതുകൊണ്ടു്, പ്രസ്തുതപദ്യത്തിലെ അലങ്കാരം അർത്ഥാന്തരന്യാസമല്ല ദൃഷ്ടാന്തമാണു് എന്നുവേണം പറവാൻ.

ആട്ടെ, "കാവ്യലിംഗമുണ്ടായിരിക്കെ അർത്ഥാന്തരന്യാസം കൊണ്ടു കാര്യമെന്തു്? അതു് കാവ്യലിംഗംകൊണ്ടുതന്നെ ചരിതാർത്ഥമാവാമല്ലോ. നോക്കുക:—ഈ പറഞ്ഞ ഉദാഹരണങ്ങളിലൊക്കയും സാമാന്യവിശേഷങ്ങളായ പ്രസ്തുതങ്ങൾക്കു് വിശേഷസാമാന്യങ്ങളായ അപ്രസ്തുതങ്ങൾ ഏതുനിലയിലാണുപകരിക്കുന്നതു്? പ്രസ്തുതത്തിന്നു് ഒരുവിധത്തിലും ഉപകരിക്കാത്ത അപ്രസ്തുതകഥനമയുക്തമല്ലേ? അതിനാൽ അതാണു് മുമ്പിൽ ചിന്തിക്കേണ്ടതു്. അപ്രസ്തുതപ്രശംസയിലെന്നപോലെ പ്രസ്തുതവ്യംജകത്വം വഴിക്കാണു് അപ്രസ്തുതം

പ്രസ്തുതോപകാരകമാവുന്നതെന്നു പറവാൻ നിവൃത്തിയില്ല. ഇവിടെ രണ്ടും വാച്യമാണ്. അനുമാനത്തിലെന്നപോലെ അനുമാപകതമാർഗ്ഗമായിട്ടാണെങ്കിൽ വ്യാപ്യതപക്ഷധർമ്മതനിർദ്ദേശമുണ്ടായിരിക്കേണം. ദൃഷ്ടാന്തലങ്കാരത്തിലെന്നപോലെ ഉപമാനരീതിയിലാണെന്നും പറഞ്ഞുകൂടാ. സാമാന്യവിശേഷങ്ങൾക്കു തമ്മിൽ ഉപമാനോപമേയഭാവം സംഭവിക്കയില്ലെന്ന് ഉദാഹരണാലങ്കാരഘട്ടത്തിൽത്തന്നെ പ്രസ്താവിച്ചിട്ടുമുണ്ട്. അഥവാ പ്രാചീനപക്ഷമനുസരിച്ചു കഷ്ടിച്ചു സമ്മതിക്കുന്നതായാലും,

"അതിമാത്രബലിഷ്ഠരോട്ട തട്ടി-
ക്കയും ദുർമ്മതി നഷ്ടനായ്ഭവിപ്പൂ
ത്രിപുരാന്തകനോട്ട ചെന്നൊതിത്തോ-
രവലിപ്തൻ കൃസുമാസ്ത്രനെന്നപോലെ." (സ.പ)

ഇത്യാദിസ്ഥലത്ത്, സാമാന്യത്തിനു വിശേഷത്തെ ഉപമാനമായി നിർദ്ദേശിച്ചുകാണാമെന്നല്ലാതെ, നേരെമറിച്ച്, വിശേഷത്തിനു് ഉപമാനമായി സാമാന്യത്തെ ഒരിടത്തും ഒരിക്കലും നിർദ്ദേശിച്ചു കാണുകയില്ല. വിശേഷിച്ച്, ഉപമാനരീതിയിൽ യോജിപ്പിക്കുന്നതു സമഞ്ജസവുമല്ല. ആകയാൽ ഹേതുതദ്രൂപസമർത്ഥകതവംവഴിക്ക് അപ്രകൃതത്തിനു പ്രകൃതോപകാരകതവം പറയേണ്ടിയിരിക്കുന്നു. ഈ സ്ഥിതിക്ക്, അർത്ഥാന്തരന്യാസോദാഹരണസ്ഥലമൊക്കയും വാക്യാർത്ഥഹേതുകമായ കാവ്യലിംഗമാണെന്നാവുകയും ചെയ്യും" എന്നിങ്ങിനെ മറെറാരുപ്രകാരത്തിൽ വീണ്ടും ആശങ്കിച്ചുകൂടെന്നില്ല. എന്നാൽ, 'സമർത്ഥ്യസമർത്ഥകങ്ങളും സാമാന്യവിശേഷഭാവാപന്നങ്ങളായാലേ അർത്ഥാന്തരന്യാസമാവൂ. അല്ലെങ്കിൽ കാവ്യലിംഗം തന്നെ' എന്നതത്പക്ഷം ഗ്രഹിച്ചാൽ ആ ആശങ്കയും വന്നവഴിയെ തിരിച്ചുപോയ്ക്കൊള്ളും. ഇതു് ഉദ്ദേശിച്ചുതന്നെയാണ്, കാവ്യലിംഗലക്ഷണത്തിൽ, "സാമാന്യവിശേഷസ്ഥിതിയെന്നിയെ" എന്നു നിർദ്ദേശിച്ചിരിക്കുന്നതു്. ഇതിനെക്കുറിച്ച് അവിടെത്തന്നെ പ്രസ്താവിച്ചിട്ടുമുണ്ട്.

അർത്ഥാന്തരന്യാസാലങ്കാരനിരൂപണം സമാപ്തം.

— 50. അനുമാനം. —

സാധനംകൊണ്ടു പക്ഷത്തിൽ സാദ്ധ്യധീ യനുമാനമാം.

സാധനം വ്യാപ്തിവിശിഷ്ടമായ ഹേതു. വ്യാപ്തിയെന്നതു് 'എവിടെ പുകയുണ്ടോ അവിടെ തീയുണ്ടു്' എന്നിങ്ങിനെയുള്ള സാഹചര്യനിയമം തന്നെ. സന്ദിഗ്ധസാദ്ധ്യവത്തു പക്ഷം; അഥവാ അനുമിത്യുദ്ദേശ്യം—അതായതു്, നാം യാതൊന്നിൽ, സാദ്ധ്യമുള്ളതായി അനുമാനിക്കുന്നുവോ അതെന്നു താൽപര്യം. സാദ്ധ്യധീ=സാദ്ധ്യജ്ഞാനം. യാതൊന്നിനെ സാധിക്കുന്നുവോ അതു സാദ്ധ്യം. വ്യാപ്തിവിശിഷ്ടമായ ഹേതുജ്ഞാനത്താൽ പക്ഷത്തിൽ സാദ്ധ്യമുണ്ടെന്നു ജ്ഞാനം അനുമാനാലങ്കാരം. അനുമാനമാകട്ടെ, 'അനുമിതികരണമനുമാനം' എന്ന ശാസ്ത്രസിദ്ധാന്തപ്രകാരം 'പക്ഷം സാദ്ധ്യവ്യാപ്യസാധനവത്തു്' ഇത്യാകാരകമായ ലിംഗപരാമർശമാണെങ്കിലും, ഇവിടെ അനുമാനപദം അനുമിതിപരമാകുന്നു. അതുതന്നെയാണു് ചമൽകാരകവും. കരണാർത്ഥത്തിലെന്നപോലെ ഭാവാർത്ഥത്തിലും 'ല്യുട്' പ്രത്യയം വരാവുന്നതുകൊണ്ടു് 'അനുമിതി' എന്ന അർത്ഥത്തിൽ അനുമാനശബ്ദപ്രയോഗം അസാധുവുമല്ല. വിശേഷിച്ചു്, അനുമിതികരണമാണു് അനുമാനാലങ്കാരമെന്നു പറയുന്നതായാൽ, പ്രസ്തുതാലങ്കാരത്തിനു വാച്യതാലക്ഷ്യതാവ്യംഗ്യതാധ്വനിതാപ്രഭേദങ്ങളും സിദ്ധിക്കാനും പ്രയാസമാണു്. 'അനുമിതികരണം ജ്ഞായമാനലിംഗ'മാണെന്നു പ്രാചീനപക്ഷത്തിൽ അനുമാനം സർവ്വത്ര വാച്യമാണെന്നാവും. ഹേതുനിർദ്ദേശംകൂടാതെ അനുമാനത്തിനു പ്രസക്തിതന്നെയില്ലല്ലോ. അതുകൊണ്ടു ലക്ഷ്യതാവ്യംഗ്യതാദിഭേദം നിർവ്വിഷയമായ്ത്തീരും. 'അനുമിതികരണം ലിംഗജ്ഞാന'മാണെന്ന നവീനപക്ഷത്തിൽ, ജ്ഞാനത്തിനു ലക്ഷ്യതാവും വാച്യതാവും ഘടിക്കായ്കയാൽ ആവക ഭേദവും ഉപപന്നമാവുകയില്ല. ലിംഗം അനുമാനിക്കുന്നു, ഊഹിക്കുന്നു, ഉരയ്ക്കുന്നു, കഥിക്കുന്നു എന്നോ മറേറാ പറവാൻ

തരമില്ലല്ലോ. അതിനാൽ, അനുമിതിയാണലങ്കാരമെന്നു പറയുകയാണുചിതം. അങ്ങിനെയാണെങ്കിൽ—ധ്രുവം, നൂനം, ആവാം, ഊഹിക്കുന്നു, നിശ്ചയിക്കുന്നു മുതലായ പദങ്ങൾകൂടി നിർദ്ദേശമുള്ളേടത്തു് അലങ്കാരം വാച്യമെന്നും, ഉരയ്ക്കുന്നു, കഥിക്കുന്നു മുതലായ പദപ്രയോഗസ്ഥലത്തു ലക്ഷ്യമെന്നും, ഈ രണ്ടുവകയ്ക്കും നിർദ്ദേശമില്ലാതെ അനുമിതി സാദ്ധ്യത്താലാക്ഷിപ്തമാവുന്നേടത്തു ഗമ്യമെന്നും, സാദ്ധ്യനിർദ്ദേശം കൂടാതെ സാധനോപാദാനമഹിമയാൽ സാദ്ധ്യം പ്രധാനമായി വ്യംജിക്കുന്നേടത്തു ധ്വനിയെന്നും ഉപപാദിക്കാവുന്നതാണു്. ധ്രുവം, നൂനം മുതലായ പദങ്ങൾ ഉൽപ്രേക്ഷയ്ക്കുന്നപോലെ അനുമിതിക്കും ബോധകങ്ങളാകുന്നു. സാദൃശ്യാദിനിമിത്തസദ്ഭാവത്തിൽ ഉൽപ്രേക്ഷയെന്നും ലിംഗലിംഗിസദ്ഭാവത്തിൽ അനുമാനമെന്നും വിവേകം.

ക്രമേണ ഉദാഹരണം:—

"കൂട്ടുന്ന താമരപ്പൂക്കൾ വിരിയുന്നിതു മാലതി .
പ്രാക്കളും വന്നു ചേക്കേറു-ന്നാക്നസ്തമിതൻ ധ്രുവം."
(ഭാഷാഭൂഷണം)

ഇവിടെ അക്നൻ പക്ഷം, അസ്തമിതത്വം സാദ്ധ്യം, കൂട്ടുന്ന താമരപ്പൂക്കൾ ഇത്യാദി സാധനം. ധ്രുവമെന്നു വാചകവുമുണ്ടു്.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"ആദിസൃഷ്ടി ജലമെന്നു വേദമോ-
തുന്നു തത്ര നരർ മത്സ്യമായിടാം
അന്നു നാം പരിചയിച്ചതുണ്ടിതാ
കണ്ടിടുന്നു ശിശുവിങ്കലിന്നുമേ." (ചെറുപൈതൽ)

ഇവിടെ, നരർ പക്ഷം. ആദിസൃഷ്ടികാലത്തു (ഭ്രൂസൃഷ്ടിക്കു മുമ്പു്) മത്സ്യാവസ്ഥ സാദ്ധ്യം. അന്നുള്ള പരിചയംകൊണ്ടു് ഇന്നും നീന്തുകയെന്നതു സാധനം. ഇതിൽ 'ആയിടാം' എന്നതു് അനുമിതിവാചകം.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"സൂനാസ്രോപമ, നാഥ, വല്ലതുമുരച്ചീടട്ടെ മാലോകരി-
ന്നീ നാമൊന്നതിനില്ല സംശയമെനിക്കല്ലെന്നിരുന്നീടുകിൽ
ഞാനാണൊട്ടുമുറങ്ങിടാത്തതവിടത്തേക്കീവിധം കൺകല-
ങ്ങാനായെന്തുപവാസമിന്നാലെയെനിക്കങ്ങേക്കഹോ ക്ഷീണമോ?"
(പ്രണയവിലാസം)

നായികാനായകന്മാർ പക്ഷം, ഐക്യം സാദ്ധ്യം, കാര്യകാരണ സാമാനാധികരണ്യം സാധനം. ഇതിൽ എനിക്കു സംശയമില്ലെന്നതുകൊണ്ട് അനുമിതി വാച്യം. ഇതുപോലെ മറ്റുള്ള വാചക വിശേഷങ്ങളും ലക്ഷ്യങ്ങളിൽ സ്വയം നോക്കിക്കൊൾക.

ലക്ഷ്യാനുമാനത്തിന്നു ഉദാഹരണം:—

"വാടി വീണ മലർമാലയും, ഗുണം
തേടിട്ടും കളഭപൂരവും പരം
ക്രൂടി, രാത്രിയിലെഴും യുവാക്കൾ തൻ
ക്രൂടിയാട്ടമുരചെയ്യു മെത്തകൾ." (ഉമാകേരളം)

(യുവതീയുവാക്കന്മാക്കു് ഏകശേഷം വന്നാണു് യുവാക്കളെന്നായിരിക്കുന്നതു്. സംസ്കൃതവ്യാകരണപ്രകാരം അതുതന്നെയാണു് സാധുവെങ്കിലും ഭാഷയിൽ യുവതീയുവാക്കന്മാർ എന്നതന്നെയാണു് ഉചിതം). യുവതീയുവാക്കന്മാരുടെ ക്രൂടിയാട്ടം സാദ്ധ്യം, മെത്തകൾ പക്ഷം, പൂർവ്വാദ്ധ്യപ്രതിപാദ്യം ഹേതു. 'ഉരചെയ്യു' എന്ന പദം അനുമിതിക്കു ലക്ഷകമാകയാൽ ഇതു ലക്ഷ്യാനുമാനം. ഇതുപോലെ വേറെയും നോക്കിക്കൊൾക.

ഗമ്യാനുമാനത്തിന്നു:—

"ആദ്യമായ് സ്വയമപത്യമുച്ചരി-
ക്കുന്ന ദിവ്യപദമമ്മയെന്നതാൻ
ആകയാൽ സ്മൃതി വിധിച്ചിട്ടും പ്രസൂ-
ഗൌരവം പ്രകൃതിസിദ്ധമൂഴിയിൽ." (ചെറുപൈതൽ)

ഇവിടെ സൂതിവിഹിതമായ പ്രസൂഗൌരവം പക്ഷം. പ്രകൃതി സിദ്ധതപം സാദ്ധ്യം. പൂർവ്വാദ്ധ്പ്രതിപാദ്യമായ സംഗതി സാധനം. ഇതിൽ മുൻപറഞ്ഞപ്രകാരം വാചകമോ ലക്ഷകമോ ഇല്ലാത്തതു കൊണ്ട് അനുമിതി ഗമ്യമാകയാൽ ഗമ്യാനുമാനം.

അനുമാനധ്വനിക്കാകട്ടെ,—

"വെൺകൽത്തൂണൊരുകയ്യുകൊണ്ടു മുറുകെ
ക്കെട്ടിപ്പിടിച്ചുദ്രസാൽ
കൊങ്കത്തടത്തിൽ വെച്ചമത്തു കളിയാ-
യുരുപഗ്രുഢം സഖേ,
മങ്കത്തയ്യിവിടേയ്ക്കിടയ്ക്കിടയില-
ക്കൺകോണെറിഞ്ഞന്യമാം
തങ്കക്കാപ്പണികയ്യിലുള്ള പനിനീർ-
പ്പൂവുണ്ടു ചുംബിപ്പിതാ." (പ്രണയവിലാസം)

ഇത്യാദിയാകുന്നു ഉദാഹരണം. ഇതിൽ സാധനമാഹാത്മ്യത്താൽ നായികയുടെ അനുരാഗമായ സാദ്ധ്യം പ്രധാനമായി വ്യംജിക്കുന്നതിനാൽ അനുമാനധ്വനി.

അനുമാനം അലങ്കാരാന്തരാനുപ്രാണിതമായും ഭവിക്കും. ഇതുവരെ ഉദാഹരിച്ചതൊന്നും അങ്ങിനെയുള്ളതല്ലായ്കയാൽ ശുദ്ധമെന്ന ഭേദമാകുന്നു.

അലങ്കാരാന്തരാനുപ്രാണിതത്തിനു്:--

"ദാനാംഭസ്സെപ്പൊഴും വറ്റാ-തുണ്ടവൻതന്റെ പാണിയിൽ
അല്ലെങ്കിലതിലേ രേഖാ-മത്സ്യം ജീവിപ്പതെങ്ങനെ?"
(ജാനകീപരിണയം കാവ്യം)

"പുഞ്ചിരിയെന്നതോ ചന്ദ്രികാ ചെഞ്ചമേ
അഞ്ചാതെ ചൊല്ലാമതെല്ലാരോടും
ഏണാങ്കമൌലിതൻ നേത്രചകോരങ്ങൾ-
ക്കുണ്ണായി മേവുമോ അല്ലയായ്കിൽ." (കൃഷ്ണഗാഥ)

ആദ്യത്തേതിൽ സാധനാംശത്തിൽമാത്രം രൂപകം. രണ്ടാമത്തേതിൽ സാധനാംശത്തിലും സാദ്ധ്യാംശത്തിലും രൂപകം. ഇത്യാദി വേറെയും കണ്ടുകൊൾകം.

"അനുമാനമുണ്ടായിരിക്കെ മുൻപറഞ്ഞ കാവ്യലിംഗംകൊണ്ടുള്ള ആവശ്യമെന്ത്?" അനുമാനംകൊണ്ടുതന്നെ അതു ചരിതാർത്ഥമാവാം. 'വ്യാപ്യമായും പക്ഷവൃത്തിയായും ഗ്രഹിക്കപ്പെടുന്ന അർത്ഥത്തിനു സാധകമാണനുമാനം. അങ്ങിനെയല്ലാതെ സമർത്ഥനീയരൂപമായി മാത്രം ഗ്രഹിക്കപ്പെടുന്ന അർത്ഥത്തിനു് ഉപപാദകമാണു് കാവ്യലിംഗം' എന്നു വിശേഷമുണ്ടെന്നും പറയാവതല്ല. ഉപപത്തിയുണ്ടായാലേ ഉപപാദകമാവൂ. ഉപപത്തിയാകട്ടെ ഉപപാദകം സാദ്ധ്യവ്യാപ്യവും പക്ഷവൃത്തിയുമാണെന്നുള്ള ജ്ഞാനമല്ലാതെ മറെറന്തൊന്നാണു്? ഉപപാദകം ഉപപാദ്യാർത്ഥവ്യഭിചരിതമോ പക്ഷാവൃത്തിയോ ആണെന്നുള്ള ജ്ഞാനമുണ്ടാവുന്നതായാൽ അതുപിന്നെ ഉപപാദകമാവുമോ? ഉപപാദനസ്ഥലത്തൊക്കയും ഉപപാദകം ഉപപാദ്യാർത്ഥാവ്യഭിചരിതമെന്നുള്ള ജ്ഞാനമുണ്ടെങ്കിൽ മാത്രമേ ഉപപത്തിയുണ്ടാവൂ. അല്ലാത്തപക്ഷം ഇതു് ഇങ്ങിനെതന്നെയോ അല്ലയോ എന്ന സന്ദേഹമാണുണ്ടാവുക. അതുകൊണ്ടു് കാവ്യലിംഗമനുമാനത്തിൽത്തന്നെ അന്തർഭവിക്കുന്നതാണു്" എന്നു് ആക്ഷേപിക്കുന്നുവെങ്കിൽ പറയാം:—അനുമിതികരണം—അതായതു, പരാമർശമാണു് അനുമാനമെന്നു പറഞ്ഞിരുന്നുവെങ്കിലേ ഈവക ആശങ്കയ്ക്കു് അവകാശമുള്ളൂ. ഇവിടെയൊ അനുമിതിയാണനുമാനമെന്നാല്ലേ പറഞ്ഞിരിക്കുന്നതു്? കാവ്യലിംഗസ്ഥലത്തു് ഉപപാദ്യമായ അർത്ഥം പ്രമാണാന്തരസിദ്ധമായിരിക്കെ അനുമിതിക്കു് ഉത്പത്തിതന്നെയുണ്ടാവുകയില്ല. സാദ്ധ്യസിദ്ധിയുണ്ടായിരിക്കേ അനുമിതിയുണ്ടാവുമോ? വ്യഭിചാരശങ്കാനിരാസത്തിനുമാത്രം ഹേതു നിർദ്ദേശമുപയോഗപ്പെടുന്നുവെന്നേയുള്ളൂ എന്നു മുരുക്കം.

അനുമാനാലങ്കാരനിരൂപണം സമാപ്തം.

— 51. യഥാസംഖ്യം. —

യഥാസംഖ്യം യഥോദ്ദേശം
വസ്തുക്കൾക്കു സമന്വയം. (58)

യഥോദ്ദേശം=ഉദ്ദേശമതിക്രമിക്കാതെ എന്നർത്ഥം. ഉദ്ദേശം=നിർദ്ദേശം. പദാർത്ഥങ്ങൾക്കു നിർദ്ദേശക്രമമനുസരിച്ചുള്ള അന്വയം യഥാസംഖ്യമെന്ന അലങ്കാരം.

ഉദാഹരണം:—

"അരിയ സൂരികളമരനാരിക-
ളുരികളെന്നിവരുടെ ഹൃദയത്തിൽ
പിരിഞ്ഞിടാതെന്നുമവിടുന്ന മൂന്നു
പരിചിലായധിവസിച്ചു ഭൂപതേ,
പെരിയ മോദവും രതിയും ഭീതിയും
പരിപോഷിപ്പിച്ചു വിജയിച്ചീടുന്നു." (സ.)

'സൂരികളുടെ ഹൃദയത്തിൽ മോദവും, അമരനാരികളുടെ ഹൃദയത്തിൽ രതിയും, അരികളുടെ ഹൃദയത്തിൽ ഭീതിയും പരിപോഷിപ്പിച്ചു' എന്നിങ്ങിനെ പദാർത്ഥങ്ങൾക്കു യഥോദ്ദേശമന്വയം.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"ഫുല്ലാംഭോരുഹമല്ലികാകുവലയാശോകപ്രവാളങ്ങളാ-
ലുല്ലാസാഞ്ചിതമായിട്ടും തവ മുഖം പല്ലക്ഷിചുണ്ടെന്നിവ
വല്ലാതോർത്തു രചിച്ചു മേനി മുഴുവൻ നെന്മേനിയാലും ക്ഷമ-
ച്ചെല്ലാതേ തലകാഞ്ഞൊടുക്കമജനീ നിന്നുള്ളു കല്ലാക്കിയോ?"
(പ്രണയവിലാസം)

ഇതിൽ അംഭോരുഹംകൊണ്ടു മുഖവും, മല്ലികകൊണ്ടു പല്ലും, കുവലയംകൊണ്ടു് അക്ഷിയും, അശോകപ്രവാളംകൊണ്ടു ചുണ്ടും രചിച്ചു എന്നിങ്ങിനെ നിർദ്ദേശക്രമത്തിലന്വയം. ആദ്യത്തെ ഉദാഹരണത്തിൽ വ്യസ്തങ്ങൾക്കാണു് യഥാക്രമമന്വയം. രണ്ടാമത്തേതിൽ

സമാസഗതങ്ങൾക്കാണനുപയം. അതുകൊണ്ട് ആദ്യത്തേതിലെ യഥാസംഖ്യം ശാബ്ദമെന്നും രണ്ടാമത്തിലേതു് ആർത്ഥമെന്നും പറയും. യഥാസംഖ്യത്തെ "ക്രമ"മെന്നും പറയുന്നുണ്ടു്. വാസ്തവമാലോചിച്ചാൽ വിശേഷിച്ചു ചമൽകാരമൊന്നുമില്ലായ്കയാൽ യഥാസംഖ്യമലങ്കാരമാവാൻ പ്രയാസം. പ്രക്രമഭംഗരൂപദോഷാഭാവം മാത്രമാണെന്നുവേണം പറവാൻ. ആലങ്കാരികന്മാരിൽ പലരും അലങ്കാരമായി ഗണിച്ചിരിക്കകൊണ്ടു് ഇവിടേയും നിർദ്ദേശിച്ചുവെന്നേയുള്ളൂ.

യഥാസംഖ്യാലങ്കാരനിരൂപണം സമാപ്തം.

— 52. പര്യ്യായം. —

പര്യ്യായമാമലങ്കാര-
മൊന്നിന്നു പലതിങ്കലോ
പലതിന്നൊന്നിലോ ചൊല്ലും
ക്രമമായുള്ള വൃത്തിയാം. (59)

ഒന്നിന്നു പലതിലോ പലതിന്നു് ഒന്നിലോ ക്രമത്തിലുള്ള സ്ഥിതി പര്യ്യായമെന്ന അലങ്കാരമാകുന്നു. ക്രമത്തിൽ എന്നതുകൊണ്ടു്, ദ്വിതീയവിശേഷപ്രഭേദമായ "അരിയസൂരികഠം—" ഇത്യാദിയിലും, പറയാൻപോകുന്ന സമുച്ചയഭേദമായ "വിദ്യയും രൂപവും ശ്രീയും മദിപ്പിക്കും യുവാക്കളെ." ഇത്യാദിയിലും അതിവ്യാപ്തിയില്ല. ആദ്യത്തേതിൽ ഭൂപതിക്കു പല ഹൃദയങ്ങളിലും, രണ്ടാമത്തേതിൽ വിദ്യാദികളായ പലതിന്നു യുവാവായ ഒരു വസ്തുവിലും വൃത്തിയുണ്ടെങ്കിലും ആയതു ക്രമത്തിലല്ല; ഒരേസമയത്തിലാണു്.

ഒന്നിന്റെ പലതിൽ ഉദാഹരണം:—

"പുരികുഴലിലിറങ്ങി ത്തങ്ങളിൽ ത്തിങ്ങി വിങ്ങും
കുളർമുലയിൽ വിരുന്നേണേണശാബേക്ഷണാനാം
ദിശിദിശി പരിമാറീ മേദിനീവെണ്ണിലാവിൻ
മുഖപരിമളവാഹീ സന്തതം ഗന്ധവാഹഃ"

(ചന്ദ്രോത്സവം)

പുരികുഴലിലും കുളർമുലയിലും ഗന്ധവാഹസ്പർശം ഒരേസമയത്തു സംഭവിക്കാമെങ്കിലും ഇറങ്ങി ഇത്യാദിയാൽ അവരോഹണക്രമം വിവക്ഷിച്ചിരിക്കയാലും, വിശേഷിച്ചു്, വിനയെച്ചപ്രയോഗത്താലും ക്രമികതത്വം സ്പഷ്ടമാകുന്നു. വിനയെച്ചപ്രത്യയം പൂർവ്വകാലികതാത്പര്യത്തിലാണല്ലോ വരുന്നതു്.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"കുശമുദരമതിൽക്കടന്ന പിന്നൊ
ബ്ജശമിടതിങ്ങുമുരോജശൈലമേറി
ശശധരസമമാം മുഖത്തിലും സത്-
കുശലമിളാപതിനേത്രമാപതിച്ചു."

(രുക്മാംഗദചരിതം)

മുന്നുദാഹരണം അവരോഹക്രമത്തിലും, ഇതു് ആരോഹക്രമത്തിലുമാണെന്നു വിശേഷം.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"വിശാലഭാവത്തെ വിഹായസം ക്രമാൽ
വിടുന്നതും വിസ്മയനീയമാം വിധം
സമുദ്രമിങ്ങായതിനെ ഗ്രഹിപ്പതും
സമീക്ഷണീയം മദിരേക്ഷണാമണേ." (കേശവീയം)

ഇതിൽ വിശാലഭാവം ക്രമേണ വിഹായസത്തിലും സമുദ്രത്തിലും സ്ഥിതിചെയ്യുന്നതായിട്ടാണല്ലോ ഉൽപ്രേക്ഷിച്ചിരിക്കുന്നതു്.

ദ്വിതീയപ്രകാരത്തിന്ന് ഉദാഹരണം:—

"വിദ്യാഭ്യാസവ്യസനിത,
യുദ്യോഗഭ്രമ,മുദാരസുഖചിന്ത
വിദ്യോതിച്ചു യഥാക്രമ-
മദ്യ വിളങ്ങുന്നിതിവനിൽ വൈരാഗ്യം." (സ്വ)

വിദ്യാഭ്യാസവ്യസനിത മുതലായ പലതിന്നും ഒരേ വസ്തുവിൽ ക്രമേണ അവസ്ഥിതി.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"കാമത്താൽ തവ ജീവനായൊരിവളം താൻ
പിന്നീട്ട വൈവാഹിക-
പ്രേമത്താൽ പ്രിയകാന്തയായ് പരിചയാ-
ധിക്യത്തിനാൽ പത്നിയായ്
ശ്രീമൻ, താവകഭാവ്യയായിതധുനാ
കാലപ്പഴക്കത്തിനാൽ
ഈമട്ടോക്കുകിലാവതെന്തിവളിനി
ദ്ദുഷ്കാലശേഷത്തിനാൽ."

(പ്രണയവിലാസം)

ഇവിടെ നായികയിൽ നായകജീവഭാവം, പ്രിയകാന്താഭാവം, പത്നീഭാവം, ഭാവ്യാഭാവം എന്നിവ കാലക്രമത്തിൽ വന്നു ചേർന്നതായ്പറഞ്ഞിരിക്കുന്നു. ഇതു് ഏകവിഷയവും അപകർഷത്രുപവുമായ സാരത്താൽ സങ്കീർണ്ണമാണെന്നുകൂടി കണ്ടുകൊൾക. എന്നാൽ പര്യായത്തിന്റെ ഈവക ഭേദംതന്നെ സാരാലങ്കാരംകൊണ്ടു ചരിതാർത്ഥമാണെന്നു വിചാരിക്കരുതു്. സാരം ഉത്തരോത്തരാവസ്ഥാകൃതമായ നായികാപകർഷത്തെ ആശ്രയിച്ചും, പര്യായം പലഭാവങ്ങൾക്കു നായികയിലുള്ള പര്യായവൃത്തിയെ ആശ്രയിച്ചുമാകയാൽ വിഷയഭേദമുണ്ടു്.

എന്നുമാത്രമല്ല,—

"ദൂരത്തോരാതെ മാം കണ്ട നേരത്താശ്ചര്യനിശ്ചലം
ചാരത്തു ചെല്ലുവേ ലജ്ജാ-ഭാരചഞ്ചലമാമിഴി." (സ.പ)

മിഴിയിൽ നിശ്ചലത ചഞ്ചലത എന്നിവയ്ക്കു ക്രമേണ അവസ്ഥാനം നിർദ്ദേശിച്ചിരിക്കുന്നു. എന്നാൽ അവയ്ക്ക് ഒന്നിനൊന്ന് ഉൽകഷ്ടമോ അപകഷ്ടമോ പറയാവുന്നതല്ലായ്കയാൽ സാരാലങ്കാരസ്പർശമില്ലാതെതന്നെ പര്യായം വരുമെന്നതും തീർച്ചയാണ്.

അതുകയാൽ,—

"അധരമതുമിനുക്കിയും കളിപ്പ-
ന്തഥപെരുമാറിയുമങ്ങിരുന്ന കയ്യിൽ
വിരലു മുറിയുമാറു മൂർച്ചയേറും
കുശകഠം കരേറി ജപാക്ഷമാലയോടെ."
(ഭാഷാകുമാരസംഭവം)

"കടൽമങ്കതന്നുടയ തങ്കമിഴി-
ക്കുടചേന്നു മിന്നിയൊരു പൂരുഷർ പോയ്
കടവാതിൽ മൂങ്ങയിവയെത്തി വിശം-
കടകൌതുകത്തൊടു കളിച്ചിടുവാൻ." (ഉമാകേരളം)

സാരാലങ്കാരസ്പർശമുണ്ടെങ്കിലും ഇത്യാദിയൊക്കയും പര്യായത്തിനു വിഷയം തന്നെയെന്നു ഗ്രഹിക്കണം.

"പ്രായേണ ലോകം വ്യാപിച്ചു ഛായതന്നിലമന്നിതാ
തോയത്തിനുള്ളിലുമുള്ളു പോയല്ലോ ശൈത്യമതുമേ." (സ.പ)

ഇതിൽ ശൈത്യത്തിന്നു് ഉത്തരോത്തരം ആധാരസങ്കോചമുള്ളതുകൊണ്ടു് സങ്കോചപര്യായമാണെന്നും,

"പണ്ടു നിൻചുണ്ടിലായ്മാത്രം കണ്ടു ഞാൻ രാഗമിപ്പൊഴോ
വണ്ടുമണ്ടുംകുചേ കാണ്മ-തുണ്ടു നിന്നാകതാരിലും." (സ.പ)

ഇതിൽ രാഗത്തിന്നു് ആധാരവികാസമുള്ളതുകൊണ്ടു വികാസപര്യായമാണെന്നും ദീക്ഷിതർ അഭിപ്രായപ്പെടുന്നു.

രത്നാകരകാരൻ വികാസസ്ഥലത്തു 'വർദ്ധമാനക'മെന്ന പ്രത്യേകമൊരലങ്കാരം സ്വീകരിച്ചിരിക്കുന്നു.

പണ്ഡിതരാജനാകട്ടെ, പൂർവ്വപൂർവ്വത്യാഗപൂർവ്വകമായ ഉത്തരോത്തരസംബന്ധം മാത്രമേ പര്യായത്തിന്നു വിഷയമാവുകയുള്ളുവെന്നും പര്യായശബ്ദത്തിന്നു് ആ അർത്ഥത്തിലാണു് ലോകപ്രസിദ്ധി എന്നും, കാവ്യപ്രകാശകാരാദികൾ അത്തരത്തിലുള്ളവമാത്രമേ ഉദാഹരിച്ചിട്ടുള്ളൂ എന്നും മറുമുപന്യസിച്ചുകൊണ്ടു് ഈ വക ശൃങ്ഖലാക്രമസ്ഥലങ്ങളിൽ ക്രമമെന്നു് ഒരു പുതിയ അലങ്കാരം സ്വീകരിക്കയാണുചിതമെന്നു സിദ്ധാന്തിക്കുന്നു.

വാസ്തവമാലോചിച്ചാൽ ഇവ സാരാലങ്കാരത്തിന്നു വിഷയമാകാവുന്നതുകൊണ്ടു് അലങ്കാരാന്തരസ്വീകാരമാവശ്യമാണെന്നു തോന്നുന്നില്ല എന്നു ചുരുക്കം.

പര്യായാലങ്കാരനിരൂപണം സമാപ്തം.

— 53. പരിവൃത്തി. —

സമാസമങ്ങൾ കൈമാറു-
ന്നതു താൻ പരിവൃത്തിയാം.

കൈമാറ്റമെന്നതു് ഒരുവസ്തുകൊടുത്തു മറ്റൊരുവസ്തു വാങ്ങുകയാകുന്നു. ഒന്നു് ഉപേക്ഷിച്ചു മറ്റൊന്നു കൈക്കൊള്ളുകയല്ല. ഇതിനെയാണു് കാരികയിലെ 'താൻ' എന്ന പദംകൊണ്ടു വ്യാവർത്തിപ്പിച്ചിരിക്കുന്നതു്.

അതിനാൽ,—

"കൌമാരഭാവം കൈവിട്ട കല്യാണഗുണശാലിനി
കാമാനന്തരപദശയെ കൈക്കൊണ്ടു വിലസുന്നതേ." (സ്വ)

"വിശാലഭാവത്തെ വിഹായസം ക്രമാൽ—"

ഇത്യാദിയോ,

"ഗന്ധവാഹങ്ങളം പേർപാത്തി വിട്ട വാഹങ്ങളായതിൽ
തത്ത്യകൃതഗന്ധശബ്ദത്തെ കൈക്കൊള്ളുന്ന ഗജാവലി."
(ജാനകീപരിണയം)

ഇത്യാദിയോ പരിവൃത്തിയാവുകയില്ല. ഈ സ്ഥിതിക്ക്:—

"യുവതി ഭവതിയെന്തു വൃദ്ധയെപ്പോൽ
മണികം വെടിഞ്ഞു വഹിച്ചു ചീവരത്തെ
ഉഡുശശികം വിളങ്ങുമന്തിനേര-
ത്തരുണനുദിപ്പതു ഭംഗിയോ നിശയ്ക്ക്."
(ഭാഷാകുമാരസംഭവം)

എന്നിങ്ങിനെ അലങ്കാരസർവ്വസ്വമനുസരിച്ചു ഭാഷാഭ്രഷണത്തിൽ കൊടുത്തിരിക്കുന്ന ഉദാഹരണം ചിന്ത്യമായിരിക്കുന്നു. വിശേഷിച്ചു്, ഇതു ഭ്രഷണത്തിലെ ലക്ഷണത്തിനും വിവരണത്തിനും വിരുദ്ധവുമാണു്.

"പാമരൻ മഞ്ഞുകാലത്തിൽ ശ്യാമയുണ്ടായിരിക്കവേ
കാമം കമ്പിളി കൊള്ളുന്ന ചാമ നല്കി യഥേച്ഛമായ്." (സ്വ)

ചമൽകാരമില്ലായ്കയാൽ ഈവകയൊന്നുമലങ്കാരമാവുന്നില്ല. ഈ സ്ഥിതി എല്ലാ അലങ്കാരങ്ങൾക്കും ബാധകവുമാണു്.

പരിവൃത്തി, സമമെന്നും വിഷമമെന്നും രണ്ടുവിധമാകുന്നു. അതിൽ ഉൽകൃഷ്ടം നല്കി ഉൽകൃഷ്ടം കൊള്ളുക, അപകൃഷ്ടം നല്കി അപകൃഷ്ടം കൊള്ളുക എന്ന സമപരിവൃത്തി രണ്ടുപ്രകാരം. അതു

പോലെ ഉൽകൃഷ്ടം നല്കി അപകൃഷ്ടം കൊള്ളുക, അപകൃഷ്ടം നല്കി ഉൽകൃഷ്ടം കൊള്ളുക എന്നിങ്ങിനെ വിഷമപരിവൃത്തിയും രണ്ടു പ്രകാരം.

സമപരിവൃത്തിയിൽ ആദ്യപ്രകാരത്തിന്നു:—

"കാതതിലണിവാൻ തളിരിവഥം
മോദാൽ പൊട്ടിച്ചു വെച്ചു കാലവിടെ;
സദൃശമതായിവർ മാറി
സ്സുദയം; ഞാനിന്നു വഞ്ചിതനുമായ്."

(മാളവികാഗ്നിമിത്രം)

പാദതലമപ്പിച്ചു തളിർ കൈക്കൊണ്ടിരിക്കയാൽ സമത്തിൽ ഉൽകൃഷ്ടപരിവൃത്തി.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"ശ്രീമൽപ്രത്യൂഷദേവാഗമമഹിതമഹാ-
രംഭതൂര്യ്യാരവംപോ-
ലീമന്ദ്രാബ്ജിസ്വനംകേട്ടിളകിന പനിനീർ
പ്പൂക്കളാം പെൺകിടാങ്ങൾ
തുമഞ്ഞിൻതുള്ളിവെൺമുത്തണികളെ നിജസൌ-
രഭ്യമൂല്യം കൊടുത്തി-
ട്ടോമൽക്കാറാം വണിക്സത്തമനൊട്ടു പുതുമോ-
ടിക്കു മേടിച്ചിടുന്നു." (സാഹിത്യമഞ്ജരി)

ഇതു രൂപകസങ്കീർണ്ണമാകുന്നു. മുൻപറഞ്ഞതു ശുദ്ധം.

സമത്തിൽ ദ്വിതീയപ്രകാരത്തിന്നു:—

"അസ്ഥിമാലാമയം നല്കി മുണ്ഡമാലാമയം തനു
കൈക്കൊണ്ടീടുന്ന കൈലാസ-പുരസ്ഥക്കെന്തു മെച്ചമോ?"

(സ്വ)

ഇതിൽ അപകൃഷ്ടം കൊടുത്തു് അപകൃഷ്ടം വാങ്ങുന്നതായി പറഞ്ഞിരിക്കയാൽ അപകൃഷ്ടപരിവൃത്തി.

വിഷമപരിവൃത്തിയിൽ ആദ്യപ്രകാരത്തിന്ന്:—

"സാ വെള്ളവെറില തിരഞ്ഞു കരാംഗുളീഭി-
രാദായ സാദരമദാദവനീശപരാണാം
തേ വിസ്മയസ്തിമിതലോചനമാത്ര തസ്യൈ
ദത്പാ മനം മുഴുവനും ജഗൃഹുഃ കരാഭ്യാം."

(ചന്ദ്രോത്സവം)

മനം മുഴുവനും കൊടുത്തു വെള്ളവെറില വാങ്ങിയിരിക്കുന്നതായി പറഞ്ഞിരിക്കയാൽ ഇതു് ഉൽകൃഷ്ടം കൊടുത്തു് അപകൃഷ്ടം കൊള്ളുകയാകുന്നു.

രണ്ടാമത്തെ പ്രകാരത്തിന്ന്:—

"കണ്ണനുണ്ണനതിന്നായി വെണ്ണനെയ്യല്ലിയാദരാൽ
പെണ്ണുങ്ങൾ നേടിനാരാത്ര വിണ്ണോരാശിച്ചിടും പദം."

(അലങ്കാരദീപിക)

വിണ്ണോരാശിച്ചിടും പദം ഉൽകൃഷ്ടവും വെണ്ണനെയ്യു് അപകൃഷ്ടവുമാകയാൽ അപകൃഷ്ടം കൊടുത്തു് ഉൽകൃഷ്ടഗ്രഹണം. എന്നാൽ ഭാഷാഭ്രഷണത്തിൽ ന്യൂനം കൊടുത്തു് അധികത്തെ വാങ്ങുന്നതിന്ന്,-

"സമുചിതസപര്യാം ശബരിയൊട്ടു വാങ്ങി
പുരഗതിയവരംക്കും പരിചിനൊട്ടു നല്കി
പരമപുരുഷൻ മാല്യവദചലസാനൌ
പരിചിനൊട്ടു ചെന്നു പരമശിവശംഭോ!"

(ഇരുപത്തിനാലുവൃത്തം)

എന്ന പദ്യം ഉദാഹരിച്ചുകാണുന്നതു് അച്ചടിപ്പിശകോ മറേറാ ആയിരിക്കാം. അധികം കൊടുത്തു ന്യൂനം വാങ്ങുകയാണു് ഇതിലെന്നുള്ളതു സ്പഷ്ടമാണല്ലോ.

പരിവൃത്ത്യലങ്കാരനിരൂപണം സമാപ്തം.

— 54. പരിസംഖ്യ. —

ഇതാണതല്ലെന്നു കാട്ടും-
നിയമം പരിസംഖ്യയാം. (60)

നിയമത്തിന്റെ സ്വരൂപം—'ഇതാണു് അതല്ല' എന്നുള്ള ഇതരവ്യാവൃത്തിയാകുന്നു. ഈ നിയമംതന്നെയാണു് പരിസംഖ്യാലങ്കാരം. മീമാംസകന്മാരുടെ പക്ഷത്തിൽ നിയമവും പരിസംഖ്യയും ഭിന്നമാകുന്നു.

"വിധിരത്യന്തമപ്രാപ്തേ നിയമഃ പാക്ഷികേ സതി
തത്ര ചാന്യത്രച പ്രാപ്തൌ പരിസംഖ്യേതി ഗീയതേ."
(കുമാരിലവാത്തികം)

അത്യന്തമപ്രാപ്തേ വിധിഃ=മറെറാരുപ്രകാരത്തിലും പ്രാപ്തിയില്ലാതിരിക്കെ, വിധിക്കുന്ന വിധി അപൂർവ്വവിധിയാകുന്നു. ഉദാഹരണം—"സ്വർഗ്ഗകാമോ യജേത" യാഗം മറെറാരുപ്രകാരത്തിലും പ്രാപ്തമല്ലായ്കയാൽ അതു് അപൂർവ്വവിധിയാകുന്നു. പാക്ഷികേ സതി നിയമഃ=പാക്ഷികപ്രാപ്തിയുണ്ടെങ്കിൽ—രണ്ടുകാര്യവും വരാമെങ്കിലും ഒന്നു സംഭവിക്കുമ്പോൾ മറെറാന്നിനു് അവകാശമില്ലാതിരിക്കെ,—വിധിക്കുന്ന വിധി നിയമവിധി. ഉദാഹരണം:—"വ്രീഹീനവഹന്തി" പുരോഡാശമുണ്ടാക്കുന്നതിനു വ്രീഹിയരി വേണ്ടിയിരിക്കുന്നു. വ്രീഹി കുത്തിയോ, നുള്ളിത്തൊലിച്ചോ, അരഞ്ഞിയോ അരിയുണ്ടാക്കാം. എന്നാൽ, ഒരുസമയത്തു് ഇതിൽ ഏതെങ്കിലുമൊരുപ്രകാരം അനുഷ്ഠിക്കാമെന്നല്ലാതെ ഒക്കെക്കൂടി ഒരേസമയത്തു് ഒന്നിൽചെയ്യുക സാദ്ധ്യമല്ല. അതുകൊണ്ടു് ഒരുപ്രകാരത്തിനു പ്രാപ്തിയുള്ളപ്പോൾ മറെറാരുവയ്ക്കു പ്രാപ്തിയില്ല. ഇതാണു് പാക്ഷികപ്രാപ്തി. പാക്ഷികപ്രാപ്തിയുള്ളപ്പോൾ വിധിക്കുന്ന വിധി നിയമവിധി. "തത്ര ചാന്യത്രച പ്രാപ്തൌ പരിസംഖ്യാ"=യുഗപൽപ്രാപ്തിയുണ്ടായിരിക്കേ--ഒന്നിച്ചുതന്നെ രണ്ടുകാര്യവും സംഭവിക്കാമായിരിക്കേ--മറെറാന്നിനെ വ്യാവർത്തിപ്പിക്കുന്ന (നിഷേധിക്കുന്ന) വിധി പരിസംഖ്യാവിധി.

ഉദാഹരണം:—

"പഞ്ച പഞ്ചനഖാ ഭക്ഷ്യാഃ" ഇത്യാദി. ഈ സ്മൃതിവാക്യം,

"ബ്രഹ്മക്ഷത്രിയഭക്ഷ്യങ്ങ-ളഞ്ച പഞ്ചനഖങ്ങളിൽ
മുള്ള നെയ്യുനടുമ്പാമ മയലെന്നിവ രാഘവ."

(വാല്മീകിരാമായണം)

എന്നു പരിഗണിച്ചിരിക്കുന്നതനുസരിച്ചു് അഞ്ചുനഖങ്ങളുള്ള ജന്തുക്കളിൽ അഞ്ചെണ്ണം ഭക്ഷിക്കണമെന്നിങ്ങിനെ വിധിപരമല്ല. മാംസഭക്ഷണം രാഗത്താൽ പ്രാപ്തമാണല്ലോ. മറെറാരുതരത്തിലും പ്രാപ്തിയില്ലെങ്കിലല്ലേ വിധിയാവൂ? പാക്ഷികപ്രാപ്തിയില്ലായ്കയാൽ നിയമപരവുമല്ല. ഈ അഞ്ചിലുൾപ്പെട്ട ഏതെങ്കിലും ജന്തുവിൻെറ മാംസത്തോടുകൂടി അഞ്ചിൽ പ്പെടാത്ത ജന്തുവിൻെറ മാംസംകൂടി ഭക്ഷിക്കാമല്ലോ. ഒന്നിനു പ്രാപ്തിയുള്ളപ്പോൾ മറെറാന്നിൻെറ പ്രാപ്തി സാദ്ധ്യമല്ലാതിരുന്നാലാണ് പാക്ഷികപ്രാപ്തിയെന്നു പറയുന്നതു്. അതിന്നിവിടെ പ്രസക്തിയില്ലായ്കയാൽ ഇതു നിയമവിധിയുമാവുകയില്ല. അതിനാൽ മുൻപറഞ്ഞ അഞ്ചു പഞ്ചനഖങ്ങളൊഴിച്ചു മറുള്ള പഞ്ചനഖങ്ങളുടെ ഭക്ഷണത്തിൻെറ നിഷേധത്തിലാണ് ഇതിനു താൽപര്യമെന്നു സിദ്ധിക്കുന്നു. ഈവക നിവൃത്തിപരമായ വിധിയെയാകുന്നു പരിസംഖ്യാവിധിയെന്നു മീമാംസകന്മാർ പറയുന്നതു്. നിയമത്തിനും പരിസംഖ്യയ്ക്കും ഇവർ പറയുന്ന ഇത്തരം വ്യത്യാസം വൈയാകരണന്മാർ അംഗീകരിക്കുന്നില്ല. അവക്കു നിയമവും പരിസംഖ്യയും ഒന്നുതന്നെ. പാക്ഷികപ്രാപ്തിയുണ്ടായാലും ശരി, യുഗപൽപ്രാപ്തിയുണ്ടായാലും ശരി. ഇതുതന്നെയാണ് ആലങ്കാരികന്മാരുടേയും പക്ഷമെന്നു ധരിക്കണം.

ഇതു പ്രശ്നപൂർവ്വമായും ശുദ്ധമായും വരാം. അതുതന്നെ പ്രത്യേകം ശാബ്ദമായും ആർത്ഥമായും ഭവിക്കുന്നതിനാൽ ആകെ നാലുവിധമായി പിരിയും.

പ്രശ്നപൂർവ്വകവും ശാബ്ദവുമായ പരിസംഖ്യയ്ക്ക്:—

"ജന്മമെന്തിനു മഹാന്മാ?ക്കിഹ പരന്മാക്ക
നന്മ ചെയ്യുവാൻതന്നെ തിന്മയ്ക്കല്ലൊരിക്കലും;
നിർമ്മലന്മാരാമവക്കെന്തിനു ദാരഗ്രഹം?
ധർമ്മസേവനത്തിനു ശർമ്മാനുഭ്രതിക്കല്ല." (സ-കേക)

ഇതിലെ ഇതരവ്യാവൃത്തി ശാബ്ദവും ആയതു പ്രശ്നപൂർവ്വകവുമാകുന്നു.

ആത്മത്തിനു്:—

"സാരം ഭൂമിയിലേതുദേശമധികം? ശ്രീ വഞ്ചിരാജ്യം സഖേ;
പാരം സൌഖ്യമതിങ്കലെങ്ങു വസതി? ക്ഷോതാമനന്താലയം;
പാരിൽക്കീർത്തി പരം പുകഴ്ന്ന നൃപനോ? ശ്രീമൂലകർഷ്മാപനാ-
ണാരാകുന്നതു സേവ്യനേവനു? മഹോ ശ്രീപദ്മനാഭൻ പരൻ."
(രാമകൃഷ്ണശാസ്ത്രി)

ഇതിൽ സാരമായ ദേശം വഞ്ചിരാജ്യമാണെന്നല്ലാതെ മറെറാന്നുമല്ലെന്ന ശബ്ദംകൊണ്ടു നിർദ്ദേശിച്ചിട്ടില്ലായ്കയാൽ ഇതരവ്യാവൃത്തി ആത്മം.

ശുദ്ധവും ശാബ്ദവുമായ പരിസംഖ്യയ്ക്ക്:—

"നോക്കാലെന്നൊരുപാനയിച്ച സഖിയെ-
ക്കൊണ്ടല്ല; കൊണ്ടാടിടും
വാക്കാലല്ലവർ പുഞ്ചിരിപ്പുതുമയാ-
ലോതീടിനാർ സ്വാഗതം;
സൽകാരക്രിയ ചായയാൽ പ്പുതുപരി-
ഷ്കാരത്തിനൊത്തല്ല തൽ-
സീൽകാരാഞ്ചിതമാധിയാൽ സഫലമാ-
യ്ത്തന്നേ നടത്തീടിനാർ."
(പ്രണയവിലാസം)

"ഉപാനയിച്ചതു നോക്കാലാണ്, സഖിയെക്കൊണ്ടല്ല. സ്വാഗതം ചെയ്തതു് പുഞ്ചിരിപ്പൂതുമയാലാണ്, വാക്കുകൊണ്ടല്ല. സൽകരിച്ചതു് സീൽകാരാഞ്ചിതമാധ്വിയാലാണ്, പുതുപരിഷ്കാരരീതിയിൽ ചായകൊണ്ടല്ല." എന്നിങ്ങിനെ വ്യാവൃത്തി ശബ്ദോപാത്തമായിരിക്കയാൽ ശാബ്ദം. പ്രശ്നപൂർവ്വകമല്ലായ്കയാൽ ശ്രുഭം.

ആത്മത്തിന്നു്:—

"നെടിയ മല കിഴക്കും നേരെഴാത്താഴി മേക്കും
വടിവിലെലുകയായിത്തഞ്ചിടും വഞ്ചിനാടേ,
അടിയനിതറിയിക്കാമബ്ലികാഞ്ചിക്ക നീയേ
മുടിനടുവിൽ വിളങ്ങും മുഖ്യമാണിക്യരത്നം."

(ഉമാകേരളം)

ഇതിൽ മറെറാരുനാട്ടമല്ലെന്നുള്ള വ്യാവൃത്തി ആത്മം.

പരിസംഖ്യ ശ്ലേഷാനുപ്രാണിതമായും വരും. അതിന്നാണു് ചമൽകാരാധിക്യവും. അതിൽ ശാബ്ദത്തിന്നു് ഉദാഹരണം:—

"ചിത്രം ചിത്രം മിത്രവിനാശേ
വലിയൊരു ഞെളിവും ദോഷാകരത ജ-
ളാത്മത മറവു കലാക്ഷതിതാനും
ബാലകഭാവേ കുടിലതയും ബത
യൌവനകാലേ വൃത്തക്ഷയവും
വൃദ്ധതേപപി കളങ്കമിതെല്ലാം
മറെറാരിടത്തും കാണ്മാൻ നഹി നഹി
ചന്ദ്രൻതങ്കലൊഴിഞ്ഞു വിചാരേ."

(നാരായണീയം ചമ്പു)

ആത്മത്തിന്നു്:—

"വർണ്ണാനാമൊരുലോപവുമങ്ങപ-
രപ്രത്യയവും പ്രകൃതിവിഭാഗവും

ആശു നിപാതവുമൊക്കെ നിശ്ശുദ്ധം
വ്യാകരണത്തിലിരുന്ന പുലന്നു.”

(നാരായണീയം ചമ്പു)

“മൃഗദൃശാമുദരേ കൃശതാ തഥാ
കുടിലതാ കുരുകുന്തളസീമനി
കഠിനതാ ച കുചേ പരിശോഭതേ
ജനപദേഷു യദാശ്രയിഷു സ്സ്ഫുടം.” (ചന്ദ്രോത്സവം)

ചിലർ, “ഹേതു അർത്ഥസിദ്ധമല്ലാതെ ശബ്ദവാച്യമാവുമ്പോൾ അലങ്കാരമാവാതെ വെറും ഹേതുവായിരിക്കുന്നതുപോലെ, പരിസംഖ്യയും അർത്ഥമായാൽ മാത്രമേ ചമൽകാരകത്വം മൂലം അലങ്കാരമാവുകയുള്ളൂ, അല്ലെങ്കിൽ വെറും പരിസംഖ്യതന്നെ” എന്നു പറയുന്നു. മറ്റുചിലർ, “‘പഞ്ച പഞ്ചനഖാ ഭക്ഷ്യാഃ’ ഇത്യാദിപോലെ വ്യാവൃത്തി അർത്ഥമായിരുന്നാലും പരിസംഖ്യ അലങ്കാരമാവുകയില്ല, അവണമെങ്കിൽ ശ്ലേഷാനുപ്രാണിതമായിരിക്കണം; എന്നാലെ കവിപ്രതിഭാനിർവ്യൂഢതപ്രയുക്തമായ ചമൽകാരത്തിനു പ്രസക്തിയുള്ളൂ. അതുകയാൽ, “ചിത്രം ചിത്രം മിത്രവിനാശേ—” ഇത്യാദി മാത്രമാണ് പരിസംഖ്യാലങ്കാരം. “ജന്മമെന്തിനു—”, “സാരം ഭ്രമിയിലേതു—”, “നോക്കാലെന്നെ—” ഇത്യാദിയിലെ പരിസംഖ്യയൊന്നും അലങ്കാരമല്ല; വെറും വസ്തുമാത്രം. “നെടിയമല—” എന്നതിലെ “നീയേ മുഖ്യമാണിക്യരത്നം” എന്ന അംശത്തിൽ ദൃഢാരോപത്രുപകവുമാണ്” എന്ന് അഭിപ്രായപ്പെട്ടുന്നു. കാവ്യലിംഗപ്രസ്താവത്തിൽ പറഞ്ഞിരിക്കുന്ന സമാധാനത്താൽത്തന്നെ ഈവക അഭിപ്രായം അംഗീകരിച്ചേകഴിയൂ എന്നില്ലെന്നു കാണിച്ചിരിക്കയാൽ വീണ്ടും വിസ്തരിക്കുന്നില്ല.

പരിസംഖ്യാലങ്കാരനിത്രുപണം സമാപ്തം.

— 55. കാവ്യാർത്ഥാപത്തി. —

കാവ്യാർത്ഥാപത്തി കൈമുത്യ-
ന്യായാലന്യാർത്ഥസിദ്ധിയാം.

'കിമുത' (പിന്നെന്തു്?) എന്നതിന്റെ ഭാവം കൈമുത്യം—അഥവാ കൈമുതികം. കൈമുത്യന്യായം=കൈമുതികന്യായം. ആ ന്യായമനുസരിച്ചുള്ള അർത്ഥാന്തരസിദ്ധി കാവ്യാർത്ഥാപത്തിയെന്ന അലങ്കാരമാകുന്നു. ഈ ന്യായത്തെത്തന്നെയാണു് 'ഭണ്ഡാപൂപികാന്യായ'മെന്നു പറയുന്നതും. ഭണ്ഡം=കോലു്, അപൂപം=അപ്പം. ഭണ്ഡാപൂപങ്ങളുടെ ഭാവം—ഭണ്ഡാപൂപിക. അല്ലെങ്കിൽ ഭണ്ഡാപൂപങ്ങൾ യാതൊരു നീതിയിലുണ്ടോ അതു് ഭണ്ഡാപൂപിക. അഥവാ ഭണ്ഡാപൂപങ്ങൾപോലുള്ളതു് ഭണ്ഡാപൂപിക. എന്നിങ്ങിനെ പലതരത്തിലും വ്യുത്പത്തി കല്പിക്കാമെങ്കിലും കാര്യമെല്ലാം ഒന്നുതന്നെ. അപ്പം കോലിൽ കോർത്തു വെച്ചിരിക്കെ, ആ കോലു് എലി കൊണ്ടുപോയി എങ്കിൽ അപ്പത്തിന്റെ കഥ പറവാനുണ്ടോ? അതും കൊണ്ടുപോയിയെന്നു് അർത്ഥാൽ സിദ്ധിക്കുന്നു എന്നു താൽപര്യം. (അർത്ഥാൽ)അർത്ഥാന്തരത്തിന്റെ ആപത്തി=നിഷ്പത്തി—അർത്ഥാപത്തി എന്ന ശബ്ദവ്യുൽപത്തി.

താന്ത്രികമായ അർത്ഥാപത്തിയിൽനിന്നു വ്യത്യസ്തമാണെന്നു കാണിപ്പാനാണു് കാവ്യാർത്ഥാപത്തിയെന്നു പറഞ്ഞിരിക്കുന്നതു്. മീമാംസാശാസ്ത്രസമ്മതമായ അർത്ഥാപത്തിക്കു് ഉദാഹരണം:— "തടിയനായ ദേവദത്തൻ പകലുണ്ണുന്നില്ല" ഇത്യാദിയാകുന്നു. ഇവിടെ ആ പദകമായ പീനത്വം (തടി) രാത്രിഭോജനം ക്രൂടാതെ അനുപപന്നമാകകൊണ്ടു് അന്യഥാനുപപത്തിവഴിക്കാണു് ആപാദ്യമായ രാത്രിഭോജനത്തിനു സാധകമാവുന്നതു്. കാവ്യാർത്ഥാപത്തിയിലാകട്ടെ ആപാദകത്തിനു് അന്യഥാനുപപത്തിയില്ല. അതു് അർത്ഥാന്തരസാധകമാകുന്നതു കൈമുതികന്യായമാശ്രയിച്ചുമാത്രമാണു്. അപ്പം കൊണ്ടുപോകാതെ കോലുകൊണ്ടുപോയിക്കൂടാ എന്നില്ലല്ലോ.

അത്ഥാപത്തി പ്രകൃതംകൊണ്ട് പ്രകൃതത്തിന്നു, പ്രകൃതംകൊണ്ട് അപ്രകൃതത്തിന്നു, അപ്രകൃതംകൊണ്ട് അപ്രകൃതത്തിന്നു, അപ്രകൃതംകൊണ്ടു പ്രകൃതത്തിന്നു എന്നിങ്ങിനെ നാലുപ്രകാരത്തിൽ വരാം. അതിൽ പ്രകൃതംകൊണ്ടു പ്രകൃതത്തിന്നു:—

"കഥമോതുവതെന്റെ ദൈവമേ!
കഥ തീത്തീടിന കാഴ്ച കാണവേ
വ്യഥയാൽ മൃതതുല്യരായ് ഖല-
പ്രഥമന്മാർ പുനരെന്തു പെറവാം?"

(ഉമാകേരളം)

വഞ്ചിച്ചുവധിക്കപ്പെട്ട രാജകുമാരന്മാരുടെ മൃതശരീരം കിടക്കുന്ന കാഴ്ചയെ കവി വർണ്ണിക്കുന്ന പ്രകൃതപദ്യത്തിൽ, പെറമ്മയുടെ സ്ഥിതിപോലെ തന്നെ ഖലപ്രഥമന്മാരുടെ സ്ഥിതിയും പ്രകൃതമാണെന്നു പറയാം. "കാണവേ-മൃതതുല്യരായ്" എന്നു പറഞ്ഞിരിക്കുന്നതുകൊണ്ടുതന്നെ അവർ സന്നിഹിതരാണെന്നു സിദ്ധിക്കുന്നുണ്ട്. കവി അപ്രകാരം വിവക്ഷിച്ചിട്ടില്ലെങ്കിൽ "കാൺകിലോ-മൃതതുല്യരാം" എന്നിപ്രകാരത്തിലേ പ്രയോഗിക്കുമായിരുന്നുള്ളൂ. അതിനാൽ, പ്രകൃതമായ ഖലപ്രഥമന്മാരുടെ അവസ്ഥകൊണ്ടു പ്രകൃതമായ പെറമ്മയുടെ അവസ്ഥ കൈമുതികന്യായത്താൽ സിദ്ധം.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"ഹിതം ഭുജിപ്പതിന സഹാർദ്ദമോതുമെൻ-
മതം മുതയി നിറവേറിടാത്ത നീ
ചിതത്തൊടും പരമഭിലാഷമെന്തഹോ
വിതക്കുമിന്നുടനടി സാദ്ധ്യമാക്കിടും?"

(രുക്മാംഗദചരിതം)

'കൈകേയിയൊഴിച്ചു് ഇഷ്ടംപോലെ മറെറാരു വരം ചോദിക്കുവാൻ അപേക്ഷിക്കുന്ന രാജാവോടു മോഹിനി പറയുന്ന ഈ പദ്യത്തിൽ, സുകരമായ ഭോജനാഭിലാഷം നിറവേറിയില്ല' എന്ന ആപാദകം

പോലെ 'മറെറാന്നും നിറവേറുകയില്ല' എന്ന കൈമുതികന്യായ സിദ്ധമായ ആപാദ്യവും പ്രകൃതമാണല്ലോ.

പ്രകൃതംകൊണ്ട് അപ്രകൃതത്തിന്ന്:—

"ഹരന്നുമുമയെ വേഠംക്കുവാൻ കൊതിക്കും
കരളൊട്ട നാളതു പോക്കുവാൻ കുഴങ്ങി
പരന്നടെ കഥയെന്തഹോ വികാരം
പരമുടനാവിഭവിന്നുമാന്നിതെന്നാൽ?" (കുമാരസംഭവം)

ഇവിടെ, പ്രകൃതമായ പരമേശ്വരസ്ഥിതികൊണ്ട് അപ്രകൃതമായ ലോകസ്ഥിതി കൈമുതികന്യായസിദ്ധം.

അപ്രകൃതംകൊണ്ട് അപ്രകൃതത്തിന്ന്:—

"പ്രഭാതമാം സമയമതിൽ സ്മരിച്ചിട്ടും
പ്രഭാകരപ്രഭകളെയും ഭയന്നവൻ
പ്രഭാവമുൽകടമെഴുമക്ഷ്യശാനുവിൽ
സ്വഭാവതശ്ചലമതി ചാടുമെന്നതോ?"
(രുക്മാംഗദചരിതം)

ഈ പദ്യം "ഹിതം ഭുജിപ്പതിന്ന്—" എന്ന പദ്യത്തിന്ന് അനന്തരമുള്ളതാകയാൽ ഇതിലെ വാക്യാർത്ഥം പൂർവ്വപദ്യത്തിലെ വാക്യാർത്ഥത്തിന്ന ദൃഷ്ടാന്തമായിട്ടാണ് സ്ഥിതിചെയ്യുന്നതു്. ആകയാൽ, ദൃഷ്ടാന്തരൂപമായ പ്രകൃതപദ്യത്തിലെ ആപാദകവും കൈമുതികന്യായസിദ്ധമായ ആപാദ്യവും അപ്രകൃതമാകുന്നു.

വേറെ ഉദാഹരണം:--

"പവിഴവുമരുണാധരാഭ കണ്ടാൽ
പവിഹതിയേറതുപോലെ തോറു മണ്ടും
ഛവി പെരുകിയ തൊണ്ടി കാട്ട കേറി
ബ്ബവി മറയുന്നതുമിന്ന കുറമാണോ?"
(രുക്മാംഗദചരിതം)

അപ്രകൃതംകൊണ്ടു പ്രകൃതത്തിന്നു്:--

"പരമേശ്വരനെപ്പോലും പിച്ച തെണ്ടിച്ച ദുർവ്വിധേ,
അതു നിൻമുന്നിലീമർത്ത്യ-നെത്രമാത്രം വരാകനാം." (സ്വ)

ഇതിൽ ആപാദകമായ പരമേശ്വരവൃത്താന്തം അപ്രകൃതം. കൈമുതികന്യായത്താൽ ആപാദ്യമായ വക്തൃവൃത്താന്തം പ്രകൃതം.

കാവ്യാർത്ഥാപത്ത്യലങ്കാരനിരൂപണം സമാപ്തം.

— 56. സംഭാവന. —

സംഭാവനയയുക്തത്വ-
പ്രതീതിക്കുള്ള തക്കണം. (61)

'അതു് അങ്ങിനെയാണെങ്കിൽ ഇതു് ഇങ്ങിനെയാവാം. അതു് അങ്ങിനെയല്ലെങ്കിൽ ഇതു് ഇങ്ങിനേയുമല്ല' എന്നീവിധത്തിലുള്ള ആപാദനം തന്നെ തക്കണം. അയുക്തത്വം അസംഭാവ്യത്വമൂലകമോ അനൌചിത്യമൂലകമോ ആവാം. അയുക്തത്വപ്രതീതിക്കായിട്ടു ചെയ്യുന്ന തക്കണം സംഭാവനാലങ്കാരം. ആപാദ്യാപാദകങ്ങളുടെ പ്രകൃതാപ്രകൃതത്വമാധാരമാക്കി ഇതും രണ്ടുവിധത്തിലാണെന്നു പറയാം.

അപ്രകൃതംകൊണ്ടു പ്രകൃതാപാദനത്തിന്നു്:--

"ചാരുമൌക്തികസരാവഭാസിയാ-
ണ്ടീരുമെങ്കിലുമിതാംശുമണ്ഡലം
ഭീരു, മാന്മഥനിദാഘശീകരം
ചേരുമീമുഖമൊടൊപ്പമാം തദാ." (സ്വ)

ചന്ദ്രമണ്ഡലമത്തരത്തിലായാൽ മാത്രമേ ഈ മുഖത്തോടു തുല്യമാവൂ എന്നിങ്ങിനെ ആപാദനം ചെയ്തിരിക്കയാൽ ലക്ഷണ

സമനയം. ഇതിലെ അയുക്തത്വം അസംഭാവ്യത്വമൂലകമാകുന്നു. ആപാദകമായ പൂർവ്വാർദ്ധം അപ്രകൃതവും ആപാദ്യമായ ഉത്തരാർദ്ധം പ്രകൃതവുമാകയാൽ അപ്രകൃതംകൊണ്ടു പ്രകൃതാപാദനം.

വേറെ ഉദാഹരണം:--

"ഘോരാസുരാഗ്രണിഹിരണ്യനൊടൊത്തു വീണ്ടും
ഹാ! രാവണത്രിപുരതാരകശൂരകംസർ
പാരാതെയിക്കലിയിൽ വന്നവതാരമാന്നാൽ
ആ രാമനാമഠമൊടൊത്ത ഖലക്കു പറ്റും."

(ഉമാകേരളം)

പ്രകൃതംകൊണ്ടു് അപ്രകൃതത്തിന്നു്--

"വരാഷ്ടിചെയ്യുതിനു വരിച്ചൊരെൻ വരം
തരാത്ത നീ ജഗതി വദാന്യനാകിലോ
പരാത്തി ചേർത്തിടമൊരു കാളഭോഗിയും
വരാമൃതം മുഖമതിൽ നിന്നു തൂകിടും."

(രുക്മാംഗദചരിതം)

ഇതിൽ വദാന്യത്വം അയുക്തമെന്നു കാണിക്കാനാണു് പ്രകൃതംകൊണ്ടു് അപ്രകൃതത്തിന്നു് ആപാദനം ചെയ്തിരിക്കുന്നതു്. ഇതു തുല്യന്യായപ്രകാരമാണു്, മുന്നുദാഹരണങ്ങളിൽ പ്രയോജ്യപ്രയോജകഭാവമാശ്രയിച്ചാണു് ആപാദനമെന്നു ധരിക്കണം.

വേറെ ഉദാഹരണം:--

"മയി ഭവദീയേ സച്ചി-
ന്മയി, വിജയിക്കുന്നുവെങ്കിലജ്ഞാനം
അയി! ഭാസ്കരകിരണത്തിൽ
ശ്ലയിക്കുമന്ധംതമസ്സു നിശ്ശങ്കം." (സ-പ)

ഇവിടെ സിദ്ധമായ അജ്ഞാനവിജൃംഭണം അനുചിതമെന്നു വരുത്താനായിട്ടാണു് ഭാസ്കരകിരണത്തിൽ അന്ധംതമഃസ്ഥിതിയെ

ആപാദനം ചെയ്തിരിക്കുന്നതു്. "ചാരുമൌക്തിക—" "ശ്ലോരാ സുരാഗ്രണി—" എന്നാ മുന്നുദാഹരണങ്ങളിലെ ആപാദകാംശം അസിദ്ധമാകുന്നു എന്നു വിശേഷമുണ്ടു്.

പണ്ഡിതരാജന്റെ അഭിപ്രായത്തിൽ "വരാഷ്ടി ചെയ്യതിനു്-" "അയി ഭവദീയേ—" ഇത്യാദിയിലെ അലങ്കാരം അർത്ഥാപത്തിയാകുന്നു. അദ്ദേഹം അർത്ഥാപത്തിക്കു്,

"സിദ്ധമാമൊരു കാര്യത്താൽ തുല്യന്യായാനുസാരിയായ്
കാര്യാന്തരാപാദനമാ-മർത്ഥാപത്തിയലങ്കൃതി."

എന്നീ വിധത്തിൽ ലക്ഷണം നിർദ്ദേശിച്ചു്, കാവ്യപ്രകാശകാരൻ 'യദ്യർത്ഥാതിശയോക്തി' എന്നും കുവലയാനന്ദകാരൻ 'സംഭാവന' എന്നും പറയുന്നു,

"ചേലൊത്ത പുഷ്പമൊരു ചെന്തളിരിൽപ്പുതിച്ചാൽ
അല്ലെങ്കിൽ മുത്തുമണി നൽപ്പവിഴത്തിൽ വെച്ചാൽ
തൊണ്ടിപ്പഴത്തിനെതിരാം മദിരാക്ഷിതന്റെ
ചുണ്ടിൽപ്പുരക്കുമൊരു പുഞ്ചിരിയോടെതിക്കും."

(ഭാഷാകുമാരസംഭവം)

"ചാരുമൌക്തികസരാവഭാസിയായ്—"

ഇത്യാദി സ്ഥലങ്ങളെ, ആപാദകം സിദ്ധമല്ലെന്നുപറഞ്ഞു വ്യാവർത്തിപ്പിച്ചിരിക്കുന്നു. ഏതായാലും "വരാഷ്ടിചെയ്യതിനു വരിച്ചൊരെൻ വരം—" എന്നീവക ചില ഉദാഹരണങ്ങളെ അർത്ഥാപത്തിക്കു വിഷയമാക്കിയതുകൊണ്ടു വിശേഷിച്ചു ഫലമൊന്നും കാണുന്നില്ല. "ചാരുമൌക്തികസരാവഭാസിയായ്-" "ചേലൊത്ത പുഷ്പമൊരു-" ഇത്യാദിക്കായി എന്തായാലും സംഭാവനയോ യദ്യർത്ഥാതിശയോക്തിയോ സ്വീകരിക്കാതെ നിവൃത്തിയുമില്ല. അഥവാ ആപാദകം സിദ്ധമായിരിക്കണമെന്നു നിർബന്ധം വെക്കാതെ "ഏതാനുമൊരു കാര്യത്താൽ തുല്യന്യായാനുസാരിയായ്" എന്നു ലക്ഷണംമാറ്റി രചിക്കുന്നതായാലും "ചേലൊത്ത പുഷ്പമൊരു—" ഇത്യാദിയിൽ തുല്യ

ന്യായേന ആപാദനമില്ലായ്കയാൽ വീണ്ടും അതിന്നായി അലങ്കാരാന്തരസ്വീകാരമാവശ്യംതന്നെ. യാതൊരു ന്യായത്താൽ ആപാദകം സിദ്ധിക്കാമോ അതേ ന്യായത്താൽ ആപാദ്യമായ അർത്ഥാന്തരവും സിദ്ധിക്കാമെന്നു വരുമ്പോഴല്ലേ തുല്യന്യായപ്രസക്തി? പിന്നെ വേണമെങ്കിൽ തുല്യന്യായവിവക്ഷയും വേണ്ടെന്നു വെക്കണം. അങ്ങിനെ പ്രയാസപ്പെട്ട് എല്ലാം അർത്ഥാപത്തികക്ഷിയിൽ നിക്ഷേപിക്കുവാനൊരുങ്ങുന്ന പക്ഷം തുല്യന്യായമനുസരിച്ച് ഉപമയിൽത്തന്നെ ഒട്ടുമുക്കാലും അലങ്കാരങ്ങളേയും തള്ളിവിടാനും തെയ്യാറാകേണ്ടിവരും. ആവക അപകടത്തിനൊന്നും ഇടയാക്കാതെ പ്രാചീനന്മാർ നിർദ്ദേശിച്ച സരണിയിൽക്കൂടി അവിടവിടെ അത്യാവശ്യമായ പരിഷ്കാരം മാത്രം വരുത്തിക്കൊണ്ടു മുന്നോട്ടു പോകയാണ് ശ്രേയസ്കരമെന്നു വിചാരിക്കുന്നു.

സംഭാവനാലങ്കാരനിരൂപണം സമാപ്തം.

— 57. വികല്പം. —

വിരുദ്ധങ്ങളാംരണ്ടീടും
പക്ഷികാപ്തി വികല്പമാം.

വിരുദ്ധങ്ങളായ കാര്യങ്ങളെ ഒരിടത്തു് ഒരുമിച്ചു സംഭാവ്യമല്ലായ്കയാൽ ഏതെങ്കിലുമൊന്നേ വരികയുള്ളൂ. അങ്ങിനെയുള്ള പ്രാപ്തിയാണ് പാക്ഷികപ്രാപ്തി. അതുതന്നെയാണ് വികല്പമെന്ന അലങ്കാരം. ഇതു് ഉപമയുടെ വ്യതിരേകംപോലെ സമുച്ചയത്തിന്റെ പ്രതിപക്ഷഭൂതമാകുന്നു.

ഉദാഹരണം:—

"കളഞ്ഞു തൊണ്ടിച്ചുടുപന്തമത്ര നീ
മിളദ്ഗ്രസം വന്നു കരാസിധാരയാൽ

പിളക്കുകെൻമാറിടമോ യശസ്സുഖം
വളത്തിടും വാനലകിൻ കവാടമോ.'' (ഉമാകേരളം)

'നീ യുദ്ധം ചെയ്യ എന്നെ കൊല്ലുകയോ മരിക്കയോ ചെയ്യ' എന്ന താൽപര്യത്തോടെ, 'എന്റെ മാറിടമോ വാനിന്റെ കവാടമോ പിളക്കുക' എന്നുപറഞ്ഞിരിക്കയാൽ ഇവിടെ പാക്ഷികപ്രാപ്തിരൂപമായ വികല്പാലങ്കാരം. ഇതിൽ മാറിടത്തിന്നും വാനിൻകവാടത്തിന്നും ഭേദനാർഹതരൂപധർമ്മൈക്യത്താൽ ഔപമ്യപ്രതീതിയുണ്ട്. ഔപമ്യത്തിന്ന പ്രയോജകമായ ധർമ്മം അഭേദാദ്ധ്യവസായത്താലോ മറേറാ സാധാരണീകൃതമാണെങ്കിലേ ചമൽകാരം ഉല്ലസിക്കൂ. അങ്ങിനെയുള്ള സ്ഥലത്തേ വികല്പത്തിന്നാലങ്കാരത്വമുള്ളൂ. അല്ലെങ്കിൽ വസ്തുമാത്രമാണ്, എന്നു ധരിക്കണം. ആകയാൽ:—

''ഇരുന്നാലും മരിച്ചാലും ധർമ്മം ഞാൻ വെടിയാ ധ്രുവം.''

ഇത്യാദിയൊന്നും അലങ്കാരമാവുന്നില്ല. 'ഇരിക്കുക' 'മരിക്കുക' എന്നിവയ്ക്ക് താദ്ശൌപമ്യമില്ലെന്നുള്ളതു സ്പഷ്ടമാണല്ലോ. അതുപോലെ തന്നെ:—

''ശിവമേകട്ടെ ഞങ്ങൾക്കു ശിവനോ വിഷ്ണുവോ പഥി.''

ശിവനും വിഷ്ണുവും ഒന്നിച്ചു ശിവമേകുന്നതിന്ന വിരോധമില്ലായ്കയാൽ ഇതും വികല്പാലങ്കാരമാകുന്നില്ല. ഈ സ്ഥിതിക്ക്:—

''കഞ്ഞോക്കിലീ ഞാൻ പുകഴിൻ നിറത്താൽ
മഞ്ഞോടെതിർക്കുന്ന ഭവാൻ വെടിഞ്ഞാൽ
നെഞ്ഞോട്ട തീ ചേന്നു കഴിഞ്ഞു, പിന്നെ
നഞ്ഞോ തുണപ്പാൻ കയറോ പയസ്സോ.''
(ഉമാകേരളം)

ഈവകയൊന്നും പ്രസ്തുതാലങ്കാരമാവുകയില്ലെന്ന വിചാരിക്കണം. സാധാരണധർമ്മം ബിംബപ്രതിബിംബഭാവാപന്നമാകുന്നോടത്തും ചമൽകാരത്തിന്ന ഹാനിയില്ലെന്ന ചിലർക്ക് അഭിപ്രായമുണ്ട്.

ഉദാഹരണം:—

"കൊല്ലപ്പെട്ടകിലോ സ്വർഗ്ഗം കൊല്ലുകിൽ ത്തേ മഹീസുഖം
തെല്ലും സംശയമില്ലല്ലോ കില്ല തീത്തെഴി പോരിനായ്."
(ഭഗവദ്ഗീത)

ഇവിടെ 'കൊല്ലപ്പെട്ടക' 'കൊല്ലുക' എന്നീ വികല്പ്യമാനങ്ങൾക്കുള്ള സ്വർഗ്ഗപ്രാപ്തി, മഹീസുഖാനുഭവം എന്നീ ധർമ്മങ്ങൾ കാമ്യതപസാധർമ്മ്യത്താൽ ഒന്നാണെന്ന് കല്പിച്ചുകൊണ്ടു ബിംബപ്രതിബിംബരീതിയിലാണല്ലോ നിർദ്ദേശിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നതു്. ഈവകയും വികല്പാലങ്കാരത്തിന്റെ വിഷയമാണെന്നു പറയുന്നു.

വികല്പാലങ്കാരനിരൂപണം സമാപ്തം.

— 58. സമുച്ചയം. —

പദാർത്ഥങ്ങൾക്കുരച്ചീടും
യൌഗപദ്യം സമുച്ചയം. (62)

ഗുണക്രിയാദിപദാർത്ഥങ്ങളുടെ യൌഗപദ്യം സമുച്ചയാലങ്കാരം. യൌഗപദ്യം=ഒരേസമയത്തു സംഭവിക്കൽ. കാരണതപാതിരിക്ത സംബന്ധത്തേയും കാരണതപസംബന്ധത്തേയും ആശ്രയിച്ചു്, ഇതു രണ്ടുവിധത്തിൽ പിരിയും. അതിൽ ആദ്യത്തേതു്,—ഗുണയൌഗപദ്യം, ക്രിയായൌഗപദ്യം, ഉഭയയൌഗപദ്യം എന്നു മൂന്നുവിധം. രണ്ടാമത്തേതു്,—സദ്യോഗം, അസദ്യോഗം, സദസദ്യോഗം എന്നു മൂന്നുവിധം. ഇങ്ങിനെ ആകെ ആറുവിധം സമുച്ചയം.

ഗുണയൌഗപദ്യത്തിന്നു്:—

"നിൻമിഴിയൊന്നു ചുവന്നു
നിർമ്മലഗുണ, ഭ്രമിപാലകുലമൌലേ,

കടുതരവീയ്യും തുടരും
ക്രൂടലർവക്ത്രം കറുക്കയും ചെയ്യു."

(ഭാഷാഭ്രഷണം)

ഇതിൽ ചുവപ്പു്, കറുപ്പു് എന്നീ ഗുണങ്ങൾക്കു ഭിന്നധർമ്മികളിൽ യൌഗപദ്യം.

ക്രിയാസമുച്ചയത്തിന്നു്:—

"ഓമൽക്കണ്ണു ചുഴന്നിടുന്നു, നിടിലം വേർക്കുന്നു, രോമാഞ്ചമ-
ക്ഷാമം നൽക്കവിളാന്നിടുന്നി,തധരേ ചേരുന്നു ദന്താങ്കുരം,
കാമം കഞ്ചുളി കീറുമാറുരസിജം പൊങ്ങുന്നു, നീങ്ങുന്നിതാ
ശ്രീമന്നീവി, കുഴങ്ങിടുന്നിതിവടം നിൻ കൃപാസവാസേവയാൽ."

(പ്രണയവിലാസം)

ഓരോ അവയവത്തിൽ ഓരോ ക്രിയകളും ഒരേസമയത്തുണ്ടായതായ്തോന്നിക്കയാൽ ക്രിയായൌഗപദ്യം.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"ചീവീടിൻധ്വനി മാനിനീമണികളംതൻ മാനത്തെ മാറ്റുന്ന ഭീ
താവീടുന്നൊരു ദർദ്ദുരോല്ലുരരവം നീക്കുന്ന നാണത്തിനെ
പ്രാവീണ്യത്തൊടയേ! സ്വയംഗ്രഹപരീരംഭാദിസംഭാവനം
നീവീവിഗ്ലഥകാരിയാമിടി നടത്തീടുന്ന വഷ്ടാഗമേ."

(പ്രണയവിലാസം)

"ജഗതി പുടപുഴങ്ങീ തത്ര വാദിത്രഘോഷം
വെടി പുനരിടിപോലേ വായുമാശ്ലേ മുഴങ്ങീ
ദിശി ദിശി പൊടി പൊങ്ങീ ഭാനുബിംബം മയങ്ങീ
വടിവിനൊടു കലുങ്ങീ ലോകമിന്ദൂത്സവാദൌ."

(ചന്ദ്രോത്സവം)

ഇവയിലൊക്കയും ഗുണക്രിയകൾക്കു വൈയധികരണ്യം.

സമാനാധികരണമായ ഗുണങ്ങളുടെ യൌഗപദ്യത്തിന്ന്:—

"ഗൌരം ഗൌര്യാ മിഴിത്തീയാ-ലാരകൃതം സ്വതവേ സിതം
പരം ഗരത്താലസിതം പരമേശ്വരമെയ് തൊഴാം." (സ്വ)

ഗൌരാദിഗുണങ്ങൾക്കൊക്കെയും അധികരണം പരമേശ്വര ശരീരമാകയാൽ സാമാനാധികരണ്യം.

സമാനാധികരണക്രിയായൌഗപദ്യത്തിന്ന്:—

"രോദിപ്പിക്കുന്ന കലിയെ മോദിപ്പിക്കുന്ന ഭ്രമിയെ
ഖേദിപ്പിക്കുന്ന ഹാ ഗോത്ര-ഭേദിയെ ത്തവ വിക്രമം." (സ്വ)

ഇതിൽ ക്രിയകൾക്കു സാമാനാധികരണ്യം.

ആദ്യപ്രഭേദത്തിലെ അന്യപ്രകാരമായ ഗുണക്രിയായൌഗപദ്യത്തിന്ന് ഉദാഹരണം:—

"ഒട്ടി നൽക്കവിളു രോജമോ ദ്ധഡിമ സന്ത്യജിച്ചു ജഘനം ഘനം
വിട്ടിതാനനമിയന്നു വേപ്പുടൽ വിളത്തിളച്ചിതു കിഴിഞ്ഞു തോഥം
മട്ടിടഞ്ഞമൊഴിയാളിടയ്ക്കിടയിൽ നിശ്വസിക്കുവതുമുണ്ടര-
ക്കെട്ടിൽനിന്നു കിഴിയുന്നു വസ്ത്രമഴിയുന്നു കേശമഴിയുന്നു സ്മരൻ."
(പ്രണയവിലാസം)

ഇവിടെ 'വിളത്തിളച്ചിതു' എന്നതിലെ വിളറ്റു് കാശ്യം എന്നീ ഗുണങ്ങൾക്കും മറ്റുള്ള ക്രിയകൾക്കും യൌഗപദ്യം.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"ഉദയഗിരി ചുവന്നു ഭാനുബിംബം വിളങ്ങീ
നളിനമുകുളജാലം മന്ദഹാസം തുടങ്ങീ
പനിമതി മറവായി ദുഃഖനാദം മുഴങ്ങീ
ഉണരുക കണികാണ്മാൻ അംബരേ ശംബരേശ."
(കോട്ടയത്തു തമ്പുരാൻ)

രണ്ടാമത്തെ വകഭേദത്തിൽ സദ്യോഗത്തിന്നു്:—

"നാട്ടിൽ ശ്ലാഘ്യക്കം വേറിട്ടിതു; സചിവനിലാ-
ക്കീടിനേൻ ഭാരമെല്ലാം
ഒട്ടും താൻ നാടു ദുഃഖം പ്രജകളിലുളവാ-
കാതെ പാലിച്ചിടുന്ന
പ്രദ്യോതൻപുത്രി വാസന്തകസമയമഹം
താനുമൊത്തിട്ടെനിക്കാ-
നന്ദ്യാത്യന്തോത്സവം ചേന്നതു കുസുമശര-
ന്നോക്കിലോ പേരുമാത്രം." (രത്നാവലി)

ഇവിടെ ഉത്സവത്തിന്നു കാരണമായി ശത്രുവില്ലായ്മ തൊട്ടു രമ്യങ്ങളായ പലതിന്റേയും യൌഗപദ്യം വർണ്ണിച്ചിരിക്കുന്നു.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"ഇങ്ങു രണ്ടുവഴിതാനുളവായ് ച്ചൊൽ-
പ്പൊങ്ങുമൂഴിസുരരേ, പരിശ്രുതി,
ഗംഗ മൌലിയിൽ വിഴുന്നതിനാലും
നിങ്ങളം കാൽകഴുകുമംബുവിനാലും."
(ഭാഷാകുമാരസംഭവം)

അസദ്യോഗത്തിന്നു്:—

"പ്രായം നല്ല ചെറുപ്പമുന്മദപദം; മാസം മരം കോച്ചിടും
വ്യായത്യുദ്ധതരാത്രി ചേന്ന മകരം ദുർവ്വാരമാരാക്രമം;
നായർസ്ത്രീമണി, വിപ്രനാം പതി വിദൂരസ്ഥൻ; സമീപേ സജാ-
തീയൻ സുന്ദരനാം യുവാ;വിനി വൃഥാപഖ്യാതി സൂക്ഷിക്കുക."
(പ്രണയവിലാസം)

സ്ഥാനിനായർകുഡുംബത്തിലെ തനുമീമണിക്കു പ്രൌഢതാരുണ്യം, മരം കോച്ചുന്ന മകരമാസത്തിലെ രാത്രി, വിപ്രനായ ഭർത്താവിന്റെ ദൂരസ്ഥിതി, സുന്ദരയുവസാമീപ്യം എന്നിവയുടെ യോഗം വൃഥാപഖ്യാതിക്കു ഹേതുവാകയാൽ അസദ്യോഗം.

സദസദ്യോഗത്തിന്നു്:—

"താരുണ്യശ്രീ തളർന്നാ രമണി, തരണിയാൽ
ക്കാന്തിപോയോരു ചന്ദ്രൻ,
തീരേ വണ്ണംവരാതുള്ളൊരു സുമുഖനരൻ,
പദ്മമില്ലാത്തടാകം,
തീരാദാരിദ്ര്യമൊക്കും സുജന,മൊരുനൃപൻ-
ചാരവേ ചേന്ന ദുഷ്ടൻ,
പാരം ദ്രവ്യപ്പുകൂട്ടം പ്രഭു, വിവയേ-
ഴാണ ശല്യങ്ങളോത്താൽ." (ഭാഷാഭർതൃഹരി)

രമണി സ്വയം രമണീയതന്നെയെങ്കിലും യൌവനം പോയ്പോകയാൽ അരമണീയ. ഇതുപോലെ ചന്ദ്രാദികളിലും കണ്ടുകൊൾക. സദസദ്യോഗം=സത്തും അസത്തുമായതിന്റെറ യോഗം എന്നിങ്ങിനെ 'സദസൽ' എന്ന അംശത്തിൽ കർമ്മധാരയസമാസമാക്കുന്നു, ദ്വന്ദ്വ നല്ല. അതുകൊണ്ടു സത്തിന്റേറയും അസത്തിന്റേറയും യോഗമെന്നർത്ഥമല്ല. ശോഭനങ്ങളായ ചന്ദ്രാദികളുടേയും അശോഭനമായ ദുഷ്ടന്റേറയും യോഗമുള്ളതുകൊണ്ടാണു് സദസദ്യോഗം എന്ന വിചാരിക്കരുതു്. താദൃശനിബന്ധനം പ്രക്രമഭംഗമെന്ന ദോഷത്തിന്നു വിഷയമാകയാൽ അലങ്കാരമാകയില്ല.

സമുച്ചയാലങ്കാരനിരൂപണം സമാപ്തം.

— 59. സമാധി. —

സമാധി കാര്യ്യസൌകര്യ്യ-
മോക്കാതുള്ളന്യഹേതുവാൽ.

യാദൃച്ഛികമായുണ്ടായ കാരണാന്തരത്താൽ കാര്യ്യസിദ്ധിക്കുള്ള സൌകര്യ്യം സമാധിയാകുന്നു. സൌകര്യ്യം അനായാസസിദ്ധിരൂപമായും പരിപൂർണ്ണസിദ്ധിരൂപമായുമാവാം.

ഉദാഹരണം:—

"വമ്പിച്ച കോപത്തെയകറുവാനായ്
ക്കുമ്പിട്ട കാന്തന്റെ പുറം കരേറും
തമ്പുരുനേ നോക്കി മനം മറന്നി-
ട്ടമ്പോടു പെട്ടെന്നു ചിരിച്ചു ചണ്ഡി." (ഭാഷാഭൂഷണം)

കൂട്ടി മുതുകത്തു കയറുക എന്ന യാദൃച്ഛികഹേതുനിമിത്തം കോപശാന്തിരൂപമായ കായ്സിദ്ധിക്കു സൌകര്യമുണ്ടായിരിക്കയാൽ ലക്ഷണസംഗതി.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"സാരസ്യം ചൊരിയുന്ന ചാടുകളുരച്ചൊട്ടോട്ടുപ്പിച്ചു കൈ-
ത്താരമ്പോടു പിടിച്ചു പുഞ്ചിരി പൊഴിച്ചെൻ മെയ്യിലപ്പിക്കവേ,
സാരംഗേക്ഷണ സത്വരം ശിഥിലമായ് ചെയ്യുള്ളൊരാശ്ലേഷമ-
ന്നേരത്തങ്ങു മുഴങ്ങിയോരിടിമുഴക്കത്താൽ ദ്വിധീഭൂതമായ്."
(പ്രണയവിലാസം)

ഇവിടെ 'ഇടിമുഴക്കംകൊണ്ടു് ആശ്ലേഷം ഗാഢമായ്ഭവിച്ചു' എന്നു പറഞ്ഞിരിക്കയാൽ പരിപൂർണ്ണസിദ്ധിരൂപമായ സൌകര്യം.

ഒരു കാരണത്താൽ കായ്യം സിദ്ധിക്കാമായിരിക്കെ, 'കാകതാളീയ'ന്യായമനുസരിച്ചു യാദൃച്ഛികമായ മറൊരുകാരണത്താൽ കായ്യസിദ്ധിക്കുള്ള സൌകര്യമാണു് സമാധി. സമുച്ചയത്തിൽ ഒരു കായ്യം സാധിക്കുന്നതിനു് അനേകം കാരണങ്ങളും, 'ഖലേ കപോത'ന്യായമനുസരിച്ചു്, ഒരുമിച്ചു് ആപതിക്കുന്നുവെന്നല്ലാതെ കായ്യത്തിനു യാതൊരുവിധമായ അതിശയവും അതുകൊണ്ടുണ്ടാകുന്നില്ല. ഇതാണു് സമാധിക്കും മുൻപറഞ്ഞ സമുച്ചയത്തിനും തമ്മിൽ ഭേദം.

സമാധ്യലങ്കാരനിരൂപണം സമാപ്തം.

— 60. പ്രത്യനീകം. —

അശക്ത്യാ ശത്രുപക്ഷീയാ-
പകാരം പ്രത്യനീകമാം. (63)

ശത്രുവോടെതിക്കുന്നതിന്നു ശക്തിയില്ലായ്കയാൽ ശത്രുസംബന്ധികൾക്കു ചെയ്യുന്ന അപകാരം പ്രത്യനീകമെന്ന അലങ്കാരമെന്നു പറയുന്നു. അനീകത്തോടു—സേനയോടു—സദൃശം പ്രത്യനീകം എന്നു് അവ്യയീഭാവസമാസം. ശത്രുവിന്നു് അപകാരം ചെയ്കയാണു് സേനയുടെ ധർമ്മം. അതിന്നു സാധിക്കാതെ ശത്രുവിന്റെ ക്രൂരകാക്കു് അപകാരം ചെയ്യുന്നതായാൽ സേനാകല്പമായേ വിചാരിക്കാവൂ. അതിനാൽ പ്രത്യനീകമെന്ന സംജ്ഞ യുക്തം തന്നെ. ശത്രുപക്ഷത്തിലുള്ളവർ ശത്രുവിന്നു് ഉപജീവ്യൻ, ഉപജീവകൻ, ബന്ധു, ജ്ഞാതി, മുതലായവരാകുന്നു.

ഉദാഹരണം:—

"അക്കണ്ണിനോടു പടവെട്ടിടുമുൽപലങ്ങൾ
വെക്കം മടങ്ങിയുടനപ്പുക വീട്ടിടാനായ്
തക്കത്തിലമ്മിഴികളോടുമടുത്തു നില്പ്പൂ
തൽകർമ്മകർണ്ണമരിശത്തൊടധഃകരിച്ചു."

(രുക്മാംഗദചരിതം)

കണ്ണിനോടെതിർക്കുവാൻ ശേഷിയില്ലാതെ ഉൽപലങ്ങൾ കണ്ണിന്റെ ബന്ധുവായ കണ്ണത്തെ അധഃകരിച്ചതായ്വാഞ്ഞിരിക്കയാൽ ലക്ഷണം യോജിക്കുന്നു.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"കൃഷ്ണ നീ യുടലുറുത്ത നിമിത്തം
കേണു നിങ്കലപകർത്തുമശക്ത്യാ
നിന്മുഖേഷ്ടസഖനാം ശശിയിങ്കൽ
ക്കല്മഷം കരുതിടുന്നിഹ രാഹു." (ഭാഷാഭൂഷണം)

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"രൂപംകൊണ്ടു ഭവാനെയെൻപ്രിയതമൻ
തോല്പിച്ചുവെന്നുള്ളൊരാ-
ക്കോപത്താലസഹായയാമിവളിലോ
കാട്ടുന്നു നിൻവിക്രമം?
ഹാ! പഞ്ചാത്രുഗ, പഞ്ചതയ്ക്കു മടിയി-
ല്ലന്യനെപ്പക്ഷെ,യി
പ്പാപയ്ക്കിങ്ങൊരു നോക്കു കാണുവതിനായ്
മാത്രം കനിഞ്ഞീടുമോ?" (പ്രണയവിലാസം)

ഇത്യാദി നോക്കിക്കൊൾക.

വാസ്തവത്തിൽ, പ്രത്യനീകം ഉൽപ്രേക്ഷയുടെ ഒരു വകഭേദം മാത്രമാണെന്നല്ലാതെ പ്രത്യേകമലങ്കാരമായി സ്വീകരിച്ചിട്ടാവശ്യമുണ്ടെന്നു തോന്നുന്നില്ല. "അക്കണ്ണിനോടു—" എന്ന പദ്യത്തിൽ 'പക വീട്ടിടാനായ്' എന്നതിനു പകരം 'പകവീട്ടുവാനോ' എന്നാക്കിയാൽ ഫലോൽപ്രേക്ഷയാണലങ്കാരമെന്നതിനു സംശയമില്ലാതിരിക്കെ, 'ഓ' എന്ന ഉൽപ്രേക്ഷാവാചകം മാത്രമില്ലായ്കയാൽ അതു ഗമ്യമാണെന്നല്ലേ ആവുകയുള്ളൂ? ഇതുപോലെ തന്നെ, ദ്വിതീയോദാഹരണത്തിൽ:—

"കൃഷ്ണ നീ യുടലുത്തനിമിത്തം
നിങ്കൽ നൂനമപകൃത്തുമശക്യം"

എന്നു 'നൂന'മെന്ന ഉൽപ്രേക്ഷാവാചകം മാത്രം നിബന്ധിക്കുന്നപക്ഷം വാച്യമായ ഉൽപ്രേക്ഷയാവുന്ന സ്ഥതിക്കു വാചകം മാത്രമില്ലായ്കയാൽ ഗമ്യമായ ഹേതുൽപ്രേക്ഷയാണെന്നല്ലേ പറയേണ്ടതു? "രൂപംകൊണ്ടു—" എന്നതിലെ സ്ഥിതിയും ഇതുതന്നെ. അതിൽ 'ഇവളിലോ' എന്നതിലുള്ള 'ഓ' എടുത്തു കോപത്താലോ എന്നിങ്ങിനെ സ്ഥാനം മാറ്റിനിവേശിക്കേണ്ട പണിയേ ഉള്ളൂ. എന്നാൽ വാച്യമായ ഹേതുൽപ്രേക്ഷയാണെന്നാവും. ആകയാൽ പ്രത്യനീകം

ഗമ്യോൽപ്രേക്ഷകൊണ്ടു ചരിതാർത്ഥമാണെന്നു തെളിയുന്നു. പ്രത്യനീകത്തിൽ ഹേതുവോ ഫലമോ നിശ്ചിതവും ഉൽപ്രേക്ഷയിൽ സംഭാവ്യമാനവുമാണെന്നു വിശേഷമുണ്ടെന്നു ശഠിക്കുന്നതും ശരിയല്ല. അങ്ങിനെയാണെങ്കിൽ, ഗമ്യോൽപ്രേക്ഷ ഉൽപ്രേക്ഷയല്ലെന്നു സമ്മതിക്കേണ്ടിവരും. പക്ഷേ, "പ്രസ്തുതാലങ്കാരത്തിൽ പ്രതിപക്ഷഗതമായ ബലവത്ത്വത്തിന്നും സ്വഗതമായ ദുർബ്ബലതയ്ക്കും പ്രതീതിയുള്ളതിനാൽ ഉൽപ്രേക്ഷയെ അപേക്ഷിച്ചു വൈലക്ഷണ്യം സ്പഷ്ടമാകുന്നു. അതുകൊണ്ടാണല്ലോ അപ്പയ്യദീക്ഷിതർ—

* "മമ രൂപകീർത്തിമഹരദ്ഭവി യ-
സ്തദനുപ്രവിഷ്ടഹൃദയേയമിതി
തയി മത്സരാദിവ നിരസ്തഭയഃ
സ്മരതാം ക്ഷിണോതി ഖലു താം മദനഃ"

എന്നിങ്ങിനെ ഉൽപ്രേക്ഷാവാചകമുണ്ടായിരുന്നിട്ടും പ്രകൃതപദ്യത്തെ പ്രത്യനീകത്തിന്നു് ഉദാഹരിച്ചിരിക്കുന്നതു്. അനന്വയം, ഉപമേയോപമ, പ്രതീപം മുതലായവയേപ്പോലെ വ്യംഗ്യവൈശിഷ്ട്യമാശ്രയിച്ചു് അലങ്കാരാന്തരകല്പനത്തിൽ വിരോധമെന്തുള്ളൂ? അല്ലെങ്കിൽ അനന്വയാദിക്കുടി ഉപമയുടെ വകഭേദമാണെന്നല്ലേ ആവുക" എന്നു ശങ്കിയ്ക്കുന്നുവെങ്കിൽ പറയാം:—അനന്വയത്തിലെ വാച്യമായ ഔപമ്യംതന്നെ നിരാക്ഷേപമല്ല. ഒന്നിന്നു് അതിനോടുതന്നെ സാദൃശ്യമനുപപന്നമാണു്. ഭേദമുണ്ടെങ്കിലല്ലേ സാദൃശ്യം പറയാവൂ? തദ്ഭിന്നത്വമുണ്ടായിരിക്കെ തദ്ഗതദ്വയോധർമ്മവത്ത്വമാണല്ലോ സാദൃശ്യം. അതിനാൽ ഉപമയാകയില്ല. ഉപമേയോപമയിൽ

---

* ഭുവി=ഭൂവിൽ, യഃ=യാതൊരുത്തൻ, മമ രൂപകീർത്തിം അഹരൽ=എന്റെ സൌന്ദര്യയശസ്സിനെ ഹരിച്ചുവോ, ഇയം, തദനുപ്രവിഷ്ടഹൃദയാ ഇതി=ഇവൾ അവനിൽ അഭിനിവിഷ്ടചിത്തയാണെന്നു്, തയി മത്സരാൽ ഇവ നിരസ്തഭയഃ=നിന്നിൽ മാത്സര്യത്താലെന്നപോലെ നിർഭയനായി, മദനഃ=മന്മഥൻ, താം സുതരാം ക്ഷിണോതി ഖലു=അവളെ വല്ലാതെ പീഡിപ്പിക്കുന്നു.

വർണ്യത്തിന്നു് അവർണ്യത്തോടു സാദൃശ്യമുണ്ടെന്നു പറഞ്ഞാൽ അവർണ്യത്തിന്നു വർണ്യത്തോടും സാദൃശ്യമത്ഥസിദ്ധമായിരിക്കെ, ശബ്ദംകൊണ്ടു വീണ്ടും നിർദ്ദേശിക്കുന്നതു വ്യത്ഥമാകയാൽ സ്വയം അചമൽകാരകമായിത്തീരുന്നതുകൊണ്ടു് അതിന്നും ഉപമാലങ്കാരത്വം സിദ്ധിക്കുന്നില്ല. പിന്നീടു തൃതീയസദൃശവ്യവച്ഛേദപ്രതീതിവഴിക്കാണു് ആ അംശം ചമൽകാരകമാവുന്നതു്. അതുകൊണ്ടു് അലങ്കാരാന്തരത്വകല്പനം അവിടേയും യുക്തമാണെന്നു പറയാം. പ്രതീപഭേദത്തിന്റെ സ്ഥിതിയും ഏതാണ്ടിതുപോലെതന്നെയാണു്. പ്രകൃതത്തെ വർണിക്കേണ്ടതായിരിക്കെ, പ്രകൃതത്തോടു സാദൃശ്യപ്പെടുത്തിക്കൊണ്ടു് അപ്രകൃതത്തെയാണു് വർണ്ണിക്കുന്നതു്. അതു തന്നെ യഥാശ്രുതരീതിയിൽ അനുപപന്നമാണു്. ക്രൂടാതെ, ഗുണാധിക്യപ്രസിദ്ധിയാൽ ലോകസിദ്ധമായ ഉപമാനത്തെ ന്യൂനഗുണമായ ഉപമേയമായി കല്പിക്കയും ചെയ്യുന്നു. എന്നുമാത്രമല്ല, ഉൽപ്രേക്ഷാപ്രകരണത്തിൽ പ്രതിപാദിച്ച പ്രകാരം ഉപമയുടെ സ്വഭാവവും ഉദ്ദേശവും താദൃശസ്ഥലത്തു യോജിക്കയുമില്ല. അതുകൊണ്ടു പ്രതീപഭേദത്തേയും ഉപമയിൽനിന്നു വ്യതിരിക്തമായ്തന്നെ ഗണിക്കേണ്ടിയിരിക്കുന്നു. ഇനി നമുക്കു പ്രത്യനീകത്തിന്റെ സ്ഥിതിയെക്കുറിച്ചു ചിന്തിക്കാം. അതിൽ ഉൽപ്രേക്ഷയ്ക്കു യോജിക്കാത്ത വിധം അനുപപത്തിയാതൊന്നുമില്ല. എന്നുമാത്രമല്ല, ആത്മഗതദുർബലത്വാദിവ്യംഗ്യംതന്നെ നിയതവുമല്ല. "കൃഷ്ണ നീയുടൽ—" എന്ന ഉദാഹരണത്തിൽ 'അപകർത്തുമശക്യാ' എന്നിങ്ങിനെ താദൃശദുർബ്ബലത്വം വാച്യമാക്കീട്ടുണ്ടല്ലോ. പ്രതിപക്ഷഗതമായ ബലവത്ത്വമാകട്ടെ, ശബ്ദംകൊണ്ടു് എടുത്തുപറഞ്ഞിട്ടില്ലെങ്കിലും വാച്യായമാനവുമാണു്. "ശകുന നിങ്കലപകർത്തുമശക്യാ" എന്നിങ്ങിനെ ആ അംശംകൂടി ശബ്ദംകൊണ്ടു പ്രതിപാദിക്കുന്നതായാലും പ്രത്യനീകത്തിന്നു ഹാനിയില്ല. നേരെമറിച്ചു്, "നിനക്കു തുല്യനായ്നീയ-ല്ലാതില്ലപരനെങ്ങുമേ" ഇത്യാദിയൊന്നും അനനുഭയമല്ലെന്നു മുമ്പുതന്നെ പറഞ്ഞിട്ടുമുണ്ടു്. അതുകയാൽ അനനുഭയാദിക്കെന്നപോലെ വ്യംഗ്യ

വിശേഷത്തെ ആശ്രയിച്ചാണ് പ്രത്യനീകത്തിന്ന ആത്മലാഭമെന്ന പറയാവതല്ല. പ്രത്യനീകസ്ഥലത്തൊക്കയും ഉൽപ്രേക്ഷാതത്വമവിനാഭാവിയാകയാൽ താദൃശവ്യംഗ്യവിശേഷം ഉൽപ്രേക്ഷാപ്രഭേദഹേതുവാകുന്നതല്ലാതെ അലങ്കാരാന്തരതത്വസാധകമാകയില്ല. പാത്ഥിവമായ ഘടം പടഭിന്നമാണെന്നുവെച്ചു പാത്ഥിവഭിന്നമാണെന്ന പറയാവുന്നതല്ലല്ലോ. അതുപോലെ പ്രത്യനീകം ഗമ്യോൽപ്രേക്ഷയുടെ വകഭേദമാണെന്ന വേണമെങ്കിൽ പറഞ്ഞുകൊള്ളു. അല്ലാതെ ഉൽപ്രേക്ഷയിൽനിന്ന വ്യതിരിക്തമാണെന്നാവാൻ പ്രയാസം എന്ന മുരുക്കം.

പ്രത്യനീകാലങ്കാരനിരൂപണം സമാപ്തം.

— 61. പ്രതീപം. —

അദ്വിതീയതവിച്ഛേദ-
മുപമേയതകല്പനം
വൈയർത്ഥ്യമിവയേതാനു-
മൊന്നുകൊണ്ടുള്ളവായിട്ടും. (64)

ഉപമാനത്തിനാക്ഷേപം
പ്രതീപം മൂന്ന മട്ടിലാം.

ഉപമാനത്തിനുള്ള ആക്ഷേപം—അധിക്ഷേപം—തന്നെയാണ് പ്രതീപം. അധിക്ഷേപം പലതരത്തിലും വരാമെങ്കിലും കാരികയിൽ കാണിച്ച മൂന്നപ്രകാരത്തിലുള്ളതുമാത്രമാണ് പ്രതീപാലങ്കാരത്തിന്ന വിഷയം. അതായതു—ഉപമാനത്തിനുള്ള വ്യർത്ഥതവം, ഉപമേയതകല്പനം, ഉപമാനത്തിന്ന് അദ്വിതീയതനിരാസം എന്നിവയാകുന്ന. അതിൽ ഉപമാനത്തിനുള്ളം അദ്വിതീയതനിരാസം രണ്ടുതരത്തിൽ സംഭവിക്കും. വാസ്തവമായ ഉപമാനത്തിന്

അദ്വിതീയത്വനിരാസവും ഉപമാനമല്ലെങ്കിലും ഉപമേയത്തെ ഉപമാനമായ്ക്കല്പിച്ചു് അതിന്നു് അദ്വിതീയത്വനിരാസവും. ഇങ്ങിനെ ഈ രണ്ടുപ്രകാരവും ചേർത്തു ആകെ നാലുവിധം. ഈ നാലുവിധത്തിലേതെങ്കിലും ഒരുപ്രകാരത്തിലുള്ള ഉപമാനാക്ഷേപം പ്രതീപമാകുന്നു.

ഉപമാനവൈയർത്ഥ്യത്തിന്നു് ഉദാഹരണം:—

"യോജിപ്പെഴും ശശിദിനേശരിവന്റെ പേരും
ഓജസ്സുമുള്ളളവിലെന്തിനിവണ്ണമെപ്പോഥം
ഊഹിച്ചിടുന്നു, പരിവേഷമിഷാലവയ്ക്കു
സാധിച്ചിടുന്ന വിധി, കുണ്ഡലരേഖയപ്പോഥം."
(ഭാഷാനൈഷധം)

പേരു=കീർത്തി. ഇവിടെ നൈഷധന്റെ യശസ്സുമോജസ്സുമുള്ളപ്പോഥം ചന്ദ്രനും സൂര്യനും വ്യർത്ഥമാണെന്നു ബ്രഹ്മാവു വിചാരിക്കുന്നതായ്കൊണ്ടിരിക്കയാൽ ലക്ഷണസംഗതി.

ഉപമാനത്തെ ഉപമേയമായി കല്പിക്കുന്നതിന്നു്:—

"ബാലേ നിന്നാനനംപോലെ വിലസുന്ന കലാനിധി
നീലോൽപലങ്ങളം നിൻനേത്ര-തുലയേറ്റുന്ന സുന്ദരി." (സ്വ)

ചന്ദ്രൻ ഉൽപലം എന്നീ പ്രസിദ്ധമായ ഉപമാനങ്ങളെ വർണ്ണ്യാൽകഷ്ടത്തിന്നായി ഉപമേയമായി മാറ്റിയിരിക്കുന്നതുകൊണ്ടു് ഉപമാനാക്ഷേപം.

ഉപമാനത്തിന്റെ അദ്വിതീയത്വതിരസ്കാരത്തിന്നു്:—

"എതിരില്ലെന്നുടെ പീലി-
ക്കിതി ചിന്തിച്ചെന്തിനേവമാടുന്നു?
മതി മൂതി, മയൂര, മാമക-
മതിമുഖിതൻ കേശമുണ്ടിതിന്നൊപ്പം." (സ്വ)

ഗുണോൽകർഷത്താൽ തന്റെ സാദൃശ്യംപോലുമന്യത്ര സഹിക്കാത്ത അവർണ്യമായ ഉപമാനത്തിന്നു് ഉപമേയപ്രദർശനദ്വാരാ അദ്വിതീയത്വതിരസ്കാരത്താൽ ഉപമാനാക്ഷേപം.

വാസ്തവത്തിൽ വർണ്യമാകയാൽ ഉപമാനമല്ലെങ്കിലും ഉപമാനമായി കല്പിച്ചതിന്നു് ഉദാഹരണം:—

"അതിമോഹനമെന്മുഖമെ-
ന്നതിരു കവിഞ്ഞിത്ര വേണ്ടെടോ ഗർവ്വം
ഇതിനു സദൃശങ്ങളായി
ക്ഷിതിയിൽ ക്കാണുന്നതുണ്ടു കമലങ്ങളം." (സ്വ)

ഗുണാധിക്യത്താൽ തന്റെ സാദൃശ്യംപോലും മറ്റൊന്നിൽ സഹിക്കാത്ത വർണ്യത്തെ ഉപമാനമായ്കല്പിച്ചു് അതിന്നു് ഉപമേയമുണ്ടെന്നു എടുത്തുകാണിച്ചു് അദ്വിതീയത്വം തിരസ്കരിച്ചിരിക്കയാൽ ഇതും ഒരുതരം ഉപമാനാക്ഷേപം തന്നെ. എന്നാൽ:—

"നന്നു നിന്നാനനത്തോടെ-ന്തിന്ദുമണ്ഡലമൊക്കുമോ?
ഇന്ദീവരാഭം നിൻനേത്ര-മെന്നോതുന്നതു മന്ദരാം." (സ്വ)

എന്നിങ്ങിനെ കേവലയാനന്തത്തിൽ നിർദ്ദേശിച്ചിരിക്കുന്ന സാദൃശ്യവിഘടനരൂപമായ മറ്റൊരുഭേദം വ്യതിരേകത്തിലന്തർഭവിക്കുന്നതിനാൽ ഇവിടെ ഉപേക്ഷിച്ചിരിക്കുന്നു.

"അതിസാധുജീവിരക്ത-
ച്യുതിയാൽ കളിയാന്നിട്ടുന്ന വൻപാപി
വ്യാധ, ഭവാനൊരുവനിതി
വ്യർത്ഥയെന്തിന്നുണ്ടു തുല്യരായ് ജ്ഞാനികർ." (സ്വ)

ഇതിൽ അദ്വിതീയത്വനിരാസമുണ്ടെങ്കിലും ആ അദ്വിതീയത്വം പശ്ചാത്താപജനകമല്ലാതെ ഗർവ്വജനകമല്ലായ്കയാൽ തന്നിരാസം ഉപമാനത്തിന്നാശ്വാസകരമായിട്ടാണിരിക്കുന്നതു്; അധിക്ഷേപകമല്ല. അതുകൊണ്ടു് ഈവകയൊന്നും പ്രകൃതാലങ്കാരത്തിന്നു

വിഷയമാകയില്ല. ഉപമാനത്തിനുള്ള അധിക്ഷേപമാണ് പ്രതീപം. ആ അധിക്ഷേപം മൂന്നുപ്രകാരത്തിലാണെന്നു പരിഗണിച്ചിരിക്കയാൽ മറേതെങ്കിലും തരത്തിലുള്ള ആക്ഷേപം പ്രകൃതാലങ്കാരമാകയില്ലെന്നു താൽപര്യം. ഈ പറഞ്ഞ പ്രതീപഭേദങ്ങളിലൊക്കയും ആക്ഷേപരൂപമായ അനുഗതധർമ്മമുള്ളതുകൊണ്ടും, "അതിസാധു—" എന്നതിൽ ഉക്താക്ഷേപത്തിന്നു പ്രസക്തിയില്ലാത്തതുകൊണ്ടും, "ഓരോന്നും പ്രത്യേകാലങ്കാരമായി ഗണിക്കേണ്ടിവരുമെന്നും ഉപമാനതിരസ്കാരം പോലെ ഉപമാനപുരസ്കാരംകൂടി മറെറാരു വകഭേദമായി സ്വീകരിക്കാതെ നിവൃത്തിയില്ലെന്നു"മുള്ള ആക്ഷേപം സമാധേയമാണെന്നു കണ്ടുകൊൾക.

ചിലരുടെ പക്ഷത്തിൽ ഉപമാനവൈയർത്ഥ്യം മാത്രമാണ് പ്രതീപാലങ്കാരം. മറുചിലർക്ക്, ഉപമാനത്തിന്ന് ഉപമേയതുല്യനംകൂടി പ്രതീപമാണ്. വേറെ ചിലർക്ക് പ്രതീപംതന്നെ ആവശ്യമില്ലെന്നും അഭിപ്രായമുണ്ട്. ആ കൂട്ടർ ഉപമാനവൈയർത്ഥ്യം ആക്ഷേപാലങ്കാരവും മറുള്ള മൂന്നുപ്രകാരങ്ങൾ ഉപമയുടെ വകഭേദങ്ങൾ മാത്രവുമാണെന്നു പറയുന്നു. "നന്നു നിന്നാനന—" ഇത്യാദിയാകട്ടെ വ്യതിരേകാലങ്കാരംകൊണ്ടു ചരിതാർത്ഥമാണെന്നു മുമ്പുതന്നെ പറഞ്ഞിട്ടുണ്ടല്ലോ.

പ്രതീപാലങ്കാരനിരൂപണം സമാപ്തം.

— 52. പ്രൌഢോക്തി. —

പ്രൌഢോക്തി ധർമ്മസമ്പത്തി-
ക്കന്യസംസർഗകല്പനം. (65)

ഒരു പദാർത്ഥത്തിൽ വിവക്ഷിച്ചിരിക്കുന്ന ധർമ്മത്തിന്റെ അതിശയപ്രതീതിക്കായി മറെറാരു പദാർത്ഥത്തോടുള്ള സംബന്ധോദ്ഭാവനം പ്രൌഢോക്തിയാകുന്നു.

ഉദാഹരണം:—

"വിശിഷ്യ യമുനാതടസ്ഥതമാലനീലപ്രഭാ-
വിശിഷ്ടചടുലാക്ഷിമാർ പടുകടാക്ഷക്രൂടങ്ങളാൽ
സുശില്പപരിശോഭിയാം വഴിയിരുട്ടിലാക്കീടിലും
ശശിദ്യുതിയെതിർസ്മിതപ്രഭകളാൽ തെളിപ്പിച്ചുതേ."
(രുക്മാംഗദചരിതം)

കേവലം തമാലങ്ങളുടേതുപോലെയുള്ള നീലപ്രഭയോടുകൂടിയ അക്ഷികളെക്കൊണ്ടുള്ള വീക്ഷണത്തിന്നു വഴിയിരുട്ടിലാക്കാൻ ശക്തി പോരെന്നുവെച്ച് അതിന്നായി, തമാലങ്ങൾക്കു യമുനാതടസംബന്ധം ഉൽഭാവനം ചെയ്തിരിക്കുന്നു.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"പാമ്പിന്നാളയിലുണ്ടായ കപികുലവിനൊത്തിട്ടും
ധർമ്മപുത്രൻ നാവു പീഡിപ്പി-ച്ചഹോ കൊല്ലുന്നു ശിഷ്ടരെ." (സ്വ)

നായ്ക്കുരണയ്ക്കു പീഡാകാരിത്വമല്ലാതെ മാരകത്വമില്ലായ്കയാൽ താദൃശധർമ്മസമ്പത്തിക്കായി 'പാമ്പിന്നാളയിലുണ്ടായ' എന്നിങ്ങിനെ സർപ്പാധികരണത്വസംബന്ധം കല്പിച്ചിരിക്കുന്നു.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"ശരന്നിലാവാൽ മണലിൻവെള്ളപ്പൊ-
ട്ടിരട്ടിയാക്കീടിന ഗംഗ തന്റെ
കരയ്ക്കു കാറേററുലയുന്ന കാശ-
നിരയ്ക്കു നേരായിതവന്റെ കീർത്തി." (ചിത്രയോഗം)

ഇവിടെ യശസ്സിൽ ധാവല്യാതിശയപ്രതീതിക്കായിട്ടാണ് കാശനിരയ്ക്കു താദൃശഗംഗാതീരസംബന്ധം ഉദ്ഭാവനം ചെയ്തിരിക്കുന്നതു്.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"മണൽത്തരി പിരിച്ചുള്ള ഞാണേറി വിജയിപ്പിതാ
ശശശൃംഗധനുസ്സിങ്കൽ വന്ധ്യാത്മജർ തവാരികം." (സ്വ)

അരികളിൽ മിത്ഥ്യാതപസന്വത്തിക്കായി മിത്ഥ്യാഭ്രതമായ ശശ ശൃംഗാദികളുടെ സംബന്ധം ഉദ്ഭാവനം ചെയ്തിരിക്കയാൽ ലക്ഷ ണം യോജിക്കുന്നു. അതുകൊണ്ട്, കുവലയാനന്ദത്തിൽ നിർദ്ദേശിച്ചി രിക്കുന്നപ്രകാരം "മിത്ഥ്യാധ്യവസിതി" എന്നൊരു പുതിയ അലങ്കാരം സ്വീകരിക്കേണ്ടതായ ആവശ്യം കാണുന്നില്ല. എന്നുമാത്രമല്ല, അ ങ്ങിനെ സ്വീകരിക്കുന്നതായാൽ,—

"ഏതന്വഷിച്ചിതു ഹരി-ശ്ചന്ദ്രൻ കീർത്തിച്ചു ധർമ്മജൻ
കളിപ്പൂ നിഗമോത്സംഗേ ഗംഗേ താവകമർത്ഥനം." (സ.പ)

ഇത്യാദിയിലെ സത്യാധ്യവസിതിക്കുവേണ്ടി മറെറാരലങ്കാരവും തുല്യ ന്യായമനുസരിച്ചു സ്വീകരിക്കേണ്ടതായും വരും. ക്രൂടാതെ,—

"ക്ഷീരസാഗരമദ്ധ്യത്തിൽ സ്ഥിതാകാരഗൃഹാന്തരേ
സുധാംശുബിംബപീഠത്തിൽ വാഴാൻ നിൻവാക്കു യോഗ്യമം."
(സ.പ)

എന്നീപദ്യത്തിൽ, കുവലയാനന്ദത്തെ അനുസരിച്ചിരിക്കുന്ന അല ങ്കാരദീപികയിലെ,—

"ഗുണോൽകർഷത്തിനു ഹേതു-വല്ലാതുള്ളൊരു വസ്തുവെ
ഹേതുവായിട്ടു കല്പിച്ചാൽ ഉണ്ടാം പ്രൌഢോക്തിയാവതു"

എന്ന ലക്ഷണം ഘടിക്കായ്കയാൽ അതിലേയ്ക്കായി അലങ്കാരാന്തരക ല്പനവുമാവശ്യമാണെന്നാവും. പ്രസ്തുതപക്ഷത്തിലാകട്ടെ, മാധുര്യസ മ്പത്തിക്കായിട്ടു വാക്കിനു ക്ഷീരസാഗരാദിബന്ധം ഉദ്ഭാവനം ചെ യ്തിരിക്കയാണെന്നു സംഗതി സുവചമാകയാൽ പ്രൌഢോക്തിലക്ഷ ണം യോജിക്കുന്നുണ്ടുതാനും. ധർമ്മിഗതമായ ധർമ്മസമ്പത്തി താദൃശ സംബന്ധകല്പനയാൽ വ്യംജനാവൃത്തിക്കു വിഷയമാവുന്നോടത്തു മാത്ര മേ പ്രകൃതാലങ്കാരത്തിനു പ്രസക്തിയുള്ളൂ. ധർമ്മസമ്പത്തി അന്യ സംബന്ധപ്രയുക്തമാണെന്നു വാച്യവൃത്തിയെക്കൊണ്ടു ബോധിപ്പി ക്കുന്നതായാൽ മുൻപറഞ്ഞ സമാലങ്കാരം ആകുന്നതാണു്.

നോക്കുക:—

"കാളക്രൂടത്തോടൊത്തു പിറന്ന ഹരൻ തന്റെ
ഫാലത്തീയോടുക്രൂടി ക്രീഡിച്ചു ബാല്യത്തിങ്കൽ
ഹന്ത യൌവനേ രാഹുദംഷ്ട്രികാശ്ലിഷ്ടനാം നീ
സന്തപിപ്പിക്കാതിരുന്നീടുമോ സാധുക്കളെ." (സ-പ)

എന്ന സമാലങ്കാരത്തിന്ന് ഉദാഹരിച്ചിട്ടുണ്ടല്ലോ.

പ്രൌഢോക്ത്യലങ്കാരനിരൂപണം സമാപ്തം.

— 63. ലളിതം. —

വർണ്ണ്യവൃത്താന്തനിർദ്ദേശ-
മെന്നിയേ വർണ്ണ്യധമ്മിയിൽ
അവർണ്ണ്യവ്യവഹാരത്തിൻ
വർണനം ലളിതം മതം. (67)

പ്രസ്തുതധമ്മിയെ നിർദ്ദേശിച്ചു്, പ്രസ്തുതവൃത്താന്തം വർണിക്കാതെ അപ്രസ്തുതവൃത്താന്തം വർണിക്കുന്നതു ലളിതാലങ്കാരമാകുന്നു. പ്രസ്തുതധമ്മിയിൽ എന്നതുകൊണ്ടു്, അപ്രസ്തുതപ്രശംസയെ വ്യാവർത്തിപ്പിച്ചിരിക്കുന്നു. അപ്രസ്തുതപ്രശംസയിൽ താദൃശവർണനം അപ്രസ്തുതധമ്മിയിൽ തന്നെയായിരിക്കും. നോക്കുക:—

"ഇരുൾ നീക്കുകയാം ജോലി വഹിക്കുന്ന ദിവാകരൻ
ഇരുൾതന്നെ പരത്തീടി-ലെവിടെപ്പോവതിജ്ജനം."

(കേശവീയം)

ഇവിടെ അപ്രസ്തുതധമ്മിയായ ദിവാകരനിലാകുന്ന ഇരുൾപരത്തുന്ന സംഗതി വർണിച്ചിരിക്കുന്നതു്; പ്രസ്തുതധമ്മിയായ കൃഷ്ണനിലല്ല. 'ചോരന്മാരെ ശിക്ഷിക്കേണ്ടവനായ കൃഷ്ണൻതന്നെ ചോരണം

തുടങ്ങി' എന്ന പ്രകൃതത്തിന്റെ പകരം 'ഇരുൾ നീക്കേണ്ടുന്ന ദിവാകരൻ ഇരുൾ പരത്തി' എന്ന അപ്രസ്തുതവൃത്താന്തം നിബന്ധിച്ചിരിക്കയാൽ ഇതു് അപ്രസ്തുതപ്രശംസയല്ലാതെ ലളിതമാകുന്നില്ല.

'വർണ്ണ്യവൃത്താന്തനിർദ്ദേശമെന്നിയെ' എന്നതുകൊണ്ടു്:—

"'ചേണാറാ വഞ്ചിക്കരിബാധ തീർക്കയാൽ
ആണുങ്ങൾ ചെയ്യാത്തൊരു പുണ്യമോമനേ,
വേണ്ടുംപടിക്കാണ്ട നിനക്കു കല്മഷം
കാണുന്നവൻ തേനിനു കൈപ്പു കണ്ടിട്ടും."

(ഉമാകേരളം,

ഇത്യാദി നിദർശനയേയും വ്യാവർത്തിപ്പിച്ചിരിക്കുന്നു. 'നിനക്കു കല്മഷം കാണുന്നവൻ' എന്നിങ്ങിനെ വർണ്ണ്യവൃത്താന്തവും കൂടി നിബന്ധിച്ചിട്ടുണ്ടല്ലോ.

ഉദാഹരണം:—

"അഴൽവിട്ടിവണ്ണമരുളുന്നൊരാമുകിൽ-
ക്കുഴലാളെ നോക്കി, മതി, പോരുമോമനേ,
പിഴ നീ പൊറുക്ക; നകരാതെ വിട്ടു ഞാൻ
കഴൽ തേനെടുത്തു കഴുകാൻ തുടങ്ങിനേൻ."

(ഉമാകേരളം)

നിന്നെ പ്രിയതമയാക്കാതെ ബലാൽക്കാരത്തിന്റെ കോപ്പിട്ടതു വങ്കത്തമാണെന്ന പ്രസ്തുതസംഗതി പ്രകൃതധർമ്മിഗതമായി നിർദ്ദേശിക്കാതെ, 'വിട്ടിയായ ഞാൻ തേൻ നകരാതെ അതുകൊണ്ടു കാൽ കഴുകാൻ തുടങ്ങി, എന്നിങ്ങിനെ പ്രസ്തുതധർമ്മിഗതമായി അപ്രസ്തുതവൃത്താന്തം നിബന്ധിച്ചിരിക്കയാൽ ലക്ഷണസംഗതി.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"നരചന്ദ്ര നോക്കിടുക ചന്ദ്രസേനനാം
ധരണീശപുത്രനുടെ ചിത്രമുത്തമം

സരസം രസാലമൊടണയ്ക്കുമുല്ലയെ
പ്പരമോദ്യമത്തൊടിടചേക്ക ശകുതിയെ."

(ചിത്രയോഗം)

സംബോദ്ധ്യനായ നരചന്ദ്ര (വസുഭൂതി) ധർമ്മിയിൽ, താരാവലിയെ ചന്ദ്രസേനനു വിവാഹംചെയ്തു കൊടുക്കണമെന്ന പ്രാർത്ഥനാരൂപമായ പ്രസ്തുതവ്യവഹാരം നിർദ്ദേശിക്കാതെ 'രസാലമൊടണയ്ക്കുമുല്ലയെ' ഇത്യാദിയായ അപ്രകൃതവ്യവഹാരം നിബന്ധിച്ചിരിക്കുന്നു.

എന്നാൽ, "'അഴൽവിട്ടിവണ്ണം—" എന്നതു് ഉദാഹരണമാവാമെങ്കിലും, "നരചന്ദ്ര നോക്കിടുക—" എന്ന പദ്യം ലളിതത്തിനു് ഉദാഹരണമാവുന്നതെങ്ങിനെ? അതിൽമാത്രം ധർമ്മി സംബോദ്ധ്യനാണെന്നു പറയുന്നതെന്തിനു്? അങ്ങിനെയാണെങ്കിൽ "ഇരുൾ നീക്കുകയാം—" എന്ന പദ്യം ആരോടുപറയുന്നുവോ അയാളെയും ധർമ്മിയായി ഗണിക്കേണ്ടതല്ലേ? അതു പ്രകൃതവുമാണല്ലോ. അവിടെ പ്രസ്തുതാപ്രസ്തുതത്തെക്കുറിച്ചു ചിന്തിച്ചതേ ഇല്ല. "നരചന്ദ്ര നോക്കിടുക—" എന്നതിൽമാത്രം വക്തവ്യനായ നരേന്ദ്രൻ പ്രസ്തുതമാകയാൽ ലളിതമെന്നു പറയുന്നതു യുക്തമാണോ?" എന്നു ശങ്കിക്കുന്നുവെങ്കിൽ പറയാം. "ഇരുൾ നീക്കുക—" എന്നതിലെ വക്തവ്യനും ധർമ്മിയും ഒന്നല്ല വെവ്വേറെയാണു്. "നരചന്ദ്ര നോക്കിടുക—" എന്നതിലാകട്ടെ, വക്തവ്യനും ധർമ്മിയുമൊന്നുതന്നെയാണു്. ധർമ്മിയെ അല്ലാതെ വക്തവ്യനെപ്പറ്റി നമുക്കു ചിന്തിക്കേണ്ട ആവശ്യമില്ല. നരചന്ദ്രനോടു പ്രവർത്തിക്കുവാൻ അർത്ഥിക്കുന്ന "നരചന്ദ്ര--" എന്ന പദ്യത്തിലെ ധർമ്മി വക്തവ്യനല്ലാതെ മറ്റാരുമല്ലന്നോയുള്ളു. "ഇരുൾ നീക്കുക—" എന്നതിൽ താദ്ശവൃത്താന്തത്തിന്റെ ധർമ്മി, പദ്യനിബദ്ധനായ ദിവാകരനാകുന്നു. അങ്ങിനെയിരിക്കെ, "നരചന്ദ്ര—" എന്ന പദ്യത്തിൽ വാക്യാർത്ഥധർമ്മി പ്രകൃതവും "ഇരുൾ നീക്കുകയാം---" എന്ന പദ്യത്തിലെ ധർമ്മി അപ്രകൃതവുമാകയാൽ യഥാക്രമം ലളിതവും അപ്രസ്തുതപ്രശംസയുമാണലങ്കാരമെന്നതു സിദ്ധാന്തംതന്നെ. ഇതുപോലെ വേറെ ഉദാഹരണം:—

"മനമേ, ഭവ സാഭിലാഷമിപ്പോഠം
ഘനകേശീം പ്രതി സംശയങ്കഠം തീന്ന
കനലെന്ന നിനച്ചുപോയി നീ താ-
നനഘം വക്ഷസി ധാര്യമായ രത്നം." (ശാകുന്തളം)

ഇവിടെ, ശകുന്തളയെ മുനികന്യകയാണെന്ന വിചാരിച്ചുവെന്ന പ്രസ്തുതവൃത്താന്തം നിർദ്ദേശിക്കാതെ, 'കനലെന്ന നിനച്ചുപോയി' എന്നിങ്ങിനെ അപ്രസ്തുതവൃത്താന്തം മനോരൂപപ്രസ്തുതധർമ്മിഗതമായി നിബന്ധിച്ചിരിക്കുന്നു.

പ്രകൃതവൃത്താന്തത്തിന്ന നിർദ്ദേശമില്ലായ്കയാൽ ഈവകയൊന്നും നിദർശനയാകുന്നില്ല. പ്രകൃതാപ്രകൃതവൃത്താന്തങ്ങൾക്കുള്ള ഐക്യാരോപമാണല്ലോ നിദർശന. പക്ഷേ, "പ്രകൃതാപ്രകൃതവൃത്താന്തങ്ങളം രണ്ടിനും ഉപാദാനമുണ്ടെങ്കിൽ നിദർശന ശാബ്ദിയും, അപ്രകൃതത്തിന്നുമാത്രമേ ഉപാദാനമുള്ളുവെങ്കിൽ ആത്ഥിയും ആണ്" എന്നു വാദിക്കുന്നുവെങ്കിൽ രൂപകാതിശയോക്തിക്കുടി ആത്ഥമായ രൂപകമാണെന്ന സമ്മതിക്കേണ്ടിവരും. എന്നാൽ ഈ സ്ഥിതിക്ക്, "പ്രസ്തുതവൃത്താന്തത്തിൽ അപ്രസ്തുതവൃത്താന്തത്തിന്ന് അദ്ധ്യവസായമാണെന്നും ആകയാൽ ലളിതംതന്നെ രൂപകാതിശയോക്തിയാണെന്നും പറയാമല്ലോ" എന്ന് ഇങ്ങോട്ടും ചോദിക്കാമെന്ന വിചാരിക്കേണ്ട.

"ശിവ ശിവ ശംഖിൽക്കമലം
കുവലയയുഗമാ മനോജ്ഞകമലത്തിൽ
ഇവയൊക്കയും ലസിപ്പൂ
സുവർണലതയിൽച്ചരിത്രമിതു ചിത്രം." (സ)

എന്നിങ്ങിനെ അതിശയോക്തിയിൽ പദാത്ഥങ്ങൾക്കല്ലാതെ വാക്യാത്ഥങ്ങൾക്ക് അദ്ധ്യവസായമില്ലെന്നും അതു സംഭാവ്യമല്ലെന്നും മനസ്സിലാക്കണം. അദ്ധ്യവസായമെന്നാതു ലക്ഷണയാണല്ലോ. വാക്യാത്ഥത്തിൽ ശക്തിതന്നെയില്ലാതിരിക്കെ ശക്യസംബന്ധരൂപമായ ലക്ഷണയുണ്ടോ പ്രസക്തി? അല്ലാത്തപക്ഷം, അപ്രസ്തുതപ്രശംസ

തന്നെ അതിശയോക്തിയാണെന്നു വരും. "അപ്രസ്തുതപ്രശംസയിൽ അപ്രസ്തുതവൃത്താന്തംകൊണ്ടു സദൃപമായ പ്രസ്തുതവൃത്താന്തം വ്യംജിക്കുകയാണു്, അതിശയോക്തിയിൽ വിഷയബോധനത്തിനായി വിഷയിവാചകങ്ങൾക്കു ലക്ഷണ കല്പിക്കുകയാണു് എന്നിങ്ങിനെ അവയ്ക്കു തമ്മിൽ വൈലക്ഷണ്യമുണ്ടു്" എന്നു പറയുന്നുവെങ്കിൽ അത്തരം വൈലക്ഷണ്യം ലളിതാതിശയോക്തികൾക്കു തമ്മിലുമുണ്ടെന്നുള്ള തീർച്ചയാണു്. അതുകയാൽ ലളിതം അതിശയോക്തിയിലന്തർഭവിക്കുകയില്ലെന്നായി. പ്രസ്തുതധർമ്മികാപ്രസ്തുതവൃത്താന്തവർണനമായ ലളിതം അപ്രസ്തുതധർമ്മികാപ്രസ്തുതവൃത്താന്തവർണനമായ അപ്രസ്തുതപ്രശംസയാൽ ചരിതാർത്ഥമാവുകയില്ലെന്നു മുമ്പുതന്നെ പ്രതിപാദിച്ചിട്ടുമുണ്ടു്. ലളിതം അർത്ഥിയായ നിദർശനയാണെന്നു പറയുന്നപക്ഷം സമാനന്യായത്താൽ രൂപകാതിശയോക്തി അർത്ഥമായ രൂപകമാണെന്നും സമ്മതിക്കേണ്ടിവരും. അതിന്നൊരുക്കമില്ലാത്ത സ്ഥിതിക്കു, രൂപകാതിശയോക്തിപോലെ ലളിതവും അലങ്കാരാന്തരമായി സ്വീകരിക്കയാണു് ന്യായ്യം എന്നിങ്ങിനെ ദീക്ഷിതർ അഭിപ്രായപ്പെടുന്നു.

കാവ്യപ്രകാശകാരാദികൾ ലളിതമെന്നൊരലങ്കാരം സ്വീകരിച്ചിട്ടില്ല. ലളിതം നിദർശനാപ്രഭേദം തന്നെയാകുന്നുവെന്നാണു് അവരുടെ അഭിപ്രായം. അതായതു്:—"ഏകധർമ്മികമായ പ്രസ്തുതാപ്രസ്തുതവ്യവഹാരനിബന്ധനമാണല്ലോ വാക്യാർത്ഥനിദർശന. അതു സർവ്വഥാ ശ്രൌതംതന്നെ ആയിരിക്കണമെന്നു നിർബ്ബന്ധമില്ല. അർത്ഥവുമാവാം. "മനമേ ഭവ—" ഇത്യാദിസ്ഥലത്തു പ്രസ്തുതവ്യവഹാരം ശബ്ദംകൊണ്ടു നിർദ്ദേശിച്ചിട്ടില്ലെങ്കിലും അർത്ഥസിദ്ധമാകയാൽ നിദർശനതന്നെ. ശബ്ദോപാദാനമുള്ളേടത്തു ശാബ്ദവും ഇല്ലാത്തിടത്തു് ആർത്ഥവുമാണെന്നേയുള്ളൂ. അല്ലാത്തപക്ഷം ലുപ്തോപമയ്ക്കുപോലും ഉപമാബഹിർഭാവം പറയേണ്ടിവരും. നിദർശനയിൽ ലളിതത്തിനു് അന്തർഭാവം പറയുന്നതായാൽ അഭേദാതിശയോക്തിക്കു രൂപകത്തിലും അന്തർഭാവം പറയേണ്ടിവരുമെന്നു് ഇക്കൂട്ടുള്ള

ആക്ഷേപവും ശരിയല്ല. അലങ്കാരശരീരം വിലക്ഷണമാണെങ്കിൽ അലങ്കാരാന്തരത്വകല്പനമാവശ്യമാകുന്നു. രൂപകശരീരവും അതിശയോക്തിശരീരവും വിലക്ഷണമാകയാൽ രൂപകത്തിൽ അതിശയോക്തി അന്തർഭവിക്കയില്ല. വിഷയതാവച്ഛേദകം പുരസ്കരിച്ചു ഭാസമാനമായ വിഷയത്തിൽ വിഷയിതാവച്ഛേദകാവച്ഛിന്നാഭേദമാണ് രൂപകശരീരം. വിഷയിതാവച്ഛേദകം പുരസ്കരിച്ചു ഭാസിക്കുന്ന വിഷയസ്വരൂപമാണ് അതിശയോക്തി. ഇങ്ങിനെ സ്വരൂപത്തിന്നുതന്നെ വൈലക്ഷണ്യമുള്ളതുകൊണ്ടു രൂപകവും അതിശയോക്തിയും വെവ്വേറെ അലങ്കാരം തന്നെ. വിഷയത്തിൽ ആഹാര്യനിശ്ചയവിഷയീഭൂതമായ വിഷയ്യഭേദമാണ് രൂപകം. അനാഹാര്യനിശ്ചയവിഷയീഭൂതമായ വിഷയ്യഭേദമാണ് അതിശയോക്തി എന്നു കൂടി വ്യത്യാസമുണ്ട്. ആകയാൽ രൂപകത്തിൽ അതിശയോക്തിക്ക് അന്തർഭാവം പറഞ്ഞുകൂടാ. ലളിതത്തിന്റെ സ്ഥിതി അങ്ങിനെയല്ല. പ്രകൃതാപ്രകൃതവ്യവഹാരങ്ങളോടുകൂടിയ ഒരേ ധർമ്മിയുടെ പ്രതിപാദനംകൊണ്ടു് ആക്ഷിപ്തമായ വ്യവഹാരാഭേദമാണ് നിദർശനാസ്വരൂപം. അതുതന്നെയാണ് ലളിതവും. ലളിതത്തിൽ പ്രസ്തുതവ്യവഹാരം മാത്രം ആത്മമാണെന്നേയുള്ളൂ. അതുകൊണ്ടു ലളിതം നിദർശനാസ്വരൂപത്തിൽനിന്നു വ്യതിരിക്തമല്ല. ആത്മമായ വിശേഷം ആശ്രയിച്ചു ലളിതത്തെ നിദർശനയുടെ ഒരു വകഭേദമാണെന്നു വേണമെങ്കിൽ പറഞ്ഞുകൊള്ളൂ" എന്നിങ്ങിനെയാണ്.

"വാസ്തവത്തിൽ, ഗമ്യോൽപ്രേക്ഷയാൽ ചരിതാത്മമാവാമായിരിക്കെ പ്രത്യനീകം പ്രാചീനന്മാരും അനന്വയവ്യംഗ്യത്താൽ ഗതാത്മമാകാമായിരിക്കെ അസമം നവീനന്മാരും സ്വീകരിച്ചിരിക്കുന്നതു വിചാരിക്കുന്നതായാൽ ലളിതാംഗീകരണമനുചിതമാണെന്നു തോന്നുന്നില്ല. സാദൃശ്യാത്മകമായ ഉപമയിൽ ധർമ്മത്തിന്നു പ്രാധാന്യമില്ലായ്കയാൽ അതിന്റെ ഉപാദാനവും അനുപാദാനവും അലങ്കാരാന്തരത്വസാധകമാവുകയില്ലെന്നു തീർച്ചയാണ്. സാദൃശ്യവാചകത്തിന്നു ലോപം ശാസ്ത്രവിഹിതമാകയാൽ വാചകമുള്ളതുപോലെ

തന്നെ കരുതേണ്ടതായുമിരിക്കുന്നു. പിന്നെങ്ങിനെയാണ് ലുപ്തോപമയ്ക്ക് ഉപമാബഹിർഭാവം പറയുക? എന്നുമാത്രമല്ല, ഈസ്ഥിതിക്ക്, പദാർത്ഥനിദർശന ദീപകം മുതലായവ ഉപമയാണെന്നാവില്ലെ? ഉപമയുടേയും പദാർത്ഥനിദർശന, ദീപകം എന്നിവയുടെയും സ്വരൂപങ്ങൾക്ക് എന്തു വൈലക്ഷണ്യമാണുള്ളതു്? ഉപമയിൽ സാദൃശ്യം വാച്യവും മറ്റുള്ളവയിൽ അർത്ഥവുമാണെന്നല്ലേയുള്ളൂ? ഉപമയിലെ എതിരിടുന്നു, സ്പർദ്ധിക്കുന്നു എന്നിവയെപ്പോലെ പദാർത്ഥനിദർശനയിലെ, 'ശോഭ വഹിക്കുന്നു' ഇത്യാദി സാദൃശ്യലക്ഷകം തന്നെയല്ലേ? ഉപമയിൽ സാദൃശ്യം വാച്യവും ദീപകത്തിൽ വ്യംഗ്യവുമാണെന്നല്ലേയുള്ളൂ? ദീപകത്തിലെ ചമൽകാരത്തിന്നോ തജ്ജനകങ്ങൾക്കോ വൈലക്ഷണ്യമുണ്ടെന്നാണെങ്കിൽ ലളിതത്തിലും അത്തരം വൈലക്ഷണ്യം സുവചമാണുതാനും" എന്നാണ് ദീക്ഷിതരുടേയും മറ്റും അഭിപ്രായം.

ലളിതാലങ്കാരനിരൂപണം സമാപ്തം.

— 64. പ്രഹർഷണം. —

സാക്ഷാദുദ്ദേശ്യകം യത്നം
കൂടാതിഷ്ടാർത്ഥലാഭമാം
പ്രഹർഷണം മൂന്നുമട്ടിൽ;
ലിഷ്ടലാഭം യദൃച്ഛയാൽ, (68)
ഉദ്ദേശിച്ചതിൽവെച്ചിട്ടു
കവിഞ്ഞുള്ളിഷ്ടലാഭവും,
ഉപായസിദ്ധിയത്നത്താൽ
പ്രധാനഫലലാഭവും. (69)

പ്രഹർഷണമെന്ന അലങ്കാരം മൂന്നു തരത്തിലാകുന്നു. ഒന്നാമതു്, യാദൃച്ഛികമായ് ഇഷ്ടാർത്ഥത്തിന്റെ ലാഭം. രണ്ടാമതു്, ഉദ്ദേശിച്ചതിലുമധികം ഇഷ്ടലാഭം. മൂന്നാമതു്, ഫലസാധകമായ

ഉപകരണത്തിന്നുവേണ്ടി യത്നിക്കെ, സാക്ഷാൽ ഫലംതന്നെ സിദ്ധിക്കുക. ഈ മൂന്നുപ്രകാരങ്ങൾക്കും സാധാരണമായ ലക്ഷണം സാക്ഷാദുദ്ദേശ്യകയത്നം ക്രടാതെയുള്ള ഇഷ്ടാർത്ഥലാഭം എന്നതാകുന്നു. പ്രസ്തുതമായ ഇഷ്ടാർത്ഥത്തെക്കുറിച്ചുള്ള സാക്ഷാൽ യത്നം യാതൊന്നൊ അതുക്രടാതെയുള്ള അത്തരം അഭീഷ്ടലാഭം എന്നു താൽപര്യം.

ആദ്യപ്രകാരത്തിന്നു് ഉദാഹരണം:—

"കൊണ്ടൽക്കാറണികൊണ്ടു വിണ്ടലമിരുണ്ടീടുന്ന വൃക്ഷങ്ങളെ-
ക്കൊണ്ടിക്കാട്ടു കറുത്തിടുന്നിരവിലിക്കണ്ണന്നുമുണ്ടിണ്ടൽ കേവം,
കൊണ്ടാക്കീടു ഗൃഹത്തിലിന്നിവനെ നീ താനെന്നു നന്ദോദിതം
കൊണ്ടാടീട്ടുമ രാധയെ പ്പുഥി രസിപ്പിച്ചോരു കണ്ണൻ തുണ."
(ഭാഷാഭൂഷണം)

രാധാമാധവന്മാർക്കു തങ്ങളുടെ അഭീഷ്ടം യത്നം ക്രടാതെ സിദ്ധിച്ചതായ്കുറഞ്ഞിരിക്കയാൽ ലക്ഷണം യോജിക്കുന്നു.

ഇതു മുൻപറഞ്ഞ സമാധിയാവാമല്ലോ എന്നു ശങ്കിക്കേണ്ട. സമാധി, കാര്യസാധകമായ ഒരു കാരണമുണ്ടായിരിക്കെ, കാരണാന്തരയോഗംകൊണ്ടുള്ള സൌകര്യം മാത്രമാണു്. അതുകൊണ്ടാണു്, സമാധിലക്ഷണത്തിൽ 'അന്യഹേതുവാൽ' എന്നു നിവേശിപ്പിച്ചിരിക്കുന്നതു്. പ്രകൃതപദ്യത്തിലാകട്ടെ, രാധയോ കൃഷ്ണനോ അവരുടെ അഭീഷ്ടപ്രാപ്തിക്കായി യാതൊരു ഉപായവും പ്രവർത്തിക്കാതിരിക്കെ, നന്ദനിദ്ദേശത്താൽ രഹസ്സമാഗമം സിദ്ധിച്ചതായിട്ടാണു് പറഞ്ഞിരിക്കുന്നതു്. പക്ഷേ, നായികാനായകന്മാരുടെ യത്നം ശബ്ദോപാത്തമല്ലെങ്കിലും ഗമ്യമാകുന്നുവെന്നു പറയുന്നുവെങ്കിൽ, ആ യത്നമെന്താണെന്നും അതിന്നു ഗമകമെന്തെന്നും പറഞ്ഞേ കഴിയൂ; അതു ദുർഘടവുമാകുന്നു. അതുകയാൽ പ്രഹർഷണം സമാധിഭിന്നാംതന്നെ.

രണ്ടാമത്തെ പ്രകാരത്തിന്നു് ഉദാഹരണം:—

"വേഴാമ്പലേറെമഴലേന്തിയുഴന്ന വെള്ളം
നാലഞ്ചുതുള്ളി മുകിൽതന്നൊടിരന്നിടുന്നു

അമ്പോടതുഴി മുഴവൻ മഴയാൽ നനയ്ക്കു-
മമ്പോ! വലിപ്പമുടയോന്റെ കൊടുപ്പു കേമം."

(സുഭാഷിതരത്നാകരം)

ഇവിടെ നാലഞ്ചുതുള്ളിവെള്ളമേ ഉദ്ദേശിച്ചിട്ടുള്ളു. അതിലേക്കു മാത്രമേ യത്നിച്ചിട്ടുമുള്ളു. എങ്കിലും അതിലധികം അഭീഷ്ടം ലഭിച്ചതായിട്ടാണ് പറഞ്ഞിരിക്കുന്നതു്. അതിനാൽ ലക്ഷണസമന്വയം സ്പഷ്ടം.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"ചിലവിനുള്ളതു കിട്ടുവതിന്നു താൻ
കരുതി വന്ന കുചേലനു മാധവൻ
അമരലോകമതിങ്കലുമാരുമേ
കൊതിപെടുന്ന ധനങ്ങളം കൊടുത്തിതു."

(അലങ്കാരദീപിക)

മൂന്നാമത്തെ പ്രകാരത്തിന്നു്:—

"നിധ്യഞ്ജനൌഷധിക്കായി-ട്ടധ്വരണ്യം ചരിക്കവേ
നിധികണ്ടതിസന്തോഷാം-ബുധിയിൽ ക്കളിയാടിനാൻ." (സ്വ)

നിധിദർശനത്തിന്നു് ഉപായഭൂതമായ അംജനമുണ്ടാക്കുവാനായി അരണ്യത്തിൽ ഔഷധി തിരയുമ്പോൾ നിധി കണ്ടുവെന്നു പറഞ്ഞിരിക്കയാൽ ലക്ഷണാസംഗതി.

പ്രഹർഷണാലങ്കാരനിരൂപണം സമാപ്തം.

— 65. വിഷാദനം. —

വിഷാദനമഭീഷ്ടാർത്ഥ-
വിരുദ്ധപ്രാപ്തിയായിടും

വിവിക്തമായും വിഷമ-
മിശ്രമായും വരാമിതു്. (70)

വിവിക്തം=ശുദ്ധം. അലങ്കാരാന്തരവ്യതിരിക്തവിഷയമെന്നു താൽപര്യം. അഭീഷ്ടവിരുദ്ധമായ കാര്യത്തിന്റെ പ്രാപ്തി വിഷാദനാലങ്കാരമാകുന്നു. അഭീഷ്ടലാഭത്തിന്നു് ഉപായമൊന്നും പ്രയോഗിക്കാതെ അതിന്നിച്ഛിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കെ, അനിഷ്ടം സംഭവിക്കുന്നതും, ഉപായം പ്രയോഗിച്ചിട്ടുണ്ടെങ്കിലും, അതുകൊണ്ടല്ലാതെ മറ്റൊരു കാരണത്താൽ അനിഷ്ടം സംഭവിക്കുന്നതും വിഷാദനത്തിന്നു വിവിക്തമായ വിഷയമാകുന്നു. നേരെമറിച്ചു്, ആ ഉപായത്തിൽനിന്നു തന്നെയാണു് അനിഷ്ടപ്രാപ്തിയെങ്കിൽ അതു പ്രകൃതാലങ്കാരത്തിന്നു മാത്രമല്ലാതെ വിഷമത്തിന്നുകൂടി വിഷയമാകയാൽ മിശ്രം.

ആദ്യത്തേതിന്നു് ഉദാഹരണം:—

"രാവിപ്പോഠം ക്ഷണമങ്ങൊടുങ്ങിടുമുഷസ്സെങ്ങും പ്രകാശിച്ചിടും
ദേവൻ സൂര്യനുദിക്കുമിക്കമലവും കാലേ വിടർന്നീടുമേ
ഏവം മൊട്ടിനകത്തിരുന്നളി മനോരാജ്യം തുടർന്നീടവേ,
ദൈവത്തിൻ മതമാരു കണ്ടു, പിഴതാൻ ദന്തീന്ദ്രനപ്പദ്മിനീം."

(ഭാഷാഭൂഷണം)

ഇവിടെ വണ്ടു പുറത്തു പോകാൻ ഇച്ഛിച്ചിട്ടേയുള്ളൂ, യത്നിച്ചിട്ടില്ല. ആ സ്ഥിതിയിൽ അനിഷ്ടപ്രാപ്തി പറഞ്ഞിരിക്കയാൽ ലക്ഷണസംഗതി.

രണ്ടാമത്തേതിന്നു്:—

"ആളീസമക്ഷമനുകൻ തുടരുന്ന കണ്ടു-
നാളീഗ്രഹത്തെയൊരുമട്ടു നിരാകരിക്കെ,
ആളീടുമംഗജവികാരവശാൽ തളർന്ന
നാളീകനേത്രയുടെ നീവി കിഴിഞ്ഞഴിഞ്ഞു."

(പ്രണയവിലാസം)

ഇവിടെ, നായകകൃതമായ കണ്ണാലിംഗനം സഖികളുടെ സമീപത്തുവെച്ചാകയാൽ തന്നിരാകരണമാകുന്ന നായികയുടെ അഭീഷ്ടമായ അത്ഥം. അതു സാധിച്ചുവെങ്കിലും മന്മഥവികാരകൃതമായ കമ്പാദി സാത്വികഭാവത്താൽ നീവീസ്ഖലനരൂപമായ മറെറാരനിഷ്ടം സംഭവിച്ചതായി ഗ്രഹിച്ചിരിക്കുന്നു. ഇഷ്ടസിദ്ധിക്കായി പ്രയോഗിച്ച ഉപായംകൊണ്ട് ഇഷ്ടം സിദ്ധിക്കാഞ്ഞാലോ അനിഷ്ടമുണ്ടായാലോ മാത്രമേ അതു വിഷമാലങ്കാരത്തിന്നു വിഷയമാവൂ. കാര്യകാരണഭാവത്തിനുള്ള അയുക്തതപമാണല്ലോ വിഷമം. അതുകൊണ്ട് ഇവിടെ വിഷമത്തിന്നു പ്രസക്തിയില്ല. ഇങ്ങിനെ, ഇതും മുൻപറഞ്ഞ ഉദാഹരണവും വിഷാദനത്തിന്നു വിവിക്തമായ വിഷയമാണെന്നും "കല്യാണി താമരമലർക്കുട ചൂടിടാം—" എന്ന വിഷമത്തിന്നു് ഉദാഹരിച്ച പദ്യം വിഷാദനത്തിന്നുകൂടി വിഷയമാണെന്നും കണ്ടുകൊൾക. ഈ സ്ഥിതിക്കു വിഷാദനം വിഷമാലങ്കാരംകൊണ്ടു ചരിതാത്ഥമല്ലെന്നു വരുന്നു.

എന്നാൽ, "അനിഷ്ടോൽപത്തിരൂപമായ വിഷമഭേദം വിഷാദനംകൊണ്ടു ചരിതാത്ഥമായിക്കൂടെ? വിഷാദനത്തിന്നു വിഷയമല്ലാത്ത താദൃശഭേദംതന്നെ അസംഭാവ്യമാണല്ലോ? അതുകൊണ്ടു്, വിഷമത്തിന്നു് അങ്ങിനെയൊരു വകഭേദമെന്തിനു സ്വീകരിക്കുന്നു?" എന്നാശങ്കിക്കുന്നുവെങ്കിൽ പറയാം:—വിഷാദനത്തിനെന്നപോലെ വിഷമസാമാന്യലക്ഷണത്തിന്നും താദൃശസ്ഥലം വിഷയമാകകൊണ്ടു വിഷമാലങ്കാരമുണ്ടെന്നു പറയാതിരിക്കുന്നതെങ്ങിനെ? വിഷമത്തിന്നു വിഷാദനമപവാദമാവുമെങ്കിൽ അങ്ങിനെ ചെയ്യാമായിരുന്നു; അതിന്നു വഴിയില്ല. ഈ രണ്ടലങ്കാരങ്ങളും ഭിന്നവിഷയങ്ങളും അന്യത്ര സാവകാശങ്ങളുമാകയാൽ ഒന്നിന്നു മറെറാന്നു് അപവാദമാവുകയില്ല. പക്ഷേ,—

"വിഷമം ചേച്ചുയില്ലാത്ത രണ്ടിനെച്ചേർത്തു ചൊല്ലുകിൽ"
"വിഷമം ജനകത്തിന്നു വിരുദ്ധം ജന്യധർമ്മവും"
"ഇഷ്ടസിദ്ധിക്കു യത്നിച്ചി-ട്ടനിഷ്ടപ്രാപ്തിയും തഥാ"

എന്നിങ്ങിനെ കുവലയാനന്ദത്തെ അനുസരിച്ചു് അലങ്കാരദീപിക യിൽ പറഞ്ഞിരിക്കുന്ന പ്രകാരം വിഷമപ്രകാരങ്ങൾക്കു പ്രത്യേകം ലക്ഷണം നിർദ്ദേശിക്കുന്നതായാൽ തൃതീയപ്രകാരത്തിന്നു വിഷയമാ കകൊണ്ടു വിഷാദനംതന്നെ സ്വീകരിക്കേണ്ട ആവശ്യമില്ലല്ലോ" എന്നാശങ്കിക്കുന്നതും ശരിയല്ല. ഈ പറഞ്ഞ മൂന്നു പ്രകാരവും വിഷമമെന്നു ഒരേ അലങ്കാരമാവണമെങ്കിൽ മൂന്നിന്നും യോജിക്കുന്ന ഒരു സാമാന്യലക്ഷണം ക്രൂടാതെ കഴികയില്ല. അതുതു് ഈ ഗ്രന്ഥ ത്തിൽ പറഞ്ഞപ്രകാരം സംസർഗ്ഗാനന്തരൂപതമാണെങ്കിൽ "രാ വിപ്പോം—", "ആളീസമക്ഷം—" എന്നീ ഉദാഹരണങ്ങൾ സാമാ ന്യലക്ഷണത്തിന്നു വിഷയമല്ലായ്കയാൽ അലങ്കാരാന്തരസ്വീകാരമാ വശ്യമാണെന്നുവരും. വിഷയവൈലക്ഷണ്യത്താൽ ഇവയെക്കൂടി ഉൾപ്പെടുത്താവുന്ന ഒരു സാമാന്യലക്ഷണം തന്നെ ദുർഘടവുമാണു്. മുൻപറഞ്ഞ ഓരോപ്രകാരവും പ്രത്യേകം ഓരൊ വിഷമമാണെന്നും അതുകൊണ്ടു്, മൂന്നിന്നുംക്രൂടി ഒരു സാമാന്യലക്ഷണമാവശ്യമില്ലെന്നും പറയുന്നതായാൽ രണ്ടലങ്കാരത്തിന്നു പകരം മൂന്നലങ്കാരം സ്വീകരി ച്ചുവെന്നാവും. പേരുമാത്രം ഒന്നായതുകൊണ്ടു് അലങ്കാരഭേദം പോവുകയില്ല. പ്രത്യേകം മൂന്നലങ്കാരങ്ങളെ സ്വീകരിക്കുന്നതിലും ലാഘവം വിഷമമെന്നും വിഷാദനമെന്നും രണ്ടലങ്കാരങ്ങളെക്കൊണ്ടു കാര്യം നിർവ്വഹിക്കുകയാണല്ലോ. അതുകയാൽ സാമാന്യധർമ്മമാശ്ര യിച്ചു വിഷമത്തേയും വിഷാദനത്തേയും പ്രത്യേകാലങ്കാരങ്ങളായി ഗണിക്കുകയാണു് യുക്തം. ഇങ്ങിനെയിരിക്കെ, അവയ്ക്കു് ഏതാനും ചില ലക്ഷ്യങ്ങളിൽ സങ്കീർണ്ണത്വം വരുന്നുണ്ടെങ്കിൽ വന്നുകൊള്ളട്ടെ. പക്ഷേ, "നരസിംഹം നരനുമല്ല സിംഹവുമല്ല, വിജാതീയമായ മ റൊരു വസ്തുവാണു്, അതുപോലെ രണ്ടലങ്കാരങ്ങളുടെ സങ്കരം വില ക്ഷണമായ മറൊരു ജാതിയാണു്; എന്നു് അലങ്കാരികന്മാർ സിദ്ധാ ന്തിച്ചിരിക്കയാൽ "കല്യാണി, താമരമലർക്കുട—" ഇത്യാദിയിൽ വി ഷമവുമല്ല, വിഷാദനവുമല്ല, വിലക്ഷണമായ അലങ്കാരാന്തരംതന്നെ എന്നു വരുന്നതിനാൽ മുൻപറഞ്ഞ പക്ഷത്തേക്കാൾ എന്തു മെച്ച

മാണുള്ളതു്? വിഷമത്രയം സ്വീകരിക്കുന്നതിൽ പറഞ്ഞ ആ ശാസ്ത്രീയദോഷമായഗൌരവം അലങ്കാരത്രയസ്വീകാരം വേണ്ടിയിരിക്കയാൽ ഈ പക്ഷത്തിലും സമാനമാണല്ലോ" എന്നു വീണ്ടും ആശങ്കിക്കേണ്ട. സങ്കരാലങ്കാരം ഏതുപക്ഷത്തിലും സ്വീകരിച്ചിരിക്കയാൽ ഈവക ഭേദം അതിൽ ഉൾപ്പെട്ടുമെന്നല്ലാതെ പ്രത്യേകം അലങ്കാരാന്തരകല്പനയ്ക്കു് ആവശ്യം നേരിട്ടുന്നില്ല. ഗത്യന്തരമുണ്ടായിരിക്കെ, പുതിയതായി ഒന്നു കല്പിക്കുന്നതായാൽ മാത്രമേ ഗൌരവമെന്ന ശാസ്ത്രീയദോഷത്തിനു പ്രസക്തിയുള്ളൂ. അതിനാൽ എങ്ങിനെ നോക്കിയാലും വിഷാദനം വിഷമംകൊണ്ടു ഗതാർത്ഥമാവാൻ പ്രയാസമാണെന്നു വരുന്നു.

വിഷാദനാലങ്കാരനിരൂപണം സമാപ്തം.

— 66. ഉല്ലാസം. —

ഉല്ലാസമൊന്നിനന്യത്തിൻ
ഗുണദോഷപ്രയുക്തമാം
ഗുണദോഷാന്തരാധാനം.

ഏതാനുമൊന്നിനു മറെറാന്നിന്റെ ഗുണത്താലൊ ദോഷത്താലൊ ഉണ്ടായ ഗുണാന്തരമോ ദോഷാന്തരമോ ഉല്ലാസമെന്ന അലങ്കാരമാകുന്നു. ഗുണാന്തരമെന്നതിനാൽ, പറവാൻ പോകുന്ന തദ്ഗുണത്തിൽ അതിവ്യാപ്തിയില്ല.

"വൈരഞൊത്തധരത്തിന്റെ ചാരെപ്പവിഴമായിതേ"

ഇത്യാദി തദ്ഗുണത്തിൽ അധരരാഗം വൈരഞൊത്തിൽ പകരുകമാത്രമാണു്. സ്വീയഗുണവിലക്ഷണമായ ഗുണാന്തരത്തെ ഉണ്ടാക്കുകയല്ല. അതിനാൽ അതിപ്രസക്തിക്കിടയില്ല. ഗുണത്താൽ ഗുണാധാനം, ദോഷാധാനം, ദോഷത്താൽ ദോഷാധാനം, ഗുണാധാനം എന്നിങ്ങിനെ ഉല്ലാസം നാലുപ്രകാരത്തിലാവാം.

അതിൽ ഗുണത്താൽ ഗുണാധാനത്തിന്ന്:—

"തേരിൻക്ഷോഭാലംസമംസേ ചേരുവാനിടയാകയാൽ
ഒരംഗം കൃതി മറെറല്ലാം പരം ഭാരം ധരയ്ക്കുമേ."

(വിക്രമോവ്വശീയം)

ഇവിടെ ഉവ്വശിയുടെ ദിവ്യമായ സൌന്ദര്യാതിശയത്താൽ അവളുടെ അംഗസ്പർശം ലഭിച്ച പുരൂരവസ്സിന്റെ ഒരു തോളിന്ന കൃതിത്വരൂപഗുണാന്തരമുണ്ടായതായി പറഞ്ഞിരിക്കയാൽ ലക്ഷണസമന്വയം.

ദോഷത്താൽ ദോഷാന്തരാധാനത്തിന്ന്:—

"എമ്പാടുമഷ്ടാലയവർണ്ണനത്തിനാൽ
വമ്പാപമാർജ്ജിച്ച മദീയതൂലികേ,
അമ്പാൻ നീ വാഴ്ക രാജപുത്രിയും
തമ്പാനുമായുള്ള വിവാഹമംഗളം."

(ഉമാകേരളം)

ദുഷ്ടുമ്മങ്ങൾക്ക പ്രസിദ്ധി പെറെ അഷ്ടാലയങ്ങളുടെ ദോഷത്താൽ തൂലികയ്ക്ക പാപാതിശയരൂപദോഷാന്തരം പറഞ്ഞിരിക്കുന്നു.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"ലോകാനന്ദന ചന്ദന, പ്രിയ, ഭവാനിന്നീ സ്ഥലം വിട്ടടൻ
പോകാനോക്കണമല്പവംശനിരയാലാക്രാന്തമാണീ വനം
ആകാരം നിജമിട്ടുമമ്മിയവയുണ്ടാക്കുന്ന തീകൊണ്ടു ഹാ!
വൈകാതീമുളതന്നെയല്ല വിപിനം സർവ്വം ദഹിച്ചീടുമേ."

(സാഹിതീസർവ്വസ്വം)

പരസ്പരമുരുമ്മി തീയുണ്ടാക്കുന്ന മുളകളുടെ ദോഷത്താൽ വിപിനത്തിന്ന നാശരൂപമായ ദോഷാന്തരം പറയപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു. ഇതിലെ ഉല്ലാസം അപ്രസ്തുതപ്രശംസയ്ക്ക് ഉപസ്കാരകമായിട്ടാണിരിക്കുന്നതു്.

ഗുണത്താൽ ദോഷത്തിന്ന്:—

"തേരിൻ ക്ഷോഭാൽ—" എന്ന പദ്യത്തിലെ "മറെറല്ലാം പരം ഭാരം ധരയ്ക്കുമേ" എന്ന അംശംതന്നെ. ദിവ്യസൌന്ദര്യവിശിഷ്ടമായ നായികയുടെ അംഗത്തിന്റെ സ്പർശം ലഭിക്കാത്ത നായകാണ്ടകടാഹം ധരാഭാരത്വരൂപദോഷം പറഞ്ഞിരിക്കയാൽ ലക്ഷണസംഗതി.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"ആസേചനകമാരൂപ-മാസ്വദിപ്പതിനെന്നുമേ
തരമാവായ്കയാൽ തീരെ ത്തുച്ഛമെൻ ദേവി, ജീവിതം." (സ്വ)

ദേവിയുടെ രൂപത്തിന്ന് അന്യാദൃശദിവ്യസൌന്ദര്യമുള്ളതുകൊണ്ട് ആ രൂപം എന്നും ആസ്വദിക്കാനിടയാകാത്ത ജീവിതത്തിന്ന തുച്ഛത്വരൂപദോഷം പറഞ്ഞിരിക്കുന്നു.

ദോഷത്താൽ ഗുണത്തിന്ന്:—

"സത്രാസമപവാദത്തെ സ്സത്രാജിത്തു കഥിക്കയാൽ
സത്യസ്വരൂപനാൽത്തന്നെ സത്യഭാമ സനാഥയായ്." (സ്വ)

സത്രാജിത്തിന്റെ അപവാദകഥനരൂപമായ ദോഷത്താൽ സത്യഭാമയ്ക്കു സനാഥാത്വരൂപഗുണാധാനം.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"ഇവണ്ണമിത്തെന്നലുപദ്രവിക്കയാൽ
വിടർന്ന ചിന്നും തവ ചൂണ്ണകുന്തളം
കലർന്നിടുന്ന ഖത മംജിമാന്തരം
ഖലന്റെ ദുർവൃത്തി ഗുണിക്ക നന്മ താൻ."

(കേശവീയം)

തെന്നലിന്റെ ചാഞ്ചല്യകാരിത്വരൂപമായ ദോഷത്താൽ ജാംബവതിയുടെ കുറുനിരകൾക്കു മഞ്ജിമാന്തരഗുണാധാനം.

"ഉള്ളത്തിൽ വേണ്ടഴൽ മധുവ്രത,കേതകിത്താർ
ഉള്ളിൽദ്ധരിപ്പൊരു രസം ലഭിയായ്ക മൂലം
മുള്ളുള്ളതിൻറിലകഠം നിന്നുടെ മേനിയിന്മേൽ
കൊള്ളാതെ പോവതിഹ തേ വലുതായ ഭാഗ്യം.
(സാഹിത്യവിലാസം)

"മണപ്പിച്ചു, ചുംബിച്ചു, നക്കി, ക്കടിച്ചി-
ട്ടിണങ്ങാതെ ദൂരത്തെറിഞ്ഞാൻ കുരങ്ങൻ
മണിശ്രേഷ്ഠ, മാശ്ലോല്ല നിന്നുള്ള കാണ്മാൻ
പണിപ്പെട്ടയ്ക്കാഞ്ഞതേ നിൻറെ ഭാഗ്യം."
(ഭാഷാഭൂഷണം)

ഇത്യാദികളെ ഈ വകഭേദത്തിൽ ഉൾപ്പെടുത്താവുന്നതാണ്. കേതകിയുടെ കണ്ടകിതത്വദോഷത്താൽ മേനി മുറിയാഞ്ഞതു വണ്ടിന്നും, കുരങ്ങിൻറെ ചാപല്യദോഷത്താൽ ഉടവു പറ്റാഞ്ഞതു മണിക്കും ഭാഗ്യരൂപഗുണാധാനമായിട്ടാണല്ലോ പറഞ്ഞിരിക്കുന്നതു്.

ഗുണത്താൽ ഗുണാധാനത്തിലും ദോഷത്താൽ ദോഷാധാനത്തിലും ഉല്ലാസസംജ്ഞ അനവദ്യം; മറു രണ്ടുഭേദത്തിലും ചരത്വന്യായമനുസരിച്ചു ലാക്ഷണികമെന്നു ധരിക്കണം.

ഉല്ലാസാലങ്കാരനിരൂപണം സമാപ്തം.

— 67. അവജ്ഞ. —

തദഭാവമവജ്ഞയാഠ. (71)

ഒന്നിന്നു മറെറാന്നിൻറെ ഗുണത്താലോ ദോഷത്താലോ പ്രയുക്തമായ തദഭാവം—ഗുണാധാനത്തിൻറേയൊ ദോഷാധാനത്തിൻറേയോ അഭാവം—അവജ്ഞയാകുന്നു. ഇതു രണ്ടുപ്രകാരം മാത്രം.

ഉദാഹരണം:—

"ഞാൻചൊല്ലും മൊഴിയിൽ സുധീജനമനസ്സോറാം രമിച്ചീടിലും-
ച്ചാഞ്ചല്യം കലരുന്ന മൂഢർ ദുഷിവാക്കോതീടിലെന്താണതിൽ?
തേൻചൊല്ലാർമണിതന്നപാംഗകല നിസ്സാരം കുമാരങ്ക;ല-
പ്പൂഞ്ചില്ലിച്ചുളിവാൻ ചെന്നതു യുവശ്രേണിക്കു ചേർക്കും സുഖം."
(സാഹിത്യവിലാസം)

കവിതയുടേയും വനിതയുടേയും ഗുണങ്ങളാൽ മൂഢന്മാരുടേയും കുമാരന്മാരുടേയും ഹൃദയത്തിന്നു് ആഹ്ലാദരൂപഗുണാധാനത്തിന്റെ അഭാവം; അതുപോലെ മൂർഖന്മാരുടേയും കുമാരന്മാരുടേയും അധിക്ഷേപവുമനാദരവുമായ ദോഷങ്ങളാൽ കവിതയ്ക്കും വനിതയ്ക്കും ദോഷാഭാവം; എന്നിങ്ങിനെ രണ്ടുവിധത്തിന്നും ഉദാഹരണം. ഓരോ പ്രഭേദത്തിന്നും പ്രത്യേകമുദാഹരണമാകട്ടെ,—

"മടയൻ ഗുരുവോതീടു-മടവൊക്കെ ഗ്രഹിക്കുമോ
കുടത്തിൽക്കൊണ്ടുവതേ കൊണ്ടുവൂ കടലിൽത്തന്നെ മുക്കിലും."
(സ-ച)

"ഹാനിയെന്തിഹ മന്ദന്മാർ മാനിക്കായ്കിൽ മഹോദ്യമം?
തരക്കേടെന്തു കുമുദാ-കരം ക്ലമ്പുകിലക്കിന്?" (സ-ച)

ഇത്യാദിയാകുന്നു. ആദ്യത്തേതിൽ, ഗുരുവിനുള്ളപോലെ ജ്ഞാനസമൃദ്ധി വേണ്ടപോലെ പഠിപ്പിക്കിലും ശിഷ്യനായ മടയന്നും, സമുദ്രത്തിനെന്നപോലെ ജലസമൃദ്ധി അതിൽ മുക്കിയ കുടത്തിന്നും ലഭിക്കായ്കയാൽ ഗുണപ്രയുക്തഗുണത്തിന്റെ അഭാവം. രണ്ടാമത്തേതിൽ മന്ദന്മാരുടെ അനാദരദോഷത്താൽ മഹോദ്യമത്തിന്നു ഹാനിയില്ലെന്നും കുമുദാകരത്തിന്റെ മീലനരൂപദോഷത്താൽ സൂര്യനു തരക്കേടില്ലെന്നും പറഞ്ഞിരിക്കയാൽ ദോഷപ്രയുക്തദോഷാഭാവം.

പ്രാചീനന്മാർ ഉല്ലാസവും അവജ്ഞയും അലങ്കാരാന്തരമായി ഗണിച്ചിട്ടില്ല. ഉല്ലാസം ചമൽകാരകാരിയാവുന്നേടത്തു് അതിശയോക്തി കാവ്യലിംഗമെന്നിവയാലും 'അവജ്ഞ' വിശേഷോക്തിയാലും

ഗതാർത്ഥമാവുമെന്നാണ് അവരുടെ അഭിപ്രായമെന്നു ചിലർ പറയുന്നു. എന്നാൽ ഈവക സ്ഥലവിശേഷങ്ങളിൽ ചമൽകാരമുള്ള പക്ഷം, ഉല്ലാസവും അവജ്ഞയും സ്വീകരിക്കാത്തവർ മറ്റു വല്ല അലങ്കാരവും നിർദ്ദേശിക്കാൻ നിർബ്ബന്ധിതരാകയാൽ, കഷ്ടിച്ചു വല്ലതും പറഞ്ഞൊപ്പിക്കമാത്രമാണ് ചെയ്യുന്നതു്. അല്ലാതെ, അവ സ്വഭാവാ ഇതരാലങ്കാരങ്ങളെക്കൊണ്ടു സ്വഭാവാ ചരിതാർത്ഥമാവുമെന്നു വിചാരിച്ചുകൂടാ. നോക്കുക:—"തേരിൻക്ഷോഭാൽ—" എന്ന പദ്യത്തിൽ അതിശയോക്തിക്കു പ്രസക്തിയെവിടെ? 'ഒരംശം കൃതി' എന്ന അംശത്തിൽ കൃതിത്വസംബന്ധം ഇല്ലാതിരിക്കെ, തത്സംബന്ധം നിർദ്ദേശിച്ചിരിക്കയാണെന്നു പറയാമോ? അങ്ങിനെയാണെങ്കിൽ കൃതിത്വസംബന്ധം പിന്നെ എങ്ങിനെയാണ് ഭവിക്കുക? രസികരംജിനിയിൽ പറഞ്ഞപ്രകാരം കാവ്യലിംഗത്താലും ഗതാർത്ഥമാവുകയില്ല. 'ചേരുവാനിടയാകയാൽ' എന്നിങ്ങിനെ ഹേതുവാചകനിർദ്ദേശമുണ്ടായിരിക്കയാൽ കാവ്യലിംഗത്തിന്നു പ്രസക്തിയില്ലല്ലോ. "എമ്പാടുമഷ്ടാലയവർണനത്തിനാൽ വമ്പാപമാജ്ജിച്ച—" എന്നതിൽ അതിശയോക്തിസ്പർശമുണ്ടെന്നു സമ്മതിക്കാം. എന്നാൽ അതുകൊണ്ടുമാത്രം ഉല്ലാസം വേണ്ടെന്നാവുകയില്ലല്ലോ! അങ്ങിനെയാണെങ്കിൽ അതിശയമൂലകമായ പല അലങ്കാരങ്ങളും വേണ്ടെന്നുവെക്കേണ്ടതായിരിക്കും. "തേരിൻക്ഷോഭാൽ—" എന്ന ഉദാഹരണത്തിൽ അതിശയോക്തിയില്ലെന്നു മുമ്പേതന്നെ പറഞ്ഞിട്ടുമുണ്ട്. ഈ സ്ഥിതിക്കു്, വിഷയഭേദമുള്ളതിനാൽ ഉല്ലാസം അതിശയോക്തികൊണ്ടു ഗതാർത്ഥമാവുകയില്ലെന്നായി. ഉല്ലാസസ്ഥലത്തൊക്കയും അതിശയോക്തിയുണ്ടെങ്കിലല്ലേ അതിശയോക്തികൊണ്ടു് ഉല്ലാസം ഗതാർത്ഥമാണെന്നു പറയാവൂ? അതുപോലെതന്നെ "ആസേചനകമാത്രരൂപം—" എന്ന പദ്യത്തിലും കാവ്യലിംഗത്തിന്നോ അതിശയോക്തിക്കോ പ്രസക്തി കാണുന്നില്ല. അനുമാനത്തിന്നും അവകാശമില്ല. കവിവിവക്ഷ, ദിവ്യസൌന്ദര്യവർണനത്തിലാണ് ജീവിതോച്ചതാനുമിതിയിലല്ല എന്നുള്ളതു സ്പഷ്ടവുമാണ്. • അതുതന്നെയാണു്

ചമൽകാരിയും. അല്ലാത്തപക്ഷം മീലിതമെന്നും പക്ഷാന്തരത്തിൽ ഉന്മീലിതമെന്നും പറയുന്നു,—

"നിൻകീർത്തിമഗ്നൻ ഹിമവാൻ വ്യക്തനായി തണുപ്പിനാൽ."

ഇത്യാദിയൊക്കയും അനുമാനംകൊണ്ടു ഗതാർത്ഥമാണെന്നു വരും. പക്ഷേ, "ലോകാനന്ദന ചന്ദന—" എന്ന പദ്യത്തിൽ, "ആകാരം നിജമിട്ടുമ്മി—" ഇത്യാദിഭാഗം ലോകസിദ്ധമാകയാൽ ചമൽകാരിയല്ലാത്തതുകൊണ്ട് അലങ്കാരമാവുകയില്ലെന്നും ചമൽകാരം തോന്നുന്നതു് അതിലെ അപ്രസ്തുതപ്രശംസയാലാണെന്നും ശഠിക്കുന്നുവെങ്കിൽ, അങ്ങിനെ ആയിക്കൊള്ളട്ടെ. അതുകൊണ്ടു്, പ്രസ്തുതപദ്യം ഉല്ലാസത്തിനു് ഉദാഹരണമാവില്ലെന്നു മാത്രമല്ലാതെ, ഉല്ലാസമെന്ന അലങ്കാരംതന്നെ നിർവ്വിഷയമാണെന്നാവുകയില്ലല്ലോ. വാസ്തവത്തിൽ ലോകസിദ്ധമായതുകൊണ്ടുമാത്രം ചമൽകാരമില്ലാതെപോകയില്ലെന്നു കാവ്യലിംഗപ്രകരണത്തിൽ പ്രതിപാദിച്ചിട്ടുണ്ടു്. അതുകയാൽ ഉല്ലാസം ഇതരാലങ്കാരത്താൽ ഗതാർത്ഥമാവുമെന്നു വാദം സാധുവാകുന്നില്ല. ഇതുപോലെ, 'അവജ്ഞ' വിശേഷോക്തിയാൽ ചരിതാർത്ഥമാവുമെന്നു പറയുന്നതും ശരിയല്ല. "മടയൻ ഗുരുവോതീട്ടും—" ഇത്യാദിയിൽ വിശേഷോക്തിക്കു് അവകാശമെങ്ങിനെ? ശരിയായ കാരണമുണ്ടായിരിക്കെ കാര്യമുണ്ടാവായ്കയാണല്ലോ വിശേഷോക്തി. അതായതു്,—

"കുറഞ്ഞില്ല വൃദ്ധി സ്നേഹം സ്മരദീപം ജ്വലിക്കിലും"

ഇത്യാദിയിൽ ദീപം ജ്വലിക്കുന്നതു സ്നേഹം (എണ്ണ) കുറയുവാനുള്ള ശരിയായ കാരണമായിരിക്കെ കാര്യമുണ്ടായില്ലെന്നു പറഞ്ഞിരിക്കുന്നതു വിശേഷോക്തിതന്നെ. പ്രകൃതോദാഹരണങ്ങളിലാകട്ടെ, ഗുരു ഉപദേശിക്കുന്ന അടവൊക്കെ മടയൻ ഗ്രഹിക്കുന്നില്ലെന്നും, സമുദ്രത്തിൽ മുക്കിയാലും കുടത്തിൽ അതിൽകൊള്ളാവുന്നതിലധികം കൊള്ളുന്നില്ലെന്നുമാണു് പറഞ്ഞിരിക്കുന്നതു്. ഗുരുപദേശഗ്രഹണത്തിനു ബുദ്ധിമാന്ദ്യവും അധികജലഗ്രഹണത്തിനു സമുദ്രത്തിൽ

കുടം മുക്കലും കാരണമാവുകയില്ല. ലോകപ്രസിദ്ധമായ കാരണമാ യാലല്ലേ ആ കാരണമുണ്ടായിരിക്കെ കാര്യമുണ്ടാവാത്തതുകൊണ്ട് വിശേഷോക്തിയാണെന്നാവൂ? അതുപോലെ, "ഹാനിയെന്തിഹ മ ന്ദന്മാർ—" ഇത്യാദിയിലും മഹോദ്യമമാനനയുടെ ഹേതു, വിവേകിത മല്ലാതെ മൂഢതമോ കുമുദവികാസത്തിന്നു ചന്ദ്രനല്ലാതെ സൂര്യനോ ആവുന്നതല്ല. വിശേഷിച്ചു കുമുദസങ്കോചത്തിന്നു ഹേതുവാണല്ലോ സൂര്യൻ. "ഞാൻ ചൊല്ലും മൊഴി—" ഇത്യാദിയിൽ കവിതയുടേയും വനിതയുടേയും രാമണീയകം സഹൃദയന്മാരുടേയും തരുണന്മാരു ടേയും ആഹ്ലാദത്തിന്നാണു് കാരണം; മൂഢന്മാരുടേയും ബാലന്മാരു ടേയുമല്ല. അതുകൊണ്ടു് ഈവകയിലൊന്നും വിശേഷോക്തിക്കു പ്ര സക്തി കാണുന്നില്ല. ഇസ്ഥിതിക്കു്, ഗുരുപദേശമായ കാരണമുണ്ടാ യിരിക്കെ, ജ്ഞാനരൂപകാര്യാഭാവവും 'ജലസമൃദ്ധിയായ കാരണമു ണ്ടായിരിക്കെ, അധികജലഗ്രഹണരൂപകാര്യാഭാവവും മഹോദ്യമരൂ പകാരണമുണ്ടായിരിക്കെ, മാനനാഭാവവും കുമുദസംകോചമുണ്ടായി രിക്കെ, സൂര്യനു ദോഷാഭാവവും കവിതാവനിതകൾക്കു ഹൃദയോല്ലാ സകതപമുണ്ടായിരിക്കെ, ഉല്ലാസരൂപകാര്യാഭാവവും പറഞ്ഞിരിക്ക യാൽ പ്രസ്തുതോദാഹരണങ്ങളിൽ "വിശേഷോക്തി ജനിക്കായ്കിൽ കാര്യം ഹേതുവിരിക്കവേ" എന്ന ലക്ഷണലക്ഷിതമായ വിശേഷോ ക്തിയാണലങ്കാരം' എന്നുള്ള ചിലരുടെ വാദം ആപാതരമണീയം മാത്രമാകുന്നുവെന്നു സ്പഷ്ടമാണല്ലോ.

അവജ്ഞാലങ്കാരനിരൂപണം സമാപ്തം.

— 68. ലേശം. —

ഗുണത്തെ ദോഷമാക്കീട്ടോ
ദോഷത്തെ ഗുണമാക്കിയോ

വർണിച്ചീടിലലങ്കാരം
ദ്വിവിധം ലേശസംജ്ഞിതം. (71)

ഇഷ്ടസാധനമെന്ന സാധാരണ വിചാരിച്ചുപോരുന്ന വസ്തുവിനെ അനിഷ്ടസാധനമായോ അപ്രകാരം അനിഷ്ടസാധനത്തെ ഇഷ്ടസാധനമായോ വർണ്ണിക്കുന്നതു് 'ലേശം' എന്ന അലങ്കാരമാകുന്നു.

അതിൽ ഗുണത്തെ ദോഷമാക്കുന്നതിന്നു് ഉദാഹരണം:—

"പരിമളപാരമ്യത്താൽ
പ്പരിചല്ലീമട്ടഹന്ത കസ്തൂരി,
ഗിരിവരദരിയെ ഗ്ഗരണീ-
കരിച്ച ജനകൻ മരിച്ചതതിനാൽത്താൻ." (സപ)

ഗുണമായ കസ്തൂരീസൌരഭ്യത്തെ ദോഷമായി വർണ്ണിച്ചിരിക്കയാൽ ലക്ഷണസംഗതി. എന്നാൽ, ഇതു വ്യാജസ്തുതിയാണെന്നു ഭ്രമിക്കരുതു്. ഇതിലെ കവിതാൽപര്യം കസ്തൂരീസ്തുതിയിലല്ല, ജനകപ്രാണാപഹാരിയാണെന്നിങ്ങിനെ നിന്ദയിൽത്തന്നെയാണു്; അതു വാച്യമാണുതാനും. വാച്യമായ സ്തുതി നിന്ദയിലോ നിന്ദ സ്തുതിയിലോ പര്യവസാനിക്കുന്നതായാലേ വ്യാജസ്തുതിയാവൂ.

ദോഷത്തെ ഗുണമാക്കുന്നതിന്നു്:—

"മെത്തീടുവോരിന്ദ്രിയവൃത്തിയൊക്കെ
നിത്തിക്കൊടുത്താക്രിയ ചേർത്ത മോഹം
അത്തീവ്രവൈധവ്യജമാൽ മറപ്പാ-
നെത്തിക്കുവച്ചാ രതിയെത്തുണച്ചു." (കുമാരസംഭവം)

ഇതിൽ അനിഷ്ടസാധനമായ മോഹത്തെ ഗുണമാക്കി വർണ്ണിച്ചിരിക്കുന്നു. എന്നാൽ "'ഇവണ്ണമിത്തെന്നാലുപദ്രവിക്കയാൽ' ഇത്യാദിയിൽ പറഞ്ഞപ്രകാരം, കാമദഹനക്രിയയുടെ മോഹജനകത്വരൂപമായ ദോഷത്താൽ, 'ദുഃഖമറിയായ്ക' എന്ന ഗുണമുണ്ടായെന്നു പറയാവുന്നതിനാൽ ഉല്ലാസാലങ്കാരമാവാമല്ലോ?" എന്നു ശങ്കിക്കേണ്ട.

ഇവിടെ താദ്ശക്രിയകൊണ്ടുണ്ടായ മോഹത്തെ, ദുഃഖാസംവേദനത്താൽ ഗുണമായ്കല്പിച്ചിരിക്കയാണ്. അല്ലാതെ താദ്ശക്രിയ മോഹജനനദ്വാരാ ദുഃഖജ്ഞാനാഭാവരൂപഗുണത്തെയുണ്ടാക്കിയെന്നല്ല വിവക്ഷിച്ചിരിക്കുന്നത്. മോഹത്തിന്റെ സ്വരൂപംതന്നെ സുഖമോ ദുഃഖമോ ഒന്നും അറിയാത്ത സ്ഥിതിയാണ്. അങ്ങിനെയിരിക്കെ, ദുഃഖാജ്ഞാനത്തിന്ന് അതു കാരണമാണെന്നതു യുക്തമല്ലല്ലോ.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"വെറും കിനാവാണിതു ന്യൂനമെങ്കിൽ
ഇപ്പെരുമേൽ നന്നുണരാതിരിക്കിൽ
അതല്ല, ചിത്തഭ്രമമാണിതെങ്കിൽ
ചിത്തഭ്രമം മേ നിലനില്ക്കു നീണാൾ."

(സ്വപ്നവാസവദത്തം)

ദോഷരൂപമായ കിനാവിന്നും ചിത്തഭ്രമത്തിന്നും ഗുണത്വം കല്പിച്ചിരിക്കുന്നു.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"വരം ശ്രുക്ഷതയിപ്പാരിൽ പരം സൌമ്യത നിന്ദ്യമാം
സൈവരം കാക്ക ചരിക്കുന്ന കീരം പംജരബദ്ധമാം." (സ്വ)

സ്വാതന്ത്ര്യദർശനത്താൽ ശ്രുക്ഷത ഗുണമായും, പാരതന്ത്ര്യദർശനത്താൽ സൌമ്യത ദോഷമായും പറഞ്ഞിരിക്കുന്നു.

ദോഷത്തിൽ ഗുണവിശേഷം കാണുകയാൽ അതിന്റെ അഭ്യർത്ഥന 'അനുജ്ഞ'യെന്ന അലങ്കാരാന്തരമാണെന്ന് അപ്പയ്യദീക്ഷിതർ പറയുന്നു.

"ദോഷത്തിലത്ര ഗുണമുള്ളതു കാൺകകൊണ്ടു
ദോഷത്തിലാഗ്രഹമുരയ്ക്കിലനുജ്ഞയാകും.
അപത്തു വന്ന പെരുകട്ടതുനേരമുണ്ണി-
ക്കണ്ണന്റെ ചേവടി ഭജിപ്പതിനുണ്ടെളുപ്പം."

എന്ന, കുവലയാനന്ദാനുസാരണിയായ അലങ്കാരദീപികയിലെ അനുജ്ഞാലക്ഷ്യലക്ഷണപദ്യം നോക്കുക. പണ്ഡിതരാജനാകട്ടെ, ഇത്രമാത്രംകൊണ്ടും തൃപ്തിപ്പെടാതെ, നേരെമറിച്ചു്,—

"പാരിൽ ഭാനിക്കഹങ്കാരം പാരിക്കുന്നതു കാൺകയാൽ
ഭ്രരിശ്രീയിങ്കലില്ലാശ ഗൌരി, നിൻ ഭക്തനൊട്ടുമേ." (സ)

ഇത്യാദിസ്ഥലത്തു്, ദോഷവിശേഷദർശനത്താലുള്ള ഗുണദോഷം തിരസ്കാരമെന്ന മറെറാരലങ്കാരമാണെന്നുക്രടിപ്പറയുന്നു.

വാസ്തവത്തിൽ, 'ഗുണത്തെ ദോഷമാക്കിയോ ദോഷത്തെ ഗുണമാക്കിയോ വർണ്ണിക്കുക' എന്ന ലേശലക്ഷണം യഥാക്രമം തിരസ്കാരോദാഹരണത്തിലും അനുജ്ഞോദാഹരണത്തിലും ഘടിക്കുന്നുണ്ടു്. തിരസ്കാരം, പ്രാർത്ഥന എന്നിവയുടെ നിബന്ധനം മാത്രമേ അധികമായുള്ളു. അതിനുവേണ്ടി അലങ്കാരാന്തരസ്വീകാരം ആവശ്യമാണെന്നു തോന്നുന്നില്ല.

ലേശാലങ്കാരനിരൂപണം സമാപ്തം.

— 69. തദ്ഗുണം. —

തൻഗുണം വിട്ടടുത്തതിൻ-
ഗുണമേന്തുക തദ്ഗുണം.

ഏതാനുമൊരു വസ്തു സ്വന്തം ഗുണം വിട്ടു് അടുത്തുള്ള വസ്തുവിന്റെ ഗുണം സ്വീകരിക്കയെന്നതു തദ്ഗുണാലങ്കാരം. 'തൻഗുണം വിട്ടു' എന്ന അംശത്താൽ, പറവാൻ പോകുന്ന മീലിതസാമാന്യങ്ങളിലും "അടുത്തതിൻ" എന്ന അംശത്താൽ ഭ്രാന്തിയിലും അതിപ്രസക്തി തടയപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു.

"ചെന്താമരത്താർ തൊഴുകും ശ്രീകൃഷ്ണചരണങ്ങളിൽ
ചെമ്പഞ്ഞിച്ചാറിടഞ്ഞാലും അറിയുന്നില്ലിതാരുമേ."
(അലങ്കാരദീപിക)

ഇത്യാദി മീലിതത്തിലും,

"തടാകക്രീഡയാന്നീട്ടം തനുമാർ തന്റെ വക്ത്രവും
താമരത്താരുമോരാതെ താടസ്ഥ്യം പൂണ്ടു തൽപ്രിയർ." (സ.ച)

ഇത്യാദി സാമാന്യത്തിലും സാധർമ്മ്യാതിശയത്താൽ ഭേദാഗ്രഹണമല്ലാതെ സ്വഗ്രഹണത്യാഗമില്ല. അതുപോലെ,—

"അതിൽ വൈരക്കളിർ മണീ-മേട പാറുന്ന വാറൊളി
നിലാവെന്നോത്തു ചെമ്പോത്തു കൊതിപ്പൂ കൈക്കലാക്കുവാൻ."
(ജാനകീപരിണയം കാവ്യം)

ഇത്യാദി ഭ്രാന്തിയിൽ അട്ടത്തുള്ള വസ്തുവിന്റെ ഗ്രഹണസ്വീകാരമല്ല. അതുകൊണ്ട് ഇവയിലൊന്നും അതിപ്രസക്തിക്കിടയില്ല.

ഉദാഹരണം:—

"പല രത്നങ്ങളാൽ തീർത്ത പുരത്തിൻ കതിരേല്ക്കയാൽ
സ്ത്രീകൾതൻ ശ്രുഭ്രവസ്ത്രങ്ങൾ ചിത്രവർണ്ണങ്ങളായതിൽ."
(ജാനകീപരിണയം കാവ്യം)

രത്നരശ്മിയേല്ക്കയാൽ പുരസ്ത്രീകളുടെ വസ്ത്രങ്ങൾ ശ്രുഭ്രരൂപം ഉപേക്ഷിച്ചു ചിത്രരൂപം പ്രാപിച്ചതായി വർണ്ണിച്ചിരിക്കയാൽ ലക്ഷണസംഗതി. "ചിത്രരൂപം പലവർണ്ണങ്ങളുടെ സങ്കലനമല്ല, പ്രത്യേകമൊരുതരം രൂപമാണ്" എന്ന ശാസ്ത്രസിദ്ധാന്തമനുസരിച്ചു നോക്കുമ്പോൾ സ്വീയരൂപത്യാഗം കൂടാതെ ചിത്രരൂപപ്രാപ്തി സംഭാവ്യമല്ലായ്കയാൽ സ്വഗ്രഹണത്യാഗമത്ഥസിദ്ധമെന്നു കണ്ടുകൊൾക.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"മന്നിങ്കലപ്പുദനഖാംശുവിനാൽ വെളുത്തും
വിണ്ണിങ്കലന്നയനകാന്തികളാൽ കറുത്തും

തനുപംഗിതന്റെ കരരശ്മികളാൽ ചുവന്നും
മുന്നൊന്നു തോന്നുമിഹ കന്ദുകമൊന്നു തന്നെ."

(സാഹിത്യവിലാസം)

ഇതിലെ പാദത്രയത്തിലുള്ള തദ്ഗുണത്രയം നാലാംപാദത്തിലെ ഉൽപ്രേക്ഷയ്ക്ക് അംഗമായി സ്ഥിതിചെയ്യുന്നു.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"രക്താധരോഷ്ഠമുഖരശ്മി പതിഞ്ഞ ഞാത്തിൻ-
മുക്താഫലത്തെ നവദാഡിമബീജമെന്നായ്
കൊത്താൻ വരുന്ന ശുകി തന്നുടെ കൊക്കുപോലാ
നൽത്താമരാക്ഷിയുടെ നാസികയുല്ലസിച്ചു."

(ഉമാകേരളം)

ഇതിലെ തദ്ഗുണം ഭ്രാന്തിക്ക് ഉത്ഥാപകമായിരിക്കുന്നു.

സ്ഫടികക്കല്ലിൽ വണ്ണത്തകിടിന്റെ വണ്ണം പകർന്നുകാണുന്നതുപോലുള്ള ഗുണപ്പകച്ചമാത്രമാണ് തദ്ഗുണം. മുൻപറഞ്ഞ ഉല്ലാസമാകട്ടെ, ചുണ്ണാമ്പു തന്റെ ഗുണംകൊണ്ടു മഞ്ഞളിനെ ചുവപ്പിക്കുന്നതുപോലെയുള്ള ഗുണാന്തരാധാനമാകുന്നു. എന്നുമാത്രമല്ല, ഉല്ലാസത്തിലെ ഗുണശബ്ദം ദോഷപ്രതിപക്ഷഭൂതമായ ഇഷ്ടസാധനവാചിയും തദ്ഗുണത്തിലേതു രൂപരസഗന്ധാദിവാചിയുമാകുന്നു. എന്നിങ്ങിനെ ഇവയ്ക്കുതമ്മിൽ ഭേദമുണ്ടെന്നു ധരിച്ചുകൊൾക.

തദ്ഗുണാലങ്കാരനിരൂപണം സമാപ്തം.

— 70. അതദ്ഗുണം. —

മറെറാന്നിൻ ഗുണമമ്മട്ടി-
ലാന്നീടായ്കിലതദ്ഗുണം. (72)

ഒരു വസ്തു സ്വഗുണം വിട്ടു സന്നിഹിതവസ്തുവിന്റെ ഗുണം

കൈക്കൊള്ളായ്കയിൽ തദ്ഗുണപ്രതിഭംഗപിയായ അതദ്ഗുണാലങ്കാരമെന്നു പറയും.

ഉദാഹരണം:—

"ദിക്കിൻ വക്കത്തു നില്ക്കും കരികളുടെ കടത്തടിലൊട്ടുന്നു നിത്യം
നീക്കം ക്രൂരാതരിസ്ത്രീമിഴിമഷി കവരുന്നെന്നുമെന്നാകിലും കേം,
ചൊല്ലൊള്ളും നിഷ്കളങ്കോജ്വലശിശിരകര-
ജ്യോത്സ്നയോടാത്തഗർവ്വം
വക്കാണിക്കാനൊരുക്കത്തൊട്ട ജഗതി കളിക്കുന്നു നിൻകീർത്തി രാജൻ." (ഭാഷാഭൂഷണം)

കീർത്തി ദിഗ്ഗജങ്ങളുടെ കടത്തടത്തിലും ശത്രുസ്ത്രീകളുടെ നയനാംജനത്തിലും സംബന്ധിക്കുന്നുവെങ്കിലും അവയുടെ കാഷ്ണ്യഗുണം സ്വീകരിക്കാതിരിക്കയാൽ ലക്ഷണസമന്വയം.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"രക്തമാമെന്റെ ചിത്തത്തിൽ നക്തംദിവമഹോ ദൃഢം
സക്തനാകിലുമങ്ങേക്കു വ്യക്തം കാണ്മീല രക്തത." (സ്വ)

രക്തമായ ചിത്തത്തിലിരുന്നിട്ടും തന്റെ പ്രിയതമനിൽ രാഗം പകർന്നുകാണുന്നില്ലെന്നു പറഞ്ഞിരിക്കയാൽ ലക്ഷണം യോജിക്കുന്നു.

വസ്തുസ്ഥിതി ആലോചിച്ചാൽ അതദ്ഗുണം വിശേഷോക്തിപ്രകാരം തന്നെയാണെന്നു വേണം പറവാൻ. എങ്കിലും ഉല്ലാസപ്രതിഭംഗപിഭ്രിതമായി അവജ്ഞയെന്ന അലങ്കാരംപോലെ തദ്ഗുണപ്രതിഭംഗപിയെന്ന നിലയിൽ മാത്രം അതദ്ഗുണവും അലങ്കാരാന്തരമായി സ്വീകരിക്കേണ്ടതാണെന്നു വിചാരിക്കാം. ഈ സ്ഥിതിക്ക്, രൂപരസഗന്ധസ്പർശാത്മകഗുണങ്ങളുടെ സംക്രമണരൂപമായ കായ്മുണ്ടായില്ലെന്നു പറയുന്നേടത്തു മാത്രം അതദ്ഗുണവും മറ്റുള്ള

കാവ്യാഭാവകഥനസ്ഥലത്തൊക്കയും വിശേഷോക്തിയുമാണെന്ന വിഷയവിഭാഗം കണ്ടുകൊള്ളണം. പ്രാചീനാലങ്കാരികന്മാർ പലരും സ്വീകരിച്ചിരിക്കുന്ന സ്ഥിതിക്ക് അവരെ വിലവെക്കാതെ ഉപേക്ഷിക്കുന്ന പക്ഷം പ്രത്യനീകം മുതലായവയും ഉപേക്ഷിക്കേണ്ടതായിവരും. എന്നാൽ അലങ്കാരസർവ്വസ്വത്തിലും മറ്റും വസ്തുന്തരസന്നിധാനമുണ്ടായിരിക്കെ, ഗുണാഗ്രഹണം മാത്രമല്ലാതെ അതദ്ഗുണസ്ഥലത്തു കാവ്യകാരണഭാവത്തിന്നു വിവക്ഷയില്ലായ്കയാൽ, വിശേഷോക്തിക്കു പ്രസക്തിയില്ലെന്നു പറഞ്ഞിരിക്കുന്നതു ശരിയാണെന്നു തോന്നുന്നില്ല. "ദിക്കിൻ വക്കത്തു—" എന്നീ പദ്യത്തിൽ 'എന്നാകിലും' എന്ന അംശംകൊണ്ടും "രക്തമാമെന്റെ—" എന്ന പദ്യത്തിൽ 'ആകിലും' എന്ന അംശംകൊണ്ടും സ്മരിക്കുന്ന ചമൽകാരജീവാതുവായ വിരോധം കാവ്യകാരണഭാവവിവക്ഷക്കുടാതെ സംഗതമാവുകയില്ലല്ലോ. "വസ്തുന്തരസന്നിധാനമുണ്ടായിരിക്കെ" എന്ന സർവ്വസ്വോക്തിയാൽത്തന്നെ ഈ വിരോധവും തന്മൂലമായ കാവ്യകാരണഭാവവിവക്ഷയും വിശദമാകുന്നുണ്ട്. അതുകയാൽ, രൂപരസഗന്ധസ്പർശങ്ങളും മാത്രം അതദ്ഗുണത്തിന്നും കാവ്യകാരണഭാവവിശിഷ്ടമായ മറ്റുള്ള ഗുണവും ധർമ്മവുമൊക്കെ വിശേഷോക്തിക്കും വിഷയമാണെന്ന വിഭാഗം ചെയ്തുയാണ് "സ്ഥിതസ്യ ഗതിശ്ചിന്തനീയാ" എന്ന ന്യായമനുസരിച്ചു യുക്തമായിരിക്കുക. ഈ സ്ഥിതിക്ക്:—

"ഐശ്വര്യം വിളയുന്നോരു വിളയാകിയ കൃഷ്ണനെ
ഉഗ്രംച്ചെത്തിരുന്നൈശ്വര്യ-മെനിക്കില്ലാത്തതെന്തഹോ."

എന്നിങ്ങിനെ അലങ്കാരദീപികയിൽ കൊടുത്തിരിക്കുന്ന അതദ്ഗുണോദാഹരണം ചിന്ത്യമാണെന്നു പറയേണ്ടിയിരിക്കുന്നു. കുവലയാനന്ദത്തിലെ, അതദ്ഗുണപ്രകരണത്തിൽ * "തദ്ഗുണാതദ്ഗുണയോഃ പുനഃ ഗുണശബ്ദോ രൂപരസഗന്ധാദിഗുണവാചീ" എന്നു നിർവ്വചി

* തദ്ഗുണം, അതദ്ഗുണം എന്നിവയിലെ ഗുണശബ്ദമാകട്ടെ രൂപം, രസം, ഗന്ധം മുതലായ ഗുണത്തെയാണ് കുറിക്കുന്നതു്.

ച്ചിരിക്കുന്നു. ആദിശബ്ദം സ്പൾഗ്രാഹകമാകുന്നു. ഇങ്ങിനെയിരിക്കെ, കുവലയാനന്ദനത്തിനെ ആധാരമാക്കിയിരിക്കുന്ന ദീപികയിലെ,—

"ഒരുവസ്തുവതോടേറെ ച്ചേന്ന മറൊരുവസ്തുവിൻ
സ്വഭാവം സ്വീകരിക്കായ്കിൽ അലങ്കാരമതദ്ഗുണം."

എന്ന അതദ്ഗുണലക്ഷണവും ഉദാഹരണവും ഉപജീവ്യവിരുദ്ധമാണെന്നു സ്പഷ്ടമാകുന്നുണ്ടല്ലോ.

സ്പൾഗന്ധാഗ്രഹണത്തിന്നു ഉദാഹരണം:—

"കളിയല്ലതികഠിനസ്തന-
മിളിതം ഹൃദയം തഥാപി തേ മൃദുളം
ലളിതേ, ചലി തീണ്ടുകിലും
നളിനമിളയ്ക്കില്ല പരിമളപ്രസരം." (സ്വ)

പൂർവ്വാർദ്ധത്തിൽ മൃദുളമെന്നതിനാൽ മൃദുസ്പൾത്യാഗമില്ലായ്മയും കഠിനസ്പൾഗ്രഹണവും ആത്മം. ദൃഷ്ടാന്തരൂപമായ ഉത്തരാർദ്ധത്തിൽ പരിമളത്യാഗാഭാവം ശാബ്ദം; ദുർഗന്ധാഗ്രഹണമാത്മം. ഇത്യാദി നോക്കിക്കൊൾകെ.

അതദ്ഗുണാലങ്കാരനിരൂപണം സമാപ്തം.

— 71. പൂർവ്വരൂപം. —

വികാരമേല്ക്കിലും വീണ്ടും
പൂർവ്വാവസ്ഥാനുവർത്തനം
ഒന്നിന്നു മറൊന്നുമൂലം
വർണിച്ചാൽ പൂർവ്വരൂപമാം. (73)

വികാരം പ്രാപിക്കിലും ഒരു വസ്തു മറൊന്നിന്റെ സാന്നിദ്ധ്യത്താൽ പൂർവ്വാവസ്ഥയെ അനുവർത്തിക്കുന്നതു പൂർവ്വരൂപമെന്ന അല

ങ്കാരമാകുന്നു. അവസ്ഥയെന്നതു്, രൂപാദിഗുണവത്ത്വമോ ഗുണ ഭിന്നാധർമ്മവത്ത്വമോ ആവാം.

ഉദാഹരണം:—

"കാറൊത്തവർണ്ണനണിയുന്നൊരു മുത്തുമാല
മാറത്തു നീലമണിമാലികയായിടുന്നു
ചാരത്തു പുഞ്ചിരി പൊഴിഞ്ഞു കലന്നിടുന്ന
നേരത്തു വീണ്ടുമതു മുത്തണിയായ്വരുന്നു."

(അലങ്കാരദീപിക)

മുത്തുമാല കൃഷ്ണന്റെ ശരീരകാന്തിയാൽ നീലവർണ്ണമായ വികാരത്തെ പ്രാപിക്കിലും പുഞ്ചിരിയെക്കൊണ്ടു വീണ്ടും പൂർവ്വാവസ്ഥയെ അനുവർത്തിച്ചതായ്വരഞ്ഞിരിക്കയാൽ ലക്ഷണസംഗതി.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"നാസാമൌക്തികമതു നി-
ന്നാധരത്താലരിയ പവിഴമായി ശുഭേ,
കണ്ണാൽ കുന്നിക്കുരുവായ്
പുഞ്ചിരിയാൽ വീണ്ടുമായതാസ്തീന്നു."

(സാഹിത്യവിലാസം)

ഇരിക്കട്ടെ, "ഈ പൂർവ്വരൂപം തദ്ഗുണംകൊണ്ടു ചരിതാർത്ഥമായിക്കൂടെ, "കാറൊത്തവർണ്ണൻ—" എന്ന പദ്യത്തിലെ പൂർവ്വാർദ്ധത്തിൽ ആക്ഷേപം വിപ്രതിപത്തിക്കവകാശമേ ഇല്ല. ഉത്തരാർദ്ധത്തിലാകട്ടെ, മുത്തുമാല പ്രസ്തുതമായ നീലവർണ്ണം ത്യജിച്ചു ധാവല്യം സ്വീകരിച്ചിരിക്കയാൽ അതിലും തദ്ഗുണലക്ഷണം യോജിക്കുന്നുണ്ട്. പക്ഷേ, നീലവർണ്ണം മുത്തുമാലയുടെ സ്വന്തം ഗുണമല്ലായ്കയാൽ "തൻ ഗുണം വിട്ട" എന്ന അംശം ഘടിക്കയില്ലെന്നു വിചാരിക്കേണ്ട. സ്വഗുണം സ്വാഭാവികംതന്നെ ആവണമെന്നു നിർബ്ബന്ധമില്ല, ആഗന്തുകവുമാവാം. ഉഭയസാധാരണമായേ ലക്ഷണത്തിൽ വിവക്ഷിച്ചിട്ടുള്ളൂ. അല്ലാത്തപക്ഷം, കാവ്യപ്രകാശത്തിൽ കൊടുത്തിരിക്കുന്നു,—

* "വിഭിന്നവർണ്ണാ ഗരുഡാഗ്രജേന
സൂര്യസ്യ രത്ന്യാഃ പരിതഃ സ്മരന്ത്യാ
രതൈഃ പുനർയ്യത്ര രുചാ രുചം സ്വാ-
മാനിന്യിരേ വംശകരീരനീലൈഃ" (മാഘം)

എന്ന തദ്ഗുണോദാഹരണം അസംബദ്ധമാവുമല്ലോ. അതുകൊണ്ട്, "കാറൊത്തവർണ്ണൻ—" എന്നതിലെ പൂർവ്വാർദ്ധത്തിലും ഉത്തരാർദ്ധത്തിലും പ്രത്യേകമോരോ തദ്ഗുണമാണെന്നും, അതുപോലെ "നാസാമൌക്തികം—" എന്നതിൽ തദ്ഗുണത്രിതയമാണെന്നും പറയുകയുക്തമായിരിക്കെ, പൂർവ്വരൂപമെന്നൊരലങ്കാരമെന്തിനു സ്വീകരിച്ചിരിക്കുന്നു?" എന്ന് ആക്ഷേപിക്കുന്നവെങ്കിൽ പറയാം:—തദ്ഗുണമെന്നതു്, സ്വഗുണം വിട്ട് അന്യഗുണത്തെ സ്വീകരിക്കുകയാണു്. നീലവർണ്ണം മുത്തുമാലയുടെ താൽകാലികഗുണമല്ലാതെ സ്വന്തം ഗുണമാവുമോ? അഥവാ നീലിമ താൽകാലികമായിരുന്നാലും സ്വശബ്ദവാചിയായ മുത്തുമാലയെ സംബന്ധിച്ചതാകകൊണ്ടു സ്വഗുണം തന്നെ എന്നു ശഠിക്കുന്ന പക്ഷം "മുത്തണിയാസ്സുരുന്നു" എന്നതുകൊണ്ടു നിർദ്ദേശിച്ചിരിക്കുന്ന ധാവല്യം മുത്തുമാലയുടേതല്ലാതെ അന്യഗുണമാവുന്നതെങ്ങിനെ? പുഞ്ചിരി മുത്തുമാലയ്ക്കു സംഭവിച്ച നീലിമയെ നിരാകരിക്കുകമാത്രമാകയാൽ പ്രതിപ്രസവരൂപം മാത്രമാണല്ലോ. ഇനി ആ ധാവല്യം മുത്തുമാലയ്ക്കു സംഭവിച്ച നീലിമയുടെ മീതെയുള്ള ഒരു പൂച്ചുമാത്രമാണെന്നും അതുകൊണ്ടു് അതു് അന്യഗുണം തന്നെയാണെന്നും പറയുന്നതായാൽ, അപ്പോഴും സ്വഗുണത്യാഗമില്ലെന്നായി. ക്രൂടാതെ, "വിഭിന്നവർണ്ണാഃ—" എന്ന സംസ്കൃതപദ്യത്തിൽ "രുചം സ്വാം ആനിന്യിരേ" എന്നിങ്ങിനെ സ്വന്തം വർണ്ണത്തെത്തന്നെ

---

* ഗരുഡാഗ്രജേന=അരുണനാൽ, പരിതഃസ്മരന്ത്യാ രുചാ=നാലുപാടും പ്രസരിക്കുന്ന കാന്തിയാൽ, വിഭിന്നവർണ്ണാഃ=ഭിന്നവർണ്ണങ്ങളായ, സൂര്യസ്യ രത്ന്യാഃ=സൂര്യന്റെ രഥിരകൾ, യത്ര=യാതൊരു രൈവതഗിരിയിൽ, വംശകരീരനീലൈഃ രതൈഃ=ഇളംമുള (ആണ്ടാൻ) പോലെ നീലവർണങ്ങളായ രത്നങ്ങളാൽ (പരിതഃ സ്മരന്ത്യാ രുചാ) സ്വാം രുചം=സ്വീയകാന്തിയെ, പുനഃ=വീണ്ടും, ആനിന്യിരേ=നയിപ്പിക്കപ്പെട്ടു.

നയിപ്പിച്ചതായി പറഞ്ഞിരിക്കയാൽ അവിടെ എന്തുകാട്ടും? എന്നു മാത്രമല്ല,—

"പരൻ ദ്വിഷൽകണ്ഠമണിഞ്ഞ മുക്താ-
സരം പ്രവാളക്കൊടിയെന്നു തോന്നി
അരം ഹരിക്കെ പ്രമദാശ്രു വീണു
പരം പുരാവർണ്ണമതിന്നു വന്നു." (ഉമാകേരളം)

ഇതിൽ രക്തസംസർഗത്താൽ ചുവന്നുപോയ മുക്താസരത്തിലെ ആ രാഗത്തെ പ്രമദാശ്രു പ്രമാർജ്ജിക്കമാത്രമാണു് ചെയ്തിട്ടുള്ളതെന്നു സ്പഷ്ടമല്ലേ? ഇവിടെ എങ്ങിനെയാണു് തദ്ഗുണപ്രസക്തി? പുറമെ തദ്ഗുണപ്രസക്തി തീരെയില്ലാത്ത സ്ഥലാന്തരത്തിലേക്കായി പൂർവ്വരൂപമവശ്യമംഗീകരിക്കേണ്ടതായിട്ടുമുണ്ടു്. അങ്ങിനെയിരിക്കെ, പൂർവ്വരൂപം തദ്ഗുണംകൊണ്ടു ചരിതാർത്ഥമാവുമെന്ന ആക്ഷേപം ഒരിക്കലും നിലനില്ക്കുന്നതല്ലെന്നു തീർച്ചയുമാണു്.

പ്രകാരാന്തരത്തിനു് ഉദാഹരണം:—

"കരിഗളച്ഛവി യന്യുഹസ്തമേന്തും
പെരിയ കൊടിക്കരിബാണമേറു ഭംഗം
വരികിലുമതു തോന്നിടാത്ത മട്ടിൽ
തരിതമയന്നു തദീയദീർഘപുച്ഛം." (ഉമാകേരളം)

ഇവിടെ ധ്വജത്തോടുകൂടിയ ഗജം ധ്വജഭംഗത്താൽ വികൃതമായെങ്കിലും വാലുയർത്തി വീണ്ടും പൂർവ്വാവസ്ഥയെ അനുവർത്തിച്ചതായി പറഞ്ഞിരിക്കയാൽ ലക്ഷണം യോജിക്കുന്നു.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"കോട്ടവാതിലുൽ നില്പൂ ഖഡ്ഗികൾ പുറത്താന-
ക്കൂട്ടമുണ്ടകത്തെങ്ങും കഞ്ചുകികളെക്കാണ്മൂ
വാട്ടംവിട്ടന്തഃപുരേ ശയിപ്പൂ മഹിഷികൾ
കോട്ടമേല്ക്കിലും പൂർവ്വസ്ഥിതിയീ രാജധാനി."

(സ്വ-കേക)

നശിച്ചു കാടാഴ്ത്തീന്ന ഒരു രാജധാനിയുടെ വർണനമാകുന്നു ഈ ഈരടികൾ. ഇതിൽ രാജധാനി വികാരം പ്രാപിച്ചിട്ടുണ്ടെങ്കിലും ശ്ലേഷവിധയാ പൂവ്വാവസ്ഥയെ അനുഭവത്തിക്കുന്നതായി പറഞ്ഞിരിക്കുന്നു. ഖഡ്ഗി=വാൾക്കാരൻ—വാൾപുലി, ആന=രാജഗജം പക്ഷാന്തരത്തിൽ കാട്ടാന, കഞ്ചുകി=സൌവിദല്ലൻ—പാമ്പു, മഹിഷി=രാജ്ഞി—എരുമ.

പൂവ്വരൂപാലങ്കാരനിരൂപണം സമാപ്തം.

— 72. മീലിതം. —

ധർമ്മസാമ്യാലൊന്നിലൊന്നു
മറഞ്ഞീടുകിൽ മീലിതം.

രണ്ടുവസ്തുക്കളുടേയും ലക്ഷണം ഒരുപോലെയിരിക്കയാൽ ഒന്നിലൊന്നു മറഞ്ഞുപോകുന്നതു മീലിതം.

ഉദാഹരണം:—

"നൂപുരാപ്തികൃതപാദകാന്തിയിൽ
കണ്ണുവെച്ച സഖി മറവടംക്കഹോ
ലാക്ഷതേച്ച കഴൽ പാണിയാലുടൻ
തൊട്ടുനോക്കി യറിയേണ്ടിവന്നതേ." (കേശവീയം)

കഴലിന്റേയും ലാക്ഷയുടേയും ആരുണ്യം ഒരുപോലിരിക്കകൊണ്ടു, കഴലിൽ ലാക്ഷയുടെ സ്ഥിതി തിരോഹിതമായിരിക്കയാൽ ലക്ഷണസമന്വയം.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"ലാക്ഷയേകയൊരുകാലിൽ വേണ്ടപോൽ
തേച്ചുതീന്ന സമയത്തിലന്യയാം

ചീത്ത ശോഭ വിലസുന്ന നൂപുരം
ചാത്തിവന്ന ചരണങ്ങളം രണ്ടിലും." (കേശവീയം)

ഇതിൽ പ്രകൃത്യാ രക്തമായ ചരണത്തിൽ ലാക്ഷയുടെ നിഗ്രഹനം ശബ്ദംകൊണ്ടു നിർഭേശിച്ചിട്ടില്ലായ്കയാൽ മീലിതം വ്യംഗ്യമാകുന്നു. എന്നാൽ ഇതു് എന്തുകൊണ്ടു ധ്വനിയായിക്കൂടാ? ധ്വനിക്കു് അലങ്കാര്യത്വമല്ലാതെ അലങ്കാരത്വമില്ലായ്കയാൽ ഉദാഹരിച്ചതു് ഉചിതമായില്ലല്ലോ എന്നു ശങ്കിക്കേണ്ട. "നൂപുരാപഹ്നുത--" എന്ന അനന്തരപദ്യംകൊണ്ടു പ്രസ്തുതാഭിപ്രായം വാച്യായമാനമായിരിക്കയാൽ ധ്വനിത്വം ഭഗ്നമായിട്ടുണ്ടെന്നു ധരിക്കണം. "ഒരുകാലിൽ മാത്രം ലാക്ഷതേച്ചിരിക്കെ രണ്ടുകാലിലും മറെറാരുത്തി നൂപുരമിട്ടു" എന്ന വാക്യം തന്നെ, തേച്ചതിന്നും തേക്കാത്തതിന്നും വിശേഷമില്ലെന്നുള്ള 'മീലന'ത്തേയും ആകയാൽ രണ്ടിലും തേച്ചുകഴിഞ്ഞിരിക്കണമെന്നുള്ള 'ഭ്രാന്തി'യേയും വാക്യാർത്ഥനിഷ്പത്തിക്കായി അപേക്ഷിക്കുന്നുണ്ടെന്നു വേണം പറവാൻ. അനുവാചകന്മാരുടെ പാണ്ഡിത്യത്തിലും സഹൃദയത്വത്തിലും തനിക്കു വിശ്വാസമില്ലെന്നപോലെ കേശവീയകർത്താവു തന്റെ കാവ്യത്തിൽ പലസ്ഥലത്തും സ്വരസമായി പ്രതീയമാനമാവുന്ന അർത്ഥാന്തരത്തെ സ്പഷ്ടോക്തിയാൽ അവിഷ്കൃതമാക്കി ഗുണീഭവിപ്പിച്ചു പരിതൃപ്തനാവുന്നതായി വിചാരിക്കേണ്ടിയിരിക്കുന്നു. കേശവീയത്തിലെ 9-ാംസർഗ്ഗത്തിൽ,—

"മനുജരായവരാലനവാപ്യമാം
മമ ഗൃഹത്തിലിഹാഗതനായ തേ
മരണപീഡയിലില്ലൊരു ലേശവും
മനസി സാധ്വസമെന്നതു നിർണ്ണയം."

ഇത്യാദി ജാംബവാന്റെ ഉക്തിയായ നാലു പദ്യങ്ങളിൽ വ്യംജിക്കുന്ന അർത്ഥാന്തരം,

"പരമനാദരനായ്കപിപുംഗവൻ
പരിഹസിച്ചുര ചെയ്താരു വാണിയും

പരമനിൽബ്ബുത വസ്തുതതന്നൊയ്യ്
ദുരിതമെങ്ങിനെ ഭക്തനിൽ വന്നിടും."

എന്ന പദ്യംകൊണ്ടു് എടുത്തു കാണിച്ച വാച്യമാക്കിയിരിക്കുന്നതു നോക്കുക. എന്നുമാത്രമല്ല,—

"വിമാനമേറിസ്സുരസം ചരിക്കും സുരസഞ്ചയം"

എന്ന പദ്യത്തെ അത്ഭേഹം ധ്വനിക്കു വിഷയമാണെന്നു വ്യാഖ്യാനിച്ചിരിക്കുന്നതാലോചിച്ചാൽ വ്യംഗ്യാർത്ഥത്തിനു വാച്യാപേക്ഷയാ ചമൽക്കാരാധിക്യമുണ്ടായാൽ ധ്വനിയാവുമെന്നും സോക്തിയാൽ ആവിഷ്കൃതത്വം ആക്ഷിപ്തത്വമെന്നിവയൊന്നും ധ്വനിതത്ഭേജകമല്ലെന്നും അത്ഭേഹം വിചാരിച്ചിരിക്കുമോ എന്നുകൂടി സംശയിക്കേണ്ടിയിരിക്കുന്നു. ഏതായാലും പ്രസക്താനുപ്രസക്തമായാപതിച്ച ഈവക വിചാരം വിശേഷിച്ചു പ്രകൃതോപയോഗിയല്ലായ്കയാൽ ദീർഘിപ്പിക്കുന്നില്ല.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"വാടിക്കിതച്ചണിയുല-
ഞ്ഞാടി വിയത്തംബുകുംഭവും പേറി
വെയിലത്തു വന്ന വധുവിൻ
വിജനതടപ്രൌഢകേളിയാരറിയും."

(പ്രണയവിലാസം)

ഇതിൽ വധുവിന്റെ തളർച്ച, കിതപ്പു്, വിയർപ്പു്, അണിയുലയുക എന്നിവ വെയിലത്തു വെള്ളംകോരിക്കൊണ്ടു വരികയാലും രതിക്രീഡയാലും ഉണ്ടാവുന്നതാകയാൽ രണ്ടുവക ധർമ്മവും ആഗന്തുകം. മുൻപറഞ്ഞ "നൂപുരാപഹൃതപാദകാന്തിയിൽ—" ഇത്യാദിയിലാകട്ടെ, ചരണത്തിനും ലാക്ഷയ്ക്കുമുള്ള ആരുണ്യം സ്വാഭാവികം എന്നു ചുരുക്കം.

മീലിതാലങ്കാരനിരൂപണം സമാപ്തം.

— 73. സാമാന്യം. —

സാമാന്യമദ്ധ്യക്ഷവസ്തു-
ഭേദാനദ്ധ്യവസായമാഃ. (74)

അദ്ധ്യക്ഷവസ്തുക്കഃം=പ്രത്യക്ഷവിഷയമായ വസ്തുക്കഃം, അവയുടെ ഭേദം=ഭിന്നജാതീയതപ്രകൃതമായ വൈലക്ഷണ്യം, അതിന്റെ അനദ്ധ്യവസായം=അഗ്രഹണം. പ്രത്യക്ഷവിഷയമായ രണ്ടുവസ്തുക്കളിൽ, ഗുണസാമ്യത്താൽ ഒന്നിൽനിന്നു മറെറാന്നു ഭിന്നജാതിയാണെന്നു തിരിച്ചറിയായ്ക സാമാന്യാലങ്കാരം. മീലിതത്തിൽ ഒന്നിൽ മറെറാന്നു മറഞ്ഞുപോകുന്നതിനാൽ ഗ്രഹ്യമാനമായ വസ്തു പ്രത്യക്ഷമല്ല എന്നു തമ്മിൽഭേദം.

ഉദാഹരണം:—

"തടാകക്രീഡയാന്നീട്ടം തനുമാരുടെ വക്ത്രവും
താമരത്താരുമോരാതെ താടസ്ഥ്യം പൂണ്ടു തൽപ്രിയർ. (സ)

ഇവിടെ, തനുഗംഗികളുടെ മുഖങ്ങളും താമരപ്പൂക്കളും പ്രത്യക്ഷസിദ്ധങ്ങളാണെങ്കിലും ഭിന്നജാതീയങ്ങളായി തിരിച്ചറിയായ്കയാൽ ലക്ഷണസംഗതി.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"ഗൌരാഭമാം പടമുടുത്തു വെളുത്ത മാല
ധാരാളമേന്തി നവചന്ദനധാര പൂശി
സൈരം ചരിക്കുമഭിസാരികമാരെ യോരു-
ന്നേരം നിലാവിലുമൊരുത്തരറിഞ്ഞതില്ല."
(രുക്മാംഗദചരിതം)

സതേ ധവളമായ നിലാവിന്നും ധവളവസ്ത്രാലങ്കാരവിശിഷ്ടയായ അഭിസാരികയ്ക്കും പ്രത്യേകം പ്രത്യക്ഷവിഷയതപ്രമുണ്ടെങ്കിലും അഭിസാരിക നിലാവിൽനിന്നു ഭിന്നജാതീയയാണെന്ന് അറിയായ്കയാൽ ലക്ഷണം യോജിക്കുന്നു.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"ഫാലാന്തേ സഖി, ചന്ദനക്കുറികളും
പോർകൊങ്ക വെള്ളിക്കുടം-
പോലാകുംപടി വെള്ള വൌക്കിയുമതി-
ന്മീതച്ഛഹാരങ്ങളും
ചേലായ്ത്തുടുത്തുജ്ജ്വല-
ശ്രീലാത്തുന്ന നിലാവിൽ മറെറാരു നിലാ-
വായങ്ങു പോയ്ക്കാംക നീ."

(വിലാസലതിക)

ഇവിടെ നിലാവിൽ മറെറാരു നിലാവായി എന്നു പറഞ്ഞിരിക്കുന്നതുകൊണ്ടു തരുണിക്കു നിലാവിൽനിന്നു ഭിന്നജാതീയതേജനഗ്രഹണമില്ലെന്നുള്ളതു സ്പഷ്ടം.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"ചെവിയിൽനിന്നു കിഴിഞ്ഞയി, നിൻെറ പൂ-
ങ്കവിളിലാന്ന കണിപ്പൂതുപൂവിതം
അവിരതം വരിവണ്ടണയായ്കിലാർ
ഭുവി സുവർണതനോ, പൂടി തേരുവോർ?" (സ്വ)

ഇവിടെ വണ്ടു് അണയായ്കിൽ ആരും അറികയില്ലെന്നു പറഞ്ഞിരിക്കയാൽ കവിളിന്നും കണിപ്പൂവിതളിന്നും വിജാതീയഭേദാഗ്രഹണം.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"മണിയറയിൽ നട്ടക്കം നാലു കഡ്യത്തിലും തൻ
കണിമലരണിമൈ കണ്ടാത്മകാന്താശയത്തിൽ
ക്ഷണികനിലയിലുണ്ടാം സംഭ്രമം മുഞ്ഞുളശ്രീ-
ഫണിതിവഴിപതുക്കെ ക്കാന്തമാർ ഹന്ത തീർത്തു."

(ഉമാകേരളം)

കാന്തകഠംക്കും അവരുടെ പ്രതിബിംബങ്ങഠംക്കും ഭിന്നജാതീയത്വഭേദോനദ്ധ്യവസായം. എന്നാൽ,—

"ഹന്ത വിശ്വമപി നിന്നുടെ കീർത്ത്യാ
സന്തതം വെളുവെളുത്തു ചമഞ്ഞു
അന്തകാരി നിജപവ്വതമേതെ-
ന്നന്തരംഗഭൂവി ചിന്ത തുടങ്ങി."

(ശ്രീകൃഷ്ണചരിതം)

കൈലാസത്വം ജാതിയല്ലായ്കയാൽ വിജാതീയത്വകൃതമായ ഭേദത്തിന്നുതന്നെ പ്രസക്തിയില്ലാത്തതുകൊണ്ട് ഈവക സ്ഥലത്തു ലക്ഷണമവ്യാപ്തമാകുമല്ലോ എന്നു ശങ്കിക്കേണ്ട. വിജാതീയഭേദമെന്നതു് "നിത്യമേകമനേകാനുഗതം സാമാന്യം" എന്ന ലക്ഷണമനുസരിച്ചു ജാതികൃതമായ ഭേദമാവണമെന്നു നിബ്ബന്ധമില്ല, അഖണ്ഡോപാധികൃതമായാലും മതി. കൈലാസത്വം ജാതിയല്ലെങ്കിലും ഉപാധിയാണല്ലോ. ആകയാൽ കൈലാസത്വകൃതഭേദോനദ്ധ്യവസായമുള്ളതുകൊണ്ടു ലക്ഷണം യോജിക്കുന്നുണ്ടു്.

അതിരിക്കട്ടെ, "പ്രകൃതാലങ്കാരം ഭ്രാന്തിയിൽ അന്തർഭവിച്ചുകൂടെ? നോക്കുക:—"ഗൌരാഭമാം പടം—" "ഫാലാന്തേ സഖി—" ഇത്യാദി ഉദാഹരണങ്ങളിൽ ചന്ദ്രികാത്വാഭാവവദ്വസ്തുവിശേഷ്യകവും ചന്ദ്രികാത്വപ്രകാരകവുമായ ബോധമാണല്ലോ ഉണ്ടാവുന്നതു്. ഭ്രാന്തിയെന്നതു്, തദഭാവവദ്വിശേഷ്യകതൽപ്രകാരകജ്ഞാനം തന്നെയല്ലേ? ഈ സ്ഥിതിക്കു പ്രകൃതോദാഹരണങ്ങളിലൊക്കെയും എന്തുകൊണ്ടു ഭ്രാന്തിയായിക്കൂടാ അലങ്കാരം?" എന്നു ചോദിക്കുന്നുവെങ്കിൽ പറയാം:—പ്രസ്തുതസ്ഥലങ്ങളിൽ ഉണ്ടാകുന്ന ബോധത്തിൽ വിശേഷ്യമായവഭാസിക്കുന്നതു ചന്ദ്രികാത്വാഭാവവതിയായ അഭിസാരിക മാത്രമല്ല, ചന്ദ്രികയും വിശേഷ്യമായി ഭാസിക്കുന്നുണ്ടു്. അപ്പോഠം ചന്ദ്രികാംശത്തിൽ ഭ്രാന്തിയില്ലെന്നു തീച്ചയാണു്. അതുകൊണ്ടെന്താണു്? അഭിസാരികാംശത്തിൽ ഭ്രാന്തിയുണ്ടല്ലോ എന്നും വിചാരിക്കേണ്ട.

തദഭാവവന്മാത്രവിശേഷ്യകതൽപ്രകാരകനിശ്ചയജ്ഞാനത്തിന്നു മാത്രമേ ഭ്രാന്തിമദലങ്കാരതുവിവക്ഷയുള്ളൂ. അതുതന്നെയാണു്, "സാദൃശ്യമൂലമായൊന്നു മറെറാന്നാണെന്നു കേവലം—" എന്നിങ്ങിനെയുള്ള ഭ്രാന്തിമദലങ്കാരലക്ഷണത്തിലെ 'കേവല'ശബ്ദം കാണിക്കുന്നതു്. ക്രുടാതെ, 'ഭ്രാന്തി'യിൽ സ്മൃ്യമാണാരോപമാണു്, 'സാമാന്യ'ത്തിൽ അനുഭ്രയമാനാരോപമാണു് എന്നുക്രുടി വ്യത്യാസമുണ്ടെന്നു വേണമെങ്കിൽ പറയാം. നോക്കുക:—

"കോകി നിൻമുഖം കണ്ടു ചന്ദ്രനെന്നു ചിന്തിച്ചു
ഏകാന്തവിരഹത്തെ ഗ്ലുങ്കിച്ചിതാ
ഏകലോചനംകൊണ്ടു കോപമോടു നിന്നെയും
ശോകമോടപരേണ നോക്കുന്ന പതിയേയും
കേകികളിതാ നിന്റെ കേശഭംഗിയെക്കണ്ടു
കാർകൊണ്ടലിതി മോദാലാടീടുന്നു."

(ഉത്തരാസ്വയംവരം ആട്ടക്കഥ)

ഇത്യാദി 'ഭ്രാന്തി'യിൽ ചന്ദ്രനും കാർകൊണ്ടലും സ്മൃ്യമാണമല്ലാതെ അപ്പോൾ പ്രത്യക്ഷമല്ല. അതുകൊണ്ടു് അവിടെ സ്മൃ്യമാണവസ്തുവിന്റെ ആരോപമാണു്. 'സാമാന്യ'ത്തിലാകട്ടെ, ആരോപ്യമാണമായ നിലാവിനു് അതേസമയം പ്രത്യക്ഷരുപമായ അനുഭവം തന്നെയുണ്ടു്. അതിനാൽ അവിടെയൊക്കയും അനുഭ്രയമാനാരോപമാകുന്നു. എന്നുമാത്രമല്ല, അനാഹാര്യനിശ്ചയജ്ഞാനമാണു് ഭ്രാന്തി, "തടാകക്രീഡയാന്നീടും—" എന്ന പദ്യത്തിൽ "താടസ്ഥ്യം പൂണ്ടു തൽപ്രിയർ—" എന്നതുകൊണ്ടും "ഹന്ത വിശ്രമപി—" എന്നതിൽ "അന്തരംഗഭൂവി ചിന്തയുടങ്ങി" എന്നതുകൊണ്ടും അനാഹാര്യനിശ്ചയബോധമില്ലെന്നു സ്പഷ്ടമാവുന്നുണ്ടു്. മറ്റുള്ള ഉദാഹരണങ്ങളിൽ സ്പഷ്ടമായി ഗമകമില്ലായ്കയാൽ, താദ്രശബോധമുണ്ടെന്നു ശഠിക്കുന്നതായാലും, 'സാമാന്യ'ത്തിൽ ചമൽക്രുതിനിദാനമായി വിവക്ഷിക്കുന്നതു് അനാഹാര്യനിശ്ചയമല്ല, ഭേദാനദ്ധ്യവസായമാണു്.

അതിനാൽ, മറ്റുള്ള ഉദാഹരണങ്ങളിലും ഭ്രാന്തിശങ്കയ്ക്ക് അവകാശമില്ല. ഇതുകൊണ്ട്, 'സാമാന്യം' സന്ദേഹത്തിൽ അന്തർഭവിക്കാമെന്ന ശങ്കയ്ക്കും ഇനി പ്രസക്തിയില്ലെന്നായി. അതായത്:—'സാമാന്യ'സ്ഥലത്ത് ചമൽകാരനിദാനം വിജാതീയഭേദാഗ്രഹവും, 'ഭ്രാന്തി'യിൽ അനാഹാര്യനിശ്ചയവും, 'സന്ദേഹ'ത്തിൽ വിരുദ്ധോഭയകോടികജ്ഞാനവുമാകയാൽ ചമൽകാരകധർമ്മവൈലക്ഷണ്യത്താൽ അലങ്കാരങ്ങളും വിലക്ഷണങ്ങളുംതന്നെയെന്ന താൽപര്യം.

ആട്ടെ, "ഇത്രയെല്ലാം പ്രയാസപ്പെട്ട സാമാന്യമെന്നൊരലങ്കാരം സ്വീകരിക്കുന്നതെന്തിന്? ഭാഷാഭ്രഷണത്തിൽ പറഞ്ഞപ്രകാരം മീലിതമൊന്നുമാത്രം പോരെ? അതിൽത്തന്നെ സാമാന്യത്തേയും ഉൾപ്പെട്ടുത്താമല്ലോ" എന്നു വീണ്ടുമാശങ്കിക്കുന്നുവെങ്കിൽ, സാമാന്യത്തോടുമാത്രമെന്താണിത്ര ദ്വേഷം? തദ്ഗുണം, മീലിതം, സാമാന്യം ഈ മൂന്നു വകയ്ക്കും കൂടി ഏതെങ്കിലുമൊരലങ്കാരം സ്വീകരിച്ചാൽ മതിയല്ലോ. ഭേദാഗ്രഹണം ഈ മൂന്നിലുമവിശിഷ്ടം തന്നെ. അഥവാ, അത്രമാത്രംകൊണ്ടെന്തിനു നിറുത്തുന്നു? അഭേദത്തെ അടിസ്ഥാനമാക്കി ഒരൊറ്റ അലങ്കാരം മാത്രം സ്വീകരിച്ചാൽ പോരെ? രൂപകം, പരിണാമം, സന്ദേഹം, ഭ്രാന്തി, ഉല്ലേഖം, അപഹ്നുതി, ഉൽപ്രേക്ഷ, നിദർശന, അതിശയോക്തി എന്നിവയൊക്കെയും അതിലുൾപ്പെട്ടുത്താമല്ലോ എന്ന് അങ്ങോട്ടും ചോദിക്കേണ്ടതായിരിക്കും. ഓരോന്നിലും വിലക്ഷണമായ വിച്ഛിത്തിവിശേഷം അനുഭവപ്പെട്ടുന്നതുകൊണ്ടു പ്രത്യേകം പ്രത്യേകമലങ്കാരമായി ഗണിക്കുന്നുവെന്നു പറയുന്നപക്ഷം, അതുതന്നെയാണ് മീലിതതദ്ഗുണസാമാന്യവിഷയമായ പ്രകൃതത്തിലും സമാധാനം.

അതിരിക്കട്ടെ, "'മണിയറയിൽ നടുക്കും—" എന്ന പദ്യം സാമാന്യത്തിന്നു ഉദാഹരണമാകുന്നതെങ്ങിനെ? അതിലെ ഉത്തരാർദ്ധത്തിൽ, മഞ്ജുളശ്രീഫണിതിവഴിക്കു ഭേദാഗ്രഹമുണ്ടായതായി നിർദ്ദേശിച്ചിട്ടുണ്ടല്ലോ. ഇതുപോലെ മുൻപറഞ്ഞ "നൂപുരാപഹൃതപാദകാന്തിയിൽ—" ഇത്യാദി മീലിതോദാഹരണവും യുക്തമല്ല. അതിലും

സ്പർശംകൊണ്ട്, ലാക്ഷ തേച്ചതും തേയ്ക്കാത്തതും തിരിച്ചറിഞ്ഞതായി പറഞ്ഞിരിക്കുന്നു. അതുകൊണ്ട്, ഈവക സ്ഥലങ്ങൾക്കായി പ്രത്യേകം അലങ്കാരം സ്വീകരിക്കേണ്ടതായിട്ടാണിരിക്കുന്നത്. അപ്പയ്യദീക്ഷിതർ തന്റെ കുവലയാനന്ദത്തിൽ മീലിതസാമാന്യപ്രതിഭം ദീപികളായി ഉന്മീലിതമെന്നും വിശേഷകമെന്നും രണ്ടലങ്കാരങ്ങൾ ഈവക സ്ഥലങ്ങൾക്കായി സ്വീകരിച്ചുകാണുന്നതുമുണ്ട്. കുവലയാനന്ദാനുസാരിണിയായ അലങ്കാരദീപികയിൽ,—

> "മുൻചൊന്ന രണ്ടിനും ഭേദവ്യത്യാസങ്ങളുദിക്കിലോ
> ഉന്മീലിതമലങ്കാര-മാദ്യം പിന്നെ വിശേഷകം
> കൃഷ്ണന്റെ കീർത്തിയാകുന്ന പാലാഴിയതിൽ മുങ്ങിട്ടും
> ഹിമാലയത്തെ ദേവന്മാർ മഞ്ഞുകൊണ്ടറിയുന്ന പോൽ
> ഗോപന്മാരുടെ ക്രൂട്ടത്തിൽ കളിച്ചീടുന്ന കൃഷ്ണനെ
> ഗോവർദ്ധനമെടുത്തന്ന്-തൊട്ടറിഞ്ഞു മഹാജനം."

എന്നിങ്ങിനെ ലക്ഷണവും ലക്ഷ്യവും നിർദ്ദേശിച്ചിരിക്കുന്നതു നോക്കുക. എന്തിന്, ഉന്മീലിതവിശേഷകങ്ങളെ പ്രത്യേകമലങ്കാരമായി ഗണിക്കാത്ത പക്ഷം, ഉപമയുണ്ടായിരിക്കെ വ്യതിരേകസ്വീകാരമനാവശ്യമാണെന്നല്ലേ വരിക?" എന്നിങ്ങിനെ വേറെയും ഒരാക്ഷേപത്തിന്നിടയില്ലെന്നില്ല. എന്നാൽ, ഈ ആക്ഷേപത്തിനുള്ള സമാധാനം പലരും പലവിധത്തിൽ പറഞ്ഞുകാണുന്നുണ്ട്. മുമ്പിലുണ്ടായ അഭേദപ്രതീതി പിമ്പിലുണ്ടായ ഭേദപ്രതീതികൊണ്ടു ബാധിതമാകുന്നില്ലെന്നാണ് കാവ്യപ്രകാശാനുയായികൾ പറയുന്നത്.

പണ്ഡിതരാജനാകട്ടെ, പൂർവ്വകാലികമായ അഭേദപ്രതീതി ഉത്തരകാലികമായ ഭേദപ്രതീതിയാൽ തിരസ്കൃതമാവുന്നതുകൊണ്ട് ഉത്തരപ്രതീതിക്കല്ലാതെ പൂർവ്വപ്രതീതിക്കു ചമൽകാരമില്ലെന്നും അതിനാൽ ഉത്തരകാലികപ്രതീതിയെ ആശ്രയിച്ചാണ് അലങ്കാരവ്യപദേശം ചെയ്യേണ്ടതെന്നും ഉപന്യസിച്ചുകൊണ്ട്, പ്രസ്തുതസ്ഥലം അനുമാനത്തിന്നു വിഷയമാകയാൽ അലങ്കാരാന്തരസ്വീകാരമാവശ്യമില്ലെന്ന് അഭിപ്രായപ്പെടുന്നു.

എന്നാൽ ഈവക സ്ഥലങ്ങളിൽ, ഭേദപ്രതീതി വിശേഷദർശനഹേതുകമായ പ്രത്യക്ഷപ്രമാണംകൊണ്ടു തന്നെ സിദ്ധിക്കുന്നതിനാൽ, അനുമാനത്തിന്റെ ആവശ്യമില്ലെന്നുതന്നെ വേണം വിചാരിപ്പാൻ. ഇത്തരം അസ്വരസംകൊണ്ടായിരിക്കാം, വിശേശ്വര പണ്ഡിതൻ തന്റെ അലങ്കാരകൌസ്തുഭത്തിൽ മറ്റൊരുവിധം സമാധാനം പറഞ്ഞു കാണുന്നതു്.

അലങ്കാരകൌസ്തുഭകാരൻ പറയുന്ന സമാധാനം—"പ്രസ്തുത സ്ഥലത്തുള്ള ഭേദപ്രതീതി വസ്തുനിയവസ്തുവിന്നു് ഉൽകർഷാധായകമല്ലായ്കയാൽ ആദ്യം ഉണ്ടായ അഭേദപ്രതീതിയെ ആശ്രയിച്ചു് മീലിതസാമാന്യങ്ങളെത്തന്നെ അലങ്കാരങ്ങളായി നിർദ്ദേശിക്കാവുന്നതുകൊണ്ടു് അലങ്കാരാന്തരസ്വീകാരമാവശ്യകമല്ല" എന്നാകുന്നു.

വസ്തുസ്ഥിതിയാലോചിച്ചാൽ, ഭേദപ്രതീതി ഉൽകർഷാധായകമല്ലെന്നുപറയുന്നതു യുക്തമാണൊ എന്നു സംശയിക്കേണ്ടിയിരിക്കുന്നു. നോക്കുക:—"നൂപുരാപഹ്നുതപാദ—" എന്ന മീലിതോദാഹരണത്തിൽ ലാക്ഷ തേച്ചതും തേയ്ക്കാത്തതും തമ്മിലുള്ള ഭേദം തൊട്ടുനോക്കീട്ടു മാത്രമാണറിയുന്നതെന്നിങ്ങിനെയുള്ള ഭേദപ്രതിപാദനം വർണ്യങ്ങളായ ചരണങ്ങൾക്കു് അരുണ്യാതിശയപ്രകാശകമാകയാൽ ഉൽകർഷാധായകമല്ലെന്നു വരുന്നതെങ്ങിനെ? "ചെവിയിൽ നിന്നു കിഴിഞ്ഞയി—" എന്ന സാമാന്യോദാഹരണത്തിലും ഭ്രമരപതനഹേതുകമായ ഭേദപ്രതിപാദനം വർണ്യമായ പൂങ്കവിളിന്നു കൊന്നപ്പൂവിന്റെ വർണത്തോടുള്ള സാമ്യദാർഢ്യത്തിന്റെ ആപാദനം വഴിക്കു് ഉൽകർഷാധായകമായിട്ടല്ലേ പര്യവസാനിക്കുന്നതു്? മീലിതോദാഹരണത്തിൽ സ്വതസ്സിദ്ധമായ രക്തിമാതിശയവും സാമാന്യോദാഹരണത്തിൽ സർവ്വഥാ വർണസാമ്യവുമല്ലേ വിവക്ഷിതം? പ്രകാരാന്തരത്തിലുള്ള ഭേദകഥനമാകട്ടെ, വിവക്ഷിതപ്രതീതിക്കു ദാർഢ്യാപാദകമാണെന്നുള്ളതിന്നും സംശയമില്ല. "മണിയറയിൽ നട്ടക്കും—" എന്ന പദ്യത്തിലാണെങ്കിൽ, ഫണിതിനിമിത്തകമായ ഭേദകഥനം

കാന്താജനബിംബപ്രതിബിംബങ്ങളുടെ ദൃഢമായ ആകാരസാമ്യം വഴിക്കു മണിയറയിലുള്ള കുഡ്യങ്ങളുടെ നൈർമ്മല്യാതിശയം പ്രകാശിപ്പിച്ചുകൊണ്ടു വർണ്ണ്യവസ്തുവിന്നു് ഉൽകൃഷ്ടായകമായിട്ടുതന്നെയാണു് സ്ഥിതിചെയ്യുന്നതു്. ആകയാൽ ഈവക ഉദാഹരണങ്ങളിലെ ഭേദകഥനം നിയമേന വർണ്ണ്യവസ്തുവിന്നു് ഉൽകൃഷ്ടായകമല്ലെന്നോ ചമൽകാരകമല്ലെന്നോ പറഞ്ഞൊഴിയുന്നതു് അത്ര യുക്തമാണെന്നു തോന്നുന്നില്ല. ഈ സ്ഥിതിക്കു്, ഈവക സ്ഥലങ്ങളിലെ ഭേദകഥനം അഭേദപ്രതീതിക്കുതന്നെ ദാർഢ്യാപാദകമായിരിക്കയാൽ, അഭേദപ്രതീതിയെ ആശ്രയിച്ചു മീലിതസാമാന്യങ്ങളെക്കൊണ്ടുതന്നെ അലങ്കാരകൃത്യം നിർവ്വഹിക്കാവുന്നതുകൊണ്ടു്, ഭേദപ്രതീതിയെ അവലംബിച്ചു് അലങ്കാരാന്തരകല്പനം ആവശ്യമില്ലെന്നു പറകയാണു് കുറച്ചുക്രുടിയുക്തമെന്നു ഞാൻ വിചാരിക്കുന്നു. ദീപകപ്രതിവസ്തൂപമാദികളിൽ വ്യംഗ്യമായ സാമ്യം ഉണ്ടെങ്കിലും തദുപസ്കൃതമായ വാച്യവിശേഷത്തിനാണല്ലോ അലങ്കാരവ്യപദേശം. അതുപോലെ ഭേദപ്രതീതിയാൽ ദാർഢ്യാപാദനദ്വാരാ ഉപസ്കൃതമായ അഭേദപ്രതീതിക്കാണു് അലങ്കാരത്വമെന്നു പറയാം. അതുകൊണ്ടാണു് നിശ്ചയാന്തസന്ദേഹത്തെ സന്ദേഹപ്രകാരമായി ഗണിച്ചിരിക്കുന്നതു് ഉപപന്നമാവുന്നതും. ജഗന്നാഥപണ്ഡിതൻ പറയുന്ന പ്രകാരം ഉത്തരകാലികമായ ഭേദപ്രതീതിയാൽ പൂർവ്വകാലികമായ അഭേദപ്രതീതി തിരസ്കൃതവും തന്നിമിത്തം അചമൽകാരിയുമാണെന്നു വിചാരിക്കുന്ന പക്ഷം, തുല്യന്യായത്താൽ നിശ്ചയാന്തസന്ദേഹവും അലങ്കാരാന്തരമാണെന്നതന്നെ പറയേണ്ടതായ്വരും. വ്യതിരേകത്തിന്റെ സ്ഥിതിയാകട്ടെ വ്യത്യസ്തവുമാണു്. അവിടെയുള്ള ഭേദകഥനം സാമ്യദാർഢ്യത്തിൽ പര്യവസാനിക്കുന്നില്ല. വർണ്ണ്യത്തിന്നു് ഉൽകൃഷ്ടായകം സാക്ഷാൽ വൈധർമ്മ്യം തന്നെയാകുന്നു. അതിന്നുതന്നെയാണു് ചമൽകാരവും. ഭേദകഥനം സാമ്യദാർഢ്യത്തിൽ പര്യവസാനിക്കുന്നതായ, "മുഷ്ടിവിടാ മുട്ടുകിലും—" ഇത്യാദിസ്ഥലത്തുള്ള അലങ്കാരം വ്യതിരേകമല്ല, വ്യംഗ്യോപമയാണെന്നു് ആ പ്രകരണത്തിൽ പ്രതിപാദിച്ചിട്ടുണ്ടു്.

ഈ സ്ഥിതിക്ക്:—

"ഗോപന്മാരുടെ കൂട്ടത്തിൽ കളിച്ചീടുന്ന കൃഷ്ണനെ
ഗോവദ്ധനമെടുത്തന്നു-തൊട്ടറിഞ്ഞു മഹാജനം."
(അലങ്കാരദീപിക)

ഇത്യാദി സ്ഥലങ്ങളിൽ കാണുന്ന കവിവിവക്ഷ, വ്യതിരേകരൂപമായ വൈശിഷ്ട്യവൃത്തിലാകയാൽ താദ്ശഭേദപ്രതീതി അഭേദത്തിനോ സാമ്യത്തിനോ ദാർഢ്യാപാദകമാവാത്തതുകൊണ്ട് ഈവകയൊന്നും സാമാന്യാലങ്കാരത്തിനു വിഷയമാകയില്ല. അതുകൊണ്ട് ഇവിടെയുള്ള അലങ്കാരം വ്യംഗ്യവ്യതിരേകമോ മറേറാ ആണെന്നു വിചാരിക്കേണ്ടിയിരിക്കുന്നു.

സാമാന്യാലങ്കാരനിരൂപണം സമാപ്തം.

— 74. ഉത്തരം. —

അപ്രതീക്ഷിതമായീട്ടു-
മുത്തരം തന്നെ യുത്തരം.

അപ്രതീക്ഷിതം സാധാരണ പ്രതീക്ഷിക്കപ്പെടാത്തതു്—ലോകവിലക്ഷണം. അങ്ങിനെയുള്ള സമാധാനം തന്നെ ഉത്തരാലങ്കാരം.

ഉദാഹരണം:—

"സുഖമെന്തയി ലോകത്തിൽ? സഖാക്കളുടെ സംഗമം
ദുഃഖമെന്തിഹ? മൂർഖന്റെ മുഖം നോക്കീട്ടു ജീവനം." (സ.ച)

ഇതിലെ ഉത്തരം അപ്രതീക്ഷിതമാകയാൽ ലക്ഷണം സമന്വയിക്കുന്നു. ഇതരവ്യാവൃത്തിയിൽ വിവക്ഷയില്ലായ്കയാൽ പ്രസ്തുതപദ്യം പരിസംഖ്യയ്ക്കു വിഷയമല്ലെന്നു ധരിക്കണം. പരിസംഖ്യയിൽ

ഉത്തരം അപ്രതീക്ഷിതമല്ലായ്കയാൽ അതു് ഇതരവ്യാവൃത്തിപരമായിരിക്കും. പ്രകൃതാലങ്കാരത്തിലാകട്ടെ, ഉത്തരം ലോകവിലക്ഷണമാകയാൽ അതിനു സ്വാതന്ത്ര്യത്തിൽ തന്നെയാണു് താൽപര്യം; എന്നു ഇവയ്ക്കു തമ്മിൽ ഭേദം.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"പാന്ഥാ, താനാരു്? ഞാനോ ഖലകുലവരനാ,
ണിക്കൊട്ടുംകാട്ടിൽ വാഴ-
ന്നൊന്നേ? സിംഹാദിയ്ക്കും മൃഗകുലമിഹ മാം
തിന്മതിന്നാഗ്രഹത്താൽ,
എന്തീന്നീ നല്ല ദേഹം കളവതു ബത? മ-
ദ്ദേഹമാംസം ഭുജിച്ചി-
ട്ടേന്തീടും മർത്ത്യമാംസാശനരസമൊടതെ-
ല്ലാരെയും കൊല്ലുമല്ലോ." (സുഭാഷിതരത്നാകരം)

ഒരിക്കൽ മാത്രമുള്ള ചോദ്യോത്തരം ചമൽകാരകമല്ലായ്കയാൽ അലങ്കാരമാവുകയില്ലെന്നാണു് ആലങ്കാരികന്മാരുടെ നിശ്ചയം.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"വരവർണിനി, നീ ചടച്ചതെന്തേ?
പരകാര്യം പഥികന്നറിഞ്ഞിടേണ്ട;
ഉരചെയ്യ മദർത്ഥമെങ്കിലും നീ
യുരചെയ്യും തവ ജായ പോക വേഗം." (സ്വ)

ഇതിലെ ചോദ്യവും ഉത്തരവും സാഭിപ്രായമാകുന്നു. ആദ്യത്തെ ചോദ്യത്തിനു, ചടപ്പിനുള്ള ഹേതുവറിഞ്ഞാൽ പ്രതിവിധി ചെയ്യുന്നതിനു് ഞാൻ ഒരുക്കമാണെന്നഭിപ്രായം. ഞാൻ കുലസ്ത്രീയാകയാൽ അതു പരപുരുഷനെ ധരിപ്പിക്കുക യുക്തമല്ലെന്നും, ധരിപ്പിച്ചാൽ തന്നെ പ്രതിവിധി ചെയ്യാൻ നിനക്കു ശക്യമല്ലെന്നും ഞാൻ അതിനു് ആവശ്യപ്പെട്ടുന്നില്ലെന്നും ഉത്തരത്തിനാഭിപ്രായം. രണ്ടാമത്തെ ചോദ്യത്തിനു്, "സംസാരത്തിന്റെ സാരഭൂതമായ തത്ത്വം

ആനന്ദാനുഭൂതിയാണെന്നും, അതിലേക്കു പ്രതിബന്ധകമായ ഈവക അന്ധവിശ്വാസം കുറഞ്ഞൊന്നാണെങ്കിലും ഉപേക്ഷിക്കേണ്ടതാണെന്നും, വിശേഷിച്ചു മനുഷ്യജന്മം തന്നെ പരോപകാരാർത്ഥമാകയാൽ നീ ഇങ്ങിനെ ശഠിക്കുന്നതു യുക്തമല്ലെന്നും അഭിപ്രായം. അതിന്റെ ഉത്തരം—എന്റെ അവസ്ഥതന്നെയാണ് ഇപ്പോഠം നിന്റെ ഭാര്യയ്ക്കുമുള്ളതു്. അവിടെച്ചെന്നു പ്രതിവിധി ചെയ്യുക. നിന്റെ വീട്ടു തീപ്പിടിച്ചിരിക്കെ, അതു കെടുക്കുവാൻ ശ്രമിക്കാതെ അന്യഗൃഹത്തിലെ തീ കെടുക്കുവാൻ പുറപ്പെട്ടുന്നതു ബുദ്ധിയുള്ളവനു യോജിച്ചതല്ല. തനിക്കു നഷ്ടം വന്നാലും അന്യന്നു് ഉപകാരം ചെയ്യേണമെന്നു വീണ്ടും വാദിക്കുന്നുവെങ്കിൽ, കുലീനയായ നിന്റെ ഭാര്യയുടെ വിരഹദുഃഖത്തിന്നു പ്രതിവിധി ചെയ്യാൻ നിന്നെപ്പോലെ മറ്റൊരുത്തൻ വേണ്ടിവരുമെന്നുമോർമ്മിക്കണം. അതുകയാൽ നീ ചെയ്യേണ്ടതു്, വേഗം ചെന്നു നിന്റെ ഭാര്യയുടെ ദുഃഖം ശമിപ്പിക്കയാണു്" എന്നിങ്ങിനെ അഭിപ്രായഗർഭമാകുന്നു. ഈവക അഭിപ്രായങ്ങളെ ആശ്രയിച്ചാണു് പ്രകൃതപദ്യത്തിലെ വാച്യാർത്ഥം തന്നെ നിരാകാംക്ഷമായിത്തീരുന്നതു്. അതുകൊണ്ടു് ആവക വ്യംഗ്യം ഗുണീഭൂതമല്ലാതെ ധ്വനിയാവുന്നില്ല.

എന്നാൽ, ചില ആലങ്കാരികന്മാർ ഉത്തരാലങ്കാരത്തെ രണ്ടു വിധത്തിലാക്കി, അപ്രതീക്ഷിതമായ ഉത്തരത്തിന്നു പുറമേ, അഭിപ്രായഗർഭിതമായ ഉന്നേയപ്രശ്നം കൂടി മറ്റൊരു പ്രകാരത്തിലുള്ള ഉത്തരമാണെന്നു പറഞ്ഞു ധ്വനിവിഷയമായ പദ്യങ്ങളെപ്പോലും ഉദാഹരിച്ചുകാണുന്നു.

"ചോദ്യം നടിച്ചുത്തരമായ് ഗ്രഥാർത്ഥം ചൊല്ലുയുത്തരം"

"അക്കരയ്ക്കു കടക്കേണ്ട-തക്കാവിൻനേക്കു പാന്ഥ കേൾ"

ഒരുവനെ ഗ്രഥാർത്ഥം ധരിപ്പിക്കാൻവേണ്ടി അവൻതന്നെയോ മറ്റൊരുവനോ തന്നോടു ചോദ്യംചെയ്യുവെന്നു ഭാവിച്ചുകൊണ്ടു് ഉത്തരത്തിന്റെ മട്ടിൽ ആ ഗ്രഥാർത്ഥത്തെ വ്യംഗ്യമായി ചൊല്ലുന്നതു്

ഉത്തരം. പാന്ഥൻ വഴി ചോദിച്ചുവെന്നുള്ള നാട്യത്തിൽ "കാവിന്റെ നേക്കാണ് പുഴ ഇറങ്ങിക്കടക്കേണ്ടതു്" എന്ന നായിക പറയുന്നതു്, "ആ സ്ഥലമാണു് നമുക്കു രഹസ്സമാഗമത്തിനുള്ള സങ്കേതസ്ഥാനം" എന്ന പാന്ഥനെ ധരിപ്പിക്കാനാകുന്നു.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"പേടത്തുകൽ വേണെങ്കിൽ
ത്തേട്ടുക മറവുള്ള വേടവീട്ടുകളിൽ
വീടിതിലുള്ളൊരു തരുണൻ
വിട്ടുമാറില്ലനു പാന്ഥ, മൃഗയൂഥേ."

വേട്ടയ്ക്കു പോകാതെ വീട്ടിൽ നവോഢയായ വധുവൊന്നിച്ചു സുഖിക്കുന്ന പുത്രനെ ഉദ്ദേശിച്ചു്, മാൻതുകലിന്നാവശ്യപ്പെട്ട വന്നവനോടു വൃദ്ധവ്യാധൻ പറയുന്നതു്: ഇവിടെ പഥികന്റെ ചോദ്യം കല്പിതം. പുത്രനെ സ്വകൃത്യം ഓർമ്മിപ്പിക്കുക ഫലം" എന്ന ഭാഷാഭൂഷണത്തിൽ പറഞ്ഞിരിക്കുന്നതു നോക്കുക.

"അക്കരയ്ക്കു കടക്കേ—" എന്ന ശ്ലോകാർദ്ധത്തിലെ വ്യംഗ്യം ധ്വനിയാവുന്നതിനു വിരോധമെന്തു്? യഥാശ്രുതമനുയിച്ചു നിരാകാംക്ഷമായി വാച്യാർത്ഥപ്രതീതിയുണ്ടായിരിക്കെ, വീണ്ടും വാച്യത്തെ അതിശയിച്ചു പ്രതീയമാനമാവുന്ന അർത്ഥാന്തരം ധ്വനിയാകാതെ ഗുണീഭൂതമാവാൻ വല്ല ന്യായവുമുണ്ടോ? ധ്വനിയെ അലങ്കാരശരീരത്തിൽ ഉൾപ്പെടുത്തുന്നതു യുക്തവുമല്ല. പ്രത്യേകിച്ചു്, ചോദ്യകല്പന കൂടാതെ വാച്യാർത്ഥം അനുപപന്നമാണെന്നു പറയുവാൻ പോലും പ്രകൃതസ്ഥലത്തു മാർഗ്ഗം കാണുന്നില്ല. അക്കരയ്ക്കു കടക്കാനായി പുഴയിലിറങ്ങുകയോ ഇറങ്ങാൻ ഭാവിക്കുകയോ സംശയിച്ചു നില്ക്കുകയോ ചെയ്യുന്ന ഒരാളോടു് ഇറങ്ങിക്കടക്കേണ്ടതു് ഇന്ന സ്ഥലത്തുകൂടിയാണെന്നു് ആരും പറഞ്ഞുകൂടാ? അതിനു് ആ വിധത്തിലൊരു ചോദ്യം വേണമെന്നുണ്ടോ? എന്തിനു്, വാച്യാർത്ഥോപപത്തിക്കു് ആവക ചോദ്യത്തിന്റെ ആവശ്യമുണ്ടെങ്കിൽ തന്നെ

സഹൃദയമാത്രവേദ്യമായി അവഭാസിക്കുന്ന വ്യംഗ്യത്തിന്റെ പ്രാധാന്യത്തിന്നു യാതൊരു ഹാനിയുമില്ലല്ലോ. അതുകൊണ്ടു്, അതിലെ വ്യംഗ്യാർത്ഥം ധ്വനിമാർഗത്തെ അതിലംഘിക്കുന്നില്ലെന്നു വേണം പറവാൻ. "പേടത്തുകൾ വേണെങ്കിൽ—" എന്ന ഉദാഹരണത്തിന്റെ സ്ഥിതിയും ഇതുതന്നെയാണു്. വിശേഷിച്ചു "പേടത്തുകൾ" എന്ന പദ്യം ധ്വന്യാലോകാദിഗ്രന്ഥങ്ങളിൽ ധ്വനിക്കു് ഉദാഹരിച്ചിരിക്കുന്നു,—

* "വാണിയയ,ഹത്ഥിഉന്താ
കുത്തോ അമ്മാണ വാഘകിത്തീയ
ജാവ ലുലിയാലയമുഹീ
ഘരമ്മി പരിസക്കയേ സുണ്ണാ."

എന്ന പദ്യത്തിന്നു സമാനയോഗക്ഷേമവുമാകുന്നു.

പക്ഷേ, കുവലയാനന്ദം മുതലായ ചില ഗ്രന്ഥങ്ങളിൽ ഇത്തരം പദ്യങ്ങളെ ഉത്തരാലങ്കാരത്തിന്നു് ഉദാഹരിച്ചിട്ടുണ്ടെന്നും "അക്കരയ്ക്കു കടക്കേണ്ടതക്കാവിൻ—" എന്നതു തന്നെ, "യത്രാസൌവേതസീ പാന്ഥ, തത്രേയം സുതരാ സരിൽ" എന്ന കുവലയാനന്ദശ്ലോകാദ്ധ്വത്തിന്റെ ഒരു തരം തർജ്ജമയാണെന്നും മറ്റും പറഞ്ഞൊഴിയുന്നതും യുക്തമല്ല.

"ബാധേ ദ്വന്ദ്വന്യസാമ്യാൽ കിം ദ്വന്ദ്വന്യദപി ബാധ്യതാം"

എന്ന ശാസ്ത്രീയന്യായപ്രകാരം പ്രസ്തുതാക്ഷേപം ആവക ഗ്രന്ഥങ്ങൾക്കും ബാധകമാവുമല്ലോ? (ആക്ഷേപം പ്രബലമാണെങ്കിൽ അന്യസാമ്യപ്രദർശനം കൊണ്ടു പ്രയോജനമില്ല. ദാർഷ്ടാന്തിക സ്ഥലത്തിന്നെന്നപോലെ ദൃഷ്ടാന്തസ്ഥലത്തിന്നും അതു ബാധകമാവും

---

* "അനക്കൊമ്പു പൂലിത്തോ—
ലെന്നിവ യിങ്ങെങ്ങു വാണിടക്കാര,
കുടിലാളകമുഖിയീ സന്ധ്യ
കുടിയിലിരിക്കുന്ന കാലത്തിൽ." (ഭാഷാധ്വന്യാലോകം)

എന്ന ന്യായത്താൽപറയും). എന്നുമാത്രമല്ല, കുവലയാനന്ദത്തെ അനുസരിച്ചു് അതേപ്രകാരം ഭാഷാഭൂഷണത്തിൽ നിബന്ധിച്ചിരിക്കയാണെന്നും വിചാരിക്കവയ്യ. അങ്ങിനെയാണെങ്കിൽ,—

"ഗ്രാമേസ്മിൻ പ്രസ്തരപ്രായേ ന കിഞ്ചിൽ പാന്ഥ, വിദ്യതേ
പയോധരോന്നതിം ദൃഷ്ട്വാ വസ്തുമിച്ഛസി ചേദ്വസ."

എന്നിങ്ങിനെ ദീക്ഷിതർ ഉത്തരാലങ്കാരത്തിന്നു് ഉദാഹരിച്ചിരിക്കുന്ന അനുഷ്ടുപ്പിന്റെ തർജ്ജമയായ—"സൽക്കാരമേകാനയി പാന്ഥ കേറിക്ക—" എന്ന പദ്യം അഭിധാമൂലധ്വനിക്കു ഭാഷാഭൂഷണത്തിൽ ഉദാഹരിച്ചിരിക്കുന്നതെങ്ങിനെയോജിക്കും? അതിന്നും പുറമേ, "യത്രാസൌ വേതസീ പാന്ഥ—" ഇത്യാദി സ്ഥലത്തു സോപാക്തിയെക്കൊണ്ടു ഭാവമാവിഷ്കൃതമാവുന്ന പക്ഷം ഗ്രന്ഥോത്തരാദ്യലങ്കാരങ്ങൾക്കു് അവകാശമുണ്ടെന്നുവെച്ചു പ്രാചീനന്മാർ ഉദാഹരിച്ചതനുസരിച്ചുമാത്രമാണു് താനുമപ്രകാരം ഉദാഹരിച്ചതെന്നും ആകയാൽ,—

"യത്രാസൌ വേതസീ പാന്ഥ, തത്രേയം സുതരാ സരിൽ
ഇതി പ്രച്ഛന്നമദ്ധ്വാനം കാമിന്യാഹ സസൂചനം."

എന്നിങ്ങിനെ സോപാക്ത്യാവിഷ്കരണം കൊണ്ടോ മറു വല്ലപ്രകാരത്തിലോ വ്യംഗ്യം ഗുണീഭൂതമാവുന്നെങ്കിൽ മാത്രമേ അലങ്കാരമാവൂ; അല്ലെങ്കിൽ ധ്വനിതന്നെ" എന്ന വ്യാജോക്തിപ്രസ്താവത്തിൽ ദീക്ഷിതർ മുക്തകണ്ഠം ഉപന്യസിച്ചിട്ടുമുണ്ടു്. ഭാഷാഭൂഷണത്തിൽ അവശ്യവക്തവ്യമായ ആ അംശം എടുത്തുപറഞ്ഞിട്ടുമില്ല. ഈ സ്ഥിതിക്കു്, ഭാഷാഭൂഷണത്തിലെ ഉദാഹരണങ്ങളും ഉപപന്നങ്ങളാവണമെങ്കിൽ ഭൂഷണകാരന്റെ അഭിപ്രായവും അതുതന്നെയാണെന്നു പറഞ്ഞു് ഒരുവിധമൊപ്പിക്കേണ്ടിയിരിക്കുന്നുവെന്നാണു് എനിക്കു തോന്നുന്നതു്. ഏതായാലും ധ്വനിയെ അലങ്കാരകക്ഷിയിൽ നിക്ഷേപിക്കുന്നതു് ഉചിതമല്ല. ആകയാൽ, ഉത്തരാലങ്കാരത്തിന്നു വ്യംഗ്യവിശിഷ്ടമായ ഒരു പ്രഭേദം കല്പിച്ചു് അതിനെ അലങ്കാരമാക്കിയെടുപ്പാൻ വെറുതേ ക്ലേശിക്കുന്നതിലും ആ പ്രവൃത്തിക്കു് ഒരുങ്ങാതിരിക്ക

യാണ്ചിതമെന്നു വിചാരിച്ചു് ഇവിടെ അതിന്നു തുനിഞ്ഞിട്ടില്ലെന്നു ചുരുക്കം. "പ്രക്ഷാളനാദ്ധി പങ്കസ്യ ദൂരാദസ്പർശനം വരം" എന്നുണ്ടല്ലോ.

ചോദ്യവാക്യത്തിൽത്തന്നെ ശ്ലേഷവിധയാ ഉത്തരമന്തർഭവിച്ചും അനേകം ചോദ്യങ്ങൾക്കു ശ്ലിഷ്ടരൂപത്തിൽ ഒരേ ഉത്തരമായും ഇങ്ങിനെ മറ്റുചില പ്രകാരത്തിലും ഈ അലങ്കാരം കാണാം. ഈവകയെ അപ്പയ്യദീക്ഷിതർ ചിത്രോത്തരമെന്നു പറയുന്നു.

ഉദാഹരണം:—

"ആരാ സകലകത്താവാ-യാളെ യാരു വളത്തിനാഠം
അദ്ദേഹം നെറ്റിയിൽ ച്ചാത്തീ-ടുന്നതെന്തു ഗോപിതാൻ."
(അലങ്കാരദീപിക)

ആർ ആ സകലകത്താവു്? ആ ആളെ ആരു വളത്തി? അദ്ദേഹം നെറ്റിയിൽ ചാത്തീടുന്നതെന്തു്? എന്നീ മൂന്നുചോദ്യങ്ങളിൽ ആദ്യത്തേതിന്നു സമാധാനം 'ആ രാസകലകത്താവു്' (രാസക്രീഡചെയ്യുന്നവൻ—ശ്രീകൃഷ്ണൻ) എന്നിങ്ങിനെ അതുതന്നെയാകുന്നു. ബാക്കിയുള്ള രണ്ടിന്നും 'ഗോപിതാൻ' എന്നതാകുന്നു ഉത്തരം. ഗോപി=ഗോപസ്ത്രീ—യശോദ. ഗോപി=ഗോപിക്കുറി എന്നു ശ്ലേഷം.

ഉത്തരാലങ്കാരനിരൂപണം സമാപ്തം.

— 75. വ്യാജോക്തി. —

വ്യാജോക്തിയാകും വ്യാജത്താ-
ലുദ്ഭിന്നാർത്ഥനിഗൂഹനം. (75)

ഉദ്ഭിന്നാം=പ്രകടം. വെളിവായ സംഗതി എന്തെങ്കിലും ഉപായംകൊണ്ടു മറയ്ക്കുന്നതു വ്യാജോക്തിയെന്ന അലങ്കാരം. ഉപായം വാഗ്രൂപമായോ പ്രവൃത്തിരൂപമായോ വരാം.

യഥാക്രമം ഉദാഹരണം:—

വചനത്തിന്നു്,

"കല്യാണാവസരേ ഗിരീന്ദ്രനരുളും കന്യാകരം തൊട്ടവാ-
റുല്ലാസത്തൊടു സാത്ത്വികങ്ങളുളവായ് സ്തംഭിച്ച മെയ്യോടുടൻ
വല്ലാതുള്ളൊരുശൈത്യമീ ഹിമഗിരിക്കെത്താരിനെന്നോതവേ
മെല്ലെ ശ്ലൈലവധൂക്കരം നോക്കിന ശിവൻ കല്യാണമേകീടണം."
(ഭാഷാഭൂഷണം)

ഇവിടെ പാർവ്വതീകരസ്പർശംകൊണ്ടുണ്ടായ സ്തംഭരോമാഞ്ചാദി സാത്ത്വികഭാവങ്ങളെ ശിവൻ ശൈത്യംകൊണ്ടുണ്ടായതാണെന്ന വ്യാജോക്തികൊണ്ടു മറയ്ക്കുന്നതിനാൽ ലക്ഷണസമന്വയം.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"അധരം വ്രണപ്പെടുത്തി
സ്സീൽകൃതി ശിക്ഷിച്ചു കമ്പമുണ്ടാക്കി
വാസസ്സുകറിടുന്തു;
പ്രിയനോ സഖി? അല്ല പൂർവ്വദിക്കുവനൻ."
(സ്വ)

പ്രിയൻ ഉണ്ടാക്കിയ അധരവ്രണാദിയെ കിഴക്കൻകാറു് ഉണ്ടാക്കുന്നതാണെന്നു പറഞ്ഞു ഗോപനം ചെയ്യുന്നു.

പ്രവൃത്തിക്കു്:—

"താതവാക്കു നിശമിച്ച മാത്രയിൽ
ജ്ജാതമായ പുളകാതിരേകവും
സ്തീതമാം വിറയലും മറയ്ക്കുവാൻ
കാതരാക്ഷി കഴൽ താണു കൂപ്പിനാൾ. (കേശവീയം)

ശ്രീകൃഷ്ണനിലുള്ള അനുരാഗംകൊണ്ടുത്ഭവിച്ച രോമാഞ്ചം കമ്പം എന്നീ സാത്ത്വികഭാവങ്ങളെ സത്യഭാമ, താണുകൂപ്പിക്കൊണ്ടു പിതൃഭക്തിവ്യാജത്താൽ ഗോപനംചെയ്യുന്നു.

ആട്ടെ, ""അധരം വ്രണപ്പെട്ടത്തി—" ഇത്യാദിയിലെ അലങ്കാരം ഭേദകാപഹ്നുതിയാണെന്നു പറഞ്ഞുകൂടെ? അപ്പയ്യദീക്ഷിതർ വിശ്വനാഥകവിരാജൻ മുതലായവർ അങ്ങിനെയാണല്ലോ പറഞ്ഞിരിക്കുന്നതു്. ദീക്ഷിതരെ അനുസരിച്ചു്;—

"വാസ്തവത്തെ യറിഞ്ഞുള്ളോൻ സംശയിക്കുന്നൊരാളിനെ
തെറ്റിദ്ധരിപ്പിച്ചെന്നാകിൽ ഭ്രേകാപഹ്നുതിയാമതു്."

"പുലമ്പി ക്കാലിണയില-ങ്ങണഞ്ഞു, സഖി, കൃഷ്ണനോ?
അല്ലല്ലതു ചിലമ്പെന്നായ് കൃഷ്ണൻ കേട്ടതിതുഷ്ടനായ്."

ഇവിടെ അർത്ഥത്തിനെയാണു് മാറ്റിയിരിക്കുന്നതു്. ശബ്ദം മാറ്റിയുമാവാം.

"പദ്മേക്ഷണന്നിന്നെയൊഴിഞ്ഞു വാഴാൻ
ആളല്ല യെന്നിങ്ങിനെ നിശ്ചയിക്കൽ
ചൊന്നോരുവാക്കാൽ ക്കലഹിച്ച രാധ-
യ്ക്കായിട്ടതൊപ്പിച്ചു പറഞ്ഞു കൃഷ്ണൻ."

എന്നിങ്ങിനെ അലങ്കാരദീപികയിൽ ലക്ഷണപൂർവ്വം ലക്ഷ്യനിർദ്ദേശം ചെയ്തിരിക്കുന്നതു നോക്കുക. വിശേഷിച്ചു്, അപഹ്നുതി സാദൃശ്യാർത്ഥകവും വ്യാജസ്തുതി സാദൃശ്യമൂലകവുമാണെന്നു ശഠിക്കുന്നതും ശരിയല്ല.

"സാദൃശ്യവ്യക്തയേ യത്രാ-പഹ്നവോസാവപഹ്നുതിഃ
അപഹ്നവായ സാദൃശ്യം യത്രാപ്യേഷാപ്യപഹ്നുതിഃ"

എന്നിങ്ങിനെ സാദൃശ്യത്തിനായിട്ടുള്ള നിഷേധവും സാദൃശ്യത്താലുള്ള നിഷേധവും അപഹ്നുതിയെന്നു രുദ്രടൻ സിദ്ധാന്തിച്ചിട്ടുമുണ്ടു്. അതിനാൽ "അധരം വ്രണപ്പെട്ടത്തി—" ഇത്യാദിയിലെ അലങ്കാരം ഭേദകാപഹ്നുതിയെന്നാണു് പറയേണ്ടതു്" എന്നാശങ്കിക്കുന്നവെങ്കിൽ പറയാം—വ്യാജോക്തി സ്വീകരിച്ചിട്ടില്ലായ്കയാൽ സാദൃശ്യാർത്ഥകമായ നിഷേധംപോലെ സാദൃശ്യമൂലകമായ നിഷേധവും അപ

ഹ്നുതിയാണെന്നു പറയാതെ രുദ്രടന്നു ഗത്യന്തരമില്ല. വ്യാജോ
ക്തി സ്വീകരിക്കുന്നവക്കാകട്ടെ, ആ ക്ലേശമെന്തിന്? വ്യാപ്യമായ
ഛേകാപഹ്നുതിയാൽ, വ്യാപകമായ വ്യാജോക്തി ചരിതാർത്ഥ
മാവുകയുമില്ല. നേരെമറിച്ചു വ്യാജോക്തിയാൽ ഛേകാപഹ്നുതി
യാണു് ഗതാർത്ഥമാവുക. വിശേഷിച്ചു്, അപഹ്നുതിസാമാന്യ
ലക്ഷണംതന്നെ, സ്വധർമ്മനിഷേധത്തോടു ക്രടിയ് അന്യധർമ്മാരോപ
മാണല്ലോ. സാമാന്യലക്ഷണത്തിന്നു വിഷയമല്ലാതിരിക്കെ, "അധ
രം വ്രണപ്പെട്ടത്തി—" ഇത്യാദി സ്ഥലം അപഹ്നുതിവിശേഷ
ത്തിന്നു വിഷയമാകുന്നതെങ്ങിനെ? ദ്രവ്യവിശേഷമായ പൃഥിവ്യാദി
യിൽ ദ്രവ്യസാമാന്യലക്ഷണം ഘടിക്കാതിരിക്കുമോ? ഘടിക്കാത്ത
പക്ഷം അതെങ്ങിനെയാണു് ദ്രവ്യവിശേഷമാവുക? ഇതിനെക്കുറി
ച്ചു്, അപഹ്നുതിപ്രസ്താവത്തിൽത്തന്നെ നിരൂപിച്ചിട്ടുമുണ്ടു്. ഈ
സ്ഥിതിക്കു്, ഛേകാപഹ്നുതി അപഹ്നുതിപ്രഭേദമല്ല, അലങ്കാരാ
ന്തരമാണെന്നു വരുന്നു. താദ്രൂപ്യസ്ഥലം വ്യാജോക്തിക്കു വിഷയമാ
യിരിക്കെ, അലങ്കാരാന്തരത്വകല്പനം ഗൌരവപരാഹതവും അനാ
വശ്യവുമാണെന്നതാണു്. ദീക്ഷിതാദികളുടെ ഛേകാപഹ്നുതിക്കും
വ്യാജോക്തിക്കും തമ്മിൽ ഗണ്യമായ വൈലക്ഷണ്യവും കാണുന്നില്ല.
അവർ നിർദ്ദേശിച്ചിരിക്കുന്ന വൈലക്ഷണ്യം വിശേഷിച്ചു വിച്ഛിത്തി
വിശേഷഹേതുവുമല്ല. അങ്ങിനെയാണെങ്കിൽ എന്തെങ്കിലുമാകട്ടെ
എന്നു വിചാരിക്കാമായിരുന്നു. "ഛേകാപഹ്നുതിയിൽ ഗോപന
കൃത്യാവൃതന്നെ ഗോപനീയകാന്വയത്തെ ആദ്യം പറയുന്നു, വ്യാജോ
ക്തിയിൽ അതുചെയ്യുന്നതു കവിയാണു് എന്നൊരു വ്യത്യാസമുണ്ടു്"
എന്നു സാഹിത്യദർപ്പണകാരൻ പറയുന്നു. ഈ വ്യത്യാസത്തിന്നു
വല്ല വിച്ഛിത്തിവിശേഷവുമുണ്ടോ? ദീക്ഷിതരാകട്ടെ, "അപഹ്നുതി
യിൽ വചനത്തിന്നു് അന്യഥാനയനവും വ്യാജോക്തിയിൽ ഹേത്വന്ത
രത്താൽ ആകാരഗോപനവുമാണെന്നു വ്യത്യാസമുണ്ടു്" എന്നാണു്
പറയുന്നതു്. സൂക്ഷ്മസ്ഥിതി നോക്കിയാൽ ഇതും ഒരു പ്രൌഢി
വാദം മാത്രമാണെന്നു വ്യക്തമാവും. പ്രധാനമായ അംശം വസ്തുഗോ

പനമാണല്ലോ. അതു രണ്ടിലും അവിശിഷ്ടവുമാണ്. ഗോപന ത്തിന്നാശ്രയിക്കുന്ന ഉപായപ്രകാരത്തിന്നു മാത്രമേ അല്പം വ്യത്യാസ മുള്ളൂ. യഥാർത്ഥസ്ഥിതി മറയ്ക്കുവാൻ ഒന്നിൽ തന്റെ വാക്കിനെ ത്തന്നെ അന്യപരമായി വ്യാഖ്യാനിക്കയാണു്; മറേറതിൽ തുല്യയോ ഗക്ഷേമമായ ഹേതുപന്തരം നിർദ്ദേശിക്കുകയാണു്. ഈ വ്യത്യാസം, പ്രകാരവിശേഷത്തിനല്ലാതെ അലങ്കാരാന്തരതുകല്പനത്തിന്നു പ യ്യാപ്തമായ വൈചിത്ര്യാവഹമല്ല. അങ്ങിനെയാണെങ്കിൽ പല അലങ്കാരപ്രഭേദങ്ങളേയും അലങ്കാരാന്തരങ്ങളായി ഗണിക്കേണ്ടതായ് വരും. എന്നുമാത്രമോ, ഹേതുപന്തരോക്തിയാലുള്ള ആകാരഗോപ നമാണു് വ്യാജോക്തിയെന്നു പറയുന്നതായാൽ, "താതവാക്കു നിശമി ച്ച—" ഇത്യാദിയൊന്നും ഉദാഹരണമല്ലെന്നാവും. അതിൽ ഉക്തി യായ ഹേതുപന്തരത്തിന്നു് ഉക്തിയില്ലല്ലോ. ഹേതുപന്തരോക്തിയെ ന്നതു ഹേതുപന്തരപ്രത്യായകമായ വ്യാപാരം മാത്രമാണെന്നും "താത വാക്കു—" എന്ന പദ്യത്തിലെ, 'താണു ക്രുപ്പുക' എന്നതു ഉക്തിപ്ര ത്യായകമായ വ്യാപാരമാകയാൽ ലക്ഷണം ഘടിക്കുന്നുണ്ടെന്നും പറയുന്ന പക്ഷം, "കല്യാണാവസരേ—" എന്ന പദ്യത്തിൽ ലക്ഷണം യോജിക്കാതെ വരും. അവിടേയും "വല്ലാതുള്ളൊരു ശൈത്യമീ ഹിമഗിരിക്കെത്താരിന്നു—" എന്നുള്ള ഉക്തി, ശൈത്യരൂപഹേതു പന്തരപ്രത്യായകമായ വ്യാപാരംതന്നെ എന്നുപറഞ്ഞു ലക്ഷണയോജ നം സമർത്ഥിക്കുന്നതായാൽ, ആക്ഷേപകന്റെ ഹേതുകാപഹ്നുതിക്കു് ഉദാഹരണമായ "അധരം വ്രണപ്പെടുത്തി—" ഇത്യാദിയും വ്യാജോ ക്തിയാണെന്നു സിദ്ധമായി. അതിലെ 'പൂവ്വിടിക്കുവനൻ' എന്ന ഉ ക്തിയും അധരവ്രണാദികാര്യത്തിന്റെ യഥാർത്ഥസ്ഥിതിഗോപനത്തി നുള്ള ഹേതുപന്തരപ്രത്യായകമായ വ്യാപാരമാണെന്നതു നിർവ്വിവാദ മാണല്ലോ. ഇങ്ങിനെയിരിക്കെ, അപഹ്നുതിയിൽ വചനത്തിന്നു തന്നെ അന്യഥാനയനരൂപമായ ഗോപനമാണു്, വ്യാജോക്തിയിൽ ഗോപനം ആകാരത്തിന്നാണു് എന്നു ഭേദമുണ്ടെന്നു പറയുന്നതുകൊ ണ്ടും വിശേഷിച്ചു മെച്ചമൊന്നുമില്ല. വചനത്തിനുള്ള അന്യഥാ

നയനം അത്ഥഗോപനത്തിൽ തന്നൊയാണല്ലോ പയ്യവസാനിക്കുക. ആകയാൽ ഛേകാപഹ്നുതിയെന്ന പ്രത്യേകമൊരലങ്കാരം സ്വീകരിച്ചിട്ട് ആവശ്യമില്ലെന്നും "അധരം വ്രണപ്പെട്ടത്തി—", "പദ്മേക്ഷണന്നിന്നെ—" ഇത്യാദിയൊക്കയും വ്യാജോക്തിക്കു തന്നെ വിഷയമാണെന്നും സിദ്ധിക്കുന്നു. ഇതുപോലെ തന്നെ,—

"രുക്മിസോദരി കൃഷ്ണന്റെ ചിത്തത്തെ യെഴുതും വിധൌ
പൂവില്ലെഴുതിയക്കയ്യി-ലച്ഛനെക്കണ്ടനേരമേ."

(അലങ്കാരദീപിക)

ഇത്യാദിയിലും "ഉദ്ഭിന്നവസ്തുനിഗ്രഹനം" എന്ന വ്യാജോക്തിലക്ഷണം സമന്വയിക്കുന്നതിനാൽ യുക്തിയെന്നൊരു പ്രത്യേകാലങ്കാരം സ്വീകരിക്കേണ്ട ആവശ്യമില്ല. 'മമ്മഗ്രഹിക്കായി ക്രിയകൊണ്ടുള്ള പരവഞ്ചനം' യുക്തിയാണെന്ന ലക്ഷണം പറഞ്ഞുകൊണ്ട്, വ്യാജോക്തിയിലെ ഗോപനം വാക്കുകൊണ്ടും യുക്തിയിലേതു ക്രിയകൊണ്ടുമാണെന്നുള്ള ഭേദമുണ്ടെന്നു ദീക്ഷിതർ നിർദ്ദേശിച്ചിട്ടുണ്ടെങ്കിലും,—അതായതു്, "രുക്മിസോദരി—" എന്ന മുൻകാണിച്ച പദ്യം യുക്തിയാണെന്നും അതിലെ ഉത്തരാർദ്ധം,

"പൂവില്ല കയ്യിൽ ച്ചേത്തില്ലെന്നോതിനാളച്ഛനെത്തവേ"

എന്ന മാറുന്നപക്ഷം വ്യാജോക്തിയാണെന്നും അഭിപ്രായപ്പെട്ടിട്ടുണ്ടെങ്കിലും—തുലോം നിസ്സാരമായ ഇത്തരം ഭേദം അലങ്കാരാന്തരതാ കല്പനത്തിനു പയ്യാപ്തമാണെന്നു ഞാൻ വിചാരിക്കുന്നില്ല.

ഇങ്ങിനെയിരിക്കെ, യുക്തി അംഗീകരിക്കുന്നവരുടെ പക്ഷത്തിൽപ്പോലും സ്പഷ്ടമായി വ്യാജോക്തിക്കു വിഷയമാവുന്ന,—

"ചിത്രത്തിങ്കൽ ഭവദ്രൂപം വരച്ചതു സമീജനം
കണ്ടപ്പോൾ പ്പൂശരം കയ്യിൽ ച്ചേത്തില്ലെന്നവളോതിനാൾ."

എന്ന സ്വകീയപദ്യം, സാഹിതീസർവ്വസ്വകാരൻ 'യുക്തി'ക്കു് ഉദാഹരിച്ചതിന്റെ തത്പമെന്തെന്നു മനസ്സിലാവാൻ പ്രയാസമായിരിക്കുന്നു.

എന്നാൽ സാഹിതീസവ്വസ്വത്തിലെ,

"മമ്മം മറയ്ക്കുവാനന്യ-സന്ധാനംചെയ്ക യുക്തിയാം"

എന്ന യുക്തിലക്ഷണത്തിന്റെ കഥ നോക്കുന്നതായാൽ ഉദാഹരണതത്വം മനസ്സിലാവാത്തതിൽ അദ്ഭുതപ്പെട്ടുവാനുമില്ല.

"യുക്തിഃ പരാതിസന്ധാനം ക്രിയയാ മമ്മഗുപ്തയേ"

എന്ന കുവലയാനന്ദലക്ഷണത്തിലെ "പരാതിസന്ധാന"ത്തിന്റെ സ്ഥാനത്തു സാഹിതീസവ്വസ്വത്തിൽ 'അന്യസന്ധാന'മാണല്ലോ നിബന്ധിച്ചിരിക്കുന്നതു്. അതിസന്ധാനവും സന്ധാനവും ഒന്നാണോ? ഈ സ്ഥിതിക്കു്,

"മമ്മം തുളയ്ക്കുവാൻ ബാണ-സന്ധാനംതന്നെ യുക്തിയാം"

എന്നു് ഇനി മറെറാരാൾ യുക്തിക്കു ലക്ഷണം പറയുകയില്ലെന്നു എങ്ങിനെ വിചാരിക്കാം? അതു് എങ്ങിനെയെങ്കിലും ആയിക്കൊള്ളട്ടെ.

മററാരുമറിയാതെ ഒരുകാര്യം ഒരുത്തനെ ബോധിപ്പിക്കുവാനായി ശ്ലേഷവിധയാ മറെറാരുകാര്യം മറെറാരുത്തനോടു പറയുന്നതു് 'ശ്ലേഷോക്തി'യെന്ന അലങ്കാരമാണെന്നു ലക്ഷണം നിർദ്ദേശിച്ചുകൊണ്ടു്, ദീക്ഷിതർ തന്റെ കുവലയാനന്ദത്തിൽ,—

"പരക്ഷേത്രം വിട്ടു മാറിപ്പോകുകെൻ വൃഷവയ്യ നീ
ക്ഷേത്രനാഥൻ വരുന്നുണ്ടി-തത്ര നിന്നാലപായമാം." (സ്വ)

എന്നിങ്ങിനെ ഉദാഹരിച്ചിരിക്കുന്നു. ഇവിടെ പരകളത്രത്തെ അനുഭവിക്കുന്ന കാമുകനോടു്, അവളുടെ ഭർത്താവു വരുന്നുണ്ടെന്ന സംഗതി ബോധിപ്പിക്കുവാനായി നായികയുടെ തോഴി തോട്ടത്തിൽ തന്റെ സമീപത്തായി മേഞ്ഞുനില്ക്കുന്ന കാളയോടു്, 'ക്ഷേത്രനാഥൻ വരുന്നുണ്ടു് പരക്ഷേത്രം വിട്ടു മാറിപ്പോയ്ക്കൊൾക' എന്നു ശ്ലേഷംകൊണ്ടു പറയുകയാൽ ലക്ഷണം യോജിക്കുന്നു. വൃഷവയ്യൻ പരക്ഷേത്രം എന്നീ ശബ്ദങ്ങൾ ഇവിടെ ശ്ലിഷ്ടമാണെന്നു താൽപര്യം.

വാസ്തവത്തിൽ, പ്രസ്തുതാങ്കുരം പ്രയാസപ്പെട്ടു സ്വീകരിച്ച ദീക്ഷിതർക്കു്, ഈവകയൊക്കയും അതിൽത്തന്നെ അന്തർഭവിക്കുകയാൽ,

ഗ്രന്ഥോക്തി സ്വീകരിച്ചിട്ട് യാതൊരാവശ്യവും കാണുന്നില്ല. അതിരിക്കട്ടെ, കാളയെ നോക്കിപ്പറയുന്ന പ്രസ്തുതപദ്യത്തിൽ നിന്ന് 'കാമിനിയെ വിട്ട് വേഗം പോയ്ക്കോളണം. അവളുടെ ഭർത്താവു വരുന്നുണ്ട്; താമസിച്ചാൽ അബദ്ധമാണ്' എന്നു വ്യംജിക്കുന്നു കാമുകോദ്ദേശ്യകമായ സഖ്യുപദേശം ആലങ്കാരികസമ്പ്രദായപ്രകാരം അഭിധാമൂലധ്വനിക്കു വിഷയമാകയാൽ ഗ്രന്ഥോക്തിയെന്നു അലങ്കാരം സ്വീകരിക്കുന്നതു് അനാവശ്യമെന്നല്ല അനൗചിത്യവും ക്രൂടിയാണെന്നു പറയേണ്ടിയിരിക്കുന്നു. പക്ഷേ, ഈ പദ്യത്തിലുള്ള രണ്ടർത്ഥവും വാച്യമാണെന്നു പറവാനും വഴിയില്ല. അങ്ങിനെയാണെങ്കിൽ പരവഞ്ചനം എങ്ങിനെ സിദ്ധിക്കും? വാച്യമായ പര്യാഗമനാദ്യർത്ഥത്തിന്റെ ബോധം പതിക്കുമുണ്ടാവാമല്ലോ. മൃഗാദികളോടുള്ള ഉക്തി അസംഭവിയല്ലെന്നു മുമ്പുതന്നെ പ്രതിപാദിച്ചിട്ടുമുണ്ട്. അതുകൊണ്ട്, കാമുകവിഷയമായ അർത്ഥം വ്യംഗ്യവും മറേറതു വാച്യവുമാണെന്നും കാമുകപരമായ അർത്ഥാന്തരം അഭിധാമൂലവ്യംജനയല്ലാതെ ശ്ലേഷത്തിന്നോ മറേറാ വിഷയമല്ലെന്നും സമ്മതിക്കതന്നെ വേണം. കാമുകവൃത്താന്തവും പ്രകൃതമാകയാൽ ശ്ലേഷവിഷയമാവാമെന്നും വിചാരിക്കേണ്ട. അതു ഗ്രന്ഥവും വൃഷവൃത്താന്തം പ്രത്യക്ഷതഃ നിമിത്തം പ്രകടവുമാകയാൽ അഭിധ വൃഷപരമായ അർത്ഥബോധനത്താൽ ചരിതാർത്ഥമാവുകതന്നെ ചെയ്യും. അഥവാ വൃഷവൃത്താന്തം വാസ്തവമല്ലാതെ കവികല്പിതമാണെങ്കിൽ ക്രൂടി, താദ്ശോക്തി പരവഞ്ചനാർത്ഥമാകയാൽ വൃഷവൃത്താന്തത്തിന്നു തന്നെയാണ് പ്രഥമസ്ഫൂർത്തിവരുന്നതെന്നും അതിൽത്തന്നെ അഭിധ നിയമിതയാണെന്നും സമ്മതിക്കാതെ നിവൃത്തിയില്ല. അല്ലാത്തപക്ഷം താദ്ശോദാഹരണങ്ങളിലെ പരവഞ്ചനോദ്ദേശം തന്നെ ഉച്ഛിന്നമാകും. ഇനി ഇതിനെല്ലാം വേണ്ടി വിലക്ഷണമായ ഒരു ഗ്രന്ഥശ്ലേഷം സ്വീകരിച്ചുകളയാമെന്നാണെങ്കിൽ അങ്ങിനെ പുതുതായി ഒരു സാധനം സ്വീകരിച്ച് അഭിധാമൂലവസ്തുധ്വനിയെ ഗളഹസ്തംചെയ്തിട്ടു വിശേഷിച്ച് എന്തു മെച്ചമാണുള്ളതു്? ആലങ്കാരികസമ്പ്രദായത്തെ ഭഞ്ജിച്ചു

ധ്വനിപ്രപഞ്ചം മുഴുവനും നിരാകരിച്ചുകൊള്ളുന്നു. വ്യക്തിവിഷയമായ അർത്ഥമൊക്കയും അനുമാനത്തിനോ ശാബ്ദപ്രമാണത്തിനോ അഥവാ മാനസികപ്രത്യക്ഷത്തിനു തന്നെയോ വിഷയമാണെന്ന് ഇഷ്ടംപോലെ പറഞ്ഞുകൊള്ളുക. അലങ്കാരികർ അവരുടെ വഴിക്കു പോയ്ക്കൊള്ളട്ടെ, അതിൽവന്നു തലയിടേണ്ട എന്നു മാത്രം.

"ഒരാളോടാരുമറിയാ-തുരച്ചീടേണ്ട വാക്കിനെ
ശ്ലേഷംകൊണ്ടന്യനോടായി ചൊന്നാൽ ഗൂഢോക്തിയായിടും."

"ഗോപാലവില്ലനെയ്തിനു-കൊള്ളും ലാക്കിതു നന്നു താൻ
ആരോ ചിലർ വരുന്നുണ്ടു കൊള്ളാം കൊള്ളുതെപോകിലോ."

എന്നിങ്ങിനെ കുവലയാനന്ദോപജീവിയായ അലങ്കാരദീപികയിലെ ലക്ഷ്യലക്ഷണപ്രബന്ധവും കുവലയാനന്ദത്തിനുള്ള സമാധാനംകൊണ്ടു പ്രത്യുക്തമായെന്നു വിശേഷിച്ചു് എടുത്തു പറയേണ്ട ആവശ്യമില്ലല്ലോ. സാഹിത്യസാരകർത്താവാകട്ടെ, ശ്ലേഷോപായമുപേക്ഷിച്ചുകൊണ്ടു്,—

* "ഗൂഢോക്തിയാകും വാക്കന്യോ-ദ്ദേശ്യമന്യനൊടോതുകിൽ"

എന്നീവിധം ലക്ഷണം നിർമ്മിക്കുവാനുള്ള കാരണമെന്തായിരിക്കുമോ? ഒരുവേള, ഗൂഢോക്തിക്കു പ്രതിഷേധപരിയായ വിവൃതോക്തിയിൽ ദീക്ഷിതർ അർത്ഥശക്തിമൂലധ്വനിവിഭാഗം ക്രമേണ ഉൾപ്പെടുത്തിയ സ്ഥിതിക്കു്, 'യുക്തി'യെ ശ്ലേഷംകൊണ്ടു സംകോചിപ്പിക്കുന്നതു് യുക്തമല്ലെന്നു വിചാരിച്ചായിരിക്കുമോ എന്തോ? സാഹിത്യസാരകാരന്നു് അഭിമതമായ ഗൂഢോക്ത്യുദാഹരണമാകട്ടെ,—

"കീരമേ, മുന്തിരി വെടി-ഞ്ഞാരമന്യത്ര പോക നീ
ക്രൂരസ്വഭാവനാം തോട്ട-ക്കാരനുണ്ടു വരുന്നിതാ." (സ്വ)

ഇത്യാദിയുമാണു്.

---

* "അന്യോദ്ദേശ്യൈവ ഗീരന്യ—മുക്താ ഗൂഢോക്തിരുച്യതേ
കീരമുപസര മോസ്മന്യാഃ പ്രായോ മാലാകൃദുദ്ധതഃ" (സാഹിത്യസാരം)

ഏതായാലും ഈ സ്ഥിതിക്ക്,—

"പ്രിയതമാവ്രണിതാധരദർശനം
സഹയമെവന്നതിരോഷമിയറിടാ
നിയതമദ്യ സഹിക്ക മുത്തു വ-
ണ്ടിയലുമംബുജമാന്ന മുകന്നനീ." (ധന്യാലോകം)

"കച്ചേരിക്ക ഗമിക്കുവോളവുമിടയ്ക്ക്—"

ഇത്യാദിയിലെ അന്യസന്നിധിവൈശിഷ്ട്യസഹകൃതമായ അത്ഥ ശക്തിമൂലധ്വനിയൊക്കയും അലങ്കാരമാണെന്ന പറയേണ്ടിവരും. അതുകൊണ്ട്, ഗ്രന്ഥോക്തിയെ സ്വീകരിച്ച് ധ്വനിപ്രപഞ്ചത്തെ വ്യാകുലീഭവിപ്പിക്കുന്നതു് ഉചിതമാകയില്ലെന്നുവെച്ച് ഇവിടെ ഉപേക്ഷിച്ചിരിക്കുന്നു.

ഗ്രന്ഥോക്തിയെ സ്വീകരിക്കാത്ത സ്ഥിതിക്ക്,—

"കവിതാനതിനെ സ്പഷ്ട-മാക്കിയാൽ വിവൃതോക്തിയാം."
(അലങ്കാരദീപിക)

എന്നിങ്ങിനെയുള്ള വിവൃതോക്തിയും സ്വീകരിക്കേണ്ട ആവശ്യം കാണുന്നില്ല. ദീക്ഷിതരുടെ ഗ്രന്ഥോക്തിയെ അംഗീകരിച്ചിരിക്കുന്ന സാഹിത്യസാരകാരൻ പോലും വിവൃതോക്തിയെ ഗണിക്കാതിരിക്കെ നാമെന്തിനെടുക്കുന്നു? വിവൃതോക്ത്യുദാഹരണമാണെന്ന ദീക്ഷിതർ അഭിപ്രായപ്പെടുന്നു,—

"കൈക്കൊള്ളേണ്ടാ വിഷാദം ശപസനമുരുജവം
വിട്ടിട്ടുൽപ്രവൃത്തം
കമ്പഃ കോവാ മുരുസ്തേ, വരിക, ബലഭിദാ
ജൃംഭിതേനാസ്മ വത്സേ,
ദേവന്മാരെ ത്യജിപ്പിച്ചിതിജലനിധി, തദ്-
ഭീതിശാന്തിച്ഛലത്താൽ
അപ്പിച്ചാൻ മന്മഥക്ഷോഭാലസ രമയെയെവ-
ന്നപ്പുമാൻ കാത്തിടട്ടേ. (ധന്യാലോകം)

ഈവകയൊക്കയും ഗുണീഭൂതവ്യംഗ്യപ്രഭേദമായി ഗണിച്ചാൽ പോരായ്കയില്ല. പുതുതായി കല്പിക്കുന്ന പക്ഷം, മറവുള്ള ഗുണീഭൂതവ്യംഗ്യപ്രകാരങ്ങൾക്കും ഓരോ അലങ്കാരസംജ്ഞാകല്പനം വേണമെന്നാവും.

വ്യാജോക്ത്യലങ്കാരനിരൂപണം സമാപ്തം.

— 76. യുക്തി. —

യുക്തിയെന്നോതീടാം വ്യാജോ-
പായത്താലിഷ്ടസാധനം.

ഈ യുക്ത്യലങ്കാരം കുവലയാനന്ദത്തിൽ നിർദ്ദേശിച്ച യുക്ത്യലങ്കാരമാണെന്നു വിചാരിക്കരുതു്. അതു വ്യാജോക്തിയാൽ ഗതാർത്ഥമാണെന്നു തൽപ്രസ്താവത്തിൽ പ്രതിപാദിച്ചുവല്ലോ. എങ്കിലും ഇതു ദീക്ഷിതർ നിർദ്ദേശിക്കാത്തതുമല്ല. പക്ഷേ, അദ്ദേഹം പര്യായോക്തപ്രഭേദമായിട്ടാണു് നിർദ്ദേശിച്ചിരിക്കുന്നതു്. എന്നാൽ പര്യായോക്തസാമാന്യലക്ഷണത്തിന്നു തീരെ വിഷയമല്ലായ്കയാൽ യുക്തിയെന്ന പേരോടുകൂടി വ്യാജോക്തിക്കു് അനന്തരം നിർദ്ദേശിച്ചുവെന്നേയുള്ളു.

ഉദാഹരണം:—

"പറവാനുള്ളതന്യോന്യം പറഞ്ഞുംകൊണ്ടിരിക്കുവിൻ
കുറച്ചിവിടെ; ഞാൻപോയി-ട്ടുക്കാം വേണ്ടപൂവിനി." (സ്വ)

പൂവറക്കാനെന്ന വ്യാജോപായത്താൽ സഖി, കാമിനീകാമുകന്മാരുടെ സ്വാച്ഛന്ദ്യരൂപമായ ഇഷ്ടം സാധിപ്പിക്കുന്നതിനാൽ ലക്ഷണസംഗതി.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"എന്തിന്നൊൻ പന്തെടുത്തു; തരികയു തിരിയെ
ക്കള്ളി, നിന്നുത്തരീയം
പൊന്തിക്കാണുന്നു; കാണിച്ചിടുക; വിടുകയി-
ല്ലെന്നരച്ചാശു കണ്ണൻ
പന്തിക്കാക്കൊങ്ക കയ്യേന്തിടുമളവരികെ
ത്തോഴിമാരെ സ്സമീക്ഷി-
ച്ചന്തിക്കാലോലയായോരധികരസികയാം
രാധ മോദം തരട്ടെ."

(പ്രണയവിലാസം)

"എന്തോ പെട്ടിതു കണ്ണിലെന്നു കപടം
ചൊല്ലി ത്തിരുമ്മീടുമാ-
നിന്തോഴന്റെ മുഖത്തൊടെൻമുഖമണ-
ച്ചോക്കാതെ ഞാനുതവേ
പന്തോടും സ്തനി, പൂണ്ടറഞ്ഞു രഭസാൽ
ചുംബിച്ചിതദ്ദേഹമൊ-
ന്നെന്തോതേണ്ടുവതൊന്നുമേ വ്യക്തി തടാ
തോന്നീലനങ്ങീല ഞാൻ."

(പ്രണയവിലാസം)

"എന്തീമട്ടിങ്ങു മണ്ണെന്നാനകനരുളവേ
മെത്തയിൽ ജ്ഞാനവൃന്നി
പ്പൊന്തിച്ചൂർപ്പാംഗമൊട്ടൊന്നുരസിജമുരസും-
മാറു കൈയെത്തി മന്ദം
ചിന്തിച്ചീടാതെ മറേറപ്പുറമുദിതഭിയാ
തട്ടുമാരോമലാളെ
പ്പന്തിക്കേന്തിപ്പുണർന്നാനവ; നവളുരുതെ-
ന്തിത്ര സാമർത്ഥ്യമെന്നാഠം."

(പ്രണയവിലാസം)

"നീരാടിപ്പോകുമോമൽത്തരുണി, തവ മടി-
ത്തട്ടിലെന്തെന്നു ചോദി-
ച്ചോരാച്ചങ്ങാതിയാമച്ചതുരനൊടിതു നോ-
ക്കൊന്നുമില്ലെന്നു ചൊല്ലി
വാരാളും മാറു കാണ്മാറതനുചതി ധരി-
ക്കാതെ മേൽമുണ്ടു പൊങ്ങി
ച്ചാരാലാമുദ്ധ നില്ക്കുക്കിതവനവനഹോ!
നിന്നിമേഷത്വമാന്നാൻ."

(പ്രണയവിലാസം)

ഇത്യാദിയിലൊക്കയും വ്യാജോപായത്താൽ തന്റെ ഇഷ്ടമാണ് സാധിക്കുന്നതു്. ആദ്യം പറഞ്ഞ അനുഷ്ഠിപ്പിലാകട്ടെ പരന്റെ ഇഷ്ടമാണെന്നു ഭേദം.

യുക്ത്യലങ്കാരനിരൂപണം സമാപ്തം.

— 77. സൂക്ഷ്മം. —

സൂക്ഷ്മം, സൂക്ഷ്മം ഗ്രഹിച്ചെന്നു
കാട്ടും സാകൂതചേഷ്ടയാം. (76)

സൂക്ഷ്മം=സൂക്ഷ്മാർത്ഥം—കുശാഗ്രബുദ്ധികൊണ്ടുമാത്രം ഗ്രഹിക്കാവുന്ന സംഗതി, അഥവാ ഗൂഢാർത്ഥം. സൂക്ഷ്മാർത്ഥഗ്രഹണം ഇംഗിതത്താലോ ആകാരത്താലോ മറ്റു പ്രകാരത്താലോ ആവാം. ഇംഗിതം ബുദ്ധിപൂർവ്വകമായ ഭ്രൂഭംഗകടാക്ഷവീക്ഷണാദി ചേഷ്ടാവിശേഷം. ആകാരം അബുദ്ധിപൂർവ്വകമായ ശാരീരവികാരം, സ്വേദസ്തംഭരോമാഞ്ചാദി.

* "ആകൃതിവ്യംജിതാശ്ചേഷ്ടാ ഇംഗിതം ബുദ്ധിപൂർവ്വകം
ആകാരഃ പുനരാമ്നാതാസ്ത്രയ ഏവാബുദ്ധിപൂർവ്വകം"

"താരാപുടഭ്രുഷ്ട്യാദേ-ർവ്വികാരാനിംഗിതം വിദുഃ
ആകാരസ്സത്ത്വജാഭാവാ ആദ്യാ ബുദ്ധ്യാ പരേന്യഥാ"

എന്ന് ആചാര്യന്മാർ വിവേചിച്ചു പറഞ്ഞിരിക്കുന്നു. സാകൂത ചേഷ്ട=സാഭിപ്രായമായ ചേഷ്ട. ഇംഗിതത്താലോ ആകാരത്താലോ മറേറാ പരാഭിപ്രായം മനസ്സിലാക്കി എന്നു കാട്ടുന്ന സാകൂതചേഷ്ട സൂക്ഷ്മമെന്ന അലങ്കാരമാകുന്നു.

ഉദാഹരണം:—

"സങ്കേതകാലമറിയുന്നതിനാഗ്രഹിച്ച
തൻകാമിതൻ മിഴിയിലായ് നിഴലിച്ച വൃത്തം
പങ്കേരുഹേക്ഷണ വിദഗ്ധയറിഞ്ഞു ലീലാ-
പങ്കേരുഹം സപദി മീലിതമായ്ച്ചമച്ചാൾ."

(ധന്യാലോകം)

സങ്കേതകാലത്തെക്കുറിച്ചു കാമുകന്റെ ജിജ്ഞാസാരൂപമായ സൂക്ഷ്മാർത്ഥം കാമിനി നോട്ടത്തിൽനിന്നു മനസ്സിലാക്കി എന്നാണു്, സങ്കേതസമയം രാത്രിയാണെന്ന അഭിപ്രായത്തോടുകൂടി ലീലാപങ്കജം കൂമ്പിപ്പിച്ചതുകൊണ്ടു കാട്ടിയിരിക്കുന്നു.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"അന്യസ്ത്രീഭിക്കിലേക്കായ്പുരികമിളകവേ
മൂർദ്ധ്നിദ്ധൂതി ചെയ്താൻ
പിന്നെ ത്തത്ത്വജ്ഞലോകേ മിഴിയതണയവേ
ചിന്ത പൂണ്ടമ്പരന്നാൻ

---

* ബുദ്ധിപൂർവ്വകങ്ങളായ ആകൃതിവ്യംജിതചേഷ്ടകളും ഇംഗിതവും ബുദ്ധിപൂർവ്വകങ്ങളല്ലാത്ത ശരീരവ്യംജിതചേഷ്ടകളും ആകാരവുമാകുന്നു.
കൺമിഴി, കൺപോള, പുരികം, കണ്ണ് മുതലായവയുടെ വികാരങ്ങളും 'ഇംഗിത'മാകുന്നു. സാത്ത്വികഭാവങ്ങളും 'ആകാരം' ആകുന്നു. ആദ്യത്തേതു ബുദ്ധിപൂർവ്വകവും മറേറതു് അബുദ്ധിപൂർവ്വകവുമാണു്.

തനപിക്കാസ്യം ചുവന്നീടവെ യടിയിണയിൽ
ദൃഷ്ടികൊണ്ടാനമിച്ചാൻ
മുന്നിൽത്തന്നോ തുരുണാമിരുവരവർ വെടി-
ഞ്ഞില്ല കാലോചിതത്തെ. (അമരുകശതകം)

അന്യസ്ത്രീഭിക്കിലേക്കു പുരികമിളക്കുന്നതിൽനിന്നു നായികയുടെ, പരസ്ത്രീസമാഗമാഭിപ്രായം താൻ ഗ്രഹിച്ചുവെന്നു മുദ്ധനിഭൂതിരൂപമായ സാക്രുതചേഷ്ടയെക്കൊണ്ടു നായകൻ കാട്ടിയിരിക്കുന്നു. ഇപ്രകാരം മറുള്ള പാദങ്ങളിലും കണ്ടുകൊൾക. മുൻപറഞ്ഞ പദ്യത്തിലും ഇതിലെ ഒന്നും രണ്ടും പാദങ്ങളിലും സൂക്ഷ്മാത്ഥഗ്രഹണം കടാക്ഷവീക്ഷണഭ്രുചാലനാദിരൂപവും ബുദ്ധിപൂർവ്വകചേഷ്ടാവിശേഷവുമായ ഇംഗിതത്താലാകുന്നു. മൂന്നാംപാദത്തിൽ, 'തനപിക്കാസ്യം ചുവന്നീടവെ' എന്നിങ്ങിനെ ആകാരത്താലാകുന്നു സൂക്ഷ്മാത്ഥഗ്രഹണം.

ആകാരംകൊണ്ടുള്ള ഗ്രുഢാത്ഥഗ്രഹണത്തിന്നു് വേറെ ഉദാഹരണം:—

"ഉദിച്ചീടുന്ന നേരത്താ-ഗമിച്ചീടുന്ന കൃഷ്ണനായ്
ചിരിച്ചുകൊണ്ടുതാൻ മെത്ത വിരിച്ചുടനെ രാധിക."
(അലങ്കാരദീപിക)

ഇവിടെ ശ്രീകൃഷ്ണനുള്ള ഗ്ലാനി, നേത്രാരുണ്യം മുതലായ ആകാരവിശേഷത്താൽ കൃഷ്ണൻ പുലരുന്നതുവരെ മറെറാരുത്തിയോടു ക്രുടിരമിക്കയായിരുന്നു എന്നാ സുക്ഷ്മസംഗതി താൻ മനസ്സിലാക്കിയെന്നു മെത്തവിരിക്കലായ സാക്രുതചേഷ്ടയെക്കൊണ്ടു രാധിക വെളിവാക്കിയിരിക്കുന്നു.

ഇതുകൊണ്ടു്, കുവലയാനന്ദത്തിൽ പറഞ്ഞിരിക്കുന്ന പിഹിതാലങ്കാരം ഗതാത്ഥമായെന്നു കണ്ടുകൊൾക.

സൂക്ഷ്മാത്ഥഗ്രഹണത്തിന്നു് ഉപായമായി വൃത്തിയിൽ നിർദ്ദേശിച്ച ഇംഗിതാകാരങ്ങളെ ലക്ഷണഘടകമായി നിബന്ധിക്കാതിരുന്നതു മറുപ്രകാരത്തിലും ഗ്രഹണം സംഭവിക്കാവുന്നതുകൊണ്ടാണു്.

നോക്കുക:—

"എൻതാപത്തിനു ശാന്തിയിനു വരുമെ-
നോത്താ മലർത്തോപ്പില-
ത്യന്താവേഗമണഞ്ഞു നമ്മെ യൊളിവിൽ
ക്കണ്ടിട്ടു കഞ്ജാക്ഷിയാഠം
ഹന്താവിഷ്ണുതലീലയായൊരിതളം-
പോകാത്തതാണീ യിളം-
ചെന്താരെന്നൊരു പൂവറുത്തു സഖിമാ-
ക്കൊട്ടുക്കു കാട്ടീടിനാഠം." (വിലാസലതിക)

കാമുകൻ സങ്കേതസ്ഥലത്തുചെന്നു ഒളിച്ചു നില്ക്കുന്നതു് അവർ മുൻക്രട്ടി ആലോചിച്ചുനിശ്ചയിച്ചതനുസരിച്ചാകയാൽ കാമിനിക്കു ഗ്രഥമായ ആ സംഗതി മനസ്സിലാക്കുവാൻ ഇംഗിതാകാരാദികളുടെ ആവശ്യംതന്നെയില്ല. നിശ്ചയപ്രകാരം സങ്കേതസ്ഥലത്തു ഗ്രഥമായി ചെന്നിട്ടു് സംഗതിവശാൽ ആശാഭംഗത്തോടുക്രടി തിരിച്ചുപോരേണ്ടിവന്ന കാമുകൻ തന്റെ നമ്മസചിവനോടു പറയുന്നതാണല്ലോ പ്രസ്തുതപദ്യം. പ്രാധാന്യവും ചമൽകാരവും സാക്രുതചേഷ്ടയുള്ളാകയാൽ മറേറ അംഗം ഇല്ലെങ്കിലും അലങ്കാരത്തിനു ഭംഗമില്ല.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"ബാലപ്പൊൻകൊടിതന്റെ നൽക്കരതലപ്പാടോടു പൂമെത്തതൻ
മേലമ്പും ചരണാഗ്രമുദ്ര പുലരുംനേരത്തലക്കാരുണം
ആലക്ഷിച്ചു പുമഹ്മാഠ കവചമൊന്നാരാലെടുത്താളി, സ-
ല്ലീലം, കഞ്ചുളി മാററി നീ യിടുകിതെന്നാത്തനുിയാഠംക്കേകിനാഠം."
(പ്രണയവിലാസം)

ഇവിടെ ബാലപ്പൊൻകൊടിയുടെ പുരുഷായിതം, കവചം ധരിക്കാൻ നല്ല, എന്നു സാക്രുതചേഷ്ടയാൽ താൻ ഗ്രഹിച്ചുവെന്നു സഖി വെളിവാക്കുന്നു. സഖി താദ്ശഗ്രഥാത്ഥം ഗ്രഹിക്കുന്നതു് ഇംഗിതത്താലോ ആകാരത്താലോ അല്ല, മെത്തയിൽ പതിഞ്ഞുകാണുന്ന കരതലപ്പാടു, ചരണാഗ്രഭാഗമുദ്ര എന്നിവയാലാകുന്നു.

കാരികയിലെ ചേഷ്ടാപദം വ്യാപാരമാത്രപരമാകുന്നു, പ്രവൃത്തിതന്നെ ആവണമെന്നില്ല. അതുകൊണ്ട്, പ്രസ്തുതപദ്യത്തിലെ നാലാംപാദത്തെ "കഞ്ചുളി മാററി നീ യിടുകയെന്നാത്തനപിയോടോതിനാൾ" എന്നു മാറുന്നതായാലും ലക്ഷ്യമാകുന്നതാണ്.

എന്നാൽ,—

"താൻതാൻ തീർത്ത ഭവൽപ്രതിച്ഛദപടം
പാത്തേകയായ് വാഴ്കവേ
കാന്താകാര, പൊട്ടുന്നനെ സപനികടേ
കാണായ മാതാവൊടായ്
സപാന്താകമ്പമമത്തിതിൻപണി കഴി-
ഞ്ഞിട്ടില്ല കൈ രണ്ടിലും
മാന്താരമ്പു കരിമ്പുവില്ലിവയിനി
ച്ചേക്കേണമെന്നോതിനാൾ." (വിലാസലതിക)

ഇത്യാദിയൊക്കയും മുൻപറഞ്ഞ വ്യാജോക്തിക്കുതന്നെയാണ് വിഷയം.

സൂക്ഷ്മാലങ്കാരനിരൂപണം സമാപ്തം.

— 78. സപഭാവോക്തി. —

സപഭാവോക്തിയതോ വസ്തു-
സപഭാവത്തിൻ നിരൂക്തിയാം.

വസ്തുസപഭാവവർണനം തന്നെ സപഭാവോക്തി. സപകീയമായ ഭാവം സപഭാവം—അതായതു് ചേഷ്ടാവിശേഷം, അവസ്ഥാനം, സംസ്ഥാനമെന്നിവ. ഇരിപ്പു് കിടപ്പു് മുതലായവ അവസ്ഥാനം. സംസ്ഥാനം രണ്ടുവിധം; അവയവസന്നിവേശം, വർണം എന്നിവ.

എന്നാൽ,—

"കാലു നാലുണ്ടു വാലൊന്നു കൊമ്പു രണ്ടുണ്ടു കണ്ണുമേ
രണ്ടുണ്ടു ചെവിയും പുല്ലു തിന്നുന്ന പശുവൊന്നിതാ." (സ്വ)

ഇത്യാദി സ്ഥൂലസ്വഭാവവർണനം കൂടി സ്വഭാവോക്തിയാവു മെൻ വരുന്നതുകൊണ്ടു സ്വഭാവത്തിനു 'സൂക്ഷ്മ'മെന്നൊരു വിശേഷണം കൂടി കൊടുക്കേണ്ടതായിരിക്കുന്നു എന്നു ശങ്കിക്കുന്നുവെങ്കിൽ, ശരിതന്നെ. "കാലു നാലുണ്ടു—" ഇത്യാദി സ്ഥൂലസ്വഭാവവർണനം എന്തുകൊണ്ടു ലക്ഷ്യമല്ല? അതിനു ചമൽകാരമില്ലാത്തതുകൊണ്ടു തന്നെയല്ലേ? ചമൽകാരമില്ലാത്തതിനു അലങ്കാരത്വം തന്നെയില്ലെന്നിരിക്കെ, അലങ്കാരവിശേഷമായ സ്വഭാവോക്തിയാവുന്നതെങ്ങിനെ? അലങ്കാർസാമാന്യലക്ഷണത്തിനു് എല്ലാ വിശേഷലക്ഷണങ്ങളിലും അനുവൃത്തിയുള്ളതുകൊണ്ടു്, അതിലെ ചമൽകാരകാരിയെന്ന അംശത്താൽ തന്നെ വ്യാവൃത്തിവരുന്ന സ്ഥിതിക്കു്, വീണ്ടും സൂക്ഷ്മമെന്നോ സഹൃദയഹൃദയസ്പൃക്കെന്നോ പ്രകൃതലക്ഷണത്തിൽ നിബന്ധിക്കേണ്ട ആവശ്യമില്ല. ശിശു, യുവതി, ഭീതൻ, ഭ്രാന്തൻ, നീചൻ, തിര്യക്കു മുതലായവയുടെ കാലോചിതവും അവസ്ഥോചിതവുമായ ചേഷ്ടാദിസ്വഭാവമാണു് പ്രായേണ രമ്യമായിരിക്കുക.

"ശിശുമുഗ്ധയുവതികാതര-
തിര്യക്സംഭ്രാന്തഹീനപാത്രാണാം
സാ കാലാവസ്ഥോചിത-
ചേഷ്ടാനു-വിശേഷതോ രമ്യാ."

എന്നു രുദ്രടൻ തന്റെ കാവ്യാലങ്കാരത്തിൽ നിർദ്ദേശിച്ചിട്ടുമുണ്ടു്.

ശിശുചേഷ്ടയ്ക്കു് ഉദാഹരണം:—

"ഹാ മലർന്നു ചെറുശയ്യയിൽക്കിട-
ന്നോമലംതുളി കുടിക്കുമന്തരാ
പുഞ്ചിരിപ്പുതുമ തുകുമൊട്ടു നി-
ഷ്കാരണം കരയുമെന്തു മായമോ?" (ചെറുപൈതൽ)

ഒരു കൊച്ചുകുഞ്ഞിന്റെ ചേഷ്ട വർണിച്ചിരിക്കുന്നു.

അവസ്ഥാചിതമായ തിരുക്കുചേഷ്ടയുടെ:—

"കണ്ടുനാളമഴകിൽത്തിരിച്ചുനപഥം രഥം പുറകിൽ നോക്കിയും
കണ്ടുനായ് ശരഭയേന പുഷ്പമതു പൂവ്വുകായഗതമാക്കിയും
ഇണ്ടൽ പൂണ്ടു വിവൃതാനനാൽ പഥി ചവച്ച ദർഭകളം പതിക്കവേ
കണ്ടുകൊഠിക കൃതികൊണ്ടു കിഞ്ചിദവനൌ ഭൃശം നഭസി ധാവതി"

(മണിപ്രവാളശാകുന്തളം)

ഇതിൽ പേടിച്ചോടുന്ന മാനിന്റെ ചേഷ്ടയെ വർണ്ണിച്ചിരിക്കുന്നു.

അവസ്ഥാനവിശേഷത്തിന്നു:—

"കാലേതാനും മടക്കി തുട തുടയുടെ മേൽ
ച്ചേർത്തതിന്നാബ്ജമാല്യം
പോലേ വാരിക്കുമേൽ നീട്ടിയ രുചിരവലം-
കയ്യലങ്കാരമാക്കി
മേലേ വൻപോർമുലപ്പൊന്നാണി ചിതമിട-
ങ്കൈ ക്കവിഠംത്തട്ടിനേകി
ച്ചേലേറും കണ്ണടച്ചെൻ ശശികലികയിതാ
വെൺനഭസ്സിൽ ശ്ശയിപ്പൂ."

(വിലാസലതിക)

ഇതിൽ ഒരു കാമിനിയുടെ കിടപ്പു വർണ്ണിച്ചിരിക്കുന്നു.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"ആലസ്യമാണ്ട മുഖമൊട്ടു കുനിഞ്ഞു വേത്ത
ഫാലസ്ഥലം മൃദുകരത്തളിർകൊണ്ടു താങ്ങി,
ചേലഞ്ചി മിന്നുമൊരു വെൺകുളിർകൽത്തറയ്ക്കു
മേലങ്ങു ചാരുമുഖി ചാരിയിരുന്നിടുന്നു."

(ബന്ധനസ്ഥനായ അനിരുദ്ധൻ)

ചിന്താവിഷ്ടയായ ഉഷയുടെ ഇരിപ്പു വർണ്ണിച്ചിരിക്കുന്നു.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"വെണ്ണ തോല്പുമുടലിൽ സ്സുഗന്ധിയാ-
മെണ്ണ തേച്ചുരയിലൊറമുണ്ടുമായ്
തിണ്ണമേലമരുമാനതാംഗി മു-
ക്കണ്ണനേകി മിഴികാംക്കൊരുത്സവം." (ഗണപതി)

ഇവിടെ പാവ്വതിയുടെ എണ്ണതേച്ചിരിപ്പു വണ്ണിച്ചിരിക്കുന്നു.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"ഒട്ടൊട്ടഴിഞ്ഞിഴയു മക്കബരീഭരത്തെ
മട്ടോത്തവാണി യൊരുകൈത്തളിർകൊണ്ടു താങ്ങി
ഒട്ടൊന്നുനീങ്ങിയ കുചാവരണേ മനോജ്ഞ-
മട്ടൊത്തു മറൊരു കരാബ്ജമണച്ചു നിന്നാൾ."
(ഒരു സ്വപ്നം)

തന്റെ മാതാവു വിമാനത്തിൽനിന്ന് ഇറങ്ങുന്നതുകണ്ടു് ഓടി അടുത്തുചെന്ന സമയം മാതാവിന്റെ കൂടെ അപരിചിതനായ ഒരു യുവാവിനെ കാണുകയാൽ ലജ്ജിച്ചു പരുങ്ങി നില്ക്കുന്ന നായികയുടെ ആ നില്പാണു് ഇവിടെ വണ്ണിച്ചിരിക്കുന്നതു്.

"സുക്ഷത്രിയാഭനവനക്കരവാളിടത്തേ
ക്കക്ഷത്തിലേന്തി കരതാമരസങ്ങൾ കൂപ്പി
ത്ര്യക്ഷന്റെ മങ്കയുടെ മുമ്പിൽ മുഹൂർത്തനേരം
അക്ഷയ്യഭക്തിയൊടു വീർപ്പുമടക്കി നിന്നാൻ."
(പട്ടിൽപ്പൊതിഞ്ഞ തീക്കൊള്ളി)

ഒരു വീരതരുണന്റെ തൊഴുതുകൊണ്ടുള്ള നില്പു വണ്ണിച്ചിരിക്കുന്നു.

അവയവസന്നിവേശവിശേഷത്തിനു്:—

"വാരുറ ചില്ലി വിരിവേറിയ നെറ്റി ധീര-
ചാരുക്കളാം രുചിരദൃഷ്ടികളെന്നിതെല്ലാം

താരുണ്യലക്ഷ്മിയെ നന്നുത്തു കരുത്ത മീശ
ചേരും തദാസ്യനളിനത്തിൽ വളത്തിരുന്നു.''

"ശ്രീമദ്ധൃഷത്തിനെതിർതോൾവരെ നീണ്ടിറങ്ങി
ക്കാർമണ്ഡലദ്യുതി തിരണ്ടു ചുരുണ്ട കേശം
പോർമന്നിലെപ്പൊടി പുരണ്ടു പെരുത്തു ചെന്നി-
ച്ചാമട്ടിലും നയനമോഹനമായിരുന്നു.'' (അനിരുദ്ധൻ)

കാരാഗാരസ്ഥനായ അനിരുദ്ധന്റെ രൂപം വർണ്ണിച്ചിരിക്കുന്നു. രണ്ടാംപദ്യത്തിലെ ഉത്തരാർദ്ധത്തിലെത് അവസ്ഥാകൃതവും കൂടിയാണ്.

അവസ്ഥാചിതാകാരത്തിന്ന്:—

"ഉള്ളംകൈകൊം ചുകന്ന തോളുകൊം തള-
ന്നീടുന്ന കുംഭം വഹി-
ച്ചുള്ളിൽത്തിങ്ങിന വീർപ്പിനാൽ കുതിരുട-
ങ്ങീടുന്ന വക്ഷഃസ്ഥലം
കൊള്ളാഞ്ഞാസ്യമതിൽ ശ്രമാംബുബിസരം
പൂങ്കണ്ണികാഗ്രങ്ങളിൽ
ത്തള്ളുന്ന ചിതറുന്ന കുന്തലുമൊരേ-
കൈകൊണ്ടു ബന്ധിക്കയാൽ.''

(മലയാളശാകുന്തളം)

വൃക്ഷസേചനംകൊണ്ടു തളർന്നിരിക്കുന്ന ശകുന്തളയുടെ അകാരസ്ഥിതി വർണ്ണിച്ചിരിക്കുന്നു.

"ഒട്ടി നൽക്കവിളുരോജമോ ദ്രുഡിമ സന്ത്യജിച്ചു ജഘനം ഘനം
വിട്ടിതാസ്യമിയലുന്ന വേപ്പുടൽ വിളത്തിളച്ചിതു കിഴിഞ്ഞു തോൾ
മട്ടിടഞ്ഞമൊഴിയാളിടയ്ക്കിടയിൽ നിശ്വസിക്കുവതുമുണ്ടര-
ക്കെട്ടിൽനിന്നു കിഴിയുന്ന വസ്ത്രമഴിയുന്ന കേശമഷ്ണനൻ സ്മരൻ."

(പ്രണയവിലാസം)

ഇതിൽ വിരഹകൃതമായ അവസ്ഥ വർണ്ണിച്ചിരിക്കുന്നു.

വർണത്തിന്നു്:—

"മാറിത്തുടങ്ങീ നിറമതാ കുങ്കുമ-
ച്ചാറു സൌവർണദ്രവമായ്ക്കീഴിന്നു
ചക്രവാളാഗ്രത്തിൽ പ്രത്യഗ്രജ്യോതിസ്സിൻ
പ്രക്രമമേതോ പരിസ്ഫുരിപ്പൂ
മഞ്ഞയും ചോപ്പും വെളുപ്പും കറുപ്പുമായ്
രംജിച്ചു മേവീടുമാപ്രദേശം
ആകവേ ഹാരിദ്രവാരിയിലാറാടി
ലോകമനോഹരമായ്ലസിപ്പൂ."

(കന്യാകുമാരിയിലെ സൂര്യോദയം)

സൂര്യോദയസമയത്തിലെ വർണ്ണഭേദത്തോടു കൂടിയ ചക്രവാള സ്ഥിതിയെ ഇവിടെ വർണ്ണിച്ചിരിക്കുന്നു.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"കുടംചുവപ്പേന്തി യിളംചുവപ്പിയ-
ന്നൊടുത്തു പൊൻപൂച്ചുഥ പിച്ചകാഭമായ്
അടുത്തു പൈമ്പാലൊളി പൂണ്ടു മന്ദമാ-
ന്നിടുന്നു വാനിൻനടുവിന്ദുമണ്ഡലം." (സ്വ)

ഇതിൽ വർണ്ണഭേദത്തോടുകൂടി ഉദിച്ചുയരുന്ന പൂർണ്ണചന്ദ്രന്റെ സ്വഭാവം വർണ്ണിച്ചിരിക്കുന്നു.

സ്വഭാവോക്ത്യലങ്കാരനിരൂപണം സമാപ്തം.

— 79. ഭാവികം. —

കഴിഞ്ഞതിന്നോ ഭാവിക്കോ
സാക്ഷാൽകാരോക്തി ഭാവികം. (77)

കഴിഞ്ഞതോ വരാൻപോകുന്നതോ ആയ സംഗതി അപ്പോൾ

നടക്കുന്നതുപോലെ അനുഭവപ്പെടുന്നതായി പറയുന്നതു് ഭാവിക മെന്ന അലങ്കാരം.

ഭ്രതസാക്ഷാൽകാരത്തിനു്:—

"വർണാരോഹാവരോഹാന്തരമതിലല മു-
ച്ചത്തിൽ മന്ദം വിരാമേ
ശ്ലക്ഷ്ണം രാഗദ്വിരുക്തം മൃദുമൊഴി പൊഴിയും
രേഭിലൻതന്റെ ഗാനം
വീണാനാദത്തൊടൊക്കുന്നവനുടെ മൃദുഗാ-
നം കഴിഞ്ഞെങ്കിലും ഹാ
ഞാനിപ്പോഴും ശ്രവിക്കുന്നിതു ബഹുരസമോ-
ടെന്നു തോന്നുന്നിതാ മേ." (മൃച്ഛകടികം)

ഗാനം കഴിഞ്ഞുവെങ്കിലും ആപ്പോഴും ശ്രവിക്കുന്നതുപോലെ തോന്നുന്നതായി പറഞ്ഞിരിക്കയാൽ ലക്ഷണം യോജിക്കുന്നു.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"പരമൊരുടൽ വഹിച്ചുള്ളുത്സവംപോലെ മോദം
തരുമതിമൃദുവാം നിൻ കങ്കണം ചേർന്ന ഹസ്തം
തരുണി, മമ കരത്തിൽ ശ്രീശതാനന്ദനഷ്ടി-
ച്ചൊരുസമയമതിപ്പോഴെന്നു തോന്നുന്നു കാന്തേ."
(ഉത്തരരാമചരിതം)

ഇവിടെ കഴിഞ്ഞ സംഗതി ആപ്പോൾ നടക്കുന്നതുപോലെ അനുഭവപ്പെടുന്നതായി വർണ്ണിച്ചിരിക്കുന്നു.

ഭാവിസാക്ഷാൽകാരത്തിനു്:—

"പല കോഴിയുമാടുമീ സ്ഥലത്തിൽ
തലവേറിട്ടലതള്ളിടും നിനത്തിൽ
അലമാണ്ടു പിടഞ്ഞിടുന്ന ദുഃഖാ-
കുലമാം കാഴ്ചയടുത്തതദ്യ കാൺമൂ." (സ്വ)

അടുത്തു വരാൻപോകുന്ന സംഭവത്തിന്റെ പ്രസ്തുതസ്ഥലത്തു് അപ്പോഠംതന്നെ സാക്ഷാൽകാരമുള്ളതായ്തീരുന്നു.

എന്നാൽ അലങ്കാരസർവ്വസ്വത്തിൽ ഭാവികത്തിന്റെ പറഞ്ഞിരിക്കുന്ന ലക്ഷണം "അതീതമോ അനാഗതമോ ആയ അർത്ഥങ്ങൾക്കുള്ള പ്രത്യക്ഷായമാണതു്" എന്നാകുന്നു. ഭൂതമോ ഭാവിയോ ആയ അർത്ഥങ്ങൾ, അലൌകികത്വം നിമിത്തം അത്യദ്ഭുതങ്ങളാകയാലും അനവയ്ക്ലേശമെന്നിയെ അക്ലിഷ്ടശബ്ദസന്ദർഭമഹിമയാൽ ഝടിതി സമർപ്പിതങ്ങളാകയാലും കേട്ടമാത്രയിൽ നമ്മുടെ മുമ്പിൽ കാണുന്നതുപോലെ അനുഭവപ്പെടുകയാണു് ഭാവികം. 'ശ്രോതാവിൽ പ്രതിബിംബരൂപത്തിൽ വർത്തിക്കുന്നതു്—ഭാവം—കവിയുടെ ആശയം—യാതൊന്നിനുണ്ടോ അതു ഭാവികം. അഥവാ, ഭാവം=ഭാവന—വീണ്ടും വീണ്ടും ഹൃദയസന്നിഹിതത്വം—യാതൊന്നിനുണ്ടോ അതു ഭാവികം' എന്നു വിവരിക്കയും ചെയ്തിരിക്കുന്നു. അതുകയാൽ സർവ്വസ്വകാരന്റെ അഭിമതമായ ഭാവികോദാഹരണം—

"ദിവ്യസത്വരൂപം ഝഷക്രമ്മയുഗം
ദർശിച്ചിതൊറച്ചുള്ളകത്തിലേവൻ
മുനീശ്വരൻ യോഗി മഹാനുഭാവ-
നക്കുംഭജന്മാവു ജയിച്ചിടുന്നു."

(ധ്വന്യാലോകം)

ഇത്യാദിയാകുന്നു. ഈ ശ്ലോകത്തിലെ അർത്ഥത്തിനുള്ള അത്യദ്ഭുതതയാലും പ്രതിപാദകശബ്ദങ്ങൾക്കും അവയുടെ ഘടനയ്ക്കുമുള്ള അക്ലിഷ്ടതയാലും ശ്ലോകശ്രവണമാത്രത്തിൽ, അഗസ്ത്യമഹർഷി തന്റെ കൈക്കുമ്പിളിലടക്കിയ സമുദ്രത്തിൽ ദിവ്യമത്സ്യത്തേയും ദിവ്യക്രർമ്മത്തേയും നോക്കിക്കൊണ്ടു നമ്മുടെ മുമ്പിൽ നില്ക്കുന്നതുപോലെ അനുഭവപ്പെടുന്നതുകൊണ്ടു് ഈവകയാകുന്ന ഭാവികോദാഹരണമെന്നാണു് അദ്ദേഹം പറയുന്നതു്. ക്രടാതെ, ഭാവികത്തിന്റെ സർവ്വാലങ്കാരോത്തിണ്ണത്വവും യുക്തികളെക്കൊണ്ടു സമർത്ഥിച്ചിരിക്കുന്നു.

ആ സമർത്ഥനത്തിനെക്കുറിച്ചു് അല്പം പറയേണ്ടതായിരിക്കയാൽ ആ ഗ്രന്ഥത്തെ ഇവിടെ തർജ്ജമചെയ്തുചേർക്കുന്നു.

"ഭ്രൂതഭാവികളായ അർത്ഥങ്ങളെ ഭ്രൂതഭാവികളായ്തന്നെ പ്രകാശിപ്പിക്കുകയാൽ ഭാവികം ഭ്രാന്തിയാകയില്ല. ഭ്രൂതഭാവികളിൽ പ്രത്യക്ഷതാധർമ്മത്തിനു കൂടി സ്മൃടപ്രതിപത്തിയുള്ളതുകൊണ്ടു് 'രാമനുണ്ടായിരുന്നു' ഇത്യാദിപോലെ അതു വസ്തുമാത്രവുമല്ല. ഒന്നിനു മറ്റൊന്നായധ്യവസാനമില്ലാത്തതുകൊണ്ടു് അതിശയോക്തിയുമല്ല. ഭ്രൂതഭാവികളെ അഭ്രൂതഭാവികളായോ അഭ്രൂതഭാവികളെ ഭ്രൂതഭാവികളായോ അപ്രത്യക്ഷം പ്രത്യക്ഷാത്മകമായോ പ്രത്യക്ഷം അപ്രത്യക്ഷാത്മകമായോ ഇവിടെ അദ്ധ്യവസാനം ചെയ്യുന്നില്ലെന്നുള്ളതു തീച്ചയാണല്ലോ? പ്രത്യക്ഷതാപം വസ്തുധർമ്മം തന്നെയല്ല. അതു പ്രതിപത്താവിനെ അപേക്ഷിച്ചു വസ്തുവിൽ സ്മൃരിക്കുക മാത്രമാണു്. * "തത്ര യോ ജ്ഞാനപ്രതിഭാസമാത്മനോനപയവ്യതിരേകാവനുകാരയതി സ പ്രത്യക്ഷഃ" എന്നാണല്ലോ അഭിജ്ഞന്മാർ പറഞ്ഞിരിക്കുന്നതു്.

---

* ഈ വാക്യം എവിടെയുള്ളതാണെന്നറിയുന്നില്ല. പലഗ്രന്ഥങ്ങളും പരിശോധിച്ചുനോക്കിയെങ്കിലും ഫലമുണ്ടായില്ല. വ്യാഖ്യാതാക്കന്മാരാരും വ്യാഖ്യാനിച്ചുകാണുന്നതുമില്ല. "പ്രത്യക്ഷഃ" എന്ന പുല്ലിംഗനിർദ്ദേശം, സന്ദർഭം മുതലായവയെക്കൊണ്ടു ഞാൻ വിചാരിക്കുന്നതു്, ഇതു പ്രത്യക്ഷവിഷയത്തിനുള്ള ഒരു ലക്ഷണമാണെന്നാകുന്നു.

തത്ര=അതിൽ, യഃ=യാതൊന്നു (വിഷയം) ആത്മനഃ=തന്റെ, ജ്ഞാനപ്രതിഭാസം=ജ്ഞാനസ്മൃരണത്തെ, അനപയവ്യതിരേകേണ അനുകാരയതി=അനപയവ്യതിരേകാധീനമാക്കിച്ചെയ്യുന്നുവോ, സഃ പ്രത്യക്ഷഃ=അതു പ്രത്യക്ഷവിഷയം എന്നു അർത്ഥം. വിഷയത്തിനു പ്രതിപത്താവുണ്ടെങ്കിലേ ജ്ഞാനപ്രതിഭാസമുള്ളൂ; ഇല്ലെങ്കിൽ ഇല്ല. എന്നു് അനപയവ്യതിരേകവ്യാപ്തി ഗ്രഹിച്ചുകൊൾക.

ഇത്തരം അർത്ഥപ്രതിപാദനം, എന്റെ ആചാര്യപാദരും സ്വതന്ത്രസതന്ത്രരുമായ, മഹാമഹോപാദ്ധ്യായ, അഭിനവവാചസ്പതി, ദർശനകലാനിധി, S. കുപ്പുസ്വാമിശാസ്ത്രി (M. A. I. E. S.) അവർകൾക്കും സമ്മതമായിട്ടുണ്ടെന്ന സംഗതിയും ഇവിടെ പ്രസ്താവിച്ചുകൊള്ളുന്നു.

വസ്തുപ്രത്യക്ഷതയ്ക്കു പ്രതിപത്താവിന്നു സാമഗ്രി ആവശ്യമാണ്. ആ സാമഗ്രിയാകട്ടെ, ലൌകികന്മാക്കു ലോകയാത്രയിൽ ചക്ഷുരാദിയായ ഇന്ദ്രിയം തന്നെ; യോഗികൾക്കു് അതീന്ദ്രിയാർത്ഥദർശനവിഷയത്തിൽ ഭാവനയാകുന്നു. കാവ്യഭാവനാപരിപാകപ്രബുദ്ധികൾക്കു കാവ്യാർത്ഥദർശനത്തിലും ഭാവനതന്നെ സാമഗ്രി. ആ ഭാവനയ്ക്കു പ്രയോജകം യോഗിഭാവനയ്ക്കുപോലെ യോഗാഭ്യാസബലമല്ല, അർത്ഥത്തിനുള്ള അത്യുദ്ഭൂതത്വമാകുന്നു; എന്നോ വിശേഷമുള്ളു. അത്യുദ്ഭൂതമായ വസ്തുക്കൾക്കു് ആദരാതിശയത്താൽ ദൃഢവും സ്ഫുടവുമായ ഹൃദയസന്നിഹിതത്വമുണ്ടാവുമല്ലോ. അതുകൊണ്ടു്, ഭൂതഭാവിവസ്തുക്കളും തൽകാലം ഭാവനാബലത്താൽ സഹൃദയന്മാക്കു പ്രത്യക്ഷമായി പ്രതിഭാസിക്കയാണെന്നല്ലാതെ അപ്രത്യക്ഷത്തിന്നു പ്രത്യക്ഷതാദ്ധ്യവസായമില്ലതന്നെ.

അപ്രത്യക്ഷമായ ഭൂതഭാവികൾക്കു പ്രത്യക്ഷരൂപത്തിൽ പ്രതീതി വരുന്നതിനാൽ ഇവാർത്ഥഗർഭീകാരമുണ്ടെന്നു വെച്ചു ഗമ്യോൽപ്രേക്ഷയാണെന്നും പറഞ്ഞുകൂടാ. ഉൽപ്രേക്ഷയുടെ സ്വരൂപം അഭിമാനരൂപമായ അദ്ധ്യവസായമാണ്. ഭാവികത്തിലാകട്ടെ, സഹൃദയന്മാക്കു് അപ്രത്യക്ഷം പ്രത്യക്ഷമായനുഭവപ്പെടുകയാണു്. വസ്തുസംബന്ധിയായ 'ഇവ' ശബ്ദാർത്ഥവും ഉൽപ്രേക്ഷാപ്രയോജകമല്ല. അഭിമാനരൂപമായ ഉൽപ്രേക്ഷ പ്രതിപത്തുധർമ്മമാണു്, വസ്തുധർമ്മമല്ല.

"അഭിമാനേച സാ യോജ്യാ ജ്ഞാനധർമ്മേ സുഖാദിവൽ"

എന്നു വിദ്വാന്മാർ പറഞ്ഞിട്ടുണ്ടു്. (സുഖാദിയെന്നപോലെ അഭിമാനരൂപമായ ജ്ഞാനധർമ്മം തന്നെയാണു് സംഭാവന, വസ്തുധർമ്മമല്ല എന്നർത്ഥം). കാവ്യവിഷയത്തിൽ പ്രയോക്താവുകൂടി പ്രതിപത്താവുമാവാം. അതുകൊണ്ടു്, പ്രയോക്താവിന്നും പ്രതിപത്താവിനെപ്പോലെ പ്രത്യക്ഷതാപമുണ്ടു്.

അപ്രത്യക്ഷത്തിനു പ്രത്യക്ഷതുല്യപ്രതീതിവരുന്നതു് അത്യുദ്ഭുതപദർശനം കൊണ്ടാകയാൽ കാവ്യലിംഗമാണെന്നും വിചാരിക്കേണ്ട. യോഗികൾക്കെന്നപോലെ ഭാവുകനുമാക്കു ഭ്രുതഭാവിവിഷയമായ പ്രത്യക്ഷപ്രതീതിയാണുണ്ടാവുന്നതു്; ഹേതുഹേതുമദ്ഭാവപ്രതീതിയല്ല. അതുകൊണ്ടു കാവ്യലിംഗമാകയില്ല.

സചമൽകാരമായ പുരഃസ്ഫുരദ്രൂപതയാൽ ഇതു രസവദലങ്കാരമെന്നും വിചാരിച്ചുകൂടാ. രത്യാദിചിത്തവൃത്തികൾക്കും തത്സംബന്ധികളായ വിഭാവാദികൾക്കും * സാധാരണ്യനിലയിലുള്ള ഹൃദയസംവാദത്താൽ പരമാദ്വൈതജ്ഞാനികൾക്കെന്നപോലുള്ള പ്രതീതിവിശേഷമുണ്ടെങ്കിലാണു് രസവദലങ്കാരപ്രസക്തി. ഭാവികത്തിലാകട്ടെ, ഭിന്നസംവിജ്ഞനുമാക്കെന്നപോലെ † താടസ്ഥ്യനിലയിൽ ഭ്രുതഭാവികൾക്കുള്ള സ്ഫുടമായ പ്രതീതിയാണു്. സ്ഫുടപ്രതീതിക്കു ശേഷം സാധാരണ്യപ്രതീതിവ്യാപാരകമായി ഔത്തരകാലികമായ രസവദലങ്കാരപ്രതീതിയുണ്ടാവുമെന്നല്ലാതെ രസവദലങ്കാരവും ഭാവികവും ഒന്നാവുന്നതല്ല.

സുന്ദരവസ്തുസ്വഭാവവർണനം നിമിത്തം ഇതു സ്വഭാവോക്തിയാണെന്നും വിചാരിക്കേണ്ട. സ്വഭാവോക്തിയിൽ ലൌകികവസ്തുസൂക്ഷ്മസ്വഭാവവർണനത്താൽ സാധാരണ്യപുരസ്സരമായ ഹൃദയസംവാദമുണ്ടാവും. ഭാവികത്തിലാകട്ടെ, ലോകോത്തരവസ്തുക്കൾക്കു താടസ്ഥ്യേന സ്ഫുടപ്രതീതിയാണു്; എന്നു തമ്മിൽ ഭേദമുണ്ടു്. ചിലസ്ഥലത്തിൽ ലൌകികവസ്തുക്കൾക്കും സ്ഫുടപ്രതീതിയുള്ളതുകൊണ്ടു

---

* ആത്മീയമെന്നോ പരകീയമെന്നോ ഉള്ള സംബന്ധവിശേഷഗ്രഹത്തോടോ ദേശകാലവൈശിഷ്ട്യത്തോടോ കൂടാതെ വിഭാവാനുഭാവാദികൾക്കു വ്യാപകതേന പ്രതീതിയാണു് സാധാരണ്യം.

പരകീയചിത്തവൃത്തിയെ ആത്മീയചിത്തവൃത്ത്യഭിന്നമായി പരാമർശിക്കൽ ഹൃദയസംവാദം.

† താടസ്ഥ്യനിലയിലുള്ള പ്രതീതി=ഇതു ഞാൻ ഗ്രഹിക്കുന്നുവെന്നിങ്ങിനെയുള്ള സാമാന്യാധികരണ്യേന പ്രതീതി.

സ്വഭാവോക്തിക്കും ഭാവികത്തിനും സമാവേശം സംഭവിക്കാമെന്നേയുള്ളൂ. എന്നാൽ സ്വഭാവോക്തിയിലും രസവദലങ്കാരത്തിലും സാധാരണ്യനിലയിൽ ഹൃദയസംവാദമുള്ളതുകൊണ്ടു രണ്ടുമൊന്നാണെന്നും വിചാരിക്കരുതു്, സ്വഭാവോക്തിയിലെ ഹൃദയസംവാദമെന്നതു വസ്തുസംവാദരൂപവും, രസവദലങ്കാരത്തിലേതു്, ചിത്തവൃത്തിസമാധിരൂപവുമാകയാൽ ആ വിഷയത്തിലും വ്യത്യാസമുണ്ടു്. ചിലടിക്കിൽ രണ്ടുവിധത്തിലുള്ള സംവാദവും കാണുന്നുണ്ടെങ്കിൽ അവിടെ രണ്ടലങ്കാരങ്ങൾക്കും സമാവേശമാണെന്നു വേണം പറവാൻ. എവിടെ വസ്തുഗതമായ സൂക്ഷ്മസ്വഭാവവർണനമുണ്ടോ അവിടെ സ്വഭാവോക്തി. അതില്ലാതെ ഹൃദയസംവാദിതമുള്ളിടത്തു രസവദലങ്കാരം. രണ്ടുമുള്ളിടത്തു രണ്ടിനും സമാവേശമെന്നു വിവേകം.

ഇനി, ഇതു സ്വഭാവോക്തിയോ രസവദലങ്കാരമോ അല്ലെങ്കിലും അക്ലിഷ്ടശബ്ദസന്ദർഭംകൊണ്ടു ഝടിത്യർത്ഥസമർപ്പണമായ പ്രസാദഗുണമാവാമല്ലോ എന്നും ആശങ്കിക്കേണ്ട. സ്ഫുടമോ അസ്ഫുടമോ ആയ അർത്ഥത്തിന്റെ ഝടിതിസമർപ്പണമാണു് പ്രസാദം. ഝടിതിസമർപ്പിതമായ അർത്ഥത്തിനു സ്ഫുടതേപന പ്രതീതിയാണു് ഭാവികസ്വരൂപം. അതുകയാൽ ഭാവികം സർവ്വോത്തീർണമായ അലങ്കാരാന്തരമാണെന്നു സിദ്ധിക്കുന്നു" എന്നിങ്ങിനെ നിപുണം നിരൂപിച്ചിരിക്കുന്നു. വിദ്യാനാഥനും വിശ്വനാഥകവിരാജനും ഈ അഭിപ്രായത്തെയാണു് ആദരിച്ചുകാണുന്നതു്.

എന്നാൽ ഭാവികസ്വരൂപം അലങ്കാരസർവ്വസ്വത്തിൽ പറഞ്ഞപ്രകാരമാണെങ്കിൽ അതു് അലങ്കാരമാണെന്നതിലും യുക്തം ഗുണമാണെന്നു പറയുകയായിരിക്കുമെന്നാണു് എനിക്കു തോന്നുന്നതു്. ഭൂതമോ, ഭാവിയോ, വർത്തമാനമോ ഏതായാലും ശരി കവിവിവക്ഷിതമായ അർത്ഥം സഹൃദയന്മാർക്കു കവിത കേട്ടമാത്രയിൽ തന്റെ മുമ്പിൽ കാണുന്നതുപോലെ അനുഭവപ്പെടുകയെന്നതു്, സൽകവിതകൾക്കൊക്കെയും വിശേഷിച്ചു്, വർണനങ്ങൾക്കൊക്കെയും അവശ്യമുണ്ടായിരിക്കേണ്ട ഒരു ഗുണംതന്നെയാണെന്നതിൽ സംശയമില്ല.

ഈ ഗുണത്തിനു നിദാനമാകട്ടെ, അക്ലിഷ്ടശബ്ദരചനയും താദൃശശബ്ദസന്ദർഭസമുപ്പിതമായ അർത്ഥത്തിനുള്ള ചമൽകാരിതയുമാകുന്നു. അലങ്കാരസർവ്വസ്വത്തിൽ നിർദ്ദേശിച്ചപ്രകാരം അർത്ഥത്തിനുള്ള അത്യദ്ഭുതത്വമാണ് പ്രത്യക്ഷായമാണതയ്ക്കു ഹേതുവെന്നുമാത്രം പറഞ്ഞാൽ പോര എന്നാണ് തോന്നുന്നതു്. അങ്ങിനെയാണെങ്കിൽ,—

"അഹം ത്രിലോകയേദ്യാപി യുദ്ധ്യന്തേത്ര സുരാസുരാഃ"

എന്ന കുവലയാനന്ദത്തിലെ ഭാവികോദാഹരണമനുദാഹരണമെന്നാവും. ഇതിൽ പ്രത്യക്ഷായമാണതയ്ക്കു പ്രയോജകം അത്യദ്ഭുതത്വമാണോ? അതിഭയങ്കരത്വമായിക്കൂടെ? അതു പോകട്ടെ, മുന്നുദാഹരിച്ചു,—

"പലകോഴിയു മാട്ടുമീസ്ഥലരിൽ—"

എന്ന പദ്യത്തിൽ എന്തത്യദ്ഭുതത്വമാണുള്ളതു്? ഈ-വകയിലൊക്കയും അലങ്കാരസർവ്വസ്വാഭിമതമായ ഭാവികലക്ഷണം ഘടിക്കായ്കയാൽ ഇവ ഒന്നും ഉദാഹരണമല്ലെന്നു പറയാമോ? ആകയാൽ അത്യദ്ഭുതത്വമെന്നതു ചമൽകാരിതക്കു് ഉപലക്ഷണമാണെന്നൊങ്കിലും പറഞ്ഞേ കഴിയൂ. ഇങ്ങിനെ ചമൽകാരാതിശയത്താലും അക്ലിഷ്ടശബ്ദരചനാമാഹാത്മ്യത്താലും ശ്രവണമാത്രത്തിൽ പുരഃസ്ഫുരദ്രൂപമായനുഭവപ്പെടുമാറു് അത്ര സ്ഫുടമായ അർത്ഥസ്ഫുരണം കവിതയ്ക്കു സർവ്വസാധാരണനിലയിൽ ആവശ്യകമായ ഒരു ഗുണമായിരിക്കെ, അതിനെ അലങ്കാരമായി ഗണിക്കുന്നതു് യുക്തമാവാൻ ന്യായമില്ല. അലങ്കാരങ്ങൾക്കു നിയതത്വമില്ലല്ലോ? വ്യക്തികാലദേശാദികളെ അനുസരിച്ചു വ്യത്യാസപ്പെടുകയെന്നതു് അലങ്കാരസ്വഭാവമല്ലേ? അങ്ങിനെയാണെങ്കിലേ ലോകത്തിലെന്നപോലെ കാവ്യത്തിലും അവയ്ക്കു് അലങ്കാരത്വമുള്ളൂ. ഗുണങ്ങളുടെ സ്ഥിതി അങ്ങിനെയല്ല. ഗുണങ്ങളിൽ ചിലതു ദേശകാലവ്യക്തിഭേദം കൂടാതെ നിയമേന എല്ലാവർക്കും അവശ്യമുണ്ടായിരിക്കേണ്ടതാണ്. ലോകത്തിൽ സത്യം,

ശ്ലേഷിതപം മുതലായവ ആക്കാണ് പാടില്ലാത്തത്? അഥവാ വേണ്ടാത്തത്? ആരിലും ആവക ഗുണങ്ങളുടെ ന്യൂനത ന്യൂനതയായേ ഗണിക്കയുള്ളൂ. അതുപോലെതന്നെയാണ് കാവ്യത്തിലെ പ്രസാദാഖ്യഗുണവും. അതുകൊണ്ട്, കവിതപസാമാന്യേന ആവശ്യകമായ ഈ അർത്ഥസമർപ്പണം പ്രസാദാഖ്യഗുണമാണെന്നു വരുന്നു. ഝടിത്യർത്ഥസമർപ്പണസ്വരൂപമാണ് പ്രസാദഗുണമെന്നും ഝടിതിസമർപ്പിതമായ അർത്ഥത്തിന്റെ സ്ഫുടതയാണ് ഭാവികമെന്നും വ്യത്യാസമുണ്ടെന്ന് അലങ്കാരസർവ്വസ്വത്തിൽ നിർദ്ദേശിച്ചിട്ടുണ്ടെങ്കിലും അതിസൂക്ഷ്മമായ ആ വ്യത്യാസം വാദത്തിലല്ലാതെ അനുഭവത്തിൽ ആർക്കെങ്കിലും ഉണ്ടാവുന്നുണ്ടോ എന്നാ കാര്യം സംശയമാണ്. അഥവാ ഉണ്ടെന്നു ശഠിക്കുന്നതായാൽ തന്നെ അത്ര സൂക്ഷ്മമായ ഒരു വ്യത്യാസം സാഹിത്യമാർഗത്തിൽ ഗണനീയവുമല്ല. വിശേഷിച്ച്,—

> "ഭാവികതപമിതി പ്രാഹുഃ പ്രബന്ധവിഷയം ഗുണം
> പ്രത്യക്ഷാ ഇവ ദൃശ്യന്തേ യത്രാർത്ഥാ ഭൂതഭാവിനഃ
> ചിത്രോദാത്താദ്ഭുതാർത്ഥത്വം കഥായാഃ സാഭിനീതതാ
> ശബ്ദാനാകുലതാ ചേതി തസ്യ ഹേതും പ്രചക്ഷതേ."

എന്ന ഭാമഹനും,

> "ഭാവികതപമിതി പ്രാഹുഃ പ്രബന്ധവിഷയം ഗുണം
> ഭാവഃ കവേരഭിപ്രായഃ കാവ്യേഷ്വാസിദ്ധി യഃ സ്ഥിതഃ"

എന്ന ദണ്ഡിയും, പ്രബന്ധവിഷയവും കാവ്യങ്ങളിൽ സിദ്ധിപ്പുന്തും സ്ഥിതിചെയ്യുന്നതുമായ ഗുണവിശേഷമാണെന്നു മുകുകണ്ഠം ഉപന്യസിച്ചിരിക്കുന്നതു നോക്കുക. അതിപ്രാചീനരായ ഭാമഹൻ, ദണ്ഡി മുതലായവർ ഗുണം ശബ്ദാർത്ഥവൈചിത്ര്യമാണെന്നാല്ലാതെ, രസധർമ്മമാണെന്നു വിചാരിച്ചിട്ടില്ലായ്കയാൽ അവർക്കു ഗുണാലങ്കാരങ്ങൾക്കു തമ്മിൽ വലിയ വ്യത്യാസമില്ല. അതുകൊണ്ടാണ്, ഭാവികത്തെ അലങ്കാരങ്ങളുടെ കൂട്ടത്തിൽ നിർദ്ദേശിച്ചിരിക്കുന്നതും,

അതേ സമയത്തു പ്രബന്ധവ്യാപിയായ ഗുണമെന്നു ശങ്കുക്കുടാതെ ഉറന്നു പറഞ്ഞിരിക്കുന്നതും.

ശ്ലേഷപ്രസാദാദികം ഗുണാത്മകാലങ്കാരങ്ങളും ഗൌഡീയാദി രീത്യസാധാരണങ്ങളും ഉപമാദികം തൽസാധാരണങ്ങളുമാണെന്നുള്ള ഭേദമേ ആചാര്യദണ്ഡിക്കുള്ളുവെന്നതു്,—

"കാശ്ചിൽ മാർഗവിഭാഗാത്ഥ-മുക്താഃ പ്രാഗപ്യലംക്രിയാഃ
സാധാരണമലങ്കാര-ജാതമന്യൽ പ്രദർശ്യതേ."

എന്നിങ്ങിനെ അലങ്കാരവിഭാഗപരിച്ഛേദത്തിൽ പറഞ്ഞിരിക്കുന്നതിൽനിന്നുതന്നെ സ്പഷ്ടമാകുന്നുണ്ടു്. പ്രാചീനന്മാരുടെ അലങ്കാരങ്ങളും അർവ്വാചീനന്മാരുടെ വിവേചനദൃഷ്ടിയിൽ ഗുണമാകുന്നതുപോലെതന്നെ ഗുണങ്ങളിൽ ചിലതു് അലങ്കാരങ്ങളാവുന്നതും ദുർല്ലഭമല്ല. ഉദാഹരണത്തിന്നായി ആചാര്യദണ്ഡിയുടെ സമാധിയെന്ന ഗുണം തന്നെ എടുത്തുനോക്കുക:—

"യുഗപന്നൈകധർമ്മാണാ-മദ്ധ്യാസശ്ച മതോ യഥാ
ഗുരുഗർഭഭരക്ലാന്താഃ സ്തനന്ധ്യാ മേഘപംക്തയഃ
അചലാധിത്യകോത്സംഗ-മിമാസ്സമധിശേരതേ
തദേതദാചാര്യസർവ്വസ്വം സമാധിർനാമ യോ ഗുണഃ"

എന്ന സമാധിസ്വരൂപം നവീനന്മാരുടെ സമാസോക്തിയല്ലാതെ മറെറന്തൊന്നാണു്? പ്രാചീനന്മാക്കും ഇതു സമാസോക്തിയാവാം. എന്തിന്നു്, പ്രാചീനപക്ഷാനുസാരിയും -മമ്മടാദികളെ അപേക്ഷിച്ചു്, എന്നുമോ അർവ്വാചീനനുമായ കേശവമിശ്രൻ ക്രുടി തന്റെ അലങ്കാരശേഖരത്തിൽ,—

"ഭാവികതവം, സുശബ്ദുതവം, പര്യായോക്തി, സ്സുധർമ്മിതാ
ചതുരോത്ഥഗുണാഃ പ്രോക്താഃ പരേ തവത്രൈവ സംഗതാഃ"

എന്നിങ്ങിനെ ഭാവികതവം ഗുണരൂപമായി ഗണിച്ചു്, "തത്രഭാവികതവം അഭിപ്രായപൂർവ്വകാഭിധാനം—സവയം ദൌത്യമിതി യാവൽ" എന്നു വിവരിച്ചുകൊണ്ടു്—

*"ദൃഷ്ടിം ഹേ പ്രതിവേശിനി, ക്ഷണമിഹാപ്യസ്മദ്ഗൃഹേ ദാസ്യസി
പ്രായേണാസ്യ ശിശോഃ പിതാ ന വിരസാഃ കൌപീരപഃ പാസ്യതി
ഏകാകിന്യപി യാമി സത്വരമിതഃ സ്രോതസ്തമാലാകുലം
നീരന്ധ്രാസ്തനമാലിഖന്തു ജരഠാശ്ലേഷാ നലഗ്രന്ഥയഃ"

എന്ന പദ്യം ഉദാഹരിച്ചിരിക്കുന്നതും മറ്റു മാലോചിക്കുമ്പോൾ പ്രാചീനപക്ഷത്തിൽ ഗുണം, അലങ്കാരം, വസ്തുധ്വനി എന്നിവയ്ക്കു തമ്മിൽ തന്നെ വലിയ വ്യത്യാസമില്ലെന്നു പറയേണ്ടിയിരിക്കുന്നു. എന്തായാലും ഇതുകൊണ്ടു്, ഭാമഹദണ്ഡിപ്രഭൃതികൾ ഗുണാലങ്കാരങ്ങൾക്കു തമ്മിൽ ഒന്നിനൊന്നു മാറിക്കൂടാത്തവിധം വൈലക്ഷണ്യം വിവക്ഷിച്ചിട്ടില്ലെന്നു തെളിയുന്നുണ്ടല്ലോ. വിശേഷിച്ചു്, ഗുണാലങ്കാരങ്ങൾക്കു തമ്മിൽ വൈലക്ഷണ്യമുണ്ടെന്നു സ്ഥാപിക്കുവാൻ പുറപ്പെട്ടു്, "കാവ്യശോഭായാഃ കർത്താരോ ഗുണാസ്തദതിശയഹേതവസ്ത്വലങ്കാരാഃ" എന്നു പ്രത്യേകം ലക്ഷണം നിർദ്ദേശിക്കുന്ന വാമനൻപോലും ഗുണം കാവ്യശോഭാഹേതുവെന്നും അലങ്കാരം കാവ്യശോഭാതിശയഹേതുവെന്നും മാത്രമേ വ്യത്യാസം കാണുന്നുള്ളൂ.

"കാവ്യശോഭാകരാൻ ധർമ്മാനലങ്കാരാൻ പ്രചക്ഷതേ"

എന്നു പറയുന്ന ദണ്ഡിയാകട്ടെ ഇതുകൂടി വ്യത്യാസം ദർശിച്ചിട്ടില്ലെന്നും അതുകൊണ്ടാണു് വാമനൻ ദണ്ഡിമതഖണ്ഡനത്തിനായി ഭേദം എടുത്തു കാണിച്ചിരിക്കുന്നതെന്നും നിശ്ചയിക്കേണ്ടിയിരിക്കുന്നു.

---

* ഹേ പ്രതിവേശിനി=അല്ലയോ അയൽവീട്ടുകാരി, ഇഹ അസ്മദ്ഗൃഹേപി=ഇവനമ്മുടെ വീട്ടിലും, ക്ഷണം=കുറച്ചുനേരത്തേക്കു്, ദൃഷ്ടിം ദാസ്യസി=ഒന്നു കണ്ണുവെക്കുമോ? അസ്യ ശിശോഃ പിതാ=ഈ കുഞ്ഞിന്റെ അച്ഛൻ, വിരസാഃ കൌപീരപഃ അപഃ=വിരസമായ കിണറ്റുവെള്ളം, പ്രായേണ ന പാസ്യതി=അധികപക്ഷവും കുടിക്കാറില്ല, ഏകാകിന്യപി=ഒറ്റയ്ക്കാണെങ്കിലും, തമാലാകുലം=പച്ചിലമരങ്ങളെക്കൊണ്ടു് ഇരുട്ടടഞ്ഞ, സ്രോതഃ=പ്രവാഹസ്ഥലത്തേക്കു്, ഇതഃ സത്വരം യാമി=ഇവിടെനിന്നു വേഗംപോകുന്ന, ജരഠാശ്ലേഷാഃ=അരിഞ്ഞുണങ്ങിയതും, നീരന്ധ്രാഃ=ഇടതൂർന്നതും ആയ, നലഗ്രന്ഥയഃ=നല്ലപുല്ലിൻ ഗ്രന്ഥികൾ, തനും ആലിഖന്തു=ശരീരം കീറുകയാണെങ്കിൽ കീറട്ടെ.

ഈ സംഗതി "കാമധേനു"വിൽ വ്യക്തമായി പറഞ്ഞിട്ടുണ്ട്. ഭാമഹനും ദണ്ഡിക്കും അവ്വാചീനനായ ഈ വാമനൻ ഭാവികമെന്നൊരു അലങ്കാരംതന്നെ സ്വീകരിച്ചിട്ടുമില്ല. അതിലും അവ്വാചീനനായ രുദ്രടനാകട്ടെ,—

"മഞ്ജുളവകുളപ്പൂമലർ
മഞ്ജരിയേന്തും കരത്തൊടേ കൃഷ്ണൻ
ചെല്ലുമ്പൊഴം വാടിട്ടന്ത
വല്ലാതേ വല്ലവിക്കു മുഖകമലം." (ഭാഷാഭൂഷണം)

എന്ന പദ്യത്തിൽ, പ്രതിജ്ഞാതസങ്കേതയായ ഗോപികു, 'കാര്യാന്തരം നിമിത്തം ആ പ്രതിജ്ഞ പരിപാലിക്കാൻ കഴിഞ്ഞില്ല' എന്നുള്ള വ്യംഗ്യം ഭാവാലങ്കാരത്തിനു വിഷയമാണെന്നു പറയുന്നുണ്ടെങ്കിലും അലങ്കാരസർവ്വസ്വത്തിൽ പറയുന്നപ്രകാരം ഭാവികമെന്നൊരലങ്കാരം സ്വീകരിച്ചു കാണുന്നില്ല. ഏകദേശം വാമനസമാനകാലികനായി വിചാരിക്കാവുന്ന ഉദ്ഭടനാണു്, ഗുണസ്വരൂപത്തെപ്പറ്റി ഒന്നും ശങ്കിക്കാതെ ഭാവികത്തെ അലങ്കാരമായി ആദ്യം നിർദ്ദേശിച്ചുകാണുന്നതു്. അതിനെത്തന്നെയാകുന്നു അലങ്കാരസർവ്വസ്വകാരൻ സപരികരമലങ്കാരമായി സമർത്ഥിച്ചിരിക്കുന്നതും. വിദ്യാനാഥനും വിശ്വനാഥകവിരാജനും അലങ്കാരസർവ്വസ്വകാരന്റെ അഭിപ്രായം അനുവദിച്ചു കടന്നുപോവുകമാത്രമാണു് ചെയ്തിരിക്കുന്നതു്. ഏതായാലും, ഗുണാലങ്കാരങ്ങൾക്കു പരസ്പരഭേദം വിവക്ഷിക്കാത്ത പ്രാചീനന്മാർ ഗുണമെന്ന പ്രതിപാദിച്ചുകൊണ്ടു് അലങ്കാരങ്ങളുടെ ക്രൂട്ടത്തിൽ നിർദ്ദേശിച്ച ഭാവികത്തെ, ഗുണം രസധർമ്മമെന്നും അലങ്കാരം ശബ്ദാർത്ഥവൈചിത്ര്യമെന്നും വിവേചിച്ചു സിദ്ധാന്തിച്ചിരിക്കുന്ന അവ്വാചീനന്മാർക്കു്, അതേ രീതിയിൽ സ്വീകരിക്കുന്നതു യുക്തമാണെന്നു തോന്നുന്നില്ല. അതുകൊണ്ടായിരിക്കണം മമ്മടഭട്ടൻ, ജയദേവൻ, അപ്പയ്യദീക്ഷിതർ എന്നിവർ ഭാവികലക്ഷണത്തിൽ പ്രത്യക്ഷായമാനതകൊണ്ടു തൃപ്തിപ്പെടാതെ തദുക്തിപര്യന്തമനുധാവനം ചെയ്തിരിക്കുന്നതു്.

പക്ഷേ,—

"പ്രത്യക്ഷാ ഇവ യദ്ഭാവാഃ ക്രിയന്തേ ഭ്രുതഭാവിനഃ
തദ്ഭാവികം.....,....."

എന്നു കാവ്യപ്രകാശലക്ഷണത്തിൽ ഉക്തിവാചകപദംതന്നെ ഇല്ലെന്നും നേരെമറിച്ചു 'ക്രിയന്തേ' എന്നാണു് പറഞ്ഞിരിക്കുന്നതെന്നുമാശങ്കിക്കേണ്ട. "ക്രിയന്തേ" എന്നതിന്നു കഥനവ്യാപാരം തന്നെയാണു് അർത്ഥമെന്നു്,—

"ആസീദംജനമത്രേതി പശ്യാമി തവ ലോചനേ
ഭാവിഭ്രൂഷണസംഭാരാം സാക്ഷാൽകുർവ്വേ തവാകൃതിം."

എന്ന ഉദാഹരണശ്ലോകംകൊണ്ടു തെളിയുന്നുണ്ടു്. പോരെങ്കിൽ, "പ്രത്യക്ഷാ ഇവ ക്രിയന്തേ' പ്രത്യക്ഷതയാ അഭിധീയന്തേ" എന്നിങ്ങിനെ കാവ്യപ്രകാശകാരികാവൃത്തിയായ പ്രദീപത്തിൽ ഗോവിന്ദഠക്കുരൻ വിശദമാക്കീട്ടുമുണ്ടു്. ഈവകയെല്ലാമാലോചിച്ചുമാത്രമാണു് അലങ്കാരസർവ്വസ്വത്തിലെ ലക്ഷണോദാഹരണപ്രകാരങ്ങളെ ഇവിടെ സ്വീകരിക്കാതിരുന്നതെന്നു ചുരുക്കം.

ഭാവികാലങ്കാരനിരൂപണം സമാപ്തം.

— 80. നിരുക്തി. —

നിരുക്തി, യോഗാൽ നാമത്തി-
ന്നന്യാർത്ഥത്തിൻ പ്രകല്പനം.

യോഗാൽ=വ്യുൽപത്തിവിശേഷത്താൽ, നാമത്തിന്നു പ്രകൃതാനുഗുണമായി മറൊരർത്ഥം കല്പിക്കുക, നിരുക്തിയെന്ന അലങ്കാരമാകുന്നു.

ഉദാഹരണം:—

"നിർദ്ദയം ജനസംഘത്തെ യർദ്ദനംചെയ്യുയാലിവൻ
ജനാർദ്ദനാഖ്യനായെന്നു ജനമോക്കാത്തതല്ലതം."

(കേശവീയം)

ജനാർദ്ദനനെന്നാ സംജ്ഞയ്ക്കു്, ജനത്തെ അർദ്ദിക്കുക എന്ന വ്യുൽപത്തിയാശ്രയിച്ചു പ്രകൃതാനുഗുണമായി മറെറാരർത്ഥം കല്പിച്ചിരിക്കയാൽ ലക്ഷണസംഗതി.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"നിരർഗളം കോമളമായ തൻഗള-
സ്വരത്തിനാൽ കമ്പിപിണഞ്ഞിട്ടും വിധം
നിരസ്തയായ്ത്തീണ വിപഞ്ചി, വീണയെ-
ന്നരയ്ക്കുവാൻ തക്കതുതന്നെയോർക്കുകിൽ."

(ചിത്രയോഗം)

നിരുക്തവ്യലങ്കാരനിരൂപണം സമാപ്തം.

— 81. ലോകോക്തി. —

**ലോകസിദ്ധപ്രവാദാനു-
കൃതി ലോകോക്ത്യലംകൃതി.** (78)

ലോകപ്രസിദ്ധമായ പ്രവാദം=സംഭാഷണത്തിൽ ജനങ്ങൾം സാധാരണ ഉപയോഗിച്ചുവരാറുള്ള സാമ്പ്രദായികസൂക്തിവിശേഷം—അതായതു്, ശൈലി പഴമൊഴി എന്നിവ. അവയുടെ അനുകരണം=യഥോചിതം കാവ്യനിബന്ധനം, ലോകോക്തി എന്നാ അലങ്കാരമാകുന്നു.

ശൈലിക്ക് ഉദാഹരണം:—

"ശാപം പോമിതു ശൌരി പള്ളിയുണരുന്നോകാദശീനാളെടോ
മാസം നാലിഹ കണ്ണടച്ചൊരുവിധം ബാലേ കഴിച്ചീടു നീ
പിന്നെ ക്കാത്തികമാസരാത്രികളിലേ പ്പുത്തൻനിലാവത്തിരു
ന്നാടീടാമുടനീട്ടമിട്ടതു വിടാതിഷ്ടങ്ങളെല്ലാം രസാൽ."

(മേഘദൂത്)

ഇതിലെ 'കണ്ണടച്ചു' എന്നതു്, പണിപ്പെട്ടു സഹിച്ചുകൊണ്ടു് എന്നർത്ഥത്തിൽ സാധാരണ പ്രയോഗിക്കാറുള്ള ഭാഷാശൈലിയാകുന്നു. എന്നാൽ 'കമ്പിപിണഞ്ഞു' വെച്ചടിച്ചു മുതലായ ഗ്രാമ്യശൈലികളൊന്നും പ്രകൃതാലങ്കാരമാകയില്ലെന്നു ധരിക്കണം.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"കള്ളം ചൊല്ലരുതെന്നൊനിക്കു ബലമായ് ബാല്യേ പഠിപ്പിച്ചൊരാ-
ക്കള്ളൻ നമ്മൊടു പൊള്ളരച്ചു ശിവനേ! പോയിട്ടു നാളെത്രയായ്
വെള്ളത്തിങ്കൽ വരച്ച രേഖ പുരുഷപ്രേമാനുബന്ധം തുലോ-
മുള്ളം വെന്തുരുകുന്ന ഹന്ത ചുമടായ്ത്തോന്നുന്ന മേ ജീവിതം."

(പ്രണയവിലാസം)

ഇതിൽ, "വെള്ളത്തിങ്കൽ വരച്ച രേഖ" എന്നതു ശൈലീവിശേഷം. ഇതുപോലെ,—

"നന്നായ് ച്ചാടു പൊഴിഞ്ഞുകൊണ്ടനുപദം
കാന്തന്റെ തോളിൽപ്പിടി-
ച്ചൊന്നായ് ച്ചേന്നു കുഴഞ്ഞുലാത്തിടുമൊരാ
പ്പെണ്ണുങ്ങൾ പെണ്ണുങ്ങൾ താൻ,
എന്നാൽ കൊള്ളരുതാത്തൊരെൻകഥ യെടു-
ക്കാനും കൊടുക്കാനുമി-
ല്ലെന്നാവുന്നിതു കാന്തനെൻ തനുവിലെ-
ങ്ങാനും തൊടുന്നേരമേ."

(പ്രണയവിലാസം)

ഇത്യാദിയിലെ "എടുക്കാനും കൊടുക്കാനുമില്ലെന്നാവുക" മുതലായവയും കണ്ടുകൊൾക.

പഴമൊഴിക്ക് ഉദാഹരണം:—

"എന്നു ഞാൻ കാന്തനെക്കാണും-മെന്നു നാൽവരൊടൊപ്പമാം
എന്നും പാപിക്കു പാതാള-മെന്നുള്ളുമൊഴി തെറ്റുമോ."

(ഉമാകേരളം)

ഇവിടെ ചിന്താനുഭവമായി 'എന്നും പാപിക്കു പാതാളം' എന്ന പഴമൊഴി നിബന്ധിച്ചിരിക്കുന്നു.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"കാറുള്ളപ്പോൾ പാറീടുന്നോനെയല്ലോ
മുറും ലക്ഷ്മീദേവി മാനിപ്പതെങ്ങും
പറുന്നേരം പാത്തു പറിച്ചിടാഞ്ഞാൽ
തെറും പിന്നൊത്തായമെന്നാപ്തവാക്യം."

(ഉമാകേരളം)

"എന്നാണെങ്കിലു മൂടറിഞ്ഞവനൊഴി-
ഞ്ഞാരോല വായിച്ചിടാ-
നെന്നായിട്ടു ജനങ്ങളൊക്കയു മുര-
ച്ചീടാൻ തുടങ്ങുപ്പോഴേ,
നന്നായ്ത്തേടിയുടൻ സ്യമന്തകമണ-
ഞ്ഞെല്ലാവരും കാണവേ
സത്രാജിത്തിനു നൽകിയ മുരഹരൻ
നിർദ്ദോഷനായ്ത്തീർന്നുപോൽ."

(അലങ്കാരദീപിക)

പക്ഷേ ഈ ശ്ലോകം,

"ലോകോക്തിയിൽത്തന്നെ വേറെ ശ്രുതമായിട്ടൊരർത്ഥവും
ഗർഭീകരിച്ചു ചെയ്തീടുന്നേരം ഹേതുകോക്തിയായിടും."

എന്നിങ്ങിനെ ഛേകോക്തിക്കു ലക്ഷണം നിർദ്ദേശിച്ചു്, അതിനു കൊടുത്ത ഉദാഹരണമാണെങ്കിലും ലോകോക്തിലക്ഷണമല്ലാതെ ആ ലക്ഷണം ഇതിൽ യോജിക്കുന്നില്ലെന്നു സ്പഷ്ടമാണല്ലോ. കൃഷ്ണനറിയാതെ സ്യമന്തകം പോകയില്ലെന്ന താൽപര്യത്തോടു ക്രൂടി പ്രയോഗിച്ചിരിക്കുന്ന "ഉടറിഞ്ഞവൻ—" ഇത്യാദി പഴമൊഴിക്കു പദസഞ്ചാരസ്യത്താൽ മറെറാരർത്ഥത്തിനു ക്രൂടി പ്രതീതിയുണ്ടെങ്കിലേ അലങ്കാരദീപികയ്ക്കു് അവലംബഭൂതമായ കുവലയാനന്ദത്തിൽനിർദ്ദേശിച്ചപ്രകാരം ഛേകോക്തിയാവൂ.

"ഭുജംഗ ഏവ ജാനീതേ ഭുജംഗചരണം സഖേ"

ഇത്യാദി കുവലയാനന്ദത്തിലെ ഛേകോക്ത്യുദാഹരണം ആ രീതിക്കുള്ളതുമാകുന്നു. തനിക്കു വേണ്ടപ്പെട്ട ഒരു യുവാവിന്റെ ധനാജ്ജനവ്യാപാരസാമർത്ഥ്യത്തെക്കുറിച്ചു് ഒരാൾ തന്റെ സ്നേഹിതനോടു ചോദിക്കേ, ആ യുവാവിന്റെ കൂട്ടുകാരനു മാത്രമേ അതറിയൂ എന്നതാൽ പര്യത്തിൽ ഉപന്യസിക്കുന്ന 'ഭുജംഗ ഏവ' ഇത്യാദി പഴമൊഴിയിലെ ഭുജംഗാദിശബ്ദമാഹാത്മ്യത്താൽ ആ യുവാവിന്റെ വിടവൃത്തിയും വിടനായ കൂട്ടുകാരനറിയാമെന്ന അർത്ഥാന്തരം ക്രൂടി വ്യംജിപ്പിക്കുന്നുണ്ടല്ലോ. അതുകൊണ്ടാണു് ഈവകയെ ഛേകോക്തിയെന്നു പറഞ്ഞിരിക്കുന്നതു്. ഈ സ്ഥിതിക്കു്, അലങ്കാരദീപികയിലെ ഉദാഹരണം ചിന്ത്യമാണെന്നു പറയേണ്ടിയിരിക്കുന്നു.

കുവലയാനന്ദത്തിൽ നിർദ്ദേശിച്ച ഛേകോക്തിയെ ഇവിടെ സ്വീകരിക്കാഞ്ഞതു് അതു ശബ്ദശക്തിമൂലധ്വനിക്കു വിഷയമാണെന്നുള്ള അഭിപ്രായത്താലുമാകുന്നു. അഥവാ വല്ലവിധത്തിലും താദൃശവ്യംഗ്യത്തെ ഗുണീഭവിപ്പിച്ചു ധ്വനിതവ്യാവൃത്തി സമ്പാദിക്കുന്നുവെങ്കിൽ ഗുണീഭൂതവ്യംഗ്യപ്രകാരത്തിലുൾപ്പെട്ടുകൊള്ളട്ടെ എന്നു ചുരുക്കം.

ലോകോക്ത്യലങ്കാരനിരൂപണം സമാപ്തം.

— 82. മുദ്ര. —

പ്രസ്തുതാനുപയിയാം വാക്കാൽ
സൂച്യസൂചന മുദ്രയാം.

പ്രകൃതാർത്ഥപരമായ വാക്കുകൊണ്ടു സൂച്യാർത്ഥസൂചനം മുദ്രാലങ്കാരമെന്നു പറയുന്നു.

ഉദാഹരണം:—

"ആസവം മധുരമാസവത്തിലും
മാധ്വി മാധ്വിയിലുമാദ്യമാം രസം
ആരസത്തിലുമുദാരമോമലാം
പൈതൽതന്റെ കളകേളിജല്പിതം."

(ചെറുപൈതൽ)

ഇതിലെ ഉദാരശബ്ദം, ആസവത്തെ അപേക്ഷിച്ചു മാധ്വിയും മാധ്വിയെ അപേക്ഷിച്ചു ശൃംഗാരരസവും ശൃംഗാരരസത്തെ അപേക്ഷിച്ചു കൊച്ചുകുഞ്ഞിന്റെ കളകേളിജല്പിതവും മാധുര്യവിഷയത്തിൽ 'ഉൽകൃഷ്ട'മാണെന്നുള്ള പ്രകൃതാർത്ഥം ബോധിപ്പിച്ചതിനു ശേഷം പ്രസ്തുതപദ്യത്തിലെ അലങ്കാരം സാരാപരപര്യായമായ 'ഉദാര'മാണെന്നുള്ള സൂച്യാർത്ഥത്തേയും ശബ്ദസഞ്ചാരസ്വത്താൽ സൂചിപ്പിക്കുന്നതുകൊണ്ടു് ലക്ഷണം യോജിക്കുന്നു. വാച്യാർത്ഥത്തെ അപേക്ഷിച്ചു ചമൽകാരം കുറവാകയാൽ താദൃശവ്യംഗ്യം ശബ്ദശക്തിമൂലധ്വനിക്കു വിഷയമല്ലെന്നു ധരിച്ചുകൊൾക.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"നൽപ്പക്ഷമോടുമതിമഞ്ജുളവാണി പൂണ്ടു-
മുൽപന്നമോദമദമേടുരരായ്വിളങ്ങും
ഇദ്ധാത്തരാഷ്ട്രകുലമിന്നവനീതലത്തി-
ലദ്ധാ പതത്യമിതകാലബലേന നൂനം."

(വേണീസംഹാരം)

ഇതിൽ ശരൽകാലവർണ്ണനപരമായ ശബ്ദസംഘാതം തന്നെ ധാത്തരാഷ്ട്രകുലനാശരൂപമായ സൂച്യാർത്ഥത്തെ സൂചിപ്പിക്കുന്നതിനാൽ ലക്ഷണസംഗതി. പാരിപാർശ്വികന്റെ അമംഗളശങ്കകൊണ്ടു സൂച്യാർത്ഥം വാച്യായമാനമാകയാൽ ധ്വനിവിഷയമാവുന്നില്ല.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"അമ്മേ സദാ വിളങ്ങേണമെന്മാനസേ
നിന്മകനാമെനിക്കില്ല മറ്റാശ്രയം
ഗൌരി, നീ വേഗം ദയാകലിതേ ദുഃഖ-
ഭാരം മദീയ മകറ്റി രക്ഷിക്ക മാം." (ദേവീഭാഗവതം)

ഇതിലെ, "ഗൌരി, നീ വേഗം ദയാ" എന്ന ഭാഗംകൊണ്ടു ഗ്രന്ഥം എഴുതിത്തീർന്ന കലിദിനസംഖ്യയെ സൂചിപ്പിച്ചിരിക്കുന്നതും മുദ്രാലങ്കാരം തന്നെ. അതിലെ അക്ഷരസംഖ്യ, ഏവമുദ്രാലങ്കാരം എന്നതാകുന്നു.

മുദ്രാലങ്കാരനിരൂപണം സമാപ്തം.

— 83. ഉദാത്തം. —

ഉദാത്തമന്യോൽകർഷാത്മ-
ഉദാരോദന്തവർണനം. (79)

അന്യമായ വർണ്യവസ്തുവിന്റെ ഉൽകഷ്ത്തിന്നായി അംഗനിലയിൽ മഹാന്മാരുടെ മഹനീയചരിത്രവർണനം ഉദാത്താലങ്കാരം.

"രക്ഷസ്സുകാംക്ഷ വരനാം ഹിഡുംബന്റെ
വക്ഷസ്സു തല്ലിപ്പിളർന്ന വൃകോദരൻ
ത്രുക്ഷത പൂണ്ട ബകനാമരക്കനെ
ക്കാൽക്ഷണം കാലന്തർ കാട്ടിക്കൊടുത്തതും

കൊമ്പൻ കൊലയാന തുമ്പിക്കരംകൊണ്ടു
വമ്പിച്ച സാലം പിളർന്നകണക്കിനെ
ജൃംഭിച്ചുവന്ന ജരാസന്ധമന്നന്റെ
ജൃംഭിച്ച വിഗ്രഹം രണ്ടായ്പിളർന്നതും
കിമ്മീരനായ നിശാചരവീരന്റെ
മമ്മങ്ങളംതോറും ഗദകൊണ്ടടിച്ചുടൻ
നിർമ്മൂലനംചെയ്ത താപസന്മാരുടെ
ധർമ്മസംരക്ഷണം ചെയ്ത വൃകോദരൻ
ഇത്ഥം പരാക്രമപ്രൌഢനാമെന്നൊട്ട
നിർമ്മരിയാദം ദൂഷിച്ചുപറകയോ."

(കല്ല്യാണസൌഗന്ധികം)

ഇതിലെ ഹിഡുംബാഭിവധവൃത്താന്തം വർണ്യനായ ഭീമസേനന്ന് ഉൽകഷ്ടാധായകമാണെങ്കിലും അതു സ്വവൃത്താന്തവർണനമാകയാൽ ഈവകയൊന്നും ഉദാത്താലങ്കാരമാവുകയില്ല. ഈ സംഗതിയാണ്, അന്യോൽകഷ്ടാത്ഥമെന്നതിലെ അന്യശബ്ദം കുറിക്കുന്നതു്.

ഉദാഹരണം:—

"ബ്രഹ്മാവർത്തവഴിക്കു ചെന്നാഥ കുരുക്ഷേത്രത്തിലെത്തുന്ന നീ
പണ്ടപ്പോക്കളമായ ദിക്കവിടമെന്നോർക്കാതിരുന്നീടുമോ?
തണ്ടാരിൻതല തോഴരിങ്ങു മഴയാലെന്നോണമപ്പല്ലുനൻ
മുന്നം മന്നവർതന്മുഖം കണകളാൽ കണ്ടിച്ചു വർഷിച്ചിഹ."

(മേഘദൂതു്)

കുരുക്ഷേത്രമായ വർണ്യവസ്തുവിന്റെ ഉൽകഷ്ടത്തിന്നായി അവിടെ വെച്ചു നടന്ന അർജ്ജുനന്റെ യുദ്ധപരാക്രമരൂപമായ മഹനീയചരിത്രം വർണിച്ചിരിക്കയാൽ ലക്ഷണസംഗതി.

ക്രൂടാതെ സമ്പൽസമൃദ്ധിക്രൂടി മറെറാരുതരം ഉദാത്താലങ്കാരമാണെന്നു പറഞ്ഞുകാണുന്നുണ്ടു്.

അപക്ഷത്തിൽ,—

"പത്തരമാറിൻപൊന്നുകഠോരത്നത്താൽ
വിസ്താരത്തിൽ ച്ചമച്ചു കിടക്കുന്ന
പത്തനങ്ങളും പത്തുനൂറായിരം
ചിത്തരമ്യമിതെത്രയും ഗോവിന്ദ."

(രാമായണം 24വൃത്തം)

ഈവകയാകുന്നു അതിലേക്ക് ഉദാഹരണം.

വസ്തുസ്ഥിതി നോക്കിയാൽ. ഈവക സ്ഥലം സംബന്ധാതിശയോക്തിയാൽ, ചരിതാത്ഥമാകകൊണ്ട് ഇത്തരം ഉദാത്തഭേദം നിർദ്ദേശിച്ചിട്ടുവശ്യമുണ്ടെന്നു തോന്നുന്നില്ല. അഥവാ, ഉദാത്തവിഷയമായ സമ്പത്സമൃദ്ധി വാസ്തവികമാകയാൽ, അതിശയോക്തിക്കു വിഷയമല്ലെന്ന് അഭിപ്രായപ്പെടുന്നുവെങ്കിൽ അപ്പോഠം സഭാവോക്തിയാൽ ഗതാത്ഥമാവുമെന്നുമറിഞ്ഞുകൊഠംക. ഇതിനും പുറമെ, അത്യുക്തിയെന്നൊരു അലങ്കാരം ക്രുടി കുവലയാനന്ദത്തിൽ പറഞ്ഞു കാണുന്നുണ്ട്.

"ശൌയ്യമൌദാര്യമിത്യാദിയേറമത്തുതമാം വിധം
അസത്യമായി വാഴ്ത്തീടും ദിക്കിലത്യുക്തിയായിട്ടും.
കൃഷ്ണന്റെ സഖിയായുള്ളോ-രർജ്ജുനന്റെ പരാക്രമം
കണ്ടു ധൂർജടി പേടിച്ചു നല്കി പാശുപതാസ്ത്രവും."

എന്നിങ്ങിനെ കുവലയാനന്ദോപജീവിയായ അലങ്കാരദീപികയിൽ നിർദ്ദേശിച്ചിരിക്കുന്നതു നോക്കുക. "കൃഷ്ണന്റെ—" ഇത്യാദിപദ്യം ശൌയ്യാത്യുക്തിക്ക് ഉദാഹരണം. ഔദാര്യാത്യുക്തിക്ക് ഉദാഹരണം,-

"തുപ്പാദസന്നിധാനത്തിൽ കല്പവൃക്ഷങ്ങഠം യാചകർ."

എന്നിങ്ങിനെ ഭാഷാഭ്രഷണത്തിൽ ശ്രീസമൃദ്ധിരൂപമായ ഉദാത്തപ്രകാരത്തിന്ന് ഉദാഹരിച്ചിരിക്കുന്ന പദ്യഖണ്ഡം തന്നെ. എന്തായാലും ഈവകയൊക്കയും സംബന്ധാതിശയോക്തിയാണെന്നുള്ളതു തീച്ചയാണ്.

ഇങ്ങിനെയിരിക്കെ,—

"കുട്ടിക്കുരംഗമിഴി, നാഴികതോറുമേറി
പ്പെട്ടെന്നയന്ന വളരും കുളർകൊങ്കകൾക്ക
തിട്ടം വസിപ്പതിന നിൻഭുജവല്ലികൾക്കും-
പ്പെട്ടുള്ള ദേശമിതു കേൾ മതിയാകയില്ല."

(സാഹിത്യവിലാസം)

എന്ന അതിശയോക്തിയെ അപേക്ഷിച്ച്:—

* "അല്പം നിർമ്മിതമാകാശ-മനാലോചൈവ വേധസാ
ഇദമേവംവിധം ഭാവി ഭവത്യാസ്തനജൃംഭണം."

(കാവ്യാദർശം)

എന്നതു് അതിലുമത്യന്തമസംഭാവിതമാകയാൽ അത്യുക്തിയാണെന്നും ഇങ്ങിനെ സദസദുക്തി താരതമ്യമാശ്രയിച്ചു് അതിശയോക്തിക്കും അത്യുക്തിയ്ക്കും വ്യത്യാസമുണ്ടെന്നും ദീക്ഷിതർ പറഞ്ഞിരിക്കുന്നതു പ്രൌഢിവാദം മാത്രമാണെന്നു വ്യക്തമാകുന്നു.

എന്നാൽ, അത്യുക്തിയും സമ്പൽസമൃദ്ധിരൂപമായ ഉദാത്തപ്രകാരവും അതിശയോക്തിയാൽ ഗതാർത്ഥമാവുന്നതുപോലെ ഉദാരചരിതവർണനരൂപമായ മറേറപ്രകാരം രസവദാദ്യലങ്കാരത്താലും ഗതാർത്ഥമാവുമല്ലോ എന്നു ശങ്കിക്കേണ്ട.

"കുരുപാണ്ഡവവീരന്മാർ പൊരുതോരിടമാണിതു"

"രാമനും സീതയും പണ്ടു വസിച്ചു വനമാണിതു"

ഇത്യാദി ഉദാത്തസ്ഥലത്തു കഷ്ടിച്ചു് ആലംബനവിഭാവത്തിന്നുമാത്രമല്ലാതെ, ഉദ്ദീപനവിഭാവാനുഭാവങ്ങൾക്കു നിർദ്ദേശമോ വ്യഭിചാരിഭാവത്തിന്നു വ്യക്തിയോ ഇല്ലായ്കയാൽ രസപ്രതീതിക്കിടയില്ലാത്തതുകൊണ്ടു്, രസവദാദിക്കു പ്രസക്തിയില്ലെന്നു ചുരുക്കം. രസവദാദ്യലങ്കാരങ്ങളെ ധ്വന്യീഭൂതവ്യംഗ്യപ്രകരണത്തിൽ നിരൂപിക്കുന്നതാണു്.

* ബ്രഹ്മാവു് ആകാശം സ്വല്പമായി നിർമ്മിച്ചതു് ഭവതിയുടെ ഈ സ്തനജൃംഭണം ഈവിധം ഭവിക്കുമെന്നു് ആലോചിക്കാതെതന്നെയാണു്.

ക്കുടാതെ,—

"കാക്കയും പികവും തമ്മിൽ കാഴ്ചക്കില്ലൊരു ഭേദവും
കാലം വസന്തമായീടിൽ ക്കാക്ക കാക്ക പികം പികം."

(സ)

ഇതിലെ "കാക്ക കാക്ക പികം പികം" എന്നു സിദ്ധവിധാനം വിധിയെന്നും,

"ചൂതല്ലിതോക്ക കിതവാ, ശിതസായകകേളിയാം" (സ)

ചൂതല്ലെന്ന സർവ്വവിദിതമായിരിക്കെ, വീണ്ടുമുള്ള താദ്ശനിഷേധം പ്രതിഷേധമെന്നും പ്രത്യേകം രണ്ടലങ്കാരങ്ങളായി കുവലയാനന്ദത്തിൽ നിർദ്ദേശിച്ചിട്ടുണ്ടെങ്കിലും മറ്റുള്ള ആലങ്കാരികന്മാരാരും പറഞ്ഞിട്ടില്ലായ്കയാലും വിശേഷിച്ചു് ഈവക സ്ഥലം ലക്ഷണാമൂലവ്യംഗ്യത്തിന്റെ വിഷയമാകയാലും ഇവിടെ ഗണിച്ചിട്ടില്ല. ധ്വനിതത്തിന്റെ ഭംഗമുള്ള പക്ഷം ഗുണീഭൂതവ്യംഗ്യമാവാമല്ലോ.

പുറമെ, ദീക്ഷിതർ തന്റെ കുവലയാനന്ദത്തിൽ പ്രത്യക്ഷം, അനുമാനം, ഉപമാനം, ശബ്ദം, അർത്ഥാപത്തി, അനുപലബ്ധി, സംഭവം, ഐതിഹ്യം എന്നിങ്ങിനെ എട്ടു പ്രമാണാലങ്കാരങ്ങളെ പ്രത്യേകം നിർദ്ദേശിച്ചിരിക്കുന്നതിൽ സർവ്വസമ്മതമായ അനുമാനമൊഴിച്ചു മറ്റുള്ളതൊന്നും ഇവിടെ എടുത്തിട്ടില്ല.

"ചാർവ്വാകാസ്ത്വവൃദേകം ദ്വിതയമപി പുനർ-
ബൌദ്ധവൈശേഷികൌ ദ്വൌ
ഭാസർവ്വജ്ഞശ്ച സാംഖ്യസ്ത്രിതയമുദയനാ-
ദ്യാശ്ചതുഷ്കം വദന്തി
പ്രാഹുഃ പ്രാഭാകരാഃ പഞ്ചകമപിച വയം
തേപി വേദാന്തവിജ്ഞാഃ
ഷഡ്കം പൌരാണികാസ്ത്വഷ്ടകമഭിദധിരേ
സംഭവൈതിഹ്യയോഗാൽ."

എന്ന് ഭട്ടതിരിയുടെ മാനമേയോദയത്തിൽ പറഞ്ഞിരിക്കുന്നപ്രകാരം ചാവ്വാകന്മാർ പ്രത്യക്ഷം മാത്രവും ബൌദ്ധന്മാരും വൈശേഷിക ന്മാരും പ്രത്യക്ഷം അനുമാനം എന്നീ രണ്ടെണ്ണം മാത്രവും 'ന്യായ സാര'കത്താവായ ഭാസർവ്വജ്ഞനെന്ന ഒരു നൈയായികനും സാംഖ്യ ന്മാരും ശബ്ദത്തോട്ടു കൂടി മൂന്നും, "ന്യായകുസുമാംജലി" "ആത്മത ത്ത്വവിവേകം" (ബൌദ്ധധിക്കാരം) മുതലായ ഗ്രന്ഥങ്ങളുടെ കത്താ വായ ഉദയനാചാര്യനെന്ന നൈയായികൻ മുതലായവർ ഉപമാന മടക്കം നാലും, പ്രഭാകരമതാവലംബികളായ മീമാംസകന്മാർ അ ർത്ഥാപത്തിയോട്ടു കൂടി അഞ്ചും, ഭാട്ടമതാനുയായികളായ മീമാംസക ന്മാരും വേദാന്തികളും 'അനുപലബ്ധി'യടക്കം ആറും, പൌരാണിക ന്മാർ സംഭവം, ഐതിഹ്യം എന്നീ രണ്ടുംകൂടി ആകെ എട്ടും പ്രമാ ണങ്ങളായി സ്വീകരിക്കുന്നുണ്ടെന്നു കണക്കാക്കാം. ഇവയിൽ ഐ തിഹ്യത്തിന്ന് ആപ്തോക്തിപ്രസിദ്ധിവഴിക്കു പ്രമാണത്വമുള്ളപക്ഷം അതു ശബ്ദത്തിൽ ഉൾപ്പെട്ടും. കേവലം "ആ വൃക്ഷത്തിൽ ഒരു യക്ഷിയുണ്ട്" ഇത്യാദിക്കു പ്രാമണത്വമില്ല.

"നാറിൽ അമ്പതുണ്ട്" "ഇടങ്ങഴി നെല്ലിൽ നാഴിനെല്ലുണ്ട്" ഇത്യാദ്യാകാരകമായ സംഭവം അനുമാനത്തിലന്തർഭവിക്കുന്നു എന്നു മീമാംസകന്മാർ സിദ്ധാന്തിച്ചിരിക്കുന്നു.

മീമാംസകന്മാരുടെ അർത്ഥാപത്തി അനുമാനവും അനുപ ലബ്ധി അഭാവപ്രത്യക്ഷവുമല്ലാതെ മറ്റൊന്നുമല്ലെന്നാണ് താക്കിക ന്മാരുടെ തീർമ്മാനം. ഈ നാലു പ്രമാണങ്ങളെപ്പറ്റി ശാസ്ത്രകാരന്മാ ർക്കുതന്നെ പൂർണസമ്മതിയില്ലാതിരിക്കെ, അവയെ പ്രത്യേകം പ്രമാ ണാലങ്കാരങ്ങളായംഗീകരിച്ചു് ആലങ്കാരികന്മാർക്കു ക്ലേശിച്ചിട്ടാവശ്യ മില്ല. വിശേഷിച്ചു്, ഈവക സ്ഥലങ്ങളിലെ ചമൽകാരം പ്രകാരാ ന്തരത്തിൽ സമർത്ഥിക്കാവുന്നതുമാണ്. ദീക്ഷിതർക്ക് ഉപജീവ്യനായ ഭോജനാകട്ടെ, ഐതിഹ്യത്തെ ആപ്തവചനരൂപമായ ശബ്ദപ്രമാ ണമായിട്ടാണ് ഗണിച്ചിരിക്കുന്നതു്. 'സംഭവ'ത്തെ പ്രമാണാലങ്കാര

ങ്ങളുടെ ക്രമത്തിൽ ഗണിച്ചിട്ടുമില്ല. ഏതായാലും ദീക്ഷിതർ ഐതിഹ്യാലങ്കാരത്തിനു് ഉദാഹരിച്ചിരിക്കുന്നു,—

"യഥാത്മാണീലോകോകുതി യെന്നതോന്നുന്നു ഹന്ത മേ
ജീവിച്ചിരുന്നാലാനന്ദം നൂറാണ്ടാലെങ്കിലും വരും."
(രാമായണം യുദ്ധകാണ്ഡം)

"ഉള്ളതാണെന്നതോന്നുന്നു-ണ്ടീപ്പുഴഞ്ഞൊല്ലെനിക്കഹോ
ജീവിച്ചിരിപ്പോനാനന്ദം നൂറാണ്ടാലെങ്കിലും വരും."
(രാമായണം സുന്ദരകാണ്ഡം)

എന്നീ പദ്യങ്ങളുടെ മൂലശ്ലോകമായ,

"കല്യാണി, ബത ഗാഥേയം ലൌകികീ പ്രതിഭാതി മേ
ഏതി ജീവന്തമാനന്ദോ നരം വർഷശതാദപി."

എന്നതിലെ അലങ്കാരം ലോകോക്തിയാണെന്നു പറയുന്നതിനു വിരോധമൊന്നും കാണുന്നില്ല.

അതുപോലെ സംഭവോദാഹരണത്രുപമായ,—

"ഇന്നാത്യന്തമവജ്ഞയേവർ ചിലരോ
നമ്മമംക്കിതിൽ ചേക്കുവോ-
രെന്നോതാണ്ടറിവുണ്ടവക്കവരെയോ-
ത്തല്ലീ പ്രയത്നം മമ
എന്നാലേകനെനിക്കു തുല്യഗുണനാ-
യുണ്ടേവമുണ്ടായ്വരാം
മന്നോ വിസ്മൃതമത്ര കാലവുമഹോ
പാത്താലനന്തം പരം." (മാലതീമാധവം)

ഇത്യാദിയിലെ ചമൽകാരവും കാവ്യലിംഗംകൊണ്ടു സാധിക്കാവുന്നതാണു്.

"നിതംബിനി, നിനക്കുണ്ടു നിശ്ചയം മദ്ധ്യമന്യഥാ
നിതാന്തഘനവക്ഷോജ-നിലയെങ്ങിനെ യുക്തമാം?" (സ)

ഇത്യാദിയിലെ അർത്ഥാപത്തി അനുമാനംകൊണ്ടു ഗതാർത്ഥമാകും.

ഇതുപോലെ,—

"തണ്ടാരിൽമാനിനി തന്റേറ കൊടിനട്ട-
വുണ്ടെന്നുമില്ലെന്നുമുണ്ടു വിവാദവും
കണ്ടാലും മേലെ യമരുന്നാ കൊങ്കക-
ളുണ്ടാകകൊണ്ടുടനുണ്ടെന്നു സാധിക്കാം."

(സീതാസ്വയംവരം)

ഇത്യാദിയും നോക്കിക്കൊൾക.

"അവലഗ്നമില്ലെന്നുപലബ്ധമാകയാൽ
ഭവതിക്കു, സുന്ദരി, വിവാദമില്ലിതിൽ
ധ്രുവമത്ര മാന്മഥമഹേന്ദ്രജാലമാം
അവലംബഹീനകുചകുംഭദർശനം." (സ്വ)

ഇത്യാദിയിൽ പറയുന്ന അനുപലബ്ധ്യലങ്കാരവും അനുമാനം കൊണ്ടു് ചരിതാർത്ഥമാവാം. താക്കികന്മാർ അഭാവജ്ഞാനം പ്രത്യക്ഷപ്രമാണസിദ്ധമായിട്ടാണു് സിദ്ധാന്തിച്ചിരിക്കുന്നതു്. എങ്കിലും നമുക്കു കാവ്യത്തിൽ ആവക സ്ഥലത്തു് അനുമാനം പറയുന്നതിൽ അനുപപത്തിയൊന്നുമില്ല. പോരെങ്കിൽ നൈയായികധൌരേയനായ ഉദയനാചാര്യർ "അഭാവഃ പ്രത്യക്ഷഃ അപരോക്ഷപ്രതീതത്വാൽ ഘടവൽ" എന്നിങ്ങിനെ അഭാവത്തിനു പ്രത്യക്ഷവിഷയത്വം അനുമാനംകൊണ്ടു സാധിക്കുന്നുണ്ടു്. നമുക്കു് ഒരു പടിക്കൂടി കടന്നു സാഹിത്യത്തിൽ പ്രതിപാദിക്കപ്പെട്ടുന്ന അഭാവം കേവലം അനുമാനം കൊണ്ടുതന്നെ സാധിക്കാം. എന്നാലേ അതിനു ചമൽകാരവുമുള്ളൂ.

ശേഷമുള്ള നാല്പ്രമാണങ്ങളിൽ അനുമാനം ദീക്ഷിതർക്കു മുമ്പും പിമ്പുമുള്ള അലങ്കാരികന്മാരൊക്കയും സ്വീകരിച്ചിട്ടുണ്ടു്. ഈ ഗ്രന്ഥത്തിലും മുമ്പുതന്നെ സലക്ഷണം നിർദ്ദേശിച്ചിട്ടുണ്ടു്.

എന്നാൽ അതിലും,—

"തീയുണ്ടിക്കുന്നിലെന്നൊന്നു തീർത്തോതാം പുകയുള്ളതാൽ" (സ്വ)

ഇത്യാദി ശാസ്ത്രീയമായ ശ്രുഷ്ടാനുമാനമൊന്നും ചമൽകാരക്കല്ലായ്കയാൽ അലങ്കാരമാവുകയില്ലെന്നാണ് തീച്ച്.

"ക്രുട്ടന്ന താമരപ്പൂക്കൾ വിരിയുന്നിതു മാലതി
പ്രാക്കളും വന്ന ചേക്കേറു-ന്നാക്കനസ്തമിതൻ ധ്രുവം."
(ഭാഷാഭ്രുഷണം)

ഇത്യാദി ശ്രുഷ്ടാനുമാനംപോലും ലോകസിദ്ധമാകയാൽ അലങ്കാരമല്ലെന്ന ക്രുടി ചിലക്ക് അഭിപ്രായമുണ്ട്. ഈ സ്ഥിതിക്ക്, വാസ്തവികമായ പ്രത്യക്ഷപ്രമാണത്തിന്ന് അലങ്കാരത്വം ദുർഘടമാണെന്നാല്ലേ പറയേണ്ടതു? നോക്കുക:—

"മത്സ്യഗന്ധിയ്യാരുകാലം മാനമോടെയിരുന്ന നാൾ
വിസ്മയിച്ചു പരാശരൻ കണ്ടു കാമിച്ചു."
(ശംബരവധം ആട്ടക്കഥ)

"കാടിതു കണ്ടായോ നീ കാമരൂപിണിയായ
താടകാ ഭയങ്കരീ വാണീടും ദേശമല്ലോ." (രാമായണം)

'മത്സ്യഗന്ധിയെ ക്കണ്ടു' 'കാട്ടു കണ്ടു' ഇത്യാദിയിലെ കേവലം ചാക്ഷുഷപ്രത്യക്ഷരൂപപ്രമാണത്തിന്ന വല്ല ചമൽകാരവുമുണ്ടോ? "കാടിതു കണ്ടായോ—" എന്ന വനദർശനപ്രസ്താവത്തിൽനിന്ന വല്ല ചമൽകാരവുമനുഭവപ്പെടുന്നുണ്ടെങ്കിൽ താദ്രുശപ്രസ്താവം ശ്രീരാമന്റെ ഉത്സാഹസ്ഥായിഭാവത്തിന്ന് ഉദ്ദീപനവിഭാവമാകയാൽ ആ ചമൽകാരം താദ്രുശവിഭാവതമൂലകമാണതാനും.

"തണ്ടാരൊളിയും മണവും
കൊണ്ടാടി സ്പാദ്രുശീതമായ് സുതരാം
വണ്ടാക്കുമീ മധുവൈനി-
ക്കുണ്ടാക്കീടുന്ന സുഖനിർവ്രുതിയും." (സ്വ)

ഇവിടെ മധുവിൻ വിശേഷണമായ 'തണ്ടാരൊളി' എന്നതുകൊണ്ടു്, ചാക്ഷുഷപ്രത്യക്ഷവും 'മണം' എന്നതുകൊണ്ടു്, ഘ്രാണ

പ്രത്യക്ഷവും 'സ്പാർശ' എന്നതുകൊണ്ട്, രാസനപ്രത്യക്ഷവും 'ശീതം' എന്നതുകൊണ്ട്, ത്വാചപ്രത്യക്ഷവും 'വണ്ടാക്കം' എന്നതുകൊണ്ട്, ശ്രാവണപ്രത്യക്ഷവും ഉണ്ടെന്നു പറയാം. ക്രടാതെ, നാലാംപാദം കൊണ്ടു സർവ്വേന്ദ്രിയവിഷയസുഖാനുഭവഹേതുവായ മാനസപ്രത്യക്ഷവും പ്രതിപാദിക്കാം. എന്നാൽ, മധുവിനു നിർദ്ദേശിച്ചിരിക്കുന്ന വിശേഷണങ്ങൾ കേവലം താദൃശപ്രത്യക്ഷത്വം പുരസ്കരിച്ചാണ് ചമൽകാരകങ്ങളാവുന്നതെന്ന് എങ്ങിനെ പറയാം? നേരെമറിച്ച്, അവ ഓരോന്നും മധുവിന്റെ സർവ്വനിർവൃതികാരകത്വസമർത്ഥകമായി നിർദ്ദേശിച്ചിരിക്കുന്നതനുസരിച്ചു താദൃശസമർത്ഥകത്വം പുരസ്കരിച്ചാണ് ചമൽകാരകങ്ങളാവുന്നതെന്നതു സ്പഷ്ടവുമല്ലേ? ഈ നിലയിൽ ഇവിടെ കാവ്യലിംഗത്തിനല്ലാതെ പ്രത്യക്ഷപ്രമാണത്തിനുണ്ടോ അലങ്കാരത്വം?

ഇതുപോലെ,—

"ഹാ! മിഴിക്കു പരമോത്സവം, പരം
മൈയ്ക്കു ചന്ദനരസോമ്മികാഭരം,
നാസികയ്ക്കു നവസൌരഭം നിറ-
ഞ്ഞൊട്ടുമെല്ലെ വിടരുന്ന കുട്മളം,

ചുണ്ടിനോ സുധ, ചെവിക്കു ദിവ്യമാം
യോഗഗമ്യമണിനാദവൈഭവം,
ഹൃത്തിനാ സ്സുരസകാവ്യഭാവനം,
പൈതൽതാൻ പുരുപുമർത്ഥമേവനും."

(ചെറുപൈതൽ)

ഇത്യാദിയിലും ഉപചാരമൂലകമായ ഉത്സവാഭിയുടെ പ്രത്യക്ഷപ്രമാണത്തിന്നല്ല, ഉല്ലേഖാദിക്കാണ് വിച്ഛിത്തിവിശേഷശാലിത്വം നിമിത്തം അലങ്കാരത്വമെന്നും മറും കണ്ടുകൊൾകെ. ഈ സ്ഥിതിക്ക്, പ്രത്യക്ഷപ്രമാണത്തെ പ്രത്യേകമൊരലങ്കാരമായി സ്വീകരിച്ചിട്ടാവശ്യമുണ്ടെന്നതോന്നുന്നില്ല.

"അശ്വപതിയെന്നോതുന്ന-തശ്വത്തിൻമുഖംപോലെ
വിശ്വമോഹിനി, വിയദ്വിന്യസ്തം താരത്രയം." (സ്വ-കേക)

ഇത്യാദിയിലെ ഉപമാനപ്രമാണത്തിന്റെ വിശേഷിച്ചു വിച്ഛിത്തിവിശേഷമൊന്നുമില്ലായ്കയാൽ അലങ്കാരത്വമേ ദുർഘടമാകുന്നു.

"മീനകേതുവെപ്പോലെ ദിവ്യസുന്ദരനായി
ജ്ഞാനവാരിയെപ്പോലെ ഭവ്യതേജസ്വിയായി
മേനതൻപതിയെപ്പോ-ലക്ഷോഭ്യനായീടുന്ന
മാനവേശനെ മഹാ-രാജാവെന്നറിഞ്ഞു ഞാൻ."
(സ്വ-കേക)

ഇത്യാദിയിലെ ചമൽകാരം ഉപമാനപ്രാണിതമായ കാവ്യലിംഗം കൊണ്ടു ചരിതാർത്ഥമാവുന്നതുമാണ്.

ശബ്ദപ്രമാണത്തിന്റെ സ്ഥിതിയും ഇതിൽനിന്നു വ്യത്യസ്തമല്ല. പ്രമാണമൊക്കയും അർത്ഥജ്ഞാനസാധകമാകയാൽ കാവ്യലിംഗത്തിന്റെ പിടിയിൽനിന്നു വിട്ടുപോവാൻ പ്രയാസമാണ്. വല്ല പ്രകാരത്തിലും തെറ്റിപ്പോകുന്നപക്ഷം അനുമാനത്തിന്റേയോ അഥവാ ഉൽപ്രേക്ഷയുടേയോ മറേറാ അധികാരസീമയിൽ അകപ്പെടാതിരിക്കയുമില്ല. അങ്ങിനെ അവയ്ക്കൊന്നും വിഷയമാവാതിരിക്കിൽ അതിനു ചമൽകാരമില്ലാതിരിപ്പാനാണ് എളുപ്പം.

ആകയാൽ:—

"മതിക്കു കേടേറിയ നീ കഥിച്ചു സ-
മ്മതിക്കുമാറൊന്നു പഴിച്ചിടുമ്പൊഴും
വിധിക്കുമേ കാരണമെന്നു സത്യതം
വിധിക്കുവോൻ തൻ കുലമാക്കിഞ്ഞിടും?"
(കുമാരസംഭവം)

എന്നിങ്ങിനെയുള്ള ദീക്ഷിതരുടെ ശബ്ദപ്രമാണോദാഹരണത്തിലെ ചമൽകാരവും കാവ്യലിംഗത്തിനു വിഷയമാണെന്നു കണ്ടുകൊൾക.

ഇപ്രകാരം പ്രത്യക്ഷാദിപ്രമാണാലങ്കാരങ്ങളും സർവ്വസമ്മതമായ അലങ്കാരാന്തരങ്ങളാൽ ചരിതാർത്ഥങ്ങളാകയാലും ഭോജൻ, ദീക്ഷിതർ എന്നിവരൊഴിച്ചു മറ്റുള്ളപ്രമാണികന്മാരായ ആലങ്കാരികന്മാരാരും നിർദ്ദേശിച്ചു കാണായ്കയാലും ഇവിടെ ഗണിച്ചിട്ടില്ല. ദീക്ഷിതരാകട്ടെ, ഇവയ്ക്കു ലക്ഷണം നിർദ്ദേശിച്ചിട്ടുമില്ല.

ഉഭയാലങ്കാരനിരൂപണം സമാപ്തം.

— 84-85. സംസൃഷ്ടി സങ്കരങ്ങൾ. —

ഇവതൻ ചേർച്ച സംസൃഷ്ടി-
സങ്കരാഹ്വയമായിട്ടും
പ്രത്യേകം രണ്ടലങ്കാര-
മെന്നോതുന്നിതു സൂരികൾ. (80)

ഈ പറഞ്ഞവയിൽ ഒന്നിലധികമലങ്കാരങ്ങളുടെ മേളനം വിലക്ഷണമായ വിച്ഛിത്തിവിശേഷത്തിനു ഹേതുവാകയാൽ പ്രത്യേകം അലങ്കാരമായിട്ടാണ് ആലങ്കാരികന്മാർ ഗണിച്ചിരിക്കുന്നതു്. മേളനത്തിന്റെ സ്വഭാവമനുസരിച്ചു് അതിനെ "സംസൃഷ്ടി" എന്നും "സംകര"മെന്നും രണ്ടുപ്രകാരത്തിൽ വിഭാഗിച്ചിരിക്കുന്നു. മേളനത്തിൽ തിലതണ്ഡുലന്യായപ്രകാരം ഭേദം സ്പഷ്ടമാണെങ്കിൽ അതു് "സംസൃഷ്ടി" എന്നും, നീരക്ഷീരന്യായപ്രകാരം ഭേദം അസ്പഷ്ടമാണെങ്കിൽ അതു് "സങ്കര"മെന്നുമിങ്ങിനെ പ്രത്യേകം രണ്ടലങ്കാരമാകുന്നുവെന്നാണു് അവരുടെ സിദ്ധാന്തം. സുവർണ്ണമയങ്ങളും രത്നമയങ്ങളുമായ ലൌകികാലങ്കാരങ്ങളിൽ ഓരോന്നും പ്രത്യേകം ശോഭാധായകമാണെങ്കിലും ഈ രണ്ടു ക്രുട്ടത്തിനേറെയും സജാതീയമോ വിജാതീയമോ

ആയ സംഘടനയ്ക്കു ലോകത്തിൽ വിലക്ഷണമായ ശോഭാവിശേഷ മനുഭവപ്പെട്ടുന്നുണ്ടു്. അതുപോലെതന്നെയാണു് കാവ്യാലങ്കാരങ്ങളുടെ സംഘടനാവസ്ഥയും. അതുകൊണ്ടു്, സംഘടന അലങ്കാരാന്തരമായിട്ടല്ലാതെ, അതതലങ്കാരങ്ങളുടെ രൂപത്തിൽ ഗ്രഹിച്ചാൽ പോരെന്നു താൽപര്യം. അതിൽ സംസൃഷ്ടിക്കു് ഒരുപ്രകാരമേയുള്ളു. സങ്കരത്തിനാകട്ടെ, അംഗാംഗിഭാവം, സന്ദേഹം, ഏകവാചകാനുപ്രവേശം എന്നീ വൈശിഷ്ട്യമനുസരിച്ചു തെറ്റെവിധ്യം പറയാം. ഒരേ പൂർണവാക്യത്തിലോ ഒരേ പദ്യത്തിലോ അലങ്കാരങ്ങൾക്കുള്ള യോഗം മാത്രമേ സംസൃഷ്ടിക്കും സംകരത്തിനും വിഷയമായി ഗണിക്കുന്നുള്ളു.

അതിൽ, അലങ്കാരങ്ങളുടെ പരസ്പരനിരപേക്ഷമായ യോഗമാണു് സംസൃഷ്ടി. ശബ്ദാലങ്കാരങ്ങൾക്കു മാത്രമായോ അർത്ഥാലങ്കാരങ്ങൾക്കു മാത്രമായോ ശബ്ദാർത്ഥോഭയാലങ്കാരങ്ങൾക്കോ സംസൃഷ്ടി സംഭവിക്കാം.

ശബ്ദാലങ്കാരങ്ങൾക്കു്:—

"സരസകാവ്യവിലാസകലാസമാ-
ഹരണനൈപുണി കൈവരുവാൻ സദാ
സരസിജോരസിജോരുരുചേ, ഭവൽ-
കരുണ ചേരണമേണവിലോചനേ."

(സാഹിത്യവിലാസം)

ഈ പദ്യത്തിൽ 'രസിജോ-രസിജോ' എന്ന യമകത്തിനും മറ്റുള്ളേടത്തുള്ള 'ണകാര' വൃത്ത്യനുപ്രാസത്തിനും വിജാതീയസംസൃഷ്ടി. ഈ യമകത്തിനും, പ്രഥമപാദത്തിലെ 'ലാസ—ലാസ' എന്ന യമകത്തിനും തമ്മിൽ സജാതീയസംസൃഷ്ടി.

അർത്ഥാലങ്കാരങ്ങൾക്കു്:—

"ഇരുളുടലിൽ പ്പൂരളുന്നോ?
പെരികെ നഭസ്സംജനം പൊഴിക്കുന്നോ?

ഒരുഫലമില്ലാത്തൊരസൽ-
പുരുഷാശ്രയമെന്നപോലെ മിഴിയായി."

(മൂച്ചുകടികം)

ഇതിലെ പൂർവ്വാർദ്ധത്തിൽ സജാതീയമായ രണ്ടു ഉൽപ്രേക്ഷകൾക്കു തമ്മിൽ സംസ്പൃഷ്ടി. ആ ഉൽപ്രേക്ഷകൾക്കും ഉത്തരാർദ്ധത്തിലെ ഉപമയ്ക്കും തമ്മിൽ വിജാതീയസംസ്പൃഷ്ടി.

ശബ്ദാർത്ഥോഭയാലങ്കാരങ്ങൾക്കു്:—

"കദനകാരണമാരണമാരവ-
പ്രതിഭയം മുതിരുന്നതു കാണ്കയാൽ
അകലെ വാങ്ങിയൊതുങ്ങി നിയോജ്യരാ-
യവരതീവ സജീവശവങ്ങൾപോൽ."

(കേശവീയം)

ഒന്നാംപാദത്തിലെ യമകത്തിനും ഉത്തരാർദ്ധത്തിലെ ഉൽപ്രേക്ഷയ്ക്കും സംസ്പൃഷ്ടി.

അംഗാംഗിഭാവാദികളെ ആശ്രയിച്ചു സങ്കരം മൂന്നുവിധമാണെന്നു പറഞ്ഞുവല്ലോ. അതിൽ,—

അംഗാംഗിഭാവസങ്കരത്തിനു്:—

"അഹോ രാഗിണി താൻ സന്ധ്യ പകലോ തൽപുരസ്സരൻ
എങ്കിലും സംഗമമവ-ക്കില്ല ദൈവേച്ഛ ചിത്രമാം."

(ധന്യാലോകം)

ഇവിടെ നായികാനായകവൃത്താന്താരോപസമാസോക്തിക്കും "കാര്യാജനി വിശേഷോക്തി ഹേതുവുണ്ടായിരിക്കവേ" എന്ന ലക്ഷണലക്ഷിതമായ വിശേഷോക്തിക്കും അംഗാംഗിഭാവമുള്ളതിനാൽ അംഗാംഗിഭാവസങ്കരം. അതുപോലെ, ആ സങ്കരത്തിനും 'ദൈവേച്ഛ ചിത്രമാം' എന്നതിലെ കാവ്യലിംഗത്തിനും തമ്മിലും സങ്കരം.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"തിങ്കൾ, ക്രന്തൽ വിരലാൽക്കണക്കെ നി-
ശ്ശങ്കമിങ്ങിരുളൊതുക്കി രശ്മിയാൽ
പങ്കജാക്ഷി യടയും നിശാമുഖ-
ത്തിങ്കലുംക്കൊതിയൊടുമ്മവെക്കയോ?"

(കുമാരസംഭവം)

'വിരലാൽ കണക്കെ' എന്നതു് ഉപമയാവുകകൊണ്ടു് 'പങ്കജാക്ഷി' എന്നതിലും അക്ഷിപോലുള്ള പങ്കജമെന്നിങ്ങിനെ ഉപമയാണെന്ന ഗ്രഹിക്കയാണുചിതം. ഈ രണ്ടു് ഉപമകളും, 'നിശാമുഖത്തു്'. എന്നതിലെ ശ്ലേഷവും അന്യോന്യം ആനുഗുണ്യത്തോടു ക്രൂടി നിശാശശികളിൽ ദാമ്പത്യവ്യവഹാരസമാരോപമായ സമാസോക്തിക്കും, സമാസോക്തി 'നിശാമുഖത്തു് ഉമ്മവെക്കയോ' എന്ന ഉൽപ്രേക്ഷയ്ക്കും അനുഗ്രാഹകമായിരിക്കയാൽ ഇവയ്ക്കു തമ്മിൽ അംഗാംഗിഭാവസങ്കരം. നായികാനായകവൃത്താന്തസമാരോപാത്മകമായ സമാസോക്തി ക്രൂടാതെ 'ശശി നിശാമുഖത്തു് ഉമ്മവെക്കുക' എന്ന ഉൽപ്രേക്ഷ സിദ്ധിക്കയില്ലല്ലോ. അതുകൊണ്ടു്, ഉൽപ്രേക്ഷയ്ക്കു് ഉത്ഥാപകംതന്നെ സമാസോക്തിയാകുന്നു. ആട്ടെ, "ഉൽപ്രേക്ഷയ്ക്കു് ഉത്ഥാപകം സമാസോക്തിയാണെന്നല്ലേ പറഞ്ഞതു്? അതെങ്ങിനെയാണു്? പ്രസ്തുതപദ്യത്തിൽ ഉപമകളെക്കൊണ്ടു സമ്പാദിച്ചിരിക്കുന്ന ധർമ്മം പ്രകൃതമായ നിശാശശികൾക്കല്ലാതെ അപ്രകൃതമായ നായികാനായകന്മാർക്കു യോജിക്കുന്നതല്ലല്ലോ? വിശേഷണരൂപധർമ്മങ്ങൾ പ്രകൃതാപ്രകൃതസാധാരണങ്ങളായാലല്ലേ സമാസോക്തിക്കു പ്രസക്തിയുള്ളു? സമാസോക്തി ക്രൂടാതെ മുഖചുംബനോൽപ്രേക്ഷ ഉപപന്നമാവുകയുമില്ല. എന്നുമാത്രമല്ല, ഉൽപ്രേക്ഷയ്ക്കു് അന്യധർമ്മസംബന്ധമാണു് മൂലം; അതും ഇവിടെ ഉപപാദിക്കാവുന്നതല്ല. 'ക്രന്തൽ വിരൽകൊണ്ടെന്നപോലെ ഇരുൾ രശ്മിയാൽ ഒതുക്കുക' മുതലായ ധർമ്മം കേവലം ശശിസംബന്ധിയല്ലാതെ അന്യസംബന്ധിയാവുമോ? പ്രകൃതാപ്രകൃതസാധാരണധർമ്മമായിച്ചാണല്ലോ

ഉൽപ്രേക്ഷയുടെ ഉൽപത്തിതന്നെ. ഉപമകളെക്കൊണ്ടു നിർദ്ദേശിച്ചിരിക്കുന്ന ധർമ്മമാകട്ടെ, അതായതു്—അംഗുളീസദൃശരശ്മി, നേത്രതുല്യപങ്കജവത്ത്വം എന്നിവ—നിശാശശിരൂപപ്രകൃതത്തിലല്ലാതെ, നായികാനായകരൂപമായ അപ്രകൃതത്തിൽ സംബന്ധിക്കുന്നതല്ല. ആകയാൽ, വിശേഷണസാമ്യമൂലകമായ സമാസോക്തിക്കും സാധാരണധർമ്മസംബന്ധമൂലകമായ ഉൽപ്രേക്ഷയ്ക്കും ഇവിടെ അവകാശം കാണുന്നില്ല" എന്നാശങ്കിക്കുന്നുവെങ്കിൽ പറയാം:—പൂർവ്വാർദ്ധഗതമായ "തിങ്കൾ, ക്രന്തൽ വിരലാൽക്കണക്കെ—" ഇത്യാദി വാക്യോപമയിലെ 'കണക്കെ' എന്ന ഉപമാവാചകത്തെ 'ഇരുൾ രശ്മിയാൽകണക്കെ ക്രന്തൽ വിരലാലൊതുക്കി' എന്നിങ്ങിനെ മറ്റൊരു തരത്തിലും അനന്വയം അംഗീകരിച്ചു പ്രകൃതാപ്രകൃതങ്ങളിൽ ഓരോന്നിനും പ്രത്യേകം യോജിക്കുന്നവിധം രണ്ടുതരം ധർമ്മം സമ്പാദിക്കുക. അതുപോലെ, 'പങ്കജാക്ഷി' എന്ന സമാസോപമയിലും അക്ഷിപോലുള്ള പങ്കജം എന്നതിനു പുറമെ പങ്കജസദൃശമായ അക്ഷിയെന്നും സമാസഭേദമാശ്രയിച്ചു പ്രകൃതാപ്രകൃതങ്ങൾക്കു വെവ്വേറെ വിഷയമായ ധർമ്മദ്വയം സമ്പാദിക്കുക. ഇങ്ങിനെ അനന്വയഭേദംകൊണ്ടും സമാസഭേദംകൊണ്ടും സമ്പാദിക്കപ്പെട്ട രണ്ടുതരം ധർമ്മങ്ങളിൽ ഒന്നു പ്രകൃതത്തിലും മറ്റൊന്നു് അപ്രകൃതത്തിലും മാത്രം സംബന്ധിക്കുന്നതാണെങ്കിലും അവയ്ക്കു തമ്മിൽ അഭേദാദ്ധ്യവസായം വഴിക്കു സാധാരണ്യം നിർവ്വഹിക്കാവുന്നതാണു്. ആകയാൽ, വിശേഷണസാമ്യമൂലകമായ സമാസോക്തിക്കോ സാധാരണധർമ്മസംബന്ധമൂലകമായ ഉൽപ്രേക്ഷയ്ക്കോ അനുപപത്തിയില്ലെന്നാവുന്നു. ക്രടാതെ, പ്രകൃതകോടിയിലുൾപ്പെട്ട രശ്മി, ഇരുൾ, പങ്കജം എന്നിവയ്ക്കും അപ്രകൃതകോടിയിലുൾപ്പെട്ട തത്തുല്യങ്ങളായ വിരൽ, ക്രന്തൽ, അക്ഷി എന്നിവയ്ക്കും തമ്മിൽ തത്തദസാധാരണരൂപമാശ്രയിച്ചു ഭേദമുണ്ടെങ്കിലും, തന്നുദീർഘാരുണത്വം, നീലനീരസ്രുത്വം, കാന്തിമത്ത്വം എന്നിങ്ങിനെയുള്ള അനുഗതധർമ്മം അവലംബിച്ചു് അഭേദമുണ്ടെന്നും പറയാം. ഭേദാഭേദഘടിതമാണല്ലോ സാദൃശ്യം. അതുകൊണ്ടു്,

സദൃശങ്ങളായ രശ്മി, വിരൽ മുതലായവയിലെ അഭേദാംശംമാത്രം ഗ്രഹിക്കുന്ന ആ വക രണ്ടു ക്രിയയും ഒന്നാണെന്നുള്ള കല്പനയാൽ സാധാരണ്യം സമ്പാദിച്ചു് സമാസോക്തിയിൽപ്രേക്ഷാംഗതാപം ഉപമകാംക്ഷ നിവൃത്തിക്കാവുന്നതാണു്. എന്നാൽ ഭേദാഭേദോഭയപ്രധാനമായ സാദൃശ്യത്തിലെ അഭേദാംശം മാത്രമെടുത്തു കാവ്യനിർവ്വഹണം ന്യായ്യമാണോ എന്നും സംശയിക്കേണ്ട. ഇത്തരം കാവ്യനിർവ്വാഹം ലോകശാസ്ത്രസമ്പ്രദായസിദ്ധാന്തന്നെയാകുന്നു. ലോകത്തിൽ പ്രകാശനശക്തിയും ശൈത്യാപനയനശക്തിയുമുള്ള അഗ്നേയതേജസ്സിന്റെ ശൈത്യാപനയനശക്തിമാത്രമാശ്രയിച്ചു ശീതാളക്കം കളിർകായുന്നതു ലോകസിദ്ധമാണല്ലോ. അതുപോലെ, വിധിപ്രത്യയത്തിനു്, ഇഷ്ടസാധനത്വം, കൃതിസാദ്ധ്യത്വം, ബലവദനിഷ്ടാനനുബന്ധിത്വം എന്നു മൂന്നു ശക്തികളുണ്ടെങ്കിലും ബലവദനിഷ്ടാനനുബന്ധിയായ ശ്യേനയാഗത്തെ വിധിക്കുന്ന "ശ്യേനേനാഭിചരൻ യജേത" എന്ന വാക്യഘടിതമായ 'യജേത'യിലെ വിധിപ്രത്യയത്തിനു 'ബലവദനിഷ്ടാനനുബന്ധിത്വ'മൊഴിച്ചു ബാക്കിയുള്ളവയെക്കൊണ്ടുമാത്രം വാക്യനിർവ്വാഹകത്വം മീമാംസാതന്ത്രപ്രസിദ്ധവുമാണു്. എന്നുമാത്രമല്ല, ഇപ്രകാരം അഭേദാംശമാശ്രയിച്ചു് അഭേദാദ്ധ്യവസായം ചെയ്താൽ മാത്രമല്ലാതെ, വിശിഷ്ടോപമാസ്ഥലത്തു് ഉപമതന്നെ ഘടിക്കയില്ല.

"സുരുചിരഹരിചന്ദനാദ്ധ്യനായ് ന-
ല്ലൊരു വരഹാരമണിഞ്ഞൊരീ നരേന്ദ്രൻ
അരുവിയൊടിളവൈലണിഞ്ഞു മിന്നും
പെരുമലയൊത്തവനോക്ക പാണ്ഡ്യനല്ലോ."

(രഘുവംശം)

ഇവിടെ ഉപമാനമായ പെരുമലയ്ക്കും ഉപമേയമായ പാണ്ഡ്യനും തമ്മിലുള്ള ഉപമയിൽ അനുഗതമായ സാധാരണധർമ്മം നിർദ്ദേശിച്ചിട്ടില്ല. ഉപമേയധർമ്മമായ ഹരിചന്ദനവും ഹാരവും ഉപമാനധർമ്മമായ ഇളവെയിലും അരുവിയും പരസ്പരം ഭിന്നമാണതാനും. ഈ സ്ഥിതിക്കു്, ധർമ്മങ്ങൾക്ക സാധാരണ്യസമ്പാദനമെ

ക്കിനെ? സാധാരണധമ്മമില്ലെങ്കിൽ വർണ്യാവർണ്യങ്ങൾക്ക് ഉപമ സിദ്ധിക്കുമോ? അതുകൊണ്ട്, ഹരിചന്ദനത്തിന്നും ഇളവെയിലിന്നും ഹാരത്തിന്നും അരുവിക്കും തമ്മിൽ സാദൃശ്യമുള്ളതിനാൽ ഭേദാഭേദാത്മകമായ സാദൃശ്യത്തിലെ അഭേദാംശം സ്വീകരിച്ച് രണ്ടു ക്രിയയും ഒന്നുതന്നെയെന്ന അഭേദാദ്ധ്യവസായംചെയ്യ സാധാരണ്യം സമ്പാദിക്കാതെ, ഈവക ഉപമാനിവ്വാഹത്തിന്ന വേറെ ഗതിയില്ലെന്ന ധരിക്കണം. ഇത്തരം അഭേദാംശോപജീവനം തന്നെയാണ് ബിംബപ്രതിബിംബഭാവമെന്ന പറയുന്നതു്. ആകയാൽ പ്രകൃതത്തിലെ സമാസോക്തിക്കോ ഉൽപ്രേക്ഷയ്ക്കോ അനുപപത്തിയില്ലെന്ന സിദ്ധം.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"നിൻ നേത്രത്തിന്ന തുല്യമാം കുവലയം വെള്ളത്തിനുള്ളത്തിലായ്
നിന്നാസ്യപ്രഭ തേടുമമ്പിളി യൊളിക്കപ്പെട്ട കാർകൊണ്ടലാൽ
അന്നത്തനുചികാം നിന്നൊടൊത്തനടയുള്ളോരങ്ങ മന്നീടിനാർ
നിന്നെയുപമ്യവുമിന്ന കാണ്മതു പൊറുക്കുന്നില്ലഹോ ദുർവ്വിധി."

(ഭാഷാഭൂഷണം)

ഇതിൽ മൂന്നുപാദങ്ങളിലുമുള്ള പ്രതീപം നാലാംപാദത്തിലെ സമർത്ഥനരൂപമായ വാക്യാർത്ഥഹേതുകകാവ്യലിംഗത്തിന്ന് അനുഗ്രാഹകമാകയാൽ അംഗാംഗിഭാവസങ്കരം. ഇതുപോലെ,—

"കമനിമാരുമരിക്ഷിതിപാലരും—"

ഇത്യാദിയിൽ രൂപകവും,

"നിൻമുഖം പദ്മമെന്നോർത്തു—"

ഇത്യാദിയിൽ ഭ്രാന്തിയും,

"കാലനോ കനലോ എന്ന—"

ഇത്യാദിയിൽ സന്ദേഹവും, സമുദായാത്മകമായ ഉല്ലേഖത്തിന്ന് അനുഗ്രാഹകമാകയാൽ അംഗാംഗിഭാവസങ്കരമാണെന്ന ധരിച്ചുകൊൾക.

ഇവയെ പ്രായേണ അതതുപ്രകരണത്തിൽ എടുത്തു കാണിച്ചിട്ടുണ്ട്. അങ്ങിനെ എടുത്തുപറയാത്തതായും ചില ഉദാഹരണങ്ങൾ കാണാം. അവയെ യഥാസംഭവം സ്വയം നോക്കിക്കൊൾക.

പരസ്പരവിരുദ്ധമായ ഒന്നിലധികം അലങ്കാരങ്ങൾക്ക് പ്രാപ്തിയുണ്ടായിരിക്കെ, നിർണ്ണായകപ്രമാണമില്ലായ്കയാൽ ഏതലങ്കാരമാണ് പറയേണ്ടതെന്ന സന്ദേഹം വരുന്നോടത്ത് സന്ദേഹസങ്കരം.

"നിർന്നിമേഷമിതാ നോക്കി-നില്പൂ നിൻപ്രിയ നോക്കു നീ."
(സ്വ)

ഇതിൽ 'ആനനസുധാംശു' എന്നതിലെ അലങ്കാരം സുധാംശുപോലെയുള്ള ആനനം എന്നിങ്ങിനെ ഉപമയോ, ആനനമായ സുധാംശുവെന്നിങ്ങിനെ രൂപകമോ ഏതാണെന്ന നിർണയിക്കുവാൻ പ്രമാണമൊന്നുമില്ലായ്കയാൽ സന്ദേഹസങ്കരം. എന്നാൽ ഈവക സ്ഥലത്ത് ഏതെങ്കിലുമൊരലങ്കാരത്തിന്നു സാധകമോ ബാധകമോ ആയ വല്ല പ്രമാണവുമുള്ളപക്ഷം സന്ദേഹത്തിന്ന് അവകാശമില്ലായ്കയാൽ സങ്കരത്തിന്നു പ്രസക്തിയില്ല.

എങ്ങിനെയെന്നാൽ,—

"ഗദകബളിതമെന്റെ കണ്ണയുഗ്മം
വദനവിഭ്രക്ഷണമാത്രമായ് ച്ചമഞ്ഞു;
കദനമിതൊഴിവാക്കുകംബികേ, നിൻ
പദസരസീരുഹദാസനല്ലയോ ഞാൻ."
(ബധിരവിലാപം)

ഇവിടെ പദമായ സരസീരുഹമെന്നിങ്ങിനെ രൂപകമാണലങ്കാരമെങ്കിൽ പ്രാധാന്യം ഉത്തരപദാർത്ഥമായ സരസീരുഹത്തിന്നാകയാൽ അതിനോടാണ് ദാസപദാർത്ഥത്തിന്ന് അന്വയം വരിക; അതു യുക്തമല്ല. സരസീരുഹംപോലെയുള്ള പദമെന്നിങ്ങിനെ

ഉപമയാണെങ്കിൽ പ്രാധാന്യം പൂർവ്വപദാർത്ഥമായ പദത്തിന്നാകയാൽ അതിനോടാണ് ദാസപദാർത്ഥമന്വയിക്കുക; അതു യുക്തവുമാണ്. ഇങ്ങിനെ ഇവിടെ ഉപമാസാധകമായി ദാസപദാർത്ഥരൂപപ്രമാണമുള്ളതുകൊണ്ടു സന്ദേഹസങ്കരത്തിന്ന് അവകാശമില്ല.

ഇതുപോലെ,—

"കന്നൽനേർമിഴിയാളായ ഗൌരിയും
തന്നുടെ സഖിമാരുമൊരുമിച്ചു
പന്നഗഭ്രഷനാകിയ ദേവന്റെ
പാദപങ്കജം പൂജിപ്പതിന്നായി
പുഷ്പഗന്ധജലാദിപദാർത്ഥങ്ങൾ
ശില്പമായിക്കരത്തിലെടുത്തുകൊ-
ണ്ടുല്പലാക്ഷി പതുക്കെപ്പതുക്കവേ
തൽപ്രദേശേ പ്രവേശം തുടങ്ങിനാൾ."

(പാർവ്വതീപരിണയം)

"എങ്കിലുമിങ്ങനെയിങ്ങൊരു
സങ്കടമുളവാകയാൽ ഗമിച്ചിഹ നാം
ശങ്കരസുകൃതത്തിൻപദ-
പങ്കജയുഗളം ഭജിച്ചു വാഴേണം."

(കേശവീയം)

ഇവിടെ 'പൂജിക്ക' 'ഭജിക്ക' എന്നിവ "പാദപങ്കജം" പദപങ്കജം എന്നിവയിൽ ഉപമയ്ക്കു സാധകം.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"വികസതി ദിനകരകിരണൈരധികം
വിരവോടിതരസരോരുഹനിവഹം
സുകഭാഷിണി, ബത! തവ മുഖകമലം
സുന്ദരി വാടീടുന്നതിവേലം."

(കിമ്മീരവധം)

ഇവിടെ 'ഇതരസരോരുഹനിവഹം' എന്ന പ്രയോഗം 'മുഖകമലം' എന്നതിൽ രൂപകത്തിന്നു സാധകം. ഇതരത്വനിർദ്ദേശത്താൽ കമലത്തിന്നാണു് പ്രാധാന്യവിവക്ഷയെന്നതു വ്യക്തമാണല്ലോ.

ഇതുപോലെ,—

"പ്രകടം വിഷമേന്തുന്ന ഫണിയാൽ ദോഷമില്ല താൻ
ശുദ്ധമീഷ്യാവിഷംപേറും പുമാൻതന്നെ ഭയങ്കരൻ."

(കേശവീയം)

ഇത്യാദിയിലൊക്കയും രൂപകസാധകപ്രമാണമുണ്ടെന്നു കണ്ടുകൊൾക.

ബാധകപ്രമാണത്തിനു്:—

"മണിമഞ്ജീരമനോഹര-
മണിമാദ്യൈശ്വര്യസിദ്ധികരം
ഫണിഭ്രഷണനെറ രമണീ-
മണിതൻ പാദാംബുജം ഭജിക്കുന്നേൻ." (സ.)

അംബുജത്തിന്നു മണിമഞ്ജീരമനോഹരത്വം സംഭാവ്യമല്ലായ്കയാൽ പാദമായ അംബുജമെന്ന രൂപകത്തിന്നു് അതു ബാധകമായിരിക്കുന്നു. അതുകൊണ്ടു പരിശേഷന്യായത്താൽ ഉപമാലങ്കാരം.

അതുപോലെ,—

"രാവും പകലുമീ രാജ-നാരായണനെ നിർഭരം
പരമപ്രീതിയാൽ ലക്ഷ്മി പുണരുന്നിതു മേല്ക്കുമേൽ." (സ.)

ഇത്യാദിയിൽ ലക്ഷ്മി പുണരുകയെന്നതു്, 'നാരായണനെപ്പോലെയുള്ള രാജാവു്' എന്ന ഉപമയ്ക്കു ബാധകമായിരിക്കയാൽ പരിശേഷന്യായപ്രകാരം രൂപകസിദ്ധി. പ്രേയസി തന്റെ ഭർത്താവിന്നു സദൃശനായ പുരുഷനെ പുണരുകയെന്നതു് അയുക്തമാണല്ലോ. ആകയാൽ 'പുണരുന്നിതു' എന്ന പദം ഉപമാബാധകമായി സ്ഥിതിചെയ്യുന്നു.

പ്പക്ഷേ, ഈ വകയിലൊക്കെയും ഒരു സംഗതി ഏതാനുമൊരലങ്കാരത്തിനു ബാധകമാവുമ്പോൾ മറെറാരലങ്കാരത്തിനു സാധകമായും ഒന്നിനു സാധകമാവുമ്പോൾ മറെറാന്നിനു ബാധകമായുമിരിക്കുമല്ലോ? ഉദാഹരിച്ചു കാണിച്ച സ്ഥലമൊക്കെയും അപ്രകാരത്തിലാണ് കാണുന്നതും. ഈ സ്ഥിതിക്ക്, സാധകബാധകപ്രമാണങ്ങൾക്കു വെവ്വേറെ സ്ഥലനിർദ്ദേശമാവശ്യമില്ലല്ലോ എന്നൊരാശങ്കയ്ക്ക് അവകാശമില്ലെന്നില്ല. എന്നാൽ സാധകബാധകങ്ങളിൽ ഏതിനാണോ പ്രാബല്യം അതിനെയാണ് കാവ്യപ്രകാശകാരാദികൾ പ്രമാണമായി വ്യപദേശിച്ചിരിക്കുന്നത്. അതനുസരിച്ച്, ഇവിടേയും പ്രത്യേകനിർദ്ദേശം അയുക്തമല്ലെന്നു മാത്രം ധരിച്ചാൽ മതി. അഥവാ,—

"പ്രകാമം തവ വക്ത്രേന്ദു പ്രകാശിക്കുന്നു സുന്ദരി" (സ.)

ഇവിടെ പ്രകാശനം ഇന്ദുവിൽ അനുഭൂതമാകയാൽ രൂപകസാധകം. മുഖത്തിൽ പ്രകാശധർമ്മം ഔപചാരികമായി പറയാവുന്നതുകൊണ്ട് ഉപമയ്ക്കു ബാധകമല്ലതാനും. ഇതുപോലെ,—

"രമണീയം ഭവദ്വക്ത്ര-കമലം ചലലോചനം" (സ.)

എന്നതിൽ ലോചനം കമലത്തിൽ സംഭാവിതമല്ലായ്കയാൽ രൂപകബാധകം. എന്നാൽ ഉപമയ്ക്ക് അതു സാധകമാണെന്നു പറഞ്ഞുകൂടാ. രമണീയമെന്ന വിശേഷണം ഉപമയ്ക്കു പ്രതിബന്ധകമായിട്ടിരിക്കുന്നുണ്ട്. വക്ത്രകമലമെന്നതു ഉപമയാവണമെങ്കിൽ ഉപമിതസമാസം പറയാതെ നിവൃത്തിയില്ല. ഉപമിതസമാസമാകട്ടെ, "ഉപമിതം വ്യാഘ്രാദിഭിസ്സാമാന്യാപ്രയോഗേ" എന്ന സൂത്രപ്രകാരം സാധാരണധർമ്മത്തിനു പ്രയോഗമുള്ളപക്ഷം വരുന്നതുമല്ല. അതുകൊണ്ട്, രമണീയതയ്ക്കു സാധാരണധർമ്മതാവിവക്ഷയില്ലെന്നോ, ഭാഷയിൽ സംസ്കൃതവ്യാകരണവിധിയെ അത്രത്തോളം ആദരിക്കേണ്ട ആവശ്യമില്ലെന്നോ മറേറാ കല്പിച്ചുകൊണ്ട്, രൂപകബാധം പ്രമാണിച്ച്, ഉപമയാണെന്നു പറയേണ്ടിയിരിക്കുന്നു. അതുകൊണ്ട്,

ലോചനനിർദ്ദേശം രൂപകത്തിന്നു ബാധകമെന്നല്ലാതെ, ഉപമയ്ക്കു സാധകമാണെന്നു പറവാൻ പാടില്ല. ഈ വകയാണ് സാധകബാധകപ്രമാണങ്ങൾക്കു പ്രത്യേകസ്ഥലം. മുൻപറഞ്ഞവയിൽ സാധകബാധകങ്ങളായ രണ്ടു വിധം പ്രമാണങ്ങളും ഉണ്ടെന്നുവരികിൽ അതയിക്കൊള്ളട്ടെ.

സന്ദേഹസങ്കരത്തിന്നു വേറെ ഉദാഹരണം:—

"വിഷം വമിച്ചുകൊണ്ടാശീ-വിഷം ചാരത്തു വാഴവേ,
ഫലസംഭാരഭൂരുവാം തരുവാലെന്തുതാൻ ഫലം?" (സ്വ)

ഇവിടെ ആശീവിഷവൃത്താന്തവർണനത്താൽ ഏതാണ്ടൊരു രാജാവിന്റെ സന്നിധാനത്തിൽ സ്ഥിതിചെയ്യുന്ന മൂർഖന്റെ വൃത്താന്തം വ്യംജിക്കുന്നുണ്ട്. വാച്യവും വ്യംഗ്യവുമായ ഈ രണ്ടു വൃത്താന്തങ്ങളിൽ ഏതാണ്ടു പ്രകൃതമെന്നു നിർണയിക്കുന്നതിന്നു പ്രകരണാദിപ്രമാണമൊന്നുമില്ലായ്കയാൽ, ഇതിലെ അലങ്കാരം അപ്രസ്തുതപ്രശംസയോ സമാസോക്തിയോ ഏതെന്നു സന്ദേഹം വരുന്നതുകൊണ്ടു സന്ദേഹസങ്കരം. ഇതുപോലെ വേറെ അലങ്കാരങ്ങളെ അവലംബിച്ചും സ്ഥലാന്തരങ്ങളിൽ സന്ദേഹസങ്കരം സ്വയം കണ്ടുകൊൾകം.

ഇപ്രകാരം അലങ്കാരങ്ങൾക്കു അംഗാംഗിഭാവമോ സന്ദേഹമോ ക്രടാതെ ഒരേ വാചകത്തിൽ ഒന്നിലധികം അലങ്കാരങ്ങൾ സംഭവിക്കുന്നതായാൽ അതു് ഏകവാചകാനുപ്രവേശസങ്കരം. ഇതു ശബ്ദാലങ്കാരങ്ങൾക്കും, അർത്ഥാലങ്കാരങ്ങൾക്കും, ശബ്ദാർത്ഥോഭയാലങ്കാരങ്ങൾക്കും വരാവുന്നതിനാൽ അതു മൂന്നുവിധം.

ശബ്ദാലങ്കാരങ്ങൾക്ക്:—

"സരസകാവ്യവിലാസ—" എന്നു മുമ്പുദാഹരിച്ച പദ്യത്തിലെ "സരസിജോരസിജോരുരുചേ" എന്ന പദത്തിൽ യമകത്തിന്നും സകാരരേഫവൃത്ത്യനുപ്രാസത്തിന്നും അനുപ്രവേശമുള്ളതിനാൽ ഏകവാചകാനുപ്രവേശസങ്കരം.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"എന്നെ വിട്ടു നകരുന്ന മറെറതെ-
ന്നോത്തു വീത്തു മുഷിയാതിരിക്കുവാൻ
സാരസോദരസഹോദരം കരം
ചേത്തിട്ടുന്ന നിയതം സ്തനാന്തരേ."

(ചെറുപൈതൽ)

ഇതിലെ 'സാരസോദരസഹോദരം' എന്നാ പദത്തിൽ വൃത്ത്യനുപ്രാസത്തിന്നും പുനരുക്തവദാഭാസത്തിന്നും അനുപ്രവേശം.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"ഭ്രതിയൂറുമിതിൽ ബുരി പ്രീതി പൂണ്ടിട്ടുമുവ്വിയും
ഈതി പുഷ്ടിപിടിച്ചീടും രീതിഭീതിയുമില്ലിതിൽ."

(രുക്മാംഗദചരിതം)

ഈ പദ്യത്തിൽ 'അകണ്ഠ്യം' വൃത്ത്യനുപ്രാസം എന്നീ ശബ്ദാലങ്കാരങ്ങൾക്ക് അനുപ്രവേശം.

"ധരാധരലസദ്ധാരി സദ്ധാരിരുഹചാരുവായ്
തൽപരാഗദ്രവാപീത-വാപീതടഭുവാ ഗിരി."

(രുക്മാംഗദചരിതം)

ഇതിൽ നിരനുനാസികം, യമകം, വൃത്ത്യനുപ്രാസം എന്നിവയ്ക്ക് ഏകവാചകാനുപ്രവേശം. ഇതുപോലെ വേറെയും നോക്കിക്കൊൾക. ഈ ഉദാഹരണങ്ങളിലെ ശബ്ദാലങ്കാരങ്ങൾക്കു പരസ്പരവിരോധമില്ലായ്കയാൽ സന്ദേഹസങ്കരത്തിന്നോ അനുഗ്രാഹ്യാനുഗ്രാഹകഭാവമില്ലായ്കയാൽ അംഗാംഗിഭാവസങ്കരത്തിന്നോ പ്രസക്തിയില്ല.

അർത്ഥാലങ്കാരങ്ങൾക്ക്:—

"മണിയറയിൽ നടുക്കും നാലുകൂഡ്യത്തിലും തൻ
കണിമലരണിമൈ കണ്ടാത്മകാന്താശയത്തിൽ

ക്ഷണികനിലയിലുണ്ടാം സംഭ്രമം മഞ്ജുളശ്രീ-
ഫണിതിവഴി പതുക്കെ ക്കാന്തമാർ ഹന്ത തീർത്തു."

(ഉമാകേരളം)

ഈ പദ്യത്തിൽ "സന്ദേഹമാകും സാദൃശ്യമൂലമാകുന്ന സംശയം" എന്ന ലക്ഷണമനുസരിച്ചുള്ള നിശ്ചിതാന്യസന്ദേഹത്തിനും "സാമാന്യമഭ്യുക്ഷവസ്തുഭേദാനഭ്യവസായമാം" എന്ന ലക്ഷണലക്ഷിതമായ സാമാന്യത്തിനും "അയോഗേ യോഗകല്പനം" എന്ന സംബന്ധാതിശയോക്തിക്കും അനുപ്രവേശമുള്ളതിനാൽ ഏകവാചകാനുപ്രവേശസങ്കരം. ഏകവാചകമെന്നതിന്ന് ഏകാർത്ഥപ്രതിപാദകമെന്നോ അർത്ഥവിവക്ഷയുള്ളൂ. അതു പദമായാലും പദസമൂഹമായ വാക്യമായാലും തരക്കേടില്ല. അതുകൊണ്ട്, "വാചകമെന്നതു പദമാകയാൽ ഇവിടെ ഈ അലങ്കാരങ്ങൾക്ക് ഏകവാചകാനുപ്രവേശമില്ല" എന്നുള്ള ആശങ്കയ്ക്കും അവകാശമില്ല. ഈ അലങ്കാരങ്ങളും ഒന്നിനൊന്ന് അവിനാഭാവിയാകയാൽ ഇവയ്ക്ക് ഏകവാചകാനുപ്രവേശസങ്കരതാപകഥനം യുക്തമല്ലെന്നും വിചാരിക്കേണ്ട. ഓരോന്നിനും ഇതരസ്പർശം കൂടാതെ വിവിക്തവിഷയതാപം സംഭവിക്കുന്നുണ്ട്.

നോക്കുക:—

"പങ്കജമോ? ജലമെവിടെ?
ത്തിങ്കളിതോ? എങ്ങൊളിച്ചിതു കളങ്കം?
ശങ്കിച്ചിത്ഥമുറച്ചേൻ
പങ്കജമിഴിവക്ത്രമെന്നവാക്കുകളാൽ."

(ഭാഷാഭൂഷണം)

ഇത്യാദിസ്ഥലം നിശ്ചിതാന്യസന്ദേഹത്തിനുമാത്രം വിഷയമാകുന്നു. ഇവിടെ പങ്കജാദികൾക്ക സാദൃശ്യത്താൽ കേവലം സ്മരണമല്ലാതെ അഭ്യുക്ഷതാപമില്ലായ്കകൊണ്ട്, സാമാന്യത്തിനോ അയോഗത്തിൽ യോഗകല്പനമില്ലായ്കകൊണ്ട്, സംബന്ധാതിശയോക്തിക്കോ പ്രസക്തിയില്ല.

"ഫാലാന്തേ സഖി, ചന്ദനക്കുറികളും
പോർകൊങ്ക വെള്ളിക്കുടം-
പോലാകുംപടി വെള്ള റൌക്കിയുമതി-
ന്മീതച്ഛഹാരങ്ങളും
ചേലായ് ചേർത്തുകഴിഞ്ഞു വേണ്ട ഭയമി-
പ്പൂമ്പട്ടുടുത്തുജ്ജ്വല-
ശ്രീലാത്തുന്ന നിലാവിൽ മറെറാരു നിലാ-
വായങ്ങു പോരെയ്ക്കാംക നീ." (വിലാസലതിക)

"ഗൌരാഭമാം പടമുടുത്തു വെളുത്ത മാല
ധാരാളമേന്തി നവചന്ദനധാര പൂശി
സൈരം ചരിക്കുമഭിസാരികമാരെ യോരു-
ന്നേരം നിലാവിലുമൊരുത്തരറിഞ്ഞതില്ല."
(രുക്മാംഗദചരിതം)

ഇത്യാദിയിൽ സാമാന്യത്തിന്നല്ലാതെ, നിശ്ചിതാന്തസന്ദേഹത്തിന്നോ സംബന്ധാതിശയോക്തിക്കോ അവകാശമില്ല.

"ചീറിച്ചാടും ലുബ്ധകക്കാക്കട്ടകളും
മാറിൽത്താഡനം മന്ത്രിതൻ വാഗം പതിക്കേ,
പാറിക്കാണും തീപ്പൊരിച്ചാത്തു മേലേ
കേറി ചെമ്പൻമീശ കത്തിക്കരിഞ്ഞു." (ചിത്രയോഗം)

ഇത്യാദിയൊക്കയും സംബന്ധാതിശയോക്തിക്കല്ലാതെ, നിശ്ചയാന്തസന്ദേഹത്തിന്നോ സാമാന്യത്തിന്നോ വിഷയമല്ല. ആകയാൽ വിവിധവിഷയമായ ഈ അലങ്കാരങ്ങൾക്കു പ്രസ്തുതപദ്യത്തിൽ അർത്ഥവശാൽ അനുപ്രവേശം കാണുന്നതുകൊണ്ടു്, ഏകവാചകാനുപ്രവേശസങ്കരം തന്നെ. ഈ അലങ്കാരങ്ങൾക്കു ഭിന്നാവിഷയത്വവും തുല്യപ്രാധാന്യതയും ഉള്ളതിനാൽ പരസ്പരവിരോധത്തിന്നോ അംഗാംഗിഭാവത്തിന്നോ അവകാശമില്ലെന്നും, അതുകൊണ്ടു്, ഈവക സ്ഥലം സന്ദേഹസങ്കരത്തിന്നോ അംഗാംഗിഭാവസങ്കരത്തിന്നോ വിഷയമല്ലെന്നുമറിഞ്ഞുകൊൾക.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"തെരുവിൽ ക്കാശിന്നാശി-
ച്ചിരുട്ടുവോളം നടന്ന തയിർ വില്പോ,
ഒരുമുക്കിൽ വെച്ചു ഗോപ-
ത്തരുണിക്കു ലഭിച്ചിതിന്ദ്രനീലമണി."

(സ.പ)

ഈ ശ്ലോകവാക്യത്തിൽ പ്രഹർഷണത്തിന്നും വിഷമത്തിന്നും അനുപ്രവേശം. ശ്രീകൃഷ്ണനെയാണിവിടെ ഇന്ദ്രനീലമണിയായിട്ടു വസായം ചെയ്തിരിക്കുന്നതു്. അതിൽ വിഷയമായ ഭഗവാനും വിഷയിയായ ഇന്ദ്രനീലക്കല്ലും പ്രഹർഷണത്തിന്നു് അനുഭൂണമാകുന്നു. അതു രണ്ടിന്റേയും പ്രാപ്തി ഉദ്ദേശിച്ചതിൽ വെച്ചു് ഒട്ടു കവിഞ്ഞിട്ടുള്ള ഇഷ്ടലാഭംതന്നെയാണല്ലോ. വിഷമത്തിനാകട്ടെ, വിഷയിയായ ഇന്ദ്രനീലമണിയുടെ പ്രാപ്തിമാത്രമാകുന്നു വിഷയം. തുച്ഛമായ ചെമ്പുകാശിന്നാശിച്ച ഗോപികക്കു കോടിക്കണക്കിൽ വിലമതിക്കാവുന്ന ഇന്ദ്രനീലമണിയുടെ പ്രാപ്തിരൂപസംസർഗ്ഗം അനന്തരൂപമാണല്ലോ. ഇതു വിലപിടിച്ച സാധനം കേവലം ഒരു തയിർകാരിക്കു യോജിച്ചതല്ല. അവൾ അതുകൊണ്ടു് എന്തുകാട്ടും? എവിടെയെങ്കിലും കൊണ്ടുചെന്നു വില്ക്കാൻ നോക്കുന്നതായാൽ ശരിയായ വില കിട്ടില്ലെന്നല്ല, ആപത്തിനുമിടയുണ്ടു്. ആകയാൽ താദൃശസംസർഗ്ഗം അനന്തരൂപമാകുന്നു. ഭഗവൽസംസർഗ്ഗം അതുപോലെയല്ല. അയതു് അജ്ഞാനിക്കും നീചനും എല്ലാം ആകാവുന്നതുതന്നെ. ഭക്തിമാത്രമുണ്ടായാൽ മതി. അതുകൊണ്ടു്, ശ്രീകൃഷ്ണനായ വിഷയത്തിന്നു വിഷമാനുഗുണ്യമില്ല തന്നെ.

ആകയാൽ,—

"നിധ്യംജനൌഷധിക്കായി-ട്ടധ്വരണ്യം ചരിക്കുവേ,
നിധി കണ്ടതിസന്തോഷാം-ബുധിയിൽ ക്കളിയാടിനാൻ."

(സ.പ)

ഇത്യാദിയിൽ വിഷമാസ് പ്പൃഷ്ടവിഷയമായിക്കാണുന്ന പ്രഹർഷണ പ്രഭേദത്തിനും,—

"എങ്ങാട്ടിനേശാനുചയമെങ്ങു തെല്ലൊ-
ന്നെങ്ങാനുമേതാണ്ടറിയുന്ന ബുദ്ധി?
അങ്ങാഴിതന്നക്കരപറുവാൻ ഞാൻ
ചങ്ങാടമേറി ത്തുഴയുന്ന മോഹാൽ." (രഘുവംശം)

ഇത്യാദിയിൽ പ്രഹർഷണാസ് പ്പൃഷ്ടവിഷയമായി സ്ഥിതിചെയ്യുന്ന വിഷമത്തിനും "തെരുവിൽ—" എന്ന പദ്യത്തിൽ അർത്ഥവശാൽ അനുപ്രവേശം എന്നറിഞ്ഞുകൊൾക.

ഇതുപോലെ, "കല്യാണി താമരമലർക്കുട—" ഇത്യാദിയിൽ വിഷമവിഷാദനങ്ങൾക്കും മറും ഏകവാചകാനുപ്രവേശസങ്കരം സ്വയം നോക്കിക്കൊൾക.

ശബ്ദാത്ഥോഭയത്തിനു്:—

"മാരക്രീഡാമഹലഹളയിൽജ്ജാലമാർഗ്ഗേണ ലീലാ-
ഗാരക്രോഡേ നിഭൃതഗതിയായെത്തി നിത്യം നിശായാം
വാരസ്ത്രീണാം വപുഷി വിലസും സേദബിന്ദുക്കളാകും
ഹാരസ്തോമം ഹരതി വിരുതേറുന്ന ചോരൻ സമീരൻ."
(മയൂരസന്ദേശം)

ഇതിലെ 'മഹലഹള' "വിരുതേറുന്ന ചോരൻ സമീരൻ" എന്നീ പദങ്ങളിൽ വൃത്ത്യനുപ്രാസത്തിനും രൂപകത്തിനും അനുപ്രവേശം.

വേറെ ഉദാഹരണം:—

"സ്മരശ്രീസുമശയ്യ സൂചിശയനം, നീഹാരനീരോല്ലസ-
ദ്ധാരം ഘോരഗരം വമിക്കുമുരഗം, പാടീരമഗ്നിദ്രവം,
വാരം വാരമുദാരമാളി തുടരും ശീതോപചാരം ക്ഷത-
ക്ഷാരം, സാരസചാരുഭൃക്കിനു, കഥങ്കാരം കഥിക്കുന്നു ഞാൻ."
(പ്രണയവിലാസം)

ഇവിടെ ആദ്യന്തപ്രാസം, ഛേകാനുപ്രാസം, വൃത്ത്യനുപ്രാസം എന്നീ ശബ്ദാലങ്കാരങ്ങൾക്കും വിരോധാഭാസത്തിനും അനുപ്രവേശം.

ഇങ്ങിനെ സങ്കരത്തിനു മൂന്നുപ്രഭേദമേ കാവ്യപ്രകാശകാരാദികളായ ആലങ്കാരികന്മാരൊക്കയും നിർദ്ദേശിച്ചിട്ടുള്ളൂ. ദീക്ഷിതരാക്കട്ടെ, തന്റെ കുവലയാനന്ദത്തിൽ സമപ്രാധാന്യസങ്കരമെന്നൊരു പ്രഭേദം കൂടി പ്രതിപാദിച്ചിട്ടുണ്ട്. എന്നാൽ അതിലേക്ക് അദ്ദേഹത്തിനു മാർഗദർശി അലങ്കാരസർവ്വസ്വകാരനാണുതാനും. "സർവ്വസ്വ"ത്തിലെ സമാസോക്തിപ്രകരണത്തിൽ,—

"സ്ഫുടം പലാശപ്പൂതുമൊട്ട തിങ്കൾ-
ക്കിടാവൊടൊത്തും പെരികെ തുടുത്തും
ഉടൻ വനശ്രീക്കു വസന്തയോഗാൽ
പെടും നഖപ്പാടുകൾപോലെ മിന്നി." (കുമാരസംഭവം)

ഇത്യാദിയിൽ ഉൽപ്രേക്ഷ ഉത്ഥിതമാകുന്നതുതന്നെ വനശ്രീയിൽ നായികാനായകവൃത്താന്താരോപരൂപസമാസോക്തിയെ ഗർഭീകരിച്ചുകൊണ്ടാകയാൽ ഉൽപ്രേക്ഷയ്ക്കും സമാസോക്തിക്കും ഏകകാലത്വമാണുള്ളതെന്നു പ്രതിപാദിച്ചിട്ടുണ്ട്. ആ ഏകകാലത്വപ്രതിപാദനത്തിൽനിന്നാണു് സമപ്രാധാന്യസങ്കരമെന്നൊരു പ്രത്യേകഭേദം ദീക്ഷിതർ ഉദ്ഭാവനം ചെയ്തിരിക്കുന്നതു്. ഏകകാലത്വം നിമിത്തം പൌർവ്വാപര്യത്തിനു പ്രസക്തിയില്ലായ്കകൊണ്ടു് ആ അലങ്കാരങ്ങളുടെ സമുന്മേഷവും ചമൽകാരവും തുല്യമാകയാൽ ഈവക സ്ഥലത്തു സമപ്രാധാന്യസങ്കരമെന്നൊരു പ്രഭേദം സ്വീകരിക്കേണമെന്നാണു് ദീക്ഷിതരുടെ അഭിപ്രായം.

വസ്തുസ്ഥിതി നോക്കുന്നതായാൽ, സമാസോക്തി കൂടാതെ ഉൽപ്രേക്ഷയ്ക്കു ചമൽകാരമെന്നില്ല ആത്മലാഭംതന്നെയില്ലെന്നു പറയേണ്ടിയിരിക്കുന്നു. ഈ സ്ഥിതിക്കു്, പ്രധാനവാക്യാർത്ഥമായ ഉൽപ്രേക്ഷയ്ക്കു സമാസോക്തി അംഗമാണെന്നും അതുകൊണ്ടു്, ഈവക സ്ഥലത്തു് അംഗാംഗിഭാവസങ്കരമാണെന്നും പറയാവുന്നതിനാൽ സമപ്രാധാന്യപ്രഭേദസ്വീകാരം ആവശ്യമാണെന്നു തോന്നുന്നില്ല.

'രസികരംജിനി'യുടെ അഭിപ്രായവും ഇതുതന്നെയാകുന്നു. അതുകൊണ്ടാണ്, ദീക്ഷിതർ സമപ്രാധാന്യസങ്കരത്തിനുദാഹരിച്ചിരിക്കുന്ന "അംഗുലീഭിരിവ കേശസഞ്ചയം—" എന്ന രഘുവംശപദ്യത്തിന്റെ തജ്ജമയായ, "തിങ്കൾ ക്രന്തൽ വിരലാൽക്കണക്കെ—" എന്ന പദ്യത്തെ മുന്നുതന്നെ അംഗാംഗിഭാവസങ്കരത്തിനു് ഉദാഹരിച്ചിരിക്കുന്നതും. ഇങ്ങിനെയാകുന്നു സംസൃഷ്ടിസങ്കരങ്ങളുടെ വിഭാഗം.

എന്നാൽ, അംഗാംഗിഭാവം, സന്ദേഹം, ഏകവാചകാനുപ്രവേശം എന്നീ ഉപാധികളാൽ ദ്വന്ദ്വസംശ്ലേഷത്തോടു കൂടിയ പരസ്പരാപേക്ഷമായ അലങ്കാരസമ്മേളനം 'സങ്കരം' എന്നൊരു പ്രത്യേകാലങ്കാരമായി വിചാരിച്ചിരിക്കുന്നതു യുക്തമാണെങ്കിലും 'സംസൃഷ്ടി'യുടെ സ്ഥിതി അത്തരത്തിലാണെന്നു തോന്നുന്നില്ല. ലോകത്തിലും, അടുത്തടുത്തായി ധരിച്ചിരിക്കുന്ന ഭ്രഷണങ്ങളെ ഒന്നിച്ചു ചേർത്തു് ഒരേ അലങ്കാരമായി വ്യവഹരിക്കുക പതിവില്ല. അങ്ങിനെ വ്യവഹരിക്കണമെങ്കിൽ ഭ്രഷണങ്ങൾക്കു് സാമീപ്യസ്ഥിതി മാത്രം പോരാ. പരസ്പരസാപേക്ഷമായ സംഘടനതന്നെ വേണ്ടതായിട്ടാണു് കാണുന്നതു്. വിശേഷിച്ചു്, ഒരു പദ്യത്തിൽ പരസ്പരനിരപേക്ഷങ്ങളായ ഒന്നിലധികം അലങ്കാരങ്ങളുണ്ടായിരിക്കെ, അവയെ പ്രത്യേകം പ്രത്യേകം അലങ്കാരങ്ങളായി വിചാരിച്ചാൽ പോരായ്കയുമില്ല. അലങ്കാരസമുദായകൃതമായ വിച്ഛിത്തിവിശേഷമുണ്ടെങ്കിൽ ആയിക്കോട്ടെ; അതിനു വേണ്ടി അവയൊക്കെയും കൂടി ഒരു പ്രത്യേകാലങ്കാരമായി നിർദ്ദേശിക്കേണമെന്നുമില്ല. അങ്ങിനെചെയ്യുന്നപക്ഷം, ഒരു സന്ദർഭം, ഒരു സർഗം, ഒരങ്കം, ഒരദ്ധ്യായം, എന്തിനു്, ഒരു ഗ്രന്ഥം എന്നിവയിലും ഈ രീതി തുല്യന്യായമനുസരിച്ചു സ്വീകരിക്കേണ്ടതാണു്. ഒരലങ്കാരംതന്നെ, ഒന്നിലധികം പദ്യങ്ങളിലായി സ്ഥിതിചെയ്യുന്ന സ്ഥിതിക്കു്, സംസൃഷ്ടിക്കു വിഷയം ഒരൊറ്റ പദ്യം മാത്രമാണെന്നു സങ്കോചം ചെയ്യുന്നതിലും ന്യായം പോരായ്കയുണ്ടു്. മാലോപമ, മാലാരൂപകം മുതലായവ രണ്ടും അതിലധികവും ശ്ലോകങ്ങളിൽ അവസ്ഥിതി ചെയ്യുന്നതായി ഈ ഗ്രന്ഥത്തിൽതന്നെ ഉദാഹരിച്ചു കാണിച്ചിട്ടുണ്ടല്ലോ.

പോരെങ്കിൽ, സാവയവരൂപകപ്രഭേദമായ ഏകദേശവിവർത്തിക്കു കൊടുത്തിരിക്കുന്ന "അളിപ്രജക്കുനിര—" ഇത്യാദി ഉദാഹരണം നോക്കുക.

അതിലെ സാവയവരൂപകം മൂന്നുപദ്യങ്ങളിലായിട്ടാണല്ലോ പ്രതിഷ്ഠിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നതു്. സംസിയിൽ സ്ത്രീത്വാരോപം ശബ്ദോപാത്തമല്ലായ്കയാൽ ഏകദേശവിവർത്തിയാണെന്നോയുള്ളൂ.

"കനിച്ചു നീ യെന്തിനയയ്ക്കുമൌലിയെ
നിനച്ചിടാതിങ്ങു വരും വരായ്കകം
പൊരുത്ത പട്ടർപ്പട കേറി നമ്മളെ
ത്തുരത്തുമാറായതു പാർത്തതില്ലയോ."

"അഹോ മഹാപാപമുരച്ചുപോയി ഞാൻ
മഹാജനം മാപ്പുതരട്ടെ തൽക്ഷണം
മഹീസുരന്മാക്കുവാദമോതിയാൽ
സഹിക്കുമോ സാഹസവാക്കതീശ്വരൻ?"

(മലയവിലാസം)

ആദ്യപക്ഷത്തിനു പക്ഷാന്തരപ്രയുക്തനിഷേധരൂപമായ ആക്ഷേപവിശേഷം ഈ രണ്ടു പദ്യങ്ങളേയും അവലംബിച്ചാണല്ലോ സ്ഥിതിചെയ്യുന്നതു്.

"തിങ്കളെ നിർമ്മിച്ചാൻ പങ്കജം നിർമ്മിച്ചാൻ
പങ്കജസംഭവൻ പണ്ടു പണ്ടേ
എന്തിതിന്നിങ്ങിനെ ചിന്തിച്ചുനിന്നു ഞാൻ
അന്ധനായ്പോയിനേനിരുനാളും
രുക്മിണിതൻ മുഖമിങ്ങിനെ നിർമ്മിപ്പാൻ
അഭ്യസിച്ചാനെന്നതിന്നറിഞ്ഞു." (കൃഷ്ണഗാഥ)

"ശൈശവം പോംമുമ്പെ യൌവനം താൻവന്നു
പേശിത്തുടങ്ങി തന്മേനിതന്നിൽ

കാമൻതാനെന്നതു കണ്ടോരുനേരത്തു
സീമയിട്ടീടിനാനെന്നപോലെ
മംഗലമായൊരു രോമാളിതാൻ വന്ന
പൊങ്ങിത്തുടങ്ങീതു ഭംഗിയോടെ." (കൃഷ്ണഗാഥ)

പങ്കജസംഭവനിൽ പങ്കജാദിസൃഷ്ട്യഭ്യസനരൂപധർമ്മമാൽ പ്രേക്ഷയും, രോമാളിയിൽ കാമകൃതസീമാരൂപധർമ്മമുൽപ്രേക്ഷയും മുമ്മൂന്നു ഈരടിവൃത്തങ്ങളിലായിട്ടാണല്ലോ അവസ്ഥിതിചെയ്യുന്നതു്. ഇങ്ങിനെ ശുദ്ധാലങ്കാരം പോലും ഒന്നിലധികം വൃത്തങ്ങളിൽ വ്യാപിച്ചു വത്തിക്കെ, സംസൃഷ്ടി ഒരു പദ്യത്തിലുള്ളവയ്ക്കു പറയാവു എന്നു വിഷയസങ്കോചം ചെയ്യുന്നതു ന്യായമാണോ? വിശേഷിച്ചു്, ഈ സങ്കോചം നമ്മുടെ ഭാഷാവൃത്തങ്ങളെ സംബന്ധിച്ചേടത്തോളം അയുക്തമാണെന്നു പറയാതെ കഴികയില്ലതന്നെ. ആകയാൽ സംസൃഷ്ടിയെന്നൊരു പ്രത്യേകതരം അലങ്കാരം സ്വീകരിക്കുന്നതു് ഉചിതമാണോ എന്നു സംശയിക്കേണ്ടിയിരിക്കുന്നു. ഏതായാലും ആലങ്കാരികന്മാരൊക്കയും നിർദ്ദേശിച്ചിരിക്കയാൽ ഇവിടേയും നിർദ്ദേശിച്ചിരിക്കുന്നു എന്നു മാത്രം.

സംസൃഷ്ടിസങ്കരനിരൂപണം സമാപ്തം.

"കേരളാവസ്ഥ" എന്ന
അർത്ഥാലങ്കാരപ്രകരണം
അവസാനിച്ചു.

ഉദാഹരണാദിപദ്യാനുക്രമണിക.

(അ)	ഭാഗം.
അക്കണ്ണിനോട്ട	594
അക്കരയ്ക്കു കട	648
അക്കാമീനിക്കന്ത	300,301
അഗാധമബ്ധി	177
അഗോദ്ധാരക	486
അഞ്ചമ്പനല്ലഹോ	254
അഞ്ചമ്പൻപടമാണ്	416
അഞ്ചമ്പുതാനുള്ള	263
അതികഠിന	236
അതികാഠിന്യ	322
അതിൽ വൈര	627
അതിമാത്ര ബലി	230,560
അതിമോഹന	176,600
അതിസാധുജീവി	600
അതിസുന്ദരി	287
അതീക്ഷ്ണമാം	492
അദ്വിതീയം രുചാ	182,183
അദ്ധ്യാപകൻ തൻ	377
അധരമതുമിന	570
അധരം വ്രണ	254,653
അനീതിബാധ	485
അനുരാഗഭാര	354

	ഭാഗം.
അനോപമാകാര	239
അന്തിച്ചുവപ്പാന്നിഹ	267
അന്യസ്ത്രീഭിക്കിലേക്കായ്	665
അന്യോന്യമൊത്തു	415
അപടേ മഷിക്രുടാ	491
അപണ്ണേ വാക്	514
* അപാരമാകുമിക്കാവ്യ	291
അപാരേ കാവ്യ	,,
അപ്രസ്തുതപ്രശംസാ	476
അംബുജംപോലെ	175,206
	220,222
അഭിധേയതയാ	272
അഭിമാനേച	677
അമ്മേ സദാ വിള	691
അരിക്കശനിയായ്	253
അരിയ സൂരികഠം	521,566
അക്കാന്തമതി	432
അലകംപോലെ	207,222
അലഘുസൂക്ഷ്മ	414
അലം പാച്ചൊററി	223
അലമംബുവിൽ	320
അലയുന്നതി	193,194,226

* ഈ അടയാളമിട്ട പദ്യം പാഠടിപ്പണിയിലേതാകുന്നു.

	ഭാഗം.
അലർബാണതാപ	356
അലസന്ന വരാ	531
അല്പം നിർമ്മിത	694
അവന്ന തദ്ദുപ	301
അവഠംതന്നുദരത്തെ	324
അവനിക്ക മണാള	482
അവനിയിലാഹ്ലാദ	526
അവനീശതവേണമാധ്യ	532
അവനേ ചെന്നായോ	238
അവരുടെ നയന	344
അവർണ്യലാവണ്യ	356
അവലഗമില്ലനുപ	698
അവിരതവദനൻ	237
അവിളംബിതമായ്	384
അവ്യാകൃതാകൃതി	227
അശപതിയെന്നോ	701
അസമത്ഥനെറ	379
അസ്ഥിമാലാമയം	573
അസ്യാം മുനീനാം	312
അസപാസ്ഥ്യമംബുദ	258
അഹം വിലോകയേ	680
അഹോ മഹാപാപ	721
അഹോ രാഗിണി	704
അളി കളികോലും	392
അളിപോൽ മിഴി	221
അളിവ്രജക്കരു	342
അഴൽവിട്ടിവണ്ണ	605
അഴുക്കനീക്കി	187

(ആ)	ഭാഗം.
ആകാശദേശാർണവ	331
ആകൃതിവ്യംജിതരു	665
ആഗതക്കു വിഹഗസപര	349
ആഗസപിയായ് സുതനു	545
ആഘൂർണിതം പക്ഷ്മള	284
ആത്മാവിന്ന തപോ	365
ആദിസ്രഷ്ടി ജല	562
ആദ്യമായ് സപയം	563
* ആനക്കൊമ്പു പുലി	650
ആ മുഖകാന്തി	517
ആയാസം തവ	500
ആരാണങ്ങുന്ന	456
ആരാൽ ഗച്ഛസ്തന	347
ആരാസകല	652
ആരിവഠം രതി	238
ആരുമേയുരയ്ക്കാ	374
ആക്കുള്ളുംസ്ത്രിക്കു	468
ആലസ്യമാണ്ട	670
ആവജ്ജിതാ കിഞ്ചി	297
ആശ്ലഷ്യമേകമൊരു	235
ആസവം മധുര	540,690
ആസീദംജന	685
ആസേചനകമാരൂപം	618
ആഹാരാദിവെ	243,458,481
ആളീസമക്ഷമനുകൻ	613

(ഇ)	
ഇക്കാലം വണ്ടു മൂളി	234

	ഭാഗം.
ഇക്ഷമാതലം മാത്രം	411
ഇങ്ങു രണ്ടു വഴി	591
ഇടികഠംതൻ കഠിന	212
ഇതാണയുക്തം	506
ഇതു പദ്മമല്ല	255,263
ഇത്താരുണ്യക്കാതലാം	374
ഇന്ദീവരശ്യാമനായ	466
ഇന്ദുപകലും	319,335
ഇന്ദുവാണെന്നു	279
ഇന്ദുവെപ്പോലിരി	,,
ഇന്നാത്യന്തമവജ്ഞ	697
ഇന്നാലുസ്സാധനം	169
ഇന്നിക്കാണ്മതു	265,390
ഇന്നൊരുമാത്രമാ	319
ഇരുളുടലിൽ	311,388,703
ഇരുൾനീക്കുകയാം	604
ഇരുളെങ്ങും പരക്കു	299,301
ഇരുന്നാലും മരി	587
ഇവളാസ്യേന്ദുവാൽ	351
ഇവണ്ണമിത്തെന്നാൽ	618
ഇഷ്ടസിദ്ധിക്കു യത്നി	614
ഇളംകളിക്കാറ്റടിക്ക	241
ഇളയ വിടപിയി	462
ഇളയ്ക്കാതമലാകാരം	405

(ഈ)

ഈമട്ടിലൊട്ടു	194
ഈമന്നിലോമലേ	315
ഈയാശ്രമം ഹന്ത	484
ഈ ലോകത്തെവെടി	520

(ഉ)

ഉടൽ പാണ്ഡു	375
ഉണർന്നവൻ നിത്യ	486
ഉണ്ടായതിൽത്തിരു	314
ഉണ്ടായീടും ലത	466
ഉണ്ണിയുണ്ടായ സന്തോ	394
ഉത്തമന്മാരുയച്ച്	513
ഉത്സാഹമൂലം നയ	343,423
ഉദയഗിരി ചുവന്നു	590
ഉദിച്ചീടുന്ന നേര	666
ഉദ്ഗർഹ്ഷണതരുണീ	288
ഉദ്ഭിന്നമായ് യുവ	541
ഉന്നതപദവിയി	359
ഉന്നമ്രശ്രീസഞ്ചിതം	553
ഉന്നിദ്രകാന്തിയണി	232
ഉപകാരംതന്നെ	231,558
ഉപമാ ദീപകം	387
ഉപമാനോപമേയ	341
ഉപമൈകാ ശൈലൂഷീ	171
ഉപമൈവ തിരോ	341
ഉഭൌ യദി വ്യോമ്നി	283
ഉരിയാടരുതാത്ത	352,368
ഉരുതരബലമാകും	345

	ഭാഗം.
ഉലകുണരുമുഷ	258
ഉല്ലസിച്ചൊരുവിലാസ	195
ഉള്ളംകൈകൊം	672
ഉള്ളതാണെന്നു	697
ഉള്ളത്തിൽ വേണ്ടഴൽ	619
(ഊ)	
ഊക്കൊട്ടൊതുക്കി	417
(എ)	
എങ്കിലുമിങ്ങിനെ	710
എങ്ങാട്ടിനേശാനുപായ	718
* എതിരില്ല നമുക്കു	182,183
എതിരില്ലെന്നുടെ	176,599
എത്ര തത്തുപമരുളുന്നു	544
എത്രയോ ധീരനായ്	420
എന്തെന്തിനതി	393
എൻതാപത്തിനു	667
എന്തിന്നിങ്ങിനെ	455
എന്തിന്നെൻ പന്തെടു	663
എന്തീമട്ടിങ്ങു	,,
എന്തോ പെട്ടിതു	,,
എന്നല്ലായുസ്സുപുമാ	373
എന്നാകണങ്കിലും	688
എന്നാളുമീയാധി	549
എന്നു ഞാൻ കാന്തനെ	688
എന്നുമല്ലജിത	362
എന്നുള്ളിലും വെളിയിലും	521
(എ)	ഭാഗം.
എന്നെ വിട്ടു നകരുന്നു	714
എമ്പാടുമഷ്ടാലയ	617
എല്ലാനേരവുമെൻ	478
ഏണീലോലവിലോചു	244
ഏതന്നുഷ്ടിച്ചിതു	603
ഏതാട്ടശോന്നാത	320
ഏതിങ്കലുള്ള പുരികം	532, 536,538
ഏവനഞ്ജദരി	515
ഏവനും നിയത	359
ഏററമാളുകം ക്രുടി	417
(ഐ)	
ഐശ്വര്യം വിളയു	630
(ഒ)	
ഒട്ടുക്കുമെല്ലാം സുഖമാ	550
ഒട്ടിനൽക്കവിളു	590,672
ഒട്ടുവേതലസതാ	465
ഒട്ടൊട്ടഴിഞ്ഞിഴയുമ	671
ഒത്തു നല്ലൊരു വസന്ത	270
ഒന്നിച്ചതിൽച്ചെന്ന	237
ഒന്നിൽച്ചെയ്യേണ്ട	500
ഒന്നു മറൊന്നി	265
ഒരാളോടാരുമറി	660
ഒരുത്തി കാന്താനന	249
ഒരുത്തിയെച്ചാട്ട	393
ഒരു ദനുജഹതി	491

	ഭാഗം.
ഒരുനീറൽവിഷം	258
ഒരുപിഴയിവളോട	332
ഒരുവസ്തുവിനന്യത്തിൽ	510
ഒരുവ്സ്തുവതോടേറെ	631
ഒറയായ്യലതിൽ	275
(ഓ)	
ഓമൽക്കണ്ണു ചുവ	347,589
ഓമൽപ്പിച്ചിച്ചൈടി	236
ഓമല്ലാവണ്യവ്വായ്യാൽ	538
ഓത്തിരിക്കാത്ത	343,348
ഓരോന്നോതിയുറങ്ങുവാ	193
(ക)	
കച്ചേരിക്കു ഗമിക്കു	661
കടൽമങ്കുതന്നുടയ	570
കട്ടംചുവപ്പേന്തി	673
കണ്ടിക്കാർകൊണ്ടൽ	386
കണ്ടീടാമെന്നൊടെ	555
കണ്ടു വൃന്ദാവനേ	267
കണ്ണനാളമഴകിൽ	670
കണ്ണൻ തന്നെറ	245
കണ്ണനുണ്ണുന്നതിന്നായി	574
കണ്ണില്ലാത്തതുകൊ	318
കണ്ണീർവാത്തലം	483
കന്ദപ്പദ്രപകണ്ണ	364
കന്നൽക്കാറണിയെ	389
കന്നൽനേർമിഴി	710

	ഭാഗം.
കഥമോതുവതെന്നെറ	581
കദനകാരണ	704
കദനം പെടുമാറു	318
കനലെന്നുറച്ചു	248,505
കനിവിൽസ്സഖിമാ	509
കമനിമാരുമരി	251,708
കമലാവാസകാസാരം	346
കരയ്ക്കിതാ കാലികം	298
കരിഗളഭവി	634
കരിഞ്ചെണ്ടിച്ചാത്തും	377
കരുണയുള്ള വിഭ	217
കലാനിധികണക്കാ	208
കല്പദ്രുമോ ന	282
കല്യാണാവസരേ	653
കല്യാണി താമര	170,502
കല്യാണീ ബത	697
കല്ലോ നീരോ രണ്ടി	446
കവീനാം ഘടനാ	290,294
കവിതാനതിനെ	661
കഷ്ടം പോകരുതെ	481
കസ്തേ പുരന്ദരാദ	284
കളത്തു തൊണ്ടി	586
കളവാക്കു പികത്തി	519
കളിയല്ലതികഠിന	631
കള്ളംചൊല്ലരുതെ	445,687
കാകതാളീയമാം	197
കാക്കയും പികവും	695

	ഭാഗം.
കാങ്കന്ന ഗഹ്വര	554
കാടിതു കണ്ടായോ	699
കാണാമെന്തിവഠം	470
കാണിക്കും ദയ	482
കാതതിലണിവാൻ	573
കാന്തൻ തൻപ്രിയ	550
കാന്തേ കോകില	423,430
കാമം കാമാന്തകനിൽ	356
കാമത്താൽ ത്തവ	569
കാമനോ കുസുമ	243
കാമപ്രകാമനടന	337
കാമമന്യവിഹഗങ്ങ	397
കാമിനീനയന	284
കാമിനീപാദ	410
കാമ്യസ്ത്രീകളികോലു	460,478
കാത്തികേയനഴകാന്ന	406
കാമ്മുകിൽമാലയാൽ	291
കാലനോ കനലോ	251,708
കാലു നാലുണ്ടു വാലൊന്ന	669
കാലേതാനും മടക്കി	670
കാവ്യശോഭാകരാൻ	683
കാവ്യാനുശാസന	170
കാവ്യം രസജ്ഞനമ	344
കാശ്മിന്മാഗ്വിഭാ	682
കാളക്കൂടത്തോ	510,604
കാളസ്പ്പത്തിനെ	502
കാളിന്ദീ ചൊല്ലഗസ്ത്യാ	451
കാർകൊണ്ടു മിണ്ടാ	204

	ഭാഗം.
കാറിൻചോട്ടിൽ	391
കാറൊത്തവണ്ണനണി	632
കാറുള്ളപ്പോഠം	688
കാറേറല്ലുമ്പോഠം	533
കിമുന്നുഃ കിംപദ്മം	283
കിളിമൊഴി ലളിത	552
കിഴിയും ജീവനം	242
കീരമേ മുന്തിരി	660
കുങ്കുമാലേപനാ	187
കുഞ്ഞു കോസറി	437
കുഞ്ഞു ചെറിട	348
കുഞ്ഞോക്കിലീ ഞാൻ	587
കുട ചൂഡാമണി	541
കുടിലാഗ്ര്യയാം ഗ്രഹിണി	383
കുട്ടിക്കുരംഗമിഴി	694
കുനിച്ചു നീയെന്തി	721
കുപ്പിയിൽനിന്നുള്ള	288
കുമുദം കുന്ദം കുടജം	259
കുരുപാണ്ഡവ	694
കുളം കടത്തുന്നൊരു	385
കുളിത്ത കാറടിയിൽ	329
കുറഞ്ഞില്ല ഹൃദി	622
കുട്ടന്ന താമര	562,699
കുട്ടാളു കാർകുഴലിയായ്	496
കുട്ടിൽക്കിടന്നൊരു	448
കുശമുദരമതിൽ	568
കൃഷ്ണ നീയുടൽ	594,595
കൃഷ്ണൻ സാമാന്യ	260

	ഭാഗം.
കൃഷ്ണാച്ചനസമാ	260
കേകയോട്ട കിട്	408,414
കേവലമൊരു	230
കേഷാഞ്ചിദുപ്മാ	299
കേളിയിലൊരുക്ക	421
കൈക്കൊള്ളേണ്ടാ	661
കൊങ്കക്കുന്നിനു	258
കൊഞ്ചി മൂഢ്നി	437
കൊടിയ പുലികാം	330
കൊണ്ടൽക്കാറണി	611
കൊമ്പൻ കൊലയാന	692
കൊല്ലപ്പെട്ടകിലോ	588
കോകീ നിന്മുഖം	247,641
കോട്ടവാതിൽക്കൽ	634
കോശത്തൊട്ടുമന്ത്രഃ	418
കൌമാരഭാവം	572
ക്രിസ്തുദേവന്റെ	522

(ഖ)

ഖേചരീമഹിതമുദ്രയാൽ	407

(ഗ)

ഗദകബളിതമെന്റെ	709
ഗന്ധവാഹങ്ങളാം	572
ഗാത്രത്തെ നൽ	453
ഗുണനിലയ തുലോം	549
ഗുണഭ്രതൈരവയ	302
ഗുണോൽകർഷ	603
ഗൃധ്നമായവനെ	504
ഗ്രന്ഥോക്തിയാകും	660
ഗോത്രപ്രഭേദി	406
ഗോത്രസ്ഖ്വനന്യഗതി	337
ഗോപന്മാരുടെ	646
ഗോപാലനെന്നോത്തു	504
ഗോപാലവില്ലൻ	660
ഗോരസഹീനം	420
ഗൌരാഭമാം പടം	638,640,716
ഗൌരം ഗൌര്യാ	590
ഗ്രാമേസ്മിൻ പ്രസ്തര	651

(ഘ)

ഘോരാസുരാഗ്രണി	584

(ച)

ചന്ദ്രനെങ്ങെന്തി	483
ചന്ദ്രബിംബത്തിൽ	216,277,321
ചന്ദ്രബിംബാദിവ	280
ചന്ദ്രമുഖിയാമംക	487
ചന്ദ്രസേന ഭവാന്റെ	499
ചന്ദ്രൻ വന്നിട്ടിരുൾ	420
ചന്ദ്രക്കലാകലാ	335
ചന്ദ്രാരാവിന്ദയോഃ	281
ചന്ദ്രോദയം പാത്തെഴു	465
ചലദ്ഭ്രമരപദ്മാഭം	189
ചാരം ഘനസാരം	340
ചാരുമൌക്തിക	177,583,585

	ഭാഗം.
ചാവ്വാകാസ്ഥാവ	695
ചിതമുടയഭടന്മാർ	499
ചിത്രം ചിത്രം മിത്ര	578
ചിത്രത്തിങ്കൽ	657
ചിത്രോദാത്താ	681
ചീവീടിൻധ്വനി	589
ചീറിച്ചാടും ലുബ്ധ	394,716
ചുടാ ചന്ദ്രൻ	255
ചുമന്ന ചന്ദ്രക്കല	280,321
ചുററിച്ചെന്നേറി	251,257
ചുററും വെളുത്ത	515
ചെന്താമരത്താർ	627
ചെന്താർതന്നിൽ	390
ചെവിയിൽനിന്ന	639
ചെലവിനുള്ളതു	612
ചെറുപ്പകാലങ്ങളിൽ	559
ചേണാറാ വഞ്ചി	605
ചേരും വസ്തുദംഭ	548,552
ചേലൊത്ത പുഷ്പ	223,585
ചൊന്നേനില്ല തരം	438
ചൊല്ലുള്ളതിൽ	173,403
ചോദിച്ചാൽ തവ	482
ചോദ്യം നടിച്ചു	648

(ജ)

ജഗതി പുടപുഴങ്ങീ	589
ജന്മമെന്തിനു	577
ജാംബവാത്യാഖ്യ	345
ജൃംഭിച്ചലോഭമൊട്ട	453
ജ്വാലാജാലം കണ	211
ജ്യോത്സ്നാഭസ്മച്ഛുരണ	363

(ഞ)

ഞാൻ ചൊല്ലും മൊഴി	620
ഞാൻ ലതയ്ക്കാക്ക	219

(ത)

തടാകക്രീഡ	627,638
തണ്ടാരിൽമാനനി	698
തണ്ടാരൊളിയും	699
തദ്രൂപകമഭേദോ	341
തങ്കൽ പ്പൊരുത്ത	296
തൻക്രൂട്ടുകാർ തൻ	494
തന്ദേശം ചെന്നാണ	445
തനുപംഗി ചില്ലിലത	262
തവ ഗേഹിനിയെങ്ങു	273
തവ തുല്യയെ വിധി	219
തവ വക്ഷോജ	317,335
തവളകഠം കളകള	453
തളിരുപോലധരം	208
തളിർ ശിലാതല	448
താതവാക്കു നിശമിച്ച	653
താൻ താൻ തീർത്ത	668
താരാഗണം തൊട്ട	454
താരാന്ന ജാതി	242
താരിൽ ത്തനുപീ	346
താരുണ്യലക്ഷ്മിയെ	672

	ശ്ലോകം.
താരുണ്യശ്രീ തളർന്നാ	592
താഴ്ചയായോരിട്	509
തികവുറവ ദുഷ്ടനൊരു	188
തിങ്കൾ ക്രന്തൽ	705
തിങ്കൾ തന്നുടെ	473
തിങ്കളല്ലിതു	339
തിങ്കളെ നിർമ്മിച്ചാൻ	721
തിയ്യോടൊക്കും	212
തീയുണ്ടിക്കുന്നി	698
തീരം തിങ്ങും തമാല	526
തുണചെയ്യ ഭവാൻ	473
തുമ്പിക്കരത്തിനിഹ *	283,542
തുള്ളും തൈക്കൊങ്ക	427
തുറിച്ചകണ്ണാലകലയ്ക്കു	306
തൂക്കാലിൻകാന്തി	505
തൂപ്പാടം പണ്ടു ധാതാ	447
തെരുവിൽ ക്കാശിന്നാശി	717
തെളിതേന്തുറിട്ടം	257
തെല്ലിതിൻസ്ഥൾ	403
തേരിൻക്ഷോഭാൽ	617,618
തൊട്ടീടും മൂടുമെയ്യിൽ	462
തോയദം മൂഴ്ന്ന	242
ത്രൃക്ഷയായിരവിൽ	317
തദ്രൂപമായീടുന്ന	355
തയി കോപോ	280,285
(ദ)	
ദന്തപ്രഭാപുഷ്പ	427
ദയാലു ദീനരിൽ	252
ദാനംചെയ്യിഹ നീ	215,223
ദാനശീലന്ത	362
ദാനാംഭസ്സെപ്പൊഴും	564
ദാരിദ്ര്യംകൊണ്ടു	530
ദിക്കിൻവക്കത്തു	629
ദിക്കൊക്കയും ഗതി	378
ദിവ്യസ്വരൂപം	675
ദിശി ദിശി പന	394
ദീനത കൈവിട്ട	498
ദീപകൈകാവലീ	537
ദുർജ്ജനം ഫലമീ	379
ദുഷ്ടൻ ചെയ്യുന്ന	498
ദുഷ്ടനാകുന്ന സപ്പ്	,,
ദുഷ്ടൻ നീ മേഘ	235
ദുഷ്ടന്മാരുടെ വക്രത	512
ദുഷ്ടരിൽ ക്കാളക്രടം	253
ദൂരത്തോരാതെ	570
ദൃക്കായ വികചാ	351
ദൃഢതരനിബദ്ധ	179
ദൃഷ്ടിം ഹേ പ്രതി	683
ദേവ കുമാരി പഠിപ്പി	449
ദേവി നിൻതനു	385
ദേവേന്ദ്രതുല്യ	211
ദോഷത്തിലത്ര	625
ദ്വാരകാപുരിയെ	521
ദ്വിജദ്രോഹമുപേ	464
ദ്വിനേത്ര ഇവ	281

	ഭാഗം.
ഭിരദതതി	543,546
(ധ)	
ധനാധിപൻ കാത്തൊരു	433
ധനികം പുരുഷ	216,294
ധരാധരലസൽ	714
ധവളാംബര	429
ധൂമം വല്ലവിധത്തിലും	375
ധൃതരുചി പുലി തീണ്ടും	306
ധനിഭിരമൃത	432
ധസ്തുഭുവനമാം	392
(ന)	
നഖമല്ലിതു	256
നന്നത്ത കാറഴകി	342
നന്ദനീയേന്ദിരം	328
* നന്നല്ല കാവ്യമഖിലം	285
നന്നായ് ചാട്ട പൊഴി	396,687
നന്ന നിന്നാനന	177,406,600
ന പദ്മം മുഖ	282
നപുംസകം താൻ	503
നൽപ്പക്ഷമോട്ട	690
നല്ലാർമണിക്ക	294
നവയൌവനമാ	490
നരകം പാപത്താൽ	529
നരചന്ദ്ര നോക്കിട്ട	605
നരർ മേന്മ നടിച്ചു	406
നളിനങ്ങളംക്ക	384
നറുമാധവി നകന്ന	348

	ഭാഗം.
നാഗേന്ദ്രഹസ്താസ്ത്രചി	283
നാട്ടിൽ ശത്രുക്കൾ	591
നാട്ടിലോ പട്ടിയെ	238
നാട്ടിന്നാധീശനു	305
നായപോൽ മാനി	215
നാല്ക്കാലികൾക്കുമൊരു	448
നാസാമൌക്തിക	632
നിതംബവും സ്തന	399
നിതംബിനി നിന	697
നിധ്യംജനൌഷധി	612,717
നിങ്കൽ പ്രേമകടാക്ഷ	426
നിൻകീർത്തിമഗ്നൻ	622
നീൻകീർത്തിയെ	250
നിന്നെക്കാണുന്നാവൻ	523
നിന്നെപ്പോലാക്കി	473
നിൻനേത്രത്തിനു	708
നിൻപാദനഖ	363,364
നിൻപ്രതാപ	315,324,335
നിൻമിഴിയൊന്നു	316,588
നിൻമുഖം പദ്മ	251,708
നിൻമേനി നിൻ	178,224
നിയമങ്ങളം കഴിഞ്ഞു	234
നിരവധി നില	337
നിരർഗളം കോമള	686
നിർഭയം ജന	,,
നിർഭരം ജനലിൽ	709

	ഭാഗം.
നിർമ്മത്സരം നളനിൽ	330
നിലയത്തിലിവൻ	354
നിലയില്ലാത്ത	507
നിശ്വാസമാരുത	450
നിഷ്കള നിരാതങ്ക	409
നിഷ്കളങ്കേന്ദുവെ	190
നിസർഗരമ്യാകൃതി	232
നീട്ടറീറ ലക്ഷ്മി	310
നീ താൻ കരേറുന്ന	322
നീ യാർ മക്കട	478
നീരസ്സ്രുനീലമിതു	256
നീരാടിപ്പോക	664
നീരിൽ മുക്കിയൊരു	204
നീലാഭ്രനീത്തുള്ളി	454
ന്യനം നട്ടക്കൊരു	217
ന്യനം നിന്നെ	228
ന്യനം വദനമച	314
ന്യപുരാപ്തികൃത	635,644
നെടിയ മല കിഴക്കും	578
നെന്മേനിവാക	224,404
നേരം പാതിരയായി	180
നേരറു പൂക്കും	205
നേരായ് സ്വഭാവ	489
നേരോക്കുമ്പോഠം	231
നേക്കാക്കരിങ്കുഴലി	305
നോക്കാലെന്നെ	577
നോക്കുകീവാരി	190

(പ)	ഭാഗം.
പകലും പരപക്ഷ	318,336
പകവിട്ടിവരൊത്തു	549
പങ്കജമോ ജല	244,715
പങ്കജംപോലെ	196
പങ്കത്തിലാണ്ട	203
പങ്കം പെടാത്തോരു	353
പഞ്ച പഞ്ചനഖാ	576
പഞ്ചാസ്യവൈരി	315
പണ്ടു നിൻ ചുണ്ടിലാ	570
പത്തരമാറിൻ	693
പത്തിക്കീറു കവിഠം	426
പത്രം കാണാത്തൊരു	338
പദ്മമെന്ന പതി	339
പദ്മപത്രങ്ങളോ	416
പദ്മിനിക്കൊത്ത	209
പദ്മേക്ഷണ	654
പരൻ ദ്വിഷൽ	634
പരമനാദരനായ്	636
പരമവർ തമ്മിൽ	191
പരമഴകൊട്ട	209
പരമേശ്വരനെ	583
പരമൊരുടൽ	674
പരവണ്ണാക്രമണ	310
പരക്ഷേത്രം	658
പരിഗളിതമദാ	247
പരിജനനികര	543
പരിമളപാരമ്യ	624

	ഭാഗം.
പരിജപലിക്കും	317
പല കോഴിയുമാട്ട	674,680
പലതുണ്ടിതുപോലെ	232
പല നാട്ടുകളും	227
പല രത്നങ്ങളാൽ	627
പല്ലവോപരി	291
പവിഴവുമരുണാ	582
പശ്ചിമയുടെ	433
പറവാനുള്ള	662
പാഞ്ചാലി നെഞ്ചലി	497
പാണ്ഡിത്യാതിശയം	528
* പാണ്ഡിത്യേന	525
പാദാഹതഃ	290
പാന്ഥാ താനാരു	647
പാപത്തെ ബ്ഭസ്മ	528
പാപിയെന്നൊന്നെ	525
പാമരൻ മഞ്ഞു	572
പാമ്പിന്നാളയിൽ	602
പാരിച്ച മന്ഥഗിരി	259
പാരിൽക്കേഴംവി	503
പാരിൽജനി	626
പാരിൽപ്പതിച്ച	313,322
പാരം വിളത്ത	310
പാർത്തലംതന്നിൽ	496
പാലഞ്ഞുമാറിഹ	247
പാലാഴി വീണ്ടു	307
പിണഞ്ഞു ശോച്യ	383
പിമ്പനന്തശയന	349
പീലിപ്പുതുക്കഴലി	399
പുനരുടനളകേശ	493
പുഞ്ചിരിയെന്നതോ	564
പുരമപ്പുരിഷാ	313
പുരാണമിത്യേവ	285
പുരികുഴലിലിറങ്ങി	568
പുരുലേപനരാശി	336
പുലമ്പിക്കാലിണ	261,654
പുല്ലിലും പഞ്ഞി	541
പൂങ്കൊത്തെന്നോത്തു	248
പൂമാതിന്നായനാന്ത	344
പൂർണതപമെപ്പോഠം	231
പൂവ്വുക്തപരി	533
പൂവില്ലു കയ്യിൽ	657
പൃഥിവീതല	183
പേടത്തുകൽ	649
പൊയ്യോതിപ്പുഴി	255
പൊരുഠം വരുവ	538
പൊൽപ്പൂമാതിൻ	250
പ്രകടം വിഷ	711
പ്രകാമം തവ	712
പ്രകൃതം വിട്ട	261
പ്രതിദിനമുല	487
പ്രതിബന്ധമുള്ള	557
പ്രപഞ്ചഭ്രമ	537
പ്രഭാതമാം സമയ	582

	ഭാഗം.
പ്രശസ്തമല്ലക്കൊതി	506
പ്രത്യക്ഷാഇവ്	685
പ്രാണപ്രേയസി	437
പ്രായം നല്ല് ചെറുപ്പ	591
പ്രായേണ ലോകം	570
പ്രിയതമനറിയരു	503
പ്രിയൽമാവ്രണിത	661
പ്രിയ്മന്ത്രി സുഹൃത്തു	522
പ്രിയാശ്ലേഷം	491
പ്രേമത്തൊടന്ന	345
പ്രൌഢാംഗനാ	298
പ്ലാശിൻമൊട്ടെ	249
(ഫ)	
ഫാലാന്തേ സഖി	639,640, 716
ഫുല്ലചെമ്പകഗൌരാ	186
ഫുല്ലാംഭോരുഹമല്ലി	566
(ബ)	
ബന്ധം നീക്കാൻ	512
ബലവാൻ രവി	215
ബലിദ്ധ്വംസത്തിൽ	362
ബഹുകൃതിയെന്തിനീ	226
ബാലപ്പൈൺകൊടി	667
ബാലന്മാരിവർ	506
ബാലാംശുമാലി	297
ബാലേ നിന്നാനനം	176,599
ബാലേ ഭ്രമി ചലി	450
ബ്രഹ്മക്ഷത്രിയ	576
ബ്രഹ്മാവത്തവഴി	692
(ഭ)	
ഭകൃതിയാലെന്നു	252
ഭയമാന്നിഹ താപ	329
ഭവദുദ്ധാരപരാക്രമ	519
ഭവാനൊരാൾമാത്ര	511
ഭാവികതമിതി	681
ഭാവികതം സുശബ്ദ	682
ഭീരുലോകോ	379
ഭുജംഗ ഏവ	689
ഭ്രതിയൂരുമിതിൽ	714
ഭ്രമീടെ ഭാരം	500
ഭ്രഷണം സജ്ജന	528
ഭ്രമരഹിതം കച	203
ഭ്രാന്താപഹ്നുതി	265
(മ)	
മഗ്നമോ മിഴി	332
മഞ്ജുളവകുള	684
മഞ്ഞു ചൂട്ടീട്ട	268
മടയൻ ഗുരുവോതീട്ടും	620
മണവാളനായ് വരണ	510
മണൽത്തരി പിരി	602
മണപ്പിച്ചു ചുംബിച്ചു	619
മണിമഞ്ജീര	711

	ഭാഗം.
മണിയറയിൽ	639,714
മണിയൊട്ട മകളാകും	415
മതിക്ക കേടേറിയ	701
മതി നിൻമുഖ	319
മത്സ്യഗന്ധിയൊരു	699
മദ്യത്താൽ വരു	530
മധുകരമിഥുനം	241
മധുവാണിതന്റെറ	264
മധുവ്രതം ചേന്നോ	321
മനമേ ഭവ സാഭി	607
മനസ്സുവെച്ചതു	469
മന്മജരായവരാൽ	636
മനോഭവാഭനാം	350
മന്നിങ്കലപ്പദ	627
മന്നിന്റെറ നാഥ	210
മമത്രുപ കീത്തി	596
മയി ഭവദീയേ	584
മയിൽപ്പീലി	443
മരത്തിൽ ച്ചാഞ്ഞ	185
മമ്മം തുളയ്ക്കുവാൻ	658
മമ്മം മറയ്ക്കുവാൻ	,,
മലർ നന്ദന്റെറ	253
മഹനീയമഹ	443
മഹീപതേ ഭാഗ	411
മഹീഭൃത്തുകളിൽ	212
മഹോദധിക്ക	484
മല്ലീജാതിപ്രഭൃതി	428
മാണിക്യകുംഭ	316
മാത്രാധികം പുകഴെ	469
മാനം കൈവിട്ട	359
മാനിനത്തിന്നനീ	319
മാരക്രീഡാമഹ	718
മാരശ്രീമദഹാരി	450
മാരുതിവാലധി	505
മാലാദീപകം	534
മാറിത്തുടങ്ങീ	673
മാറേററിട്ടുംമാറിന	331
മീനകേതുവെ	701
മുക്താഹാരം	486
മുഖം കറുത്തങ്ങിനെ	334
മുഖമല്ലിതു	256
മുങ്ങന്തു സൂരി	204
മുടക്കമെന്യേ	323
മുത്തിന്നും പവിഴ	391
മുത്തോടുക്രുടി	274,321
മുദിതം കാമിനീ	371
മുൻചൊന്ന രണ്ടിനും	643
മുന്നവസ്ഥ മൃഗജാതി	358
മുന്നം വൃക്ഷം നിറ	434
മുരാരിതൻ മോഹന	337
മുഷ്ടിവിടാ മുട്ടുകിലും	180,410
മുറയ്ക്കു ദശകണ്ണനാം	301
മൂർച്ഛിക്കിലും ചാകിലും	558
മൂലോകവാസി	500

	ഭാഗം.
മൃഗട്ടശാമുദരേ	579
മൃണാളികാഭ്രജകഠം	342
മൃതി മാലയിതേകം	446
മെത്തീടുവോരിന്ദ്രിയ	624
മെയ്യെരിക്കിലു	495
മേലിലമ്മയെ	320
മൈഥിലൻതന്റെറ	418
മൊഴിയധരംപോൽ	207
മൌകിലിവ്രജ	475
മ്ലാനത്വം പൂണ്ടു	458
(യ)	
യഥാ നീ ഗുണവാൻ	215
യഥാത്ഥമുതാൻ	398
യഥാത്ഥമാണീ	697
യദാ പുനരയം	278
യദായമുപമാനാം	,,
യൽ ബാലേന്ദുകലോ	269
യത്രാസൌ വേതസീ	651
യാനേവ ശബ്ദാൻ	547
യാവത്സിദ്ധമസിദ്ധം	302
യുക്തിഃ പരാതി	658
യുഗപന്നൈക	682
യുഗാന്തകാലത്തി	514
യുവതി ഭവതിയെന്തു	572
യേനൈവ ഹേതുനാ	304
യൈർജഗൽ പ്രീയതേ	527
യോജിപ്പെഴും ശശി	599

(ര)	ഭാഗം.
രകതൻ നീ തളിരാൽ	228,409
രകതമാമെന്റെറ	629
രകതാധരോദ്ഭ	628
രക്ഷസ്സുകഠംക്ക	691
രക്ഷിച്ചിട്ടും തൻ	179,409
രക്ഷിപ്പാനെന്തു	252
രജനീകര	181,182,183
രജസ്സാന്തു വിള	454
രണ്ടാം കാർക്കോടകൻ	296
രണ്ടിപ്പൊഴൽപല	306
രതി തൊഴുതു തെളി	334
രതിപതിരഥചക്രമോ	308
രത്നസമ്പൂർണ്ണ	452
രത്നോദ്യുതരജസ്സാലും	215,218
രമണീയം ഭവ	712
രസയ്ക്കിനൻ വിത്തപ	208
രസാംഗമായ്വിവക്ഷിക്ക	228
രസിക്കാ സത്യമോതീ	446
രംഭോരു സത്യമന്യാ	186,194
രമ്യമാമിന്തു	375
രമ്യസ്തനാവനത	221
രാഗദ്വേഷാദി	527
രാജരാജേശ്വരി	385
രാജസേവ	362
രാമനും സീതയും	694
രാവണാന്തകനാം	471
രാവിപ്പോഠം ക്ഷണ	613

	ഭാഗം.
രാവും പകലു	711
രാഹുസ്തനീകുച	471
രുക്മിസോദരി	657
രൂപംകൊണ്ടു ഭവാനെ	595
രോദിപ്പിക്കുന്നു	590
(ല)	
ലാക്ഷയേകയൊരു	635
ലാവണ്യക്കടലിൽ	240,338
ലാവണ്യവതി നിൻ	389
ലാവണ്യസാഗര	468
ലാവണ്യദ്രവ്യജാത	479
ലീലാനിർജിത	271
ലോകാനന്ദന ചന്ദന	617
ലോകൈകസുന്ദരൻ	195
ലോകോക്തിയിൽ	688
ലോലാക്ഷിമാരുടെ	309
(വ)	
വക്രോക്തി സവ്വ	397
വടക്കുനോക്കി	216
വണ്ടാറണിക്കുഴലി	309
വധൂവിൻ മന	354
വനജമിഴി മുദാ	415
വൻതെന്നലേറുലയു	214
വന്നിതു ശിവരാത്രി	457
വമ്പക്കു തെളിയാ	230
വമ്പിച്ച കോപത്തെ	593
വൻഭീമസൈന്യേശ	190
വരൻറെ രമ്യമാം	519
വരം ക്ഷതയി	625
വരവർണിനി നീ	647
വരാ സുരൂപത്തിനു	551
വരാഷ്ടിചെയ്യതിനു	584
വരോരുവാമന്യ	246
വർണ്ണത്തിൽഭ്രമ	431
വർണ്ണാനാമൊരു	578
വർണ്ണാരോഹാവരോ	674
വിണ്ണിക്കും നിൻ	441
വലിയൊരു കുച	328
വല്ലാത്ത ചക്രഗതി	469
വല്ലിക്കെട്ടിനകത്തു	461
വളരെ വളരെ	395
വാഗർത്ഥതുല്യം	185
വാട വാടി മല തോട്ട	355
വാടിക്കിതച്ചുണി	637
വാടിവീണ മലർ	563
വാണിയയ ഹതഥി	650
വാനരൌഘവിവാഹ	511
വാരണമാശി	,,
വാസ്തവത്തെയറി	654
വാളിൻവായും നയനവു	395
വികസതി ദിനകര	527,710
വിണ്ണിൽനിന്നുനെയും	298

	ഭാഗം.
വിദ്യാഭ്യാസവ്യസനിത	569
വിഭാൻ ചെയ്തിടും	377
വിധിരത്യന്തമപ്രാ	575
വിധുമണ്ഡലീമാ	269,447,463
വിധുവാണിതു	266
വിബുധമാനവ	225
വിഭിന്നവണ്ണാ ഗരുഡാ	633
വിമാനമേറി	637
വിരഹകാരണമാം	543
വിരഹിവ്രജരക്ത	257
വിരുദ്ധാൽ കാവ്യ	527
വിശാലഭാവത്തെ	568,572
വിശിഷ്യ യമുനാതട	602
വിശേഷത്തിന്ന	476
വിശിഷ്ടധമ്മികം	340
വിശങ്ങളെല്ലാം	399,514
വിഷമം ചേച്ചയി	614
വിഷമം ജനക	,,
വിഷം കടിച്ചുള്ളൊരു	347
വിഷമല്ല കാള	260
വിഷം വമിച്ചു	713
വിഷവല്ലികളം	188
വിഷഹിപ്പതിന്ന	545
വിളങ്ങുമക്കാന്തയെ	342
വിളങ്ങീടുന്ന ശാസ്ത്ര	538
വിളത്തുടൽ ചട	487
വിളപ്പോ മങ്ങലോ	407
വിളിപ്പെട്ടം ക്രന്തൽ	376
വീര നീ പരിഗ്രഹി	474
വൃദ്ധന്മാരില്ലാ	534
വെൺകൽത്തൂണൊരു	564
വെണ്ണ തോല്പുമുടലിൽ	671
വെൺമതിക്കുള്ള	339,519
വെളുത്ത കീർത്തിയെ	170
വെറും കിനാവാ	625
വേനല്പു പിന്നേ മഴയും	217
വേഴാമ്പലേറെറമഴലേന്തി	611
വൈദേഹി പോരേണ്ട	547
വൈയാകരണനാ	340
വൈരഞാത്തധര	616
വൈരത്തിൻപചനം	344
വൈവശ്യമുള്ളി	446
(ശ)	
ശങ്കയ്ക്കെന്തവകാശ	483
ശങ്കയെന്നിയെ	474
ശങ്കരി സങ്കടമാക്കും	373
ശത്രുസംഘത്തെ	177
ശരങ്ങളം പൂവെങ്കിലു	440
ശരന്നിലാവാൽ	602
ശവ്വാണിയോട്ട കല	307
ശശാങ്കബിംബ	293
ശശിയാൽ നിശയും	518
ശശപന്നഗ്രഹ	268
ശാപം പോമിതു	687

	ഭാഗം.
ശാസ്ത്രത്താൽ ബുദ്ധി	535
ശാസ്ത്രമംബുധി	221
ശിരസ്സിലാറാഗമ	405
ശിവമേകട്ടെ ഞങ്ങൾം	587
ശിവൻ കണ്ണാൽ ദഹി	525
ശിവൻ ദഹിപ്പിക്ക	494
ശിവ രാമ ശിരീഷ	506
ശിവ ശിവ ശിവ	524
ശിവ ശിവ ശംഖിൽ	520,607
ശിശുമുദ്ധയുവതി	669
ശീതാംശുകിരണം	528
ശീലശാഖിക്ക മത്തേ	346
ശുഭദ്വിജസമീപ	495
ശൈശവം പോം	721
ശോണമാസ്ത്തീരവേ	497
ശൌര്യമൌദാര്യ	693
ശ്രീകാമദേവനടെ	337
ശ്രീക്കേറാ ലാസ്യ	276
ശ്രീമൻ പ്രത്യൂഷ	573
ശ്രീവളന്നിട്ടമതിന്നെറ	396
ശ്രുത്യന്തത്തിലനാ	499
(സ)	
സകലകലം	412
സങ്കേതകാലമറി	665
സച്ചിത്തം ഭാരതം	221
സതിതന്നനുരാഗ	231
സൽകാരമേകാനയി	460
സത്തു ജീവന	324
സത്യസ്ഥനേകൻ	525
സത്രാസമപവാദ	618
സദാ സന്നിഹിത	317
സദ്ധാരാംബര	186,191
സദ്യോമുണ്ഡിത	288
സന്ധ്യാനയായി	495
സമം സമാനം	357
സമത്ഥകസ്യ പൂർവ്വം	551
സമുചിതസപര്യാം	574
സമ്രാട്ടനംഗനഭി	336
സരസകാവ്യ	703
സരസിജവദനേ	319
സരസ്സു ചളി	420
സരോജയുഗളം	339,353
സർവ്വദാ സർവ്വ	260
സാദ്ധ്യവ്യക്തയേ	654
സാധുഗുണാമൃത	371
സാധുക്കളവരോട്	530
സാമാന്യം താൻ	550
സാരം ഭ്രമിയിലേയു	577
സാരസമിഴിയാൾം	485,487
സാരസ്യം ചൊരിയുന്ന	593
സാ വെള്ള വെറില	574
സാദ്ധ്യദർശനാൽ	236
സിദ്ധമാമൊരു	585
സീതാസുഭഗയാം	224

	ഭാഗം.
സുക്ഷത്രിയാഭനവ	671
സുഖദുഃഖായത്ത	219
സുഖമെന്തയി	646
സുതന്തരിയം	282
സുന്ദരനെന്ത സദാ	250
സുമശോഭ ഹരി	499
സുരതുല്യ വസന്ത	502
സുരുചിരഹരി	353,707
സുലളിതതരകാഞ്ചി	333
സുസ്നിഗ്ധപീനലളിതം	234
സൂക്ഷിക്കുകിൽക്കൊടിയ	245
സൂക്ഷ്മനായിട്ട	517
സൂനാസ്രോപമ	563
സൈംഹികേയ	471
സൌരഭ്യം ശ്രീ വിലാസം	404
സൌന്ദര്യസാര	343
സംഗ്രാമാങ്കണ	535
സ്തനാഭോഗേ	286
സ്തനാവാലോക്യ	327
സ്ഫടം പലാശപ്പുതു	719
സ്മരൻ ചുട്ടം നെഞ്ചി	376
സ്മരാഗ്നഗീഭ്രയ വിദർഭ	326
സ്മേരശ്രീസുമശയ്യ	485,718
സ്വാദ്യാഘാതോന്യഥാ	527
സ്വച്ഛവസ്ത്രാന്തരാ	189
സ്വർലോകം തന്നിലേ	372
സ്വാരാജറാണി	308
സ്വാരാജഭാര	239
സ്വാസ്ഥ്യം സ്വർഗ	529
സൈരമാത്മവിജി	433
സൈരം മൃഗങ്ങൾ	475

(ഹ)

ഹന്ത ചന്ദ്രമുഖിക്കിന്ന	170
ഹന്ത ഞാൻ കോക	210
ഹന്ത വിശ്രമപി	640
ഹരന്നമയെ	582
ഹരിണാദഥ	284
ഹസ്തി ജംഗമമാം	496
ഹസ്തീന്ദ്രഹസ്തമതി	385
ഹാ കഷ്ടമേ നമ്മുടെ	331
ഹാ കാശസൂനസമശോഭ	307
ഹാനിയെന്തിഹ	620
ഹാ മൺകുടത്തി	203
ഹാ മലൻ ചെറു	493,669
ഹാ മിഴിക്കു ഘന	700
ഹാരമെന്ത്യേ	170
ഹാ രമ്യമെൻമിഴി	240,308
ഹാലാഹലോൽകട	268
ഹിതാഹിതേ വൃത്തി	386
ഹിതം ഭുജിപ്പതിന്ന	581
ഹിതമിങ്ങിനെ	509
ഹുങ്കോടു തമ്മിലുരസീട്ട	309
ഹൃത്തസ്യ യന്മന്ത്രയതേ	325

	ഭാഗം.
ഹേ കൃഷ്ണ നിന്തിരു	510
ഹേതുവൈകല്യ	492
ഹേമത്തിൻപ്രഭ	271
(ക്ഷ)	
ക്ഷണമിമകളിൽ	520
ക്ഷണം വിചാരിക്കുക	506
ക്ഷാത്രവംശത്തി	468
ക്ഷിതിപർ പലർ	372
ക്ഷീണിച്ചിട്ടെന്നവണ്ണം	419
ക്ഷീരസാഗരമദ്ധ്യ	603
ക്ഷേമം നൽകട്ടെ	457
ക്ഷോണീതലോല്ലസിത	308
(റ)	
റൌക്കയാം ഹരിത	216,288

പദസൂചിക.

പദം.	ഭാഗം.
(അ)	
അതദ്ഗുണം.	628,629
സ്വശബ്ദാഗ്രഹണം— (ഉദാഹരണം)	631
അതിശയോക്തി.	172,388
അക്രമ—	395
അഭേദ—	388,393
അസംബന്ധ—	394
കാരണ—	396
നിരംഗ—	392
ഭേദക—	393
സംബന്ധ—	393,394
—സാമാന്യലക്ഷണം.	397
സാംഗ—	392
ഹേതു—	396
അത്യുക്തി.	693
ഔദാര്യ—	,,
ശൌര്യ—	,,
അധികം.	513
ആധാരാധിക്യ—	514
ആധേയാധിക്യ—	,,
അനന്വയം.	172,222
ധർമ്മലോപ—	224
പൂർണ്ണ—	,,
വാചകലോപ—	,,
അനിരുദ്ധാൻ.	672
അനുജ്ഞ.	625
അനുപലബ്ധി.	695,696
അനുമാനധ്വനി, (ഉദാ)	564
അനുമാനം.	561,696
അലങ്കാരാന്തരാനുപ്രാണിത— (ഉദാഹരണം)	564
ശബ്ദ— (ഉദാഹരണം)	563
ലക്ഷ്യ— (ഉദാഹരണം)	,,
അന്യാപദേശകശതകം.	475
അന്യോന്യാലങ്കാരം.	517
അപഹ്നുതി.	172,178,524
ആത്മ—	257
ഛേകാ—	260,261
പര്യസ്ത—	260
ഭ്രാന്ത—	260,263
ശാബ്ദ—	257
ഹേതു—	258
അപ്പയ്യദീക്ഷിതർ.	171,179 180,264,285,439, 505,596,625,643, 652,654,684
അപ്രസ്തുതപ്രശംസ.	173,444
,, അനുവിധം.	444,445
കാരണപ്രസ്താവത്തിൽ കാര്യകഥന—	444,447
കാര്യപ്രസ്താവത്തിൽ കാരണകഥന—	445,450

പദം. ഭാഗം.

വസ്തുനിയതമായ കാവ്യ നിബന്ധന— 448
വിശേഷപ്രസ്താവത്തിൽ സമാന്യനിബന്ധന— 445
വൈധർമ്മ്യരീതി— 466
സാമാന്യപ്രസ്താവത്തിൽ വിശേഷകഥന— 445,446
സാരൂപ്യനിബന്ധന— 452
അമരുകശതകം. 426,470, 483,556,666
അർത്ഥാന്തരന്യാസം. 548
വിശേഷത്താൽ സാമാന്യസമർത്ഥന—(ഉദാഹരണം) 548
വൈധർമ്മ്യരൂപത്തിൽ—(ഉദാ) 557
സാമാന്യത്താൽ വിശേഷസമർത്ഥന— 549
അർത്ഥാപത്തി. 695,696
അർത്ഥാലങ്കാരപ്രകരണം. 169
അലങ്കാരകൌസ്തുഭം. 286,644
അലങ്കാരകൌസ്തുഭകാരൻ. 444,644
അലങ്കാരദീപിക. 256, 260,261,265,447, 492,497,500,502, 504,505,510,514, 517,521,525,527, 528,530,537,574, 612,615,626,627, 630,631,632,643, 646,652,654,657, 660,661,666,688, 689,693

പദം. ഭാഗം.

അലങ്കാരശേഖരം. 282,285, 290,294,682
അലങ്കാരസർവ്വസ്വം. 285,470, 477,675,680
അലങ്കാരസർവ്വസ്വകാരൻ. 332, 333,338,427, 465,466,491, 534,535,684
അലങ്കാരസാധകബാധകപ്രമാണങ്ങളിൽ, ഉപമാബാധകം— 711
,, ഉപമാസാധകം. 710
,, രൂപകബാധകം. 711,712
,, രൂപകസാധകം. 711
അല്പം. 515
അല്പത്തിൽ, ആധാരസൌക്ഷ്മ്യം. ,,
,, ആധേയസൌക്ഷ്മ്യം. ,,
അവജ്ഞ. 619
അസംഗതി. 497
സമാധാനഗർഭ— 500
അസംഗത്യലങ്കാരം. 323
അസമാലങ്കാരം. 225

(ആ)

ആക്ഷേപം. 173,480
,, അഞ്ചുവിധം. 480
ഉക്തവിഷയ—വസ്തുകഥന നിഷേധരൂപം. 480,481

പദം.	ഭാഗം.
,, വസ്തുനിഷേധരൂപം.	480,481
വക്ഷ്യമാണവിഷയ—	
അംശനിരൂപണം.	482
,, അംശനിരൂപണം.	480,482
വിധ്യഭേദം—	480,483
ആക്ഷേപധ്വനി.	484
ആചാര്യദണ്ഡി.	534,682
ആത്മതത്ത്വവിവേകം.	696
ആനന്ദവർദ്ധനാചാര്യർ.	480
ആപ്തോക്തി.	696
ആര്യാസപ്തശതി.	204, 210,231,302
(ഇ)	
ഇരുപത്തിനാലുവൃത്തം.	394, 547,574
(ഉ)	
ഉണ്ണുനീലിസന്ദേശം.	344
ഉത്തരം.	646
ഉത്തരാസ്വയംവരം	
ആട്ടക്കഥ.	641
—കഥകളി.	247
ഉൽപ്രേക്ഷ.	172
അനുപാത്തധർമ്മസംബന്ധ	
നിമിത്ത—	276
അവിശിഷ്ട—	334
ഉപാത്താനുപാത്തധർമ്മ	
സംബന്ധനിമിത്ത—	277
ഗമ്യ—	273,336
ഗമ്യ—ജാതിസ്വരൂപ—	336
,, ജാതിരൂപമാല—	337

പദം.	ഭാഗം.
,, ദ്രവ്യസ്വരൂപ—	337
ഗുണ—	313
ഗുണരൂപധർമ്മസംബന്ധ	
നിമിത്ത—	275
ജാതിഗുണക്രിയാഭാവ—	314
ജാതിസ്വരൂപധർമ്മസം	
ബന്ധനിമിത്ത—	275
ദ്രവ്യ—	313
ദ്രവ്യാഭാവ—	315
ധർമ്മ—	273,309
,, അനുപാത്തവിഷയ—	313
,, ഗുണ—	309,310
,, ക്രിയ—	310
ധർമ്മി—	273,311,312
ധർമ്മിതാദാത്മ്യ—	275
ഫല—	273,313,317,335
,, അസിദ്ധാസ്പദ—	336
,, ക്രിയാരൂപ—	318
,, ക്രിയാഭാവരൂപ—	320
,, ഗുണരൂപ—	318
,, ഗുണാഭാവ—	319
,, ജാതി—	317
,, ജാത്യഭാവ—	319
,, ദ്രവ്യരൂപ—	318
,, ദ്രവ്യാഭാവ—	320
,, സിദ്ധാസ്പദ—	335
വാച്യ—	273
വാച്യമാല—	338
വാച്യ—വിവിധവിഭാഗം.	273, 274
—സാധാരണീകരണോപായം.	321
,, അഭേദാധ്യവസായം.	321,322
,, ആരോപം.	321,324
,, ഉപചാരം.	321,322
,, കേവലശബ്ദാത്മകം.	321,323

പദം. ഭാഗം.

,, ബിംബപ്രതിബിംബ ഭാവം. 321
,, വസ്തുപ്രതിവസ്തുഭാവം. ,,
,, ശ്ലേഷം. 329
,, സംഭാവനം. 324
ഹേതു— 273,313,315,332
,, അനുപപത്തനിമിത്ത ഹേതു— 332
,, അസിദ്ധാസ്പദഹേതു— 335
ക്രിയാഹേതു— 316
ക്രിയാഭാവ— 319
ഗുണനിമിത്തക്രിയാ— 317
ഗുണഹേതു— 315
ഗുണാഭാവഹേതു— 319
ജാതിഹേതു— 315
ജാത്യഭാവഹേതു— 319
ദ്രവ്യഹേതു— 317
ദ്രവ്യാഭാവഹേതു— 319
സിദ്ധാസ്പദഹേതു— 335
സപക്ഷ— 273

ഉൽപ്രേക്ഷാഗമകം. 295
ഉൽപ്രേക്ഷാലങ്കാരം 266
ഉദ്ഭടൻ. 551,684
ഉദയനാചാര്യൻ. 696,698
ഉദാത്തം 691,692
മഹനീയചരിതവർണ്ണന— 691,692
സമ്പൽസമൃദ്ധി— 693
ഉദാഹരണാലങ്കാരം. 229
ഉപമ. 171,172,173,174
അതിശയ— 283
അദ്ഭുത— ,,
അഭിന്നധർമ്മിക— 215

പദം. ഭാഗം.

അസംഭാവിത— 216
ആത്മി— 214
ഏകലുപ്ത— 192
ഏകലുപ്തയിൽ, ഉപമാന ലുപ്ത— 192,193
,, ധർമ്മലുപ്ത— 192,193
,, വാചകലുപ്ത— 192,194
കല്പിത— 216,288,289,291. 292,293,294
കല്പിതയല്ലാത്തമാലാരൂപ— 217
കേവലവാക്യാർത്ഥ— ,,
ശമ്യ— 179
തത്പാഖ്യാന— 263
ത്രിലുപ്ത— 192
ത്രിലുപ്തയിൽ, ധർമ്മോപമാന വാചകലുപ്ത— 194
ദ്വിലുപ്ത— 192
ദ്വിലുപ്തയിൽ, ധർമ്മവാചക ലുപ്ത—192,194
,, ധർമ്മോപമാനലുപ്ത—192,194
,, വാചകോപമാനലുപ്ത— 192
,, വാചകോപമേയലുപ്ത— ,,
നിന്ദ— 283
നിയമ— 284
നിരംഗ— 207,208
പരമ്പരിത— 209
പരമ്പരിതയിൽ, കേവല ശ്ലിഷ്ട— 211
,, കേവലശുദ്ധ— 209
,, ശ്ലിഷ്ടമാലാരൂപ— 212
,, ശുദ്ധമാലാരൂപ— ,,
പൂർണ്ണ—(നിരൂപണം) 184
മാലയിൽ, ധർമ്മഭേദ— 203
,, അഭേദ— 204
രശന— 206

പദം.	ഭാഗം.
രശനയിൽ ധർമ്മഭേദ—	207
,, ധർമ്മാഭേദ—	,,
ലക്ഷ്യധർമ്മിക—	215
ലുപ്ത—	192
വാക്യാർത്ഥ—	216
വിപരീത—	215
വിക്രിയ—	284
സംശയ—	283
സാംഗ—	297
സാംഗത്തിൽ ഏകദേശ വിവർത്തി—	298
,, സമസ്തവസ്തുവിഷയ—	,,
സപ—	284
—സാധാരണധർമ്മവിവേചനം.	185
—സാധാരണധർമ്മത്തിൽ അനുഗാമി.	,,
,, അനുഗാമിതദ്ബിംബപ്രതിബിംബഭാവമിശ്രണം.	190
,, ഉപചരിതം.	185
,, കേവലശബ്ദാത്മകം.	186
,, ബിംബപ്രതിബിംബഭാവം.	187
,, ,, ആത്മം.	,,
,, ബിംബപ്രതിബിംബഭാവാപന്നം.	185
,, ബിംബപ്രതിബിംബഭാവകരംബിതവസ്തുപ്രതിവസ്തുഭാവാപന്നം.	,,
,, —അനുഗാമിതദ്മിശ്രണം.	191
,, വസ്തുപ്രതിവസ്തുഭാവം.	188
,, —വിശേഷണം—	189
,, —വിശേഷ്യം—	188
,, —സമ്പുടകം—	189
,, —സ്തുതം—	190
,, ശ്ലേഷാനുഗാമിതദ്മിശ്രണം.	191
,, ശ്ലേഷോപചാരമിശ്രണം.	191
,, സമാസഭേദം.	186
ശ്രുതി—	214
ഉപമാനം.	277,696
ഉപമേയോപമ.	172,218
അനുകൂലധർമ്മ—	220
അനുഗാമിധർമ്മ—	221
ഉക്തധർമ്മ—	220
ഉപചരിത—	221
വസ്തുപ്രതിവസ്തുഭാവസംപുടിത ബിംബപ്രതിബിംബഭാവ—	,,
ശ്ലേഷ—	,,
ഉമാകേരളം.	188,204, 216,217,232,238, 241,245,246,248, 249,253,271,276, 289,294,296,300, 306,314,317,331, 337,338,345,347, 348,349,353,354, 355,359,373,374, 376,383,385,393, 395,414,429,446, 454,463,482,486, 489,492,507,510, 525,538,545,548, 549,550,553,563, 570,578,581,584, 587,605,617,628, 634,639,688,715

പദം. ഭാഗം.

ഉല്ലാസം. 616
,, ഗുണത്താൽ ഗുണാധാനം (ഉദാഹരണം) 617
,, ഗുണത്താൽ ദോഷത്തിനു (ഉദാഹരണം) 618
,, ദോഷത്താൽ ഗുണത്തിനു (ഉദാഹരണം) ,,
,, ദോഷത്താൽ ദോഷാന്തരാധാനം (ഉദാഹരണം) 617
,, നാലുവിധം. 616
ഉല്ലേഖം. 172,249
ഫല— 252
ഭ്രാന്തിസങ്കീർണ്ണ— 251
രൂപകസങ്കീർണ്ണ— 251,253
ശുദ്ധ— 252
സങ്കീർണ്ണ— ,,

(ഊ)

ഊരുഭംഗം. 344

(ഏ)

ഏകാവലി. 531
ഏകാവലി (ഉദാഹരണം)
,, പൂർവ്വപൂർവ്വവിശേഷ്യങ്ങളെ ഉത്തരോത്തരം വിശേഷണങ്ങളാക്കുന്നതു്. 533
,, പൂർവ്വപൂർവ്വവിശേഷണങ്ങളെ ഉത്തരോത്തരം വിശേഷ്യങ്ങളാക്കുന്നതു്. 532
,, വ്യതിരേകഘടിതമായതു്. 534

(ഐ)

ഐതിഹ്യം. 696
ഐതിഹ്യാലങ്കാരം. 697

പദം. ഭാഗം.

(ഒ)

ഒരരിപ്പിറാവു്. 273
ഒരു കത്തു. 232
ഒരു സ്വപ്നം. 194,238, 239,240,258,268, 275,307,308,310, 320,337,468,532, 536,671

(ക)

കവിസഭാരഞ്ജനം. 359
കന്യാകുമാരിയിലെ സൂര്യോദയം. 673
കല്യാണസൌഗന്ധികം. 692
കാരണമാല. 529
,, മുമ്പുമുമ്പുള്ളകാരണങ്ങളെ പിന്നീടുപിന്നീടു കാര്യങ്ങളാക്കി നിബന്ധിച്ചതു്. 529
,, മുമ്പു കാര്യമാക്കിയവയെ പിമ്പു കാരണമാക്കുന്നതു്. 530
കാവ്യപ്രകാശം. 228,282, 341,535,632, 643,685
കാവ്യപ്രകാശകാരൻ. 286, 466,534,585,608
കാവ്യപ്രകാശകാരാഭികഥം. 176, 228,233,285,367, 608,719
കാവ്യപ്രകാശാനയ്യായികഥം. 645

പദം. ഭാഗം.

കാവ്യലിംഗം. 542
പദാർത്ഥഹേതുക—(ഉദാഹ) 543
വാക്യാർത്ഥഹേതുക—(ഉദാഹ) 544

കാവ്യോദ്ദേശം. 263,694

കാവ്യാനുശാസനം. 388

കാവ്യാർത്ഥാപത്തി. 580

,, അപ്രകൃതംകൊണ്ട് അപ്രകൃതത്തിനു—(ഉദാഹരണം) 582

,, അപ്രകൃതംകൊണ്ട് പ്രകൃതത്തിനു—(ഉദാഹരണം) 583

,, പ്രകൃതംകൊണ്ട് അപ്രകൃതത്തിനു—(ഉദാഹരണം) 582

,, പ്രകൃതംകൊണ്ട് പ്രകൃതത്തിനു—(ഉദാഹരണം) 581

കാവ്യാലങ്കാരം. 282,669

കാവ്യാലങ്കാരസൂത്രം. 171

കാളിദാസൻ. 285

കിമ്മീരവധം. 527,710

കുമാരസംഭവം. 187,204, 205,214,223,232, 280,297,305,333, 376,383,386,399, 440,496,506,518, 521,551,582,624, 705,719

കുമാരിലവാർത്തികം. 575

കുവലയാനന്ദം. 201,260, 263,264,265,285, 386,434,458,479, 492,500,510,527, 600,603,615,626, 630,631,643,650, 651,658,660,662, 666,680,689,693 695,719

കുവലയാനന്ദകാരൻ. 585

കൃപ്പുസ്വാമിശാസ്ത്രി എം. എ. (മഹാമഹോപാദ്ധ്യായ, അഭിനവവാചസ്പതി). 676

കൃഷ്ണഗാഥ. 288,291 372,399,449,498, 514,564

കൃഷ്ണപ്പിഷാരോടി, ആറാർ. 181

കേരളകൌമുദി. 200

കേരളപാണിനി. 361

കേരളപാണിനീയം. 275

കേശവമിശ്രൻ. 282,285, 682

കേശവീയം. 212,217, 321,323,337,343, 344,345,353,354, 362,415,448,485, 543,568,604,618, 635,636,653,704, 710,711

വിഷയം.	ഭാഗം.
കോകിലസന്ദേശം.	251
കോട്ടയത്തുതമ്പുരാൻ.	590
കൌസ്തുഭകാരൻ.	425
(ഗ)	
ഗണപതി.	671
(ച)	
ചക്രവർത്ത്യാചാര്യർ.	278
ചന്ദ്രാലോകം.	264,285
ചന്ദ്രോത്സവം.	231,343, 394,424,432,568, 574,579,589
ചിന്താവിഷ്ടയായ സീത.	232, 234
ചിത്രമീമാംസ.	171,264, 285,325
ചിത്രമീമാംസാകാരൻ.	220
ചിത്രയോഗം.	185,239, 247,257,258,294, 301,306,316,317, 318,329,330,331, 332,342,356,376, 394,405,469,486, 487,493,499,502, 506,509,510,511, 543,544,549,606, 686,716
ചെറുപൈതൽ.	291,320, 325,348,358,393, 408,437,493,533, 540,544,562,563, 669,690,700,714
(ജ)	
ജഗന്നാഥപണ്ഡിതർ.	200, 261,280,435, 458,645
ജയദേവകാരിക.	264
ജയദേവൻ.	285,684
ജാനകീപരിണയം കാവ്യം.	298,334,340, 564,572,627
(ത)	
തദ്ഗുണം.	626
(ഉദാഹരണം.)	627
തുല്യയോഗിത.	172,178,384
അപ്രകൃതങ്ങൾക്കു—	385
പ്രകൃതങ്ങൾക്കു—	384
(ദ)	
ദണ്ഡി.	216,281,282, 476,681,683,684
ആചാര്യൻ—	279,299,357, 358,387,476,534
ദീപകം.	172,178,378
ദീപകചക്രം.	534

പദം. ഭാഗം.

ദീക്ഷിതർ. 197,297, 323,325,332,333, 363,411,452,455, 458,461,462,465, 571,608,651,655, 657,658,661,694, 695,696,697,698, 701,702,719,720

അപ്പയ്യ— 285,652

ദീക്ഷിതമതം. 295

ദൃഢാരോപത്രുപകം. 261

ദൃഷ്ടാന്തം. 172,178,370

മലോത്രുപ— 374

വൈധർമ്മ്യ— 373

ദേവീഭാഗവതം. 691

(ധ)

ധന്യാലോകം. 170,228,291, 398,409,456,460, 465,469,478,480, 484,494,495,650, 661,665,675,704

(ന)

നളചരിതം കഥകളി. 238

നളിനി. 349

നാട്യശാസ്ത്രം. 387

നാരായണീയം ചമ്പു. 578,579

നാല്വഭാഷാകാവ്യങ്ങൾ. 417

പദം. ഭാഗം.

നിദർശന. 172,352

പദാർത്ഥവൃത്തി— 355,357

ബോധന— 360

വാക്യാർത്ഥ— 368

നിരുക്തി. 685

(ഉദാഹരണം) 686

നിശ്ചയം. 262

നീലകണ്ഠദീക്ഷിതർ. 547

നൈയായികൻ. 696

നൈഷധം. 312,314, 325,326

ന്യായകുസുമാഞ്ജലി. 696

ന്യായം,-

തർക്കകൌണ്ഡിന്യ— 369

നാമാർത്ഥയോരഭേദനയ— 214

"ബാധേ ദണ്ഡോന്യസാമ്യാത് കിം ദണ്ഡോന്യത്രപിബാധ്യതാം"— 477,650

"പ്രക്ഷാളനാദ്ധിപങ്കസ്യ ദൂരാദസ്പർശനവരം"— 465,652

"സ്ഥിതസ്യഗതിചിന്തനീയം"— 630

ന്യായസാരം. 696

(പ)

പണ്ഡിതരാജൻ. 182,216, 281,286,292,293, 361,365,411,425, 435,462,465,524, 552,571,585,626

പദം. ഭാഗം.

പരികരം. 436,442

പരികരാങ്കുരം. 440,441,442

ഉഭയോചിതലക്ഷണം— 442

പരികരാലങ്കാരം. 436

പരിണാമം. 172,178, 349,350,351

പരിസംഖ്യ. 575

,, ശുദ്ധവും ശാബ്ദവും (ഉദാഹരണം)— 577

,, ശുദ്ധവും ആർത്ഥവും (ഉദാഹരണം)— 578

,, പ്രശ്നപൂർവ്വകവും ശാബ്ദവും (ഉദാഹരണം)— 577

,, പ്രശ്നപൂർവ്വകവും ആർത്ഥവും (ഉദാഹരണം)— ,,

പരിവൃത്തി. 571

വിഷമ— 572

വിഷമ—ആദ്യപ്രകാരം (ഉദാഹരണം)— 574

,, ദ്വിതീയപ്രകാരം (ഉദാ)— ,,

സമ— 572

സമ—ആദ്യപ്രകാരം (ഉദാ)— 573

,, ദ്വിതീയപ്രകാരം (ഉദാ)— ,,

പര്യായം. 172,567

പര്യായോക്തം. 467

പ്രണയവിലാസം. 180,193 243,244,255,258, 348,390,396,416, 423,427,445,450, 458,461,481,482,

പദം. ഭാഗം.

483,485,499,538, 541,550,563,564, 566,569,577,589, 590,591,593,595, 613,637,663,664, 667,672,687,718

പ്രതിവസ്തൂപമ. 172,178, 374

മാലാരൂപ— 377

വൈദർഭ്യരീതി— ,,

പ്രതീപം. 172,598

ഉപമാനത്തിൽ അദ്വിതീയതപരിസ്കാര— 599

ഉപമാനത്തെ ഉപമേയമാക്കി കല്പിക്കുന്ന—(ഉദാ)— ,,

ഉപമാനവൈയർത്ഥ്യ—(ഉദാഹരണം)— ,,

വർണ്യത്തെ ഉപമാനമായ്കല്പിക്കുന്ന— 600

പ്രത്യനീകം. 594

പ്രത്യക്ഷം. 696

പ്രത്യക്ഷലക്ഷണം. 676

പ്രഭാകരമതം. 696

പ്രസന്നരാഘവം. 265,389, 390

പ്രസ്തുതാങ്കുരം 455

പ്രഹർഷണം. 610

,, ഉദ്ദേശിച്ചതിലുമധികം ഇഷ്ടലാഭം (ഉദാഹരണം) 610,611

പദം. ഭാഗം.

,, ഫലസാധകമായ ഉപകരണത്തിനുവേണ്ടി യത്നിക്കെ സാക്ഷാത് ഫലസിദ്ധി (ഉദാഹരണം)— 611,612

,, യാദൃച്ഛികമായ ഇഷ്ടാർത്ഥത്തിന്റെ ലാഭം (ഉദാ)– 610,611

പാവ്വതീപരിണയം. 710

പുനംനമ്പൂതിരി. 346

പൂർവ്വരൂപം. 631

,, ഉദാഹരണം. 632

പൌരാണികന്മാർ. 696

പ്രൌഢോക്തി. 601

(ബ)

ബന്ധനസ്ഥനായ അനിരുദ്ധൻ. 203,447,545,670

ബാണയുദ്ധം ചമ്പു. 234

ബാലഭാരതം. 469

ബൌദ്ധന്മാർ. 696

(ഭ)

ഭഗവദ്ഗീത. 588

ഭട്ടതിരി. 696

ഭരതമഹർഷി. 387

ഭർത്തൃഹരി. 302

ഭാവികം. 673,675, 676,677,678,679, 680,681

ഭാവിസാക്ഷാത്കാര—(ഉദാ) 674

പദം. ഭാഗം.

ഭൂതസാക്ഷാത്കാര—(ഉദാ) 674

ഭാഷാകുമാരസംഭവം. 433, 448,465,542,554, 570,572,585,591

ഭാട്ടമതാനുയായികഥം. 696

ഭാമഹൻ. 681

ഭാമഹഭണ്ഡിപ്രഭൃതികഥം. 683

ഭാഷാഗദ്യം. 181

ഭാഷാനൈഷധം. 269,322, 324,330,599

ഭാഷാഭർത്തൃഹരി. 592

ഭാഷാഭൂഷണം. 169,170,171 173,180,195,200, 207,242,244,249, 255,256,259,263, 273,281,317,339, 340,358,361,372, 392,403,419,420, 431,432,438,460, 464,473,474,475, 476,478,483,502, 509,559,562,572, 574,589,593,594, 611,613,619,629, 642,649,651,653, 693,699,708,715

ഭാഷാരഘുവംശം. 446

ഭാഷാധന്യാലോകം. 650

പദം.	ഭാഗം.
ഭാസവ്വജ്ഞൻ.	696
ഭ്രുതിഭ്രഷ്ടചരിതം.	391
ഭോജൻ.	696
ഭ്രാന്തി.	172,178,245,246
ഏകകർത്തൃകമായ ഉത്തരോത്തര—	248
ഭിന്നകർത്തൃകമായ ഉത്തരോത്തര—	,,
(മ)	
മണിപ്രവാളശാകുന്തളം.	208, 454,670
മമ്മടഭട്ടൻ.	177,285, 352,534,684
മമ്മടാദികം.	682
മയൂരസന്ദേശം.	236, 428,445,718
മലയാളശാകുന്തളം.	377,672
മഹാഭാഷ്യം.	198
മഹാഭാഷ്യകാരൻ.	544
മാഘം.	633
മാധവീമാധവം.	238
മാനമേയോദയം.	696
മാലതീമാധവം.	697
മാലാദീപകം.	534
,, ഏകാവലിയിൽ അന്തർഭവിക്കുമെന്ന്.	539
ദീപകരീതിയിൽ ഏകാവലി മാലാദീപകമാണെന്ന്.	537,538
മാളവികാഗ്നിമിത്രം.	210, 491,573
മീമാംസകന്മാർ.	696
മീലിതം.	635
മുദ്ര.	690
മുദ്രാരാക്ഷസം.	504,526
മൃച്ഛകടികം.	205,209, 311,531,674,704
മേഘദൂത്	687,692
(യ)	
യഥാസംഖ്യം.	566
യുക്തി.	662
,, ഉദാഹരണം.	662,663
(ര)	
രഘുവംശം.	185,191, 208,268,313,334, 353,372,378,415, 520,707,718,720
രസഗംഗാധരം.	182,200,547
രസഗംഗാധരകാരൻ.	220, 439,459
രസികരഞ്ജിനി.	720
രത്നാവലി.	458,591
രാജരാജവർമ്മ.	179
രാമകൃഷ്ണശാസ്ത്രി.	577
രാമായണം.	530,697,699

പദം. ഭാഗം.

,, ഇരുപത്തിനാലുവൃത്തം. 693

രുക്മാംഗദചരിതം. 215,305, 308,309,328,568, 581,582,584,594, 602,638,714,716

രുദ്രടൻ. 169,282,291,293, 654,655,669,684

രൂപകം. 172,178,339

അനുഗാമി— 347
ഉപചരിത— 347,348
ഏകദേശവിവർത്തി— 341,342,343
കേവല— 341
കേവലപരമ്പരിത— 344
കേവലശ്ലിഷ്ടപരമ്പരിത— 345
നിരവയവ— 341
നിരവയവത്തിൽ കേവല— 343
,, മാല— ,,
പരമ്പരിത— 341
മാലാരൂപ— ,,
മാലാരൂപശുദ്ധപരമ്പരിത— 346
,, ശ്ലിഷ്ടപരമ്പരിത— ,,
വസ്തുപ്രതിവസ്തൂപവാപന്ന— 347
വിഷയപരിണാമ— 351
വിഷയിപരിണാമ— ,,
വ്യധികരണ— 349
ശുദ്ധ— 341
ശ്ലിഷ്ട— ,,
സാവയവ— ,,
സാവയവത്തിൽ ശ്ലിഷ്ട— 347

(ല)

ലളിതം. 604,608

പദം. ഭാഗം.

ലീലാതിലകം. 241,262, 388,405

ലേശം. 623

ലേശത്തിൽ ഗുണത്തെ ദോഷമാക്കുന്നതിനു (ഉദാ). 624
,, ദോഷത്തെ ഗുണമാക്കുന്നതിനു (ഉദാഹരണം). ,,

ലോകോക്തി. 686,697

ലോകോക്തിയിൽ പഴമൊഴി. 688
,, ശൈലി. 687

(വ)

വ്യതിരേകം. 172,404

വാക്യപദീയം. 302,304

വാമനൻ. 496,683,684

വാമനാചാര്യൻ. 171,288

വാമനഭണ്ഡിപ്രഭൃതികൾ. 683

വാമനരുദ്രടാദികൾ. 293

വാല്മീകിരാമായണം. 228,576

വ്യാഘാതം. 524
—ലക്ഷണാന്തരം. 526

വ്യാജസ്തുതി. 472
നിന്ദയാൽസ്തുതി— 473
സ്തുതിയാൽനിന്ദാ— ,,

വ്യാജോക്തി. 652
പ്രവൃത്തി—ഉദാഹരണം. 653
വചന—ഉദാഹരണം. ,,

വികല്പം. 586

വിക്രമോർവ്വശീയം. 420,617

പദം.	ഭാഗം.
വിചിത്രം.	512
വിജയോദയം.	316
വിദ്യാനാഥൻ.	679,684
വിനോക്തി.	419
അശോഭന—	420
ശോഭന—	,,
വിഭാവന.	490
,, അജ്ഞവിധം. (മതാന്തരം)	492
അനുക്തനിമിത്ത—	491
ഉക്തനിമിത്ത—	490
വിമർശിനീകാരൻ.	491
വിരോധാഭാസം.	484
ഭേദ—	485
ശ്ലേഷമൂലക—	,,
വിലാസലതിക.	240,338
	500,639,667,668,
	670,716
വിശ്വനാഥകവിരാജൻ.	288,
	654,679,684
വിശേഷകം.	173
വിശേഷം.	518
വിശേഷത്തിൽ, ഒന്നിനായുള്ള യത്നത്താൽ ശക്യമല്ലാത്ത വസ്തുവാം മറ്റൊന്നിൻ സാധനം.	518,521
,, ഒരേകാലത്തൊരേ രീതിക്കൊന്നിന്നു പലതിൽ സ്ഥിതി.	518,519
,, നിരാധാരസ്ഥിതി—	520
,, പ്രസിദ്ധമാകുമാധാരമില്ലാതൊന്നിന്നവസ്ഥിതി.	518,519

പദം.	ഭാഗം.
,, പ്രാചീനമതം.	523
വിശേഷോക്തി.	494
അചിന്ത്യനിമിത്ത—	495
അനുക്തനിമിത്ത—	494,495
ഉക്തനിമിത്ത—	494
—വാമനാഭിമതം.	496
ശ്ലേഷാനുപ്രാണിത—	495
സമാസോക്തിസങ്കീർണ—	,,
വിശേഷശരപണ്ഡിതൻ.	213,
	289,286,287,
	366,644
വിഷമം.	501
അനിഷ്ടകായോൽപത്തി—	502
ഇഷ്ടകായുത്പത്തി—	503
ഇഷ്ടപ്രാപ്തിപൂർണ്ണമല്ലാത്ത—	505
ഇഷ്ടപ്രാപ്തിഭ്രമ—	,,
ഇഷ്ടാനുൽപത്തിയോടുകൂടിയ അനിഷ്ടകായോൽപത്തി—	504
കായ്യകാരണവൈഫല്യ—	502
—പ്രഭേദങ്ങൾ.	501,502
സംയോഗാഭിസംസർഗ്ഗാനന്തരൂപ—	506
വിഷാദനം.	612,613
വിവിക്ത—(ഉദാഹരണം)	613
വിഷമമിശ്ര—(ഉദാഹര)	,,
വേണീസംഹാരം.	211,690
വേദാന്തികൾ.	696
വൈശേഷികന്മാർ.	,,

(ശ)

ശാകുന്തളം.	462,484,607
ശൃംഗാരപ്രകാശം.	341

പദം. ഭാഗം.

ശൌദ്ധോദനിയുടെ അല
ങ്കാരസൂത്രം. 285
ശംബരവധം ആട്ടക്കഥ. 699
ശ്രീകൃഷ്ണചരിതം. 559,640
ശ്ലേഷം. 329,442

(സ)

സങ്കരം. 702,720
അംഗാംഗിഭാവ— 703,704,
705,708,720
ഏകവാചകാനുപ്രവേശ—703,713,
714,720
ഏകവാചകാനുപ്രവേശ
ത്തിൽ അർത്ഥാലങ്കാര— 714
,, ശബ്ദാലങ്കാര— ,,
,, ശബ്ദാർത്ഥോഭയ— 718
സന്ദേഹ— 703,709,713,720
സന്ദേഹം. 172,178
സന്ദേഹാലങ്കാരം. 237
അനുഗാമി (ധർമ്മിക)— 241
ഉപമാനകോടിമാത്ര— 240
ഉപമാനോപമേയകോടിക— ,,
നിശ്ചയഗർഭ— 238,243
നിശ്ചയാന്ത— ,, ,,
ബിംബപ്രതിബിംബഭാവ
(ധർമ്മിക)— 241,242
വസ്തുപ്രതിവസ്തുഭാവ
(ധർമ്മിക)— ,, ,,
സമാലങ്കാരം. 507
കാരണാനുഗ്രഹകാഖ്യാൽ
പത്തി— 507,509
നിന്ദോപശ്ലേഷവസായി— 512

പദം. ഭാഗം.

സംയോഗാദിലക്ഷണ
സംസർഗ്ഗ— 511
സ്തുതിപശ്ലേഷവസായി— 512
സമാധി. 592
സമാസോക്തി. 173,421
,, നാലുവിധം. 430,431
ലൊകികവ്യവഹാരത്തിൽ,
ലൌകികവ്യവഹാര— 430
,, ശാസ്ത്രീയവ്യവഹാര— 432
ശാസ്ത്രീയവ്യവഹാരത്തിൽ,
ലൌകികവ്യവഹാര— ,,
,, ശാസ്ത്രീയവ്യവഹാര— 431
സമുച്ചയം. 588
അസദ്ധ്യോഗ— 588,591
ഉഭയയൌഗപദ്യ— 588
കാരണതഃസംബന്ധ— ,,
കാരണതഃപാതിരിക്തസംബന്ധ— ,,
ക്രിയായൌഗപദ്യ— 588,589,590
ഗുണയൌഗപദ്യ— 588
ഗുണക്രിയായൌഗപദ്യ— 590
സഹസദ്ധ്യോഗ— 592
സദ്ധ്യോഗ— 588,591
സഹോക്തി. 414,415
അഭേദാദ്ധ്യവസായ— 416
അലങ്കാരാന്തരാനുപ്രാണിത— 419
കർത്തൃ— 417
കർമ്മ— ,,
കരണ— ,,
ശക്തി— 418
പൌർവ്വാപർവ്വവിപര്യയ— 416,417
മാലാ— 418
സാമാന്യം. 173,638

പദം. ഭാഗം.

സാരം. 540,541

അനേകവിഷയാപകർഷ— 541

അനേകവിഷയോൽകർഷ— 540

ഏകവിഷയോത്തരോത്തരോൽകർഷ— 541

സാഹിതീസവ്വസ്വം. 174,200, 206,219,234,236,261, 273,341,399,403,492, 528,617,653

സാഹിതീസവ്വസ്വകാരൻ. 657

സാഹിത്യദപ്പണം. 195,288,

സാഹിത്യദപ്പണകാരൻ. 196, 655

സാഹിത്യമംജരി. 298,306,354, 392,396,397,406,408, 414,417,522,532,573

സാഹിത്യവിലാസം. 203,347, 420,433,452,454,456, 466,479,503,619,620, 628,632,694,703

സാഹിത്യസാരകത്താവു്. 660

സീതാസ്വയംവരം. 698

സുഭാഷിതരത്നാകരം. 359,371, 375,377,379,384,453, 495,498,511,518,520, 530,531,557,612,647

സൂക്ഷ്മം. 664

പദം. ഭാഗം.

സൌന്ദര്യ്യലഹരി. 457

സംഭവം. 695,696,697

സംഭാവന. 173,583

സംസ്സ്രഷ്ടി. 702,703,720

അത്ഥാലങ്കാര— 703,704

വിജാതീയ— ,, ,,

ശബ്ദാലങ്കാര— 703

ശബ്ദാത്ഥോഭയാലങ്കാര— 704

സജാതീയ— 703,704

സ്മൃതി. 172,178,235

അനുഗാമി (ധർമ്മിക)— 236

ഉപചരിത (ധർമ്മിക)— ,,

ബിംബപ്രതിബിംബഭാവ (ധർമ്മിക)— ,,

ശ്ലേഷ (ധർമ്മിക)— 237

സാക്ഷാൽസാദൃശ്യജന്യ— 235

സാദൃശ്യമൂലക— ,,

സ്മൃത്യലങ്കാരം. 233

സ്വഭാവോക്തി. 668

അവസ്ഥാന— 670

അവയവസന്നിവേശ— 671,672

അവസ്ഥാചിത്രാകാര— 672

ചേഷ്ടാ— 669,670

വണ്ണ— 673

സ്വപ്നവാസവദത്തം. 625

(ഹ)

ഹേമചന്ദ്രൻ. 291,420

ശുദ്ധിപത്രം.

ഭാഗം.	വരി.	അശുദ്ധം.	ശുദ്ധം.
176	12	പ്രയോജകായി	പ്രയോജകമായി
193	2	രമ്യയേ	രമ്യയെ
203	1	ധമ്മാഭേദത്തിനും	ധമ്മഭേദത്തിനും
224	22	ചോത്ത	ചിത്തേ
240	26	ക്കാണാകുമേണാക്ഷിയാം	ക്കാണാവതേണാക്ഷിയോ
241	1	ഏണാക്ഷിയെ	പുരോവത്തിവ്യകുതീയെ
293	24	സ്രംസമേരു	സ്രംസിമേരു
295	13	പക്ഷെ,	പക്ഷേ,
309	24	ജാത്യൽപ്രേക്ഷ	ജാത്യാദ്യൽപ്രേക്ഷ
,,	26	ദ്രണോൽപ്രേക്ഷ	ദ്രണാദ്യൽപ്രേക്ഷ
333	22	കുറിച്ചു	കുറിച്ചാണോ
,,	23	ഉൽപ്രേക്ഷിക്കുന്നുവോ	ഉൽപ്രേക്ഷിക്കുന്നതു
398	2	(നപന്യാലോകം)	(ധപന്യാലോകം)
436	25	പ്രകൃതമയാ	പ്രകൃതമായ
509	17	രിടയ്ക്കിയ്ക്കുടാ–	രിടയ്ക്കിടയ്ക്കാ–
541	25	തലയ്ക്കു	സൂയ്ക്കൻ തലയ്ക്കു
555	27	തെന്നെന്നൊട്ട	തെന്തെന്നൊട്ട
575	2	കാട്ടം	കാട്ടം
576	11	മാംസത്തോട്ടുകുടി	മാംസത്തോട്ടുകുട്ടി
696	1	എന്ന	എന്നും
697	10	കല്ല്യാണി,	കല്യാണീ

A3

26 MAR 1959

MUL
091425